M. Antonij Mureti,
Romae. mense Novembri 1568.

*



D. CAECILII

# CYPRIANI EPIscopi Carthaginiensis, Martyris Christi

*OPERA, QVOTQVOT PERQVIRENTIBVS reperire Dei munere concessum est, omnia: veterum exemplarium collatione accuratè repurgata: & secundum sedulam illam doctorum hominum olim industriam, libris non paucis recens è tenebris atque situ erutis, non infeliciter, vt speramus, aucta,*

GVL. MORELLII TYPOGRAPHI
Regij diligentia ac labore.

*CVM INDICE RERVM LOCVPLETISSIMO, ET OBSERVATIOnibus tam variæ lectionis, quàm aliorum quorundam maximè insignium sanè quàm non pœnitendis.*

PARISIIS, M. D. LXIIII.
Apud Claudium Fremy, sub insigni D. Martini, via Iacobæa.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

*PAR Priuilege du Roy il est defendu à tous imprimeurs & libraires quels qu'ils soyent en ce Royaume, de n'imprimer, ne faire imprimer aucuns des liures qui auroyent premierement esté imprimez & mis en lumiere par Guillaume Morel imprimeur & libraire dudict Seigneur es lettres Grecques: ou par luy notablement corrigez & emendez, en quelque langue que ce soit: ne si ailleurs estoyent imprimez, iceux vendre ne distribuer, de cinq ans prochainement suyuants apres ladicte impression premiere, ou de deux ans apres l'impression desdicts liures corrigez, sur peine de confiscation desdicts liures & d'amende arbitraire, comme appert par les lettres de ce, données à sainct Germain en Laye, l'vnziesme iour de Iuillet Mil cinq cens cinquante cinq, signées par le Roy. Clause; & sellées du grand seel dudict Seigneur, verifiées & publiées par le Preuost de Paris ou son lieutenant, le vingt-neufiesme de Iuillet oudict an. Confirmé par le feu Roy François dernier decedé, par lettres données à Bloys, le dixhuictiesme de Ianuier, Mil cinq cens cinquante neuf: & par le Roy Charles à present regnant, par la declaration en forme d'edict qu'il en a à ceste fin faict publier à Paris.*

CAROLO MAXIMILIANO VALESIO FRANCORVM REGI CHRISTIANISSIMO ADRIANVS TVRNEBVS

S. P. D.

NIHIL hominum generi debet eſſe prius & antiquius, Carole Rex Chriſtianiſsime, quàm vt veram & piam de dei cultu ac religione ſententiam animo penitus comprehenſam perceptámque habeat atque conſeruet. Nam ſine ea neque bene beatéque viui in hoc mortali æuo poteſt, neque emerito huius vitæ tanquam ſtipendio, perpetua illa bonorum æternorum vſura, ad quam omnes boni aſpirant, comparari. Neque enim leuia, vt ait nobiliſsimus poeta, aut ludicra præmia petuntur, ſed de ſempiterna vita & morte dimicatur, vt omnium ſtudia excitari ad veram religionis & pietatis cognitionem debeant: quam ſi adſequantur, cælitum contubernales immortali perenníque felicitatis fructu potientur: ſi non adſequantur, capite damnati, in ſempiternos cruciatus erumnáſque tradentur. Non enim hîc agitur fama, exiſtimatio, honos, gloria, diuitiæ: aut earum rerum amiſsio, detrimentum, repulſa, offenſio, quæ homines vt euitẽt, vel adipiſcantur, quem non laborem ſufferunt, quam non contentionẽ adhibent? ſed vel ſalus vniuerſa, vel perpetuus cuiuſque interitus agitur. Neque vero quiſquã ſi certam animi & voluntatis inductionem adferat, ſi ſtudium propenſum adiungat, non quod cupiat hic facile conſequatur: cùm præſertim non homine magiſtro, ſed doctore deo germanam pietatem hauſurus ſit. Quis autem tanto doctore non proficiet, & eius rei quam deſiderat ſcientia nõ cõplebitur? Accedunt & præceptores ſpiritus cæleſtis aura diuinitus adflati, deum animo & ſcriptis ſpirantes & anhelantes, qui non tam humanum ſermonem fundere, quàm dei oracula & effata eloqui videntur, quos deus ipſe docuit, vt hominem erudirent, & diuinus ſpiritus adflauit, vt tanto munere & miraculo omnes obſtupeſcerent: è quorum deinceps ſchola extitere nobiles magiſtri, eandem quam à præceptoribus pietatis ſectam acceperant, ardentibus animis propagantes: neque ſolum homines literis docentes, ſed etiam ſuis ſuppliciis incitantes: qui quidem non facilius, vel diſſerebant vel ſcribebãt de deo, quàm ei parati erant ſanguinem & vitam impendere: quod omnium

cruentus exitus declarat, optata semper magis morte, quàm vnquàm declinata, & prouocata potius quàm deuitata. Hoc ardore pietatis diu hominum pectora flagrarunt, deinde intepescere paulatim cœperunt, ad extremúmque frigere, atque adeo congelare. hinc pro pietate impietas successit, quæ magnifice per hominum ora incedens eximio ornatu & cultu regio amicta, interdum obsoleto sordidóque pallio vestita, personata & simulata numinis ac pietatis apud stupidum vulgus facile locum obtinuit, & iactationem in populo habuit. Ex eo tempore pro religione & integritate vigere cœpit in rep. christiana quæstus & ambitio, pro paupertate maiorum, diuitiæ malis artibus & periurio quæsitæ sunt: pro parendi officio, imperiū dominatióque comparata est, & pro re verba nobis persoluta. Quæ quidem res tantum apud omnes ordines odium offensionémque conciauit, nemo vt esset qui non indignaretur, cùm videret eos, qui nullis bonis artibus instructi erāt, primos omnium cēseri, opibus & gloria florere, otiū cum dignitate habere, miserā plebem illis quæstui & prædæ esse: &, si quis libere ingenuéque suspirare auderet, atrocissime & crudelissime necari. Homines enim sibi male cōscii, quod iure & legibus retinere non poterāt, ferro & flamma defendere conabātur. Quibus rebus adeo non profecerunt, vt sibi aduersarios vltro auxerint. Quid multis opus est? adeo creuere, vt regni tui auspiciis & rudimētis, cū te maxima lętitia pfrui oporteret, omniūq; fausta gratulatione excipi, bellū funestissimū cōparatū sit, castra castris collata sint, & infestis signis dimicatū, atque ita discessum, vt neutra acies è prælio læta discesserit: illud tamē ciuile & implacabile odium, duarum partium internecino bello decertantium tibi magno constiterit, cùm omnes qui vtrinque caderent, maximo incōmodo tuo perirēt, & velut præsidia & propugnacula regni tui conciderēt. Quid dicā à nostris hominibus, nobis gaudio exultātibus & triūphantibus captas manu & direptas florentissimas regni tui vrbes, nosque eo vesaniæ progressos esse, vt quod ab hoste semper timuimus & defendimus, nobis vltro alienata mēte fecerimus? Deus immortalis nostris offensus vitiis nobis tum mentem eripuit, vt nos pro nostris noxiis malos male perderet. Quinetiā calamitoso illo ciuili bello, etsi ab eo hoc tēpore respiramus, hoc mali cōtractū est, quòd qui antea vnus erat populus incredibili animorū cōsensione atque studiorum coniunctus, nunc distractus & diuisus animo infenso infestóq; inter se dissidet: duæq; partes & factiones in mutuā coniuratę perniciē, dū aduersariis nocendi tēpus circunspiciunt, patriā & publicā causā deserūt atq; prodūt. Atq; nobis maxima quidē antea spes erat collocata in publicis orbis Christiani cōuentibus discordiarū sedā-

darum

darũ:sed ea nos destituit, fefellit, atque frustrata est. Animaduertimus enim eos, à quibus habiti sunt, nimium amare se, nimiumq; sibi indulgere, suámque causã & vtilitatẽ pluris quàm publicã omniũ tranquillitatẽ & salutẽ ducere. Ineunda igitur nobis est cõcordiæ ratio, quærẽdaq; via quã neutra pars improbare posset. ac mihi quidẽ vtrique in vitio videntur esse, cùm alteri, vt vere nec dissimulãter loquar, sint arrogãtissimi, alteri impudentissimi. nã arrogãtiæ est intolerãdæ, eos qui tam multa, ne quid grauius dicã, peccẽt, in auctoritate speciosi vocabuli delitescere, se dei similes facere, séque peccare nõ posse prędicare. impudẽtiæ est inuerecũdæ, eũ à quo dissideas quemq; oderis, ita flagitiose de religione omnia sentire clamitare, vt titanẽ aliquẽ aut terrigenã cœlestibus infestũ, cunctæque pietatis euersorem pronunciare ausis. in tãtæ cõtrouersiæ disceptatione, & animorũ ita alienatorũ & exulceratorũ recõciliatione & sanatione, equidẽ putarẽ vetus Atheniensiũ factũ exẽplũque nobis esse reuocandũ. ea si essemus animi æquitate & bonitate, facile nullóq; negocio res tota cõueniret. Nã cùm aliquãdo Athenieñses Apollinẽ Pythiũ cõsuluissẽt, quas potissimũ religiones tenerẽt, editumq; eis oraculũ esset, eas quæ essent in more maiorũ: iterũ ad oraculũ misere, cúmq; maiorum morẽ sæpe dixissẽt esse mutatum, quæsissẽntq; quẽ potissimum morẽ sequerẽtur è variis, Apollo respõdit, optimum. Idẽ nobis in religione Christi Seruatoris faciẽdum esse cẽseo. Nõ enim dubium est quin ritus ecclesiæ sæpe mutati sint: quin sordes & quæstus multa peperetint & inuexerint, deprauarint & corruperint: ad illã antiquã sãctimoniã, castitatẽ, integritatẽ, sinceritatẽ, purgatis illis vitiis, quæ in ecclesiã irrepserunt, religio exigẽda est: stips, quęstus, pecunia, lucrum, diuitiæ inde exterminãdæ eiiciẽdæq; sunt: priuata sacra tollẽda eorum hominum, qui ab episcopis & curionibus secesserunt, precibúsque promercalibus populũ ita spoliãt, vt viatorẽ in siluis illi qui latrocinãtur. Epicurus ex ecclesiæ soliis expellendus, qui otium pingue sine negotio amplectitur, neque docere vult, sed honoratus esse, & saliarẽ in modum epulari. Partibus autẽ istis de religione iã acerbe dissidentibus, si quã pietatis rationẽ habẽt, nõ odii aut quęstus sui, iudices ferã, quos vt iniquos eiurare nõ possint, Christum & apostolos, doctorésq; & testes eorum tẽporibus propínquos. & quisquã audebit illos disceptatores recusare, quos omnis pietatis auctores & duces habemus? ex his vnum in pręsẽtia producimus & ad te mittimus, Rex Christianissimè, Cyprianum, aut potius typographus tuus per nos mittit, nõ solũ eloquẽtia & doctrina clarũ, verum etiã Christo sacratũ & immolatum: ex cuius scriptis formam & imaginem veteris ecclesiæ priscósque ritus cognoscere intelligenti pióque prōptum

est, non item ei fortasse cuius mens lucro impedita est, aut ambitione constricta conscientia. Gulielmus Morellius rem magni & animi & impēdii susceperat, accommodatissimam ad horum temporum caliginem discutiendam, luménque veritatis hominibus veluti prælucendum, antiquissimos quosque ecclesiæ scriptores Græcos & Latinos emittere: iámque feliciter Dionysium eiusque interpretem & paraphrasten ediderat: Cyrilli Catecheses ad vmbilicum pene perduxerat: Cyprianum multis vndique conquisitis & corrogatis exemplaribus, libris etiam auctum prope absoluerat, cùm repente horum auctorū editioni immortuus, familiam ære alieno coopertam, vxorem orbam, liberos inopes reliquit. Is nunc pro sua familia Cyprianum ad te, Rex Christianissime, allegat, quem in tuo nomine apparere voluit, per eúmque te supplex rogat & obsecrat, suorum vt liberorum solitudinis & inopiæ miserearis, aliquídque elargiaris, ad æs alienum, non nequitia, sed studio de rep. bene merendi contractum, luendum atque dissoluendum. Erant ei annua à patre tuo augustissimo Rege Errico constituta: sed hisce proximis annis communium temporum iniquitas & angustiæ ærarii non permiserunt vt illa liberalitate frueretur. Erit igitur, Christianissime Rex, beneficentiæ tuæ, quod illi temporum calamitas ademit, nec tamen studium religionem iuuandi eripuit, ipsius liberis tuam per hunc pontificem implorantibus opem & fidem, iubere restitui atque persolui: vt non plus ei abstulisse fortunæ iniuria videatur, quàm tua benignitas reddidisse. Ille in eo diligenter elaborauit, sedulámque operam nauauit, vt tuam remp. his scriptoribus instrueret, quibus ad eam constituendam, & ex tanta disciplinæ veteris perturbatione, & belli intestini tempestate & iactatione recreandam atque reficiendam, animósque hominum de religione dissentientium placandos atque reconciliandos, tibi tuísque opus esset, re familiari interea neglecta, priuatísque commodis & valetudine. tantam eius in patriam pietatem, te tanto & tam munifico Rege, & iam in primis ineuntis ætatis tuæ spatiis bonas artes, literas, studia ingenua, virtutémque non solum admirante, verum etiam prolixe liberalitérque donante atque munerante, non parem experiri in suos largitatem, tuæ isti magnificæ liberalíque naturæ consentaneum non fuerit, nec decorum.

## VETERVM THEOLOGORVM, ET SCRIPTORVM ALIORVM TESTIMONIA ET ELOGIA DE CYPRIANO Carthaginiensi episcopo,& martyre.

### VITA CYPRIANI PER PONTIVM EIVS DIACONVM.

CYPRIANVS religiosus antistes, ac testis Dei gloriosus, etsi multa conscripsit, per quæ memoria digni nominis superuiuat, etsi eloquentiæ eius ac Dei gratię larga fœcunditas, ita se copia & vbertate sermonis extendit, vt vsq; in finem mundi fortasse non taceat: tamen quia operibus eius ac meritis etiam hæc prærogatiua debetur, placuit summatim pauca conscribere, non quod aliquem vel gentilium lateat tanti viri vita, sed vt ad posteros quoq; nostros incóparabile & grande documentum in immortalem memoriam porrigatur, vt ad exemplum sui literis dirigatur. Certè durum erat, vt, cum maiores nostri plebeiis & catechuminis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrij ipsius veneratione dederint, vt de passionibus eorum multa, aut, vt prope dixerim, pene cuncta conscripserint, quæ ad nostram quoque notitiam qui nondum nati fuimus peruenirent, Cypriani tanti sacerdotis & tâti martyris passio, & quæ dum vixit gesserit, non parerent, quæ quidem tanta atque tam magna & mira sunt, vt magnitudinis contemplatione deterrear, & imparem me esse confitear ad proferendum digne pro meritorum honore sermonem, nec posse sic prosequi facta tam grandia, vt quanta sunt tanta videantur: nisi quod numerositas gloriosa sibimetipsa sufficiens, alieno præconio non eget. Accedit ad cumulum, quod & vos de eo multum, aut si fieri potest, totum desideratis audire, concupiscentes ardore flagranti vel facta eius cognoscere: in qua parte facundiæ viribus deficimus. deficimus dico: facũdia enim ipsa deficit digna facultate, quæ desiderium vestrum pleno spiritu satiet. Ita vtrinque grauiter vrgemur: ille nos virtutibus suis onerat, vos precibus fatigatis. Vnde igitur incipiam? Vnde exordium bonorum eius adgrediar? nisi à principio fidei & natiuitate cælesti? siquidem hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo natus est: fuerint licet studia, & bonæ artes deuotum pectus imbuerint, tamen illa prætereo. nondum enim ad vtilitatem vitæ, sed seculi pertinebant. Postquam ergo sacras literas didicit, & mũdi nube discussa in lucem sapientiæ spiritalis emersit, si quibus eius interfui, si qua de antiquioribus eius operibus comperi, dicam: hanc tamen petẽs veniam, vt si quid minus dixero (minus enim dicam necesse est) ignorantiæ meæ potius, quam illius gloriæ derogetur. Inter fidei suæ prima rudimenta, nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur. tunc enim posse idoneũ fieri pectus, & sensum ad plenam veritatis capacitatem peruenire, si concupiscẽtiam carnis robusto atque integro sanctimoniæ tenore calcaret. Quis vnquam tanti miraculi meminit? nõdum secunda natiuitas nouum hominẽ splendore toto diuinæ lucis induerat, & iam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. Deinde, quod maius est, cum dilectione nouitatis pro fidei festinatione didicisset, statim rapuit quod inuenit promerendo domino profutura, distractis rebus suis, ad indigentiam multorum sustinendã, tota propria prædia dispẽsans, duo bona simul iunxit, vt & ambitionem seculi sperneret, qua perniciosius nihil est: & misericordiam quam Deus etiam sacrificiis suis prætulit, quam nec ille qui legis omnia mandata seruasse se dixerat, fecit impleret, præproperata velocitate pietatis, pene ante cœpit perfectus esse, quam disceret. quis oro de veteribus hoc fecit? quis de antiquissimis in fide senibus, Continentia.

quorum mentes & aures per plurimos annos diuina verba pulsauerant, tale aliquid impendit quale adhuc rudis fidei homo, & cui nondum forsitan crederetur, supergressus vetustatis ætatem, gloriosis & admirãdis operibus perpetrauit. Nemo metit statim vt seuit: nemo vindemiã de nouellis scrobibus expressit: nemo adhuc de nouiter plantatis arbusculis matura poma quæsiuit. In illo omnia incredibiliter cucurrerunt: præuenit, si potest dici (res enim fidem non capit) præuenit messis semẽtem, vindemia palmitem, poma radicem. Aiunt apostolorum literę, debere neophytos præteriri, ne stupore gẽtilitatis nondum fundatis sensibus adhærente, aliquid in dominũ nouitas inerudita peccaret. ille fuit primus, & puto solus, exẽplo plus fide posse, quam tempore promoueri. Etsi in apostolorũ Actis eunuchus ille describitur, qui toto corde crediderat à Philippo statim tinctus, non est similis comparatio. Ille enim & Iudæus erat, & de templo veniens, prophetam legebat Esaiam, & sperabat in Christo, etsi nondum eum venisse crediderat: hic de imperitis gentibus veniens, tam matura fide cœpit, quanta pauci fortasse profecerunt. Mora denique circa gratiam Dei nulla, nulla dilatio. parum dixi, presbyterium & sacerdotiũ statim emeruit. Quis enim non omnes honoris gradus crederet tali mente credenti? Multaque adhuc plebeius, multaque iam presbyter fecit, multaque ad veterum exempla iustorum imitatione consimili prosecutus, promerendo Deo totius religionis obsequia præstitit. nam & sermo illi de hoc fuerat vsitatus, vt si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quæ facta Deo placuisset. si Iob Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, & cui in terris nemo compararetur, faciendum dicebat ille, quicquid Iob ante fecisset: vt dum & nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium prouocemus. Contemptis ille dispendiis rei familiaris, in tantum exercitata virtute profecit, vt nec pietatis temporalia damna sentiret. Non illum penuria, non dolor fregit: non vxoris suadela deflexit, non proprij corporis dira pœna concussit. Permãsit in suis sedibus fixa virtus, & altis radicibus fundata deuotio, nullo diaboli tentantis impetu cessit, quo minus dominum suum fide grata, etiam inter aduersa benediceret. Domus eius patuit cuicunque venienti: nulla vidua reuocata sinu vacuo, nullus debilis gressu, non illo baiulo vectus est: nullus nudus auxilio de potentioris manu, non illo tutore protectus est. Hæc debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. Et sic per bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri iusti, & laudabilis memoriæ Cæciliani, & ætate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ diuinitatis à seculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum coæqualis sectæ, sed vt nouæ vitæ parentem. Denique ille demulsus eius obsequiis, in tantum dilectionis immensæ meritis prouocatus est, vt de seculo excedens, accersitione iam proxima, commendaret illi coniugem ac liberos suos, & quem fecerat de sectæ communione participem, post modum faceret pietatis hæredem. Longum est ire per singula, numerare cuncta eius facta onerosum est. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitror satis esse, quod iudicio Dei & plebis fauore, ad officium sacerdotij & episcopatus gradum adhuc neophytus, & vt putabatur, nouellus, electus est. quanuis in primis fidei suæ adhuc diebus, & rudi vitæ spiritalis ætate, sic generosa indolis reluceret, vt etsi nondum officij, spei tamen fulgore resplendens, imminentis sacerdotij totam fiduciam pollicetur. Non præteribo etiam illud eximium, quemadmodum cum in dilectionem eius & honorem totus populus inspirante domino prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus

quioribus cedens, & indignum se titulo tanti honoris existimans, vt dignus magis fieret. Magis enim dignus efficitur, qui quod meretur excusat, quo tunc ardore plebs æstuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens, vt exitus docuit, non episcopum tantum: in eo enim quem tūc latenti diuinitatis præsagio taliter flagitabat, non solummodo sacerdotem, sed & futurum martyrem requirebat. Obsederat fores domus eius copiosa fraternitas, & per omnes aditus sollicita charitas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi apostolicum illud euenire quod voluit, vt per fenestram deponeretur, si iam cum Apostolo etiam ordinationis honore similaret. Erat videre ceteros omnes suspenso & anxio spiritu expectare venturum cum gaudio nimio excipere venientem. Inuitus dico, sed dicam necesse est: quidam illi restiterunt, vt & vinceret: quibus tamen quanta lenitate patientiæ, quàm beniuolenter indulsit, quàm clementer ignouit, amicissimos eos postmodum & inter necessarios computans, mirantibus multis? Cui enim posset non esse miraculo, tam memoriosæ mentis obliuio? Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quæ illi pietas? qui vigor? misericordia quanta? censura quam sobria? Tantum sanctitatis & gratiæ ex ore eius lucebat, vt aduocaret intuentium mentes grauis vultus & lætus, nec seueritas tristis, nec lætitia nimia: sicque admixta vtrinque temperies, vt esset ambigere, vereri plus, an diligi mereretur: nisi quod & vereri & diligi merebatur. sed nec cultus fuit dispar à vultu: temperatus & ipse de medio. Non illum superbia secularis inflauerat, nec tamen prorsus adfectata penuria sordidarat. Quia & hoc vestitus genus à iactantia minus non est, quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas. Quid autem circa pauperes episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? viderint, quid faciant pietatis antistites, seu quos ad officium boni operis instruxit ipsius ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendæ dilectionis artauit. Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit. Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis gloriam consecutus est. Nec enim aliud oportebat, quam vt eum qui intra secretam conscientiæ latebram religionis & fidei toto honore florebat, etiam publice celebrata gentilium fama titularet. Posset quidem tum pro velocitate qua semper omnia consecutus est, etiam martyrij circa eum debita corona properare, maxime cùm & suffragiis sæpius repetitis ad leonem postularetur, nisi per omnes ordines gloriarum transeundum illi esset: etsi ad summa veniendum, & nisi imminentes ruinæ ope tam fœcundi pectoris indigerent. Finge enim tunc illum martyrij dignatione translatum: quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis ostenderet? quis virgines ad congruentem pudicitiæ disciplinam, & habitum sanctimonia dignum, velut frænis quibusdam dilectionis domini coërceret? quis doceret pœnitentiam lapsos, veritatem hæreticos, schismaticos vnitatem, filios Dei pacem, & euangelicæ precis legem, per quem gentiles blasphemi repercussis in se iis quæ nobis ingerunt, vincerentur? à quo Christiani meliores adfecti circa amissionem suorum, aut quod magis est, mortem ipsam pro fide passuri, consolarentur, spe futurorum? vnde sic misericordiam, vnde patientiam disceremus? Quis liuorem de venenata inuidiæ malignitate venientem, dulcedine spiritalis remedij salutarem exhiberet? Quis martyres tantos exhortatione diuini sermonis erigeret? Quis denique tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrii superstites reseruatos, incentiuo cælestis tubæ animaret? Bene, bene tunc & ferè Dei prudentia contigit, quod vir tam necessarius, tam multis & tam bonis rebus à martyrij cōsummatione dilatus est. Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem,

Cultus.

vt nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est: quam passionem vtiq; ex more vitaret, si ante vitasset. Fuit vero formido illa, sed iusta formido, quæ dominũ timeret offendere: formido, quę præceptis Dei mallet obsequi, quàm sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, & fides diuinis admonitionibus mancipata, credidit ne si domino latebram suggerenti non paruisset, etiam ipsa passione peccaret. Puto deniq; etiã nunc aliqua de dilationis vtilitate dicenda, tametsi iamdudum pauca perstrinximus. Per hęc enim quæ videntur postmodum subsecuta, sequitur vt probemus secessum illum, nõ hominis pusillanimitate conceptum, sed sicuti est, vere fuisse diuinum. Vastarat Dei populum persecutionis infestæ insolens atque acerba grassatio: & quia omnes decipere vna fraude non poterat artifex hostis, quacunque miles incautus prodiderat latus nudum, disparitate sæuiendi singulos diuersa strage deiecerat, debebat esse qui posset saucios homines varia expugnantis inimici arte iaculatos, adhibita medicinæ cælestis medela, pro qualitate vulneris vel secare interim, vel fouere: seruatus est vir ingenij præter cetera etiam spiritaliter temperati, qui inter resultantes conlidẽtium schismatum fluctus ecclesiæ, iter medium librato limite gubernaret. Nonne hæc, oro, consilia diuina sunt? hoc fieri sine Deo potuit? viderint, qui putãt posse fortuito ista contingere. Ecclesia illis clara luce responder, & dicit, Ego sine Dei nutu, necessarios reseruari non admitto. non credo. percurramus tamen cetera, si videtur. Erupit postmodũ lues dira, & detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros perimens populos, à sua quemque sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgi trementis inuasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impiè, quasi cum illa peste morituro etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Iacebant interim tota ciuitate, iam non corpora, sed cadauera plurimorum in misericordiam visentium, contemplatione sortis mutuæ flagitabant. Nemo respexit aliud præterquam lucra crudelia: nemo similis euentus recordatione trepidauit: nemo fecit alteri quod fieri sibi voluit. quid inter hæc egerit episcopus Christi & Dei, qui pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis veritate præcesserat, scelus est præterire. Adgregatam primo in loco vno plebem de misericordiæ bonis instruit: docet diuinæ lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia charitatis. Tunc deinde subiungit, non esse mirabile si nostros tantum debito charitatis obsequio foueremus: cum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit, qui malum bono coniungens, & diuinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit: qui pro insequentium se salute orauerit, sicuti monet dominus & hortatur, qui oriri facit iugiter solem suum, & pluuias subinde nutriendis seminibus impertit, exhibens cũcta ista non suis tantum, sed etiam alienis: qui se Dei etiam filium esse profitetur, oportere vt exemplum patris imitetur. Respondere inquit, nos decet natalibus nostris, & quos renatos per dominum constat, degeneres esse non congruit, sed probari debere potius in sobole traducem boni patris æmulationem bonitatis, & multa alia & quidem magna præter ea quę temperandi voluminis ratio non patitur prolixiori sermone replicari: de quibus hoc tantum dixisse satis est, quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim crederent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria: multi qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore, mercedem diuitiis omnibus chariorem. Et quis non sub tanto doctore properaret inueniri in parte aliqua talis militiæ, per quam & placeret Deo patri, & iudici Christo, &

vi sentium · con pensationem sortis etc.

sto,& tam bono interim sacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est non ad solos domesticos fidei: fiebat plus aliquid, quam de Thobiæ incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, & ignoscat interim,& frequenter ignoscat, aut vt verius dixerim,merito concedat: tametsi ante Christum plurimũ licuit,plus aliquid licuisse post Christum,cuius temporibus plenitudo debetur, Necatos ille & à rege proiectos sui tantum generis colligebat.His tam bonis & tam piis actibus exilium superuenit. hanc enim vicem semper repræsentat impietas, vt melioribus pessima restituat. Et quid sacerdos Dei proconsule interrogante responderit, sunt acta quæ referant.Excluditur interim è ciuitate ille qui fecerat bonũ aliquod pro ciuitatis salute:ille qui laborauerat ne viuẽtium oculi paterentur infernæ fedis horrorem. Ille inquam,qui excubiis pietatis inuigilãs, pro nefas, ingrata bonitate prouiderat,ne omnibus tetram ciuitatẽ relinquẽtibus,multos exules deserta Respub. ac destituta patria sentiret. sed viderit hoc seculum, cui inter pœnas exilium computatur. Illis patria nimis chara, & totus adfectus est in parentes:nos & parentes ipsos,si contra Deum suaserint, abhorremus. Illis extra ciuitatẽ suam viuere, grauis pœna est: Christiano totus hic mũdus vna domus est: vnde licet in abditum & abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus, exilium non potest computare. Adde quod integre Deo seruiens,etiam propria in ciuitate peregrinus est.dum enim se à carnalibus desideriis continentia sancti spiritus abstinens, conuersationem prioris hominis exponit,etiam inter ciues suos, aut prope dixerim, inter parentes ipsos vitæ terrestris, alienus est. Accedit, quod si hæc alias pœna posset videri,in huiusmodi tamen causis atque sententiis quas ad probandæ virtutis experimenta perpetimur, non est pœna quæ gloria est. Sed esto sane nobis pœna exilium.Illis vltimum crimen, & pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis adscribat,qui possunt innocentibus inrogare quod putant pœnam. Nolo nunc describere loci gratiam, & deliciarum omnium paraturam interim transeo. Fingamus locum illum situ sordidum, squalidum visu, non salubres aquas habentem, non amœnitatem viroris, non viciniam litoris, sed vastã rupe siluarum inter inhospitas cautes deserta admodum solitudinis auia mundi parte summotum. Posset licet talis locus habere nomen exilij,quo Cyprianus sacerdos Dei venerat, cui si hominum ministeria deficerent,vel aues vt Heliæ,vel vt Danieli angeli ministrarent: absit vt aliquis cuilibet minimo dum modo in confessione nominis constituto, aliquid defuturum æstimet. Tantum abest,vt Dei nominis pontifex ille, qui misericordiæ semper rebus institerat, vllis bonorum opibus indigeret. Iam nũc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus: Prouisum esse diuinitus etiam pro animo tanti viri apricum & competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, & quicquid adponi ei ante promissum est, qui regnum & iustitiam Dei quærunt. Atque vt omittam frequentiam visitantium fratrum, & ipsorum inde ciuium charitatem, quæ repræsentabat omnia quibus videbatur esse fraudatus, admirabilem visitationem Dei non præteribo,quã antistitem suum sic in exilio esse voluit de secutura passione securum, vt eminentis martyrij pleniore fiducia non exulem tantummodo Curubi, sed & martyrem possideret. Eo enim die quo primum in exilij loco mansimus(nam & me inter domesticos comites dignatio charitatis eius elegerat,exulem volũtarium, quod vtinam & in passione licuisset) adparuit, inquit,mihi nondum somni quiete sopito iuuenis vltra modum hominis enormis,qui cum me quasi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis procõsulis admoueri,qui vt respexit,adnotare statim cœpit in tabula sententiam quã non sciebam:nihil enim de me solita interrogatione quæsierat:

sedenim iuuenis qui à tergo eius stabat, admodũ erat curiosus videre quicquid fuerat adnotatũ: & qui id verbũ proferre non poterat, nutu declarante monstrauit, quid in literis tabulę illius haberetur. manu enim expansa & cõplanata, ad spathæ modum, ictum solitæ animaduersionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram, rogare cœpi & petere cõtinuo, vt dilatio mihi vel vnius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerẽ. Et cũ preces frequẽter iterassem, rursus in tabula cœperat nescio quid adnotare. Sensi tamen de vultus serenitate, iudicis mentẽ quasi iusta petitione cõmotam. sed & ille iuuenis qui iamdudũ de passionis indicio, gestu potius quàm sermone prodiderat, clãdestino idẽ nutu, cõcessum esse in crastinum quod petebatur, cõtortis post inuicẽ digitis, significare properauit. Ergo quãuis nõ esset lęta sentẽtia, qui etsi de gaudio dilationis acceptæ, læto admodũ corde gauderẽ, metu tamẽ interpretationis incertę sic tremebam, vt reliquiæ formidinis cor exultans adhuc multa trepidatione pulsarent. Quid hac reuelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? ante illi prædicta sunt omnia, quæcunq; postmodũ subsecuta sunt. Nihil de Dei verbis imminutũ, nihil de tam sancta promissione mutilatum. Et singula deniq; secundũ quod ostensa sunt, recognoscite. Dilationẽ petit in crastinum, cũ de passionis sententia cogitaretur: postulãs vt res suas die illo quo impetrauerat, ordinaret. Hic dies vnus significabat annum, quo ille post visionem acturus in seculo fuerat. Nam vt manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. diem autem domini etsi annũ in diuinis literis legimus, promissioni tamen futurorum, debitum illud tempus accipimus. Vnde nihil interest, si nunc sub diei significatione solus annus ostensus est: quia illud plenius esse debet, quod maius est. Quod vero nutu potius & non sermone explanatum est, repræsentationi temporis seruabatur sermonis expressio. solet enim tunc verbis quodcunque proferri, quoties quicquid profertur impletur. Nam & vere nemo cognouit, quare hoc ei ostẽsum fuisset, nisi postquam eodem die quo id viderat, coronatus est. Medio nihilo minus tempore, imminẽs passio pro certo ab omnibus sciebatur: Passionis tamẽ dies certus ab eisdem omnibus quasi ignorantibus tacebatur. Sane & in scripturis tale aliquid inuenio. Nam Zacharias sacerdos, promisso sibi per Angelũ filio, quia non crediderat, obmutuit, ita vt de filij nomine scripturus potius quam relaturus, nutu tabulas postularet. Merito & hic vbi Dei nũcius passionem antistitis imminentem nutu potius expressit, & fidem admonuit, & sacerdotem muniuit. Dilationis autem petendæ ratio de ordinatiõne rerum, & de voluntatis dispositione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Summa idcirco accepta dilatiò est, vt quicquid circa pauperũ fouẽdorũ suprema iudicia disponẽdum fuerat, ordinaretur: & puto propter nihil aliud, immo vero propter hoc tantũ, etiã indulgẽtia ab ipsis qui eiecerãt & qui occisuri erãt, admissa est, vt præsens & pręsentes pauperes nouissimæ dispẽsationis extremis, & vt plenius dixerim, totis sumptibus releuaret. Ordinatis ergo tã pie rebus, & pro volũtate dispositis, proximabat dies crastinus. Iam de Xisto bono & pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre, ab vrbe nuncius venerat. Sperabatur iam iamq; carnifex veniens, qui deuota sanctissimæ passioni colla percuteret: & sic erant omnes dies illi cotidiana expectatione moriẽdi, vt corona singulis posset adscribi. Cõueniebant interim plures egregij & clarissimi ordinis & sanguinis, sed & seculari nobilitate generosi, qui propter amicitiã eius antiquã, secessum subinde suaderẽt: & ne parũ esset nuda suadela, etiã loca in quæ secederet, offerebãt. Ille vero iã mundũ suspensa ad cælũ mẽte neglexerat: nec suadelis blãdientibus

adnue-

adnuebat. Fecisset fortasse tūc etiā quod à plurimis & fidelibus petebatur, si & diuino imperio iuberetur. Sed nec illa sublimis tāti viri gloria, sine præconio transeunda est: qua iā seculo tumescēte, & de fiducia principū infestationem nominis anhelante, ille seruos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus dominicis instruebat, & ad calcandas passiones huius temporis, contemplatione superuenturæ claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt dum de domino loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. Et hi erant cotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis, cum ecce proconsulis iussu ad hortos eius, hortos inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, & de Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in vsum pauperum vendidisset, nisi occupari in passione vitaret, cum militibus suis princeps repente subitauit, immo vt verius dixerim, subitasse se credidit. Vnde enim posset tanquam improuiso impetu mens præparata subitari? Processit ergo iam certus expungi quod diu fuerat retardatum: processit animo sublimi, & sereno, hilaritatem præferens vultu, & corde virtutem. Sed dilatus in crastinum, ad domum principis à prætorio reuertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbruit, productum esse iam Thascium, quem præter celebrem opinionis notitiam, etiam de commemoratione præclarissimi operis nemo non nouerat. Concurrebant vndique versum omnes ad spectaculum, nobis pro deuotione fidei gloriosum pariter & dolendum. Receptum eum tamen, & in domo principis constitutum, vna nocte cōtinuit custodia delicata, ita vt conuiuæ eius, & chari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota sollicita, ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat. Cōcessit ei diuina tunc bonitas vere digno, vt Dei populus etiam in sacerdotis passione vigilaret. Forsitan tamen quærat aliquis, quæ causa fuerit à prætorio reuertendi ad principem. Et volunt hoc scilicet quidam de suo tunc proconsule noluisse. Absit vt in rebus diuinitus gestis segnitiam siue fastidium proconsulis conquerar. Absit vt malum hoc intra conscientiam religiosæ mentis admittam, vt de tam beatissimo martyre ructus hominis iudicaret. Sed crastinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina prædixerat, vere crastinus esse debebat. Inluxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille diuinus, quem si tyrannus ipse differre voluisset, nunquam prorsus valeret: dies de conscientia futuri martyris lætus, & discussis per totum mundi ambitum nubibus, claro sole radiatus. Egressus est domum principis, sed Christi, & Dei princeps, & agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus est. Sic autem comitatui eius infinitus exercitus adhærebat, quasi ad expugnandam mortem manu facta veniretur. Eundi autem interfuit transitus stadij. Bene vere, & quasi de industria factum, vt & locum congruentis certaminis præteriret, qui ob coronam iustitiæ consummato agone currebat. Sed vbi ad prætorium ventum est, nondum procedente proconsule, secretior locus datus est. Illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet (sedile autem erat fortuito linteo tectum, vt & sub ictu passionis, episcopatus honore frueretur) quidam ex tesserariis quondam Christianus res suas obtulit, quasi vellet ille vestimentis suis humidis ficciora mutare: qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quam vt proficiscentis ad Deum martyris sudores iam sanguineos possideret. Cui ille respondit, & dixit, Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forsitan non erunt. Mirum, si contempsit laborem corpore, qui mortem mente contempserat. Quid plura? subito proconsuli nunciatus est, producitur, admouetur, interrogatur de suo nomine, se esse respondit, & hactenus verba. Legit itaque de tabula iam sententiam iudex, quam nuper in visione non legerat: sententiam spiritalem

non temere dicendam: sententiam episcopo tali, & tali teste condignam: sententiam gloriosam, in qua dictus est sectæ suæ signifer, & inimicus deorum, & qui suis futurus esset documento, & quod sanguine eius inciperet disciplina sanciri. Nihil hac sententia plenius, nihil verius: omnia quippe quæ dicta sunt, licet à gentili dicta, diuina sunt. Nec mirum vtique, cum soleant de passione pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat: Inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat: Documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis, prior in prouincia martyrij primitias dedicauit. Sanciri etiam cœpit eius sanguine disciplina: sed martyrum qui doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmulati, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt. Et cum exiret prætorij fores, ibat comes militum turba, & nequid in passione deesset, centuriones, & tribuni latus texerant: ipse autem locus æqualis est, vbi pati contigit, vt arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat. Sed per enormitatem spacij longioris visu denegato, per confusam nimis turbam personæ fauentes, in ramos arborum repserant, ne vel hoc illi negaretur, vt ad Zacchæi similitudinem de arboribus videretur. Sed iam ligatis per manus suas oculis, moram carnificis vrgere tentabat, cuius munus est ferrum, & labente dextera gladium vix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetrandam preciosi viri mortem clarificationis hora matura, centurionis manum concesso desuper vigore firmatam, permissis tandem viribus expediret. O beatum ecclesiæ populum, qui episcopo suo talis, & oculis pariter & sensibus, & quod est amplius, publicata voce compassus est, & sicut ipso tractante semper audierat, Deo iudice coronatus est. Quanuis enim non potuerit euenire, quod optabant vota communia, vt consortio paris gloriæ simul plebs tota pateretur, quicunque sub Christi spectantis oculis, & sub auribus sacerdotis ex animo pati voluit, per idoneum voti sui testem legationis quodam modo literas ad Deum misit. Sic consummata passione perfectum est, vt Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa primus imbueret: quia & talis esse post apostolos prior cœperat. Ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numeratur, nunquam aliquis, quanuis ex bonis, & sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur, licet semper Deo mancipata deuotio dicatis hominibus pro martyrio deputetur: Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam domino consummante profecit, vt in ciuitate ipsa, in qua taliter vixerat, & in qua prior fecerat multa præclara, prior etiam sacerdotij cœlestis insignia glorioso cruore decoraret. Quid hoc loco faciam, inter gaudium passionis & remanendi dolorem? in partes diuisus animus, & angustum nimis pectus adfectus duplices onerant. Dolebo, quod non comes fuerim? sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? sed doleo, quod comes non sim. Verum vobis tamen & simpliciter confitendum est, quod & vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum ac nimis multum de gloria eius exulto: plus tamen doleo, quod remansi.

## ACTVS PASSIONIS CYPRIANI, CVIVS PONTIVS MEMINIT.

TEMPORE Valeriani & Gallieni, cum gloriosum nomen Christi à gentilibus exosum, intentione maxima conaretur auferri, & esset persecutio apud vrbem Romam: beatissimus Cornelius pontificatum prædictæ vrbis summis virtutibus præditus tunc regebat: comprehensusque à præside, & diuturnis tormentis adflictus, gladio finiuit temporalem vitam, percepturus à Deo sine fine perpetuam,

petuam. Sed cum hoc odium fuisset etiam in Libycis terminis inrogatũ: multi Christianorum populi mallentes transitoriam vitam amittere, & illa quæ à Deo promissa sunt, adipisci, diuersis tormentis adflicti consummabantur. Ferunt etiam tunc à præside clibanum calcis accensum, & in ore illius prunas cum thure exhibitas, & præsidem dicere Christianis, Eligite à duobus vnum, aut thura super his carbonibus offerte Ioui, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati, se ictu rapidissimo, Christum Dei filium Deum fatentes, iecerunt in ignem, & inter vapores calcis puluerei sunt demersi: quos sibi Christus consecrauit. In his autem diebus cum talia gererentur, beatus antistes Cyprianus Carthaginiensem regebat ecclesiam. qui comprehensus à gentilibus sedente Paterno proconsule in ciuitate, iniquis tribunalibus præsentatur. Cui Paternus ait, Nobilium imperatorum ad me scripta venerunt, vt hi qui diis ceremonias execrantur immolare, ad sacrificandum compellantur inuiti. Exquisiui de nomine tuo, quid respondes? Sanctus Cyprianus respondit, Nullos deos noui, nisi vnum & verum, qui fecit cælum & terram & quæ in eis sunt. huic Deo nos Christiani deseruimus: hunc deprecamur diebus ac noctibus, & pro salute populi, & pro statu imperatorum vestrorum. Proconsul dixit, Ergo in hac voluntate perseueras, vt non sacrifices? Sanctus Cyprianus respondit, Bona voluntas quæ Deum nouit, mutari non potest. Proconsul dixit, Iussum est etiam vt & presbyteros requiram, volo ergo scire per te, qui sunt presbyteri qui in hac ciuitate consistunt. Sanctus Cyprianus respondit, Legibus vestris bene atque vtiliter censuistis, nos delatores non esse. itaque eos exhibere non possumus. Sed nec ipsi se vltro offerunt, cum hoc scriptura sancta prohibeat. à te enim quæsiti inuenientur. Proconsul dixit, Iussum est vt nulla conciliabula faciant, neque cœmiteria ingrediantur. quod qui facere deprehensus fuerit, capite plectatur. Sanctus Cyprianus respondit, Fac quod tibi præceptum est. Et post hæc ductus est in exilium beatus martyr per præceptum Aspasij proconsulis, in ciuitatem Corubitanam. Post dies autem multos regressus de exilio, habitabat in hortis suis. Cúmque ibidem moraretur, venerunt ad eum duo principes ex officio proconsulis Galerij Maximi: & leuantes eum in curriculum suum, duxerunt ad proconsulem in locum vbi pro reparanda sanitate degebat. Et collectus ab adstatore officij, secessit in hospitium eius in vicum qui dicebatur Saturni, & habitabat ibi. Conuenit autem ad eum omnis populus fratrum. Quod cum comperisset beatissimus martyr, præcepit custodiri puellas, quæ aduenerant audire verbum Dei: quoniam ante ostium principis manebant ob amorem martyris gloriosi. Mane autem facto oblatus est beatus Cyprianus proconsuli. Quem intuitus ait, Tu es Thascius Cyprianus qui te Papam sacrilegę mentis hominibus prębuisti? iusserunt te sacratissimi imperatores sacrificare: consule tibi ne pereas. Sanctus martyr respondit, Ego sum Cyprianus: Christianus sum, & diis sacrificare non potero: tu vero quod tibi præceptum est fac. in re enim tam iusta, nulla consultio est. Tunc iratus proconsul dixit, Diu sacrilega mente vixisti, & plurimos tibi nefariæ cõspirationis homines adgregasti, & inimicum te diis Romanis & sacris religionibus constituisti. nec te pij sacratissimi que Imperatores ad consensum ceremoniarum suarum reuocare potuerunt, & ideo cum sis nequissimi criminis auctor & signifer deprehensus, eris ipse documento his quos scelere tuo tecum adgregasti. sanguine tuo sancietur disciplinæ. Et his dictis decretum ex tabella recitauit, Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet. Sanctus Cyprianus hæc audiens dixit, Gratias ago Deo omnipotenti, qui me à vinculis huius corporis dignatur absoluere. Et cum duceretur, populus fratrum plangens & eiulans dicebat, Et nos cum eodem decollemur. Perductus autem gloriosus martyr, exuit se lacernum bir-

sancietur disciplina

tum, quem indutus erat, complicans, & posuit ad genua sua. Dein tunicam tulit, & diaconibus tradidit. Et stans in lineis expectabat spiculatorem: cui & viginti aureos dare præcepit. Fratres vero flentes linteamina & oraria ante eum ponebant, ne sanctus cruor defluens absorberetur à terra. Ligatis quoque manicis ad ceruicem à Tulliano presbytero, ipse sibi manu propria oculos texit: & sic gladio percussus, occubuit. Huiusque corpus propter gentilium curiositatem, cum magna turba populi in proximo collocatum est. Sed ne à gentilibus tolleretur, nocte adueniente, ex eodem loco vbi positum fuerat, sublatum est: & inde cum cereis & scholaribus in area cuiusdam Candidi procuratoris, cum magno triumpho sepultum est. Tale martyrium beatus Cyprianus Carthaginiẽsis episcopus expleuit pro nomine domini nostri Iesu Christi: cui est gloria in secula seculorum. Amen. Corubitana ciuitas dicitur, vbi in exilium fuit. Vicus vbi in domo principis officiorum habitauit, dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam. Atrium quoq; proconsulis dicitur Sauciolum. Locus in quo decollatus est, vocatur Sexti. Sepultus est in areis Macrobij Candidi procuratoris, quæ sunt in via Apellensi iuxta Piscinas. Passus est XVIII. Cal. octobris. Galerius Maximus proconsul post dies paucos discessit è seculo.

## PASSIO BEATI CYPRIANI EPISCOPI CARTHAGINIENSIS, PER PAVLUM DIACONUM EDITA. III.

TEMPORIBVS Valeriani iniquissimi Imperatoris, fuit in Carthagine, quę est in Africa, gloriosissimus vir, nomine Cyprianus: qui primo quidem rhetoricam docuit: deinde à quodam presbytero nomine Cæcilio, conuersus ad fidem Christi, nomen quoque sortitus est Cæcilius: qui omne culmen gestiens adsequi Christianæ religionis, perfectionem quam Christus consulenti iuueni de vita æterna deprompserat, secutus, omnem substantiam suam pauperibus erogauit, vt nudum mater ecclesia susciperet, quem nudum mater carnea terræ edidisset: veraciter perspiciens, non posse perfecte in inenarrabili Dei sapientia philosophari, terrenis cupiditatibus innixum. Nanque ita Dei ineffabili sapientiæ cõtemplandæ se tradidit, vt toto orbe prope notissimus, sole clarius extent eius innumera volumina, quæ in euangeliis & aliis voluminibus optime perorauit: chronicam quoque valde vtilem composuit, & exhortatorias ad multos sanctorum epistolas, in quibus ardorem fidei velut bonus demonstrauit athleta. Post multum vero temporis, vt non abdita maneret lucerna sub modio, sed vt luceret instar stellę, spiritalis solis, posita est super candelabrum, vt præsentes & secututi agnoscerent, non debere doloribus momentaneis cedere, quibus perpetua beatitudo fixa maneret. Denique comprehensus à ministris Paterni proconsulis Carthaginiẽsis, ante eum in quoddam secretarium adductus est, cui ita dixit, Sacratissimi imperatores Gallienus & Valerianus ad me literas dirigere dignati sunt, in quibus sanxerunt, vt omnes homines, deos quos Romani adorant, debeant adorare: & qui contempserint hoc præceptum, gladio feriantur. Audiui vero, quod tu deorum cultum pro nihilo ducas: vnde hortor vt consulas tibi & deos honores. Cyprianus respondit, Christianus ego sum, & nullos alios deos noui, nisi vnum & verum Deum, qui creauit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Huic Deo Christiani seruimus: hunc noctéque diéque deprecamur pro omnibus, etiam pro imperatoribus. Paternus proconsul dixit, Si in hac voluntate perseueraueris,

ueris,pessima morte peribis.Sanctus Cyprianus episcopus respondit, Bona voluntas est, quæ Deum timet: & ideo non potest immutari. Paternus proconsul dixit, Quia in hac voluntate permanes,secundũ præcepta principum, exilio deputãdus es.Sanctus Cyprianus respondit,Exul non erit, qui Deum in mente habebit:quoniam *Domini est terra & plenitudo eius.* Paternus proconsul dixit ad eum,Antequam proficiscaris,dic vbi sint presbyteri,qui in hac ciuitate esse dicuntur,vel similes tui.Sanctus Cyprianus respõdit, Bene atque viriliter legibus vestris sanxistis, nullos delatores fore debere: idcirco à me prodi non debent,sed à vobis inueniantur:quia & hoc censuistis,vt nullus se offerret.Proconsul dixit,Ego à te cum tormentis eos exquiram. Sanctus dei respondit,Per me non prodentur.Proconsul dixit,Pręceptum principum est, ne qui Christiani conciliabula faciant,vel cœmiteria ingrediantur: & si quis hoc violauerit,gladio animaduertatur.Sanctus Dei respondit,Fac quod tibi præceptum est.Cum ergo videret animum eius immutabilem in religione diuina,fecit eum in ciuitate Curubitana exulari,vbi aliquandiu exemplo boni operis multis profuit, nemini obfuit. Cúmque ibi domino in sanctitate deseruiret,mortuus est Paternus proconsul. Et ipse de exilio regressus,in quodam hortulo commanebat. Cúmque de eo perlatum esset ad Galerium Maximum,qui Paterno successerat, misit duos ministros, & iussit eum ad se adduci. Qui cum venissent ad eum, leuauerunt eum in curru suo, & ad Galerium Maximum perduxerunt. Qui cum vidisset eum,ait,Tu es Thascius Cyprianus? Sanctus Cyprianus respondit, Ego.Galerius proconsul dixit,Tu es quem Christiani Papam suum nominant?Sanctus Dei respondit, Ego. Proconsul dixit,Iusserunt tibi principes nostri adorare deos. Sanctus Dei respõdit, Non faciam. Proconsul dixit,Melius facies,si saluti tuæ consulas,& deos non contemnas. Sanctus Dei respondit, Salus mea & virtus mea Christus dominus est, cui sine fine seruire desidero. Proconsul dixit, Vicem tuam doleo,& vellem consulere tibi.Sanctus Cyprianus respondit,Consultum mihi melius non esse quæro,quam vt Deum meum adorans, ad ipsum tota mentis auiditate festinem: quoniam *non sunt condignæ passiones huius temporis ad superuenturam gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Iratus Galerius proconsul ait, Diu sacrilega mente vixisti,& nefariæ cõspirationis homines adgregasti tibi, & inimicum te diis & sacris religionibus eorum præbuisti: & non æquissimis consiliis principum adsensum vnquam præbuisti,sed semper auctor iniqui nominis & signifer extitisti,& propterea ceteris quos sceleri tuo adgregasti,exemplum eris, & in sanguine tuo discent disciplinam.Tunc ergo dictauit sententiam,dicens,Thascium Cyprianum diis libamina offerre renuentem,gladio animaduerti placet. Cúmque duceretur ad decollandum, sequebatur eum multitudo populi, & alij clamabant, Moriamur simul cum sancto episcopo. Et cum peruenisset in locum qui dicitur Sexti, quarto ab vrbe miliario, expoliauit se birro, & tradidit carnificibus. Dalmaticam vero tradidit diaconis, & stetit in linteis, expectans spiculatorem. Et dum ille adpropinquasset, iussit suis, illi dare viginti aureos. Cúmque prostrauisset sese in terram,orauit cum lachrimis, & à fratribus linteamina offerebantur, vnde oculos sibi tergebat. Et cum surrexisset ab oratione,sententia ex tabella recitata est,ita, Thascius Cyprianus gladio feriatur.Et statim respondit sanctus Dei, Amen, Et ceruicem obtulit gladio,temporalémque vitam finiuit, recepturus à Deo sine fine perpetuam. Sic ergo beatus Cyprianus subsecutus est fide gloriosa sanctum Cornelium,eodem martyrij genere,eodem passionis die, licet non eodem anno,deuicto diabolo,triumphator migrauit ad cælum. Et sicut scriptum est, *Quomodo in vita sua dilexerunt se,ita & in morte non sunt separati.* Ambo fide clari, ambo constantia inuicti, ambo martyrio gloriosi. Nos ergo

fratres oremus omnipotentem Deum, pro serenissimo imperatore Carolo quatenus qui beatum Cornelium papam & martyrem de Romanis partibus ob munimen sui, cunctorúmque fidelium sibi, proximari fecit, ac nos de tam magno patrono honorauit, per suffragia huius incliti martyris beatitudine perennis vitę sibi concessa, sanctorum omnium, quos venerabiliter excoluit, consortia adipisci mereamur perpetuo obtinenda, præstante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre viuit & regnat Deus in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Amen.

## PASSIO CYPRIANI, EX ANTIQVIS LIBRIS DESCRIPTA. IIII.

PASSIO Cypriani ex die qua martyrium tulit. Ordo autem martyrij hac lectione demonstratur & declaratur. Cum Cyprianus sanctus martyr electus à deo de ciuitate Curubitana in qua exilio datus erat, ex pręcepto Pasſij Paterni tunc proconsulis clarissimi viri regressus esset, ex sacro rescripto specialiter hoc & personaliter remisso, in hortis suis manebat, & ad diem omnimodis venire sicut ei ostensum erat, sperabat. Idem cum illic demoraretur, repente idibus septembribus Thusco & Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo, vnus strator officij Galerij Maximi proconsulis viri clarissimi, qui Pasſio Paterno successerat, & alius equi strator qui esset à custodiis officij eiusdem clarissimi viri, & in curriculum eũ imposuerunt, & ambo eum tenuerunt. & in Sexti tulerunt, vbi idem Galerius max. proconsul, bonæ valitudinis recuperandæ gratia secesserat. Eundémque Cyprianum idem Galerius max. proconsul, vir clariss. alia die, id est crastina, offerri sibi præcepit, & ita idem Cyprianus cum principe & stratore officij max. proconsulis clariss. viri, secessit, & in hospitio eius eum eo in vico Saturni inter Veneriam & Salariã mansit. Illic ante ianuam vniuersus populus fratrum mansit. Et cum hoc Cyprianus comperisset, castigari puellas præcepit, quoniam in vico omnes ante ianuas hospitij principis iacebant. Et ita altera die, id est XVIII. kal. octobris mane multa turba conueniebat Sexti. Et secundum pręceptum Galerij max. proconsulis, clariss. viri, in atrio sedenti Sauciolo oblatus est. Quo oblato idem Galerius max. procos clariss. vir, Cypriano dixit, Tu es Thascius Cyprianus? dixit, Ego sum. Galerius max. procos. dixit, Tu papatem te sacrilegæ mentis hominibus exhibuisti? Cyprianus dixit, Ego. Galerius max. procos. clariss. vir conlocutus cum consilio, sententiam vix ægre dixit verbis huiusmodi, Diu sacrilega mente vixisti, & plurimos tibi nefariæ conspirationis homines adgregasti, & inimicum te constituisti diis Romanis & religionibus sacris. Recte pij & sanctiss. principes nostri Valerianus & Gallienus Augusti, & Valerianus nobilissimus Cæsar, secta felicissimorum temporum suorum obdurati furoris ad cerimonias percolendas bonámque mentem habendam, tanto tempore non potuerunt te reuocare: & ideo quod nequissimi criminis auctor & signifer deprehensus es, quo tu scelere docuisti, ipso documento peribis, vt quoniam tuo adnisu durauit sacrilega contumacia, tuo sanguine sanciatur disciplina. Et decretum ex tabella recitauit, Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet.

PASSIO

# PASSIO CYPRIANI MARTYRIS ET EPISCOPI CARTHAGINIENSIS, per Prudentium. v.

PVNICA terra tulit, quo splendeat omne quicquid vsquã est,
Inde domo Cyprianum, sed decus orbis, & magistrum.
Est proprius patriæ martyr, sed amore, & ore noster.
Incubat in Lybia sanguis, sed vbique lingua pollet:
Sola superstes agit de corpore, sola obire nescit,
Dum genus esse hominum Christus sinet, & vigere mundum,
Dum liber vllus erit, dum scrinia sacra litterarum,
Te leget omnis amans Christum, tua Cypriane discet.
Spiritus ille Dei, qui fluxerat auctor in prophetas,
Fontibus eloquij te cælitus actus inrigauit.
O niue candidius linguæ genus, ô nouum saporem,
Vt liquor ambrosius, cor mitigat, imbuit palatum,
Sedem animæ penetrat, mentem fouet, & pererrat artus:
Sic Deus interius sentitur, & inditur medullis.
Vnde bonum subitum terris dederis pater reuela.
Deerat apostolicis scriptis opulentus executor,
Eligitur locuples facundia, quæ doceret orbem,
Quæque voluminibus Pauli famulata disputaret,
Quò mage cruda hominum præcordia perpolita nossent,
Siue timoris opus, seu mystica, vel profunda Christi.
Vnus erat iuuenum doctissimus, artibus sinistris,
Fraude pudicitiam perfringere, nil sacrum putare:
Sæpe etiam magicum cantamen inire per sepulchra,
Quo geniale tori ius solueret æstuante nupta.
Luxuriæ rabiem tantæ cohibet repente Christus,
Discutit & tenebras de pectore, pellit & furorem,
Implet amore sui, dat credere, dat pudere facti,
Iámque figura alia est, quam quæ fuit oris & nitoris:
Exuitur tenui vultus cute, transit in seueram,
Deflua cæsaries compescitur ad breues capillos,
Ipse modesta loqui, spem quærere, regulam tenere,
Viuere iustitiæ Christi, & penetrare dogma nostrum.
His igitur meritis dignissimus vsque episcopale
Prouehitur solium Doctor, capit & sedile summum.
Valerianus opum princeps erat, atque Gallienus,
Constituere simul pœnam capitis Deum fatenti,
Milia terrigenum spurcissima iusserant sacrari,
Contrà, animos populi Doctor Cyprianus incitabat,
Ne quis ab egregiæ virtutis honore discreparet,
Neu fidei precium quis sumere degener timeret,
Esse leuem cruciatum, si modo conferat futura,
Quæ Deus ipse viris intermina fortibus spopondit:
Merce doloris emi spem luminis, & diem perennem.
Omne malum volucri cum tempore transuolare cursim,
Nil graue quod peragi finis facit, & quietem donat,
Se fore principium pulchræ necis, & ducem cruoris,
Séque caput gladio summittere, sanguinem dicare,
Qui sociare animam Christo velit, vt comes sequatur.

His vbi corda virûm Christo calefacta præparauit,
Ducitur ante alios Proconsule perfurente vinctus.
Antra latent Tyriæ Carthaginis abditis reposta,
Conscia tartareæ caliginis, abdicata soli:
Clausus in his specubus, sanctus Cyprianus, & catena
Nexus vtranque manum, nomen patris inuocat supremi:
Omnipotens genitor Christi, Deus, & creator orbis:
Christe parens hominis, quem diligis, & vetas perire:
Ille ergo vipereis, quem tu bonus oblitum venenis
Criminibus variis tinctum miseratus abluisti,
Iámque tuum fieri mandas, sio Cyprianus alter,
Et nouus ex veteri, nec iam reus, aut nocens, vt ante,
Si luteum facili charismate corpus expiasti,
Vise libens tenebris ergastula cæca dissipatis,
Eripe corporeo de carcere, vinculísque mundi
Hanc animam liceat fuso tibi sanguine immolari,
Ne qua ferum reprimat clementia iudicem tyranni,
Neu sciat inuidia mitescere, gloriam negare.
Da quoque ne quis iners sit de grege, quem tuum regebam,
Ne cadat impatiens pœnæ, titubet ne quis tuorum,
Incolumem vt numerum reddam tibi, debitúmque soluam.
Vocibus his dominum permouerat, influebat inde
Spiritus in populum Carthaginis, auctor acrioris
Ingenij, stimulis vt pectora subditis calerent
Ad decus egregium discrimine sanguinis petendum,
Non trepidare docens, nec cedere, nec dolore vinci,
Laudis amore rapi, Christum sapere, & fidem tueri.
Fama refert, foueam campi in medio patere iussam,
Calce vaporifera summos prope margines refertam.
Saxa recocta vomunt ignem, niueúsque puluis ardet,
Vrere tacta potens, & mortifer ex odore flatus,
Adpositam memorant aram fouea stetisse summa,
Lege sub hac, salis aut micam, iecur & suis litarent
Christicolæ, aut mediæ sponte inruerent in ima fossæ:
Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti,
Gurgite puluereo mersos liquor aridus vorauit,
Præcipitémque globum fundotenus implicauit imo.
Corpora candor habet, candor vehit ad superna mentes,
Candida massa dehinc dici meruit per omne seclum.
Lætior interea iam Thascius ob diem suorum,
Sistitur indomiti proconsulis eminus furori.
Dogmatis, atque loci iussus genus, Christianus inquit,
Seruo salutiferi mysteria consecrata Christi.
Ille sub hæc, Satis est iam criminis, ipse confitetur
Thascius, ipse Iouis fulmen negat, expedite ferrum,
Carnificis gladio pœnam luat hostis idolorum.
Ille Deo meritas grates agit, & canit triumphans.
Fleuit obire virum mœsta Africa, quo docente facta est
Cultior, eloquio cuius sibi docta gloriatur:
Mox tumulum lachrimans struxit, cinerésque consecrauit.
Desine flere bonum tantum, tenet ille regna cæli,
Nec minus inuolitat terris, nec ab hoc recedit orbe.

Differit,

Differit, eloquitur, tractat, docet, instruit, prophetat.
Nec Libyæ populos tantum regit, exit vsque in ortum
Solis, & vsque obitum, Gallos fouet, imbuit Britannos,
Præsidet Hesperiæ, Christum serit vltimis Hiberis.
Denique doctor humi est, idem quoque martyr in supernis,
Instruit hic homines, illic pia dona dat patronus.

## QVALITER SANCTORVM MARTYRVM CYPRIANI, SPERATI, PANTALEONIS RELIquiæ Lugdunum adeptæ sint.

RECTOR magnificus, piúsque princeps
Augusto Carolus decore fultus,
Sceprrum nobile Francicum regebat,
Subiectos populos pie gubernans,
Lectos æquora iusserat secare,
Eoumque ducem viros adire,
Dum pacem colit ac studet quieti,
Et famam cupit eleuare regni.
Ac iam propitio sibi tonante,
Post multos nimiæ viæ labores,
Ingressu reduci salum petentes
Intrarunt Libycos repente fines,
Qua Carthago graui iacens ruina
Deflet præteritę decus iuuentæ,
Quondam diues opum chorusca bello,
Florens conciliis, fideque pollens:
At nunc Barbaricis subacta frænis,
Et prisco penitus honore nuda,
Vix vitam tenuem gemendo ducit,
Curis anxia, seruiens tributis.
Hic dum basilicas Deo dicatas,
Et Christi subeunt verenda templi,
Cernunt vt tua Cypriane martyr
Seruaret loculus neglectus ossa.
Tum vero nimio dolore moti,
Et magno gemitu polum tuentes,
Poscunt auxilium Dei perennis,
Pro quo sancte caput tibi recisum est.
Et mox æditituis precando flexis
Pandunt sarcophagum, certántque sacros
Artus stringere linteis paratis:
Committúntque sacro corpus locello,
Sperati quoque martyris beati,
Necnon Pantaleonis ossa raptim
Tollunt, cuncta simul ligántque pannis,
Ac tantas loculis gazas recondunt.
Conscendunt celeres ratem paratam,
Nec feri metuunt pericla ponti,
Portantes domino pios alumnos,
Quorum cuncta preces tremunt profunda.
Egressis Arelas opima portu

Occurrit placido, ſinúque læto
Feſſos accipit ac fouet benigne,
Gaudentes reditu ſolóque nato.
Illic eximias opes ouanti
Deponunt animo, ſtupente portu
Terrenis ſolitos patere fluctus,
Cæleſtes ſubito tuliſſe gazas.
Quod mox comperit optimus ſacerdos
Lugduni placidam tenens cathedram
Sollerti ſtudij calore flagrans,
Intentíſque ſacris rebus vbique
Leidradum prece ſupplici ſerenum
Regem poſtulat, impetrátque raptum,
Vt rite ſacra Martyrum piorum
Noſtris manibus oſſa conderentur.
Et nunc ad placidam Iohannis aram,
Qui Chriſtum vitrea reſperſit vnda,
Dignis cultibus & honore claro,
Florens inclite Cypriane dormis.
Sed quæſo vigiles vigilque noſtris
Intendas precibus, fiaſque nobis
Clemens & validus Dei patronus,
Soluas crimina, conferáſque vota.
Sit quæſo memor illa lingua noſtri,
Quæ confeſſa Dei perenne verbum
Ceruicem gladio dedit ſecandam:
Sed Chriſtum recinit, ſilere neſcit.
Hanc Chriſtus iugiter benignus audit,
Vel ſacro populos ſtilo excitantem,
Hæreſes ve prauas deoſque falſos,
Verbi fulmine funditus cremantem:
Hanc & pro populo & patrono noſtro
Semper quæſumus audiat rogantem,
Paſtorem foueat gregem propaget,
Det munus fidei, decus ſalutis.
O doctor ſacer, ô beate martyr,
Serua pontificem pius Agobardum,
Qui nomen, meritum, tuúmque feſtum
Dictis extulit & honore compſit.
O triplex honor, ô triforme culmen:
O tres magnifici piique teſtes,
Sit nobis triplici, ô fauens precatu,
Pollens vnica trinitas per æuum.

## SERMO D. AVGVSTINI, DE SANCTO CYPRIANO MARTYRE. VI.

SERMONEM à nobis debitum, auribus & cordibus veſtris exigit tam grata & religioſa ſolennitas, qua paſsionem beati martyris celebramus. Triſtis proculdubio tunc eccleſia fuit, & non damno cadentis, ſed deſiderio recedentis, ſemper cupiens videre præſentem tam bonum rectorem atque doctorem.

Sed

Sed quos adflixerat sollicitudo certaminis, consolata est corona victoris, & nunc non solum sine vlla tristitia, verum etiam cum ingenti lætitia, cuncta quæ tunc gesta sunt, legendo recolimus, diéque isto nobis gaudere concessum est, non timere. Neque enim formidamus terribiliter venientem, sed expectamus hilariter redeuntem. Placet ita vniuersam illam fidelissimi, & fortissimi, & gloriosissimi martyris passionem cum exultatione recordari præteritam, quam tunc fratres sustinuere futuram. Primo itaque quod pro fide confessionis Christi in exilium Curubin missus est, non sancto Cypriano aliquid nocitum, sed multum illi præstitum ciuitati. Quo enim ipse mitteretur, vbi ille non esset, propter cuius testimonium mittebatur? Christus ergo, qui ait, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi,* Matth. 28. in omni loco membrum suum accipiebat, quocunque furor inimici pellebat. O stulta infidelitas persequentis. Si quæris exilium quo Christianus iubeatur ire, prius si potes, inueni vnde Christus cogatur exire. De patria sua, in alienam te arbitraris excludere hominem Dei: in Christo nusquam exulem, in carne vbique peregrinum. Sed iam memorare & considerare delectat post illud, quod Cyprianus non senserat, sed inimicus putabat exilium, quid ex ordine passionis ipsum cōsecutum sit. Cum enim Cyprianus sanctus martyr electus à Deo de ciuitate Curubitana, in qua exilio præcepto Passij Paterni proconsulis missus fuerat, regrederetur, in hortis suis manebat. Et inde cotidie sperabat venire ad se, sicut ostensum erat illi. Quid iam fremeret persecutoris impetus aduersus cor semper paratum, accedente etiam domini reuelatione firmatum? Quando enim desereret patientem, qui non est passus præoccupari nescientem? Iam ergo quod ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in circulum leuauerunt, in medióque posuerunt, & hoc diuinæ admonitionis fuit, vt gaudens recoleret ad eius se corpus pertinere, qui inter iniquos reputatus est. Christus nanque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiæ præbebatur. Cyprianus autem inter adparitores ad passionem curru portatus, Christi vestigia sequebatur. Quid illud, quod cum in alium diem dilatus apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum congregans, pro fratribus pernoctaret, custodiri puellas præcepit, quanta intentione considerandum, quanta laude prædicandum, quanto præconio commendandum est? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis, & cura tuendi dominici gregis, vsque ad extremum vitæ huius diem mente sobria tenebatur. Nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris, manus iam proxima cruenti carnificis. Ita se martyrem cogitabat futurum, vt esse non obliuisceretur episcopum, magis curans quam rationem pastorum principi de commissis sibi ouibus redderet, quam quid infideli proconsuli de fide propria responderet. Amabat quippe eum, qui Petro dixerat: *Amas me? Pasce oues meas.* Ioan. 21. Et pascebat oues eius, pro quibus sanguinem fundere illum imitans properabat. Custodiri puellas præcepit, sciens se non solum habere simplicem dominum, sed etiam versipellem aduersarium. Itaque aduersus leonem aperte frementem, in confessione virile pectus armabat, aduersus insidiantem lupum in gregem sexum fœmineum muniebat. Ita vere sibi consulit, qui Deum iudicem cogitat, apud quem causam gestæ huius vitæ, atque ab illo sibi muneris iniuncti quisque dicturus est. Vbi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, quæ per corpus gessit, siue in bonum, siue in malum. Ita sibi consulit, qui ex fide viuens, & satagens, ne ab extremo præoccupetur die, 2. Cor. 5. extremum computat omnem diem, & sic deus placidos mores perducit vsque ad extremum diem. Ita sibi beatus Cyprianus episcopus misericordissimus, & martyr fidelissimus consulebat, & non sicut eum lingua subdola diaboli

per os possessi animæ impij iudicis monere videbatur, dicens, Consule tibi. Cum enim eius immobilem mentē videret, quando ei dixit, Iusserunt te principes ceremoniari: respondítque ille, Non facio, adiecit & ait, Consule tibi: ipsa est lingua subdola diaboli, & si non huius qui nesciebat quid loqueretur, illius tamen qui per eum loquebatur. Loquebatur enim proconsul non tam secundum principes homines, quorum iussa sibimet iniuncta iactabat, quàm secundum principes potestatis aëris, de quo Apostolus dicit, *Qui operatur in filios diffidentiæ.* Quem, per huius quoque linguam operari Cyprianus nouerat, quod ipse non nouerat. Nouerat, inquam Cyprianus, cum à proconsule audiret, Consule tibi, quod caro & sanguis dicebat stolide: hoc diabolum dicere subdole: atque intuebatur in vno corpore duos, istum oculis, illū fide. Volebat eum iste mori, volebat ille coronari. Proinde circa istum placidus, circa illum cautus, huic aperte respondebat, & illum vincebat. Fac, inquit, quod tibi præceptum est. In re tam iusta nulla est consultatio. Dixerat quippe ille, Consule tibi. Consulit enim qui consilium vel impertit, vel quęrit. Sed consul non à Cypriano consilium accipere volebat, sed eum potius, vt à se acciperet admonebat. At ille, In re, inquit, tam iusta, nulla est consultatio. Non adhuc consulo, quia non adhuc dubito. Abstulit enim mihi dubitationem ipsa iustitia. Iustus autem vt securus moriatur in carne, certus viuit in fide. Præcesserunt Cyprianum multi martyres, quos flagrantibus exhortationibus suis ad vincendum diabolum accenderat. Et erat vtique iustum, vt quos veridicus loquendo præmiserat, patiendo intrepidus sequeretur. Ergo in re tam iusta, nulla est consultatio. Quid ad hæc dicamus? quid ad hæc exultemus tanta conceptione gaudiorum? In quid erumpat cor nostrum, & os nostrum, nisi in ipsam venerabilis martyris vltimā vocem? Cum enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset, Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet, respondit ille, Deo gratias. Habentes igitur de rei tantę memoria præsentis loci, festiuitatem solennissimi diei, propositionem saluberrimi exempli, omnibus medullis nostris & nos dicamus, Deo gratias.

Ephes. 2.

## D. GREGORII NAZANZENI THEOLOGI IN CYPRIANVM ORATIO.

PARVM defuit quin Cyprianus nos effugisset: ô iacturam grauem, idque vos tolerare oportuisset, quibus vir hic præ cunctis aliis admodum mirabilis exsistit, quem & annuis festiuitatibus honoratis & diebus: Cyprianus, inquam, cuius etiam ab obliuiosis in aliis méminisse necessarium foret, si saltem optimorum præcipue memoria est habēda, & quorum recordatio sancta pariter est & vtilis. verum cum vsura debitum reddemus, dummodo adeo abundantes videamur, & non penitus indigi simus & pauperes, tametsi valde pauperes exsistamus. sed scio, quod nobis ob procrastinationem & inopiam parcetis. cumque vir ille in omnibus magnanimis fuerit & philosophus, vel solum ideo gratias agemus, quod haudquaquam nos effugerit: gratias autem agemus, quoniam id dignum est. exordiendum autem tāquam ob bonū vestrum reuertamur, ac pulchras Dei mensuras, qui omnia pondere & mensura definit & dirigit, ex quiete ad sermonem, ex martyris amatore ad martyres, ex remissione corporali ad conuiuium spiritale. Proinde desiderauimus vos ô filij, à vobísque desiderabamur, id enim credo: videre patris beneuolētiam, quod mihi accidit dico, quod vero vobis testor: tantisperq; inter nos seiuncti fuimus, donec absentia desiderium cognosceremus, & illius sumeremus experimētum, quemadmodum pictores tabulas, iterū sumus regressi. Quàm magnum

magnum memoriæ incentiuum est consuetudo, etiam perbreuis iis qui moribus præditi sunt gratiosis, ac Dei clementiam imitantur. Et cur, cum Christi simus discipuli, qui se propter nos ad serui vsque formam exinaniuit, ac cum peregrini rerum essemus cælestium ad seipsum congregauit, inuicem amplecti haud deberemus & fouere? spiritusque vnitatem in vitæ custodire vinculo? quæ legis ac prophetarum caput exsistit. Proinde vnicum beneficētiæ ac primum hoc est, vt ocyssime in mutuos ruamus amplexus: nequaquam enim dilationem fert zelus, ac iis qui desiderio laborãt, tota vita dies est vnicus. Secũdum autem quod & maximum est, ne post festum demum curramus, aut martyrum priuemur celebritate, necnon deliciis & refrigeriis quæ inde nobis proueniunt. Ego enim inter alia plane me segniorem esse fateor, & omne desiderium deposui, postquam me addixi Christo: nec quicquã eorum me attollit quæ aliis iucunda sunt & adpetũtur. non diuitiæ deorsum trahentes & rotantes, non voluptates ventris, ac satietas iniuriæ parens: non vestitus mollis circunfluens, non gemmarum gratia splendens, non auditus præstigians, non olfactus effœminans, non populi & theatri plausus insaniens, quos iampridem adpetentibus reliquimus: non quæcunque gustus nostri primi, ob quem periimus, sunt fœtus: sed & magnam eorum ignauiam esse scio, qui his se vincere, ac animæ generositatem vilibus his corrumpi sinunt, rebusque fugitiuis non secus ac stabilibus adhibent mentem. at ego in re hac admodum insatiabilis sum, illamque amplector, & adfectum hũc meum magnifacio, vt martyrum oblecter honoribus, ac certantium exultem sanguine. aliorum sint certamina & victoriæ, mihi autem curæ sunt coronæ: adeo gloriam illam præripio, adeoque recta facta mihi domestica facio. Proinde omnibus martyribus festiuitates sunt peragendæ, omnibusque prõpte & lingua, & auditus, & intellectus aperiendus, tam illis qui aliquid de istis dicunt, quàm qui audiunt, omniaque minora quam illorum putanda sunt certamina. Ita enim res se habet, quod cum multa sint quæ nos ad meliora producunt, ac multa quæ ad virtutem erudiunt, verbum, lex, prophetæ, apostoli, Christi passiones ipsæ, martyris primi qui in crucem ascendit, ac me secum deduxit, vt peccatum meum illic adfigeret, de serpente triumpharet, lignum sanctificaret, voluptatem superaret, Adam rursus saluaret, imaginem ruinam minantem reuocaret: inter tanta tamen & talia, non minus nos martyres instruunt, quum holocausta sint rationalia, sacrificia perfecta, oblationes acceptæ, veritatis præconia, mendacij infamatio, legis spiritaliter intellectæ adimpletio, erroris dissolutio, malitiæ persecutio, peccati submersio, mundi expurgatio. Tuum autem Cypriane nomen & opera plus mihi quàm martyrum aliorum sunt venerabilia. siquidē nulla inuidia erga martyres instigat, mirabiliterque à virtute tua superor, ac memoria releuor, & tanquam numine adflatus, voluptate corripior, ac modo quodam martyrij particeps fio, certaminique communico, & totus ad te transmigro. forte propter sermonum domesticitatem, quibus tantum alios superas, quantum ea quæ naturæ sunt rationalis bruta. Cooperatur autem, haud scio quo nam modo, amor inter conuenientes, non minus in rebus aliis, quam inter sanguine iunctos, forte etiam propter mutationem ingentem & admirandã, quæ sermone etiã & exemplo melior exsistit. quoniã sol diu nubibus obtectus lætius splendet. sed & ver post hyemis tristitiã est acceptius, iucundior & tranquillitas blanda ac mare quietum post seditiones ventorum & perturbationem aquarum litoribus adludens. Hic Cyprianus ô viri, quo vos qui nostis iucũdiores reddamini ob memoriam, qui vero ignoraris id quod pulcherrimum est ex nostris discatis narrationibus, necnon communē gloriam Christianorum. Hic inquam, ingens olim Carthaginis nomen, nunc autem orbis vniuersi, diui-

tiis clarus, potentia conſpicuus, genere cognitus. magnum enim nobilitatis indicium, quod in ſenatu clariſsimus erat & præcipuus flos iuuentutis, naturæ ſtatua, eloquentiæ princeps, tam illius quæ ad philoſophiam, quam quæ ad aliam ſpectat doctrinam, idque in quamcunque volueris partem, ita vt non minus in vnoquoq; varietas quam ſubtilitas admirationi exſiſteret, ſeu potius in ſingulis, doctrinæ vniuerſæ excellentia ſumma. vel vt manifeſtius diſtinguam, alios quidem varietate, nonnullos vero ſublimitate, quoſdam etiam vtroq;, omnes autem omnibus ſuperabat. Sermonũ equidem, ſermones ſunt teſtes, quos multos ille & præclaros nobis ſuppeditauit, poſtquam Dei clementia, qui omnia facit, & in melius diſponit, ſtudia ad meliora tranſtulit, rationis defectum effugit. Ad ea vero quæ ſequũtur, haud ſcio quo pacto ſermone vti, aut qualis fieri debeam. quomodo enim, nõ longum extenderem ſermonem, illumq́ue penitus intempeſtiuum, ſi omnia Cypriani geſta recenſere vellem? quomodo autem non magnopere præſentes offenderem, ſi de his reticerem? vt igitur per viam mediam inter tempus & audiẽtium deſiderium incedam, ita mihi faciendum eſſe videtur, vt alia quidem ſcientibus relinquam, quo ignorantes doceant, ſi ſaltem ſunt quidam, vt vtrinque pariter, tam ij qui geſta illius docent, quàm qui diſcunt, emolumenti quid capiant. Quandoquidem viri illius ſolum meminiſſe, ſanctificatio eſt, maximumq́; ad virtutis exhortationem incitamentum eſt ſermo. breuiter igitur vnius aut alterius ex geſtis eius mentionem faciemus, præcipue illarum quæ nec data opera poſsibile eſſet vt obmitterentur. Prioris itaque vitæ eius meminero, & quæ ſalutis ei via, ac quæ vocatio, mutatio præterea fuerit ad melius. Ceterum admodum ingeneroſum foret & puſillanimum, ſi cenſeretur, quod pugil ob memoriam iniuria adficeretur rudiorem. Nam hoc pacto nec Paulus ille magnus nobis eſſet laudandus, & Matthæus publicanus inter peſsimos habendus eſſet, quemadmodum & Cyprianus ipſe. hic enim priorum perſecutionum ſuarum meminit, zeliq́; immutationis, quo ex prioris vitæ comparatione, magis benefactorem glorificaret. ille autem in diſcipulorum numero publicani ſibi nomen impoſuit, tanquam aliquid, quod inter honoranda eſſet inſigne. Cyprianus vero longo ſermone ſui ipſius malitiam infamia notauit, quo & Deo confeſsionem fructificaret, ac multis qui ſe à prauitate conuertunt, via ad ſpem fieret meliorem. Quæ igitur prauitas? & conſiderate qualis ac quàm magna. Dæmonum cultor erat, qui poſtea diſcipulus Chriſti: necnon perſecutor amarulentiſsimus, qui magnus veritatis pugil euaſit: ſed & verbo & opere noſtram perturbabat viam, quoniam ambobus excellebat, qui & ambobus poſtea optimus fuit Chriſtianus. Quãtum vero malum fuit magia, his omnibus coniuncta? quæ inter reliqua eius opera notiſsima erat. necnon corporis inſatiabilitas, quæ & eos qui inter alios ſapientes ſunt, inſanus reddere poteſt, ac deterius ſapere cogit, non ſecus ac pullus indomitus rationem eripiens. Ceterum ſermo nobis ad caput ipſum venit, verum non ideo quiſpiam ad priora Cypriani reſpiciẽs, voluptatibus capiatur, ſed poſterioribus potius continens eſſe diſcat. Virgo quędã erat nobilis & decora, ob corporis elegantiam amore, propter morum vero præſtantiam æmulatione digna: nam & forma erat conſpicua, animi autem virtute longe præſtantior. Huius pulchritudo fama diuulgata, iuuenem confeſtim amore ſauciauit. audite virgines, & vna exultate, immo quę ſub matrimonij iugo eſtis caſtæ ac caſtitatis amatrices. ſiquidem narratio hęc vtriſque ornamento erit. virgo igitur illa adeo forma erat ſpecioſa, vt diuini Dauid carmen illi congrueret, dum ait, *Omnis gloria filiæ regis ab intra.* erat enim ſponſa Chriſti electa. pulchritudo ſingularis, ſtatua animata, aſylum oblationis, templum inacceſſum, hortus concluſus, fons ſignatus, vt aliquid illi à Salomone

lomone

lomone quoque accinatur. solo enim Christo erat reseruata. huius amore magnus captus est Cyprianus, vnde & quomodo ignoro, nã illa penitus tutam se & decore obseruabat. tangũt enim oculorum faces intangibilia etiã. instrumentũ enim sunt expeditissimum, & nulla satietate implendum. ac non solum captus est, sed & sollicitauit. Proh stoliditatis, quod illam prædari sperabat, seu potius imprudentiæ. proinde is qui tale quid audebat, & ad audendum persuadebat, ille idem erat, qui sub initium contra primam creaturam in paradisum proserpsit: & medius inter angelos stetit, Iob exquirens: tandemque propter eandem audaciam à domino destructus est & interfectus, quod eum tentare auderet, qui tentationi nequaquam subiacet. siquidẽ Dei adparentia, secundus illi Adam visa est, ac ideo illum est adortus. ignorabat enim cum hominem adgrederetur, quod incideret in Deum. Quid mirũ igitur, si per Cyprianum, etiam animam sanctam & corpus non tangendum tentaret. Ille igitur tentabat, sed nullo vtebatur internuncio: nõ muliercula aliqua, iam pridem ad negocium tale apta, sed dæmone quodam, & corporis & voluptatum amatore: quoniam virtutes defectrices & inuidæ, admodum celeres ad ministerium sunt tale, ac multos ruinæ suæ socios quærunt. erat autẽ conciliationis merces, sacrificia, libationes, & per sanguinem ac nidorem placatio. talis enim merces debetur ijs qui talia largiũtur. At illa postquam malum sensit, ac insidias cognouit: puræ enim animæ ac Deo forma similes, celeriores sunt ad venationem euitandam, quam dæmon ad persequendum, licet valde sit versutus, conatuq; versipellis. Quid igitur facit? & quid contra prauitatis molitur opificem? Omnibus aliis obmissis, ad Deum confugit, ac sponsum suum contra cupidinem execrandam protectorem facit. qui & Susannam liberauit, & Teclam saluauit: hanc quidem à senibus amarulentis, illam autem à Proco tyranno, & patre magis etiam tyranno. & quisnam ille erat? Christus, qui & spiritus increpat, & eos qui in submersionis periculo erant subleuat, & pedester per mare ambulat, & dæmonum legiones in profundum præcipitat, & liberat iustum ex lacu, leonibus pro cibo expositum, & manuum extensione feras superantem. liberat & prophetam profugum, à ceto deuoratum, qui in visceribus etiam fidem seruabat. saluat etiam in flamma pueros Assyrios, cum rogum angelus refrigeraret, ac tribus se quartum adiungeret. Hæc & plura alia cum commemorasset, virginem Mariam rogauit, vt periclitanti virgini opem ferret, ieiuniique & humi cubationis pharmacum obiecit, ac interim pulchritudinem tanquam insidiatricem tabefecit, quo subtractione materiæ, passionum flammas consumeret, simulque Deum humilitate placauit. siquidem ex cunctis rebus nulla magis quam aduersitate colitur, ac lachrimis clementiã retribuit. Ceterum noui, quod reliqua narrationis desideratis: pro virgine enim anxij estis, nec minus pro amatore, ne desiderium amborum in malum desinat. sed confidite: cupido enim fidei hospes efficitur, ac virginem sibi ipsi desponsat amator. à Christo desponsatur, & cupidinum flamma est extincta, veritatis autem accensa. qualiter & quo nam modo? atqui narratio mihi dehinc suauissima erit. Vicit virgo, vincitur dæmon: tentator ad amatorem accedit, victum se prædicat: contẽnitur, contemptus indignatur, ac contemptorem vlciscitur. vltio autem quænam fuit? in cultorem ipsum immigrat, quo malũ malo pelleretur, & rabie rabiei medicamen fieret. à virgine enim repellitur, nõ secus ac machina à muro firmo & generoso, ob verba & orationes profugus, ac cum eo qui illum miserat luctam iniit. pro miraculi, rursus ad mittentem reuertitur, & tanquam Saul alterum suffocare nititur. Quid igitur? amator insipiens, & obsessus moderatus: mali solutionem quęrit, inuenit. omnis enim qui angitur, ingeniosus existit. & quænam fuit solutio? ad virginis Deum confugit, quemadmodũ Saul

ad citharam & pulsationē Dauid:ad pastorē illius accedit,purgatur quemadmodum à cupiditate, propter plagam:ita & à spiritu maligno propter fidem in Christum,transfertque desiderium,diu tamen ei creditum non est, sed repulsam tulit.res enim incredibilis videbatur & admiranda, Cyprianum aliquando Christianis adnumerari, etiam si omnes homines Christi sequerentur fidem.Immutatur igitur.argumētum vero cōuersionis manifestum, quod publice libros proposuir magicos, ac de malo thesauro, necnon infirmitate sua triumphum agit, prædicat stultitiam, splendidam ex illis concitat flammam, igni longam deceptionem consumendam exponit, quæ vnicæ carnis flammæ nullam opem ferre potuerat.à dæmonibus deficit,Deo redditur domesticus. O gratia quanta est,Deum malo amore, & spiritu inuenit. Ouis sacra fit,caulæ sacræ: & vt ego à quodam audiui, minister etiam, multis rogatus vt in humilitate ob arrogantiam philosopharetur priorem. Inde pastor factus est, & fere ex pastoribus optimus & probatissimus. non enim Carthaginiensium ecclesiæ præsedit soli,seu Africæ, quæ ex illo & per illum celebris in præsentem vsque diem est facta, sed & Hesperiæ vniuersæ, immo orienti fere ipsi, ad finem vsque meridiei & septentrionis, quocunque ille admiratione sua peruenit. Sic Cyprianus factus est noster. hæc signorum & portentorum Deus peregit. Hæc ille fecit, qui Ioseph per fratrum insidias in AEgyptum perduxit, ac illum per mulierem probauit, & frumenti distributione glorificauit, ac in somniis instruxit, quo illi in terra aliena fides adhiberetur,& à Pharaone honoraretur, paterque multorum fieret milium. propter quos AEgyptus adfligitur, mare scinditur, pane pluit, sol sistitur, promissionis terra sorte diuiditur. nouit enim sapiētia diuina, à longe etiam magnarum rerum iacere fundamenta, contrariaque contrariis dispensare, quo plus miranda exsistat. Proinde ex Cypriani rebus pulcherrimis ad perfectæ laudis mensuram hęc sufficerent. nunc autem obmissa tot sunt & talia, vt si nihil ex prædictis ad laudem superesset, reliquis tamen omnes vincere posset. Nam vt media obmittam,veluti pecuniarum contemptum,superbiæ dissolutionem, corporis castigationem & puritatem, pristinis motibus contrariam, vestitus moderarionem, sublimitatem in conloquiis, pariter & humanitatem, ita vt ex æquo tenuitas abesset & cōtumacia. humi cubariones, vigilias.nam licet tardius hæc didicisset, longe tamen præuenientes superauit in sermonibus disceptationem, quibus virtutes omnes docuit,& dogmatum ignorantiam purgauit,ac hominum vitas ornauit,& principalis ac regiæ trinitatis deitatem detruncatam, à quibusdam vero coartatam in pristinam dignitatem reduxit,in pietatis terminis vnitatis & connumerationis permanens. Hæc igitur propter multitudinem contraham, ac per vitæ illius dissolutionem oratione etiam dissoluam. Insaniebat cōtra nos Decius, ac omnes pœnarum formas excogitabat. quædam igitur ex grauibus præsentia erant. alia vero in futurum expectabantur. æque autem decertabat, vt & Christianos tolleret, & priores persecutores sæuitia superaret. seu potius vt Christianos omnes, aut Cyprianum solum tolleret, & coram tribunali sisteret. Quantum enim pietate & gloria virum præcellere nouerat, tantū etiam sibi victoriam splendidiorem & clariorem fore putabat,si illum superasset. solum enim hunc ex Christianis superesse,quem si vicisset, cadem etiam opera eos philosophia ipsa,ac sermonibus,necnon lingua prius priuare posse. Inde ipsos qui illis essent muniti, mutos & ratione cassos seducere pulcherrimū stratagema fore censebat: nequaquam recte seu pie ita cogitans, sed potius contra rationem omnem, necnon consilia sua & conatus proprios. quod quidem & res ipsa ostendit. postquam enim Cyprianus adgresionem omnem ac tentationem viriliter ac generose repulisset,non secus ac petra marina incursiones aqua-

nes aqua-

nes aquarum, tandem in exilium à Decio est pulsus. Verum nequaquam illi curæ erat generositas sua, nec ideo oblectabatur quod esset saluatus, neque corporis securitatem ignominiæ, aut animę periculum quieti præferebat: sed potissima eius cura erat, ne despiceret illos qui eo tempore periclitabantur, cum non esset qui eos ad certamina instrueret & hortaretur. siquidem non paruas sermo vires habet ad confirmandum animos eorum qui iam in virtutis stadio vestes deponunt. ac ideo corpore quidem aberat, spiritu vero aderat, certantesque certando adiuuabat. verum cum lingua opem ferre nequiret, scriptis tamen succurrebat. & quomodo? aliptes factus est, licet exul esset, adhortationesq; conscripsit, & quæ pietati cõuenirent literis mandauit, ac ita solus ipse plures fere per epistolas martyres fecit, quam omnes alij qui laborantibus adsistebant. Persuadebat enim non patriam, nõ genus, non opes, non potentiam, non aliud quid terrenum, veritati præferendum esse, necnon virtutis præmiis, quę recondita essent iis qui pro bono decertarent: illamque negociationē optimam esse, vt pauco sanguinē regnum emeretur cælorum, ac gloria sempiterna pro rebus acciperetur temporariis. vnicam enim patriam sublimibus esse, Hierusalem nempe, quæ mente percipitur, & non eas quę paruis terminis circunscribuntur, ac multos incolas permutant. vnicum præterea generis esse splendorem, vt imago conseruaretur, & primo exemplari adsimilaretur, quantum illac pertingere conceditur iis qui carne sunt ligati, & qui paruum boni defluxū suscipere possunt. Sed & vnicam esse potentiam cõtra malignum, fortitudinem, & animæ in certaminibus pro pietate vim inexpugnabilem & inuictam, quando malitia aduersus virtutē decertat, mundusque contra mundum, solubilis nempe contra permanentē, & amarus agonothetes contra pugiles generosos, necnon Belial contra Christum instruitur. Propter hæc itaque gladium contemnendum esse persuadebat, ignemque frigidum esse censendum, ac feras truculentissimas cicures esse putandum, famem vero supernas existimandas esse delicias, lachrimas autem domesticorum, necnon luctus & vlulationes negligēdas esse tanquam maligni inlecebras, ac diuini itineris impedimenta. hæc enim virilium generosorum & prudentium intellectu animarum esse propria. sed & exemplum prope erat, ille idem qui hæc dicebat, ac scribebat, omniaque contemnebat, vt solum Christum lucrari posset. Cyprianus igitur cū ita sentiret, talibusq; cogitationibus armatus esset, pugiles quamplurimos ad certamina instruebat. at quam mercedem inde retulit? largissimam & gloriosissimam. Martyr post omnes quos præmiserat est factus, caputque illi ense est detrūcatum, ita vt multis experimentis hanc tādem adponeret coronidem. Sic ad Christum deducitur, sic ad Christum transfertur, qui antea impietate abūdauerat, longe tamen pietate tū maior. Cyprianus magnus persecutor, & coronæ susceptor, non minus mutatione quam virtute admirabilis. Siquidem non tam magnum est typum seruare boni, quàm pietatē induere nouam. hoc enim consuetudinis est, illud vero consilij sani. & huius quidem exempla sunt multa, illius vero pauca. Proinde in enarrandis illius miraculis parumper adhuc sermoni indulgebimus, quo tanto gratificemur pugili. tales igitur viri fuere actiones, talisq; certaminis modus. Postquam vero vitam finiuit, si ita loqui fas est, & non potius rem illam ad Deum profectionem, aut desiderij impletionem, seu vinculorum dissolutionē nominare oportet, miraculis etiam hic claruit, priori vita admodum dignis. erat nomen Cypriani apud omnes celebre, & non solū apud Christianos, sed illos etiam qui aduersæ partis erāt. probitas enim apud cunctos pariter venerabilis exsistit. corpus vero latebat, eratque thesaurus ille apud mulierculam quandam pietate feruidam, idque tempore longo: siue quia Deus deuotam illam honorare voluerit, ac ideo

illi martyrem concesserit: siue quia desiderium nostrum exercere destinauerit, num ægre laturi essemus, si martyrum priuaremur reliquiis? Cum vero martyrum Deus nequaquam ferret, vt omnium bonum, vnius solum priuatum esset, neque commune in illius gratiam damno adficere vellet, per reuelationem corpus publicauit, idque fœminæ cuidam tali honore dignæ manifestauit, quo & mulieres sanctificarentur: ac quemadmodum Christum antea pepererunt, discipulisq; ex mortuis resurrectionem annunciauerunt, ita nunc quoque vna Cyprianum ostendit, altera vero ob communem vtilitatem exhibuit. hoc ex illius bonis vltimum fuit. ita igitur ille in medium processit, admodum dignus ne vltra lateret. quomodo autem corpus furto subtractum sit, nequaquã explicare refert, quoniam sermo noster longe corporis honoribus melior est & sublimior. hæc apud vos dicta sufficiãt. Haud enim scio, num plura restent dicenda. nam si longum etiam sermonem extenderemus, nequaquam tamen digne illius virtutes enumerare possemus, neque ea quæ vnusquisq; de viro illo præsumit. hæc igitur breuiter percurrimus, vt debitum illius honorem, vel parumper delibaremus. reliqua vero à vobis ipsis adiiciantur, quo & vos aliquid martyri offeratis, veluti dæmonum purgationem, morborum dissolutionem, futurorũ cognitionem: omnia potest Cyprianus, & puluis cum fide, quemadmodum norunt ij qui sunt experti, ac miraculum ad nos vsque transmiserunt, temporique tradiderunt futuro. quin potius maiora his offeratis, & qualia eos decent qui illum rite venerantur, corporis nempe exinanitionem, animę eleuationem, prauitatis declinationem, virtutis incrementum: virgines carnis contemptum, mulieres ornatum, virtutis magis quam corporis. Iuuenes contra animi passiones virilitatem, senes consilia sana, magistratus legum æquitatem, qui in exercitu sunt mansuetudinem, eloquentes quod rationi conuenit. quin & ex nostris dicam, qui sacerdotes religionis cultum, qui ex populo sunt obedientiam, qui in luctu consolationem, qui prospere agunt timorem, diuites distributionem, pauperes gratiarum actionem. omnes contra malignum & amarulentum persecutorem aciem instruant, ne adparens feriat, ne delitescens sagittet, ne sicut tenebræ impugnet, ne sicut angelus lucis inludat, & ad perditionis suffuretur barathrum. Graue est oculis capi, ac lingua vulnerari, necnon auditu inescari, iraq; feruidum succendi, ac gustu seduci, & tactu emolliri, armisque salutis pro mortis vti armis. opus est vt fidei muniamur scuto, & maligni insidiis resistamus, vt cum Christo vincamus, & vna cum martyribus decertemus, quo magnam illam vocem audiamus, *Venite benedicti patris mei, hæredes estote regni vobis parati.* vbi lætantium cunctorum est habitatio, necnon eorum qui choream saltant indesinentem, vbi sonus est festiuitatẽ peragentium, voxque exultationis, ac deitatis inlustratio perfectior & purior, quàm ea qua nunc in ænigmatis & vmbris fruimur. His si Cyprianus veneratus fuerit, magis gaudebit quàm omnibus rebus aliis. hæc in vita adhuc præsens docebat, ac nunc absens omnibus, nostra annunciat voce. quam nequaquam despicietis, si saltem tolerantia illius, necnon pro veritate certamina ac legatio hæc mea vobis curæ fuerint. Proinde hæ tibi diuinum & sanctum caput à me sint primitiæ, hic tibi sermonum & certaminum honor, non oleaster Olympicus, non laurus ludicrum Delphicum, non pinus Isthmica, non apium Nemæum, quibus ephebi remunerabantur infelices, sed sermo qui admodum peculiaris est cultoribus sermonis. quod si certaminibus & sermonibus tuis est dignus, hoc mihi sermonis erit præmium. tu vero nos ab alto propitius respice, nostrumque sermonem ac vitam dirige, & sanctũ ouile hoc pasce, aut vna rege, ac reliqua quantũ possibile est ad meliora dispone, molestosque lupos syllabarum & verborũ venatores illos abige, ac sanctæ

ctæ trinitatis, cui nunc adstas, splendorem nobis perfectiorem & clariorem gratificare, quam adoramus, quam glorificamus, de cuius nos republica sumus, adorantes patrem in filio, filium vero in spiritu sancto, cui & paulo post adsistemus, sinceriores & illæsi in ipso Christo domino nostro, cui omnis gloria, honor, & imperium in secula, Amen.

## IN NATALI SANCTI CYPRIANI, SERMO BEATI MAXIMI EPISCOPI Taurinensis. VIII.

IN MARTYRIO Beatissimi Cypriani, fratres charissimi, vniuersa nobiscum Christi exultat ecclesia, quam in omne gaudium, & cælestis eruditio sermonis instruxit, & munere triũphalis sanguinis decorauit. Fuit enim in eo sicut compertum habemus, & contra errores diaboli, spiritalis sapientiæ plenitudo, & aduersum persecutiones mundi, Christiani pectoris infatigata constantia. Quis non huiusmodi virum quantis valet præconiis prosequatur, cuius eloquentia inspirata diuinitus, & ecclesias docuit, & seculum confutauit? Vere hic mirabilis, atque omnium vbique studiis celebrandus, quem sanctitas sacerdotem, peritia doctorem, fides martyrẽ consecrauit. *Preciosa*, inquit Dauid, *in conspectu domini mors sanctorum eius.* Videte charissimi, inquantum venerabilis Cyprianus, etiam propheticam supergressus est laudem, cuius in conspectu domini non solum mors, sed & vita exstitit preciosa. Moriendo nanque proprium Christo sanguinem dedit, viuendo nihilominus cohortatione fortissima, innumeros cælo martyras adquisiuit. Quid hoc clarius sacerdote? qui inter hominum turbas gloria cælestis conuersationis emicuit, atq; inter angelicos cœtus, & sua factus est & aliorum morte conspicuus? Iustissime hic cum patriarcha Dauid cantauit domino Deo suo dicens, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deo viuo.* Exultauit itaque cor eius in Deo viuo, cum morientis ac morituri seculi vanitate despecta, totum se diuinis mancipauit obsequiis. Exultauit & caro eius in Deo, quæ de hoc mundo non miseri corruptione languoris, sed piis pro religione suppliciis cõsecrata migrauit. Hic est ille euangelicus paterfamilias, proferens de thesauro suo noua & vetera, qui veteris nouique testamenti vnum atque idipsum mysterium prædicans, ecclesias Christi locupletissima disputatione ditauit. Incorruptilis atque indefessus illius est hodie thesaurus, qui pecuniam domini sui numulariis fœnerans, quotidie in corde fidelium cælestium diuitiarum sanctam conquirit vsuram. Quid igitur fratres tãto speciosius viro, cuius hæc est regula & mensura sermonis, vt inter varias hominum causas motusque diuersos, nunc adfectione patris, nunc auctoritate doctoris cõsoletur humiles, superbos comprimat, negligentes arguat, increpet infideles? Tantoque denique decore sacerdotium vitamque suam vir fidelissimus adornauit, vt doctrinã suam subsequentibus confirmaret operibus, dominicam illam sententiam tenens, *Qui docuerit & fecerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Quã magnus hic, quamq; præcipuus in regno cælorum est, quem in omnem gloriam sermo propheticus, vita mirabilis, & mors Deo deuota sublimat? Nec immerito fratres, tanto cum honore nominis eius memoria, per amplissima mundi spacia celebratur, quia per vniuersum orbem ad firmamentum fidei nostræ, & passio eius & doctrina profecit.

## FIRMIANVS LACTANTIVS DIVI-NARVM INSTITVTIONVM, LIB. IIII. CAP. I.

VNVS præcipuus & clarus exstitit Cyprianus, quoniam & magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, & admodum conscripsit in suo genere miranda. Erat enim ingenio facili, copioso, suaui, & quæ sermonis maxima est virtus, aperto, vt discernere nequeas, vtrúmne ornatior in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit.

## EVSEBIVS CHRONICO.

OLYMPIADE CCLIX. anno tertio anno domini CCLIX. Cyprianus primum rhetor, deinde presbyter, ad extremum Carthaginiẽsis episcopus, martyrio coronatur.

## D. HIERONIMVS DE SCRIPTO-RIBVS ECCLESIASTICIS.

CYPRIANVS Afer, primum gloriose rhetoricam docuit: exinde, suadente presbytero Cæcilio, a quo & cognomentum sortitus est, Christianus factus, omnem substantiam suam pauperibus erogauit: ac post non multum temporis, electus in presbyterum, etiam episcopus Carthaginiẽsis constitutus est. Huius ingenij superfluum est indicem texere, cũ sole clariora sint eius opera. passus est sub Valeriano & Gallieno principibus, persecutione octaua, eodem die, quo Romæ Cornelius, sed non eodem anno.

## IDEM HIERONYMVS EPISTOLA AD PAVLAM.

TERTVLLIANVS creber est in sententiis, sed difficilis in loquẽdo. Beatus Cyprianus instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus: & cum totus sit in exercitatione virtutum, occupatus persecutionum angustiis, de Scripturis diuinis nequaquam disseruit.

## ET COMMENTARIIS IN IONAM, CAP. III.

PROPONAMVS nobis beatum Cyprianum, qui prius idololatriæ adsertor fuit, & in tantam gloriam venit eloquentiæ, vt oratoriã quoque doceret Carthagini: audisse tandem sermonem Ionæ, & ad pœnitentiam conuersum, in tantam venisse virtutem, vt Christum publice prædicaret, & pro illo ceruicem gladio flecteret.

## M. MARVLVS DE INSTITVTIONE bene beatéque viuendi, lib. II.

Alius ab hoc nostro Sic Cyprianus est.

CYPRIANVS Damascenus, primũ quidem magus & gẽtilis, deinde vero episcopus Christíq; martyr. Cum enim totis maleficorum viribus Iustinam virginem in amorem Aglai iuuenis qui eam deperibat, pellicere molitus fuisset, & dæmones re infecta reuersi, nullum sibi in ipsam peccandi locum relictum dixissent, eo quod crucis munimine Christiana fœmina castitatem suam protegeret, cõtinuo relictis dæmoniis Christianorum religionem sequi decreuit. Baptizatus ergo tantum fide & sanctitate profecit, vt ad episcopatũ promoueri meruerit, & martyrio coronari. Idem igitur qui magus fœminam vincere nullo modo potuit, Christianus factus, tyrannorũ tormenta facile superauit.

IDEM

## IDEM LIBRO QVINTO.

CYPRIANVS Carthaginiensis episcopus, cuius multa religiose & eleganter scripta extant, Carthagine passus est sub Valeriano & Gallieno principibus. Hic ob Christianam adsertionem primo in exilium actus, deinde reuocatus, cum edictum quo capite cædendus decernebatur, audisset, Deo gratias egit, nihil præ se tristitiæ ferens. Deinde suis præcepit, vt spiculatori à quo percuti deberet, quinque & viginti aureos mercedi daret, quasi beneficium ab eo, non interitum accepturus. itaque oculos ipse sudario tegens, extensam ceruicem gladio subiecit, & coronam accepit martyrij, tam animi constantia in patiendo clarus, quam eruditione in docendo.

## IOAN. TRITTHEMIVS DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

CYPRIANVS Ecclesiæ Carthaginiensis in Africa episcopus, vir doctus atque sanctissimus, multis annis Rhethoricam gloriose docuit, & in omni literatura seculari doctor magnificus fuit. Deinde persuadēte presbytero Cæcilio, à quo sortitus est cognomen, ad fidem Christi conuersus, omnem substantiam suam pauperibus erogauit. Ac non multo post in presbyterum electus, etiam episcopus ordinatus est. Qui cum in diuinis scripturis studiosus esset, ad ædificationem fidelium multa vtiliter edidit, & subiecta volumina Latino sermone cōscripsit, videlicet, De gratia Dei ad Donatum. Contra Demetrianum. De pietate & eleemosyna. De laude martyrij. De zelo & liuore. De bono patientiæ. De mortalitate. De virginitate. De lapsis. De sacramento calicis. De vnitate fidei. De oratione dominica. De vanitate idolorum. De vita clericorum. De duobus montibus. Ad Antonianum de Nouato. De Iudæis ad Quirinum, libros duos. Ad Cornelium papā Epistolas octo. De aleatoribus. Ad Iubaianū. Epistolarum ad diuersos librū vnum. Sed & alia multa compofuisse dicitur, quæ ad manus nostras non venerunt. Libellus de duodecim Abusionibus seculi, Cypriano à plerisq; adscriptus, phrasin eius non redolet. Passus est tandem sub Valeriano, eo die quo Cornelius Romæ, sed non eodem anno, videlicet anno domini CCXLVIIII. Indictione XII. XVIII. Kal. Octobris.

## DE LIBRO SEV EPISTOLA AD DONATVM. I.

AVGVSTINVS DE DOCTRINA CHRISTIANA, LIB. IIII. de generibus dicendi loquens.

IN POPVLO graui nec illa suauitas *orationis* delectabilis est, qua non quidem iniqua dicuntur, sed exigua & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornantur, quali nec magna atque stabilia decenter & grauiter ornarentur. Est tale aliquid in epistola B. Cypriani: quod ideo puto vel accidisse, vel consulto factum esse, vt sciretur à posteris quam linguam doctrinæ sanitas ab ista redundantia reuocauerit, & ad eloquētiam grauiorem modestioremque restrinxerit. qualis in eius consequentibus literis secure amatur, religiose adpetitur, sed difficile impletur. Ait ergo quodam in loco, PETAMVS HANC SEDEM, &c. Non dicuntur ista, nisi mirabiliter adfluentissima fœcunditate facundiæ, sed profusione nimia grauitate displicent. qui vero hæc amant, profecto eos qui non ita dicunt, sed castigatius eloquuntur, non posse ita eloqui existimāt, non iudicio ista deuitare. Quapropter iste vir

sanctus, & posse se ostendit sic dicere, quia dixit alicubi: & nolle, quoniam postmodum nusquam.

## AD DEMETRIANVM II.

### CAELIVS LACTANTIVS FIRMIANVS LIB. V.

ALIVD est accusantibus respondere, quod in defensione aut negatione sola positum est: aliud instituere, quod nos facimus: in quo necesse est, doctrinæ totius substantiam contineri, non defugi hunc laborem, vt implerem materiam quã Cyprianus non executus est in ea oratione, qua Demetrianum sicut ipse ait, oblatrantem atque obstrepentem veritati redarguere conatur: qua materia non est vsus, debuit. Non enim scripturæ testimoniis, quam ille vtique vanam, fictam, commentitiam putabat, sed argumentis & ratione fuerat refellendus. Nam cũ ageret contra hominem veritatis ignarum, dilatis paulisper diuinis lectionibus, formare hunc à principio tanquam debuit, eiq; paulatim lucis principia monstrare, ne toto lumine obiecto caligaret. Nam sicut infans, solidi ac fortis cibi capere vim non potest, ob stomachi teneritudinem, sed liquore lactis ac mollitudine alitur, donec firmatis viribus vesci fortioribus possit: ita & huic oportebat, quia nondum poterat capere diuina, prius humana testimonia offerri, id est philosophicorum & historicorum, vt suis potissimum refutaretur auctoribus. Quod quia ille non fecit, raptus eximia cruditione diuinarum literarum, vt iis solis contentus esset quibus fides constat, accessi Deo inspirante vt ego facerem, & simul vt viam ceteris ad imitandum pararem.

## DE ECCLESIAE VNITATE. VII.

### AVGVSTINVS TOM. QVINTO.

SIMPLICITAS magis quam duplicitas ecclesiæ placuit vniuersæ toto terrarum orbe diffusæ. Cui Cyprianus ipse quale testimonium perhibeat, audi ex Epistola quam de Vnitate conscripsit: *Auelle, inquit, radium solis à corpore, &c.*

## DE ORATIONE DOMINICA. VIII.

### HILARIVS IN MATTHAEVM.

DE ORATIONIS sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberauit.

### AVGVSTINVS TOMO VII.

LEGITE aliquando intentius eius *orationis dominicæ* expositionem in beati Cypriani martyris libro, quem de hac re condidit, cui est titulus, DE DOMINICA ORATIONE.

### IDEM TOM. II.

LEGIMVS eis etiam librum beatissimi martyris Cypriani de Oratione dominica, & ostendimus quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores nostros pertinent, quibus recte viuimus, à patre nostro qui in cælis est esse poscenda, ne de libero præsumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus.

## DE MORTALITATE. IX.

### EVSEBIVS IN CHRONICO.

ANNO Christi CLV. Pestilens morbus totius orbis multas prouincias occupauit, maximéque Alexandriam & AEgyptum, vt scribit Dionysius, & Cypriani de Mortalitate testis est liber.

### AVGVSTINVS. TOM. VII.

SCRIPSIT librum de Mortalitate Cyprianus, multis ac pene omnibus qui ecclesiasticas literas amant, laudabiliter notum. Idem Augustinus Epistolæ nomine citat contra secundam Pelagianorum Epistolam.

## DE OPERE ET ELEEMOSYNIS. X.

CITAT Augustinus Epistolæ nomine, libr. IIII. ad Bonifacium contra Epistolas Pelagianorum.

## DE ZELO ET LIVORE. XII.

### HIERONYMVS IN COMMENTARIIS EPIST. AD GALATAS.

SCRIPSIT & beatus Cyprianus librum de Zelo & liuore valde optimum: quem qui legerit, non dubitabit adnumerare operibus carnis, inuidiam.

### AVGVSTINVS. TOM. VII.

IPSA inuidia quantum malum est, non quæramus alios testes: sufficit nobis ipse Cyprianus, per quem tam multa de Zelo & liuore dominus verissima intonuit, & salubria præcepit. Legamus ergo Epistolam Cypriani de Zelo & liuore, & videamus quantum malum sit inuidere melioribus, cuius mali originem ab ipso diabolo extitisse, memorabiliter docet, *Zelare*, inquit, *quod bonum videas, &c.*

## DE DISCIPLINA ET HABITV VIRGINVM. XIII.

### AVGVSTINVS DE DOCTRINA CHRISTIANA LIB. IIII.

DE GENERE temperato *orationis*, est apud Cyprianum virginitatis illa laudatio, *Nunc nobis ad virgines sermo est, &c.* & alio in loco in fine Epistolæ, *Quomodo*, inquit, *portauimus imaginem eius*, &c.

IDEM August. de doctrina Christiana, citat & locum illum, *Si quis pingendi artifex*, &c. in dictionis grandis exemplum, itémque alium ex Ambrosio, subiungitque, Verum ex eo quod ambo egerunt dictionis grandis exempla memorabo. Ambo quippe inuecti sunt in eas quæ formam pigmentis colorant, vel potius decolorant.

## DE LAPSIS. XIIII.

### EVSEBIVS ECCLES. HISTORIAE VII.

CYPRIANVS & De Lapsis librum magnificentissime scriptum edi-

dit, in quo & lapsos ad pœnitentiam cohortandos, & contradicentes alienos esse à Christi visceribus tradidit.

CITAT & Augustinus Epistolæ nomine, tomo secundo. Item Fulgentius ad Thrasymundum.

## AD CORNELIVM DE CONFESSIONE. XVI.

EVSEBIVS IN CHRONICO.

ANNO domini CLIIII. Romanæ ecclesiæ episcopatum post Fabiani gloriosam mortem, vicesimus suscepit Cornelius. qui & ipse martyrio coronatus est. Extant ad eum Cypriani octo Epistolæ.

## DE LVCII REDITV. XXVIII.

IDEM EVSEBIVS IN CHRONICO.

ANNO domini CLVI. Lucius XXI. Romanæ ecclesiæ episcopatum tenet menses octo, post quem Stephanus ann. III. Extant ad vtrunque Cypriani Epistolæ.

## DE SACRAMENTO DOMINICI CALICIS. LXVIII.

AVGVSTINVS DE DOCTRINA CHRISTIANA LIB. IIII.

BEATVS Cyprianus submisso dicendi genere vtitur in eo libro vbi de Sacramento calicis disputat. Soluitur quippe ibi quæstio in qua quęritur, Vtrum calix dominicus aquam solam, an eam vino mixtam debeat habere. Sed exempli gratia aliquid inde ponendum est. Post principium ergo Epistolæ, iam soluere incipiens propositam quæstionem, *Admonitos autem vos sciatis*, inquit, &c. Hæc & alia quæ sequuntur huius Epistolæ, submissæ dictionis modum seruant, quod facile est explorare legentibus.

## AD IVBAIANVM. LXX.

CITAT Hieronymus aduersus Luciferianos his verbis, Ad Iubaianum quoque de hęreticis rebaptizandis scribens, in fine libelli sic locutus est, *Hæc tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus*, &c. Expenditur & hæc epistola apud Augustinum libro III. & V. contra Donatistas de Baptismo, tomo. 7.

## AD QVINTVM. LXXI.

AVGVSTINVS. LIB. II. DE BAPTISMO CONTRA Donatistas auctoritatem Cypriani ad erroris sui confirmationem citantes.

NON me terret auctoritas Cypriani, quia reficit humilitas Cypriani: magnum quidem meritum nouimus Cypriani episcopi & martyris: sed nunquid maius quam Petri apostoli & martyris? de quo idem Cyprianus in Epistola ad Quintum ita loquitur, *Nam nec Petrus*, inquit, *quem primum Dominus elegit*, &c.

SENT-

## SENTENTIAE EPISCOPORVM LXXIII.

AVGVSTINVS TOMO SEPTIMO.

QVICQVID de Cypriani venerabilis martyris, & de quorundam orientalium literis inserendum putasti, quod eis placuerit, apud Hæreticos & schismaticos datum improbare baptismi sacramentum, nihil impedit caussam nostram, si eam ecclesiam nostram retineamus quam non deseruit Cyprianus, etiam cum multi eius collegæ in hanc sententiam consentire noluissent. nam & in ipso Concilio dixit, *Neminem iudicantes, nec à iure communionis aliquem si diuersum senserit, amouentes.* Eodem tomo singulæ sententiæ episcoporum expenduntur, lib. III. contra Donatistas.

## AD STEPHANVM. LXXVI.

HIERONYMVS ADVERSVS LVCIFERIANOS.

VERVM si voluerint hi qui ab Hilario instituti sunt, & oues sine pastore esse cœperunt, de scripturis ea proferre, que beatus Cyprianus ob hæreticos non rebaptizandos in Epistolis suis reliquit, sciant illum hæc non cum anathemate eorum qui se sequi noluerant, edidisse. Siquidem in communione eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant: sed hortatum potius fuisse propter Nouatum, & alias tunc hæreses multas enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem denique suum, quem super hac re ad Stephanum Romanum pontificem habuit, tali fine compleuit, *Hæc ad conscientiam tuam frater charissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione protulimus,* &c.

## DE ALEATORIBVS. XCVI.

HVIVS libri Cypriani meminit præter Tritthemium abbatem, Landulfus à Columna Carnotensis in Breuiario historiali, bonámque eius partem ibidem describit. item Iacobus Philippus Bergomas in supplemento Chronicorum, & præter hos Antoninus, & recentiores multi chronographi.

## DE SINGVLARITATE CLERICORVM. CV.

LANDVLFVS A COLVMNA CARNOTENSIS IN BREVIARIO historiali, de Origene loquens.

HIC inter alia volumina quæ edidit, codicem de singularitate clericorum composuit, in quo de cohabitatione mulierum vitanda pudicitiáque seruanda pulcherrime loquitur in hunc modum, *Quia de fœminarum commemoratione,* & c. bonámque huius libri partem illic describit. In chronicis item Antonini idem habetur, & apud Lazardum Cælestinum.

DE reliquis censuram habes in obseruationibus quas toti operi subiecimus.

## QVAE OBSEVANDA VISA SVNT IN superioribus de Cypriano veterum testimoniis.

PER PONTIVM] *De hoc ita Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum,* Pontius diaconus Cypriani, vsque ad diem passionis eius cum ipso exilium sustinens, egregium volumen vitæ & passionis Cypriani reliquit. Vt ad exemplum sui literis dirigatur] *In quibusdam codicibus hæc non leguntur. Duo valde anti-*

*qui habent*. Veneratione dedetint] *alias*, debuerint. Paſsio, & quæ dum vixit geſſerit] *Alia lectio reperitur*, Paſsio præteriretur, qui & ſine martyrio habuit quæ doceret, quæ quidē tanta, &c. Numeroſitas glorioſa] gloriarum, *alias legitur*. Vel facta eius cognoſcere] *In codice Romano legitur*, Vel facta eius, etſi interim viua verba tacuerunt, in qua parte ſi dixero nos opibus facundiæ deſici, minus dico. Facundia enim, &c. *Vt cudimus veteraexemplaria habent*. Vos precibus fatigatis] *ita in antiquis libris. alij*, Vos nos auribus fatigatis. Ad vtilitatem vitæ, ſed ſeculi pertinebant] *Ita manuſcripti. alias*, Ad vtilitatem niſi ſeculi pertinebant. Lucis induerat] *legitur &*, lucis oculauerat. *& mox*, Cum de lectione diuina quædam iam non pro conditione nouitatis, ſed pro fidei feſtinatione, &c. Ad indigentiam multorum] *Hic locus ita excuſus eſt in Romano*, Ad indigentiam pauperum ſuſtentandā tota precia diſpenſans. Suis prætulit] *ita legendum eſt. excidit enim* TV *ſyllaba*. In illo omnia incredibiliter cucurrerunt] *alias*, incredibilia. Præuenit meſsis ſementē] *In Romano codice eſt*, Præuenit, inquā, tritura ſementē. Statim emeruit] *Alij libri*, accepit. Non iam vt amicum coæqualis ſectæ] *alias*, Non iam vt amicū animæ coæqualem. Nec lætitia nimia] *alias*, Nec comitas nimia. Oportere vt exemplum patris imitetur] *In Romano eſt*, Cur non exēplum patris imitatur? Ignoſcat ille, & ignoſcat interim] *ſic veteres libri illa tamen lectio non diſplicet*, Ignoſcat iterum. Illis patria nimis chara] *Alia lectio*, Nobis patria minus chara, & commune nomen eſt, qui parentes ipſos, &c. Sed vaſta rupe ſiluarum] *In Romano legitur*, ſed rupes vaſtas ſiluarum. Summa idcirco accepta dilatio eſt] *Ita legitur hic locus in Romano*, Suprema accepta dilatio eſt, vt quicquid circa pauperum fouendorum curam ſupremo iudicio diſponendū fuerat, ordinaretur. Niſi occupari in paſsione vitaret] *alias*, Niſi inuidiam de perſecutione vitaret. Animo ſublimi & ſereno] *alias*, & erecto, hilaritatem præferens & corde virtutem.

## IN ACTV PASSIONIS.

ASPASII Proconſulis] *alij nominant hunc proconſulem Paſsium Paternum*. Præcepit cuſtodiri puellas] *Alibi eſt*, caſtigari. Qui te Papam] *legitur etiam*, Qui Papatem. *qua voce etiam auctor libri de Aleatoribus eſt vſus*. Dein tunicam] *Paulus diaconus* Dalmaticam *vocat*. Qui & viginti aureos dare præcepit] *Marulus*, Quinque & viginti *numerat*. Corubitana ciuitas] Curubitana, *alij melius*.

## IN PASSIONE PER PAVLVM DIACONVM.

BENE Atque viriliter] *In Actu paſsionis eſt*, Vtiliter. Per me non prodentur] *alias*, perdentur. Vicem tuam doleo] *In quibuſdam libris eſt*, Vitæ tuæ doleo. Dalmaticā vero] *In Actu paſsionis*, Tunica *vocatur*. Et ſtetit in linteis] *in eodem Actu*, Et ſtetit in lineis. Pro ſereniſsimo imperatore Carolo] *Carolum magnum dicit, cuius etiam iuſſu hiſtorias ſanctorum in ſingulis eorum feſtiuitatibus legendas in eccleſia, digeſsit & ſcripſit hic Paulus diaconus*.

## IN PASSIONE EX ANTIQVIS LIBRIS.

PASSIO Cypriani] *In vetuſtiſsimo codice, tempus notatur initio*, IIII. kal. ſeptembr. Thuſco & Baſſo conſulibus. Alius æqui ſtrator] *In duobus codicibus legitur*, Eque ſtrator. Et ambo eum tenuerunt] *Codex vnus*, teguerunt, *forte pro texerunt, id eſt contexerunt ne videretur, & à Chriſtianis in via eriperetur*. Eundemque Cyprianum] Eum denique, *in libro quodam eſt*. Caſtigari iuſsit] *alias*, cuſtodiri. Et ſecundū præceptum Galerij Max.] *Reliquum paſsionis in antiquo vno*

*Vno codice ita scribitur,* Paternus proconsul Cypriano episcopo dixit, Sacratissimi imperatores Valerianus & Gallienus literas ad me dare dignati sunt, quibus præceperunt eos qui non Romanā religionem colūt, debere Romana cerimonia cognoscere. Exquisiui de nomine tuo. quid mihi respondeas? Cyprianus dixit, Christianus sum & episcopus. nullos alios deos noui, nisi vnū & verū qui fecit cælū & terrā, mare & omnia quæ in eis sunt. Huic Deo Christiani deseruimus. hūc precamur diebus ac noctibus pro nobis, & pro omnibus, & pro incolumitate ipsorū imperatorum. Paternus procōsul dixit, Et in hac voluntate perseueras? Cyprian. episcop. dixit, Bona volūtas quæ deū nouit, immutari nō potest. Paternus dixit, Poteris ergo secundū præcepta Valeriani & Gallieni exul proficisci? Cyprianus dixit, Proficiscor. Paternus proconsul dixit, Nō solū de episcopis, sed de presbyteris mihi scribere dignati sunt. volo ergo scire ex te, qui sunt presbyteri qui in hac ciuitate cōstituti sunt. Cyprianus episc. dixit, Legibus vestris bene atque vtiliter cēsuistis, delatores non esse. Et ea itaque quę à me detegi & deferri nō possunt, in ciuitatibus suis inueniētur. Paternus procōsul dixit, Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit, Ipsi à te exquisiti inueniētur. Paternus procōsul dixit, A me inueniētur. Præceperunt etiā ne in aliquibus locis cōciliabula faciant, neque cœmiteria ingrediantur. si quis itaque hoc tam salubre præceptum non obseruauerit, capite plectetur. Cyprianus episcopus dixit, Præcepisti. Cum Cyprianus sanctus martyr electus deo, ciuitate Curubitana, in qua exilio ex pręcepto Aspasij Paterni proconsulis datus fuerat, regrederetur, in hortis suis manebat. & cum illic demoraretur, de repente idibus septembribus Thusco & Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo, vnus ex officio Galerij max. proconsulis, qui Pasio Paterno successerat: alius vero equistrator à custodiis eiusdem officij, & ambo eum in curriculo leuauerunt, & Sexti tulerunt, vbi idem Galerius maximus proconsul, bonæ valitudinis recuperandæ gratia secesserat: & ita Cyprianus ductus ad principem & ad stratorem eiusdem officij Galerij max. proconsulis. Et illic cum essent in vico qui dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam, mansit ibi vniuersus populus fratrum: & cum hoc episcopus Cyprianus comperisset, castigari puellas præcepit, quoniam omnes in vico ante ianuam hospitij principis māserant. Et altera die XVIII. kal. octobr. mane multa turba conueniebat ad Sexti secundum præceptum Galerij max. proconsulis, & ita idem Galerius max. proconsul Cyprianum offerri ibi præcepit in atrio Sauciolo sibi sedenti. Atque idem oblatus est ei Cyprianus. Galerius max. proconsul dixit Cypriano episcopo, Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus dixit, Ego sum episcopus. Galerius max. proconsul dixit, Tu papatem te sacrilega mēte hominibus præbuisti? Cyprianus episcopus dixit, Ego. Galerius max. proconsul dixit, Iusserunt te sacratissimi imperatores cerimoniari. Cyprianus dixit, Non facio. Galerius max. proconsul dixit, Consule tibi. Cyprianus episcopus dixit, Fac quod tibi præceptum est. nam in re tam iusta nulla est consultatio. Galerius max. procos. dixit consilio vix ægre sententiam, Diu sacrilega mente vixisti, & nefarios tibi conspirationis homines adgregasti, & inimicum te diis Romanis & sacræ religioni constituisti, nec te pij & sacratissimi principes ad sectam cerimoniarum suarum reuocare potuerunt signifer deprehensus es, ipse documentum cum his quibus scelere tuo sancietur disciplina. Decretum ex tabella recitauit, Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet. Cyprianus dixit, Deo gratias. Post eius sententiam populus fratrum dicebat, Et nos cum eo decollemur. Cyprianus in Sexti agrum perductus est, & ibi se lacernum birrum expoliauit, & diaconibus tradidit, & in linea stetit, & cœpit spiculatorem sustinere: & dum venisset spiculator, iussit suis vt eidem spiculatori aureos XX. darent. Linteamina &

manilia à fratribus ante eum mittebantur, & ita Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Et cum lacinias manuales ligare sibi non posset, Iulianus presbyter & Iulianus subdiaconus ligauerunt: & ita Cyprianus passus est, eiusque corpus propter gentilium curiositatem, in proximo positum est, & ad cereos & scholares inde per noctem sublatum est in areas Macrobij Candidi procuratoris quæ sunt in via Mappiliensi iuxta piscinas, & illic in Mappilia positum est in pace: & post diem Galerius max. decessit.

## IN PASSIONE PER PRVDENTIVM, ET VERSIBVS DE RELIQVIIS B. CYPRIANI.

IMBVIT palatum] *In vetusto libro*, Inrigat. Animos populi] *Antiquus liber*, Animas. Se fore principium pulchræ necis] *Primus enim Cyprianus martyrium tulit, episcoporum Carthaginensium, vt ait Pontius eius diaconus.* Leidradus prece supplici] *Fuit hic Leidradus LI. archiepiscopus Lugdunensis, tempore Caroli magni: & post eum Agobardus LII. de quo in extremis hisce versibus: qui & in catalogo sanctorum confessorum recitatur.*

## IN SERMONE S. AVGVSTINI.

CVRVBIN] *Antea* Turibin, & Turibitana *scriptum erat. ex iis quæ supra posita sunt, restitui* Curubin & Curubitana. Pasij Paterni] *Alias* Aspasij Paterni. *scripturam in manu scriptis inuentam secuti sumus.* In circulum leuauerunt] *Actus passionis habet*, In curriculum. *& idem Augustinus mox*, Currum *adpellat.* Iusserunt te principes ceremoniari] *In manu Augustini actum passionis fuisse eum quem postremum notaui, hæc verba, & quod sequitur*, Deo gratias, *indicant, vt non immerito eiusmodi adnotata fuerint.*

## IN GREG. NAZANZENI CONCIONE.

QVANTVM vero malum sit magia] *Cyprianos duos chronographi quidam adserunt, vt Vincentius & Antoninus: idemque Marulus sentire videtur, cuius verba supra descripsimus: tradúntque illi Cyprianum prius magum, passum esse sub Diocletiano: alterum autem sub Valeriano. Marulus vero magum Damascenum appellat, & cum Iustina Damasci (Antiochiæ quidam) passum esse: alterum vero Carthaginiensem. Nazanzenus hic Carthaginiensem & magum eundem facit, vt & plurimi alij: sed peculiariter tradit, sub Decio passum esse, quod præter omnium reliquorum sententiam adfert.* Huius amore magus captus est Cyprianus] *Iustinam hanc Marulus & Chronographi vocant: & Cyprianum non sibi eam magicis dicunt artibus sollicitasse, sed Aglaio cuidam tradunt: hanc vero Christianam fuisse, & signo viuificæ crucis omnem dæmonum incantationem auertisse & irritam fecisse: ex eaque Cyprianum ex mago Christianum factum esse, catechesi & institutione Anthimi cuiusdam.* Et Teclam saluauit] *Huius Teclæ Cyprianus sæpe meminit, cuius historiam pauci norunt. ideo hic breuiter actum passionis eius vt describitur, subiungam, vt quæ de ea sparsim in hoc opere adtinguntur facilius intelligi possint.* Hæc de ciuitate Iconio à beato Paulo apostolo instructa est. Quam mater cernens Christianam & nuptias repudiare, pergens ad iudicem recusauit filiam suam Christianam viuam esse, ac vt cæteræ mulieres terrerentur, debere ardere. Quam sibi cum iussisset iudex adduci, & propositum eius didicisset, rogum fecit parari, vt illam incenderet. Rapta igitur ab adparitoribus

toribus vt in focum iactaretur, sponte pyram ascendit, & signo crucis facto, virili animo inter medias flammas stetit. Subito facta inundatione pluuiarum, ignis extinguitur, & beata virgo inlæsa virtute superna eripitur. Nudata vero beata virgo, emittuntur in eam leones & vrsi. sed nulla ferarum eam lædere præsumpsit. Deinde in fossam, vbi serpentes adunati & collecti fuerant cum mergeretur, signo crucis facto insiliuit; sed nec ab eis vllo pacto læsa est. Adligatur duobus tauris ferocissimis ferro candente stimulatis, vt eam discerperent: qui diruptis funibus vagabundi nil mali passam reliquerunt. Post multa certamina, duplici corona virginitatis & martyrij prædita, dormiuit in Domino. Insanibat contra nos Decius] *Philippos patrem & filium Imperatores à Pontio Cypriani diacono, Christianos factos Decius cum interfecisset, ob odium eorum in Christianos crudelem persecutionem mouit, in qua Fabianus pontifex Romanus in vrbe Roma martyrio coronatur: & post eum Cornelius, & innumeri alii: non autem Cyprianus. Omnes enim consentiunt historici, Cyprianum sub Valeriano & Gallieno passum esse. Itaque Nazianzeni notetur, quod etiam doctissimis accidit,* ΜΝΗΜΟΝΙΚΟΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑ.

## INDEX OPERVM B. CYPRIANI, QVO HIC ORDINE CVSI SVNT.

## INDEX OPERVM CAECILII CYPRIANI EO ORDINE QVO ANTEA ERANT IMPRESSA, ET IN Epiſtolarum libros, Tractatus, Sermones, & Libellos diuiſa.

EPISTOLARVM LIBRO PRIMO CONTINEBANTVR HAE, QVORVM initium ſubditur, & quota pagina in hac editione reperias.

## LIBRO SECVNDO.



## LIBRO TERTIO.



Certi

## LIBRO QVARTO.



## TRACTATVS VARII.



## VARII SERMONES.

## LIBELLI VARII.

# CAECILII CYPRIANI, AD DONATVM.

ARGVMENTVM. *Promiserat Donato se rescripturum, vt habiturus esset post susceptum Baptismum: quod hac epistola facit, indicans quantum mutatus sit ab eo qui fuerat: tandem exposita rerum huius mundi inconstantia, in quo sit adquiescendum tradit. Veteres omnes, & pracipue Augustinus, hanc Cypriani primam epistolam numerant.*

BENE admones, Donate charissime: nam & promisisse me memini, & reddendi tempestiuum prorsus hoc tempus est, quo indulgente vindemia, solutus animus in quietem, solennes ac statutas anni fatigantis inducias sortiatur. Locus etiam cum die conuenit, & mulcendis sensibus ac fouendis, ad lenes auras blandientis autumni, hortorum facies amœna consentit. Hîc iocundum sermonibus diem ducere, & studentibus fabulis in diuina præcepta conscientiam pectoris erudire. Ac ne colloquium nostrũ arbiter profanus impediat, aut clamor intemperans familiæ strepentis obtundat, petamus hanc sedem. Dant secessum vicina secreta, vbi dum erratici palmitum lapsus, nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt. Bene hîc studia in aures damus: & dum in arbores & in vites quas videmus, oblectâte prospectu, oculos amœnamus, animam simul & auditus instruit, & pascit obtutus. Quanquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis sit, contemptis voluptariæ visionis illecebris, in me oculus tuus fixus est, tam ore quam mente, totus auditor es: & hoc, amore quo diligis. Ceterum quale vel quantum est, quod in pectus tuum veniat ex nobis? Exilis ingenij angusta mediocritas, tenues admodum fruges parit: nullis ad copiam fœcundi cespitis culminibus ingrauescit. Aggrediar tamen, facultate qua valeo. Nam & materia dicendi facit mecum. In iudiciis, concione pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur: cum de domino & de deo vox est, vocis pura sinceritas, non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia: nec ad audientiæ popularis illecebrã culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam, rudi veritate simplicia. Accipe quod sentitur antequàm discitur, nec per moras temporum longa agnitione colligitur: sed compendio gratiæ maturantis hauritur. Ego cum in tenebris atque in nocte cæca iacerem, cumque in salo iactantis seculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi diuina indulgentia pollicebatur, vt quis renasci denuo posset, vtque in nouam

Studentibus, positum videtur pro serijs.

vitā lauacro aquę salutaris animatus, quod prius fuerat exponeret: corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret. Quin impoſsibilis, aiebam, tanta conuerſio eſt, vt repente ac perniciter exuatur, quod vel genuinum ſitu materiæ naturalis obduruit, vel vſurpatum diu ſenio vetuſtatis inoleuit. Alta hæc & profunda penitus radice, ſederunt. Quando parſimoniam diſcit, qui epularibus cœnis & largis dapibus aſſueuit? Et qui precioſa veſte conſpicuus in auro atq; in purpura fulſit, ad plebeium ſe ac ſimplicem cultum quando deponit? Faſcibus ille oblectatus & honoribus, eſſe priuatus & inglorius non poteſt. Hic ſtipatus clientum cuneis, & frequentiore comitatu officioſi agminis honeſtatus, pœnam putat eſſe, cum ſolus eſt. Tenacibus ſemper illecebris neceſſe eſt vt ſolebat, vinolentia inuitet, inflet ſuperbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas ſtimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. Hæc egomet ſæpe mecum. nam vt ipſe quàm plurimis vitæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me poſſe non crederem: ſic vitiis adhærentibus obſecundans eram, deſperatione meliorum, malis meis, velut iam propriis ac vernaculis adſauebam. Sed poſtquam vndę genitalis auxilio, ſuperioris æui labe deterſa, in expiatum pectus ac purum, deſuper ſe lumen infudit: poſtquam cęlitus ſpiritu hauſto, in nouum me hominem natiuitas ſecunda reparauit, mirum in modum protinus confirmare ſe dubia, patêre clauſa, lucere tenebroſa, facultatem dare quod prius difficile videbatur: geri poſſe, quod impoſsibile putabatur: vt eſſet agnoſcere terrenum fuiſſe, quod prius carnaliter natum, delictis obnoxium viueret: Dei eſſe cœpiſſe, quod iam Spiritus ſanctus animaret. Scis profecto, & mecum pariter recognoſcis, quid detraxerit nobis, quid ue contulerit mors iſta criminū, vita virtutum. Scis ipſe, nec prędico. In proprias laudes odioſa iactatio eſt: quanuis non iactatum poſsit eſſe, ſed gratum, quicquid non virtuti hominis adſcribitur, ſed de Dei munere prædicatur, vt non iam peccare, cœperit eſſe fidei: quod ante peccatum eſt, fuerit erroris humani. Dei eſt, inquam, dei eſt, omne quod poſſumus: inde viuimus, inde pollemus, inde ſumpto & concepto vigore, hîc adhuc poſiti, futurorum indicia prænoſcimus. Sit tantum timor, innocentiæ cuſtos, vt qui in mentes noſtras indulgentiæ cęleſtis adlapſu clementer dominus influxit, in animi oblectātis hoſpitio iuſta operatione teneatur, ne accepta ſecuritas indiligentiā pariat, & vetus denuo hoſtis obrepat. Ceterum ſi tu innocentię, ſi iuſtitiæ viam teneas, inlapſa firmitate veſtigiis tuis: ſi in deū viribus totis ac toto corde ſuſpēſus, hoc ſis tantū quod eſſe cœpiſti, tantū tibi ad licentiā datur, quātū gratię ſpiritalis augetur. Nō enim (qui beneficiorum terreſtrium mos eſt) in capeſſendo munere cęleſti, menſura vlla vel modus eſt. Profluens largiter ſpiritus, nullis finibus premitur, nec coërcentibus clauſtris intra certa metarum ſpatia refrænatur: manat iugiter, exuberat affluenter. Noſtrum tantum ſitiat pectus, & pateat. Quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum inde gratiæ inundantis haurimus. Inde iam facultas datur, caſtitate ſobria, mente integra, virtute ſincera, voce pura, in medulla adoleſcentium poſſe venenorum virus extinguere: animorum deſipientium labes reddita ſanitate purgare: infeſtis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem: immundos & erraticos ſpiritus, qui ſe expugnādis hominibus immerſerint, ad confeſsionem minis increpantibus cogere: vt recedant, duris verberibus vrgere: conflictantes, eiulantes, gementes, incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere. Res illic geritur, nec videtur. Occulta plaga, & pœna manifeſta. Ita quod eſſe iam cœpimus, acceptus ſpiritus

licen-

licentia sua potitur: sed quod nec dum corpus ac membra mutauimus, adhuc carnalis aspectus seculi nube cæcatur. Quantus hic animi potentatus, quanta vis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi: vt quis expiatus & purus, nulla incursantis inimici labe capiatur: sed adhuc maiorem & fortiorem viribus fieri, vt in omnem aduersarij grassantis exercitum, imperioso iure dominetur. Atque vt illustrius veritate patefacta, diuini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo: malorum blandientium caligine abstersa, operti seculi tenebras reuelabo: paulisper te crede subduci in montis ardui verticem celsiorem. Speculare inde rerum infra te iacentium facies, & oculis in diuersa porrectis, ipse à terrenis contactibus liber, fluctuantis mundi turbines intuere. Iam seculi & ipse misereberis, tuique admonitus, & plus in Deum gratus, maiore lætitia quod euaseris, gratulaberis. Cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa prædonibus, cruento horrore castrorum bella vbiq; diuisa. Madet orbis mutuo sanguine, & homicidium cum admittunt singuli, crimen est: virtus vocatur, cum publice geritur. Impunitatem sceleribus adquirit, non innocentiæ ratio, sed sæuitiæ magnitudo. Iam si ad vrbes ipsas oculos tuos atque ora conuertas, celebritatem offendas omni solitudine tristiorem. Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruinæ toris membrorum moles robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam charius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem, & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, vt perimere quis possit: & gloria est quod peremit. Quid illud oro te, quale est, vbi se feris obiiciuut, quos nemo damnauit ad bestias? Ætate integra, honesta satis forma, veste preciosa, viuentes in vltroneum funus ornantur. Malis suis miseri etiam gloriantur. Pugnant ad bestias, non crimine, sed furore. Spectant filios suos patres: frater in cauea & soror præsto est. & spectaculi licet precium largior muneris apparatus amplificet, vt mœroribus suis mater intersit. Hoc prò dolor, mater & redimit in tam impiis spectaculis tamque diris, esse se non putant oculis parricidas. Conuerte hinc vultus ad diuersi spectaculi non minus pœnitenda contagia: in theatris quoque conspicies, quod tibi & dolori sit & pudori. Cothurnus est tragicus, prisca carmine facinora recensere. de parricidiis & incestis horror antiquus, expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne seculis transeuntibus exolescat, quod aliquando commissum est. Admonetur ætas omnis auditu, fieri posse quod factum est. Nunquam æui senio delicta moriuntur: nunquam temporibus crimen obruitur: nunquam scelus obliuione sepelitur. Exempla fiunt quæ esse iam facinora destiterunt. Tunc delectat in mimis turpitudinum magisterio, vel quid domi gesserit recognoscere, vel quid gerere possit audire. Adulterium discitur, dum videtur, & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo: quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inquinari: videre contra fœdus iusque nascendi, patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Euirantur mares: honor omnis & vigor sexus eneruati corporis dedecore mollitur: plusque illic placet, quisquis virum in fœminam magis fregerit. In laudem crescit ex crimine, & eo peritior, quo turpior iudicatur: spectatur hic prò nefas, & libenter. Quid non potest suadere qui talis est? Mouet sensus, mulcet affectus, expugnat

boni pectoris conſcientiam fortiorem. Nec deeſt probri blandientis au-ctoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Iouem illum ſuum non ma-gis regno quàm vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulmi-nibus ardentem: nunc in plumas oloris albeſcere, nunc aureo imbre de-fluere, nunc in puerorum pubeſcentiũ raptum miniſtris auibus proſilire. Quære iam nunc, an poſsit eſſe qui ſpectat, integer, vel pudicus. Deos ſuos quos venerantur, imitantur: fiunt miſeris & delicta religioſa. O ſi & poſsis in illa ſublimi ſpecula ſubſtitutus, oculos tuos inſerere ſecretis, re-cludere cubiculorum obductas fores, & ad conſcientiam luminum pene-tralia occulta reſerare. Aſpicias ab impudicis geri, quod nec poſsit aſpi-cere frons pudica. Videas quod crimen ſit & videre: videas quod vitio-rum furore dementes, geſsiſſe ſe negant, & gerere feſtinant. Libidinibus inſanis in viros viri proruunt. Fiunt quæ nec ipſis poſſunt placere qui faciunt. Mentior, niſi alios qui talis eſt, increpat: turpis turpes infamat, & euaſiſſe ſe conſcium credit, quaſi conſcientia ſatis non ſit. Iidem in pu-blico accuſatores, in occulto rei: in ſemetipſos, cenſores pariter & nocẽ-tes. Damnant foris, quod intus operantur. Admittunt libenter, quod cum admiſerint, criminantur. Audacia prorſus cum vitiis faciens, & im-pudentia congruens impudicis. Nolo mireris quę loquuntur huiuſmodi, ore illo. quicquid iam voce delinquitur, minus eſt. Sed tibi poſt inſidio-ſas vias, poſt diſperſas orbe toto multiplices pugnas: poſt ſpectacula vel cruẽta, vel turpia: poſt libidinum probra, vel lupanaribus proſtituta, vel domeſticis parietibus obſepta, quorum quo ſecretior culpa, maior auda-cia eſt: forum fortaſſe videatur immune, quod ab iniuriis laceſſentibus liberum, nullis malorum contactibus polluatur. Illuc aciem tuam flecte. Plura illic quæ deteſteris inuenies: magis oculos tuos inde diuertes. In-ciſæ ſint licet leges duodecim Tabulis, & publico ære præfixo iura præ-ſcripta ſint, inter leges ipſas delinquitur, inter iura peccatur. Innocen-tia, nec illic vbi defenditur, reſeruatur. Sæuit inuicem diſcordantium ra-bies, & inter togas pace rupta forum litibus mugit inſanum. Haſta illic & gladius, & carnifex præſto eſt. Vngula effodiens, eculeus extendens, ignis exurens. Ad hominis corpus vnum, ſupplicia plura quàm membra ſunt. Quis inter hęc vero ſubueniat? Patronus? ſed præuaricatur & decipit. Iu-dex? ſed ſententiam vendit. qui ſedet crimina vindicaturus, admittit: & vt reus innocens pereat, fit nocens iudex. Flagrant vbique delicta, & paſ-ſim multiformi genere peccandi, per improbas mentes nocens virus ope ratur. Hic teſtamentum ſubiicit: ille falſum capitali fraude conſcribit: hîc arcentur hæreditatibus liberi: illic bonis donantur alieni. Inimicus inſimulat, calumniator impugnat, teſtis infamat, vtrobique graſſatur in mendacium criminum proſtitutę vocis venalis audacia: cum interim no-centes, nec cum innocentibus pereunt. Nullus de legibus metus eſt: de quæſitore, de iudice, pauor nullus. Quod poteſt redimi, non timetur: eſſe iam inter nocentes innoxium, crimen eſt. Malos quiſquis non imitatur, offendit. Conſenſere iura peccatis, & cœpit licitum eſſe quod publicum eſt. Quis illic rerum pudor? quæ eſſe integritas poſsit? vbi qui damnent improbos deſunt? Soli ibi qui damnentur occurrunt. Sed nos videamur eligere fortaſſe peiora, & ſtudio deſtruẽdi per ea oculos tuos ducere, quo rum triſtis atque auerſandus aſpectus, ora & vultus conſcientiæ melioris offendat: iam tibi illa quæ ignorantia ſecularis bona opinatur, oſtẽdam. Illic etiam fugienda conſpicies. Quos honores putas eſſe, quos faſces, quam affluentiã in diuitiis, quam potentiam in caſtris: in magiſtratu pur-

purę speciem in principatu, licentiæ potestatem, malorum blandientium virus occultum est, & arridentis nequitiæ facies quidem lęta, sed calamitatis abstrusæ illecebrosa fallacia: instar quoddam veneni, vbi in letales succos dulcedine aspersa, calliditate fallendi sapore medicato, poculum videtur esse quod sumitur: vbi epota res est, pernicies hausta grassatur. Quippe, illum vides, qui amictu clariore conspicuus, fulgere sibi videtur in purpura. Quibus hoc sordibus emit, vt fulgeat? quos arrogantium fastus prius pertulit? quas superbas fores matutinus salutator obsedit? quot tumentium contumeliosa vestigia, stipatus clientium cuneis ante pręcessit, vt ipsum etiam salutatum, comes postmodum pompa præcederet, obnoxia non homini, sed potestati? Neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus. Horum denique videas exitus turpes: cum auceps temporum palpator abscesit, cum priuati latus nudum desertor assecla fœdauerit: tunc laceratæ domus plagæ conscientiam feriunt: tunc rei familiaris exhausta damna noscuntur, quibus redemptus fauor vulgi, & caducis atque inanibus votis popularis aura quæsita est. Stulta prorsus & vana iactura, frustrantis spectaculi voluptate id parare voluisse, quod nec populus acciperet, & perderet magistratus. Sed & quos diuites opinaris, continuantes saltibus saltus, & de confinio pauperibus exclusis, infinita ac sine terminis rura latius porrigentes: quibus argenti & auri maximum pondus, & pecuniarum ingētium vel extructi aggeres, vel defossæ strues: hos etiam inter diuitias suas trepidos cogitationis incertę sollicitudo discruciat, ne prædo vastet, ne percussor infestet: ne inimica cuiusque locupletioris inuidia calumniosis litibus inquietet. Nō cibus securos somnúsve contingit. Suspirat ille in conuiuio, bibat licet in gemma: & cum epulis marcidum corpus, torus mollior alto sinu condidit, vigilat in pluma. Nec intelligit miser, speciosa sibi esse supplicia: auro se alligatum teneri, & possideri magis quàm possidere diuitias. Atque ò detestabilis cęcitas mentium, & cupiditatis insanæ profunda caligo. Cum exonerare se possit & leuare ponderibus, pergit magis fortunis angentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere. Nulla in clientes inde largitio est: cum indigentibus nulla partitio: et pecuniam suam dicunt, quam velut alienam, domi clausam sollicito labore custodiunt. Ex qua non amicis, nō liberis quicquam; non sibi denique ipsis impertiunt. Possident ad hoc tantum, ne possidere alteri liceat. Et ò nominum quanta diuersitas: bona appellant, ex quibus nullus illis, nisi ad res malas vsus est. An tu vel illos putas, tutos illos saltem inter honorum infulas & opes largas, stabili firmitate securos, quos regalis aulæ splendore fulgentes, armorum excubantium tutela circunstat? Maior illis quàm ceteris metus est: tam ille timere cogitur, quàm timetur. Exigit pœnas pariter de potentiore, sublimitas. Sit licet satellitum manu septus, & clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur: quàm securos non finit esse sub iectos, tam necesse est vt non sit & ipse securus. Ante ipsos terret potestas sua, quos facit esse terribiles. Arridet, vt sæuiat: blanditur, vt fallat: illicit, vt occidat: extollit, vt deprimat. Fœnore quodam nocendi, quàm fuerit amplior summa dignitatis & honorum, tam maior exigitur vsura pœnarum. Vna igitur placida & fida tranquillitas. Vna solida, & firma, & perpetua securitas, si quis ab his inquietantis seculi turbinibus extractus salutaris portus statione fundatus, ad cęlū oculos tollit à terris, & ad domini munus admissus, ac deo suo mēte iam proximus, quicquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra suam iacere conscientiam gloriatur. Nihil appetere iam, nihil desiderare de seculo

poteſt, qui ſeculo maior eſt. Quàm ſtabilis, quàm inconcuſſa tutela eſt, quàm perennibus bonis cæleſte præſidium, implicantis mundi laqueis ſolui: in lucẽ immortalitatis æternæ de terrena fece purgari: videre quæ in nos prius infeſtantis inimici pernicies inſidioſa graſſata ſit. Plus amare compellimur quod futuri ſumus, dum & ſcire conceditur, & damnare quod eramus. Nec ad hoc preciis, aut ambitu, aut manu opus eſt, vt hominis ſumma vel dignitas, vel poteſtas elaborata mole pariatur. Et gratuitum, de deo munus, & facile eſt. Vt ſponte ſol radiat, dies illuminat, fons rigat, imber irrorat: ita ſe ſpiritus cæleſtis infundit. Poſtquàm auctorem ſuum, cælum intuens anima cognouit, ſole altior, & hac omni terrena poteſtate ſublimior, id eſſe incipit, quod eſſe ſe credit. Tu tantum quem iam ſpiritalibus caſtris cęleſtis militia ſignauit, tene incorruptam, tene ſobriam religioſis virtutibus diſciplinam. Sit tibi vel oratio aſſidua, vel lectio. Nunc cum deo loquere, nunc Deus tecum. Ille te præceptis ſuis inſtruat, ille diſponat. Quem ille diuitem fecerit, nemo pauperem faciet. Penuria eſſe nulla iam poterit, cum ſemel pectus cæleſtis ſagina ſaturauerit. Iam tibi auro diſtincta laquearia, & precioſi marmoris cruſtis veſtita domicilia, ſordebunt: cum ſcieris te eſſe excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc eſſe potiorem, quam dominus inſedit templi vice, in qua Spiritus ſanctus cœpit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentiæ, luminemus luce iuſtitiæ. Non hæc vnquam procumbet in lapſum ſenio vetuſtatis, nec pigmento parietis, aut auro exoleſcente fœdabitur. Caduca ſunt quęcunque fucata ſunt: nec fiduciam præbent poſsidentibus ſtabilem, quæ poſſeſsionis non habent veritatem. Hoc manet cultu iugiter viuido, honore integro, ſplendore diuturno. Aboleri non poteſt nec extingui, poteſt tantum in melius corpore redeunte formari. Hęc interim breuibus, Donate chariſsime. Nam etſi facilem de bonitate patientiam, mentem in deum ſolidam, fidem tutam ſalutaris auditus oblectat: nihilque tam tuis auribus gratum eſt, quàm quod in deo gratum eſt, moderari tamen dicenda debemus, ſimul iuncti, & ſæpius locuturi. Et quoniam feriata nunc quies, ac tempus eſt ocioſum, quicquid inclinante iam ſole in veſperam diei ſupereſt, ducamus hunc diem læti, nec ſit vel hora conuiuij, gratiæ cæleſtis immunis. ſonet Pſalmos conuiuium ſobrium. vt tibi tenax memoria eſt, vox canora, aggredere hoc munus ex more. magis chariſsimos paſces, ſi ſit nobis ſpiritalis auditio, prolectet aures religioſa mulcedo.

CAECILII

# CAECILII CYPRIANI, AD DEMETRIANVM. II.

*ARGVMENT. Respondet ad obiecta Demetriani, quòd Christianis imputari non debent eæ calamitates quibus tum mundus vrgebatur: docétque mala multiplicari, non ideo quia Christiani deos non colerent, sed quòd ab idololatris verus deus non coleretur.*

OBlatrantem te & aduersus deum, qui vnus & verus est, ore sacrilego & verbis impiis obstrepentem, frequenter, Demetriane, contempseram, verecundius & melius existimans, errantis imperitiam silentio spernere, quàm loquendo dementis insaniam prouocare. Nec hoc sine magisterij diuini auctoritate faciebam, cum scriptum sit, *In aures imprudentis noli quicquam dicere, nequando audierit, irrideat sensatos sermones tuos.* & iterum, *Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis fias illi.* Et sanctum quoque iubeamur intra conscientiam nostram tenere, nec inculcandum porcis & canibus exponere, loquente domino & dicente, *Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos: ne inculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant vos.* Nam cum ad me sæpe studio magis contradicendi, quàm voto discendi venires, & clamosis vocibus personans, malles tua impudenter ingerere, quàm nostra patienter audire: ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius esset & leuius, turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quàm tuam rabiem tractatibus coërcere. Certe & labor irritus, & nullius effectus est, offerre lumen cæco, sermonem surdo, sapientiam bruto: cum nec sentire brutus possit, nec cæcus lumen admittere, nec surdus audire. Hæc considerans, sæpe conticui, & impatientem patientia vici, cum nec docere indocilem possem, nec impium religione comprimere, nec furentem lenitate cohibere. Sed enim cum dicas plurimos conqueri, quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames sæuiant, quodq; imbres & pluuias serena longa suspendant, nobis imputari: tacere vltra nō oportet: ne iam non verecundiæ, sed diffidentiæ esse incipiat quod tacemus: & dum criminationes falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere. Respondemus igitur & tibi Demetriane, pariter & ceteris quos tu forsitan concitasti, & aduersum nos odia tuis maledicis vocibus seminando, comites tibi plures radicis atque originis tuæ pullulatione fecisti, quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. Nam qui ad malum motus est mendacio fallente, multo magis ad bonum mouebitur veritate cogente. Dixisti per nos fieri, & quod nobis debeant imputari omnia ista quibus nunc mundus quatitur & vrgetur, quod dij vestri à nobis non colantur. Qua in parte, quia ignarus diuinæ cognitionis, & veritatis alienus es, illud primo in loco scire debes, senuisse iam mundum, non illis viribus stare quibus prius

Prouerb. 9.

Matth. 7.

ſteterat, nec vigore & robore eo valere quo antea prævalebat. Hoc etiam nobis tacentibus, & nulla de ſcripturis ſanctis prædicationibusque diuinis documenta promentibus, mundus ipſe iam loquitur, & occaſum ſui, rerum labentium probatione teſtatur. Non hieme nutriendis ſeminibus, tanta imbrium copia eſt: non frugibus æſtate torrendis, ſolita flagrantia eſt: nec ſic verna temperie ſata læta ſunt, hæc adeo arboreis fœtibus autumna fœcunda ſunt. Minus de effoſsis & fatigatis montibus eruuntur marmorum cruſtæ: minus auri & argenti, opes ſuggerunt exhauſta iam metalla, & pauperes venæ breuiantur in dies ſingulos, & decreſcit in aruis agricola, in mari nauta, miles in caſtris, innocẽtia in foro, iuſtitia in iudicio, in amicitiis cõcordia, in artibus peritia, in moribus diſciplina. Putáſne tu tantam poſſe ſubſtantiam rei ſeneſcentis exiſtere, quanta prius potuit, nouella adhuc & vegeta iuuenta pollere? Minuatur neceſſe eſt, quicquid fine iam proximo in occidua & in extrema deuergit. Sic ſol in occaſu ſuo, radios minus claro & igneo ſplendore iaculatur. ſic declinante iam curſu exoletis cornibus, luna tenuatur: & arbor quæ fuerat ante viridis & fertilis, areſcentibus ramis fit poſtmodum ſterili ſenectute deformis. Et fons qui exundãtibus prius venis largiter profluebat, ſenectute deficiens, vix modico ſudore diſtillat. Hæc ſententia mundo data eſt, hæc Dei lex eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant: vt infirmentur fortia, & magna minuantur: vt cum infirmata & diminuta fuerint, finiantur. Hæc Chriſtianis imputas, quod minuantur ſingula, mundo ſeneſcente? quid ſi & ſenes imputent Chriſtianis, quod minus valeant in ſenectute? quod non perinde vt prius, vigeant auditu aurium, curſu pedum, oculorum acie, virium robore, ſucco viſcerum, mole membrorum? & cum olim vltra octingentos & nongentos annos vita hominum longæua procederet, vix nunc poſsit ad centenarium numerum peruenire? Canos videmus in pueris: capilli deficiunt, antequam creſcant: nec ætas in ſenectutem deſinit, ſed incipit à ſenectute: ſic in ortu adhuc ſuo, ad finem natiuitas properat. ſic quodcunque nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat: vt nemo mirari debeat, ſingula in mũdo cœpiſſe deficere, quando totus ipſe iam mundus in defectione ſit, & in fine.

Quod autem crebrius bella continuant, quod ſterilitates & fames ſollicitudinem cumulant, quod ſæuientibus morbis valetudo frangitur, quod humanum genus luis populatione vaſtatur: & hoc ſcias ſatis eſſe prædictum, in nouiſsimis temporibus multiplicari mala, & aduerſa variari: & appropinquante iam iudicij die, magis ac magis in plagas generis humani, cenſuram dei indignantis accendi. Non enim, ſicut tua falſa querimonia & imperitia, veritatis ignara, iactat & clamitat, iſta accidunt, quod dij veſtri à nobis non colantur, ſed quod à vobis non colatur Deus. nam cum ipſe ſit mundi dominus & rector, & cuncta arbitrio eius & nutu gerantur: nec quicquam fieri poſsit, niſi quod aut fecerit, aut fieri ipſe permiſerit: vtique quando ea fiunt quæ iram Dei indignantis oſtendunt, non propter nos fiunt à quibus Deus colitur, ſed delictis & meritis veſtris irrogantur, à quibus Deus omnino nec quæritur, nec timetur: nec relictis vanis ſuperſtitionibus, religio vera cognoſcitur, vt qui Deus vnus eſt omnibus, vnus colatur ab omnibus & rogetur. Ipſum denique audi loquentem, ipſum diuina inſtruentem nos pariter ac monentem: *Dominum deum*
Lucæ 4. *tuum adorabis*, inquit, *& illi ſoli ſerues.* & iterum, *Non erunt tibi dij alieni*
Exod. 20. *abſque me.* & iterum, *Nolite ambulare poſt deos alienos, vt ſeruiatis eis: & ne*
Hiere. 7. *adoraueritis eos, & ne incitetis me in operibus manuum veſtrarum, ad diſperdendos vos.* Propheta item Spiritu ſancto plenus, conteſtatur & denunciat iram

iram Dei dicens, *Hæc dicit Dominus omnipotens, Eo quod domus mea deserta est, vos autem sectamini vnusquisque in domum suam, propterea abstinebit cælum à rore, & terra subtrahet procreationes suas: & inducam gladium super terram, & super frumentum, & super vinum, & super oleum, & super homines, & super pecora, & super omnes labores manuum vestrarum.* Item Propheta alius repetit, & dicit, *Et pluam super vnam ciuitatem, & super aliam non pluam. pars vna compluetur, & pars super quam non pluero, arescet. Et congregabuntur duæ & tres ciuitates in vnam ciuitatem, potandæ aquæ causa, nec satiabuntur: & non conuertimini ad me, dicit Dominus.* Indignatur ecce Dominus & irascitur, & quod ad Deum non conuertamini, comminatur: & tu miraris aut quereris in hac obstinatione & contemptu vestro, si rara desuper pluuia descendat, si terra situ pulueris squaleat, si vix ieiunas & pallidas herbas sterilis gleba producat: si vineam debilitet grando cædens, si oleam detruncet turbo subuertens: si fontem siccitas statuat, aërem pestilens aura corrumpat, hominem morbida valetudo consumat: cum omnia ista peccatis prouocantibus veniant, & plus exacerbetur Deus, quando nihil talia & tanta proficiant? Fieri enim ista vel ad disciplinam cõtumacium, vel ad pœnam malorum, declarat in Scripturis sanctis idem deus dicens, *Sine causa non percussi filios vestros, disciplinam non exceperunt.* Et Propheta deo deuotus ac dicatus ad hæc eadem respondet, & dicit, *Verberasti eos, nec doluerunt: flagellasti eos, nec voluerunt accipere disciplinam.* Ecce inrogantur diuinitus plagæ, & nullus Dei metus est. Ecce verbera desuper, & flagella non desunt, & trepidatio nulla, nulla formido est. Quid si non intercederet rebus humanis vel ista censura, quanto adhuc maior hominibus esset audacia facinorum impunitate secura? Quereris quod minus nunc tibi vberes fontes, & auræ salubres, & frequens pluuia, & fertilis terra obsequium præbeant: quod non ita vtilitatibus tuis & voluptatibus elementa deseruiant. Tu enim deo seruis, per quem tibi cuncta deseruiunt? famularis illi, cuius nutu tibi vniuersa famulantur? Ipse de seruo tuo exigis seruitutem, & homo hominem parêre tibi & obedire compellis: & cum sit vobis eadem sors nascendi, conditio vna moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, æquali iure, & pari lege vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo postmodum recedatur: tamen nisi tibi pro arbitrio tuo seruiatur, nisi ad voluntatis imperium pareatur, imperiosus & nimius seruitutis exactor flagellas, verberas: fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere adfligis & crucias: & nõ agnoscis deum dominum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum? Merito ergo incursantibus plagis non desunt dei flagella, nec verbera: quæ cum nihil isthic promoueant, nec ad Deum singulos tanto cladium terrore conuertant, manet postmodum carcer æternus, & iugis flamma, & pœna perpetua: nec audietur illic rogantium gemitus, quia nec hîc Dei indignantis terror auditus est, qui per Prophetam clamat & dicit, *Audite sermonem domini filij Israel, quia iudicium est Domini aduersum incolas terræ, eo quòd neque misericordia, neque veritas, neque agnitio Dei est super terram, sed execratio, & mendacium, & cædes, & furtum, & adulterium diffusum est super terram: sanguinem sanguini supermiscent. Idcirco terra lugebit cum vniuersis incolis suis, cum bestijs agri, cum serpentibus terræ, cum volucribus cæli: & deficient pisces maris, vt nemo iudicet, & nemo reuincat.* Indignari se deus dicit & irasci, eo quòd agnitio dei non sit in terris, & Deus non agnoscatur nec timeatur. Delicta mendaciorum, libidinum, fraudum, crudelitatis, blasphemiarum, impietatis, & furoris, Deus increpat & incusat: & ad innocentiam nemo conuertitur. Fiunt ecce quæ verbis Dei ante prædicta

Aggæi.1. Amos.4. Hiere.5. Osee.4.

sunt: nec quisquam fide præsentium, vt in futurum consulat, admonetur. Inter ipsa aduersa, quibus vix coartata & conclusa anima respirat, uacat malos esse:& in periculis tantis, non de se magis, sed de altero indignamini indignari Deum, quasi aliquid boni male viuendo mereamini: quasi non omnia ista quę accidunt, minora adhuc sint & leuiora peccatis vestris. Qui alios iudicas, aliquando esto & tui iudex: conscientiæ tuæ latebras intuere. immò quia nullus iam delinquendi, vel pudor est,& sic peccatur quasi magis per ipsa peccata placeatur: qui perspicuus & nudus à cunctis videris,& ipse te respice. Aut enim superbia inflatus es, aut auaritia rapax es, aut iracundia sæuus, aut alea prodigus, aut vinolentia temulentus, aut liuore inuidus, aut libidine incestus, aut crudelitate violentus: & miraris in pœnas generis humani, iram dei crescere, cum crescat quotidie quod puniatur? Hostem quereris exurgere, quasi, etsi hostis desit, esse pax inter ipsas togas possit. Hostem quereris exurgere, quasi non, etsi externa de barbaris arma & pericula comprimãtur, ferocius intus & grauius de calumniis & iniuriis potentium ciuium, domesticæ impugnationis tela grassentur. De sterilitate autẽ & fame quereris, quasi famem maiorem siccitas quàm rapacitas faciat: quasi non de captatis annonarum incrementis,& preciorum cumulis, flagrantior inopiæ ardor excrescat. Quereris cludi imbribus cælum, cum sic horrea cludantur in terris. Quereris nunc minus nasci, quasi quæ nata sunt, indigentibus præbeantur. Pestem & luem criminaris, cum peste ipsa & lue vel detecta sint, vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia,& in defunctis auaritia inhiat, ac rapina: iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarij: fugientes morientium funera,& adpetentes spolia mortuorum: vt adpareat in ægritudine sua miseros ad hoc forsitan derelictos esse, ne possint dum curantur, euadere. Nam perire ægrum voluit, qui censum pereuntis inuadit. Tantus cladium terror, dare non potest innocentiæ disciplinam:& inter populum frequenti strage morientem, nemo considerat se esse mortalem. Passim discurritur, rapitur, occupatur. Prædandi dissimulatio nulla, nulla cunctatio est. Quasi liceat, quasi oporteat, quasi ille qui non rapit, dãnum & dispendium proprium sentiat: sic vnusquisque rapere festinat. In latronibus est vtcunque scelerum aliqua verecundia: auias fauces & desertas solitudines diligunt: & illic delinquitur, vt tamen delinquentium facinus tenebris & nocte veletur. Auaritia palàm sæuit, & ipsa, audacia sua tuta, in fori luce abruptæ cupiditatis arma prostituit. Inde falsarij, inde venefici, inde in media ciuitate sicarij, tam ad peccandum præcipites, quàm impune peccantes. A nocente crimen admittitur, nec innocens qui vindicet inuenitur. De accusatore vel iudice metus nullus. Impunitatẽ consequuntur mali, dum modesti tacent, timent cõscij: veneunt iudicaturi. Et idcirco per Prophetã diuino spiritu & instinctu, rei veritas promitur: certa & manifesta ratio monstratur, Deum posse aduersa prohibere: sed ne ille subueniat, merita

Hiere. 41. peccantium facere. *Nunquid, ait, non valet manus domini, vt saluos vos faciat, aut grauauit aurem, vt non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos & deũ separant: & propter delicta vestra, auertit faciem suã à vobis, ne misereatur.* Peccata itaq; & delicta reputẽtur, consciẽtię vulnera cogitentur: & desinet vnusquisq; de deo & de nobis conqueri, si quod patitur, intelligat se mereri. Ecce idipsum quale est, vnde nobiscũ maxime sermo est, quod nos infestatis innoxios, quod in contumeliã dei impugnatis atque opprimitis dei seruos.

Parum est, quod furentium varietate vitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod cruentarum compendio rapinarum, vita vestra

macu-

maculatur: quod superstitionibus falsis religio vera subuertitur, quod Deus omnino nec quæritur, nec timetur: adhuc insuper & Dei seruos, maiestati ac nomini eius dicatos, iniustis persecutionibus flagellatis. Satis non est, quod tu ipse Deum non colis, adhuc insuper eos qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis: & cum ceteri, qui non tantum ista inepta idola, & manu hominis facta simulacra, sed & portenta quædam & monstra venerantur, tibi placeant, solus displicet dei cultor. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta, & rogi pecorum: & Dei altaria, vel nulla sunt, vel occulta. Crocodili, & cynocephali, & lapides, & serpentes coluntur: & Deus solus in terris, aut non colitur, aut non est impune quod colitur. Innoxios, iustos, deo charos, domo priuas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, bestiis, gladio, ignibus punis. Saltem contentus esto dolorum nostrôrum compendio, ac simplici ac veloci breuitate pœnarum. Admoues laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia: nec feritas atque immanitas tua, vsitatis potest contenta esse tormentis: excogitat nouas pœnas ingeniosa crudelitas. Quæ est hæc insatiabilis carnificinæ rabies? quæ inexplebilis libido sæuitiæ? Quin potius elige tibi alterum de duobus: Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, quid non interficis confitentem? si crimen non est, quid persequeris innocentem? torqueri enim debui, si negarem. Si pœnam tuam metuens, id quód prius fueram, & quod deos tuos non colueram, mēdacio fallente celarem, tunc torquendus fuissem, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus: sicut in quæstionibus ceteris torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur, teneri: vt facinoris veritas, quę indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero cum sponte confitear, & clamans crebris ac repetitis identidem vocibus, Christianum me esse contester, quid tormenta admoues confitenti, & deos tuos non in abditis & secretis locis, sed palàm, sed publice, sed in foro ipso, magistratibus & præsidibus audientibus, destruenti: vt & si parum fuerat, quod in me prius criminabaris, creuerit quod & odisse, & punire plus debeas: quod dum me Christianum celebri loco & populo circunstāte pronuncio, & vos & deos vestros, clara & publica prædicatione confundo? Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quid cum terrenæ carnis imbecillitate contendis? cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem destrue, disceptatione si potes vince, vince ratione. Vel si quid diis tuis numinis & potestatis est, ipsi in vltionem suam surgant, ipsi se sua maiestate defendant. Aut quid præstare colentibus possint, qui se de non colentibus vindicare non possunt? nam si eo qui vindicatur, pluris est ille qui vindicat, tu diis tuis maior es: si autem iis quos colis, maior es, non tu illos colere, sed ab illis potius coli debes & timeri vt Dominus. Sic illos læsos vltio vestra defendit, quomodo & clausos ne pereant, tutela vestra custodit. Pudeat te eos colere, quos ipse defendis: pudeat tutelā de iis sperare, quos tu tueris. O si audire eos velis & videre, quando à nobis adiurantur & torquentur spiritalibus flagris, & verborum tormentis de obsessis corporibus eiiciuntur: quando eiulantes & gementes voce humana, & potestate diuina flagella & verbera sentientes, venturum iudicium confitentur. Veni & cognosce vera esse quæ dicimus. Et quia sic deos colere te dicis, vel ipsis quos colis crede: aut si volueris & tibi credere, de te ipso loquetur audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ noctę cæcauit. Videbis nos rogari ab eis quos tu rogas,

timeri ab eis quos tu times: quos tu adoras, videbis sub manus nostras stare vinctos: & tremere captiuos, quos tu suspicis & veneraris vt dominos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris & audieris deos tuos, quid sint, ad interrogationes nostras statim prodere: ac præsentibus licet vobis, præstigias illas & fallacias suas non posse celare. Quæ ergo mentis ignauia est, immo quæ desipientium cæca & stulta dementia, ad lucem de tenebris non venire? & mortis æternæ laqueis vinctos, spem nolle immortalitatis excipere? non metuere Deum comminantem & dicentem, *Sacrificans diis, eradicabitur, nisi Domino soli*:
Exod.22. Esa.2. & iterum, *Adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, & incuruatus est homo, & humiliatus est vir, & non laxabo illis?* Quid te ad falsos deos humilias & inclinas? quid ante inepta simulachra & figmenta terrena, captiuum corpus incuruas? Rectum te Deus fecit, & cum cetera animalia prona & ad terram situ vergente depressa sint, tibi sublimis status, & ad cælum atque ad Deum tuum vultus erectus est. Illuc intuere, illuc oculos tuos erige: in supernis Deum quære. Vt carere inferis posis, ad alta & cælestia suspensum pectus adtolle. Quid te in lapsum mortis cum serpente quem colis, sternis? Quid in ruinam diaboli, per ipsum & cum ipso cadis? Sublimitatem serua qua natus es: perseuera talis qualis à Deo factus es. Cum statu oris & corporis, animum tuum statue. Vt cognoscere Deum posis, te antè cognosce. Relinque idola, quę humanus error inuenit. Ad Deum conuertere, quem si imploraueris, subueniet. Christo crede, quem viuificandis ac reparandis nobis pater misit. Lædere seruos Dei & Christi, persecutionibus tuis desine, quos læsos vltio diuina defendit. Inde est enim quod nemo nostrum quando adprehenditur reluctatur, nec se aduersus iniustam violentiam vestram, quanuis nimius & copiosus sit noster populus, vlciscitur. Patientes facit de secutura vltione securitas. Innocentes, nocentibus cedunt. Insontes, pœnis & cruciatibus adquiescunt, certi & fidentes, quòd inultum non remaneat quodcunque perpetimur: quantóque maior fuerit persecutionis iniuria, tanto & iustior fiat & grauior pro persecutione vindicta. Nec vnquam impiorum scelere in nostrum nomen exurgitur, vt non statim diuinitus vindicta comitetur. Vt memorias taceamus antiquas, & vltiones pro cultoribus Dei sæpe repetitas, nullo vocis præconio reuoluamus, documentum recentis rei satis est: quod sic celeriter, quodque in tanta celeritate sic granditer nuper secuta defensio est, ruinis rerum, iacturis opum, dispendio militum, deminutione castrorum. Nec hoc casu accidisse aliquis existimet, aut fuisse fortuitum putet, cum iam pridem Scriptura diuina posuerit & dixerit, *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus*. & iterum Spiritus sanctus præmoneat & dicat, *Ne dixeris, Vlciscar me de inimico meo: sed expecta Dominum, vt tibi auxilio sit*. Vnde clarum est atque manifestum,
Deuter.32. quia non per nos, sed pro nobis accidunt cuncta ista quæ de dei indignatione descendunt. Nec ideo quis putet Christianos iis quę accidunt non vindicari, quando & ipsi videantur accidentium incursione perstringi. Pœnam de aduersis mundi ille sentit, cui & lætitia & gloria omnis in mundo est. Ille mœret & deflet, si sibi male sit in seculo, cui bene non potest esse post seculum: cuius viuendi fructus omnis hîc capitur, cuius hîc solatium omne finitur: cuius caduca & breuis vita, hîc aliquam dulcedinem computat & voluptatem: quādo isthinc excesserit, pœna iam sola superest ad dolorem. Ceterum nullus hîc dolor est de incursatione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternamur aduersis, nec frangimur, nec dolemus. neque in vlla aut rerum

rerum clade, aut corporum valetudine, mussitamus: spiritu magis quàm carne viuentes, firmitate animi, infirmitatem corporis vincimus. Per ipsa quæ vos cruciant & fatigant, probari & corroborari nos scimus & confidimus. Putatis nos aduersa vobiscum æqualiter perpeti, quando eadem aduersa videatis à nobis & vobis non æqualiter sustineri? Apud vos impatientia, clamosa semper & querula est: apud nos, fortis & religiosa patientia, semper quieta, & semper in Deum grata est, nec quicquam isthic lætum ac prosperum sibi vendicat: sed mitis & lenis, & contra omnes fluctuantis mundi turbines stabilis, diuinæ pollicitationis tempus expectat. Quandiu enim corpus hoc permanet, commune cum ceteris sit necesse est, & corporalis conditio communis: nec separari generi humano abinuicem datur, nisi isthinc de seculo recedatur. Intra vnam domum boni & mali interim continemur. Quicquid intra domum venerit, pari sorte perpetimur, donec æui temporalis fine completo, ad æternæ vel mortis vel immortalitatis hospitia diuidamur. Non ergo idcirco compares vobis & æquales sumus, quia in isto adhuc mundo & carne constituti, mundi & carnis incommoda vobiscum pariter incurrimus. Nam cum in sensu doloris sit omne quod punit, manifestum est, eum non esse participem pœnæ tuæ, quem videas tecum non dolere. Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei, & inter ipsas seculi labentis ruinas, erecta mens est, & immobilis virtus, & nunquam nisi læta patientia, & de deo suo semper anima secura, sicut per prophetam Spiritus sanctus loquitur & hortatur, spei ac fidei nostræ firmitatem cælesti voce corroborans: *Ficus, inquit, non afferet fructum, & non erunt nascentia in vineis. Mentietur opus oleæ, & campi non præstabunt frumentum. Deficient à pabulo oues, & non erunt in præsepibus boues. Ego autem in domino exultabo, & gaudebo in deo salutari meo.* Abac. 3. Dei hominem & cultorem dei, subnixum spei veritate, & fidei stabilitate fundatum, negat mundi huius & seculi infestationibus commoueri. Vinea licet fallat, & olea decipiat, & herbis siccitate morientibus æstuans campus arescat, quid hoc ad Christianos? quid hoc ad Dei seruos, quos paradisus inuitat? quos gratia omnis & copia regni cælestis expectat? Exultant semper in domino, & lætantur, & gaudent in deo suo, & mala atq; aduersa mundi fortiter tolerant, dum bona & prospera futura prospectant. Nam qui exposita natiuitate terrena, spiritu recreati & renati sumus, nec iam mundo, sed deo viuimus, non nisi cum ad Dominum venerimus, Dei munera & promissa capiemus: & tamen pro arcendis hostibus, & imbribus impetrandis, & vel auferendis, vel temperandis aduersis, rogamus semper & preces fundimus: & pro pace ac salute vestra propitiantes & placantes Deum, diebus ac noctibus iugiter atque instanter oramus. Nemo itaque sibi blandiatur, quòd nobis & profanis Dei cultoribus, & deo aduersantibus, sit interim per æqualitatem carnis & corporis, laborum secularium conditio communis, vt ex hoc opinetur omnia ista quæ accidunt, nobis inrogari: cùm Dei ipsius prædicatione & prophetica contestatione ante prædictum sit, venturam super iniustos iram Dei, persecutionésque quæ nos humanitus læderent, non defuturas: sed & vltiones quæ læsos diuinitus defenderent, secuturas. Et quanta sunt quæ isthic pro vobis interim fiunt? In exemplum aliquid datur, vt Dei vindicis ira noscatur: ceterum retro est iudicij dies, quem Scriptura sancta denunciat dicens, *Vlulate: proximus enim est dies Domini, & obtritio à Deo aderit. Ecce enim dies Domini venit insanabilis, indignationis & iræ, ponere orbem terræ desertum, & peccatores perdere ex eo.* Esa 13. & iterum, *Ecce dies Domini venit, ardens velut clibanus, eruntque omnes alienigenæ, & omnes iniqui stipula: & succendet illos aduentens dies, dicit Dominus.* Malach. 4. Succendi & cremari alienigenas præcinit Dominus, id est alienos à diuino genere & profanos, spiritaliter non renatos, nec Dei filios factos. Euadere enim eos solos

posse, qui renati & signo Christi signati fuerint, alio in loco Dominus loquitur, quando ad vastationē mundi & interitum generis humani, angelos suos mittens, grauius in vltimo comminatur, dicens, *Ite & cædite, et nolite parcere*
Ezech. 9. *oculis vestris. Nolite misereri senioribus atque iuuenibus: et virgines, et mulieres, et paruulos interficite, vt perdeleantur. Omnim autem super quem signum scriptum est,*
Ibid. *ne tetigeritis.* Quod autem hoc signum sit & qua in corporis parte positum, manifestat alio in loco Dominus, dicens, *Transi mediam Hierusalem, & notabis signum super frontes virorum, qui ingemunt & mærent ob iniquitates quæ fiunt in medio ipsorum.* Et quod ad passionem & sanguinem Christi pertineat hoc signum, & ille saluus atque incolumis reseruetur quisquis in hoc signo inue-
Exod. 12. nitur, item dei testimonio comprobatur dicentis, *Et erit sanguis in signum vobis super domos in quibus vos ibi eritis, & videbo sanguinem, & protegam vos: & non erit in vobis plaga deminutionis, cum percutiam & conteram terram Aegypti.* Quod autem ante occiso agno præcessit in imagine, impletur in Christo, sequuta postmodum veritate. Illic percussa Aegypto, Iudaicus populus euadere non nisi sanguine & signo agni potuit: ita & cum vastari cœperit mundus & percuti, quisque in sanguine & signo Christi inuentus fuerit, solus euadet. Respicite itaq; dum tempus est, ad veram & æternam salutem: & quia iam mundi finis in proximo est, ad dominum deum mentes vestras dei timore conuertite. Nec vos delectet in seculo inter iustos & mites, impotens ista & vana dominatio, quando & in agro inter cultas & fertiles segetes, lolium & auena dominetur. Nec dicatis mala accidere, quia dij vestri à nobis non colantur, sed sciatis esse hanc iræ Dei censuram: vt qui beneficiis non intelligitur, vel plagis intelligatur. Deum vel sero quærite, quia iampridem per Prophetam
Amos 5. Deus præmonens hortatur & dicit, *Quærite Dominum, & viuet anima vestra.* Deum vel sero cognoscite, quia Christus adueniens hoc admonet docétque
Ioann. 17. dicens, *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Credite illi qui omnino non fallit. Credite illi, qui hæc omnia futura prædixit. Credite illi, qui credentibus præmium vitæ æternæ dabit. Credite illi, qui incredulis æterna supplicia gehennæ ardoribus inrogabit. Quæ tunc erit fidei gloria, quæ pœna perfidiæ, cum iudicij dies venerit? quæ lætitia credentium, quæ mœstitia perfidorum, noluisse isthic prius credere, & vt credant, iam redire non posse? Cremabit addictos ardens semper gehenna, & viuacibus flammis vorax pœna: nec erit vnde habere tormenta vel requiem possint aliquando, vel finem. Seruantur cum corporibus suis animę infinitis cruciatibus ad dolorem: spectabitur illic à nobis semper, qui hic nos spectauit ad tempus: & in persecutionibus factis, oculorum crudelium breuis fructus perpetua visione perpensabitur, secundum Scripturæ
Marci 9. sanctæ fidem dicentis, *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur:*
Sap. 5. *& erunt ad visionem vniuersæ carni.* & iterum, *Tunc stabunt iusti in magna constantia, aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis. dicent intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum & in similitudinem improperij. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors eorum est? Ergo errauimus a via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non ortus est nobis. Lassati sumus in iniquitatis via & perditionis & ambulauimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam vmbra.* Erit tunc sine fructu pœnitentia, & dolor pœnæ, & inanis ploratio, & inefficax deprecatio. In æternam pœnam sero credent, qui in vitam æternam credere noluerunt. Securitati igitur & vitę dum licet, prouidete.

uidete. Offerimus vobis animi & consilij nostri salutare munus. Et quia odisse non licet nobis, & sic deo plus placemus, dum nullam pro iniuria vicem reddimus, hortamur dum facultas adest, dum adhuc aliquid de seculo superest, deo satisfacere, & ad veræ religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergere. Non inuidemus commodis vestris, nec beneficia diuina celamus. Odiis vestris beneuolentiam reddimus, & pro tormentis ac suppliciis quæ nobis inferuntur, salutis iter demonstramus. Credite & viuite, & qui nos ad tempus persequimini, in æternum gaudete nobiscum. Quando istinc excessum fuerit, nullus iam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur, aut tenetur: hic saluti æternæ cultu Dei ac fructu fidei prouidetur. Nec quisquam aut peccatis retardetur, aut annis, quo minus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti, pœnitentia nulla sera est. Patet ad indulgentiam Dei aditus, & quærentibus atque intelligentibus veritatem, facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu & vitæ temporalis occasu, pro delictis roges, & deum qui vnus & verus est, confessione & fide agnitionis eius implores, venia confitenti datur, & credenti indulgentia salutaris de diuina pietate conceditur, & ad immortalitatem sub ipsa morte transitur. Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiæ suæ tribuit, subigendo mortem trophæo crucis, redimendo credentem precio sui sanguinis, reconciliando hominem deo patri, viuificando mortalem regeneratione cælesti. Hunc si fieri potest, sequamur omnes: huius sacramento & signo, censeamur: hic nobis viam vitæ aperit, hic ad paradisum reduces facit, hic ad cælorum regna perducit, cum ipso semper viuemus, & facti per ipsum filij Dei, cum ipso exultabimus semper, ipsius cruore reparati. Erimus Christiani, cum Christo simul gloriosi, de deo patre beati, de perpetua voluptate lætantes, semper in conspectu dei, & agentes deo gratias semper. Neque enim poterit, nisi & lætus esse semper & gratus, qui cum morti fuisset obnoxius, factus est immortalitate securus.

## CAECILII CYPRIANI, AD FORTVNATVM, DE EXHORTATIONE MARTYRII.

*ARGVMENT. ex capitibus notum est.*

DESIDERASTI Fortunate charissime, vt quoniã persecutionum & pressurarum pondus incumbit, & in fine atque in cõsummatione mundi, Antichristi tempus infestum appropinquare iam cœpit, ad præparandas & corroborandas fratrum mentes, de diuinis scripturis hortamenta componerem, quibus milites Christi, ad spiritale & cæleste certamen animarem. Obtemperandum fuit desiderio tuo tam necessario, vt quantum sufficit mediocritas nostra auxilio diuinæ inspirationis instructa, quasi arma & munimenta quædam pugnaturis fratribus de præceptis Dominicis promerentur. Parum est enim quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem & dicatam Deo deuotamque

virtutem diuina lectione firmemus. Quid autem potius aut maius curæ nostræ ac sollicitudini congruit, quàm vt commissum nobis diuinitus populum & exercitum in cęlestibus castris constitutum, aduersus diaboli tela & iacula exhortationibus assiduis præparemus? Neque enim idoneus potest esse miles ad bellum, qui non exercitatus prius in campo fuerit. Aut qui agonisticam coronam quęrit adipisci, in stadio num coronabitur, nisi vsum & peritiam virium ante meditetur? Aduersarius vetus est & hostis antiquus, cum quo pręlium gerimus. Sex milia annorum iam plene complentur, ex quo hominem diabolus impugnat. Omnia genera tentandi, & artes atque insidias deiiciẽdi, vsu ipso vetustatis edidicit. Si imparatum inuenerit militem Christi, si rudem, si non sollicitum ac toto corde vigilantem, circũuenit nescium, fallit incautum, decipit imperitum. Si vero quis dominica præcepta custodiens, & fortiter Christo adhęrens, contra eum steterit, vincatur necesse est, quia Christus quem confitetur, inuictus est. Ac ne in longum sermonem meum extenderẽ, frater charissime, & audientem vel legentem stili latioris copia fatigarem, compendium feci, vt propositis titulis quos quis & nosse debeat & tenere, capitula dominica subnecterem, & id quod proposueram diuinæ lectionis auctoritate solidarem, vt non tam tractatum meum videar tibi misisse, quàm materiam tractantibus præbuisse, quę res in vsum singulis proficit vtilitate multorum. Nam si cõfectam & paratam iam vestem darem, vestis esset mea, qua alius vteretur, & forsan non pro habitudine staturæ & corporis res alteri facta minus congruens haberetur. Nunc vero de agno, per quem redempti ac viuificati sumus, lanam ipsam & purpuram misi: quam cum acceperis, tunicam tibi pro voluntate conficies, & plus vt in domestica tua atque in propria veste, lętaberis: & ceteris quoque, vt cõficere & ipsi pro arbitrio suo possint, quod misimus exhibebis, vt vetere illa nuditate contecta, perferant omnes indumenta Christi, cælestis gratiæ sanctificatione vestiti. Necnon & illud consilium, frater charissime, vtile & salubre prospexi, in exhortatione tam necessaria, quæ martyres faciat, amputandas esse verborum nostrorum moras & tarditates, atque ambages sermonis humani subtrahendas: ponenda illa sola quæ deus loquitur, quibus seruos suos ad martyrium Christus hortatur. Pręcepta ipsa diuina velut arma pugnantibus suggerenda sunt. Illa sint militaris tubæ hortamenta, illa pugnantibus classica. Inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde & animi & corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roborentur. Nos enim qui Domino permittente primum baptisma credẽtibus dedimus, ad aliud quoque singulos præparemus, insinuantes & docentes hoc esse baptisma in gratia maius, in potestate sublimius, in honore preciosius: baptisma, in quo angeli baptizant: baptisma, in quo Deus & Christus eius exultat: baptisma, post quod nemo iam peccat: baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat: baptisma, quod nos recedentes de mundo statim deo copulat. In aquæ baptismo, percipitur peccatorum remissa: in sanguinis, corona virtutum. Amplectenda res est & optanda, & omnium postulationum nostrarum precibus expetenda, vt qui serui Dei sumus, simus & amici.

## CAPUT PRIMUM.

IN exhortandis itaque ac præparandis fratribus nostris, & virtutis fidei firmitate ad præconium dominicæ confessionis, atque ad prælium persecutionis & passionis armandis, primo in loco dicendum est, idola deos non esse, quæ homo sibi facit. Neque enim quæ fiunt, factore suo & fabricatore maiora sunt, aut protegere & seruare quenquam possunt, quæ ipsa de tem-

plis

plis suis pereunt, nisi ab homine seruentur. Sed nec elementa colenda esse, quæ homini secundum dispositionem & præceptum Dei seruiunt.

II. Destructis idolis, & elementorum ratione monstrata, ostendendum, dominum solum colendum esse.

III. Tunc addendum, quæ comminatio Dei sit aduersus eos qui idolis sacrificant.

IIII. Præterea docendum, non facile ignoscere Deum idololatris.

V. Et quod sic idololatriæ indignetur Deus, vt præceperit etiam eos interfici qui sacrificare & seruire idolis suaserint.

VI. Subiungendum post hæc, quòd redempti & viuificati Christi sanguine, nihil Christo præponere debeamus, quia nec ille nobis quicquam præposuerit, & ille propter nos mala bonis prætulerit, paupertatem diuitiis, seruitutem dominationi, mortem immortalitati. Nos contrà in passionibus nostris, paupertati seculari, paradisi diuitias & delicias præferamus, dominatum & regnum æternum temporarię seruituti, immortalitatem morti, Deum & Christum diabolo & antichristo.

VII. Insinuandum quoque, ne erepti de faucibus diaboli, & de laqueis seculi liberati, si in angustiis & pressuris esse cœperint, regredi denuo ad seculum velint, & perdant quod euaserint.

VIII. Insistendum potius esse & perseuerandum in fide & virtute, & cælestis ac spiritalis gratiæ consummatione, vt ad palmam & coronam possit perueniri.

VIIII. Ad hoc enim pressuras & persecutiones fieri, vt probemur.

X. Nec timendas esse iniurias, & pœnas persecutionum: quia maior est dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum.

XI. Ac ne expauescat quisquis, & conturbetur ad pressuras & persecutiones, quas patimur in isto mundo, probandum ante prędictum esse, quod nos mundus odio habiturus esset: quod persecutiones aduersus nos excitaret, vt ex hoc ipso quod hæc fiant, manifesta sit fides diuinæ pollicitationis in mercedibus & præmiis postmodum secuturis. Nec nouū quid accidat Christianis, quando boni ab initio mundi laborauerint, & oppressi atque occisi sint iusti ab iniustis.

XII. In nouissima parte ponendum, quæ spes, & quæ merces maneat iustos & martyres, post conflictationes huius temporis & passiones: & quod plus accepturi simus in passionis remuneratione, quàm quod hic sustinemus in ipsa passione.

## CAPVT PRIMVM.

QVOD idola dij non sint, & quod nec elementa vice deorum colenda sint, in psalmo CXIII. *Idola gentium, argentum & aurum, opus manuum hominum. Os habent & non loquuntur, oculos habent & non vident. Aures habent & non audiunt: neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant qui faciunt ea.* Item in Sapientia Salomonis, *Omnia idola nationum æstimauerunt deos, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, nec digiti in manibus ad tractandum: sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, & qui spiritum mutuatus est, finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit deum fingere: cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior autem ipse iis quos colit, quoniam ipse quidem vixit, illi nunquam.* Item in Exodo, *Non facies tibi idolum, nec cuiusquam similitudinem.* Item apud Salomonem de elementis, *Neque opera attēdentes, agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam deos putauerunt. Quorum si propter spe-* Sap.15. Exod.20. Sapien.13.

ciem hoc æſtimauerunt, ſciant quanto iis Dominus ſit ſpecioſior: aut ſi virtutes & opera eorum mirati ſunt, intelligant ab ipſis, quoniam qui hæc conſtituit fortia, fortior eſt illis.

Deut. 32. Deut. 6. II. Quod Deus ſolum colendus ſit, in Deuteronomio, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Item in Exodo, Non erunt tibi dij alij abſque me. Itẽ illic, Videte videte quia ego ſum, & non eſt deus præter me. Ego occidam, & viuere faciam, percutiam & ego ſanabo, & non eſt qui eripiat de manibus meis. Item in Apo-
Apocal. 14. calypſi, Et vidi alium angelum volantem in medio cæli, habentem euangelium æternum, vt annunciaret ſuper terram, & ſuper omnes nationes, & tribus, & linguas, & populos, dicentem voce magna, Metuite potius deum, & date illi claritatem, quoniam venit hora iudicii eius, & adorate eum qui fecit cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis ſunt. Sic & Dominus in Euangelio commemorationem facit
Matth. 22. primi & ſecundi præcepti dicens, Audi Iſrael, dominus deus tuus dominus vnus eſt: &, Diliges dominum deum tuum de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute tua. Hoc primum: & ſecundum ſimile huic, Diliges proximum tuum
Ioann. 17. tanquam te. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Et iterum, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

Exod. 22. III. Quæ comminatio dei ſit aduerſus eos qui idolis ſacrificant, in Exodo, Sacrificans diis eradicabitur, niſi domino ſoli. Itẽ in Deuteronomio, Sacrificauerunt
Eſa. 2. dæmoniis, & non deo Item apud Eſaiã, Adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, & curuatus eſt homo, & humiliatus eſt vir, & non laxabo illis. Et iterum, illis fudiſtis libamina, illis impoſuiſtis ſacrificia. Super hæc ergo nõ indignabor, dicit dominus?
Hiere. 7. Item apud Hieremiam, Nolite ambulare poſt deos alienos vt ſeruiatis eis, & ne adoretis eos, & ne incitetis me in operibus manuum veſtrarum ad deſperdendos vos.
Apoc. 14. Item in Apocalypſi, Si quis adorat beſtiam, & imaginem eius, & accipit notam in fronte ſua, aut in manu, bibet & ipſe de vino iræ dei, mixto in poculo iræ eius, & punietur igne & ſulphure, ſub oculis ſanctorum angelorum, & ſub oculis agni: & fumus de tormentis eorum aſcendet in ſecula ſeculorum. Nec habebunt requiem die ac nocte quicunque adorauerint beſtiam, & imaginem eius.

Exod. 32. IIII. Non facile deum ignoſcere idololatris. Moyſes in Exodo pro populo rogat, nec impetrat. Precor domine, ait, deliquit hic populus delictum grande: fecerunt ſibi deos aureos: & nunc ſi dimittis illis delictum, dimitte: ſin autem, me dele de libro quem ſcripſiſti. Et dixit dominus ad Moyſen, Si quis delinquit ante me, delebo
Hiere. 7. eum de libro meo. Item cum Hieremias propheta pro populo deprecaretur, dominus ad eum loquitur dicens, Et tu noli orare pro populo hoc, & noli poſtulare pro ipſis in prece & in oratione, quia non exaudiam in tempore quo inuocabunt me, in
Ezech. 14. tempore afflictionis ſuæ. Ezechiel quoque hanc eandem denunciat indignationem dei, eis qui in deum delinquunt: Et fuit, inquit, verbum domini ad me, dicens, Fili hominis, terra quæcunque peccauerit mihi, vt delinquat delictum, & extendam manum meam ſuper eam, & obteram ſtabilimentum panis, & immittam in eam famem, & auferam de ea hominem & pecora. Et ſi fuerint tres viri in medio eius,
1. Reg. 2. Noe, Daniel, & Iob, non liberabunt filios neque filias, ipſi ſoli ſalui erunt. Item in Regnorum libro primo, Si delinquendo peccet vir aduerſus virum, orabunt pro eo dominum: ſi autem in dominum peccet homo, quis orabit pro eo?

V. Quod ſic idololatriæ indignetur deus, vt præceperit etiam eos interfici,
Deut. 13. qui ſacrificare & ſeruire idolis ſuaſerint: in Deuteronomio, Quod ſi rogauerit te frater tuus, aut filius tuus, aut filia tua, aut vxor tuã quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus tuus qui æqualis eſt animæ tuæ, latenter dicens, Eamus & ſeruiamus diis alienis, diis gentium, non conſenties ei, & non exaudies eum, & non parcet oculus tuus ſuper eum: & non celabis eum, & annuncians annunciabis de illo. Manus tua erit ſuper eum in primis interficere eum, & manus omnis populi: poſtremo & lapidabunt eum, & morie-

*morietur, quoniam quæsiuit auertere te à domino deo tuo.* Et iterum loquitur dominus, & dicit, nec ciuitati parcendum, etiam si vniuersa consenserit ad idololatriam. *Aut si audieris in vna ex ciuitatibus, quas dominus deus tuus dabit tibi inhabitare te illic, dicentes, Eamus & seruiamus diis alienis, quos non nosti: interficiens necabis eos omnes qui sunt in ciuitate, cæde gladij, & incendes ciuitatem igni, & erit sine habitaculo in æternum, non reædificabitur etiam nunc, vt auertatur dominus ab indignatione iræ suæ. Et dabit tibi misericordiam, & miserebitur tui, & multiplicabit te, si exaudieris vocem domini dei tui, & obseruaueris præcepta eius.* Cuius præcepti & vigoris memor Mattathias interfecit eum qui ad aram sacrificaturus 1. Macc.3. accesserat. Quod si ante aduẽtum Christi circa dominum colendum, & idola spernenda, hæc pręcepta seruata sunt: quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt, quando ille veniens, non verbis tantum nos hortatus sit, sed & factis: post omnes iniurias & contumelias passus quoque & crucifixus, vt nos pati & mori exemplo suo doceret: vt nulla sit homini excusatio pro se non patienti, cũ passus sit ille pro nobis, & cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati vnumquenque debere? Et ideo in euangelio comminatur & dicit, *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus,* Matth.10. *& ego confitebor eum coram patre meo qui est in cælis: qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum corã patre meo qui est in cælis.* Itẽ apostolus Paulus, *Si* 2.Timo.2. *enim commorimur,* inquit, *& conuiuemus: si toleramus, & conregnabimus: si negamus, & ipse negabit nos.* Item Ioannes, *Qui negat filium, neque patrem habet: qui* 1.Ioan.2. *confitetur filium, & filium & patrem habet.* Vnde nos ad contemptum mortis hortatur & corroborat dicens, *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam au-* Matth.10. *tem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest animam & corpus occidere in gehennam:* Et iterum, *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit ani-* Ioan.12. *mam suam in isto seculo, in vitam æternam conseruabit illam.*

VI. Quod redempti & viuificati Christi sanguine, nihil Christo præponere debeamus: in Euangelio dominus loquitur & dicit, *Qui diligit patrem aut ma-* Matth.10. *trem super me, non est me dignus. Et qui diligit filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.* Sic & in Deut.33. Deuteronomio scriptum est, *Qui dicunt patri & matri, Non noui te, & filios suos non agnouerunt, hi custodierunt præcepta tua, & testamentum tuum seruauerunt.* Item apostolus Paulus, *Quis nos,* inquit, *separabit à charitate Christi? pressura, an an-* Roma.8. *gustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis: sed in his om-* Psal.43. *nibus superamus propter eum qui dilexit nos.* Et iterum, *Non estis vestri: empti enim* 1.Cor.6. *estis magno precio, clarificate, & portate deum in corpore vestro.* Et iterum, *Pro om-* 2. Corin.5. *nibus mortuus est, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.*

VII. Ereptos de faucibus diaboli, & de seculi laqueis liberatos, non debere denuo ad seculum reuerti, ne perdant quod euaserint: in Exodo Iudaicus populus ad vmbram nostri & imaginem pręfiguratus, cum deo tutore & vindice euasisset Pharaonis atque Ægypti, id est diaboli & seculi durissimam seruitutem, circa Deum perfidus & ingratus, aduersus Moysen musitat, respiciens solitudinem ac laboris incommoda, & non intelligens libertatis ac salutis beneficia diuina, reuerti quærit ad AEgyptum, hoc est ad seculi seruitutem, vnde fuerat abstractus, cum magis fidere in dominum deberet & credere, quoniam qui à diabolo & seculo liberat populum suum, proteget liberatum. *Quid hoc nobis,* inquiunt, *fecisti, eiiciendo nos de AEgypto? Melius erat no-* Exod.14. *bis seruire AEgyptiis, quàm obire in solitudine hac. Et dixit Moyses ad populum, Fidite & state & cernite salutem quæ à domino est, quam nobis faciet hodie. Dominus ipse pugnabit pro vobis, & vos tacebitis.* Quod nos admonens in Euangelio suo

Dominus, & docens ne ad diabolum rursus, & ad seculum, quibus renuncia-
Luc.9,& 17. uimus, & vnde euasimus, reuertamur, dicit, *Nemo retro attendens, & superponens manum suam super aratrum, aptus est regno dei.* Et iterum, *Et qui in agro est, non reuertatur retro. Memores estote vxoris Loth.* Ac ne quis aliqua vel cupiditate rerum, vel suorum dulcedine retardetur, quominus Christum sequatur, ad-
Lucæ 14. dit & dicit, *Qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non potest meus discipulus esse.*

VIII. Insistendum esse & perseuerandum in fide & virtute, & cælestis ac spiritalis gratiæ consummatione, vt ad palmam & ad coronam possit perueni-
Paralip.15. ri: in Paralipomenon, *Dominus vobiscum est quandiu & vos estis cum ipso. Si*
Ezech.33. *autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Item apud Ezechielem, *Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die exerrauerit.* Itē dominus in euangelio loquitur &
Matth.10. dicit, *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Et iterū, *Si manseritis in ver-*
Ioan.8. *bo meo, vere discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Præmonens nos quoque semper paratos esse debere, & expeditos in pro-
Lucæ 12. cinctu firmiter stare, adiecit & dicit, *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptiis: vt cum venerit, & pulsauerit, aperiant ei. Felices serui illi, quos adueni-*
1.Cor.9. *ens dominus, inuenerit vigilantes.* Item beatus Apostolus Paulus, vt fides nostra proficiat & crescat, & ad summa perueniat, hortatur dicens, *Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam? Sic currite vt apprehendatis. & illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant, vos autem incor-*
1.Timo.2. *ruptam.* Et iterum, *Nemo militans Deo, implicat se molestiis secularibus, vt possit placere ei cui se probauit. Sed & si certauerit quis, non coronabitur, nisi legitime pugna-*
Roma.12. *uerit.* Et iterum, *Oro ergo vos fratres, per misericordiam Dei, vt constituatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, placentem deo, & ne configuremini seculo huic, sed transformemini in renouatione spiritus, ad probandum, quæ sit voluntas dei bona,*
Rom. 8. *& placens, & perfecta.* Et iterum, *Sumus filij dei: si autem filij, & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi: siquidem compatimur, vt & commagnificemur.* Et in Apocalypsi eadē loquitur diuinæ prædicationis hortatio dicens,
Apocal.3. *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Quod exemplum perseuerandi & permanendi designatur in Exodo: vbi Moyses ad superandum Amalec, qui figuram portabat diaboli, in signo & sacramento crucis alleuabat supinas manus. Nec vincere aduersarium potuit, nisi postquam stabilis in signo,
Exod.17. alleuatis manibus iugiter perseuerauit. *Et factum est,* inquit, *cum leuabat Moyses manus, præualebat Israel. Vbi autem submiserat manus, conualescebat Amalec. Et accepto lapide, supposuerunt sub eo, & sedebat super eum. Et Aaron & Vr sustentabant manus eius hinc & inde, & factæ sunt manus Moysi stabiles vsque in occasum solis. Et fugauit Iesus Amalec, & omnem populum eius. Et dixit Dominus ad Moysen, Scribe hoc in memoriam in libro, & da in aures Iesu, quoniam deletione delebo memoriam Amalec de sub cælo.*

Deut.13. IX. Ad hoc enim pressuras & persecutiones fieri, vt probemur: in Deuteronomio, *Tentat Dominus Deus vester vos, vt sciat si diligitis eum ex toto corde ve-*
Ecclesia.27. *stro, & ex tota anima vestra, & ex tota virtute vestra.* Et iterum apud Salomonem, *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Paulus quo-
Rom.5. que paria testatur ac loquitur dicens, *Gloriamur in spe claritatis Dei. non solum autem, sed & gloriamur in pressuris, scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia di-*
1.Petr.4. *lectio Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et Petrus in epistola sua ponit & dicit, *Charissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec excidatis tanquam nouum vobis contingat: sed quotiescunque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, vt & in reuelatione facta claritatis eius, gaudentes exultetis. Si improperatur vobis in nomine Chri-*

ſti, beati eſtis, quia maieſtatis & virtutis Domini nomen requieſcit in vobis, quod qui-
dem per illos blaſphematur, per nos autem honoratur.

x. Timendas non eſſe iniurias & pœnas perſecutionum, & ne expaueſcat
quis ad preſſuras & perſecutiones, quas patitur in mundo iſto, quia maior eſt
Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum: Iohannes in 1. Ioan. 4.
epiſtola ſua ponit & dicit, Maior eſt qui in vobis eſt, quam qui in iſto mundo. Item Pſal. 117.
in pſalmo, Non metuam quid mihi faciat homo, dominus mihi auxiliator eſt. Et ite- & 19.
rum, Iſti in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine domini dei noſtri magnifica-
bimus. Ipſi copulati ſunt pedes, & ceciderunt: nos autẽ ſurreximus et erecti ſumus. Itẽ in
Pſalmo cxvii. Dominus mihi adiutor, nõ timebo quid mihi faciat homo. Et adhuc for
tius docẽs & oſtẽdens ſpiritus ſanctus caſtra diaboli nõ timẽda, etſi bellũ no-
bis hoſtis indixerit, in ipſo magis bello ſpẽ noſtrã cõſiſtere, & cõgreſsione il-
la iuſtos ad diuinę ſedis & ſalutis ęternæ prẹmia peruenire, in pſalmo xxvi. po
nit, & dicit, Si directa fuerint in me caſtra, nõ timebit cor meũ: ſi exſurrexerit ſuper me Pſal. 26.
bellum, in illud ego ſperabo. Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo
domini omnibus diebus vitæ meæ. Itẽ in Exodo declarat ſcriptura diuina, preſſuris Exod. 1.
multiplicari nos & augeri potius dicens, Quantóq; eos deprimebant, tanto plures
fiebant & inualeſcebant magis. Et in Apocalypſi protectio diuina promittitur Apocal. 2.
paſsionibus noſtris: Nihil, inquit, horum timeas quæ paſſurus es. Nec alius ſecuri-
tatem nobis, & protectionem pollicetur, quàm qui & per Eſaiam prophe- Eſa. 43.
tã loquitur dicens, Noli timere, quia te redemi, & vocaui te in nomine tuo, meus es tu.
Et ſi pertranſieris per aquam, tecũ ſum, & flumina te nõ inundabunt. Et ſi pertranſieris
per ignem, flamma non comburet te, quoniam ego dominus deus tuus ſum, qui te ſaluum
facio. Qui & in euangelio promittit auxilium diuinũ dei ſeruis in perſecutio-
nibus non defuturum, dicens, Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare, quomodo Matth. 10.
aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis
qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et iterum, Ponite in cor- Lucæ 21.
dibus veſtris, nõ præmeditari excuſare: ego enim dabo vobis os & ſapientiã, cui non pote
runt reſiſtere aduerſarij veſtri. Sic & in Exodo ad Moyſen cuntãtẽ, & ad populũ Exod. 4.
trepidantẽ, deus loquitur dicens, Quis dedit os homini? & quis fecit mutum? et quis
ſurdum? & quis videntẽ & cæcũ? nonne ego dominus deus? Et nunc perge, et ego aperiam
os tuũ, & inſtruã te quid loquaris. Nec difficile eſt deo aperire os hominis deuoti
ſibi, & cõfeſſori ſuo inſpirare conſtantiã & fiduciã loquendi, qui in Numeris Nume. 22.
aduerſus Balaam prophetam, etiã aſinã fecerit loqui. Quare in perſecutioni-
bus nemo cogitet, quòd periculũ diabolus importet, immo conſideret, quod
auxiliũ deus præſtet, nec mentẽ labefaciat humana infeſtatio, ſed corroboret
fidẽ diuina protectio, quando vnuſquiſque ſecundum dominica promiſſa, &
fidei ſuæ merita tantum accipiat de dei ope, quantũ ſe credat accipere: nec ſit
quod omnipotẽs præſtare non poſsit, niſi accipientis fides caduca defecerit.

xi. Ante prædictũ, quòd nos mundus odio habiturus eſſet, & quod perſecu-
tiones aduerſum nos excitaret: ſed quòd nihil nouũ Chriſtianis accidat, quã-
do ab initio mũdi boni laborauerint, & oppreſsi atq; occiſi ſint iuſti ab iniu-
ſtis: dominus in euangelio præmonet & prænunciat dicẽs, Si mundus vos odit, Ioan. 15.
ſcitote quoniam me primo odit. Si de mundo eſſetis, mundus quod ſuũ eſſet amaret: ſed
quia de mundo non eſtis, & ego elegi vos de mũdo, propterea odit vos mundus. Memen-
tote ſermonis quem dixi vobis, Non eſt ſeruus maior domino ſuo. Si me perſecuti ſunt, et
vos perſequentur. Et iterum, Veniet hora vt omnis qui occiderit vos, putet ſe officium Ioan. 16.
deo facere. & hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neq; me. Hæc autem locu-
tus ſum vobis, vt cum venerit hora, eorũ memores ſitis, quoniam ego dixi vobis. Et ite-
rum, Amen amen dico vobis, quia plorabitis & plangetis, ſeculum autem gaudebit: vos
triſtes eritis, ſed triſtitia veſtra in lætitiam veniet. Et iterum, Hæc locutus ſum vobis,
vt in me pacem habeatis, in ſeculo autem preſſuram. Sed fidete, quoniam ego vici ſe-

*culum.* Et iterum cum à discipulis suis interrogaretur de signo aduentus sui
Lucæ 21. & consummationis mundi, respondit & dixit, *Cauete, ne quis vos fallat:multi*
Marci 13. *enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos fallent.Incipietis*
Matth.24. *autem audire bella & auditus bellorum, videte,nolite tumultuari:oportet enim hæc fieri,sed nondum est finis.Exsurget enim gens super gentem, & regnum super regnum, & erunt fames & terræmotus & pestilentiæ per loca Omnia autem ista initia parturitionum sunt.Tunc tradent vos in pressuram, & interficient vos, & eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & se inuicem tradent, & odient inuicem. Et multi pseudoprophetæ exsurgent, & seducent multos, & eo quod facinus abundet, refrigescet charitas multorum. Qui autem tolerauerit vsque in finem,hic saluus erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni per totum orbem terræ, in testimonium omnibus gentibus. & tūc veniet finis. Cum ergo videritis abominationem*
Dan. 9. *vastationis,quæ dicta est per Danielem prophetam,stantem in loco sancto(qui legit intelligat)tunc qui in Iudæa sunt,fugiant in mōtes & qui in tecto est,non descendat tollere quicquam de domo: & qui in agro est, non conuertatur retro auferre vestimenta sua. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Orate autem ne fiat fuga vestra hieme, neque sabbato. Erit autem tunc pressura magna,qualis non est facta ab initio mundi vsque nunc, sed neque fiet & nisi breuiati essent dies illi,non liberaretur omnis caro:propter electos autem breuiabuntur dies illi. Tunc si quis dixerit vobis, Ecce hic est Christus,aut ecce illic,nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia,ad errorem faciendum,si fieri potest, & electis.Vos autem cauete,ecce prædixi vobis omnia. Si ergo dixerint vobis, Ecce in solitudine est,nolite exire.ecce in cubiculis,nolite credere. Sicut enim coruscatio exit ab oriēte, & apparet vsque ad occidentem, ita erit & aduentus filij hominis. Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ. Continuo autem post pressuram dierum illorum,sol tenebrescet, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum mouebuntur. Et tunc apparebit signum filij hominis in cælo, & lamentabuntur omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus in virtute magna & claritate. Et mittet angelos suos cum virtute magna & claritate, & cum tuba magna. Et colligent electos eius a quatuor ventis a summis cælorum vsque ad summitates eorum.* Nec noua aut repentina hæc sunt quæ nunc accidunt Christianis,cum boni & iusti semper & dei innocentiæ lege ac veræ religionis timore deuoti, per pressuras & iniurias, & graues ac multiformes infestationum pœnas angusti itineris difficultate gradiātur.Sic in origine statim mun-
Gene.4. di Abel iustus à fratre primus occiditur,& Iacob fugatur,& Ioseph venunda
1.Reg.24. tur:& Dauid misericordem Saul rex persequitur, & Heliam maiestatem dei
3.Reg.19. constanter ac fortiter asserentē rex Achab opprimere conatur. Zacharias sa-
Matth.23. cerdos interficitur in medio tēpli & altaris,vt illic hostia ipse fiat,vbi deo hostias immolabat. Tot deniq; iustorum martyria sæpe celebrata, tot edita in posterū fidei & virtutis exempla. Tres pueri, Ananias, Azarias, Misael, ętate compares, dilectione concordes, fide stabiles, virtute constantes, flammis ac pœnis vrgentibus fortiores, soli se deo seruire, solum nosse, solum colere
Dan. 3. proclamant, dicentes, *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Etenim Deus, cui nos seruimus, potens est nos eripere de camino ignis ardentis, & de manibus tuis rex liberare nos. Quod si noluerit, notum sit tibi, quia diis tuis non seruiemus, & statuam auream quam statuisti, non adoramus.*
Et Daniel deo deuotus, & spiritu sancto plenus exclamat & dicit, *Nihil colo*
Dan.14. *ego nisi dominum meum qui condidit cælum & terram.* Thobias quoque sub regali licet ac tyrannica seruitute, sensu tamen ac spiritu liber, confessionē suam deo seruat, & virtutē maiestatemq; diuinam sublimiter prædicat dicens, *Ego*
Thob.13. *in terra captiuitatis meæ confitebor illi, & ostendam virtutem eius in natione pecca-*
Macca.7. *trice.* Quid vero in Maccabæis septem fratres natalium pariter & virtutum
forte

ſorte conſimiles, ſeptenarium numerum ſacramento perfectæ cõſummationis implentes? ſic ſeptem fratres in martyrio cohærentes, vt primi in diſpoſitione diuina ſeptem dies annorum ſeptem milia continentes, vt ſeptem ſpiritus, & angeli ſeptem qui aſsiſtunt & conuerſantur ante faciem Dei: & lucerna ſeptiformis in Tabernaculo martyrij, in Apocalypſi ſeptem candelabra aurea, & apud Salomonem columnæ ſeptem, ſuper quas ædificat domum ſapientia: ita & iſthic ſeptem fratrum numerus, eccleſiarum ſeptem numerum ſui quantitate complexus, ſecundum quod in primo libro Regnorum legimus, ſterilem ſeptem peperiſſe. Et apud Eſaiam: *Septem mulieres vnum hominem apprehendunt, cuius inuocari nomen ſuper ſe expoſcunt.* Et apoſtolus Paulus qui huius legitimi numeri & certi meminit, ad ſeptem eccleſias ſcribit. Et in Apocalypſi dominus mandata diuina, & præcepta cæleſtia ad ſeptem eccleſias & earundem angelos dirigit: qui nunc iſte in fratribus numerus inuenitur, vt conſummatio legitima impleatur. Cum ſeptem liberis planè copulatur & mater, origo & radix, quę eccleſias ſeptem poſtmodum peperit, ipſa prima & vna ſupra petram Domini voce fundata. Nec vacat, quod in paſsionibus, ſola cum liberis mater eſt. Martyres enim quos dei filios in paſſione teſtatur, iam non niſi patre deo cenſentur, ſicut in euangelio docet dominus dicens: *Ne vocaueritis vobis patrem ſuper terram: vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt.* Quæ vero ediderunt confeſsionum præconia, quàm præclara, quàm magna documenta fidei præbuerunt? Rex Antiochus infeſtus, immo in Antiocho antichriſtus expreſſus, ora martyrum glorioſa & ſpiritu cõfeſsionis inuicta, contagio carnis ſuillæ maculare quęrebat: & cum flagellis grauiter verberaſſet, ac nihil promouere potuiſſet, ſartagines iuſsit igniri: quibus ignitis & accẽſis, eum qui primum locutus fuerat, & magis regem virtutis ac fidei conſtantia prouocauerat, admoueri pręcepit & frigi, producta & execta prius lingua quæ confeſſa Dominum fuerat. quod martyri glorioſius contigit: lingua enim confeſſa nomen Dei, prior debuit ad Deum ipſa proficiſci. Pòſt in ſecundo excogitatis acrioribus pœnis, antequam cetera membra torqueret, cutem capitis cum capillis detraxit, odio ſcilicet certo. Nam cum caput viri, Chriſtus ſit: & caput Chriſti, Deus, qui caput laniabat in martyre, Deum & Chriſtum perſequebatur in capite. At ille, martyrio ſuo fidens, & reſurrectionis ſibi præmium de dei remuneratione promittens, exclamauit & dixit, *Tu quidem quia potens es, ex hac præſenti vita nos perdis, ſed mundi rex defunctos pro ſuis legibus, in æternam vitæ reſurrectionem ſuſcitabit.* Tertius, linguam poſtulatus, cito protulit: nam pœnam linguæ execandæ iam didicerat à fratre contemnere: manus quoque amputandas conſtanter extendit, multum beatus genere iſto ſupplicij, cui contigit extenſis manibus ad pœnam paſsionis dominicę inſtar imitari. Necnon & quartus, pari virtute tormẽta contemnens, & ad retundendum regem cęleſti voce reſpondens, exclamauit & dixit: *Potius eſt, ab hominibus morti datos, expectare ſpem à deo, iterum ab eo ſuſcitandos in vitam æternam: tibi enim reſurrectio ad vitam non erit.* Quintus, præter quod carnificinam regis, & duros varioſque cruciatus fidęi vigore calcabat, ad præſcientiam quoque & notitiam futurorum, ſpiritu diuinitatis animatus, prophetauit regi, indignationem Dei, & vltionem velociter proſecuturam. *Poteſtatem*, inquit, *inter homines habens, cum ſis corruptibilis, facis quod vis. noli autem putare genus noſtrum à Deo derelictum eſſe. ſuſtine & vide magnam poteſtatem eius, qualiter te & ſemen tuum torquebit.* Quale illud leuamentum fuit martyrij, quàm magnum, quàm grande ſolatium? In cruciatibus ſuis non propria tormenta cogitare, ſed tortoris ſui ſupplicia prædicare? In ſexto vero, non virtus ſola, ſed & humilitas prædicanda eſt, nihil ſibi martyrem vindicaſſe, nec confeſsionis ſuæ honorẽ ſuperbis vocibus ventilaſſe:

Apocalyp. 1. Prouerb. 9. Eſa. 4. Apoc. 1. Matth. 23. 2. Macha. 7.

peccatis potius suis scripsisse, quòd persecutionem à rege pateretur: deo ve-
ro dedisse, quod postmodum vindicaretur. Docuit ergo esse martyres vere-
2. Macca.7. cundos de vltione fidere, & nihil in passione iactare. *Noli* inquit, *frustra er-*
*rare: nos enim propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum: tu au-*
*tem ne te existimes impune futurum, adgressus pugnare cum Deo.* Admirabilis quo-
que mater, quę nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commo-
ta, morientes liberos spectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed glo-
rias computauit, tam grãde martyrium Deo præbens virtute oculorum suo-
rum, quàm præbuerunt filij eius tormentis & passione membrorum. Cùm
sex punitis & occisis, superesset vnus ex fratribus, cui rex diuitias, & poten-
tatus, & multa pollicebatur, vt crudelitas eius & feritas vel vnius subacti so-
latio foueretur: & peteret vt ad filium deiiciendum secum deprecaretur &
mater, deprecata est illa, sed vt decebat martyrum matrem, vt decebat legis
& dei memorem, vt decebat filios suos non delicate, sed fortiter diligentem.
Deprecata est enim, sed vt Deo confiteretur: deprecata est, ne à fratribus suis
frater in consortio laudis & gloriæ separaretur: tunc se septem filiorum cõ-
putans matrem, si sibi contigeret filios septem deo peperisse, non seculo. Ar-
Ibidem. mans itaque eum & corroborans, & feliciore tunc partu filium generans, *Fi-*
*li*, inquit, *miserere mei, quæ te in vtero mensibus nouem portaui, & lac triennio dedi,*
*& alui, & in ætatem istam perduxi. Oro fili, aspicias in cælum & terram, & omni-*
*bus quæ in eis sunt aspectu intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum ge-*
*nus. Itaque fili, ne timeas carnificem istum, sed dignus fratribus effectus, excipias*
*mortem, vt in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam.* Magna laus matris in
exhortatione virtutis, sed maior in Dei timore & in fidei veritate, quod ni-
hil sibi aut filio de sex martyrum honore promisit, nec fratrum precem pro-
futuram credidit ad negantis salutem. Persuasit potius participem fieri pas-
sionis, vt in iudicij die posset cũ fratribus inueniri. Posthæc liberis suis com-
moritur & mater: neque enim aliud iam licebat, quàm vt quæ martyres &
pepererat & fecerat, in consortio illis gloriæ iungeretur: & quos ad Domi-
num præmiserat, ipsa quoque sequeretur. Ac ne quis vel libelli, vel alicuius
rei oblata sibi occasione qua fallat, amplectatur decipientium malum mu-
nus, nec Eleazarus tacendus est, qui cum sibi à ministris regis offerretur fa-
cultas, vt accepta carne qua liceret ei vesci, ad circunueniẽdum regẽ simula-
ret se edere quæ de sacrificiis atq; illicitis cibis ingerebantur, consentire ille
2. Macca. 6. ad hanc fallaciam noluit, dicens nec ætati suæ, nec nobilitati conuenire id
fingere, quo ceteri scandalizarentur, & in errorem inducerentur, existiman-
tes Eleazarum nonaginta annos natum, ad alienigenarum mortem, relicta &
prodita dei lege, transisse: nec tanti esse lucrari breuia vitæ momenta, vt of-
fenso Deo incurreret in æterna supplicia. Atque illic excruciatus diu, & in
extremo iam constitutus, cum inter verbera & tormenta moreretur, inge-
miscens dixit: *Domine qui sanctam habes scientiam, manifeste tu scis, quia cum pos-*
*sim à morte liberari, durissimos dolores corporis tolero, flagellis vapulans, animo autem*
*propter tui ipsius metum, libenter hæc patior.* Sincera prorsus fides, & virtus inte-
gra ac satis pura, non regem Antiochum cogitasse, sed dominum iudicem, &
scisse proficere sibi ad salutem non posse, si hominem derideret ac falleret,
quando deus qui conscientiæ nostræ iudex est, & solus timendus est, nec de-
rideri possit omnino nec falli. Si igitur & nos dicati ac deo deuoti viuimus,
si supra iustorum antiqua & sancta vestigia iter facimus, per eadem documẽ-
ta pœnarum, per eadem passionum martyria pergamus, hoc ampliorem
gloriam computantes temporis nostri, quod cum vetera exempla numeren-
tur, exuberante postmodum copia virtutis ac fidei, numerari non possunt
Apocal.7. martyres Christiani, testante Apocalypsi & dicente: *Post hæc vidi turbam ma-*
*gnam*

*gnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omni gente, & ex omni tribu & populo & lingua, stantes in conspectu throni & agni, & erant amicti stolas albas, & palmæ erant in manibus eorum, & magno clamore dicebant, Salus Deo nostro sedenti super thronum & agno: & respondit Vnus ex senioribus, dicens, Hi qui amicti sunt stolas albas, qui sunt, & Vnde Venerunt? Et dixit ei, Domine tu scis: & ait mihi, Hi sunt qui Venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni: propter hoc sunt in conspectu throni Dei, & seruiunt ei in templo eius.* Quod si tantus ostenditur & probatur Christianorum martyrum populus, nemo difficile vel arduum putet posse martyrem fieri, quando videat martyrum populum non posse numerari.

XII. Quæ spes & merces maneat iustos, & martyres post conflictationes huius temporis & passiones, per Salomonem spiritus sanctus ostendit & præcinit, dicens: *Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est. Etsi in paucis Vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocaustum hostiæ accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.* Item apud eundem vindicta nostra describitur, & persequentium nos atque infestantium pœnitentia prædicatur. *Tunc stabunt*, inquit, *iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum: Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes inter se pœnitentiam habentes, & per angustiam spiritus gementes: Hi sunt quos aliquando habuimus in risu & in similitudine improperij. Nos insensati Vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Ergo errauimus à Via Veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis Via & perditionis, & ambulauimus solitudines difficiles, Viam autē Domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam Vmbra.* Item in psalmo cxv. precium & merces passionis ostenditur: *Preciosa est*, inquit, *in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Item in psalmo cxxv. tristitia, conflictationes, & lætitia retributionis exprimitur. *Qui seminant*, inquit, *in lachrimis, in gaudio metent. Ambulantes ambulabant & flebant, mittentes semina sua: Venientes autem Venient, in exultatione portantes manipulos suos.* Et iterum in psalmo cxviii. *Beati immaculati in Via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui scrutantur martyria eius, in toto corde exquirunt eum.* Item Dominus in euangelio, vltor ipse persecutionis nostræ & remunerator passionis, *Beati eritis*, inquit, *qui persecutionem passi fueritis propter iustitiam, quia ipsorum est regnum cælorum.* Et iterum, *Beati eritis cum Vos odio habuerint homines, & separauerint Vos, & expulerint, & maledixerint nomini Vestro quasi nequam, propter filium hominis. Gaudete in illo die, & exultate: ecce enim merces Vestra multa est in cælis.* Et iterum, *Qui perdiderit animam suam propter me, hic saluabit eam.* Nec solos animaduersos & interfectos diuinæ pollicitationis manent præmia, sed etiam si ipsa passio fidelibus desit, fides tamen integra atq; inuicta perstiterit, & contemptis ac relictis suis omnibus, Christum se sequi Christianus ostenderit, ipse quoque à Christo inter martyres honoratur, pollicente ipso & dicente, *Nemo est qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut Vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat septies tantum in isto tempore, in seculo autem Venturo Vitam æternam.* Item in Apocalypsi hoc idem loquitur, *Vidi*, inquit, *animas occisorum propter nomen Iesu & sermonem Dei.* & cum primo loco posuisset occisos, addidit dicens, *Et quicunque imaginem bestiæ non adorauerunt, nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua*: quos vniuersos à se in eodem loco simul visos coniungit & dicit, *Et Vixerunt & regnauerunt cum*

Sap. 3.

Ibidem.

Matth. 5.

Lucæ 18.

Apocal. 20.

*Christo.* Viuere omnes dicit & regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed & qui in fidei suæ firmitate, & Dei timore perstantes, imaginem bestiæ non adorauerunt, neque ad funesta eius & sacrilega edicta consenserunt. Plus nos accipere in passionis mercede, quàm quod hic sustinemus in
2.Cor.12. ipsa passione, probat beatus apostolus Paulus, qui dignatione diuina vsque in tertium cælum atque in paradisum raptus, audisse se inenarrabilia testatur, qui occulta fide Iesum Christum vidisse se gloriatur, qui quod & didicit
Roma.8. & vidit, maioris conscientiæ esse veritate profitetur. *Non sunt*, inquit, *condignæ passiones huius temporis ad superuenturam gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Quis enim non omnibus viribus elaboret ad claritatem tantum peruenire, vt amicus Dei fiat, & cum Christo statim gaudeat? vt post tormenta & supplicia terrena, præmia diuina percipiat? Si militibus secularibus gloriosum est, vt hoste deuicto redeant in patriam triumphantes: quanto potior & maior est, deuicto diabolo ad paradisum triumphantes redire, & vnde Adam peccator eiectus est, illuc prostrato eo, qui ante deceperat, trophæa victricia reportare? afferre Domino acceptissimum munus, incorruptam fidem, virtutem mentis incolumem, laudem deuotionis illustrem? comitari Deo, cum venire cœperit vindictam de inimicis recepturus: lateri eius adsistere, cum sederit iudicaturus? cohæredem Christi fieri? angelis adæquari? cum patriarchis, cum apostolis, cum prophetis cælestis regni possessione lætari? Has cogitationes quæ persecutio potest vincere? quæ possunt tormenta superare? Durat fortis & stabilis religiosis meditationibus fundata mens, & aduersus omnes diaboli terrores & minas mundi animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa & solida corroborat. Cluduntur oculi in persecutionibus terræ, sed patet cælum: minatur antichristus, sed dominus Christus tuetur: mors infertur, sed immortalitas sequitur: occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur: vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas, & quanta est securitas, exire hinc lætum, exire inter pressuras & angustias gloriosum, cludere in momento oculos, quibus homines videbantur & mundus: aperire eosdem statim, vt Deus videatur, & Christus: tam feliciter migrandi quanta velocitas? terris repente subtraheris, vt in regnis cælestibus reponaris. Hæc oportet mente complecti, & cogitatione hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies Christi militem inuenerit, vinci non poterit virtus ad præmium prompta. Vel si accersitio ante præuenerit, sine præmio nō erit fides quæ erat ad martyrium præparata. Sine damno temporis merces deo iudice redditur, in persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

Amen.

CYPRIANVS

*ARGVMEN. Ad Moysem & Maximum epistola ac ceteros confessores de confessione eorum, in qua docet quemadmodum per vnius anni circulum cuncta ducuntur ad frugem, sic per annumquo carcerem perpessi fuerant; ad æternam illos messem venisse.*

## CYPRIANVS MOYSI ET MAXIMO PRESBYTERIS ET CETERIS CONFESSORIBVS FRATRIbus, salutem. IIII.

ET cunctos vos pariter, & singulos, repræsentauit affectibus nostris fratres charissimi; Celerinus, adueniens, fidei ac vestræ virtutis comes, & gloriosis congressionibus Dei miles. Vniuersos vos in illo veniente conspeximus, & cum charitatem circa me vestram dulciter ac sæpe loqueretur, in eius sermonibus vos audiebamus. Satis ac plurimum gaudeo, quando nobis per tales talia perferuntur. Vobiscum illic in carcere quodammodo & nos sumus, diuinæ dignationis hortamenta vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus inhæremus. Honori nos vestro, charitas vestra indiuidua connectit. separari dilectionem spiritus non sinit. Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus memores, & quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus, & cum secessu priuatis precibus oramus, coronis & laudibus vestris plenam domini fauentiam postulamus. Sed ad reddendam vobis vicem, minor est nostra mediocritas. Plus vos datis, quando nostri in oratione meministis, qui sperantes iam sola cælestia, & tantum diuina meditantes, ad fastigia celsiora mora ipsa passionis ascenditis. Longóque temporum ductu glorias vestras non subtrahitis, sed augetis. Beatum facit prima & vna confessio. Vos toties confitemini, quoties rogati, vt de carcere recedatis, carcerem fidei & virtutes præeligitis. Tot vestræ laudes, quot dies: quot mensium curricula, tot incrementa meritorum. Semel vincit qui statim patitur. At qui manens semper in pœnis, congreditur cum dolore, nec vincitur, quotidie coronatur. Eant nunc magistratus & consules siue proconsules, annuæ dignitatis insignibus & duodecim fascibus glorientur: ecce dignitas cælestis in vobis honoris annui claritate signata est. Et iam reuertentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diuturnitate transgressa est. Illuminabat mundum sol oriens, & luna decurrens, sed vobis idem qui solem fecit & lunam, maius in carcere lumen fuit, & in corde ac mentibus vestris Christi claritudo resplendens, horribiles ceteris atque funestas pœnalis loci tenebras æterna illa & candida luce radiauit. Per vicissitudines mensium transmeauit hibernum, sed vos inclusi, tempora hiemis, persecutionis hieme pensabatis. Succesit hiemi verna temperies, rosis læta, & floribus coronata: sed vobis rosæ & flores de paradisi deliciis adhærent, & caput vestrum serta cælestia coronabant. AEstas ecce messium fertilitate fœcunda est, & area frugibus plena est: sed vos qui gloriam seminastis, frugem gloriæ metitis. Atque in domini area

constituti, exuri paleas inextinguibili igne conspicitis: ipsi vt tritici grana purgata & frumenta preciosa, iam purgati & conditi, hospitiũ carceris horreum computatis. Nec deest autumno ad munera fungenda temporis gratia spiritalis. Vindemia foris premitur,& profutura poculis in torcularibus vua calcatur: vos de domini vinea pingues racemi, & iã maturis fructibus botri, pressuræ secularis infestatione calcati, torcular nostrum carcere torquente sentitis. Vini vice sanguinem funditis, ad passionis tolerantiam fortes martyrij poculum libenter hauritis. Sic apud seruos Dei annus euoluitur. sic spiritalibus meritis, & cælestibus præmiis temporum vicissitudo celebratur. Beati satis, qui ex vobis per hæc gloriarum vestigia commeantes, iam de seculo recesserunt, confectóque itinere virtutis ac fidei, ad complexum & osculum Domini, Domino ipso gaudente venerunt. Sed & vestra non minor gloria, qui adhuc in certamine constituti, & comitum glorias secuturi, pugnam diu geritis, immotáque & inconcussa fide stabiles quotidie spectaculum deo de vestris virtutibus exhibetis. Quo longior vestra confessio, hoc corona sublimior. Agon vnus, sed multiplici præliorum numerositate congestus. Famem vincitis, & sitim spernitis, & squalorem carceris, ac receptaculi pœnalis horrorem, roboris vigore calcatis. Pœna illic subiicitur, cruciatus subteritur, nec mors metuitur, sed optatur, quæ scilicet immortalitatis præmio vincitur, vt vitæ æternitate qui vicerit, honoretur. Quis nunc in vobis animus, quàm sublime, quàm capax pectus, vbi talia & tanta voluuntur? Vbi non nisi dei præcepta & Christi præmia cogitantur, voluntas est illic tantum dei, & in carne adhuc licet vobis positis, vita iam viuitur non præsentis seculi, sed futuri. Nunc est fratres charissimi, vt memores mei sitis, vt inter magnas atque diuinas cogitationes vestras, nos quoque animo ac mẽte voluatis: simq́ue in precibus & orationibus vestris, cum vox illa purificatione confessionis illustris, & iugi honoris sui tenore laudabilis, ad dei aures penetrat, & aperto sibi cælo de subacti mundi partibus ad superna transmissa, impetrat de domini bonitate quod postulat. Quid enim petitis de indulgentia domini, quod non impetrare mereamini? qui sic domini mandata seruastis? qui euangelicam viam sincero fidei vigore tenuistis? qui incorrupto honore virtutis, cum pręceptis domini, & cum apostolis eius fortiter stantes, nutantem multorum fidem martyrij vestri veritate solidastis? Vere Euangelij testes, & vere martyres Christi, radicibus eius innixi, super petram robusta mole fundati, disciplinam cum virtute iunxistis, ad timorem dei ceteros prouocastis, martyria vestra exempla fecistis. Opto vos fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene valere, & nostri meminisse.

*ARGVMEN. Ad clerum & plebem epistola de Aurelio ordinato lectore, in qua asserit non fuisse necessarium, iuxta morem aliquid ab eis de meritis eius quærere: quoniam expectanda humana iudicia non sunt, vbi diuina suffragia præcedunt.*

CYPRIANVS PRESBYTERIS ET DIACONIS, ET PLEBI VNIVERSAE, salutem. V.

De ordinationibus clericorum fratres charissimi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana, cum praecedant diuina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescens, à domino iam probatus & deo charus, est in annis adhuc nouellis, sed in virtutis ac fidei laude prouectus. Minor in aetatis suae indole, sed maior in honore. Gemino hic agone certauit, bis confessionis suae victoria gloriosus, & quando vicit in cursu factus extorris, & cùm denuo certamine fortiore pugnauit, triumphator & victor in praelio passionis. Quoties aduersarius prouocare seruos Dei voluit, toties fortissimus ac promptissimus miles & pugnauit & vicit. Parum fuerat, sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse: meruit & in foro congredi clariore uirtute, vt post magistratus & proconsulem vinceret, & post exiliũ tormẽta superaret. Nec inuenio quid in eo praedicare plus debeam, gloriam vulnerum, an verecundiam morum: quòd honore virtutis insignis est, an quòd pudoris admiratione laudabilis. Ita & dignitate excelsus est, & humilitate submissus, vt appareat illum diuinitus reseruatum, qui ad ecclesiasticam disciplinam ceteris esset exemplo, quomodo serui dei in confessione virtutibus vincerent, & post confessionem moribus eminerent. Merebatur talis clericae ordinationis vlteriores gradus, & incrementa maiora, non de annis suis, sed de meritis aestimandus: sed interim placuit vt ab officio lectionis incipiat, quia & nihil magis congruit voci, quae dominũ gloriosa praedicatione confessa est, quàm celebrandis lectionibus diuinis personare: post verba sublimia quae Christi martyrium prolocuta sunt, Euangelium Christi legere vnde martyres fiunt: ad pulpitum post catastam venire: illic fuisse conspicuum gentilium multitudini, hic à fratribus conspici: illic auditum esse cum miraculo circunstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur fratres dilectissimi, à me & à collegis qui praesentes aderant, ordinatum sciatis, quod vos scio & libenter amplecti, & optare tales in ecclesia nostra quamplurimos ordinari. Et quoniam semper gaudium properat, nec potest moras ferre laetitia, dominico legit. Interim nobis hac die auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem. Vos orationi frequenter insistite, & preces nostras vestris precibus adiuuate, vt domini misericordia fauens nobis, cito plebi suae & sacerdotem reddat incolumem, & martyrem cum sacerdote lectorem. Opto vos in Deo patre & Christo Iesu semper bene valere.

*ARGVMEN. Ad martyres epistola, in qua eos ad amorem martyrij inuitans, docet Dominum non tantum seruos in certamine spectare, sed & ipsum vnà luctari, & coronare pariter & coronari.*

# CYPRIANVS MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS IESV CHRISTI ET DOMINI nostri, perpetuam salutem. VI.

EXVLTO lætus & gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur, & nuper cùm cõfessione quidẽ præstãte, suscepta pœna est, quę cõfessores Christi fecit extorres. Cõfessio tamen præsens, quãto in passione fortior, tãto clarior & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnãtium gloria. Nec retardati estis ab acie, tormentorum metu, sed ipsis tormẽtis magis estis ad aciem prouocati, fortes & stabiles ad maximi certaminis prælium prompta deuotione prodistis. Ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ iam iamque proximos: vniuersos vero, quos agmine glorioso carcer inclusit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportuit in diuinis castris milites Christi, vt incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta deuincãt, quia maior est qui in nobis, quàm qui in hoc mundo est. Nec plus ad deiiciẽdum potest terrena pœna, quàm ad erigendum tutela diuina. Probata res est certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta vincenda ceteris duces facti, exemplum virtutis ac fidei præbuerunt, congressi in acie, donec acies succumberet victa. Quibus ego vos laudibus prędicem fortissimi fratres? robur pectoris vestri, & perseuerantiam fidei quo præconio vocis exornem? Tolerastis vsq; ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem, nec cessistis suppliciis, sed vobis supplicia cesserunt. Finem doloribus quem tormenta non dabant, coronæ dederunt. Quæstio grauior ad hoc diu perseuerauit, non vt stãtem fidem deiiceret, sed vt homines Dei ad dominum velocius mitteret. Vidit admirata præsentium multitudo cæleste certamen dei, certamen spiritale, prælium Christi, stetisse seruos eius voce libera, mente incorrupta, virtute diuina, telis quidem secularibus nudos, sed armis fidei credentis armatos. Steterunt torti torquentibus fortiores, & pulsantes ac laniantes vngulas pulsata ac laniata membra vicerũt. Inexpugnabilem fidem superare non potuit sæuiens diu plaga repetita, quãuis rupta compage viscerum torquerentur in seruis Dei non iam membra, sed vulnera. Fluebat sanguis, qui incendium persecutionis extingueret, qui flammas & ignes gehennæ glorioso cruore sopiret. O quale fuit illud spectaculum domini, quàm sublime, quàm magnum, quàm dei oculis sacramento ac deuotione militis eius acceptum,
Psal. 115. sicut scriptum est in psalmis spiritu loquente ad nos: *Preciosa in conspectu domini mors iustorum eius.* Preciosa mors hæc est, quæ emit immortalitatem precio sui sanguinis, quæ accepit coronam de consummatione virtutis. Quàm lætus in illis Christus fuit, quàm libẽs in talibus seruis suis & pugnauit & vicit protector fidei, & dans credentibus tantum, quãtum se credit capere qui sumit. Certamini suo adfuit, præliatores atq; assertores sui nominis erexit, corroborauit, animauit. Et qui pro nobis mortem semel vicit, semper vincit
Matth. 10. in nobis. *Cum vos* inquit, *tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Documentũ rei præsens prælium præbuit. Vox plena spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos proconsuli diceret: *Videbis cras agonem.* Et quod ille cum virtutis atq; fidei testimonio dixit, dominus impleuit. Agon cælestis exhibitus est. Dei seruus in agonis promissi certamine coronatus est. Hic est agon quem

quem Propheta Esaias ante promisit dicens: *Non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem.* Et vt ostenderet quis agon esset futurus, addidit dicens: *Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium, & vocabitis nomen eius Emmanuel.* Hic est agon fidei nostræ qua congredimur, qua vincimus, qua coronamur. Hic est agon, quem nobis ostendit beatus apostolus Paulus, in quo oportet nos currere, & ad gloriam coronæ peruenire. *Nescitis*, inquit, *quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt: sed vnus tamen accipit palmam? Sic currite vt omnes occupetis. Omnis enim qui agonizatur, in omnibus continens est: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Item suum certamen ostendẽs, & hostiam se domino cito futurum esse promittẽs ait: *Ego enim iam delibor, & tẽpus instat adsumptionis meæ, Bonum agonem certaui, cursum perfeci, fidem seruaui, Iam superest mihi corona iustitiæ, quam mihi reddet dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui dilexerunt aduentum eius.* Hunc igitur agonem per Prophetas ante prædictum, per dominum cõmissum, per apostolos gestum, Mappalicus suo & collegarum suorum nomine proconsuli repromisit: nec fefellit in promisso suo vox fidelis: pugnam quam spopondit, exhibuit, & palmam quam meruit, accepit. Istum hunc beatissimum martyrem, & alios participes eiusdem congressionis, & comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quęstione victores, vt ceteri quoq; sectemini & opto pariter & hortor, vt quos vinculũ cõfessionis, & hospitium carceris simul iunxit, iungat etiam & consummatio virtutis, & corona cælestis, vt lachrimas matris ecclesiæ, quæ plangit ruinas & funera plurimorum, vos vestra lætitia tergatis, & ceterorum quoque stantium firmitatem, vestri exempli prouocatione solidetis. Si vos acies vocauerit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis domini præsentis dimicare, cõfessione nominis eius ad ipsius gloriam peruenire. qui non sic est, vt seruos suos tãtum spectet, sed & ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri & coronat pariter & coronatur. Quòd si ante diem certaminis vestri de indulgentia Dei pax superuenerit, vobis manet tamen voluntas integra, & conscientia gloriosa. Nec contristetur aliquis ex vobis quasi illis minor, qui ante vos tormenta perpessi victo & calcato seculo ad dominum glorioso itinere venerunt. Dominus scrutator est renis, & cordis arcana perspicit, & intuetur occulta. Ad coronã Dei promerẽdam, sufficit ipsius testimonium solum qui iudicaturus est. Ergo vtraque res, fratres dilectissimi, sublimis pariter & illustris. Illa securior, ad dominum nostrum victoriæ consummatione properare: hęc lætior, accepto post gloriam commeatu, in ecclesia laude florere. O beatam ecclesiam nostram, quam sic honor diuinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat. Erat ante in operibus fratrum candida, nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus enim nec rosę nec lilia desunt. Certẽt nunc singuli ad vtriusque honoris amplissimam dignitatem, vt accipiant coronas vel de operibus candidas, vel de sanguine purpureas. In cælestibus castris & pax & acies habent flores suos, quibus milites Christi ob gloriam coronantur.

Opto vos fortissimi ac beatissimi fratres, semper in domino bene valere, & nostri meminisse.

Valete.

Esa 7.

1. Corin 9.

2. Timo 4.

# CAECILII CYPRIANI, DE ECCLESIAE VNITATE. VII.

*ARGVMEN. Scribit aduersus Nouatianum schismaticum, docens præfectos ecclesiæ ad innocentiam simplices esse oportere, & cum simplicitate prudentes in præceptorum obseruatione, aduersus occultam hostis luctam, qui plus metuendus est & cauendus, cum latenter obrepit, quàm cum se palam aduersarium profitetur.*

Matth. 5. CVM moneat dominus & dicat, *Vos estis sal terræ*, cumq; esse iubeat ad innocentiam simplices, & tamen cum simplicitate prudētes, quid aliud fratres dilectissimi, quàm prouidere nos conuenit, & sollicito corde vigilantes, subdoli hostis insidias intelligere pariter & cauere, ne qui Christū, sapiētiam Dei patris, induimur, minus sapere in tuenda salute videamur? Neque enim persecutio sola metuenda est, & ea quæ subruendis ac deiiciendis Dei seruis aperta impugnatione grassantur. Facilior cautio est, vbi manifesta formido est. Et ad certamen animus ante præstruitur, quando se aduersarius confitetur. Plus metuendus est & cauendus inimicus, cum latenter obrepit, cum per pacis imaginem fallens, occultis accessibus serpit, vnde & nomen serpentis accepit. Ea est eius semper astutia, ea est circunueniendi hominis cæca & latebrosa fallacia. Sic ab initio statim mundi fefellit: & verbis mendacibus blandiens, rudes animas incauta credulitate decepit. Sic dominū ipsum tentare conatus, quasi obreperet rursus & falleret, latenter accessit: intellectus tamen est & retrusus, & ideo prostratus, quia agnitus atque detectus. Vnde nobis exemplum datum est, veteris hominis viam fugere, vestigiis Christi vincentis insistere: ne denuo incauti, in mortis laqueum reuoluamur, sed ad periculū prouidi, accepta immortalitate potiamur. Immortalitate autem potiri quomodo possumus, nisi ea à quibus mors expugnatur & vincitur, Christi mandata seruemus? ipso monēte & dicente, *Si vis ad vitam venire, serua mandata.* Et iterum,
Matth. 19. Ioann. 15. *Si feceritis quod mando vobis, iam non dico vos seruos, sed amicos.* Hos denique fortes dicit & stabiles: hos super petram robusta mole fundatos: hos cōtra omnes tempestates & turbines seculi, immobili & incōcussa firmitate solidatos. *Qui audit* inquit, *verba mea, & facit ea, similabo eum viro sapienti, qui ædificauit*
Matth. 7. *domum suam supra petram. Descendit pluuia, & aduenerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram.* Verbis igitur eius insistere, quæcunque & docuit & fecit, discere & facere debemus. Ceterum credere se in Christum quomodo dicit, qui non facit quod Christus facere præcepit? aut vnde perueniet ad præmium fidei, qui fidem non vult seruare mādati? Nutet necesse est, & vagetur, & spiritu erroris abreptus, velut puluis quem ventus excutit, ventiletur. Nec ambulando proficiet ad salutem, qui salutaris viæ non tenet veritatem. Cauenda sunt autem non solum quæ sunt aperta atque manifesta, sed & astutæ fraudis subtilitate fallentia. Quid vero astutius, quidúe subtilius, quàm vt Christi aduentu detectus

tectus ac prostratus inimicus, (postquam lux gentibus venit, & sospitandis hominibus salutare lumen effulsit, vt surdi auditum spiritalis gratiæ admitterent, aperirent ad Deũ oculos suos cæci, infirmi æterna sanitate reualescerent, claudi ad ecclesiam currerent, muti claris vocibus & precibus orarent) videns ille idola derelicta, & per nimium credentium populum sedes suas ac templa deserta, excogitauerit nouam fraudem, vt sub ipso Christiani nominis titulo fallat incautos? Hæreses inuenit & schismata, quibus subuerteret fidem, veritatem corrumperet, scinderet vnitatem. Quos detinere non potest in viæ veteris cæcitate, circunscribit & decipit noui itineris errore. Rapit de ipsa ecclesia homines, & dum sibi appropinquasse iam lumini, atque euasisse sæculi noctem videntur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, vt cum euangelio Christi & cum obseruatione eius & lege nõ stantes, Christianos se vocent, & ambulantes in tenebris, habere se lumen existimẽt, blandiente aduersario atque fallente, qui secundum Apostoli vocem transfigurat se velut angelum lucis, & ministros subornat suos velut ministros iustitię, asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub prætextu fidei, antichristum sub vocabulo Christi; vt dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur. Hoc eo fit fratres dilectißimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cælestis doctrina seruatur. Quæ si quis consideret & examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur dominus ad Petrum: *Ego tibi dico*, inquit, *quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferorum non vincent eam, & tibi dabo claues regni cælorum, & quæ ligaueris super terram, erunt ligata & in cælis: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælis.* Et eidem post resurrectionem suam dicit: *Pasce oues meas.* Et quanuis apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatẽ tribuat, & dicat, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos, accipite spiritum sanctum. Si cui remiseritis peccata, remittentur illi: si cui tenueritis, tenebuntur.* Tamen vt vnitatem manifestaret, vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant vtique & ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis, sed exordium ab vnitate proficiscitur, vt ecclesia Christi vna monstretur. Quam vnam ecclesiam etiam in Cantico canticorum spiritus sanctus ex persona domini designat & dicit, *Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matri suæ, electa genitrici suæ.* Hanc ecclesiæ vnitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui ecclesiæ renititur & resistit, in ecclesia se esse confidit? quando & beatus apostolus Paulus hoc doceat, & sacramentum vnitatis ostendat, dicens: *Vnum corpus & vnus spiritus, vna spes vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus?* Quam vnitatem tenere firmiter & vindicare debemus, maxime episcopi qui in ecclesia præsidemus, vt episcopatũ quoque ipsum vnum atque indiuisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida præuaricatione corrumpat. Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcũditatis extenditur: quomodo solis multi radij, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et cum de fonte vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundãtis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem lucis vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuũ, præcisus arescet: sic & ecclesia, domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur: ramos suos in vni-

Matth. 16.

Cant. 6.

Ephes. 4.

uerſam terram copia vbertatis extendit:profluentes largiter riuos latius expandit, vnum tamen caput eſt,& origo vna, & vna mater fœcunditatis ſucceſsibus copioſa. Illius fœtu naſcimur, illius lacte nutrimur,ſpiritu eius animamur. Adulterari non poteſt Chriſti ſpõſa,incorrupta eſt & pudica. Vnam domum nouit,vnius cubiculi ſanctitatẽ caſto pudore cuſtodit. Hęc nos Deo ſeruat,hæc filios regno quos generauit,adſignat. Quiſque ab eccleſia ſegregatus, adulteræ iungitur, à promiſsis eccleſiæ ſeparatur. Nec perueniet ad Chriſti præmia, qui relinquit eccleſiam Chriſti. Alienus eſt, profanus eſt, hoſtis eſt. Habere iam non poteſt Deum patrẽ, qui eccleſiam non habet matrem. Si potuit euadere,qui extra arcam Noe fuit:& qui extra eccleſiam fo-
Matth.12. ris fuerit,euadit. Monet dominus, & dicit, *Qui non eſt mecum, aduerſus me eſt: & qui non mecum colligit, ſpargit.* Qui pacem Chriſti & concordiam rumpit, aduerſus Chriſtum facit. Qui alibi præter eccleſiam colligit, Chriſti eccle-
Ioann.10. ſiam ſpargit. Dicit dominus, *Ego & pater vnum ſumus.* & iterum de patre, & filio,& ſpiritu ſancto ſcriptum eſt: *Et tres vnum ſunt.* & quiſquam credit hanc vnitatem de diuina firmitate venientem, ſacramentis cæleſtibus cohęrẽtem ſcindi in eccleſia poſſe,& voluntatum collidentium diuortio ſeparari? Hanc vnitatem qui non tenet,Dei legem non tenet:non tenet patris & filij fidem, vitam non tenet & ſalutem. Hoc vnitatis ſacramentum, hoc vinculum concordiæ inſeparabiliter cohærentis oſtenditur, quando in Euangelio tunica domini Ieſu Chriſti non diuiditur omnino nec ſcinditur, ſed ſortientibus de veſte Chriſti, quis Chriſtum potius indueret, integra veſtis accipitur, & incorrupta atq; indiuidua tunica poſsidetur. Loquitur ac dicit ſcriptura di-
Ioan.19. uina, *De tunica autem, quæ de ſuperiore parte nõ conſutilis, ſed per totum textilis fuerat, dixerunt ad inuicem, Non ſcindamus illam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit.* Vnitatẽ ille portabat de ſuperiore parte venientem, id eſt de cælo & à patre venientem,quæ ab accipiente ac poſsidente ſcindi omnino non poterat, ſed totam ſimul & ſolidam firmitatem inſeparabiliter obtinebat. Poſsidere non poteſt indumentum Chriſti, qui ſcindit & diuidit eccleſiam Chriſti. Contra denique,cùm Salomone moriente,regnum eius & populus ſcinderetur, Achias propheta Ieroboam regi obuius factus in campo, in duodecim ſciſſuras ve-
3.Reg.11. ſtimentum ſuum diſcidit, dicens, *Sume tibi decẽ ſciſſuras, quia hæc dicit dominus: Ecce ſcindo regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem ſceptra, & duo ſceptra erũt ei propter Dauid ſeruũ meũ, & propter Hieruſalẽ ciuitatem quã elegi, vt ponã meũ nomẽ illic.* Cum duodecim tribus Iſrael ſcinderetur, veſtimentum ſuum propheta Achias ſcidit. At vero,quia Chriſti populus non poteſt ſcindi, tunica eius per totum textilis & cohærens, diuiſa à poſsidentibus non eſt. Indiuidua,copulata, connexa oſtendit populi noſtri, qui Chriſtum induimus, concordiam cohærentẽ. Sacramento veſtis & ſigno declarauit eccleſiæ vnitatem. Quis ergo ſic eſt ſceleratus & perfidus, quis ſic diſcordiæ furore veſanus,vt aut credat ſcindi poſſe,aut audeat ſcindere vnitatem Dei, veſtem do-
Ioan.10. mini,eccleſiam Chriſti? Monet ipſe in Euangelio ſuo,& docet, dicẽs, *Et erit vnus grex, & vnus paſtor.* Et eſſe poſſe vno in loco aliquis exiſtimat, aut multos paſtores,aut greges plures? Apoſtolus item Paulus hanc eandem nobis
1.Cor.1. inſinuans vnitatem,obſecrat & hortatur, dicens, *obſecro,* inquit, *vos fratres, per nomẽ domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & nõ ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem cõpoſiti in eodem ſenſu, & in eadem ſententia* Et iterum dicit: *Suſtinentes inuicem in dilectione, ſatis agentes ſeruare vnitatem ſpiritus in coniunctione pacis.* Stare tu,& viuere putas poſſe de Eccleſia recedentẽ? ſedes ſibi alias & diuerſa domicilia condẽtem? cum dictum ſit ad Raab, in qua præfor-
Ioſue.2. mabatur eccleſia, *Patrem tuum, & matrem tuam, & fratres tuos, & totam domum patris tui colliges ad te ipſam in domũ tuã: & erit, omnis qui exierit oſtiũ domus tuæ fo-*

ras

*ras, reus sibi erit.* Item sacramẽtum paschæ non aliud in Exodi lege contineat, quàm vt agnus qui in figura Christi occiditur, in domo vna edatur. Loquitur Deus, dicens, *In domo vna comedetur: non eiicietis de domo carnem foras.* Caro Christi & sanctum domini, eiici foras non potest, nec alia vlla credentibus præter vnam ecclesiam domus est. Hanc domum, hoc vnanimitatis hospitium designat & denunciat spiritus sanctus in Psalmis, dicens, *Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo.* In domo Dei, in ecclesia Christi vnanimes habitant, concordes & simplices perseuerant. Idcirco & in colũba venit spiritus sanctus, simplex animal & lætum, non felle amarum, non morsibus sæuum, non vngularum laceratione violentũ: hospitia humana diligere, vnius domus consortium nosse, cum generant, simul filios edere: cum commeant, volatibus inuicem cohærere, communi conuersatione vitam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia vnanimitatis implere. Hæc est in Ecclesia noscenda simplicitas, hæc charitas obtinenda, vt columbas fraternitatis dilectio imitetur, vt mansuetudo & lenitas agnis & ouibus æquetur. Quid facit in pectore Christiano luporum feritas, & canum rabies, & venenum lethale serpẽtum, & cruẽta sæuitia bestiarum? Gratulandum est, cum tales de Ecclesia separantur, ne columbas, ne oues Christi sæua & venenata contagione prædentur. Cohærere & coniũgi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de Ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subuertit. Inanes paleæ tempestate iactantur, & inualidæ arbores turbinis incursione euertuntur. Hos execratur & percutit Iohannes apostolus, dicens, *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, mansissent nobiscum.* Hinc hæreses & factæ sunt frequenter, & fiunt, dum peruersa mens nõ habet pacem, dum perfidia discordans nõ tenet vnitatem. Fieri vero hæc dominus permittit & patitur, manente propriæ libertatis arbitrio, vt dum mentes nostras & corda veritatis discrimẽ examinat, probatorũ fides integra, manifesta luce clarescat. Per Apostolum præmonet spiritus sanctus, & dicit, *Oportet & hæreses esse, vt probati manifesti sint in vobis.* Sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic & ante iudicij diem hîc quoque iam iustorum atque iniustorum animæ diuiduntur, & à frumento paleæ separantur. Hinc sunt qui se vltro apud temerarios conuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege cõstituunt, qui nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen adsumunt. Quos designat in psalmis spiritus sanctus, sedentes in pestilentiæ cathedra, pestes & lues fidei, serpentis ore fallentes, & corrũpendæ veritatis artifices, venena lethalia linguis pestiferis euomentes. Quorum sermo, vt cancer serpit, quorum tractatus pectoribus & cordibus singulorum mortale virus infundit. Contra eiusmodi clamat dominus, ab his refrenat & reuocat errantem plebem suam, dicens, *Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore domini: dicunt eis qui abiiciunt verbum domini. Pax erit vobis, & omnibus ambulantibus in voluntatibus suis: omni qui ambulat in errore cordis sui, Non venient super te mala. Non locutus sum ad eos, & ipsi prophetauerunt. Si stetissent in substãtia mea, & audissent verba mea, & si docuissent populum meum, conuertissem eos à malis cogitationibus eorum.* Hos eosdem denuo dominus designat & denotat, dicens, *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare.* Quãdo aliud baptisma præter vnum esse non possit, baptizare se posse opinantur. Vitæ fonte deserto, vitalis & salutaris aquæ gratiam pollicentur. Non abluuntur illic homines, sed potius

Psal. 67.
1. Ioan. 2.
1. Corin. 11.
Psal. 1.
Hiere. 23.
Hiere. 2.

sordidantur:nec purgantur delicta, sed immo cumulantur. Non deo natiuitas illa,sed diabolo filios generat. Per mēdacium nati,veritatis promissa non capiunt. De perfidia procreati,fidei gratiam perdunt. Ad pacis præmium venire non possunt,qui pacem domini discordiæ furore ruperunt. Nec se quidam vana interpretatione decipiant,quod dixerit dominus: *Vbicūque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cū illis sum.* Corruptores euangelij atque interpretes falsi, extrema ponunt, & superiora prætereunt: & partis memores,& partem subdole comprimentes, vt ipsi ab ecclesia scissi sunt, ita capituli vnius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis vnanimitatem suaderet & pacem: *Dico,* inquit, *vobis, quoniā si duobus ex vobis conuenerit in terra, de omni re quancunque petieritis, continget vobis à patre meo qui est in cælis. Vbicunque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum:* ostendens non multitudini,sed vnanimitati deprecantium plurimum tribui. *Si duobus,* inquit, *ex vobis conuenerit in terra,* vnanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante præmisit,vt conueniat nobis fideliter & firmiter, docuit. Quomodo autem potest ei cum aliquo conuenire, cui cum corpore ipsius ecclesiæ, & cum vniuersa fraternitate non conuenit? Quomodo possunt duo aut tres in nomine Christi colligi,quos constat à Christo & ab eius euangelio separari? Non enim nos ab illis, sed illi à nobis recesserūt. Et cum hæreses & schismata postmodum nata sint, dum conuenticula sibi diuersa constituunt,veritatis caput atque originem reliquerunt. Dominus autem de ecclesia sua loquitur, ad hos qui sunt in ecclesia loquitur, vt si ipsi cōcordes fuerint, si secundum quod mandauit & monuit, duo aut tres licet, collecti vnanimiter orauerint,duo aut tres licet sint, impetrare possint de Dei maiestate quod postulant: *Vbicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego,* inquit, *cum eis sum,* cum simplicibus scilicet,atque pacatis,cum Deum timentibus, & Dei præcepta seruantibus. Cum his duobus vel tribus licet, esse se dixit: quomodo & cum tribus pueris in camino ignis fuit: & quia in Deum simplices atque inter se vnanimes permanebant, flammis ambientibus medios spiritu roris animauit. Quomodo apostolis duobus in custodia clausis, quia simplices, quia vnanimes erāt,ipse adfuit,resolutis carceris claustris,vt verbum quod fideliter prædicabant,multitudini traderent, ad forum rursus imposuit. Quando ergo in præceptis suis ponit & dicit, *Vbi fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum,* non homines ab ecclesia diuidit, qui instituit & fecit ecclesiam: sed exprobrans discordiam perfidis, & fidelibus pacem sua voce commendans,ostendit magis esse se cū duobus aut tribus vnanimiter orantibus,quàm cum dissidentibus plurimis: plusq; impetrari posse paucorum concordi prece, quàm discordiosa oratione multorum. Ideo & cum orandi legē daret,addidit,dicens, *Et cum steteritis ad adorationem,remittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cælis est, remittat vobis peccata.* Et ad sacrificium cum dissensione veniētem,reuocat ab altari, & iubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntem domino munus offerre,quia nec ad Cain munera respexit Deus: neque enim habere pacatum Deum poterat, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum? quæ sacrificia celebrare se credūt æmuli sacerdotum? an secum esse Christum cum collecti fuerint opinantur,qui extra Christi ecclesiam colliguntur? Tales etiam si occisi fuerint in confessione nominis, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest,qui in ecclesia non est: ad regnum peruenire non poterit,qui eam quæ regnatura est derelinquit. Pacem nobis Christus dedit: concordes atque vnanimes esse præcepit: dilectionis & charitatis fœdera incorrupta atque inuiolata seruari mandauit:

Marginal notes: Matth. 18. (beside "dam vana interpretatione"); Matth. 18. (beside "tatem suaderet"); Dan. 3. (beside "dixit: quomodo"); Act. 5. (beside "dios spiritu"); Marci 10. (beside "cum orandi legē")

mandauit: exhibere se non potest martyrem, qui fraternam nō tenet charitatem. Docet hoc & contestatur Paulus apostolus dicens, *Et si habuero fidem ita* 1.Cor.13.
*vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si in cibos pauperū distribuero omnia mea, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil proficio. Charitas magnanima est, charitas benigna est, charitas non æmulatur, non inflatur, non irritatur, non agit perperam, non cogitat malum, cōgaudet autem veritati: omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Nūquam*, inquit, *charitas excidit*. hæc enim semper & in regno erit: hæc in æternum fraternitatis sibi cohærentis vnitate durabit. Ad regnum cælorum non potest peruenire discordia, nec ad præmium Christi, qui dixit, *Hoc est* Ioan.15.
*mandatum meum, vt diligatis inuicem, quemadmodum dilexi vos.* Pertinere non poterit ad præmium Christi, qui dilectionē Christi perfida dissensione violauit. *Qui charitatem non habet, Deum non timet*, Iohannis beati apostoli vox 1.Ioan.4.
est. *Deus*, inquit, *dilectio est, & qui manet in dilectione*, & *manet in Deo, & Deus in illo manet.* Cum Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei vnanimes noluerunt: ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestiis, animas suas ponant, nō erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Sic se Christianū esse profitetur, quomodo & Christū diabolus sæpe mētitur, ipso domino præmonēte, & dicēte, *Multi venient in no* Marc.13.
*mine meo, dicentes, Ego sum Christus, et multos fallēt*. Sicut ille Christus nō est, quāuis fallat in nomine illius: ita nec Christianus videri potest, qui nō permanet in Euāgelij eius & fidei veritate. Nā & prophetare, & dæmonia excludere, & virtutes magnas in terris facere, sublimis vtiq; & admirabilis res est. nō tamē regnū cæleste cōsequitur, quisq; in his omnib⁹ inuenitur, nisi recti & iusti itineris obseruatione gradiatur. Denunciat dominus & dicit, *Multi dicent mihi* Matth.7.
*in illo die, Domine domine, nōne in tuo nomine prophetauimus? et in tuo nomine dæmonia exclusimus? et in nomine tuo virtutes magnas fecimus? Et tunc dicam illis, Nunquā vos cognoui, recedite a me, qui operamini iniquitatem.* Iustitia op⁹ est, vt promereri quis possit Deū iudicē. Præceptis eius & monitis obtēperādū est, vt accipiāt merita nostra mercedē. Dominus in Euāgelio, cū spei & fidei nostræ viā cōpēdio breuiāte dirigeret, *Dominus Deus tuus*, inquit, *dominus vnus est*: &, *Diliges* Matth.22.
*dominum Deum tuum de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute tua. Hoc primum: et secundū simile est huic, diliges, proximū tuum tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ.* Vnitatē simul & dilectionē magisterio suo docuit: prophetas oēs & legē pręceptis duob⁹ inclusit. Quā vero vnitatē seruat, quā dilectionē custodit, aut cogitat, qui discordię furore vesanus, ecclesiā scindit, fidē destruit, pacē turbat, charitatē dissipat, sacramentū profanat? Malū hoc dilectissimi fratres, iāpridē cœperat, sed nūc creuit eiusdē mali infesta clades, & surgere ac pullulare plus cœpit hæreticæ peruersitatis, & schismatū venenata pernicies: quia & sic oportebat in occasu mundi, prænūciāte per Apostolū nobis & præmonēte spiritu sancto, *In nouissimis*, inquit, 1.Timo 3.
*diebus aderunt tēpora molesta*: & *erunt homines sibi placentes, superbi, tumidi, cupidi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, impij, sine affectione, sine fœdere, delatores, incontinentes, immites, bonum non amantes, proditores, procaces, stupore inflati, voluptates magis quàm Deū diligentes, habentes deformationē religionis, virtutē autem eius abnegantes. Ex iis sunt qui repunt in domos viduarum, & prædantur mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquā ad scientiam veritatis peruenientes. Et quomodo Iannes et Mambres restiterunt Moysi: sic et hi resistunt veritati, sed nō proficiēt plurimū. Imperitia enim eorū manifesta erit omnibus, sicut et illorū fuit.* Adimplētur quæcūq; prędicta sunt, & appropinquāte iā seculi fine hominū pariter ac tēporū probatione venerunt, & magis ac magis ad-

D

uersario veniente error fallit, extollit stupor, liuor incendit, cupiditas excæcat, deprauat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira præcipitat. Nõ tamen nos moueat aut turbet multorũ nimia & abrupta perfidia, sed potius fidem nostrã prænũciante rei veritate corroboret. Vt quidam tales esse cœperũt, quia hęc ante prædicta sunt: ita ceteri fratres ab eiusmodi caueãt, quia
Marci 13. & hæc antè prædicta sunt, instruente domino & dicente, *Vos autem cauete, ecce prædixi vobis omnia.* Vitate, quæso, vos eiusmodi homines, & à latere atq; auribus vestris perniciosa colloquia velut contagium mortis arcete, sicut scri-
Ecclesia. 28. ptum est, *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguã nequam.* Et iterum, *Corrum-*
1. Corin. 15. *punt ingenia bona confabulationes pessimæ.* Docet dominus & admonet à talibus
Matth. 15. recedendum: *Cæci sunt*, inquit, *& duces cæcorum. Cæcus autem cæcum ducens, ambo in foueam cadent.* Auersandus est talis atque fugiendus quisque fuerit ab ecclesia separatus. Peruersus est huiusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus. An esse sibi cũ Christo videtur, qui aduersus Christi sacerdotes facit? qui se à cleri eius & plebis societate secernit? Arma ille cõtra ecclesiam portat, contra Dei dispositionẽ repugnat: hostis altaris aduersus sacrificiũ Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens seruus, filius impius, frater inimicus, contẽptus episcopis & Dei sacerdotibus derelictis, constituere audet aliud altare, precẽ alteram illicitis vocibus facere, dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia prophanare, nec scire quia qui cõtra ordinationẽ dei nititur, ob temeritatis audaciã diuina animaduersione
Numer. 16. punitur. Sic Core & Dathan & Abiron, qui sibi cõtra Moysen & Aaron sacerdotẽ sacrificãdi licentiã vindicare conati sunt, pœnas statim pro suis conatibus pependerũt. Terra cõpagibus ruptis, in profundum sinũ patuit: stantes atq; viuentes, recedentis soli hiatus absorbuit. Nec tãtum eos qui auctores fuerant, Dei indignãtis ira percussit, sed & ceteros ducentos quinquaginta participes eiusdem furoris & comites: qui coagulati cum iisdem simul, ad audaciã fuerant, exiens à domino ignis properata vltione cõsumpsit, admonens scilicet & ostendẽs cõtra Deum fieri, quicquid improbi fuerint ad destruendam ordinationem Dei humana volũtate conati. Sic & Ozias rex, cum
2. Paralip. 26 thuribulum ferens, & contra legem Dei sacrificium sibi violenter assumens,
4. Reg. 5. resistente sibi Azaria sacerdote, obtẽperare & cedere nollet, diuina indignatione confusus, & lepræ varietate in fronte maculatus est, ea parte corporis notatus, offenso domino, vbi signantur qui dominum promerentur. Et filij
Leui. 10. Aaron qui imposuerũt altari ignem alienum, quẽ non præceperat dominus, in conspectu statim domini vindicantis extincti sunt: quos imitãtur scilicet atque sectantur, qui Dei traditione contẽpta alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducũt, quos increpat dominus & obiur-
Marci 7. gat in Euãgelio suo dicens, *Reiicitis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis.* Peius hoc crimen est, quàm quod admisisse lapsi videntur, qui ramen in pœnitentia criminis constituti, Deum plenis satisfactionibus deprecãtur. Hîc ecclesia quęritur & rogatur, illic ecclesię repugnatur. Hîc potest necessitas fuisse, illic voluntas tenetur in scelere. Hîc qui lapsus est, sibi tantum nocuit, illic qui hæresin vel schisma facere conatus est, multos secũ trahẽdo decepit. Hîc animæ vnius est damnũ, illic periculum plurimorũ. Certe peccasse se hic & intelligit & lamentatur & plangit, ille tumens in peccato suo, & in ipsis suis delictis placens, à matre filios segregat, oues à pastore sollicitat, Dei sacramẽta disturbat. Et cũ lapsus semel peccauerit, ille cotidie peccat. Postrẽmo lapsus, martyriũ postmodũ consecutus, potest regni promissa percipere: ille si extra ecclesiã fuerit occisus, ad ecclesiæ non potest præmia peruenire. Nec quisquã miretur, dilectissimi fratres, etiã de cõfessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda quàm grauia peccare.

care. Neq; enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli, aut cõtra tentationes, & pericula, & incursus atq; impetus seculares adhuc in seculo positum, perpetua securitate defendit: ceterũ nunquam in cõfessoribus fraudes, & stupra, & adulteria postmodũ videremus: quod nunc in quibusdã videntes ingemiscimus & dolemus. Quisque ille confessor est, Salomone maior, aut melior, aut Deo charior nõ est, qui tamen quãdiu in viis domini ambulauit, tandiu gratiã quã de domino fuerat cõsecutus, obtinuit: postquã dereliquit domini viã, perdidit & gratiã domini. Et ideo scriptũ est, *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Quod vtiq; dominus non minaretur auferri posse coronã iustitiæ, nisi quia recedẽte iustitia, recedat necesse est corona. Cõfessio exordium gloriæ est, nõ meritũ iam coronæ, nec perficit laudẽ, sed initiat dignitatẽ, cumq; scriptum sit, *Qui perseuerauerit vsq; in finem is saluus erit*: quicquid ante finem fuerit, gradus est, quo ad fastigium salutis ascenditur: nõ terminus, quo iam culminis summa teneatur. Cõfessor est, sed post confessionẽ periculũ maius est, quia plus aduersarius prouocatus est. Confessor est, hoc magis stare debet cum domini euangelio, per euangeliũ gloriam cõsecutus à domino. Ait enim dicens, *Cui multum datur, multũ quæretur ab eo,* & cui plus dignitatis adscribitur, plus de illo exigitur seruitutis. Nemo per confessoris exemplũ pereat. nemo iniustitiam, nemo insolentiã, nemo perfidiam de cõfessoris moribus discat. Confessor est, sit humilis & quietus, sit in actu suo cum disciplina modestus: vt qui Christi confessor dicitur, Christũ quem cõfitetur, imitetur. nam cum dicat ille, *Qui se extollit, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur*: & ipse à patre exaltatus sit, quia se in terris sermo & virtus, & sapientia Dei patris humiliauit, quomodo potest extollentiã diligere, qui & nobis humilitatẽ sua lege mandauit, & ipse à patre amplissimũ nomen præmio humilitatis accepit? Confessor est Christi, sed si non postea blasphemetur per ipsum maiestas & dignitas Christi. Lingua Christum confessa non sit maledica, non turbulenta, non conuiciis & litibus perstrepens audiatur: non contra fratres & Dei sacerdotes, post verba laudis, serpentis venena iaculetur. Ceterũ si culpabilis & detestabilis postmodũ fuerit, si cõfessionem suam mala conuersatione prodiderit, si vitam suam turpi fœditate maculauerit, si ecclesiam denique, vbi confessor factus est, derelinquens, & vnitatis cõcordiam scindens, fidẽ primam perfidia posteriore mutauerit, blãdiri sibi per cõfessionem non potest, quasi electus ad gloriæ præmium, quando ex hoc ipso magis creuerint merita pœnarũ. Nã & Iudã inter Apostolos dominus elegit: & tamen Iudas dominũ postmodum prodidit. Non tamen idcirco apostolorum fides & firmitas cecidit, quia proditor Iudas ab eorũ societate defecit: sic & hic non statim cõfessorum sanctitas, & dignitas comminuta est, quia quorundam fides fracta est. Beatus Apostolus in epistola sua loquitur dicens, *Quid enim si exciderint à fide quidam illorum? nunquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Stat confessorum pars maior & melior in fidei suæ robore, & in legis ac disciplinæ dominicæ veritate. Nec ab ecclesiæ pace discedunt, qui se in ecclesia gratiam cõsecutos de Dei dignatione meminerunt: atqui hoc ipso ampliorem consequuntur fidei suæ laudem, quod ab eorum perfidia segregati, qui iuncti consortio confessionis fuerunt, à contagione criminis recesserunt, vero illuminati euangelij lumine, pura & candida domini luce radiati, tam sunt in conseruanda Christi pace laudabiles, quàm in diaboli fuerunt congressione victores. Opto equidem dilectissimi fratres, & consulo pariter & suadeo, vt si fieri potest, nemo de fratribus pereat, & consentientis populi corpus vnũ gremio suo gaudens mater includat. Si tamen quosdã schismatũ duces, & dissensionum auctores, in cæca & obstinata dementia permanentes, non

Apocal. 3.

Matth. 10.

Lucæ 18.

Roma. 3.

poruerit ad ſalutis viam cõſilium ſalubre reuocare: ceteri tamen vel ſimplicitate capti, vel errore inducti, vel aliqua fallentis aſtutiæ calliditate decepti, à fallaciæ vos laqueis ſoluite, vagantes greſſus ab erroribus liberate, iter re-
2.Theſſal.3. ctum viæ cæleſtis agnoſcite. Conteſtantis Apoſtoli vox eſt, *Præcipimus vobis*, inquit, *in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, vt recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate, & nõ ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis*. Et iterum dicit, *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira Dei ſuper filios contumaciæ. Nolite ergo eſſe participes eorum.* Recedendum eſt à delinquentibus, vel immò fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, à via veri itineris exerrans, pari crimine & ipſe teneatur. Vnus Deus eſt, & Chriſtus vnus & vna eccleſia eius, fides vna, & plebs in ſolidam corporis vnitatẽ concordiæ glutino copulata. Scindi vnitas non poteſt, nec corpus vnum diſsidio compaginis ſeparari, diuulſis laceratione viſcerib⁹ in fruſtra diſcerpi. Quicquid a matrice diſceſſerit, ſeorſum viuere & ſpirare non poterit: ſubſtantiã ſalutis amittit. Monet nos ſpiri-
Pſal.33. tus ſanctus, & dicit, *Quis eſt homo qui vult vitam, & amat videre dies bonos? Continet linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur inſidioſe. Declina à malo & fac bonum, quære pacem & ſequere eam.* Pacem quærere debet & ſequi filius pacis, à diſſenſionis malo continere linguam ſuam debet, qui nouit & diligit vinculum charitatis. Inter ſua diuina mandata & magiſteria ſalutaria, paſsioni iã
Ioann. 14. proximus dominus, addidit, dicens, *Pacem dimitto vobis, pacem meam do vobis.* Hanc nobis hæreditatem dedit, dona omnia ſuæ pollicitationis & præmia in pacis conſeruatione promiſit. Si cohæredes Chriſti ſumus, in Chriſti pace
Matth.5. maneamus. Si filij Dei ſumus, pacifici eſſe debemus. *Beati*, inquit, *pacifici, quoniam ipſi filij Dei vocabuntur.* Pacificos eſſe oportet Dei filios, corde mites, ſermone ſimplices, affectione cõcordes, fideliter ſibi vnanimitatis nexibus cohærentes. Hæc vnanimitas ſub Apoſtolis olim fuit. Sic nouus credẽtium populus domini mandata cuſtodiens, charitatem ſuam tenuit, probat ſcriptura
Act.4. quæ dicit, *Turba autem eorum qui crediderant, anima ac mente vna agebat*: & ite-
Act.1. rum, *Et erant perſeuerãtes omnes vnanimes in oratione cum mulieribus, et Maria quæ fuerat mater Ieſu, & fratribus eius.* Et ideo efficacibus precibus orabant, ideo impetrare cum fiducia poterãt quodcunque de domini miſericordia poſtulabant. In nobis vero ſic vnanimitas deminuta eſt, vt & largitas operationis infracta eſt. Domos tũc & fundos venundabãt, & theſauros ſibi in cælo reponentes, diſtribuẽda in vſus indigentiũ precia Apoſtolis offerebãt: at nunc de patrimonio nec decimas damus: & cũ vendere iubeat dominus, emimus potius & augemus. Sic in nobis emarcuit vigor fidei, ſic robur credẽtiũ elãguit:
Lucæ 18. & idcirco dominus tẽpora noſtra reſpiciẽs, in Euãgelio ſuo dicit, *Filius hominis cũ venerit, putas inueniet fidem in terra?* Videmus fieri quod ille prædixit. In Dei timore, in lege iuſtitiæ, in dilectione, in opere fides nulla eſt. Nemo futurorũ metũ cogitat, diem domini, & irã Dei, & incredulis ventura ſupplicia, & ſtatuta perfidis æterna tormenta nemo cõſiderat. Quod metueret cõſcientia noſtra: ſi crederet, quia nõ credit omnino, nec metuit. Si autẽ crederet, & caueret, ſi caueret: euaderet. Excitemus nos quantũ poſſumus dilectiſsimi fratres, & ſomno inertiæ veteris abrupto, ad obſeruãda & gerẽda domini præ-
Lucæ 12. cepta vigilemus. Simus tales quales eſſe nos ipſe præcepit dicẽs, *Sint lũbi veſtri accincti, & lucernæ ardentes, & vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum, quando veniat à nuptiis, vt cum venerit & pulſauerit, aperiant ei. Beati ſerui illi, quos aduenient dominus inuenerit vigilãtes.* Accinctos nos eſſe oportet, ne cũ expeditionis dies venerit, impeditos & implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus noſtrũ lumen & fulgeat, vt ipſum nos ad lucẽ claritatis æternę de hac ſeculi nocte perducat. Expectemus ſolliciti ſemper & cauti, aduẽtũ domini

domini repentinum, vt quando ille pulsauerit, euigilet fides nostra, vigilantiæ præmium à domino receptura. Si hæc mandata seruentur, si hæc monita & præcepta teneantur, opprimi dormientes diabolo fallente non possumus. Serui vigiles Christo donante regnabimus.

## CAECILII CYPRIANI, DE ORATIONE DOMINICA. VIII.

*ARGVMEN. Exponit orationem dominicã: in quo docet, qua potissimum oratione vti, & qualiter ad eam accedere, & quo gestu corporis et modo vocis conueniat, qui se Christianum esse adserit. Fulgentius Epistolæ nomine citat.*

EVANGELICA præcepta, fratres dilectissimi, nihil aliud sunt quàm magisteria diuina, fundamenta ædificãdæ spei, firmamenta corroborandæ fidei, nutrimenta fouendi cordis, gubernacula dirigendi itineris, præsidia obtinendæ salutis: quæ dum dociles credentium mentes in terris instruunt, ad cælestia regna perducunt. Multa & per prophetas seruos suos dici Deus voluit & audiri: sed quanto maiora sunt quæ filius loquitur, quæ Dei sermo, qui in prophetis fuit, propria voce testatur, non iam mandans vt paretur venienti via, sed ipse veniens, & nobis viã aperiens & ostendens, vt qui in tenebris mortis errantes, improuidi & cæci prius fuimus, luce gratiæ inluminati, iter vitæ duce & rectore domino teneremus. Qui inter cetera salutaria sua monita, & præcepta diuina, quibus populo suo consulit ad salutem, etiam orandi ipse formã dedit, ipse quid precaremur monuit & instruxit. Qui fecit viuere, docuit & orare, benignitate ea scilicet, qua & cetera dare & conferre dignatus est, vt cum prece & oratione quam filius docuit, apud patrẽ loquimur, facilius audiamur. Iam prædixerat horam venire, quando veri adoratores adorarent patrem in spiritu & veritate, & impleuit quod antè promisit, vt qui spiritum & veritatẽ de eius sanctificatione percepimus, de traditione quoq; eius vere & spiritaliter adoremus. Quæ enim potest magis spiritalis esse oratio, quàm quæ verè à Christo nobis data est, à quo nobis & sanctus spiritus missus est? Quæ verior apud patrem precatio, quàm quæ à filio qui est veritas, de eius ore prolata est? vt aliter orare quàm docuit, non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit & dixerit, *Reiicitis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis.* Matth. 15.
Oremus itaq; fratres dilectissimi, sicut magister deus docuit. Amica & familiaris est oratio, Deum de suo rogare, ad aures eius ascẽdere Christi orationem. Agnoscat pater filij sui verba, cum precẽ facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus aduocatum apud patrem pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba promamus. Nã cũ dicat, quia quodcunq; petierimus à patre Ioan. 16.
in nomine eius, dabit vobis: quanto efficacius impetrabimus quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione? Sit autem orantibus sermo & precatio cum disciplina, quietem continens & pudorem. Cogitemus nos

ſub conſpectu Dei ſtare. Placendum eſt diuinis oculis, & habitu corporis, & modo vocis. Nam vt impudentis eſt, clamoribus ſtrepere, ita cōtrà congruit verecundo, modeſtis precibus orare. Deniq; magiſterio ſuo dominus ſecrete orare nos præcepit, in abditis & ſemotis locis, in cubiculis ipſis, quod magis conuenit fidei, vt ſciamus Deum vbique eſſe præſentem, audire omnes & videre, & maieſtatis ſuæ plenitudine in abdita quæque & occulta penetrare,
Hiere.23. ſicut ſcriptum eſt, *Ego Deus approximans, & non Deus de longinquo. Si abſconditus fuerit homo, in abſconditis ergo ego non videbo eum? Nonne cælum & terram ego impleo?* Et iterum, *In omni loco oculi Dei ſpeculantur bonos & malos.* Et quando in vnum cum fratribus conuenimus, & ſacrificia diuina cum Dei ſacerdote celebramus, verecundiæ & diſciplinæ memores eſſe debemus: non paſsim ventilare preces noſtras inconditis vocibus, nec petitionem commendādam modeſte Deo tumultuoſa loquacitate iactare. Quia Deus nō vocis, ſed cordis eſt auditor. Nec admonendus eſt clamoribus, qui cogitationes videt,
Lucæ 15. Hiere.17. probante domino & dicente, *Quid cogitatis nequam in cordibus veſtris?* & alio loco, *Et ſcient omnes eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutator renis & cordis,* Quod Anna in primo libro Regnorum, eccleſiæ typum portans, cuſtodit & ſeruat, quæ dominum non clamoſa petitione, ſed modeſte & tacite intra ipſas pectoris latebras precabatur. Loquebatur prece occulta, ſed manifeſta fide: loquebatur non voce, ſed corde: quia ſic ſciebat Deum audire, & impetrauit efficaciter quod petiit, quia fideliter poſtulauit. Declarat diuina ſcriptura, quæ dicit,
1.Reg.1. Pſal.4. *Loquebatur in corde ſuo, & labia eius mouebantur, & vox eius non audiebatur, & exaudiuit eam dominus.* Item legimus in Pſalmis, *Dicite in cordibus veſtris, in ſtratis veſtris tranſpungimini.* Per Hieremiam quoque hæc eadem ſpiritus ſanctus ſuggerit & docet, dicens, *In ſenſu autem tibi debet adorari Deus.* Adorans autem fratres dilectiſsimi, nec illud ignoret, quemadmodum in templo cum phariſæo & publicanus orauerit, non alleuatis in cælum inpudenter oculis, nec manibus inſolenter erectis, pectus ſuum pulſans, & peccata intus incluſa conteſtans, diuinę miſericordiæ implorabat auxilium. Et cum ſibi Phariſæus placeret, ſanctificari hic magis meruit, qui ſic orauit, qui ſpem ſalutis non in fiducia innocentiæ ſuæ poſuit, cum innocens nemo ſit, ſed peccata confeſſus humiliter orauit, & exaudiuit orantem qui humilibus ignoſcit.
Lucæ 18. Quæ dominus in euangelio ſuo ponit & dicit, *Homines duo aſcenderunt in templum adorare, vnus phariſæus, & alter publicanus. Phariſæus cum ſtetiſſet, talia apud ſe precabatur, Deus tibi ago gratias, quia non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, quomodo & publicanus iſte. ieiuno bis in ſabbato, decimas do de omnibus quæcunque poſsideo. Publicanus autem de longinquo ſtabat, & neque oculos volebat ad cælum leuare, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens, Deus propitius eſto mihi peccatori. Dico vobis, deſcendit hic iuſtificatus magis in domum ſuam, quàm ille Phariſæus:*
Matth.23 *quia omnis qui ſe extollit, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Quæ nos, fratres dilectiſsimi, de diuina lectione diſcentes, poſtquam agnouimus ad orationem qualiter accedere debemus, cognoſcamus, docente domino, & quid oremus. *Sic,* inquit, *orate, Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat volūtas tua ſicut in cælo & in terra. Panem noſtrum quotidianū da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne patiaris induci nos in tentationem. ſed libera nos à malo. Amen.* Ante omnia pacis doctor atq; vnitatis magiſter ſingulatim noluit & priuatim precē fieri, vt quis cum precatur, pro ſe tantū precetur. Non dicimus, Pater meus, qui in cælis es: nec, Panē meū da mihi hodie. nec dimitti ſibi tantum vnuſquiſq; delicta poſtulat, aut vt in tentationem non inducatur, atq; à malo liberetur, pro ſe ſolo rogat. Publica nobis eſt & cōmunis oratio: & quādo oramus, nō pro vno, ſed pro populo toto oramus, quia totus populus

las vnũ sumus. Deus pacis & cōcordiæ magister, qui docuit vnitatẽ, sic orare vnum pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit. Hanc orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi, consonantes in Dan.5. prece, & spiritus consensione concordes. Quod declarat scripturæ diuinæ fides: & cum docet, quomodo orauerint tales, dat exẽplum quod imitari in precibus debeamus, vt tales esse possimus. *Tunc*, inquit, *illi tres quasi ex vno ore hymnum canebant, & benedicebant Dominum.* Loquebantur quasi ex vno ore, & nondum illos Christus orare docuerat, & idcirco orantibus fuit impetrabilis & efficax sermo, quia promerebatur dominum pacifica & simplex & spiritalis oratio: sic & apostolos cum discipulis post ascensum Domini inuenimus orasse. *Erant*, inquit, *perseuerantes omnes vnanimes in oratione, cum mu-* Act.1. *lieribus, & Maria, quæ fuerat mater Iesu, & fratribus eius.* Perseuerabãt in oratione vnanimes, orationis suæ & instantiam simul & concordiam declarantes. Quia deus, qui inhabitare facit vnanimes in domo, non admittit in diuinam Psal 67. & æternam domum, nisi apud quos est vnanimis oratio. Qualia autem sunt, fratres dilectißimi, orationis dominicæ sacramenta, quam multa, quam magna, breuiter in sermone collecta, sed in virtute spiritaliter copiosa? vt nihil omnino prætermissum sit, quod non in precibus atque orationibus nostris cælestis doctrinæ compendio comprehendatur. *Sic*, ait, *orate, Pater noster qui es* Matth.6. *in cælis.* Homo nouus renatus, & deo suo per gratiã eius restitutus, Pater primo in loco dicit, quia filius esse iam cœpit. *In sua*, inquit, *propria venit, & sui* Ioan.1. *eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit illis potestatem, vt filij Dei fierent, qui credunt in nomine eius.* Qui ergo credidit in nomine eius, & factus est Dei filius, hinc debet incipere, vt & gratias agat, & profiteatur se dei filium, dum nominat patrem sibi esse in cælis Deum: contestetur quoque inter prima statim natiuitatis suæ verba, renunciasse se terreno & carnali patri, & patrem solum nosse se & habere cœpisse, qui sit in cælis, sicut scriptum est, *Qui dicunt patri & matri, Non noui te, & fratres suos non agnouerunt,* Deuter.33. *hi custodierunt præcepta tua, & testamentum tuum seruauerunt.* Item dominus in euangelio suo præcepit, ne vocemus nobis patrem in terra, quod sit scilicet nobis vnus pater qui est in cælis. Et discipulo, qui mentionem defuncti patris fecerat, respondit, *Sine, mortui mortuos suos sepeliant*: dixerat enim patrem Matth.23. suum mortuum, cum sit credentium pater viuus. Nec hoc solum, fratres di- Ibidem.8. lectißimi, animaduertere & intelligere debemus, quod appellemus patrem, qui sit in cælis: sed coniungimus & dicimus, *Pater noster*, id est eorum qui credunt, & eorum qui per eum sanctificati, & gratiæ spiritalis natiuitate reparati, filij dei esse cœperunt. Quæ vox etiam Iudæos perstringit & percutit, qui Christum sibi per prophetas annunciatum, & ad se prius missum, non tantum spreuerunt infideliter, sed crudeliter necauerunt. Qui iam non possunt patrem deum vocare, cum Dominus eos confundat & redarguat, dicens, *Vos de patre diabolo estis, & concupiscentias patris vestri vultis facere. Ille enim ho-* Ioan.8. *micida fuit ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas non est in illo.* Et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans, *Filios genui, & exaltaui, ipsi au-* Esa.1. *tem me spreuerunt. Agnouit bos possessorem suũ, & asinus præsepe Domini sui, Israel autem me non cognouit, & populus me non intellexit. Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen nequam, filij scelerati. Dereliquistis Dominum, & in indignationem misistis sanctum Israel.* In quorum exprobrationem Christiani quando oramus, *Pater noster* dicimus, quia noster esse cœpit, & Iudæorum qui eum reliquerunt, esse desiit: nec peccator populus potest esse filius, sed quibus remissa peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur, eis & æternitas repromittitur, domino ipso dicente, *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Ioan.8. *Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum.* Quãta autem

Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis eius & bonitatis vbertas, qui ſic nos voluerit orationem celebrare in conſpectu Dei, vt deum patrem vocemus, & vt eſt Chriſtus ei filius, ſic & nos dei filios nuncupemus? Quod nomen nemo noſtrum in oratione auderet attingere, niſi ipſe ſic nobis permiſiſſet orare. Meminiſſe itaque fratres dilectiſsimi, debemus & ſcire, quia quando patrem deum dicimus, quaſi filij dei agere debemus, vt quomodo nos nobis de deo patre placemus, ſic ſibi placeat & ille de nobis. Conuerſemur quaſi dei templa, vt deum in nobis conſtet habitare. Nec ſit degener actus noſter à ſpiritu, vt qui ſpiritales & cæleſtes eſſe cœpimus, non niſi ſpiritalia & cæleſtia cogitemus & agamus, qui & ipſe deus dixit, *Eos qui clarificant*
1.Reg.2. *me, clarificabo, & qui me ſpernit, ſpernetur.* Beatus quoque apoſtolus in epiſto-
2. Cor.6. la ſua poſuit, *Non eſtis veſtri: empti enim eſtis precio magno: clarificate & portate deum in corpore veſtro.* Poſt hoc dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, non quod optemus deo, vt ſanctificetur orationibus noſtris, ſed quod petamus ab eo, vt nomen eius ſanctificetur in nobis. Cæterum à quo deus ſanctificatur, qui
Leuit 20. ipſe ſanctificat? Sed quia ipſe dixit, *Sancti eſtote, quoniam & ego ſanctus ſum:* ideo petimus & rogamus, vt qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœpimus, perſeueremus: & hoc cotidie precamur. Opus eſt enim nobis cotidiana ſanctificatio, vt qui cotidie delinquimus, delicta noſtra ſanctificatione aſsidua repurgemus. Quæ autem ſit ſanctificatio, quæ nobis de dei dignatione confertur, Apoſtolus prædicat dicens, *Neque fornicarij, neque idolis*
1.Cor.6. *ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum appetitores, neque fures, neque fraudulenti, neque ebrioſi, neque maledici, neque raptores regnum Dei conſequentur. Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed iuſtificati eſtis, ſed ſanctificati eſtis, in nomine Domini Ieſu Chriſti: & in ſpiritu Dei noſtri.* Sanctificatos nos dicit, in nomine domini Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Hæc ſanctificatio, vt in nobis permaneat oramus, & quia deus & iudex noſter ſanato à ſe & viuificato comminatur iam non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus ac noctibus poſtulamus, vt ſanctificatio & viuificatio quæ de dei gratia ſumitur, ipſius protectione ſeruetur.

Sequitur in oratione, *Adueniat regnum tuum.* Regnum etiam Dei repræſentari nobis petimus, ſicuti & nomen eius vt in nobis ſanctificetur poſtulamus. Nam deus quando non regnat, aut apud eum quando incipit, quod & ſemper fuit, & eſſe non deſinit? Noſtrum regnum petimus aduenire, à deo nobis repromiſſum, Chriſti ſanguine & paſsione quæſitum: vt qui ante in ſeculo ſeruiuimus, poſtmodum Chriſto dominante regnemus, ſicut & ipſe pollice-
Math.25. tur & dicit, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Poteſt vero, dilectiſsimi fratres, & ipſe Chriſtus eſſe regnum Dei, quem venire cotidie cupimus, cuius aduentus vt cito nobis repræſentetur, optamus. Nam cum reſurrectio ipſe ſit, quia in ipſo reſurgimus, ſic & regnum dei poteſt ipſe intelligi, quia in illo regnaturi ſumus. Bene autem regnum dei petimus, id eſt, regnum cæleſte, quia eſt & terreſtre regnum. Sed qui renunciauit iam ſeculo, maior eſt & honoribus eius & regno: & ideo qui ſe deo & Chriſto dicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat. Continua autem oratione & prece opus eſt, ne excidamus à regno cæleſti, ſicut Iudæi, quibus hoc prius promiſſum fuerat, exciderunt, domino manifeſtante & pro-
Math.8. bante, *Multi*, inquit, *venient ab oriente & occidente, & accumbent cum Abraham & Iſaac, & Iacob in regno cælorum: filij autem regni expellentur in tenebras exteriores: illic erit ploratio & ſtridor dentium.* Oſtendit quia ante filij regni, Iudæi erāt, quando & filij dei eſſe perſeuerabant: poſtquam ceſſauit circa illos nomen paternum, ceſſauit & regnum. Et ideo Chriſtiani, qui in oratione appellare patrem deum cœpimus: nos & vt regnum dei nobis veniat oramus. Addi-

mus

mus quoq; & dicimus, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*: non vt deus faciat quod vult, sed vt nos facere possimus quod deus vult. Nã deo quis obsistit, quo minus quod velit faciat? Sed quia nobis à diabolo obsistitur, quo minus per omnia noster animus atq; actus deo obsequatur, oramus & petimus, vt fiat in nobis volũtas Dei: quæ vt fiat in nobis, opus est dei volũtate, id est, ope eius & protectione, quia nemo suis viribus fortis est, sed dei indulgentia & misericordia tutus est. Deniq; & dominus infirmitatem hominis quem portabat, ostendens ait, *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste:* exemplum Matth. 26.
discipulis suis tribuens, vt non voluntatem suam, sed dei faciant, addidit, dicens, *Veruntamen non quod ego volo, sed quod tu.* Et alio in loco dicit, *Non de-* Ioan. 5.
*scendi de cælo vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* Quod si filius obaudiuit vt faceret patris voluntatem, quanto magis seruus obaudire debet, vt faciat dei volũtatem? sicut in epistola sua Iohannes quoque ad faciẽdam dei voluntatem hortatur & instruit dicens, *Nolite diligere mundum,* 1. Ioan. 2.
*neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est dilectio patris in illo. quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, quæ non est à patre, sed ex concupiscentia seculi: & mundus transibit & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo & Deus manet in æternum.* Qui in æternum manere volumus, dei qui æternus est, voluntatem facere debemus. Voluntas autem dei est, quã Christus & fecit & docuit. Humilitas in conuersatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse, & factam posse tolerare: cum fratribus pacem tenere, deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis ille quicquam præposuit: charitati eius inseparabiliter adhærere, cruci eius fortiter ac fidenter adsistere, quando de eius nomine & honore certamen est, exhibere in sermone constãtiam, qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua cõgredimur: in morte patientiam, qua coronamur: hoc est cohæredem Christi velle esse, hoc est dei facere præceptum, hoc est voluntatem patris implere. Fieri autem petimus voluntatem dei in cælo & in terra, quod vtrunque ad consummationem nostræ incolumitatis pertinet & salutis. Nam cum corpus è terra, & spiritum possideamus è cælo, ipsi terra & cælum sumus, & in vtroque, id est corpore & spiritu, vt dei voluntas fiat, oramus. Est enim inter carnem & spiritum colluctatio, & discordantibus aduersum se inuicem cotidiana congressio, vt non quę volumus ipsa faciamus, dum spiritus cælestia & diuina quærit, caro terrena & secularia concupiscit: & ideo petimus impense inter duo ista ope & auxilio dei, concordiam fieri, vt dum & spiritu & carne uoluntas dei geritur, quæ per eum renata est, anima seruetur. Quod aperte atque manifeste Apostolus Paulus sua voce declarat, *Caro*, inquit, *concupis-* Galat. 5.
*cit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc autem inuicem aduersantur sibi, vt non quæ vultis ipsa faciatis. Manifesta autem sunt facta carnis, quæ sunt, adulteria, fornicationes, immũdicitiæ spurcitiæ, idololatria, veneficia, homicidia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas.* Et idcirco cotidianis, immò continuis orationibus hoc precamur, vt in cælo, & in terra voluntatem circa nos dei fieri: quia hæc est voluntas Dei, vt terrena cęlestibus cedãt, spiritalia & diuina præualeant. Potest & sic intelligi, fratres dilectissimi, vt quoniam mandat & monet Deus etiam inimicos diligere, & pro iis quoque qui nos persequuntur orare, petamus & pro illis

qui adhuc terreni sunt,& necdum cęlestes esse cœperunt,vt & circa illos voluntas dei fiat,quam Christus hominem conseruando & redintegrando perfecit. Nam cum discipuli ab eo non iam terra appellentur, sed sal terræ, &
Matth.5. 1.Cor.15. Apostolus primum hominem vocet de terræ limo,secundum vero de cælo, merito & nos qui esse debemus patri deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos & malos,& pluit super iustos & iniustos, sic Christi monente oramus & petimus, vt precem pro omnium salute faciamus. Vt quomodo in cælo, id est, in nobis per fidem nostram voluntas dei facta est,vt essemus de cælo: ita & in terra, hoc est, in illis non credentibus fiat voluntas Dei, qui adhuc sunt prima natiuitate terreni,incipiant esse cælestes ex aqua & spiritu nati. Procedente oratione, postulamus & dicimus, *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie.* Quod dicit potest spiritaliter & simpliciter intelligi, quia & vterq; intellectus vtilitate diuina proficit ad salutem. Nam panis vitę, Christus est,& panis hic omnium nō est,sed noster est, & quomodo dicimus, *Pater noster*, quia intelligentium & credentium pater est: sic & panē nostrum vocamus, quia Christus, noster, qui corpus eius cōtingimus, panis est. Hunc autem panem dari nobis cotidie postulamus, ne qui in Christo sumus,& Eucharistiam cotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti & non communicantes à cęlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædicante & dicente, *Ego sum panis vitæ qui de*
Ioann. 6. *cælo descendi. Si quis ederit de hoc pane, viuet in æternum. Panis autem quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita.* Quando ergo dicit in æternum viuere, si quis ederit de eius pane, manifestum est eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt: ita contra timendum est & orandum, ne dum quis abstentus separatur à Christi corpore, procul remaneat à salute, comminante ipso & dicente, *Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.* Et ideo panem nostrum, id est, Christum dari nobis cotidie petimus, vt qui in Christo manemus & viuimus, à sanctificatione & eius corpore non recedamus. Potest vero & sic intelligi, vt qui seculo renūciauimus, & diuitias eius & pompas fide dei gratia spiritalis abiecimus, cibum nobis tantū petamus & victum, quando instruat do-
Lucæ 14. minus & dicat, *Qui non renūciauerit omnibus quæ sunt eius, non potest meus discipulus esse.* Qui autē Christi cœpit esse discipulus, secundum vocem magistri sui renuncians omnibus, diurnum cibum debet petere, nec in longum desiderij sui petitionem extendere, ipso iterum domino præscribente & dicente, *No-*
Matth.6. *lite in crastinum cogitare: crastinus enim dies ipse cogitabit sibi. Sufficit diei malitia sua.* Merito ergo Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur: quia & contrarium sibi fit & repugnans, vt quæramus in seculo diu viuere, qui petimus regnum Dei velociter aduenire. Sic &
1.Timo.6. beatus Apostolus monet informans & corroborans spei nostræ ac fidei firmitatem, *Nihil*, inquit, *intulimus in hunc mundum, verum neque auferre quid possumus. Habentes itaque victum, & tegumentum, his contenti simus. Qui autem volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & muscipulam diaboli & desideria multa & nocentia, quæ mergunt hominem in perditionem & interitum: radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* Docet non tantum contemnendas, sed & periculosas esse diuitias, illic esse radicem malorum blandientium, cęcitatem mentis humanæ occulta deceptione fallentium. Vnde & diuitem stultum seculares copias cogitantem, & se exuberantium fructuum largitate iactantem, redarguit
Lucæ 12. deus dicens, *Stulte hac nocte expostulatur anima tua: quæ ergo parasti, cuius erunt?*
Matth.19. Lætabatur stultus in fructibus nocte moriturus, & cui vita iam deerat, victus abundantiam cogitabat. Contrà autem Dominus perfectum & consummatum

tum docet fieri, qui omnibus ſuis venditis, atque in vſum pauperum diſtribu-
tis, theſaurum ſibi condat in cælo. Eum dicit poſſe ſequi, & gloriam domini-
cæ paſsionis imitari, qui expeditus & ſuccinctus, nullis laqueis rei familiaris
inuoluitur, ſed ſolutus ac liber, facultates ſuas ad Dominum ante præmiſſas,
ipſe quoque comitatur. Ad quod vt poſsit vnuſquiſque noſtrum parare ſe,
ſic diſcit orare, & de orationis lege qualis eſſe debeat noſcere. Neque enim
deeſſe cotidianus cibus poteſt iuſto, cum ſcriptum ſit, *Non occidet Dominus fa-* Prouerb. 10.
*me animam iuſti.* Et iterum, *Iunior fui, & ſenui, & non vidi iuſtum derelictum, nec* Pſal 36.
*ſemen eius quærens panem.* Item Dominus promittit & dicit, *Nolite cogitare di-* Matth. 6.
*centes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid veſtiemur? hæc enim nationes quæ-*
*runt. Scit autem pater veſter, quia horum omnium indigetis. Quærite primum regnum*
*Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.* Quærentibus regnum &
iuſtitiam dei, omnia promittit apponi. Nam cum dei ſint omnia, habenti do-
minum nihil deerit, tantum niſi deo ipſe deſit. Sic Danieli in leonum la- Dan. 4.
cu iuſſu regis incluſo, prandium diuinitus procuratur, & inter feras eſurien-
tes, & rugientes homo dei paſcitur. Sic alitur Helias in fuga: & in ſolitudi-
ne coruis miniſtrantibus & volucribus cibum ſibi apportantibus in perſecu- 3. Reg. 17.
tione nutritur. Atque ô humanę malitiæ deteſtanda crudelitas: feræ parcunt,
aues paſcunt, & homines inſidiātur & ſæuiunt. Poſt hęc & pro peccatis no-
ſtris precamur dicentes, *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debi-*
*toribus noſtris.* Poſt ſubſidium cibi, petitur & venia delicti, vt qui à deo paſci-
tur, in deo viuat, nec tantum præſenti & temporali vitæ, ſed æternæ conſu-
latur, ad quam venire poteſt, ſi peccata donentur: quæ Debita dominus ap-
pellat, ſicut in euangelio dicit, *Dimiſi tibi omne debitum, quia rogaſti me.* Quam Matth. 18.
neceſſarie autem, quàm prouidenter & ſalubriter admonemur, quòd pecca-
tores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur, vt dum indulgentia de
domino petitur, conſcientiæ ſuę animus recordetur. Ne quis ſibi quaſi inno-
cens placeat, & ſe extollendo plus percat, inſtruitur & docetur, peccare ſe
cotidie, dum cotidie pro peccatis iubetur orare. Sic denique Iohannes in e-
piſtola ſua monet dicens, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos deci-* 1. Ioan. 1.
*pimus, & veritas in nobis non eſt. Si autem confeßi fuerimus peccata noſtra, fidelis &*
*iuſtus eſt Dominus, qui nobis peccata dimittat.* In epiſtola ſua vtrunque comple-
xus eſt, quod & rogare pro peccatis debeamus, & impetremus indulgentiam
cum rogamus. Ideo & fidelem dominum dixit ad dimittenda peccata, fidem
pollicitationis ſuæ reſeruantem. Quia qui orare nos prò debitis & pro pec-
catis docuit, paternam miſericordiam promiſit & veniam ſecuturam. Adiun-
xit planè & addidit legem, certa conditione nos & ſponſione conſtringens,
vt ſic nobis dimitti debita poſtulemus, ſecūdum quod & ipſi debitoribus no-
ſtris dimittimus: ſciētes impetrari non poſſe, quod pro peccatis petimus, niſi
& ipſi circa peccatores noſtros paria fecerimus. Idcirco & alio in loco dicit,
*In qua menſura menſi eritis, in ea remetietur vobis* Et qui ſeruus poſt dimiſſum ſibi Matt. 7.
à domino omne debitum, conſeruo ſuo noluit ipſe dimittere, in carcerem
relegatur. Quia indulgere conſeruo ſuo noluit, quod ſibi à domino fuerat in
dultum amiſit. Quæ adhuc fortius Chriſtus in præceptis ſuis maiori cenſuræ
ſuæ vigore prædixit, *Cum ſteteritis,* inquit, *ad orationem, remittite ſi quid habe-* Marci 11.
*tis aduerſum aliquem, vt & pater veſter qui in cælis eſt, dimittat peccata vobis: ſi*
*autem vos non remiſeritis, neque pater veſter qui in cælis eſt, remittet vobis peccata.*
Excuſatio tibi nulla in die iudicij ſupereſt, cum ſecundum tuam ſententiam
iudiceris, & quod feceris, hoc & ipſe patiaris. Pacificos enim & concordes
atque vnanimes eſſe in ſua domo deus præcepit, & quales nos fecit ſecunda
natiuitate, tales vult renatos perſeuerare: vt qui filij dei eſſe cœpimus, in dei
pace maneamus, & quibus ſpiritus vnus eſt, vnus ſit & animus & ſenſus: ſic

nec sacrificium deus respicit dissidentis: & ab altari reuertētem, prius fratri reconciliari iubet, vt pacificis precibus & deus possit esse placatus. Sacrificium deo maius est pax nostra, & fraterna concordia,& de vnitate patris &
Gene.4. filij & spiritus sancti plebs adunata. Neque enim in sacrificiis, quæ Abel & Cain primi obtulerunt, muneta eorum deus, sed corda intuebatur: vt ille placeret in munere, qui placebat in corde. Abel pacificus & iustus,dum deo sacrificat innocenter,docuit & ceteros quando ad altare munus offerunt,sic venire cum dei timore,cum simplici corde,cum lege iustitiæ,cum concordię pace. Merito ille dum in sacrificio dei talis esset,postmodum sacrificium deo factus est, vt martyrium primus ostendens, initiaret, & sanguinis sui gloria dominicam passionem, qui & iustitiam Domini habuerat & pacem. Tales denique à domino coronantur,tales in die iudicij cum domino iudicabunt. Ceterum discordans & dissidens, & pacem cum fratribus non habens, secundum quod beatus Apostolus in scriptura sancta testatur, nec si pro nomine Christi occisus fuerit, crimen dissensionis fraternæ poterit euadere,
1.Ioan.3. quia sicut scriptum est, *Qui fratrem odit suum, homicida est*: nec ad regnum cælorum peruenit, vt cum deo viuat. Homicida non potest esse cum Christo, qui imitator Iudæ maluit esse, quàm Christi. Quale delictum est, quod nec baptismo sanguinis potest ablui? quale crimen est, quod martyrio nō potest expiari? Illud quoque necessarie admonet Dominus, vt in oratione dicamus, *Et ne patiaris induci nos in tentationem.* Qua in parte ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi ante Deus permiserit, vt omnis timor noster & deuotio atque obseruatio ad Deum conuertatur, quando in tentationibus nostris nihil malo liceat,nisi potestas inde tribuatur. Probat diuina scri-
4.Reg.24. ptura,quæ dicit, *Venit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem, & expugnabat eam, & dedit eam Deus in manum eius.* Datur autem potestas aduersum nos
Esa.42. malo, secundum nostra peccata, sicut scriptum est, *Quis dedit in direptionem Iacob, & Israël eis qui deprædantur illum? nonne Deus cui peccauerunt? & nolebant in viis eius ambulare, neque audire legem eius: & superduxit super eos iram anima-*
3.Reg.11. *tionis suæ?* Et iterum, Salomone peccante, & à præceptis,& à viis domini recedente sic positum est, *Et excitauit Dominus satan ipsi Salomoni.* Potestas vero dupliciter aduersum nos datur,vel ad pœnam cum delinquimus,vel ad glo-
Iob.1. riam cum probamur: sicuti de Iob factum videmus manifestante domino & dicente, *Ecce omnia quæcunque habet, in manus tuas do, sed ipsum caue ne tangas.* Et
Ioan.19. dominus in euangelio loquitur, tempore passionis, *Nullam haberes*, inquit, *aduersum me potestatem, nisi data tibi esset desuper.* Quando autē rogamus,ne in tentationem incidamus, admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus. Ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat: ne quis aut confessionis, aut passionis gloriam
Marc.14. suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit, *Vigilate & orate ne veniatis in tentationem. spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*: vt dum præcedit humilis & summissa confessio, & datur totum domino, quicquid suppliciter cum timore & honore dei petitur, ipsius pietate præstetur.

Post ista omnia in consummatione orationis venit clausula, vniuersas petitiones & preces nostras,collecta breuitate concludens. In nouissimo enim ponimus, *Sed libera nos à malo:* comprehendentes aduersa cuncta quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus, à quibus potest esse fida & firma tutela, si nos deus liberet, si precantibus atque implorantibus opem suam præstet. Quando autem dicimus, *Libera nos à malo*, nihil remanet quod vltra adhuc debeat postulari, quādo semel protectionem dei aduersus malum petamus, qua impetrata,contra omnia quæ diabolus & mundus operantur, securi stamus & tuti. Quis enim ei de seculo metus est, cui in seculo deus tutor est? Quid

Quid mirum, fratres dilectissimi, si oratio talis est, quam deus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostrã salutari sermone breuiauit? Hoc iam per Esaiam prophetam fuerat ante prædictum, cum plenus spiritu sancto de dei maiestate ac pietate loqueretur: *Verbum, inquit, consummans & breuians in iustitia: quoniam sermonem breuiatum faciet Dominus in toto orbe terræ.* Nam cum dei sermo, dominus noster Iesus Christus, omnibus venerit, & colligens doctos pariter & indoctos, omni sexui atque ætati præcepta salutis ediderit, præceptorum suorum fecit grande compendium, vt in disciplina cælesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium, velociter disceret. Sic cum doceret, quid sit vita æterna, sacramentum vitæ magna & diuina breuitate complexus est dicens, *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum & verum deum, & quem misisti Iesum Christum.* Item cum de lege & prophetis præcepta prima & maiora decerperet, *Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Et, *Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute tua: hoc primum: & secundum simile est huic, Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus præceptis, tota lex pendet, & prophetæ.* Et iterum, *Quæcunque volueritis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ.* Nec verbis tantum, sed & factis dominus nos orare docuit, ipse orans frequenter & deprecans, & quid nos facere oporteret, exempli sui contestatione demonstrans, sicut scriptum est, *Ipse autem fuit secedens in solitudinem, & orans.* Et iterum, *Exiuit in montem orare, & fuit pernoctans in oratione Dei.* Quòd si ille orabat qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare? Et si ille per totam noctem iugiter vigilans cõtinuis precibus orabat, quanto magis nos in frequentãda oratione debemus nocte vigilare? Orabat autem dominus, & rogabat, non pro se: quid enim pro se innocens precaretur? sed pro delictis nostris, sicut & ipse declarat cum dicit ad Petrum, *Ecce satanas postulauit vt vos vexaret quomodo triticum: ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua.* Et postmodum pro omnibus patrem deprecatur dicens, *Non pro his autem solum rogo, sed & pro illis qui credituri sunt per verbum ipsorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis sint.* Magna Domini propter salutem nostram benignitas pariter & pietas, vt non contẽtus, quòd nos sanguine suo redimeret, adhuc pro nobis amplius & rogaret. Rogantis autem desiderium videte quod fuerit, vt quomodo vnum sunt pater & filius, sic & nos in ipsa vnitate maneamus, vt hinc quoque possit intelligi quantum delinquat qui vnitatem scindit & pacem, cum pro hoc & rogauerit Dominus, volens scilicet plebem suam saluam fieri & in pace viuere, cum sciret ad regnum dei discordiam non venire. Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, inuigilare & incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis & secularis abscedat, nec quicquam tunc animus, quàm id solum cogitet quod precatur. Ideo & sacerdos ante orationem præfatione præmissa, parat fratrum mentes, dicendo, SVRSVM CORDA, vt dum respõdet plebs, HABEMVS AD DOMINVM, admoneatur nihil aliud se, quàm dominum cogitare debere. Cludatur contra aduersarium pectus, & soli deo pateat, nec ad se hostem Dei, tempore orationis adire patiatur: obrepit enim frequenter & penetrat, & subtiliter fallens, preces nostras à Deo auocat, vt aliud habeamus in corde, & aliud in voce, quando intentione sincera dominum debeat non vocis sonus, sed animus & sensus orare. Quæ autem segnitia est, alienari & capi ineptis cogitationibus & profanis, cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quàm quod cum deo loqueris? Quomodo te audiri à Deo postulas, cum te ipse non audias?

Esa.10. Ioan.17. Deut.6. Matth.7. Lucæ 5. Matth.14. Marci 6. Luc.22. Ioan.17.

Vis esse deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis? hoc est, ab hoste in totum non cauere: hoc est, quando oras deum, maiestatem dei negligentia orationis offendere. hoc est vigilare oculis & corde dormire, cum debeat Christianus, & cum dormit oculis, corde vigilare: sicut
Canti. 5. scriptum est ex persona ecclesiæ loquentis in Cantico Canticorum, *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Quapropter sollicite semper & caute Apostolus ad-
Coloss. 4. monet dicẽs, *Instate orationi, vigilantes in ea*, docẽs scilicet & ostẽdens eos impetrare quod postulant de deo posse, quos deus videat in oratione vigilare. Orantes autem non infructuosis, nec nudis precibus ad deum veniamus. Inefficax petitio est, cum precatur deum sterilis oratio. nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur, & in ignem mittatur: vtique & sermo non habens fructum, promereri deum non potest, qui nulla operatione fœcundus
Tob 12. est. Et ideo scriptura diuina instruit dicens, *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Nam qui in die iudicij præmiũ pro operibus & eleemosynis redditurus est, hodie quoq; ad orationem cũ operatione venienti benignus auditor est. Sic deniq; Cornelius Centurio cum oraret, meruit audiri. *Erat enim faciens multas eleemosynas in plebem, & semper orans deum.* Huic circa horam nonam o-
Act. 10. ranti adstitit angelus, testimonium reddens suis operibus, & dicens, *Corneli orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt ad memoriam coram deo.* Cito orationes ad Deum ascendunt, quas ad Deum merita nostri operis imponunt. Sic & Raphaël angelus Tobiæ oranti semper, & semper oranti testis fuit dicens, *Opera dei reuelare & confiteri honorificum est. nam quando orabas tu & Sara, ego obtuli memoriam orationis vestræ in conspectu claritatis dei. & cum sepelires tu mortuos, simpliciter: & quia non es cunctatus exsurgere & derelinquere prandium tuum, & abisti & condidisti mortuum, missus sum tentare te: & nunc, misit me deus curare te & Saram nurum tuam. Ego enim sum Raphael vnus ex septem angelis sanctis, qui adsistimus & conuersamur ante claritatem dei.* Per Esaiam quo-
Esa. 58. que Dominus admonet & docet, similia contestans, *Solue*, inquit, *omnem nodum iniustitiæ, resolue suffocationes impotentium commerciorum, dimitte quassatos in requiem, & omnem consignationem iniustam dissipa: frange esurienti panem tuum, & egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti, & domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, & vestimenta tua cito orientur, & præibit ante te iustitia, & claritas dei circundabit te. Tunc exclamabis, & deus exaudiet te: dum adhuc loqueris, dicet, Ecce adsum.* Adesse se promittit, & audire, & protegere se eos dicit, qui iniustitiæ nodos de corde soluentes, & eleemosynas erga domesticos dei secundum eius præcepta facientes, dum audiunt quod deus præcipit fieri, ipsi quoque à deo me-
Philip. 4. rentur audiri. Beatus Apostolus Paulus in necessitate pressuræ adiutus à fratribus, opera quæ fiunt, sacrificia dei dixit esse: *Saturatus sum*, inquit, *recipiens ab Epaphrodito, ea quæ à vobis missa sunt, odorem suauitatis, sacrificium acceptum & placens deo.* Nam quando quis miseretur pauperis, deo fœnerat: & qui dat minimis, deo donat, spiritaliter deo suauitatis odorem sacrificat. In orationibus vero celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele & tres pueros, in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, sextam, & nonam, sacramẽto scilicet trinitatis, quæ in nouissimis tẽporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens, consummatũ numerum trinitatis ostendit. Itemq; ad sextam quarta procedens, declarat alteram trinitatem. Et quando à septima nona completur per ternas horas, trinitas perfecta numeratur: quę horarum spacia iampridem spiritaliter determinantes adoratores Dei statutis & legitimis ad precem temporibus seruiebant: & manifestata postmodum res est, sacramentum olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur.

Nam

Nam super discipulos hora tertia descendit spiritus sanctus, qui gratiam dominicæ repromissionis impleuit. Item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens, signo pariter & voce Dei monentis instructus est, vt omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus, ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit, & vt redimere & viuificare nos posset, tunc victoriam sua passione perfecit. Sed nobis, fratres dilectissimi, præter horas antiquitus obseruandas, orandi nunc & spatia & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur: quod olim spiritus sanctus designabat in psalmis, dicens, *Rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam: mane adsistam tibi, & contemplabor te.* Psal. 5. Et iterum per prophetam loquitur Dominus, *Diluculo vigilabunt ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad Dominum Deum nostrum.* Recedente item sole ac die cessante, necessario rursus orandum est. nam quia Christus sol verus, & dies verus est, sole ac die seculi recedente, quando oramus & petimus vt super nos lux denuo veniat, Christi precamur aduentum, lucis æternæ gratiam præbiturum. Christum autem diem dictum, declarat in psalmis spiritus sanctus: *Lapis*, inquit, *quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à Domino factus est iste, & est admirabilis in oculis nostris. Iste est dies quem fecit Dominus, exultemus & iocundemur in eo.* Psal. 117. Item quod sol appellatus sit, Malachias propheta testatur dicens, *Vobis autem qui timetis nomen Domini, orietur sol iustitiæ, & in alis eius curatio est.* Malach. 4. Quòd si in scripturis sanctis sol verus & dies verus est Christus, hora nulla Christianis excipitur, quominus frequenter ac semper Deus debeat adorari, vt qui in Christo, hoc est in sole & in die vero sumus, insistamus per totum diem precibus, & oremus, vt quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox reuoluta succedit, nullum nocturnis de tenebris esse orantibus damnum possit, quia filiis lucis & noctibus dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quando sol ei & dies non est, cui sol & dies Christus est? Qui autem in Christo, hoc est in lumine, semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Sic Anna vidua sine intermissione rogans & vigilans semper perseuerabat in promerendo deo: sicut in euangelio scriptum est: *Non recedebat*, inquit, *de templo, ieiuniis & orationibus seruiens nocte ac die.* Lucæ 2. Viderint vel gentiles, qui necdum illuminati sunt: vel Iudæi, qui deserto lumine in tenebris remanserunt. Nos fratres dilectissimi, qui in domini luce semper sumus, qui meminimus & tenemus, quid esse accepta gratia cœperimus, & computemus noctem pro die. Ambulare nos credamus semper in lumine, non impediamur à tenebris quas euasimus. Nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra & ignaua dispendia. Per dei indulgentiam recreati spiritaliter & renati, imitemur quod futuri sumus, habituri in regno sine interuentu noctis, solū diem. Sic nocte quasi in lumine vigilemus, oraturi semper & acturi gratias deo: hic quoque orare & gratias agere non desinamus.

# CAECILII CYPRIANI, DE MORTALITATE. IX.

*ARGVMEN. De mortalitate disputat, ad relinquendam libenter hanc vitam nos exhortans, docénsque, ob id quod sine discrimine cum iniustis iusti mori videantur, non esse putandum, bonis & malis interitum esse communem, quandoquidem ad refrigerium iusti vocentur, ad supplicium rapiantur iniusti.*

ETSI apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida est, & fides firma, & anima deuota, quæ ad præsentis mortalitatis copiam non mouetur, sed tanquam petra fortis & stabilis, turbidos impetus mundi, & violentos seculi fluctus frangit potius, ipsa nec frangitur, & tentationibus non vincitur, sed probatur: quia tamen animaduerto in plebe quosdã, vel imbecillitate animi, vel fidei paruitate, vel dulcedine secularis vitæ, vel sexus mollitie, vel quod maius est, veritatis errore, minus stare fortiter, nec pectoris sui diuinum atque inuictũ robur exserere, dissimulãda res non fuit, nec tacenda, quo minus quãtũ nostra mediocritas potest, vigore pleno, & sermone de dominica lectione concepto, delicatæ mentis ignauiam comprimat: vt qui homo Dei & Christi esse iam cœpit, deo & Christo dignus habeatur. Agnoscere enim se debet fratres dilectissimi, qui Deo militat, qui positus in cælestibus castris diuina iam spirat, vt ad procellas & turbines mundi trepidatio nulla sit nobis, nulla turbatio, quando hæc ventura prædixerit dominus, prouidæ vocis hortatu instruens & docens, & præparans, atque corroborans Ecclesiæ suæ populum ad omnem tolerantiam futurorum: bella & fames, & terræmotus & pestilentias per loca singula exurgere prænunciauit & cecinit. Et ne inopinatus nos & nouus rerum infestãtium metus quateret, magis ac magis in nouissimis temporibus aduersa crebrescere, ante prçmonuit. Fiunt ecce quç dicta sunt, & quando fiunt quç ante prædicta sunt, sequentur & quæcunq; promissa sunt, domino ipso pollicẽte & dicente, *Cum autem videritis hæc omnia fieri, scitote quoniam in proximo est regnum dei.* Regnum dei, fratres dilectissimi, esse cœpit in proximo, prçmium vitæ, & gaudium salutis æternæ, & perpetua lçtitia, & possessio paradisi nuper amissa, mũdo transeunte iam veniunt, iam terrenis cælestia, & magna paruis, & caducis æterna succedunt. Quis hîc anxietatis & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus & mœstus est, nisi cui spes & fides deest? eius est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire: eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, Iustum fide viuere. Si iustus es, & fide viuis, si vere in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris amplecteris, & quod diabolo

Lucæ 21.

bolo careas, gratularis? Simeon denique ille iustus, qui vere iustus fuit, qui fide plena Dei præcepta seruauit, cum ei diuinitus responsum fuisset, quod non ante moreretur, quàm Christum vidisset:& Christus infans in templum cum matre venisset, agnouit in spiritu natum esse iam Christum, de quo sibi fuerat ante prædictum:quo viso, sciuit se cito esse moriturum. Lætus itaque de morte iam proxima, & de vicina accersitione securus, accepit in manus puerum,& benedicens Deum, exclamauit & dixit, *Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Lucæ 2.
Probans, scilicet, atque contestans, tunc esse seruis Dei pacem, tũc liberam, tunc tranquillã quietem, quando de istius mũdi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim pax nostra, illa fida tranquillitas, illa stabilis & firma & perpetua securitas. Ceterum, quid aliud in mundo, quàm pugna aduersus diabolum quotidie geritur? quàm aduersum iacula eius & tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum auaritia nobis, cũ impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est: cum carnalibus vitiis, cum illecebris secularibus assidua & molesta luctatio est. Obsessa mens hominis & vndiq; diaboli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si auaritia prostrata est, exurgit libido: si libido compressa est, succedit ambitio: si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia inuitat, inuidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod diuina lex prohibet: cõpelleris iurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus vrgetur, & delectat hic inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit ac optandum, ad Christum subueniente velocius morte properare, ipso instruente nos & dicente, *Amen amen dico vobis, quoniam plorabitis vos & plangetis, seculum autem gaudebit: vos tristes eritis, sed tristitia vestra in lætitiam veniet.* Quis non tristitia carere optet? quis non ad lætitiam venire festinet? Quando autem in lætitiam veniat nostra tristitia, dominus denuo ipse declarat dicens, *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo auferet à vobis.* Ioan. 16.
Cum ergo Christum videre, gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi, quæúe dementia est, amare pressuras & pœnas, & lachrimas mũdi, & non festinare potius ad gaudiũ, quod nunquam possit auferri? Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit vera esse quæ promittit Deus, qui verax est, cuius sermo credentibus æternus & firmus est. Si tibi vir grauis & laudabilis aliquid polliceretur, haberes pollicenti fidem: nec te falli aut decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires: nunc Deus tecũ loquitur, & tu mẽte incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo recedẽti immortalitatẽ atq; æternitatem pollicetur, & tu dubitas? hoc est Deum omnino nõ nosse, hoc est, Christum credentium magistrum, peccato incredulitatis offendere: hoc est, in ecclesia constitutũ, fidem in domo fidei nõ habere. Quantũ prosit exire de seculo, Christus ipse salutis atq; vtilitatis nostræ magister ostẽdit, qui cũ discipuli eius cõtristarẽtur, quod se iam diceret recessurum, locutus est ad eos dicẽs, *Si me dilexissetis, gauderetis, quoniã vado ad patrem:* Ioan. 14.
docens & ostendens, cũ chari quos diligimus, de seculo exeunt, gaudendum potius quàm dolendũ. Cuius rei memor beatus apostolus Paulus in epistola sua ponit & dicit, *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum*: lucrũ maximum cõputans, iam seculi laqueis non teneri, iã nullis peccatis & vitiis carnis obnoxium fieri, exemptũ pressuris angentibus, & venenatis diaboli faucibus liberatum, ad lætitiã salutis æternæ Christo vocãte proficisci. At enim quosdã mouet, quod æqualiter cũ gentibus, nostros morbi istius valitudo corripiat: Philip. 1.

quasi ad hoc crediderit Christianus, vt immunis à contactu malorum, mundo & seculo feliciter perfruatur: & non omnia hic aduersa perpessus, ad futuram lętitiam reseruetur. Mouet quosdam, quod sit nobis cum ceteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum ceteris, quandiu adhuc secundum legem primæ natiuitatis manet caro ista communis? Quousque isthic in mundo sumus, cum genere humano carnis æqualitate cõiungimur, spiritu separamur? Itaque donec corruptiuum istud induat incorruptionem, & mortale hoc accipiat immortalitatem, & spiritus nos perducat ad deum patrem, quæcunque sunt carnis incommoda, sunt nobis cum humano genere communia. Sic cum fœtu sterili terra ieiuna est, neminẽ fames separat. sic cum irruptione hostili ciuitas aliqua obsessa est, omnes simul captiuitas vastat. Et quãdo imbres nubila serena longa suspẽdunt, omnibus siccitas vna est. Et cum nauem scopulosa saxa confringunt, nauigantibus naufragium sine exceptione commune est. Et oculorum dolor, & impetus febrium, & omnium valitudo membrorum cum ceteris communis est nobis, quandiu portatur in seculo caro ista communis. Quin immò si qua conditione, si qua lege crediderit Christianus, noscat & teneat: sciet plus sibi quàm ceteris in seculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugna-
Ecclesia.2. tione luctandum. Docet & præmonet scriptura diuina dicens, *Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore: & prępara animam tuam ad tentationem.* Et iterum, *In dolore sustine, & in timore, & in humilitate patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum, similiter & argentum.* Sic Iob post rerum damna, post pignorum funera, vulneribus quoque & vermibus grauiter adflictus, non victus est, sed probatus: qui in ipsis conflictationibus & doloribus suis patien-
Iob 1. tiam religiosæ mentis ostendens ait, *Nudus exiui de vtero matris, nudus etiam ibo sub terram: Dominus dedit, & dominus abstulit: sicut domino visum est, ita quoque factum est: sit nomen Domini benedictum.* Et cum eum vxor sua compelleret, vt vi doloris impatiens aliquid aduersus Deum querula & inuidiosa voce lo-
Iob.2. queretur, respondit & dixit, *Tanquam vna ex ineptis mulieribus locuta es. si enim bona suscepimus de manu Domini, mala quare non toleremus? In omnibus his quæ contigerunt ei, nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu domini.* Itaque illi testimonium perhibet Dominus, dicens, *Animaduertisti puerum meum Iob? non enim est similis illi quisquam in terris homo sine querela, verus dei cultor.* Et Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa & gloriosa pręconia, cęcitatem luminum passus, timens & benedicens in aduersis Deum, per ipsam corporis sui cladem creuit ad laudem, quem & ipsum vxor sua deprauare tentauit di-
Tob.2. cens, *Vbi sunt iustitiæ tuæ? ecce quæ pateris.* At ille circa timorẽ dei stabilis & firmus, & ad omnẽ tolerantiã passionis, fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ in dolore non cessit, sed magis deũ patientia maiore promeruit, quẽ postmodum Raphaël angelus collaudat & dicit, *Opera dei reuelare, & confiteri honorificum est: nam quando orabas tu & Sara nurus tua, ego obtuli memoriam orationis vestræ in conspectu claritatis dei. Et cum sepelires tu mortuos, similiter: & quia non es cunctatus exurgere, & derelinquere prandium tuum, & abisti & condidisti mortuum, & missus sum tentare te:* & nunc, *Misit me Deus curare te, & Saram nurum tuam: ego enim sum Raphael, vnus ex septem angelis sanctis qui adsistimus & conuersamur ante claritatem Dei.* Hanc tolerantiam iusti semper habuerunt, hanc apostoli disciplinam de Domini lege tenuerunt, non musitare in aduersis, sed quæcunque in seculo accidunt, fortiter & patiẽter excipere. Cum Iudæorum populus hinc semper offenderit, quod aduersus deum frequẽtius
Nume.10. murmuraret, sicut testatur in Numeris Dominus deus dicens, *Desinat murmuratio eorum à me, & non morientur.* Murmurandum non est in aduersis, fratres dilectissimi, sed patienter & fortiter quicquid acciderit, sustinendum, cum scrip-

ſcriptum ſit, *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus : cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet*: in Deuteronomio quoque moneat per Moyſen Spiritus ſanctus, & dicat, *Dominus Deus tuus vexabit te, & famem inÿciet tibi, & cognoſceturin corde tuo, ſi bene cuſtodieris præcepta eius, ſiue non.* Et iterum, *Tentat dominus vos Deus veſter, vt ſciat ſi diligitis dominum deum veſtrum ex toto corde veſtro, & ex tota anima veſtra.* Sic Abrahã Deo placuit, vt placeret Deo, nec amittere filium timuit, nec gerere parricidium recuſauit. Qui filium non potes ſorte & lege mortalitatis amittere, quid faceres, ſi filiũ iubereris occidere? Ad omnia te paratum facere timor Dei & fides debet. Sit licet rei familiaris amiſsio, ſit de infeſtantibus morbis aſsidua membrorum & cruenta vexatio: ſit de vxore, de liberis, de excedẽtibus charis funebris & triſtis auulſio, non ſint tibi offendicula iſta, ſed prælia: nec debilitent aut frangant Chriſtiani fidem, ſed potius oſtendant in colluctatione virtutem : cum contemnenda ſit omnis iniuria malorum præſentium, fiducia futurorum bonorum. Niſi præceſſerit pugna, nõ poteſt eſſe victoria: cũ fuerit in pugnæ cõgreſsione victoria, tũc datur vincẽtibus & corona: nam gubernator in tẽpeſtate dinoſcitur, in acie miles probatur. Delicata iactatio eſt, cum periculum non eſt: conflictatio in aduerſis, probatio eſt veritatis. Arbor quæ alta radice fundata eſt, ventis incumbẽtibus non mouetur: & nauis quæ forti compage ſolidata eſt, pulſatur fluctibus, nec foratur: & quando area fruges terit, ventos fortia grana & robuſta contemnunt, inanes paleæ flatu portãte rapiuntur. Sic & Apoſtolus Paulus, poſt naufragia, poſt flagella, poſt carnis & corporis multa & grauia tormenta, non vexari, ſed emendari ſe dicit aduerſis, vt dum grauius adfligitur, verius probaretur, *Datus eſt mihi*, inquit, *ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ, qui me colaphizet, vt non extollar: propter quod ter dominum rogaui, vt diſcederet à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur.* Quando ergo infirmitas, & imbecillitas, & vaſtitas aliqua graſſatur, tunc virtus noſtra perficitur: tunc fides ſi tentata perſtiterit, coronatur, ſicut ſcriptum eſt, *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.* Hoc denique inter nos & ceteros intereſt qui Deum neſciunt, quod illi aduerſis queruntur & murmurant: nos aduerſa non auocant à virtutis & fidei veritate, ſed comprobant in dolore. Hoc quod nunc corporis vires ſolutus influxum venter euiſcerat, quod in faucium vulnera conceptus medullitus ignis exæſtuat, quod aſsiduo vomitu inteſtina quatiuntur, quod oculi vi ſanguinis inardeſcunt, quod quorũdam vel pedes vel aliquæ membrorum partes contagio morbidæ putredinis amputantur, quod per iacturas & damna corporum prorumpente languore, vel debilitatur inceſſus, vel auditus obſtruitur, vel cæcatur aſpectus, ad documentum proficit fidei. Contra tot impetus vaſtitatis & mortis inconcuſsis animi virtutibus congredi, quãta pectoris magnitudo eſt? & quanta ſublimitas, inter ruinas humani generis ſtare rectum, nec cum eis quibus ſpes in domino nulla eſt, iacere proſtratũ? Gratulari magis oportet, & temporis munus ãplecti, quod dum noſtrã fidẽ firmiter promimus, & labore tolerato, ad Chriſtũ per anguſtam Chriſti viam pergimus, præmium vitæ & fidei ipſo iudicante capiamus. Mori planè timeat, ſed qui ex aqua & ſpiritu non renatus, gehennæ ignibus mancipatur. Mori timeat, qui non Chriſti cruce & paſsione cenſetur. Mori timeat, qui ad ſecundam mortem de hac morte tranſibit. Mori timeat, quem de ſeculo recedentem perennibus pœnis ęterna flamma torquebit. Mori timeat, cui hoc mora longiore confertur, vt cruciatus eius & gemitus interim differatur. Multi ex noſtris in hac mortalitate moriuntur, hoc eſt multi ex noſtris de ſeculo liberantur. Mortalitas iſta Iudæis & gentilibus & Chriſti hoſtibus peſtis eſt, Dei autem ſeruis ſalutaris exceſſus eſt. Hoc quod ſine vllo diſcrimine generis hu-

Pſal 50. Deuter. 8. Gene. 22. 2. Corin. 12. Eccleſi. 27.

mani,cum iniustis moriuntur & iusti, non est quod putetis bonis & malis interitum esse communem. Ad refrigerium iusti vocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti:datur velocius tutela fidentibus,perfidis pœna. Improuidi & ingrati sumus,fratres dilectissimi,ad beneficia diuina,nec quid nobis conferatur,agnoscimus.Excedūt ecce in pace tot cum gloria sua virgines,venientis Antichristi minas & corruptelas & lupanaria non timentes:pueri periculum lubricæ ætatis euadunt, ad continentiæ atque innocentiæ præmium feliciter veniunt:tormenta iam nō timet delicata matrona,metum persecutionis,& manus cruciatusq; carnificis,moriēdi celeritate lucrata. Pauore mortalitatis & temporis accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignaui:desertores compelluntur, vt redeant: gentiles coguntur, vt credant: vetus fidelium populus,ad quietē vocatur:ad aciem recens & copiosus exercitus robore fortiore colligitur: pugnaturus sine metu mortis cum prælium venerit,qui ad militiam tempore mortalitatis accedit. Quid deinde illud fratres dilectissimi,quale est? quàm pertinens, quàm necessarium, quod pestis ista & lues,quæ horribilis & feralis videtur,explorat iustitiam singulorum,& mentes humani generis examinat,an infirmis seruiāt sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereātur seruorum languentium domini, an deprecantes ægros non deserāt medici: an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces auaritiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis extinguant, an ceruicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus charis, vel sic aliquid diuites largiantur & donent sine hærede morituri. Vt nihil aliud mortalitas ista contulerit,hoc Christianis & Dei seruis plurimum præstitit, quod martyrium cœpimus libenter adpetere, dum mortem discimus non timere. Exercitia sunt nobis ista,non funera,dant animo fortitudinis gloriam,contemptu mortis præparant ad coronam. Sed fortasse aliquis opponat & dicat, Hoc me ergo in præsenti mortalitate contristat,quod qui paratus ad confessionem fueram, & ad tolerantiam passionis, toto me corde & plena virtute deuoueram,meo martyrio priuor, dum morte præuenior. Primo in loco, non est in tua potestate,sed in Dei dignatione martyrium: nec potes te dicere perdidisse, quod nescis an merearis accipere: tunc deinde scrutator renum & cordis Deus,& occultorum contemplator & cognitor,videt te,& laudat,& cōprobat:& qui perspicit apud te paratam fuisse virtutem,reddet pro virtute mercedem. Nunquid Cain cùm Deo munus offerret,iam peremerat fratrem?& tamen parricidium mente cōceptum Deus prouidus ante damnauit.vt illic cogitatio mala & perniciosa cōceptio Deo præuidente,perspecta est: ita & in Dei seruis, apud quos confessio cogitatur, & martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo iudice coronatur. Aliud est martyrio animū deesse,aliud animo defuisse martyrium. Qualem te inuenit dominus cum vocat,talē pariter & iudicat,quando ipse testetur & dicat, *Et scient omnes ecclesiæ,quod ego sum scrutator renis & cordis.* nec enim sanguinem vestrū Deus quærit,sed fidē. nam nec Abraham, nec Isaac,nec Iacob occisi sunt,& tamen fidei ac iustitię meritis honorati,inter patriarchas primi esse meruerunt. Ad quorum conuiuium congregatur quisque, fidelis & iustus & laudabilis inuenitur. Meminisse debemus voluntatem nos nō nostram,sed Dei facere debere, secundū quod nos Deus quotidie iussit orare. Quàm præposterum est, quamque peruersum, vt cum Dei voluntatem fieri postulemus, quando euocat nos & accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis eius imperio pareamus. Obnitimur & reluctamur, & peruicacium more seruorum ad conspectum domini, cum tristitia & mœrore perducimur,exeuntes isthinc necessitatis vinculo,nō obsequio voluntatis: & volumus ab eo præmiis cælestibus honorari, ad quem venimus inuiti?

Apocalyp.2.

inuiti? Quid ergo oramus & petimus, vt adueniat regnum cælorum, si captiuitas terrena delectat? Quid precibus frequenter iteratis, rogamus & poscimus, vt acceleret dies regni, si maiora desideria & vota potiora sunt, seruire hîc diabolo, quàm regnare cum Christo? Deniq; vt manifestiùs diuinæ prouidētiæ inditia clarescerēt, quod dominus præscius futurorum suis consulat ad veram salutem: cum quidam de collegis & consacerdotibus nostris iam infirmitate defessus, & de appropinquante iam morte sollicitus, commeatum sibi precaretur, adstitit deprecāti, & iam penè morienti, iuuenis honore & maiestate venerabilis, statu celsus, & clarus aspectu, & quē adsistentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre iam poterat de seculo recessurus. Atque ille nō sine quadam animi & vocis indignatione infremuit & dixit, Pati timetis, exire nō vultis, quid faciam vobis? Increpantis vox est & monētis, qui de persecutione sollicitis, & de accersitione securis, non consentiat ad præsens desiderium, sed cōsulat in futurum. Audiuit frater noster & collega moriturus, quod ceteris diceret. Nam qui moriturus audiuit, ad hoc audiuit vt diceret: audiuit nō sibi ille, sed nobis. Nam quid disceret iam recessurus? didicit immo nobis remanentibus, vt dum sacerdotem qui commeatum petebat, increpatum esse comperimus, quid cunctis expediat nosceremus. Nobis quoque ipsis minimis & extremis quoties reuelatum est, quàm frequenter atque manifeste de Dei dignatione præceptum est, vt contestarer assidue, & publice prædicarem, fratres nostros non esse lugendos, accersitione Dominica de seculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed præmitti, recedentes præcedere, vt proficiscentes & nauigantes desiderari eos debere, non plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumēta alba iam sumpserint: occasionem dandam non esse gentilibus, vt nos merito ac iure reprehendant, quod, quos viuere apud Deum dicimus, vt extinctos & perditos lugeamus, & fidem quam sermone & voce depromimus, cordis & pectoris testimonio non probemus. Spei nostræ & fidei præuaricatores sumus, simulata, ficta, fucata videtur esse quæ dicimus. Nihil prodest verbis præferre virtutem, & factis destruere veritatem. Improbat deniq; apostolus Paulus, & obiurgat, & culpat, si qui cōtristentur in excessu suorum: *Nolumus*, inquit, *ignorare vos fratres de dormientibus, ne contristemini sicut & ceteri, qui non habent spem. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est & resurrexit: sic & Deus eos qui dormierunt in Iesu, adducet cum eo.* 1.Thessal.4. Eos contristari dicit in excessu suorum, qui spem non habēt. Qui autem spe viuimus, & in Deum credimus, & Christum passum esse pro nobis, & resurrexisse confidimus, in Christo manentes, & per ipsum atque in ipso resurgentes, quid aut ipsi recedere isthinc de seculo nolumus, aut nostros recedentes quasi perditos plangimus ac dolemus? ipso Christo domino & Deo nostro monēte ac dicēte, *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, licet moriatur, viuet: & omnis qui viuit et credit in me, non morietur in æternum.* Ioan.11. Si in Christum credimus, fidem verbis eius & promissis habeamus, & non moriemur in æternū: ad Christum cum quo & victuri & regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus. Quod interim morimur, ad immortalitatē morte trāsgredimur: nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contingerit exire: non est exitus iste, sed transitus, & temporali itinere decurso, ad æterna transgressus. Quis non ad meliora festinet? Quis non mutari & reformari ad Christi speciem, & ad cælestis gratiæ dignitatem venire citius exoptet? Paulo apostolo prædicante, *Nostra autem conuersatio*, inquit, *in cælis est, vnde & dominum expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori claritatis suæ.* Philip.3. Tales nos futuros & Christus dominus pollicetur, quando vt cum illo simus, & cum illo in æternis sedibus viuimus, atq; in re-

Ioan.17. gnis cælestib' gaudeamus, patrē pro nobis precatur dicēs, *Pater quos mihi dedisti, volo vt vbi ego fuero, & ipsi sint mecum, & videant claritatem quam mihi dedisti prius quàm mundus fieret.* Venturus ad Christi sedē, ad regnorū cælestium claritatem, lugere non debet nec plangere, sed potius secundum pollicitationem domini, secundum fidem veritatis, in profectione sua & translatione gaudere. Sic denique inuenimus & Enoch translatum esse, qui Deo placuit, Gen.5. sicut in Genesi testatur & loquitur scriptura diuina, *Et placuit Enoch Deo, & non est inuentus postmodum, quia Deus illū transtulit.* Hoc fuit placuisse in cōspectu Dei, de hoc contagio seculi meruisse transferri. Sed & per Salomonē docet spiritus sanctus, qui Deo placeāt, maturius istinc eximi & citius liberari, ne dū in isto mūdo diutius immorantur, mūdi contactibus polluantur. *Raptus est*, inquit, *ne malitia mutaret intellectum eius: placita enim erat Deo anima eius:* Sap.4. *propter hoc properauit educere eum de media iniquitate.* Sic & in psalmis ad dominum properat spiritali fide, Deo suo anima deuota, sicut scriptum est, *Quàm* Psal.83. *dilectissima habitationes tuæ, Deus virtutum: desiderat & properat anima mea ad atria Dei.* Eius est in mundo diu velle remanere, quē mundus oblectat, quem seculum blandiens atque decipiens illecebris terrenæ voluptatis inuitat. Porrò cum mundus oderit Christianum, quid amas eum qui te odit: & non magis sequeris Christum qui te & redemit & diligit? Iohannes in epistola sua clamat & loquitur, & ne carnalia desideria sectantes, mundū diligamus, hor-1.Ioan.2. tatur: *Nolite*, inquit, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundū, nō est charitas patris in illo: quia omne quod in mūdo est, cōcupiscētia carnis est, et cōcupiscētia oculorum, & ambitio mundi quæ non est à patre, sed ex concupiscentia mūdi: et mundus transibit & concupiscentia eius: qui autem fecerit voluntatē Dei, manet in æternū, quomodo et Deus manet in æternum.* Potius fratres dilectissimi, mēte integra, fide firma, virtute robusta, parati ad omnē volūtatem Dei simus: pauore mortis exclusо, immortalitatē quæ sequitur, cogitemus. Hoc nos ostendamus esse quod credimus, vt nec charorū lugeamus excessum: & cū accersitionis propriæ dies venerit, incunctanter & libenter ad dominū ipso vocāte veniamus. Quod cum semper faciendū fuerit Dei seruis, nunc fieri multo magis debet, corruēte iam mundo, & malorū infestantium turbinibus obsesso, vt qui cernimus cœpisse iam grauia, & scimus imminere grauiora, lucrum maximum computemus, si istinc velocius recedamus. Si in habitaculo tuo parietes vetustate nutarent, tecta desuper tremerēt, domus iam fatigata, iam lassa ędificiis senectute labētibus, ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si te nauigāte, turbida & procellosa tempestas fluctibus violentis excitatis, prænunciaret futura naufragia, nonne portum velociter peteres? Mundus ecce nutat & labitur, & ruinam sui nō iam senectute rerum, sed fine testatur: & tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis, quòd exitu maturiore subtractus, ruinis & naufragiis, & plagis imminentibus exuaris? Considerandum est, fratres dilectissimi, & identidem cogitandū, renunciasse nos mundo, & tanquam hospites & peregrinos, hic interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos, & laqueis secularibus exolutos, paradiso restituit, & regno cælesti. Quis non peregre constitutus properet in patriam regredi? Quis non ad suos nauigare festinans, ventum prosperum cupidius optaret, vt velociter charos liceret amplecti? Patriam nos nostram paradisum computamus, parentes nostros patriarchas habere iam cœpimus, quid non properamus, & currimus, vt patriam nostram videre, vt parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum: frequens nos & copiosa turba desiderat, iam de sua incolumitate secura, & adhuc de nostra incolumitate sollicita. Ad horum conspectum & complexum venire, quanta

&illis

& illis & nobis in commune lætitia est? qualis illic cælestium regnorum voluptas, sine timore moriendi, & cum æternitate viuēdi? quàm summa & perpetua felicitas? illic apostolorum gloriosus chorus, illic prophetarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus, ob certaminis & passionis victoriam coronatus: triumphantes virgines, quæ cōcupiscentiam carnis & corporis, continentiæ robore subegerūt: remunerati misericordes, qui alimentis & largitionibus pauperum iustitiæ opera fecerunt: qui Dominica præcepta seruantes ad cælestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos fratres dilectissimi, auida cupiditate properemus, vt cum his cito esse possimus, vt cito ad Christum venire contingat, optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis & fidei dominus Christus aspiciat, daturus eis gloriæ suæ ampliora præmia, quorum circa se fuerint desideria maiora. Amen.

## CAECILII CYPRIANI, DE OPERE ET ELEEMOSYNIS. X.

*ARGVMEN. De Eleemosyna concionatur, ad pietatis & misericordiæ opera inuitans, asseueránsque iustitiæ & misericordiæ operibus, pietatem diuinam mortalibus subuenire.*

MVLTA & magna sunt fratres charissimi, beneficia diuina, in quibus salutem nostram, Dei patris & Christi larga & copiosa clementia & operata sit, & semper operetur, quod conseruandis ac viuificandis nobis pater filium misit, vt reparare nos posset, quodque filius missus esse, & hominis filius voluit, vt nos Dei filios faceret. Humiliauit se, vt populum qui prius iacebat, erigeret. Vulneratus est, vt vulnera nostra curaret. Seruiuit, vt ad libertatem seruientes extraheret. Mori sustinuit, vt moriens immortalitatem mortalibus exhiberet. Multa hæc sunt & magna diuinæ misericordiæ munera. Sed adhuc qualis prouidentia illa, & quanta clementia Christi est, quod nobis salutari ratione prospicitur, vt homini qui redemptus est, reseruando plenius consulatur? Nam cum dominus adueniens sanasset illa quæ Adam portauerat vulnera, & venena serpentis antiqua curasset, legem dedit sano, & præcepit ne vltra peccaret, ne quid peccanti grauius eueniret. Coartati eramus, & in angustū innocentiæ præscriptione conclusi, nec habebat quid fragilitatis humanæ infirmitas, atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas diuina subueniens, iustitiæ & misericordiæ operibus ostensis, viam quandam tuendæ salutis aperiret, vt sordes postmodum quascunque contrahimus, eleemosynis abluamus. Loquitur in scripturis spiritus sanctus, & dicit, *Eleemosynis & fide delicta purgantur*, non Tob. 4.
vtique illa delicta quæ fuerant ante contracta: nam illa Christi sanguine & sanctificatione purgantur. Item denuo dicit, *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum*. Hic ostenditur quoque & probatur, quia sicut la- Ecclesia. 3.

uachro aquæ ſalutaris gehēnæ ignis extinguitur, ita eleemoſynis atque operationibus iuſtis delictorum flamma ſopitur. Et quia ſemel in baptiſmo remiſſa peccatorū datur, aſsidua & iugis operatio, baptiſmi inſtar imitata, Dei rurſus indulgentiam largitur. Hoc & dominus in euangelio docet: nam cum denotarentur diſcipuli eius quod ederant, nec prius manus abluiſſent, reſpondit, & dixit, *Qui fecit quod intus eſt, fecit & quod foris eſt: Verum date eleemoſynam, & ecce munda ſunt omnia vobis*, docens ſcilicet & oſtendens, non manus lauandas eſſe, ſed pectus & ſordes intrinſecus potius quàm extrinſecus diluendas: verum qui purgauerit quod eſt intus, eum quoque id quod foris eſt, repurgaſſe: & emundata mente, cute quoque & corpore mundum eſſe cœpiſſe. Porrò autem monens & oſtendens vnde mundi & purgati eſſe poſſimus, addidit eleemoſynas eſſe faciendas. Miſericors docet ac monet miſericordiam fieri. Et quia ſeruare quærit, quos precio magno redemit, poſt baptiſmi gratiam ſordidatos, docet denuo poſſe purgari. Agnoſcamus itaq; fratres chariſsimi, diuinæ indulgentiæ ſalubre munus, & emundandis purgandiſque peccatis noſtris, qui ſine aliquo conſcientiæ vulnere eſſe nō poſſumus, medelis ſpiritalibus vulnera noſtra curemus. Nec quiſquam ſic ſibi blandiatur de puro atque immaculato corde, vt innocentia ſua fretus medicinam non putet adhibendam eſſe vulneribus, cum ſcriptum ſit, *Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccatis?* Et iterum in epiſtola ſua Iohannes ponat & dicat, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſmet ipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt. Si autem confeßi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt dominus, qui nobis peccata dimittat.* Si autem nemo eſſe ſine peccato poteſt, & quiſquis ſe inculpatum dixerit, aut ſuperbus aut ſtultus eſt, quàm neceſſaria, quàm benigna eſt diuina clementia? quæ cū ſciat non deeſſe ſanatis quædam poſtmodum vulnera, dedit curandis denuo ſanandiſque vulneribus remedia ſalutaria. Nunquam denique fratres chariſsimi, admonitio diuina ceſſauit, nūquam tacuit, quo minus in ſcripturis ſanctis tam veteribus, quàm nouis, ſemper & vbique ad miſericordię opera Dei populus prouocaretur, & canente atque exhortante ſpiritu ſancto, quiſque ad ſpem regni cæleſtibus inſtruitur, facere eleemoſynas iuberetur. Mandat & præcipit Eſaiæ Deus: *Exclama*, inquit, *in fortitudine, & noli parcere: ſicut tuba exalta vocem tuam, & annuncia plebi meæ peccata ipſorum, & domui Iacob facinora eorum.* Et cum peccata eis ſua exprobrare præcepiſſet, cumque eorū facinora pleno indignationis impetu protuliſſet, dixiſſetq; eos, nec ſi orationibus & precibus & ieiuniis vterentur, ſatisfacere pro delictis poſſe, nec ſi in cilicio & cinere voluerentur, iram Dei poſſe lenire: in nouiſsima tamen parte demonſtrās ſolis eleemoſynis Deū poſſe placari, addidit dicēs, *Frange eſurienti panem tuum, & egenos ſine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, veſti, & domeſticos ſeminis tui non deſpicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, & veſtimenta tua cito orientur, & præibit ante te iuſtitia, & claritas Dei circundabit te. Tunc exclamabis, & Deus exaudiet te, dum adhuc loqueris dicet, Ecce adſum.* Remedia propitiando Deo ipſius Dei verbis data ſunt, quid deberent facere peccantes, magiſteria diuina docuerunt. Operationibus iuſtis Deo ſatisfieri, miſericordiæ meritis peccata purgari, & apud Salomonem legimus: *Conclude eleemoſynā*, inquit, *in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Et iterū, *Qui obturat aures ne audiat imbecillum, & ipſe inuocabit dominū, et nō erit qui exaudiat eum.* Neque enim promereri domini miſericordiam poterit, qui miſericors ipſe non fuerit: aut impetrabit de diuina pietate aliquid in precibus, qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in pſalmis ſpiritus ſanctus declarat & probat, dicens, *Beatus qui intelligit ſuper egenū et pauperē, in die mala liberabit eum dominus.* Quorum præceptorum memor Daniel, cū rex Nabucho-

Lucæ 11. Prouer. 20. 1. Ioan. 1. Eſa. 58. Ibidem. Eccleſi. 29. Prouer. 21. Pſal. 40. Dan. 4.

Nabuchodonosor aduerso somnio territus æstuaret, pro auertendis malis ac diuina ope impetranda remedium dedit, dicens, *Proptèrea rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniustitias tuas miserationibus pauperum, & erit Deus parcens peccatis tuis.* Cui rex non obtemperans, aduersa quæ viderat, & infesta perpessus est: quæ euadere & vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. Raphaël quoque angelus paria testatur, & vt eleemosyna libenter ac largiter fiat hortatur, dicens, *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, quia eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata.* Ostendit orationes nostras ac ieiunia minus posse, nisi eleemosynis adiuuentur. Deprecationes solas parum ad impetrandum valere, nisi factorum & operum accessione satientur. Reuelat Angelus & manifestat, & firmat eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculo redimi, eleemosynis animas à morte liberari. Nec sic fratres charissimi, ista proferimus, vt non quod Raphaël angelus dixit, veritatis testimonio comprobemus. Sic in Actibus Apostolorum facti fides posita est, & quod eleemosynis non tantum à secunda, sed & à prima morte animæ liberentur, gestæ & impletæ rei probatione compertum est. Tabitha operationibus iustis & eleemosynis præstandis plurimum dedita, cum infirmata esset & mortua, ad cadauer exanime Petrus accitus est: qui cum impigre pro apostolica humanitate venisset, circunsteterunt eum viduę flentes & rogantes, pallia & tunicas & omnia illa quæ prius sumpserant indumenta monstrantes, nec pro defuncta suis vocibus, sed ipsius operibus deprecantes. Sensit Petrus impetrari posse, quod sic petebatur: nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus. Cum itaque genibus nixus orasset, & viduarum ac pauperum idoneus aduocatus, legatas sibi preces ad dominum pertulisset, conuersus ad corpus, quod in tabula iam lotum iacebat, *Tabitha*, inquit, *exsurge in nomine Iesu Christi*, nec defuit Petro, quo minus statim ferret auxilium, qui in Euangelio dari dixerat quicquid fuisset in eius nomine postulatū. Mors itaque suspenditur, & spiritus redditur, & mirantibus cunctis ac stupentibus, ad hanc denuo lucem rediuiuum corpus animatur. Tantum potuerūt misericordiæ merita, tantum opera iusta valuerunt: quæ laborantibus viduis largita fuerat subsidia viuendi, meruit ad vitam viduarum petitione reuocari. Itaque in Euangelio dominus doctor vitæ nostræ, & magister salutis æternæ, viuificās credentium populum, & viuificatis consulens in æternum, inter sua mandata diuina & præcepta cælestia, nihil crebrius mandat & præcipit, quàm vt insistamus eleemosynis dandis, nec terrenis possessionibus incubemus, sed cælestes thesauros potius recōdamus. *Vendite*, inquit, *res vestras, & date eleemosynam.* Et iterum, *Nolite vobis condere thesauros super terram, vbi tinea & comestura exterminat, & vbi fures effodiunt & furantur: thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, vbi neque tinea, neque comestura exterminat, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Et cum obseruata lege perfectum & consummatum vellet ostendere, *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade & vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Item alio loco negociatorem cælestis gratiæ, & cōparatorem salutis æternæ, distractis omnibus rebus suis, preciosam margaritam, hoc est vitam æternam Christi cruore preciosam, de quantitate patrimonij sui dici debere mercari: *Simile est*, inquit, *regnum cælorum homini negociatori quærenti bonas margaritas. Vbi autem inuenit preciosam margaritam, abiit & vendidit omnia quæcunque habuit, & emit illam.* Eos denique & Abrahæ filios dicit, quos in iuuandis alendisque pauperibus operarios cernit. Nam cum Zacchæus dixisset, *Ecce dimidium ex substantia mea do egenis, & si cui quid*

Thob 12.

Act. 9.

Lucæ 12.

Matth. 6.

Matth. 19.

Ibidem 13.

Lucæ 19.

*fraudaui, quadruplum reddo. respondit Iesus & dixit, quia salus hodie huic domui facta est, quoniam & hic filius est Abrahæ.* Nam si Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam: vtiq; qui secundum præceptum Dei eleemosynas facit, Deo credit: & qui habet fidei veritatem, seruat Dei timorem: qui autem Dei timorem seruat, in miserationibus pauperum Deum cogitat. Operatur enim ideo quia credit, quia scit vera esse quæ prædicta sunt verbis Dei, nec scripturam sanctam posse mentiri: arbores infructuosas, id est, steriles homines excidi & in ignem mitti, misericordes autem ad regnum vocari. Quia & in alio loco operarios & fructuosos fideles appellat, infructuosis verò & sterilibus fidem derogat, dicens, *Si in iniusto mamona fideles non fuistis, quod est verum quis credet vobis? & si in alieno fideles non fuistis, quod est vestrũ quis dabit vobis?* Si vereris & metuis, ne si operari plurimum cœperis, patrimonio tuo larga operatione finito, ad penuriã forte redigaris, esto in hac parte intrepidus, esto securus. Finiri non potest vnde in vsus Christi impẽditur, vnde opus cæleste celebratur. Nec hoc tibi de meo spondeo, sed de sanctarum scripturarũ fide, & diuinæ pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur per Salomonẽ spiritus sanctus, & dicit, *Qui dat pauperibus, nunquam egebit: qui autẽ auertit oculum suum, in magna penuria erit:* ostendẽs misericordes atq; operantes egere non posse, magis parcos & steriles ad inopiam postmodum deuenire. Item beatus apostolus Paulus dominicæ inspirationis gratia plenus, *Qui administrat,* inquit, *semen seminanti, & panem ad edendum præstabit, & multiplicabit seminationem vestram, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletemini.* & iterum, *Administratio huius officij non tantum supplebit ea, quæ sanctis desunt, sed & abundabit per multas gratiarum actiones in Deum.* Quoniam dũ gratiarum actio ad Deum pro eleemosynis atque orationibus nostris pauperum oratione dirigitur, census operãtis Dei retributione cumulatur. Et dominus in Euangelio iam tunc eiusmodi hominum corda considerans, & perfidis atq; incredulis præscia voce denuncians, contestatur & dicit, *Nolite cogitare dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur? hæc enim nationes quærunt. Scit autem pater vester, quia omnium horum indigetis. Quærite primum regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur vobis.* Eis omnia apponi dicit & tradi, qui regnum & iustitiam Dei quærunt. Eos enim dominus cum iudicij dies venerit, ad percipiendum regnum dicit admitti, qui fuerint in ecclesia eius operati. Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter cœperis: & nescis miser, quia dum times ne res familiaris deficiat, vita ipsa & salus deficit: & dum ne quid de rebus tuis minuatur attendis, non respicis quod ipse minuaris, amator magis mamonæ quàm animæ tuæ, vt dum times ne pro te patrimonium tuum perdas, ipse pro patrimonio pereas. Et ideo bene Apostolus clamat & dicit, *Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid poßumus: habentes autem exhibitionem & tegumentum, his contenti simus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in muscipulam, & desideria multa & nociua, quæ mergunt hominem in perditionem & in interitum. radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter cœperis? quando enim factum est vt iusto possent deesse subsidia, cum scriptum sit, *Non occidet fame dominus animam iustam?* Helias in solitudine coruis ministrantibus pascitur, & Danieli in lacu ad leonum prædam iussu regis incluso, prandium diuinitus apparatur: & tu metuis ne operanti & Deum promerenti desit alimentũ? quando ipse in Euangelio ad exprobrationem eorum, quibus mens dubia est & fides parua, contestetur & dicat, *Aspicite volatilia cæli, quoniam non seminant, neque metunt, neque colligunt in horrea,*

Marginal notes: Lucæ 16. — Prouerb. 28. — 2. Corin. 9. — Matth. 6. — 1. Timo. 6. — Prouer. 10. — 3. Reg. 17. — Dan. 14. — Matt. 6.

*in horrea, & pater vester cælestis alit illa, nonne vos pluris estis illis?* Volucres Deus pascit, & passeribus alimenta diurna præstantur, & quibus nullus diuinæ rei sensus est, eis nec cibus, nec potus deest: tu Christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu domino suo charo aliquid existimas defuturum? nisi si putas, quia qui Christum pascit, à Christo ipse non pascitur: aut eis terrena deerunt, quibus cælestia & diuina tribuuntur. Vnde hæc incredula cogitatio? & vnde impia & sacrilega ista meditatio? quid facit in domo fidei perfidum pectus? quid qui Christo omnino non credit, appellatur & dicitur Christianus? Pharisæi tibi magis congruit nomen. nam cum dominus in Euangelio de eleemosynis disputaret, & vt nobis amicos de terrestribus lucris prouida operatione faceremus, qui nos postmodum in tabernacula æterna susciperent, fideliter & salubriter præmoneret, addidit post hæc scriptura dicens, *Audiebant autem hæc omnia Pharisæi qui erant cupidissimi, & irridebant.* Quales nunc in ecclesia quosdam videmus, quorum præclusæ aures & corda cæcata nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittunt, de quibus mirari non oportet, quod contemnant in tractatibus seruum, quando à talibus ipsum dominum videamus esse contemptum. Quid tibi istis ineptis & stultis cogitationibus plaudis, quasi metu & sollicitudine futurorum ab operibus retarderis? quid vmbras & præstigias quasdam vanæ excusationis obtendis? confitere immò quæ vera sunt, & quia scientes non potes fallere, secreta & abdita mentis exprome. Obsederunt animum tuum sterilitatis tenebræ, & recedente inde lumine veritatis, carnale pectus alta & profunda auaritiæ caligo cæcauit: pecuniæ tuæ captiuus & seruus es: cathenis cupiditatis & vinculis alligatus es, & quem iam soluerat Christus, denuo vinctus es: seruas pecuniam, quæ te seruata non seruat: patrimonium cumulas, quod te pondere suo onerat: nec meministi quid Deus responderit diuiti exuberantium fructuum copiam stulta exsultatione iactanti: *Stulte,* inquit, *hac nocte expostulatur anima tua à te: quæ ergo parasti, cui erunt?* Quid diuitiis tuis solus incubas? quid in pœnam tuam patrimonij pondus exaggeras, vt quo locupletior seculo fueris, pauperior Deo fias? Redditus tuos diuide cum domino Deo tuo: fructus tuos partire cum Christo: fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, vt & ille te sibi faciat regnorum cælestium cohæredem. Erras & falleris quisque te in seculo diuitem credis. Audi in Apocalypsi domini tui vocem, eiusmodi homines iustis obiurgationibus increpantem: *Dicis,* inquit, *diues sum, & ditatus sum, & nullius rei egeo, & nescis quoniam tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum de igne, vt sis diues, & vt vestiaris vestem albam, & non appareat in te fœditas nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Qui ergo locuples & diues es, eme tibi à Christo aurum ignitum, vt sordibus tuis tanquam igne decoctis, esse aurum mundum possis, si eleemosynis & iusta operatione purgeris. Eme tibi albam vestem, vt qui secundum Adam nudus fueras, & horrebas ante deformis, indumento Christi candido vestiaris. Et quæ matrona locuples & diues es, vnge oculos tuos, non stibio diaboli, sed collyrio Christi, vt peruenire ad videndum Deum possis, dum dominum & operibus bonis & moribus promereris. Ceterum quæ talis es, nec operari in ecclesia potes. Egentem enim & pauperem non respexerunt oculi tui, superfusi nigroris tenebris & nocte cæcati. Locuples & diues Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non respicis, quæ in Dominicum sine sacrificio venis, quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis. Intuere in Euangelio viduam præceptorum cælestium memorem, inter ipsas pressuras & angustias egestatis operan-

Luc. 16.

Lucæ 12.

Apocal. 3.

tem, in gazophylacium duo, quæ ſola ſibi fuerant minuta, mittentem. Quam cum animaduerteret dominus & videret, non de patrimonio, ſed de animo opus eius examinans, & conſiderans, non quantum, ſed ex quanto dediſſet,
Lucæ 21. reſpondit & dixit, *Amen dico vobis, quoniam vidua iſta omnibus plus miſit in dona Dei. Omnes enim iſti de eo quod abundabat illis, miſerunt in dona Dei: hæc autem de inopia ſua omnem quencunque habuit victum, miſit.* Multum beata & glorioſa mulier, quæ etiam ante diem iudicij meruit iudicis voce laudari. Pudeat diuites ſterilitatis atque infelicitatis ſuæ: vidua, & inops vidua, in opere inuenitur. Cumq; vniuerſa quæ dantur, pupillis conferantur & viduis, dat illa quam oportebat accipere, vt ſciamus quæ pœna ſterilem diuitem maneat, quando hoc ipſo documento operari etiam pauperes debeãt. Atque vt intelligamus hæc omnia Deo dari, & cum quiſque hæc facit, Deũ promereri, Chriſtus illud Dei dona appellat, & in dona Dei viduã duos quadrantes miſiſſe ſignificat, vt magis ac magis poſsit eſſe manifeſtum, quia qui miſeretur pauperi, Deo fœnerat. Sed nec illa res fratres chariſsimi, à bonis operibus & iuſtis refrenet & reuocet Chriſtianum, quod excuſari ſe poſſe aliquis exiſtimet beneficio filiorum, quando in impenſis ſpiritalibus Chriſtũ cogitare, qui accipere ſe profeſſus eſt, debeamus, nec conſeruos liberis no-
Matth.10. ſtris, ſed dominum præferamus, ipſo inſtruente & monẽte: *Qui diligit*, inquit, *patrem aut matrem ſuper me, non eſt me dignus: & qui diligit filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.* Item in Deuteronomio ad corroborationem fidei & di-
Deut 33. lectionem Dei paria conſcripta ſunt: *Qui dicunt*, inquit, *patri & matri, non noui te, & filios ſuos non agnouerunt, hi cuſtodierunt præcepta tua, et teſtamentũ tuum ſeruauerunt.* Nam ſi Deum toto corde diligimus, nec parentes, nec filios Deo præferre debemus. Quod & Iohannes in Epiſtola ſua ponit, charitatem
1.Ioan.3. Dei apud eos non eſſe, quos videamus operari in pauperes nolle: *Qui habuerit*, inquit, *ſubſtantiam mundi, & viderit fratrem ſuum deſiderantem, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Si enim Deus eleemoſynis pauperum fœneratur, & cum datur minimis, Chriſto datur, non eſt quod quis terrena cæleſtibus præferat, nec diuinis humana præponat. Sic vidua illa in tertio Regnorum libro, cum in ſiccitate & fame conſumptis omnibus de modico farinæ & oleo, quod ſuperfuerat, feciſſet ſubcineritium panem, quo abſumpto, moritura cum liberis eſſet, ſuperuenit Helias, & petit ſibi prius ad edendum dari, tunc quod ſuperfuiſſet, inde illam cum filiis ſuis veſci: nec obtemperare illa dubitauit, aut Heliæ filios mater in fame & egeſtate præpoſuit. Fit immò in conſpectu Dei, quod Deo placeat, prompte ac libenter quod petebatur, offertur: nec de abundantia portio, ſed de modico totum datur, & eſurientibus liberis alter prius paſcitur, neque in penuria & fame cibus antequam miſericordia cogitatur, vt dum in opere ſalutari carnaliter vita contemnitur, ſpiritaliter anima ſeruetur. Helias itaq; typum Chriſti gerens, & quod ille pro miſericordia vicẽ ſingulis reddat oſten-
3.Reg.17. dens, reſpondit & dixit, *Hæc dicit dominus, Fidelia farris non deficiet, & capſaces olei non minuetur, vſque in diem quo dabit dominus imbrem ſuper terram.* Secundum diuinæ pollicitationis fidem multiplicata ſunt viduæ & cumulata quæ præſtitit, & operibus iuſtis ac miſericordiæ meritis augmenta & incrementa ſumentibus, farris & olei vaſa completa ſunt. Nec filiis abſtulit mater quod Heliæ dedit, ſed magis contulit filiis quod benigne & pie fecit. Et illa nondum Chriſtum ſciebat, nondum præcepta eius audierat, non cruce & paſsione eius redempta, cibum & potum pro ſanguine rependebat, vt ex hoc appareat, quantum in eccleſia peccet qui ſe & filios Chriſto anteponens, diuitias ſuas ſeruat, nec patrimonium copioſum cum indigentium paupertate communicat. Sed enim multi ſunt in domo liberi, & retar-

dat te

dat te numerositas filiorum, quo minus largiter bonis operibus insistas: atqui hoc ipso operari amplius debes, quo multorum pignorum pater es, plures sunt pro quibus dominum depreceris. Multorum delicta redimenda sunt, multorum purgandæ conscientiæ, multorum animæ redimẽdæ. Vt in hac vita seculari alendis sustinendisque pignoribus, quo maior est numerus, hoc maior est & sumptus: ita & in vita spiritali atque cælesti, quo amplior fuerit pignorum copia, esse & operum debet maior impensa. Sic & Iob sacrificia numerosa pro liberis offerebat, quantusque erat in domo pignorum numerus, tantus dabatur Deo & numerus hostiarum. Et quoniam cotidie deesse non potest quod peccetur in conspectu Dei, sacrificia quotidiana non deerant, quibus possent peccata tergi, probat scriptura diuina dicens, *Iob homo* Iob.1.
*verus & iustus, habuit filios septem, & filias tres, & emundabat illos, offerens pro eis hostias Deo, secundum numerum illorum, & pro peccatis eorum vitulum vnum.* Si ergo verè filios tuos diligis, si eis exhibes plenam & paternã dulcedinem charitatis, operari magis debes, vt filios tuos Deo iusta operatione commendes. Nec eum liberis tuis cogites patrem, qui & temporarius & infirmus est: sed illum pares, qui æternus & firmus filiorum spiritalium pater est. Illi assigna facultates tuas, quas hæredibus seruas: ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes iniurias seculares diuina maiestate protector. Patrimonium Deo creditum, nec Respublica eripit, nec fiscus inuadit, nec calumnia aliqua forensis euertit. In tuto hæreditas ponitur, quæ Deo custode seruatur. Hoc est charis pignoribus in posterum prouidere, hoc est futuris hæredibus paterna pietate consulere, secundum fidem scripturæ sanctæ dicentis, *Iunenior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, neque semen* Psal.36.
*eius egens pane. Tota die miseretur & fœnerat, & semen eius in benedictione erit.* Et iterum, *Qui conuersatur sine vituperatione in iustitia, beatos post se filios re-* Prouer.20.
*linquet.* Præuaricator itaque & proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conseruandis eis religiosa & vera pietate prospicias. Qui studes terreno magis quàm cælesti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare, quàm Christo, bis delinquis, & geminum ac duplex crimen admittis, & quod non præparas filiis tuis Dei patris auxilium, & quod doces filios patrimonium plus amare quàm Christum. Esto potius liberis tuis pater talis, qualis Thobias extitit. Da vtilia & salutaria præcepta pignoribus, qualia ille filio dedit: manda filiis tuis, quod & ille filio mandauit, dicens, *Et nunc fili mando tibi, serui Deo in veritate, & fac coram illo, quod illi placet, & filiis tuis manda vt faciant iustitiam & eleemosynas, & sint memores Dei, & benedicant nomen eius omni tempore.* Et iterum, *Omnibus diebus vitæ tuæ, fili, Deum in mente habe, & noli præterire præcepta eius. Iustitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ, & noli ambulare viam iniquitatis, quoniam agente te in veritate, erit respectus operum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita fiet vt nec à te auertatur facies Dei. Prout habueris fili, sic fac eleemosynam: si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac: & si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris cum facis eleemosynam, præmium bonum reponis tibi in diem necessitatis. Quia eleemosyna à* Tob.4.
*morte liberat, & non patitur ire in tenebras.* Munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo. Quale munus est fratres dilectissimi, cuius editio Deo spectante celebratur? Si in gentilium munere, grande & gloriosum videtur, proconsules vel imperatores habere præsentes, & apparatus ac sumptus apud munerarios maior est, vt possint placere maioribus: quanto illustrior muneris & maior est gloria, & Deũ & Christum spectatores habere? Quanto istic & apparatus vberior, & sumptus largior exhibendus est, vbi ad spectaculum conueniunt cælorum virtutes,

conueniunt angeli omnes, vbi muneratio non quadriga vel consulatus petitur, sed vita æterna præstatur: nec captatur inanis & tẽporalis fauor vulgi, sed perpetuum præmium regni cælestis accipitur? Atque vt pigros & steriles & cupiditate nummaria nihil circa fructum salutis operantes magis pudeat, vt plus conscientiam sordidam dedecoris ac turpitudinis suæ rubor cędat, ponat vnusquisq; ante oculos suos diabolum cum seruis suis, id est, cum populo proditionis ac mortis, in medium prosilire, plebe Christi præsente & iudicante, ipso comparationis examine prouocare, dicẽtem, Ego pro istis, quos mecum vides, nec alapas accepi, nec flagella sustinui, nec crucem pertuli, nec sanguinem fudi, nec familiam meam precio passionis & cruoris redemi: sed nec regnum illis cæleste promitto, nec ad paradisum restituta immortalitate denuo reuoco, & munera mihi quàm preciosa, quàm grandia, quàm nimio & longo labore quæsita sumptuosissimis apparatibus comparant, rebus suis vel obligatis in muneris apparatione, vel vẽditis, ac nisi editio honesta successerit, cõuiciis ac sibilis eiiciuntur, & furore populari nonnunquam penè lapidantur. Tuos tales munerarios Christe demonstra, illos diuites, illos copiosis opibus affluentes, an in ecclesia præsidente & spectante te eiusmodi munus edant, oppigneratis vel distractis rebus suis, immo ad cælestes thesauros mutata in melius possessione trãslatis? In istis muneribus meis caducis atque terrenis nemo pascitur, nemo vestitur, nemo cibi alicuius & potus solatio sustinetur, cuncta inter furorem edentis & spectantis errorem prodiga & stulta voluptatum frustrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu vestiris, & pasceris, tu æternam vitam operantibus polliceris, & vix tui meis perdentibus adæquantur, qui à te diuinis mercedibus & præmiis cælestibus honorantur. Quid ad hæc respondemus fratres charissimi? Sacrilega sterilitate, & quadã tenebrarũ nocte coopertas diuitum mentes, qua ratione defendimus? qua excusatione purgamus? qui diaboli seruis minores sumus, vt Christo pro precio passionis & sanguinis vicem nec immodicis repẽdamus? Pręcepta nobis ille dedit, quid facere seruos suos oporteret instruxit, operãtibus præmium pollicitus, & sterilibus supplicium comminatus, sententiam suam protulit, quod iudicaturus sit, & ante prædixit. Quæ potest excusatio esse cessanti? quæ defensio sterili? nisi quod non faciente seruo quod pręcipitur, dominus faciet quod minatur, qui & dicit,

Matth. 25. *Cum venerit filius hominis in claritate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suæ, & colligentur ante eum omnes gentes, & segregabit eos abinuicem, quemadmodum pastor segregat oues ab hædis: & statuet oues ad dexteram suam, hædos autem ad sinistram: tunc dicet rex iis qui ad dexteram suam erunt, Venite benedicti patris mei, percipite quod vobis paratum est regnũ ab origine mundi. esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi potum: hospes fui, & adduxistis me: nudus, & vestistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere fui, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus, sitientem & potauimus: quando te vidimus hospitem & adduximus, nudum & vestiuimus: quando autem te vidimus infirmum & in carcere, & venimus ad te? Tunc respondens rex dicet eis, Amen dico vobis, quandiu fecistis vni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet iis qui à sinistris eius erũt, Discedite à me maledicti in ignem æternũ, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non potastis me: hospes fui, & non adduxistis me: nudus, & non vestistis me: infirmus & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Et respondebit illis, Amen dico vobis, quandiu vni ex minimis istis non fecistis, neque mihi fecistis. Et abibunt iniusti in combustionem æternã, iusti autem in vitã æternam.*

Quid

Quid potuit nobis maius Christus edicere? quomodo magis potuit iustitiæ ac misericordiæ nostræ opera prouocare, quàm quod præstari id dixit sibi, quicquid egenti præstatur & pauperi?& se dixit offendi, nisi egenti præstetur & pauperi, vt qui respectu fratris in ecclesia non mouetur, vel Christi contẽplatione moueatur:& qui non cogitat in labore atque egestate conseruum, vel dominum cogitet in ipso illo quem despicit constitutum?Et idcirco fratres charissimi, quibus metus in Deum pronus est, & spreto calcatóque iam mundo ad superna & ad diuina animus erectus est, fide plena, mente deuota, operatione continua, promerendo domino obsequium præbeamus: demus Christo vestimenta terrena, indumenta cælestia recepturi. Demus cibum & potum secularem, cum Abraham & Isaac & Iacob ad conuiuium cæleste vẽturi: ne parum metamus, plurimum seminemus. Securitati ac saluti æternæ, dum tempus est, consulamus, Paulo apostolo admonente, & dicente, *Ergo dũ tempus habemus, operemur quod bonũ est ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Bonũ autẽ facientes nõ deficiamus: tẽpore enim suo metemus.* Galat.6. Cogitemus fratres dilectissimi, quid sub Apostolis fecerit credentium populus, quando intra ipsa primordia maioribus virtutibus mens vigebat, quando credẽtium fides nouo adhuc fidei calore feruebat, domicilia tunc & prædia venũdabant, & dispensandam pauperibus quantitatem libenter ac largiter apostolis offerebant, terreno patrimonio vendito atque distracto, fundos illuc transferentes, vbi fructus caperent possessionis æternæ: illic comparantes domos, vbi inciperent semper habitare. Talis tunc fuit in operationibus cumulus, qualis in dilectione consensus, sicut legimus in Actibus apostolorum, *Turba autem eorum qui crediderant, anima ac mente vna agebant, nec fuit inter illos discrimen vllum, nec quicquam suum vindicabant ex bonis quæ eis erant, sed fuerunt illis omnia communia.* Act.4. Hoc est natiuitate spiritali vere Dei filios fieri, hoc est lege cælesti æquitatem Dei patris imitari. Quodcunq; enim Dei est, in nostra vsurpatione commune est, nec quisquam à beneficiis eius ac muneribus arcetur, quo minus omne humanũ genus bonitate ac largitate diuina æqualiter perfruatur: sic æqualiter dies illuminat, sol radiat, imber rigat, vẽtus aspirat, & dormientibus somnus vnus est, & stellarum splendor ac lunę communis est. Quo æquitatis exemplo, qui possessor in terris, redditus ac fructus suos cum fraternitate partitur, dum largitionibus gratuitis communis ac iustus est, Dei patris imitator est. Quæ illa erit fratres charissimi, operantium gloria, quàm grandis & summa lætitia, cum populum suum dominus cœperit recensere, & meritis atque operibus nostris præmia promissa cõtribuens, pro terrenis cęlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna præstare: offerre nos patri, cui nos sua sanctificatione restituit: æternitatem nobis immortalitatemq́ue largiri, ad quam nos sanguinis sui viuificatione reparauit, reduces ad paradisum denuo facere, regna cælorum fide & veritate suæ pollicitationis aperire? Hæc hæreant firmiter sensibus nostris: hæc intelligantur plena fide, hæc corde toto diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate redimantur. Præclara & diuina res, fratres charissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati: & res posita in potestate facientis, res grandis & facilis, sine periculo persecutionis corona pacis: verum Dei munus & maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo Christianus adiutus præfert gratiam spiritalem, promeretur Christum iudicem, Deum computat debitorem. Ad hanc operum salutarium palmã libenter ac prompte certemus, omnes in agone iustitiæ Deo & Christo spectante curramus, & qui seculo & mundo maiores esse iam cœpimus, cursum nostrum nulla seculi & mundi cupiditate tardemus. Si expeditos, si celeres, si in hoc operis

agone currentes, dies nos vel redditionis, vel percusſionis inuenerit, nuſquam Dominus meritis noſtris ad præmium deerit. In pace vincentibus coronam cādidam pro operibus dabit, in perſecutione purpuream pro paſsione geminabit. Amen.

## CAECILII CYPRIANI, DE BONO PATIENTIAE. XI.

*ARGVMEN. Diſſerit de bono patientiæ, in quo à Chriſto incipiens, & per ſanctorum exempla diſcurrens, docet quàm ſit vtilis patientia & neceſſaria vniuerſis, & maxime Chriſtianis, qui diabolo impugnante grauius quatiuntur.*

DE patientia locuturus, fratres dilectiſsimi, & vtilitates eius & commoda prædicaturus, vnde potius incipiam, quàm quod nunc quoque ad audientiam, veſtram patientiam video neceſſariam, vt nec hoc ipſum quod auditis & diſcitis, ſine patientia facere poſsitis. Tunc enim demum ſermo & ratio ſpiritaliter & efficaciter diſcitur, ſi patienter quod dicitur audiatur. Nec inuenio, fratres dilectiſsimi, inter ceteras diſciplinæ cæleſtis vias, quibus ad conſequenda diuinitus præmia ſpei ac fidei noſtræ ſecta dirigitur, quid magis ſit, vel vtilius ad vitam, vel maius ad gloriam, quàm vt qui præceptis dominicis obſequio timoris ac deuotionis innitimur, patientiā maximè tota obſeruatione tueamur. Hanc ſe ſectari philoſophi quoque profitentur, ſed tam illa patientia falſa eſt, quàm & falſa ſapientia eſt. vnde enim vel ſapiens eſſe, vel patiens poſsit, qui nec ſapientiam, nec patientiam dei nouit, quando de iis qui ſibi ſapere in mundo vidētur,
Eſa.19. ipſe moneat & dicat, *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo?* Item beatus apoſtolus Paulus plenus Spiritu ſancto, & vocandis formandisque gentibus miſſus, conteſtetur & inſtruat dicens,
Coloſſ.2. *Videte ne quis vos deprædetur per philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum, quia in ipſo inhabitat*
1. Cor.3. *omnis plenitudo diuinitatis.* Et alio loco, *Nemo ſe*, inquit, *decipiat: ſi quis putat ſapientem ſe eſſe in vobis, mundo huic ſtultus fiat, vt fiat ſapiens: ſapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum. ſcriptum eſt enim, Reprehendam ſapientes in aſtu-*
Iob 5. *tia ipſorum.* & iterum, *Cognouit Dominus cogitationes ſapientium, quia ſunt ſtultæ.*
Pſal.93. Quare ſi ſapientia illic vera non eſt, eſſe non poteſt & vera patientia. Nam ſi patiens ille eſt, qui humilis & mitis eſt: philoſophos autem nec humiles videmus eſſe nec mites, ſed ſibi multum placentes, & hoc ipſo quod ſibi placeant, deo diſplicentes: apparet illic non eſſe veram patientiam, vbi ſit inſolens affectatæ libertatis audacia, & exſerti ac ſeminudi pectoris inuerecunda iactantia. Nos autem, fratres chariſsimi, qui philoſophi non verbis, ſed factis ſumus, nec veſtitu ſapientiam, ſed veritate, præferimus: qui virtutum conſcientiam magis, quàm iactantiam nouimus: qui non loquimur magna, ſed viuimus quaſi ſerui & cultores dei: patientiam quam magiſteriis cæleſtibus

bus discimus, obsequiis spiritalibus præbeamus. Est enim nobis cum deo virtus ista communis. Inde patientia incipit, inde claritas eius & dignitas caput sumit. Origo & magnitudo patientiæ deo auctore procedit. Diligenda res homini, quæ deo chara est. Bonum quod amat maiestas diuina commendat. Si dominus nobis & pater Deus est, sectemur patientiam Dei pariter & patris: quia & seruos oportet esse obsequentes, & filios non decet esse degeneres. Qualis vero in deo & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & sacra sacrilega patientissime sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cùm imbribus terram rigat, nemo à beneficiis eius excluditur, quo minus iustis similiter & iniustis indiscretas pluuias largiatur. Videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxiis, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis, dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et cum crebris, immò continuis exacerbetur offensis deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat. Cumq; habeat in potestate vindictam, mauult diu tenere patientiam, sustinens scilicet clementer & differens; vt si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum & scelerum contagione volutatus, vel sero ad deum conuertatur, ipso monente & dicente, *Nolo mortem morientis, quantum vt reuertatur & viuat.* & Ezech.18.
iterum, *Reuertimini ad me, dicit dominus,* & iterum, *Reuertimini ad dominum deum* Malac.3. Ioel.2.
*vestrum, quoniam misericors & pius est, & patiens, & multæ miserationis, & qui sententiam flectit aduersus malitias irrogatas.* Quod item apostolus Paulus commemorans, & peccatorem ad pœnitentiam reuocans, ponit & dicit, *Aut nun-* Roma.2.
*quid opulentiam bonitatis eius, & sustentationes, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam patientia & bonitas dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam, & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua.* Iustum iudicium dei dixit esse, quia serum est, quia diu multúmque differtur, vt homini ad vitā longa dei patientia consulatur. Tunc repræsentatur pœna impio & peccatori, quando iam non potest pœnitentia prodesse peccanti. Atque vt plenius intelligere possimus, fratres dilectissimi, quia patientia dei res est: & quisque lenis & patiens & mitis est, dei patris imitator est, cum in euangelio suo dominus præcepta in salutem daret, & diuina monita depromens, ad perfectum discipulos erudiret, posuit & dixit, *Audistis, quia dictum est, Diliges proximum* Leui.19.
*tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros,* Matth.5.
*& orate pro eis qui vos persequuntur, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim dilexeritis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne ethnici idipsum faciunt? Eritis itaque vos perfecti, quomodo pater vester cælestis perfectus est.* Sic perfectos dixit fieri dei filios, sic consummari ostendit & docuit cælesti natiuitate reparatos, si patientia dei patris maneat in nobis, si similitudo diuina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur & luceat in actibus nostris. Quæ gloria est, similem deo fieri: qualis & quanta felicitas, habere in virtutibus quod diuinis laudibus possit æquari? Nec hoc, fratres dilectissimi, Iesus Christus & dominus Deus noster tantum verbis docuit, sed impleuit & factis. Et quia ad hoc descendisse se dixerat, vt voluntatem patris faceret, inter cetera admirabilia virtutum, quibus indicia diuinæ maiestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore seruauit. Omnis de-

nique actus eius ab ipso statim aduentu patientia comite signatur, quod primum de illa sublimitate cælesti, ad terrena descendens, non aspernatur Dei filius carnem hominis induere, vt cum peccator ipse non esset, aliena peccata portaret. Immortalitate interim posita fieri se & mortalem patitur, vt innocens pro nocentium salute perimatur. Dominus baptizatur à seruo, & remissam peccatorum daturus, ipse non dedignatur lauachro regenerationis corpus abluere: diebus quadraginta ieiunat, per quem ceteri saginantur: esurit, & famem sentit, vt qui in fame sermonis & gratiæ fuerant, cælesti pane saturarentur. Cum diabolo tentante congreditur, & inimicum tantum vicisse contentus, nil vltra verba conatur. Discipulis non vt seruis dominica potestate præfuit, sed benignus & mitis fraterna eos charitate dilexit. Dignatus est etiam pedes apostolorum lauare, vt dum circa seruos talis est dominus, exemplo suo doceret, qualis circa compares & æquales debeat esse conseruus. Nec mirandum, quod circa obedientes talis extiterit, qui Iudam potuit vsque ad extremum longa patientia sustinere, cibum cum inimico sumere, hostem domesticum scire, nec palam ostêdere, traditoris osculum non recusare. In Iudæis vero tolerandis æquanimitas quanta, & quanta patientia? incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fouere, cõtradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, prophetarum interfectores & aduersus Deum semper rebelles vsque ad crucis & passionis horam, velle colligere: sub ipsa autem passione & cruce, priusquam ad crudelitatem necis, & effusionem sanguinis veniretur, quæ conuiciorum probra patienter audita? quæ contumeliarum tolerata ludibria? vt insultantium sputamina exciperet, qui sputo suo cæci oculos paulo ante formasset: & cuius nunc in nomine à seruis eius diabolus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur: coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis: palmis in faciem verberaretur, qui palmas veras vincentibus tribuit: spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis ceteros vestit: cibaretur felle, qui cibum cælestem dedit: aceto potaretur, qui salutare poculum propinauit. Ille innocens, ille iustus, immò innocentia ipse, & ipse iustitia, inter facinorosos deputatur, & testimoniis falsis veritas premitur: iudicatur iudicaturus, & Dei sermo ad victimam tacens ducitur. Et cum ad crucem domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra, nox diem cludat: sol ne Iudæorum facinus aspicere cogatur, & radios & oculos suos subtrahat: ille non loquitur, nec mouetur, nec maiestatem suam sub ipsa saltem passione profitetur: vsque ad finê perseueranter ac iugiter tolerantur omnia, vt consummetur in Christo plena & perfecta patientia. Et post illa adhuc interfectores suos, si conuersi ad eum fuerint, suscipit: & patientia sua salutari, ad conseruãdos benignus ecclesiam suã nemini cludit: illos aduersarios, illos blasphemos, illos nominis sui semper inimicos, si pœnitentiam delicti agant, si admissum facinus agnoscant, non solum ad indulgentiam criminis, sed ad præmium regni cælestis admittit. Quid potest patientius, quid benignius dici? viuificatur Christi sanguine, etiam qui effudit sanguinem Christi: talis est Christi ac tanta patientia, quæ nisi tanta ac talis exsisteret, Paulum quoque Apostolum ecclesia non haberet. Quod si & nos fratres dilectissimi, in Christo sumus, si ipsum induimus, si ipse est salutis nostræ via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per
1. Ioan. 2. Christi exempla gradiamur, sicut Iohannes apostolus instruit, dicens, *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare.* Item Petrus super quem ecclesia, domini dignatione fundata est, in epistola sua po-
1. Petr. 2. nit, & dicit, *Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius: qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum maledi-*

*ceretur,*

*ceretur, non remaledicebat:cum pateretur,non comminabatur.Tradebat autem se iudicanti iniuste.* Inuenimus denique & patriarchas, & prophetas; & iustos omnes qui figuram Christi imagine præeunte portabant,nihil magis custodisse in laude virtutum suarum, quàm quod patientiam forti & stabili æquanimitate tenuerunt. Sic Abel originem martyrij & paßionem iusti hominis initians primus & dedicans,aduersus fratrem fratricidam non resistit,nec reluctatur, sed humilis & mitis patienter occiditur. Sic Abraham deo credens, & radicem ac fundamentum fidei primus instituens,tentatus in filio,non dubitat neque cunctatur, sed præceptis dei tota patientia deuotionis obsequitur. Et Isaac ad hostiæ dominicæ similitudinem præfiguratus,quando à patre immolandus offertur, patiens inuenitur. Et Iacob fugatus à fratre,de domo sua patienter excedit, & maiore patientia postmodum supplex adhuc magis impium & persecutorem muneribus pacificis ad cócordiam reuocat.Ioseph venundatus à fratribus, & relegatus, non tantum patienter ignoscit, sed & gratuita frumenta venientibus largiter & clementer impartit. Moyses ab ingrato & populo perfido contemnitur frequenter,& penè lapidatur:& tamen lenis & patiens pro eisdem Deum deprecatur.In Dauid vero,ex quo secundum carnem Christi natiuitas oritur,quàm magna, & mira & Christiana patientia:habuisse in manu sæpe,vt Saul regem persequentem se & interficere concupiscenté,posset occidere: & tamen subditum sibi & traditum maluisse seruare,nec rependisse inimico vicem, sed occisum adhuc insuper & vindicasse?Tot denique prophetæ interfecti,tot martyres gloriosis mortibus honorati,qui omnes ad cælestes coronas patientiæ laude venerunt. Neq; enim potest accipi dolorum & paßionum corona, nisi præcedat in dolore & paßione patientia. Quàm sit autem patientia vtilis & necessaria,fratres dilectißimi,vt manifestius poßit & plenius nosci, dei sententia cogitetur, quam in origine statim mundi & generis humani Adam præcepti immemor, & datæ legis transgressor accepit:tunc sciemus quàm patientes in isto seculo esse debeamus, qui sic nascimur vt pressuris istic & conflictationibus laboremus. *Quia audisti,* inquit, *vocem mulieris tuæ, & manducasti ex illa arbore, de qua sola præceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis. In tristitia & gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos eiiciet tibi, & edes pabulum agri. In sudore vultus tui edes panem tuum, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es, quia terra es, & in terram ibis.* Huius sententiæ vinculo colligati omnes & constricti sumus,donec morte expuncta,de isto seculo recedamus. In tristitia & gemitu simus necesse est omnibus diebus vitæ nostræ. Edamus panem necesse est cum sudore & labore. Vnde vnusquisque cum nascitur,& hospitio mundi huius excipitur, initium sumit à lachrimis: & quanuis adhuc omniū nescius & ignarus,nihil aliud nouit in illa ipsa prima natiuitate,quàm flere,prouidentia naturali lamentatur. Vitæ mortalis anxietates, & labores, & procellas mundi quas ingreditur, in exordio statim suo ploratu vel gemitu rudis anima testatur. Sudatur enim quandiu istic viuitur & laboratur. Nec sudantibus & laborantibus possunt alia magis quàm patientiæ subuenire solatia, quæ cum apta sint & necessaria in isto mundo vniuersis,tum magis nobis qui diabolo impugnante plus quatimur:qui in acie quotidie stantes, inueterati & exercitati hostis colluctationibus fatigamur: quibus præter varias & aßiduas tentationum pugnas, in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus carcer, portandæ cathenæ, animæ impendendæ, gladius,bestiæ,ignes,cruces,omnia denique tormentorum ac pœnarum genera,fide ac virtute patientiæ perferenda,domino ipso instruéte & dicente, *Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis: in seculo autem, pressuram habebitis: sed fidite, quoniam ego vici mundum.* Si autem qui diabolo & mun-

Gen. 4. & 22.
Gen. 31.
Gen. 3.
Ioan. 16.

do renunciauimus, pressuras & infestationes diaboli & mundi crebrius ac violentius patimur, quanto magis patientiam debemus tenere, qua adiutrice & comite omnia infesta toleremus. Domini & magistri nostri salutare præceptum est, *Qui tolerauerit*, inquit, *vsque ad finem, hic saluus erit.* & iterum, *Si permanseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei estis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Tolerandum est & perseuerandum, fratres dilectissimi, vt ad spem veritatis & libertatis admissi, ad veritatem & libertatem ipsam peruenire possimus: quia hoc ipsum quod Christiani sumus, fidei & spei res est: vt autem peruenire spes & fides ad fructum sui possint, patientia opus est. Non enim præsentem gloriam sequimur, sed futuram, secundum quod Apostolus Paulus monet dicens, *Spe saluati sumus. spes autē quæ videtur, non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus:* propterea expectatio & patientia necessaria est, vt id quod esse cœpimus, impleamus: & quod sperauimus & credimus, deo præstante capiamus. Denique alio in loco idem Apostolus iustos & operantes, & diuini fœnoris incremento cælestes thesauros sibi recondentes, vt patientes quoque sint, instruit & docet dicens, *Ergo dum tempus habemus, operemur quod bonum est ad omnes, maxime vero ad domesticos fidei. bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus.* Admonet, ne quis impatiens in operatione deficiat, ne quis tentationibus aut auocatus, aut victus, in medio laudis & gloriæ itinere desistat, & pereant præterita, dum quę cœperant, desinunt esse perfecta: sicut scriptum est, *Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die exerrauerit.* & iterum, *Tene quod habes, ne quis accipiat coronam tuam.* quæ vox adhortatur, patienter & fortiter perseuerare, vt qui ad coronam & laudem ad quam proxime nititur, durante patientia coronetur. Patientia autem, fratres dilectissimi, non tātum bona custodit, sed & repellit aduersa. Spiritui sancto fauens, & cælestibus ac diuinis cohærens, contra facta carnis & corporis, quibus anima expugnatur & capitur, virtutum suarum propugnaculo reluctatur. Inspiciamus denique pauca de multis, vt de paucis intelligantur & cetera. Adulterium, fraus, homicidium, mortale crimen est. Sit fortis & stabilis in corde patiētia, & nec adulterio sanctificatum corpus & dei templum polluatur: nec iustitiæ dicata innocentia, contagione fraudis inficiatur: nec post gustatam Eucharistiam, manus gladio & cruore maculetur. Charitas, fraternitatis vinculum est, fundamentum pacis, tenacitas ac firmitas vnitatis: quæ & spe & fide maior est, quæ & opera & martyria præcedit, quæ nobiscū semper æterna in regnis cælestibus permanebit. Tolle illi patientiam, & desolata non durat. Tolle illi sustinendi tolerandique substantiam, & nullis radicibus ac viribus perseuerat. Apostolus denique cum de charitate loqueretur, tolerantiam illi & patientiam iunxit: *Charitas*, inquit, *magnanima est, charitas benigna est, charitas non æmulatur, nō inflatur, non irritatur, non cogitat malū: omnia diligit, omnia sperat, omnia credit, omnia sustinet.* Ostendit inde illam perseuerare tenaciter posse, quod norit omnia sustinere. Et alio in loco, *Sustinētes*, inquit, *inuicem in dilectione satis agentes, seruare vnitatem spiritus in coniunctione pacis*: probauit nec vnitatem seruari posse, nec pacem, nisi se inuicem fratres mutua tolerantia foueant, & concordiæ vinculum, patientia intercedente custodiant. Quid deinde, vt non iures, neque maledicas, vt tua ablata non repetas: vt accepta alapa, & alteram maxillam verberanti præbeas: vt fratri in te peccanti non tantum septies, sed septuagies septies, sed omnia omnino peccata dimittas: vt diligas inimicos tuos, vt pro aduersariis & persecutoribus precem facias: poteris ne ista perficere, nisi tolerantię & patientię teneas firmitatem? quod factum videmus in Stephano, qui cum à Iudęis vi & lapidibus necaretur, non sibi vindictam, sed interfectoribus veniam postulabat, dicens,

Matth. 10.
Ioan. 8.
Rom. 8.
Galat. 6.
Ezech. 33.
Apocal. 3.
1. Cor. 13.

dicens, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Sic esse oportuit primum martyrem Christi, qui martyres se secuturos gloriosa morte præcurrens, non tantum dominicæ passionis prædicator esset, sed & patientissimæ lenitatis imitator. Quid dicam de ira, de discordia, de simultate, quæ in Christiano esse non debent? sit patientia in pectore, & hæc illic locum habere non possunt: aut si adire tentauerint, cito discedent exclusa, vt domicilium pacificum perseueret in corde, vbi deum pacis delectet habitare. Admonet denique Apostolus & docet, dicens, *Nolite contristari Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Omnis amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia auferantur à vobis.* Si enim Christianus à furore & contentione carnali, tanquam de maris turbinibus excessit, & tranquillus ac lenis in portu Christi esse iam cœpit, nec iram, nec discordiam debet intra pectus admittere, cui nec malum pro malo reddere liceat, nec odisse. Necnon ad varia quoque carnis incommoda, & crebros corporis durósque cruciatus, quibus humanum genus cotidie fatigatur & quatitur, patientia necessaria est. Nam cum in illa prima transgressione præcepti, firmitas corporis cum immortalitate discesserit, & cum morte infirmitas venerit: nec possit firmitas recipi, nisi cum recepta & immortalitas fuerit: oportet in hac fragilitate atque infirmitate corporea luctari semper & congredi: quæ luctatio & congressio, non nisi patientiæ viribus potest sustineri. Examinandis autem nobis atque explorandis, diuersi importantur labores, & multiplex tentationum qualitas inrogatur, de iacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus vulnerum, de amissione charorum. Nec aliud magis iniustos discernit & iustos, quàm quod in aduersis per impatientiam queritur & blasphemat iniustus: patientia iustus probatur, sicut scriptum est, *In dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe, quoniam igne probatur aurum atque argentum.* Sic Iob examinatus est, & probatus, & ad summum fastigium laudis, patientiæ virtute prouectus. Quanta aduersus eum iacula diaboli missa? quanta admota tormenta? iactura rei familiaris infligitur, numerosæ sobolis orbitas inrogatur, diues in censu dominus, & in liberis pater ditior, nec dominus factus repente, nec pater est: accedit vulnerum vastitas, & tabescentes ac defluentes artus, vermium quoque edax pœna consumit. Ac ne quid omnino remaneret, quod non Iob in suis tentationibus experiretur, armat diabolus & vxorem, illo antiquo nequitiæ suæ vsus ingenio, quasi omnes per mulierem decipere posset & fallere, quod fecit in origine: nec tamen Iob grauibus ac densis cõflictationibus frangitur, quo minus inter illas angustias & pressuras suas, dei benedictione victrice patiẽtia prædicetur. Thobias quoque post iustitiæ & misericordiæ suæ opera magnifica, luminum amissione tentatus, in quantum patienter cæcitatem pertulit, in tantum granditer deum patientiæ laude promeruit. Atque vt magis, fratres dilectissimi, patientiæ bonum luceat, quid mali econtrario impatientia importet, consideremus. nam vt patientia bonum Christi est, ita contra, impatientia diaboli malum: & sicut in quo habitat & manet Christus, patiens inuenitur, ita impatiens semper existit, cuius mentem diaboli nequitia possidet. Exordia denique ipsa videamus. Diabolus hominem ad imaginem Dei factum impatienter tulit, inde & periit primus & perdidit. Adam contra præceptum cæleste cibi lethalis impatiens, in mortem cecidit, nec acceptam diuinitus gratiam patientia custode seruauit: & vt fratrem Cain perimeret, sacrificij eius & muneris impatiens fuit: & quod Esau de maioribus ad minora descendit, primatus suos per impatientiam lentis amisit. Quid Iudaicus populus circa beneficia diuina perfidus & ingratus? nonne quod à deo primum recessit, impatientiæ crimen fuit? dum Moysi cum deo loquentis moras non

Act. 7. Ephes. 4. Ecclesia. 2.

potest ferre, profanos deos ausus est postulare, vt itineris sui duces nuncuparet caput bubulum, & terrestre figmentum: nec vnquam ab eadem impatientia destitit, quominus semper docilitatis & diuinæ admonitionis impatiens, prophetas suos & iustos quosque perimendo, ad crucem quoque & sanguinem Domini prosiliret. Impatientia etiam in ecclesia hæreticos facit, & ad Iudæorum similitudinem contra Christi pacem & charitatem rebelles, ad hostilia & furiosa odia compellit. Et ne longum sit singula recensere, omnia omnino quæ patientia operibus suis ædificat ad gloriam, impatientia destruit ad ruinã. Quare fratres dilectissimi, & bonis patientiæ, & impatiẽtię malis diligenter expensis, patiẽtiã per quam in Christo manemus, & venire cum Christo ad deum possumus, plena obseruatione teneamus, quæ copiosa & multiplex non angusto fine concluditur, nec breuibus terminis coërcetur. Latè patet patientiæ virtus, & vbertas eius ac largitas de vnius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus venis per multa gloriarum itinera diffunditur, nec prius proficere aliquid in actibus nostris potest ad consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. Patientia est, quæ nos deo & commendat & seruat. Ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frenat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coërcet superbiam diuitum, inopiam pauperum refouet: tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem: facit humiles in prosperis, & in aduersis fortes: contra iniurias & contumelias mites, docet delinquentibus cito ignoscere: si ipse delinquas, diu & multum rogare: tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones & martyria consummat. Ipsa est quæ & fidei nostræ fundamenta firmiter munit: ipsa est quæ incrementa spei sublimiter prouehit: ipsa actum dirigit, vt tenere possimus viam Christi, dum per eius tolerantiam gradimur: ipsa efficit, vt perseueremus filij dei, dum patientiam patris imitamur. Et quoniam plurimos scio fratres dilectissimi, vel pondere iniuriarum ingentium, vel dolore de iis qui aduersum se grassantur & sæuiunt, vindicari velociter cupere, nec in illum extremi iudicij die malorum retributionem deferre: nobiscum hortamur interim amplectimini patientiæ bonum, vt in istis fluctuantis mundi turbinibus, & Iudæorum siue Gentilium, & hæreticorum quoque persecutionibus constituti, patienter expectemus vltionis diem, nec ad vindictam doloris

Soph.3. nostri querula festinatione properemus, cum scriptum sit, *Expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium, quoniam iudicium meum est ad congregationes gentium, vt excipiam reges, & effundam super eos iram meam.* Expectare nos iubet Dominus, & futuræ vltionis diem forti patientia sustine-

Apocaly.22. re: qui & in Apocalypsi loquitur dicens, *Ne signaueris verba prophetiæ libri huius, quia iam tempus in proximo est, vt & ij qui perseuerant nocere, noceant: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: iustus autem, adhuc iustior fiat: similiter & qui sanctus est, sanctior. Ecce venio cito & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum facta sua.* Vnde etiam clamantes martyres, & ad vindictam suam dolore erumpente properantes, expectare adhuc iubentur, & temporibus consummandis, implendisque martyribus præbere patientiam. *Et cum ape-*

Apocal.6. *ruisset*, inquit, *quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei, & martyrium suum, & clamauerunt voce magna dicentes, Quousque domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum, & de ijs qui in terris habitant? Et datæ sunt eis singulæ stolæ albæ, & dictum est eis, vt requiescerent breui adhuc tempore, donec impleatur numerus conseruorum & fratrum eorum, quique postea occiderentur exemplo ipsorum.* Quando autem veniet sanguinis iusti

sti diuina vindicta, declarat per Malachiam prophetam Spiritus sanctus dicens, *Ecce dies Domini venit ardens quasi clibanus, eruntque omnes alienigenæ, & omnes iniqui stipula, & succedet illos aduenienes dies, dicit Dominus.* quod item legimus in psalmis, vbi Dei iudicis prædicatur aduentus censuræ suę maiestate venerãdus: *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eũ ardebit, & in circuitu eius procella nimia: aduocabit cælum sursum, & terram, vt separet populum suum. Colligite illi iustos eius, eos qui disponunt testamentum eius in sacrificiis*: & *annunciabunt cæli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est.* Et Esaias eadem pronunciat dicens, *Ecce enim Dominus sicut ignis veniet, & sicut procella currus eius, retribuere in ira vindictam: in igne enim domini iudicabuntur, & in gladio eius vulnerabuntur.* & iterum, *Dominus deus virtutum prodibit, & comminuet bellum: excitabit certamen & clamabit super inimicos suos cum fortitudine. Tacui tacui, nunquid semper tacebo?* Quis autem est hic qui se tacuisse prius dicit, & non semper tacebit? vtique ille qui sicut ouis ad victimam deductus est, & sicut agnus coram tondente sine voce, non aperuit os suum: vtique ille qui non clamauit, neque in plateis vox eius audita est: vtique ille qui non fuit contumax, neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella, & maxillas ad palmas: faciem suam non auertit à fœditate sputorum: vtique ille, qui cum accusaretur à sacerdotibus & senioribus, nihil respondit: & admirante Pilato, patientissimum silentium tenuit. Hic est qui cum in passione tacuerit, in vltione postmodum non tacebit. Hic est Deus noster, id est non omnium, sed credentium & fidelium Deus: qui cum in secundo aduentu venerit manifestus, non silebit: nam cum in humilitate prius fuerit occultus, veniet in potestate manifestus. Hunc expectemus fratres dilectissimi, iudicem & vindicem nostrum, ecclesiæ suæ populum, & ab initio mundi iustorum omnium numerum secum pariter vindicaturum: qui ad vindictam suam nimium festinat & properat, consideret quia necdum vindicatus est ipse qui vindicat. Pater Deus præcepit filium suum adorari, & apostolus Paulus diuini præcepti memor, ponit & dicit, *Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, vt sit super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium & terrestrium & infernorum*: & in Apocalypsi angelus Iohanni volenti adorare se, resistit & dicit, *Vide ne feceris, quia conseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Iesum Dominum adora.* Qualis Iesus Dominus, & quanta patientia, vt qui in cælis adoratur, necdum vindicetur in terris? Huius patientiam, fratres dilectissimi, in persecutionibus & passionibus nostris cogitemus. Huius aduentui plenum expectationis obsequium præbeamus. Nec defendi ante Dominum serui irreligiosa & inuerecunda festinatione properemus. Insistamus potius & elaboremus, & toto corde vigilantes, atque ad omnem tolerantiam stabiles dominica præcepta seruemus, vt cum ille irę & vindictæ dies venerit, non cum impiis & peccatoribus puniamur, sed cum iustis & Deum timentibus honoremur. Amen.

Malach 4.
Psal. 49.
Esa. 66.
Ibidem 42.
Esa. 13.
Philip. 2.
Apocal. 19.

# CAECILII CYPRIANI, DE ZELO ET LIVORE. XII.

*ARGVMENT. Tractat de zelo & liuore, in quo latentes inimici insidias detegens, vnde zelus, & quando, & quomodo cœperit, docet, & multiplicem eius perniciem demonstrat.*

ZELARE quod bonum videas, & inuidere melioribus, leue & modicum apud quosdam crimen videtur, fratres charissimi: dumque existimatur leue esse & modicum, non timetur: dum non timetur, contemnitur: dum contemnitur, non facile vitatur, & fit cæca & occulta pernicies: quæ dum minus perspicitur, vt caueri à prouidentibus possit, improuidas mentes latenter affligit. Porrò autem dominus prudentes esse nos iussit, & cauta sollicitudine vigilare præcepit, ne aduersarius vigilans semper, & semper insidians, quando in pectus obrepat, de scintillis conflet incendia, de paruis maxima exaggeret: & dum remissis & incautis leniore aura & flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis, ruinas fidei & salutis, ac vitæ naufragia moliatur. Excubandum est itaq; fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, vt inimico sæuienti, & iacula sua in omnes corporis partes, quibus percuti & vulnerari possumus, dirigenti, sollicita & plena vigilantia repugnemus, secundum quod Petrus quoque apostolus in epistola sua præmonet & docet, dicens, *Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, & aliquid deuorare quærens, circuit.* Circuit ille nos singulos, & tanquam hostis clausos obsidens muros explorat & tentat, an sit pars aliqua membrorum minus stabilis & minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices & faciles voluptates, vt visu destruat castitatem. Aures per canoram musicam tentat, vt sonus dulciori auditu soluat & molliat Christiani vigorem. Linguam conuicio prouocat: manus iniuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat: vt fraudatorem faciat, lucra opponit iniusta: vt animam pecunia capiat, ingerit perniciosa compendia: honores terrenos promittit, vt cælestes adimat: ostentat falsa, vt vera subripiat. Et cum latenter non potest fallere, exserte atque aperte minatur, terrorem turbidę persecutionis intentans, ad debellandos seruos Dei, inquietus semper, & semper infestus: in pace subdolus, in persecutione violentus. Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli vel fallaces insidias, vel apertas minas stare debet instructus animus & armatus, tam paratus semper ad repugnandum, quàm est ad impugnandum semper paratus inimicus. Et quoniam frequentiora sunt tela eius, quæ latenter obrepunt magis: quę occulta & clandestina iaculatio, quo minus perspicitur, hoc & grauius & crebrius in vulnera nostra grassatur. Ad hæc quoque intelligenda & debellanda vigilemus, ex quibus est zeli & liuoris malum. Quod si quis penitus inspiciat, inueniet nihil magis Christiano cauendum, nihil cautius prouidendum, quàm ne quis inuidia & liuore capiatur: ne quis fallentis inimici cæcis laqueis implicatus, dum zelo frater

1. Petr. 5.

ter in fratris odia conuertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. quod vt colligere plenius & manifestius perspicere possimus, ad caput eius atque originem recurramus. Videamus ergo vnde zelus, & quãdo, & quomodo cœperit. facilius enim malum tam perniciosum à nobis vitabitur, si eiusdem mali origo & magnitudo noscatur. Hinc diabolus inter initia statim mundi & periit primus, & perdidit. Ille angelica maiestate subnixus, ille deo acceptus & charus, postquam hominem ad imaginem dei factum conspexit, in zelum maleuolo liuore prorupit, non prius alterum deiiciens instinctu zeli, quàm ipse zelo ante deiectus: captiuus antequam capiens, perditus antequam perdens, dum stimulãte liuore homini gratiam datæ immortalitatis eripuit, ipse quoque id quod prius fuerat, amisit. Quale malum est, fratres charissimi, quo angelus cecidit, quo circumueniri & subuerti alta illa & præclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse qui decipit? Exinde inuidia grassatur in terris, dum liuore pariturus, magistro perditionis obsequitur, dum diabolum qui zelat, imitatur: sicut scriptum est, *Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Sap. 2. Imitantur ergo illum qui sunt ex parte eius. Hinc denique nouæ fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda cœperunt, dum Abel Gene. 4. iustum Cain zelat iniustus, dum bonum malus inuidia & liuore persequitur. Tantum valuit ad cõsummationem facinoris, æmulationis furor, vt nec charitas fratris, nec sceleris immanitas, nec timor dei, nec pœna delicti cogitaretur. Iniuste oppressus est, qui iustitiam primus ostenderat: odia perpessus est, qui odisse non nouerat: occisus est impie, qui moriens non repugnabat. Et quod Esau fratri suo Iacob inimicus extitit, zelus fuit. Nam quia ille be- Gene. 27. & 37. nedictionem patris acceperat, hinc in odium persecutionis, facibus liuoris exarsit. Et quod Ioseph fratres sui vendiderunt, causa vendendi de æmulatione descendit: postquam id quod sibi in visionibus prosperum fuerat ostẽsum, simpliciter vt fratribus frater exposuit, in inuidiam maleuolus animus erupit. Saul quoque rex, vt Dauid odisset, vt persecutionibus sæpe repetitis 1. Reg. 18. innocentẽ, misericordẽ, mitem, lenitate patiẽtem necare cuperet, quid aliud quàm zeli stimulus prouocauit? quia Goliath interfecto & ope ac dignatione diuina tanto hoste deleto, populus admirans in laudes Dauid prædica- Ibid. 17. tionis suffragio prosiliit, Saul simultatis atque insectationis furias de liuore concepit. Et ne longum faciam singulos recensendo, pereuntis simul populi attendamus interitum. Iudæi nonne inde perierunt, dum Christo malunt inuidere, quàm credere? Obtrectantes magnalibus, quæ ille faciebat, zelo excæcante decepti sunt, nec ad diuina noscenda cordis oculos aperire potuerunt. Quæ nos considerantes fratres charissimi, contra tantam mali perniciem vigilanter & fortiter dicata deo & vegetata pectora nostra muniamus. Aliorum mors proficiat ad nostram salutem, imprudentium pœna prouidentibus conferat sanitatem. Non est autem quod aliquis existimet, malum istud vna specie contineri, aut breuibus terminis & angusto fine concludi. Late patet zeli multiplex & fœcunda pernicies, radix est omnium malorum, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde odium surgit, animositas inde procedit: auaritiam zelus inflammat, dum quis suo non potest esse contentus, videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus altiorem. Zelo excæcante sensus nostros, ac in ditionem suam mentis arcana redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, iudicij dies non prouidetur. Inflat superbia, exacerbat sæuitia, perfidia præuaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira ferueſcit. Nec se iam potest cohibere, nec regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc dominicæ vinculum pacis rumpitur, hinc charitas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, vnitas scinditur,

ad hæreſes atque ad ſchiſmata proſilitur, dum obtrectatur ſacerdotibus, dum epiſcopis inuidetur, dum quis aut queritur nõ ſe potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpoſitum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat, de zelo ſuperbus, de æmulatione peruerſus, animoſitate & liuore non hominis, ſed honoris inimicus. Qualis vero eſt animi tinea, aut quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem eius, vel felicitatem, id eſt odiſſe in eo vel merita propria, vel beneficia diuina: in malum proprium bona aliena conuertere, illuſtrium proſperitate torqueri, aliorum gloriam facere ſuam pœnam, & velut quoſdam pectori ſuo admouere carnifices, cogitationibus & ſenſibus ſuis adhibere tortores, qui ſe inteſtinis cruciatibus lacerent, qui cordis ſecreta moleuolentiæ vngulis pulſent: non cibus talibus lætus, non potus poteſt eſſe iocundus: ſuſpiratur ſemper & gemitur, & doletur: dumque ab inuidis nunquam liuor exponitur, diebus ac noctibus pectus obſeſſum ſine intermiſsione laniatur. Mala cetera habent terminum, & quodcunque delinquitur, delicti conſummatione finitur: in adultero ceſſat facinus, perpetrato ſtupro: in latrone conquieſcit ſcelus, homicidio admiſſo: & prædoni rapacitatem ſtatuit poſſeſſa præda, & falſario modum ponit impleta fallacia: zelus terminum non habet, permanens iugiter malum, & ſine fine peccatum eſt. Quantóque ille cui inuidetur ſucceſſu meliore profecerit, tanto inuidus in maius incendium liuoris ignibus inardeſcit. Hinc vultus minax, toruus aſpectus, pallor in facie, in labiis tremor, ſtridor in dentibus, verba rabida, effrenata conuicia, manus ad cædis violentiam promptæ, etiam ſi gladio interim vacuę, odio tamen furioſę mentis armatæ. Et idcirco Spiritus ſanctus dicit in pſalmis, *Nolite zelare bene ambulantem in via ſua.* & iterum, *Obſeruabit peccator iuſtum, & ſtridebit ad eum dentibus ſuis. Deus autem irridebit eum, quoniam prouidet quia veniet dies eius.* Hos beatus apoſtolus Paulus deſignat & denotat, dicens, *Venenum aſpidum ſub labiis eorum, & os eorum maledictione & amaritudine plenum eſt. Veloces ad effundendum ſanguinem, pedes eorum: contritio & calamitas, in viis eorum, qui viam pacis non cognouerunt, nec eſt timor dei ante oculos eorum.* Multo malum leuius, & periculum minus eſt, cum membra gladio vulnerantur. Facilior cura eſt, vbi plaga perſpicua: & cito ad ſanitatem medela ſubueniente perducitur vulnus quod videtur: zeli vulnera obſtruſa ſunt & occulta, nec remedium curæ medentis admittunt, quæ ſe intra conſcientiæ latebras cæco dolore clauſerunt. Quicunque es inuidus & malignus, videris quàm ſis eis quos odiſti, inſidioſus, pernicioſus, infeſtus: nullius magis quàm tuæ ſalutis inimicus es. Quiſque ille eſt quem zelo perſequeris, ſubterfugere & vitare te poterit: tu te non potes fugere: vbicunque fugeris, aduerſarius tuus tecum eſt, hoſtis ſemper in pectore tuo eſt, pernicies intus incluſa eſt, ineluctabili cathenarum nexu ligatus & vinctus es, zelo dominante captiuus es, nec ſolatia tibi vlla ſubueniunt. Perſeuerans malum eſt, hominem perſequi ad dei gratiam pertinentem: calamitas ſine remedio eſt, odiſſe felicem. Et idcirco, fratres dilectiſsimi, huic periculo conſulens dominus, ne quis zelo fratris in laqueum diaboli incurreret, cum eum diſcipuli interrogaſſent, *Quis inter illos maior eſſet, Qui fuerit*, inquit, *minimus in omnibus vobis, hic erit magnus.* Amputauit omnem æmulationem reſponſo ſuo, omnem cauſam & materiam mordacis inuidiæ eruit & abſcidit. Diſcipulo Chriſti zelare non licet, non licet inuidere. Exaltationis apud nos non poteſt eſſe contentio, de humilitate ad ſumma creſcimus, didicimus vnde placeamus: denique & Apoſtolus Paulus inſtruens & docens, vt qui illuminati Chriſti lumine, tenebras nocturnæ conuerſationis euaſimus, in factis atque operibus luminis ambulemus, ſcribit & dicit, *Nox tranſiuit, dies autem appropinquauit: abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur*

Pſal.36. Roma.3. Pſal.9. & 139. Rom.13.

*mur arma lucis: tanquam in die decenter ambulemus: non in comeſſationibus & ebrie-*
*tatibus: non in concupiſcentiis, et impudicitiis: non in certaminibus, & zelo.* Si receſ-
ſerunt de pectore tuo tenebræ, ſi nox inde diſcuſſa eſt, ſi caligo deterſa eſt, ſi
illuminauit ſenſus tuos ſplendor diei, ſi homo lucis eſſe cœpiſti, quæ ſunt
Chriſti ſequere, quia lux & dies Chriſtus eſt. Quid in zeli tenebras ruis?
quid te nubilo liuoris inuoluis? quid inuidiæ cęcitate, omne pacis & charita-
tis lumen extinguis? quid ad diabolum, cui renunciaueras, iterum redis? quid
Cain ſimilis exiſtis? Homicidij nanque facinore eum conſtringi, quiſque ze-
lauerit, & odio fratrem ſuum habuerit, declarat Iohannes apoſtolus in epi-
ſtola ſua, dicens, *Qui fratrem ſuum odit, homicida eſt: & ſcitis, quia omnis homici-* 1. Ioan. 3.
*da, non habet in ſe vitam manentem.* & iterum, *Qui dicit ſe eſſe in luce, & fratrem* Ibidem. 2.
*ſuum odit, in tenebris eſt vſque adhuc, & in tenebris ambulat, & nō ſcit quo eat, quo-*
*niam tenebræ excæcauerunt oculos eius. Qui odit,* inquit, *fratrem ſuum, in tenebris*
*ambulat, & neſcit quo eat:* vadit enim neſcius in gehennam, ignarus & cæcus
præcipitatur in pœnā, recedens ſcilicet à Chriſti lumine, monentis & dicen-
tis, *Ego ſum lux mundi: qui me ſequutus fuerit, non ambulabit in tenebris, ſed habebit* Ioan. 8.
*lumen vitæ.* Sequitur autem Chriſtum, qui præceptis eius inſiſtit, qui per ma-
giſterij eius viam graditur, qui veſtigia eius atque itinera ſectatur, qui id
quod Chriſtus & fecit & docuit, imitatur: ſecūdum quod Petrus quoq; hor-
tatur & monet, dicens, *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum, vt* 1. Pet. 2.
*ſequamur veſtigia eius.* Meminiſſe debemus, quo vocabulo Chriſtus plebem
ſuam appellet: quo titulo gregem ſuum nūcupet: Oues nominat, vt innocen-
tia Chriſtiana ouibus æquetur: agnos vocat, vt agnorum naturam ſimplicem
ſimplicitas mentis imitetur. Quid ſub veſtitu ouium lupus latitat? quid gre-
gem Chriſti, qui Chriſtianum ſe mentitur, infamat? Chriſti nomen induere,
& non per Chriſti viam pergere, quid aliud quàm preuaricatio eſt diuini no-
minis, quàm deſertio itineris ſalutaris: quando & ipſe doceat & dicat, eum
ad vitam venire, qui mandatum ſeruauerit: &, eum eſſe ſapientem, qui verba Matth. 19.
eius audierit & fecerit? doctorem quoque eum maximum in regno cælorum
vocari, qui fecerit & ſic docuerit: tunc prædicāti profuturum, quod bene at-
que vtiliter prædicatum fuerit, ſi id quod ore promitur, factis ſequentibus
impleatur? Quid vero inſinuauit crebrius diſcipulis ſuis dominus? quid inter
monita ſalutaria & præcepta cæleſtia cuſtodiendum ſeruandumque magis
mandauit, quàm vt eadem dilectione qua diſcipulos ipſe dilexit, nos quoq;
inuicem diligamus? Quomodo autem vel pacem domini, vel charitatem te-
net, qui intercedente zelo, nec pacificus poteſt eſſe, nec charus? Ideo & apo-
ſtolus Paulus, cum pacis & charitatis merita depromeret, cumque aſſeuera-
ret firmiter & doceret, nec fidem ſibi, nec eleemoſynas, nec paſsionem quo-
que ipſam confeſsionis & martyrij profuturam, niſi charitatis fœdera inte-
gra atque inuiolata ſeruaſſet, adiecit & dixit, *Charitas magnanima eſt, charitas* 1. Cor. 13.
*benigna eſt, charitas non zelat:* docens ſcilicet & oſtendens eum poſſe charita-
tem tenere, quiſquis magnanimus & benignus, & à zelo & liuore alienus eſt.
Item alio loco, cum moneret, vt homo iam ſancto Spiritu plenus & natiuita-
te cæleſti, Dei filius factus, non niſi ſpiritalia & diuina ſectetur, ponit & dicit,
*Et ego quidem fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus:* ibidem 3.
*quaſi infantibus in Chriſto, lac vobis potum dedi, non cibum: nondum enim poteratis,*
*ſed neque adhuc poteſtis: adhuc enim eſtis carnales: vbi enim in vobis zelus, et conten-*
*tio, & diſſenſiones ſunt, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Ob-
temperanda ſunt fratres chariſsimi, vitia & peccata carnalia, & terreni cor-
poris infeſta labes ſpiritali vigore calcanda: ne dum iterum ad veteris homi-
nis conuerſationem reuoluimur, lethalibus laqueis implicemur, Apoſtolo
hoc idem prouidenter & ſalubriter præmonente: *Itaque,* inquit, *fratres, non* Coloſſ. 3.

*ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, incipietis mori: ſi au-*
*tem ſpiritu opera carnis mortificaueritis, viuetis: quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi*
*ſunt filij Dei.* Si filij Dei ſumus, ſi templa eius eſſe iam cœpimus: ſi accepto Spi
ritu ſancto, ſancte & ſpiritaliter viuimus: ſi de terris oculos ad cælum ſuſtuli-
mus, ſi ad ſuperna & diuina plenum Deo & Chriſto pectus ereximus, non ni-
ſi quæ ſunt Deo & Chriſto digna, faciamus: ſicut & Apoſtolus Paulus ponit
Coloſſ.3. & dicit, *Si conſurrexiſtis,* inquit, *cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chri-*
*ſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram: mortui*
*enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: cum autem Chriſtus ap-*
*paruerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum eo in gloria.* Qui ergo in baptiſ-
mo ſecundum hominis antiqui peccata carnalia & mortui & ſepulti ſumus,
qui regeneratione cæleſti Chriſto conſurreximus, quæ ſunt Chriſti & cogi-
temus pariter & geramus: ſicut idē Apoſtolus docet rurſus & monet, dicens,
1.Cor.15. *Primus homo de terræ limo, ſecundus homo de cælo: qualis ille de limo, tales & qui de li-*
*mo: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Quomodo portauimus imaginem eius qui de li-*
*mo eſt, portemus & imaginem eius qui de cælo eſt* Imaginem autem cæleſtem por-
tare non poſſumus, niſi in eo quod eſſe iam cœpimus, Chriſti ſimilitudinem
præbeamus: hoc eſt enim mutaſſe quod fueras, & cœpiſſe eſſe quod nō eras,
vt in nobis diuina natiuitas luceat, vt ad Deum patrem deifica diſciplina re-
ſpondeat: vt honore & laude viuēdi Deus in homine clareſcat, ipſo hortan-
Ioan.12. te & monente, & eis qui ſe clarificant, vicem mutuam pollicente. *Eos,* inquit,
*qui clarificant me, clarificabo & qui ſpernit me, ſpernam.* Ad quam clarificationē
formans nos & præparans dominus & filius Dei, ſimilitudinem Dei patris in-
Leui.19. ſinuās, in Euangelio ſuo dicit, *Audiſtis quia dictum eſt: Diliges proximum tibi, et*
Matth.5. *odio habebis inimicum tibi: ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, et orate pro*
*eis qui vos perſequuntur, vt ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt qui ſolem ſuum oriri*
*facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* Si hominibus lætum
eſt & glorioſum, filios habere conſimiles: & tunc magis generaſſe delectat, ſi
ad patrem lineamentis paribus ſoboles ſubſeciua reſpondeat: quāto maior
in Deo patre lætitia eſt, cum quis ſic ſpiritaliter naſcitur, vt actibus eius &
laudibus diuina generoſitas prædicetur? Quæ iuſtitiæ palma eſt, quæ coro-
Matth.25. na, eſſe te talem, de quo Deus non dicat, *Filios generaui & exaltaui, ipſi autem*
*me ſpreuerunt* · collaudet te potius Chriſtus, & inuitet ad præmium, dicens,
Ca *Venite benedicti patris mei, recipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.*
His meditationibus corroborandus eſt animus, fratres dilectiſsimi, eiuſmo-
di exercitationibus contra omnia diaboli iacula firmandus. Sit in manibus
diuina lectio, in ſenſibus Dominica cogitatio. Oratio iugis omnino non ceſ-
ſet, ſalutaris operatio perſeueret: ſpiritalibus ſemper actibus occupemur, vt
quotieſcunque inimicus acceſſerit, quoties adire tentauerit, & clauſum ad-
uerſum ſe pectus inueniat & armatum. non enim Chriſtiani hominis corona
vna eſt, quæ tempore perſecutionis accipitur. Habet & pax coronas ſuas,
quibus de varia & multiplici congreſsione victores proſtrato & ſubacto ad-
uerſario coronamur. Libidinem ſubegiſſe, continētię palma eſt. Cōtra iram,
contra iniuriam repugnaſſe, corona patientiæ eſt. De auaritia triumphus eſt,
pecuniam ſpernere. Laus eſt fidei, fiducia futurorum, mundi aduerſa tolera-
re. Et qui ſuperbus in proſperis non eſt, gloriam de humilitate conſequitur:
& qui ad pauperum fouendorum miſericordiam pronus eſt, retributionem
theſauri cæleſtis adipiſcitur: & qui zelare non nouit, quique vnanimis & mi-
tis fratres ſuos diligit, dilectionis & pacis præmio honoratur. In hoc virtu-
tum ſtadio quotidie currimus, ad has iuſtitiæ palmas & coronas ſine inter-
miſsione tēporis peruenimus: ad quas vt tu peruenire etiam poſsis, qui fue-
ras zelo & liuore poſſeſſus, omnē illam malitiam, qua prius tenebaris, abiice,

ad viam

ad viam vitæ æternæ vestigiis salutaribus reformare. Euelle de pectore tuo spinas & tribulos, vt te dominicum semen fertili fruge locupletet, vt diuina & spirtalis seges in copiam fœcundæ messis exuberet. Venena fellis euome, discordiarum virus exclude: purgetur mens quam serpentinus liuor infecerat: amaritudo omnis quæ intus insederat, Christi dulcedine leniatur. Si de sacramento crucis & cibum sumis & potum, lignum quod apud Maram profecit in imagine ad saporis dulcedinem, tibi in veritate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem: nec ad medelam prosperandæ valitudinis labores, vnde vulneratus fueras, inde curare. Ama eos quos ante oderas: dilige illos, quibus iniustis obtrectationibus inuidebas. Bonos imitare, si potes: si sectari non potes, collætare certe & gratulare melioribus: fac te illis adunata dilectione participem, fac te consortio charitatis & fraternitatis vinculo cohæredem. Dimittentur tibi debita, quando tu ipse dimiseris. Accipientur sacrificia tua, cum pacificus ad Deum veneris. Sensus atque actus tui diuinitus dirigentur, quando ea quæ diuina & iusta sunt, cogitaueris, sicut scriptum est, *Cor viri cogitat iusta, & à Deo dirigentur gressus eius.* Habes autem multa quæ Prouer.15. cogites, paradisum cogita, quo Cain non redit, qui zelo fratrem suum Gen.4. peremit. Cogita cæleste regnum, ad quod non nisi concordes atque vnanimes dominus admittit. Cogita, quod filij Dei hi soli possint vocari, qui sint pacifici, qui natiuitate cælesti & lege diuina ad similitudinem Dei patris & Christi respondeant adunati. Cogita sub oculis nos Dei stare, spectante ac iudicante ipso, conuersationis ac vitæ nostræ curricula decurrere: peruenire nos tunc demum posse, vt eum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratiæ eius & indulgentiæ præbeamus: si placituri semper in regno, in hoc mundo ante placeamus.

## CAECILII CYPRIANI, DE DISCIPLINA ET HABITV VIRGINVM. XIII.

*ARGVMEN. Tractat de habitu virginum ceteras mulieres ad pudicitiam & mundi contemptum inuitãs, docẽsque quantum periculi sit vel in vnius transgressione præcepti & culpæ leuioris: deinde virginum conuersationem instituens, demonstrat quæ virginibus meditanda, quæ concupiscenda sunt.*

DISCIPLINA custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper ac iugiter in Deo viuere, ad promissa cælestia & diuina præmia peruenire. Hanc sectari salubre est, & aduersari ac negligere lethale. In psalmis loquitur Spiritus sanctus, *Continete di-* Psal.2. *sciplinam, ne forte irascatur dominus, & pereatis à via recta, cum exarserit cito ira eius super vos.* Et iterum, *Peccatori autem dixit Deus, Vt quid ex-* Psal.49. *ponis iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retro?* Et denuo legimus, *Disciplinam qui*

Prouer.3. *abiicit, infelix est.* Et de Salomone mandata sapientiæ monentis accepimus, *Fili ne neglexeris disciplinam domini, nec defeceris ab eo correptus: quem enim diligit Deus corripit.* Si autem quem diligit Deus corripit, & sic corripit vt emendet, fratres quoque & maxime sacerdotes non oderunt, sed diligunt eos quos corripiunt vt emendent, quando & Deus per Hieremiam ante prædixerit, &
Hiere.3. tempora nostra significauerit, dicens, *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pascentes cum disciplina.* Quod si in scripturis sanctis, frequenter & vbique disciplina præcipitur, & fundamentum omne religionis ac fidei de obseruatione ac timore proficiscitur, quid cupidius appetere, quid magis velle ac tenere nos conuenit, quàm vt radicibus fortius fixis, & domiciliis nostris super petram robusta mole solidaris, inconcussi ad procellas & turbines seculi stemus, vt ad Dei munera per diuina præcepta veniamus, considerantes pariter ac scientes, quod templa Dei sint membra nostra, ab omni fece contagionis antiquæ lauachri vitalis sanctificatione purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat & ipse violetur? Eorũ nos templorum cultores & antistites sumus. Seruiamus illi, cuius iam esse cœpimus. Paulus in epistolis suis ponit & dicit, quibus nos ad curricula viuendi per diuina
1.Cor.6. magisteria formauit: *Non estis vestri. empti enim estis magno precio, clarificate & portate dominum in corpore vestro.* Glorificemus & portemus dominum puro & mundo corde, & opere, & obseruatione meliori, vt qui per sanguinem Christi domini nostri redempti sumus, per omnia seruitutis obsequia redemptoris imperio pareamus, demusque operam, ne quid immundum & profanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem quam inhabitat, derelinquat. Sospi
Ioan.5. tantis domini verba sunt & docentis, curantis pariter & monentis, *Ecce, inquit, sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat.* Dat viuendi morem, dat innocentiæ legem. Postquam contulit sanitatem, nec habenis liberis & solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis quibus sanatus potius fuerat, mancipato grauius comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cum necdum nosset disciplinam Dei: nulla sit venia vltra delinquere, postquam dominum nosse cœpisti: & quidem hoc tam viri quàm mulieres, tam pueri quàm puellę, sexus omnis atque omnis ætas obseruet, & curet pro religione & fide, quam domino debet, ne quod sanctum & purum de domini dignatione percipitur, minus sollicito timore teneatur. Nunc nobis ad virgines sermo est, quarum quo sublimior gloria, maior & cura est. Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum atq; incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas atque in illis largiter floret ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas. Quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tanto gaudium matris augescit. Ad has loquimur, has hortamur affectione potius quàm potestate, non quod extremi & minimi & humilitatis nostræ admodum conscij aliquid ad censurã licẽtiæ vindicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti, plus de diaboli infestatione timeamus. Neque inanis hæc cautio est & formido vana, quæ ad salutis viam consulit, quæ dominica & vitalia præcepta custodit, vt quæ se Christo dicauerint, & à carnali concupiscentia recedentes tam carne quàm mente se Deo deuouerint, opus suum consumment magno prę-mio destinatum, nec ornari aut placere cuiquam nisi domino suo studeant, à
Matth.19. quo & mercedem virginitatis expectant, dicente ipso, *Non omnes capiunt hoc verbum, sed illi quibus datum est. Sunt enim spadones qui ex vtero matris sunt nati, & sunt spadones qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum, & sunt spadones qui castrati sunt ab hominibus.* Denuo quoque per hanc angeli vocem, conti-
Apocaly.14. nentiæ munus ostenditur, virginitas prædicatur: *Hi sunt qui cum mulieribus se non coin-*

*non coinquinauerunt: virgines enim permanserunt. Hi sunt qui sequuntur agnum quocunque ierit.* Neque enim masculis tantum continentiæ gratiam repromittit dominus, & fœminas prætererit, sed quoniam fœmina viri portio est, & ex eo sumpta atque formata est, in scripturis ferè omnibus ad protoplastum Deus loquitur, quia sunt duo in carne vna, & in masculo simul significatur & fœmina. Quod si Christum continentia sequitur, & regno Dei virginitas destinatur, quid est illis cum terreno cultu & cum ornamentis, quibus dum hominibus placere gestiunt, dominum offendunt, non cogitantes esse prædictum, *Qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit eos.* Et Paulus quoque gloriose & sublimiter prædicãs dicit, *Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem.* Continentia vero & pudicitia non in sola carnis integritate consistit, sed etiam in cultus & ornatus honore pariter ac pudore, vt secundũ Apostolum, quæ innupta est, sancta sit & corpore & spiritu. Instruit nos Paulus & dicit, *Cælebs cogitat ea quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo.* 1.Cor.7. *Qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea quæ sunt mundi huius, quomodo placeat vxori. Sic & mulier & virgo innupta cogitat ea quæ sunt domini, vt sit sancta et corpore & spiritu.* Virgo non esse tantum, sed & intelligi debet & credi, vt nemo cum virginem viderit, dubitet an virgo sit. Parem se integritas in omnibus præstet, nec bonum corporis cultus infamet. Quid ornata, quid compta procedit, quasi maritũ aut habeat, aut quærat? Timeat potius placere, si virgo est, nec periculum sui appetat, quæ ad meliora & diuina se seruat. Quæ virum non habent, cui placere se simulent, integræ & puræ non tantum corpore, sed & spiritu perseuerent. Neque enim virginem fas est ad speciem suæ formæ comi, aut de carne, & de eius pulchritudine gloriari, cum nulla sit illis magis quàm aduersus carnem colluctatio, & vincendi corporis aut domandi obstinata certatio. Paulus quoque forti ac sublimi voce proclamat, *Mihi* Galat.6. *autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo*: & virgo in ecclesia de specie carnis atque de corporis pulchritudine gloriatur? Addit Paulus & dicit, *Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis*: et quæ se carnis concupi- Ibidem 5. scentiis & vitiis renunciasse profitetur, in iisdem quibus renunciauerat, inuenitur? Deprehẽderis virgo, detegeris. Aliud te esse iactas, & aliud affectas. Maculis te concupiscentiæ carnalis aspergis, cum integritatis candidata sis & pudoris. *Clama*, inquit Esaiæ dominus, *Omnis caro fœnum, & omnis claritas* Esaiæ 40. *eius vt flos fœni. Aruit fœnum, et flos decidit, verbum autem domini manet in æternũ.* Neminem Christianum decet, & maxime virginem non decet, claritatem vllam computare carnis & honorem, sed solum appetere sermonem Dei, bona in æternum mansura complecti. Aut si in carne sit gloriandum, tunc planè quando in nominis domini confessione cruciatur: quando fortior fœmina viris torquentibus inuenitur, quãdo ignes, aut cruces, aut ferrum, vel bestias patitur, vt coronetur. Illa sunt carnis preciosa monilia, illa corporis ornamenta meliora. Sed sunt aliquæ diuites, & facultatum vbertate locupletes, quæ opes suas præferant, & se bonis suis vti debere contendant. Sciant primo illam esse diuitem, quæ Deo diues est: illam esse locupletem, quæ locuples in Christo est. Bona illa esse, quæ sunt spiritalia, diuina, cælestia, quæ nos ad dominum ducant, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. Cæterum quæcũque terrena sunt in seculo accepta, & hic cum seculo remansura, tam contemni debent, quàm mundus ipse contemnitur, cuius pompis & deliciis iam tunc renunciauimus, cum meliore transgressũ ad dominum venimus. Hinc Iohannes nos excitat & hortatur spiritali & cælesti voce corroborãs: *Nolite*, ait, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* 1.Ioan.2. *Si quis dilexerit mundum, non est charitas patris in illo: quoniam omne quod in mundo*

*est, concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi quæ non est à patre, sed ex concupiscentia seculi, Et mundus transibit et concupiscentia eius Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo & Deus manet in æternum.* AEterna igitur & diuina sectanda sunt, & omnia de Dei voluntate facienda sunt, vt domini nostri vestigia & magisteria diuina sectemur, qui monuit & Ioan.6. dixit, *Non descendi de cælo vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* Quod si non est maior domino suo seruus, & liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus Christiani, debemus quod Christus dixit, imitari. Scriptum est enim, & legitur, & auditur, & in exẽplum nostræ eccle- 1.Ioan.2. siæ ore celebratur, *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit et ipse ambulare.* Ambulandum est igitur vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respõdet ad fidem nominis, sectatio veritatis, & credenti præmium datur, si quod creditur, & geratur. Locupletem te dicis & diuitem, sed diuitiis tuis Paulus occurrit, & ad cultum atque ornatum tuum iusto fi- 1.Timo.2. ne moderandum, sua voce præscribit. *Sint,* inquit, *mulieres cum verecundia et pudicitia componentes se, non intortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste preciosa, sed vt decet mulieres promittentes castitatem per bonã conuersationem.* Item 1.Pet.3. Petrus ad hæc eadem præcepta cõsentit, & dicit, *Sit in muliere non exterior ornamenti, aut auri, aut vestis cultus, sed cultus cordis.* Quod si illi mulieres quoque admonet coërcendas, & ad ecclesiasticam disciplinam religiosa obseruatione moderandas, quæ excusare cultus suos soleant per maritum, quanto id magis obseruare virginem fas est, cui nulla ornatus sui competat venia, nec deriuari in alterum possit mendacium culpę, sed sola ipsa remaneat in crimine? Locupletem te dicis & diuitem, sed non omne quod potest, debet & fieri, nec desideria prolixa & de seculari ambitione nascentia vltra honorem ac 1.Cor.6. pudorem virginitatis extendi, cum scriptum sit, *Omnia licent, sed non omnia expediunt. omnia licent, sed non omnia ædificant.* Ceterum si tu te sumptuosius comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscẽdi libidinem nutrias, peccandi fomenta succendas, vt & ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te & venenũ videntibus præbeas, excusari non potes quasi mente casta sis & pudica. Redarguit te cultus improbus & impudicus ornatus, nec computari iam potes inter puellas & virgines Christi, quæ sic viuis vt possis adamari. Locupletem te dicis & diuitem, sed iactare diuitias suas virginem non Sapien.5. decet, cum dicat scriptura diuina, *Quid nobis profuit superbia; aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam vmbra:* & Apo- 1.Corin.7. stolus rursum moneat, & dicat, *Et qui emunt sic sint quasi non possidentes, & qui hoc mundo vtuntur, quasi non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* Petrus Act.3. etiam, cui oues suas dominus pascendas tuendasque commẽdat, super quem posuit & fundauit ecclesiam, aurum quidem sibi esse & argentum negat, sed se dicit gratia diuitem esse, fide eius & virtute locupletem, quibus multa magnalia cũ miraculo faceret, quibus ad gratiam gloriæ bonis spiritalibus abũdaret. Has opes, istas diuitias possidere non potest, qui se diuitem seculo magis vult esse quàm Christo. Locupletem te esse dicis & diuitem, & vtendum putas iis quæ possidere te Deus voluit: vtere, sed ad res salutares: vtere, sed ad bonas artes: vtere ad illa quæ Deus præcepit, quæ dominus ostendit. Diuitem te sentiant pauperes, locupletem sentiant indigentes. Patrimonia tua Deo fœnera, Christum ciba, vt virginitatis præferre gloriam liceat, vt ad domini præmia venire cõtingat, multorum precibus exora. Commenda illic thesauros tuos, vbi nullus fur effodiat, quo nullus insidians grassator irrumpat. Possessiones tibi, sed cælestes magis compara, vbi fructus tuos iuges ac perennes & ab omni contactu iniuriæ secularis immunes, nec rubigo atterat,

go adterat, nec grando cædat, nec sol vrat, nec pluuia corrumpat. Nam delinquis & hoc ipso in Deum, si ad hoc tibi ab illo diuitias datas credis, vt illis non salubriter perfruaris. Nam & vocem homini Deus dedit, & tamen non sunt idcirco amatoria cantanda nec turpia: & ferrum esse ad culturam terræ Deus voluit, nec homicidia sunt idcirco facienda: aut quia thura & merum & ignem Deus instituit, sacrificandum est inde idolis: vel quia abundant pecudum greges in agris tuis, victimas & hostias immolare debebis. Alioqui tentatio est patrimonium grande, nisi ad vsus bonos census operetur, vt patrimonio suo vnusquisque locupletior magis redimere debeat quàm augere delicta. Ornamentorum ac vestium insignia & lenocinia formarum, non nisi prostitutis & impudicis fœminis congruunt, & nullarum ferè preciosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est Sic in scripturis sanctis, quibus nos instrui dominus voluit & moneri, describitur ciuitas meretrix, compta pulchrius & ornata, & cum ornamentis suis ac propter ipsa potius ornamenta, peritura. *Et venit*, inquit, Apocal. 17. *Vnus ex septem angelis habentibus phiala septem, & adgressus est me, dicens, Veni ostendam tibi damnationem meretricis magnæ sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ. Et duxit me in spiritu: & vidi mulierem sedentem super bestiam, & mulier illa amictaerat pallio purpureo & coccineo, & adornata erat auro, & margaritis, & lapidibus preciosis, & ferens poculum aureum in manu sua plenum execrationis & immunditiæ, & fornicationis totius terræ.* Fugiant castæ virgines, & mulieres pudicæ incestarum cultus, habitus impudicarum, lupanarium insignia, ornamenta meretricum. Clamat etiam Spiritu sancto plenus Esaias, & filias Sion auro & veste corruptas increpat, & obiurgat perniciosis opibus adfluẽtes, & à domino per seculi delicias recedentes: *Exaltatæ sunt, ait, filiæ Sion, & ambulauerunt alto collo, & nutu oculorum, & incessu pedum trahentes tunicas, & pedibus simul ludentes: & humiliabit dominus principales filias Sion, & reuelabit dominus habitum earum, & auferet dominus gloriam vestis illarum, & ornamenta earum, & crines, & cincinnos, & lunulas, & discriminalia, & dextralia, & armillas, & botronatum, & specula, & annulos, & inaures, & serica contexta cum auro & iacyntho. Et erit pro odore suauitatis puluis, & pro cingulo reste cingeris, & pro ornamento capitis aureo caluitium habebis.* Esaiæ 3. Hoc Deus culpat & denotat, hinc corruptas esse virgines, hinc à cultu vero atque diuino desciuisse pronunciat. Exaltatæ ceciderunt: comptæ turpitudinem fœditatemq́ue meruerunt; serico & purpura indutæ, Christum induere non possunt, auro & margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta cordis & pectoris perdiderunt. Quis non id execretur & fugiat, quod aliis fuerit exitio? Quis id appetat & adsumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit & telo? Si hausto poculo moreretur ille qui biberat, venenum scires esse quod ille potauit: si accepto cibo qui acceperat interiret, scires esse lethale quod acceptum potuit occidere, nec ederes inde nec biberes, vnde interisse alios antè conspiceres: nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta dementia, id velle quod & nocuerit semper & noceat? & putare quod inde ipsa nõ pereas, vnde alios perisse cognoscas? Neque enim Deus purpureas aut coccineas oues fecit, aut herbarum succis & conchyliis tingere & colorare lanas docuit. Nec distinctis auro lapillis, & margaritis contexta serie, & numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus ceruicem quam fecit absconderet, vt operiatur illud quod Deus in homine formauit, & conspiciatur desuper id quod diabolus adinuenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia & mali secularis ignara crucietur? vt postea de aurium cicatricibus & cauernis preciosa grana dependeant grauia, & si non suo pondere, mercium quantitate? Quæ om-

nia peccatores & apostatæ angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia deuoluti, à cælesti vigore recesserunt. Illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt. Et quidem isto in loco pro timore, quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantum aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes omnino fœminas admonendas, quod opus Dei & factura eius & plasma adulterari nullo modo debeat, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet

Gene.1. denique lineamenta natiua corrumpente medicamine. Dicit Deus, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, & audet quisquam mutare & conuertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est, omne quod nascitur: diaboli, quodcunque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicuius & speciem & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam consummatoque simulachro, manus alius adferret, vt iam formata, iam picta quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iusta indignatio videretur. tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista diuini operis, præuaricatio est veritatis. Mo-

1. Corin.5. nentis apostoli vox est, *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio sicut estis azymi. Nam & pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque festa celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Num sinceritas perseuerat & veritas, quando quæ sincera sunt, polluuntur colorum adulteriis, medicaminum fucis, in mendacium

Matth.5. vera mutantur? Dominus tuus dicit, *Non potes facere capillum vnum album aut nigrum*, & tu ad vincendam domini tui vocem, vis te esse potiorem? Audaci conatu & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum capillos iam tibi flammeos auspicaris, & peccas pro nefas, in capi-

Apocaly.1. te, id est, corporis parte meliore: & cum scriptum sit de domino, *Caput autem eius & capilli erant albi velut lana aut nix*, tu execraris canitiem, detestaris alborem, qui sit ad domini caput similis? Non metuis oro quæ talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat? ad sua præmia & promissa venientem remoueat & excludat? increpans vigore censoris & iudicis dicat, Opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est? cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter arsura. Hæc oro non cogitanda sunt Dei seruis? non die semper ac nocte metuenda? viderint quid sibi nuptæ per placendi studium de coniugum solatio blandiantur, quos dum in excusationem suam proferunt, ad societatem criminosæ consensionis adsciscunt. Virgines certe quibus iste sermo nunc consulit, quæ se eiusmodi artibus compserint, inter virgines non putem debere numerari, sed tanquam contactas oues & morbidas pecudes à sancto & puro grege virginitatis arceri, ne contagio suo ceteras polluant, dum simul degunt, ne perdant alias, quæcunque perierunt. Et quoniam continentiæ bonum quærimus, perniciosa quæque & infesta vitemus. Nec illa prætereo, quæ dum per negligentiã in vsum veniunt, cõtra pudicos & sobrios mores licen-

tiam

tiam sibi de vsurpatione fecerunt. Quasdam non pudet nubētibus interesse, & inter illam lasciuientium libertatem sermonum colloquia incesta miscere: audire quod non decet, quod nō licet dicere, obseruare, & esse præsentes inter verba turpia & temulenta conuiuia, quibus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur. Quis illi in nuptiis locus est, cui animus ad nuptias non est? Aut voluntaria illic & læta esse quæ possunt, vbi & studia & vota diuersa sunt? Quid illic discitur, quid videtur? Tantum à proposito suo virgo deficit, quanto pudica quæ venerat, impudicior discedit. Corpore licet virgo ac mente permaneat, oculis, auribus, lingua minuit illa quod habebat. Quid vero quæ promiscuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curiosis pudori ac pudicitiæ corpora dicata prostituunt, quæ cum viros atque à viris nudæ vident turpiter ac videntur, nonne ipse illecebram vitiis præstant? nonne ad corruptelā & iniuriam suam desideria præsentium sollicitant & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat, mihi tantum reficiendi corpusculi cura est & lauādi. Non te purgat ista defensio, nec lasciuiæ & petulantiæ crimen excusat. Sordidat lauatio ista, non abluit, nec emundat membra, sed maculat. Impudice tu neminem conspicis, sed ipsa cōspiceris impudice. Oculos tuos turpi oblectatione non polluis, sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lauachro facis: theatra sunt fœdiora quo conuenis, verecūdia illic omnis exuitur, simul cum amictu vestis, honor corporis ac pudor ponitur, denotanda & contrectanda virginitas reuelatur. Iam nunc considera, an cum vestita est, verecunda sit inter viros talis, quæ ad inuerecūdiā proficit audacia nuditatis. Sic ergo frequenter ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemiscit, sic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor ponitur, gloria omnis ac dignitas profanatur, sic se expugnator inimicus per artes suas inserit: sic insidiis per occulta fallētibus diabolus obrepit: sic dum ornari cultius, dum liberius euagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtiuo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, nō mariti, sed Christi adulteræ: quàm fuerant præmiis ingentibus virgines destinatæ, tam magna supplicia pro amissa virginitate sensuræ. Audite me itaq; virgines vt parentē, audite quæso vos docentem pariter ac monentem, audite vtilitatibus & commodis vestris fideliter consulentem: estote tales quales vos Deus artifex fecit: estote tales quales vos manus patris instituit: maneat in vobis facies incorrupta, ceruix pura, forma sincera. Non inferantur auribus vulnera, nec brachia includātur de armillis & monilibus, colla cathena preciosa: sint à compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni. Celebrentur lauachra cum fœminis, quarum in vos pudica lauatio est. Nuptiarum festa improba & conuiuia lasciua vitentur, quorū periculosa cōtagio est. Vince vestem, quæ virgo es: vince aurum, quæ carnem vincis & seculum. Non est eiusdem, non posse à maioribus vinci, & imparem minoribus inueniri. Arcta & angusta est via quæ ducit ad vitam: durus & arduus limes, qui tendit ad gloriam. Per hunc viæ limitem martyres pergunt, eunt virgines, iusti quique gradiuntur. Lata & spaciosa itinera vitæ lethalis: illic illecebræ & mortiferæ voluptates, illic diabolus blanditur, vt fallat: arridet, vt noceat: illicit, vt occidat. Primus enim centenus martyrum fructus est, secundus sexagenarius vester est. Vt apud martyres non est carnis & seculi cogitatio, nec parua & leuis & delicata congressio: sic & in vobis, quarum ad gratiam merces secunda est, sit & virtus ad tolerantiam proxima. Non est ad magna facilis ascensus. Quem sudorem perpetimur, quem laborem, cum conamur ascendere colles & vertices montium? quid vt ascendamus ad cælum? Si præmium pollicitationis attendas, minus est quod laboras. Immorta-

litas perseueranti datur, perpetua vita promittitur, regnũ dominus pollicetur. Seruate virgines, seruate quod esse cœpistis, seruate quod eritis. Magna vos merces manet, præmium grande virtutis, munus maximum castitatis. Vultis
Gen.3. scire quo malo careat, & quid boni teneat continentiæ virtus? *Multiplicabo*, inquit mulieri Deus, *tristitias tuas, & gemitus tuos, & in tristitia paries filios. & conuersio tua ad virum tuum, & ipse tui dominabitur.* Vos ab hac sententia liberæ estis, vos mulierum tristitias & gemitus non timetis: nullus vobis de partu circa filios metus, nec maritus est dominus. dominus vester & caput Christus est, ad instar & vicem masculi, sors vobis & conditio communis est. Do-
Lucæ 20. mini vox est illa, dicentis, *Filij seculi huius generant & generantur. Qui autem habuerint dignationem seculi illius & resurrectionis à mortuis, non nubunt, neque matrimonium faciunt: neque enim incipiunt mori: æquales enim sunt angelis Dei, cum sint filij resurrectionis.* Quod futuri sumus, iam vos esse cœpistis: vos resurrectionis gloriam in isto seculo iam tenetis: per seculum sine seculi contagione transitis. Cum castæ perseueratis & virgines, angelis dei estis æquales, tantum maneat & duret solida & illæsa virginitas, & vt cœpit fortiter, iugiter perseueret. Nec monilium aut vestium quærat ornaméta, sed morum. Deum spectet & cælum, neq; oculos ad sublime porrectos ad carnis & mundi concupiscentiam deprimat, & ad terrena deponat. Prima sententia crescere & generare præcepit, secunda ad continentiam suasit. Cum adhuc rudis mundus & inanis est, copia fœcunditatis generantes propagamur, & crescimus ad humani generis augmentum: cum iam refertus est orbis, & mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viuentes, castrãtur ad regnum. Nec hoc iubet dominus, sed hortatur: nec iugum necessitatis imponit, quando maneat volũtatis arbitrium liberum. Sed cum habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrant: habitacula ista meliora vos petitis, carnis desideria castrantes, maioris gratiæ præmium in cælestibus obtinetis. Omnes quidem qui ad diuinum munus & patrimonium baptismi sanctificatione perueniunt, hominem illic veterem gratia lauachri salutaris exponũt, & innouati spiritu sancto à sordibus contagionis antiquę, iterata natiuitate purgantur. Sed natiuitatis iteratæ vobis maior sanctitas & veritas competit, quibus desideria iam carnis & corporis nulla sunt. Sola in vobis quæ sunt virtutis & spiritus, ad gloriam remanserunt. Apostoli vox est, quem dominus vas electionis suæ dixit, quem ad promenda mandata cæ-
1.Cor.15. lestia Deus misit, *Primus homo*, inquit, *de terræ limo: secundus de cælo. Qualis ille è limo, tales & qui de limo: & qualis cælestis, tales & cælestes. Quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus & imaginem eius qui de cælo est.* Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat, & veritas. Portãt disciplinæ Dei memores, iustitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendam iniuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace vnanimes atque concordes. Quæ vos singula ô bonæ virgines, obseruare, diligere, implere debetis, quæ Deo & Christo vacantes ad dominum cui vos dicastis, & maiore & meliore parte præceditis. Prouectæ annis, iunioribus facite magisterium, minores natu præbete comparibus incitamẽtum, hortamentis vos mutuis excitate, ęmulis de virtute documentis ad gloriam prouocate. Durate fortiter, spiritaliter pergite, peruenite feliciter: tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari.

CYP-

# CAECILII CYPRIANI, DE LAPSIS.

*ARGVMEN. Differit de lapsis & iis qui fidem prodiderant, docens Deum familiam suam hoc examine probare voluisse, quia traditam diuinitus disciplinam pax longa corruperat. Deinde multa de corpore Christi miracula enarrans, ad pœnitentiam hortatur.*

PAX ecce dilectißimi fratres, ecclesiæ reddita est, & quod difficile nuper incredulis ac perfidis impoßibile videbatur, ope atque vltione diuina securitas nostra reparata est. In lætitiam mentes redeunt, & tempestate pressuræ ac nube discussa, tranquillitas ac serenitas refulserunt. Dandæ laudes Deo, & beneficia eius ac munera cum gratiarum actione celebrāda, quanuis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessauerit. Neque enim tantum inimico licere potest, vt non qui dominum corde toto, & anima, & virtute diligimus, benedictiones eius & laudes semper & vbique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, & post longæ noctis horribilem tetramque caliginem, domini luce radiatus mundus eluxit. Confessores præconio boni nominis claros, & virtutis ac fidei laudibus gloriosos, lętis conspectibus intuemur, sanctis osculis adhęrentes, desideratos diu inexplicabili cupiditate complectimur. Adest militum Christi cohors candida, qui persecutionis vrgentis ferociam turbulentam stabili congreßione fregerunt, parati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis: repugnastis fortiter seculo, spectaculum gloriosum præbuistis Deo, secuturis fratribus fuistis exemplo. Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse confessa est. Illustres manus quæ non nisi diuinis operibus assueuerant, sacrificiis sacrilegis restiterunt. Sanctificata ora cælestibus cibis, post corpus & sanguinem domini, profana contagia & idolorum reliquias respuerunt. Ab impio sceleratoq; velamine, quo illic velabantur sacrificātium capita captiua, caput vestrum liberū mansit. Frons cum signo Dei pura, diaboli coronam ferre nō potuit, coronæ se domini reseruauit. Quàm vos lætos in sinum suum excipit mater ecclesia de prælio reuertentes. Quàm beata, quàm gaudens portas suas aperit, vt adunatis agminibus intretis, de hoste prostrato trophæa referentes. Cum triumphantibus viris & fœminæ veniunt, quæ cum seculo sexum quoque vicerunt. veniunt & geminata militiæ suæ gloria uirgines, & pueri annos suos virtutibus transeuntes. Necnon & cetera stantium multitudo vestram gloriam sequitur, proximis & penè coniunctis laudis insignibus vestigia vestra comitatur. Eadem & in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. Incōcußis præceptorum cælestium radicibus nixos, & euangelicis traditionibus roboratos, non præscripta exilia, non destinata tormenta, non rei familiaris damna, & corporis supplicia terruerunt. Explorandæ fidei præfiniebantur dies: sed qui seculo renunciasse se meminit, nullum seculi diem nouit: nec tem-

pora terrena iam computat, qui æternitatem de Deo sperat. Nemo fratres nemo hanc gloriam mutilet, nemo incorruptã ſtantium firmitatem maligna obtrectatione debilitet, cum dies negantibus præſtitutus exceſsit, quiſque profeſſus intra diem non eſt, Chriſtianum ſe eſſe confeſſus eſt. Primus eſt victoriæ titulus, gentilium manibus adprehenſum, dominum confiteri. Secundus ad gloriam gradus eſt, cauta ſeceſsione ſubtractũ domino reſeruari. Illa publica, hæc priuata confeſsio eſt. Ille iudicem ſeculi vincit, hic contentus Deo ſuo iudice, conſcientiam puram cordis integritate cuſtodit. Illic fortitudo promptior, hic ſollicitudo ſecurior. Ille appropinquante hora ſua iam maturus inuentus eſt: hic fortaſſe dilatus eſt, qui patrimonio derelicto idcirco ſeceſsit, quia non erat negaturus: confitetur vtique ſi fuiſſet & ipſe detentus. Has martyrum cæleſtes coronas, has confeſſorum glorias ſpiritales, has ſtantium fratrum maximas eximiaſque virtutes mœſtitia vna cõtriſtat, quod auulſam noſtrorum viſcerum partem violentus inimicus populationis ſuæ ſtrage deiecit. Quid hoc loco faciã dilectiſsimi fratres, fluctuans vario mentis æſtu? Quid aut quomodo dicam? Lachrimis magis quàm verbis opus eſt ad exprimendum dolorem, quo corporis noſtri plaga deflenda eſt, quo populi aliquando numeroſi multiplex lamentanda iactura eſt. Quis enim ſic durus aut ferreus, quis ſic fraternæ charitatis oblitus, qui inter ſuorũ multiformes ruinas, & lugubres, ac multo ſqualore deformes reliquias conſtitutus, ſiccos oculos tenere præualeat? nec erumpente ſtatim fletu prius gemitus ſuos lachrimis quàm voce depromat? Doleo fratres, doleo vobiſcum, nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria, & ſanitas priuata blanditur, quando plus paſtor in gregis ſui vulnere vulneretur. Cum ſingulis pectus meum copulo, mœroris & funeris pondera luctuoſa participo. Cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum iacentibus iacere me credo. Iaculis illis graſſantis inimici mea ſimul membra percuſſa ſunt, ſæuientes gladij per mea viſcera tranſierunt. Immunis & liber à perſecutionis incurſu fuiſſe non poteſt animus. In proſtratis fratribus, & me proſtrauit affectus. Habenda tamen eſt, fratres dilectiſsimi, ratio veritatis, nec ſic mentẽ debet & ſenſum perſecutionis infeſtæ tenebroſa caligo cæcaſſe, vt nihil remãſerit lucis & luminis, vnde diuina præcepta perſpici poſsint. Si cladis cauſa cognoſcitur, & medela vulneris inuenitur, Deus probare familiam ſuam voluit. Et quia traditam nobis diuinitus diſciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem, & pene dixerim dormientem cenſura cæleſtis erexit: cúmque nos pro peccatis noſtris amplius mereremur, clementiſsimus dominus ſic cũcta moderatus eſt, vt hoc omne quod geſtum eſt, exploratio potius, quàm perſecutio videretur. Studebant augendo patrimonio ſinguli, & obliti quid credentes, aut ſub apoſtolis ante feciſſent, aut poſtmodum facere deberent, inſatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in ſacerdotibus religio deuota, non in miniſtris fides integra, non in operibus miſericordia, non in moribus diſciplina. Corrupta barba in viris, in fœminis forma fucata. Adulterati poſt Dei manus oculi, capilli mẽdacio colorati. Ad decipienda corda ſimplicium callidæ fraudes, circũuenienda fratribus ſubdolæ voluptates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonij, proſtituere cum gentilibus membra Chriſti. Non iurare tantum temere, ſed adhuc etiam peierare. Præpoſitos ſuperbo tumore cõtemnere, venenato ſibi ore maledicere. Odiis pertinacibus inuicẽ diſsidere. Epiſcopi plurimi, quos & ornamento eſſe oportet ceteris & exemplo, diuina procuratione contempta, procuratores rerum ſecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deſerta, per alienas prouincias oberrantes negociationis quæſtuoſæ nundinas aucupari. Eſurientibus in eccleſia fratribus habere argentum largiter, velle

velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur? cum iam pridem præmonuerit ac dixerit censura diuina, *Si dereliquerint legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint, si iustitias meas profanauerint, & præcepta mea non obseruauerint, visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum.* Psal. 87. Prænunciata sunt ista nobis & ante prędicta: sed nos datæ legis & obseruationis immemores, id egimus per nostra peccata, vt dum domini mandata contemnimus, ad correptionem delicti, & probationem fidei remediis seuerioribus veniremus. Nec saltem sero cōuersi ad domini timorem sumus, vt hanc correptionem nostram, probationemque diuinam patienter & fortiter subirémus. Ad prima statim verba minantis inimici, maximus fratrum numerus fidem suam prodidit, nec postratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse postrauit. Quid oro inauditum, quid nouum venerat, vt velut incognitis, atque inopinatis rebus exortis Christi sacramentum temeritate præcipiti solueretur? Nonne hæc & prophetæ ante, & apostoli postmodum nunciauerunt? Nonne iustorum pressuras, & gentilium semper iniurias pleni Spiritu sancto prædicauerunt? Nonne fidem nostram semper armans, & dei seruos cælesti voce corroborans, dicit scriptura diuina, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies?* Deut. 6. Nonne iram diuinæ indignationis ostendens, & pœnæ metum præmonens denuo dicit, *Adorauerunt eos quos fecerunt digiti eorum, & curuatus est homo, & humiliatus est vir, & non laxabo illis?* Esa. 2. Et iterum Exod. 22. Deus loquitur dicens, *Sacrificans diis, eradicabitur, nisi deo soli.* In euangelio quoque postmodum Dominus in verbis doctor, & consummator in factis, docens quid fieret, & faciens quodcunque docuisset, quicquid nunc geritur & geretur, nonne ante præmonuit? Nonne & negantibus æterna supplicia, & salutaria confitentibus præmia ante constituit? Exciderunt quibusdam, pro nefas, omnia, & de memoria recesserunt. Non expectauerunt saltem, vt ascenderent apprehensi, vt interrogati negarent. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt, vt sacrificare idolis viderentur inuiti: vltro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam libenter optassent. Quot illic à magistratibus vespera vrgente dilati sunt? quot ne eorum differretur interitus, rogauerunt? quam vim potest talis obtendere, qua crimen suum purget, cum vim magis ipse fecerit vt periret? Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando vltro ad obsequiū diri facinoris accessum est, labauit gressus, caligauit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Non sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? Stare illic potuit dei seruus, & loqui & renunciare Christo, qui iam diabolo renunciarat & seculo? Non ara illa, quo moriturus accessit, rogus illi fuit? Num altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conspexerat, velut funus & bustum vitæ suæ horrere ac fugere debebat? Quid hostiam tecum miser, quid victimam supplicaturus imponis? Ipse ad aras hostia, victima ipse venisti. Immolasti illic salutem tuam, spem tuam. Fidem tuam funestis illis ignibus concremasti. Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors inuicem lethali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attracti. Amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti. Nonne illi cum iudicij dies venerit, dicent, Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo Dei ad profana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas: illi nobis ecclesiam matrem, illi patrem deum negauerunt, vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium

criminum iungimur, aliena fraude caperemur. nec est, pro dolor, iusta aliqua & grauis causa, quę tantum facinus excuset. Relinquẽda erat patria, & patrimonij faciẽda iactura. cui enim nascenti atq; morienti nõ relinquẽda quandoque patria, & patrimonij sui faciẽda iactura est? Christus nõ relinquatur, salutis ac sedis æternæ iactura timeatur. Clamat ecce per prophetã Spiritus
Esa. 52. sanctus, *Discedite, discedite, exite inde, & immũdũ nolite tangere: exite de medio eius, separamini qui fertis vasa domini*: & qui sunt vasa domini ac templum dei, ne immundum tangere, & feralibus cibis pollui violarique cogantur, non exeunt de medio nec recedunt? Alibi quoq; vox auditur è cęlo pręmonens quid dei
Apocaly. 18. seruos facere cõueniat, dicens, *Exi de ea populus meus, ne particeps sis delictorum eius, & ne perstringaris plagis eius.* Qui exit & cedit, delicti particeps non fit. plagis vero & ipse perstringitur, qui socius criminis inuenitur. Et ideo dominus in persecutione secedere & fugere mandauit, atque vt id fieret, & docuit & fecit. Nam cum corona de dei dignatione descendat, nec possit accipi, nisi fuerit hora sumendi, quisque in Christo manens interim cedit, non fidem denegat, sed tempus expectat, Qui autem cum non secederet cecidit, negaturus remansit. Dissimulanda fratres, veritas non est, nec vulneris nostri materia & causa reticenda. Decepit multos patrimonij sui amor cæcus, nec ad recedendum parati, aut expediti esse potuerunt, quos facultates suę velut compedes ligauerunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illæ cathenæ, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens vincta, & anima præclusa, vt serpenti terram secundum dei sententiam deuoranti, præda & cibus fierent, qui terrestribus inhærerent. Et idcirco Dominus bonorum magister, &
Matth. 19. præmonens in futurum, *Si vis, inquit, perfectus esse, vade vende omnia tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni, sequere me.* Si hoc diuites facerent, per diuitias non perirent, thesaurũ in cælo reponentes, hostem nunc & expugnatorem domesticum non haberent: esset in cælo cor, & animus & sensus, si thesaurus esset in cælo: nec vinci à seculo posset, qui vnde vinceretur in seculo non haberet: sequeretur dominum solutus & liber, vt apostoli & sub apostolis nonnulli sæpe fecerunt, qui & rebus suis & parentibus derelictis, indiuiduis Christo nexibus adhæserunt. Sequi autem Christum quomodo possunt, qui patrimonij vinculo detinentur? Aut quomodo cęlum petunt, & ad sublimia & alta conscendunt, qui terrenis cupiditatibus degrauantur? Possidere se credunt, qui potius possidentur, census sui serui, nec ad pecuniam suam domini, sed magis pecuniæ mancipati. Hoc tempus, hos homi-
1. Timo. 6. nes Apostolus denotat, dicens, *Qui autem volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & muscipulam, & desideria multa & nocentia, quæ mergunt hominem in perditionem & in interitum. radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* Dominus autem quibus nos præmiis ad contemptum rei familiaris inuitat? parua hæc &
Marc. 10. exigua huius temporis damna, quibus mercedibus pensat? *Nemo est,* inquit, *qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios, propter regnum dei, & non recipiat septies tantum in isto tempore, in seculo autem venturo vitam æternam.* Quibus cognitis, & de domini pollicentis veritate compertis, non tantum timẽda non est eiusmodi, sed & optanda iactura, ipso denuo
Matth. 5. domino prædicante & monente, *Beati eritis cum persecuti vos fuerint, & separauerint vos, & expulerint, & maledixerint nomini vestro vt nequam, propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælis.* Sed tormenta postmodum venerant, & cruciatus graues reluctantibus imminebant. Queri de tormentis potest, qui per tormenta superatus est: & excusationem doloris obtendere, qui victus est in dolore. Potest rogare talis, & dicere, Certare quidem fortiter volui, & sacramenti mei memor ac fidei arma

ſuſcepi, ſed me in congreſsione pugnantem cruciamenta varia & ſupplicia longa vicerunt: ſtetit mens ſtabilis, & fides fortis, & cum torquentibus pœnis immobilis diu anima luctata eſt: ſed cum duriſsimi iudicis recrudeſcēte ſæuitia iam fatigatum, iam laſſum nunc flagella adhuc ſcinderent, nunc contunderent fuſtes, nunc equuleus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret, caro me in cōluctatione deſeruit, infirmitas viſcerum ceſſit, nec animus, ſed corpus in dolore defecit. Poteſt cito proficere ad veniam cauſa talis. poteſt eiuſmodi excuſatio eſſe miſerabilis. Sic hic Caſto & AEmilio aliquando dominus ignouit: ſic in prima congreſsione deuictos, victores in ſecundo prælio reddidit, vt fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante ceſsiſſent, & vnde ſuperati eſſent, inde ſuperarent. Deprecabantur illi non lachrimarum miſeratione, ſed vulnerum, nec ſola lamentabili voce, ſed laceratione corporis & dolore. Manabat pro fletibus ſanguis, & pro lachrimis cruor, ſemiuſti lateris viſcera defluebant. Nunc vero quæ vulnera oſtendere victi poſſunt? quas plagas hiantium viſcerum? quæ tormenta membrorum? vbi non fides congreſſa cecidit, ſed congreſsionem perfidia præuenit? Nec excuſat oppreſſum neceſsitas criminis, vbi crimen eſt voluntatis. Nec hoc ideo dico, vt fratrum cauſas onerem, ſed vt magis fratres ad precem ſatisfactionis inſtigem. Nam cum ſcriptum ſit, *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, & ſemitas pedum veſtrorum turbant:* qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem ſubminiſtrat, nec comprimit delicta illa, ſed nutrit. Atqui conſiliis fortioribus redarguit ſimul atque inſtruit fratrem, promouet ad ſalutem. *Quos diligo*, inquit dominus, *redarguo & caſtigo.* Sic oportet dei ſacerdotem non obſequiis decipientibus fallere, ſed remediis ſalutaribus prouidere. Imperitus eſt medicus, qui tumentes vulnerum ſinus manu parcente contrectat, & in altis receſsibus viſcerum mortale virus incluſum, dum ſeruat, exaggerat. Aperiendum vulnus eſt & ſecandum, & putredinibus amputatis medela fortiore curandum. Vociferetur & clamet licet, & conqueratur ęger impatiens per dolorem, gratias aget poſtmodum, cum ſenſerit ſanitatem. Emerſit enim, fratres dilectiſsimi, nouum genus cladis, & quaſi parum perſecutionis procella ſæuierit, acceſsit ad cumulum ſub miſericordiæ titulo malum fallens & blanda pernicies. Contra euangelij vigorem, contra domini ac dei legem temeritate quorūdam laxatur incautis communicatio. Irrita & falſa pax, periculoſa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt ſanitatis pœnitentiam, nec veram de ſatisfactione medicinam. Pœnitētia de pectoribus excluſa eſt, grauiſsimi extremíque delicti memoria ſublata eſt. Operiuntur morientium vulnera, & plaga lethalis altis & profundis viſceribus infixa, diſsimulato dolore contegitur. A diaboli aris reuertentes, ad ſanctum domini ſordidis & infectis nidore manibus aſcendunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc penè eructātes, exhalantibus etiam nunc ſcelus ſuum faucibus & cōtagia funeſta redolentibus, domini corpus inuadunt, quando occurrat ſcriptura diuina, & clamet & dicat, *Omnis mundus manducabit carnem, & anima quæcunque manducauerit ex carne ſacrificij ſalutaris, quod eſt domini, & immunditia eius ſuper ipſum eſt, peribit anima illa de populo ſuo:* Apoſtolus item teſtetur & dicat, *Non poteſtis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum non poteſtis menſæ domini communicare, & menſæ dæmoniorum:* idem contumacibus & peruicacibus comminetur & denunciet dicens, *Quicunque ederit panem, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis domini.* Spretis his omnibus atque contemptis, ante exomologeſin factam criminis, ante purgatam conſcientiam ſacrificio & manu ſacerdotis, ante offenſam placatam indignantis domini & minantis, vis infertur corpori eius & ſanguini: & plus modo in Deum manibus atque ore delinquunt, quàm cum domi-

Apocal. 3.
Leuit. 17.
1. Corin. 10.
Ibidem 11.

num negauerunt: pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus vendītant. Non est pax illa, sed bellum: nec ecclesiæ iungitur, qui ab euangelio separatur. Quid iniuriam beneficium vocant? quid impietatem vocabulo pietatis appellant? quid eis qui flere iugiter & rogare dominum suum debent, intercepta pœnitentiæ lamentatione communicare se simulant? Hoc sunt eiusmodi lapsis, quod grãdo frugibus, quod turbidum sidus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod nauigiis sæua tempestas. Solatium æternæ spei adimunt, à radice subuertunt, sermone morbido ad lethale contagium serpunt, nauem ad scopulos, ne in portum perueniat, illidunt. Non concedit pacem facilitas ista, sed tollit: nec communicationem tribuit, sed impedit ad salutem. Persecutio est hæc alia & alia tentatio, per quam subtilis inimicus impugnandis adhuc lapsis occulta populatione grassatur, vt lamentatio conquiescat, vt dolor sileat, vt delicti memoria vanescat, cõprimatur pectorum gemitus, statuatur fletus oculorum, nec dominum grauiter offensum lõga & plena pœnitentia deprecetur, cum scriptum sit, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam.* Nemo se fallat, nemo decipiat. solus dominus misereri potest. Veniam peccatis, quæ in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri, qui peccata nostra portauit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. Homo deo esse non potest maior, nec remittere aut donare indulgentia sua seruus potest, quod in dominum delicto grauiore commissum est, ne adhuc lapso & hoc accedat ad crimen, si nesciat esse prædictum, *Maledictus homo qui spem habet in homine.* Dominus orandus est, dominus nostra satisfactione placandus est, qui negantem negare se dixit, qui omne iudicium de patre solus accepit. Credimus quidem posse apud iudicem plurimum martyrum merita & opera iustorum, sed cum iudicij dies venerit, cum post occasum seculi huius & mundi ante tribunal Christi populus eius adstiterit. Cæterum si quis præpropera festinatione temerarius remissionem peccatorum se cunctis dare putat posse, aut audet domini præcepta rescindere, non tantum nihil prodest, sed & obest lapsis. Prouocasse est iram, non seruasse sententiam, nec misericordiam prius dei deprecandam putare, sed contempto domino de sua facilitate præsumere. Sub ara Dei animæ occisorum martyrum clamant magna voce, dicentes, *Quousque domine sanctus & verus non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant?* & requiescere ac patientiam adhuc tenere iubentur: & quenquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri contra iudicem velle, aut prius quàm vindicetur, ipse alios posse defendere? Mandant aliquid martyres fieri, si iusta, si licita, si non contra ipsum dominum, à dei sacerdote facienda sunt, si obtemperantis facilis & prona consensio, si petentis fuerit religiosa moderatio. Mandant aliquid martyres fieri, sed si scripta non sunt in lege domini quæ mandant, ante est vt sciamus illos de deo impetrasse quod postulant, tunc facere quod mandant. neque enim statim videri potest de diuina maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum. Nam & Moyses pro peccatis populi petit, nec tamen peccantibus veniam, cum petisset, accepit; *Precor,* ait, domine, *deliquit populus hic delictum grande & fecerunt sibi deos aureos: & nunc si dimittis eis, delictum dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen, Si quis deliquit ante me, deleam eum de libro meo.* Ille amicus dei, ille facie ad faciem locutus sępe cum domino, quod petiit impetrare non potuit, nec dei indignantis offensam sua deprecatione placauit. Hieremiam Deus laudat & prædicat, dicens, *Prius quàm te formarem in vtero, noui te, & prius quàm exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te:* & eidem pro peccatis populi deprecanti frequentius & oranti, *Noli,* ait, *orare pro populo hoc, & noli postulare pro eis in prece & oratione,* quia

Apocal. 2. Hiere. 17. Apoc. 6. Exod. 32. Hiere. 1. Ibidem. 7.

*quia non exaudiam in tempore in quo inuocabunt me, in tempore afflictionis suæ.* Quid vero iustius Noe, qui cum repleta esset terra peccatis, solus inuentus est iustus in terris? Quid gloriosius Daniele? quid ad facienda martyria in fidei firmitate robustius? in dei dignatione felicius? qui toties, & cum confligeretur vicit, & cum vinceret superuixit? Quid Iob in operibus promptius, in tentationibus fortius, in dolore patientius, in timore submisius, in fide verius? Nec his tamen si rogarent, concessurum se Deus dixit. Cum propheta Ezechiel pro delicto populi deprecaretur, *Terra*, inquit, *quæcunque peccauerit mihi vt delinquat delictum, extendam manum meam super eam, & obteram stabilimentum panis, & immitam in eam famem, & auferam ab ea hominem & pecora. Etsi fuerint tres viri ij in medio eius, Noe, & Daniel, & Iob, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salui erunt.* Adeò non omne quod petitur in præiudicio petentis, sed in dantis arbitrio est: nec quicquā sibi vsurpat & vindicat humana sentētia, nisi annuat & censura diuina. In euangelio dominus loquitur, dicens, *Qui confessus fuerit me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui in cælis est: qui autem me negauerit, & ego negabo eum.* Si se negantem non negat, nec confitentem cōfitetur: non potest euangelium in parte consistere, & in parte nutare. Aut vtrunque oportet vt valeat, aut vtrunque vim veritatis amittat. Si negātes rei criminis non erunt, nec confitentes præmium virtutis accipiunt. Porrò si fides quæ vicerit, coronatur, necesse est, & victa perfidia puniatur. Ita martyres, aut nihil possunt, si euangelium solui potest: aut si euangelium non potest solui, contra euangelium facere non possunt, qui de euangelio martyres fiunt. Nemo, fratres dilectissimi, nemo infamet martyrum dignitatem, nemo eorum glorias destruat, & coronas. Manet incorruptę fidei robur incolume, nec dicere aliquid aut facere cōtra Christum potest, cuius & spes, & fides, & virtus, & gloria omnis in Christo est. Vt ab episcopis contra mandatum dei fiat, auctores esse non possunt, qui ipsi dei mandata fecerunt. An quisquam maior deo, aut diuina bonitate clementior, qui aut infectum velit, quod passus est Deus fieri, aut quasi illi minus potestatis ad protegendam ecclesiam suam fuerit, auxilio nos suo putet posse seruari? nisi si hæc ignaro deo gesta sunt, aut non permittente illo omnia ista venerunt? doceat indociles, & admoneat immemores scriptura diuina, quæ loquitur, dicens, *Quis dedit in direptionem Iacob & Israel eis qui prædabantur illum? nonne Deus cui peccauerunt, & nolebant in vijs eius ambulare, neque audire legem eius? Et superduxit super eos iram animationis suæ.* Et alibi testatur ac dicit, *Nunquid non valet manus domini vt saluos faciat? aut grauauit aurem vt non exaudiat? sed peccata vestra inter vos & deum separant, & propter delicta vestra auertit faciem suam à vobis, ne misereatur.* Delicta potius nostra reputemus, actus nostros & animi secreta voluentes, conscientiæ merita ponderemus. Redeat in cor nostrum, non ambulasse nos in vijs domini, & abiecisse legem dei, præcepta eius & monita salutaria nunquā seruare voluisse, quid de eo boni sentias? Quem timorē fuisse apud eum, quam fidem credas, quem corrigere nec metus potuit, quem persecutio ipsa nō reformauit? Alta & erecta ceruix, nec quia cecidit inflexa est. Tumēs animus & superbus, nec quia victus est, fractus est. Iacens stantibus, & integris vulneratus minatur, & quod non statim domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. Atque ô tuam nimiam furiose dementiam: irasceris ei, qui abs te auertere iram dei nititur: ei minaris qui pro te domini misericordiam deprecatur: qui vulnus tuum sentit, quod ipse non sentis: qui pro te lachrimas fundit, quas forsitan ipse non fundis. Oneras adhuc crimen & cumulas: & cum sis ipse implacabilis ad antistites & sacerdotes dei, putas circa te Dominum posse placari? Accipe potius & admitte quæ loquimur. Quid surdæ aures sa-

Gene. 6. · Dan. 3. · Iob. 1. · Ezech. 14. · Marci. 8. · Lucæ 12. · Matth. 10. · Esaiæ. 42. · Ibid. 59.

lutaria præcepta non audiunt, quæ monemus? Quid cæci oculi, pœnitentiæ iter non vident, quod ostendimus? Quid perculsa & alienata mens, remedia vitalia nō percipit, quæ de scripturis cælestibus & discimus & docemus? Aut si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel præsentibus terreantur. Ecce eorum qui negauerunt quę supplicia conspicimus, quos eorum tristes exitus flemus? Nec hic esse sine pœna possunt, quāuis necdum pœnę dies venerit. Plectuntur interim quidam, quo ceteri corrigantur. Exempla sunt omnium, tormēta paucorum. Vnus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascēdit, postquā Christū negauit, obmutuit. Pœna inde cœpit, vnde cœpit & crimen, vt nec rogare iam posset, qui verba ad precum misericordiā non haberet. Alia in balneis constituta (hoc enim crimini eius & malis deerat, vt & ad balneas statim pergeret, quæ lauacri vitalis gratiā perdidisset) illic ab immundo spiritu immunda correpta, laniauit dentibus linguam, qua fuerat vel pasta impie, vel locuta. Postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est. Ipsa sui carnifex extitit, nec diu superesse post modum potuit, doloribus ventris & viscerum cruciata, defecit. Præsente ac teste me ipso accipite quid euenerit. Parentes forte fugiētes, dum trepidi minus consulunt, sub nutricis alimento paruulam filiam reliquerunt, relictam nutrix detulit ad magistratus. Illic ei apud idolum quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater: sed facinus puella commissum tam loqui & indicare non potuit, quàm nec intelligere prius potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obreptū est, vt sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis, precis nostræ & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu fluctuabunda iactari, velut tortore cogēte: quibus poterat indiciis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Vbi vero solennibus adimpletis, calicem diaconus offerre pręsentibus cœpit, & accipientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula instinctu diuinę maiestatis auertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet, de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus & vomitus. In corpore atq; ore violato Eucharistia permanere nō potuit. Sāctificatus in domini sanguinē potus, de pollutis visceribus erupit: tāta est potestas domini, tanta maiestas. Secreta tenebrarū sub ei⁹ luce detecta sunt, sacerdotē dei nec occulta crimina fefellerūt. Hoc circa infantē, quę ad loquendū alienū circa se crimē necdū habuit ętatē. At vero ea quæ ætate prouecta, & in annis adultioribus constituta, sacrificātibus latenter obrepsit, non cibum, sed gladium sibi sumens, & velut quędam venena lethalia intra fauces & pectus admittens, angi & anima exæstuante concludi postmodum cœpit. Et pressuram non iam persecutionis, sed delicti sui passa, palpitans & tremens concidit. Impunitum diu non fuit, nec occultum dissimulatæ conscientiæ crimen, quæ fefellerat hominem, Deum sensit vltorem. Et cum quædam arcam suam, in qua domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgēte deterrita est, ne auderet adtingere. Et cum alius qui & ipse maculatus, sacrificio à sacerdote celebrato, partem cum ceteris ausus est latenter accipere, sanctum dei edere & contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus inuenit, documento vnius ostensum est, dominum recedere, cum negatur: nec immerentibus ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem sanctitate fugiente mutetur. Quàm multi quotidie immūdis spiritibus adimplentur, quàm multi vsq; ad insaniam mentis excordes dementiæ furore quatiuntur? Nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum

pœna

pœna sit varia, quàm delinquentium multitudo numerosa. Vnusquisq; consideret, non quid alius passus sit, sed quid pati & ipse mereatur. Nec euasisse se credat, si eum interim pœna distulerit, cum timere plus debeat, quem sibi dei iudicis censura seruauit: nec sibi quo minus agant pœnitenti, blandiantur, qui & si nefandis sacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani quod fuerat abnuentis: fecisse se dixit quicquid alius faciẽdo commisit. Cumque scriptum sit, *Non potestis duobus dominis seruire*, seruiuit seculari domino, obtemperauit eius edicto. Magis obaudiuit humano imperio, quàm deo. Viderit an minore vel dedecore, vel crimine apud homines publicauerit quod admisit. Deum tamen iudicem subterfugere & vitare non poterit, cum dicat Spiritus sanctus in psalmis quod est, *Imperfectum meũ viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur*. Et iterum, *Homo videt in facie, Deus autem in corde*. Ipse quoque dominus præmoneat & præstruat, dicens, *Et scient omnes ecclesiæ, quia ego sum scrutator renis & cordis*. Perspicit ille abdita, & secreta atque occulta considerat. Nec dei oculos potest aliquis euadere, dicentis, *Ego Deus adproximans, & non Deus de longinquo. si absconditus fuerit homo in abditis, ego ergo non videbo eum? Nonne cælum & terram ego impleo?* Videt ille corda & pectora singulorum, & iudicaturus non tantum de factis, sed & de verbis & de cogitationibus nostris, omnium mentes voluntatésq; conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur. Denique quanto & fide maiore & timore meliore sunt, qui quamuis nullo sacrificij aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes dei dolenter & simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pōdus exponunt, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, *Deus non deridetur*. Derideri & circumueniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi. Plus immò delinquit, qui secundum hominem deum cogitans, euadere se pœnã criminis credit, si non palam crimen admisit. Christus in præceptis suis dicit, *Qui confusus me fuerit, confundet eum filius hominis*. Et Christianum se putat, qui Christianus esse aut confunditur, aut veretur? Quomodo potest esse cũ Christo, qui ad Christum pertinere aut erubescit, aut metuit? Minus plane peccauerit nō videndo idola, nec sub oculis circunstantis atque insultantis populi sanctitatem fidei profanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis, nec sceleratis cibis ora maculando. Hoc eo proficit, vt sit minor culpa, non vt innocens consciẽtia. Facilius potest ad veniã criminis peruenire, non est tamen immunis à crimine. nec cesset in agenda pœnitentia atque in domini misericordia deprecãda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur. Confiteantur singuli quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in seculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud dominum grata est. Cõuertamur ad dominum mente tota, & pœnitentiam criminis veris doloribus exprimentes, dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat: illi mœstitia satisfaciat: illi spes omnis incumbat. Rogare qualiter debeamus, dicit ipse, *Reuertimini, inquit, ad me ex toto corde vestro, simulque & ieiunio, & fletu & planctu, & discindite corda vestra, & non vestimenta*. Ad dominum toto corde redeamus: iram & offensam eius, ieiuniis, fletibus, & plãctibus, sicut admonet ipse, placemus. Lamentari eum putamus ex toto corde, ieiuniis, fletibus, plãctibus dominũ deprecari, qui ex primo criminis die, lauachra cum fœminis cotidie celebrat, qui epulis adfluentibus pastus, & sagina largiore distentus, cruditates suas postridie eructat, nec cibos suos & potus cum pauperum necessitate communicat? Qui hilaris ac lætus incedit, quomodo mortem suam

Matth.6. Psal.138. 1.Reg.16. Hiere.17. Galat.6.

deflet? Cumq́ue ſcriptum ſit, *Non corrumpetis effigiem barbæ veſtræ*, barbam vel
lit & faciem ſuam comit. Et placere nunc cuiquam ſtudet, quę deo diſplicet?
An illa ingemiſcit & plangit, cui vacat cultum precioſæ veſtis induere, nec
indumentum Chriſti quod perdidit cogitare? accipere precioſa ornamenta,
& monilia elaborata, nec diuini & cæleſtis ornatus damna deflere? Tu licet
indumenta peregrina & veſtes ſericas induas, nuda es. Auro te licet & mar-
garitis, gemmiſque condecores, ſine Chriſti decore deformis es. Et quæ ca-
pillos tuos inficis, vel nunc in doloribus deſine. Et quæ nigri pulueris ductu
oculorũ lineamẽta depingis, vel nunc lachrimis oculos tuos ablue. Si quem
de tuis charũ mortalitatis exitu perdidiſſes, ingemiſceres dolenter & fleres,
facie inculta, veſte mutata, neglecto capillo, vultu nubilo, ore deiecto indicia
mœroris oſtenderes: animam tuam miſera perdidiſti, ſpiritaliter mortua ſu-
peruiuere hic tibi, & ipſa ambulans funus tuum portare cœpiſti, & non acri-
ter plangis, non iugiter ingemiſcis? Non te vel pudore criminis, vel cõtinua-
tione lamentationis abſcondis? Ecce peiora adhuc peccandi vulnera, ecce
Dan. 3. maiora delicta, peccaſſe, nec ſatisfacere: deliquiſſe, nec delicta deflere. Ana-
nias, Azarias, Miſael illuſtres ac nobiles pueri, quo minus exomologeſin deo
facerent, nec inter flammas & camini exęſtuantis incendia quieuerunt. Bene
ſibi licet conſcij, & dominum fidei ac timoris obſequio ſæpe promeriti, hu-
militatem tamen tenere, & domino ſatisfacere, nec inter ipſa glorioſa virtu-
tum ſuarum martyria deſtiterunt. Loquitur ſcriptura diuina, *Stans* inquit,
*Azarias precatus eſt, & aperuit os ſuum, & exomologeſin faciebat deo ſimul cum ſo-
dalibus ſuis in medio ignis.* Daniel quoque poſt fidei atque innocentiæ ſuæ mul-
tiplicem gratiam, poſt dignationem domini circa virtutes ac laudes ſuas ſępe
repetitam, ieiuniis adhuc promereri deum nititur, in ſacco & in cinere volu-
Ibidem 9. tatur: exomologeſin faciens dolenter & dicens, *Domine Deus magnus & fortis,
& metuendus, qui ſeruas teſtamẽtum & miſerationes eis qui te diligunt & conſeruant
imperia tua, peccauimus, facinus admiſimus, impij fuimus, tranſgreſſi ſumus, ac deſerui-
mus præcepta tua, et iudicia tua: non audiuimus verba puerorum tuorum prophetarum,
quæ locuti ſunt in nomine tuo ſuper reges noſtros & omnes gentes, & ſuper omnem
terram. Tibi domine gloria, tibi iuſtitia, nobis autem confuſio.* Hæc mites, hæc ſim-
plices, hęc innocentes in promerenda dei maieſtate fecerunt: & nũc ſatisfa-
cere, & dominum deprecari detrectant, qui dominum negauerunt? Quæſo
vos fratres, acquieſcite ſalubribus remediis, conſiliis obaudite melioribus,
cum lachrimis noſtris veſtras lachrimas iungite, cum noſtro gemitu veſtros
gemitus copulate. Rogamus vos, vt pro vobis deum rogare poſſimus, preces
ipſas ad vos prius vertimus, quibus deum pro vobis vt miſereatur, oramus.
Agite pœnitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate mœſti-
tiam: nec vos quorundam moueat aut error improuidus, aut ſtupor vanus,
qui cum teneantur in tam grandi crimine, percuſſi ſunt animi cęcitate, vt nec
intelligant delicta, nec plangant. Indignantis dei maior hæc plaga eſt, ſicut
Eſa. 6. ſcriptum eſt, *Et dedit illis Deus ſpiritum tranſpunctionis.* & iterum, *Dilectum veri-
2.Theſſal.2. tatis non receperunt, vt ſalui fierent, ac propterea mittet illis Deus operationem erroris,
vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed ſibi pla-
ceant in iniuſtitia.* Iniuſte ſibi placentes, & tranſpũctæ mentis alienatione de-
mentes, dẽi pręcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœni-
tẽtiam nolunt. Ante admiſſum facinus improuidi, poſt facinus obſtinati: nec
prius ſtabiles, nec poſtmodum ſupplices: quando debuerant ſtare iacuerunt,
quando iacere & proſternere ſe deo debent, ſtare ſe opinantur. Pacem ſibi
vltro nemine dante ſumpſerunt, falſa pollicitatione ſeducti, & apoſtatis ac
perfidis iuncti, errorem pro veritate ſuſcipiunt. Communicationem non cõ-
municantium ratam ducunt, hominibus contra Deum credunt, qui contra
homines

homines deo non crediderunt. Eiusmodi homines quantū potestis effugite, perniciosis contactibus adhærentes, salubri cautione vitate. Sermo eorum sicut cancer serpit, colloquium velut contagium transilit, noxia & venenata persuasio persecutione ipsa peius interficit: illic superest sola pœnitētia, quæ satisfaciat. Qui autem pœnitētiam criminis tollunt, satisfactionis viam claudunt. Ita fit, vt dum remeritate quorūdam vel promittitur salus falsa, vel creditur, spes veræ salutis adimatur. Vos vero fratres, quorum timor in Deum pronus est, & in ruina licet animus constitutus mali sui memor est, pœnitētes ac dolentes peccata vestra perspicite, grauissimum cōscientiæ crimen agnoscite; ad intelligentiam delicti vestri oculos cordis aperite, nec desperantes misericordiam domini, nec tamen iam veniam vindicantes. Deus quantum patris pietate indulgens semper & bonus est, tantū iudicis maiestate metuendus est. Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto vulneri diligens & longa medicina non desit: pœnitentia crimine minor non sit. Putás ne tu dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium præponere maluisti, cuius templum sacrilega contagione violasti? Putas facile eum misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare oportet impensius & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrimosis lamentationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio & sordibus volutari: post indumentum Christi perditum, nullum iam velle vestitum: post diaboli cibum, malle ieiunium: iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur: eleemosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberantur: quod aduersarius auferebat, Christus accipiat: nec teneri iam nec amari patrimonium debet, quo quis & deceptus & victus est. Pro hoste vitāda res, pro latrone fugiēda, pro gladio metuenda possidentibus & veneno. Ad hoc tantum profuerit quod remansit, vt inde crimen & culpa redimatur. Incunctanter & largiter fiat operatio: census omnis in medelam vulneris erogetur, operibus & facultatibus nostris qui de nobis iudicaturus est, dominus fœneretur. Sic sub apostolis fides viguit, sic primus credentium populus Christi mandata seruauit: prompti erant, largi erant, distribuendum per apostolos totum dabant, & non talia delicta redimebant. Si precem toto corde quis faciat, si veris pœnitentiæ lamentationibus & lachrimis ingemiscat, si ad veniam delicti sui dominum iustis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest, qui & misericordiam suam protulit, dicens, *Cum conuersus ingemueris, tunc saluaberis, & scies vbi fueris.* Et iterum, *Nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum vt reuertatur & viuat.* Et Ioel propheta pietatem domini, domino ipso monente, declarat, *Reuertimini,* inquit, *ad dominum deum vestrum, quoniam misericors & pius est, & patiens, & multæ miserationis, & qui sententiam flectat aduersus malitiam inrogatam.* Potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere. Pœnitenti, operanti, rogāti, potest clementer ignoscere: potest acceptum ferre, quicquid pro talibus & petierint martyres, & fecerint sacerdotes: vel si quis plus eum suis satisfactionibus mouerit, si eius iram, si indignantis offensam iusta deprecatione placauerit. Dat ille & arma rursum, quibus virtus armetur: reparat & corroborat vires, quibus fides instaurata vegetetur. Repetet & certamen suum miles, iterabit aciem, prouocabit hostem, & quidem factus ad prælium fortior per dolorem. Qui sic deo satisfecerit, qui pœnitētiam facti sui, qui pudorem delicti, plus & virtutis & fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus & adiutus à domino, quam contristauerat nuper, lætam faciet ecclesiam, nec iam solam Dei veniam merebitur, sed coronam.

Ezech.33.
Ioel.2.

*ARGVMENT. Epiſtola presbyterorum & & diaconorum Romæ conſiſtentium, ad beatum Cyprianum, de confeßione, in qua illi gratias agunt, quod ipſos conſiliorum ſuorum & laudis participes eſſe voluerit.*

## CYPRIANO PAPAE, PRESBYTERI ET DIACONI ROMAE CONSISTEN[illegible]tes, ſalutem. XV.

QVANQVAM bene ſibi conſcius animus, & euangelicæ diſciplinæ vigore ſubnixus, & verus ſibi in decretis cæleſtibus teſtis effectus, ſoleat ſolo deo iudice eſſe cõtentus, nec alterius aut laudes petere, aut accuſationes pertimeſcere, tamen geminata ſunt laude condigni, qui cum cõſcientiam ſciant deo ſoli debere ſe iudici, actus tamen ſuos deſiderãt & ab ipſis ſuis fratribus cõprobari. Quod te frater Cypriane, facere non mirum eſt, qui pro tua verecundia & ingenita induſtria conſiliorum tuorum nos non tam iudices voluiſti, quàm participes inueniri, vt in tuis rebus geſtis laudem tecum dum illas probamus, inueniremus, & tuorum conſiliorum bonorum cohæredes, quia & adfirmatores eſſe poſſemus. Idem enim omnes crederemur operati, in quo deprehenderemur omnes eadem cenſuræ & diſciplinæ conſenſione conſociati. Quid enim magis, aut in pace tam aptum, aut in bellis perſecutionis tam neceſſarium, quàm debitam ſeueritatem diuini vigoris tenere? quam qui remiſerit, inſtabili rerum curſu erret ſemper neceſſe eſt, & huc atque illuc variis & incertis negociorum tempeſtatibus diſsipetur, & quaſi extorto de manibus conſiliorum gubernaculo, nauem eccleſiaſticæ ſalutis illidat in ſcopulos: vt adpareat non aliter ſaluti eccleſiaſticæ conſuli poſſe, niſi ſi qui & contra ipſam faciunt, quaſi quidam aduerſi fluctus repellãtur, & diſciplinę ipſius ſemper cuſtodita ratio, quaſi ſalutare aliquod gubernaculum in tempeſtate ſeruetur. Nec hoc nobis nunc nuper conſilium cogitatum eſt, nec hæc apud nos aduerſus improbos modo ſuperuenerunt repentina ſubſidia, ſed antiqua fides diſciplina legitur antiqua, quoniam nec tantas de nobis laudes apoſtolus protuliſſet dicẽdo, *Quia fides veſtra prædicatur in toto mundo*, niſi iam exinde vigor iſte radices fidei de temporibus illis mutuatus fuiſſet, quarum laudum & gloriæ degenerem fuiſſe, maximum crimẽ eſt. Minus eſt enim dedecoris, nũquam ad præconium laudis acceſsiſſe, quã de faſtigio laudis ruiſſe. Minus eſt criminis, bono teſtimonio honoratum non fuiſſe, quàm honorem bonorum teſtimoniorum perdidiſſe. Minus eſt, ſine prędicatione virtutũ ignobilẽ ſine laude iacuiſſe, quàm exhæredem fidei factum laudes proprias perdidiſſe: ea enim quæ in alicuius gloriam proferuntur, niſi anxio & ſollicito labore ſeruẽtur, in inuidiam maximi criminis intumeſcunt. Hoc nos non falſo dicere ſuperiores noſtræ literæ probauerunt, in quibus vobis ſententiam noſtram dilucida expoſitione protulimus, & aduerſus eos qui ſeipſos infideles inlicita nefariorum libellorũ profeſsione prodiderãt, quaſi hoc euaſuri inretiẽtes illos diaboli laqueis viderentur, quo nõ minus quã ſi ad nefarias aras acceſsiſſent, hoc ipſo quod ipſum

Roma. 1.

ipsum cõtestati fuerãt, teneretur, sed etiam aduersus illos qui accepta fecissent, licet præsentes cum fierent non adfuissent, cũ pra sentiam suam vtiq; vt sic scriberentur mandando fecissent. Non est enim immunis à scelere, qui vt fieret impetrauit: nec alienus à crimine, cuius cõsensu, licet nõ à se admissum crimen, tamen publice legitur, & cum totum fidei sacramentum in cõfessione Christi nominis intelligitur esse digestum, qui fallaces in excusatione præstigias quæri negauit, & qui vult videri propositis aduersus euangelium, vel edictis, vel legibus satisfecisse, hoc ipso iam paruit quod videri paruisse voluit. Necnon etiam contra illos quoq; qui inlicitis sacrificiis manus suas atq; ora polluerunt, pollutis ante mentibus propriis, vnde etiam sunt ipsæ manus atq; ora polluta, fidem nostram consensumq; monstrauimus. Absit enim ab ecclesia Romana, vigorem suum tam profana facilitate dimittere, & neruos seueritatis euersa fidei maiestate dissoluere, vt cum adhuc non tantũ iaceant, sed & cadant euersorum fratrũ ruinæ, properata nimis remedia communicationum vtiq; non profutura præstentur, & noua per misericordiã falsam, vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimãtur, vt miseris ad euersionem maiorem eripiatur & pœnitentia. Vbi enim indulgentię poterit medicina proficere, si etiam ipse medicus intercepta pœnitentia indulget periculis, si tãtummodo operit vulnus, nec sinit necessaria tẽporis remedia conducere cicatricem? Hoc non est curare, sed si dicere verum volumus, occidere. Quãquam confessorũ quoq;, quos hic adhuc in carcerem dignitas suę confessionis inclusit, & ad certamen euangelicũ sua fides in confessione iam gloriosa semel coronauit, literas habeas cõspirantes cũ literis nostris, quibus seueritatem euãgelicæ disciplinę protulerunt, & inlicitas petitiones ab ecclesię pudore reuocarunt: nisi hoc fecissent, disciplinæ euangelicæ ruinas non facile sarcirent, præsertim cũ nulli magis tam congruens esset, tenorẽ euangelici vigoris inlibatũ, dignitatemq; seruare, quàm qui se excruciãdos & excarnificãdos pro euangelio furentibus tradidissent, ne martyrij honorẽ merito perdidissent, si in occasione martyrij præuaricatores euangelij esse voluissent. Nã qui quod habet, non custodit ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet, violat, amittit illud quod possidebat. In quo loco maximas tibi atq; vberes gratias referre debemus & reddimus, quòd illorum carceris tenebras literis tuis inluminasti: quod ad illos venisti, quomodo introire potuisti: quod illorũ animos sua fide & cõfessione robustos, tuis alloquutionibus & literis recreasti: quod felicitates eorũ condignis laudibus prosequutus, accẽdisti ad multo ardentiorẽ cælestis gloriæ cupiditatẽ: quod pronos impulisti, quod, vt credimus & optamus, victores futuros viribus tui sermonis animasti, vt quãquam hoc totũ de fide confitentiũ & de diuina indulgentia venire videatur, tamẽ in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse videantur. Sed vt ad id vnde digressus sermo videbatur esse, rursus reuertatur, quales literas in Siciliã quoq; misimus, subiectas habebis. Quãquã nobis differẽdę huius rei necessitas maior incũbat, quibus, post excessum nobilissimæ memorię viri Fabiani, nondũ est episcopus propter rerum & tẽporum difficultates constitutus, qui omnia moderetur, & eorũ qui lapsi sunt, possit cũ auctoritate & consilio habere rationẽ. Quanquam nobis in tam ingẽti negocio placeat, quod & tu ipse tractasti prius, Ecclesiæ pacem sustinendã, deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus, pariter astantibus laicis, facta, lapsorũ tractare rationem. Perquàm enim nobis & inuidiosum & onerosum videtur, nõ per multos examinare, quod per multos permissum videatur fuisse, & in vnum sententiã dicere, cum tam grãde crimen per multos diffusum notetur exisse, quoniã nec firmum decretum potest esse quod non plurimorum videbitur habuisse consensum. Aspice totum orbẽ penè vastatum,

& vbique iacere deiectorum reliquias, & ruinas, & idcirco tam grande expetit consiliũ, quàm late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina quàm vulnus est, non sint minora remedia quàm funera, vt quomodo qui ruerunt, ob hoc ruerunt, quod cæca temeritate nimis incauti fuerunt: ita qui hoc disponere nitũtur, omni consiliorum moderamine vtantur, ne quod non oportet factum, tanquam irritum ab omnibus iudicetur. Vno igitur eodémque cõsilio, iisdémque precibus & fletibus tam nos qui vsque adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quàm illi qui in has temporis videntur clades incidisse, diuinam maiestatem deprecantes, pacem ecclesiastico nomine postulemus. Mutuis votis nos inuicem foueamus, custodiamus, armemus: oremus pro lapsis, vt erigantur: oremus pro stantibus, vt non ad ruinas vsque tententur: oremus vt qui cecidisse referuntur, delicti sui magnitudinem agnoscentes, intelligant non momentaneam neque præproperam desiderare medicinam. Oremus vt effectus, indulgentiæ lapsorum subsequatur & pœnitentia, vt intellecto suo crimine velint nobis interim præstare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent ecclesiæ statum, ne interiorem nobis persecutionem ipsi incendisse videantur, & accedat ad criminum cumulum, quod etiam inquieti fuerunt. Maximè enim illis congruit verecundia, quorum in delictis damnatur mens inuerecunda. Pulsent sane fores, sed non vtique confringant. adeant ad limen ecclesię, sed non vtique transiliant. Castrorum cælestium excubent portis, sed armati modestia qua intelligant se desertores fuisse. Resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. Arment se quidem modestiæ telis, & quem negando mortis metu, fidei demiserant clypeum, resumant: sed vt cõtra hostem diabolum vel nunc armati, non contra ecclesiam, quæ illorum dolet casus, armatos se esse credant. Multum illis proficiet modesta petitio, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia non ociosa. Mittant legatos pro suis doloribus lachrimas. Aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis & pudorem. Immò si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si pectoris & conscientię suæ lethalem plagam, & sinuosi vulneris altos recessus vere medica manu tractant, erubescant & petere, nisi quia maioris est rursum & periculi & pudoris, auxilium pacis nõ petisse. Sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postulationis lege temporis facto temperamento, sed postulatione demissa, sed prece subdita, quoniã & qui petitur flecti debet, nõ incitari, & sicut respici debet diuina clemẽtia, sic
Matth. 18. respici debet diuina cẽsura, & sicut scriptum est, *Donaui tibi omne debitum, quia*
Matth. 10. *me rogasti*: sic scriptum est, *Qui me negauerit coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, & coram angelis eius.* Deus enim, vt est indulgens, ita est pręceptorum suorum exactor, & quidem diligens, & sicut ad conuiuium vocat, sic habitum nuptiarum non habentem ligatis manibus & pedibus extra sanctorum cœtum foras iactat. Parauit cælum, sed parauit & tartarum: parauit refrigeria, sed parauit etiam ęterna supplicia: parauit inaccessibilem lucem, sed parauit etiam perpetuæ noctis vastam æternámq; caliginem. Cuius temperamenti moderamen nos hic tenere quęrentes diu, & quidem multi, & quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis & appropinquantibus, & quos ex aliis prouinciis longe positis persecutionis istius ardor ciecerat, ante constitutionem episcopi nihil innouãdum putauimus, sed lapsorum curam mediocriter temperãdam esse credidimus, vt interim dum episcopus dari à Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur: eorum autem quorum vitæ suę finẽ vrgens exitus, dilationem non potest ferre, acta pœnitentia & professa frequenter suorum detestatione factorum, si lachrimis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi

animi signa prodiderint, cum spes viuendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute & sollicite subueniri Deo ipso sciente quid de talibus faciat, & qualiter iudicij sui examinet pondera, nobis tamen anxie curantibus, vt nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostrã quasi duram crudelitatẽ. Optamus te beatissime ac gloriosissime papa, semper in domino bene valere, & nostri meminisse.

## CYPRIANI AD CORNELIVM PAPAM, DE CONFESSIONE. XVI.

*ARGVMEN. Epistola hac, Cornelio Papæ de fidei Christi confessione congratulatur, hortaturque vt constanter & firmiter ad omnem patientiam perseueret.*

CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM.

COGNOVIMVS, frater charissime, fidei ac virtutis vestræ testimonia gloriosa, & confessionis vestræ honorem sic exultanter accepimus, vt in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes & socios computemus. nam cùm nobis & ecclesia vna sit & mens iuncta & indiuidua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus, tanquam in suis propriis gratuletur? aut quæ fraternitas nõ in fratrum gaudio vbique lætetur? Exprimi satis nõ potest, quanta istic exultatio fuerit, & quanta lætitia, cum de vobis prospera & fortia comperissemus, ducem te illic confessionis fratribus extitisse, sed & confessionem ducis de fratrum consensione creuisse: vt dum præcedis ad gloriã, feceris multos gloriæ comites, & confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: vt non inueniamus quid prius in vobis prædicare debeamus, vtrúm ne tuam promptam & stabilem fidem, an inseparabilem fratrum charitatem. Virtus illic episcopi præcedentis publicè comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est, dum apud vos vnus animus & vna vox est, ecclesia omnis Romana confessa est. Claruit fratres charissimi fides, quam de vobis beatus Apostolus prædicauit. Hanc laudem virtutis & roboris firmitatem, iam tunc in spiritu præuidebat, & præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios prouocat: dum sic vnanimes, dum sic fortes estis, magna & ceteris fratribus vnanimitatis & fortitudinis exempla tribuistis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebẽ sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres à fratribus non separari, concordiam simul iunctam vinci omnino non posse: quicquid simul petitur à cũctis, Deũ pacis pacificis exhibere. Prosilierat aduersarius terrore violẽto Christi castra turbare, sed quo impetu venerat, eodẽ impetu pulsus est, & quãtũ formidinis & terroris adtulit, tantũ fortitudinis inuenit & roboris: supplãtare se iterũ posse crediderat Dei seruos, & velut tirones & rudes, quasi minus paratos & minus cautos, solito suo more cõcutere. Vnũ primo aggressus, vt lupus ouem secernere à grege, vt accipiter columbam ab agmine volantiũ separare tentauerat. nam cui nõ est aduersus omnes satis virium, circumuenire quærit solitudinem singulorum. sed retusus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Christi vigilare iam sobrios, & armatos ad prælium stare: vinci non posse, mori posse, & hoc ipso inuictos esse, quia mori non timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus, nec nocentem liceat, sed prompte &

animas,& sanguinẽ tradere,vt cum tanta in seculo malitia & sæuitia grassetur,à malis & sæuis velocius recedatur. Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum gloriosum? quale in conspectu Christi & ecclesiæ suæ gaudium? Ad pugnam quam tentauerat hostis inferre,non singulos milites, sed tota simul castra prodiisse. Omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent quando accurrerit properanter, & venerit quisquis audiuit. Quot illic lapsi, gloriosa confessione sunt restituti?steterunt fortes, & ipso dolore pœnitentiæ facti ad prælium fortiores,vt appareat nuper subitatos esse, & nouæ atq; insuetæ rei pauore trepidasse. Reduxisse ad se postmodum fidem veram, & vires suas de Dei timore collectas, ad omnem patientiam constanter & firmiter roborasse:nec iam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam. Quid ad hæc Nouatianus,frater charissime,vtrùm ne iam deponit errorem, an vero,qui dementium mos est,ipsis bonis & prosperis nostris plus adactus est ad furorem? & quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis & zeli recrudescit insania?nec,vulnus suum miser curat, sed adhuc grauius & se & suos vulnerat?in perniciem fratrum lingua sua perstrepens,& facundiæ venenatæ iacula contorquens, magis durus secularis philosophiæ prauitate, quàm sophiæ Dominicæ lenitate pacificus: desertor ecclesiæ,misericordiæ hostis,interfector pœnitentiæ,doctor superbiæ, veritatis corruptor, perditor charitatis? Agnoscit ne iam qui sit sacerdos Dei? quæ sit ecclesia & domus Christi? qui sint Dei serui, quos diabolus infestet? qui sint Christiani, quos Antichristus impugnet? neque enim quærit illos quos iam subegit, aut gestit euertere, quos iam suos fecit. Inimicus & hostis ecclesiæ,quos alienauit ab ecclesia & foras duxit,captiuos & victos contemnit & prgterit:eos pergit lacessere,in quibus Christũ cernit habitare. Quanquam & si aliquis ex talibus fuerit adprehẽsus,non est quod sibi quasi in cõfessione nominis blandiatur,cum constet si occisi eiusmodi extra ecclesiam fuerint,fidei coronam non esse,sed pœnam potius esse perfidię,nec in domo Dei inter vnanimes habitaturos esse,quos videmus de pacifica & diuina domo furore discordiæ recessisse. Hortamur planè quãtũ possumus frater charissime,pro charitate mutua,qua nobis inuicẽ cohæremus,vt quoniam prouidentia domini monentis instruimur, & diuinæ misericordiæ consiliis salubribus admonemur,adpropinquare iam certaminis & agonis nostri diẽ,ieiuniis,vigiliis,& orationibus insistere cũ omni plebe non desinamus. Incumbamus gemitibus assiduis,& deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cęlestia,quę stare & perseuerare fortiter faciunt. Hæc sunt munimẽta spiritalia & tela diuina,quæ protegunt. Memores nostri inuicem simus, cõcordes atque vnanimes,vtrobique pro nobis semper oremus,pressuras & angustias mutua charitate releuemus. Et si quis istinc nostrum prior diuinę dignationis celeritate præcesserit,perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam patris nõ cesset oratio. Opto te frater charissime semper bene valere.

## CYPRIANI, AD CORNELIVM, DE PACE LAPSIS DANDA. XVII.

*ARGVMEN. Epistola Cypriani nonnullorúmque episcoporum, ad Cornelium papam, in qua docent, eos ad ecclesiam communionémque admitti debere, qui prioribus persecutionibus ob tormentorum metum à fide defecerunt, et dolenter ac iugiter diuina postmodum solatia implorantes, pro domini sui nomine ac pro sua salute fortiter stare & repugnare profiterentur.*

CYPRIANVS, LIBERALIS, CALYDONIVS, NICOMEDES, CAECILIVS, Iunius, Marutius, Felix, Successus, Faustinus, Fortunat⁹, Victor, Saturninus, alius Saturninus, Rogatianus, Tertullus, Lucianus, Satius, Secundinus, alius Saturninus, Eutyches, alius Saturninus, Amplus, Aurelius, Priscus, Herculanus, Victoricus, Quintus, Honoratus, Manthaneus, Hortensianus, Verianus, Iambus, Donatus, Pomponius, Polycarpus, Demetrius, alius Donatus, Priuatianus, Fortunatus, Rogatus, & Montulus, Cornelio fratri, S.

STATVERAMVS quidem iampridem frater charissime, participato inuicem nobiscum consilio, vt qui in persecutionis infestatione supplantati ab aduersario & lapsi fuissent, ac sacrificiis se inlicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam, & si periculum infirmitatis vrgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat, aut permittebat paterna pietas & diuina clementia, ecclesiam pulsantibus cludi, & dolentibus & deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, vt de seculo recedentes sine communicatione, aut pace ad Deum dimitterentur, quando permiserit ipse qui legem dedit, vt ligata in terris, & in cælis ligata essent: solui autem possent illic, quæ hic prius in ecclesia soluerētur. Sed cum videamus diem rursus alterius infestationis adpropinquare cœpisse, & crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur, vt ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati & parati simus, plebem etiam nobis de diuina dignatione commissam exhortationibus nostris præparemus, & omnes omnino milites Christi, qui arma desiderant, & prælium flagitāt, intra castra dominica colligamus: necessitate cogente, censuimus, eis qui de ecclesia domini non recesserunt, sed pœnitentiam agere & lamentari, ac dominum deprecari à primo lapsus sui die nō destiterunt, pacem dandam esse, & eos ad prælium quod imminet, armari & instrui oportere. Obtemperandum est nanque ostensionibus atque admonitionibus iustis, vt à pastoribus oues in periculo non deserantur, sed grex omnis in vnum congregetur, & exercitus domini ad certamen militiæ cælestis armetur. Merito enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, vt infirmis in exitu subueniretur, quandiu quies & tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lachrimas, & subuenire sero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est: nec morientibus, sed viuētibus communicatio à nobis danda est, vt quos excitamus & hortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione sanguinis & corporis Christi muniamus: & cum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipiētibus esse tutela, quos tutos esse contra aduersarium volumus, munimento dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in ecclesia poculum domini iure communicationis admittimus? Interesse debet frater charissime inter eos qui vel apostatauerunt, & ad seculum cui renunciauerant reuersi, gentiliter viuunt: vel ad hæreticos transfugæ facti, contra ecclesiam parricidialia quotidie arma suscipiunt: & inter eos qui ab ecclesiæ limine non recedētes, & implorantes iugiter ac dolenter diuina & paterna solatia, nunc se ad pugnam paratos esse, & pro domini sui nomine, ac pro sua salute stare fortiter, & repugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus: pacem non deliciis, armis damus: pacem, non ad quietem,

ſed ad aciem damus. Si ſecundū quod eos audimus, & optamus & credimus, fortiter ſteterint, & aduerſariū nobiſcum in congreſsione proſtrauerint, non pœnitet pacē cōceſsiſſe tam fortibus, immò epiſcopatus noſtri honor grādis & gloria eſt, pacē dediſſe martyribus, vt ſacerdotes qui ſacrificia dei cotidie celebramus, hoſtias Deo & victimas pręparemus. Si autem, quod dominus auertat, à fratribus noſtris aliquis lapſorum fefellerit, vt pacē ſubdole petat, & impendentis prælij tempore communicationem non prælaturus accipiat, ſeipſum fallit & decipit, qui aliud corde occultat, & aliud voce pronunciat. Nos in quantum nobis & uidere & iudicare conceditur, faciem ſingulorum videmus, cor ſcrutari, & mentē perſpicere nōn poſſumus. De his iudicat occultorum ſcrutator & cognitor cito venturus, & de arcanis cordis atque abditis iudicaturus. Obeſſe autem mali bonis non debent, ſed magis mali à bonis adiuuari. Nec ideo martyrium facturis pax negāda eſt, quia ſunt quidam negaturi, cum propter hoc pax danda ſit omnibus militaturis, ne per ignorantiam noſtrā ille incipiat præteriri, qui habet in prælio coronari. Nec quiſquam dicat, qui martyrium tollit, ſanguine ſuo baptizatur: nec pax illi ab epiſcopo neceſſaria. eſt habituro glorię ſuę pacem, & accepturo maiorem de domini dignatione mercedem. Primo, idoneus eſſe nō poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium: & mens deficit, quā non recepta Euchariſtia erigit & accendit. Dominus enim in euāgelio ſuo dicit, *Cum autē vos*
Matth. 10. *tradiderint, nolite cogitare quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: nō enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.* Quādo autē dicat in traditis atq; in confeſsione nominis conſtitutis loqui ſpiritum patris, quomodo poteſt ad cōfeſsionē paratus aut idoneus inueniri, qui non prius pace accepta receperit ſpiritū patris, qui corroborans ſeruos ſuos
Marci 14. ipſe loquitur & confitetur in nobis? Tunc deinde ſi relictis omnibus rebus ſuis fugerit, & in latebris atque in ſolitudine conſtitutus, in latrones forte incurrerit, aut in febribus & in languore deceſſerit: nonne nobis imputabitur quod tam bonus miles, qui omnia ſua dereliquit: & contempta domo, & parentibus, aut liberis, ſequi dominum ſuum maluit, ſine pace & ſine communicatione decedit? Nonne nobis vel neglegētia ſegnis, vel duritia crudelis adſcribetur in die iudicij, quod paſtores creditas & commiſſas nobis oues, nec curare in pace, nec in acie voluerimus armare? Nonne ingeretur nobis
Ezech. 34. à domino, quod per prophetam ſuum clamat & dicit, *Ecce lac conſumitis, & lanis vos tegitis, & quod craſſum eſt, interficitis & oues meas non paſcitis: quod infirmatum eſt, non confortaſtis: & quod male habuit, non corroboraſtis: et quod contribulatum eſt, non conſolati eſtis: & quod errabat, non reuocaſtis: & quod periit, nō inquiſiſtis & quod forte fuit, confeciſtis labore: & diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod non ſunt paſtores, & factæ ſunt in comeſturam omnibus beſtiis agri: & non fuit qui inquireret, neque qui reuocaret. Propterea hæc dicit dominus, Ecce ego ſuper paſtores, & inquiram oues meas de manibus eorum, & auertam eos ne paſcant oues meas, & iam non paſcent eas: & extraham oues meas de ore eorum, & paſcam eas cum iudicio.* Ne igitur ore noſtro quo pacem negamus, quò duritiam magis inhumanæ crudelitatis, quàm diuinæ & paternæ pietatis opponimus, oues nobis commiſſæ à domino repoſcantur, placuit nobis ſancto ſpiritu ſuggerente, & domino per viſiones multas & manifeſtas admonente, quia hoſtis nobis imminere prænunciatur & oſtenditur, colligere intra caſtra milites Chriſti: & examinatis ſingulorum cauſis, pacem lapſis dare, immo pugnaturis arma ſuggerere: quod credimus vobis quoque paternæ miſericordiæ contemplatione placiturum. Quod ſi de collegis aliquis extiterit, qui vrgente certamine pacem fratribus & ſororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die iudicij domino, vel importunæ cenſuræ, vel inhumanæ duritiæ ſuæ. Nos quod fidei & charitati &

sollicitudini congruebat, quæ erant in conscientia nostra protulimus, diem certaminis adpropinquasse, hostem violentum cito cõtra nos exsurgere, pugnam non talem qualis fuit, sed grauiorem multo & acriorem venire: hoc nobis diuinitus frequenter ostenditur, de hoc nos prouidentia & misericordia domini sæpius admonemur, de cuius ope & pietate qui in eum confidimus, possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram prænunciat pugnam, dabit militantibus in congressione victoriam. Optamus te frater charissime, semper bene valere.

## CYPRIANI, AD CORNELIVM, CONTRA HAERETICOS. XVIII.

*ARGVMEN. Eiusdem ad eundem epistola consolatoria contra hæreticos, quod facturi sint, mortem nobis minitantes, ex necessitate nostra virtutem, quandoquidem nobis semel moriendum sit. Ostendit præterea qua ratione sacerdotalis auctoritas & potestas, diuina dignatione firmetur: & inde obortas hæreses & nata esse schismata, quod Dei sacerdotibus non obtemperetur.*

CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM.

LEGI literas tuas frater charissime, quas per Saturum fratrem nostrum acoluthũ misisti, & dilectionis fraternæ, & ecclesiasticæ disciplinę, & sacerdotalis cẽsurę satis plenas: quibus significasti Felicissimũ hostẽ Christi nõ nouũ, sed iam pridem ob crimina sua plurima & grauissima abstentum, & nõ tãtum mea, sed & plurimorum coëpiscoporum sententia condemnatum, & reiectũ, & à te illic esse ab ecclesia prohibitũ, & cum venisset stipatus caterua & factione desperatorum, vigore pleno quo ẽpiscopum agere oportet, pulsum de ecclesia esse, de qua iampridem cum suis similibus, Dei maiestate & Christi domini & iudicis nostri seueritate depulsus est, ne schismatis & dissidij auctor, ne pecuniæ commissæ sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor, vltra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam, præsentiæ suæ dedecore, & impudica atque incesta contagione violaret. Sed lecta alia epistola tua frater, quam primis literis subiũxisti, satis miratus sum, cum animaduertissem te minis ac terroribus eorum qui venerant, aliquantum esse commotum, cum te secundum quod scripsisti, adgressi essent cum summa desperatione, comminantes, quod si literas quas attulerant, non accepisses, publice eas recitarent, & multa turpia ac probrosa & ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, frater charissime, vt nequissimorum timeatur audacia, vt quod mali iure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant, actum est de episcopatus vigore, & de Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac diuina potestate, nec Christiani vltra aut durare, aut esse iam possumus, si ad hoc ventũ est, vt perditorũ minas atq; insidias pertimescamus. Nam & gentiles, & Iudæi minantur, & hæretici, atq; omnes quorum pectora & mentes diabolus obsidet, venenatã rabiem suam quotidie furiosa voce testantur: non tamen idcirco cedendum est, quia minantur, aut ideo aduersarius & inimicus maior est Christo, quia tantum sibi vindicat & adsumit in seculo. Manere apud nos debet frater charissime, fidei robur immobile, & stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atq; impetus oblatrantium fluctuũ, velut petræ obiacentis fortitudine & mole debet obsistere. Nec interest vnde episcopo aut terror, aut periculũ ve-

niat, qui terroribus & periculis viuit obnoxius, & tamen fit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. Neque enim solas gentilium, vel Iudæorum minas cogitare & spectare debemus, cum videamus ipsum dominū à fratribus esse
Ioan.18.& Marc.14. detentum, & ab eo quem inter apostolos ipse delegerat, proditum: inter initia quoque mundi, Abel iustum non nisi frater occiderit: Iacob fugientem persecutus sit frater infestus: & Ioseph puer venierit vēdentibus fratribus. In euangelio etiam legimus, esse prædictum magis domesticos inimicos futuros, qui & prius copulati sacramento vnanimitatis fuerint, ipsos inuicē tra-
Matth.10. dituros. Nihil interest, quis tradat aut sæuiat, cum deus tradi permittat, quos disponit coronari. neq; nobis ignominia est pati à fratribus, quod passus est Christus: nec illis gloria est facere, quod fecerit Iudas. Quæ autem sui elatio est, quæ comminantium tumens & inflata ac vana iactatio, illic absenti minari, cum hic me habeant in potestate præsentem? Conuitia eorum, quibus se & vitam suam quotidie lacerāt, non timemus: fustes, & lapides, & gladios, quos verbis parricidialibus iactitant, non perhorrescimus: quod in illis est, homicidæ sunt apud Deum tales, necare tamen nō possunt, nisi eis dominus necare permiserit. Et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen & odio, & verbis, & delictis suis quotidie perimūt. Sed nō idcirco frater charissime relinquenda est nobis ecclesiastica disciplina, aut sacerdotalis soluenda censura, quoniam conuiciis infestamur, aut terroribus quatimur, cū moneat scri-
Esa.5. Abac.2. 1.Machab.2 ptura diuina dicens, *Ille verò qui præsumit & contumax est vir sui iactans, nihil omnino proficiet, qui dilatauit tanquam infernus animā suam.* Et iterū, *Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius in stercora erit & in vermes. Hodie extolletur, & eras non inuenietur, quoniam conuersus est in terram suam, et cogitatio eius peribit.*
Psal.36. Et iterum, *Vidi impium exaltatum, & extolli super cedros Libani: & transiui, & ecce non fuit: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.* Exaltatio & inflatio, & arrogans ac superba iactatio, nō de Christi magisterio, qui humilitatem docet, sed de Antichristi spiritu nascitur, cui exprobrat per prophetā dominus,
Esaiæ.14. & dicit, *Tu autem dixisti in animo tuo, in cælum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam: sedebo in monte alto super montes altos in aquilonem, ascēdam super nubes, et ero similis altißimo.* & addidit dicēs, *Tu vero ad inferos descendes in fundamenta terræ, & qui videbunt te mirabuntur super te.* Vnde & parē talibus pœnā scriptura diuina loco alio cōminatur & dicit, *Dies enim domini sabaoth super omnem iniuriosum & superbum, & super omnem elatum & excelsum.* De ore itaque ac de verbis suis vnusquisque statim proditur, & vtrum Christum in corde suo, an vero Antichristum habeat, loquendo detegitur: secundum quod dominus
Matth.3. in euangelio suo dicit, *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis nequam? de abundantia enim cordis, os emittit. Bonus homo de bono thesauro emittit bo-*
Lucæ 6. *num, & nequam homo de nequam thesauro emittit nequam.* Vnde & diues ille peccator, qui de Lazaro in sinu Abrahæ posito, atq; in refrigerio constituto, implorat auxilium, cū in tormētis cruciabundus flāmæ cremātis ardoribus aduratur, inter omnes corporis partes magis os eius & lingua pœnas dat: quia
Matt. 5. plus scilicet lingua sua & ore peccauerat. nam cum scriptū sit, *Neque maledici regnum Dei consequentur:* & iterum in euangelio suo dominus dicat, *Qui dixerit fratri suo, fatue: qui dixerit racha, reus erit gehennæ ignis:* quomodo possunt cēsura Dei vltoris euadere, qui talia ingerūt non solum fratribus, sed & sacerdotibus quibus honor tātus de dei dignatione conceditur, vt quisque sacerdoti eius & ad tempus hic iudicanti non obtēperaret, statim necaretur? In Deu-
Deut.17. teronomio dominus Deus loquitur, dicens, *Et homo quicunque fecerit in superbia, vt non exaudiat sacerdotem aut iudicē, quicunque fuerit, in diebus illis morietur homo ille: & omnis populus eum audierit, timebit: & non agent impiè etiam nunc.* Item ad Samuelem, cum à Iudæis sperneretur, Deus dicit, *Non te spreuerunt, sed me spreue-*

*spreuerunt.* Et dominus quoque in Euangelio, *Qui audit*, inquit, *vos, me audit, & eum qui me misit: & qui reiicit vos, me reiicit: qui me reiicit, reiicit eum qui me misit.* Et cum leprosum emundasset, *Vade*, inquit, *& demonstra te sacerdoti.* Et cum postea tempore passionis alapam accepisset à seruo sacerdotis, cumque ei dixisset, *Sic respondes pontifici?* aduersus pontificem dominus cõtumeliose nihil dixit, nec quicquam de sacerdotis honore detraxit, sed innocentiam suam magis adserens & ostendens, *Si male*, inquit, *loquutus sum, exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis?* Item in Actibus Apostolorum postmodum beatus apostolus Paulus, cum ei dictum esset, *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo?* quanuis domino iã crucifixo, sacrilegi & impij, & cruenti illi esse cœpissent: nec iam quicquam de sacerdotali honore & auctoritate retinerent, tamen ipsum quanuis inane nomen & vmbram quandam sacerdotis cogitans Paulus, *Nesciebam fratres*, inquit, *quia pontifex est. scriptum est enim, Principi plebis tuæ non maledices.* Cum hæc tãta ac talia & multa alia exempla præcedant, quibus sacerdotalis auctoritas & potestas de diuina dignatione firmatur, quales putas esse eos qui sacerdotũ hostes, & contra Ecclesiã catholicam rebelles, nec præmonentis domini comminatione, nec futuri iudicij vltione terrentur? neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur. Nec vnus in ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur, cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moueret: nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coëpiscoporum consensum, iudicem se non iam episcopi, sed Dei faceret. Nemo discidio vnitatis Christi ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens seorsum foris hæresin nouam conderet, nisi si ita est aliquis sacrilegæ temeritatis ac perditæ mentis, vt putet sine Dei iudicio fieri sacerdotem, cum dominus in Euãgelio suo dicat, *Nonne duo passeres asse veneunt, & neuter eorum cadit in terram sine patris vestri voluntate?* Cũ ille nec minima fieri sine voluntate Dei dicat, existimat aliquis summa & magna, aut non sciente, aut non permittente Deo in ecclesia Dei fieri? & sacerdotes, id est, dispensatores eius, non de eius sententia ordinari? Hoc est fidem non habere, qua viuimus: hoc est Deo honorem non dare, cuius nutu & arbitrio regi & gubernari omnia scimus & credimus. Plane episcopi non de voluntate dei fiunt, sed qui extra ecclesiam fiunt: sed qui cõtra dispositionem & traditionem Euangelij fiunt: sicut ipse dominus in duodecim Prophetis ponit & dicit, *Sibimetipsi regem constituerunt, & non per me.* Et iterũ. *Sacrificia eorum tanquam panis luctus: omnes qui manducant ea, contaminabuntur.* Et per Esaiam quoque Spiritus sanctus clamat & dicit, *Væ vobis filij desertores, hæc dicit dominus: habuistis consilium, & non per me: & fecistis conuentionem, & non per spiritum meum, adiicere peccata super peccata.* Cæterum dico, dico enim prouocatus, dico dolens, dico compulsus, quando episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi vniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, plebi suæ in episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruiens disciplinæ, in tempestate proscriptus, adplicato & adiuncto episcopatus sui nomine, toties ad Leonem petitus in circo, in amphitheatro dominicæ dignationis testimonio honoratus: his ipsis etiam diebus quibus has ad te literas feci, ob sacrificia quæ edicto proposito celebrare populus iubebatur, clamore popularium ad Leonem denuo postulatus in circo: cum talis frater charissime, à quibusdam desperatis & perditis, & extra ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet, non scilicet Christus, qui sacerdotes aut constituit, aut protegit: sed ille qui Christo aduersarius, & ecclesiæ eius ini-

Lucæ 10.
Matth. 8.
Ioan. 18.
Act. 23.
Matth. 10.
Osea. 8.
Esa. 30.

K

micus: ad hoc, ecclesiæ propositũ sua infestatione persequitur, vt gubernatore sublato, atrocius atque violentius circa ecclesiæ naufragia grassetur. Nec quenquam fidelem & Euangelij memorem, atque Apostoli præmonentis mandata retinentem mouere debet frater charissime, si quidam in extremis temporibus superbi & contumaces, & sacerdotum dei hostes, aut de Ecclesia Dei recedunt, aut contra Ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros & dominus & apostoli eius ante prædixerint. Nec præpositum seruum deseri à quibusdam miretur aliquis, quando ipsum dominum magnalia & admirabilia summa facientem, & virtutes Dei patris factorum suorum testimonio cõprobantem, discipuli sui reliquerint: & tamen ille non increpauit recedẽtes, aut grauiter comminatus est, sed magis conuersus ad apostolos suos dixit, *Nunquid & vos vultis ire?* seruans scilicet legem qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibimetipsi vel mortem appetit, vel salutem. Petrus tamen, super quem ædificata ab eodem domino fuerat ecclesia, vnus pro omnibus loquens, & ecclesiæ voce respondens, ait, *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus, quoniam tu es filius Dei viui*: significans scilicet & ostendens, eos qui à Christo recesserint, culpa sua perire: ecclesiam tamen quæ in Christũ credat, & quæ semel id quod cognouerit teneat, nũquam ab eo omnino discedere: & eos esse ecclesiam, qui in domo Dei permanent. Plantationem vero plantatam à Deo patre non esse quos videmus, non frumenti stabilitate solidari, sed tanquam paleas dissipantis inimici spiritu ventilari, de quibus & Iohannes in epistola sua dicit, *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum.* Item Paulus monet nos, cum mali de ecclesia pereunt, non moueri: nec recedentibus perfidis, fidem minui, *Quid enim*, inquit, *si exciderunt à fide quidam eorum, nunquid infidelitas illorum fidem Dei euacuauit? absit: est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Quod ad nos attinet, conscientiæ nostræ conuenit frater charissime, dare operam, ne quis culpa nostra de ecclesia pereat. Si autem quis vltro, & crimine suo perierit, & pœnitentiam agere, atque ad ecclesiam redire noluerit, nos in die iudicij inculpatos futuros, qui consulimus sanitati: illos solos in pœnis remansuros, qui noluerint consilij nostri salubritate sanari. Nec mouere nos debent conuicia perditorum, quominus à via recta, & à certa regula non recedamus, quãdo & Apostolus instruat, dicens, *Si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Interest vtrum quis homines promereri, an Deum cupiat. Si hominibus placetur, dominus offenditur. Si verò id enitimur & laboramus, vt possimus Deo placere, & conuicia & maledicta debemus humana contemnere. Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoëpiscopo, à paucis & inueteratis hæreticis constituto, nõ statim scripsi, frater charissime, nõ ea res erat, quæ in notitiã tuam deberet festinato statim, quasi magna, aut metuenda perferri: maxime quando & Fortunati nomen iam satis nosses, qui est vnus ex quinque presbyteris iam pridem de ecclesia profugis, & sententia coëpiscoporum nostrorum multorum, & grauissimorum virorum nuper abstentis, qui super hac re priore anno ad te literas fecerunt: item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui & ipse in iisdem coëpiscoporum nostrorum factis ad te pridem literis continetur: qui non tantum ab iis istic abstentus, sed abs te illic nuper de ecclesia pulsus est. Cum hæc in notitia tua esse confiderem, & pro certo hærere memoriæ & disciplinæ tuæ scirem, necessarium non putaui, celeriter & vrgenter hæreticorum tibi ineptias nunciandas. Neq; enim ad catholicæ ecclesiæ maiestatem pariter ac dignitatẽ pertinere debet, quid apud se hæreticorum & schismaticorum moliatur audacia. nam & pars Nouatiani Maximum presbyterũ, nuper ad nos à Nouatiano legatum missum, atque

Ioan. 6. 1. Ioan. 2. Rom. 3. Psal. 115. Galat. 1.

atque à nostra communicatione rei um, nunc istic sibi fecisse pseudoëpiscopum dicitur. Nec tamen de hoc ti scripseram, quando hæc omnia contemnantur à nobis, & miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum, qui integri & sani in ecclesia catholica fratribus præsunt. Quod vtique ideo de omnium nostrorum consilio tibi placuit scribere, vt erroris diluendi ac perspiciendę veritatis compendium fieret, & scires tu & collegæ nostri, quibus scribere literas, mutuo à quib⁹ vos accipere oporteret. Si quis autem pręter hos, quos epistola nostra complexi sumus scribere vobis auderet, sciretis eum vel sacrificio, vel libello esse maculatū: vel vnum de hæreticis, peruersum scilicet & profanum. Nactus tamen occasionē familiarissimi hominis & clerici, per Felicianum acoluthum, quem cū Perseo collega nostro miseras, inter cetera quæ in notitiam tuā perferenda hinc fuerāt, etiam de Fortunato isto tibi scripsi. Sed dū istic Felicianus frater noster vel vento retardatur, vel accipiēdis aliis epistolis à nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante præuentus est. Ita enim semper scelera festinant, quasi cōtra innocentiam festinatione præualeant. Per Felicianum autē significaui tibi frater, venisse Carthaginem Priuatum veterem hæreticū in Lambesitana colonia, ante multos ferè annos ob multa & grauia delicta, nonaginta episcoporum sententia condēnatum, antecessorū etiam nostrorum, quod & vestram conscientiā non latet, Fabiani & Donati literis seuerissime notatū, qui cum causam suam apud nos in concilio quod habuimus idibus Maiis, quæ proxime fuerūt, agere velle se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istū pseudoëpiscopū dignū collegio suo fecit. Venerat etiam cū illo & Felix quidam, quem ipse extra ecclesiam in hæresi, pseudoëpiscopum olim cōstituerat. Sed & Iouinus & Maximus comites cum Priuato hæretico adfuerūt, ob nefanda sacrificia & crimina in se probata, sententia nouē collegarū nostrorum condemnati, & iterato quoq; à pluribus nobis, anno priore in concilio abstenti. Cum his autem quatuor iunctus est & repositus Suturnicensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed & maximā partem plebis suæ sacrilega persuasione deiecit. Hi quinq; cum paucis vel sacrificatis, vel male sibi consciis, Fortunatum sibi pseudoëpiscopum cooptauerunt, vt criminibus in vnū consentientibus, talis esset scilicet rector, quales illi qui reguntur. Hinc iam & cetera mēdacia frater charissime, potes noscere, quæ illic homines desperati & perditi ventilauerunt, vt cū de sacrificatis vel hæreticis amplius quàm quinq; pseudoëpiscopi non fuerint qui Carthaginē venerint, & Fortunatū sibi dementiæ suæ socium constituerint: illi tamen quasi filij diaboli & mendacio pleni, ausi sunt scriptis iactitare vigintiquinque episcopos adfuisse: quod mendacium & istic prius apud fratres nostros iactitabant, dicentes vigintiquinque episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi episcopum facerent: quo in mendacio suo, posteaquam quinque solis conuenientibus naufragis, & à nobis abstentis, detecti sunt atque confusi, Romam cum mendaciorum suorum mercede nauigauerunt: quasi veritas post eos nauigare non posset, quæ mēdaces linguas rei certæ probatione conuinceret. Atq; hæc est frater, vere demētia, nō cogitare nec scire, quod mēdacia non diu fallāt: noctem tandiu esse, quādiu nō illucescat dies: clarificato autē die & sole oborto, luci tenebras & caliginem cedere, & quæ grassabantur per noctē latrocinia cessare. Denique si nomina ab eis quæreres, non haberent vel quos falso nominarent: tanta apud eos etiam malorum penuria est, vt ad illos nec de sacrificatis, nec de hæreticis vigintiquinque colligi possint. Et tamen ad decipiendas aures simplicium & absentium, mendacio numerus inflatur, quasi & si verus esset hic numerus, aut ab hæreticis ecclesia, aut ab iniustis iustitia vincatur. Nec me oportet frater charissime, paria nūc cum illis facere, &

ea quæ commiserunt atque hucusque cõmittunt, meo sermone decurrere, cum considerãdum sit nobis, quid proferre & scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat, quàm pudor loqui, & ne videar prouocatus, maledicta potius quàm crimina & peccata cõgerere: taceo itaque de fraudibus ecclesiæ factis: coniurationes, & adulteria, & varia delictorum genera prætereo. Vnum illud, in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendũ, quod à primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora feruerent, & sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fumarent, communicare cum lapsis & pœnitentiæ agendæ intercedere non
Exod. 22. destiterunt. Clamat Deus, *Sacrificans diis, eradicabitur, nisi domino soli.* Et do-
Matth. 10. minus in Euangelio dicit, *Qui me negauerit, & ego eum negabo.* Et alio loco indignatio & ira diuina non tacet, dicens, *Illis fudistis libamina, & illis imposuistis sacrificia: super hæc non indignabor? dicit dominus.* Et intercedũt ne rogetur Deus, qui indignari se ipse testatur. Intercedunt, ne exoretur precibus & satisfactionibus Christus, qui negantem se negare profitetur. Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso literas misimus, nec auditi sumus: consilio frequenter acto, non consensione tantum nostra, sed & comminatione decreuimus, vt pœnitentiam fratres agerent, vt pœnitentiam non agentibus nemo temere pacem daret: & illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarij, de ecclesia recedentes, & contra ecclesiam parricidialia arma tollentes, elaborant, vt opus suum diaboli malitia consumment: ne vulneratos diuina clementia in ecclesia sua curet, miserorum pœnitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt: ne Deo indignanti satisfiat, ne Christum dominum suum, qui Christianus esse vel erubuit ante, vel timuit, postmodum quærat, ne ad ecclesiam qui de ecclesia recesserat, redeat. Datur opera, ne satisfactionibus & lamẽtationibus iustis delicta redimantur, ne vulnera lachrimis abluantur. Pax vera, falsæ pacis mendacio tollitur, salutaris sinus matris, nouerca intercedente præcluditur, ne de pectore atq; ore lapsorum, fletus & gemitus audiatur. Compelluntur adhuc insuper lapsi, vt linguis atque ore, quo in Capitolio ante deliquerant, sacerdotibus conuicium faciant: confessores, & virgines, & iustos quosque fidei laude præcipuos atque in ecclesia gloriosos, contumeliis & maledicis vocibus prosequuntur. A quibus quidem nõ tam nostrorum modestia, & humilitas, & pudor cæditur, quàm illorum lapsorum spes & vita laceratur. Neq; enim qui audit, sed qui facit cõuicium, miser est: nec qui à fratre vapulat, sed qui fratrem cædit, in lege peccator est. Et cùm nocentes innocentibus iniuriam faciunt, illi patiuntur iniuriam, qui facere se credunt. Deniq; hinc illis pertusa mẽs, & hebes animus, & sensus alienus est, & ira Dei non intelligere delicta, ne sequatur pœnitentia, sicut scriptum est, *Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis,* ne reuertantur scilicet & curẽtur, & deprecationibus & satisfactionibus iustis peccata sanentur. Paulus Apostolus in
2. Thessal. 2. epistola sua ponit & dicit, *Dilectum veritatis non habuerunt vt salui fierent, ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in iniustitia.* Primus felicitatis gradus est, non delinquere: secundus, delicta cognoscere. Illic currit innocentia integra & inlibata, quæ seruet: hic succedit medela quæ sanet: quod vtrunque isti offenso Deo perdiderũt, vt & amissa sit gratia, quæ de baptismi sanctificatione percipitur: & non supersit pœnitentia, per quam culpa curatur. An putas frater leuia esse aduersum deum facinora, parua & modica delicta, quod per illos non rogatur maiestas indignãtis Dei? quod non timetur ira & ignis, & dies domini? quod imminẽte Antichristo, exarmatur fides militantis

litantis populi, dum tollitur timor & vigor Christi? Viderint laici hoc quomodo curent, sacerdotibus labor maior incumbit in adserẽda, propitianda, & procurãda Dei maiestate, ne quid videamur in hac parte negligere, quando admoneat dominus & dicat, *Et nunc præceptum hoc ad vos est ô sacerdotes: si non audieritis, & si non posueritis in corde vestro, vt detis honorem nomini meo, dicit dominus, immittam in vos maledictionem, & maledicam benedictionem vestram.* Malach. 2. Honor ergo datur Deo, quando sic Dei maiestas & censura cõtemnitur, vt cum se indignari ille & irasci sacrificãtibus dicat, & cum pœnas æternas & supplicia perpetua comminetur, proponatur à sacrilegis atque dicatur, ne ira cogitetur Dei, ne timeatur iudicium domini, ne pulsetur ad ecclesiam Christi: sed sublata pœnitentia, nec vlla exomologesi criminis facta, despectis episcopis atque calcatis, pax à non veris presbyteris, verbis fallacibus prædicetur, & ne lapsi surgant, aut foris positi ad ecclesiam redeant, communicatio à non communicantibus offeratur? Quibus etiam non satis fuit ab Euangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis & pœnitentiæ sustulisse, fraudibus inuolutos, vel adulteriis commaculatos, vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in ecclesia exomologesin criminũ facerent, ab omni & sensu & fructu pœnitentiæ remouisse: foris sibi extra ecclesiam & contra ecclesiam constituisse conuenticulum perditæ factionis, cum male sibi conscioriun & Deum rogare ac satisfacere nolentium caterua confluerct. Post ista adhuc insuper pseudoëpiscopo sibi ab hæreticis constituto, nauigare audent, & ad Petri cathedram atque ecclesiam principalem vnde vnitas sacerdotalis exorta est, à schismaticis & profanis literas ferre, nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo prædicante, laudata est, ad Roma. 1. quos perfidia habere non possit accessum. Quæ autem causa veniendi & pseudoëpiscopum contra episcopos factum nunciandi? Aut enim placet illis quod fecerunt, & in suo scelere perseuerant: aut si displicet & recedunt, sciunt quo reuertantur. Nam cum statutum sit ab omnibus nobis, & æquum sit pariter ac iustum, vt vniuscuiusque causa illic audiatur, vbi est crimen admissum: & singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quã regat vnusquisque & gubernet, rationem sui actus domino redditurus: oportet vtique eos quibus præsumus, non circuncursare, nec episcoporum concordiã cohærentem, sua subdola & fallaci temeritate collidere: sed agere illic causam suam, vbi & accusatores habere & testes sui criminis possint: nisi paucis desperatis & perditis, minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui iam de illis iudicauerunt, & eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam iudicij sui nuper grauitate damnarunt. Iam causa eorum cognita est, iam de eis dicta sententia est, nec censuræ congruit sacerdotum mobilis atq; inconstantis animi leuitate reprehendi, cum dominus doceat & dicat, *Sit sermo vester, est est, non non.* Si eorũ qui de illis priore anno iudicaue- Matth. 5. runt, numerus cũ presbyteris & diaconis cõputetur, plures tunc adfuerunt in iudicio & cognitione, quàm sunt iidem isti qui cũ Fortunato nunc videntur esse coniũcti. Scire enim debes frater charissime, eũ postea quam pseudoëpiscopus ab hæreticis factus est, iam pene àb omnibus esse desertum. Nanq; ij quibus in præteritum præstigiæ obtendebantur, & dabantur verba fallacia, quòd simul ad ecclesiam regressuri dicerẽtur: postea quàm viderũt illic pseudoëpiscopum factũ, frustratos & deceptos se esse didicerunt, & remeant cotidie atq; ad ecclesiam pulsant: nobis tamen à quibus ratio domino reddẽda est, anxie ponderantibus, & sollicite examinantibus, qui recipi & admitti ad ecclesiam debeant. Quibusdam enim ita aut crimina sua obsistũt, aut fratres obstinate & firmiter renituntur, vt recipi omnino non possint sine scandalo atque periculo plurimorum. Neque enim sic putramina quædam colligenda

sunt, vt quæ integra & sana sunt vulnerentur: nec vtilis aut consultus est pastor, qui ita morbidas & contactas oues gregi admiscet, vt gregem totum mali cohærentis adflictatione contaminet. Non adtendas numerũ illorum: melior est enim vnus timens quàm mille filij impij, sicut locutus est dominus per Prophetam dicens, *Fili ne iocunderis in filiis, si multiplicentur tibi, cũ non fuerit timor Dei in ipsis.* O si posses frater charissime istic interesse nobiscũ, cum praui isti & peruersi de schismate reuertũtur, videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, vt animi dolore sopito, recipiendis malis curandisque consentiant. Nanque vt gaudent & lætantur, cum tolerabiles & minus culpabiles redeunt: ita contra fremunt & reluctantur, quoties inemendabiles & proterui, & vel adulteriis, vel sacrificiis cõtaminati, & post hoc adhuc insuper & superbi, sic ad ecclesiam remeant, vt bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immò extorqueo, vt tales patiantur admitti: & iniustior factus est fraternitatis dolor, ex eo quòd vnus atq; alius, obnitente plebe & contradicente, mea tamen facilitate suscepti, peiores extiterunt quàm prius fuerant: nec fidem pœnitentiæ seruare potuerunt, quia nec cum vera pœnitentia venerant. De istis vero quid dicam, qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo nauigauerunt, legati à Fortunato pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te literas adferentes, quàm est & ipse cuius literas ferunt, falsus: quàm est & eius peccatorum multiplex conscientia, quàm execrabilis vita, quàm turpis: vt & si in ecclesia essent, eiici tales de ecclesia debuissent? Denique quia conscientiam suam norũt, nec nos audent adire, aut ad ecclesiæ limen accedere, sed foris per prouinciam circũueniendis fratribus & spoliandis pererrant: & omnibus iam satis noti, atque vndiq; pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos nauigant. Neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi, aut apud nos cõsistendi, cum sint acerbissima & grauissima crimina, quæ eis à fratribus ingerãtur. Si iudicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio & defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis suæ sensum, quem afferant pœnitentiæ fructum: nec ecclesia istic alicui cluditur, nec episcopus alicui denegatur, patientia & facilitas & humanitas nostra venietibus præsto est. Opto omnes in ecclesiam regredi, opto vniuersos commilitones nostros intra Christi castra, & Dei patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo, studio & voto colligendæ fraternitatis: etiam quæ in Deum commissa sunt, nõ pleno iudicio religionis examino, delictis plus quàm oportet remittendis penè ipse delinquo. Amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Si qui autem sunt qui putant se ad ecclesiam non precibus, sed minis regredi posse: aut existimant aditum sibi, non lamentationibus & satisfactionibus, sed terroribus facere, pro certo habeant, contra tales clusam stare ecclesiam domini, nec castra Christi inuicta & fortia, & domino tuẽte, munita minis cedere. Sacerdos Dei Euangelium tenens, & Christi præcepta custodiens, occidi potest, nõ potest vinci. Suggerit & subministrat nobis exempla
Matth. 23. virtutis ac fidei, Zacharias antistes Dei, qui cum terreri minis & lapidatione non posset, in templo Dei occisus est, clamans & identidem dicens, quod
2. Paralip. 15 nos quoque contra hæreticos clamamus & dicimus, *Hæc dicit dominus, Dereliquistis vias domini, & dominus derelinquet vos.* Neque enim, quia pauci temerarij & improbi, cælestes & salutares vias domini derelinquunt, & sancta non agentes à sancto Spiritu deseruntur, ideo & nos diuinæ traditionis immemores esse debemus, vt maiora esse furentium scelera, quàm sacerdotum iudicia censeamus: aut plus existimemus ad impugnandum posse humana conamina, quàm quod ad protegendum præualet diuina tutela.

tutela. An ad hoc frater charissime, deponenda est catholicæ ecclesiæ dignitas, & plebis intus positæ fidelis atque incorrupta maiestas, & sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, vt iudicare velle se dicant de ecclesiæ præposito extra ecclesiam constituti? de Christiano hæretici? de sano saucij? de integro vulnerati? de stãte lapsi? de iudice rei? de sacerdote sacrilegi? Quid superest, nisi vt ecclesia Capitolio cedat, & recedentibus sacerdotibus ac domini altare remouentibus, in cleri nostri sacrũ venerandũq; consessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant, & Nouatiano declamandi aduersum nos atque increpandi largior & plenior materia præstetur: si mihi qui sacrificauerunt, & Christum publice negauerunt, non tantum rogari & sine acta pœnitentia admitti, sed adhuc insuper cœperint terroris sui potestate dominari? Si pacem postulant, arma deponant: si satisfaciunt, quid minantur? Aut si comminantur, sciant quia à sacerdotibus dei non timentur: neq; enim & Antichristus cum venire cœperit, introibit in ecclesiam, quia minatur: aut armis eius & violentiæ ceditur, quia resistentes peremptũrum se esse profitetur. Armant nos hæretici, dum nos putant sua comminatione terreri: nec in pace nos deiiciunt, sed magis erigunt & accendunt: dum ipsam pacem persecutione peiorem fratribus faciunt. Et optamus quidem ne quod loquuntur furore, impleant crimine: ne qui verbis perfidis & crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus ac deprecamur deum, quem prouocare illi & exacerbare non desinunt, vt eorum corda mitescant: vt furore deposito ad sanitatem mentis redeant: vt pectora, à delictorum tenebris soluta pœnitentię lumen agnoscant: & magis petant fundi pro se preces atque orationes antistitis, quàm ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis ac minis suis parricidialibus crudeliter perseuerauerint, nullus dei sacerdos sic infirmus, sic iacens & abiectus sit, imbecillitate humanæ mediocritatis inualidus, qui non contra hostes & impugnatores dei diuinitus erigatur: cuius non humilitas & infirmitas vigore & robore domini protegentis animetur. Nostra nihil interest, aut à quo, aut quando perimamur, mortis & sanguinis præmium de domino recepturi. Illorum flēda & lamentanda conditio est, quos sic diabolus excæcat, vt æterna gehennę supplicia non cogitantes, Antichristi iam propinquantis aduentum conenrur imitari. Et quãquam sciam frater charissime, pro mutua dilectione quam debemus, & exhibemus inuicem nobis, florentissimo illic clero tecum pręsidenti, & sanctissimę atque amplissimę plebi legere te semper literas nostras: tamen nunc admoneo & peto, vt quod alias sponte atque honorifice facis, etiam petente me facias, vt hac epistola mea lecta, si quod illi contagium venenati sermonis, & pestiferæ seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus & pectoribus exuatur, & bonorũ integra ac sincera dilectio, ab omnibus hæreticæ detractionis sordibus repurgetur. Declinent autem de cetero fortiter, & euitent dilectissimi fratres nostri, verba & colloquia eorum quorum sermo vt cancer serpit: sicut Apostolus dicit, *Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.* & iterum, *Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem euita, sciens quia peruersus est huiusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus.* Et per Salomonem loquitur Spiritus sanctus. *Peruersus, inquit, in ore suo portat perditionem, & in labiis suis ignem condit.* Item denuo monet dicens, *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam.* Et iterum, *Malus obaudit linguæ iniquorum, iustus autem non intendit labiis mendacibus.* Quanquam sciam illic fraternitatem nostram, vestra scilicet prouidentia munitam, sed & sua vigilantia satis cautam, nec capi hæreticorum venenis posse nec decipi, tantúmque apud illos præualere & magisteria & præcepta diuina, quantus illis in deum timor est, tamen ex abũdantia vel sollicitudo nostra, vel charitas scribere ad

1.Cor.15. Titum.3. Prouer.16. Ecclesi.28. Prouer.17.

vos ista persuasit, vt nulla cum talibus commercia copulentur, nulla cum malis conuiuia vel colloquia misceantur: simúsque ab eis tam separati, quàm Matth.8. sunt illi de ecclesia profugi, quia scriptum est, *Si autem & ecclesiam contempserit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*. Et beatus Apostolus non monet tan 2. Thessal.3. tum, sed & iubet à talibus vt recedatur. *Præcipimus*, inquit, *vobis in nomine domini nostri Iesu Christi, vt recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis*. Nulla societas fidei & perfidiæ potest esse. Qui cum Christo non est, aduersarius Christi est: qui vnitati & paci eius inimicus est, nobiscum non potest cohærere. Si cum precibus & satisfactionibus veniunt, audiantur: si maledicta & minas ingerunt, respuantur. Opto te frater semper bene valere.

*ARGVM. Scribit ad eundem Cornelium papam Romanum, de Nouatiano & Nouato schismaticis, vbi illorum probra commemorat.*

## CYPRIANVS, CORNELIO, FRATRI, SALVTEM. XIX.

ET cum diligentia & cum dilectione fecisti frater charissime, festinato ad nos mittēdo Nicephorum acoluthum, qui nobis & de confessoribus regressis gloriosam lætitiam nunciaret, & aduersus Nouatiani & Nouati nouas & perniciosas ad impugnandā Christi ecclesiam machinas plenissime instrueret. nam cum pridie istuc venisset hæreticæ prauitatis nocens factio, ipsa iam perdita, & alios qui sibi consenserint perditura, postero die Nicephorus cum vestris literis superuenit: quibus & didicimus, & docere atque instruere ceteros cœpimus: Euaristum de episcopo iam nec laicum remansisse, cathedræ & plebis extorrem, & de ecclesia Christi exulem, per alias longe prouincias oberrare, & ipsum veritatis ac fidei naufragum factum, circa quosdam sui similes paria naufragia concitare: Nicostratum vero, diaconio sanctæ administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis, & viduarum ac pupillorum depositis denegatis, non tam in Africam venire voluisse, quàm conscientia rapinarum & criminum nefandorum illinc ab vrbe fugisse: & nunc ecclesiæ desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem, mutare regionem, confessorem se vltro iactat & prædicat, cum Christi confessor nec dici nec esse iam possit, qui ecclesiam Christi negauit. nam cum Paulus apostolus dicat, *Pro-* Ephes.5. *pter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in vnam carnem: Sacramentum istud magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia*: cum hoc inquam, beatus apostolus dicat, & Christum pariter atque ecclesiæ vnitatem indiuiduis nexibus cohęrentē, sancta sua voce testetur, quomodo potest esse cum Christo, qui cum sponsa Christi atque in eius ecclesia non est? Aut quomodo assumit sibi regendę aut gubernandæ ecclesiæ curam, qui spoliauit & fraudauit ecclesiam Christi? Nam de Nouato nihil inde ad nos fuerat nunciandum, cum magis per nos vobis debeat Nouatus ostendi rerum nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogātia & stupore superbi tumoris inflatus: semper istic episcopis male cognitus, quasi hæreticus semper & perfidus omnium sacerdotum voce damnatus: curiosus semper vt prodat, ad hoc adulatur vt fallat, nunquam fidelis vt diligat, fax & ignis ad conflanda seditionis incendia, turbo & tempestas ad facienda fidei naufragia, hostis quietis tranquillitatis aduersarius, pa-

cis

cis inimicus. Denique Nouato illinc à vobis recedente, id est procella & turbine recedente, ex parte illic quies facta est: & gloriosi ac boni confessores, qui de ecclesia illo incitante discesserant, posteaquam ab vrbe ille discessit, ad ecclesiam reuerterunt. Idem est Nouatus, qui apud nos primum discordiæ & schismatis incẽdium seminauit, qui quosdam istic ex fratribus ab episcopo segregauit, qui in ipsa persequutione ad euertendas fratrum mentes alia quædam persequutio nostris fuit. Ipse est, qui Felicissimum satellitẽ suum diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione & ambitione constituit, & cum sua tempestate Romæ quoque ad euertendam ecclesiam, nauigans, similia illic & paria molitus est: à clero portionem plebis auellens, fraternitatis bene sibi cohærentis & se inuicem diligẽtis concordiam scindens. Planè quoniam pro magnitudine sua debet Carthaginem Roma præcedere, illic maiora & grauiora commisit. Qui istic aduersus ecclesiam diaconum fecerat, illic episcopum fecit. Nec hoc quisquam miretur in talibus. Ferũtur semper mali suo furore dementes, & posteaquam scelera fecerint, consciẽtia ipsa sceleratæ mentis agitatur. Nec remanere in ecclesia dei possunt, qui circa me & ecclesiasticam disciplinam nec actus sui conuersatione, nec morum pace tenuerunt. Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque ecclesiæ denegatæ: has de illo exigunt pœnas, quas in eius furore conspicimus. Pater etiam eius in vico fame mortuus, & ab eo in morte postmodum nec sepultus. Vterus vxoris calce percussus, & abortione properãte, in parricidium partus expressus. Et damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius qui nascebatur, occisus est. Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat: propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed & de communicatione prohiberi pro certo timebat. Et vrgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa eius ageretur, nisi persequutio ante venisset, quàm iste voto quodam euadendę & lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit & miscuit: vt qui eiici de ecclesia & excludi habebat, iudicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet: quasi euasisse sit pœnam, præuenisse sententiam. Circa ceteros autem fratres elaboramus, quos ab eo circumuentos dolemus, vt veteratoris perniciosum latus fugiant, vt lethales laqueos sollicitãtis euadant: vt de qua ille pelli diuinitus meruit, ecclesiam repetant. Quos quidem domino adiuuante, per eius misericordiam regredi posse confidimus. Neque enim potest perire, nisi quem constat esse periturum, cum dominus in euangelio suo dicat, *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur.* Qui plantatus non est præceptis dei patris & monitis, solus poterit de ecclesia ille discedere: solus episcopis derelictis cum schismaticis & hæreticis in furore manere. Ceteros vero nobiscum adunabit dei patris misericordia, & Christi domini nostri indulgentia, & nostra patiẽtia. Opto te frater charissime semper bene valere. Matth. 15.

*ARGVMENT. Se ad confessores literas scripsisse commemorat.*

CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. XX.

ET religiosum vobis & necessarium existimaui, frater charissime, ad confessores, qui illic sunt, N& ouatiani & Nouati obstinatione & prauitate seducti, de ecclesia recesserunt, literas breues facere: quibus eos pro affectione mutua conuenirem, vt ad matrem suam, id est ecclesiam catholicam reuertãtur: quas literas tibi à Mesio hippodiacono legi prius mandaui, ne quis aliud me scripsisse fingeret, quã quod meis

literis continetur. Mandaui tamen eidem Mesfio à me ad vos misso, vt de tuo arbitrio rem gerat: & si easdem literas confessoribus putaueris esse reddendas, tunc eas tradat. Opto te frater charißime semper bene valere.

ARGVM. *Quod aduersus Cornelium accusationem non receperit.*

CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. XXI.

QVOS seruis Dei & maxime sacerdotibus iustis & pacificis congruebat, frater charißime, miseramus nuper collegas nostros Calydonium & Fortunatum, vt non tantum persuasione literarum nostrarum, sed præsentia tua & consilio omnium vestrum eniterentur quâtum possent, & elaborarent, vt ad catholicæ ecclesiæ vnitatem scißi corporis membra componerent, & Christianæ charitatis vinculo copularent. Sed quoniam diuersæ partis obstinata & inflexibilis pertinacia, non tantum radicis & matris sinum atque complexum recusauit, sed etiam gliscente, & in peius recrudescente discordia, episcopum sibi constituit, & contra sacramentum semel traditum diuinæ dispositionis & catholicę vnitatis, adulterum & contrarium caput extra ecclesiam fecit, acceptis literis tam tuis, quàm collegarum nostrorum, item aduentantibus bonis viris & nobis charißimis collegis nostris, Pompeio & Stephano, à quibus hæc omnia nobis cum lętitia communi asseucrata sunt firmiter & probata, secundum quod diuinę traditionis & ecclesiasticæ institutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, literas nostras ad te direximus. Sed & per prouinciam nostram hęc eadem collegis nostris singulis in notitiam perferentes, ab his quoque fratres nostros cum literis redigendos esse mandauimus. Quanquam mens nostra & propositum iam tunc fratribus & plebi istic vniuersæ manifestatum fuisset: quando literis nuper ab vtraque parte susceptis, tuas literas legimus, & episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimauimus. Honoris etiam communis memores, & grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea quę ex diuerso in librum missum congesta fuerant, aceruationibus criminosis respuimus, considerantes pariter & ponderantes, quod in tanto fratrum religioso conuentu considentibus dei sacerdotibus & altari posito nec legi debeant nec audiri. Neque enim facile promenda sunt, & incaute ac temere publicanda, quæ discordioso stilo audientibus scandalum moueant, & fratres longe positos ac trans mare constitutos incerta opinione confundant. Viderint qui vel furori suo, vel libidini seruientes, & diuinæ legis & sanctitatis immemores, vel iactitare interim gestiunt quæ probare non possunt: & cum innocentiam destruere atque expugnare non valeant, satis habent fama mendacij & falso rumore maculas inspergere. Certe quod præpositis & sacerdotibus congruit, danda opera est, vt talia cum à quibusdam scribuntur, per nos respuâtur. vbi enim erit quod discimus, ac docemus scriptum est? *Contine linguã tuam à malo, & labia tua ne loquantur insidiose.* Item alibi, *Os tuum abundauit malitia, & lingua tua complectebatur insidias: sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuæ ponebas scãdalum.* Itẽ quod Apostolus dicit, *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Porrò hæc fieri debere ostendimus, si quando talia quorundam calumniosa temeritatę conscripta sunt, legi apud nos non patimur, & idcirco frater charißime, cum ad me talia aduersum te &

Psal. 33. & 49.

Ephes 4.

.com-

compresbyteros tecum confidentes scripta venissent, clero & plebi legi præcepi, quæ religiosam simplicitatem sonabant, nec vllis maledicorum & cõuiciorum latratibus perstrepebant. Quod autem scripta collegarum nostrorum qui illic ordinationi tuæ adfuerant, desiderauimus, non veteres mores obliti, nouum aliquid quærebamus: nam satis erat, vt tu te episcopum factũ literis nunciares: nisi esset ex diuerso discrepans factio, quæ criminosis & calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum plurimorum turbaret mentes, & corda confunderet. Cui rei sopiendæ necessarium duximus, vt scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma & solida auctoritas pararetur. Qui moribus ac vitæ & disciplinæ tuæ condigna literarum suarum testimonia prædicantes, æmulis quoque & rerum vel nouitate vel prauitate gaudentibus, omnem ambigendi & discrepandi scrupulum sustulerunt, & secundum consilium nostrum salubri ratione liberatas in hoc fluctu æstuantium fratrum mentes, sincere ac firmiter tuum sacerdotium probauerunt. Hoc enim vel maxime frater & laboramus, & laborare debemus, vt vnitatẽ à domino, & per apostolos nobis successoribus traditam, quãtum possumus, tenere curemus: & quod in nobis est, palabundas & errantes oues, quas quorundam peruicax factio, & hæretica tentatio à matre secernit, in ecclesiam colligamus, illis solis foris remanentibus, qui in obstinatione sua vel furore perseuerarunt, & ad nos redire noluerunt, discretionis & separationis à se factæ, & ecclesiæ derelictæ ipsi rationem domino reddituri. Quantum vero hic ad presbyterium quorundam & Felicissimi causam pertinet, quid hic actum sit vt scire posses, literas ad te collegæ nostri manu sua subscriptas miserunt. Qui auditis eis quid senserint, & quid pronunciauerint, ex eorum literis disces. Melius autem frater facies, si etiam exempla literarum, quæ ad te legenda pro dilectione communi, per Calydonium & Fortunatum collegas nostros proximè miseram, quæ de codẽ Felicissimo & de presbyterio eiusdem ad clerum istic, necnon & ad plebem scripseram, legi illic fratribus iubeas, quæ & de ordinatione & rationem rei gestæ loquantur, vt tam istic quàm illic circa omnia per nos fraternitas instruatur. Exemplaria autem eadem nunc quoq; per Mesium hypodiaconum à me missum & Nicephorum acoluthum transmisi. Opto te frater charissime semper bene valere.

*ARGVMEN. Ad eundem epistola de supradictis hæreticis, qui Cornelium male Papam creatum adserebant, volentes alium constituere.*

## CYPRIANVS, CORNELIO, FRATRI, SALVTEM. XXII.

VENERVNT ad nos frater charissime missi à Nouatiano Maximus presbyter & Augendus diaconus, & Matthæus quidam, & Longihus. Sed enim cum ex literis quas secum ferebant, & ex eorum sermone atque adseueratione, Nouatianum episcopum factum comperlssemus inlicite, & contra ecclesiam catholicam factę ordinationis prauitate commoti, à communicatione eos nostra statim cohibẽdos esse censuimus, refutatis interim ac retusis quę obstinate ac pertinaciter adserere tẽtabant: nam ego & collegæ mei plurimi qui ad me conuenerant, expectabamus aduentum collegarum nostrorum Calydonij & Fortunati, quos ad te nuper & coëpiscopos nostros, qui ordinationi tuæ adfuerant, legatos miseramus, vt eis aduentantibus, & rei gestæ veritatem reportantibus, maiore au-

ctoritate & elucidata per eos probatione, partis aduersæ improbitas frangeretur. Superuenerunt vero Pompeius & Stephanus collegæ nostri, qui & ipsi quoque ad instruendos istic nos manifesta secundum grauitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt, vt nec necesse fuerit audiri vltra eos qui à Nouatiano venerant missi. Qui cum statione, inuidiosis quoque conuiciis & clamoribus turbulentis proruerent & flagitarent, vt crimina quæ se afferre ac probare dicebant, publice à nobis, & à plebe cognoscerentur, grauitati nostrę negauimus conuenire, vt collegæ nostri iam delecti & ordinati, & laudabili multorum sententia comprobati, ventilari vltra famam ore maledico, & æmulantium voce pateremur: & quia à quibus refutati & compressi sunt, & inlicitis conatibus, hæresim fecisse nudati sunt, in epistolam congerere longum fuit, ex Primitiuo compresbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. Ac ne eorum furens audacia vnquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere, & catholicę ecclesię corpus vnum scindere ac laniare nituntur, vt ostiatim per multorum domos, vel oppidatim per quasdam ciuitates discurrentes, obstinationis suæ & erroris scissi sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus, nec mandare desistimus, vt perniciosa dissensione & concertatione deposita, impietatem esse sciant, matrem deserere: & agnoscant atque intelligant, episcopo semel facto & collegarum ac plebis testimonio & iudicio comprobato, alium cōstitui nullo modo posse: proinde pacifice sibi ac fideliter consuluisse, vt si se adsertores euangelij & Christi esse confitentur, prius ad ecclesiam reuertantur. Opto te frater charissime, semper bene valere.

*ARGVM. Ad eundem epistola, in qua congratulatur de quibusdam confessoribus ad ecclesiæ vnitatem reuersis, qui à schismaticis deprauati fuerant.*

## CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. XXIII.

ET egisse nos & agere frater charissime, maximas gratias, sine cessatione profitemur deo patri omnipotenti & Christo eius, domino & deo nostro salutari, quod sic ecclesia diuinitus protegatur, vt vnitas eius & sanctitas non disiungatur, nec in totum perfidiæ & hæreticæ prauitatis obstinatio ne violetur. Legimus enim literas vestras, & voti communis amplissimū gaudium exultanter excepimus, Maximum presbyterum & Vrbanum cōfessores cum Sidonio & Macario ad ecclesiam catholicam regressos esse, id est errore deposito & schismatico, immo hæretico furore deserto, vnitatis ac veritatis domicilium fideli sanitate repetisse, vt vnde ad gloriam processerant, illuc gloriosi redirent, ne qui Christum cōfessi essent, Christi postmodum castra desererent, nec tentarent charitatis atque vnitatis fidem, qui victi robore & virtute non fuerant. Ecce incolumis & immaculata laudis integritas: ecce incorrupta & solida confitentium dignitas, à desertoribus & profugis recessisse, proditores fidei & ecclesię catholicæ impugnatores reliquisse. Merito illos reuertentes summo, vt scribitis, gaudio, & clerus & plebs & fraternitas omnis excepit, quoniam in confessoribus gloriam suam conseruantibus, & ad vnitatem reuertentibus, nemo nō socium se & participem eorum gloriæ computat. Huius diei lætitiam de nostris possumus sensibus æstimare. nam cum istic ad literas vestras quas de eorum cōfessione misistis, lætatus sit omnis fratrum numerus, & summa alacritate

tate hunc nuncium communis gratulationis exceperit, quid illic vbi res ipsa & præsens lætitia sub oculis omnium gerebatur? Cum enim dominus in euãgelio suo dicat, esse summũ gaudium in cęlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quanto maius est gaudium & in terris pariter & in cælo, super confessoribus ad ecclesiam dei cum gloria sua & cum laude redeuntibus, & redeundi viam ceteris exempli sui fide & probatione facientibus? Hic enim quosdam fratres nostros error induxerat, quod sibi communicationem cõfessorum sequi viderentur. Quo errore sublato lux omnium pectoribus infusa est, & ecclesia catholica vna esse, nec scindi, nec diuidi posse monstrata est. Nec quisquam iam facile poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi, quando probatum sit bonos & gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia & perfidia extra ecclesiam detineri. Opto te frater charissime semper bene valere.

*ARGVMEN. Scribit ad Rogatianum & ceteros confessores, de obseruatione disciplinæ & fidei Christianæ: eos hortans, vt sicut prima congreßione aduersarium vicerunt, ita gloriam suam forti & perseueranti virtute teneant.*

## CYPRIANVS, ROGATIANO PRESBYTERO ET CETERIS CONFESSORIBVS fratribus, salutem. XXIIII.

ET iampridẽ vobis fratres charissimi ac fortissimi, literas miserã, quibus fidei & virtuti vestræ verbis exultantibus gratularer, & nunc non aliud in primis vox nostra complectitur, quàm, vt læto animo frequenter ac semper gloriam vestri nominis prędicemus. Quid enim vel maius in votis meis potest esse, vel melius, quàm cum video confessionis vestræ honore inluminatum gregem Christi? nam cum gaudere in hoc omnes fratres oporteat, tũ in gaudio communi maior est episcopi portio: Ecclesiæ enim gloria est. Quantum dolemus ex illis, quos tempestas inimica prostrauit, tantum lætamur ex vobis, quos diabolus superare non potuit. Hortamur tamen per communem fidem, per pectoris nostri veram circa vos & simplicem charitatem, vt qui aduersarium prima hac congressione vicistis, gloriam vestram forti & perseueranti virtute teneatis. Adhuc in seculo sumus, adhuc in acie constituti, de vita nostra cotidie dimicamus: danda opera est, vt post hæc initia ad incrementa quoque veniatur, & consummetur in vobis quod iam rudimentis felicibus esse cœpistis. Parum est adipisci aliquid potuisse, plus est quod adeptus es, posse seruare. Sicut & fides ipsa & natiuitas salutaris non accepta, sed custodita viuificat. nec statim consecutio, sed cõsummatio hominem deo seruat. Dominus hoc magisterio suo docuit dicens, *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat.* Puta hoc illum & confessori suo dicere, Ecce confessor factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat. Salomon denique & Saul, & ceteri multi, quandiu in viis domini ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt: recedente ab his disciplina dominica, recessit & gratia. Perseuerandum nobis est in arcto & in angusto itinere laudis & gloriæ, & cum quies & humilitas & bonorum morum tranquillitas Christianis omnibus congruat secundum Dei vocem, qui neminem alium respicit, nisi humilem & quietum & trementem sermones suos, tunc magis hoc obseruare & implere confessores oportet, qui exemplum facti estis ceteris fratribus, ad quorum mores omnium vita & actus debeat prouocari. Nam sicut Iudæi à deo alienati sunt, propter quos no-

Ioan. 5.

## CYPRIANVS, PLEBI VNIVERSAE, SALVTEM. XXV.

QVANQVAM fratres charissimi, Virtius fidelissimus atq; integerrimus presbyter, item Rogatianus & Numidicus, presbyteri, & cõfessores, & gloria diuinæ dignationis illustres: sed & diaconi boni viri & ecclesiasticę administrationis per omnia obsequia deuoti, cum ceteris ministeriis, plenam vobis præsentiæ suæ diligentiam præbeant, & exhortationibus assiduis singulos corroborare, sed & lapsorum mentes consiliis salubribus regere & reformare non desinant: tamẽ ego quantum possum admoneo, & quomodo possum visito vos literis meis, literis, inquam, fratres charissimi. Hoc enim quorundam presbyterorum malignitas & perfidia perfecit, ne ad vos ante diem paschæ venire licuisset, dum coniurationis suæ memores, & antiqua illa contra episcopatũ meum, immo contra suffragium vestrum & dei iudicium venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, & sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renouant. Et quidem de dei prouidentia nobis hoc nec volentibus, nec optantibus, immo & ignoscentibus & tacẽtibus, pœnas quas meruerant pependerunt, vt à nobis non eiecti vltro se eiicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra diuina suffragia coniurati & scelerati de ecclesia sponte se pellerent. Nunc apparuit Felicissimi factio vnde venisset, quibus radicibus staret, & quibus viribus: hi fomẽta olim quibusdam confessoribus & hortamenta tribuebant, ne concordarent cum episcopo suo, nec ecclesiasticam disciplinam cum fide & quiete iuxta præcepta dominica continerent, ne confessionis suæ gloriam incorrupta & immaculata conuersatione seruarent. Ac ne parum fuisset corrupisse quorundam confessorum mentes, & sacerdotum Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse, nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, vt ęgros & saucios ad capienda fortiora consilia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos & minus solidos, à medela vulneris sui auocent, & intermissis precibus & orationibus, quibus dominus longa & continua satisfactione placandus est, ad exitiosam temeritatem mendacio captiosæ pacis inuitent. Sed oro vos fratres, vigilate contra insidias diaboli, & pro vestra salute solliciti contra mortiferam fallaciam diligentius excubate. Persecutio est hæc, alia atque alia tentatio. Et quinque isti presbyteri nihil aliud sunt quàm quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, vt fidem nostram subruerẽt, vt gracilia fratrum corda ad lethales laqueos præuaricatione veritatis auerterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus euersio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis inducitur, vt non rogetur dominus, nec qui negauit Christum, eundem Christum quem negauerat deprecetur, post culpam criminis tollatur & pœnitẽtia, nec per episcopos & sacerdotes domino satis fiat, sed relictis domini sacerdotibus contra euangelicam disciplinam noua traditio sacrilegæ institutionis exsurgat, cumque semel placuerit tam nobis quàm confessoribus & clericis vrbicis, item vniuersis episcopis vel in nostra prouincia, vel trans mare constitutis, vt nihil innouetur circa lapsorum causam, nisi omnes in vnum conuenerimus, & collatis consiliis cum disciplina pariter & misericordia temperatam sententiam fixerimus, contra hoc cõsilium nostrum rebelletur, & omnis sacerdotalis auctoritas & potestas factiosis conspirationibus destruatur. Quas nunc pœnas patior fratres charissimi, quòd ipse ad vos imprẽsentiarum venire non possum, ipse singulos aggredi, ipse vos secundum domini &

euangelij eius magisterium cohortari? Non suffecerat exilium iam biennij & à vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio? dolor iugis & gemitus, qui me solum sine vobis continua lamentatione discruciat? lachrimæ diebus ac noctibus profluentes, quod sacerdoti quem tanto amore & ardore fecistis, necdum vos salutare, & necdum complexibus vestris inhærere cõtingat? Accessit hic tabescenti animo nostro dolor maior, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excurrere ad vos ipse non possum, dum per minas & per insidias perfidorũ cauemus, ne aduenientibus nobis tumultus illic maior oriatur: & cum paci & tranquillitati episcopus prouidere in omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse, & persecutionem denuo exacerbasse videatur. Hinc tamen fratres dilectissimi, hinc admoneo pariter & consulo, ne perniciosis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis. Nec ætas vos eorum nec auctoritas fallat, qui ad duorum presbyterorum veterem nequitiam
Dan. 13. respondentes: sicut illi Susannam pudicam corrumpere & violare conati sunt, sic & hi adulterinis doctrinis ecclesiæ pudicitiam corrumpere, & veritatem euangelicam violare conantur. Clamat & dicit dominus, *Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos, & loquuntur, sed non ab ore Domini.* Dicunt eis qui abiiciunt verbum domini: Pax erit vobis. Pacem nunc offerunt, qui ipsi non habent pacem. In ecclesia lapsos reducere & reuocare promittunt, qui de ecclesia recesserunt. Deus vnus est, & Christus vnus, & vna ecclesia, & cathedra vna super petram, Domini voce fundata. Aliud altare constitui aut sacerdotium nouum fieri, præter vnum altare & vnum sacerdotium non potest. quisque alibi collegerit, spargit. Adulterum est, impium est, sacrilegum est, quodcunque humano furore instituitur, vt dispositio diuina violetur. Procul ab huiusmodi hominum contagione discedite, & sermones eorum velut cancer & pestem fu-
Matth. 15. giendo vitate, præmonente domino & dicente, *Cæci sunt & duces cæcorum. cæcus autem cæcum ducens, simul in foueam cadent.* Intercedunt precibus nostris, quas nobiscum diebus ac noctibus domino funditis, vt eum iusta satisfactione placetis. Intercedunt lachrimis nostris, quibus commissi delicti crimen abluitis. Intercedunt paci, quam vere & fideliter de domini misericordia po-
Deut. 13. stulatis: nesciunt scriptum esse, *Et Propheta ille aut somnium somnians, ille qui locutus est, vt errare te faceret à domino deo tuo interficietur.* Nemo vos fratres errare à Domini via faciat. nemo vos Christianos ab euangelio Christi rapiat. nemo filios ecclesiæ de ecclesia tollat. Pereant sibi soli, qui perire voluerunt: extra ecclesiam soli remaneant qui de ecclesia recesserunt. Soli cum episcopis non sint, qui contra episcopos rebellarunt. Coniurationis suæ pœnas soli subeant, qui olim secundum vestra suffragia, non secũdum dei iudicia, sententiã coniurationis & malignitatis suę subire meruerunt. Monet nos
Matth. 16. dominus in euangelio suo dicens, *Reiicitis mandatum dei vt traditionem vestram statuatis.* Qui mandatum dei reiiciunt, & traditionem suam statuere conãtur, fortiter à vobis & firmiter respuãtur. Sufficiat lapsis ruina vna. Nemo volẽtes surgere sua circunuentione præcipitet. nemo iacentes, pro quibus nos rogamus, vt dei manu & brachio subleuẽtur, prosternat grauius & deprimat. Nemo semianimes, & vt salutem suam pristinam recipiãt, deprecantes, ab omni spe salutis auertat. Nemo nutantibus lapsus sui caligine, omne itineris saluta
1. Timo. 6. ris lumen extinguat. Instruit Apostolus dicens, *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis verbis domini nostri Iesu Christi, & doctrinæ eius stupore inflatus, disce-*
Ephes. 5. *de ab huiusmodi.* Et iterum dicit ipse, *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira dei super filios consumaciæ.* Nolite ergo esse participes eorum.

Non

Non est quod decepti inanibus verbis prauitatis, eorum incipiatis esse participes. Discedite à talibus quæso vos, & acquiescite consilus nostris, qui pro vobis cotidie continuas domino preces fundimus, qui vos ad ecclesiam reuocare per domini clementiam cupimus, qui de deo pacem plenissimã prius matri, tum & filiis eius oramus. Cum precibus atque orationibus nostris vestras quoque orationes & preces iungite, cum fletibus nostris vestras lachrimas copulate. Vitate lupos, qui oues à pastore secernunt: vitate linguam diaboli venenatam, qui ab initio mundi fallax semper & mendax, mentitur, vt fallat: blanditur, vt noceat: bona promittit, vt malum tribuat: vitam pollicetur, vt perimat. Lucent nunc quoque verba eius, & venena manifesta sunt: pacem pollicetur, ne perueniri possit ad pacẽ: salutem promittit, ne qui deliquit, veniat ad salutem: ecclesiam spondet, quando id agat, vt qui illi credit, in totum ab ecclesia pereat. Nunc curandum est fratres dilectissimi, vt & qui statis, fortiter perseueretis, & stabilitatẽ vestrã gloriosam quam in persecutione tenuistis, perpetua firmitate seruetis. Et si aliqui circumueniẽte aduersario lapsi estis, in secunda hac tentatione spei & paci vestrę fideliter cõsulatis, & vt vobis dominus ignoscat, à sacerdotibus domini nõ recedatis, cũ scriptum sit, *Et homo quicunq; fecerit in superbia, vt nõ exaudiat sacerdotem, aut iudicem: quicun-* Deut.17.
*que fuerit in diebus illis, morietur homo ille.* Persecutionis istius nouissima hæc est tentatio, quæ & ipsa cito domino protegente transibit, vt repræsentet vobis post diem paschæ cum collegis meis quibus præsentibus secundũ arbitrium quoq; vestrum, & omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quæ agenda sunt, disponere pariter & limare poterimus. Si quis autẽ pœnitentiam agere & deo satisfacere detrectans, in Felicissimi & satellitũ eius partes concesserit, & se hæreticæ factioni coniunxerit, sciat se postea ad ecclesiam redire, & cum episcopis & plebe Christi communicare non posse. Opto vos fratres charissimi semper bene valere, & circa domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere.

*ARGVMENT. Epistola hac ad Epictetum & plebem Assuritanorum, de Fortunatiano episcopo, docet eos qui sacrilega sacrificia fecerunt, sacerdotium sibi vindicare non posse.*

## CYPRIANVS, EPICTETO FRATRI ET PLEBI ASSVRIS CONSISTENTIbus, salutem. XXVI.

GRAVITER & dolenter motus sum fratres charissimi, quod cognouerim Fortunatianum quõdam apud vos episcopum, post grauem lapsum ruinæ suæ, pro integro nunc agere velle, & episcopatum sibi vindicare cœpisse: quæ res contristauit me: primo propter ipsum qui miser, vel diaboli tenebris in totum excæcatus, vel quorundam sacrilega persuasione deceptus, cum debeat satisfacere & ad dominum exorãdum, diebus ac noctibus, lachrimis & orationibus, & precibus incumbere, audet sibi adhuc sacerdotium quod prodidit, vindicare, quasi post aras diaboli accedere ad altare dei fas sit: aut non maiorem in se iram & indignationem domini in die iudicii prouocet, qui cum virtutis & fidei dux fratribus esse non potuerit, perfidiæ & audaciæ & temeritatis magister existat, & qui non docuit fratres in prælio fortiter stare, doceat eos qui victi & prostrati sunt, nec rogare, cum Dominus dicat, *Illis fudistis libamina, &* Esaiæ.57.
*illis imposuistis sacrificia, super hæc non indignabor? dicit Dominus*: & alio loco,

Esa. 2. *Sacrificans diis eradicabitur, nisi domino soli.* Item dominus denuo loquatur & dicat, *Adorauerunt eos, quos fecerunt digiti eorum, & curuatus est homo, & humiliatus est vir, & non laxabo illis.* In Apocalypsi quoq; legamus iram domini commi-
Apocaly. 13. nantis & dicentis, *Si quis adorat bestiam & imaginem eius, & accipit notam in fronte sua & in manu, bibet & ipse de vino iræ dei, mixto in poculo iræ eius, & punietur igne & sulphure sub oculis sanctorum angelorum, & sub oculis agni, & fumus de tormentis eorum in secula seculorum ascendet, nec habebunt requiem die ac nocte, qui adorauerunt bestiam & imaginem eius.* Cum ergo hæc tormenta, hæc supplicia in die iudicij dominus comminetur iis qui diabolo obtemperãt, & idolis sacrificant, quomodo se putat posse agere pro dei sacerdote, qui obtemperauit & seruiuit diaboli sacerdotibus? aut quomodo putat manum suam transferri posse ad dei sacrificium & precem domini, quę captiua fuerit sacrilegio & crimini, quando in scripturis diuinis deus ad sacrificium prohibeat accedere sacerdotes etiam in leuiori crimine constitutos: & in Leuitico dicat,
Leui. 21. *Homo in quo fuerit vitium & macula, non accedet offerre dona deo.* Idem in Exodo,
Exod. 21. *Et sacerdotes, & qui accedunt ad dominum deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos dominus:* & iterum, *Et qui accedunt ministrare ad altare sanctum, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Qui ergo grauia in se delicta adduxerunt, id est qui idolis sacrificando sacrilega sacrificia fecerũt, sacerdotium dei sibi vindicare non possunt, nec vllam in cõspectu eius precẽ pro fratribus facere, quan-
Ioan. 6. do in euangelio scriptum sit, *Deus peccatorem non audit, sed si quis deum coluerit, & voluntatem eius fecerit, illum audit.* Quanuis sic quorundam pectora tenebrarum ingruentium profunda caligo cæcauerit, vt de præceptis salubribus nihil lucis admittant, semel à recto limite veri itineris auersi, per præceps & abruptum criminũ suorum nocte atque errore rapiantur. Nec mirum si consilia nostra, aut domini præcepta nunc abnuunt, qui dominum negauerunt. Stipes & oblationes & lucra desiderant, quibus prius insatiabiles incubabant, & cœnis atque epulis etiam nunc inhiant, quarum crapulam superstite indies cruditate ructabant, nunc manifestissime comprobantes nec ante se religioni, sed ventri potius & quæstui profana cupiditate seruisse. Vnde & ipsam venisse perspicimus & credimus de dei exploratione censuram, ne apud altare consistere & contrectare vlterius perseuerarent, pudorem incesti, fidem perfidi, religionem profani, diuina terreni, sancta sacrilegi. Quod ne tales ad altaris impiamenta & contagia fratrum denuo redeant, omnibus viribus excubandum est, & omni vigore nitendum, vt quantũ possumus ab hac eos sui sceleris audacia retundamus, ne adhuc agere pro sacerdote conẽtur, qui ad mortis extrema deiecti, vltra lapsos laicos ruinæ maioris põdere proruerint. Si vero apud insanos furor insanabilis perseuerauerit, & recedente Spiritu sancto, quæ cœpit cæcitas in sua nocte permanserit, consilium nobis erit singulos fratres ab eorum fallacia separare, & ne quis in laqueos erroris incurrat, ab eorum contagione secernere, quãdo nec oblatio sanctificari illic posit, vbi sanctus spiritus non sit, nec cuiquam dominus per eius oblationes & preces prosit, qui dominum ipse violauit. Quod si Fortunatianus aut immemor criminis sui per diaboli cæcitatem, aut minister & seruus diaboli factus, ad decipiẽdam fraternitatẽ in hoc suo furore permanserit, vos quantum potestis elaborate, & in hac caligine diaboli sæuientis fratrum mentes ab errore reuocate, ne alienæ dementiæ facile consentiant, ne se desperatorum delictis participes faciant, sed teneant integræ salutis suæ tenorem, & integritatis conseruatæ à se & custoditæ perpetuum vigorem. Lapsi vero magnitudinem delicti sui cognoscentes à deprecando domino non recedant, nec ecclesiam catholicam quæ vna & sola est à domino constituta, derelinquant, sed satisfactionibus immorãtes, & domini misericordiam deprecantes ad

tes ad

tes ad ecclesiam pulsent, vt recipi illuc possint vbi fuerũt, & ad Christum redeant, à quo recesserũt. Nec audiant eos qui se fallaci & mortali circumuentione decipiunt, cum scriptum sit, *Nemo vos decipiat inanibus verbis: propterea enim venit ira Dei super filios contumaciæ: nolite ergo esse participes eorum.* Ephes.5. Ergo cõtumaces, & Deum non timentes, & ab ecclesia in totum recedentes, nemo comitetur. Quòd si quis impatiens fuerit ad deprecãdum dominum, qui offensus est, & nobis obtẽperare noluerit, sed desperatos & perditos secutus fuerit, sibi imputabit cum iudicij dies venerit. Quomodo enim deprecari in die illo dominum poterit, qui & ante hoc Christum, & nunc quoque ecclesiam Christi negauit, & episcopis sanis & integris & viuentibus non obtemperans, comitem se & participem morientibus præbuit? Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper bene valere.

*ARGVMENT. Hac epistola ad clerum & plebem Furnitanorum, Victorem reprehendit, qui Faustinum presbyterum tutorem nominauerat, docens nulli licere presbyterum tutorem testamento constituere.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS ET PLEBI FVRNIS CONSISTENTIBVS, S. XXVII.

GRAVITER commoti sumus ego & collegæ mei qui præsentes aderant, & compresbyteri nostri qui nobis adsidebant, fratres charissimi, cum cognouissemus quòd Geminius Victor frater noster de seculo excedens, Geminium Faustinum presbyterum tutorem testamento suo nominauerit, cum iampridem in concilio episcoporum statutum sit, ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino sacerdotio honorati, & cuncti in clericali ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deseruire, & precibus atque orationibus vacare debeãt. Scriptum est enim, *Nemo militans Deo, obligat se molestiis secularibus, vt possit placere ei cui se probauit.* 2.Timo.2. Quod cum de omnibus dictum sit, quanto magis molestiis & laqueis secularibus obligari non debent qui diuinis rebus & spiritalibus occupati, ab ecclesia recedere & ad terrenos & seculares actus vocari nõ possunt? Cuius ordinationis & religionis formam Leuitę prius in lege tenuerũt, vt cum terram diuiderent, & possessiones partirentur vndecim tribus, Leuitica tribus, quæ tẽplo & altari & ministeriis diuinis vacabat, nihil de illa diuisionis portione perciperet: sed aliis terram colentibus, illa tantum Deum coleret, & ad victum atque alimentum suum ab vndecim tribubus de fructibus qui nascebantur, decimas reciperet. Quod totum fiebat de auctoritate & dispositione diuina, vt qui operationibus diuinis insistebant, in nulla re auocarentur, nec cogitare aut agere secularia cogerentur. Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, vt qui in ecclesia domini ordinatione clericali promouentur, in nullo ab administratione diuina auocentur, nec molestiis & negociis secularibus adligentur, sed in honore sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & sacrificiis non recedant, & die ac nocte cælestibus rebus & spiritalibus seruiant. Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes, & salubriter prouidentes, censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros suos Leuitas vo-

luit auocare. Et ideo Victor cum contra formam nuper in concilio à sacerdotibus datam, Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia frequentetur, vt sacerdotum decretum religiose & necessarie factum, seruetur à nobis. Simul & ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes & ministros Dei, altari eius & ecclesiæ vacantes, ad seculares molestias deuocet: obseruari enim de cetero poterit, ne vltra hoc fiat circa personam clericorum, si quod nunc factum est, fuerit vindicatum. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

*ARGVMENT. Lucio Papæ Romano & eius comitibus, de reditu ab exilio congratulans, laudes eorum commemorat.*

## CYPRIANVS CVM COLLEGIS, LVCIO FRATRI, SALVTEM. XXVIII.

ET NVPER quidem tibi frater charissime, gratulati sumus, cum te honore geminato in ecclesiæ suæ administratione confessorem pariter & sacerdotem constituit diuina dignatio, sed & nunc non minus tibi & comitibus tuis atq; vniuersæ fraternitati gratulamur, quod cum eadem gloria & laudibus vestris reduces vos denuo ad suos fecerit benigna domini & larga protectio, vt pascendo gregi pastor, & gubernandæ naui gubernator, & plebi regendæ rector redderetur, & adpareret relegationem vestram sic diuinitus esse dispositam, nō vt episcopus relegatus & pulsus ecclesiæ deesset, sed vt ad ecclesiam maior rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrij dignitas, quia morte frustrata de camino ignis incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus: quia qui leonibus missus fuerat ad prædam, protectus à domino, vixit ad gloriam. In confessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. Repræsentatum videmus in vobis, quod apud regem fortes atque illustres pueri prædicauerunt: ipsos quidem paratos esse ardere flammis, ne diis eius seruirent, aut imaginem quā fecerat adorarent: Deum tamen quem colebant, quemq; & nos colimus, potentem esse vt eos de camino ignis eximeret, & de regis manibus ac de pœnis præscutibus liberaret. Quod inuenimus in confessionis vestræ fide, & in domini circa vos protectione nūc gestum, vt cum vos parati fueritis & prompti omne subire supplicium, dominus tamen vos pœnæ subtraheret, & ecclesiæ reseruaret. Regredientibus vobis breuiata non est in episcopo confessionis suæ dignitas, sed magis creuit sacerdotalis auctoritas, vt altari Dei adsistat antistes, qui ad confessionis arma sumēda & facienda martyria, non verbis plebē, sed factis cohortetur: & imminente Antichristo, paret ad prælium milites, non solum sermonis & vocis incitamento, sed fidei & virtutis exemplo. Intelligimus frater charissime, & tota cordis nostri luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria & sancta consilia, vnde illic repentina persecutio nuper exorta sit, vnde cōtra ecclesiam Christi & episcopum Cornelium beatum martyrem, vosq; omnes secularis potestas subito proruperit, vt ad confundendos hæreticos & retundendos, ostēderet dominus quæ esset ecclesia, quis episcopus eius vnus diuina ordinatione delectus, qui cum episcopo presbyteri sacerdotali honore coniuncti, quis adunatus & verus Christi populus dominici gregis charitate cōnexus, qui essent quos inimicus lacesseret: qui econtra, quibus diabolus vt suis, parceret. Neque enim

enim persequitur & impugnat Christi aduersarius, nisi castra & milites Christi, hæreticos prostratos semel & suos factos cōtemnit & præterit: eos quærit deiicere, quos videt stare. Atque vtinam nunc facultas daretur frater charissime, vt interesse illic vobis regredientibus possemus, qui vos mutua charitate diligimus, vt aduentus vestri lætissimum fructum præsentes cum ceteris ipsi quoque caperemus. Quæ illic exultatio omnium fratrum? qui concursus atque complexus occurrentium singulorum? Vix oculis adhærētium potest satisfieri, vix vultus ipsi atq; oculi plebis possunt videndo satiari de aduentus vestri gaudio. Cognoscere illic fraternitas cœpit, qualis & quanta sit secutura Christum venientem lætitia: cuius quia cito adpropinquabit aduentus, imago iam quædam præcessit in vobis, vt quomodo Iohannes præcursor eius & præuius veniens prædicauit Christum venisse, sic nunc episcopo confessore domini & sacerdote redeunte, adpareat & dominum iam redire. Vicarias vero pro nobis ego & collegæ & fraternitas omnis, has ad vos literas mittimus frater charissime, & repræsentantes vobis per epistolā gaudium nostrum, fida obsequia charitatis expromimus, hic quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris non cessantes Deo patri & Christo filio eius domino nostro gratias agere, & orare pariter ac petere, vt qui perfectus est atque perficiens, custodiat & perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam: qui & ad hoc vos fortasse reuocauit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis vestræ cōsummata martyria. nam victima quæ fraternitati præbet exemplum virtutis & fidei, præsentibus debet fratribus immolari. Optamus te frater charissime semper bene valere.

ARGVM. *Ad Maximum & Nicostratum de vnitate, rogans, vt ad ecclesiæ redeant vnitatem.*

## CYPRIANVS, MAXIMO ET NICOSTRATO ET CETERIS CONFESSORIBVS, S. XXVIIII.

CVM frequenter charissimi, cognoueritis ex literis meis, quem & confessioni vestræ honorem, & fraternitati connexæ dilectionem meo sermone seruauerim, credatis quæso & adquiescatis his literis meis, quibus vobis & actui & laudibus vestris & scribo, & simpliciter & fideliter consulo. Grauat enim me atque contristat intolerabilis perculsi & pene prostrati pectoris mœstitia & perstringit, cum vos illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem, contra euangelicam legem, contra institutionis catholicæ vnitatem, alium episcopum fieri censuisse, id est quod nefas est, nec licet fieri ecclesiam alteram institui, Christi membra discerpi, dominici gregis animum & corpus vnum discissa æmulatione lacerari. Quod quæso vt in vobis saltem inlicitū istud fraternitatis nostræ discidium non perseueret, sed & confessionis vestræ & diuinæ traditionis memores ad matrem reuertamini vnde prodistis, vnde ad confessionis gloriam cum eiusdē matris exultatione venistis. Nec putetis sic vos euangelium Christi adserere, dum vosmetipsos à Christi grege & ab eius pace & cōcordia separatis, cum magis militibus gloriosis & bonis congruat intra domestica castra cōsistere, & intus positos ea quæ in commune tractanda sunt, agere ac prouidere: nam cum vnanimitas & concordia nostra scindi omnino non debeat, quia nos ecclesia derelicta foras exire, & ad vos venire non possumus, & vos magis ad ecclesiam matrem & ad nostram fraternitatem reuertamini, quibus possumus hortamētis petimus & rogamus. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

ARGVM. *Maximo presbytero, Vrbano, Sidonio & Macario ad ecclesiam reuersis, mirifice gratulatur, ad eorum laudem referens quicquid in confessione gesserant.*

## CYPRIANVS, MAXIMO PRESBYTERO, ITEM Vrbano & Sidonio & Macario fratribus, salutem. XXX.

LECTIS literis vestris fratres charissimi, quas ad me de vestra regressione, & de ecclesiastica pace, ac fraterna redintegratione fecistis, in tantum me lætatum esse confiteor, in quantū fueram & ante lætatus, quādo confessionis vestræ gloriam comperi, & militiæ vestræ cælestem ac spiritalem laudem gratulabūdus excepi: nam & hæc fidei & laudis vestræ alia cōfessio est, vnā esse ecclesiam confiteri, nec alieni erroris vel potius prauitatis participē fieri, repetere eadem castra vnde prodistis, vnde ad gerendum prælium & aduersarium subigendum fortissimis viribus prosilistis. Illuc enim erant de acie trophæa referenda, vnde ad aciem fuerāt arma suscepta, ne quos ad gloriam Christus parasset, eosdem gloriosos Christi ecclesia non haberet. Nunc vero & vos congruentem fidei vestræ tenorem, atque indiuiduæ charitatis & concordiæ legem dominica pace tenuistis, & exemplum ceteris dilectionis & pacis vestro itinere fecistis, vt ecclesiæ veritas & euangelij ac sacramenti vnitas, quæ à nobis tenebatur, vestro etiam consensu ac vinculo necteretur: nec confessores Christi, erroris duces fierent, qui virtutis & honoris auctores laudabiles extitissent. Viderint, quantum vobis ceteri gratulentur, vel quantum apud se ipsos singuli glorientur: ego me & gratulari satis vobis, & plus ceteris gloriari in hac vestra pacifica regressione & charitate confiteor: simpliciter enim quid in meo corde fuerit, debetis audire. Dolebam vehementer, & grauiter angebar, quòd eis communicare non possem, quos semel diligere cœpissem. Postea quam vos de carcere prodeuntes schismaticus & hæreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset: illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi non ad ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum ecclesiæ laude & gratulatione venissent. Nam etsi videntur in ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, vt quoniam zizania esse in ecclesia semper cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. Nobis tantūmodo laborādum est, vt frumentum esse possimus, vt cum cœperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro & labore capiamus. Apostolus in epistola sua dicit, *In domo autem magna non solum vasa sunt aurea & argentea, sed et*
2.Timo.2. *lignea & fictilia, & quædam quidem honorata, quædam vero inhonorata.* Nos operam demus, & quantum possumus laboremus, vt vas aureum vel argenteum simus. Ceterum fictilia vasa confringere domino soli cōcessum est, cui & virga ferrea data est. Esse non potest maior domino suo seruus: nec quisquam
Ioan.13. sibi quod soli filio pater tribuit, vindicare se putet vniuersa zizania humano iudicio segregare. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus adsumit. Et dum dominum sibi semper quidam, plusquam mitis iustitia deposcit, adsumunt, de ecclesia pereunt. & dum se insolēter extollunt, ipso suo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt. Propter quod & nos temperamentum tenentes, & libram domini contemplantes, & Dei patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumq; tractatu inter nos habito, iusta moderatione agenda librauimus, quæ omnia penitus potestis inspicere lectis libellis, quos hic nuper legeram, & ad vos quoque legendos pro com-

pro communi dilectione transmiseram, vbi lapsis nec censura deest quæ increpet, nec medicina quæ sanet: sed catholicæ ecclesiæ vnitatem quantum potuit, expressit nostra mediocritas. Quem libellum magis ac magis nūc vobis placere confido, quando eum iam sic legitis, vt & probetis, & ametis. Si quidē quod nos verbis cōscripsimus, vos factis impletis, quādo ad ecclesiam charitatis ac pacis vnitate remeastis. Opto vos fratres charissimi & desideratissimi semper bene valere.

*ARGVMENT. Presbyteris Romæ consistētibus scribit, vt scripta sua & collegarum, cum omnibus catholicis communicet et legenda & etiam describenda.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS, S. XXXI.

QVALES literas ad clerum Romę agentem fecerim, quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses & Maximus presbyteri, & Nicostratus & Ruffinus diaconi, & ceteri cum eis cōfessores in custodia constituti, æque ad literas meas rescripserint, vt scire possetis fratres charissimi, exēpla vobis legenda transmisi. Vos curate quantum potestis pro diligentia vestra, vt & scripta nostra, & illorum rescripta fratribus vestris innotescant. Sed & si qui de peregrinis episcopi collegæ mei, vel presbyteri, vel diaconi præsentes fuerint, vel superuenerint, hæc omnia de vobis audiant. Et si exēpla epistolarum transcribere, & ad nos perferre voluerint, facultatē transcriptionis accipiāt. Quanuis & Saturo lectori fratri nostro mandauerim, vt singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, vt in ecclesiarum statu quoquomodo interim componendo seruetur ab omnibus vna fidei consensio. De ceteris vero quę agenda erunt, sicut & collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando cōuenire in vnum permittente domino cœperimus. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper bene valere. Fraternitatem salutate. Valete.

ARGVMEN. *Ad eosdem epistola, in qua commemoratis iis quæ tempore persecutionis gesserit, à maledicis se expurgat.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS, S. XXXII.

QVONIAM comperi fratres charissimi, minus simpliciter & minus fideliter vobis renunciari quæ hic à nobis & gesta sunt, & geruntur, necessarium duxi has ad vos literas facere, quibus vobis actus nostri, & disciplinæ, & diligentiæ ratio redderetur: nam sicut mandata domini instruunt, statim perturbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset, non tam meam salutem, quàm quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi, ne per inuerecūdam præsentiam nostram seditio quæ cœperat, plus prouocaretur. Absens tamen corpore, nec spiritu, nec scriptis, nec monitis meis defui, quo minus secundum domini præcepta fratribus nostris in quibus possem, mea mediocritate consulerem. Et quid egerim, loquūtur vobis epistolæ pro tempo-

ribus emissæ numero tredecim, quas ad vos trãsmisi, in quibus nec clero consilium meum, nec confessoribus exhortatio, nec extorribus quando oportuit obiurgatio, nec vniuersę fraternitati ad deprecandã Dei misericordiam, adlocutio & persuasio nostra defuit, quantum secundum legem fidei, & timorem Dei domino suggerére, nostra mediocritas potuit eniti. Postea quam verò & tormenta venerunt, siue iam tortis fratribus nostris, siue adhuc vt torquerentur inclusis, ad corroborandos & confortandos eos noster sermo penetrauit. Item cum comperissem eos qui sacrilegis cõtactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis, nihilominus conscientiam polluissent, exambire ad martyres passim, confessores quoque importuna & gratiosa deprecatione corrumpere, vt sine vllo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum milia contra euangelij legem, literas feci quibus martyres & confessores consilio meo quantum possem, ad dominica præcepta reuocarem. Item presbyteris & diaconis non defuit sacerdotij vigor, vt quidam minus disciplinę memores & temeraria festinatione præcipites, qui cum lapsis communicare iam cœperant, cõprimerẽtur. Intercedentibus nobis plebi quoq; ipsi quãtum potuimus animũ cõposuimus, & vt ecclesiasticam disciplinam seruarent, instruximus. Post modũ vero cum quidam de lapsis, siue sua sponte, siue aliquo incitatore audaci flagitatione proruerent, & pacem sibi à martyribus & cõfessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur, de hoc etiam bis ad clerum literas feci, & legi eis mandaui, vt ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello à martyribus accepto, de seculo excederent, exomologesi facta & manu eis in pœnitentiam imposita, cum pace sibi à martyribus promissa, ad dominum remitterentur. Nec in hoc legem dedi, aut me auctorem temere constitui: sed cũ videretur & honor martyribus habendus, & eorum qui omnia turbare cupiebant, impetus comprimendus, & præterea vestra legissem, quæ de hoc ad clerum nostrum per Mesium hypodiaconum nuper feceratis, vt iis qui post lapsum infirmitate adprehensi essent, & pœnitentes communicationem desiderarent, subueniretur, standum putaui cum vestra sententia, ne actus noster qui adunatus esse & consentire circa omnia debet, in aliquo discreparet, plane ceterorum causas quanuis libello à martyribus accepto differri mandaui, & in nostram præsentiam reseruari, vt cum pace à domino nobis data plures præpositi conuenire in vnum cœperimus, communicato etiam vobiscum consilio disponere singula & reformare possimus. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

ARGVM. *Ad eosdem epistola, rogans vt iis fratribus qui in carcere erant constituti, omnis humanitas præbeatur, ac tempus eorum annotetur qui diem suum obeunt.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. XXXIII.

QVANQVAM sciam vos fratres charissimi, literis meis frequenter admonitos esse, vt gloriosa voce dominũ confessis, & in carcere constitutis omnis diligẽtia præbeatur, tamen identidem vobis incumbo, ne quid ad curam desit iis quibus ad gloriam nihil deest. Atque vtinam loci & gradus mei conditio permitteret, vt ipse nũc præsens esse possem, promptus & libens solenni ministerio cuncta circa fortissimos fratres nostros dilectionis obsequia complerem: sed officium meum

mecum vestra diligentia repræsentet, & faciat omnia quæ fieri oportet circa eos quos in talibus meritis fidei ac virtutis suæ illustrauit diuina digna-tio. Corporibus etiam omnium, qui & si torti nō sunt in carcere, tamen glo-rioso exitu mortis excedunt, impartiatur & vigilantia & cura propen-sior. neque enim virtus eorum aut honor minor est, quo minus ipsi quoque inter beatos martyres adgregentur. Quod in illis est, tolerauerunt quicquid tolerare parati & prompti fuerant. Qui se tormentis & morti sub oculis Dei obtulit, passus est quicquid pati voluit. non enim ipsi tormentis, sed tormen-ta ipsis defuerunt: sicut scriptum est: *Qui in me confessus fuerit coram hominibus, & ego in illo confitebor coram patre meo qui in cælis est.* Cōfessi sunt. Dicit dominus, *Qui tolerauerit vsque in finem hic saluus erit.* Tolerauerunt, & ad finem vsq; in-corrupta & immaculata virtutum suarum merita pertulerūt. Et iterum scri-ptum est, *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Vsque ad mor-tem fideles & stabiles & inexpugnabiles perseuerarūt. Cum voluntate & no-stræ confessioni in carcere & vinculis accidit moriēdi terminus: consumma-ta martyrij gloria est. Denique & dies eorum quibus excedunt annotate, vt commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quanquam Tertullus fidelissimus ac deuotissimus frater noster inter cete-ra, sollicitudinem & curam suam cū fratribus in omni obsequio operationis impartit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit & scribat, ac si-gnificet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, & celebrentur hic à nobis oblationes & sa-crificia ob commemorationes eorum, quę cito vobiscum domino protegen-te celebrabimus. Pauperibus quoque, vt sæpe iam scripsi, cura ac diligentia vestra non desit, iis tamen qui in fide stantes & nobiscum fortiter militantes, Christi castra non reliquerunt: quibus quidem nunc maior à nobis & dile-ctio & cura præstanda est, quòd nec paupertate abiecti, nec persecutionis tē-pestate prostrati, dum domino fideliter seruiunt, ceteris quoque pauperibus exemplum fidei præbuerunt. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper bene valere, & nostri meminisse. Fraternitatē meo nomine salutate.

Marci 8.
Ioan. 13.
Matth. 10.
Apocal. 2.

ARGVMEN. *Ad Lucium & qui cum eo sunt, epistola, de ac-ceptis literis non mediocres gratias referens.*

CYPRIANVS, FRATRI ET COLLEGAE Lucio, & qui cum eo sunt fratribus omnibus, in Deo salutem. XXXIIII.

EXVLTANTIBVS nobis & lætantibus in Deo, quòd nos ad congressionem armauerit, & in prælio victores sua dignatione fecerit, superuenerunt literæ tuæ frater charis-sime, quas per Ennianū hypodiaconum, & Lucanū, & Ma-ximum, & Amantium acoluthos misisti nobis: quibus lectis recepimus in vinculis laxamentum, in pressura solatium, & in necessitate præsidium, & excitati sumus & robustius ani-mati ad si quid amplius fuerit pœnarū. nam ante passionē à te sumus ad glo-riam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti. Nos vero secuti vestigia cōfessionis tuæ parē gratiam tecum spe-ramus. nam qui prior est in cursu, prior est & ad præmium: & qui prior occu-pasti, de quo cœpisti, inde hoc nobis cōmunicasti, demonstrationem scilicet indiuiduę charitatis, qua semper nos dilexisti, vt quibus vnus fuit spiritus in coniunctione pacis, esset precum tuarum gratia & vna corona confessionis.

coronam,retributio operum abundans mensura quam accipies à domino in die remunerationis, qui & te nobis literis tuis repręsentasti, vt pectus illud tuum candidum & beatum, quod semper nouimus, manifestares,& secũdum latitudinem eius nobiscum laudes Deo diceres,non quantum nos meremur audire,sed quantum tu potes dicere. Tuis enim vocibus & quæ minus in nobis instructa erant & exornasti, & confirmasti ad sustentationem earundem passionũ,quas patienter ferimus,securi de præmio cælesti & de corona martyrij, & de regno Dei, ad prophetiam quam literis tuis spiritu sancto plenus spopondisti. Hoc totum fiet dilectissime,si nos orationibus tuis in mente habueris. Quod te facere confido,sicut & nos vtique facimus. Accepimus itaq; frater desideratissime,id quod à Quirino,& à teipso misisti sacrificiũ ex omni opere mundo,sicut & Noë obtulit Deo,& delectatus est Deus in odorem suauitatis,& respexit in sacrificium eius, ita & in vestrũ respiciat, & delectetur reddere vobis huius tam boni operis mercedem. Peto autem vt literas quas ad Quirinum fecimus, transmitti præcipias. Opto te frater charissime ac desideratissime semper bene valere, & nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Vale.

*ARGVMENT. Scribit ad Felicem presbyterum et Paulum diaconum,& plebem ipsis commissam, de Martiale & Basilide hæresiarchis,docens Deum iussisse,non nisi immaculatos & integros antistites eligi debere.*

CYPRIANVS, CAECILIVS, PRIMVS, POLYcarpus, Nicomedes, Lucianus, Successus, Sedatus, Fortunatus, Ianuarius, Secundinus,Pomponius,Honoratus,Victor,Aurelius,Statius,Petrus, alius Ianuarius, Saturninus, alius Aurelius, Venantius, Quietus, Rogatianus, Tenax,Felix, Faustus,Quintus,alius Saturninus,Lucius,Vincentius, Libosus,Geminius,Marcellus,Iambus, Adelphius,Victoricus, & Paulus, Felici presbytero & plebibus consistentibus ad Legionem & Asturicæ:item AElio diacono & plebi Emeritæ consistentibus fratribus in domino,salutem. XXXV.

CVM in vnum conueníssemus, legimus literas vestras fratres dilectissimi,quas ad nos per Felicem & Sabinum coëpiscopos nostros pro fidei vestræ integritate,& pro Dei timore fecistis, significantes Basilidem & Martialem libellis idololatriæ cõmaculatos, & nefandorũ facinorum conscientia vinctos, episcopatum gerere, & sacerdotium Dei administrare non oportere. Et desiderastis rescribi ad hæc vobis, & iustam pariter ac necessariam sollicitudinem vestrã vel solatio, vel auxilio nostræ sententiæ subleuari. Sed enim desiderio huic vestro non tam nostra consilia, quàm diuina præcepta respondent, quibus iampridem mandatur voce cælesti, & Dei lege præscribitur, quos & quales oporteat deseruire altari,& sacrificia diuina celebrare. In Exodo nanque ad Moysen Deus
Exod.19. loquitur & monet,dicens, *Sacerdotes qui accedunt ad dominum Deum, sanctificentur,ne forte derelinquat illos dominus.* Et iterum, *Et cum accedunt ministrare ad al-*
Leuit.21. *tare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Item in Leuitico præcepit dominus & dicit, *Homo , in quo fuerit macula & vitium, non accedet offerre dona Deo.* Quæ cũ prædicta & manifestata sint nobis, præceptis diuinis necesse est obsequia

obsequia nostra deseruiant, nec personã in eiusmodi rebus accipere, aut aliquid cuiquam largiri potest humana indulgentia, vbi intercedit & legem tribuit diuina præscriptio. Neque enim immemores esse debemus, quid ad Iudæos per Esaiam Prophetam locutus sit dominus increpans & indignans, Esa. 29.
quòd contemptis diuinis præceptis, humanas doctrinas sequerentur: *Populus iste*, inquit, *labiis suis honorificat me, cor vero eorum longe separatum est à me. Sine causa autem colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes.* quod idem dominus in Euangelio repetit & dicit, *Reiicitis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis*: quæ ante oculos habentes, & sollicite ac religiose considerantes in ordinationibus sacerdotum non nisi immaculatos & integros antistites eligere debemus, qui digne & sancte sacrificia Deo offerentes, audiri in precibus possint quas faciunt pro plebis dominicæ incolumitate, cum scriptum sit, *Deus peccatorem non audit: sed si quis Deum coluerit & voluntatem eius fecerit, illum audit.* Propter quod plena diligentia & exploratione sincera eos oportet ad sacerdotium Dei deligi, quos à Deo constet audiri. Nec sibi plebs blandiatur, quasi immunis esse à contagio delicti possit, cum sacerdote peccatore communicans, & ad iniustum atque inlicitum præpositi sui episcopatum consensum suum commodans, cũ per Osee prophetam comminetur & dicat censura diuina, *Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea, contaminabuntur*: docẽs scilicet & ostendens omnes omnino ad peccatum constringi, quique fuerint prophani & iniusti sacerdotis sacrificio contaminati. Quod idem in Numeris manifestari inuenimus, quando Chore & Dathan & Abiron contra Aaron sacerdotem sacrificandi sibi licentiam vindicauerunt. Illic quoque per Moysen præcepit dominus, vt ab eis populus separetur, ne facinorosis coniunctus, eodem facinore & ipse perstringatur: *Separamini*, inquit, *à tabernaculis hominum istorum durissimorum, & nolite tangere ab omnibus quæ sunt eis, ne simul pereatis in peccato eorum.* Propter quod plebs obsequens dominicis præceptis, & Deum metuens, à peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Quod & ipsum videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos plebe præsente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio cõprobetur, sicut in Numeris præcepit Moysi dominus dicens, *Prehende Aaron fratrem tuum & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni synagoga, & exue Aaron stolã eius, & indue Eleazarum filium eius, & Aaron appositus moriatur illic.* Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotẽ, id est instruit & ostendit ordinationes sacerdotales nõ nisi sub populi adsistẽtis cõsciẽtia fieri oportere, vt plebe præsente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata, quod postea secundum diuina magisteria obseruatur in Actis apostolorum, quando de ordinando in locum Iudæ episcopo, Petrus ad plebem loquitur: *Surrexit*, inquit, *Petrus in medio discentium: fuit autem turba in vno.* Nec hoc in episcoporum tantum & sacerdotum, sed & in diaconorum ordinationibus obseruasse apostolos sanctos animaduertimus, de quo & ipso in Actis eorum scriptum est: *Et conuocauerunt*, inquit, *illi duodecim totam plebem discipulorum & dixerunt eis.* Quod vtique idcirco tam diligenter & caute conuocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris ministerium vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. ordinari enim nonnunquam indignos non secundum Dei voluntatem, sed secundum humanam præsumptionem, & hæc Deo displicere, quæ non veniant ex legitima & iusta ordinatione, Deus ipse manifestat per Osee prophetam dicens, *Sibimetipsi regem constitue-*

Marginal notes: Marci 7. Matth. 15. Eccles. 12. Ioan. 9. Osee. 9. Numer. 16. Numer. 16. Numer. 20. Act. 1. Osee 8.

*runt, & non per me.* Propter quod diligenter de traditione diuina, & apostolica obseruatione seruandum est & tenendum, quod apud nos quoque & fere per prouincias vniuersas tenetur, vt ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui præpositus ordinatur, episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorũ vitam plenissime nouit, & vniuscuiusque actũ de eius conuersatione perspexit. Quod & apud vos factum videmus in Sabini collegæ nostri ordinatione, vt de vniuersæ fraternitatis suffragio, & de episcoporum qui in præsentia conuenerant, quique de eo ad vos literas fecerant iudicio, episcopatus ei deferretur, & manus ei in locum Basilidis imponeretur. Neque rescindere ordinationem iure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta, & conscientiæ etiam propriæ confessione nudata, Romam pergens, Stephanum collegam nostrum longe positum, & gestæ rei ac veritatis ignarum fefellit, vt exambiret reponi se iniuste in episcopatum, de quo fuerat iure depositus. Hæc eo pertinent, vt Basilidis non tam abolita sint, quàm cumulata delicta, vt ad superiora peccata eius etiam fallaciæ & circumuentionis crimen accesserit. neque enim tam culpandus est ille, cui negligenter obreptum est, quàm hic execrandus, qui fraudulẽter obrepsit. Obrepere autem si hominibus Basilides potuit, Deo non potest, cũ scriptum sit, *Deus non deridetur.* Sed nec Martiali potest profuisse fallacia, quo minus ipse quoque delictis grauibus inuolutus, episcopatũ tenere non debeat, quando & Apostolus moneat & dicat, *Episcopum oportet esse sine crimine, quasi Dei dispensatorem.* Quapropter cum sicut scripsistis fratres dilectissimi, & vt Felix & Sabinus collegæ nostri asseuerant, vtque alius Felix de Cæsaraugusta fidei cultor ac defensor veritatis, literis suis significat: Basilides & Martialis nefando idololatriæ libello contaminati sint: Basilides insuper adhuc præter libelli maculam cum in infirmitate decũberet, in Deum blasphemauerit, & se blasphemasse confessus sit, & episcopatum pro conscientiæ suæ vulnere sponte deponens, ad agendam pœnitentiam conuersus sit, Deum deprecãs, & satis gratulãs si sibi vel laico communicare cõtingeret: Martialis quoque præter gentilium turpia & lutulenta conuiuia, in collegio diu frequentata, & filios in eodem collegio exterarum gentium more ad prophana sepulchra depositos, & alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem Ducenarium obtemperasse se idololatriæ, & Christũ negasse contestatus sit: cũq; alia multa sint & grauia delicta, quibus Basilides & Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatũ sibi vsurpare conantur, cum manifestatum sit eiusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxime cum iampridem nobiscũ & cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis, etiã Cornelius collega noster sacerdos pacificus ac iustus, & martyrio quoq; dignatione domini honoratus, decreuerit huiusmodi homines ad pœnitentiam quidẽ agendã posse admitti, ab ordinatione autẽ cleri atq; sacerdotali honore prohiberi. Nec vos moueat fratres dilectissimi, si apud quosdam in nouissimis tẽporibus aut lubrica fides nutat, aut Dei timor irreligiosus vacillat, aut pacifica concordia nõ perseuerat. Prænũciata sunt hæc futura in seculi fine, & domini voce, atq; apostolorum contestatione prædictum est, deficiente iam mundo, atque appropinquante Antichristo, bona queq; deficere, mala vero & aduersa proficere, non sic tamen, quanuis nouissimis tẽporibus, in ecclesia Dei aut Euangelicus vigor cecidit, aut Christianæ virtutis & fidei robur elanguit, vt non superfit portio sacerdotum, quæ minime ad has rerũ ruinas & fidei naufragia succumbat. Sed fortis & stabilis honorem diuinæ maiestatis & sacerdotalem dignitatẽ plena timoris obseruatione tueatur. Meminimus & tenemus, succumben-

Galat. 6.
Titum 1.
1. Timo. 4.
2. Pet. 3.

cumbentibus licet & cædentibus ceteris, Mathatiam legem Dei vindicasse fortiter: Hæliam, Iudæis deficientibus atque à religione diuina recedētibus, stetisse & certasse sublimiter: Danielē, nec solitudine religionis alienæ, nec persecutionis asiduæ infestatione deterritum, frequēter ac fortiter gloriose edidisse martyria: tres itē pueros nec annis, nec minis fractos, contra ignes Babylonios fideliter obstitisse, & victorē regē in sua ipsa captiuitate vicisse. Viderit vel præuaricatorū numerus, vel proditorū, qui nunc in ecclesia cōtra ecclesiā surgere, & fidem pariter ac veritatem labefactare cœperunt: permanet apud plurimos sincera mens, & religio integra, & nō nisi domino & Deo suo anima deuota, nec Christianam fidem aliena perfidia deprimit ad ruinam, sed magis excitat & exaltat ad gloriam, secundum quod beatus Apostolus hortatur & dicit, *Quid enim si exciderunt à fide quidam eorum? nunquid infidelitas illorum, fidem dei euacuabit? absit: est enim Deus verax, omnis homo autem mendax.* Si autem omnis homo mendax est, & solus Deus verax: quid aliud serui, & maxime sacerdotes Dei facere debemus, nisi vt humanos errores & mendacia relinquamus, & præcepta dominica custodientes, in Dei veritate maneamus? Quare & si aliqui de collegis nostris extiterint fratres dilectißimi, qui deificam disciplinam negligendam putāt, & cum Basilide & Martiale temere communicant, conturbare fidem nostram res ista non debet, cum spiritus sanctus in psalmis talibus cōminetur, dicens, *Tu autem odisti disciplinam, & abiecisti sermones meos post te. Si videbas furem, concurrebas ei, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Consortes & participes ostendit eos alienorum delictorum fieri, qui fuerint delinquentibus copulati. Sed & hoc idem Paulus Apostolus scribit dicens, *Susurratores, detractores, Deo abhorrentes, iniuriosi, superbi, iactantes sui, adinuentores malorum, qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, morte sunt digni, non tantum qui faciunt ea, sed & qui consentiunt eis qui hæc agunt: quoniam qui talia* inquit, *agunt, morte sunt digni.* Manifestat & comprobat morte dignos esse, & ad pœnam venire non tantum illos qui mala faciunt, sed etiam eos qui talia agentibus consentiunt, qui dum malis & peccatoribus, & pœnitentiam non agentibus inlicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur, & dum iunguntur in culpa, sic nec in pœna separantur, propter quod integritatis & fidei vestræ religiosam sollicitudinē fratres dilectißimi & laudamus pariter & probamus, & quantum possumus adhortamur literis nostris, ne vos cum profanis & maculatis sacerdotibus communicatione sacrilega misceatis, sed integram & sinceram fidei vestræ firmitatem religioso timore seruetis. Optamus vos fratres charißimi semper bene valere.

Romā. 3.

Psal. 49.

ARGVMEN. *Ad Fidum presbyterum, de infantibus baptizandis.*]

## CYPRIANVS ET CETERI COLLEGAE QVI IN CONCILIO ADFVERVNT NVMERO LXVI. FIDO FRATRI, SALVTEM. XXXVI.

LEGIMVS literas tuas frater charißime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei antequam pœnitētiam plenam egisset, & domino Deo in quem deliquerat, satisfecisset, temere Therapius collega noster immaturo tempore & præpropera festinatione pacem dederit. Quæ res nos satis mouit, recessum esse à decreti nostri auctoritate, vt ante legitimum & plenum tempus satisfactionis, & sine petitu & conscientia plebis, nulla infirmitate vrgente, ac ne-

cessitate cogente pax ei concederetur: sed librato apud nos diu consilio, satis fuit obiurgare Therapiũ collegam nostrum, quod temere hoc fecerit, & instruxisse, ne quid tale decetero faciat. Pacem tamen quomodocunque à sacerdote Dei semel datam non putauimus auferendam, ac per hoc Victori communicationem sibi concessam vsurpare permisimus. Quantum vero ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secũdum vel tertium diem quo nati sunt cõstitutos, baptizari non oportere, & considerandã legem esse circuncisionis antiquæ, vt intra octauum diem eum qui natus est baptizandum & sanctificãdum non putares, longe aliud in concilio nostro omnibus visum est. In hoc enim quod tu putabas esse faciendũ, nemo consensit, sed vniuersi potius iudicauimus nulli hominum nato misericordiam Dei & gratiam denegandam. nam cum dominus in Euangelio suo dicat, *Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed saluare,* quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. Quid enim ei deest, qui semel in vtero, Dei manibus formatus est? Nobis enim atque oculis nostris secundum dierum secularium cursum accipere qui nati sunt incrementum videntur, ceterum quecunque à Deo fiunt, Dei factoris maiestate & opere perfecta sunt. Esse deniq; apud omnes, siue infantes, siue maiores natu vnam diuini muneris æqualitatẽ, declarat nobis scripturæ diuinæ fides, cum Helisæus super infantẽ viduæ filium qui mortuus iacebat, ita se Deum deprecans superstrauit, vt capiti caput, & faciei facies adplicaretur, & superfusi Helisęi membra singulis paruuli membris & pedes pedibus iungerentur. Quæ res si secundum natiuitatis nostræ & corporis qualitatem cogitetur, adulto & prouecto infans non posset æquari, nec cohærere & sufficere possent parua mẽbra maioribus: sed illic æqualitas diuina & spiritalis exprimitur, quod pares atque æquales sint omnes homines, quando à Deo semel facti sunt, & posit ætas nostra incrementis corporum secundum seculum, non secundum Deum habere discrimen, nisi si & gratia ipsa, quæ & baptizatis datur, pro ætate accipientium vel minor, vel maior tribuitur, cum spiritus sanctus non de mensura, sed de pietate atq; indulgentia paterna æqualis omnibus præbeatur. Nam Deus vt personam non accipit, sic nec ætatẽ, cum se omnibus ad cælestis gratiæ cõsequutionem æqualitate librata præbeat patrem. Nam & quod vestigiũ infantis in primis partus sui diebus constituti, mũdum non esse dixisti, quod vnusquisq; nostrũ adhuc horreat exosculari, nec hoc putamus ad cælestem gratiam dãdam impedimento esse oportere. Scriptum est enim, *Omnia munda sunt mundis.* Nec aliquis nostrum id debet horrere, quod Deus dignatus est facere. nam & si adhuc infans à partu nouus est, non ita est tamen vt quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo infantis vnusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modò formato & recens nato quodammodo exosculamur, quãdo id quod Deus fecit amplectimur. Nam quod in Iudaica circuncisione carnali octauus dies obseruabatur, sacramẽtum est in vmbra atq; imagine ante præmissum, sed veniente Christo in veritate cõpletum. nam quia octauus dies idem quod sabbatũ primus dies futurus erat, quo dominus resurgeret & nos viuificaret, & circũcisionem nobis spiritalem daret, hic dies octauus, id est post sabbatũ primus & dominicus præcessit in imagine. Quæ imago cessauit superueniente postmodũ veritate, & data nobis spiritali circuncisione. Propter quod neminem putamus à gratia consequenda impediendum esse ea lege quę iam statuta est: nec spiritalem circuncisionem impediri carnali circũcisione debere: sed omnem omnino hominem admittendum esse ad gratiam Christi, quando & Petrus in Actibus Apostolorum loquatur & dicat, *Dominus mihi dixit neminem communem dicendum*

Lucæ 9.
4. Reg. 4.
Coloss. 3.
Act. 10.

*& immun-*

*& immundum.* Ceterum si homines impedire aliquid ad consecutionem gratiæ posset, magis adultos & prouectos & maiores natu possent impedire peccata grauiora. Porrò autem si etiam grauissimis delictoribus & in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur, & à baptismo atque gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans qui recens natus nil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit? Qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco frater charissime, hæc fuit in concilio nostra sententia à baptismo atque à gratia Dei, qui omnibus misericors & benignus & pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa vniuersos obseruandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos & recens natos obseruandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de diuina misericordia plus merentur, quod in primo statim natiuitatis suæ ortu plorantes ac flentes nil aliud faciunt quàm deprecantur. Optamus te frater charissime semper bene valere.

*ARGVMENT. Ad Eucratium de histrione, quem suadet vt ab arte histrionica eum ad viam innocentiæ deducat.*

## CYPRIANVS, EVCRATIO FRATRI, SALVTEM. XXXVII.

PRO dilectione tua & verecũdia mutua, consulendum me existimasti frater charissime, quid mihi videatur de histrione quodam qui apud vos constitutus in eiusdem adhuc artis suæ dedecore perseuerat, & magister & doctor non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, id quod male didicit, ceteris quoque insinuat, an talis debeat communicare nobiscum. Quod puto ego nec maiestati diuinæ, nec euangelicæ disciplinæ congruere, vt pudor & honor ecclesiæ tam turpi & infami contagione fœdetur. nam cum in lege prohibeantur viri induere muliebrem vestem, & maledicti eiusmodi iudicentur, quanto maioris est criminis, non tantum muliebria indumenta accipere, sed & gestus quoque turpes & molles, & muliebres magisterio impudicæ artis exprimere? Nec excuset se quisquam, si à theatro ipse cessauerit, cum tamen hoc ceteros doceat. non potest enim videri cessasse, qui vicarios substituit, & qui pro se vno plures succedaneos suggerit contra institutionem dei, erudiens & docẽs, quemadmodum masculus frangatur in fœminam, & sexus arte mutetur, & diabolo diuinum plasma maculanti, per corrupti atque eneruati corporis delicta placeatur. Quòd si penuriam talis & necessitatem paupertatis obtendit, potest inter ceteros, qui ecclesię alimentis sustinentur, huius quoque necessitas adiuuari, si tamen contentus sit frugalioribus & innocentibus cibis. Nec putet salario se esse redimendum, vt à peccatis cesset, quando hoc non nobis, sed sibi præstet. Ceterum quantum vult inde quærat. Qualis quæstus est qui de conuiuio Abrahæ, & Isaac & Iacob & homines rapit, & male ac perniciose in seculo saginatos, ad æternæ famis ac sitis supplicia deducit? Et ideo quantum potes, ab hac eum prauitate & dedecore ad viam innocentiæ atque ad spem vitæ suæ reuoca, vt sit contentus ecclesiæ sumptibus parcioribus quidem, sed salutaribus. Quòd si illic ecclesia non sufficit, vt laborantibus præstet alimenta, poterit se ad nos transferre, & hic quod sibi ad victum atque ad vestitum necessarium fuerit accipere, nec alios extra ecclesiam mor-

talia docere, ſed ipſe ſalutaria in eccleſia diſcere. Opto te frater chariſsime ſemper bene valere.

ARGVM. *Ad Rogatianum epiſcopum, de diacono qui contra epiſcopum contendit, in qua docet quæ ſit ſacerdotalis poteſtas, deberéque diaconum audaciæ ſuæ pœnitentiam agere.*

## CYPRIANVS, ROGATIANO FRATRI, SALVTEM. XXXVIII.

GRAVITER & dolenter commoti ſumus ego & collegæ
mei qui præſentes aderant, frater chariſsime, lectis literis
tuis, quibus de diacono tuo conqueſtus es, quod immemor
ſacerdotalis loci tui, ac miniſterij ſui oblitus, contumeliis
& iniuris ſuis te exacerbauerit: & tu quidem honorifice cir-
ca nos & pro ſolita tua humilitate feciſti, vt malles de eo
nobis conqueri, cum pro epiſcopatus vigore & cathedræ
auctoritate haberes poteſtatem, qua poſſes de illo ſtatim vindicari: certus
quod collegæ tui omnes ratum haberemus quodcunque circa diaconum
tuum contumelioſum ſacerdotali poteſtate feciſſes, habens circa eiuſmodi
hommes præcepta diuina, cum dominus deus in Deuteronomio dicat, *Et ho-*
Deut.17. *mo quicunque fecerit in ſuperbia, vt non exaudiat ſacerdotem aut iudicem, quicunque*
*fuerit in diebus illis, morietur homo ille, & omnis populus cum audierit, timebit: & non*
*agent impie etiam nunc.* & vt ſciamus hanc Dei vocem cum vera & ſumma
maieſtate eius proceſsiſſe ad honorandos ac vindicandos ſacerdotes ſuos,
cum aduerſus Aaron ſacerdotem tres de miniſtris Chore, Dathã, & Abiron
Numer.16. auſi ſunt ſuperbire, & ceruicẽ ſuam extollere, & ſacerdoti præpoſito ſe adæ-
quare, hiatu terræ abſorpti ac deuorati, pœnas ſtatim ſacrilegę audacię per-
ſoluerunt. Nec ſoli illi, ſed & ceteri ducenti quinquaginta, qui eis comites ad
audaciam fuerunt, prorumpente à domino igne conſumpti ſunt, vt proba-
rentur ſacerdotes dei ab eo qui ſacerdotes facit vindicari. In libro quoque
Regnorum, cum Samuel ſacerdos à Iudæorum populo ob ſenectutem, ſicut
tu modo, contemneretur, exclamauit iratus dominus & dixit, *Non te ſpreue-*
1.Reg. 8. *runt, ſed me ſpreuerunt.* Et vt hoc vlciſceretur, excitauit eis Saul regem, qui eos
iniuriis grauibus adfligeret, & per omnes contumelias & pœnas ſuperbum
populum calcaret & premeret, vt contemptus ſacerdos de ſuperbo populo
vltione diuina vindicaretur. Sed & Salomon in ſpiritu ſancto conſtitutus, te-
ſtatur & docet, quæ ſit ſacerdotalis auctoritas & poteſtas dicens, *Ex tota ani-*
Eccleſia.7. *ma tua time deum, & ſacerdotes eius ſanctifica:* & iterum, *Honora deum ex tota ani-*
*ma tua, & honora ſacerdotes eius.* Quorum præceptorum memor beatus apo-
ſtolus Paulus, ſecundum quod in Actis apoſtolorum legimus, cum ei dicere-
Act.23. tur, *Sic inſilis in ſacerdotem Dei maledicendo?* Reſpondit & dixit, *Neſciebam fratres*
Exod.26. *quia pontifex eſſet: ſcriptum eſt enim, Principem populi tui non maledices.* Dominus
etiam ipſe noſter Ieſus Chriſtus rex & iudex & Deus noſter vſque ad paſsio-
nis diem, ſeruauit honorem pontificibus & ſacerdotibus, quanuis illi nec ti-
morem Dei, nec agnitionem Chriſti ſeruaſſent. nam cum leproſum emun-
Lucæ 5. daſſet, dixit illi, *Vade & monſtra te ſacerdoti, & offer donum.* Humilitate ea qua
nos quoque eſſe humiles docuit, ſacerdotem adhuc appellabat, quem ſciebat
eſſe ſacrilegum. Item ſub ictu paſsionis cum alapam accepiſſet, & ei dicere-
Ioan.18. tur, *Sic reſpondes pontifici?* nihil ille contumelioſe loquutus eſt in perſonam
pontificis, ſed magis innocentiam ſuam tuitus eſt dicens, *Si male locutus ſum,*
*exprobra de malo: ſi autem bene, quid me cædis?* Quæ omnia ab eo ideo facta ſunt

humi-

humiliter atque patienter, vt nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum. Docuit enim sacerdotes veros legitime & plene honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse talis extitit. Meminisse autem diaconi debet, quoniam apostolos, id est episcopos & præpositos dominus elegit: Diaconos autē post ascensum Domini in cælos apostoli sibi constituerunt episcopatus sui & ecclesiæ ministros. Quod si nos aliquid audere contra deum possumus, qui episcopos facit, possunt & ij contra nos audere, à quibus diaconi fiunt: & ideo oportet diaconum de quo scribis, agere audaciæ suæ pœnitentiam, & honorē sacerdotis agnoscere, & episcopo præposito suo plena humilitate satisfacere. Hæc sunt enim initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, vt sibi placeant, vt præpositum superbo tumore contemnant. Sic de ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem Christi & ordinationem atque Dei rebellatur. Quod si vltra te cōtumeliis suis exacerbauerit & prouocauerit, fungaris circa eum potestate honoris tui, vt eum vel deponas vel abstineas. nam si apostolus Paulus ad Timotheum scribens dixit, *Iuuentutem tuam nemo despiciat*, quanto magis tibi à collegis tuis dicendū est, Senectutē tuam nemo despiciat. Et quoniam scripsisti quendam cum eodem diacono tuo se miscuisse, & superbiæ eius atque audaciæ participem esse, hunc quoque & si qui tales extiterint, & contra sacerdotem Dei fecerint, vel coërcere poteris vel abstinere. nisi quod hortamur & monemus, vt peccasse se potius intelligant & satisfaciant, & nos propositum nostrum tenere patiantur. Magis enim optamus & cupimus contumelias & iniurias singulorum clementi patientia vincere, quàm sacerdotali licentia vindicare. Opto te frater charissime semper bene valere.

ARGVM. *Ad presbyteros & diaconos epistola, vt diligentiores sint circa ea gerenda quæ administratio religiosa deposcit.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. XXXVIII.

OPTAVERAM quidem fratres charissimi, vt vniuersum clerum nostrum integrum & incolumem meis literis salutarem: sed quoniam infesta tempestas, quę plebem nostram ex maxima parte prostrauit, hinc quoque addidit nostris doloribus cumulū, vt etiam cleri portionem sua strage perstringeret, oramus Dominum, vt vos quos in constantia & fidei virtute stare cognouimus, tutos quoque in posterum per diuinam misericordiam salutemus: & quanquam causa compelleret, vt ipse ad vos properare & venire deberem, primo cupiditate & desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est: tunc deinde vt ea quæ circa ecclesiæ gubernacula vtilitas communis exposcit, tractare simul & plurimorum consilio examinata limare possemus, tamen potius visum est adhuc interim latebram & quietem tenere respectu vtilitatum aliarum, quæ ad pacem omnium nostrorum pęrtinent & salutem, quarum vobis à Tertullo fratre nostro charissimo ratio redderetur, qui pro cetera sua cura, quam impense diuinis operibus impertit, etiam huius consilij auctor fuit, vt cautus & moderatus existerem, nec me in conspectu publico & maxime eius loci vbi toties flagitatus & quæsitus fuissem, temere committerem. Fretus ergo & dilectione & religione vestra, quam satis noui, his literis & hortor & mando, vt vos quorum minime illic inuidiosa & non adeo periculosa præsentia est, vice mea fungamini circa gerenda ea quæ administratio religiosa deposcit. Habeatur inte-

rim quantum potest & quomodo potest, pauperum eura, sed qui tamen inconcussa fide stantes gregem Christi non reliquerunt, vt his ad tolerandam penuriam sumptus per vestram diligentiam suggeratur, ne quod circa fidem tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat. Confessoribus etiam gloriosis impertiatur eura propensior. Et quanquam sciam plurimos ex his fratrum voto & dilectione susceptos, tamen si qui sunt qui vel vestitu, vel sumptu indigeant, sicut etiam pridem vobis scripseram, cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis quæcunque sunt necessaria, modo vt sciant ex nobis & instruantur & discant, quid secundum Scripturarum magisterium ecclesiastica disciplina deposcat, humiles & modestos & quietos esse debere, vt honorem sui nominis seruent, vt qui gloriosi voce fuerunt, sint & moribus gloriosi. Faciant se dignos, vt in omnibus dominum promerentes, ad cælestem coronam laudis suæ consummatione perueniant. Plus enim superest, quàm quod transactum videtur, cum scriptum sit, *Ante mortem ne laudes hominem quenquam.* Et iterum, *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Et dominus quoque dicat, *Qui tolerauerit vsque ad finem, hic saluabitur.* Imitentur dominum qui sub ipso tempore passionis non superbior, sed humilior fuit. Tunc enim apostolorum suorum pedes lauit dicens, *Si ego laui pedes vestros magister & Dominus, & vos debetis aliorum pedes lauare. Exemplum enim dedi vobis, vt sicut ego feci, & vos alijs faciatis.* Item Pauli apostoli documenta testantur, qui post carcerem sæpe repertum, post flagella, post bestias, circa omnia mitis & humilis perseuerauit, nec post tertium cælum & paradisum quicquam sibi insolenter adsumpsit dicens, *Neque enim gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes, vt ne quem vestrum grauaremus.* Hæc singula oro vos insinuate fratribus nostris. Et quia is exaltabitur, qui se humiliauerit, nunc magis insidiantem aduersarium metuant, qui fortiorem quenque magis aggreditur, & acrior factus hoc ipso quia victus est, superantem superare conatur. Dominus faciat, vt & ego illos mature videre, & salutari exhortatione componere mentes eorum ad seruãdam gloriam suam possim. Doleo enim quando audio quosdam improbe & insolenter discurrere ad ineptias, vel ad discordias vacare, Christi membra etiam Christum confessa per concubitus inlicitos inquinare: nec à diaconis aut presbyteris regi posse, sed id agere, vt per paucorũ prauos & malos mores, multorum & bonorum confessorum gloria honesta maculetur: quos vereri debent, ne ipsorum testimonio & iudicio condemnati, ab eorum societate priuentur. Is enim demum confessor inlustris & verus est, de quo postmodum non erubescit ecclesia, sed gloriatur. Ad id vero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus & Fortunatus, & Nouatus, & Gordius, solus rescribere nil potui, quando à primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio vestro, & sine cõsensu plebis, mea priua sententia gerere. Sed cum ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis quæ vel gesta sunt, vel gerẽda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus. Opto vos charissimi ac desideratissimi, semper bene valere, & mei meminisse. fraternitatem siqua vobiscum est, multum à me salutate, & vt nostri meminerint, admonete.

Ecclesi. 11. Apocal. 2. Matth. 10. Ioan. 13. 2. Thessal. 3. Lucæ 14.

*ARGVMENT. Ad Cornelium Papam, de nonnullis ad ecclesiam reuersis, qui schismaticorum venenata astutia circumuenti fuerant.*

CYPRIA-

## CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. XL.

QVANTAM sollicitudinem & anxietatem sustinuimus de his confessoribus qui dolo & malitia hominis callidi & veteratoris fuerant circunuenti & pene decepti, & ab ecclesia alienati, tantam lætitiam adepti sumus, & deo omnipotenti, & Christo domino nostro gratias agimus, cum eos cognito suo errore intelligamus, hominis maligni velut serpentis astutia venenata derelicta, ad ecclesiam vnde exierant, sicut ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venisse. Et primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, vnitatem optantes, tumorem illorum, horum mollitiam nunciabant. fides tamen nō idonea, vt facile nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos. Postea verò quàm Vrbanus & Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, adfirmātes Maximum confessorem & presbyterum secum pariter cupere in ecclesiam redire, sed quoniam multa præcesserant ab eis designata, quæ tu quoq; episcoporum nostrorum & meis literis cognouisti, vt non temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore & confessione ista quæ per legationem mandauerant, placuit audiri. Qui cum venissent, & à presbyteris quæ gesserant exigerētur, nouissime quod per omnes ecclesias literæ calumnijs & maledictis plenę eorum nomine frequenter missæ fuissent, & pene omnes ecclesias perturbassent, circunuentos se esse adfirmauerunt, neq; in istis literis quid inesset, sciisse, tantummodo circunductos se commisisse quoque schismata, & hæresis auctores fuisse, vt paterētur & manus quasi in episcopatum imponi. qui cum hæc & cetera eis fuissent exprobrata, vt abolerentur, & de memoria tollerētur deprecati sunt. Omni actu ad me perlato placuit contrahi presbyterium. Adfuerunt etiam episcopi quinque, qui & hodie præsentes fuerunt, vt firmato cōsilio, quid circa personam eorum obseruari deberet, consensu omnium statueretur. Et vt motum omnium & consiliū singulorum dignosceres, etiam sententias nostras placuit in notitias vestras perferri, quas & subiectas leges. His ita gestis in presbyterium venerunt Maximus, Vrbanus, Sidonius, & pleriquefratres qui eis se adiunxerant, summis precibus desiderantes, vt ea quę ante fuerant gesta, in obliuionem cederent, nulláque eorum mentio haberetur, proinde atque si nihil esset vel commissum, vel dictum inuicem, omnibus remissis, cor mundum & purum exhiberent, sequentes euangelicam vocem, beatos esse puros corde, quóniam ipsi deum videbunt. Quod erat consequens, omni hic actus populo fuerat insinuandus, vt & ipsos viderent in ecclesia constitutos, quos errantes & palabundos iam viderant & dolēbant, quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est; vna vox erat omnium gratias deo agentium: gaudium pectoris lachrimis exprimentes, complectentes eos, quasi hodie pœna carceris fuissent liberati. Et vt ipsorum propria verba designem, Nos, inquiunt, Cornelium episcopum sanctissimæ catholicæ ecclesiæ electum à deo omnipotente & Christo domino nostro scimus. nos errorem nostrum confitemur: imposturam passi sumus: circunuēti sumus perfidiæ loquacitate factiosa. nam videbamur quasi quandam communicationem cum schismatico homine habuisse: sincera tamen mens nostra semper in ecclesia fuit: nec enim ignoramus vnum Deum esse, vnum Christum esse dominum nostrum, quem confessi sumus: vnum spiritū sanctum: vnum episcopū in catholica ecclesia esse debere. Ista eorum professione non moueretur quis, vt quod apud potestatem seculi erant confessi, in ecclesia constituti comprobarent? Quapropter Maximum presbyte-

rum locum suum agnoscere iussimus: ceteros cum ingentis populi suffragio recepimus. Omnia autē remisimus deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reseruata. Hæc igitur frater eadem hora, eodem momento ad te per scripta transmisimus, & Nicephorum acoluthum descēdere ad nauigandum festinantem, de statione ad vos statim dimisi, vt nulla procrastinatione habita, velut præsens in isto Clero, & in isto populi cœtu, nobiscum pariter Deo omnipotenti & Christo domino nostro gratias ageres. Credimus autem fore, quinimmo iam pro certo confidimus, ceteros quoque qui in hoc errore sunt cōstituti, in ecclesiam breui reuersuros, cum auctores suos viderint nobiscum agere. Has literas puto te frater debere charissime, & ad ceteras ecclesias mittere, vt omnes sciant schismatici huius & hæretici dolum & prævaricationem de die in diem euacuari.

*ARGVMEN. Ad eundem de quibusdam schismaticis.*

## CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. XLI.

NE quid minus ad pœnam futuram huius scelerati hominis deesset, prostratus virtutibus dei, cum Maximus & Longinus & Macheus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit, & sicut prioribus literis tibi quas per Augendum confessorem misi, significari putem, Nicostratum & Nouatum & Euaristum & Primum, & Zoticum illo iam peruenisse. Inuigiletur ergo, vt omnibus coëpiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapinas fecisse, verum etiam quod est illi ad perpetuam pœnam reseruatum, ecclesiæ deposita non modica abstulisse: Euaristi vero, cum auctor schismaticis fuisset, successorem plebi cui antea præfuerat, Zetum in locum eius episcopum esse constitutum. Maiora verò & grauiora hic designauit malitia & inexplebili prauitate sua, quàm quæ illic apud vos semper exercuit, vt scias quales duces & protectores isti schismaticus & hæreticus lateri suo semper iunctos habeat.

ARGVM. *Ad Stephanū de Martiano Arelatensi episcopo hæresiarcha, vt eo abstento, alius loco eius substituatur, & in resouendis Christi ouibus diligentia plena exhibeatur.*

## CYPRIANVS, STEPHANO FRATRI, SALVTEM. XLII.

FAVSTINVS collega noster Lugduni consistens frater charissime, semel atque iterum mihi scripsit, significans ea quæ etiam vobis scio vtique nunciata, tam ab eo quàm à ceteris coëpiscopis nostris in eadem prouincia constitutis, quòd Martianus Arelate consistens, Nouatiano se coniunxerit, & à catholicę ecclesiæ vnitate, atque à corporis nostri & sacerdotij consensione discesserit, tenens hæreticæ præsumptionis durissimam prauitatem, vt seruis Dei pœnitentibus & dolentibus, & ad ecclesiam lachrimis & gemitu & dolore pulsantibus, diuinæ pietatis & lenitatis paternæ solatia & subsidia cludantur, nec ad fouenda vulnera admittantur vulnerati, sed sine spe pacis & communicationis relicti ad luporum rapinam & prædam diaboli proiiciantur. Qui rei nostrum est cōsulere & subuenire frater charissime, qui diuinam clementiam cogitātes, & gubernandæ ecclesiæ libram tenentes, sic censuram vigoris peccatoribus exhibemus,

mus, vt tamen lapsis erigendis & curandis vulneratis, bonitatis & misericordiæ diuinæ medicinam non denegemus. Quapropter facere te oportet plenissimas literas ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne vltra Martianum peruicacem & superbum, & diuinæ pietatis ac fraternæ salutis inimicum, collegio nostro insultare patiatur, quod necdum à nobis videatur abstentus, qui iam pridem iactat & prædicat, quod Nouatiano studens, & eius peruicaciam sequens à communicatione se nostra segregauerit: cum Nouatianus ipse quem sequitur, olim abstentus & hostis ecclesiæ iudicatus sit: & cum ad nos in Africam legatos misisset, optans ad communicationem nostram admitti, hinc à concilio plurimorum sacerdotum qui præsentes eramus, sententiam retulerit se foris esse cœpisse, nec posse à quoquam nostrum sibi communicari, qui episcopo Cornelio in catholica ecclesia de dei iudicio & cleri ac plebis suffragio ordinato, profanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, & sacrilega contra verum sacerdotem sacrificia offerre tentauerit. Proinde si resipiscere, & ad sanæ mentis consilium redire vellet, ageret pœnitētiam & ad ecclesiam supplex rediret. Quàm vanum est frater charissime, vt Nouatiano nuper retuso & refutato, & per totum orbem à sacerdotibus Dei abstento, nunc adulatores adhuc nobis patiamur inludere, & de maiestate ac dignitate ecclesiæ iudicare. Dirigantur in prouinciam & ad plebem Arelate consistentem à te literæ: quibus abstento Martiano, alius in locum eius substituatur, & grex Christi qui in hodiernum ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace: vel ceteris subueniatur qui supersunt, & diebus ac noctibus ingemiscunt, & diuinam ac paternam misericordiam deprecantes, solatium nostræ opitulationis exposcunt. Idcirco enim frater charissime, copiosum corpus est sacerdotum concordiæ mutuæ glutino atque vnitatis vinculo copulatum, vt si quis ex collegio nostro hæresin facere, & gregem Christi lacerare & vastare tentauerit, subueniant ceteri, & quasi pastores vtiles & misericordes, oues dominicas in gregem colligant. Quid enim si in mari portus aliquis munitionibus suis ruptis infestus & periculosus esse nauibus cœperit, nónne nauigantes ad alios proximos portus naues suas dirigunt, vbi sit tutus & salutaris introitus & statio secura? Aut si in via stabulum aliquod obsideri & teneri à latronibus cœperit, vt quisquis ingressus fuerit, insidiantium illic infestatione capiatur, nónne commeantes, hac opinione comperta, stabula alia in itinere appetunt tutiora, vbi sint fida hospitia & receptacula commeantibus tuta? Quod necesse est apud nos esse frater charissime, vt fratres nostros, qui iactati Martiani scopulis petunt ecclesiæ portus salutares, suscipiamus ad nos prompta & benigna humanitate, & stabulum commeantibus præbeamus tale quale est in euangelio, quo à latronibus sauciati & vulnerati suscipi & foueri & tutari ab stabulario possint. Luca 10. Quæ est enim maior aut melior cura præpositorum, quàm diligenti sollicitudine & medela salubri fouendis & conseruandis ouibus prouidere? cum Dominus loquatur & dicat, *Quod infirmatum est, non confortastis: & quod male habuit, non corroborastis: & quod contribulatum est, non consolidastis: & quod errauit, non reuocastis: & quod periit, non inquisistis: & dispersæ sunt oues meæ eo quod non sint pastores, & factæ sunt in comesturam omnibus bestiis agri, & non fuit qui inquireret, neque qui reuocaret, propterea hæc dicit dominus, Ecce ego super pastores, & inquiram oues meas de manibus eorum, & auertam eos vt non pascant oues meas, & iam non pascent eas, & extraham eas de ore eorum, & pascam eas cum iudicio.* Ezech. 34. Cum ergo pastoribus talibus per quos dominicæ oues negliguntur & pereunt, sic Dominus comminetur, quid nos aliud facere oportet frater charissime, quã colligendis & refouẽdis

Christi ouibus exhibere diligentiam plenam, & curandis lapsorum vulneribus paternæ pietatis adhibere medicinam, quando etiam Dominus in e-
Matth. 9. uangelio moneat & dicat, *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.* Nam & si pastores multi sumus, vnum tamen gregem pascimus, & oues vniuersas quas Christus sanguine suo & passione quæsiuit, colligere & fouere debemus, nec pati supplices & dolentes fratres nostros crudeliter despici, & superba quorundam præsumptione calcari, cum scriptum sit, *Ille autem qui con-*
Esa. 5. *tumax est, vir sui iactans, nihil omnino proficiet, qui dilatauit tanquam infernus animam suam.* & eiusmodi homines Dominus in euangelio suo culpet &
Lucæ 16. damnet, dicens, *Vos estis qui iustificatis vos in conspectu hominum, Deus autem dignoscit corda vestra: quoniam quod excelsum est in hominibus, execratio est in conspectu Dei.* Execrabiles & detestabiles dicit esse, qui sibi placeant, qui tumidi & inflati aliquid sibi arroganter assumant. Ex quibus cum Martianus esse cœperit, & se Nouatiano coniungens, aduersarius misericordiæ & pietatis extiterit, sententiam non dicat, sed accipiat, nec sic agat quasi ipse iudicauerit de collegio sacerdotum, quando ipse sit ab vniuersis sacerdotibus iudicatus. Seruandus est enim antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelij & Lucij honor gloriosus, quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu frater charissime, honorificare & seruare grauitate & auctoritate tua debes, qui vicarius & successor eorum factus es. Illi enim pleni spiritu Domini, & in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt, & pœnitentia acta fructum communicationis & pacis negandum non esse, literis suis signauerunt, quam rē omnes omnino vbique censuimus. Neque enim poterat esse apud nos sensus diuersus in quibus vnus esset spiritus: & ideo manifestum est eum spiritus sancti veritatem cum ceteris non tenere, quem videmus diuersa sentire. Significa plane nobis, quis in locum Martiani Arelate fuerit substitutus, vt sciamus ad quem fratres nostros dirigere, & cui scribere debeamus. Opto te frater charissime semper bene valere.

## FIRMILIANI AD CYPRIANVM EPISTOLA.

*ARGVMENT. Aduersus Stephanum scribit de rebaptizandis iis qui ab hæreticis fuerant primum baptizati.*

## FIRMILIANVS, CYPRIANO FRATRI IN DOMINO, SALVTEM. XLIII.

ACCEPIMVS per Rogatianum charissimum nostrum diaconū à vobis missum, literas quas ad nos fecisti frater dilectissime, & gratias propter hęc domino maximas egim': quod cōtigerit, vt qui corpore abinuicē separamur, sic spiritu adunemur, quasi non vnā tantum regionē tenentes, sed in ipsa atq; in eadē domo simul inhabitātes: quod & decet dicere, quia & spiritalis domus domini vna est, *Erit enim in nouissimis,* ait, *diebus manifestus mōs domini, & domus domini super vertices montiū:* in quā conueniētes cū iocunditate adunātur, secundū quod & in psalmo hoc postulatur à domino, inhabitare in domo dei per omnes dies vitę. Vnde & in alio loco manifestatum est esse apud sanctos magnā voluntatis charitatē in vnū conuenire, *Ecce,* inquit, *quam bonum & voluptabile est, vt inhabitent fratres in vnum.* Adunatio enim & pax & concordia, non solū hominibus fidelibus & cognos-

cognoſcẽtibus veritatem, ſed & angelis ipſis cæleſtibus voluptatẽ maximam pręſtat: quibus dicit ſermo diuinus, eſſe gaudium in vno peccatore pœnitentiam agẽte, & ad vnitatis vinculum reuertente. Quod vtiq; non diceretur de angelis, conuerſationẽ in cælis habentibus, niſi ipſi quoq; eſſent nobis adunati, qui noſtra adunatione lætantur: ſicut econtrario vtique contriſtantur, quando vident diuerſas quorundam mentes, & ſciſſas voluntates, quaſi non tantum vnum & eundẽ dominum ſimul inuocẽt, ſed ſeparatis & diuiſis abinuicem: nec confabulatio iam poſsit eſſe, aut ſermo cõmunis, niſi quod nos gratiam referre Stephano in iſto poſſumus: quod per illius inhumanitatem nunc effectũ ſit, vt fidei & ſapientiæ veſtrę experimentũ caperemus. Sed non enim ſi nos propter Stephanum hanc beneficij gratiã cepimus, ſtatim Stephanus beneficio & gratia digna commiſit. Neque enim & Iudas perfidia ſua & proditione quæ ſcelerate circa ſaluatorem operatus eſt, dignus videri poteſt, quaſi cauſam bonorum tantorum ipſe præſtiterit, vt per illum mundus & gentium populus paſsione domini liberaretur. Sed hæc interim quæ ab Stephano geſta ſunt, prætereantur, ne dum audaciæ & inſolentiæ eius meminimus, de rebus ab eo improbe geſtis longiorem mœſtitiam nobis inferamus. De vobis autẽ cognoſcentes, quod ſecundũ regulam veritatis & ſapientiam Chriſti, hoc de quo nunc quæritur diſpoſueritis, cum magna lætitia exultauimus & deo gratias egimus, quia inuenimus in fratribus tam longe poſitis tantã nobiſcum fidei & veritatis vnanimitatẽ. Potens eſt enim gratia dei copulare & coniungere charitatis atque vnitatis vinculo etiam ea quæ vidẽtur longiore terrarum ſpacio eſſe diuiſa, ſecundũ quod & olim interuallo temporum ſeparatos ab Iob & Noe qui in primis fuerant Ezechielem & Danielem, poſteriores ætate ad vnanimitatis vinculum virtus diuina coniunxit, vt quanuis temporibus longis diſcreti eſſent, eadem tamen diuina inſpiratione ſentirent. quod & nunc in vobis animaduertimus, vt qui longiſsimis regionibus à nobis ſeparati eſtis, ſenſu tamẽ & ſpiritu copulatos vos eſſe nobiſcum probaretis, quod totum hoc fit diuina vnitate. nam cum Dominus vnus atq; idem ſit qui habitat in nobis, coniungit vbiq; & copulat ſuos vinculo vnitatis. Vnde in vniuerſam terram exiuit ſonus eorum, qui à Domino miſsi ſunt vnitatis ſpiritu velociter currentes: ſic econtrario nihil prodeſt aliquos proximos & iunctos ſibi eſſe corporibus, ſi animo & mente diſsideãt, quando adunari animę omnino non poſsint, quæ ſe à dei vnitate diuiſerint, *Ecce enim*, inquit, *qui longinquãt ſe abs te, peribunt*: ſed tales iudiciũ domini pro merito ſuo ſubibũt recedẽtes à verbis eius qui patrẽ pro vnitate deprecatur, & dicit, *Pater da vt quomodo ego & tu vnũ ſumus, ſic & hi in nobis vnum ſint.* nos vero ea quę à vobis ſcripta ſunt, quaſi noſtra propria ſuſcepimus, nec in trãſcurſu legimus, ſed ſępe repetita memorię mãdamus: neq; obeſt vtilitati ſalutari aut eadẽ retexere, ad cõfirmandã veritatẽ, aut & quædam addere ad cumulandam probationẽ. Si quid autem à nobis additum fuerit, non ſic additur quaſi à vobis aliquid minus dictum ſit, ſed quoniã ſermo diuinus humanam naturam ſupergreditur, nec poteſt totũ & perfectum anima concipere. Idcirco & tantus eſt numerus prophetarum, vt multiplex diuina ſapiẽtia per multos diſtribuatur. Vnde & tacere præcipitur, primo in prophetia loquenti, ſi ſecundo fuerit reuelatũ, qua ex cauſa neceſſario apud nos fit, vt per ſingulos annos ſeniores & præpoſiti in vnum conueniamus ad diſponenda ea quæ curę noſtræ commiſſa ſunt, vt ſi qua grauiora ſunt, communi conſilio dirigantur: lapſis quoque fratribus & poſt lauacrum ſalutare à diabolo vulneratis, per pœnitentiam medela quæratur, non quaſi à nobis remiſsionem peccatorum conſequantur, ſed vt per nos ad intelligentiam delictorum ſuorum conuertantur, & Domino plenius ſatisfacere cogantur. Quoniam

vero legatus iste à vobis missus regredi ad vos festinabat,& hibernum tempus vrgebat, quantum potuimus ad scripta vestra rescripsimus. Et quidem quantum ad id pertineat qnod Stephanus dixit, quasi apostoli eos qui ab hæresi veniant baptizari prohibuerint, & hoc custodiendum posteris tradiderint,plenissime vos respondistis,neminem tam stultum esse qui hoc credat apostolos tradidisse, quando etiam ipsas hæreses constet execrabiles ac detestandas postea extitisse, cũ & Marcion Cerdonis discipulus inueniatur sero post apostolos & post longa ab eis tempora sacrilegam aduersus Deum traditionem induxisse. Apelles quoque blasphemiæ eius consentiens,multa alia noua & grauiora fidei ac veritati inimica addiderit: sed & Valentini & Basilidis tempus manifestum est, quod & ipsi post apostolos & post longam ætatem aduersus ecclesiam Dei sceleratis mendaciis suis rebellauerint. Ceteros quoque hæreticos constat prauas suas sectas & inuentiones peruersas, prout quisque errore ductus est, induxisse, quos omnes manifestum est à semetipsis damnatos esse,& ante diem iudicij inexcusabilem sententiam aduersus semetipsos dixisse:quorum baptisma qui confirmat,quid aliud quàm eum ipsis se adiudicat, & se ipse participem talibus faciendo condemnat? eos autem qui Romæ sunt non ea in omnibus obseruare quæ sint ab origine tradita, & frustra Apostolorum auctoritatem prætendere. Scire quis etiam inde potest,quòd circa celebrandos dies paschę,& circa multa alia diuinæ rei sacramenta, videat esse apud illos aliquas diuersitates,nec obseruari illic omnia æqualiter quæ Hierosolymis obseruantur,secundum quod in ceteris quoque plurimis prouinciis multa pro locorum & nominum diuersitate variantur:nec tamen propter hoc ab ecclesiæ catholicæ pace atque vnitate aliquãdo discessum est,quod nunc Stephanus ausus est facere,rũpẽs aduersum vos pacem quã semper antecessores eius vobiscum amore & honore mutuo custodierunt. Adhuc etiam infamans Petrum & Paulum beatos apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint,qui in epistolis suis hæreticos execrati sunt,& vt eos euitemus monuerunt:vnde apparet traditionem hanc humanã esse, quæ hæreticos asserit & baptisma quod non nisi solius ecclesiæ est,eos habere defendit. Sed & ad illam partem,bene à nobis responsum est,vbi Stephanus in epistola sua dixit, Hęreticos quoque ipsos in baptismo cõuenire: & quod ad alterutrum ad se veniẽtes non baptizent, sed cõmunicent tantũ, quasi & nos hoc facere debeamus. Quo in loco etsi vos iam probastis satis ridiculum esse,vt quis sequatur errãtes,illud tamẽ ex abũdãti addimus,nõ esse mirũ si sic hęretici agãt,qui etsi in quibusdã minoribus discrepant,in eo tamẽ quod est maximũ,vnũ & eundẽ cõsensum tenẽt,vt blasphemẽt creatorẽ,quędã somnia sibi & phãtasma ignoti dei cõfingẽtes. quo vtiq; consequẽs est sic cõsentire in baptismi sui vanitate,vt cõsentiunt in repudiãda diuinitatis veritate. De quibus quoniã lõgũ est ad singula eorũ,vel scelesta,vel superuacua respõdere,satis est breuiter illud in cõpẽdio dicere,quod eos qui teneãt verũ dominũ patrẽ,tenere nõ posse nec filij nec spiritussancti veritatẽ, secundum quod etiã illi qui Cataphryges appellãtur,& nouas prophetias vsurpare conãtur,nec patrẽ possunt habere nec filiũ. à quibus si quęramus quẽ Christum prędicẽt,respõdebũt eũ se prędicare qui miserit spiritũ per Montanũ & Priscam locutũ. In quibus cũ animaduertamus nõ veritatis spiritum, sed erroris fuisse, cognoscimus eos qui falsam illorum prophetiã contra Christi fidem vindicant,Christum habere non posse. Sed & ceteri quique hæretici,si se ab ecclesia dei sciderint,nihil habere potestatis aut gratię possunt,quando omnis potestas & gratia in ecclesia cõstituta sit,vbi præsident maiores natu,qui & baptizandi & manum imponendi & ordinandi possident potestatem. Hæreticum enim sicut ordinare non licet,nec manum imponere, ita nec baptizare,

zare, nec quicquam sancte & spiritaliter gerere, quando alienus fit à spiritali & deifica sanctitate: quod totum nos iampridem in Iconio qui Phrygiæ locus est, collecti in vnum, conuenientibus ex Galatia, & Cilicia & ceteris proximis regionibus confirmauimus, tenendum contra hęreticos firmiter & vindicandũ, cum à quibusdã de ista re dubitaretur. Et quoniã Stephanus & qui illi consentiunt contendunt dimissionem peccatorum, & secundã natiuitatẽ in hæreticorum baptisma posse procedere, apud quos etiam episcopi cõfitẽtur spiritũ sanctũ non esse, considerent & intelligant spiritalẽ sine spiritu esse nõ posse; secundũ quod & beatus Paulus apostolus eos qui ab Iohãne baptizati fuerant, priusquã missus esset à domino spiritus sanctus, baptizauit denuo spiritali baptismo, & sic eis manũ imposuit, vt acciperent spiritũ sanctũ. Quale est autẽ vt cũ Paulum post Iohannis baptisma iterato discipulos suos baptizasse videamus, nos eos qui ab hæresi ad ecclesiã veniũt, post inlicitã & profanam eorum tinctionẽ baptizare dubitemus, nisi si his episcopis quibus nunc minor fuit Paulus, vt hi quidẽ posint per solã manus impositionẽ venietibus hæreticis dare spiritũ sanctũ: Paulus autẽ idoneus non fuerit qui ab Iohanne baptizatis spiritũ sanctũ per manus impositionẽ daret, nisi eos prius etiam ecclesiæ baptismo baptizasset. Illud quoq; absurdũ quod non putant, quęrendũ esse, quis sit ille qui baptizauerit, eo quod qui baptizatus sit, gratiã cõsequi potuerit. Inuoca trinitatẽ nominũ patris & filij & spiritussancti: dein de hæc erit sapientia quã scribit Paulus esse in his qui perfecti sunt, vt qui est in ecclesia perfectus & sapiẽs. Hoc autẽ defendat, aut credat quod inuocatio hęc nominum nuda sufficiat ad remisionẽ peccatorũ, & baptismi sanctificationem. Cum hæc tunc vtique proficiant, quando & qui baptizat habet spiritum sanctum, & baptisma quoque ipsum non sit sine spiritu constitutum: sed dicunt eum qui quomodocunque foris baptizatur, mente & fide sua baptismi gratiam consequi posse: quod & ipsum sine dubio ridiculum est, quasi de cælo adducere ad se posit aut mens praua, iustorum sanctificationẽ: aut fides falsa, credentiũ veritatẽ. Non omnes autẽ qui nomen Christi inuocant, audiri & inuocationẽ suam consequi aliquid gratiæ posse, dominus ipse manifestat dicens, *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos fallent.* Nulla denique differentia est inter pseudoprophetã & hæreticũ. Nam vt ille in nomine dei aut Christi, ita iste in sacramẽto baptismi fallit. Mẽdacio vterq; nititur, ad decipiẽdas hominũ voluntates. Volo autẽ vobis & de historia quę apud nos facta est exponere, ad hoc ipsum pertinente. Ante viginti enim & duos fere annos temporibus post Alexandrum imperatorem multę istic conflictationes & pressuræ acciderunt, vel in commune omnibus hominibus, vel priuatim Christianis, terræ etiam motus plurimi & frequentes extiterunt, vt per Cappadociam & per Pontum multa subruerint, quædã etiam ciuitates in profundum receptæ dirupti soli hiatu deuorarentur, vt ex hoc persecutio quoque grauis aduersum nos Christiani nominis fieret. quæ post longam retro ætatis pacem repente oborta de inopinato & insueto malo ad turbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra prouincia, præses acerbus & dirus persecutor. In hac autem perturbatione constitutis fidelibus, & huc atque illuc persecutionis metu fugientibus, & patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transeuntibus (erat enim transeundi facultas, eo quod persecutio illa, non per totum mundũ, sed localis fuisset) emersit istic subito quædã mulier quę in extasi constituta, prophetam se proferret, & quasi sancto Spiritu plena sic ageret: ita autem principalium dæmoniorum impetu ferebatur, vt per longum tempus sollicitaret & deciperet fraternitatem, ac mirabilia quædam & portentosa perficiens, & facere se terrã moueri polliceretur, non quòd dæmoni tan-

ta esset potestas, vt terram mouere aut elementum concutere nisu valeret: sed quod nonnunquam spiritus nequam præsciens & intelligens terræmotū futurum, id se facturum esse simularet, quod futurum videret. Quibus mendaciis & iactationibus subegerat mentes singulorum, vt sibi obedirent, & quocunque præciperet, & duceret, sequerentur, faceret quoque mulierē illam cruda hieme nudis pedibus per asperas niues ire, nec vexari in aliquo aut lædi illa discussione: diceret etiam se in Iudæam & Hierosolymā festinare, fingens tanquam inde venisset. hic & vnum de presbyteris rusticum, item & alium diaconum fefellit, vt eidem mulieri commisceretur, quod paulopost detectū est. nā subito apparuit illi vnus de exorcistis vir probatus, & circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorū, qui & ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant, excitatus, erexit se cōtra illum spiritum nequam reuincendū, qui subtili fallacia etiam hoc paulo ante prędixerat, venturum quendam aduersum & tentatorem infidelem: tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit: & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur ostendit: atq; illa mulier quæ prius per præstigias & fallacias dæmonis multas ad deceptionē fidelium mouebatur, inter cetera quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter ausa est, vt & inuocatione non contēptibili sanctificare se pacem: & eucharistiam facere simularet, & sacrificium domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret, baptizaret quoque multos vsitata & legitima verba interrogationis vsurpās, vt nil discrepare ab ecclesiastica regula videretur. Quid igitur de huius baptismo dicemus, quomodo nequissimus dæmō per mulierem baptizauit? Nunquid & hoc Stephanus, & qui illi consentiunt comprobauit? maxime cui nec symbolum trinitatis, nec interrogatio legitima & ecclesiastica defuit? Potest credi aut remissio peccatorum data, aut lauachri salutaris regeneratio rite perfecta, vbi vis omnia quanuis ad imaginem veritatis, tamen per dæmonem gesta sunt? nisi si & dæmonem in nomine patris, & filij, & spiritus sancti gratiam baptismi dedisse contendunt qui hæreticorum baptisma defendunt. Apud quos sine dubio idem error est, dæmonum fallacia ipsa est, quando apud illos omnino Spiritus sanctus non est. Illud etiam quale est, quod vult Stephanus, his qui apud hæreticos baptizantur, adesse præsentiam & sanctimoniam Christi? Nam si non mentitur Apostolus dicens, *Quotquot in Christo tincti estis, Christum induistis*: vtique qui illic in Christo baptizatus est, induit Christum: si autem induit Christum, accipere potuit & Spiritum sanctū qui à Christo missus est, & frustra illi venienti ad accipiendum spiritum manus imponitur: nisi si à Christo spiritum induit, vt apud hæreticos sit quidem Christus, non sit autem illic Spiritus sanctus. Decurramus verò breuiter & cetera quę à vobis copiose & plenissime dicta sunt, festinante vel maxime ad vos Rogatiano diacono charissimo nostro. Sequitur enim illud, quod interrogandi sunt à nobis qui hæreticos defendunt, vtrum carnale sit eorum baptisma, an spiritale. Si enim carnale est, nihil differunt à Iudæorum baptismo, quo sic illi vtuntur, vt eo tanquam communi & vulgari lauachro tantum sordes lauentur. Si autem spiritale est, quomodo apud illos esse baptisma spiritale potest, apud quos Spiritus sanctus non est? Ac per hoc aqua qua tinguntur, lauachrum est illis carnale tantum, non baptismi sacramentum. Quod si baptisma hæreticorum habere potest regenerationem secundæ natiuitatis, non hæretici, sed filij Dei cōputandi sunt qui apud illos baptizantur. Secunda enim natiuitas quæ est in baptismo, filios Dei generat. Si autem sponsa Christi vna est quæ est ecclesia catholica, ipsa est quæ sola generat Dei filios. neque enim multæ sponsæ Christi, cum dicat Apostolus, *Despondi vos vni viro virginem sanctam castam assignare Christo.* &, *Audi filia, & vide,*

*& vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui: quia desiderauit rex speciem tuam.* &, *Veni sponsa de Libano, aduenies & pertransibis à principio fidei.* &, *Ingressus sum in hortum meum soror mea, sponsa.* Videmus vnam personam vbiq; proponi, quia & sponsa est vna. non est autem vna nobiscum hæreticorum synagoga, quia nec sponsa est adultera & fornicaria. Vnde nec potest filios Deo parere, nisi secundum quod Stephano videtur, hæresis quidē parit, & exponit: expositos autem ecclesia suscipit: & quos nō ipsa peperit, pro suis nutrit, cum filiorū alienorū mater esse non possit. Et ideo Christus dominus noster vnam esse manifestans sponsam suā, & vnitatis eius sacramentū declarans, ait, *Qui non est mecum, aduersus me est: & qui non mecum colligit, spargit.* Si enim nobiscū est Christus, hæretici autem non sunt nobiscū, pro certo aduersus Christū sunt hæretici. Et si nos colligimus cum Christo, non colligunt autē nobiscum hæretici, sine dubio spargunt. Sed nec illud prætereūdum est à nobis, quod à vobis necessario dictū est, quod ecclesia secundum Canticum canticorū, hortus sit conclusus, & fons signatus, paradisus cū fructu pomorum. Qui autē nunquam in hunc hortum introierunt, neque paradisum à Deo creatore plantatum viderunt, quomodo de fonte qui intus inclusus est, & diuino sigillo signatus est, aquam viuam lauachri salutaris præbere alicui poterunt? Cum vero & archa Noë nihil aliud fuerit quàm sacramentum ecclesiæ Christi, quæ tunc omnibus foris percūtibus, eos solos seruauit qui intra archam fuerunt, manifeste instruimur ad ecclesiæ vnitatē perspiciendum, quemadmodum & Petrus posuit dicens, *Sic & vos similiter saluos faciet baptisma,* ostēdens quoniam quomodo qui cum Noë in archa non fuerunt, non tantum purgati & saluati per aquā non sunt, sed statim diluuio illo perierunt: sic & nunc quicunq; in ecclesia cū Christo non sunt, foris peribunt, nisi ad vnicum & salutare ecclesiæ lauacbrum per pœnitentiā conuertantur. Qualis vero error sit, & quanta sit cæcitas eius qui remissionem peccatorum dicit apud synagogas hæreticorum dari posse, nec permanet in fundamento vnius ecclesiæ quæ semel à Christo supra petram solidata est, hinc intelligi potest, quod soli Petro Christus dixerit, *Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælis: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælis.* & iterum in euangelio quando in solos Apostolos insufflauit Christus dicens, *Accipite spiritum sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: & si cuius tenueritis, tenebuntur.* Potestas ergo peccatorum remittendorum Apostolis data est, & ecclesiis quas illi à Christo missi constituerunt, & episcopis qui eis ordinatione vicaria successerunt. Hostes autē vnius catholicæ ecclesiæ in qua nos sumus, & aduersarij nostri qui Apostolis successimus, sacerdotia sibi inlicita cōtra nos vindicātes, & altaria profana ponentes, quid aliud sunt quàm Chore & Dathan & Abiron, pari scelere sacrilegi, & easdem quas & illi pœnas daturi, cum his qui sibi consentiunt, secundum quod etiam tunc illorum participes & fautores pariter cū eis perierunt. Atque ego in hac parte iuste indignor ad hāc tam apertam & manifestā Stephani stultitiam, quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur, & se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta ecclesiæ conlocata sunt, multas alias petras indicat, & ecclesiarum multarum noua ædificia constituat, dum esse illic baptisma sua auctoritate defendit. nam qui baptizātur, complent sine dubio ecclesiæ numerum. Qui autem baptisma eorum probat, de baptizatis & ecclesiam illic esse confirmat. Nec intelligit offuscari à se & quondammodo aboleri Christianæ petræ veritatem, qui sic prodit & deserit vnitatem. Iudæos tamen quanuis ignorantiæ cæcos & grauissimo facinore constrictos, zelum Dei Apostolus habere profitetur, Stephanus qui per successionem cathedram Petri habere se prædicat, nullo aduersus

concedens illis non modicam, sed maximam gratiæ potestatem, vt dicat eos & asseueret per baptismi sacramentum sordes veteris hominis abluere, antiqua mortis peccata donare, regeneratione cælesti filios Dei facere, ad æternam vitam diuini lauacri sanctificatione reparare. Qui sic magna & cælestia ecclesiæ munera hæreticis concedit & tribuit, quid aliud quàm communicat eis quibus tantum gratiæ defendit ac vindicat? Et frustra iam dubitat in cæteris quoque consentire ei & particeps esse, vt & simul cum eis conueniat, & orationes pariter cum eisdem misceat, & altare ac sacrificium commune constituat. Sed in multum, inquit, proficit nomen Christi ad fidem & baptismi sanctificationem, vt quicunque & vbicunque in nomine Christi baptizatus fuerit, consequatur statim gratiam Christi, quando huic loco breuiter occurri possit & dici, quoniam si in nomine Christi valuit foris baptisma ad hominem purgandum, in eiusdem Christi nomine valere illic potuit & manus impositio ad accipiẽdum spiritum sanctum. Et incipient cetera quoque quæ apud hæreticos aguntur, iusta & legitima videri, quando in nomine Christi gerantur, secũdum quod vos in epistola vestra exsecuti estis, non nisi in ecclesia sola valere posse Christi nomen, cui vni concesserit, Christus cælestis gratiæ potestatem. Quod autem pertinet ad consuetudinem refutandam, quam videntur opponere veritati, quis tam vanus sit vt veritati consuetudinem præferat? aut qui perspecta luce tenebras non derelinquat? Nisi si & Iudæos Christo aduentante, id est veritate, adiuuat in aliquo antiquissima consuetudo, quod relicta noua veritatis via, in vetustate remanserint. Quod quidem aduersus Stephanum vos dicere Afri potestis, cognita veritate errorem vos consuetudinis reliquisse. Cæterum nos veritati & consuetudinem iungimus, & consuetudini Romanorum, consuetudinem sed veritatis opponimus, ab initio hoc tenentes quod à Christo & ab apostolis traditum est. Nec meminimus hoc apud nos aliquando cœpisse, cum semper istic obseruatum sit, vt non nisi vnam Dei ecclesiam nossemus, & sanctum baptisma non nisi sanctæ ecclesiæ computaremus. Plane quoniam quidam de eorum baptismo dubitabant, qui & si non vos prophetas recipiunt, eosdem tamen patrem & filium nosse nobiscum videntur, plurimi simul conuenientes Iconio diligentissime tractauimus & confirmauimus, repudiandum esse omne omnino baptisma quod sit extra ecclesiam constitutum. Ad illud autem quod pro hæreticis ponunt & aiunt apostolum dixisse, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, vt respondeamus, ineptum est, quando manifestum sit apostolum in epistola sua qua hoc dixit, neque hæreticorum, neque baptismi eorum mentionem fecisse, sed locutum esse de fratribus tantum, siue perfide secum loquentibus, siue in fide sincera perseuerantibus. Nec oporteat hoc longo tractatu excutere, sed ipsam satis sit epistolam legere, & quid Apostolus dixerit, de ipso apostolo recognoscere. Quid ergo, inquiunt, fiet de his qui ab hæreticis venientes sine ecclesiæ baptismo admissi sunt? Si de seculo excesserunt, in eorum numero qui apud nos catechisati quidem sunt, sed priusquam baptizarentur obierunt, habentur. non modo dicunt emolumentum veritatis & fidei, ad quam relicto errore peruenerãt, & si consummationem gratiæ consecuti non sunt, morte præuenti. Qui autem adhuc in seculo permanent, baptizẽtur ecclesię baptismo, vt remissionem peccatorum consequi possint, ne per alienam præsumptionem in pristino errore manentes, sine gratiæ consummatione moriantur. Ceterum quale delictum est, vel illorum qui admittuntur, vel eorum qui admittunt, vt non ablutis per ecclesiæ lauacrum sordibus, nec peccatis expositis, vsurpata temere communicatione contingant corpus & sanguinem domini, cum scriptum sit, *Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini*

*indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini?* Nos etiam illos quos hi qui prius in Ecclesia catholica episcopi fuerant,& postmodum sibi potestatem clericæ ordinationis assumentes baptizauerant, pro non baptizatis habendos iudicauimus. Et hoc apud nos obseruatur, vt quicunque ab illis tincti ad nos veniunt, tanquã alieni & nihil consecuti, vnico & vero ecclesiæ catholicæ baptismo apud nos baptizentur,& lauachri vitalis regenerationem consequantur. Et tamẽ multum interest inter eum qui inuitus & necessitate persecutionis coactus succubuit,& illum qui sacrilega voluntate audax cõtra ecclesiam rebellat, vel in patrem & Deum Christi, & totius mundi conditorem, impia voce blasphemat. Et non pudet Stephanum hoc asserere, vt per eos qui ipsi in omnibus peccatis sint constituti, dicat posse remissionem peccatorum dari? Quasi possit esse in domo mortis lauachrum salutis. Vbi ergo erit quod scriptum est, *Ab aqua aliena abstine te, & à fonte alieno ne biberis?* si relicto ecclesię fonte signato, alienã aquã pro tua suscipis,& profanis fontibus ecclesiam polluis? Quãdo enim baptismo hæreticorum communicas, quid aliud quàm de voragine & cœno illorũ imbibis,& ipse ecclesiæ sanctificatione purgatus, alienarum sordium contactibus inquinaris? Nec metuis iudicium Dei, hæreticis testimonium contra ecclesiam perhibens, cum scriptum sit, *Falsus testis, non erit impunitus.* Quinimmo tu hæreticis omnibus peior es. nam cum inde multi cognito errore suo ad te veniant, vt ecclesiæ verũ lumen accipiant, tu venientium errores adiuuas, & obscurato lumine ecclesiasticæ veritatis, tenebras hæreticæ noctis accumulas. Cumque se illi in peccatis esse,& nihil gratiæ habere se, ac propterea ad ecclesiam venire fateantur, tu eis remissionem peccatorum subtrahis quæ in baptismo datur, dum dicis eos iam baptizatos,& extra ecclesiam, ecclesiæ gratiã consecutos. nec intelligis animas eorum de manu tua exquiri, cum iudicij dies venerit, qui sitientibus ecclesię potũ negasti: & volentibus viuere causa mortis fuisti, & insuper indignaris. Vide qua imperitia, vt reprehendere audeas eos qui contra mendaciũ pro veritate nituntur. Quis enim iustius indignari cõtra alterũ debuit? vtrúmne qui hostes Dei asserit, an vero qui aduersus eum qui hostes Dei asserit, pro ecclesiæ veritate consentit? nisi quod imperitos, etiam animosos atque iracundos esse manifestum est, dum per inopiam consilij & sermonis ad iracundiam facile vertuntur, vt de nullo alio magis quàm de te dicat scriptura diuina, *Homo animosus parit lites, & vir iracundus exaggerat peccata.* Lites enim & dissensiones quantas parasti per ecclesias totius mũdi? Peccatum vero quam magnum tibi exaggerasti, quãdo te à tot gregibus scidisti. excidisti enim teipsum: noli te fallere. Si quidem ille est vere schismaticus, qui se à communione ecclesiasticæ vnitatis apostatam fecerit. Dum enim putas omnes à te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. Nec te informare ad regulã veritatis & pacis vel apostoli præcepta potuerunt, monentis & dicentis, *Obsecro ergo vos ego vinctus in domino, digne ambulare vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate sensus & lenitate, cum patientia sustinentes inuicẽ in dilectione, satis agẽtes seruare vnitatem spiritus in coniunctione pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.* Hæc Apostoli mandata & monita salutaria, quam diligẽter Stephanus impleuit, humilitatem sensus & lenitatem primo in loco seruans: quid enim humilius aut lenius quam cum tot episcopis per totum mundũ dissensisse, pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem, modo cum orientalibus, quod nec vos latere confidimus: modo nobiscum, qui in meridie estis, à quibus legatos episcopos patienter satis & leniter suscepit, vt eos nec ad sermonẽ saltem colloquij communis admitteret: adhuc insuper dilectionis & charitatis

memor præciperet fraternitati vniuersæ, ne quis eos in domum suam reciperet, vt venientibus non solum pax & communio, sed & tectum & hospitium negaretur. Hoc est seruasse vnitatem spiritus in coniũctione pacis, abscindere se à charitatis vnitate, & alienum per omnia fratribus facere, & contra sacramentum & fidem, cõtumacis furore discordiæ rebellare. Apud talem potest esse vnum corpus & vnus spiritus, apud quem fortasse ipsa anima vna non est, sic lubrica & mobilis & incerta? Sed quantũ ad illum pertinet, relinquamus: excutiamus potius id de quo tum maxima quæstio est. Qui contendunt ab hæreticis baptizatos sic recipi oportere, tanquam legitimi baptismi gratiam consecutos, vnum nobis atque illis baptisma dicunt esse, & in nullo discrepare. Sed quid ait apostolus Paulus? *Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus.* Si vnum atque idem est cum nostro baptisma hęreticorum, sine dubio & fides vna est: si autem fides vna est, vtique & dominus vnus: si dominus vnus est, consequens est dicere, quia vnus est. si autem hæc vnitas quæ separari omnino & diuidi non potest, etiã apud hæreticos ipsa est, quid vltra contẽdimus? Vt quid illos hæreticos, & nõ Christianos vocamus? Porro cũ nobis & hæreticis nec Deus vnus sit, nec dominus vnus, nec vna ecclesia, nec fides vna, sed nec vnus spiritus, aut corpus vnum, manifestum est nec baptisma nobis nec hæreticis commune esse posse, quibus nihil est omnino commune. Et tamen non pudet, Stephanum talibus aduersus ecclesiam patrocinium pręstare, & propter hæreticos asserendos, fraternitatem scindere: insuper & Cyprianum, pseudochristum, & pseudoapostolũ & dolosum operarium dicere? Quæ omnia in se esse conscius, pręuenit vt alteri ea per mendacium obiiceret, quę ipse ex merito audere deberet. Bene te valere omnibus nobis, cum vniuersis qui in Africa sunt episcopis, & cunctis clericis, & omni fraternitate vniuersi optamus, vt perpetuo vnanimes, & vnũ sentientes habeamus nobiscum etiam de longinquo adunatos.

ARGVM. *Maximi, Vrbani, Sidonij, Macarij epistola ad Cyprianum.*

CYPRIANO FRATRI, MAXIMVS, VRBANVS, SIDONIVS, ET MACARIVS, SALVTEM. XLIIII.

CERTI sumus frater charissime, te quoque nobiscum pari voto congaudere, quòd nos habito consilio, vtilitatibus ecclesiæ & paci magis consulentes, omnibus rebus prætermissis, & iudicio Dei seruatis, cum Cornelio episcopo nostro pariter, & cum vniuerso Clero pacem fecisse, cũ gaudio etiam vniuersæ ecclesiæ prona etiã omnium charitate hoc factum his literis nostris certissime scire debuisti. Oramus te frater charissime multis annis bene valere.

ARGVMEN. *Ad clerum, de quibusdam presbyteris qui temere pacem lapsis dederunt, necdum sedata persecutione, & citra conscientiam episcoporum.*

CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. XLV.

Diu pa-

DIV patientiam meam tenui fratres charissimi, quasi verecundum silentium nostrum proficeret ad quietem: sed cum quorundam immoderata & abrupta præsumptio temeritate sua & honorem martyrum, & confessorum pudorē, & plebis vniuersæ trāquillitatē turbare conetur, tacere vltra nō oportet, ne ad periculū & plebis pariter & nostrum taciturnitas nimia procedat. Quod enim non periculum metuere debemus de offensa domini, quando aliqui de presbyteris, nec euangelij nec loci sui memores, sed neque futurum domini iudicium, neque nunc sibi præpositum episcopum cogitantes, quod nunquā omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia & contemptu pręposit i totum sibi vindicent: atque vtinam non prostrata fratrum nostrorū salute sibi omnia vindicarent. Cōtumelias episcopatus nostri dissimulare & ferre possem, sicut dissimulaui semper & pertuli: sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra à quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituendæ salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt. Summū enim delictum esse quod persecutio committi coëgit, sciunt ipsi etiam qui commiserūt, cū dixerit dominus & iudex noster, *Qui in me confessus fuerit coram hominibus, confitebor, & ego in illo coram patre meo qui in cælis est: qui autem me negauerit, & ego in illo negabo*. & iterum dixerit, *Omnia peccata remittentur filiis hominum & blasphemiæ. qui autem blasphemauerit spiritum sanctum, non habet remissam, sed reus est æterni peccati*. Item beatus Apostolus dixerit, ***Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. non potestis mensæ domini communicare, & mensæ dæmoniorum***. Hæc qui subtrah it fratribus nostris decipit miseros, vt qui possunt agere pœnitentiam veram Deo patri & ad misericordiam precibus & operibus suis satisfacere, seducantur, vt magis pereant: & qui erigere se possunt, plus cadant. nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionē episcopi & Cleri, ius communicationis accipiant, nunc crudo tempore persecutionis adhuc perseuerante, nondum restituta ecclesię ipsius pace, ad communicationem admittuntur, & offertur nomine eorum, & nondum pœnitentia acta, nondū exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo aut Clero imposita, eucharistia illis datur, cum scriptum sit, *Qui ederit panem aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini*. Sed nunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem nouerunt: erunt autem rei, qui pręsunt & hæc fratribus non suggerūt, vt instructi à præpositis faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo & pręscripta obseruatione. Exponūt deinde inuidiæ beatos martyres, & gloriosos seruos Dei cum Dei sacerdote committunt, vt cum illi memores loci nostri ad me literas direxerint, & petierint tunc desideria singulorū examinari, & pacē dari, cum ipsa ante mater nostra pacē de misericordia domini prior sumpserit, & nos diuina protectio reduces ad ecclesiam suam fecerit, hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruāt, contempta domini lege & obseruatione, quam iidem martyres & confessores tenendam mandant, ante extinctum persecutionis metum, ante reditum nostrum, ante ipsum pene martyrum excessum communicent cum lapsis & offerant, & eucharistiam tradant, quando etiam si martyres per calorem glorię minus scripturam contemplantes, contra legem domini plus aliquid cuperēt, à presbyteris & diaconis suggerentibus admoneri deberent, sicut semper in præterito factum est. Castigare nos itaque diuina censura nec noctibus desinit nec diebus. Præter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos spiritu sancto puerorum innocens ætas, quæ in extasi videt oculis, & audit,

Lucæ 12.
Marci 3.
1.Cor. 10.
1.Cor. 11.

& loquitur ea quibus nos dominus monere & instruere dignatur. Et audietis omnia quando me ad vos reducem fecerit dominus, qui vt secederē iussit. Interim temerarij & incauti & tumidi quidam inter vos, qui hominē non cogitant, vel dominum timeant, scientes quoniam si vltra in iisdem perseuerauerint, vtar ea admonitione, quam dominus iubet, vt interim prohibeantur offerre, acturi & apud nos, & apud cōfessores ipsos, & apud plebem vniuersam causam suā domino permittente, cum in sinum matris ecclesiæ recolligi cœperimus. De hoc & ad martyres, & confessores ipsos, & apud plebē literas feci, quas vtrasq; legi vobis mandaui. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi in domino semper bene valere, & nostri meminisse. Valete.

ARGVMEN. *Ad martyres & confessores epistola, qui lapsis petierunt pacē dari: & corripit presbyteros qui pacem dederūt.*

## CYPRIANVS, MARTYRIBVS ET CONFESSORIBVS CHARISSIMIS FRATRIBVS, SALVTEM. XLVI.

SOLLICITVDO loci nostri, & timor Dei compellit, fortissimi ac beatissimi martyres, admonere vos literis nostris, vt à quibus tam deuote & fortiter seruatur fides domino, ab iisdem lex quoq; & disciplina domini reseruetur. Nā cum omnes milites Christi custodire oporteat pręcepta imperatoris sui, tum vos magis præceptis eius obtemperare plus conuenit, qui exemplum ceteris facti estis & virtutis & timoris Dei. Et credideram quidem presbyteros & diaconos, qui illic præsentes sunt, monere vos & instruere plenissime circa euangelij legem, sicut & in præteritū semper sub antecessoribus nostris factū est, vt diaconi ad carcerem commeantes, martyrum desideria consiliis suis & scripturarum præceptis gubernarent: sed nunc cum maximo animi dolore cognosco, non tantum illic non suggeri diuina præcepta, sed adhuc potius impediri, vt ea quæ à vobis ipsis & circa Deum caute, & circa sacerdotem Dei honorifice fiunt, à quibusdam presbyteris resoluantur, qui nec timorem Dei, nec episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me literas direxeritis, quibus examinari desideria vestra & quibusdam lapsis pacem dare postulastis, cum persecutione finita conuenire in vnum cum Clero & recolligi cœperimus: illi contra euāgelij legem, contra vestram quoq; honorificeam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesin grauissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo & Clero in pœnitentiam impositam, offerre pro illis & eucharistiam dare, id est sanctum domini corpus profanare audeant, cū scriptum sit, *Qui ederit panem, aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini.* Et lapsis quidem potest in hoc venia cōcedi. Quis enim non mortuus viuificari properet? quis non ad salutem suam venire festinet? Sed præpositorum est præceptū tenere, & vel properantes vel ignorātes instruere, ne qui ouium pastores esse debent, lanij fiant. Ea enim concedere quæ in perniciem vertant, decipere est. nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. Vel ex vobis itaque discant, quod docere debuerant. Petitiones & desideria vestra episcopo seruent, ad pacem vobis petentibus dandam maturum & pacatum tempus expectantes. Ante est vt à domino pacem mater prior sumat, tunc secundum vestra desideria de filiorum pace tractetur. Et quoniam audio fortissimi & charissimi fratres, impudentia vos quorundam premi, & verecundiam vestram vim pati, oro vos quibus possum

1.Cor.11.

possum precibus, vt euangelij memores, & considerantes quæ & qualia in præteritũ antecessores vestri martyres concesserint, quàm solliciti in omnibus fuerint, vos quoque sollicite & caute petentium desideria ponderetis, vtpote amici domini, & cum illo postmodum iudicaturi, inspiciatis & actum, & opera, & merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera & qualitates cogitetis, ne si quid abrupte & indigne vel à vobis promissum, vel à nobis factum fuerit, apud gentiles quoque ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. Visitamur enim & castigamur frequenter, & vt in nobis domini mãdata incorrupta & inuiolata permaneant, admonemur. Quod quidem nec illic 1.Cor.11. apud vos cessare cognosco, quo minus plurimos quoque ex vobis instruat ad ecclesiæ disciplinam diuina censura. Hoc autem totum potest fieri, si ea quæ à vobis petuntur, ne facile tribuantur, religiosa contemplatione moderemini, intelligentes & comprimẽtes eos qui personas accipientes in beneficiis vestris, aut gratificantur, aut inlicitæ negociationis nundinas aucupantur. De hoc ad clerum & ad plebẽ literas feci, quas vtrasque legi vobis mandaui. Sed & illud ad diligentiam vestram redigere & emendare debetis, vt nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, vt dicatur, Communicet ille cum suis. Quod nunquam omnino à martyribus factũ est, vt incerta & cæca petitio inuidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet quando dicitur, Ille cũ suis, & possunt nobis viceni, & triceni, & amplius offerri, qui propinqui & affines, & liberti ac domestici esse asseuerarentur eius qui accepit libellum: & ideo peto vt eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorũ pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, & sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes literas dirigatis. Opto vos fratres fortissimi ac dilectissimi in domino semper bene valere, & nostri meminisse. Valete.

ARGVM. *Ad plebem scribit, significans quid ad eum martyres de lapsis petierint.*

## CYPRIANVS, FRATRIBVS IN PLEBE CONSISTENTIBVS, SALVTEM. XLVII.

INGEMISCERE vos & dolere ruinas fratrum nostrorum, ex me scio fratres charissimi, qui & ipse vobiscum pro singulis ingemisco pariter & doleo, & patior ac fetio, quod beatus Apostolus dicit, *Quis infirmatur,* inquit, *& ego nõ infirmor? quis scandalizatur, et ego non vror?* Et iterũ posuit in epi- 1.Cor.11. stola sua dicens, *Si patitur membrorum vnum, compatiuntur & cetera membra: et si lætatur vnum membrũ, & conlætantur cetera* 1.Cor.12. *membra.* Compatior ergo & condoleo fratribus nostris, qui lapsi & persecutionis infestatione prostrati, partem nostrorum viscerum secum trahentes, acrem dolorem nobis suis vulneribus intulerunt. Quibus potens est diuina misericordia medelã dare, properandũ tamẽ nõ puto, nec incaute aliquid & festinanter gerendum, ne dum temere pax vsurpatur, diuinæ indignationis offensa grauius prouocetur. Fecerunt ad nos de quibusdam beati martyres literas, petentes examinari desideria sua: cùm pace nobis omnibus à domino prius data, ad ecclesiam regredi cœperimus, examinabuntur singula præsentibus & iudicantibus vobis. Audio quosdam tamen de presbyteris nec euangelij memores, nec quid ad nos martyres scripserint cogitantes, nec episcopo honorem sacerdotij sui & cathedræ reseruantes, iam cum lapsis communicare cœpisse, & offerre pro illis, & eucharistiam dare, quando oporteat ad

hæc per ordinem peruenire. Nã cum in minoribus delictis, quæ non in Deũ committuntur, pœnitentia agatur iusto tempore, & exomologesis fiat inspecta vita eius qui agit pœnitentiam: nec ad cõmunicationẽ venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo & clero manus fuerit imposita, quanto magis in his grauissimis & extremis delictis caute omnia & moderate secundũ disciplinam domini obseruari oportet? Quod quidem nostri presbyteri & diacones monere debuerant, vt commendatas sibi oues fouerent, & diuino magisterio ad viam deprecandæ salutis instruerent. Ego plebis nostræ & quietem noui pariter & timorẽ, qui in satisfactione Dei & in deprecatione vigilarent, nisi illos quidam de præpositis gratificantes decepissent. Vel vos itaque singulos regite, & consilio ac moderatione vestra secundũ diuina præcepta lapsorum animos temperate. Nemo importuno adhuc tempore acerba poma decerpat. nemo nauem suam quassatam & perforatam fluctibus prius quàm diligenter eam refecerit, in altum denuo committat. nemo tunicam scissam accipere & induere properet, nisi eam ab artifice perito resartam viderit, & à fullone curatam receperit. Audiant quæso patienter consilium nostrum, expectent nostram regresionem, vt cum ad vos per Dei misericordiam venerimus, conuocatis coëpiscopis, plures secundũ domini disciplinam & confessorũ præsentiã & vestrã quoq; sentẽtiã beatorũ martyrũ literas, & desideria examinare possimus. De hoc ad clerum, & ad martyres, & ad confessores literas feci, quas vtrasq; legi vobis mandaui. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi in domino semper bene valere, & nostri meminisse. Valete.

*ARGVMENT. Ad clerum epistola, propter lapsos & catechumenos, ne vacui exirent.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. XLVIII.

MIROR vos fratres charissimi, ad multas epistolas meas, quas vobis frequenter misi, nihil rescripsisse, cum fraternitatis nostræ vel vtilitas vel necessitas sic vtique gubernetur, si à vobis instructi rerum gerendarum consilium limare possimus. Quoniam tamen video facultatem veniendi ad vos nondum esse, & iam æstatem cœpisse, quod tempus infirmitatibus assiduis & grauibus infestat, occurrendum puto fratribus nostris, vt qui libellos à martyribus acceperũt, & prærogatiua eorum apud Deum adiuuari possunt, si incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quencunque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, & vrgere exitus cœperit, apud diaconum quoque exomologeses facere delicti sui possint, vt manu eis in pœnitentiam imposita, veniant ad dominum cum pace, quam dari martyres literis ad nos factis desiderauerunt. Ceteram quoque partem plebis quę lapsa est, præsentia vestra fouete: & vt à fide & misericordia domini non deficiant, vestro solatio focillate. neque enim deserentur ab ope & auxilio domini, qui mites & humiles, & pœnitentiam vere agentes in bonis operibus perseuerauerint, quo minus illis quoque diuino remedio consulatur. Audientibus etiam si qui fuerint periculo præuenti, & in exitu constituti, vigilantia vestra non desit, implorantibus diuinã gratiam misericordia domini non denegetur. Opto vos fratres charissimi semper bene valere, & nostri meminisse. Fraternitatem vniuersam meo nomine salutate, & vt nostri meminerint, admonete & rogate. Valete.

ARGV

ARGVM. *Ad clerum epistola, de iis qui ad eucharistiam festinant.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. XLVIIII.

LEGI literas vestras fratres charissimi, quibus scripsistis salubre consilium vestrum non deesse fratribus nostris, vt temeraria festinatione deposita, religiosam patiētiam Deo præbeant: vt quando in vnum per eius misericordiā venerimus, de omnibus speciebus secundum ecclesiasticā disciplinam tractare possimus: maxime cum scriptum sit, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam.* Pœnitentiam Apoc. 2. autem ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperans, obsequiis suis & operibus iustis Dominum promeretur. Quoniam tamen significastis quosdam immoderatos esse, & communicationem accipiendam festinanter vrgere: & desiderastis in hac re formam vobis à me dari, satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis literis ad vos factis, credo: vt qui libellum à martyribus acceperunt, & auxilio eorum adiuuari apud dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua & periculo cœperint, exomologesi facta, & manu eis à vobis in pœnitentiam imposita, cum pace à martyribus sibi promissa ad dominum remittantur. Ceteri vero qui nullo libello à martyribus accepto inuidiam faciunt, quoniam non paucorū, nec ecclesiæ vnius, aut vnius prouinciæ, sed totius orbis hæc causa est, expectēt ante, de domini protectione, ecclesiæ ipsius publicam pacē: hoc enim & verecundiæ & disciplinæ & vitæ ipsi omnium nostrum conuenit, vt præpositi cū clero conuenientes, vt præsente etiā stantiū plebe, quibus & ipsis pro fide & timore suo honor habendus est, disponere omnia consilij communis religione possimus. Ceterū inreligiosum est, & ipsis quoque festinantibus perniciosum, vt cum extorres facti, & patria pulsi, ac bonis suis omnibus spoliati, nondum ad ecclesiam redierint: quidam de lapsis confessores ipsos præuenire, & ante ad ecclesiā introire festinent. Qui si nimium properent, habeant in sua potestate quod postulant, tempore ipso sibi plus quam postulant largiente. Acies adhuc geritur, & agon quotidie celebratur. Si commissi vere & firmiter pœnitet, & fidei calor preualet, qui differri nō potest, potest coronari. Opto vos fratres charissimi semper bene valere, & nostri meminisse. Fraternitatē vniuersam meo nomine salutate, & vt nostri memores sint, admonete. Valete.

ARGVMEN. *Ad clerum epistola, non esse temere pacem dandam lapsis.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. L.

DOMINVS loquitur & dicit, *Super quem respiciam, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos?* Esaiæ. 66. Hoc cū debeamus omnes esse, tū magis huiusmodi illi esse debent quibus laborandum est, vt post grauem lapsum vera pœnitentia & humilitate tota promereri dominum possint. Legi autem & vniuersorum confessorum literas, quas voluerunt per me collegis omnibus innotescere, & ad eos pacem à se datam peruenire. Quibus dum apud nos ratio constiterit, quid post commissum egerint, quæ res cum omnium nostrum consilium & sententiam

spectet, præiudicare ego & solum mihi rem communem vindicare non audeo. Et ideo instetur interim epistolis, quas ad vos proxime feceram: quarũ exemplum collegis quoque multis iam misi, qui rescripserunt placere sibi quod statuimus: nec ab eo recedendũ esse, donec pace nobis à domino reddita, in vnum conuenire, & singulorum causas examinare possimus. Sed & quid mihi Calidonius collega meus scripserit, quidque ego ei rescripserim, vt sciretis, vtriusque epistolæ exemplum literis meis iunxi: quod totum peto fratribus nostris legatis, vt magis ac magis ad patientiam componantur: nec delicto priori adiiciant adhuc aliud delictum, dum nec nobis nec euangelio volũt seruire: nec secundũ vniuersorum confessorum literas, causas suas examinari permittunt. Opto vos fratres charissimi, semper bene valere, & nostri meminisse. Fraternitatem vniuersam salutate. Valete.

ARGVMEN. *Ad Calidonium episcopum epistola, insinuans quid super lapsis egerit.*

## CYPRIANVS, CALIDONIO FRATRI, SALVTEM. LI.

ACCEPIMVS literas tuas frater charissime, satis sobrias & integritatis ac fidei plenas: nec miramur, si exercitatus & in scripturis dominicis peritus, cautè omnia & cõsulte geras. Rectè autem sensisti circa impertiendam fratribus nostris pacem, quam sibi ipsi per veram pœnitentiam & dominicæ confessionis gloriam reddiderunt, sermonibus suis iustificati, quibus se ante damnauerant. Cum ergo abluerint omne delictum, & maculam primam adsistente sibi domino posteriore virtute deleuerint, iacere vltra sub diabolo quasi prostrati nõ debent, qui extorres facti, & bonis suis omnibus spoliati, erexerunt se, & cum Christo stare cœperunt. Atque vtinã sic ceteri post lapsum pœnitentes in statum pristinum reformentur: quos nunc vrgentes & pacẽ temere atque importune extorquentes, quomodo disposuerimus vt scires, librum tibi cum epistolis numero quinque misi: quas ad clerum & ad plebem, & ad martyres quoqꝫ & confessores feci. Quæ epistolæ etiã plurimis collegis nostris missæ placuerunt, & rescripserunt se quoque nobiscum in eodem consilio secundum catholicam fidem stare. Quod ipsum tu etiam ad collegas nostros, quos potueris, transmittes, vt apud omnes vnus actus & vna consensio secundum domini præcepta teneatur. Opto te frater charissime, semper bene valere.

ARGVM. *Ad clerum Romæ consistentem epistola, insinuans se ab eo de morte Vrbici collegæ sui certiorem redditum.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS ROMAE CONSISTENTIBVS FRATRIBVS, SALVTEM. LII.

CVM de excessu boni viri collegæ mei rumor apud nos incertus esset, fratres charissimi, & opinio dubia nutaret, accepi à vobis literas ad me missas per Clementiũ hypodiaconum: quibus plenissime de glorioso eius exitu instruerer. Et exultaui satis, quod pro integritate administrationis eius, cõsummatio quoque honesta processerit. In quo vobis quoque plurimum gratulor, quod eius memoriam tã celebri & illustri testimonio prosequamini: vt per vos innotesceret no-

ret nobis, quod & vobis esset circa præpositi memoriam gloriosum, & nobis quoque fidei ac virtutis præberet exemplum. nam quantum perniciosa res est ad sequentium lapsum ruina præpositi, in tantum contra vtile est & salutare, cum se episcopus per firmamentum fidei, fratribus præbet imitandum. Legi etiam alias literas, in quibus nec quis scripserit, nec ad quos scriptum sit, significanter expressum est. Et quoniam me in iisdem literis & scriptura, & sensus & chartæ ipsæ quoque mouerunt, ne quid ex vero vel subtractum sit vel immutatū, eandem ad vos epistolā authenticā remisi, vt recognoscatis an ipsa sit quā Clementio hypodiacono perferendā dedistis. perquā etenim graue est, si epistolæ clericæ veritas mendacio aliquo & fraude corrupta est. Hoc igitur vt scire possimus, & scriptura & subscriptionean vestra sit recognoscite, & nobis quid sit in vero rescribite. Opto vos fratres charissimi, semper bene valere. Valete.

ARGVMEN. *Ad clerum, insinuans quod vtrasque Romæ literas misisset, fecissetq; Optatum hypodiaconū, & Saturum lectorem.*

CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. LIII.

NE quid conscientiā vestrā lateret fratres charissimi, quid mihi scriptū sit, quidue ego rescripserim, vtriusq; epistolæ exēplum vobis misi: & credo vobis id quod rescripsi, nō displicere. Sed & illud ad vos perferre literis meis debui, vrgēte causa, & Clero in vrbe consistēti literas me misisse: & quoniā oportuit me per clericos scribere: scio autē nostros plurimos absentes esse: paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere: necesse fuit nouos aliquos cōstituere qui mitterētur. Fecisse autem me sciatis lectorem Saturum & hypodiaconū Optatum confessorē: quos iampridem communi cōsilio Clero proximo feceramus, quando aut Saturo die Paschæ semel atque iterum lectionem dedimus: aut quomodo cum presbyteris doctoribus lectores diligentes probaremus, Optatum inter lectores doctorū audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia quæ esse deberent in his qui ad Clerum parabantur. Nihil ergo à me absentibus vobis nouum factum est: sed quod iam pridem communi consilio omnium nostrum cœperat, necessitate vrgente promotum est. Opto vos fratres charissimi semper bene valere, & nostri meminisse. fraternitatem salutate. Valete.

ARGVM. *Ad Fortunatum epistola & ceteros, de his qui per tormenta superantur.*

CYPRIANVS, FORTVNATO, HAIMO, Optato, Priuatiano, Donatulo & Felici fratribus, S. LIIII.

SCRIPSISTIS mihi fratres charissimi, quod cū in Capsensi ciuitate propter ordinationem episcopi essetis, pertulerit ad vos nuper frater & collega noster, Ninum, Clementianum, & Florum, fratres nostros, qui in persecutione apprehensi prius fuerant, & nomen domini confessi violentia magistratus & populi frementis impetum vicerant: postmodum cum apud proconsulem pœnis grauibus excruciarentur, vi tormentorum subactos esse & de gradu glo-

riæ,ad quam plena fidei virtute tendebant,diutinis cruciatibus excidisse: nec tamen post hunc grauem lapsum non voluntate, sed necessitate susceptum, à pœnitentia agenda per hoc triennium destitisse: de quibus consulendum putastis,an eos ad communicationem iam fas esset admittere. Et quidẽ quod mei ad animi sententiam pertinet, puto his indulgentiam domini non defuturam,quos constat stetisse in acie,nomen domini confessos esse,violẽtiam magistratuum, & populi furentis incursum immobiles fidei obstinatione vicisse,passos esse carcerem diu,inter minas proconsulis & fremitum populi circunstantis, tormentis laniantibus ac longa iteratione cruciatibus repugnasse:vt quod in nouissimo infirmitate carnis subactum videtur,merito rum præcedentium defensione releuetur:& sit satis talibus gloriã perdidisse, non tamen debere nos eis & veniæ locum cludere, atque eos à paterna pietate,& à nostra communicatione priuare,quibus æstimamus ad deprecandã clementiam domini posse sufficere,quòd triennio iugiter & dolenter,vt scribitis,cum summa pœnitentiæ lamentatione planxerunt. Certe non puto incaute & temere his pacem committi, quos videmus militiæ suæ fortitudine nec prius pugnæ defuisse:& si acies etiam denuo venerit,gloriam suam posse reparare. Nam cum in concilio placuerit,pœnitentiã agentibus,in infirmitatis periculo subueniri & pacem dari, debent vtique in accipienda pace præcedere: quos videmus non animi infirmitate cecidisse,sed in prælio congressos & vulneratos,per imbecillitatem carnis confessionis suæ coronam non potuisse perferre, maxime cum cupientibus mori non permitteretur occidi, sed tandiu fessos tormenta laniarent,quandiu non fidẽ,quæ inuicta est,vincerent,sed carnẽ quę infirma est,fatigarent. Quoniam tamen scripsistis,vt cũ pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractẽ, & res tãta exigit maius & impensius de multorum collatione consilium, & nunc omnes fere inter prima paschæ solennia apud se cum fratribus demorantur,quando solennitati celebrandæ apud suos satisfecerint, & ad me venire cœperint, tractabo cum singulis plenius, vt de eo quod consuluistis figatur apud nos & rescribatur vobis firma sententia,à multorum sacerdotum consilio ponderata. Opto vos fratres charissimi,semper bene valere.

*ARGVMENT. Ad clerum, de cura pauperum.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIAconis fratribus charissimis,salutem. LV.

SALVTO vos fratres charissimi,per Dei gratiam incolumis, optans cito ad vos venire, vt desiderio tã meo quàm vestro,& omnium fratrũ satisfiat. Oportet nos tamen paci cõmuni consulere,& interdum quanuis cũ tædio animi nostri deesse vobis, ne præsentia nostri inuidiam & violentiã gentilium prouocet: & simus auctores rũpendę pacis,qui nos magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis rebus cõpositis me venire debere: aut si ante dominus dignatus fuerit ostendere, tunc ad vos veniam. Vbi enim mihi aut melius possit esse?aut lætius quam illic vbi me Deus & credere voluit & crescere? Viduarum & infirmorum & omnium pauperum curam peto diligenter habeatis: sed & peregrinis, si qui indigentes fuerint, sumptus suggeratis de quantitate mea propria,quam apud Rogatianum compresbyterũ nostrum dimisi:quæ quantitas, ne forte iam vniuersa erogata sit, misi eidem per Naricum acoluthum aliam portionem, vt largius & promptius circa laborantes fiat operatio. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

ARGV-

*ARGVM. Ad Seagrium & Rogatianum & ceteros confessores in carcere constitutos consolatoria, vt charitatis futuræ gloriam cogitantes, pressuras omnes viriliter calcent.*

## CYPRIANVS, ROGATIANO ET SEAGRIO ET CETERIS CONFESSORIBVS IN DOMINO, perpetuam salutem. LVI.

SALVTO vos fratres charissimi, optans ipse quoq; conspectu vestro frui, si me ad vos peruenire loci conditio permitteret. quid enim mihi optatius & lætius possit accidere, quàm nunc vobis inhærere, vt complecteremini me manibus illis quę puræ & innocentes & dominicam fidem seruantes, sacrilega obsequia respuerunt? quid iucundius & sublimius, quàm osculari nunc ora vestra, quæ gloriosa voce dominum confessa sunt? conspici etiam præsentem ab oculis vestris, qui despecto seculo, conspiciendo deo digni extiterunt? Sed quoniam huic lætitiæ interesse facultas non datur, has pro me ad aures & ad oculos vestros vicarias literas mitto, quibus gratulor pariter & exhortor, vt in confessione cælestis gloriæ fortes & stabiles perseueretis, & ingressi viam dominicæ dignationis ad accipiendam coronam spiritali virtute pergatis, habentes dominum protectorem & ducem, qui dixit, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem mundi.* Matth.28. O beatum carcerem, quem inlustrauit vestra præsentia. ô beatum carcerem, qui homines Dei mittit ad cælum. ô tenebras lucidiores sole ipso, & luce hac mundi clariores, vbi modo constituta sunt Dei templa, & sanctificata diuinis confessionibus membra vestra. Nec quicquam nunc versetur in cordibus & mentibus vestris, nisi diuina præcepta & mandata cælestia, quibus vos ad tolerantiam passionis spiritus sanctus semper animauit. nemo mortem cogitet, sed immortalitatem: nec temporariam pœnam, sed gloriam sempiternam, cum scriptum sit, *Preciosa est in conspectu Dei mors iustorum eius.* Psal.115.& 50. & iterum, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Et iterum vbi loquitur scriptura diuina de tormentis quæ martyres Dei consecrant, & in ipsa passionis probatione sanctificant, *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. Et in paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentauit illos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent: iudicabunt nationes & dominabuntur populis, & regnabit Dominus eorum in perpetuum.* Sapien. 3. Quando ergo iudicaturos vos & regnaturos cum Christo domino cogitatis, exultetis necesse est, & futurorum gaudio præsentia supplicia calcetis, scientes ab initio mundi sic institutum, vt laboret istic in seculari conflictatione iustitia, quando in origine statim prima Abel iustus occiditur: & exinde iusti quique & prophetæ, & apostoli missi, Gen.4. quibus omnibus dominus quoque in seipso constituit exemplum, docens ad suum regnum non nisi eos qui se per suam viam secuti sint, peruenire, dicens, *Qui amat animam suam in isto seculo, perdet illam. & qui odit animam suam in isto seculo, in vitam æternam conseruabit illam,* Ioan.12. & iterum, *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam verò non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest & animam & corpus occidere in gehennā.* Matth.10. Paulus etiam nos adhortatur, vt qui ad domini promissa venire cupimus, imitari dominum in omnibus debeamus. Rom.8. *Sumus, inquit, filij Dei, si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si quidem compatiamur, vt & commagnificemur.* Addit etiam compara-

Rom. 8. tionem præsentis temporis, & futuræ claritatis, dicens, *Non sunt condigna passiones huius temporis ad superuenturam claritatem quæ reuelabitur in nobis.* Cuius claritatis gloriam cogitantes, pressuras omnes & persecutiones tolerare nos conuenit, quia etsi sunt multæ pressuræ iustorum, ex omnibus tamen liberantur qui in domino confidunt. Beatas etiam fœminas saluto quæ vobiscum sunt in eadem confessionis gloria constitutæ, quæ dominicam fidem tenentes, & sexu suo fortiores non solum ipsæ ad coronam proximæ sunt, sed & ceteris quoque fœminis exemplum de sua constantia præbuerunt. Ac ne quid deesset ad gloriam numeri vestri, vt omnis vobiscum & sexus & ætas esset in honore, pueros etiam vobis gloriosa confessione sociauit diuina dignatio, repræsentans nobis tale aliquid, quale Ananias, Azarias & Misael, inlustres pueri aliquãdo fecerunt: quibus inclusis in camino cesserunt ignes, & refrigerij locum flammę dederunt, præsente cum illis domino, & probante quod in confessores & martyres eius nihil posset gehennæ ardor operari, sed quod qui in deum crederent, incolumes essent, & tuti in omnibus perseuerarent. Et vt consideretis diligentius, pcto pro vestra religione, quæ apud illos pueros fides fuerit, quæ promereri plenius deum potuit. Ad omnia enim parati, sicut omnes esse debemus, aiunt regi Nabuchodonosor, *Rex, non*
Dan. 3. *opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos seruimus, potens eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, liberare nos: & si non, notum sit tibi, quoniam diis tuis non seruimus, & imaginem auream quam statuisti, non adoramus.* Cum se & crederent, & pro fide sua scirent posse etiam de præsenti supplicio liberari, iactare hoc tamen & vindicare sibi noluerunt dicentes, Et si non, ne minor esset confessionis virtus sine testimonio passionis, addiderunt posse omnia deum facere, sed tamen non in hoc fidere, vt liberari in præsentia vellẽt, sed illam libertatis & securitatis æternæ gloriam cogitarẽt. Quam fidem nos quoque retinentes, & die ac nocte meditantes, toto corde ad deum prompti, contemptu præsentium, futura tantummodo cogitemus, fructum regni æterni, complexum & osculum & conspectum Dei, vt sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem, viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute & diuina dignatione facientem, qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper & sobrio, excipiens ferocientis populi impetum, primum hospitium vobis in carcere præparauit, & metator quodammodo vester, nunc quoq; vos antecedit. Quod vt consummetur in vobis, assiduis orationibus dominum deprecamur, vt initiis ad summa pergentibus, quos cõfiteri fecit, faciat & coronari. Opto vos fratres charissimi ac beatissimi in Domino semper bene valere, & ad coronam cælestis gloriæ peruenire.

## CAECILII CYPRIANI, QVOD IDOLA DII NON SINT. LVII.

ARGVM. *Docet contra Paganos, idola deos non esse, nec ab his regna defendi, quæ acceptũ tempus certo fine custodiunt: & vnum verum Deum esse & dominum omnium, quem Christiani colunt.*

QVOD idola dij non sint, & quod vnus Deus sit: & quod in credentibus ratum sit, deos non esse quos colit vulgus, hinc notum est. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos, postmodum etiam in morte cœperunt: inde illis instituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulachra. nam & immolabant hostias, & dies festos dando honores cele-

tes celebrabant:inde posteris facta sunt sacra, quæ primis fuerant adsumpta solatia: & videamus, an stet hæc apud singulos veritas. Melicertes & Leucothea præcipitantur in maria,& fiunt postmodum maris numina. Castor & Pollux alternis moriuntur, vt viuant. Æsculapius vt in Deum surgat, fulminatur. Hercules vt hominem exsuat, Oeteis ignibus concrematur. Apollo Admeti pecus pauit. Laomedonti muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix instructor accepit. Antrum Iouis in Creta videtur, & sepulchrum eius ostenditur, & ab eo Saturnum fugatum manifestum est: inde Latium de latebra eius, nomen accepit. hic literas imprimere, hic signate nummos in Italia primus instituit, inde ærarium Saturni vocitatur. nam & rusticitatis hic cultor fuit, inde ferens falcem pingitur: hunc fugatum hospitio, Ianus exceperat, de cuius nomine Ianiculũ dictum est, & mensis Ianuarius institutus est: ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus, annum incipientem pariter ac recedentem spectare videatur. Mauri vero manifeste reges colunt, nec vllo velaměto hoc nomen obtexunt: vnde per gentes & prouincias singulas varia deorum religio mutatur, dum non vnus ab omnibus Deus colitur, sed & propria cuique maiorum suorum cultura seruatur. Hoc ita esse Alexander Magnus insigni volumine ad matrem suam scripsit, metu suæ potestatis proditũ sibi de diis hominibus, à sacerdote secretũ, quod maiorum & regum memoria seruata sit: inde colendi & sacrificandi ritùs inoleuit. Si autem aliquando dij nati sunt, cùr non hodiéque nascuntur? nisi forte Iupiter senuit, aut partus in Iunone defecit. Cur vero deos putas pro Romanis posse, quos videas nihil prorsus aduersus eorum arma valuisse? Romanorum enim vernaculos deos nouimus: est Romulus peierãte Proculo, deus factus: & Picus, & Tiberinus, & Pilumnus, & Consus, quem Deum fraudis, velut consiliorum Deum coli Romulus voluit, postquam in raptum Sabinarum perfidia prouenit: Deam quoque Cloacinam Tatius inuenit & coluit, Pauorem Hostilius atque Pallorem: mox à nescio quo Febris dedicata, & Acca & Flora meretrices: hi dij Romani. Ceterum Mars Thracius, & Iupiter Creticus, & Iuno vel Argiua, vel Samia, vel Pœna: & Diana Taurica, & deûm mater Idæa: & AEgyptia portenta, non numina, quæ vtique si quid potestatis habuissent, sua ac suorum regna seruassent. Plane sunt apud Romanos & victi Penates, quos AEneas profugus aduexit. Est & Venus calua, multo hic turpius calua, quàm apud Homerum vulnerata. Regna autem non merito accidunt, sed sorte variantur. Ceterum imperium ante tenuerunt & Assyrij, & Persæ: & Græcos, & AEgyptios regnasse cognouimus. Ita vicibus potestatum, Romanis quoq; vt & ceteris imperãdi tempus obuenit. Ceterũ si ad origině redeas, erubescas. Populus de sceleratis & nocentibus congregatur, & asylo constituto, facit numerum impunitas criminum. nunc vt rex ipse principatum habeat ad crimina, fit Romulus parricida: atque vt matrimonium faciat, rem concordiæ per discordias auspicatur. rapiunt, ferociunt, fallunt, ad copiam ciuitatis agendam. Nuptiæ sunt illis rupta hospitij fœdera, & cum soceris bella crudelia. Est & gradus summus in Romanis honoribus, consulatus. Sic consulatum cœpisse videmus, vt regnum. Filios interficit Brutus, vt crescat de suffragio sceleris commẽdatio dignitatis. Non ergo de religionibus sanctis, nec de auspiciis, aut auguriis Romana regna creuerunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. Ceterum & Regulus auspicia seruauit, & captus est: & Mancinus religionem tenuit, & sub iugum missus est. Pullos edaces habuit Paulus, & apud Cãnas tamen cæsus est. C. Cæsar ne ante brumam in Africam nauigia transmitteret, auguriis & auspiciis retinentibus spreuit: eo facilius & nauigauit & vicit. Horum autem omnium ratio est illa quæ fallit & decipit, & præstigiis cæcantibus veritatem, stultum &

prodigum vulgus inducit. Spiritus insinceri & vagi, qui postea quàm terrenis vitiis immersi sunt,& à vigore cælesti terreno contagio recesserunt,non desinunt perditi perdere,& deprauati errorem prauitatis infundere. Hos & poëtæ dæmonas norunt,& Socrates instrui se & regi ad arbitrium dæmonis prædicabat:& Magis inde est ad perniciosa vel ludicra potentatus, quorum tamen præcipuus Ostanes formam veri Dei negat conspici posse,& angelos veros sedi eius dicit adsistere.In quo & Plato pari ratione consentit,& vnum deum seruans,ceteros angelos,vel dæmonas dicit.Hermes quoque Trismegistus vnum deum loquitur,eumque incomprehensibilem atque inæstimabilem confitetur. Hi ergo spiritus sub statuis atque imaginibus consecratis delitescunt.Hi adflatu suo vatum pectora inspirant, extorum fibras animant, auium volatus gubernant,sortes regunt,oracula efficiunt,falsa veris semper inuoluunt. nam & falluntur & fallunt, vitam turbant, somnos inquietant: irrepentes etiam, in corporibus occulte mentes, terrent,mẽbra distorquent, valetudinem frangunt,morbos lacessunt, vt ad cultum sui cogant: vt nidore altarium & rogis pecorum saginati, remissis quæ constrinxerant, curasse videantur.Hæc est de illis medela,cum ipsorum cessat iniuria:nec aliud his studium est, quàm à deo homines auocare, & ad superstitionem sui ab intellectu veræ religionis auertere:& cum sint ipsi pœnales,quærere sibi ad pœnam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. Hi tamen adiurati per deum verum, nobis statim cedunt,& fatentur, & de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce & operatione, maiestatis occultæ flagellis cædi,igni torreri,incremẽto pœnæ propagantis extendi,eiulare,gemere,deprecari:vnde veniant,& quando discedant,ipsis etiam qui se colunt audientibus,confiteri:& vel exiliunt statim,vel euanescunt gradatim, prout fides patientis adiuuat, aut gratia curantis adspirat. Hinc vulgus in odium nostri nominis cogunt, vt nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint,aut damnare non possint. Vnus igitur omnium Dominus est Deus. neque enim illa sublimitas potest habere consortẽ,cum sola omnem teneat potestatem. Ad diuinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando vnquam regni societas,aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit? sic Thebanorum germanitas rupta, & permanens rogis dissidentibus etiam in morte discordia: & Romanos geminos vnum non capit regnum,quos vnũ vteri cepit hospitium. Pompeius & Cæsar affines fuerunt,nec tamẽ necessitudinis fœdus in æmula potestate tenuerunt.Nec hoc tu de homine mireris,cum in hoc omnis natura consentiat.Rex vnus est apibus,& dux vnus in gregibus,& in armentis rector vnus: multò magis mundi vnus est rector,qui vniuersa quæcunque sunt,verbo iubet,ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior est: nec comprehendi,tactu purior est:nec æstimari,sensu maior est.& ideo sic eum digne æstimamus,dum inæstimabilem dicimus. Quod vero templum habere possit deus, cuius templum totus est mundus, & cum homo latius maneat, intra vnam ædiculam vim tantæ maiestatis includat? In nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. nec nomen Dei quæras, Deus nomen est illi.Illic vocabulis opus est, vbi propriis adpellationum insignibus multitudo dirimenda est: Deo qui solus est, Dei vocabulum totum est. Ergo vnus est, & vbique totus diffusus est, nam & vulgus in multis Deum naturaliter confitetur,cum mens & anima sui auctoris & principis admonetur.Dici frequenter audimus, O Deus:&,Deus videt:&, Deo commendo:&, Deus mihi reddet:& Quod deus vult:&,Si deus dederit. At quæ est hæc summa delicti, nolle agnoscere quẽ ignorare non possis? Quod vero & Christus sit,& quomodo per ipsum nobis salus venerit,sic est ordo,sic ratio: Iudæis primũ erat apud

apud Deum gratia:sic olim iusti erant, sic maiores eorum religionibus obediebant.Inde illis & regni sublimitas floruit,& generis magnitudo prouenir. Sed illi negligentes disciplinæ, superbi postmodum facti, & fiducia patrum inflati,dum diuina præcepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. Quàm fuerit illis vero profana vita, quæ contracta sit violatæ religionis offensa,ipsi quoque testantur, qui etsi voce tacent, exitu confitentur. Dispersi & palabundi vagantur, soli & cæli sui profugi per hospitia aliena iactantur. Necnon Deus ante prædixerat fore, vt vergente seculo, & mundi fine iam proximo, ex omni genere & populo & loco cultores sibi allegeret deus multo fideliores, & melioris obsequij, qui indulgentiam de diuinis muneribus haurirent, quam acceptam Iudæi contemptis religionibus perdidissent. Indulgentiæ igitur huius & gratię disciplinæque arbiter & magister,sermo & filius dei mittitur,qui per prophetas omnes retro inluminator & doctor humani generis prædicabatur.Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius & gloria. hic in virginem inlabitur, carnē spiritu sancto cooperante induitur. Deus cum homine miscetur: hic Deus noster,hic Christus est,qui mediator duorum,hominem induit,quem perducat ad patrem. Quod homo est, esse Christus voluit, vt & homo posit esse quod Christus est. Sciebant & Iudæi Christum esse venturum:nam hoc illis semper prophetis monētibus annunciabatur: sed significato duplici eius aduentu:vno,qui exercitio & exemplo hominis fungeretur:altero, qui Deum fateretur, non intelligendo primum aduentum,qui in passione præcessit occultus, vnum tantum credunt qui erit in potestate manifestus. Quod autem hoc Iudæorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit. Sic erant sapientiæ & intelligentiæ cæcitate multati,vt qui vita indigni essent, haberent vitam ante oculos,nec viderent. Itaq; cum Christus Iesus secundum à prophetis ante prædicta,verbo & vocis imperio dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos restringeret, leprosos purgaret,inluminaret cæcos,claudis gressum daret,mortuos rursus animaret,cogeret sibi elementa famulari,seruire ventos,maria obedire, inferos cedere,Iudæi qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis & corporis,existimabant magum de licentia potestatis. Hunc magistri eorum atque primores,hoc est,quos & doctrina ille & sapientia reuincebat, accensa ira & indignatione prouocata, postremo detentum,Pontio Pilato,qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt,crucem eius & mortem suffragiis violentis ac pertinacibus flagitātes.Hoc eos facturos & ipse prædixerat, & prophetarum omnium testimonium sic ante præcesserat,Oportere illum pati,non vt sentiret mortem,sed vt vinceret:& cum passus esset, ad superos denuo regredi, vt vim diuinæ maiestatis ostenderet. Fidem itaque, rerum cursus impleuit. nam & crucifixus, præuento carnificis officio,spiritum sponte dimisit,& die tertio rursus à mortuis sponte surrexit. Adparuit discipulis suis talis vt ante fuerat, & agnoscendum se videntibus præbuit, simul victus & substantiæ corporalis firmitate conspicuus ad dies quadraginta remoratus est, vt denuo ad præcepta vitalia instrui possent, & discerent quæ docerent. Tunc in cælum circumfusa nube sublatus est,vt hominem quem dilexit, quem induit,quem à morte protexit,ad patrem victor imponeret. Iam venturus è cælo ad pœnam diaboli, & ad censuram generis humani,vltoris vigore,& iudicis potestate: per orbē vero discipuli magistro & deo monente diffusi, præcepta Dei in salutem darent,ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent:cæcos & ignaros,ad agnitionem veritatis ocularent.Ac ne esset probatio minus solida,& de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur. Dolor qui veritatis testis est, admouetur,vt Christus dei filius, qui hominibus ad vitam

datus creditur, non tantum præconio vocis, sed & passionis testimonio prædicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, cælum pariter & patrem quærentibus & credentibus pollicentem. Quod est Christus, erimus Christiani, si Christum fuerimus secuti.

*ARGVM. Cypriani nonnullorúmque coepiscoporum ad Pomponium epistola de virginibus Deo dicatis.*

## CYPRIANVS, CAECILIVS, VICTOR, SEDATVS, TERTVLLVS, CVM PRESBYTERIS QVI PRAESENTES aderant, Pomponio fratri, salutem. LVIII.

LEGIMVS literas tuas frater charissime, quas per Paconium fratrem nostrum misisti, postulans & desiderans vt tibi rescriberemus, quid nobis de his virginibus videatur, quæ cum semel statum suum continenter & firmiter tenere decreuerunt, detectæ sint postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex quibus vnum diaconum esse dicis. Plane easdem quę se cum viris dormisse cōfessæ sint, asseuerare se integras esse. Circa quam rem, quoniam consilium nostrum desiderasti, scias nos ab euangelicis & apostolicis traditionibus nō recedere, quo minus fratribus & sororibus nostris constanter & fortiter consulatur, & per omnes vtilitatis & salutis vias ecclesiastica disciplina seruetur, cum Dominus loquatur & dicat, *Et dabo vobis pastores secundum cor meum,*
Hiere 3. *& pascent vos pascentes cum disciplina.* & iterū scriptū sit, *Disciplinam qui abiicit,*
Sapien. 3. *infelix est*: & in psalmo quoque spiritus sanctus admoneat & instruat dicens,
Psal. 2. *Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, & pereatis à via recta, cum exarserit cito ira eius super vos.* Primo igitur in loco frater charissime, & præpositis & plebi nihil aliud elaborandum est, quàm vt qui Deum timemus, cum omni obseruatione disciplinæ diuina præcepta teneamus, nec patiamur errare fratres nostros, & pro arbitrio & fructu suo viuere, sed ad vitam singulis fideliter consulere: nec pati virgines cum masculis habitare, non dico simul dormire, sed nec simul viuere: quando & sexus infirmus, & ætas adhuc lubrica per omnia frenari à nobis & regi debeat, ne diabolo insidianti & sæuire cupienti, ad nocendum detur occasio: quando & Apostolus dicat, *Nolite locum*
Ephes 4. *dare diabolo.* Liberanda est vigilanter de periculosis locis nauis, ne inter scopulos & saxa frangatur. Exuēda est velociter de incendio sarcina, priusquam flammis superuenientibus concremetur. Nemo diu tutus est, periculo proximus: nec euadere diabolum seruus Dei poterit, qui se diaboli laqueis implicauit. Intercedendum est cito talibus, vt separentur, dum adhuc separari innocentes possunt, quia diuidi postmodum nostra intercessione non poterūt, posteaquàm grauissima conscientia cohæserint. Denique quàm graues multorum ruinas hinc fieri videmus, & per huiusmodi inlicitas & periculosas cōiunctiones corrumpi plurimas virgines cum summo animi nostri dolore cōspicimus. Quod si se ex fide Christo dicauerint, pudicę & castę sine vlla fabula perseuerent, ita fortes ac stabiles pręmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem delictis suis cadant. Certe nullum fratribus aut sororibus scandalū faciant, cum scriptum sit, *Si cibus scandalizat fratrem, non manducabo carnem in seculum, ne fratrem scandalizem.* Nec aliqua putet se posse hac excusatione defendi, quod inspici & probari possit an virgo sit, cum & manus obstetricum & oculi sæpe fallan-

fallantur. Et si incorrupta inuenta fuerit virgo ex ea parte sua qua mulier potest esse, potuerit tamen & ex alia corporis parte peccasse, quæ corrumpi potest, & tamen inspici non potest. Certe ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio & osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur? Si superueniens maritus sponsam suam iacentem cum altero videat, nónne indignatur & fremit, & per zeli dolorem fortassis & gladium in manum sumit? Quia Christus dominus & iudex noster, cum virginem suam sibi dicatam, & sanctitati suæ destinatam iacere cum altero cernit, quàm indignatur & irascitur, & quas pœnas incestis eiusmodi coniunctionibus comminatur? Cuius vt gladium spiritalem, & venturum iudicij diem vnusquisque fratrum possit euadere, omni consilio prouidere & elaborare debemus. Et cum omnes omnino disciplinam tenere oporteat, multo magis præpositos & diaconos curare hoc fas est, qui exemplum & documentum ceteris de conuersatione & moribus suis præbeant. Quomodo enim possunt integritati & continentiæ præesse, si ex ipsis incipiant corruptelæ, & vitiorum magisteria procedere? Et idcirco consulte & cum vigore fecisti frater charissime, abstinendo diaconum, qui cum virgine sæpe mansit, sed & ceteros qui cum virginibus dormire consueuerunt. Quod si pœnitentiam huius inliciti concubitus sui egerint, & à se inuicem recesserint, inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, & si virgines inuentæ fuerint, accepta communicatione ad ecclesiam admittantur: hac tamen interminatione, vt si ad eosdem masculos post modum reuersæ fuerint, aut si cum eisdem in vna domo & sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiiciantur, nec in ecclesiam postmodum tales facile recipiantur. Si autem de eis aliquæ corruptæ fuerint deprehensæ, agant pœnitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est. Et ideo æstimato iusto tempore, postea exomologesi facta, ad ecclesiam redeant. Quod si obstinate perseuerant, nec se ab inuicem separant, sciant se cum hac sua impudica obstinatione nunquam à nobis admitti in ecclesiam posse, ne exemplum ceteris ad ruinas delictis suis facere incipiant. Nec putent sibi vitæ aut salutis constare rationem, si episcopis & sacerdotibus obtemperare noluerint, cum in Deuteronomio dominus Deus dicat, *Et homo quicunque fecerit in superbia vt non exaudiat sacerdotem, aut iudicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, & omnis populus cum audierit, timebit, & non aget impie etiam nunc.* Deut. 17. Interfici Deus iussit, sacerdotibus suis non obtemperantes, iudicibus à se ad tempus constitutis non obedientes: & tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc & circuncisio carnalis manebat: nunc autem, quia circuncisio spiritalis esse ad fideles seruos Dei cœpit, spiritali gladio superbi & contumaces necantur, dum de ecclesia eiiciuntur. Neque enim viuere foris possunt, cum domus Dei vna sit, & nemini salus esse nisi in ecclesia possit. Indisciplinatos autem perire, dum non audiunt nec obtemperant salubribus preceptis, testatur scriptura diuina quę dicit, *Non diligit indisciplinatus castigantem se: qui autem oderunt correptiones, turpiter consumentur.* Ergo ne indisciplinati consumantur & pereant, da operam frater charissime, vt quantum potes consiliis salutaribus fraternitatem regas, & singulis ad salutem suam consulas. Arcta & angusta est via per quam ingredimur ad vitam: sed summus & magnus est fructus cum peruenimus ad gloriam. Qui se semel castrauerunt propter regnum cælorum, Deo per omnia placeant, nec sacerdotes Dei ecclesiam Domini contemnentes, scandalo se fratribus offerant. Et si ad præsens à nobis contristari videntur, nos tamen in salubri persuasione maneamus, scientes & Apostolum dixisse, *Ergo ego inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?* Galat. 4. Quod si obtemperauerint,

P

nobis, gratissimum est, stantes eos ad salutem pariter dignatione nostri sermonis formauimus. si autem quidam de peruersis obtemperare noluerint, Galat.1. sequamur eundem Apostolum dicentem, *Si hominibus placerem, Christi seruus non essem*: si quibusdam suadere non possumus, vt eos Christo placere faciamus, nos certe, quod nostrum est, Christi domini & Dei nostri præcepta seruantes, placeamus. Opto te frater charissime semper bene valere.

ARGVM. *Ad Antonianum de Cornelio & schismatico Nouatiano epistola, in qua declarat quid erga lapsos egerit, docens neminem à pœnitentia agenda debere prohiberi.*

## CYPRIANVS, ANTONIANO FRATRI, SALVTEM. LVIIII.

ACCEPI primas literas tuas frater charissime, concordiam collegij sacerdotalis firmiter obtinentes, & catholicæ ecclesiæ cohęrentes, quibus significasti cum Nouatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum, & cum Cornelio coëpiscopo nostro vnum tenere cõsensum. Scripsisti etiam, vt exemplum earundem literarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, vt deposita omni sollicitudine iam sciret te secum, hoc est cum catholica ecclesia communicare. Sed enim superuenerunt postmodum aliæ literæ tuæ per Quintum compresbyterum missæ, in quibus adnimaduerti animum tuum Nouatiani literis motum nutare cœpisse. nam cum & consilium & consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his literis vt rescriberem tibi quam hæresin Nouatianus introduxisset, vel Cornelius qua ratione Trophimo & thurificatis communicet. Quod quidem si pro sollicitudine fidei anxie curas, & rei dubiæ veritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore diuino æstuantis animi sollicitudo suspensa. Quoniam tamen video post primam sententiam epistolæ tuæ, Nouatiani literis postmodum te esse commotum, illud frater charissime, primo in loco pono, graues viros & semel super petram robustam solida stabilitate fundatos, non dico aura leui, sed nec vento aut turbine commoueri, ne animus dubius & incertus variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter agitetur, & à proposito suo cum quadam leuitatis reprehensione mutetur. Quod ne apud quenquam Nouatiani literæ faciant, vt desiderasti frater, rationem rei tibi breuiter exponam, & quidem primum, quoniam de meo quoque actu motus videris: mea apud te & persona, & causa purganda est, ne me aliquis existimet à proposito meo leuiter recessisse. Et cum euangelij vigorem primo & inter initia defenderim, postmodum videar animum meum à disciplina, & censura priore flexisse, vt his qui libellis conscientiam suam maculauerint, vel nefanda sacrificia commiserint, laxandam pacem putauerim. Quod vtrunque non sine librata diu & ponderata ratione à me factum est. nam cum acies adhuc inter manus esset, & prælium gloriosi certaminis in persecutione ferueret, toto hortatu & pleno impetu militum vires fuerant excitandæ, & maxime lapsorum mentes classico quodam nostræ vocis animandæ, vt pœnitentiæ viam non solum precibus, & lamentationibus sequerentur: sed quoniam repetendi certaminis & reparandæ salutis dabatur occasio, ad confessionis potius ardorem, & martyrij gloriam nostris increpiti vocibus prouocarentur. Denique cum de quibusdam ad me presbyteri & diaconi scripsi-

ſcripſiſſent, eos immoderatos eſſe, & ad communicationem accipiendam feſtinanter vrgere, reſcribens eis in epiſtola mea quæ extat, & hoc addidi: Qui ſi nimium properant, habent in ſua poteſtate quod poſtulant, tempore ipſo ſibi plus quàm poſtulant largiente. Acies adhuc geritur, & agon quotidie celebratur. Si commiſsi verè & firmiter pœnitet, & fidei calor præualet, qui differri non poteſt, poteſt coronari: de eo tamen quod ſtatuendum eſſet circa cauſam lapſorum, diſtuli, vt cum quies & tranquillitas data eſſet, & epiſcopis in vnum conuenire indulgentia diuina permitteret, tunc communicato & librato de omnium collatione conſilio, ſtatueremus quid fieri oporteret. Si quis verò ante conſilium noſtrum, & ante ſententiam de omnium conſilio ſtatutam, lapſis temere communicare voluiſſet, ipſe à communicatione abſtineretur. Quod etiam ad Romanum Clerum tunc adhuc ſine epiſcopo agentem, & ad confeſſores Maximum presbyterum, & ceteros in cuſtodia conſtitutos, nunc in eccleſia cum Cornelio innĉtos, pleniſſime ſcripſi. Quod me ſcripſiſſe de eorum reſcriptis poteris noſcere. nam in epiſtola ſua ita poſuerunt, Quanquam nobis in tam ingenti negocio placeat, quod & tu ipſe tractaſti, prius eſſe eccleſiæ pacem ſuſtinendam, deinde ſic collatione conſiliorum cum epiſcopis, presbyteris, diaconibus, confeſſoribus pariter ac ſtantibus laicis facta, lapſorum tractare rationem. Additum eſt etiam Nouatiano tunc ſcribente, & quod ſcripſerat ſua voce recitante, & presbytero Moyſe, tunc adhuc confeſſore, nunc iam martyre ſubſcribente, vt lapſis infirmis & in exitu conſtitutis pax daretur. Quæ literæ per totum mundum miſſæ ſunt, & in notitiam eccleſiis omnibus & vniuerſis fratribus perlatæ ſunt. Secundum quod tamen antè fuerat deſtinatũ perſecutione ſopita, cum data eſſet facultas in vnum conueniendi, copioſus epiſcoporum numerus, quos integros & incolumes fides ſua & Domini tutela protexit, in vnum conuenimus, & ſcripturis diu ex vtraque parte prolatis, temperamentum ſalubri moderatione librauimus, vt nec in totum ſpes communicationis & pacis lapſis denegaretur, ne plus deſperatione deficerent, & eo quod ſibi eccleſia cluderetur, ſecuti ſeculum gentiliter viuerent: nec tamen rurſum cenſura euangelica ſolueretur, vt ad communicationem temere proſilirent, ſed traheretur diu pœnitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur cauſæ & voluntates, & neceſsitates ſingulorum, ſecundum quod libello continetur, quem ad te perueniſſe confido, vbi ſingula placitorum capita conſcripta ſunt. Ac ſi minus ſufficiens epiſcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Roma ſuper hac re ſcripſimus ad Cornelium collegam noſtrum, qui & ipſe cum plurimis coëpiſcopis habito conſilio, in eandem nobiſcũ ſententiam pari grauitate & ſalubri moderatione conſenſit, de quo tibi neceſſe tunc fuit ſcribere, vt ſcias me nihil leuiter egiſſe, ſed ſecundum quod literis meis fueram ante complexus, omnia ad commune conſilij noſtri conſilium diſtuliſſe, & nemini quidem de lapſis prius communicaſſe, quando adhuc erat: vnde non tantum indulgentiam, ſed & coronam lapſus acciperet: poſtea tamen ſicut & collegij concordia, & colligendæ fraternitatis, ac medendi vulneris vtilitas exigebat, neceſsitati temporum ſuccubuiſſe, & ſaluti multorum prouidendum putaſſe, & nunc ab his non recedere, quæ ſemel in conſilio noſtro de communi collatione placuerunt, quanuis multa multorum vocibus ventilentur, & mendacia aduerſus ſacerdotes Dei, diaboli ore prolata, ad rumpendam catholicæ vnitatis concordiam vbique iactentur. Sed te oportet vt bonum fratrem atque vnanimem conſacerdotem, non quid maligni atque apoſtatæ dicant, facilè ſuſcipere, ſed quid collegæ tui modeſti & graues viri faciant, de vitæ & diſciplinæ noſtræ ratione perpendere. Venio iam-

P ij

iam nunc frater charissime,& ad personam Cornelij collegæ nostrI, vt Cornelium nobiscum verius noueris,non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Dei iudicio, qui eum episcopum fecit: & coëpiscoporum testimonio, quorum numerus vniuersus per totum mundum concordi vnanimitate consensit. Nam quod Cornelium charissimum nostrum deo & Christo & ecclesiæ eius, item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione cōmendat, non iste ad episcopatum subito peruenit, sed per omnia ecclesiastica officia promotus,& in diuinis administrationibus Dominū sępe promeritus, ad sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum deinde episcopatum ipsum nec postulauit, nec voluit, nec vt ceteri quos arrogantiæ & superbię suæ tumor inflat, sed quietus & modestus,& quales esse consueuerunt, qui ad hunc locum diuinitus eliguntur, pro pudore virginalis continentiæ suæ,& pro humilitate ingenitę sibi & custoditę verecundiæ, non vt quidam, vim fecit vt episcopus fieret, sed ipse vim passus est vt episcopatum coactus exciperet. Et factus est episcopus à plurimis collegis nostris, qui tunc in vrbe Roma aderant, qui ad nos literas honorificas, & laudabiles, & testimonio suæ prædicationis inlustres de eius ordinatione miserunt. Factus autem est Cornelius episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quæ tunc adfuit, suffragio, & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret: quo occupato de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis iam episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiæ ordinationem, quia ecclesiæ non tenet vnitatem: quisque ille fuerit, multum de se licet iactans, & sibi plurimum vindicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisque post vnum, qui solus esse debeat, factus est, non iam secundus ille, sed nullus est. Tum deinde post episcopatum non exambitum, nec extortum, sed de Dei qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus? quantum robur animi? qualis firmitas fidei? quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus: sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore quo tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius & tolerabilius audiret leuari aduersus æmulum principem, quàm constitui Romæ Dei sacerdotem. Nónne hic frater charissime, summo virtutis & fidei testimonio prædicādus est? Nónne inter gloriosos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedit, expectans corporis sui carnifices, & tyranni ferocientis vltores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem, & minas,& cruciatus,& tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio inuaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera eius & membra laniarent? Etiam si maiestas Domini protegentis & bonitas sacerdotem quem fieri voluit, factum quoque protexit, tamen Cornelius quantum ad eius deuotionem pertinet & timorem, passus est quicquid pati potuit, & tyrannum armis, & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit. Quod autem quædam de illo inhonesta & maligna iactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli, vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, vt qui conscientiæ suæ luce clarescunt, in alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissime comperisse, nulla illum libelli, vt quidam iactitant, labe maculatum esse, sed neque cum episcopis qui sacrificauerunt, communionem sacrilegam miscuisse, sed eos demum quorū causa audita & innocē-

tia

tia probata sit, coniunxisse nobiscum. Nam & de Trophimo, & de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est, vt ad te pertulit rumor & mendacium malignorum. nam sicut & antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris charissimis, frater noster Cornelius necessitate succubuit: & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad ecclesiam Trophimo & satisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitēte, & fraternitatem quam nuper abstraxerat cum plena humilitate & satisfactione reuocante, auditæ sunt eius preces, & in ecclesiam domini nō tam Trophimus quàm maximus fratrū numerus qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad ecclesiam nō essent, nisi cum Trophimo comitāte venissent. Tractatu ergo illic cū collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum reditus, & restituta multorum salus: sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum literæ pertulerunt, quasi locum sacerdotij vsurpet. Sed & quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc quoque de apostatarum fictis rumoribus nascitur. neque enim possunt laudare nos, qui recedunt à nobis: aut expectare debemus, vt placeamus illis, qui nobis displicentes & contra ecclesiam rebelles, sollicitandis de ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare & de Cornelio, & de nobis quæcunque iactantur, nec audias facilè, nec credas frater charissime. Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subuenitur, postea quàm tamen subuentum est, & periclitantibus pax data est, suffocari à nobis non possunt, aut opprimi, aut vi & manu nostra in exitum mortis vrgeri: vt quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos qui acceperint pacem, cum magis in hoc iudicium diuinæ pietatis, & paternæ lenitatis appareat, quod qui pignus vitæ in data pace percipiunt, hi quoque ad vitam percepta pace teneantur. Et idcirco si accepta pace commeatus à Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in periculo subueniri. Nec tu existimes frater charissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis æquari oportere, quando inter ipsos etiam qui sacrificauerint, & conditio frequenter & causa diuersa sit. neque enim æquandi sunt: ille qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosiliuit, & qui reluctatus & congressus diu ad hoc funestum opus necessitate peruenit: ille qui & se & omnes suos prodidit, & qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens, vxorem, & liberos, & domum totam periculi sui pactione protexit: ille qui intimos vel amicos suos ad facinus compulit, & qui inquilinis & colonis pepercit: fratres etiam plurimos qui extorres & profugi recedebant, in sua tecta & hospitia recepit, ostendens & offerens Deo multas viuentes & incolumes animas, quæ pro vna saucia deprecentur. Cum ergo inter ipsos qui sacrificauerint, multa sit diuersitas, quæ inclementia esset, & quam acerba duritia, libellaticos cum iis qui sacrificauerint iungere, quando is cui libellus acceptus est, dicat, Ego prius legeram, & episcopo tractante cognoueram non sacrificandum idolis, nec simulachra seruum Dei adorare debere: & idcirco ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata, quem nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandaui Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse, dare me ob hoc præmium, ne quod nō licet faciam. Nunc tamen etiam iste qui libello maculatus est, posteaquā nobis admonentibus didicit nec hoc se facere debuisse, & si manus pura sit, & os eius feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen eius esse pollutam, flet auditis nobis & lamentatur: & quod deliquerit nunc admonetur, & non tam crimine quàm errore dece-

ptus, quod iam de cetero instructus & paratus sit, contestatur. Quorũ si pœ-
nitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiæ,
statim cum vxoribus, cum liberis quos incolumes reseruauerant, in hære-
sin vel schisma diabolo inuitãte rapiuntur. Et adscribetur nobis in die iudi-
cij, nec ouem sauciam curasse, & propter vnam sauciam multas integras per-
Lucæ 15. didisse. Et cum Dominus relictis nonaginta nouem sanis, vnam errantem
Matth. 18. & lapsam quæsierit, & inuentam humeris suis ipse portauerit, nos non tan-
tum non quæramus lapsos, sed & venientes arceamus, & cum pseudopro-
phetæ gregem Christi, nunc vastare & lacerare non desinant, occasionem
canibus & lupis demus, vt quos persecutio infesta non perdidit, eos nos du-
ritia nostra & inhumanitate perdamus. Et vbi erit frater charissime, quod
1. Corin. 9. Apostolus dicit? *Omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi est vtile, sed*
1. Cor. 4. *quod multis vt saluentur. Imitatores mei estote sicut & ego Christi.* & iterum, *Factus*
1. Cor. 9. *sum infirmus infirmis, vt infirmos lucrarer.* & iterum, *Si patitur vnum membrum, cõ-
patiuntur & cetera membra: & si lætatur vnum membrum, collætantur & cetera
membra.* Alia est philosophorum & Stoicorum ratio frater charissime, qui
dicunt, Omnia peccata paria esse, & virum grauem non facile flecti opor-
tere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat. Et cum Apo-
stolus dicat, *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam,*
vitanda sunt quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ durio-
Numer. 12. ris præsumptione descendunt. De Moyse autem legimus in scripturis di-
Lucæ 6. ctum, *Et fuit Moyses homo lenis nimis.* Et Dominus in euangelio suo dicit, *Esto-*
Matth. 9. *te misericordes, quomodo & pater vester misertus est vestri.* Et iterum, *Non est opus
sanis medicus, sed male habentibus.* Quam potest exercere medicinam, qui di-
cit, Ego solos sanos curo, quibus necessarius medicus non est? Opem no-
stram, & medelam nostram vulneratis exhibere debemus. Nec putemus mor-
tuos esse, sed magis semianimes iacere eos quos persecutione funesta sau-
ciatos videmus: qui si in totum mortui essent, nunquam de eisdem postmo-
dum & confessores & martyres fierent. Sed quoniam est in illis quod pœni-
tentia sequente reualescat ad fidem, & ad virtutem de pœnitentia robur ar-
matur: quod armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab ecclesia
dure & crudeliter segregatus, ad gentiles se vias & secularia opera cõuertat,
vel ad hæreticos & schismaticos reiectus ab ecclesia transeat. Vbi etsi oc-
cisus propter nomen Christi postmodum fuerit, extra ecclesiam constitutus,
& ab vnitate atque à charitate diuisus, coronari in morte non poterit. Et
ideo placuit frater charissime, examinatis causis singulorum, libellaticos in-
terim admitti, sacrificatis in exitu subueniri, quoniam exomologesis apud in
feros non est, nec ad pœnitentiam quis à nobis compelli potest, si fructus pœ-
nitentiæ subtrahatur. Si prælium prius venerit, corroboratus à nobis, inue-
nietur armatus ad prælium: si vero ante prælium infirmitas vrserit, consola-
tio pacis & communicationis abscedit. Neque enim præiudicamus domino
iudicaturo, quo minus si pœnitentiam plenam & iustam peccatoris inuene-
rit, tunc ratum faciat quod à nobis fuerit hic statutum. Si vero nos aliquis
pœnitentiæ simulatione deluserit, Deus qui non deridetur, & qui cor homi-
nis intuetur, de his quæ nos minus perspeximus iudicet, & seruorum senten-
tiam Dominus emendet, dum tamen nos meminisse frater debeamus scri-
Prouer. 18. ptum esse, *Frater fratrem adiuuans, exaltabitur.* & Apostolum quoque di-
Galat. 6. xisse, *In contemplatione habentes vnusquisque, ne & vos tentemini, alterutro-
rum onera sustinete, & sic adimplebitis legem Christi.* Item quod superbos
1. Cor. 10 redarguens & arrogantiam frangens in epistola sua ponat, *Et qui se putat*
Rom. 14. *stare, videat ne cadat.* Et alio in loco dicat, *Tu quis es qui iudicas alienum ser-
uum? Domino suo stat aut cadit: stabit autem: potens est enim Deus stabilire illum.*

Iohannes

Iohannes quoque Iesum Christum dominum nostrum aduocatum & deprecatorem pro peccatis nostris probet dicens, *Filioli mei ista scribo vobis, ne delinquatis, & si quis deliquerit, aduocatum habemus apud patrē, Iesum Christum iustum, & ipse est deprecatio pro delictis nostris.* I. Ioan. 2. Et Paulus quoque Apostolus in epistola sua posuit, *Si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc iustificati in sanguine illius liberabimur per illum ab ira.* Rom. 5. Cuius pietatem & clementiam cogitantes, non acerbi adeò, nec duri, nec in fouendis fratribus inhumani esse debemus, sed dolere cum dolentibus, & cum flentibus flere, & eos quantum possumus, auxilio & solatio nostræ dilectionis erigere, nec adeo immites & pertinaces ad eorum pœnitentiam retundendam, nec iterum soluti & faciles ad communicationem temere laxandam. Iacet ecce saucius frater ab aduersario in acie vulneratus. inde diabolus conatur occidere quem vulnerauit, hinc Christus hortatur ne in totum pereat, quem redemit. Cui de duobus adsistimus? in cuius parte stamus? vtrúmne diabolo fauemus vt perimat, & semianimem fratrem iacentem, sicut in euāgelio sacerdos & leuites, prætercimus? an vero vt sacerdotes Dei & Christi, quod Christus & docuit & fecit imitantes, vulneratum de aduersarij faucibus rapimus, vt curatum Deo iudici reseruemus? Nec putes frater charissime hinc aut virtutem fratrū minui, aut martyria deficere, quod lapsis laxata sit pœnitentia, & quod pœnitentibus spes pacis oblata. Manet vere fidentium robur immobile, & apud timentes ac diligentes cordē toto Deū, stabilis & fortis perseuerat integritas. nam & mœchis à nobis pœnitentiæ tempus conceditur, & pax datur: non tamen idcirco virginitas in ecclesia deficit, aut continentiæ propositum gloriosum per aliena peccata languescit. Floret ecclesia tot virginibus coronata, & castitas ac pudicitia tenorē gloriæ suæ seruat: nec quia adultero pœnitentia ac venia laxatur, continentiæ vigor frangitur. Aliud est, ad veniam stare: aliud, ad gloriam peruenire: aliud, missum in carcere nō exire inde donec soluat nouissimum quadrantem: aliud, statim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud, pro peccatis longo dolore cruciatū emūdari & purgari diu igne: aliud, peccata omnia passione purgasse: aliud deniq;, pendere in die iudicij ad sententiam domini: aliud, statim à domino coronari. Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria eluserunt: non tamen à coēpiscoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicæ ecclesiæ vnitatem vel duritiæ vel censuræ suę obstinatione ruperunt: vt quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur, manente concordiæ vinculo, & perseuerante catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramento: actū suum disponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem propositi sui domino redditurus. Miror autem quosdam sic obstinatos esse, vt dandam lapsis non putent pœnitentiam, aut pœnitentibus existiment veniam denegandam, cū scriptum sit, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam, & fac priora opera.* Apocal. 2. Quod vtiq; ei dicitur, quem constat cecidisse, & quem dominus hortatur per opera rursus exurgere, quia scriptum est, *Eleemosyna à morte liberat:* Thob. 4. & non vtique ab illa morte quam semel Christi sanguis extinxit, & à qua nos salutaris baptismi & redemptoris nostri gratia liberauit, sed ab ea quę per delicta postmodum serpit. Alio item loco pœnitentiæ tempus datur, & pœnitentiam non agenti dominus comminatur: *Habeo,* inquit, *aduersus te multa, quod vxorem Iezabel, quæ se dicit Prophetam, sinis docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de sacrificio: & dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & pœnitere noluit à fornicatione, ecce mitto eam in lectum, & qui cum ea fornicati sunt, in maximam tribulationem, nisi pœnitentiam egerit ab operibus suis.* Apocaly. 2. Quos vtique ad pœnitentiam dominus non horta-

Lucæ 15. retur, nisi quia pœnitentibus indulgentiam pollicetur. Et in euangelio, *Dico*, inquit, *vobis, sic erit gaudium in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non est opus pœnitentia.* Nam cum scriptum sit, *Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione viuorum*, vtique qui neminem vult perire, cupit peccatores pœnitentiam agere, & per pœnitentiam denuo ad vitam redire. Ideo & per Ioel Prophetam clamat & dicit, *Et nunc hæc dicit dominus Deus vester, Reuertimini ad me ex toto corde vestro, simulque & ieiunio, & fletu, & planctu, & discindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & reuertimini ad dominum Deum vestrum, quia misericors & pius est, & patiens, & multæ miserationis, & qui sententiam flectat aduersus malitias irrogatas.* In psalmis etiam legimus censuram pariter & clementiam Dei comminantis simul atque parcentis: puniendis vt corrigat, & cum correxerit reseruantis. *Visitabo*, inquit, *in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* Dominus quoque in euangelio pietatem Dei patris ostendens ait, *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius eius panem, lapidem porrigat illi? aut si piscem postulauerit, serpêtem illi porrigat? Si ergo vos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cælestis dabit bona poscentibus se?* Comparat hic dominus carnalem patrem & Dei patris æternam largamq; pietatem: quod si iste in terris nequam pater, offensus grauiter à filio peccatore & malo, si tamen eundem postmodum viderit reformatum, & depositis prioris vitæ delictis, ad sobrios & bonos mores, & ad innocentiæ disciplinam pœnitentiæ dolore cotrectum, gaudet & gratulatur, & susceptum quem ante proiecerat cum voto paternæ exultationis, amplectitur: quanto magis vnus ille & verus pater bonus, misericors & pius, immò ipse bonitas & misericordia, & pietas, lætatur in pœnitentia filiorum suorũ: nec iram pœnitentibus, aut plangentibus & lamentantibus pœnam comminatur, sed veniam magis & indulgentiam pollicetur. Vnde dominus in Euangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit, misericordiam prouocat: qui peruicax est & superbus, irã sibi & pœnã iudicij venientis exaggerat. Et idcirco frater charissime, pœnitentiã non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde & manifesta lamentationis suæ professione testantes, prohibẽdos omnino censuimus à spe communicationis & pacis, si in infirmitate atque in periculo cœperint deprecari, quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis vrgentis admonitio cõpellit, nec dignus est in morte accipere solatiũ, qui se non cogitauit esse moriturum. Quod vero ad Nouatiani personam pertinet frater charissime, de quo desiderasti tibi scribi, quã hæresin introduxisset, scias nos primo in loco nec curiosos esse debere, quid ille doceat, cũ foris doceat. Quisque ille est, & qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi ecclesia non est. Iactet se licet, & philosophiã vel eloquentiam suam superbis vocibus prædicet, qui nec fraternam charitatẽ, nec ecclesiasticam vnitatem tenuit, etiam quod prius fuerat amisit: nisi si episcopus tibi videtur, qui episcopo in ecclesia à sedecim coëpiscopis facto, adulter atq; extraneus episcopus fieri à desertoribus per ambitum nititur: & cum sit à Christo vna ecclesia per totum mundum in multa membra diuisa, item episcopatus vnus episcoporum multorum concordi numerositate diffusus, ille post Dei traditionem, post connexam & vbique coniunctam catholicæ ecclesiæ vnitatem, humanam conetur ecclesiam facere, & per plurimas ciuitates nouos apostolos suos mittat, vt quædam recentia institutionis suæ fundamẽta constituat, cumque iam pridẽ per omnes prouincias, & per vrbes singulas ordinati sint episcopi, in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudoëpiscopos audeat, quasi possit aut totum orbẽ noui conatus obstinatione peragrare, aut ecclesiastici corporis

Marginalia: Sap. 1. (beside "tum sit, Deus mortem..."); Ioel 2. (beside "denuo ad vitam redire"); Psal. 88. (beside "atque parcentis"); Matth. 7. (beside "ostendens ait"); Matth. 5. (beside "niam magis & indulgentiam")

poris compaginem discordię suæ seminatione rescindere: nesciens schismaticos semper inter initia feruere: incrementa vero habere non posse, nec augere quod illicite cœperint, sed statim cum praua sua æmulatione deficere. Episcopatū autem tenere non posset, etiam si episcopus prius factus à coëpiscoporum suorum corpore & ab ecclesiæ vnitate desciseret, quando Apostolus admoneat, vt inuicem nosmetipsos sustineamus, ne ab vnitate quam Deus constituit, recedamus, & dicat, *Sustinentes inuicem in dilectione, satis agentes seruare vnitatem spiritus in coniunctione pacis.* Qui ergo nec vnitatem spiritus nec coniunctionē pacis obseruat, & se ab ecclesiæ vinculo atque à sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere, nec honorem, qui episcopatus nec vnitatem voluit tenere, nec pacem. Tum deinde quantus arrogantiæ tumor est, quanta humilitatis & lenitatis obliuio, arrogantiæ suæ quanta iactatio, vt quis audeat, aut facere posse se credat, quod nec apostolis concessit dominus, vt zizania à frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi palam ferre, & aream purgare concessum sit, paleas conetur à tritico separare? cumque Apostolus dicat, *In domo autem magna non solum vasa aurea sunt et argentea, sed et lignea & fictilia*: aurea & argētea vasa videatur eligere, lignea vero & fictilia contemnere, abiicere, damnare? quando non nisi die domini vasa lignea diuini ardoris incendio concrementur, & fictilia ab eo cui data est ferrea virga, frangantur. Aut si se cordis & renis scrutatorem constituit & iudicem, per omnia æqualiter iudicet: & cum sciat scriptum esse, *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat*: fraudatores & mœchos à latere atque à comitatu suo separet, quando multo & grauior & peior sit mœchi quàm libellatici causa, cum hic necessitate, ille voluntate peccauerit: hic existimans sibi satis esse quod non sacrificauerit, errore deceptus sit: ille matrimonij expugnator alieni, vel lupanar ingressus ad cloacam & cœnosam voraginem vulgi, sanctificatum corpus & Dei templum detestabili colluuione violauerit, sicut Apostolus dicit, *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem mœchatur, in corpus suum peccat.* Quibus tamen & ipsis pœnitentia conceditur, & lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur, secundum ipsum Apostolum dicentem, *Timeo ne forte veniens ad vos, lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam de immunditiis quas fecerunt, & fornicationibus & libidinibus.* Nec sibi in hoc noui hæretici blādiantur, quod se dicant idololatris nō communicare, cum sint apud illos & adulteri, & fraudatores, qui teneantur idololatriæ crimine, secundū Apostolum dicētem, *Hoc enim scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immūdus, aut fraudator, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.* Et iterū, *Mortificate itaque membra vestra quæ in terra sunt, exponētes fornicationem, immunditiam, & concupiscentiam malam, & cupiditatem, quæ sunt idolorum seruitus, propter quæ venit ira Dei.* Nam cum corpora nostra membra sint Christi, & singuli simus templum Dei, quisquis adulterio templum Dei violat, Deum violat: & qui in peccatis committendis voluntatem diaboli facit, dæmoniis & idolis seruit. Neque enim mala facta de sancto spiritu veniunt, sed de aduersarij instinctu, & de immundo spiritu natæ concupiscentiæ contra Deum facere, & diabolo seruire compellunt. Ita fit vt si peccato alterius inquinari alterum dicunt, & idololatriam delinquentis ad non delinquentē transire sua asseueratione contendunt, excusari secundum suam vocem non possint ab idololatriæ crimine, cum constet de apostolica probatione mœchos & fraudatores, quibus illi communicant, idololatras esse. Nobis autem secundum fidem nostram, & diuinę prædicationis datam formā cōpetit ratio veritatis, vnumquenque in peccato suo reum teneri, nec posse alterum pro altero reum fieri, cum Deus præmoneat & dicat, *Iustitia iusti super eum erit, & scelus scelerati*

Ephes.4. Matth.13. 2.Timo.2. Iohan.5. 1.Cor.6. 2.Cor.12. Coloss.3. 1.Corin.10. Ezech.18.

4.Reg.14. *super eum erit.* Et iterum, *Non morientur patres pro filiis, & filij non morientur pro patribus. Vnusquisque in peccato suo morietur.* Quod legentes scilicet & tenentes neminē putamus à fructu satisfactionis & spe pacis arcendū, cū sciamus iuxta scripturarū diuinarum fidē, auctore & hortatore ipso Deo, & ad agendā poenitentiā peccatores redigi, & veniā atq; indulgentiā poenitētibus nō denegari. Atq; ô frustrandæ fraternitatis irrisio, ô miserorū lamentantiū caduca deceptio, ô hæreticæ institutionis inefficax & vana traditio: hortari ad satisfactionis poenitētiā, & subtrahere de satisfactione medicinā: dicere fratrib^9 nostris, Plāge & lachrimas funde, & diebus ac noctib^9 ingemisce, & pro abluēdo & purgando delicto tuo largiter & frequenter operare: sed extra ecclesiā post omnia ista morieris. quæcunq; ad pacē pertinēt, facies: sed nullā pacem quam quæris, accipies. quis non statim pereat? quis non ipsa desperatione deficiat? quis non animum suum à proposito lamentationis auertat? Operari tu putas rusticum posse, si dixeris, Agrū peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullam messem metes, nullā vindemiam premes, nullos olíueti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes? Vel si ei cui dominium & vsum nauium suadens, dicas, Materiam de excellentibus siluis mercare frater: carinam præualidis & electis roboribus intexe clauo, funibus, velis, vt fabricetur atque armetur nauis, operare: sed cum hæc feceris, fructum de actibus eius & cursibus nō videbis? Præcludere est atque abscindere iter doloris ac poenitendi viam, vt cum in scripturis dominus Deus reuertentibus ad se & poenitētibus blandiatur, nostra duritia & crudelitate dū fructus poenitentiæ intercipitur, poenitētia ipsa tollatur. Quòd si inuenimus à poenitentia agenda neminē debere prohiberi, & deprecantibus atque exorantibus domini misericordiam, secundum quod ille misericors & pius est, per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus & poenitentiæ fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos confessio non est, nec exomologesis illic fieri potest, qui ex toto corde poenituerint & rogâuerint, in ecclesiam debent interius suscipi, & in ipsa domino reseruari, qui ad ecclesiam suam venturus de illis vtique, quos in ea intus inuenerit, iudicabit. Apostatæ vero & desertores, vel aduersarij & hostes & Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine eius foris fuerint, admitti secundum Apostolum possunt ad ecclesiæ pacem, quando nec spiritus, nec ecclesiæ tenuerunt vnitatem. Hæc interim frater charissime, pauca de multis quantum potui breuiter decucurri, quibus & desiderio tuo satisfacerem, & te magis ac magis collegij & corporis nostri societati coniungerem. Si autem tibi veniendi ad nos opportunitas & facultas fuerit, plura in cōmunione cōferre, & vberius ac plenius quæ in salutarē concordiam faciant, tractare poterimus. Opto te frater charissime, semper bene valere in domino.

*ARGVMENT. Ad Moysen & Maximum presbyteros & ceteros confessores epistola, de confeßione eorum, & quod in persecutionibus fidem integram seruarunt.*

## CYPRIANVS, MOYSI ET MAXIMO presbyteris & ceteris confessoribus dilectissimis fratribus, salutem. LX.

GLORIAM fidei & virtutis vestræ fortissimi ac beatissimi fratres, iampridem de opinione cognoueram, lætatus satis & plurimum gratulatus, quod vos confessione sui nominis parauerit ad coronam domini nostri præcipua dignatio. Vos enim primores & duces ad nostri temporis prælium facti, cælestis militiæ signa mo-

gna mouistis. Vos spiritale certamen, quod nūc geri Deus voluit, vestris virtutibus imbuistis. Vos surgentis belli impetus primos, immobili robore atq; inconcussa stabilitate fregistis. Inde initia felicia pugnādi orta sunt, inde vincendi auspicia cœperunt. Contigit hic per tormenta consummari martyria: sed qui in congressione præcedens exemplum virtutis fratribus factus est, cū martyribus in honore communis est. Coronas vestra manu fertas inde huc tradidistis, & de poculo salutari fratribus propinastis. Accessit ad cōfessionis exordia gloriosa & militiæ victricis auspicia, disciplinæ tenor, quem de epistolæ vestræ vigore perspeximus, quam modo ad collegas vestros in confessione vobiscum domini copulatos, sollicita admonitione misistis, vt euangelij sancta præcepta, & tradita nobis semel mandata vitalia, forti & stabili obseruatione teneantur. Ecce alius gloriæ vestræ sublimis gradus, ecce iterum cum confessione geminatus promerendi Dei titulus. Stare firmo gradu, & in hac acie quæ in euangelium conatur irrumpere, & præceptis domini subruendis, manus impias inferentes fidei robore submouere, præbuisse ante initia virtutum, & nunc morum magisteria præbere. Dominus post re-
surrectionem mittens apostolos mandat & dicit, *Data est mihi potestas omnis* Matth.28.
*in cælo & in terra. ite ergo & docete omnes gentes, tingentes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quæcunq; præcepi vobis.* Et Iohā-
nes Apostolus huius mandati memor, in epistola sua postmodū ponit, *In hoc,* 1.Ioan.2.
inquit, *intelligimus quia cognouimus eum, si præcepta eius custodiamus, qui dicit quoniam cognouit eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & veritas in illo non est.* Hæc præcepta custodienda suggeritis, diuina & cælestia mandata seruatis. Hoc est esse confessorem domini, hoc est esse martyrem Christi, seruare vocis suæ inuiolatam circa omnia & solidam firmitatem, nec propter dominum martyrem fieri, & præcepta domini destruere conari, vti aduersus illum dignatione, quam tibi dederit armis ab illo acceptis, rebellem quodammodo fieri, hoc est Christum confiteri velle, & euangelium Christi negare. Lætor igitur ex vobis fortissimi ac fidelissimi fratres, & quantum gratulor martyribus istic coronatis ob virium gloriam, tantum gratulor pariter & vobis ob dominicæ etiam disciplinæ coronam. Dignationem suam dominus multiplici genere largitatis infudit, bonorum militum laudes & glorias spiritales copiosa varietate distribuit: honoris vestri participes & nos sumus, gloriā vestram, nostram gloriam computamus, quorum tempora illustrauit tanta felicitas, vt ætatem nostram videre contingeret probatos seruos Dei, & Christi milites coronatos. Opto vos fortissimi ac beatissimi fratres semper bene valere, & nostri meminisse.

ARGVMEN. *Ad clerum, quem docet aduersa tunc imminētia propter nimia peccata venisse, ideóque instanter orandum, quoniam Deus ad hoc corripit vt emendet.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIS FRATRIBVS, SALVTEM. LXI.

QVANQVAM sentiam fratres charissimi, pro timore quem singuli debemus Deo, vos quoque illic assiduis orationibus & enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen & ipse religiosam sollicitudinem vestram, vt ad placandū atque exorandum dominum, non voce sola, sed & ieiuniis, & lachrimis, & omni genere deprecationis ingemiscamus. Intelligendū est enim & confitendum, pressuræ istius tam turbidam vastitatem, quæ gregem nostrum ma-

xima ex parte populata est & adhuc vsque populatur, secundum peccata nostra venisse, dum viam domini nō timemus, nec data nobis ad salutem cælestia mandata seruamus. Facit dominus noster voluntatem patris, & nos non facimus domini voluntatem, patrimonio & lucro studentes, superbiā sectantes, æmulationi & dissensioni vacantes, simplicitatis & fidei negligentes, seculo verbis solis & non factis renunciantes, vnusquisque sibi placentes, &
Lucæ 12. omnibus displicentes. Vapulamus itaque vt meremur, cum scriptum sit, *Seruus autem ille qui cognoscit voluntatem domini sui, & non paruerit voluntati eius, vapulabit multis.* Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quādo nec confessores qui exemplo ceteris ad bonos mores esse debuerāt, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suę tumida & inuerecunda iactatio, tormenta venerunt, & tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis: tormenta, quæ ad coronam non facile dimittant, sed tandiu torqueant, quandiu deiiciant, nisi si aliquis diuina dignatione subtractus inter ipsa cruciamēta profecerit, adeptus gloriam, non termino supplicij, sed velocitate moriendi. Hæc patimur delicto & me-
Psal. 88. rito nostro, sicut pręmonuit diuina censura, dicens, *Si dereliquerint legem meam & in iudicijs meis non ambulauerint, iustificationes meas profanauerint, & præcepta mea non obseruauerint, visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum.* Virgas igitur & flagella sentimus, qui Deo nō bonis factis placemus, nec pro peccatis satisfacimus. Rogemus de intimo corde & de tota mente misericordiam Dei, quia & ipse addidit, dicens, *Misericordiam autem meam non dispergam*
Ioan. 16. *ab eis.* Petamus & accipiemus, & si in accipiendo mora & tarditas fuerit, quoniam grauiter offendimus, pulsemus, quia & pulsanti aperitur, si modo pulsent ostium preces & gemitus & lachrimæ nostræ, quibus insistere & immorari oportet, & si sit vnanimis oratio. Nam quod magis suasit & compulit, vt has ad vos literas scriberem, scire debetis, sicut dominus ostendere & reue-
Matth. 7. lare dignatus est, dictū esse in visione, *Petite & impetrabitis.* tunc deinde pręceptum plebi adsistenti, vt pro quibusdam personis designatis sibi peterent: in petendo autem fuisse dissonas voces, & dispares voluntates, & vehemen-
Lucæ 12. ter hoc displicuisse illi qui dixerat, *Petite & impetrabitis*, quod plebis inęqualitas discreparet, nec esset fratrū consensio vna & simplex & iuncta concor-
Psal. 97. dia, cum scriptum sit, *Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo.* Et in Actis
Act. 4. Apostolorum legamus, *Turba autem eorum qui crediderant, animo ac mente vna*
Ioan. 15. *agebant:* & dominus sua voce mandauerit, dicens, *Hoc est mandatum meum, vt*
Matth. 18. *diligatis inuicem.* Et iterum, *Dico autem vobis, quoniam si duobus ex vobis conuenerit in terra, de omni re quācunque petieritis, continget vobis à patre meo qui in cælis est.* Quòd si duo vnanimes tantū possunt, quid si vnanimitas apud omnes esset? quid si secundum pacem quam dominus nobis dedit, vniuersis fratribus cōuenirct? Iampridem de diuina misericordia impetrassemus quod petimus, nec tandiu in hoc salutis & fidei nostræ periculo fluctuaremus, immo vero nec venissent fratribus hæc mala, si in vnum fraternitas fuisset animata. Nam & illud ostensum est, quod sederet paterfamilias sedente sibi ad dexteram iuuene, qui iuuenis anxius & cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, mœsto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens, rete portabat, quod se mittere, vt circunstantem populum caperet, minabatur: & cum miraretur quid hoc esset ille qui vidit, dictum est ei: Iuuenem qui ad dexteram sic sederet, contristari & dolere quod præcepta sua non obseruarentur: illum vero in sinistra exultare, quod sibi daretur occasio vt à patrefamilias potestatem sumeret sæuiendi. Hoc prius longe ostensum est, quàm tempestas huius vastitatis oriretur. Et videmus impletum quod fuerat ostensum, vt dum domini præcepta contemnimus, dum datæ legis mandata salu-

taria

taria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, & minus armatos, & ad repugnandum minus cautos iactu retis operiret. Oremus instanter, & assiduis precibus ingemiscamus. nam & hoc nobis non olim per visionem fratres charissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus, & Deus vtique qui quem corripit, diligit, quando corripit, ad hoc corripit vt emendet, ad hoc emendat vt seruet. Excutiamus itaque & abrumpamus somni vincula, & instâter ac vigilanter oremus, sicut Paulus apostolus præcipit dicens, *Instate orationi vigilantes in ea.* Nam Coloss.4.
& apostoli orare diebus ac noctibus non destiterunt: & dominus quoque ipse disciplinæ magister & exempli nostri via, frequenter & vigilanter orauit, sicut in euangelio legimus, *Exiit in montem orare, & fuit pernoctans in oratione* Lucæ 6.
*Dei*, & vtique quod orabat, orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset, sed nostra peccata portaret. Adeo autem pro nobis ille deprecabatur, vt legamus alio loco, *Dixit autem dominus ad Petrum: Ecce satanas postulauit vt vos* Lucæ 22.
*vexaret quomodo triticum: ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua.* quòd si pro nobis ac pro delictis nostris ille & laborat & vigilat & precatur, quanto nos magis insistere precibus & orare, & primo ipsum dominû rogare, tunc deinde per ipsum Deo patri satisfacere debemus? Habemus aduocatû & deprecatorem pro peccatis nostris, Iesum Christum dominum & Deum nostrum, si modo nos in præteritum peccasse pœniteat, & confitentes atque intelligentes delicta nostra, quibus nunc Deum offendimus, vel decetero nos ambulare in viis eius, & præcepta eius metuere spondeamus. Pater nos & corrigit & tuetur, stantes tamen in fide & in pressuris atque in angustiis licet Christo eius firmiter adhærentes, sicut scriptum est, *Quis nos separabit à dilectione Chri-* Rom.8.
*sti? pressura, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Nihil horum potest separare credentes, nihil potest auellere corpori eius & sanguini cohærentes. Persecutio ista examinatio est atque exploratio pectoris nostri: excuti nos Deus voluit & probari, sicut suos semper probauit: nec tamen in probationibus eius aliquando auxilium credentibus defuit. Denique ad minimum famulum suum, & in delictis licet plurimis constitutû, & dignatione eius indignû, tamen ille pro sua circa nos bonitate mâdare dignatus est. Dic illi, in quit, securus sit, quia pax vêtura est. Sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui qui probentur. Sed & de victu parco, & sobrio potu diuinis dignationibus admonemur, scilicet ne à vigore cælesti sublime iam pectus inlecebra secularis eneruet, vel ne largioribus epulis mens grauata minus ad preces orationis euigilet. Dissimulare hæc singula & apud conscientiam meam, solus occultare non debui, quibus vnusquisque nostrum & instrui & regi possit. Nec ipsi vtique apud vos hanc epistolam teneatis occultam, sed legendam fratribus suggeratis. Intercipere enim quibus nos dominus admonere & instruere dignatur, eius est qui admoneri & instrui dedignatur, eius est qui admoneri & instrui fratrem suum nolit. Probari nos à domino nostro sciant, nec à fide, qua in eum semel credidimus, præsentis pressuræ conflictatione deficiant. Delicta sua singuli recognoscentes, vel modo conuersationem veteris hominis exponant. *Nemo enim retro attendens, & superponens manum suam super aratrum, aptus est regno Dei.* Denique Lucæ 9.
vxor Loth, quæ liberata, contra præceptum retro respexit, quod euaserat Gene.19.
perdidit. Atêdamus non posteriora, quo diabolus reuocat, sed priora, quo Christus vocat. Oculos erigamus ad cælum, ne oblectamentis & inlecebris nos suis terra decipiat. Vnusquisque oret dominum, non pro se tantum, sed & pro omnibus fratribus, sicut dominus Iesus orare nos docuit, vbi non singulis priuatâ precem mandauit, sed oratione communi & concordi prece orantes, orare pro omnibus iussit. Si nos dominus humiles & quietos, si

Q

nos inuicem copulatos, si circa iram suam timidos, si præsenti tribulatione correctos emendatosque conspexerit, tutos ab inimici infestationibus exhibebit. Præcessit disciplina, sequetur & venia. nos tãtum sine cessatione poscendi, & cum fide accipiendi, simplices & vnanimes dominum deprecemur, cum gemitu pariter & fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos qui sint positi inter plangentium ruinas, & timentiũ reliquias, inter numerosam languentium stragem, & exiguam stantium paucitatem. Rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris & periculis subueniri. In plerisque famulis suis dominus dignatur ostendere redintegrationem ecclesiæ suæ, securitatem salutis nostræ, post pluuias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas & turbines placidam lenitatem, pia paternæ dilectionis auxilia, diuinæ maiestatis solita magnalia, quibus & persequentium blasphemia retundatur, & lapsorum pœnitentia reformetur, & fortis & stabilis perseuerantium fiducia glorietur. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

ARGVM. *Ad clerum & plebem de Celerino confessore lectore ordinato.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI VNIVERSAE FRATRIBVS, SALVTEM. LXII.

AGNOSCENDA & amplectenda sunt fratres dilectissimi, beneficia diuina, quibus ecclesiam suam dominus inlustrare temporibus nostris & honestare dignatus est, commeatum dando bonis cõfessoribus suis & martyribus gloriosis, vt qui sublimiter Christum confessi essent, clerum postmodum Christi ministeriis ecclesiasticis adornarent. Exultate itaque & gaudete nobiscum lectis literis nostris, quibus ego & collegæ mei qui præsentes aderant, referimus ad vos Celerinum fratrem nostrum virtutibus pariter & moribus gloriosum, clero nostro, non humana suffragatione, sed diuina dignatione coniunctum, qui cum cõsentire dubitaret, ecclesiæ ipsius admonitu & hortatu in visione per noctem compulsus est ne negaret, nobis suadentibus, cui plus licuit, & coëgit, quia nec fas fuerat nec decebat sine honore ecclesiastico esse, quem sic dominus honorauerit cælestis gloriæ dignitate. Hic ad tẽporis nostri prælium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia feruẽtia cum ipso infestationis principe & auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate certaminis sui aduersarium vincit, vincendi ceteris viam fecit, non breui compendio vulnerum victor, sed hærentibus diu & permanentibus pœnis longæ colluctationis miraculo triũphator. Per decem & nouem dies custodia carceris septus, in neruo ac ferro fuit: sed posito in vinculis corpore, solutus ac liber spiritus mansit. Caro famis ac sitis diuturnitate cõtabuit, sed animam fide & virtute viuentem nutrimentis spiritalibus Deus pauit. Iacuit inter pœnas pœnis suis fortior, inclusus includentibus maior, iacens stantibus celsior, vincientibus firmior vinctus, sublimior iudicantibus iudicatus. Et quanuis ligati neruo pedes essent, calcatus serpens & obtritus & victus est. Lucent in corpore glorioso clara vulnerũ signa, eminent & apparent in neruis hominis ac mẽbris longa tabe consumptis expressa vestigia. Sunt magna, sunt mira, quę de virtutibus eius ac laudibus fraternitas audiat. Et si aliquis Thomæ similis extiterit, qui minus auribus credat, nec oculorũ fides deest, vt quisquis quod audit & videat. In seruo Dei victoriã gloria vulnerum

nerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit. Nec rudis iste aut nouus est in Celerino charissimo nostro titulus gloriarum, per vestigia cognationis suæ graditur, parentibus ac propinquis suis honore consimili diuinæ dignationis æquatur. Auia eius Celerina iampridē martyrio coronata est, itē patruus eius & auunculus Laurētinus & Egnatius, in castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed veri & spiritales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas à domino & coronas inlustri passione meruerunt. Sacrificia pro eis semper, vt meministis, offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria cōmemoratione celebramus. Nec degener ergo esse, nec minor poterat, quem sic domesticis exemplis virtutis ac fidei prouocabat familiæ dignitas & generosa nobilitas. Quod si in familia seculari prædicationis & laudis est, esse patritium, quanto maioris laudis & honoris est fieri in cælesti prædicatione generosum? Non inuenio quem beatiorem magis dicam, vtrúmne illos de posteritate tam clara, an hunc de origine gloriosa. ita æqualiter apud eos recurrit & commeat diuina dignatio, vt & illorum coronam dignitas sobolis inlustret, & huius gloriam sublimitas generis inluminet. Hunc ad nos fratres dilectissimi, cū tanta domini dignatione venientem testimonio & miraculo eius ipsius qui se persecutus fuerat inlustrem, quid aliud quàm super pulpitum, id est super tribunal ecclesiæ oportebat imponi, vt loci altioris celsitate subnixus, & plebi vniuersæ pro honoris sui claritate conspicuus, legat præcepta & euangelium domini, quæ fortiter ac fideliter sequitur? vox dominum confessa in his quotidie quæ dominus locutus est, audiatur? Viderit an sit vlterior gradus ad quem proficisci in ecclesia possit. Nihil est in quo magis confessor fratribus prosit, quàm vt dum euangelica lectio de ore eius auditur, lectoris fidem quisque audierit, imitetur. Iungendus in lectione Aurelio fuerat, cum quo & diuini honoris societate coniunctus est: cum quo omnibus virtutis & laudis insignibus copulatus est. Pares ambo, & vterque consimiles. In quantum gloria sublimes, in tantum verecundia humiles. quantum diuina dignatione promoti, tantum sua quiete & tranquillitate summissi, & virtutum pariter & morum singulis exempla præbentes, & congressioni & paci congruentes: illic robore, hic pudore laudabiles. In talibus seruis lætatur dominus. In eiusmodi confessoribus gloriatur, quorum secta & conuersatio sic proficit ad præconium gloriæ, vt magisterium ceteris prębeat disciplinæ. Ad hoc eos Christus esse in ecclesia diu voluit, ad hoc de media morte subtractos, quadam dixerim resurrectione circa eos facta, incolumes reseruauit: vt dum nihil in honore sublimius, nihil in humilitate submissius à fratribus cernitur, hos eosdem fraternitas sectata comitetur. Hos tamen lectores interim constitutos sciatis, quia oportebat lucernam super candelabrum poni, vnde omnibus luceat: & gloriosos vultus in locó altiore constitui, vbi ab omni fraternitate circunstante conspecti, incitamentum glorię videntibus præbeant. Ceterum presbyterij honorem designasse nos illis iam sciatis, vt & sportulis iisdem cū presbyteris honorentur, & diuisiones mensuræ æquitatis quantitatibus partiantur, sessuri nobiscum prouectis & corroboratis annis suis, quanuis in nullo minor possit videri ætatis indole, qui consummauit ætatem gloriæ dignitate. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper bene valere.

ARGVMEN. *Plebem Thibari consistentem hortatur, vt mente incorrupta, fide integra, virtute deuota Christi confessionem seruet.*

## CYPRIANVS, PLEBI THIBARI CONSISTENTI, SALVTEM. LXIII.

COGITAVERAM quidem fratres dilectiſsimi, atque in votis habebam, ſi rerum ratio ac temporis conditio permitteret, ſecundum quod frequenter deſideraſtis, ipſe ad vos venire, & quãtulacunque mediocritate exhortationis noſtræ præſens illic fraternitatẽ corroborare: ſed quoniam ſic rebus vrgentibus detinemur, vt longe iſtinc excurrere, & diu à plebe, cui de diuina indulgentia præſumus, abeſſe non detur facultas, has interim pro me ad vos vicarias literas miſi. Nam cũ domini inſtructis dignatione inſtigemur ſæpius & admoneamur, ad veſtram quoque conſcientiam admonitionis noſtræ ſollicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis & pro certo credere ac tenere, preſſuræ diem ſuper
1.Ioan.2. caput eſſe cœpiſſe, & occaſum ſeculi atque Antichriſti tempus adpropinquaſſe, vt parati omnes ad prælium ſtemus, nec quicquam niſi gloriam vitæ æternæ, & coronam cõfeſsionis dominicæ cogitemus, nec putemus talia eſſe quæ veniunt, qualia fuerunt illa quæ tranſierunt. Grauior nunc & ferocior pugna imminet, ad quã fide incorrupta, & virtute robuſta parare ſe debeant milites Chriſti, conſiderantes idcirco ſe quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, vt poſsint & ipſi propter Chriſtum, ſanguinem fundere. Hoc eſt enim velle cũ Chriſto inueniri, id quod Chriſtus & docuit & fecit imitari, ſecun-
1 Ioan. 2. dum Iohannem apoſtolum dicentem, *Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet quomodo ille ambulauit & ipſe ambulare.* Item beatus apoſtolus Paulus exhortatur
Rom.8. & docet, dicens, *Sumus filij Dei: ſi autem filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, ſiquidem compatiamur, vt & commagnificemur.* Quæ nunc omnia conſideranda ſunt nobis, vt nemo quicquam de ſeculo iam moriente deſideret, ſed ſequatur Chriſtum, qui & viuit in æternum, & viuificat ſeruos ſuos in fide ſui nominis conſtitutos. Venit enim tempus fratres dilectiſsimi, quod iampridem dominus noſter prænunciauit, & docuit aduenire, dicens,
Ioan.16. *Veniet hora, vt omnis qui vos occiderit, putet ſe officium Deo facere. Sed hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem neque me. Hæc autem locutus ſum vobis, vt cum venerit hora eorum, memores ſitis quia ego dixi vobis.* Nec quiſquam miretur perſecutionibus nos aſsiduis fatigari, & preſſuris angentibus frequenter vrgeri, quando hæc futura in nouiſsimis temporibus dominus ante prædixerit, & militiam noſtram magiſterio & hortamento ſui ſermonis inſtruxerit: Petrus quoque apoſtolus eius docuerit, ideo perſecutiones fieri, vt probemur, & vt dilectioni Dei iuſtorum præcedentium exemplo, nos etiam morte & paſsionibus copulemur: poſuit enim in epiſtola ſua, dicens,
1.Petr.4. *Chariſsimi nolite mirari ardorem accidẽtem vobis, qui ad tentationem veſtram fit, nec excidat tanquam nouum vobis contingat, ſed quoties communicatis Chriſti paſsionibus, per omnia gaudete, vt & in reuelatione factæ claritatis eius gaudentes exultetis. Si improperatur vobis in nomine Chriſti, beati eſtis, quia maieſtatis & virtutis domini nomen in vobis requieſcit. Quod quidem ſecundum illos blaſphematur, ſecundum nos autem honoratur.* Docuerunt autem nos Apoſtoli ea quæ de præceptis dominicis & cæleſtibus mandatis ipſi quoque didicerunt, domino ip-
Lucæ 18. ſo ſcilicet corroborante nos & dicente, *Nemo eſt, qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut ſorores, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat ſepties tantum in iſto tempore, in ſeculo autem venturo vitam*
Matth.19. Lucæ 6. *æternam.* Et iterum, *Beati,* inquit, *eritis, cum odio vos habuerint homines, & ſeparauerint vos, & expulerint, & maledixerint nomini veſtro, quaſi nequam, propter filiũ hominis: gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces veſtra multa eſt in cælis.*

Gaudete

Gaudere nos & exultare voluit in persecutionib' dominus, quia quãdo persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cæli. neque enim sic nomen militiæ dedimus, vt pacem tantummodo cogitare, & detrectare ac recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia primus ambulauerit dominus, humilitatis & tolerantiæ & passionis magister: vt quod fieri docuit, prior faceret, & qui pati hortatur, prior pro nobis ipse pateretur. Sit ante oculos fratres dilectissimi, quod qui omne iudicium à patre solus accepit, & qui venturus est iudicaturus, iam iudicij sui & cognitionis futuræ sententiam protulerit, prænuncians & contestans, confessurũ se coram patre suo confitentes, & negaturum negantes. Si mortem possemus euadere, merito mori timeremus. porrò autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de diuina promissione & dignatione venientem, & fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis: nec vereamur occidi; quos constet quãdo occidimur, coronari. nec quisquam fratres dilectissimi, cum populum nostrũ fugari conspexerit metu persecutionis & spargi, conturbetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes episcopos audiat. Simul tunc omnes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. Vbicunque in illis diebus vnusquisque fratrum fuerit, à grege interim hac necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moueatur ad fugæ illius horrorem, nec recedens & latens solitudine deserti loci terreatur: solus non est, cui Christus in fuga comes est: solus non est, qui templum Dei seruans, vbicunque fuerit, sine Deo non est. Et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera inuaserit, fames ac sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti nauigatione properãtem tempestas aut procella submerserit: expectat militem suum Christus vbicunque pugnantem, & persecutionis causa pro nominis sui honore morienti præmium reddit, quod daturũ se in resurrectione promisit. nec minor est martyrij gloria, non publicè & inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrij sui, testis ille qui probat martyres & coronat. Imitemur fratres dilectissimi Abel iustum, qui initiauit martyria, dum propter iustitiam primus occiditur. Imitemur Abraham Dei amicũ, qui non est cunctatus vt filium victimã suis manibus offerret, dum Deo fide deuotionis obsequitur. Imitemur tres pueros, Ananiam, Azariam, & Misaelem, qui nec ætate territi, nec captiuitate fracti, Iudæa deuicta & Hierosolymis captis, in ipso regno suo regem fidei virtute vicerunt, qui adorare statuam quam Nabuchodonosor rex fecerat, iussi, & minis regis & flammis fortiores extiterũt, proclamãtes & fidẽ suam per hæc verba testãtes, *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. est enim Deus cui nos seruimus, potens eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis rex, liberabit nos: et si non, notum sit tibi, quia diis tuis non seruimus, & imaginem auream quam statuisti non adoramus.* Dan.3. Credebant se illi secundum fidem posse euadere, sed addiderunt, *Et si non*, vt sciret rex illos propter Deum quem colebant & mori posse. Hoc est enim robur virtutis & fidei, credere & scire quod Deus à morte præsente liberare possit, & tamen mortem nõ timere nec cedere vt probari fortius fides possit. Erupit per os eorum spiritus sancti incorruptus & inuictus vigor, vt appareat vera esse quæ in euangelio suo dominus edixit, dicẽs, *Cum autem vos apprehenderint, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Matth.10. Dixit quid loqui & respondere possimus, dari nobis in illa hora diuinitus & offerri: nec nos tunc esse qui loquimur, sed spiritum Dei patris, qui cum à confitentibus non discedit neq; diuiditur, ipse in nobis & loquitur & coronatur. Sic & Daniel cum compel-

leretur adorare idolum Bel, quem tunc & rex & populus colebant, in asserendū Dei sui honorem plena fidei libertate prorupit, dicens, *Nihil colo ego*
Dan. 14. *nisi Dominum Deum meum, qui condidit cælum & terram.* Quid in Maccabæis beatorum martyrum grauia tormenta, & multiformes septem fratrum pœnæ, & confortans liberos suos mater in pœnis, & moriens ipsa quoque cum liberis? nónne magnæ virtutis & fidei documenta testantur, & nos ad martyrij triumphum suis passionibus adhortantur? Quid prophetæ quos ad præscientiam futurorum spiritus sanctus animauit? Quid apostoli quos Dominus elegit? nonne cum iusti occiduntur propter iustitiam, mori nos quoque docuerunt? Christi natiuitas à martyriis infantum statim cœpit, vt ob nomen eius à bimatu & infra qui fuerant, necarentur. Aetas necdum habilis ad pugnam, idonea extitit ad coronam, vt appareret innocentes esse qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen eius occisa est. Ostensum est neminem esse à periculo persecutionis immunem, quando & tales martyria fecerunt. Quàm vero grauis causa sit hominis Christiani, seruū pati nolle, cum passus sit prior Dominus: & pro peccatis nostris nos nolle pati, cum peccatum suum proprium ille non habens, passus sit ille pro nobis? Filius dei passus est, vt nos filios Dei faceret: & filius hominis pati non vult, vt esse Dei filius perseueret? Si odio seculi laboramus, odiū seculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, grauiora
Ioan. 15. expertus est mundi factor & Dominus, qui & admonet, dicens, *Si seculum, inquit, vos odit, mementote quoniam me primo odit. Si de seculo essetis, seculum quod suum esset amaret: sed quia de seculo non estis, & ego vos elegi de seculo, propterea odit vos seculum. Mementote sermonis quem dixi vobis, Non est seruus maior domino suo. si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Dominus & Deus noster quicquid docuit & fecit, vt discipulus excusatus esse non posit, qui discit & non facit. Neque aliquis ex vobis fratres dilectissimi, futuræ persecutionis metu, aut Antichristi imminentis aduentu sic terreatur, vt nō euangelicis exhortationibus & præceptis ac monitis cælestibus ad omnia inueniatur armatus. Venit Antichristus, sed superuenit & Christus. Grassatur & sæuit inimicus, sed & statim sequitur Dominus, passiones nostras & vulnera vindicaturus. Irascitur aduersarius & minatur, sed est qui possit de manibus eius liberare. Ille metuendus est, cuius iram nemo poterit euadere, ipso præmonente & dicen-
Matth. 10. te, *Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. magis autem metuite eum qui potest & corpus & animam perdere in gehennam.* & iterum.
Ioan. 12. *Qui amat animam suam, perdet illam: & qui odit animam suam in isto seculo, in vi-*
Apocaly. 14. *tam æternam conseruabit illam.* Et in Apocalypsi instruit & præmonet dicens, *Si quis adorat bestiam & imaginem eius, & accipit notam in fronte sua & in manu, bibet & ipse de vino iræ Dei mixto in poculo iræ eius, & punietur igne & sulphure sub oculis sanctorū angelorum, & sub oculis agni, & fumus de tormentis eorum ascendit in secula seculorum, nec habebunt requiem die ac nocte, quicunque adorant bestiam & imaginem eius.* Ad agonem secularem & exercentur homines & parantur, & magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo, & imperatore præsente cōtigerit coronari. Ecce agon sublimis & magnus, & coronæ cælestis gloriosus præmio, vt spectet nos certantes Deus, & super eos quos filios facere dignatus est, oculos suos pādēs certaminis nostri spectaculo perfruatur. Præliantes nos & fidei cōgressione pugnantes spectat deus, spectant angeli eius, spectat & Christus. Quanta est gloriæ dignitas, quanta felicitas præside deo congredi, & Christo iudice coronari? Armemur fratres dilectissimi viribus totis, & paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute deuota. Ad aciem quæ nobis indicitur, dei castra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quod nuper stetit. Armentur & lapsi, vt & lapsus

recipiat

recipiat quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad prælium prouocet. Armari & parari nos beatus Apostolus docet dicens, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates & principes huius mundi harum tenebrarum, aduersus spiritus nequitiæ in cælestibus. Propter quod induite tota arma Dei, vt possitis resistere in die nequissimo: vt cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate, induti loricam iustitiæ, & calciati pedes in præparatione euangelij pacis, adsumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita iacula nequissimi extinguere, & galeam salutis, & gladium spiritus qui est sermo Dei.* Hæc arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus & cælestibus muniamus, vt in die nequissimo resistere diaboli minis & repugnare possimus. Induamur loricam iustitiæ, vt contra inimici iacula munitum sit pectus & tutum. Calciati simus euangelico magisterio, & armati pedes, vt cum serpens calcari à nobis & obteri cœperit, mordere & supplantare non possit. Portemus fortiter scutum fidei, quo protegente quicquid iaculatur inimicus, possit extingui. Accipiamus quoque ad tegmentum capitis, galeam salutarem, vt muniantur aures, ne audiant edicta feralia: muniantur oculi, ne videant detestãda simulachra: muniatur frons, vt signum Dei incolume seruetur: muniatur os, vt dominum suum Christum victrix lingua fateatur. Armemus & dexteram gladio spiritali, vt sacrificia funesta fortiter respuat, vt eucharistiæ memor, qui domini corpus accepit, in ipso dominũ suum complectatur, postmodum à domino suo sumpturus præmium cælestium coronarum. O dies ille qualis & quantus adueniet fratres dilectissimi, cum cœperit populum suum dominus recensere, & diuinæ cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes, & persecutores nostros flammæ pœnalis perpetuo ardore damnare, nobis vero mercedẽ fidei & deuotionis exoluere. Quæ erit illa gloria, & quanta lætitia, admitti, vt Deum videas honorari, vt cum Christo domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudiũ capias? Abraham, & Isaac, & Iacob, & patriarchas omnes, & prophetas, & apostolos, & martyres salutare, cum iustis & Dei amicis in regno cælorum datæ immortalitatis voluptate gaudere: sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit? Maiora enim nos accipere, quàm quod hic aut operamur, aut patimur, Apostolus prædicat dicens, *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad superuenturam claritatem quæ reuelabitur in nobis.* Cum reuelatio illa venerit, cum claritas super nos Dei fulserit, iam beati erimus, & læti dignatione domini honorati. Quàm rei remanebunt & miseri, qui Dei desertores aut contra Deum rebelles voluntatem fecerunt diaboli, vt eos necesse sit cum ipso simul inextinguibili igne torqueri? Hæc fratres dilectissimi hæreant cordibus vestris. hæc sit armorum nostrorum præparatio, hæc diurna ac nocturna meditatio, ante oculos habere, & cogitatione semper ac sensibus voluere iniquorum supplicia, & præmia ac merita iustorum: quid negantibus dominus comminetur ad pœnam, quid contra confitentibus promittat ad gloriam. Si hæc cogitantibus ac meditãtibus nobis superuenerint persecutionis dies, miles Christi præceptis eius & monitis eruditus, non expauescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. Opto vos fratres charissimi semper bene valere.

Ephes. 6.

1. Cor. 2.
Rom. 8.

ARGVM. *Ad Magnum epistola de his qui in lecto gratiam consequuntur: vbi insinuat, quocunque tempore gratiam, Dei profectione non carere, dum ab ægro fides non exulet.*

## CYPRIANVS, MAGNO SALVTEM. LXIIII.

QVAESISTI etiam fili charissime, quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate & languore gratiam Dei consequuntur: an habendi sint legitimi Christiani, eo quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi. Qua in parte nemini verecũdia & modestia nostra præiudicat, quo minus vnusquísque quod putat sentiat, & quod senserit faciat. Nos quantum concipit mediocritas nostra, æstimamus in nullo mutilari & debilitari posse beneficia diuina, nec minus aliquid illic posse cõtingere, vbi plena & tota fide & dantis & sumentis accipitur, quod de diuinis muneribus hauritur. neque enim sic in sacramento salutari, delictorũ contagia, vt in lauachro carnali & seculari sordes cutis & corporis abluuntur, vt & aphronitris, & ceteris quoque adiumentis, & solio, & piscina opus sit, quibus ablui & mundari corpusculum possit. Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. In sacramentis salutaribus necessitate cogente, & deo indulgentiam suam largiente, totum credentibus conferunt diuina compendia. Nec quenquam mouere debet, quod aspergi vel perfundi videntur ægri, cum gratiam dominicam consequuntur, quando scriptura sancta per Ezechielem prophetam loquatur & dicat, *Et aspergam*
Ezech. 16. *super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, & ab omnibus simulachris vestris: & mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum*
Numer. 19. *nouum dabo in vobis.* Item in Numeris, *Et homo qui fuerit immundus vsque ad vesperam, hic purificabitur die tertio, & die septimo, & mundus erit. Si autem non fuerit purificatus die tertio, & die septimo, non erit mundus, & exterminabitur anima illa de Israel, quoniam aqua asperginis non est super eum sparsa.* & iterum, *Et locutus est dominus ad Moysen dicens, Accipe Leuitas de medio filiorum Israel, & purificabis eos.*
Numer. 8. *Et ita facies eis purificationem eorum, circunsparges eos aqua purificationis.* & iterum, *Aqua aspersionis, purificatio est.* Vnde apparet aspersionem quoque aquę instar lauachri salutaris obtinere: & quãdo hæc in ecclesia fiunt, vbi sit & dantis & accipientis fides integra, stare omnia & consummari ac perfici posse maiestate domini & fidei veritate. Porrò autem quod quidam eos salutari aqua & fide legitima Christi gratiam consecutos, non Christianos, sed Clinicos vocant, non inuenio vnde hoc nomen assumant, nisi forte qui plura & secretiora legerunt apud Hippocratem vel Soranum, Clinicos istos deprehenderunt. Ego enim qui Clinicum de euangelio noui, scio paralytico illi & debili per longa ætatis curricula in lecto iacenti, nihil infirmitatem suam obfuisse, quo minus ad firmitatem cælestem plenissime perueniret. nec tantum indulgentia dominica excitatum de grabbato esse, sed ipsum grabbatum suum reparatis & vegetatis viribus sustulisse. Et idcirco quantum fide concipere & sentire nobis datur, mea sentẽtia hæc est, vt Christianus iudicetur legitimus, quisque fuerit in ecclesia lege & iure fidei diuinam gratiam consecutus. Aut si aliquis existimat eos nihil consecutos, eo quòd ab aqua salutari tantũ perfusi sint, si inanes & vacui sunt, non decipiantur, vt si incommodum languoris euaserint, & conualuerint, baptizentur: si autem baptizari non possunt, qui iam baptismo ecclesiastico sanctificati sunt, cur in fide sua & domini indulgentia scandalizentur? An consecuti sunt quidem gratiam dominicam, sed breuiore & minore mensura muneris diuini ac Spiritus sancti, vt habeãtur quidem Christiani, non sint tamen ceteris adæquãdi? Quin immo Spiritus sanctus nõ de mensura datur, sed super credentem totus infunditur. nam si dies omnibus æqualiter nascitur, & si sol super omnes pari & æquali luce diffunditur, quanto magis Christus sol & dies verus in ecclesia sua lumen vitæ

tæ æternæ pari æqualitate largitur? Cuius ęqualitatis sacramentum videmus in Exodo esse celebratum, cum de cælo manna deflueret, & futurorum præfiguratione alimentum panis cælestis & cibum Christi venientis ostenderet. Exod. 16.
Illic enim sine discrimine vel sexus, vel ætatis, gomor à singulis ęqualiter colligebatur. Vnde apparebat Christi indulgentiam & cælestem gratiam postmodum secuturam æqualiter omnibus diuidi: sine sexus varietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personæ, super omnem Dei populum spiritalis gratiæ munus infundi. Planè eadem gratia spiritalis, quæ æqualiter in baptismo à credentibus sumitur, in conuersatione atque actu nostro postmodum vel minuitur, vel augetur, vt in euangelio dominicum semen æqualiter seminatur, sed pro varietate terrę aliud absumitur, aliud in multiformem copiam vel tricesimi, vel sexagesimi, vel centesimi numeri fructu exuberante cumulatur. Matth. 13.
Adhuc verò cum singuli ad denarium vocentur, quid est vt quod à deo æqualiter distribuitur, humana interpretatione minuatur? Quod si aliquis in illo mouetur, quod quidam de iis qui ægri baptizabantur, spiritibus adbuc immundis tentantur, sciat diaboli nequitiam pertinacem vsque ad aquam salutarem valere: in baptismo verò omne nequitiæ suæ virus amittere. Quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus, & in sua perfidia demoratus, tam diu resistere potuit & præualere, donec ad aquam veniret: quò cum venisset, & victus est, & extinctus. Mare autem illud sacramentum baptismi fuisse, declarat beatus Paulus apostolus dicens, *Nolo enim vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes per mare träsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari*: & addidit dicens, *Hæc autem omnia figuræ nostræ fuerunt.* 1. Cor. 10.
Quod hodie etiam geritur, vt per exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur & vratur, & torqueatur diabolus. Et cum exire se & homines dei dimittere sæpe dicat, & in eo tamen quod dixerit fallat, & id quod per Pharaonem prius gestum est, eodem mendacio obstinationis & fraudis exerceat: cum tamen ad aquam salutarem, atque ad baptismi sanctificationem venitur, scire debemus & fidere, quia illic diabolus opprimitur, & homo dicatus deo diuina indulgētia liberatur. nam si scorpij & serpentes, qui in sicco præualent, in aquam præcipitati, præualere non possunt, aut sua venena retinere: sic & spiritus nequam, qui scorpij & serpentes appellantur, & tamen per nos, data à domino potestate, calcantur, permanere vltra non possunt in hominis corpore, in quo baptizato & sanctificato incipit Spiritus sanctus habitare. Hoc denique & rebus ipsis experimur, vt necessitate vrgente in ægritudine baptizati & gratiam consecuti, careant immundo spiritu quo antea mouebantur, & laudabiles ac probabiles in ecclesia viuant, plusque per dies singulos in augmentum cælestis gratiæ per fidei incrementa proficiant. Et contra, sæpe nonnulli de illis qui sani baptizātur, si postmodum peccare cœperint, spiritu immundo redeunte quatiuntur: vt manifestum sit, diabolum in baptismo fide credentis excludi: si fides postmodum defecerit, regredi. Nisi si iustum quibusdam videtur, vt illi qui extra ecclesiam apud aduersarios & Antichristos profana aqua polluuntur, baptizati iudicētur: hi verò qui in ecclesia baptizantur, minus indulgentiæ & gratiæ diuinæ consecuti esse videantur, & tantus honor habeatur hæreticis, vt inde venientes non interrogentur, vtrúmne loti sint an perfusi, vtrúmne Clinici sint an Peripatetici. Apud nos autem de integra fidei veritate detrahitur, & baptismo ecclesiastico maiestas sua & sanctitas derogatur. Rescripsi fili charissime, ad literas tuas, quantum parua nostra mediocritas valuit, & ostendi quid nos quantum in nobis est, sentiamus, nemini præscribentes, quo minus statuat quod putat vnusquisq; præpositus, actus sui rationem domino redditurus, secundum quod beatus apostolus Paulus in epistola sua ad

Rom.14. Romanos scribit & dicit, *Vnusquisque nostrum pro se rationem dabit. non ergo nos inuicem iudicemus.* Opto te fili charissime semper bene valere.

ARGVM. *Ad Cornelium papam epistola de Polycarpo Adrumetino, vbi & de literis ad presbyteros missis se purgat, & cuncta ad illius dignitatem se fecisse ostendit.*

## CYPRIANVS, CORNELIO FRATRI, SALVTEM. LXV.

LEGI literas tuas frater charissime, quas per Primitiuum compresbyterum nostrum misisti, in quibus te comperi motũ, quod cum de Adrumetina colonia Polycarpi nomine ad te literę dirigerentur, posteaquã nos ego & Liberalis in eundem locũ venissemus, cœpissent illuc ad presbyteros & diaconos literę dirigi. Quod scire te voluimus & pro certo credere, nulla id leuitate aut contumelia factum: sed cum statuissemus collegæ complures, qui in vnum conueneramus, vt legatis ad vos coëpiscopis nostris Calidonio & Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iidẽ collegæ nostri rebus illic aut ad pacem redactis, aut pro veritate compertis redirent, presbyteri & diaconi in Adrumetina consistentes, Polycarpo coëpiscopo nostro absente, ignorabant quid nobis in commune placuisset. At vbi nos in præsentiam venimus, comperto consilio nostro, ipsi quoque id quod & ceteri obseruare cœperunt, vt in nullo ecclesiarũ istic consistentium consensio discreparet. Quidam tamen mentes nonnunquam & animos sermonibus suis turbant, dum aliter quædam quàm se habet veritas, nunciant. Nos enim singulis nauigantibus, ne cum scandalo vllo nauigarent, rationem reddidisse nos scimus, & hortatos esse vt ecclesiæ catholicæ matricem & radicem agnoscerent ac tenerẽt. Sed quoniam latius fusa est nostra prouincia, habet etiam Numidiam & Mauritanias duas sibi cohærẽtes, ne in vrbe schisma factum absentium animos in certa opinione confunderet, placuit vt per episcopos, retenta à nobis rei veritate, & ad comprobandam ordinationem tuam facta auctoritate maiore, tum demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino in prouincia ista positos literæ fierẽt, sicut fiunt, vt te vniuersi collegę nostri & communicationem tuam, id est, catholicæ ecclesiæ vnitatem pariter & charitatem probarent firmiter ac tenerent. Quod diuinitus euenisse, & consilium nostrum prouidenter processisse gaudemus. sic enim nunc episcopatus tui & veritas pariter & dignitas apertissima luce & manifestissima & firmissima comprobatione fundata est, vt ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos literas inde fecerunt, & ex relatione ac testimoniis coëpiscoporum, Pompeij & Stephani & Calidonij ac Fortunati, ordinationis tuæ & origo necessaria, & ratio iusta, & gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur. Quod vt simul cum ceteris quoque collegis nostris stabiliter ac firmiter administremus, atque vt catholicæ ecclesię pacẽ concordię vnanimitate teneamus, perficiat diuina protectio, vt dominus qui sacerdotes sibi in ecclesia sua eligere & cõstituere dignatur, electos quoque & constitutos sua voluntate atque opitulatione tueatur, gubernantes inspirans ac subministrans, & ad improborum contumaciam frenandam, vigorem, & ad lapsorum fouendam pœnitentiã, lenitatem. Opto te frater charissime semper bene valere.

ARGVM.

*ARGVM. Ad Florentium Puppianum epistola, vbi dolens quòd temere de obtrectatoribus crediderit, se purgat, & animi illius leuitatem ostendit.*

## CYPRIAVS, QVI ET THASCIVS, FLORENTIO CVI ET PVPPIANO FRATRI, salutem. LXVI.

EGO te frater, credideram tandem iam ad pœnitentiam conuerti, quod in præteritum tam infanda, tam turpia, tam etiã gentilibus execranda, aut audisses de nobis temere, aut credidisses. Porrò autem etiam nunc in literis tuis animaduerto eundem te adhuc esse qui prius fueras, eadē te de nobis credere, & in eo quod credideras, perseuerare: & ne forte claritatis & martyrij tui dignitas, nostra cōmunicatione maculetur, in mores nostros diligenter inquirere, & post Deum iudicem qui sacerdotes facit, te velle, non dicam de me, quantus enim ego sum? sed de dei & Christi iudicio iudicare: hoc est in deum non credere, hoc est rebellem aduersus Christum & aduersus euangelium eius exsistere, vt cum ille dicat, *Nõnne duo passeres asse veneunt, & neuter eorum cadit in terram sine patris voluntate?* & probet maiestas eius & veritas sine consensu & permissu Dei etiam minima non fieri, tu existimes sacerdotes Dei sine conscientia eius in ecclesia ordinari? nam credere quod indigni & incesti sunt qui ordinãtur, quid aliud est quàm credere quod non à Deo, nec per Deum sacerdotes eius in ecclesia constituantur? An putas maiùs esse de me meum, quàm dei testimonium? cum Dominus ipse doceat & dicat, Testimonium non esse verum, si quis ipse de se testis exsistat: eo quod vnusquisque vtique sibi faueat, nec cõtra se aliquis infesta & aduersa depromat: fides vero sincera sit veritatis, si in prædicationibus nostris alius sit prædicator ac testis. *Si testimonium, inquit, dixero de me, testimonium meum non est verum: alius est enim qui testis est de me.* Quod si ipse dominus qui omnia, postmodum iudicaturus sit, noluit de testimonio suo sibi credi, sed maluit de iudicio ac testimonio dei patris probari: quanto magis hoc seruos eius obseruare oportet, qui iudicio ac testimonio Dei non probantur tantum, sed etiam gloriantur? Præualuit autem apud te contra diuinam sententiam, & contra conscientiam nostram fidei suę viribus nixam, inimicorum & malignorum commentum, quasi apud lapsos & profanos, & extra ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit spiritus sanctus, esse aliud posit, nisi mens praua, & fallax lingua, & odia venenata, & sacrilega mendacia, quibus qui credit, cum illis necesse est inueniatur, cum iudicij dies venerit. Quod vero dixisti, sacerdotes humiles esse debere, quia & Dominus & apostoli eius humiles fuerunt: humilitatem meam & fratres omnes, & gentiles quoque optime norunt & diligunt: & tu quoque noueras & diligebas, cum adhuc in ecclesia esses, & meeum communicares. Quis autem nostrum longe est ab humilitate? vtrúmne ego qui quotidie fratribus seruio, & venientes ad ecclesiam singulos benigne & cum voto & gaudio suscipio? an tu qui te episcopum episcopi, & iudicem iudicis ad tempus à deo dati constituis? cum dominus Deus in Deuteronomio dicat, *Et homo quicunque fecerit in superbia, vt non exaudiat sacerdotem, aut iudicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, & omnis populus cum audierit timebit, & non agent impie etiã nunc.* Et iterum ad Samuelem loquitur & dicit, *Non te spreuerunt, sed me spreuerunt,* Et adhuc dominus in euangelio, cum ei dictum esset, *Sic respondes pontifici?* custodiens & docens sacerdotalem honorem seruari oportere, contra pontifi-

Matth. 10.

Ioan. 5.

Deut. 17.

1. Reg. 8.

Ioan. 18.

cem nihil dixerit, ſed innocentiam ſuam tantummodo purgans reſponderit
Act.23. dicens, *Si male locutus ſum, exprobra de malo: ſi autem bene, quid me cædis?* Item bea-
tus Apoſtolus, cum ei dictum eſſet, *Sic inſilis in ſacerdotem dei maledicendo?* ni-
hil contumelioſe locutus ſit aduerſus ſacerdotem, quando & potuerit ſe cō-
ſtanter exercere aduerſus eos qui dominum crucifixiſſent, & qui iam deum &
Chriſtum, & templum & ſacerdotium perdidiſſent. Sed quamuis in falſis &
ſpoliatis ſacerdotibus, vmbram tamen ipſam inanem ſacerdotalis nominis
Exod.22. cogitans dixerit, *Neſciebam fratres quia pontifex eſt, ſcriptum eſt enim, Principem
plebis tuæ non maledices.* Niſi ſi ſacerdos tibi fui ante perſecutionem, quando
mecum communicabas, ſed poſt perſecutionem ſacerdos eſſe deſiui. Perſe-
cutio enim veniens, te ad ſummam martyrij ſublimitatem prouexit; me au-
tem proſcriptionis onere depreſsit, cum publice legeretur, Si quis tenet vel
poſsidet de bonis Cæcilij Cypriani epiſcopi Chriſtianorum, proſcribatur,
vt etiam qui non credebant deo epiſcopum conſtituenti, vel diabolo crede-
rent epiſcopum proſcribenti. Nec hæc iacto, ſed dolens profero, cum te iu-
dicem dei conſtituas & Chriſti, qui dicit ad apoſtolos, ac per hoc ad omnes
Lucæ 10. præpoſitos, qui apoſtolis vicaria ordinatione ſuccedunt, *Qui audit vos, me au-
dit: & qui audit me, audit eum qui me miſit. Et qui reiicit vos, me reiicit, & eum qui
me miſit.* Vnde enim ſchiſmata & hæreſes obortæ ſunt & oriuntur? dum epiſ-
copus qui vnus eſt & eccleſiæ præeſt, ſuperba quorundā præſumptione con-
temnitur, & homo dignatione dei honoratus, indignus hominibus iudica-
tur. Quis enim hic eſt ſuperbiæ tumor, quæ arrogantia animi, quæ mentis in-
flatio, ad cognitionem ſuam præpoſitos & ſacerdotes vocare? ac niſi apud te
purgati fuerimus, & ſententia tua abſoluti, ecce iam ſex annis nec fraternitas
habuerit epiſcopum, nec plebs præpoſitum, nec grex paſtorem, nec eccleſia
gubernatorem, nec Chriſtus antiſtitem, nec deus ſacerdotē. Subueniat Pup-
pianus & ſententiam dicat: iudicium dei & Chriſti in acceptū referat: ne tan-
tus fideliū numerus, qui ſub nobis accerſitus eſt, ſine ſpe ſalutis & pacis exiſſe
videatur: ne nouus credentium populus nullam per nos conſecutus eſſe gra-
tiam baptiſmi & ſpiritus ſancti iudicetur: ne tot lapſis & pœnitētibus pax da-
ta, & communicatio noſtra examinatione conceſſa iudicij tui auctoritate ſol-
uatur. Annue aliquando & dignare pronunciare de nobis, & epiſcopatū no-
ſtrum cognitionis tuæ auctoritate firmare, vt deus & Chriſtus eius agere tibi
gratias poſsint, quod per te ſit antiſtes & rector altari eorum pariter & plebi
reſtitutus. Apes habent regem, & ducem pecudes, & fidem ſeruant: latro-
nes, mancipi obſequio pleno humilitatis obtemperant. Quanto ſimpliciores
& meliores vobis ſunt brutę pecudes, & muta animalia, & cruenti licet ac fu-
rentes inter gladios atq; inter arma prædones? Præpoſitus illic agnoſcitur &
timetur, quem non ſententia diuina conſtituit, ſed in quem factio perdita &
nocēs caterua conſenſit. Dixiſti ſanè ſcrupulum tibi eſſe tollendū de animo,
in quē incidiſti: incidiſti, ſed tua crudelitate irreligioſa: incidiſti, ſed tua mēte
& volūtate ſacrilega, dum inceſta, dum impia, dū nefanda contra fratrē, con-
tra ſacerdotem facile audis, & libenter credis, aliena mendacia quaſi propria
Eccleſi.28. & priuata defendis, nec recordaris ſcriptum eſſe, *Sepi aures tuas ſpinis, & noli
Prouer.17. audire linguam nequam.* & iterum, *Malus obaudit linguæ iniquorum, iuſtus autem non
intendit labiis mendacibus.* Quare in hunc ſcrupulum non inciderunt martyres
ſpiritu ſancto pleni, & ad cōſpectū dei & Chriſti eius, paſsioni iam proximi,
qui ad Cyprianum epiſcopum literas de carcere direxerunt, ſacerdotem dei
agnoſcentes & cōteſtantes ei? Quare in hunc ſcrupulum non inciderunt tot
coëpiſcopi collegę mei, qui vel cum de medio recederent, proſcripti ſunt, vel
adprehēſi in carcere & in cathenis fuerunt, aut qui in exilium relegati, inluſtri
itinere ad dominum profecti ſunt, aut qui quibuſdam locis animaduerſi cęle-
ſtes co-

stes coronas de domini clarificatione sumpserunt? Quare in hunc scrupulum non inciderunt de plebe ista nostra quæ apud nos est, & nobis de dei dignatione commissa est, tot confessores quæstionati & torti, & insigniũ vulnerum & cicatricum memoria gloriosi? tot virgines integræ, tot laudabiles viduæ? Ecclesię deniq; vniuersæ per totum mundum nobiscum vnitatis vinculo copulatæ? nisi si omnes isti communicantes mecum, secundum quod scripsisti, polluto nostro ore polluti sunt, & spem vitę ęternæ communicationis nostræ contagione perdiderunt: Puppianus solus integer, inuiolatus, sanctus, pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso atq; in regno cælorum solus habitabit. Scripsisti quoque, quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat, quando omnis ecclesiæ populus & collectus sit & adunatus, & indiuidua cõcordia sibi iunctus, & soli illi foris remanserint, qui & si intus essent, eiiciendi fuerant, ne patiatur dominus populi sui protector & tutor, triticum de area sua diripi, sed solæ possint paleę de ecclesia separari, quãdo & Apostolus dicat, *Quid enim si exciderunt à fide quidam illorum? nunquid infidelitas illorum fidem dei euacuauit? absit. est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Rom. 3.
Et dominus quoq; in euangelio, cum eum loquentem discipuli derelinquerent, conuersus ad duodecim dixerit, *Nunquid & vos vultis ire? Respondit ei Petrus dicens, Domine ad quem ibimus? verbum vitæ æternæ habes, & nos credidimus & cognouimus, quoniã tu es filius dei viui.* Ioan. 6. Loquitur illic Petrus, super quẽ ędificata fuerat ecclesia, ecclesiæ nomine, docẽs & ostẽdens, quia etsi contumax ac superba obaudire volentiũ multitudo discedat, ecclesia tamẽ à Christo non recedit: & illi sunt ecclesia & plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhærẽs. Vnde scire debes episcopũ in ecclesia esse, & ecclesiã in episcopo, & si qui cũ episcopo non sint, in ecclesia nõ esse: & frustra sibi blandiri eos qui pacem cum sacerdotibus dei non habẽtes obrepunt, & latenter apud quosdam cõmunicare se credunt, quando ecclesia quæ catholica vna est, scissa non sit, neque diuisa, sed sit vtique connexa, & cohærentium sibi inuicẽ sacerdotum glutino copulata. Quamobrem frater, si maiestatẽ dei qui sacerdotes ordinat, & Christi cogitaueris: si Christum qui arbitrio & nutu ac pręsentia sua & præpositos ipsos, & ecclesiã cum præpositis gubernat, aliquando respexeris: si de innocentia sacerdotum non humano odio, sed diuino iudicio credidetis: si temeritatis & superbię atque insolentiæ tuæ agere vel sero pœnitẽtiam cœperis: si deo & Christo eius quibus seruio, & quibus puro & immaculato ore sacrificia, & in persecutione pariter & in pace indesinẽter offero, plenissime satisfeceris, communicationis tuæ poterimus habere rationem, manẽte tamen apud nos diuinæ censuræ respectu & metu, vt prius dominum meum consulam an tibi pacem dari, & te ad communicationem ecclesię suę admitti sua ostẽsione & admonitione permittat. Memini enim quid iam mihi sit ostẽsum, immo quid seruo obsequenti & timenti de dominica & diuina auctoritate præceptum, qui inter cetera quæ ostẽdere & reuelare dignatus est, & hoc addidit. Itaq; qui Christo non credit sacerdotem facienti, postea credere incipiet sacerdotem vindicanti. Quanquam sciam somnia, ridicula & visiones ineptas quibusdam videri, sed vtique illis qui malunt contra sacerdotes credere, quàm sacerdoti: sed nihil mirum, quando de Ioseph fratres sui dixerint, *Ecce somniator ille venit. Nunc ergo venite, occidamus illum*: & somniator Gen. 37. postea quod somniauerat consecutus sit: & occisores ac venditores confusi sint, vt qui verbis prius non credidissent, factis postmodum crederent. De iis autem quę tu egisti vel in persecutione, vel in pace, stultum est vt velim te iudicare, quando tu magis iudicem te nostri constitueris. Hæc pro animi mei pura cõscientia, & domini & dei mei fiducia rescripsi. Habes tu literas meas, & ego tuas: in die iudicij ante tribunal Christi vtræque recitabuntur.

R

*ARGVM. Ad Clerum de Numidico confessore presbytero ordinato.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI VNIVERSAE, CHARISSIMIS AC DESIderatissimis fratribus, salutem. LXVII.

NVNCIANDVM vobis fuit fratres charissimi, quod pertineat & ad cõmunem lætitiam, & ad ecclesię nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos & instructos sciatis dignatione diuina, vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in Clero, luce clarissima cõfessionis inlustris, & virtutis ac fidei honore sublimis, qui hortatu suo copiosum martyrũ numerum lapidibus & flammis necatum ante se misit. Quique vxorem adhærentem lateri suo concrematam simul cum ceteris, vel conseruatam magis dixerim, lętus aspexit, ipse semiustulatus: & lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadauer patris inquireret, semianimis inuentus, & extractus & refocillatus à comitibus, quos ipse præmiserat, remansit inuitus. Sed remanendi vt videmus, hæc fuit causa, vt eum Clero nostro dominus adiũgeret, & desolatã per lapsum quorundam presbyterorum nostrorum copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. Et promouebitur quidem, cum deus permiserit, ad ampliorem locũ religionis suę, quãdo in pręsentiã protegente domino venerimus. Interim quod ostẽditur fiat, vt cum gratiarum actione suscipiamus hoc dei munus, sperantes de misericordia domini eiusmodi ornamenta complura, vt redintegrato ecclesiæ suæ robore, tam mites & humiles faciat in consessus nostri honore florere. Opto vos fratres charissimi ac desideratissimi semper bene valere.

*ARGVM. Ad Cæcilium de sacramento dominici calicis, docens per multas patrum veteris testamenti similitudines & prophetarum testimonia, hoc ante fuisse significatum. Nec calicem cum aqua sine vino recte offerri, nec vinum absque aqua iuxta Christi traditionem consecrari posse.*

## CYPRIANVS, CAECILIO FRATRI, SALVTEM. LXVIII.

QVANQVAM sciam frater charissime, episcopos plurimos ecclesiis dominicis in toto mundo diuina dignatione præpositos, Euangelicæ veritatis ac dominicę traditionis tenere rationem: nec ab eo quod Christus magister & præcepit & gessit, humana & nouella institutione decedere: tamen quoniam quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice dominico sanctificando, & plebi ministrãdo, non hoc faciunt quod Iesus Christus dominus & Deus noster sacrificij huius auctor & doctor fecit & docuit: religiosum pariter ac necessarium duxi, de hoc ad vos literas facere, vt si quis in isto errore adhuc tenebatur, veritatis luce perspecta, ad radicem atque originem traditionis dominicæ reuertatur. Nec nos putes frater charissime, nostra & humana mente conscribere, aut vltronea voluntate hoc nobis audacter assumere, cum mediocritatem nostrã semper humili & verecunda moderatione teneamus: sed quando aliquid deo inspirante & mandante præcipitur, necesse est domino seruus fidelis obtemperet

ret, excusatus apud omnes, quod nihil sibi adroganter adsumat, qui offensam domini timere compellitur, nisi faciat quod iubetur. Admonitos autem nos scias, vt in calice offerendo dominica traditio seruetur, neque aliud fiat à nobis quàm quod pro nobis dominus prior fecit: vt calix qui in commemoratione eius offertur, mixtus vino offeratur. nam cũ dicat Christus, *Ego sum vitis vera*, sanguis Christi non aqua est vtiq; sed vinum. nec potest videri sanguis eius, quo redempti & viuificati sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnium sacramẽto ac testimonio prædicetur. Inuenimus enim & in Genesi sacramẽtum circa Noe hoc idem præcurrisse, & figurã dominicæ passionis illic extitisse: quòd vinum bibit, quòd inebriatus est, quòd in domo sua nudatus est, quòd fuit recubans nudis & patentibus fœmoribus: quòd nuditas illa patris à medio filio denotata est, & foras nunciata, à duobus vero maiore & minore contecta. Et cetera quæ necesse non est exequi, cum satis sit hoc solum complecti, quòd Noe typum futuræ veritatis ostendens, non aquam, sed vinũ biberit, & sic imaginẽ dominicæ passionis expresserit. Item in sacerdote Melchisedech sacrificij dominici sacramẽtum præfiguratum videmus, secundum quod scriptura diuina testatur & dicit, *Et Melchisedech rex salem protulit panem & vinum.* Fuit autem sacerdos dei summi, & benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat spiritus sanctus in psalmis ex persona patris ad filium dicens, *Ante luciferum genui te. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in aeternũ secundum ordinem Melchisedech.* Qui ordo vbique hic est de sacrificio illo veniens & inde descendens, quod Melchisedech sacerdos dei summi fuit, quòd panẽ & vinum obtulit, quòd Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos dei summi quàm dominus noster Iesus Christus, qui sacrificiũ deo patri obtulit? Et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem. Et circa Abraham benedictio illa præcedens, ad nostrum populum pertinebat. nam si Abraham Deo credidit, & deputatum est ei ad iustitiam: vtique quisque Deo credit & fide viuit, iustus inuenitur, & iam pridem in Abraham fideli benedictus & iustificatus ostenditur, sicut beatus Paulus apostolus probat, dicens, *Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahæ. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in illo omnes gentes.* Igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham: vnde in Euangelio inuenimus de lapidibus excitari, id est de gentibus colligi filios Abrahæ. Et cum Zacchæum laudaret dominus, respondit & dixit, *Salus hodie domui huic facta est: quia & hic filius est Abrahe.* Vt ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, præcedit ante imago sacrificij, in pane & vino scilicet constituta. Quam rem perficiens & adimplens Dominus, panem & calicem mixtum vino obtulit, & qui est plenitudo, veritatem præfiguratæ imaginis adimpleuit. Sed & per Salomonem spiritus sanctus typum dominici sacrificij præmonstrat immolatæ hostiæ panis & vini, sed & altaris & apostolorum faciens mentionem. *Sapientia*, inquit, *ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem. Mactauit suas hostias, miscuit in cratera vinum suum, & parauit suam mensam. Et misit seruos suos conuocans cum excelsa prædicatione ad craterem, dicens, Qui est insipiens, declinet ad me: & egentibus sensu dixit, Venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis.* Vinum mixtum declarat, id est calicem Domini aqua & vino mixtum prophetica voce denunciat, vt appareat in passione dominica id esse gestum quod fuerat ante prædictum. In benedictione quoque Iudæ hoc idem significatur, vbi & illic Christi figura exprimitur, quod à fratribus suis lau-

Gen. 9. Gen. 14. Psal. 109. Gala. 3. Gen. 26. Matth. 3. Lucæ 19. Prouer. 9.

dari & adorari haberet, quod inimicorum dorsa cædentium atque fugientium manibus, quibus crucem pertulit & mortem vicit, cōpressurus fuisset: quódque ipse sit leo de tribu Iuda, & recubet dormiens in passione, & surgat, & sit ipse spes gentium, quibus scriptura diuina adiungit & dicit, *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Quando autem sanguis vuæ dicitur, quid aliud quàm vinum calicis dominici sanguinis ostenditur? necnon & apud Esaiam hoc idem & Spiritus sanctus de Domini passione testatur, dicens, *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, & indumenta tua velut à calcatione torcularis pleni & percalcati?* Nunquid rubicunda vestimenta aqua potest facere? aut in torculari aqua est, quæ pedibus calcatur vel prælo exprimitur? Vini vtique mentio est, & ideo ponitur vt Domini sanguis vino intelligatur, & quod in calice dominico postea manifestatum est, prophetis annunciantibus prædicaretur. Torcularis quoque calcatio & pressura taxatur, quia quomodo ad potandum vinum veniri non potest, nisi botrus calcetur ante & prematur: sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere, nisi Christus calcatus prius fuisset & pressus, & calicem prior biberet, in quo credentibus propinaret. Quotiescunque autem aqua sola in scripturis sanctis nominatur, baptisma prædicatur, vt apud Esaiam significari videmus. *Nolite*, inquit, *priora meminisse, & antiqua nolite reputare. ecce ego facio noua, quæ nunc orientur, & cognoscetis, & faciam in deserto viam, & flumina in loco inaquoso, adaquare genus meum electum, plebem meam quam acquisiui, vt virtutes meas exponeret.* Prænunciauit illic per prophetam Deus, quod apud gentes in locis quæ inaquosa prius fuissent, flumina postmodum redundarent, & electum genus Dei, id est per regenerationem baptismi filios Dei factos adaquarent. Item denuo præcanitur, & ante prædicitur, Iudæos si sitierint, & dominum Christum quæsierint, apud nos esse potaturos, id est baptismi gratiam consecuturos. *Si sitierint*, inquit, *per deserta adducet illis aquam, de petra producet illis. Findetur petra, & fluet aqua, & bibet plebs mea.* Quod in Euangelio adimpletur, quando Christus qui est petra, finditur ictu lanceæ in passione. Qui & admonens quid per prophetam sit ante prædictum, clamat & dicit, *Si quis sitit, veniat & bibat. Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Atque vt magis possit esse manifestum, quia non de calice, sed de baptismo illic loquitur dominus, addidit scriptura dicens, *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant qui in eum credebāt.* Per baptisma enim Spiritus sanctus accipitur, & sic à baptizatis & spiritum sanctum consecutis ad bibendum calicem domini peruenitur. Neminem autem moueat, quod cum de baptismo loquatur scriptura diuina, sitire nos dicit & bibere, quando & dominus in Euangelio dicat, *Beati esurientes & sitientes iustitiam*, quia quod auida & sitienti cupiditate suscipitur, plenius & vberius hauritur. Sicut & alio loco ad Samaritanam mulierem dominus Christus loquitur, dicens, *Omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dedero, non sitiet in æternum.* Quo & ipso baptisma salutaris aquæ significatur, quod semel scilicet sumitur, nec rursus iteratur. Ceterum calix domini in ecclesia semper & sititur & bibitur. Nec argumentis pluribus opus est frater charissime, vt probemus appellatione aquæ baptisma significatum semper esse, & sic nos intelligere debere, quando dominus aduenienis, baptismi & calicis manifestauerit veritatem, qui aquam illam fidelem, aquam vitę æternę præceperit credentibus in baptismo dari: calicem vero docuerit exemplo magisterij sui vini & aquæ coniunctione misceri. Calicē etenim sub die passionis accipiēs, benedixit, & dedit discipulis suis dicens, *Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis noui testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico vobis, non bibam à modo ex ista creatura vitis vsque in diem illum quo vobiscum bibam nouum in regno*

Marginal references: Gene. 49. — Esaie. 63. — Esa. 43. — Esa. 48. — Ioan. 6. — Matth. 5. — Ioan. 4. — Matth. 26.

*in regno patris mei.* Qua in parte inuenimus calicem mixtum fuisse quem dominus obtulit, & vinum fuisse quod sanguinem suum dixit. Vnde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit vinum calici: nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio & sacrificium nostrum responderit passioni. Quomodo autem de creatura vitis nouum vinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio dei patris & Christi vinũ non offerimus, nec calicẽ domini dominica traditione miscemus? Beatus quoq; apostolus Paulus à domino electus & missus, & prędicator veritatis Euangelicæ constitutus, hæc eadem in epistola sua ponit, dicens, *Dominus Iesus in qua* 1.Cor.11.
*nocte tradebatur, accepit panem, & gratias egit, & fregit, & dixit, Hoc est corpus meũ quod pro vobis tradetur: hoc facite & vos in meam commemorationem. Simili modo & calicem postquam cœnatũ est, accepit, dicens, Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque biberitis in meam commemorationem. Quotiescunq; enim edentis panem istum, & calicem biberitis, mortem domini annũciabitis quoadusque veniat.* Quod si & à domino præcipitur, & ab Apostolo eius hoc idẽ confirmatur & traditur, vt quotiescunq; biberimus, in commemorationem domini hoc faciamus, quod fecit & dominus, inuenimur non obseruari à nobis quod mandatum est, nisi eadem quæ dominus fecit, nos quoque faciamus, & calicem pari ratione miscentes, à diuino magisterio non recedamus. Ab euangelicis autem præceptis omnino recedẽdum non esse, & eadem quæ magister docuit & fecit, discipulos quoque obseruare & facere debere constantius & fortius, alio in loco beatus Apostolus docet, dicens, *Miror quod sic* Gala.1.
*tam cito demutamini ab eo qui vos vocauit in gratiam, ad aliud Euangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos turbant, & volunt conuertere Euangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo aliter annunciet, præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis annunciauerit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Cum ergo neque ipse Apostolus, neque angelus de cælo annunciare possit aliter aut docere, præterquam quod semel Christus docuit, & apostoli eius annunciauerunt, miror satis vnde hoc vsurpatum sit, vt contra Euangelicam & apostolicam disciplinã, quibusdam in locis aqua offeratur in dominico calice, quæ sola Christi sanguinem non possit exprimere. Cuius rei sacramẽtum nec in psalmis tacet spiritus sanctus, faciens mentionem dominici calicis, & dicens, *Calix tuus inebrians perquam* Psal.22.
*optimus.* Calix autem qui inebriat, vtique vino mixtus est. neque enim aqua inebriare quenquam potest. Sic autem calix dominicus inebriat, vt & Noe in Genesi vinũ bibẽs inebriatus est. Sed quia ebrietas dominici calicis & sanguinis non est talis, qualis est ebrietas vini secularis, cum diceret spiritus sanctus in psalmo, *Calix tuus inebrians*, addidit, *perquam optimus*, quod scilicet calix dominicus sic bibentes inebriet, vt sobrios faciat, vt mentes ad spiritalẽ sapientiam redigat, vt à sopore isto seculari ad intellectum dei vnusquisq; resipiscat: & quẽadmodum vino isto cõmuni mens soluitur, & anima relaxatur, & tristitia omnis exponitur: ita epoto sanguine domini & poculo salutari, exponatur memoria veteris hominis, & fiat obliuio conuersationis pristinę secularis, & mœstũ pectus ac triste, quod prius peccatis angẽtibus premebatur, diuinæ indulgentiæ lætitia resoluatur. Quod tunc demũ potest lætificare in ecclesia domini bibentẽ, si quod bibitur dominicam teneat veritatem. Quàm vero peruersum est, quamq; contrarium, vt cum dominus in nuptiis de aqua Ioan.2.
vinum fecerit, nos de vino aquam faciamus: cũ sacramentum quoq; rei illius admonere & instruere nos debeat, vt in sacrificiis dominicis vinũ potius offeramus. nam quia apud Iudęos defecerat gratia spiritalis, defecit & vinum. Vinea enim domini sabaoth domus erat Israel: Christus autem docens & ostẽdens gentium populum succedere, & in locum quem Iudæi perdiderant, nos

postmodum merito fidei peruenire, de aqua vinum fecit, id est quod ad nuptias Christi & ecclesiæ Iudæis cessantibus plebs magis gentium conflueret & conueniret, ostendit. Aquas nanque populos significare in Apocalypsi
Apocaly.7. scriptura diuina declarat dicens, *Aquæ quas vidisti, super quas sedet meretrix illa, populi, & turbæ, & gentes ethnicorum sunt & linguæ.* quod scilicet perspicimus & in sacramento dominici calicis contineri. Nam quia nos omnes portabat Christus, qui & peccata nostra portabat, videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, & credentium plebs ei in quem credidit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini sic miscetur in calice domini, vt commixtio illa non possit abinuicem separari. Vnde ecclesiam, id est plebem in ecclesia constitutam, fideliter & firmiter in eo quod credidit, perseuerantem, nulla res separare poterit à Christo, quo minus hæreat semper & maneat indiuidua dilectione. Sic autē in sanctificādo calice domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest. nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quādo autem vtrunque miscetur, & adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spiritale & cæleste perficitur. Sic vero calix domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrunque sibi misceatur: quomodo nec corpus domini, potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi vtrunque adunatum fuerit & copulatum, & panis vnius compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostēditur adunatus, vt quemadmodum grana multa in vnum collecta & commolita & commixta, panem vnum faciunt: sic in Christo qui est panis cælestis, vnum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus & adunatus. Nō est ergo frater charissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in præteritum in calice dominico aquam solam offerendam putauerunt. Quærendum est enim, ipsi quem sint secuti. nam si in sacrificio quod Christus obtulit, non nisi Christus sequendus est, vtique id nos obaudire & facere oportet, quod Christus fecit, & quod faciendum esse mandauit, quando ipse in Euangelio suo dicat, *Si feceritis quod*
Ioan.15. *mando vobis, iam non dico vos seruos, sed amicos.* Et quod Christus debeat solus
Matth.17. audiri, pater etiam de cælo contestatur, dicens, *Hic est filius meus dilectissimus in quo bene sensi, ipsum audite.* Quare si solus Christus audiendus est, non debemus adtendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid qui ante omnes est, Christus prior fecerit. neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed dei veritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur & dicat, *Sine causa autem colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes.* Et ite-
Esaiæ.19. rum dominus in Euangelio hoc idem repetat dicens, *Reiicitis mandatum Dei,*
Matth.15. *vt traditionem vestram statuatis.* Sed & alio in loco ponit & dicit, *Qui soluerit vnum ex mandatis istis minimis, & sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Quod si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicæ passionis & nostræ redemptionis sacramentum pertinentia, fas non est infringere, aut in aliud quàm quod diuinitus institutum sit, humana traditione mutare. Nam si Iesus Christus dominus & Deus noster, ipse est summus sacerdos Dei patris, & sacrificium deo patri se ipsum primus obtulit, & hoc fieri in sui cōmemorationem præcepit, vtique ille sacerdos vice Christi vere fungitur, qui id quod Christus fecit, imitatur. Et sacrificium verum & plenum tunc offert in ecclesia deo patri, si sic incipiat offerre secundū quod ipsum Christum videat obtulisse. Ceterum omnis religionis et veritatis disciplina subuertitur, nisi id quod spiritaliter præcipitur, fideliter reseruetur, nisi si in sacrificiis matutinis

hoc

hoc quis veretur, ne per saporẽ vini redoleat sanguinẽ Christi. Sic ergo incipit & à passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dũ in oblationibus discit de sanguine eius & cruore confundi. Porrò autem dominus in Euãgelio dicit, *Qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis.* Et Apostolus quoque loquitur dicens, *Si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Galat. 1. Quomodo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere? An illa sibi aliquis contẽplatione blanditur, quod & si mane aqua sola offerri videtur, tamen cũ ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus? Sed cũ cœnamus, ad conuiuium nostrum plebem conuocare non possumus, vt sacramenti veritatem fraternitate omni præsente celebremus. At enim non mane, sed post cœnam mixtũ calicem obtulit dominus. Nunquid ergo dominicum post cœnam celebrare debemus, vt sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificij ostenderet occasum & vesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est, *Et occident illum omne vulgus synagogæ filiorũ Israel ad vesperam.* Exod. 12. Et iterum in psalmis, *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Psal. 114. Nos autem resurrectionem domini mane celebramus. Et quia passionis eius mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio est enim domini, sacrificium quod offerimus) nihil aliud quàm quod ille fecit, facere debemus. Scriptura enim dicit, *Quotiescunque enim ederitis panem istum, & calicem istum biberitis, mortem domini annunciabitis quoadusque veniat.* 1. Cor. 11. Quotiescunque ergo calicem in commemorationem domini & passionis eius offerimus, id quod constat dominum fecisse, faciamus. Et viderit frater charissime, si quis de antecessoribus nostris, vel ignoranter, vel simpliciter non hoc obseruauit & tenuit, quod nos dominus facere exemplo & magisterio suo docuit, potest simplicitati eius de indulgentia domini venia concedi: nobis vero non poterit ignosci, qui nunc à domino admoniti & instructi sumus, vt calicem dominicum vino mixtum, secundũ quod dominus obtulit, offeramus. Et de hoc quoque ad collegas nostros literas dirigamus, vt vbique lex euangelica & traditio dominica seruetur, & ab eo quod Christus & docuit & fecit, non recedatur. Quæ vltra iam contemnere, & in errore pristino perseuerare, quid aliud est quàm incurrere in obiurgationẽ domini increpantis in psalmo & dicentis? *Ad quid exponis iustificationes meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam & abiecisti sermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas ei, & inter mœchos particulam tuam ponebas.* Psal. 49. Exponere enim iustificationes & testamentũ domini, & non hoc idem facere quod fecerit dominus, quid aliud est quàm sermones eius abiicere, & disciplinam dominicam contemnere? nec terrena, sed spiritalia furta & adulteria committere? dũ quis de euangelica veritate furatur domini nostri verba & facta, & corrumpit atque adulterat præcepta diuina? sicut apud Hieremiam scriptum est: *Quid est,* inquit, *paleis ad triticum? propter hoc ecce ego ad prophetas, dicit dominus, qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo & seducunt populum meum in mendaciis suis, & in erroribus suis.* Hiere. 23. Item apud eundẽ alio loco, *Et mœchata est,* inquit, *lignum & lapidem, & in his omnibus non est reuersa ad me.* Hiere. 3. Quod furtum & adulterium ne in nos etiam cadat, cauere sollicite & timide ac religiose obseruare debemus. nam si sacerdotes Dei & Christi sumus, non inuenio quem magis sequi quàm Deum & Christũ debeamus, quando ipse in euangelio maxime dicat, *Ego sum lumen seculi: qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Ioan. 8. Ne ergo in tenebris ambulemus, Christũ sequi & pręcepta eius obseruare debemus, quia & ipse in alio loco mittẽs Apostolos, dixit, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Ite ergo & docete gentes omnes, tingentes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Docentes eos* Matth. 28.

*obseruare omnia quæcunque præcepi vobis.* Quare si in lumine Christi ambulare volumus, à præceptis eius & monitis non recedamus, agentes gratias, quòd dum instruit in futurum quid facere debeamus, de præterito ignoscit quod simpliciter errauimus. Et quia iam secundus eius aduentus nobis adpropinquat, magis ac magis benigna eius & larga dignatio corda nostra luce veritatis inluminat. Religioni igitur nostræ congruit & timori, & ipsi loco atque officio sacerdotij nostri frater charissime, in dominico calice miscēdo & offerendo custodire traditionis dominicæ veritatē, & quod prius apud quosdā videtur erratum, domino monēte corrigere, vt cum in claritate sua & maiestate cælesti venire cœperit, inueniat nos tenere quod monuit, obseruare quod docuit, facere quod fecit. Opto te frater charissime semper bene valere.

## AD MOYSEN ET MAXIMVM, ET CETEROS CONFESSORES, DE LAVDE MARTYRII. LXVIIII.

ETSI incongruens est fratres charissimi, in hoc fauore dicendi aliquid trepidationis adferre, minimeque decet gloriam tantæ deuotionis infringere, ex eo quod fatear me cœpisse dubitare: tamen identidem dico, ipsa animū meū deliberatione confringi, qui exequendæ laudis cupiditate succenditur, & à loquendo magnitudine virtutis inhibetur. Cum autem non deceat tacere, aut periculosum sit parum dicere, nisi quod hæc æstuanti res sola subuenit, quod videatur ei facile ignosci posse, qui non timuit audere. Quam ob rem charissimi fratres, etsi potentia rei oneratur facultas ingenij, vt quantū se in exprimenda martyrij dignitate protulerit, tantū ipso pondere laudis oppressa atque æstimatione rerū omnium, de quibus cum maxime loquitur, debilitata ac fracta, intra se ipsa illaqueata oratione deficiat, nec habenis liberis ac solutis in apertum sermonis eloquium vim tantæ laudis expromat: tamen erit aliqua, nisi fallor, in eloquendo facultas, quæ ipsius operis oratione munita vage fundat, quod à dicendo impar ingenij conscientia submouebat. Cum igitur fratres charissimi, tot tantisque rebus impliciti, ad comprobandos salutis eximios pulcherrimosq; prouentus, omni studio ac labore nitamur, non vereor ne quo ignauiæ metu territus, vel reuocer, vel extinguar: cū si quis ad id voluerit, de quo agimus, intueri, spe deuotionis expensa, atque ipsa eius magnitudine ponderata, magis miretur audere potuisse, in quo me positū & amplitudo rei premeret, & confusam gaudio mentē in angustias animi voti sui feruor vrgeret. Nam & quis est quem non ista res terreat? Quis quem non admirationis suæ pauore subuertat? Est enim profecto, nisi fallor, etiam in ipso conscientiæ robore admiranda formido, quæ nos exagitet pariter & inflammet. Cuius quanto penitius inspexeris potestatem, tanto ex ipso venerandę claritatis aspectu religionis suæ præmittat horrorem. Considerare enim vtique debetis, quantæ sit glorię, vitæ quam libet maculā & sordes polluti corporis, & longa vitiorum tabe concreta contagia, tantoque temporis tractu mundi crimen exceptū, vnius ictus remediis expiare, quo & augeri merces, & crimen possit excludi. Vnde omnis consummatio & status vitæ in martyrio est collocatus. Hoc fundamentū vitæ & fidei, hoc præsidium salutis, hoc vinculum libertatis & honoris: & quāuis sint & alia per quæ adipisci lux possit, tamen ad proximitatem muneris repromissi pœnis melius patrocinantibus peruenitur. Quantæ enim sit gloriæ ponderate, huius vitæ cupiditatibus, atque ab omni animum natura mundique commercio segregatum, contra aduer-

aduersantis discrimen opponere, nec sæuitiam torquentis horrere, animari hominem dolore quo credatur extingui,& id sibi in augmentū virtutis assumere,quod cruciatui putat prodesse qui punit. Nam prędurantibus licet costis resultās vngula recurrat in vulnus,& euntibus flagris cum auulsa corporis parte rediens habena ducatur, stat immobilis tamen,pœnis suis fortior: hoc solum secum ipse conuoluens, quod in illa crudelitate carnificum plus pro quo patitur, Christus ipse patiatur. nam quando si negauerit dominum, pro eo crimen subeat, pro quo vicisse debebat, necesse est eum videri cuncta tolerare,cui victoria debetur & pœna. Igitur quoniam res summa martyriū est, tria sunt quæ ex eo nobis proposuimus esse dicenda, Quid sit, quantū sit,cui rei prosit? Quid ergo est martyrium? delictorum finis,periculi terminus,dux salutis,patientiæ magister, domus vitæ: quo perfecto etiam ea occidunt quæ in futuro discrimine potuissent tormenta reputari. Per hoc & testimonium nomini redditur,& maiestas nominis ampliatur, non quod per se ipsam minui posit, vel de scelere tractantis magnitudo eius infringi, sed quod redundet ad gloriæ cumulum,dum circunstrepentis populi terror impauidos animos dat dolori, & minis frendentis inuidiæ addit ad titulum. Quod tantū sibi mens crescat in pugna,quantū se ille putauerit vincere, per quem Christus hominē voluerit coronare. Tunc ergo omne fidei robur expenditur,tunc credulitas comprobatur,cum in sermones vulgi atque in opprobrium veneris:cúmque te contra illas populares insanias religiosa mente firmaueris, conuincens scilicet ac repugnans, quicquid super persona tua in iniuriam Christi profanus sermo iactauerit: vt cum aduerso mari moles opposita reluctatur,feriant licet fluctus,& reuolutum æquor identidem pulset,tamen hæret immobilis virtus,nec vndis circūspumātibus ad operta succumbit, donec per scopulos vis digesta se supprimat, & superiacens saxis in aperta littoris spacia victū æquor euadat. Quid enim est in illis aliud quàm sermo vacuus, & inane colloquium, & inanium voluptas praua verborum? sicut scriptum est, *Oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt: Gravatum est cor insipiens eorum, ne quando conuertantur & sanem illos.* Non enim dubium est,quin hoc de omnibus dixerit,quorum dura mens semper, & obstinata pectoris feritas, à deuotione vitali fugata dissentit, ducente dementia, furore rapiente,omni denique illos immanitate vexante,qua instigantur pariter ac feruntur: vt cum illis ad pœnam sua facta sufficerent, pœnam ipsam persecutionis agitatę, crimen oneraret. Totū hoc in laudē martyrij spectat, totum gloriam passionis inluminat, in qua spes futuri temporis cernitur, in qua Christus operatur ipse, cuius aguntur exempla quæ petimus: cuius & virtus est qua repugnamus. Et quia in hoc loco aliquid proferre suppetit, summa nimirum est ista atque admiranda dignatio,& quam nec mente concipere,nec verbis valeamus implere. Quid enim nobis amplius potuisset larga pietate largiri, quàm vt in se primus ostenderet, quid in aliis coronaret? mortalis factus est,vt immortales esse possemus:& humanæ sortis exitū pertulit,per quem reguntur humana, vt nobis videretur præstitisse quod passus est:confessionem tribuit, martyria subiecit, omnia denique quibus lux supprimi posset, in remedium salutare natiuitatis suæ meritis relegauit humilitate præcipua,virtute diuina. Cuius rei quique digni esse meruerunt,caruerunt omni hac mundi teterrima labe, subactę mortis conditionem vicerunt. Non enim dubium est quantum à domino consequantur, qui saluti suæ nomen Dei prætulerunt,vt in illa iudicij die meliores cruor faceret, sanguis viuos esse monstraret. Mors quippe integriorem facit vitam, mors magis deducit ad gloriā: sic quotiescunque lætantibus stipulis distenta imbribus frumenta turgescunt, fœcundæ messes coguntur æstate. Sic quoties ferro vitis

Psal. 113. Esa. 6.

abſcinditur erũpentibus pampinis, melius vua veſtitur. nam & in augmentũ prouenturi temporis cedit, quicquid iniuria ſua proficit: flãmas quippe plerunque agris iuuit immittere, quo calore vagantis incendij cæca terræ ſpiramenta laxaret: iuuit leues ſtipulas crepitanti igne torrere, vt ſe altius grauida ſeges tolleret, parturiẽtibus culmis denſior ariſta floreret. Igitur talis & martyrij primo caſus, poſtmodũ fructus eſt, qui morte vitam condemnat, vt vitã morte cuſtodiat. Quid enim tam eximium atque ſublime eſt, quàm inter tot inſtrumenta carnificum deuotione robuſta cunctã fidei reſeruare virtutem? Quid tam magnum tamq́ue pulcherrimum, quàm inter tot circunſtantiũ gladios libertatis ſuæ dominum, ac ſalutis auctorem, repetita ſæpius voce profiteri? & maxime ſi ante oculos tuos ponas, nihil deteſtabilius eſſe dedecore, nihil fœdius ſeruitute, nihil aliud te debere iam petere, aliud optare, quàm eripiendum eſſe cladibus ſeculi, eximendum malis mundi, nec inter ruinas orbis iamiamq́ue perituri, alienum à terrena contagione verſari? Quid enim tibi cum hac luce, cui lux æterna promiſſa eſt? Quid cum hoc vitæ naturæq́; commercio, quẽ cęli amplitudo depoſcit? Sane teneat cupiditas iſta viuendi, ſed quos inexpiabili malo ſæuiens ignis æterna ſcelerum vltione torquebit. Teneat cupiditas iſta viuẽdi, ſed quibus & mori pœna eſt, & durare tormentum. Tibi iam & mundus ipſe ſuccumbit, & terra cedit, qui morientibus cunctis ad hoc reſeruatus es, vt martyr eſſe potuiſſes. An non quotidiana cernimus funera? cernimus nouos exitus diuturnos factis & ſæuientibus morbis inexpertæ cuiuſdam cladis exitia, ac ſtrages populatarum vrbium intuemur? vt poſsimus agnoſcere quanta martyrij habenda ſit dignitas, ad cuius gloriã nos cogere etiã lues cœpit. Etenim chariſsimi fratres, reſpicite ad hoc, quæſo, vos plenius, in quo & ſalus vertitur, & ſublimitas computatur, licet non ſim neſcius, etiam vos pleniſsime noſſe ſtatũ omnium noſtrũ iudiciis contineri: neque ignorare, hanc eſſę nobis traditam diſciplinam, vt ſine vllo terrore militiæ vim tanti nominis tueamur: quippe quos pridem à deſiderio lucis iſtius cupiditas æternæ memoriæ deduxerit, quos futurorum vota diu diuellerint, quoſq́; ab omnibus vitiis optãda Chriſti ſocietas ſegregarit: niſi ſi hic exitio ſuccumbere, morti animam dubitamus offerre. Nec non iam retinenda ſunt nobis & amplectenda beneficia diuina, quorum vltra rerum ardorem, tanta ſit merces, quantũ in dicẽdo humana mediocritas vix poſsit implere. Sanguini noſtro patet cælũ: ſanguini gehennæ, cedit tabernaculum. Et inter omnium gloriam pulchrior ſanguinis titulus & integrior corona ſignatur: ſic quoties de hoſte triumphalibus ſpoliis onuſtus, miles ingreditur, vulneribus ſuis gaudet. Sic quoties tempeſtatibus diu nauta fatigatus litora tuta contigerit, felicitatem ſuam de perpeſſo periculo ducit. Eſt enim profecto, niſi fallor, labor lætus, per quẽ ſecuritas inuenitur. Igitur tolerãda ſunt omnia, patienda cuncta, nec appetendum quo modico gaudeas tempore, & perpetuo puniaris ardore. Meminiſſe enim debes, velut quadam te fœderis pactione conſtrictũ, ex qua aut capeſſendæ ſalutis ſit iuſta conditio, aut pœnæ merita formido: ſtas inter aduerſa pariter ac proſpera, arma inter & tela, hinc q́; te ſecularis ambitio, inde cæleſtis admonet magnitudo. Si ſalutem times perdere, ſcito te mori poſſe. Porrò autem contemnenda tibi mors eſt, cui Chriſtus occiſus eſt ante oculos: tibi quæſo cõcurrant dominicæ paſsionis exempla: concurrant oblata & præmia, & parata diſcrimina, & quantam inter ſe habeant difficultatem, res vtraſque conſpicito. Neque enim poteris confiteri, niſi ſcias quantũ noceat, ſi negaris. Cęlo martyres gaudent, veritatis inimicos ignis abſumit. Paradiſus Dei teſtibus floret, negatores gehenna complexa æternus ignis inardeſcit. Et vt de ceteris taceam, hoc nos vtique magis debet hortari, quod confeſsio vocis vnius Chriſti perpetua cõfeſsione ſeruetur:

ne seruetur: sicut scriptum est, *Qui me confessus fuerit in terris coram hominibus, & ego confitebor eum corā patre meo, & corā angelis eius.* Adhuc accedūt ad gloriæ cumulum, ornamenta virtutum: ait enim, *Fulgebunt iusti tanquam scintillæ in arundineto discurrentes: iudicabunt nationes, & dominabuntur populis.* Magna est enim fratres charissimi, claritas, vitā salutis æternæ honestate passionis ornare, magna sublimitas ante ora domini, aspectūq; Christi potestatis humanæ tormenta contemnere, nec horrere. Sic Daniel minas regis leonum frementium rabiem per constantiam fidei suæ vicit, dum adorandū nullum aliū esse quàm Deum credidit. Sic in camino pueris cōstitutis in se arsit incendiū, dum ignes iusti tolerant, quod de gehenna domino credendo, metuebant. Vnde & retulere condigna non in posterum tracti, non salutis æternæ præmio reseruati. Fidem illorum Deus vidit, vt quod sibi post exitum promiserant, videre mererentur in corpore: nec enim poterit æstimari, quāta in præsenti tributa sit merces. Si sæuitiā fuit, cessit: si flamma, concedit. erat enim vna mens omnibus, quam nec violentia frangeret, nec ira subuerteret, nec à deuotionis obsequio timor mortis inhiberet. Vnde per gratiam domini factum est, vt sic in illis rex potius videretur punitus esse, dum euadunt quos se crediderat occidere. Nunc iam ad eā rem, fratres charissimi, veniam, ex qua ostendere satis possum, quāta martyrij virtus habeatur, quæ tametsi est omnibus nota, próque ingenitæ claritatis insignibus expetenda, tamen plus addidit necessitas temporis desiderio voluptatis. Etenim est in muneribus magnis, si eo tempore quis coronetur, quo coronatum se putat, si forte moriatur. Igitur cum sit sublime excelsúmque martyrium, nunc magis est necessarium, quando mundus ipse subuertitur, partimque orbe concusso natura deficiens vltimi exitus monimenta testatur. Nam & cum cælo imber incumbit, pluuias aer tristis ostendit, & quoties atra tēpestas horrenti imminet pelago, per interapertam nubium noctem corusca ignium fulmina relucescūt: sed & cū magnis mare fluctibus voluitur, paulatim vnda se tollit, paulatimq; æquor albescit, donec cernas ita postmodum ruere, vt in illis quibus retunditur saxis spumam altius iaciat, quàm vndam tumidum pelagus expuebat. Legis scriptum esse, vsque quadrantem nos vltimū reddituros, sed solis hæc pars ablata martyribus. Etenim qui salutis æternæ cupiditatibus freti vitæ huiusce desideria vicerunt, hos expertes doloris vniuersi, domini promissa fecerunt. Igitur hic primum, charissimi fratres, poterimus exponere, quanta martyrij virtus possit impleri. Atque vt transeam cuncta, meminisse debemus, quanta sit gloria, ad Christum immaculatum venire, consortem passionis exsistere, perpetuaque cum domino æternitate regnare, carere exitus imminentibus seculi, nec inter eruentam morborum populantium stragem in communi cum ceteris sorte misceri. Atque vt sileam de corona, si tibi in his naturæ lubricis malis posito, vitæ promitteretur excessus, nonne omni mente gauderes? Si qua te in huius mūdi turbinibus fluctuante vicina arcesseret requies, nonne mortem pro remedio computares? positus inter arma carnificum, ac tela probantium quæstionum, sta sublimis ac fortis, considerans quanta sit pœna, negare eo tempore, quo frui seculo nequeas, cuius causa negaras: quoniam quidem grauia tormenta, ac puniendi noxias artes in perniciem nostram dominus sciebat armari, quo fortes ad omnem tolerantiam faceret: *Fili, inquit, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & prepara animam tuam ad tentationem.* Ecclesi.2. Sed & beatissimus Paulus apostolus exclamauit & dixit, *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum.* Quā ob rem, charissimi fratres, firma fide, deuotione robusta, contra omnes seculi atroces & aspetos insequentium fremitus aduersa virtute resistendū est, nec timendum, quorum spes æternitatis & vita cælestis est, quorumque ardor in cupi-

dine lucis ſuccenditur,& ſalus de promiſſa immortalitate lætatur. Hoc vero quod catenis ardētibus manus ſtricte & circumacti graues ceruicibus nexus ſolido deprimunt pondere,vel quod eculeo corpus extenſum,cadentes ſtridet ad laminas, non expetendi ſanguinis, ſed tentationis eſt cauſa. Nam & ipſam martyrij dignitatem, quemadmodum agnoſcere poſſemus, niſi illam etiam cum damno corporis noſtri cogeremur optare? Senſi equidem,nec me veritas fallit,cum ſæuę incumbentium manus membra diuellerent, artuſq́ue laniatos tortor ſæuiens exararet, nec tamen vinceret, circunſtantiū verbis, Magnum iſtud eſt,dici profecto,non doloribus ſubigi, non pœnis angentibus frangi. Sed erant aliæ dicentium voces, Et puto liberos habet. nam eſt illi ſocia in penatibus coniux,& tamen nec vinculo pignorum cedit,nec obſequio pietatis abductus à propoſito ſuo deficit. Noſcenda res eſt, & virtus penitus ſcrutanda viſceribus: nec enim leuis eſt iſta quæcunque confeſsio, propter quam homo patitur,& mori poſſe. Etenim chariſsimi fratres,virtus eſt tanta martyrij, vt per illam credere etiam ille cogatur qui te voluit occidere. Scriptū eſt & legimus, *In dolore ſuſtine,& in humilitate tua habe patiētiam, quoniam per ignem probatur aurum & argentum.* Quoniam ergo nos terrenis tentationibus probat dominus,& his ſeculi malis ſcrutator Chriſtus expendit, gratulandum nobis eſt atque lætandum, quod non illis nos perennibus reſeruet exitiis, ſed gaudeat ab omni contagione purgatos. Ceterum ab his quos hæreditatis participes adſciſcit,& in regna cælorum libenter adſumit, quid vtique aliud quàm integritatis ambitum quærit? ſua ipſe dixit vniuerſa, & quæ iacētibus ſe explicant cāpis,& quæ in obliquos ſe erigunt colles, ſed & quod cæli magnitudo circumuenit,& quod pelago circūfluente lubricum æquor includit. Quod ſi illi adiacent omnia, nec à nobis expoſcit, niſi facta ſincera, auro,vt ipſe dixit,ſimiles eſſe debemus. Aurum quippe cū relucentibus terris tremulo videris ſplendere ſub lumine, & in liquidū flammis torrentibus reſolui. Nam & artificum gratia fere ſic eſt, caminis quoties anhelantibus æſtuans ignis euomitur, aditu terreſtri canali anguſto diues flamma eligitur,& refluentibus glebis arena retinetur. Vnde neceſſe eſt vniuerſa ſufferre,quo poſsimus omni ſcelere carere, ſicut per Prophetam ſuum dixit, *Et* Sapien. 3. *ſi coram hominibus tormenta paſsi ſunt,tamen ſpes illorum immortalitate plena eſt & vexati in paucis, in multis bene diſponentur: quoniam Deus tentauit illos,& inuenit illos dignos ſui,& quaſi holocauſti hoſtiam accipit illos.* Quod ſi te dignitas ambitioſa deterret, & congeſta in theſauris pecuniæ admonet magnitudo, quæ ſemper propoſitum bonæ mentis auertit,& deuotā pro domino ſuo animam furiali agit horrore, quæſo repetas verba cæleſtia. nam & ipſa vox dicentis Matth. 19. eſt Chriſti, *Qui perdiderit animam ſuam pro nomine meo, recipiet in hoc ſeculo centuplum,& in futuro vitam æternā poſsidebit.* Qua vtiq;,nihil maius,nihil aptius, nihil vtilius cōputare debemus. Nam licet precioſarū veſtiū more purpura in imagines currat, & lenteſcentibus filis aurum erret ad ſpeciem, nec de effoſsis grana quibus incumbis deſint metalla theſauris, vacua niſi fallor iſta atque inania cōputabuntur,ſi adiacentibus tibi cunctis,ſola ſalus tibi deeſſe videatur, ſicut Spiritus ſanctus loquitur, nihil nos inuicem animæ noſtræ poſſe dare. ait enim, *Si totum orbem lucrifeceris, & animam tuam perdideris, quid proderit tibi? aut quam homo commutationem dabit pro anima ſua?* Vacua enim ſunt vniuerſa quæ cernimus,& quæ infirmis radicibus poſita, ſoliditatis ſuæ vim nequeāt ſuſtinere. Nam quod & de ſeculo capitur, vetuſtate tēporis fruſtratur, vnde & ne quid eſſet dulce vel charum,vel quod ſalutis æternæ præferri cupiditatibus poſsit,dominicis amputata præceptis, iure proprio ac lege priuata ſunt. ne in tormentis ſcilicet patrem filius frangeret, néve obſtrictū durati roboris pectus in aliam voluntatem affectus forte mutaret. Solam veritatem,

titatẽ,salutẽq; solã inter magnos cõplectẽdã esse cruciatus, suo Christus iure cõstituit. In quo cõiux & liberi & nepotes, in quo omnis viscerũ suboles relicta, vsurpãda victoria est. Nam & Abrahã sic Deo placuit, qui tẽtatus est à Deo, & filio nõ pepercit, pro quo ignosci forsitã posset, si illũ dubitasset occidere. Armauit manus religiosa deuotio, & oẽs pietatis affectus domini iubentis imperio pietas paterna neglexit. Nec horruit quod nati funderet sanguinem, nec intremuit ad vocem, & adhuc pro eo Christus non fuerat occisus. Quid enim charius eo quàm qui ne quid inuitus hodie sustineres, prius passus est quod doceret? Quid eo dulcius, qui cum ipse sit dominus & Deus noster, tamẽ patientẽ pro se hominẽ regni cælestis efficit cohæredẽ? O grãde nescio quid, siue quia illud conscientię ratio vix sustinet capere, quin magna semper miretur ad munera: siue quia tã larga maiestas Dei, vt insperantibus cunctis etiam ea offerat, quæ nobis contẽplatione factorũ nefas fuerat optare. Etenim si tantũ salus daretur æterna, pro ipsa perpetuitate viuẽdi haberemur in gratia. At nunc cũ cælũ, & iudicãdi de ceteris facultatẽ perenni seculo largiatur: quid est in quo se parẽ iis omnibus possit humana mediocritas experiri? Si iniuriis ageris, prior actus est illæsi cõtumeliis premeris, Dei munus imitaris. Vnde & parũ est, quicquid pertuleris pro eo qui nihil amplius potes facere, nisi quod in hoc salus vniuersa cõsistit: quia martyrio totũ ille promisit. Deniq; Apostolus, cui cordi fuerũt semper vniuersa, cum instar munerum promissorũ penitus miraretur, *Aestimo*, inquir, *non esse cõdignas passiones huius temporis ad superuenturã claritatem, quæ reuelabitur in nobis.* Etenim secũ Rom. 8. ipse voluebat, quãtæ merces exsisterẽt, vt ei cui sufficeret morte carere, non tantũ salutis daretur præmiũ, sed & cõscẽdere cælũ, cęlũ quod nec fugata lux cogit in noctẽ, nec alternis vicibus dies aperit in lucẽ, sed aëris liquidi serena tẽperies, per sudũ igneo fulgore rutilantẽ puram explicat claritatẽ. Iam superest charissimi fratres, vt debeamus ostẽdere, cui rei martyriũ prosit. Atq; illud profecto doceamus, quod nos ad hunc gloriæ titulũ metus excitet futurorũ. Etenim quibus magna promissa sunt, magis magna sunt quæ metuenda esse illis videantur. Nã nec se in arma miles accẽdit, priusquã inimica hostes tela cõmouerint. nec nauẽ aliquis statione subducit, nisi animũ pelagi pauor strinxerit. Sed & intẽtans suis opibus scrutator agricola, nõ ante felici terrã suscitat vomere, quã in puluerẽ imbre cõcepto putris gleba soluatur. Ita est omnis naturalis hic vsus, nescire quid prosit, nisi agnoueris quod occidit. Vnde & datur sanctis omnib⁹ præmiũ, dũ infligũtur iniustis tormẽta factorũ. Igitur quæ suis promiserit dominus, nemini qui nesciat dubiũ, sed nec quãtis minetur ignarũ. Et quoniã ita se attulit sermo, vt de vtrisq; habeatur ratio: paucis vt de vtrisq; dixi, breuiter exponã. Sæuiens locus, cui gehenna nomẽ est, magno plãgentiũ murmure, & gemitu, & eructantibus flãmis per horrendas spissæ caliginis noctes sæua semper incendia camini fumantis exspirat. Globus ignium artatus obstruitur, & in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæuiendi plurima genera tum in se ipse cõuoluit, quicquid ardoris emissi edax flãma cruciarit. Hos quibus recusata vox domini, & imperia fuere contẽpta, disparibus coërcet exitiis, proq; merito salutis exactæ, vires suas suggerit, dũ pars sceleris discrimen imponit. Et alios quidem moles intolerabilis curuat, alios per abruptũ cliuosi tramitis collẽ vis sęua præcipitat, & cathenarũ stridẽtium nexũ graue pondus inclinat. sunt & quos agẽs strictim rota & indefessa vertigo, & quos tenaci inter se dẽsitate cõstrictos adhærens corpori corpus includat: vt & absumat incendiũ, & grauet ferrũ, & se cruciet turba multorũ, quib⁹ aut inquisitus fuit semper Deus aut notus. Nũquã excidit Christi locus vbi iacet gratia, vbi virẽtibus cãpis terra luxuriãs alũno se induit gramine, & redolẽte pascitur flore, vbi altum nemora tolluntur in verticẽ, & vbi arborẽ

densior coma vestit, quicquid curuantibus ramis scena deiacens inumbrarit. Omnia illic non frigoris, nec ardoris, nec vt in autũno arua requiescunt, aut vt iterũ vere nouo tellus fœcũda parturiat, vnius cuncta sunt tẽporis, vnius poma feruntur æstatis. Quippe cũ nec mensibus suis tunc luna deseruiat, nec per horarũ sol momẽta decurrat, aut in nocte lux fugata cõcedat. Habet populos quies lęta, sedes tenet placida, vbi fons scaturiẽs medius sinu aluei prorumpẽtis emergit, & rauco per interualla circuitu sinuosis flexibus labitur, vt in ora nascẽtium sibi fluminũ diuidatur. Hinc ergo magna laus martyrum, hinc nobilis corona victorũ, quibus maiora his repromissa sunt, quibus auctiora sint prȩmia. Quod vero vel feris corpus obiicitur, vel imminẽs gladius non timetur, dignationis ostẽditur ratio, manifestatur electio. Etenim incõgruens fuerat, vt quẽ ęquum tanti muneris iudicasset, inter terrena vitia sordesq; retineret. Merito enim nihil vobis ô boni martyres, denegatum, quos spes æternitatis alit & lucis, quorumq; deuotio vniuersa, & mens cælesti dedita cernitur seruituti. Merito inquã, merito vobis nihil velle non licitum, quorum animo despectus hic mundus, & alienata seculi facies, velut cõfusa tenebrarũ inhorruit cæcitate. Cui semper hic mũdus loco carceris, tecta pro claustris, inuita semper habita commeatus. Sic quippe triumphãtibus victoria de his malis rapitur, quem non pompatico gressu vana subiecit ambitio, aut popularis extulit magnitudo, sed quem cælesti cupiditate flagrantem suo Christus addidit regno. Nihil itaq; tam magnum atque venerandum, quàm quod liberat à morte & facit viuere, & dat perpetuo regnare cũ sanctis. Hoc diuitibus aptum, miseris necessarium, omnibus gratum, quo lætantur boni, releuãtur abiecti, coronãtur electi. Etenim Deus omniũ cultor, velut quoddam martyrio remedium vitæ dedit, quãdo aliis illud pro merito eorum tribuit, aliis pro misericordia sua tradidit. Vidimus quippe ad hunc nominis titulum, fide nobiles venisse plerosq;, vt deuotionis obsequiũ mors honestaret. Sed & alios frequenter aspeximus interritos stetisse, vt admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, & reuiuiscerẽt interempti, qui viuentes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitã: mors amissam inuenit gloriã. Nam hoc spes iam amissa percipitur, hoc salus cũcta reparatur. Sic cũ arentibus cãpis semẽta defecerint, & herbis terra moriẽtib⁹ æstuarit, supinis è collib⁹ fluuiũ iuuit elicere, & scaturiẽtib⁹ riuis arua sitiẽtia tẽperare, quo se in vberes culmos victa agri ieiunitas funderet, & pluuiali imbre mẽtito seges densior inhorreret. Quid igitur, fratres charissimi, potissimũ referã, quidúe dicã? sic in vnũ cõueniẽtib⁹ titulis dignitatis turbatur animus, deducitur sensus, & in ipso conatu enitẽtis eloquij impar sermo vanescit? Quid enim dici satis possit? cũ si vim æternæ salutis expresseris, occurrat ambitio: si ambitum dixeris, præueniat magnitudo: res simulq́ue congruũt, simúlque cõcurrũt, nec est quod dignum præferendum esse videatur. Ita omnis impetus orationis audẽtis velut implicatos, irretitósque obuiã ex aduerso martyrij exẽpla tenuerũt. Quæ vox, quę latera, quæ vires instar muneris tãti capiãt sustinere? cõfessioni vocis vnius, aduersa succũbũt, læta proueniunt, patẽt regna, parãtur imperia, deuincitur pœna, mors subigitur, vita profertur, & infestãtis inimici repugnãtia arma soluuntur. Si delictũ est, occidit: si crimen, absistit. Vnde quęso vos, hoc vestris mẽtibus põderate, tantũq; de nostra oratione percipite, quãtũ sciatis vos posse sentire. Veniat ante oculos vestros, qui dies ille sit, cũ spectãte populo atq; intuẽtibus cunctis cõtra terrenas cruces, & minas seculi incõcussa deuotio reluctetur: quàm suspensi animi, mẽtes quæ sollicitę de ancipiti trepidatione gratulante formidine, pauido quatiantur horrore: quæ illic anxietas, quæ exoptatio precũ, quæ vota memorentur, cũ adhuc nutãte victoria, atq; in incertos exitus casu victrix capiti

piti coronā depēdeat. Cūq; illa pestilens ac furibunda confessio accendatur ira, inflāmetur insania, omni denique pectoris rabie ac minis frendentibus torreatur. Etenim quantū hoc sit quis ignorat? vt nō doloribus vulnerū, nō ictibus quæstionū, velut despecta nostra fragilitas, & humanę virtutis inopinata cedat audacia: stare hominem nec moueri, torqueri, nec tamē vinci, sed pœna ipsa potius qua cruciatur armari. Considerate quid sit, charissimi fratres, omnemq; martyrij firmitatē sensibus vestris animísq; proponite. Ecce enim in cuiuslibet passione vocati gaudent, iampridē acciti è seculo martyres, gaudent bonorum omnium nuncij, gaudent pariter electi, ibi lætatur milite suo dominus, lętatur teste nominis sui Christus. Parum est quod dico, fratres charissimi, parū est, ita magna mihi ratio in hoc genere dicēdi, ac moles admirāda suscepta: sed arbitrij, quęso vos, grauitas ab intentione propria non desit, sciēs tantū de martyrio posse dici, quātum potuerit æstimari. Vnde & hæc sola exequendæ laudis fuit causa, nō quo parem me gloriæ eius atque idoneum iudicarem, sed quod tanrā in illo cernerē esse virtutem, vt & si parum de eo dicerem, plurimū me dixisse profiterer. Nam prę̄feratur licet bono fidei custodita iustitia, melioréq; se inter omniū laudes virginitas immaculata cognoscat: cedat tamē sanguini, summittatur cruori, illi elegerunt bonum, hi imitati sunt Christū. Nūc vero charissimi fratres, ne quis me arbitretur omnem salutem, nō in alio statu quàm in martyrio collocasse, hoc primo profecto respiciat, neq; me tantum esse qui loqui videor, neq; ita se habere ordinem rerū, vt immortalitatis spes repromissa, vnius partis latere nitatur. Sed quoniam ita dominus suo ore testatus est, esse habitacula penes patrem multa: nihil maius credidi ea gloria, qua probātur hic homines, qui seculari indigni sunt vita. Igitur charissimi fratres, æmula religione certantes, velut incentiuo quodam mercedis agitati, omnem virium copiam tolerantiamq; subeamus. Non enim mouere nos debēt caduca, quæ semper in euersionem suam non modo lege proposita, sed etiam ipso fine temporis vrgētur. Exclamat Iohannes & dicit, *Iam quidem securis ad radicem arboris posita est*, monstrans scilicet & ostendens, vltimam esse rerum omnium senectutem. Sed & ipse dominus, *Ambulate*, inquit, *dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehēdant*. Quod si illo tempore ambulandum nobis esse prædixit, quæ vtique vt nos magis ambularemus ostēdit, atque vt ad laudē martyrij redeam, vox est beatissimi Pauli dicētis, *Nescitis quoniam qui in agone currūt, multi certant, vnus autem accipit palmā? vos autē sic currite, vt omnes coronemini*. Sed & alibi quod ad martyriū possit hortari, coherędes nos Christi vocauit, quinetiam ne quid omitteret, *Si cū Christo*, inquit, *cōmortui estis, quid tanquam viuentes in hoc mūdo decernitis?* Etenim charissimi fratres, qui resurrectionis præmia sustinemus, qui iudicij diē quęrimus, qui denique cum Christo regnaturos nos esse cōfidimus, seculo mortui esse debemus. Nec poteris optare martyrium, nisi ante oderis seculū: nec peruenire ad Dei præmium, nisi amaueris Christū: qui autē amat Christū, nō amat seculū. Christus enim abiectus est seculo, sicut & seculū Christo. Ita vt scriptū est, *Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo*. Nemini amabilis fuit mundus, quē non ante dānauerit dominus: nec salute frui potuit ęterna, qui mūdi gloriatus est vita. vox est ista Christi dicentis, *Qui in hoc seculo amauerit animā suā, in futuro perdet illā: qui autē in hoc seculo oderit illam, in futuro inueniet eā*. Sed & Apostolus Paulus, *Imitatores*, inquit, *mei estote, sicut & ego Christi*. Et alibi ipse, *Volo vos omnes*, ait, *si fieri potest, imitatores meos esse*. Dixit hoc ille qui passus est, & qui ad hoc passus est, vt imitaretur dominū, vtiq; & nos ad hoc voluit pati, vt per ipsum imitaremur Christū. Si iustus es & deo credis, quid pro eo sanguinē fundere metuis, quē pro te toties passum esse cognoscis? in Esaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Ioseph venundatus, in ho-

Matth. 3. Ioan. 12. 1. Cor. 9. Rom. 8. Gala. 6. Matth. 10. 1. Cor. 4.

mine crucifixus est: & de cęteris quidem taceo, quæ nec oratio potest dicere, nec animus sustinere: vincitur conscientia humilitatis exemplo, & quando considerat quæ dum pateretur acciderint, miratur passum propter quē cuncta trepidarint. Dies fugit in noctem, in tenebras lux cuncta concessit, atque inclinato per alternas vices pondere, omnis terra commota dissoluitur: turbati manes, monimenta aperta sunt, & sepulchris hiatu dehiscentibus terræ, reddita luci corpora restituerūt, fluxu sanguinis mūdus intremuit, scissa quæ foribus dependebant vela, templum omne mugiit, qui moriendo arguit seculum. Igitur cum ad exemplum dominicæ passionis, atque ad omne testimonium Christi animam tuam ponas, nec fundere sanguinem metuas: martyrio totum necesse est cedat, martyrij inestimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, nobilis virtus, inæstimabilis titulus, triūphus immensus. Quippe quo & propria confitentis laude præfertur, velut socio Christi cruore decoratus. Itaque charissimi fratres, licet sit hoc totū dominicæ promissionis & muneris, licetque tribuatur ex alto, nec capiatur, nisi eius imperio, sed nec aut mente concipi, aut exprimi verbis, aut oratione percurri, aut quibuslibet eloquentiæ viribus possit impleri: tamen erit hoc beneuolentiæ vestrę, erit charitatis & amoris, si volueritis nostri memores esse, cum in vobis dominus martyriū cœperit honorare: vos intra se sanctū illud altare, vos intra se magna illa venerandi nominis sedes, veluti sinu quodam gremij amplectentis includit, vos imperia perennis tēporis sustinent, & illic conregnaturi semper & victuri. O beati, quibus vere sint dimissa peccata, si tamen qui Christi compares estis, aliquando peccastis. O beati, quos à primordio mūdi domini sanguis infecit, & quos merito splendor iste niuei amictus induerit, & candor stolæ ambientis ornarit. Videor deniq; ipse mihi iam cernere, proq; arbitrio mentis humanę ante oculos & aspectum diuinum illud mihi & insigne concurrit. Videor, inquam, mihi iam cernere, vt ille virorum nobilis numerus Christi sui gloria iterq; comitetur. Ibit ante ora eius, felix caterua victorū, & se desantibus turmis, velut solis exortu totum inluminatū agmen inferet potestatem. Et vtinā perabiecto mihi istud videre contingat, sed hoc dominus poterit efficere, quod vobis petentibus creditur non negare.

ARGVM. *Ad Iubaianum de baptismo hæreticorum.*

## CYPRIANVS, IVBAIANO FRATRI, SALVTEM. LXX.

SCRIPSISTI mihi frater charissime, desiderans significari tibi motum animi nostri, quid nobis videatur de hereticorum baptismo, qui foris positi & extra ecclesiam constituti, vindicant sibi rē nec iuris sui, nec potestatis. Quod nos nec ratum possumus nec legitimum iudicare, quando hoc apud eos esse constet inlicitum. Et quoniam super hac re quid sentiremus, literis nostris expressimus, vt compendiū facerem, exēplum earundem literarum tibi misi, quid in concilio cum complures adessemus, decreuerimus, quid item postea Quinto collegæ nostro de eadem re quærenti rescripserimus. Et nunc quoque cum in vnum conuenissemus tam prouinciæ Africæ, quàm Numidiæ episcopi, numero septuaginta & vnus, hoc idem denuo sententia nostra firmauimus, statuentes vnum esse baptisma, quod sit in ecclesia catholica constitutum, ac per hoc non rebaptizari, sed baptizari à nobis. Quicunq; ergo ab adultera & profana aqua veniunt, abluendi sunt, & sanctificandi salutaris aquæ veritate. nec nos mo-

uet frater charissime, quod in literis tuis complexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos à nobis sollicitāt, quādo ad nos omnino nō pertineat, quid hostes ecclesiæ faciant, dummodo teneamus ipsi potestatis nostræ honorem & rationis ac veritatis firmitatem. nam Nouatianus simiarū more, quæ cum homines non sint, humana tamen imitantur, vult ecclesiæ catholicę auctoritatem sibi & veritatē vindicare, quando ipse in ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra ecclesiam rebellis & hostis extiterit. Sciens etenim vnū esse baptisma, hoc vnum sibi vindicat, vt apud se esse ecclesiam dicat, & nos hæreticos faciat. nos autem qui ecclesiæ vnius caput & radicem tenemus, pro certo scimus & fidimus nihil illi extra ecclesiam licere, & baptisma quod est vnum, apud nos esse, vbi & ipse baptizatus prius fuerat, quando diuinæ vnitatis & rationem & veritatem tenebat. Quod si in ecclesia baptizatos rebaptizandos foris extra ecclesiam Nouatianus existimat, à se incipere debuerat, vt prior extraneo & hęretico baptismo rebaptizaretur; qui post ecclesiā, immo & contra ecclesiam baptizandos foris opinatur. Quale est autem vt quia hoc Nouatianus facere audet, nos putemus non esse faciendum? Quid ergo? quia & honorē cathedrę sacerdotalis Nouatianus vsurpat, num idcirco nos cathedræ renunciare debemus? aut quia Nouatianus altare collocare, & sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari & sacrificiis cessare nos oportet, ne paria & similia cum illo celebrare videamur? Vanum prorsus & stultum est, vt quia Nouatianus extra ecclesiam vindicat sibi veritatis imaginem, relinquamus ecclesiæ veritatem. Apud nos autem non noua, aut repentina res est, vt baptizandos eos censeamus qui ab hęreticis ad ecclesiam veniunt, quādo multi iam anni sint, & longa ætas, ex quo sub Agrippino bonæ memoriæ viro conuenientes in vnum, episcopi plurimi hoc statuerunt, atque exinde in hodiernum tot milia hæreticorum in prouinciis nostris ad ecclesiam conuersi, nō aspernati sint, neq; cūctati, immo & rationabiliter & libenter amplexi sint, vt lauacri vitalis & salutaris baptismi gratiā cōsequerentur. Neq; enim difficile est doctori, vera & legitima insinuare eis qui hęretica prauitate dānata, & ecclesiastica veritate cōperta, ad hoc veniunt vt discāt, ad hoc discunt vt viuāt. nos non debemus stuporē hæreticis patrocinio cōsensus nostri augere, cū libēter ac prōpte obtēperent veritati. Plane quoniam inueni in epistola, cuius exēplum ad me trāsmisisti, scriptum esse, quod quærendū non sit quis baptizauerit, quando is qui baptizatus sit, accipere remissam peccatorū potuerit secundū quod credidit, prætereundū hūc locū non putaui, maxime cū in eadem epistola animaduerterim etiam Marcionis fieri mentionem, vt nec ab ipso veniētes dicat baptizari oportere, quod iam in nomine Iesu Christi baptizati esse videantur. Considerare itaq; debemus fidem eorū qui foris credunt, an secundum eandē fidem possint aliquid gratiæ consequi. Nam si fides vna est nobis & hæreticis, esse potest & gratia vna. Si eundem patrem, eundem filium, eundem spiritum sanctū, eandem ecclesiā confitentur nobiscū Patripassiani, Anthropiani, Valētiniani, Appelletiani, Ophitæ, Marcionitæ, & ceteræ hæreticorū pestes, & gladiis ac venenis subuertētes veritatē, potest illic & baptisma vnum esse, si est & fides vna. Ac ne longū sit per hęreses vniuersas decurrere, & singularum vel ineptias vel insanias recensere, quia nec delectat id dicere, quod aut horret aut pudet nosse, de Marcione interim solo cuius mentio in epistola à te ad nos trāsmissa facta est, examinemus, an possit baptismatis eius ratio cōstare. Dominus enim post resurrectionem discipulos suos mittens, quemadmodū baptizare deberent, instituit & docuit dicens, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: ite ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti.* Math. 28. Insinuat trinitatem, cuius sacramento gentes baptizarentur. Nunquid hanc tri-

nitatem Marcion tenet? nunquid eundem asserit quem & nos, Deum patrem creatorem? nunquid eundem vnum filium Christum, de Maria virgine natum, qui sermo caro factus est, qui peccata nostra portauerit? qui mortem moriendo vicerit? qui resurrectionem carnis per semetipsum initiauerit, & discipulis suis qui in eadem carne resurrectionem ostenderit? Longe alia est apud Marcionem, sed & apud ceteros hæreticos fides: immo nihil est apud illos, nisi perfidia & blasphemia, & contentio sanctitatis & veritatis inimica. Quomodo ergo potest videri qui apud illos baptizatur, consecutus esse peccatorum remissam, & diuinæ indulgentiæ gratiam per suam fidem, qui ipsius fidei non habuerit veritatem? Si enim sicut quibusdam videtur, secundum fidem suam quis accipere aliquid foris extra ecclesiam potuit: vtique id accepit, quod credidit: falsum autẽ credens, verũ accipere non potuit, sed potius adultera & profana secundum quod credebat accepit. Quem locũ profani & adulteri baptismi, subtiliter Hieremias propheta perstringit dicens,

Hiere.15. *Vt quid qui contristant me praualent? Plaga mea solida est: Vnde sanabor? Dum fit, facta est mihi quasi aqua mendax, non habens fidem.* Mentionem facit per prophetã spiritus sanctus aquæ mendacis, & fidẽ non habentis, quæ est hæc aqua mendax & perfida? vtique ea quæ baptismi imaginem mentitur, & gratiam fidei adumbrata simulatione frustratur. Quod si secundum prauam fidem baptizari aliquis foris, & remissam peccatorum consequi potuit, secundum eandem fidem consequi & spiritum sanctũ potuit. Et non est necesse ei venienti manum imponi, vt spiritum sanctum consequatur & signetur. Aut vtrunque enim fides de suo foris consequi potuit, aut neutrum eorum qui foris fuerat, accepit. Manifestum est autem, vbi & per quos remissa peccatorum dari possit, quæ in baptismo scilicet datur. Nam Petro primũ dominus, super quem ædificauit ecclesiam, & vnde vniuersitatis originem instituit & ostendit, potestatem istam dedit, vt id solueretur in cælis, quod ille soluisset in terris. Et

Ioan.20. post resurrectionem quoque ad Apostolos loquitur dicens, *Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, inspirauit, & ait illis, Accipite spiritum sanctum. Si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius retinueritis, tenebuntur.* Vnde intelligimus, nõ nisi in ecclesia præpositis, & in euangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare, & remissam peccatorum dare: foris autem nec ligari aliquid posse, nec solui, vbi non sit qui aut ligare possit aut soluere. Nec hoc frater charissime, sine scripturæ diuinæ auctoritate proponimus, vt dicamus certa lege ac propria ordinatione diuinitus cuncta esse disposita: nec posse quenquam contra episcopos & sacerdotes

Numer. 16. vsurpare sibi aliquid, quod non sit sui iuris & potestatis. Nam & Chore, & Dathan & Abiron contra Moysen & Aaron sacerdotem sacrificandi sibi licentiam vindicare conati sunt: nec tamen quod illicite ausi sunt, impune fe-

Leui.10. cerunt. Et filij Aaron, qui alienum ignem altari imposuerunt, in conspectu statim domini indignantis extincti sunt. Quod suppliciũ manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, vt diuina censura vlciscatur, & vindicet id hæreticos contra ecclesiam gerere, quod nõ nisi soli liceat ecclesiæ. Quod autem dicunt quidam de eis qui in Samaria baptizati fuerant, aduenientibus apostolis Petro & Iohanne, tantũ super eos manũ impositã esse, vt acciperẽt

Act.8. Spiritum Sanctũ, rebaptizatos tamen eos nõ esse: locũ istum frater charissime, ad præsentẽ causam videmus omnino nõ pertinere. Illi enim qui in Samaria crediderant, fide vera crediderant, & intus in ecclesia, quæ vna est, & cui soli gratiã baptismi dare, & peccata soluere permissum est, à Philippo diacono quem iidem apostoli miserant, baptizati erãt. Et idcirco quia legitimum & ecclesiasticum baptismũ consecuti fuerant, baptizari eos vltra non oportebat: sed tantummodo quod deerat, id à Petro & Iohanne factũ est, vt oratione

tione pro eis habita,& manu imposita,inuocaretur & infunderetur super eos spiritus sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur,vt qui in ecclesia baptizantur, per præpositos ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem ac manus impositionem spiritum sanctum consequantur, & signaculo dominico consummentur. Non est ergo frater charissime quod hæreticis cedendum existimemus, vt baptisma quod non nisi vni & soli ecclesiæ datum sit, prodendum putemus. Boni militis est, aduersus rebelles & hostes imperatoris sui castra defendere:gloriosi ducis est, sibi commissa signa seruare. Scriptum est,*Dominus Deus tuus Deus zelans est*: qui spiritum Dei accepimus, ze- Deut. 4.
lum diuinæ fidei habere debemus. Quo zelo Phinees placuit,& Deum pro- Numer.25.
meritus,indignãtis iram populo pereunte leniuit. Quid adulteram & alienigenam & diuinæ vnitatis inimicam in acceptũ referimus, qui non nisi vnum Christum & vnam eius ecclesiam nouimus? Ecclesia paradisi instar exprimẽs arbores fructiferas intra muros suos intus inclusit, ex quibus quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur. Has arbores rigat quatuor Matth.3.
fluminibus,id est,euangeliis quatuor,quibus baptismi gratiam salutari & cęlesti inundatione largitur. Nunquid de ecclesiæ fontibus rigare potest, qui intus in ecclesia non est? nunquid paradisi potus salubres & salutares impertire cuiquam potest,qui peruersus & à semetipso damnatus,& extra paradisi fontes relegatus aruit,& æternæ sitis siccitatẽ defecit? Clamat dominus, Ioan. 7.
vt qui sitit,veniat & bibat de fluminibus aquæ viuę,quę de eius ventre fluxerunt. Quo venturus est,qui sitit. vtrúmne ad hæreticos,vbi fons & fluuius aquæ vitalis omnino non est? an ad ecclesiam quæ vna est, & super vnum qui & claues eius accepit,domini voce fundata est? Hęc est vna,quæ tenet & possidet omnem sponsi sui & domini potestatem:in hac præsidemus,pro honore eius atque vnitate pugnamus:huius & gratiam pariter & gloriam fidei deuotione defendimus. Nos diuino permissu rigamus sitientem Dei populum,nos custodimus terminos vitalium fontium. Si possessionis nostræ ius tenemus, si sacramentum vnitatis agnoscimus,cur pręuaricatores veritatis,cur proditores vnitatis existimamur? Aqua ecclesiæ fidelis & salutaris & sancta corrumpi & adulterari non potest,sicut & ipsa ecclesia incorrupta,& casta,& pudica est. Et si ecclesiæ deuoti,& in ecclesia constituti sunt hæretici,possunt & baptismo eius,& ceteris salutaribus bonis vti: si autem in ecclesia non sunt, immo & contra ecclesiam faciunt, quomodo baptizare baptismo ecclesiæ possunt? neq; enim parua res hæreticis & modica conceditur,quando à nobis baptisma eorum in acceptum refertur:cum inde incipiat omnis fidei origo,& ad spem vitæ æternæ salutaris ingressio, & purificandis ac viuificandis Dei seruis diuina dignatio. Nam si baptizari quis apud hæreticos potuit, vtique & remissam peccatorũ consequi potuit: si peccatorum remissam consequutus est,& sanctificatus est:si sanctificatus est,tẽplum Dei factus est:quæro cuius Dei? si creatoris, non potuit,qui in eum non credidit:si Christi, nec huius fieri potuit templum, qui negat dominum Christum: si spiritus sancti, cum tres vnum sint, quomodo placatus ei esse potuit, qui aut patris, aut filij inimicus est? Proinde frustra quidam;qui ratione vincuntur,consuetudinem nobis opponunt:quasi consuetudo maior sit veritate,aut non id sit in spiritalibus sequendum, quod in melius fuerit à sancto spiritu reuelatum. Ignosci enim potest simpliciter erranti,sicut de seipso dicit beatus apostolus Paulus,
*Qui primo,inquit,fui blasphemus,& persecutor,et iniuriosus:sed misericordiam merui,quia ignorans feci.* Post inspirationem vero & reuelationem factam,qui in 1.Timo.1.
eo quod errauerat, perseuerat,prudens & sciens sine venia ignorantiæ peccat:pręsumptione enim atque obstinatione quadam nititur,cum ratione superatur. neque quisquam dicat, Quod accepimus ab apostolis, hoc sequi-

mur, quando apostoli non nisi vnam ecclesiam tradiderunt: & baptisma vnum, quod non nisi in eadem ecclesia sit constitutum: & neminem inueniamus ab apostolis, cum apud hæreticos baptizatus esset, in eodem baptismate admissum esse, & communicasse, vt videantur apostoli baptisma hæreticorum probasse. Quod enim quidam dicunt, quasi ad hæreticorum suffragium pertineat, quod dixerit Apostolus Paulus, *Veruntamen omnimodo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur*: inuenimus hoc quoque ad eorum patrocinium qui hæreticis suffragãtur & plaudunt, nihil posse proficere. Neque enim de hæreticis, aut de eorum baptismo loquebatur in epistola sua Paulus, vt aliquid quod ad hanc rem pertineat, posuisse ostendatur. Loquebatur de fratribus siue inordinate & contra ecclesiasticam disciplinam ambulantibus, siue euangelicam veritatem de Dei timore seruantibus. Et quosdam ex eis posuit verbum domini constanter atq; intrepide loquutos, quosdam vero in inuidia & dissensione versatos, quosdam seruasse circa se beneuolam charitatem, aliquos vero habuisse maleuolam dissensionem: tamen patienter omnia se sustinere, dummodo siue in veritate, siue per occasionem nomen Christi, quod Paulus prædicabat, ad plurimorum notitiam perueniret, & noua adhuc ac rudis sermonis seminatio loquentium prædicatione crebresceret. Porrò aliud est, eos qui intus in ecclesia sunt, de nomine Christi loqui: aliud est eos qui foris sunt & contra ecclesiam faciunt, in nomine Christi baptizare. Quare qui hæreticis patrocinãtur, non id proferunt, quod Paulus de fratribus posuit; sed ostendant si hæretico aliquid concedendum putauit, aut si fidem & baptisma eorum probauit, aut si perfidos & blasphemos remissionem peccatorum accipere extra ecclesiam posse constituit. Si autem quid apostoli de hæreticis senserint, consideremus, inueniemus eos in omnibus epistolis suis execrari & detestari hæreticorum sacrilegam prauitatem. Nam cum dicant sermonem eorum vt cancer serpere, quomodo potest is sermo dare remissam peccatorum, qui vt cancer serpit ad aures audientiũ? Et cum dicant nullam participationem esse iustitię & iniquitati, nullam communionem lumini & tenebris, quomodo possunt aut tenebrę illuminare, aut iniquitas iustificare? Et cum dicant de deo eos non esse, sed esse de antichristi spiritu, quomodo gerunt spiritalia & diuina tractant qui sunt hostes dei, & quorum pectora obsederit spiritus antichristi? Quare si reiectis humanæ cõtentionis erroribus, ad euangelicam auctoritatem atque ad apostolicam traditionem sincera & vera & religiosa fide reuertamur, intelligemus nihil eis ad gratiam ecclesiasticam & salutarem licere, qui spargentes atq; impugnantes ecclesiam Christi, à Christo ipso aduersarij, ab apostolis eius antichristi nominentur. Non est autem quod aliquis ad circumueniendam Christianam veritatem, Christi nomen opponat, vt dicat: In nomine Iesu Christi vbicunque & quomodocunque baptizati, gratiam baptismi sunt consequuti, quando ipse Christus loquatur, & dicat, *Non omnis qui dicit mihi, Domine domine, intrabit in regnum cælorum:* & iterum præmoneat & instruat, ne quis à pseudoprophetis, & pseudochristis in nomine suo facile fallatur, *Multi*, inquit, *venient in nomine meo dicentes: Ego sum Christus, & multos fallent*: & postea addidit, dicens, *Vos autem cauete, ecce prædixi vobis omnia*: vnde apparet, non ea statim suscipienda & adsumenda quæ iactantur in nomine Christi, sed quæ geruntur in Christi veritate. Quod enim in euangeliis & apostolorum epistolis Iesu Christi nomen insinuatur ad remissionem peccatorum, non ita est quasi aut sine patre, aut contra patrem prodesse cunquam solus filius possit, sed vt Iudæis qui iactitabant se patrem habere, ostenderetur, quod nihil eis pater profuturus esset, nisi in filium crederent, quem ille misisset. nam qui Deum creatorem patrem sciebant, filium quoque Christum scire debebant, ne sibi blandi-

Philip. 1.

Matth. 7.

Marci 13.

blandirentur & plauderent de solo patre sine filij eius agnitione, qui & dicebat, *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* Duorum autem cognitionem esse, quæ saluet, idē ipse manifestat, dicens, *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum & verū Deum, & quem misisti Iesum Christū.* Cū ergo & ipsius Christi prędicatione & cōtestatione pater ante cognoscendus sit qui misit, tunc deinde Christus qui missus est: nec possit esse spes salutis, nisi duobus simul cognitis, quomodo nō cognito, immo & blasphemato deo patre, qui apud hæreticos Christi nomine baptizati dicuntur, peccatorum remissam consecuti iudicātur? Alia enim fuit Iudæorum sub apostolis ratio, alia est gentilium conditio. Illi, quia iam legis & Moysi antiquissimum baptisma fuerant adepti, in nomine quoque Iesu Christi erant baptizandi, secundum quod in Actis apostolorum Petrus ad eos loquitur & dicit, *Pœnitemini, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti. Vobis enim est promissio & filiis vestris, & omnibus deinceps quoscunque aduocauerit dominus Deus noster.* Iesu Christi mentionē facit Petrus, non quasi pater omitteretur, sed vt patri quoque filius adiungeretur. Denique vbi post resurrectionem à domino, apostoli ad gentes mittuntur, in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizari gentiles iubentur. Quomodo ergo quidam dicunt, foris extra ecclesiam, immo & contra ecclesiam modo in nomine Iesu Christi vbicunque & quomodocunque gentilem baptizatum, remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari iubeat in plena & adunata trinitate? nisi si qui Christum negat, negatur à Christo, qui patrem eius negat, quem ipse Christus confessus sit, non negatur, & qui in eum blasphemat, quem Christus dominum & Deum suum dixerit, remuneratus à Christo, remissionem peccatorum, & baptismi sanctificationem consequitur. Qua autem potestate consequi in baptismo remissionem peccatorum potest, negans Deum creatorem patrem Christi, quando ipsam potestatem qua baptizamur & sanctificamur ab eodem patre Christus acceperit, quem maiorem dixerit, à quo clarificari petierit, cuius voluntatem vsque ad obsequium bibendi calicis, & subeundæ mortis impleuerit? Quid est igitur aliud quàm participem hæreticis blasphemantibus fieri, defendere velle & adserere, quod remissam peccatorū accipere in Christi nomine possit, blasphemans grauiter & peccans in patrem & dominum Deum Christi? Quid deinde illud, quale est, vt qui filium negat, neque patrem habeat, & qui negat patrem, filium habere videatur? cum filius ipse contestetur & dicat, *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit illi datum à patre:* vt manifestum sit, nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi à filio posse, quam constet patrem non dedisse, maxime quando adhuc idem repetat & dicat, *Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis, eradicabitur.* Quod si Christi discipuli discere à Christo nolunt, quantum venerationis & honoris paterno nomini debeatur, vel de exemplis terrenis & secularibus discant, ac sciant, Christum non sine maxima exprobratione posuisse, *Filij seculi huius prudentiores sunt filiis lucis in seculo isto.* Si cuius patri aliquis conuicium fecerit, si contumeliosus & procax pudorem eius & honorem maledico ore lacerauerit, indignatur filius & irascitur, & læsi patris iniuriam quibus potest viribus vindicare conatur. Tu Christum putas impiis & sacrilegis, & in patrem suum blasphemis impunitatem dare, & eis in baptismo peccata dimittere? Quos constet baptizatos, eadem adhuc in personam patris maledicta congerere, & incessabili blasphemantis linguæ scelere peccare? hoc Christianus, hoc Dei seruus potest, aut mente cōcipere, aut fide credere, aut sermone proferre? & vbi erunt legis præcepta diuinæ, quæ dicunt, *Honora patrem & matrem,* si vocabulum patris quod in homine honorari præcipitur, in deo impune violatur?

Ioan. 14. & 17. — Act. 3. — Ioan. 6. — Lucæ 16. — Exod. 20. Matth. 10.

Vbi erit quod ipse Christus in euangelio ponit & dicit? *Qui maledixerit patre*
Matth. 5. *aut matri, morte moriatur:* si is qui maledicentes parentibus carnalibus puniri & interfici mandat, in cælestem & spiritalem patrem maledicos atque ecclesiæ matris inimicos ipse viuificat? Execranda ac detestanda res à quibusdā prorsus adseritur, vt is qui blasphemantē in spiritum sanctum reum futurū peccati æterni comminetur, idem in patrem Deum blasphemos salutari baptismo sanctificare dignetur. Et nunc qui talibus ad ecclesiam venientibus sine baptismo communicandum existimant, non putant se alienis, immo æternis peccatis communicare, admittentes sine baptismo eos qui non nisi in baptismo possint basphemiarum suarum peccata deponere. Quàm vanum est porro & peruersum, vt cum ipsi hæretici repudiato & relicto vel errore, vel scelere in quo prius fuerant, agnoscant ecclesiæ veritatem, nos eiusdem veritatis iura & sacramenta mutilemus, & venientibus ac pœnitentibus dicamus, eos remissionem peccatorum consecutos esse, quādo illi se peccasse, & propter hoc ad ecclesiæ indulgentiam venire fateantur? Quare ecclesiæ catholicæ fidem ac veritatem frater charissime, & tenere debemus firmiter, & docere, & per omnia euangelica & apostolica præcepta rationem diuinæ dispēsationis atque vnitatis ostendere. Nunquid potest vis baptismi esse maior, aut potior quàm cōfessio? quam passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen nec hoc baptisma hereticis prodest, quanuis Christum confessi, & extra ecclesiam fuerint occisi, nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant, & contra apostoli contestationem, qui nihil eos quanuis exustos & occisos dicit posse proficere, gloriam eis & coronam passionis assignant. Quod si hæretico nec baptisma publicæ confessionis & sanguinis proficere ad salutem potest, quia salus extra ecclesiā non est, quanto magis ei nihil proderit, si in latebra & in latronum spelunca adulteræ aquæ contagione tinctus, non tantum peccata antiqua non exposuerit, sed adhuc potius noua & maiora cumulauerit? Quare baptisma nobis & hæreticis commune non potest esse, cum quibus nec pater Deus, nec Christus filius, nec spiritus sanctus, nec fides nec ecclesia ipsa communis est: & ideo baptizari eos oportet, qui de hæresi ad ecclesiam veniunt, vt qui legitimo & vero atque vnico sanctæ ecclesiæ baptismo ad regnum Dei regeneratione diuina præparantur, sacramento vtroque nascantur, quia scriptum est, *Nisi quis renatus fuerit*
Ioan. 3. *rit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Quo in loco quidam quasi euacuare possint humana argumentatione, prædicationis euangelicæ veritatem, catechumenos nobis opponunt, si quis ex eis antequam in ecclesia baptizetur, in confessione nominis adprehensus fuerit & occisus, an spem salutis, & præmium confessionis amittat, eo quod ex aqua prius non sit renatus. Sciant igitur eiusmodi homines suffragatores & fautores hæreticorum, catechumenos illos primo integram fidem & ecclesiæ vnitatem tenere, & ad debellandum diabolum de diuinis castris, cum plena & sincera dei patris, & Christi & Spiritus sancti cognitione procedere: deinde nec priuari baptismi sacramento, vtpote qui baptizentur gloriosissimo & maximo san-
Lucæ 12. guinis baptismo, de quo & dominus dicebat, habere se aliud baptisma baptizari: sanguine autem suo baptizatos, & passione sanctificatos consummari, & diuinæ pollicitationis gratiam consequi, declarat in euangelio idem do-
Ibid. 23. minus, quando ad latronem in ipsa passione credentem & confitentem loquitur, & quod secum futurus sit in paradiso pollicetur. Quapropter qui fidei & veritati præsumus, eos qui ad fidē & veritatem veniunt, & agentes pœnitentiam remitti sibi peccata deposcunt, decipere non debemus & fallere, sed correctos à nobis ac reformatos ad regnum cælorum disciplinis cælesti-

bus erudire. Sed dicit aliquis, Quid ergo fiet de his qui in præteritum, de hæresi ad ecclesiam venientes, sine baptismo admissi sunt? Potens est dominus misericordia sua indulgentiam dare, & eos qui ad ecclesiam simpliciter admissi, in ecclesia dormierunt, ab ecclesiæ suæ muneribus non separare. Non tamen quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est, cum magis sapientibus & Deum timentibus congruat, patefactæ & perspectæ veritati libenter atque incunctanter obsequi, quàm pertinaciter atque obstinate contra fratres & consacerdotes pro hæreticis reluctari. Nec quisquam existimet hæreticos, eo quod illis *Baptismata*, opponitur, quasi secundi baptismi vocabulo scandalizatos, vt ad ecclesiam veniant retardari: immo vero hoc ipso magis ad necessitatem veniendi testimonio ostensæ sibi & probatæ veritatis adiguntur. Nam si viderint iudicio & sententia nostra id decerni & statui, vt baptisma iustum & legitimum computetur, quo illic baptizantur, putabunt se ecclesiam quoq; & cetera ecclesiæ munera iuste & legitime possidere: nec erit causa veniendi ad nos, quando habentes baptisma, habere videantur & cetera. Porrò autem cum cognoscunt baptisma nullum foris esse, nec remissam peccatorum extra ecclesiam dari posse, auidius ad nos & promptius properant, & munera & dona matris ecclesiæ implorant, certi peruenire se omnino non posse ad veram diuinæ gratiæ pollicitationem, nisi prius venerint ad ecclesiæ vnitatem. Nec recusabunt baptizari apud nos hæretici legitimo & vero ecclesiæ baptismo, quando ex nobis didicerint, baptizatos quoque à Paulo eos qui iã baptismo Iohãnis baptizati fuissent, sicut legimus in Actis Act.19. apostolorum. Et nunc apud quosdam de nostris hæreticorum baptisma occupatum adseritur, & inuidia quadam quasi rebaptizandi baptizare post hostes Dei nefas ducitur, cum baptizatos inueniamus quos Iohãnes baptizauerat. Ille Iohannes maior inter prophetas habitus, ille diuina gratia adhuc in vtero matris impletus, ille Heliæ spiritu & virtute subnixus: qui non aduersarius domini, sed præcursor ac prædicator fuit: qui dominum non tantum verbis prænunciauit, sed & oculis ostendit: qui ipsum Christum per quem baptizantur ceteri, baptizauit. Quod si idcirco hæreticus ius baptismi obtinere potuit, quia prior baptizauit, non possidentis erit iã baptisma, sed occupantis: & cum separari à se & diuidi omnino nõ possint baptisma & ecclesia, qui occupare baptisma prior potuit, & ecclesiam pariter occupauit. Et incipis tu illi hæreticus videri, qui præuentus posterior esse cœpisti, qui cedendo ac manus dando ius quod acceperas, reliquisti. Quàm periculosum autem sit in diuinis reb9, vt quis cedat iure suo & potestate, scriptura sancta declarat in Genesi, cum Esau primatus suos inde perdiderit, nec recipere postmodum Gen.25. id potuerit quod semel cessit. Hæc tibi breuibus pro nostra mediocritate rescripsimus frater charissime, nemini præscribentes aut præiudicantes, quo minus vnusquisque episcoporum quod putat, faciat, habens arbitrij sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis & coëpiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinam concordiam & dominicam pacem tenemus, maxime cum & Apostolus dicat, *Si quis autem* 1.Corin.11. *putatur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei.* Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, & concordia sacerdotij. Propter hoc etiam nunc libellum de Bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente domino, & inspirante conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione trãsmisimus. Opto te frater charissime semper bene valere.

*ARGVM. Ad Quintum de hæreticis baptizandis.*

## CYPRIANVS, QVINTO FRATRI, SALVTEM. LXXI.

RETVLIT ad me, frater charissime, Lucianus compresbyter noster, te desiderasse, vt significaremus tibi, quid sentiamus de his qui apud hæreticos & schismaticos baptizati videantur. De qua re quid nuper in concilio plurimi coëpiscopi cum compresbyteris qui aderant censuerimus, vt scires, eiusdem epistolæ exemplum tibi misi. Nescio qua etenim præsumptione ducuntur quidam de collegis nostris, vt putent eos qui apud hæreticos & schismaticos tincti sunt, quando ad nos venerint, baptizari non oportere, eo quòd dicant vnum baptisma esse, quod vnum scilicet in ecclesia catholica est, quia ecclesia vna est, & esse extra ecclesiam baptisma non potest. Nam cum duo baptismata esse non possint, si hæretici vere baptizant, ipsi habent baptisma. Et qui illis hoc patrocinium præstat de auctoritate sua, cedit illis & consentit, vt hostes & aduersarij Christi habere videantur abluendi & purificandi & sanctificandi hominis potestatem. Nos autem dicimus, eos qui inde veniunt non rebaptizari apud nos, sed baptizari. Neque enim accipiunt illic aliquid vbi nihil est, sed veniunt ad nos vt hic accipiant, vbi & gratia & veritas omnis est, quia & gratia & veritas vna est. Porrò autem quidam de collegis nostris malunt hæreticis honorem dare, quàm nobis consentire. Et dum vnius baptismi adseueratione baptizare venientes nolunt, sic aut duo, aut multa baptismata ipsi faciunt, & dum apud hæreticos baptisma esse dicunt: aut certe quod est grauius, hæreticorum sordidam & profanam tinctionem, vero & vnico & legitimo ecclesiæ catholicæ baptismo præponere
Ecclesia.34 & præferre contendunt, non considerantes scriptum esse, *Qui baptizatur à mortuo, quid proficit lauatio eius?* Manifestum est autem eos qui non sunt in ecclesia Christi, inter mortuos computari, nec posse ab eo viuificari alterum, qui ipse non viuat, quando vna sit ecclesia quæ vitæ æternæ gratiam consecuta & viuit in æternum, & viuificat Dei populum. Et dicunt se in hoc veterem consuetudinem sequi, qui quando apud veteres hæreses, & schismatum prima adhuc fuerint initia, vt hi illic essent qui de ecclesia recedebant, & hic baptizati prius fuerant: quos tunc ad ecclesiam reuertentes, & pœnitentiam agentes necesse non erat baptizare. Quod nos quoque hodie obseruamus, vt quos constet hic baptizatos esse, & à nobis ad hæreticos transisse, si postmodum peccato suo cognito, & errore digesto, ad veritatem & matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere, vt quia ouis iam fuerat, hanc ouem abalienatam & errabundam in ouile suum pastor recipiat. Si autem qui ab hæreticis venit, baptizatus in ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum & profanus venit, baptizandus est vt ouis fiat, quia vna est aqua in ecclesia sancta quæ oues faciat. Et idcirco, quia nihil potest esse commune mendacio & veritati, tenebris & luci, morti & immortalitati, antichristo & Christo, per omnia debemus ecclesiæ catholicæ vnitatem tenere, nec in aliquo fidei & veritatis hostibus cedere. Non est autem de consuetudine præscribendum, sed ratione vincendum. nam nec Petrus quem primum Dominus elegit, & super quem ædificauit ecclesiam suam, cum secum Paulus de circuncisione postmodum disceptaret, vindicauit sibi aliquid insolenter aut arroganter assumpsit, vt diceret se primatum tenere, & obtemperari à nouellis & posteris sibi potius oportere. Nec despexit Paulum, quòd

ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis administrationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet nobis & concordiæ & patientiæ tribuens, vt non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando à fratribus & collegis nostris vtiliter & salubriter suggeruntur, si sint vera & legitima, ipsa potius nostra ducamus, cui rei Paulus quoque prospiciens, & concordiæ & paci fideliter consulens, in epistola sua posuit dicens, *Propheta autem duo aut tres loquantur, & ceteri examinent. si autem alij reuelatum sedenti fuerit, ille prior taceat.* Qua in parte docuit & ostendit, multa singulis in melius reuelari, & debere vnumquenque non pro eo quod semel imbiberat & tenebat, pertinaciter congredi, sed si quid melius & vtilius extiterit, libenter amplecti. Non enim vincimur quando offeruntur nobis meliora, sed instruimur, maxime in his quæ ad ecclesiæ vnitatem pertinent, & spei ac fidei nostræ veritatem, vt nos sacerdotes Dei, & ecclesiæ eius de ipsius dignatione præpositi, sciamus remissam peccatorum non nisi in ecclesia dari posse, nec posse aduersarios Christi quicquam sibi circa eius gratiam vindicare. Quod quidem & Agrippinus bonę memorię vir cum ceteris coëpiscopis suis, qui illo tempore in prouincia Africa & Numidia ecclesiam domini gubernabant, statuit, & librata consilij communis examinatione firmauit. Quorum sententiam, & religiosam, & legitimam, & salutarem, fidei & ecclesiæ catholicæ congruentem nos etiam secuti sumus. Et quales super hac re literas fecerimus, vt scires, exemplum earum ad notitiam tam tuam, quàm coëpiscoporum nostrorum, qui illic sunt, pro communi dilectione transmisimus. Opto te frater charissime semper bene valere.

*ARGVMENT. Ad Ianuarium, nonnullosque alios, de his qui ab hæreticis baptizari videntur, in qua probat neminem baptizari foris extra ecclesiam posse, cum vnum baptisma in vna catholica ecclesia sit.*

CYPRIANVS, LIBERALIS, CALIDONIVS, Iunius, Primus, Cæcilius, Polycarpus, Nicomedes, Felix, Marutius, Successus, Lucianus, Honoratus, Fortunatus, Victor, Donatus, Lucius, Herculanius, Pomponius, Demetrius, Quintus, Saturninus, Ianuarius, Marcus, alius Saturninus, alius Donatus, Rogatianus, Sedatus, Tertullus, Hortensianus: item alius Saturninus, Sattius: Ianuario, Saturnino, Maximo, Victori, alteri Victori, Cassio, Proculo, Modiano, Cirino, Gargilio, Eutychiano, alteri Gargilio, alteri Saturnino, Nemesiano, Nampulo, Antoniano, Rogatiano, Honorato, fratribus, salutem. LXXII.

CVM simul in concilio essemus fratres charissimi, legimus literas vestras, quas ad nos fecistis de his qui apud hæreticos & schismaticos baptizari videntur, an ad ecclesiam catholicam, quę vna est, venientes, baptizari debeant. De qua re quanquam & ipsi illic veritatem & firmitatem catholicę regulę teneatis, tamen quoniam consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sententiam nostram non nouam promimus, sed & iam pridem ab antecessoribus nostris statutam & à nobis obseruatam: vobiscum pari confessione coniungimus: censentes scilicet & pro certo tenentes, neminem foris baptizari extra eccle-

fiam posse,cum sit baptisma vnum in sancta ecclesia constitutum: & scri-
Hiere.2. ptum sit domino dicente, *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi lacus detritos qui non possunt aquam portare.* & iterum diuina scriptura moneat & dicat, *Ab aqua aliena abstine te, & à fonte aquæ alienæ ne biberis.* Oportet vero mundari & sanctificari aquam prius à sacerdote, vt possit baptismo suo peccata hominis qui baptizatur, abluere: quia per Ezechielem pro-
Ezech.36. phetam dominus dicit, *Et aspergam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, & ab omnibus simulachris vestris: & mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in vobis.* Quomodo autem mundare & sanctificare aquam potest, qui ipse immundus est, & apud quem
Numer. 19. spiritus sanctus non est? cum dominus dicat in Numeris, *Omnia quæcunque tetigerit immundus, immunda erunt.* Aut quomodo baptizans dare alteri remissam peccatorum potest, qui ipse sua peccata deponere extra ecclesiam non potest? Sed & ipsa interrogatio quæ fit in baptismo, testis est veritatis. Nam cum dicimus, Credis in vitam æternam, & remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam, intelligimus remissionem peccatorum, non nisi in ecclesia dari: apud hæreticos autem vbi ecclesia non sit, non posse peccata dimitti. Itaque qui hæreticos adserunt, aut interrogationem mutent, aut vindicent veritatem, nisi si eis & ecclesiam tribuunt, quos baptisma habere contendunt. Vngi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, vt accepto chrismate, id est vnctione, esse vnctus Dei, & habere in se Christi gratiam possit. Porro autem eucharistia est, vnde baptizati vnguntur, oleum in altari sanctificatum. Sanctificare autem non potuit olei creaturam, qui nec altare habuit, nec ecclesiam. Vnde nec vnctio spiritalis apud hæreticos potest esse, quando constet oleum sanctificari, & eucharistiam fieri apud illos
Psal.140. omnino non posse. Scire autem & meminisse debemus scriptum esse, *Oleum peccatoris non vngat caput meum.* quod ante in psalmis præmonuit spiritus sanctus, ne quis exorbitans, & à via veritatis exerrans, apud hæreticos & Christi aduersarios vngeretur. Sed & pro baptizato quam facere precem
Ioan. 9. potest sacerdos sacrilegus & peccator? cum scriptum sit, *Deus peccatorem non audit: sed qui eum coluerit, & voluntatem eius fecerit, illum audit.* Quis autem potest dare quod ipse non habeat? Aut quomodo potest spiritalia agere, qui ipse amiserit spiritum sanctum? Et idcirco baptizandus est & innouandus qui ad ecclesiam rudis venit, vt intus per sanctos sanctificetur, quia
Leui.19. & 20. scriptum est, *Sancti estote, quia & ego sanctus sum, dicit Dominus:* vt qui in errorem seductus est, & foris tinctus, in baptismo vero & ecclesiastico etiam hoc ipsum deponat, quod homo ad Deum veniens, dum sacerdotem quærit, in sacrilegum fraude erroris incurrit. Ceterum probare est hæreticorum & schismaticorum baptisma, consentire in id quod illi baptizauerint. Neque enim potest pars illic inanis esse, & pars præualere. Si baptizare potuit, potuit & spiritum sanctum dare: si autem spiritum sanctum dare non potest, quia foris constitutus cum sancto spiritu non est, nec baptizare venientem potest, quando & baptisma vnum sit, & spiritus sanctus vnus, & vna ecclesia à Christo domino nostro super petram origine vnitatis & ratione fundata. Ita fit, vt cum omnia apud illos inania & falsa sint, nihil eorum quæ illi gesserint, probari à nobis debeat. Quid enim potest ratum & firmum esse apud Deum, quod illi faciunt, quos Dominus hostes & aduersa-
Lucæ 11. rios suos dicit, in euangelio suo ponens, *Qui non est mecum, aduersum me est: & qui non mecum colligit, spargit.* Et beatus quoque apostolus Iohannes mandata Domini & præcepta custodiens in epistola sua posuerit, *Audistis, quia antichristus venit, nunc autem multi antichristi facti sunt: vnde cognoscimus quia nouissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis,*

*nobis, nobiscum mansissent.* Vnde nos quoque colligere & considerare debemus, an qui aduersarij sunt Domini, & appellati sunt antichristi, possint dare gratiam Christi. Quare qui cum domino sumus, & vnitatem Domini tenemus, & secundum eius dignationem sacerdotium eius in ecclesia administramus, quæcunque aduersarij eius & antichristi faciunt, repudiare & reiicere, & profana habere debemus, & eis qui de errore & prauitate venientes, agnoscunt vnius ecclesiæ veram fidem, dare illis per omnia diuinæ gratiæ sacramenta, vnitatis & fidei veritatem. Optamus vos fratres charissimi semper bene valere.

## SENTENTIAE EPISCOPORVM LXXXVIII. DE HAERETICIS BAPTIZANDIS. LXXIII.

CVM in vnum Carthagini conuenissent Calend. Septembris, episcopi plurimi ex prouincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris & diaconibus, præsente etiam plebis maxima parte, & lectæ essent literæ Iubaiani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Iubaianum rescriptæ de hæreticis baptizandis: quidque postmodum Cypriano Iubaianus idem rescripserit, CYPRIANVS dixit, Audistis collegæ dilectissimi, quid mihi Iubaianus coëpiscopus noster scripserit, consulens mediocritatem nostram de inlicito & profano hæreticorum baptismo, quidque ego ei rescripserim, censens scilicet, quod semel atque iterum & sæpe censuimus, hæreticos ad ecclesiam venientes, ecclesiæ baptismo baptizari & sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis & aliæ Iubaiani literæ, quibus pro sua sincera & religiosa deuotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed etiam instructum se esse gratias egit. Superest vt de hac ipsa re singuli quid sentiamus, proferamus, neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, si diuersum senserit, amouentes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium, támque iudicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum iudicare. Sed expectemus vniuersi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui vnus & solus habet potestatem, & præponendi nos in ecclesiæ suæ gubernatione, & de actu nostro iudicandi.

CAECILIVS à Bilta dixit, Ego vnum baptisma in ecclesia sola scio, & extra ecclesiam nullum. Hic erit vnum vbi spes vera est, & fides certa: sic enim scriptum est, *Vna fides, vna spes, vnum baptisma*: non apud hæreticos, vbi spes nulla est, & fides falsa: vbi omnia per mendacium aguntur: vbi exorcizat dæmoniacus, sacramentum interrogat, cuius os & verba cancer emittunt: fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit sceleratus, & in nomine Christi tingit Antichristus: benedicit à Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, pacem dat impacificus, Deum inuocat blasphemus, sacerdotium administrat profanus, ponit altare sacrilegus. Ad hæc omnia accedit & illud malum, vt antistes diaboli audeat eucharistiam facere, aut qui illis assistunt, dicant hæc omnia falsa esse de hæreticis. Ecce ad qualia cogitur ecclesia, & sine baptismo ac venia delictorum communicare compellitur. Quam rem fratres, fugere ac vitare debemus, & a tanto scelere nos separare, & vnum baptisma tenere, quod soli ecclesiæ à Deo concessum est. PRIMVS à Migirpa dixit, Censeo omnem hominem ab hæresi venientem, baptizandum. Frustra enim illic putat se esse

Ephes 4.

baptizatum, cum non sit baptisma, nisi in ecclesia vnum & verum, quia & Deus vnus, & fides vna, & ecclesia vna est, in qua stat vnum baptisma, & sanctitas, & cetera. Nam quæ foris exercentur, nullum habent salutis effectum. POLYCARPVS ab Adrumeto dixit, Qui hæreticorum baptisma probant, nostrum euacuant. NOVATVS à Thamogade dixit, Licet sciamus omnes scripturas sibi testimonium reddere de salutari baptismo, debemus tamen fidem nostram exprimere, Hæreticos & schismaticos ad ecclesiam venientes qui pseudobaptizati videntur, debere eos in fonte perenni baptizari. Et ideo secundum testimonium scripturarum, & secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimæ memoriæ virorum, omnes schismaticos & hæreticos qui ad ecclesiam conuersi sunt, baptizari: sed & eos qui ordinati videbantur, inter laicos recipi. NEMESIANVS à Thubunas dixit, Baptisma quod dant hæretici & schismatici non esse verum, vbique in scripturis sanctis declaratum est. Quoniam ipsi præpositi eorum falsi Christi sunt & falsi prophetæ, dicente domino per Salomonem, *Qui fidens est in falsis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes. Deseruit enim vias vineæ suæ, & à semitis agelli sui errauit. Ingreditur autem per auia loca atque arida, & terram destinatam siti, contrahit autem manibus infructuosa.* Et iterum, *Ab aqua aliena abstine te, & de fonte alieno ne biberis, vt longum viuas tempus, adiiciantur etiam tibi anni vitæ.* Et in euangelio diuina sua voce dominus
Ioan. 3. noster Iesus Christus locutus est, dicens, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Hic est spiritus qui ab initio ferebatur super aquam. Neque enim spiritus sine aqua operari potest, neque aqua sine spiritu. Male ergo sibi quidam interpretantur, vt dicant, quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant, & sic recipiantur: cum manifestum sit vtroque sacramento debere eos renasci in ecclesia catholica.
Ephes. 4. Tunc quippe poterunt filij Dei esse, dicente Apostolo, *Curantes seruare vnitatem spiritus in coniunctione pacis, vnum corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ: vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus.* Et hęc omnia in ecclesia catholica loquitur. Et iterũ in euangelio dicit, *Quod*
Ioan. 3. *natum est de carne, caro est: & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Spiritus Deus est, & de Deo natus est.* Ergo omnes hæretici & schismatici, omnia quæ-
Gala. 5. cunque faciunt, carnalia sunt, dicente Apostolo, *Manifesta enim sunt opera carnis, quæ sunt, fornicationes, immunditiæ, incestũ, idololatriæ, veneficia, inimicitiæ, certamina, zelus, ira, diuisiones, hæreses, & his similia: de quibus prædixi vobis sicut prædico, quoniã quicunq; hæc faciunt, regnum dei non hæreditabunt.* Condẽnat æque Apostolus cum omnibus malis & eos qui diuisionem faciunt, hoc est schismaticos & hæreticos. Nisi ergo acceperint baptisma salutare in ecclesia catholica quæ vna est, salui esse non possunt, sed cum carnalibus in iudicio Domini Christi damnabuntur. IANVARIVS à Lambese dixit, Secundum scripturarum sanctarum auctoritatem decerno hæreticos omnes baptizandos, & sic in ecclesiam sanctam admittendos. LVCIVS à Castragalbe dixit, Cum do-
Matth. 5. minus in euangelio suo dixerit, *Vos estis sal terræ. si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur: ex eo ad nihilum valebit, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus*: & iterum post resurrectionem suam mittens apostolos suos man-
Matth. 28. dauerit dicens, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: ite ergo & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* Cum ergo manifestum sit, hæreticos, id est hostes Christi, non integram sacramenti confessionem habere: item schismaticos non posse condire sapientia spiritali, cum ipsi ab ecclesia quæ vna est, recedendo infatuati, contrarij facti sint, fiat sicut scriptum est, *Domus contrariorum legis debent emundationem*: & consequens sit eos qui à contrariis baptizati inquinati sunt, primo purgari, & tum demum

demum baptizari. CRESCENS à Cirta dixit, In tanto cœtu sanctissimorum consacerdotum lectis literis Cypriani dilectissimi nostri ad Iubaianum, itemq; ad Stephanum, quæ tantum in se sanctorum testimoniorum descendentium ex scripturis deificis continent, vt merito omnes per dei gratiã adunati consentire debeamus: censeo ergo omnes hæreticos siue schismaticos, qui ad catholicam ecclesiam voluerint venire, non ante ingredi, nisi exorcizati & baptizati prius fuerint: exceptis his sanè qui in ecclesia catholica fuerint ante baptizati: ita tamen vt per manus impositionem in pœnitentiam ecclesiæ reconcilientur. NICOMEDES à Segermis dixit, Mea sententia hæc est, vt hæretici ad ecclesiam venientes baptizentur, eo quòd nullam foris apud peccatores remissionem peccatorum consequantur. MONNVLLVS à Girba dixit, Ecclesiæ catholicæ matris nostræ veritas semper apud nos fratres, & mansit & manet, & vel maxime in baptismatis trinitate, domino nostro dicente, *Ite & baptizate gentes in nomine patris, & filii, & spiritus sancti.* Cum ergo manifeste sciamus hæreticos non habere nec patrem, nec filium, nec spiritum sanctum, debent venientes ad ecclesiam matrem nostram vere renasci & baptizari, vt cancer quod habebant, & damnationis ira, & erroris offensa per sanctum & cæleste lauachrum sanctificetur.

SECVNDINVS à Chedias dixit, Cum dominus noster Christus dicat, *Qui non est mecum, aduersum me est.* Et Iohannes apostolus eos qui ab ecclesia exeunt, antichristos dicat, indubitanter hostes Christi quique antichristi nominati sunt, gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt. Et ideo censeo eos qui de insidiis hæreticorum confugiunt ad ecclesiam, baptizandos esse à nobis, qui amici appellati sumus Dei, eius dignatione. FELIX à Bagai dixit, Sicut cæcus cæcum ducens, simul in foueam cadunt: ita hæreticus hæreticum baptizans, simul in mortem cadunt. Et ideo hæreticus baptizandus & viuificandus est, ne nos viui mortuis communicemus. POLLIANVS à Mileo dixit, Iustum est hæreticum baptizari in ecclesia sancta. THEOGENES ab Hippone regio dixit, Secundum sacramentum Dei gratiæ cælestis quod accepimus, vnum baptisma quod est in ecclesia sancta, credimus. DATIVVS à Badis dixit, Nos quantum in nobis est, hæreticis non communicamus, nisi baptizati in ecclesia fuerint, & remissionem peccatorum acceperint. SVCCESSVS ab Abbir Germaniciana dixit, Hæreticis aut nihil licet, aut totum licet. Si baptizare possunt, & spiritum sanctum dare possunt. si autem spiritum sanctum dare non possunt, quia non habent spiritum sanctum, nec baptizare spiritaliter possunt: propterea censemus hæreticos baptizandos esse. FORTVNATVS à Thuccabori dixit, Iesus Christus dominus & Deus noster, Dei patris & creatoris filius, super petram ædificauit ecclesiam suam, non super hæresin, & potestatem baptizandi episcopis dedit, non hæreticis. Quare qui extra ecclesiam sunt, & contra Christum stantes oues eius & gregem spargunt, baptizare foris non possunt. SEDATVS à Tuburbo dixit, In quantum aqua sacerdotis prece in ecclesia sanctificata, abluit delicta, in tantũ hęretico sermone velut cancer infecta cumulat peccata. Quare omnibus quidem pacificis viris nitẽdum est, ne quis hęretico errore infectus & tinctus, singulare & verum ecclesię baptismum detrectet accipere, quo quisque nõ fuerit baptizatus, à regno cęlorum fit alienus. PRIVATIANVS à Sufetula dixit, Qui hęreticos potestatẽ baptizandi habere dicit, dicat prius quis hęresin condiderit. Si enim hęresis à Deo est, habere & indulgentiam diuinam potest: si vero à Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest? PRIVATVS à Sufibus dixit, Qui hæreticorum baptismum probat, quid aliud quàm hęreticis cõmunicat? HORTENSIANVS à Laribus dixit, Quot sint baptismi viderint aut præ-

Matth. 12.
1. Ioan. 2.
Matt. 15.
Matth. 7.

sumptores, aut fautores hæreticorum: nos vnum baptisma, quod non nisi in ecclesia nouimus, ecclesiæ vindicamus. Aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem baptizare, quos ipse Christus dicit aduersarios suos esse?

CASSIVS à Macomadibus dixit, Cum baptismata duo esse non possint, qui hæreticis baptisma concedit, sibi tollit. Censeo itaque flebiles & tabidos hæreticos baptizandos esse, cum ad ecclesiam venire cœperint, & sacra & diuina lauatione lotos, & lumine vitæ inluminatos, non hostes, sed pacificos: non alienos, sed fidei domini domesticos: non adulteros, sed Dei filios: non erroris, sed salutis effectos, in ecclesiam recipi, absque eis qui de ecclesia fideles supplantati ad hæresis tenebras transierant, sed eos per manus impositionem restituendos. ALIVS Ianuarius à Vico Cæsaris dixit, Si non obtemperat error veritati, multo magis veritas non consentit errori. Et ideo nos ecclesiæ adsistimus in qua præsidemus, vt baptismum eius ipsi soli vindicantes, eos quos ecclesia non baptizauit, baptizemus. ALIVS Secundinus à Carpos dixit, Hæretici Christiani sunt, an non? Si Christiani sunt, cur in ecclesia dei non sunt? Si Christiani non sunt, quomodo Christianos faciunt?
Matth. 12. Aut quo pertinebit sermo domini dicentis, *Qui non est mecum, aduersus me est: & qui non mecum colligit, spargit?* Vnde constat super filios alienos & soboles Antichristi Spiritum sanctum per manus impositionem tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit hæreticos baptisma non habere: VICTORICVS à Thabraca dixit, Si licet hæreticis baptizare & remissam peccatorum dare, quid illos infamamus, & hæreticos appellamus? ALIVS Felix ab Vthina dixit, Nemini dubium est sanctissimi cõsacerdotes, non in tantum posse humanam præsumptionem, quantum Domini nostri Iesu Christi adorandam & venerabilem maiestatem. Memores ergo periculi, hoc quoque non tantum obseruare debemus, verumetiam ab omnibus nobis confirmare, vt omnes hæretici qui ad sinum matris ecclesiæ adcurrunt, baptizentur, vt mens hæretica, quæ diuturna tabe polluta est, sanctificatione lauacri purgata in melius reformetur. QVIETVS à Burug dixit, Qui fide viuimus, obsequi iis quæ instruendis nobis ante prædicta sunt, sedula obseruatione debe-
Eccles. 43. mus. Nam scriptum est apud Salomonem, *Qui baptizatur à mortuo, quid proficit lauatio eius?* Quod vtique de his qui ab hæreticis tinguntur, & de tingentibus loquitur. Si enim qui apud illos baptizantur, per remissionem peccatorum, vitam æternam consecuntur, cur ad ecclesiam veniunt? Si vero à mortuo nihil salutis accipitur, ac propterea agnito errore pristino ad veritatem cum pœnitentia reuertuntur, vno vitali baptismate, quod est in ecclesia catholica, sanctificari debebunt. CASTVS à Sicca dixit, Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres inuidus est & malignus, quibus veritas reuelatur: aut circa Deum ingratus est, cuius inspiratione ecclesia eius instruitur. EVCRATIVS à Thenis dixit, Fidem nostram, & baptismatis gratiam & legis ecclesiasticæ regulam dominus & Deus noster
Ioan. 14. Iesus Christus suo ore apostolos docens, perimpleuit dicens, *Ite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* Falsum ergo hæreticorum baptisma & iniquum, à nobis pellendum est, & omni detestatione refutandum, de quorum baptismate non vita, nec gratia cælestis, sed blasphemia trinitatis exprimitur. Et ideo venientes ad ecclesiam hæreticos, integro & catholico baptismate baptizari debere manifestum est, vt à blasphemiæ suæ præsumptione purificati, possint Spiritus sancti gratia reformari. LIBOSVS à Vaga dixit, In euangelio dominus, *Ego sum*, inquit, *veritas*: non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata, cedat consuetudo veritati: vt etsi in præteritum quis hæreticos in ecclesia non baptizabat, nunc baptizare incipiat. LVCIVS à Thebeste dixit, Hæreticos blasphemos

ſphemos atque iniquos verbis variis decerpentes ſancta & adorabilia ſcripturarum verba, execrandos cenſeo: & ideo exorcizandos & baptizandos eſſe. EVGENIVS ab Ammedera dixit, Et ego hoc idem cẽſeo, hæreticos baptizandos eſſe. ITEM alius Felix à Maccura dixit, Et ipſe ſecutus diuinarum ſcripturarum auctoritatem, baptizandos eſſe hęreticos cenſeo, ſed & eos qui apud ſchiſmaticos eſſe ſe baptizatos contendunt. ſi enim ſecundum cautum Chriſti, priuatus fons noſter eſt, intelligãt cuncti eccleſiæ noſtræ aduerſarij, qui alieni ſunt, nobiſcum eſſe non poſſunt. Nec duobus populis ſalutarem aquam tribuere poteſt ille qui vnius gregis paſtor eſt. Et ideo manifeſtum eſt, nec hæreticos, nec ſchiſmaticos aliquid cæleſte poſſe ſuſcipere, qui à peccatoribus hominibus, & ab eccleſia extraneis audeant accipere. Quando danti locus non eſt, vtique nec accipienti prodeſt. ITEM alius Ianuarius Muzulenſis dixit, Miror quod cum omnes confiteantur vnum eſſe baptiſma, non omnes intelligãt eiuſdem baptiſmatis vnitatem: eccleſia enim & hæreſis, duæ & diuerſæ res ſunt. Si hæretici habent baptiſma, nos non habemus: ſi autem nos habemus, hæretici habere non poſſunt. Dubium autem non eſt, eccleſiam ſolam baptiſmum Chriſti poſsidere, quæ ſola poſsideat & gratiã Chriſti & veritatem. ADELPHIVS à Thaſualte dixit, Sine cauſa quidam falſo & inuidioſo verbo impugnant veritatem, vt rebaptizare nos dicant, quando ab eccleſia hæreticus non rebaptizetur, ſed baptizetur.

DEMETRIVS Alcptiminus dixit, Vnum baptiſmum nos cuſtodimus, quia eccleſiæ catholicæ ſoli rem ſuam vindicamus. Qui autem dicunt, quia hæretici vere & legitime baptizare poſſunt, ipſi ſunt qui nõ vnum, ſed multa baptiſmata faciunt. Nam cum hæreſes multæ ſint, pro earum numero & baptiſmata computabuntur. VINCENTIVS à Thibari dixit, Hæreticos ſcimus eſſe peiores quàm ethnicos: ſi ergo conuerſi ad dominum venire voluerint, habemus vtique regulam veritatis quã dominus præcepto diuino mandauit Apoſtolis dicens, *Ite in nomine meo manum imponite, dæmonia expellite.* Et Marci 16.
alio loco, *Ite & docete gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti.* Matth. 28.
Ergo primo per manus impoſitionem in exorciſmo, ſecundo per baptiſmi regenerationem: tunc poſſunt ad Chriſti pollicitationem venire: aliàs autem fieri cenſeo non debere. MARCVS à Mactari dixit, Mirãdum non eſt ſi hæretici, hoſtes atque impugnatores veritatis, rem ſibi vindicent poteſtatis & dignationis alienæ: ſed illud mirandum eſt, quod quidam noſtri præuaricatores veritatis, hæreticis ſuffragantur, & Chriſtianis aduerſantur. Propterea decernimus hæreticos baptizandos eſſe. STATIVS à Sicilibba dixit, Si hæreticis in baptiſmo ſua peccata donantur, ſine cauſa ad eccleſiam veniunt. Nam cum in die iudicij peccata ſunt quæ puniuntur, nihil eſt quod timere poſsint hæretici de iudicio Chriſti, ſi ſunt remiſsionem peccatorum conſecuti. VICTOR à Gor dixit, Cum peccata non niſi in eccleſiæ baptiſmo remittantur, qui hæreticum ad communicationem ſine baptiſmo admittit, vtrunque cõtra rationem facit: nec hæreticos purgat, & Chriſtianos inquinat. AVRELIVS ab Vtica dixit, Cum dicat Apoſtolus, non communi- 1. Titum. 5.
candum peccatis alienis, quid aliud quàm peccatis alienis communicat, qui hæreticis ſine eccleſiæ baptiſmo communicat? Et ideo cenſeo baptizandos eſſe hęreticos, vt accipiant remiſſam peccatorum, & ſic illis communicetur.

CONFESSOR Iambus à Germaniciana dixit, Qui hæreticorum baptiſma probant, noſtrum improbant, vt extra eccleſiam non dicam lotos, ſed ſordidatos, negẽt in eccleſia baptizari oportere. LVCIANVS à Rucuma dixit, Scriptum eſt, *Et vidit Deus lucem quia bona eſt, & diuidit inter lucem & tenebras.* Gene. 1.
Si poteſt luci & tenebris conuenire, poteſt nobis & hęreticis aliquid eſſe cõmune. Propterea cenſeo hæreticos baptizãdos eſſe. PELAGIANVS à Lu-

3.Reg.18. petciana dixit, Scriptū est: *Aut enim Deus Deus est, aut Baal deus est*: ita & nunc, aut ecclesia ecclesia est, aut hæresis ecclesia est. Porrò si hæresis ecclesia non est, quomodo esse apud hæreticos baptisma ecclesiæ potest? CONFESSOR & martyr Iader à Midila dixit, Scimus non esse nisi vnum baptisma in ecclesia catholica, & ideo nō debemus admittere hæreticum, nisi baptizatus apud nos fuerit, ne se putet extra ecclesiam catholicā baptizatū esse. ITEM alius
Ephes.4. Felix à Marazana dixit, Vna fides, vnum baptisma, sed ecclesiæ catholicæ, cui soli licet baptizare. CONFESSOR Paulus ab Obba dixit, Me non mouet, si aliquis ecclesiæ fidem, & veritatē non vindicat, quando Apostolus di-
Rom.3. cat, *Quid enim si exciderunt à fide quidam illorum? nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuabit? Absit, Est enim Deus verax: est autem omnis homo mendax.* Si autem Deus verax est, quomodo esse apud hæreticos baptismi veritas potest, apud quos Deus non est? CONFESSOR Pōponius à Dionysiana dixit, Manifestum est hæreticos non posse baptizare, & remissionem peccatorum dare, qui potestatē nō habēt, vt aut soluere, aut ligare aliquid in terris possint.

CONFESSOR Venantius à Tinisa dixit, Si maritus peregre proficiscens, amico suo commendasset vxorem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset diligentia conseruaret, ne ab aliquo castitas & sanctitas eius adulteraretur: Christus Deus & dominus noster ad patrem proficiscens, sponsam suam nobis commendauit, vtrúmne eam inuiolatam & incorruptā custodiemus? an integritatem eius & castitatē mœchis & corruptoribus prodemus? Qui enim baptisma ecclesiæ commune cum hæreticis facit, sponsam Christi adulteris prodit. AYMVS ab Ausuaga dixit, Nos vnū baptisma accipimus, & ipsum tenemus & exercemus. Qui autem dicit, quia & hæreticis licet baptizare, ipse duo baptismata facit. SATVRNINVS à Victoriana dixit, Si licet hæreticis baptizare, excusati sunt & defensi inlicita facientes. Nec video quare eos aut Christus aduersarios suos, aut Apostolus antichristos appellauerit. ALIVS Confessor Saturninus à Thucca dixit, Gentiles quanuis idola colant, tamen summum Deum patrem creatorem cognoscunt & confitentur. In hunc Marcionitæ blasphemāt, & quidam non erubescunt Marcionis baptismum probare: quomodo tales sacerdotes sacerdotiū Dei aut seruant, aut vindicant, qui hostes Dei non baptizant, & sic illis communicant? MARCELLVS à Zama dixit, Cum peccata, nō nisi in ecclesiæ baptismo remittantur, qui hæreticum non baptizat, peccatori communicat.

CONFESSOR Irenæus ab Vlulis dixit, Si ideo ecclesia hæreticū non baptizat, quod dicatur iam baptizatus esse, hæresis maior est. DONATVS à Cibaliana dixit, Ego vnam ecclesiam & vnum baptisma eius noui. Si est qui dicat esse apud hæreticos baptismi gratiam, ante est vt ostendat & probet esse illic ecclesiam. ZOSIMVS à Tharassa dixit, Reuelatione facta veritatis, ce-
Galat.2. dat error veritati: quia & Petrus qui prius circuncidebat, cessit Paulo veri-
Ioan.3. tatem prædicanti. IVLIANVS à Telepte dixit, Scriptū est, *Nemo potest aliquid accipere, nisi datum fuerit illi de cælo.* Si hæresis de cęlo est, potest & baptisma dare. CONFESSOR Faustus à Timida regia dixit, Non sibi blādiantur, qui hæreticis patrocinātur, qui pro hæreticis ecclesiastico baptismati intercedit, illos Christianos, & nos hæreticos facit. GEMINVS à Furnis dixit, Quidam de collegis hæreticos præponere sibi possunt, nobis nō possunt: & ideo quod semel decreuimus tenemus, vt ab hæreticis veniētes baptizemus.

ROGATIANVS à Noua dixit, Ecclesiam Christus instituit, hæresin diabolus: quomodo potest habere baptismum Christi, synagoga satanæ?

CONFESSOR Therapius à Bulla dixit, Qui hæreticis ecclesiæ baptisma concedit & prodit, quid aliud quàm sponsæ Christi Iudas exstitit?

Ioan.9. CONFESSOR item alius Lucius à Mēbressa dixit, Scriptum est, *Deus peccatorem*

*catorem non audit.* Hæreticus qui peccator est, quomodo audiri in baptismo potest? ITEM alius Felix à Bussacenis dixit, In hæreticis sine ecclesiæ baptismo admittēdis nemo consuetudinem rationi & veritati præponat, quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit. ALIVS Saturninus à Vitinis dixit, Si potest antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt & hęretici baptizare, qui appellati sunt antichristi. QVINTVS ab Aggya dixit, Ille potest dare aliquid, qui aliquid habuerit: hæretici autem quid possunt dare, quos cōstat nihil habere? ALIVS Iulianus à Marcelliana dixit, Si potest homo duobus dominis seruire, Deo & māmonę: potest & baptisma duobus seruire, Christiano & hæretico. TENAX ab Horreis Cælianis dixit, Baptisma vnū est, sed ecclesiæ: vbi ecclesia nō est, baptisma illic esse non potest. Matth. 6.

CONFESSOR alius Victor ab Assuris dixit, Scriptum est, quia *Deus vnus est, & Christus vnus est, & ecclesia vna, & baptisma vnum.* Quomodo ergo illic baptizari aliquis potest, vbi Deus & Christus, & ecclesia vna non est? Ephes. 4.

DONATVLVS à Capse dixit, Et ego semper hoc sensi, vt hæretici qui nihil foris consequi possunt, quando ad ecclesiam conuertuntur, baptizentur.

MARTYR de schismaticis Verulus à Rusiccade dixit, Homo hęreticus dare nō potest quod nō habet, multo magis schismaticus, qui quod habuit amisit.

PVDENTIANVS à Cuiculi dixit, Nouitas episcopatus effecit fratres charissimi, vt sustinerem quid maiores iudicarent. Nam hæreses nihil habere, nec posse manifestum est, atque ita si qui ex iis venerint, baptizari æquissime statutū est. MARTYR Petrus ab Hippone Diatito dixit, Cū baptisma vnū sit in catholica ecclesia, manifestū est, non posse extra ecclesiam baptizari: & ideo in hæresi tinctos, siue in schismate venientes ad ecclesiam, censeo baptizari oportere. ITEM alius Lucius ab Ausafa dixit, Secūdū motum animi mei, & spiritus sancti, cum sit vnus Deus pater domini nostri Iesu Christi, vnus Christus, & vna spes, & vnus spiritus, & vna ecclesia, vnum debet esse & baptisma. Et ideo dico, si quid ab hæreticis motum aut factum fuerit, rescindi debere: & eos qui inde veniunt in ecclesia baptizandos esse. ITEM alius Felix à Gurgitibus dixit, Ego censeo, vt secundum sanctarum scripturarum præcepta, baptizatus ab hæreticis inlicite extra ecclesiąm, cum ad ecclesiam cōfugere voluerit, gratiā baptismi vbi licite datur, cōsequatur. PVSILLVS à Lamasba dixit, Ego credo baptisma salutare non esse, nisi in ecclesia catholica. Quicquid absque catholica fuerit, simulatio est. MARTYR Saluianus à Gazaufala dixit, Hęreticos nihil habere constat, & ideo ad nos veniūt vt possint accipere, quod non habent. HONORATVS à Tucca dixit, Cum Christus veritas sit, magis veritatem quàm consuetudinem sequi debemus, vt hæreticos qui ideo ad nos veniunt, quia foris nihil accipere potuerunt, ecclesiæ baptismo sanctificemus. VICTOR ab Octauo dixit, Quod & ipsi scitis, non olim sum episcopus constitutus, & ideo expectabam prædecessorum consilium. Hoc itaque existimo, vt quicunque ex hæresi venerint, sine dubio baptizētur. CONFESSOR Clarus à Mascula dixit, Manifesta est sententia domini nostri Iesu Christi, apostolos suos mittētis, & ipsis solis potestatem à patre sibi datam permittentis, quibus nos successimus, eadem potestate ecclesiam domini gubernantes, & credentium fidem baptizantes. Et ideo hæretici, qui nec potestatem foris, nec ecclesiam Christi habent, neminem baptizare baptismo eius possunt. MARTYR Secundianus à Thambis dixit, Non debemus hæreticos nostra pręsumptione decipere, vt in ecclesia domini nostri Iesu Christi non baptizati, ac per hoc remissionem peccatorū non consequuti, cum iudicij dies venerit nobis imputent, quod per nos non sint baptizati, & indulgentiam diuinę gratię consequuti. Propter quod cum sit vna ecclesia, & vnum baptisma, quando ad nos conuertuntur, simul cum

ecclesia & ecclesiæ baptismũ consequantur. ITEM alius Aurelius à Chullabi dixit, Iohannes apostolus in epistola sua posuit dicens, *Si quis ad vos venit, & doctrinam Christi non habet, nolite eum admittere in domum vestram, et Aue* 2.Ioan.1. *illi ne dixeritis. Qui enim dixerit illi Aue, communicat factis eius malis.* Quomodo admitti tales temere in domum Dei possunt, qui in domum nostrã priuatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine ecclesiæ baptismo communicare possumus, quibus si Aue tantum dixerimus, factis eorũ malis communicamus? CONFESSOR Litteus à Gemellis dixit, *Cæcus cæcum si ducat, ambo in foueam cadunt.* Matth.15. Cum ergo hæreticos constet non posse inluminare quenquam, vtpote cæcos, baptisma eorum non valet. NATALIS ab Oëa dixit, Tam ego præsens quàm Pompeius Sabratensis, quàm etiam Dioga Leptimagnensis, qui mihi mandauerunt, corpore quidem absentes, spiritu præsentes, censemus quod & collegæ nostri, quod hæretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint.

IVNIVS à Neapoli dixit, Ab eo quod semel censuimus, nõ recedo, vt hæreticos venientes ad ecclesiam baptizemus. CONFESSOR & martyr Cyprianus à Carthagine dixit, Meam sententiam plenissime exprimit epistola quæ ad Iubaianum collegam nostrum scripta est, hæreticos secundum euangelicam & apostolicam contestationem aduersarios Christi & antichristos 2.Ioan.2. appellatos, quãdo ad ecclesiam venerint vnico ecclesiæ baptismo baptizandos esse, vt possint fieri de aduersariis amici, & de antichristis Christiani.

*ARGVMENT. Ad Pompeium contra epistolam Stephani.*

## CYPRIANVS, POMPEIO FRATRI, SALVTEM. LXXIIII.

QVANQVAM plene ea quæ de hæreticis baptizandis dicenda sunt, complexi sumus in epistolis, quarum ad te exempla transmisimus, frater charissime, tamẽ quia desiderasti in notitiam tuam perferri, quæ mihi ad literas nostras Stephanus frater noster rescripserit, misi tibi rescripti eius exẽplum, quo lecto magis ac magis eius errorẽ denotabis, qui hæreticorum causam contra Christianos & contra ecclesiam Dei asserere conatur. Nam inter cetera vel superba, vel ad rem non pertinentia, vel sibi ipsi cõtraria, quæ imperite atq; improuide scripsit, etiam illud adiunxit, vt diceret, Si quis ergo à quacunque hęresi venerit ad nos, nihil innouetur, nisi quod traditũ est, vt manus illi imponatur in pœnitentiam, cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum. A quacunque hæresi venientem baptizari in ecclesia vetuit, id est omnium hæreticorum baptismata iusta esse & legitima iudicauit. Et cum singulæ hæreses singula baptismata & diuersa peccata habeant, hic cum omnium baptismo communicans, vniuersorum delicta in sinum suũ coaceruata congessit. Et præcepit nihil aliud innouari, nisi quod traditum est, quasi is innouet, qui vnitatem tenens, vnũ baptisma vni ecclesię vindicat, & non ille vtiq; qui vnitatis oblitus, mendacia & contagia profanæ tinctionis vsurpat. Nil innouetur, inquit, nisi quod traditum est: vnde est ista traditio? vtrúmne de dominica & euangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse quæ scripta sunt, Deus testatur, & proponit, ad Iesum Naue dicens, *Non recedet liber* Iosue.1. *legis huius ex ore tuo, sed meditaberis in eo die ac nocte, vt obserues facere omnia quæ scripta sunt in eo.* Item dominus Apostolos suos mittens, mandat baptizari gentes

ri gentes & doceri, vt obseruent omnia quęcunque ille præcepit. Si ergo aut in euangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis, aut in Actibus continetur, vt à quacunque hæresi venientes non baptizentur, sed tantum manus illis imponatur in pœnitentiam, obseruetur diuina hæc & sancta traditio. Si vero vbique hæretici nihil aliud quàm aduersarij & antichristi nominantur, si vitandi & peruersi, & à semetipsis damnati pronunciantur: quale est, vt videantur damnandi à nobis non esse, quos constat apostolica cōtestatione à semetipsis dānatos esse: vt nemo infamare Apostolos debeat, quasi illi hæreticorum baptismata probauerint, aut eis sine ecclesiæ baptismo cōmunicauerint, quando talia de hæreticis apostoli scripserūt, & hoc cum nondum hæreticæ pestes acriores prorupissent, nec dum quoque Marcion de Ponto emersisset, cuius magister Cerdon sub Hygino tūc episcopo, qui in vrbe nonus fuit, Romam venit, quem Marcion sequutus additis ad crimen augmentis, impudētius ceteris & abruptius in Deum patrem creatorem blasphemare instituit, & hæreticum furorem sacrilegis armis cōtra ecclesiam rebellantem, sceleratius & grauius armauit. Quod si hæreses constat postmodum plures & peiores extitisse, & si retro nusquam omnino pręceptum est, neq; conscriptum, vt hæretico tantum manus in pœnitentiam imponatur, & sic ei cōmunicetur, & si baptisma non nisi vnum est, quod apud nos est, & intus est, & soli ecclesiæ diuina dignatione cōcessum est: quæ ista obstinatio est, quæue præsumptio, humanam traditionē diuinæ dispositioni anteponere, nec animaduertere, indignari & irasci Deum quoties diuina præcepta soluit & præterit humana traditio? sicut per Esaiam prophetam clamat & dicit, *Populus iste labiis honorificat me, cor vero eorum longe separatum est à me. Sine causa autem colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes.* Item dominus in Euangelio increpans similiter & obiurgans, ponit & dicit, *Reiecistis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis.* Cuius præcepti beatus Paulus apostolus, monet ipse quoque & instruit, dicens, *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis verbis domini nostri Iesu Christi & doctrinæ eius, stupore elatus est, nihil sciens, discede ab huiusmodi.* Præclara sane ac legitima traditio à Stephano fratre nostro proponitur, quę auctoritatem nobis idoneam prębeat. Nam in eodem loco epistolæ suę addidit & adiecit, cum ipsi hæretici proprie ad se venientes alterutrum non baptizent, sed communicent tantum. Ad hoc enim malorum deuoluta est ecclesia Dei & sponsa Christi, vt hæreticorum exēpla sectetur, vt ad celebranda sacramēta cælestia, disciplinā lux de tenebris mutuetur, & id faciant Christiani, quod antichristi faciunt. Quæ vero est animi cęcitas, quę prauitas, fidei vnitatem de Deo patre & de Iesu Christi domini & Dei nostri traditione veniētem nolle cognoscere? Nam si idcirco apud hęreticos ecclesia nō est, quia vna est, & diuidi nō potest: & si ideo illic spiritus sanctus non est, quia vnus est, & esse apud profanos & extraneos non potest: vtique & baptisma, quod in eadem vnitate consistit, esse apud hęreticos non potest, quia separari neque ab ecclesia, neque à spiritu sancto potest: aut si effectum baptismi maiestati nominis tribuunt, vt qui in nomine Iesu Christi vbicūq; & quomodocunque baptizantur, innouati & sanctificati iudicentur, cur in eiusdem Christi nomine illic & manus baptizato imponitur ad accipiēdum Spiritū sanctū? Cur nō eadē eiusdē maiestas nominis præualet in manus impositione, quam valuisse contendunt in baptismi sanctificatione? Nam si potest quis extra ecclesiam natus, templum Dei fieri, cur non possit super templum & spiritus sanctus infundi? Qui enim peccatis in baptismo expositis sanctificatus est, & in nouum hominem spiritaliter reformatus, ad accipiendum spiritum sanctum idoneus factus non est? cum Apostolus dicat, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Qui potest apud hęreticos Christum

Esaiæ.29.
Matth.15.
1.Timo.6.

induere, multo magis potest spiritum sanctum, quem Christus misit accipere. Ceterum maior erit mittēte qui missus est, vt incipiat foris baptizatus Christum quidem induisse, sed spiritum sanctū non potuisse percipere, quasi possit aut sine spiritu Christus indui, aut à Christo spiritus separari. Illud quoq; ineptū, vt cū natiuitas secūda spiritalis sit, qua in Christo per lauachrū regenerationis nascimur, dicant quod possit quis apud hæreticos spiritaliter nasci, vbi spiritū negāt esse. Peccata enim purgare, & hominē sanctificare aqua sola non potest, nisi habeat & sanctum spiritum. Quare aut & spiritum necesse est concedant esse illic, vbi baptisma esse dicūt: aut nec baptisma est, vbi spiritus non est, quia baptisma esse sine spiritu non potest. Quale est autem asserere & contendere, quod esse possint filij Dei, qui non sint in ecclesia nati? Baptisma enim esse in quo homo vetus moritur, & nouus nascitur, ma-
Titum 3. nifestat & probat beatus Apostolus dicens, *Seruauit nos per lauachrum regenerationis*: si autem in lauachro, id est in baptismo est regeneratio, quomodo generare filios Deo hæresis per Christum potest, quæ Christi sponsa non est? Ecclesia est enim sola, quæ Christo coniuncta & adunata spiritaliter fi-
Ephes. 5. lios generat, eodem Apostolo rursus dicente, *Christus dilexit ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, purgans eam lauachro aquæ*. Igitur si hæc est dilecta & sponsa quæ sola à Christo sanctificatur, & lauachro eius sola purgatur, manifestum est hæresin, quæ sponsa Christi nō sit, nec purgari nec sanctificari lauachro eius possit, filios Deo generare non posse. Porro autem non per manus impositionem, quis nascitur quando accipit spiritū sanctum, sed in baptismo, vt spiritum iam renatus accipiat, sicut in primo homine Adā
Gen. 2. factum est. Ante enim Deus plasmauit, & tunc insufflauit in faciem eius flatum vitæ. Nec enim potest accipi spiritus, nisi prius fuerit qui accipiat. Cū autē natiuitas Christianorū in baptismo sit, baptismi autē generatio, & sanctificatio apud solā sponsam Christi sit, quæ parere spiritaliter, & generare filios Deo possit, vbi & ex qua, & cui natus est, qui filius ecclesiæ non est, vt habere quis possit patrem Deum, ante ecclesiam matrem? Cum vero nulla omnino hæresis, sed neque aliquod schisma habere salutaris baptismi sanctificationem foris possit, cur in tantum Stephani fratris nostri obstinatio dura prorupit, vt etiam de Marcionis baptismo, item Valentini & Apelletis, & ceterorum blasphemantium in Deum patrem, contendat filios Deo nasci? & illic in nomine Iesu Christi dicat remissionem peccatorum dari, vbi blasphematur in patrem, & in dominum & Deum Christum? Quo in loco considerandum est frater charissime, pro fide & religione sacerdotalis loci quo fungimur, an constare sacerdotis Dei ratio in die iudicij possit, asserentis & probantis, & in acceptum referentis blasphemantium baptismata, cum domi-
Malach. 2. nus comminetur & dicat, *Et nunc præceptū hoc ad vos est ô sacerdotes, si non audieritis, & si non posueritis in corde vestro, vt detis honorem nomini meo, dicit dominus omnipotens, immittam in vos maledictionem, & maledicam benedictionem vestram.* Dat honorem Deo, qui Marcionis baptismo cōmunicat? Dat honorē Deo, qui apud eos qui in Deum blasphemant, remissionem peccatorum dari iudicat? Dat honorem Deo, qui foris adultera & fornicaria nasci Deo filios asseuerat? Dat honorem Deo, qui vnitatem & veritatē de diuina lege venientem non tenens, hæreses contra ecclesiam vindicat? Dat honorem Deo, qui hæreticorum amicus, & inimicus Christianorum, sacerdotes Dei, veritatem Christi, & ecclesiæ vnitatē tuētes abstinēdos putat? Si sic honor Deo datur, si sic à cultoribus & sacerdotibus eius Dei timor & disciplina seruatur: abiiciamus arma, manus demus, in captiuitatē tradamus diabolo ordinationē euangelij, dispositionem Christi, maiestatem Dei: diuinæ militiæ sacramenta soluantur, sacrorum cælestium signa prodātur: succumbat & cedat ecclesia hæ-

reticis, lux tenebris, fides perfidiæ, spes desperationi, ratio errori, immortalitas morti, charitas odio, veritas mendacio, Christus antichristo: merito & sic indies singulos schismata & hæreses surgunt, crebrius atque liberius excrescunt, & serpentinis criminibus pullulãtes aduersus ecclesiam Dei maioribus viribus, venenorum suorum virus exprimunt: dum illis aduocatione quorundam, & auctoritas præstatur & firmitas, dum baptisma eorum defenditur, dum fides, dum veritas proditur, dum id quod contra ecclesiam foris geritur, intus in ipsa ecclesia vindicatur. Quod si est apud nos frater dilectissime Dei timor, si tenor præualet fidei, si custodimus Christi præcepta, si incorruptam atque inuiolatam sponsæ eius sanctitatem tuemur, si hærent nostris sensibus & cordibus verba domini dicentis, *Putas cum venerit filius hominis, inueniet fidem in terra?* quia fideles Dei milites, qui Deo fide & religione sincera militamus, commissa nobis diuinitus castra fideli virtute seruemus: nec consuetudo, quæ apud quosdam obrepserat, impedire debet, quo minus veritas præualeat & vincat. Nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est: propter quod relicto errore sequamur veritatem, scientes quia & apud Esdram veritas vicit, sicut scriptum est, *Veritas manet & inualescit in æternum, & viuit & obtinet in secula seculorum.* Nec est apud eam accipere personam, nec differentias, sed quæ sunt iusta facit: nec est in iudicio eius iniquum, sed fortitudo, & regnum, & maiestas, & potestas omnium seculorum. Benedictus Deus veritatis, quam veritatem nobis Christus ostendens in Euangelio suo dicit, *Ego sum veritas.* Propter quod si in Christo sumus, & Christum in nobis habemus, si manemus in veritate, & veritas in nobis manet, ea quæ sunt vera teneamus. Fit autem studio præsumptionis & contumaciæ, vt quis magis sua praua & falsa defendat, quàm ad alterius vera & recta consentiat. Cui rei prospiciens beatus Paulus apostolus ad Timotheum scribit, & monet episcopum non litigiosum, nec contentiosum, sed mitem & docibilem esse debere. Docibilis autem ille est, qui est ad discendi patientiam lenis & mitis: oportet enim episcopum non tantum docere, sed & discere, quia & ille melius docet, qui quotidie crescit, & proficit discendo meliora. Quod ipsum quoque idem apostolus Paulus docet, præmonens, vt si alij sedenti melius reuelatum fuerit, prior taceat. In compendio est autem apud religiosas & simplices mentes, & errorem deponere, & inuenire atque eruere veritatem. Nam si ad diuinæ traditionis caput & originem reuertamur, cessat error humanus, & sacramentorum cælestium ratione perspecta, quicquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat, in lucem veritatis aperitur. Si canalis aquam ducens, qui copiose prius & largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, vt illic defectionis ratio noscatur? vtrúmne arescentibus venis, in capite vnda siccauerit, an vero integra inde & plena procurrens in medio itinere destiterit? vt si vitio interrupti aut bibuli canalis effectum est, quo minus aqua continua perseueranter ac iugiter flueret, refecto & confirmato canali ad vsum atque potum ciuitatis aqua collecta eadẽ vbertate atque integritate repræsentetur qua de fonte proficiscitur. Quod & nunc facere oportet Dei sacerdotes præcepta diuina seruãtes, vt si in aliquo nutauerit & vacillauerit veritas, ad originem dominicam & euangelicam atque apostolicam traditionem reuertamur, & inde surgat actus nostri ratio, vnde & ordo & origo surrexit. Traditum est nobis quod sit vnus Deus, & Christus vnus, & vna spes, & fides vna, & vna ecclesia, & baptisma vnum non nisi in vna ecclesia constitutum, à qua vnitate quisque discesserit, cũ hæreticis necesse est inueniatur: quod dum contra ecclesiam vindicat, sacramentum diuinæ traditionis impugnat. Cuius vnitatis sacramentum expressum videmus etiam in Cantico canticorum, ex persona Christi dicentis, *Hortus con-*

Lucæ 18. 3. Esd. 3. Ioan. 14. 1. Timo 3. 1. Cor. 14. Ephes. 4. Cant. 4.

*clusus, soror mea, sponsa mea, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradisus cum fructu pomorum.* Si autem ecclesia eius hortus conclusus est, & fons signatus, quomodo in eundem hortum introire, aut bibere de fonte eius potest, qui in ecclesia non est? Item Petrus ipse quoq; demonstrans, & vindicans vnitatem, mandauit & monuit nisi per vnum baptisma solum vnius ecclesiæ saluari nō posse. *In arca,* inquit, *Noe pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquam,* quod & nos similiter saluos faciet baptisma. Quàm breui & spiritali compendio, vnitatis sacramentum manifestauit. Nam vt in illo mundi baptismo, quo iniquitas antiqua purgata est, qui in arca Noe nō fuit, non potuit per aquam saluus fieri: ita nec nunc potest per baptismum saluus videri, qui baptizatus in ecclesiá non est, quæ ad arcæ vnius sacramentum dominica vnitate fundata est. Obseruatur itaque à nobis & tenetur frater charissime, explorata & perspecta veritate, vt omnes qui ex quacunque hæresi ad ecclesiam conuertuntur, ecclesiæ vnico & legitimo baptismo baptizentur, exceptis his qui baptizati in ecclesia prius fuerant, & sic ad hæreticos transierant. Hos enim oportet cum redeunt, acta pœnitentia per manus impositionem solam recipi, & in ouile vnde errauerant, à pastore restitui. Opto te frater charissime, semper bene valere.

1. Petr. 3.

*ARGVMENT. Ad Magnum de Nouatiano hæretico, & de iis quos ipse baptizauerit.*

## CYPRIANVS, MAGNO FILIO, SALVTEM. LXXV.

PRO tua religiosa diligentia consuluisti mediocritatem nostram fili charissime, an inter ceteros hæreticos eos quoque qui à Nouatiano veniant, post profanum eius lauachrum baptizari & sanctificari in ecclesia catholica legitimo & vero & vnico ecclesiæ baptismo oporteat. De qua re quantum fidei nostræ capacitas, & Scripturarum diuinarum sanctitas ac veritas suggerit, dicimus, omnes omnino hæreticos & schismaticos nihil habere potestatis ac iuris. Propter hoc Nouatianus nec debet, nec potest excipi, quo minus ipse quoque extra ecclesiam consistens, & contra pacem ac dilectionem Christi faciens, inter aduersarios & antichristos cōputetur: neq; enim dominus noster Iesus Christus cū in Euāgelio suo testaretur, aduersarios suos esse eos qui secū non essent, aliquam hæreticorū speciē designauit, sed omnes omnino hæreticos qui secū non essent, & secū nō colligētes gregē suum spargerēt, aduersarios suos ostendit, dicēs, *Qui non est mecū, aduersum me est: & qui non mecū colligit, spargit.* Itē beatus Iohannes apostolus nec ipse vllā hæresin aut schisma discreuit, aut aliquos speciatim separatos posuit, sed vniuersos qui de ecclesia exissent, quiq; cōtra ecclesiā facerēt, antichristos adpellauit, dicens, *Audistis,* inquit, *quia antichristus venit: nūc autē antichristi multi facti sunt. Vnde cognoscimus, quia nouissima hora est. ex nobis exierunt sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum.* Vnde adparet aduersarios Christi antichristos omnes esse, quos constet à charitate atque ab vnitate ecclesiæ catholicæ recessisse. Adhuc quoque dominus in Euangelio suo ponit & dicit, *Si vero & ecclesiam contempserit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus.* Si autem qui ecclesiam contemnunt, ethnici & publicani habentur, multo magis vtique rebelles & hostes falsa altaria & inlicita sacerdotia, & sacrificia sacrilega & nomina adulterata fingentes inter ethnicos & publicanos necesse est computentur, quando

Matth. 12.
Lucæ 11.
1. Ioan. 2.
Matth. 18.

tur, quando minora peccantes, & tantum ecclesiæ contemptores, ethnici & publicani sententia domini iudicentur. Quod autem ecclesia vna sit, declarat in Cantico canticorum spiritus sanctus ex persona Christi dicens, *Vna est columba mea, perfecta mea: vna est matris suæ, electa genitrici suæ*: de qua item denuo dicit, *Hortus conclusus, soror mea sponsa, fons signatus, puteus aquæ viuæ*. Si autem hortus conclusus est sponsa Christi, quæ est ecclesia, patere res clausa alienis & profanis non potest. Et si fons signatus est, neque bibere inde, neque consignari potest, cui foris posito accessus ad fontem non est. Puteus quoque aquæ viuæ si vnus est, idem qui intus est, viuificari & sanctificari foris positus ex illa aqua non potest, ex qua solis eis qui intus sunt, vsus omnis & potus concessus est. Quod & Petrus ostendens vnam ecclesiam esse, & solos eos qui in ecclesia sint, baptizari posse, posuit & dixit, *In arca Noe pauci, id est octo animæ hominum saluæ factæ sunt per aquam, quod & vos similiter saluos faciet baptisma*, probans & contestans vnam arcam Noe typum fuisse vnius ecclesiæ. Si potuit tunc in illo expiati & purificati mūdi baptismo saluus per aquam fieri qui in arca Noe non fuit, potest & nunc viuificari per baptisma qui in ecclesia non est, cui soli baptisma concessum est. Sed & Paulus Apostolus hoc idem adhuc apertius & clarius manifestans ad Ephesios scribit & dicit, *Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, purgans eã lauachro aquæ*. Quod si vna est ecclesia quæ à Christo diligitur, & lauachro eius sola purgatur, quomodo qui in ecclesia non est, aut diligi à Christo, aut ablui & purgari lauachro eius potest? Propter quod, cū sola ecclesia habeat aquam vitalem, & baptizandi atq; abluendi hominis potestatem, qui dicit apud Nouatianum baptizari & sanctificari aliquem posse, prius ostendat & doceat Nouatianum in ecclesia esse, aut ecclesiæ præsidere. Ecclesia enim vna est, quę vna & intus esse & foris non potest. Si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium nō fuit. Si vero apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit, & quē præter sacerdotij honorem, martyrio quoq; dominus glorificauit, Nouatianus in ecclesia non est: nec episcopus computari potest, qui euangelica & apostolica traditione cōtempta, nemini succedēs, à seipso ortus est: habere nanque aut tenere ecclesiam nullo modo potest, qui ordinatus in ecclesia non est. Foris enim non esse ecclesiam, nec scindi aduersum se aut diuidi posse, sed inseparabilis atque indiuiduæ domus vnitatem tenere, manifestat scripturæ diuinę fides, cum de sacramento paschæ & agni, qui agnus Christum designabat, scriptum sit, *In domo vna comedetur, non eiicietis de domo carnem foras*. Quod item circa Raab, quæ ipsa quoque typum portabat ecclesiæ, expressum videmus, cui mandatur & dicitur, *Patrem tuum & matrem tuam, & fratres tuos, & totam domum patris tui colliges ad teipsam in domum tuam: & omnis qui exierit ostium domus tuæ foras, reus sibi erit*. Quo sacramento declaratur in vnam domum solam, id est in ecclesiam victuros, & ab interitu mūdi euasuros colligi oportere. Quisque autem de collectis foras exierit, id est si quisquam in ecclesia gratiam consecutus recesserit, & ab ecclesia exierit, reum sibi futurum, id est ipsum sibi quod pereat, imputaturum. Quod apostolus Paulus explanat docens, & præcipiens hæreticum vitandum esse, vt peruersum & peccatorem, & à semetipso damnatum. Hic est enim qui reus sibi erit, non ab episcopo eiectus, sed sponte de ecclesia profugus, & hæretica pręsumptione à semetipso damnatus. Et idcirco dominus insinuans nobis vnitatem de diuina auctoritate venientem, ponit & dicit, *Vnum sumus ego & pater*: ad quam vnitatem redigens ecclesiam suam denuo dicit, *Et erit vnus grex & vnus pastor*. Si autē grex vnus est, quomodo potest gregi annumerari, qui in numero gregis non est? aut pastor haberi quomodo potest, qui (manente vero pastore, & in ecclesia Dei ordina-

Cantic.6. — Ibidem 4. — 1.Pet.3. — Ephes.5. — Exod.12. — Iosue.2. — Titum.3. — Ioan.10. — Ibidem.

tione succedanea præsidente) nemini succedens & à se ipse incipiens, alienus fit & profanus, dominicæ pacis ac diuinæ vnitatis inimicus, non habitans in domo Dei, id est in ecclesia Dei, in qua non nisi concordes atque vnanimes
Psal.76. habitant, loquête in psalmis spiritu sancto & dicente, *Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo.* Denique vnitatem Christianam firma sibi atque inseparabili charitate connexã, etiam ipsa dominica sacrificia declarant. Nam quando dominus corpus suum panem vocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat, indicat adunatum. Et quando sanguinem suum, vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum atque in vnum coactum, gregem item nostrum significat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Si Nouatianus huic dominico pani adunatus est, si Christi poculo & ipse commixtus est, poterit videri, & vnici ecclesiastici baptismi habere gratiam posse, si cum constiterit ecclesiæ vnitatem tenere. Denique quam sit inseparabile vnitatis sacramentum, & quàm sine spe sint, & perditionem sibi maximam de indignatione Dei acquirant, qui schisma faciunt, & relicto episcopo, alium sibi foris pseudoëpiscopum constituunt, declarat in libris Regnorum scriptura diuina, vbi à tribu Iuda & Beniamin decem tribus scissæ sunt, & relicto rege, alterum sibi foris consti-
3.Reg.12. tuerunt, *Et indignatus est,* inquit, *dominus in omne semen Israel, & dimouit eos, et dedit eos in direptionem, donec abiiceret eos à facie sua, quia dissipatus est Israel à domo Dauid, & constituerunt sibi regem Hieroboam filium Nabath.* Indignatum esse dominum dicit, & eos in perditionem dedisse, quod ab vnitate dissipati essent, atque alterum sibi regem constituissent. Et tanta indignatio domini extitit aduersus illos qui schisma fecerant, vt etiam cum homo Dei ad Hieroboam missus esset, qui ei peccata sua exprobraret, atq; vltionem futuram prædiceret, panem quoque apud illos edere & aquã bibere vetaretur. Quod cum non custodisset, & contra præceptum Dei prandisset, statim diuinæ censura maiestatis percussus est, vt inde regrediens impetu ac morsu leonis in itinere necaretur. Et audet quisquam dicere aquam baptismi salutarem, & gratiam cælestem communem cum schismaticis esse posse, cum quibus nec terrestris cibus nec secularis potus debet esse communis? Satiat adhuc in Euangelio suo dominus, & maiorem intelligentiæ lucem manifestat, quod iidem qui se tunc à tribu Iuda & Beniamin sciderant, & Hierosolymis derelictis, Samariam secesserant, inter profanos & gentiles computarentur. Nam cum primum discipulos suos in ministerium salutis mitteret, manda-
Matth.10. uit & dixit, *In viam nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis.* Ad Iudæos prius mittens, gentiles adhuc præteriri iubet. Addendo autem, & ciuitatem Samaritanorum debere omitti, vbi erãt schismatici, ostendit schismaticos gentilibus adæquari. Quod si aliquis illud opponit, vt dicat eandem Nouatianum legem tenere, quam catholica ecclesia teneat: eodem Symbolo quo & nos baptizare, eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum, ac propter hoc vsurpare eum potestatem baptizandi posse, quod videatur in interrogatione baptismi à nobis non discrepare: sciat quisque hoc opponendum putat, primum non esse vnam nobis & schismaticis symboli legem, neque eandem interroga-
Numer.26. tionem. Nam cum dicunt, *Credis remissionem peccatorum, & vitam æternam per sanctam ecclesiam?* mentiuntur in interrogatione, quãdo non habeant ecclesiam. Tunc deinde voce sua ipsi confitentur remissionem peccatorum non dari, nisi per sanctam ecclesiam posse, quam non habentes ostendunt remitti illic peccata non posse. Quod vero eundem quem & nos Deum patrem, eundem filium Christum, eundem spiritum sanctum nosse dicuntur, nec hoc adiuuare tales potest. Nam & Chore & Dathan & Abiron cum

sacerdote

ſacerdote Aaron & Moyſe eundem Deum nouerant: pari lege & religione viuẽtes, vnum & verum Deum, qui colẽdus atq; inuocandus fuerat, inuocabant. tamen quia loci ſui miniſteriũ tranſgreſsi, cõtra Aaron ſacerdotẽ qui ſacerdotium legitimum dignatione Dei atq; ordinatione perceperat, ſacrificandi ſibi licentiam vindicarunt, diuinitus percuſsi, pœnas ſtatim pro inlicitis conatibus rependerunt: nec potuerunt rata eſſe, & proficere ſacrificia, inreligioſe & inlicite contra ius diuinæ diſpoſitionis oblata. Thuribula quoque ipſa, in quibus incenſum inlicite fuerat oblatum, ne in vſu de cetero eſſent ſacerdotibus, ſed potius indignationis & vltionis diuinæ memoriam corrigendis poſteris exhiberent, iuſſu domini conflata atque igne purgata, in laminas ductiles producuntur, & affiguntur altari, ſecundum quod loquitur ſcriptura diuina: *Memoriale*, inquit, *filiis Iſrael, vt nõ accedat quiſquam alienigena, qui non eſt ex ſemine Aaron, imponere incenſum ante dominum, vt non ſit ſicut Chore.* Et tamen illi ſchiſma non fecerant, nec foras egreſsi contra Dei ſacerdotes impudenter atque hoſtiliter rebellauerãt, quod nunc hi eccleſiam ſcindentes, & contra pacem atque vnitatem Chriſti rebelles, cathedram ſibi conſtituere, & primatum aſſumere, & baptizãdi atque offerendi licentiam vindicare conantur. Quomodo perficere quæ agunt, aut impetrare aliquid inlicitis conatibus de Deo poſſunt, qui contra Deum, quod eis non licet, moliũtur? Quare qui Nouatiano, ſiue ceteris eiuſmodi ſchiſmaticis patrocinẽtur, fruſtra contendũt baptizari & ſanctificari illic aliquẽ ſalutari baptiſmo poſſe, vbi conſtet baptizantẽ baptizandi licentiam non habere. Atq; vt magis intelligi poſſet, contra eiuſmodi licentiam & audaciam, quæ ſit cenſura diuina, inuenimus in tali facinore, non ſolum duces & auctores, ſed & participes pœnis deſtinari, niſi ſe à communione malorum ſeparauerint, præcipiente per Moyſen domino & dicente, *Separamini à tabernaculis hominum iſtorum duriſsimorum, & nolite tangere ab omnibus quæ ſunt eis, ne ſimul pereatis in peccatis eorum*: & quod comminatus per Moyſen dominus fuerat, impleuit, vt quiſque à Chore, & Dathan, & Abiron non ſeparaſſet, pœnas ſtatim pro impia communione perſolueret. Quo exemplo oſtenditur & probatur, obnoxios omnes & culpæ & pœnæ futuros, qui ſe ſchiſmaticis contra præpoſitos & ſacerdotes inreligioſa temeritate miſcuerint. Sicut etiam per Oſeæ prophetam Spiritus ſanctus conteſtatur & dicit, *Sacrificia eorum tanquam panis luctus: omnes qui manducant ea, contaminabuntur:* docens ſcilicet & oſtendens omnes omnino cum auctoribus ſupplicio coniungi, qui fuerint eorum peccato contaminati. Quæ ergo apud eos merita eſſe circa Deum poſſunt, quibus ſupplicia diuinitus inrogantur? Aut quomodo tales iuſtificare & ſanctificare baptizatos poſſunt, qui hoſtes ſacerdotum aliena & inlicita, & nullo ſibi iure conceſſa vſurpare conantur? Quos tamen ipſos non miramur pro ſua prauitate contendere. Afferant neceſſe eſt ſinguli quique quod faciunt, nec volunt victi facile ſuccumbere, quanuis ſciant id quod faciant non licere. Illud mirandum eſt, immo indignandum potius & dolendum, Chriſtianos antichriſtis adſiſtere, & præuaricatores fidei atque eccleſiæ proditores intus in ipſa eccleſia contra eccleſiam ſtare. Qui quoniam pertinaces aliàs & indociles, vel hoc tamen confitentur, quod vniuerſi ſiue hæretici, ſiue ſchiſmatici non habeant Spiritum ſanctum: & ideo baptizare quidem poſſint, dare autem Spiritum ſanctum non poſſint: in hoc ipſo à nobis tenentur, vt oſtendamus nec baptizare omnino eos poſſe, qui non habeant Spiritum ſanctum. Nam cũ in baptiſmo vnicuique peccata ſua remittantur, probat & declarat in Euangelio ſuo dominus, per eos ſolos poſſe peccata dimitti, qui habeant Spiritũ ſanctum. Poſt reſurrectionẽ enim diſcipulos ſuos mittẽs loquitur ad eos & dicit, *Sicut miſit me pater, et ego*

Exod. 28. Numer. 16. Oſeæ 9. Ioan. 20. Matth. 18.

*mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflauit, & ait illis, Accipite spiritum sanctum. Si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur.* Quo in loco ostendit, eum solum posse baptizare, & remissionem peccatorum dare, qui habeat Spiritum sanctum. Deniq; ipsum Iesum Christū dominum nostrum baptizaturus Iohannes accepit ante Spiritum sanctum, cum adhuc esset in vtero matris constitutus: vt certum esset atque manifestum, baptizare non posse, nisi eos qui habeant Spiritum sanctum. Itaque qui hæreticis siue schismaticis patrocinantur, respondeant nobis habeántne Spiritum sanctum, an non habeant. Si habent, cur illic baptizatis quando ad nos veniunt, manus imponitur, ad accipiendum Spiritum sanctum, cum iam vtiq; illic acceptus sit, vbi si fuit, dari potuit? Si autem foris cuncti hęretici & schismatici non habent Spiritum sanctū, & ideo apud nos manus imponitur, vt hic accipiatur, quod illic nec est, nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos posse, quos constet Spiritum sanctum non habere. Et idcirco vt secundum diuinam dispositionem atque euāgelicam veritatem, vt peccatorum remissionem cōsequi & sanctificari, ac templa Dei fieri possint, ecclesiæ baptismo baptizandi sunt omnes omnino, qui ab aduersariis & antichristis ad Christi ecclesiam veniunt.

ARGVMEN. *Ad Stephanum de concilio quod habitum est super iis qui apud hæreticos baptizantur: & quod admitti non debeant in clero presbyteri vel diaconi ab heresi redeuntes.*

## CYPRIANVS ET CETERI, STEPHANO FRATRI, SALVTEM. LXXVI.

AD QVAEDAM disponenda & communis concilij examinatione limanda, necesse habuimus frater charissime, conuenientibus in vnū pluribus sacerdotibus cogere & celebrare conciliū, in quo multa quidem prolata atque transacta sunt: sed de eo vel maxime tibi scribendum & cū tua grauitate ac sapiētia conferendū fuit, quod magis pertineat & ad sacerdotalem auctoritatē, & ad ecclesiæ catholicę vnitatem pariter ac dignitatem de diuinæ dispositionis ordinatione venientem, eos qui sint foris extra ecclesiā tincti, & apud hæreticos & schismaticos profanæ aquæ labe maculati, quando ad nos atque ad ecclesiam quæ vna est, venerint, baptizari oportere, eo quod parum sit eis manum imponere ad accipiendum spiritum sanctum, nisi accipiant & ecclesiæ baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari & esse filij Dei possunt, si sacramento

Ioan. 3. Act. 10. vtroque nascantur, cum scriptum sit, *Nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Inuenimus enim etiam in Actis Apostolorum hoc esse ab Apostolis custoditum, & salutaris fidei veritate seruatum, vt cum in domo Cornelij centurionis super ethnicos qui illic aderant, fidei calore feruentes, & in dominum toto corde credentes, descendisset spiritus sanctus, quo adimpleti variis linguis Deum benedicerēt, nihilominus tamen beatum apostolum Petrum diuini præcepti atq; euangelij memorem præcepisse, vt baptizarentur iidem illi qui iam fuerant sancto spiritu pleni, vt nihil prętermissum videretur, quo minus per omnia diuini præcepti atq; euangelij legem apostolica magisteria seruarēt. Baptismum autē non esse quo hæretici vtuntur: nec quenquā apud eos qui Christo aduersantur, per gratiam Christi posse proficere, diligenter nuper expressum est in epistola quæ ad Quintum collegam nostrum in Mauritania cōstitutum, super ea re scripta est: item in literis

in literis quas collegæ nostri ad episcopos in Numidia præsidentes ante fecerunt, cuius vtriusque epistolæ exempla subdidi. Addimus plane & adiungimus frater charissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri aut diaconi, qui vel in ecclesia catholica prius ordinati fuerint, & postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, vel apud hæreticos à pseudoepiscopis & antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, & contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum reuertuntur, vt communicent laici, & satis habeant quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis extiterint: nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint. Oportet enim sacerdotes & ministros qui altari & sacrificiis deseruiunt, integros atque immaculatos esse, cum dominus Deus in Leuitico loquatur & dicat, *Homo in quo fuerit macula & vitium, non accedet offerre dona Deo.* Item in Leui.21. Exodo hæc eadem præcipiat & dicat, *Sacerdotes qui accedunt ad dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus.* & iterum, *Et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Quod autem maius potest esse delictum, aut quæ macula deformior, quàm aduersus Christum stetisse? quàm ecclesiam eius quam ille sanguine suo parauit & condidit, dissipasse? quàm Euangelicæ pacis ac dilectionis oblitum, contra vnanimem & concordem Dei populum, hostilis discordiæ furore pugnasse? Qui & si ipsi postmodum ad ecclesiam redeunt, restituere tamen eos & secum reuocare non possunt, qui ab eis seducti & foris morte præuenti extra ecclesiam sine communicatione & pace perierunt, quorum animæ in die iudicij de ipsorum manibus expetentur, qui perditionis auctores & duces extiterunt. Et idcirco satis est talibus reuertentibus veniam dari, non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. Nam quid bonis & innocentibus, atque ab ecclesia non recedentibus reseruamus, si eos qui à nobis recesserint & contra ecclesiam steterint, honoramus? Hæc ad conscientiam tuam frater charissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ & religiosa pariter & vera sunt. Ceterum scimus quosdam quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare, sed saluo inter collegas pacis & concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud se semel sint vsurpata, retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus, cum habeat in ecclesiæ administratione voluntaris suæ arbitrium liberum vnusquisque præpositus, rationem actus sui domino redditurus. Optamus te frater charissime, semper bene valere.

## CYPRIANO PAPAE, MOYSES ET MAXIMVS ET NICOSTRATVS ET RVFINVS ET ceteri qui cum eis sunt confessores. LXXVII.

INTER varios & multiplices frater, dolores nobis constitutis, propter præsentes multorum per totum pene orbem ruinas, hoc præcipuum nobis solatiũ superuenit, quod acceptis literis tuis erecti sumus, & dolentis animi mœroribus fomenta suscepimus. Vnde intelligere iam possumus gratiam diuinæ prouidentiæ forsitan non ob aliam causam nos non tam diu clausos vinculis carceris reseruare voluisse, nisi vt instructi & robustius animati literis tuis, voto proniore ad coronam destinatam possemus peruenire. Inluxerunt enim nobis literæ tuæ, vt in

tempestate quadam serenitas, vt in turbido mari exoptata tranquillitas, vt in laboribus requies, vt in periculis ac doloribus sanitas, vt in densissimis tenebris candida lux & refulgens: ita illas animo sitiente perbibimus, & voto esuriente suscepimus, vt ad certamen inimici ex illis satis pasti & saginati gaudeamus. Reddet tibi dominus pro ista tua charitate mercedē, & huius tam boni operis repræsentabit debitam frugem. non minus enim coronæ mercedem condignus est qui hortatus est, quam qui & passus est: non minus laude condignus est, qui fecit, quam qui & docuit: non minus honorandus est qui dimicauit, quam qui adhortatus est: nisi quoniam nonnunquam magis gloriæ cumulus redundat ad eum qui instituit, quàm ad eum qui se docibilem discipulum subministrauit. hic enim fortasis hoc quod exercuit nō habuisset, nisi ille docuisset. Percepimus igitur, iterum dicemus, frater Cypriane, magna gaudia, magna solatia, magna fomēta, maxime quòd & gloriosas martyrum, non dicam mortes, sed immortalitates gloriosis & condignis laudibus prosecutus es. Tales enim excessus, talibus vocibus personandi fuerunt, vt quæ referebantur, sic dicerentur qualiter facta sunt. Ex tuis ergo literis vidimus gloriosos illos martyrum triumphos, & oculis nostris quodammodo cælum illos petentes prosecuti sumus, & inter angelos ac potestates dominationésque cælestes constitutos quasi contemplati sumus: sed & dominum apud patrem suum testimonium illis promissum perhibētem auribus nostris quodammodo sensimus. hoc est ergo quod & nobis animum indies erigit, & ad consequendos gradus tantæ dignitatis incendit. Quid enim gloriosius, quídve felicius vlli hominum poterit ex diuina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices in terris confiteri Deum dominum? quam inter sæuientia secularis potestatis varia & exquisita tormenta, etiam extorto & excruciato & excarnificato corpore, Christum Dei filium, & si recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quam relicto mundo cælum petisse? quā desertis hominibus inter angelos stare? quam impedimentis omnibus secularibus ruptis, in conspectu Dei iam se liberum sistere? quā cæleste regnum sine vlla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse? quam iudicis sui diuina dignatione iudicem factum fuisse? quam immaculatam conscientiam de confessione nominis reportasse? quam humanis & sacrilegis legibus contra fidē non obedisse? quam veritatem voce publica cōtestatum fuisse? quam ipsam quæ ab omnibus metuatur, moriendo mortem subegisse? quam per ipsam mortem immortalitatem consecutum fuisse? quam omnibus sæuitiæ instrumentis excarnificatum & extortum ipsis tormentis tormenta superasse? quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi reluctatum fuisse? quam sanguinem suum profluentem non horruisse? quam supplicia sua post fidem amare cœpisse? quam detrimentum vitæ suæ putare vixisse? ad hoc enim prælium quasi quadam tuba euangelij sui nos excitat dominus, dicendo, *Qui plus diligit patrem aut matrem quàm me, non est me dignus: & qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est me dignus:* & iterum, *Beati qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, ipsorum est enim regnum cælorum. Beati estis cum vos persecuti fuerint, & odio habuerint, gaudete & exultate: sic enim & prophetas persecuti sunt qui ante vos fuerunt: &, Quoniam ante reges & præsides stabitis, & tradet frater fratrem ad mortem, & pater filium, & qui perseuerauerit vsque ad finem hic saluus erit: &, Vincenti dabo sedere super thronum meum, sicut & ego vici & sedi super thronum patris mei.* Sed & Apostolus, *Quis nos separabit à charitate Christi? pressura, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? sicut scriptum est, Quia propter te interficimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis, sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.* Hæc & huiusmodi cū & in euangelio conlata perlegimus,

gimus, & quasi faces quasdam ad inflammandam fidem dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus, hostes veritatis iam non tantum non perhorrescimus, sed & prouocamus, & inimicos Dei iam hoc ipso quod nō cessimus, vicimus, & nefarias contra veritatem leges subegimus, etsi nondum sanguinem nostrum fudimus, sed fudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis nostræ moram dementiam iudicet, quæ nobis officit, quæ impedimentum gloriæ facit, quæ cælum differt, quæ gloriosum Dei conspectum inhibet. in huiusmodi enim certamine & in huiusmodi vbi decertat fides, prælio, moram martyres non distulisse, vera dementia est. Pete ergo Cypriane charissime, vt nos gratia sua dominus magis ac magis in dies singulos quosque vberius atque propensius & armet & inlustret, & viribus potentiæ firmet ac roboret: vtque optimus imperator milites suos quousq; adhuc in castris carceris exercuit & probauit, producat & iam ad propopositi certaminis campum, porrigat nobis diuina arma, illa tela quæ nesciunt vinci, loricam iustitiæ quæ nunquam solet rumpi, clipeum fidei qui non potest perforari, gladium spiritus qui non consueuit vulnerari. Cui enim magis hæc vt pro nobis petat, mandare debemus, quam tam glorioso episcopo, vt hostiæ destinatæ petant auxilium de sacerdote? Ecce aliud gaudium nostrum, quod in officio episcopatus, tu licet interim à fratribus pro temporis conditione distractus es, tamen non defuisti, quod literis confessores frequenter corroborasti, quod etiam sumptus necessarios de tuis laboribus iustis prębuisti, quod in omnibus te præsentem quodammodo semper exhibuisti, quod in nulla officij tui parte quasi aliquis desertor claudicasti: sed quod nos ad maiorem lætitiam robustius prouocasti, tacere non possumus, quin omni vocis nostræ testimonio prosequamur. Animaduertimus enim te congruente censura & eos accusasse, & eos digne oburgasse, qui immemores delictorum suorum pacem à presbyteris per absentiam suam festinata & præcipiti cupiditate extorsissent, & illos qui sine respectu euangelij præcipientis Domini, ne margaritas prona facilitate donassent, cū tam grāde delictum & per totum pene orbem incredibili vastatione grassatum nō oporteat, nisi vt ipse scribis, caute moratéque tractari, consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus & ipsis stantibus laicis, sicut in tuis literis & ipse testaris, ne dum volumus importune ruinis subuenire, alias maiores ruinas videamur parare. Vbi enim diuinus metus relinquitur, si tam facile peccantibus venia præstetur? fouendi sane ipsorum animi & ad maturitatis suę tempus nutriendi, & de Scripturis, quia ingens & supra omnia peccata, peccatum commiserint instruendi: nec hoc animentur quia multi sunt, sed ex hoc ipso magis reprimātur, quia non pauci sunt. nihil ad extenuationem delicti. Numerus impudens consueuit, sed pudor, sed modestia, sed sapientia, sed disciplina, sed humilitas atque subiectio, sed alienū de se expectasse iudicium, sed alienam de suo actu sustinuisse sententiam: hoc est quod pœnitentiam probat, hoc est quod impresso vulneri ducit cicatricem, hoc est quod deiectæ mentis ruinas erigit & adtollit, quod ardentem delictorum ęstuātium morbum restinguit & finit. non enim ea quæ sanorum sunt corporum, medicus ægris dabit, ne importunus cibus tempestatem valitudinis sæuientis non reprimat, sed accendat: scilicet ne quod potuisset maturius ieiunio attenuante sanari, videatur per impatientiam longius pasta cruditate produci. Eluendæ sunt igitur impio sacrificio manus inquinatę operibus bonis, & nefario cibo ora misera polluta, patientiæ sunt verę sermonibus expianda, & in secretis cordis fidelis nouellandus & consecrandus est animus, vt crebri per patientiam gemitus audiantur. Et iterum fideles ex oculis lachrimæ profundantur, vt illi ipsi oculi qui male simulachra conspexerunt, quæ inlicite commiserant, satisfactionibus Deo

fletibus deleant Non est pœnitentia nisi in morbis necessaria. Luctantur cum suo dolore qui languent,& ita demum sperant sanitatem, si tolerantia superarint dolorem. Infidelis enim cicatrix, quam cito festinans medicus induxit, & ad quemlibet casum medela rescinditur, si non fideliter de ipsa tarditate remedia præstentur: cito rursum in incendium flamma reuocatur, nisi totius ignis etiam vsq; ad extremã scintillam, materia restinguatur, vt merito huiusmodi homines sciant sibi etiã de ipsa mora magis cõsuli,& fideliora de necessariis dilationibus remedia præstari. Ceterũ vbi erit quod custodia squallidi carceris includuntur, qui Christum confitentur, si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? vbi quod in nomine Dei cathenarum ambitu vinciuntur, si sine communicatione non sunt qui confessionem dei non retinuerunt? vbi quod detenti martyres gloriosas suas animas ponunt, si qui reliquerunt fidem, periculorum & delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? Quod si nimiam impatientiam præ se ferunt,& intolerabilem festinationem communicationis exposcunt, frustra querela ista,& inuidiosa ac nihil aduersum veritatem valentia iactant, petulanti & infreni ore conuicia, quandoquidem licuerit illis suo iure retinere, quod nunc sua sponte quæsita necessitate coguntur postulare. fides enim quæ Christum potuit confiteri, potuit & à Christo in communicatione retineri. Optamus te beatissime ac gloriosissime Papa, in domino semper bene valere,& nostri meminisse.

## CYPRIANO FRATRI, NEMESIANVS, DATIVVS, FELIX ET VICTOR, IN DOMINO æternam salutem. LXXVIII.

SEMPER magnis sensibus pro temporis conditione literis tuis locutus es Cypriane charissime, quibus assidue lectis & praui corriguntur, & bonę fidei homines corroborantur. Cum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fidem facis crescere,& de seculo homines ad credulitatem accedere. nam quæcunque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. es enim omnibus hominibus in tractatu maior, in sermone facundior, in consilio sapientior, in patientia simplicior, in operibus largior, in abstinẽtia sanctior, in obsequio humilior, & in actu bono innocentior. Scis & ipse charissime, nostrũ optabile votum esse, quod te videamus doctorem & amatorem nostrum ad coronam magnæ confessionis peruenisse. Nam quasi & bonus & verus doctor, cuius nos discipuli, sicuti apud præsidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronunciasti,& tuba canens, Dei milites cælestibus armis instructos, ad congressionis prælium excitasti,& in acie prima pugnans spiritali gladio diabolum interfecisti. Agmina quoque fratrum hinc & inde verbis tuis composuisti, vt insidię inimico vndique tenderentur, & cadauera ipsius publici hostis, & nerui concisi calcarentur. Crede nobis charissime, quoniam non est à centesimo pręmio minor tua innocens anima, quæ nec seculi primos impetus timuit, nec ire in exilium recusauit, nec relinquere ciuitatem dubitauit, nec in deserto loco morari horruit. & quoniam multis documentum confessionis dedit, ipse prior martyrium dixit: alios enim ad martyria faciẽda exemplo suo prouocauit, & non tantum martyrium de seculo iam excedentium solatio esse cœpit, sed & cum futuris cæleste amicitiam copulauit. Agunt ergo tibi nobiscũ damnati maximas apud Deum gratias Cypriane charissime, quod literis tuis laborantia pectora recreasti, fustibus vulnerata membra curasti, compedibus pedes ligatos resoluisti, se-

mitonsis

mitonsis capitibus capillaturam adæquasti, tenebras carceris inluminasti, montes metalli in plana deduxisti, naribus etiam fragrantes flores imposuisti, & tetrum odorem fumi exclusisti. fecit autem & prosecutum est ministerium tuum,& Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum & Lucanum & Maximum & Amantium acoluthos distribuendum misisti,quęcunque necessitatibus corporum defuerant expediri. Simus ergo orationibus nostris alterutro adiutores, & rogemus sicut mandasti,vt Deum & Christum & Angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. Optamus te domine frater, semper bene valere, & nostri meminisse.Saluta omnes qui tecum sunt. Omnes nostri qui nobiscum sunt,te amant & salutant, & videre desiderant.

## CYPRIANO CHARISSIMO ET DILECTISSIMO, FELIX, IADER, POLIANVS VNA CVM COMPRESBYTERIS & omnibus nobiscum commorantibus apud metallum Siguensem,in domino æternam salutem. LXXVIIII.

RESALVTAMVS te frater charissime per Herennianum hypodiaconũ & Lucanum & Maximum fratres, nos fortes& incolumes adiuuãtibus orationibus tuis,à quibus accepimus oblationis nomine quãtitatem,vna cum literis tuis quas misisti,in quibus dignatus es de verbis cęlestibus nos tanquam filios confortare:& Deo patri omnipotenti per Christum eius gratias egimus & agimus,quòd sic confortati & corroborati sumus per tuam adlocutionem, petentes de animi tui candore, vt nos assiduis orationibus tuis in mente habere digneris, vt confessionem vestram & nostram quam dominus in nobis conferre dignatus est, suppleat.Saluta omnes qui tecum commorantur. Optamus te frater charissime in domino semper bene valere.Iader subscripsi,Polianus legi:dominum meum Eutichianum saluto.

## AD VIGILIVM EPISCOPVM, DE IVDAICA INCREDVLITATE. LXXX.

ETSI plurimos gentilium scio Vigili sanctissime,ab ordine atque ratione veritatis auersos, quo minus dominum noscant,cęcitate mentis errare,tamẽ magis Iudaïcę plebis insaniam noui aduersus nomen domini,pertinaci etiam nunc duritia cordis ingenita patrum iniquitate perstare, auersantis veram salutem, nec inquirentis vitæ æternæ datorẽ, vt qui delictis stirpis antiquæ sint pari merito nequitiæ genitalis obnoxij, saltem vel sero credentes possint conuersi ad domini timorem satisfactione omni pœnitentiæ ab iniquitatibus liberari: sed perstat & durat adhuc & semper adusque progeniem succidaneam innata patrum in religiosa perfidia, quæ aduersum odium nominis domini incredulitatis insania roborata, nec ad noscendam veritatem potest corrigi, nec ad timorem Dei ipsius monitis doceri atque suaderi. Cum autẽ doceat dominus & ostẽdat,dicens, *Ego sum lumen seculi: qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ*: quæ, malum,ratio est, ostensum diuinitus vitæ lumen omittere,& mentis cæcitate malle tenebras mortis eligere,vt ostendat damnationis suæ propriæ voluntatis liberã & inlicitam perditionẽ,contra Deum etiam illa nolle quæ prosunt, secundum quod & per domini vocem increpa-

tam Hierusalem, quod colligi noluerit, Domino illam volente colligere, loquitur spiritus sanctus, & bonitatem Dei manifestat, peccatoribus subuenire iugiter velle, *Hierusalem Hierusalem quæ interficis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui colligere filios tuos sicut gallina colligit filios suos sub ascellas suas, & noluisti.* à Deo Dei voce manifesta perfidi populi contumacia denotatur, vt etiam salutem propriam suam semper aduersus clementem misericordiam domini spreuisse doceatur. Propheta item alius, beniuolentiam Dei exhortatione, prædicatione offerens, insinuans proclamat, & suadet dicens, *Reuertimini ad me, & ego reuertar ad vos, dicit dominus.* Alias quoque similiter misericordiam suam Deus sempiternam manere demonstrans, addidit dicens, *Nolo mortem morientis quantum vt reuertatur & viuat, dicit Dominus.* Quid est ergo reuerti, quàm in Christum credendo per eum qui est via veniendi ad patrẽ, Deo reconciliatum posse saluari? quomodo autem reuerti ad Deum possunt, qui ei per quem est agnitio & reuersio ad Deum, voluntatem Dei prædicanti credere noluerunt? aut quomodo Deum satisfactione placare potuerunt, qui eum qui est satisfactio & placatio pro nobis apud patrem, sacrilega impugnatione persequi maluerunt? si enim aduocatum Christum habemus apud Deum patrem, seruare ea quæ nos docuit & monuit, quæque ad patrem locuturus est, sollicito timore facere debemus. Igitur nos qui mente in domini metum prona, mandatorum eius monitis insistimus, & religiosi ac venerabilis cordis fide credulitatem de eius timore concipimus, quid aliud sequi, quid cupere, quid magis velle ac tenere debemus, quam vt omnia nobis mentis antiquæ nocte discussa, & caligine vitæ prioris absterſa, mandatorum domini salutarium memores, ac vitæ æternæ promissa retinentes, ad eius monita vertamur, & in ipsius lumine quod ostẽdit, firmata credulitate gradiamur, vt qui ignari aliquando salutis futuræ in erroribus implicati vitæ prioris, ac tenebris oberrauimus, inluminati nunc eius veri luminis claritate, & ostenso nobis atque patefacto melioris vitæ limite, Domini mandata sequenda & gerenda teneamus. Hoc lumen nobis vitæ salutaris exortum, hoc in reparationem hominis natum de Dei patris procuratione ac miseratione præsidium magi primi ab Orientali parte veniẽtes, & stella eius duce, Iudæorum regem palam præscia prædicatione quærentes, adferentes etiam munera, testificata omnibus inquisitione monstrarunt. & ne aliquibus quis ille, esset absconsum, inuentum puerum procidentes genibus adorarunt, sicut testificatur Euangelium, dicens, *Cum autem natus esset Iesus in Bethleem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt in Hierosolymam dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in Oriente & venimus adorare eum:* testificantes scilicet veritatem de eo, etiam stellam sibi signum atque indicium natiuitatis ipsius esse monstratam, qua indice natum illum magis prædicantibus & adfirmantibus, Hierosolymis crederent. Symeon quoque iustus qui in cæcitate constitutus, diuino monitu audierat, se non ante moriturum quàm vidisset Christum, cum in templum omni populo præsente infantem secum inferret mater, & in Spiritu natum esse Christum sensisset, acceptum in manus puerum vidit, & benedicens Deum, in conspectu & auditu omnium dixit, *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Symeon quod cæcus audierat, euidenti veritate perfectum est, & veritatem quam accepto lumine viderat, benedicendo palam Deum populo prędicabat. ad hoc enim viderat vt referret, vt reuelatione sua quod Christus natus fuisset, ostenderet, & perfidi populi initia prima incredulitatis instrueret. Nec hoc solum testimonium de eo scripturarum cælestium veritas perhibet, verum & per prophetas ante Spiritus sanctus aduentũ eius in hunc mundum

dum futurum, palam mente omnium conſciente prædicauit. Nec eſt obtẽtus excuſationis incredulis, vel ignoraſſe dei filiũ Chriſtum, vel neſciſſe futurum ſaluatoris aduentum, ſicut Dauid manifeſtat dicens, *Dies diei eructat verbũ, & nox nocti indicat ſcientiam: non ſunt ſermones nec verba, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & trans fines terræ verba eorũ. In ſole poſuit tabernaculum ſuum*, id eſt in manifeſto, in luce, palam ſeipſum veniſſe monſtrauit: & pdicatione per prophetas, ſui oſtenſione quodámodo, omnibus ſuã pręſentiã cõprobauit. hoc etiã Eſaias, per quem dominus præſentiã ſuam clara annũciationis manifeſtatione mõſtrauit, prophetat & dicit, *Ipſe qui loquebar veni*, id eſt qui per prophetas ante aduentus mei futuri pręloquens fuerã, is propria nũc atq; præclara voce præſentiã meã teſtis mei ipſe manifeſto. Quid euidẽtius? quid luce pręclarius? quid verius poteſt dici, vt oculis quodãmodo perſpect⁹ eſſet, oſtẽdit veniſſe ipſe qui fuerat vẽtur⁹, antequã veniret, & incredulitate mẽtis populi perfidi obſtruẽte, veniẽtẽ nemo cognouit. Sicut idẽ Eſaias in prima increpatione populo proclamat dicẽs, *Cognouit bos poſſeſſorẽ ſuũ &* Eſa. 1. *aſinus præſepiũ domini ſui: Iſrael aũt me neſciit & plebs me nõ intellexit*. palã cũctis ſicut ipſe prędixit apparuit, & ſedentibus in tenebris manifeſtũ vitæ lumẽ effulſit, & iuſtitia: perfidorũ pectus obſeſſum poſtpoſita propria ac reiecta salute, tenebras potius cęcitate cordis elegit. Frequẽtatur vbiq; atq; manifeſtat prophetatio cunctorũ qui ſancto ſpiritu pręmonente, aduẽtus domini metatores eſſe ſortiti ſunt, hoc lumen ſeculo datũ, & diẽ nobis ſalutis exortũ, viuificãdis quoq; in eum credentibus deſtinatũ: docet hoc in pſalmis Spiritus ſanctus & oſtendit dicens, *Lapis quem reprobauerunt ædificãtes, hic factus eſt in caput anguli: à domino factum eſt iſtud & eſt admirabile in oculis noſtris: iſte dies eſt quẽ fecit dominus, ambulemus & iocundemur in eo*. In hoc die nos ambulare Paulus quoq; apoſtolus pręcipiẽs & docens ac pręmonens dicit, *Nunc enim propius eſt nobis ſalus quã cũ credidimus: nox præceſſit, dies autem adpropinquauit. abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus*, id eſt, in Chriſto & mãdatis eius, cuius lumine ac monitis luminati, & in claritate diei eius inuenti, proximã nobis ſalutẽ credulitatis in eũ mente conſpicimus. Solẽ quoq; eſſe Chriſtũ cunctis timẽtibus eũ, Malachias propheta teſtatur & promittit dicẽs, *Vobis autem timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ, & ſanitas in alis eius*: oſtendens ex nullo nobis ſalutẽ poſſe cõferri, niſi in paſsione crucis eius, qua extẽdens manus cuncta ſeculi ſaluaturus amplexus eſt. Cõuerſo ad eũ timore credamus, & ad æternitatẽ vitæ ſpei futuri regni eius animemur. Quis ergo tã ſtolidus ac demens, quis ſic ab intellectu ſuæ ſalutis alienus, qui tot & tantis veritatis teſtimoniis incredulus, nõ aduerſus, in merã fidẽ obduratum pectus intellectu veritatis emolliat, & tenebris vitę quondã mortalis exutus, in lumine præceptorũ cæleſtiũ gradiens, ad diuina monita & domini ſalutaria gerendã mãdata inluminato corde, tota mentis ac fidei credulitate cõuertat, vt quem prophetæ prædicauerunt, Deũ noſcat, vt Chriſtũ qui ſe palã mundo veniſſe mõſtrauit, intelligat, vt ſcripturis diuinitus teſtificantibus dei filiũ & Deũ credat, ſicut ipſe quę ſit vita ęterna manifeſtat dicẽs, *Hæc eſt autem*, ait, *vita æterna vt cognoſcant te ſolũ & verũ Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*, docens atq; oſtendens nihil aliud eſſe deũ noſſe, quã credere, & oculos cordis in dominũ prona, immo tota pectoris fide deuotæ mentis aperire. inde iã fit vt credendo intelligas, intelligendo quod credis, inſenſu deũ inluminato corde cõſpicias, ſicut idẽ ipſe dominus & per Eſaiã antemonet dicens, *Si nõ credideritis, nec intelligetis*. Tã facilis & pręſtãs & larga eſt atq; abũdans de domini pietate clemẽtia, vt ſi quis ſemel ſeſe in eũ toto timore cõuerterit, ad cæleſte munus admiſſus, iam eius non niſi ad diuina mens pateat, & ad cælum ac ſuperna oculos cordis adtollens, Chriſti lumen partę iã ſalutis aſpiciat. Exẽplum ac documẽ-

tum nostri timoris & fidei ex ipsius Abrahæ patriarchę fideli credulitate mõstratur, qui repromissioni dei mẽte simplici statim credidit, & ideo ad iustitiã deputari ei cõdigna remuneratione cõmeruit. Hoc deus diligit, hoc adpetit, hoc in seruis suis benignus remunerat, & honorat simplicitatẽ mundi cordis: quo quidem eius cernimus timorẽ dilectionis domini, quo probamur: credulã fidem mentis, qua iustitię deputamur. Hanc fidẽ sequi, hunc dei timorẽ seruare nos cõuenit, qui custodiẽtes verba cælestia, & sperãtes promissa diuina, filij Abrahæ meruimus nũcupari. Quod Apostoli Pauli qui dei voce vas electionis est dictus, cõtestatione firmatur dicẽtis, *Sic Abraham credidit deo, & accepto latũ est ei ad iustitiã. cognoscite ergo quoniã qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahæ.* Hoc Iudaicus populus, cui à primordio legis monita loquebãtur, incredulæ mentis duritia, & perfidi cordis insania seruare noluit: & ideo pro diffidentię merito, filiorũ nomen amisit: nõ tamen omniũ perfidę gentis aduers⁹ nomen domini, quo minus intelligerent veritatẽ, odio durata mens est: etiãque spiritus sanctus, id est Christus dominus noster, profectus ex deo patre, venit vt saluũ faceret quod perierat Israelis: qui maior ac fortior ad subigenda cõtumaciũ colla in timorẽ sui nominis & potestatẽ, eos qui aduers⁹ luminis sui claritatẽ obstinata etiã tunc mentis cęcitate durabãt, ad notitiã claritatis & gloriæ suæ, tã facile cõuertit, quã vt oẽs saluos faceret prouidẽtia suæ diuinę misericordiæ dignat⁹ aduenit. Nã vt duricordis tunc & impię plebis ad domini metũ ipso domino euãgelizãte cõuersas mentes sileã, vt Apostolorũ ei⁹ prędicatione multiplicatũ in toto orbe & reuersũ credentiũ populũ cõticiscã, illud pręclarũ atq; memorabile gloriosumq; Iasonis Hebręi Christiani, & Papisci Alexãdrini Iudęi, disceptationis occurrit, Iudaici cordis obstinatã duritiã Hebręa monitione, ac leni increpatione mollitã, victricẽ in Papisci corde, Iasonis de spirit⁹ sancti infusione doctrinã. Qua Papisc⁹ ad intellectũ veritatis admissus, & ad timorẽ domini ipso domino miserãte format⁹, & in Iesũ Christũ filiũ dei credidit, & vt signaculũ sumeret deprecat⁹, Iasonẽ postulauit. Probat hoc scriptura cõcertationis ipsorũ, quæ collidẽtiũ inter se Papisci aduersantis veritati, & Iasonis asserẽtis & vindicãtis dispositionẽ & plenitudinem Christi, Græci sermonis opere signata est: ad cui⁹ trãslationẽ ad intellectũ Latinũ animãte dei ope, & fidei viuẽtis firmitate, seruata verborũ proprietate, intrepid⁹ accessi, & his qui ab intellectu Grecę docilitatis alieni sunt, interpretata, integra significatione verborũ & intellect⁹ omnis ac veritatis manifestatione patefacta, Romani sermonis ratione discussa, disserui: cui⁹ laboris probationẽ tibi charissime, qui vtriusq; linguæ instructione fundat⁹ es, impensa petitione cõmitto, vt qui sancti spirit⁹ veneratione verecũd⁹ es, collata vtriusq; operis lectione, audaciã verecũdę temeritatis explores, & examine iudicij tui, quę minus à nobis vel impropriè forte digesta sunt, auctoritate spirit⁹ sancti, qui in pectus tuũ inundatione gratię cęlestis influxit, cõprobes & emẽdes, sitq; ad te de ista lectione ab humilitate nostra mãdata legatio, & insinuanda tibi in nos prima dilectionis petitio, vt paruitatẽ fidei meæ cũ discipulorũ tuorũ instructione atq; eruditione cõiungas: & me quẽ in alia parte hui⁹ prouincię cõstitutũ propter visendos vult⁹ tuos nõ itineris longinquitas terruit, nec seniũ iã ac difficultas fatigati ac fessi iã corporis retardauit, sed animãte stimulatu domini, & vrgẽte festinata cupiditate properãdi, cõtẽpta quoq; omni tribulatione inopiæ atq; penuriæ, quãtacunq; viriũ facultate veniendi, sanctimoniæ tuæ celebris huc fama perduxit, ad permixtã dilectus tui charitatẽ cũ vnanimitate fraternitatis admittas, & amore tuo quẽ discipulis suis dominus hęreditatis titulo reliquit, cõiungas pariter & adsciscas. Expertũ pariter eum fratribus in apertione oris tui splẽdorẽ gratiæ luminis Christi sequar, in tractatibus tuis lumen vitę, quod domin⁹ ostẽdit, quod Christus aduenieẽs æternam

nam vitã esse mõstrauit. Certe quã mihi læta illa, quã exoptabilis dies est, cũ misericordię domini fauore accersitione dilata, senectã istã meã proferre cõtigerit, vt & orationibus sanctorũ impense & iugiter deprecantiũ, dominum, Christi martyrẽ videã, vt coronã iustitię, quæ tibi penes dominũ deposita est, portare cõspiciã. Nec putaueris autẽ martyrij tibi secundũ pręsens votũ fidei nostrę, gloriam tribui: tunc inde felicitatis huius cõlata dignatio est, tunc iudicio suo iusto dominus elegit destinatũ martyrẽ, cũ te exẽptũ de iustorũ grege atq; adsumptũ sibi inopinato cõstituit altari sacerdotẽ. Pręclara prorsus & gloriosa vocationis electio, & de domini dignatione noua atq; inaudita, & mira felicitas, transmarinæ peregrinationis necessitatibus occupatũ, ad destinatũ tibi munus ignarũ ac nesciũ repente venisse, atq; ita regressus tui tẽpus ad hoc esse libratũ, vt insperata celeritate veniẽdi, intelligeres atq; dignosceres honorẽ sacerdotij cælestis inter cæteros tibi potissimũ destinatũ, & quod iussione domini expectat' venires atq; occurreres, reseruatus vt ecclesię suæ domin' tota miserationis pietate cõsuleret, dimicationis plebis mora, quem potius eligeret episcopũ, te querenti populo suo Christus inopinatum repẽte obtulit, & cõplacitũ sibi cælestis prouidẽtia manifeste aduent' tui improuisa occursione mõstrauit: documentũ repentini ac perẽnis occursus, procuratione dei voluntatis ostendit, vt quod difficili expeditione vix potuisset occurrere, facili celeritate perfectũ sit, vrgente domini iussione, & vt prius te in ecclesia dei episcopum stare cõspiceres & stuperes, quã venisse dignosceris. Inde dilectionẽ iã tecum suã dominus initiata charitate firmauit: inde amicitiam tecũ, quã discipulis suis sub triumpho crucis suæ tradidit dedicauitq;, dicẽs, *Si feceritis quæ mando vobis, iam nõ dico vos seruos, sed amicos.* Inde martyrẽ, inde sacerdotij electionẽ signauit. Amicitia est, per quã ad Christi vultus admitteris, extraordinaria hostia peruenis. Sic eliguntur iusti, sic probantur religiosi ac simplices in Christũ timore electi, vt ante remunerationi fidei destineris, ante pręmio deuotę mentis in domino dignus habearis, quã venerit hora decreti, quã exceperis sententiã Christi, probatam te & paratam hostiã electio cælestis inueniat. Etenim ille te qui non mendax Deus, qui episcopum plebi suæ de improuiso constituit, ille plena dilectione suæ voluntatis & coronabit. Tãtum tunc vt nostri memineris petimus, & oramus, cùm pudicitia adlectionis domini probata atq; immaculata hostia ante Christi tribunal adstiteris, cùm gloriã gratiæ Dei præmio deuotæ mentis ac remunerationis exceperis, memoriæ hæreat & teneas, vt in sensibus tuis maneat quam nobis impertire dignaris, dilectio charitatis, vt orationibus tuis peccata nostra veniam cõsequantur, vt meritis iustitiæ tuæ vitæ nostræ delicta purgentur. Etenim martyrij instar esse confido, peccatorem iusti martyris petitione meruisse saluari: & vt, cum ipse pro te promouere quod precibus tuis minus possis, martyris meritis libereris. Sic Iob iustus pro amicorum trium peccatis à Deo rogaturus & impetraturus, ostenditur, & probatio timoris eius & fidei domini voce teste signatur. Cum ergo in die liberationis tuæ charissime, repræsentare te Christi vultibus cœperis, cum in æternitatem perpetuitatemque viuendi regnare cum Christo felici sorte successeris, in domini misericordia in mente iam habe puerum tuum Celsum sanctissime.

## CAECILII CYPRIANI, ADVERSVS IVDAEOS, Qui insecuti sunt dominum nostrum Iesum Christum. LXXXI.

ADTENDITE sensum & intelligentiam vestram in Spiritu sancto, vt non tantum auribus audiatis, sed etiam oculis cernatis diuinum Christi sacramentum. Cernitis autẽ per fidem vestram: audire enim necessitatis est, credere sollicitudinis. Aurium officium est, indifferenter pariter vana atque vtilia perspicere: fidei

autem,nisi quæ probauerit credere.Neque enim quicquam prodest libenter audire,nisi credulitas auditum confirmet.fidei oculi sunt Spiritus,per quem videtur spiritalia.Si ergo vos estis spiritales,intelligite cælestia.Similia enim sui similia recognoscunt: etiā muta animalia de vocis sono inuicem se intelligunt,leones fremitum,tauri mugitum,& miles tubam.Quanto ergo verius spiritales spiritalia intelligunt, cælestes & hæredes patris sui præcepta, & ea quæ testamento patris sui cauta sunt?vos ergo cū sitis Christi hæredes,intelligite testamentum eius. Quod si quis per ætatē minus docibilis est,ad intelligendum habet Spiritū sanctum interpretem,illum sequatur:illo duce & magistro facillime poterit noui testamēti iura virtutemq; cognoscere,quod hęreditas gentibus contributa est , hoc modo : Deus & pater in principio fecit hominē sua manu,eumq; posuit in paradiso,data certa conditione pręceptorum vitæ legis & testamenti.Ille autem contemptis patris pręceptis,expulsus est paradiso in suam terrigenam natiuitatem, in qua etiam defunctus est: sed Deus suscitauit genus iustum de semine Adæ,quod semen conseruauit in populum super filiū Noë,& hęredes eius.Ex illo genere inuenit hominē iustum, cui imperauit vt faceret fabricā in modum machinę,capacitatis certæ,mēsurarum cōpagibus,vt illa cōditus cum suis fratribus Noe seruaretur per illud genus: sed iusserat Deus propter iniustitiā hominum orbē terræ aquis inundantibus deperire.Igitur postea saluus factus est cum suis Noe,cui constituit

Gen. 9. & Deus præcepti sui testificationē dicens, *Omnis res cibus vobis,quasi pabulum olerū,excepta carne in sanguine vitæ: & posuit huius testificationis signū in arca.* Post hæc rursus dominus Deus tēstificatus est Abrahæ in Isaac hoc modo dicens, *Tibi dabo hanc terrā & semini tuo, & faciam te patrem multarū gentium.* & exinde increuit semē in multitudinē populi,& diuisum est in duodecim patriarchas. sed etiā illis quoq; dominus testificationē posuit in mōte Choreb per Moysem,de quo loco expulsis gētibus,cōstituit illic populū,quē accepit & possedit promissa sibi hęreditate.quibus etiā pleraq; signa& miracula ostēdit deus, quasi charissimo filio: sed idē populus perceptis tot tātisq; beneficiis, aduersatus est patri,& dereliquit Deum viuū.Dereliquit enim Israel dominū,ostēdens ei terga,& nō faciē:nam faciem suā conuertit ad idola, & interficiendo missos ad se prophetas,qui de Christo prędicabāt.exinde cōsueuit Israel persequi Christū non tantum in corpore aduenientē,sed etiā cū à prophetis adnunciaretur.Vniuersos etenim vates persecuti sunt,ex quibus quosdā lapidibus insectati,alios indigne excruciando,peremerunt,nō tātū ipsos,sed & per eos dominū Christū. Quæ enim huius probatio? scilicet eo quod insimulatos & infidos & perfidos, & mēdaces & cōtrarios Christi susceperint, veros autē & fidei plenos impugnauerint. Moysen maledicebāt, quoniā Christū prędicabat:Dathan amabant,quoniā Christū non prædicabat. Aaron repudiabant in sacerdotio,quoniā Christi similitudinē præferebat:Abiron cōstituebant, quoniā Christo contradicebat. Dauid oderant,quoniā Christū canebat:Saul extollebant, quoniā Christum nō loquebatur. Samuelē respuebant, quoniā Christū loquebatur : Acham seruabant,nihil enim de Christo loquebatur. Hieremiā lapidabant,Christum vaticinātem: Ananiā diligebant Christo aduersantem. Esaiā secabant,Christum vociferantem: Manasse magnificabant, Christum persequentē.Iohānem interimebant,Christum demonstrantē:Zachariam trucidabant,Christum diligentē:Iudam diligebant Christū tradentē. Videtis quemadmodum Christū qui diligunt, odiuntur: qui odiunt,amore flagrant apud indignā plebem. O pertinaciā persecutionis dignā vsq; ad mortis exterminationē.non enim tātūmodo testes domini impugnauerunt,sed & ipsi domino perfidi coloni,cōtumeliā fecerunt patri in filio. Quid igitur digni fuerūt pati ob hoc admissum? scilicet fugari de regno,abdicari hęreditate:& ita

ita factum est,& ita euenit,digna dignis obtigerunt. Pater enim cōtumeliam passus in filio,filius perpessus in prophetis tempore quo moriebantur,in suo tempore coactus est indignatione scribere nouum testamentum,adhibitis testibus cælo & terra & angelo,de tēplo adsistētibus Moyse & Helia.hos enim testes adhibuit,cum pateretur in Israel: hæc ita facta prædixit per prophetas his verbis,*Audi cælum & prabe aurem terra,quoniā dominus locutus est:filios genui & exaltaui:ipsi autem me spreuerunt.* Has voces effudit dominus in Israël vociferans ac dicens,Vos me noluistis,alij me recipiēt qui nondū nec mentionē mei audierūt.vos nuptias meas spreuistis,alij ibunt qui nō sunt vocati.vos meum rus & vineā colere recusastis,vnde fructus iustitiæ proueniunt: alij colent & fructus capient in Deo. Quę est ista tam dira mens & execranda cogitatio?Interficere ergo potuistis regem & spōsum?propter hoc testes sunt cęlum & terra,& quæ in illis sunt elementa: insuper omnis creatura testis est in mortem Christi.O nouam crudelitatem:cōmota est omnis natiuitas in domini passione:populus mansit immobilis sine trepidatione.Angelus in pœnitentiā cōciso velamine refugit:plebs autē sine pauore integra veste permansit.conuersa sunt elementa & confusa: Israel securus durauit. O duritia noua,ô audacia singularis,ô perfidia cruenta.Pilatus exteræ gentis,iudex secularis,potestate temporalis,purificauit manus & abluit scelus necessitatis,dicens,*Innocens & immunis sum ab huius sanguine:*plebs autē nec alienum nec exterum imitata est, sed insuper adclamabat,*Adfige in cruce,tolle: sanguis huius super nos & super filios nostros.* Violenta crudelitas & plebs inhumana, & corda obtusa, & oculi reclusi interfecerunt bene merentem suum,nec lachrimas profuderunt. Lugebant Apostoli,& populus gloriabatur:tremebat terra,& plebs lætabatur:iudicabatur dominus,& Israel exultabat: patiebatur Christus, & impij exclamabant:cruciabatur,& plebs lætabatur:suspendebatur dominus,& plebs epulabatur:hac ignominiosa sua solennitate iniqua consilia consignauerunt delicto crudelitatéque sua. Dic mihi & loquere,impie Israel,talem hostiam obtulisti, patri immolando suum filium:talia profudisti libamina,sanguinem pignoris acceptissimi Deo? ducebas choreas Hierusalem, cum interficeretur Christus:faustis vocibus cantus dabas,cum diceres, *Adfige,suspende.* propter hoc in fame & in ægritudine,*Popule Israel* ( queritur de te dominus) *neomenias,* ait, *sabbatum & diem magnum non patior: ferias & ieiunium execratur anima mea.* nec immerito Deus odiuit cerimonias vestras, in quibus vnicum & primarium filium eius peremistis.O diem durum,& horā flebilem,& solennitatem lugubrem, & terrā infaustam, & ciuitatem profanam,& populum domini nec cruētum.Interfecerunt enim dominum,& latronem liberauerunt. Ob hanc ergo causam coactus est dominus nouum facere testamentum,consignatum septē spiritibus,teste Moyse & Helia in monte, vbi præcepit ne patefieret scripturę sacramentum,nisi filius hominis resurrexisset à mortuis:sed mox vt surrexit dominus die tertio,aperuit testamentum nouum, testamentum vitale,atque ita dixit,Venite exterę gentes hęredes mei:Israel enim non obaudiuit. quapropter ite discipuli in vltimam vsque terram, & prædicate per orbem his verbis, Venite vndique patriæ gentium, introite introite in æternam hæreditatem. Israel enim noluit. Ne dubitetis:nulla hic exceptio est,nec ingenuitatis, nec dignitatis, nec conditionis, nec positionis,nec formæ, nec ætatis:licet dignitate magnifici, licet nobiles, licet senes,licet iuuenes,licet pauperes,diuites,boni maliq;,domini atq; serui,æqualiter introite in hęreditatē: etsi pedibus captus esset,corpore deformis,& si maculis turpis, & capite defectus,& si oculis defect⁹ videatur,vniuersis libere licet discūbere in cōuiuio & epulari nuptias spōsi.Ne hominē pudeat nec ætatis,nec humilitatis,nec valitudinis,nec cōditionis. cōsueuit enim dominus huiusmodi ho-

Esa 1.

minem sustinere. Nam & cæcis oculos restituit,& claudos ambulare fecit, & muris sermonem reddidit, & maculosos emundauit, & mortuos suscitauit. Ne rimeatis qui peccastis:priores ad vitam venite. nec qui homicidiũ fecerit paueat quia feccrat,nec qui furatur aliena desperet quia inuolauerat, nec publicanus rimeat quia concusserat.omnibus enim remisio peccatorum statuta est,& tales dominus desiderat humilitate abiectos, & specie indecoros, & valitudine fractos, & seruitute depressos. Beati enim & gloriosi & magnifici,& potentes & diuites & fortes noluerunt acquiescere domino,neque introire in nuptias sponsi. Insuper indignissime peremerunt, propterea factus est altissimus quisque eorum,humillimus:& fortissimus,inualidus:& prudẽs, stultus:& nobilis & diues,pauperrimus & hæres abdicatus:quoniam quidem ipsi abdicauerunt regem modestissimum & benignissimum dicentes,Ignoramus quis sit hic:non enim est rex noster: habemus alium regẽ Cæsarem.propterea habent quem perierunt. Tunc completa est Prophetiæ vox quæ prædixit illis, *Vos noluistis aquam Siloam quæ vadit silentio, sed magis voluistis aquam*
Esaiæ 8. *Rasin. Quapropter induco vobis regẽ Assyriorum,qui montes vestros in planum dabit, & introibit terras vestras.* Atque ita factum est.repudiatus enim Christus à populo,misit tyrannum quem voluerunt, qui ciuitates eorum diruit,& plebem captiuitate damnauit, & spolia accepit, & ad solitudinem Sodomæ patriam eorũ redegit. Nam dominus ex indignatione abstulit ab Hierusalẽ,virtutem panis & aquę,fortem gigantem hominem & bellatorem,iudicẽ,prophetam, destinatorem, & senem laudabilem, conciliatorem & peritum architectum, & prudentem adiutorem. hęc omnia autem auxilia munitionis propugnaculo transtulit ad gentes, & omne regnum suum infixo signo: inhabitauit in illis,&castra metatus est liminis, & ibi constituit virtutis exercitum, ibique regnauit. Non est iam regnum Hierusalem, sed in nobis:hîc castra, hîc exercitus,hîc dux,hîc virtus,hîc sponsus,hîc nuptiæ,hîc rex,hîc Christus, hîc vita,hîc suscitatio,hîc ęternitas,hîc est qui ab initio figuratus est,& à prophetis honoratus,& in visceribus corporatus,& in Iordane tinctus,& à populo contemptus,& in ligno suspẽsus,& in terra sepultus. Hîc est qui rupit vetus suum testamentum,& scripsit nouum,quo gentes ad passionem bonorum suorum vocauit: ideóque nos gentes humeris nostris crucẽ domini nostri gestamus, crucem quam confessus est Israel dominus,qui eos placide adloquebatur his verbis, *Venite ad me omnes qui subonere laboratis, & ego vos reficiam. est enim iugum meum placidum, & onus leuissimum.* & responderunt, non audiemus : sed gentes nostrę exaudierunt & crediderunt verbo salutari,quo patefactæ sunt aures eorum, & oculi inluminati cæcorum, & elocutæ linguæ impeditorum, claudi prosilierunt velut fera lasciuiẽs: Christus enim cum suo regno sedem posuit illis.plebs autem derelicta nuda,deserta, viduata regno cælesti atque terrestri:nam à cælesti abiecti sunt, consecuti omnia instrumenta quæ possederunt,lychnum septem luminum, & machinam testamenti, & vasa ærea & tubas,& panẽ de cælo,& terrã sanctã lacte & melle profluentẽ:hac hæreditate priuatus est Israel, & nunc derelictus in omni sua terra sine alimento, sine luminis auxilio.auxilium enim & præsidium interemisti,& lumen persecutus es,& protectorem repulisti,& sponsum adfixisti,& regem suspendisti:propterea exul es de patria tua, oberrans circa gentium flumina, voce supplicum precẽ fleuisti dicens, Expulsus sum miser de propriis sedibus meis, hospes & aduena factus sum alienæ possessionis, sine domo, sine recto : miserere deserti & impij & indigne victi. Hæc pœna in Israël est,hæc conditio in Hierusalem:& nisi conuerterint mentes & dixerint, Viuit dominus in secula, non poterunt intrare in domini vitam. Viuit etenim,& viuunt hæreditates eius:& viuit quem interfecistis impie in Hierusalem : & tamen non tibi totam spem denega-

denegauit dominus. dedit enim veniam pœnitentię,ſiquo modo poſsis pœnitere. Quis tam bonus,quis tam pius,tam miſericors? Accipe, inquit, ſalutem,licet me occideris:hæres eſto cum virgine,licet non merearis.Ignoſco ſi te pœnitet. Ergo ſi fas eſt,ſic capite mentem bonam, vel ſero vel tarde intelligite teſtamentum nouum. Eia vos gentes, abſoluite illis ſcripturas ſuas, & dicite, Adorate dominum pro meritis ſuis.quod manus eius extenderis,licet exaggeres orationem tuam,nō exaudit. manus enim tuæ plenæ ſunt ſanguine. *Lauamini,mundi eſtote,& venite conloquamur,dicit dominus Deus,eluite ſanguinem ex vobis, & emundabit corda veſtra ſupra niuem , & animas veſtras ſuper lac.* Accedite huc, ſcripturis credite, hic eſt ſalus de Sion Dei, exiet verbum de Hieruſalem,iudicabit in medio gentium,& corripiet plebē multam. cōcidant gladios ſuos in aratra, & frameas ſuas in falcibus commutēt:non ſumet gens contra gentem gladium:deſinent enim belligerare.Et tu domus Iacob, venite eamus in lumine domini. remiſit enim plebem ſuam : completa eſt regio tua prēſagiis alienis,& filij alienati ſunt.Tua enim ipſa terra eſt; & exterū factum eſt genus domini. Venite ergo,intrate,& eſto quaſi vna gens:miſerere errantium.æquum eſt honorificari ſentētiam Dei,qualiter magnifici proſtrati ſunt,& humiles alleuati,fortes debilitati,infirmi confirmati, diuites ad paupertatē redacti,hæreditati dominantes ſerui,dominati ſubiecti ad regnū vocati,videntes orbati,orbi inluminati,prudentes ad ſtultitiam, ſtulti ad prudentiā conuerſi.Etenim qui quondā vecordes & indocti ſpiritu,nūc ſcripturas docent & ſciunt & intelligunt : qui autem ab initio docti & periti & legis diſciplinam ſcientes,neſciunt legem,neſciunt legere, nec intelligunt ſpiritalia:& qui ex illis prudentibus cupiens videre venit, intelligit, rogat puerum aut paruulum,aut anum,aut viduam,aut ruſticum:dicens,Viuere cupio,dux eſto mihi in Sion,enarra mihi nouum teſtamentum, reconcilia me domino: ecce trado me tibi diſcipulum,interpretare mihi legē,quæ acta ſunt in Choreb, diſſere præcepta quæ in Sion, & intellige ſine literis.Differit ſcripturas eis, & puer docet ſenem,& anus perſuadet diſerto.Correptus ergo Iſrael ſequitur iniecta manu ad lauachrum, & ibi teſtificatur quod credidit, & accepto ſigno purificatus per ſpiritum,rogat accipere vitam per cibum gratiæ panis qui eſt à benedictione: & fit mirum ſpectaculū: & qui Leuitæ offerebant, & ſacerdotes immolantes, & ſummi antiſtites libantes,adſiſtunt pucro offerenti diſcum,qui olim docebant,& iubetur eis qui præcipiebant,& intinguntur qui baptizabant,& circunciduntur qui circuncidebant : ſic dominus florere voluit gentes. Videtis, quemadmodum vos Chriſtus dilexit.

ARGVMEN. *Cypriani epiſtola ad Succeſſum,de perſecutionibus.*

## CYPRIANVS, SVCCESSO FRATRI, SALVTEM. LXXXII.

VT NON vobis in continenti ſcriberem frater chariſſime, illa res fecit, quod vniuerſi clerici ſub ictu agonis cōſtituti, recedere iſtinc omnino non poterant, parati omnes pro animatione diuina & cæleſti corona. Sciatis autem eos veniſſe quos ad vrbem propter hoc miſeram, vt quomodocunq; de nobis reſcriptum fuiſſet, explorata veritate ad nos proferrēt. multa enim varia & incerta opinionibus ventilantur:quæ autem ſunt in vero, ita ſe habent, Reſcripſiſſe Valerianum ad Senatum, vt epiſcopi & presbyteri & diacones in continenti animaduertantur : ſenatores vero & egregij viri, & equites Romani dignitate

amiſſa etiam bonis ſpolientur, & ſi adeptis facultatibus Chriſtiani eſſe perſeuerant, capite quoque multentur: matronæ vero, adeptis bonis in exilium relegentur: Cæſariani autem quicunque vel prius confeſsi fuerant, vel nunc confeſsi fuerint, confiſcentur, & vincti in Cæſarianas poſſeſsiones deſcripti mittãtur. ſubiecit etiam Valerianus Imperator orationi ſuæ exemplum literarum quas ad præſides prouinciarũ de nobis fecit: quas literas quotidie ſperamus venire, ſtantes ſecundum fidei firmitatem ad paſsionis tolerantiam, & expectãtes de ope & miſericordia domini vitæ æternæ coronam. Xiſtum autem in cœmiterio animaduerſum ſciatis, octauo Iduum Auguſtarum die, & cum eo diacones quatuor: ſed & huic perſecutioni quotidie inſiſtunt præfecti in vrbe, vt ſi qui ſibi oblati fuerint, animaduertantur, & bona eorum fiſco vindicentur: hæc peto per vos & ceteris collegis meis innoteſcant, vt vbiq; hortatu eorum poſsit fraternitas corroborari, & ad agonem ſpiritalem præparari, vt ſinguli ex noſtris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem, & plena fide ac tota virtute domino dicata, gaudeãt magis quam timeãt in hac confeſsione, in qua ſciunt Dei & Chriſti milites non perimi, ſed coronari. Amen.

## CAECILII CYPRIANI AD QVIRINVM, ADVERSVS IVDAEOS, LIBER PRIMVS. LXXXIII.

CYPRIANVS, QVIRINO FILIO, SALVTEM.

OBTEMPERANDVM fuit fili chariſsime, deſiderio tuo ſpiritali, impenſiſsima petitione diuina magiſteria poſcenti, quibus nos dominus per ſcripturas ſanctas erudire & inſtruere dignatus eſt, vt à tenebris erroris abducti, & luce eius pura & candida inluminati, viam vitę per ſalutaria ſacramenta teneamus. Et quidem ſicut petiſti, ita à nobis ſermo compoſitus, & libellus compendio breuiante digeſtus eſt, vt quę ſcribebãtur, nõ copia latiore diffunderẽ, ſed quãtum mediocris memoria ſuggerebat, excerptis capitulis & adnexis, neceſſaria quęq; colligerem, quibus non tam tractaſſe, quàm tractãtibus materiam præbuiſſe videamur. Sed & legentibus breuitas eiuſmodi plurimum prodeſt, dum non intellectum legentis & ſenſum liber longior ſpargit, ſed ſubtiliore compendio, id quod legitur, tenax memoria cuſtodit. Complexus ſum vero libellos duos pari æqualitate moderatos: vnum, quo oſtẽdere eniſi ſumus, Iudæos ſecundum quæ fuerant ante prædicta, à Deo receſsiſſe, & indulgentiam domini, quæ ſibi iampridem data, & in poſterũ promiſſa fuerat, perdidiſſe: ſucceſsiſſe vero in eorum locum Chriſtianos, fidẽ domini promerẽtes, & de omnibus gentibus ac de toto orbe venientes. Item libellus alius continet Chriſti ſacramentum, quod idem venerit qui ſecundum ſcripturas annũciatus eſſet, & geſſerit ac perfecerit vniuerſa, quibus intelligi & cognoſci poſſe prædictus eſt: quæ legenti tibi interim proſunt ad prima fidei liniamenta formanda. Plus roboris tibi dabitur, & magis ac magis intellectus cordis operabitur ſcrutanti ſcripturas veteres ac nouas plenius, & vniuerſa librorum ſpiritalium volumina perlegenti. Nam nos nunc de diuinis fontibus impleuimus modicum, quod tibi interim mitteremus. Bibere vberius & ſaturari copioſius poteris, ſi tu quoq; ad eoſdem diuinæ plenitudinis fontes nobiſcum pariter potaturus acceſſeris. Opto te fili chariſsime, ſemper vene valere.

CAP. I. Iudæos in offenſam Dei grauiter deliquiſſe, quod dominum dereliquerint, & idola ſecuti ſint.

II. Item quod prophetis non crediderint, & eos interfecerint.

III. Ante prædictum quod dominum neque cognituri, neque intellecturi, neque recepturi essent.

IIII. Quod scripturas sacras intellecturi Iudæi non essent, intelligi autē haberent in nouissimis temporibus, posteaquam Christus venisset.

V. Nihil posse Iudæos intelligere de scripturis, nisi prius crediderint in Christum.

VI. Quod Hierusalē perdituri essent, & terram quam acceperāt, relicturi.

VII. Item quod amissuri essent lumen domini.

VIII. Quod circuncisio prima carnalis euacuata sit, & secunda spiritalis repromissa sit.

VIIII. Quod lex prior quæ per Moysen data est, cessatura esset.

X. Quod lex noua dari haberet.

XI. Quod dispositio alia & testamentum nouum dari haberet.

XII. Quod baptisma vetus cessaret, & nouum inciperet.

XIII. Quod iugum vetus euacuaretur, & iugum nouum daretur.

XIIII. Quod pastores veteres cessaturi essent, & noui inciperent.

XV. Quod domus & templum Dei Christus futurus esset, & cessasset templum vetus, & nouum cœpisset.

XVI. Quod sacrificium vetus euacuaretur, & nouum celebraretur.

XVII. Quod sacerdotium vetus cessaret, & nouus sacerdos veniret qui in æternum futurus esset.

XVIII. Quod propheta alius sicut Moyses promissus sit, scilicet qui testamentum nouum daret, & qui magis audiri deberet.

XVIIII. Quod duo populi prædicti sint, maior & minor, id est vetus Iudæorum, & nouus qui esset ex nobis futurus.

XX. Quod ecclesia, quæ prius sterilis fuerat, plures filios habitura esset ex gentibus, quàm quot synagoga ante habuisset.

XXI. Quod gentes magis in Christum crediture essent.

*XXII.* Quod panem & calicem Christi, & omnem gratiam eius amissuri essent Iudæi, nos vero accepturi, & quod Christianum nouum nomen benediceretur in terris.

XXIII. Quod ad regnum cælorū magis gentes quàm Iudæi perueniant.

XXIIII. Quod solo hoc Iudæi accipere veniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint, & in ecclesiam transeuntes præceptis eius obtemperauerint.

## LIBER PRIMVS.

I Iudæos in offensam Dei grauiter deliquisse, quod dominum reliquerint, & idola secuti sint, in Exodo populus ad Aaron, *Exurge, & fac nobis Deos qui* Exod 32. *nos præcedant, quia Moyses vir hic, qui nos eiecit de Ægypto, quid ei acciderit, non scimus.* Item illic Moyses ad dominum, *Precor* ait, *te domine, deliquit populus hic delictum grande: fecerunt sibi deos aureos & argenteos, & nunc si dimittis eis delictum, dimitte: sin autem, dele me de libro quem scripsisti. Et dixit dominus ad Moysen, Si quis deliquerit ante me, deleam illum de libro meo.* Item in Deuteronomio, *Sacrificauerunt dæmoniis & non Deo.* Item in libro Iudicum, *Et fecerunt filij Israel* Deut.32. *malignum contra dominum Deum patrum suorum, qui eiecit eos de terra Ægypti, &* Iud 20. *secuti sunt deos gentium, qui circa illos sunt, & offenderunt dominum & reliquerunt Deum, & seruierunt Baal.* Item illic, *Et adiecerunt filij Israel iterū facere malignum contra dominum. & seruierunt Baal & diis alienigenarum, & reliquerunt dominum, & non seruierunt illi. Derelictus est Iuda, & abominatio facta est in Israel & in Hierusalem, quoniam profanauit Iudas sancta domini, in quibus dilexit & affectauit deos alienos. Exterminabit dominus hominem qui facit hæc, & humilis efficietur in taber-*

*naculis Iacob*, apud Malachiam.

II. Item quod prophetis non crediderint & eos interfecerint, apud Hiere-
Hiere.6. miam dominus dicit, *Misi ad vos seruos meos prophetas, ante lucem mittebam, &*
*non audiebatis me, neque intendebatis auribus vestris, dicēs, Conuertatur vnusquisque*
*à via sua mala, & à nequissimis affectationibus vestris, et habitabitis in terra ista quā*
*dedi vobis & patribus vestris à seculo & vsque in secula. Nolite ambulare post deos*
*alienos vt seruiatis eis, & ne adoraueritis eos, & ne incitetis me in operibus manuū ve-*
*strarum ad disperdendos vos, & non audistis me.* item in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ libro ter-
3.Reg.19. tio Helias ad dominū, *Aemulando aemulatus sum dominū Deum omnipotem, quia*
*dereliquerunt te filii Israel, altaria tua demolierunt, et prophetas tuos interfecerunt gla-*
*dio, & remansi ego solitarius, & quaerūt auferre meam animam.* item in Esdra, *De-*
*sciuerunt à te, & abiecerunt legem tuam post dorsum suum, & prophetas tuos interfe-*
*cerunt, qui obiestabantur eos, vt reuerterentur ad te.*

III. Ante praedictum, quod dominum neq; cognituri, neque intellecturi,
Esa.1. neque recepturi essent, apud Esaiam, *Audi caelum, & praebe aures terra, quoniam*
*dominus locutus est: Filios generaui & exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. Agnouit bos*
*possessorem suum, & asinus praesepe domini sui: Israel autem me non cognouit, & po-*
*pulus me non intellexit. Vae genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam: filii*
*scelesti reliquistis dominum, & in indignationem misistis illum sanctum Israel.* item
apud eundem dominus dicit, *Vade & dic populo isti, Aure audietis, & non intel-*
*ligetis, & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassaui enim cor populi huius, et au-*
*ribus grauiter audierunt, & oculos suos concluserūt, ne forte videant oculis, et auribus*
*audiant, & corde intelligant, & reuertantur, & curem illos.* item apud Hieremiā
Hiere.2. Ibid,20.& 8 dominus dicit, *Me dereliquerunt fontem aquae viuae, & effoderunt sibi lacus detri-*
*tos, qui non poterunt aquam portare.* item apud eundem, *Ecce sermo domini factus*
*est eis in maledictum, & nō volunt illum.* item apud eundē dominus dicit, *Cogno-*
*uit tempus suum turtur & hirundo, rursus passeres custodierunt tempora introitus sui:*
*populus autem meus non cognouit iudicium domini. Quomodo dicetis, sapientes sumus,*
*& lex domini nobiscum est? Incassum facta est metatura vestra, scribae confusi sunt,*
*sapientes trepidauerunt, & capti sunt, quia verbum domini reprobauerunt.* item
apud Salomonem, *Quaerunt me mali et non inuenient: odio enim habuerunt sapien-*
Psal 27. *tiam, sermonem autem domini non receperunt.* item in Psalmo XXVII. *Redde eis*
&.13. *retributionem eorum, quoniam non intellexerunt in operibus domini.* item in psalmo,
LXXXI. *Non cognouerunt neque intellexerunt, in vmbra deambulabunt.* item in
euangelio ΚΑΤΑ Iohannē, *In sua propria venit, et sui eum non receperunt. Quot-*
Ioan. 1. *quot eum receperunt, dedit illis potestatem vt filii Dei fierēt, qui credunt in nomine eius.*

IIII. Quod scripturas sanctas Iudaei intellecturi non essent, intelligi au-
tem haberēt in nouissimis temporibus, posteaquam Christus venisset, apud
Esa.29. Esaiam, *Et erunt vobis hi omnes sermones sicut sermones libri qui signatus est, quem si*
*dederis homini scienti literas ad legendum, dicet, Non possum legere: signatus est enim.*
*Sed in illa die audient surdi sermones libri, & qui in tenebris, & qui in nebula sunt,*
Hiere.23. *oculi caecorum videbunt.* item apud Hieremiam, *In nouissimo dierum cognoscetis ea.*
Dan.12. item apud Danielem, *Muni sermones, & signa librum vsq; ad tempus consumma-*
*tionis, quo addiscant multi, & impleatur agnitio, quoniam cum fiet dispersio, cogno-*
1.Cor.10. *scent omnia haec.* in epistola Paulus ad Corinthios prima, *Nolo enim vos ignora-*
*re fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt.* itē in epistola ad Corinthios
2.Cor.3. secunda, *Obtusi sunt sensus eorum vsque ad hūc diem, hoc eodem velamento in lectio-*
*ne veteris testamenti manente, quod non reuelatur, quia in Christo euacuatur, & vsque*
*in hodiernum, si quando legitur Moyses, velamentum est super cor eorum. Mox autem*
*vt conuersus est ad dominum, aufertur velamentum.* in euangelio dominus post
Lucae 24. resurrectionem, *Isti sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobis-*
*cum, quia oportet adimpleri omnia scripta in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de*
*me. Tunc*

*me. Tunc adaperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, et dixit illis, Quia scriptum est Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissam peccatorum vsque in omnes gentes.*

V. Nihil posse Iudæos intelligere de scripturis, nisi prius crediderint in Christũ, apud Esaiam, *Et si non credideritis, neque intelligetis.* Vnde dominus in euãgelio, *Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Fide autem stare iustitiam, & illic esse vitã, prædictum est apud Abacuc, *Iustus autem ex fide mea viuet.* inde Abraham pater gentium credidit. in Genesi, *Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam.* itẽ Paulus ad Galatas, *Abrahã credidit Deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Cognoscitis ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in illo omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham.* Esaiæ.7. Ioan. 8. Abac.2. Gen.15. Gala.3.

VI. Quod Hierusalem perdituri essent, & terram quam acceperant, relicturi, apud Esaiam, *Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igni exustæ, regionem vestram in conspectu vestro: alienigenæ comedent eam, & deserta & subuersa à populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in vinea, & sicut custodiarium in cucumerario, quasi ciuitas quæ expugnatur. Et nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorra similaremus.* itẽ in euangelio dominus dicit, *Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas missos ad te, quoties volui colligere filios tuos, sicut gallina pullos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Esa. 1. Matth.23.

VII. Item quod essent amissuri lumen domini, apud Esaiã, *Venite ambulemus in lumine domini: dimisit enim populum suum domum Israel.* item in euãgelio, *Fuit lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In hoc mundo fuit, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* item illic, *Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomine vnici filii Dei. Hoc autem est iudicium, quoniam lux venit in seculum, & magis dilexerunt tenebras quàm lumen.* Esa.2. Ioan.1. Ioan. 3.

VIII. Quod circuncisio prima carnalis euacuata sit, & secunda spiritalis repromissa sit, apud Hieremiam, *Hæc dicit dominus viris Iuda, et qui inhabitant Hierusalem: Renouate inter vos nouitatem, & ne seminaueritis in spinis: circuncidite vos Deo vestro, & circuncidite præputium cordis vestri, ne exeat sicut ignis ira mea, & exurat & non sit qui extinguat.* item Moyses dicit, *In nouissimis diebus circuncidet Deus cor tuum & cor seminis tui, ad dominum Deum amandum.* Item apud Iesum Naue, *Et dixit dominus ad Iesum, Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos, & absci de & circuncide secundo filios Israel.* item Paulus ad Colossenses, *Circuncisi estis in circuncisione non manufacta in expoliatione carnis, sed in circuncisione Christi.* item quod Adam primus à Deo factus incircũcisus, & Abel iustus, & Enoch qui Deo placuit, & translatus est, et Noe qui in terris omnibus ob delicta pereuntibus, solus in quo humanum genus seruaretur electus est: & Melchisedech sacerdos, secundum cuius ordinem Christus repromissus est, tum quod illud signaculum feminis non proficit. Signo autem domini omnes signãtur. Deuter. 30. Iosue.5. Coloss.2.

VIIII. Item quod lex prior quæ per Moysen data est, cessatura esset, apud Esaiam, *Tunc manifesti erunt qui signant legem, ne discant. Et dices, Expecto Deum qui auertit faciem suam à domo Iacob, & fidens ero in illum.* item in euangelio, *Omnes prophetæ & lex vsque ad Iohannem prophetauerunt.* Matth.11.

X. Quod lex noua dari haberet, apud Micheam, *Quoniam lex de Sion proficiscetur, & sermo domini ab Hierusalem. Et iudicabit inter plurimos populos, & reuincet, & deteget validas nationes.* itẽ apud Esaiã, *Ex Sion enim procedet lex, & verbũ domini ab Hierusalem, et iudicabit inter gentes.* itẽ in euãgelio ΚΑΤΑ Matthæũ, *Et ecce vox de nube dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo bene sensi, ipsum audite.* Michææ.4. Esa.2. Matth.3.

XI. Quod dispositio alia & testamentum nouum dari haberet, apud Hie-
Hiere.31. remiam, *Ecce dies veniunt, dicit dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum. Non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manus eorum, vt educerem eos de terra AEgypti, quia non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit dominus, dans leges meas, in sensum illorum scribam illa, & ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi in plebem, & non docebunt vnusquisque fratrem suum dicentes, Dinosce dominum: quia omnes sciẽt me à minimo vsque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non ero memor amplius.*

XII. Quod baptisma vetus cessaret, & nouum inciperet, apud Esaiam, *No-*
Esa.43. *lite ergo priora meminisse, & antiqua nolite reputare. Ecce facio noua quæ nunc orientur, & cognoscetis & faciam in deserto viam, & flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum plebem meam quam acquisiui, vt virtutes meas exponeret.* Item apud eundem, *Si sitierint per deserta, adducet illis aquam de petra, findetur petra, et*
Matth.3. *fluet aqua, & bibet plebs mea.* Item in euangelio ΚΑΤΑ Matthæũ Iohannes dicit, *Ego vos quidem baptizo in aqua et in pœnitentiam: qui venit autem post me, fortior me est, cuius non sum idoneus calciamenta portare. Ipse vos baptizet in spiritu san-*
Ioan. 3. *cto & igni.* Item ΚΑΤΑ Iohannem, *Nisi quis natus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.*

XIII. Item quod iugũ vetus euacuaretur, & iugũ nouum daretur, in psalmo II. *Ad quid tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterũt reges terræ, & principes collecti sunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christũ eius. Disrumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum eorum.* Itẽ ΚΑΤΑ
Matth.11. Matthæũ dominus dicit, *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos requiescere faciam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: iugum enim meum bonum*
Hiere.30. *est, & sarcina mea leuis.* Apud Hieremiam, *In illa die contribulabo iugum à ceruice illorum, & vincula illorum disrumpam, & non operabuntur alijs, sed operabuntur domino Deo, & Dauid regem suscitabo ipsis.*

XIIII. Quod pastores veteres cessaturi essent & noui inciperent, apud Ezechielem, *Propterea hæc dicit dominus, Ecce ego super pastores, & inquiram oues meas de manibus eorum, & auertam eos, vt non pascant oues meas, & iam non pascent*
Ibid.3. & 31 *eas, & extraham oues meas de ore eorum, & pascam eas cum iudicio.* Item apud Hieremiam dominus dicit, *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina.* Itẽ apud Hieremiã, *Audite verbũ domini gentes, & nunciate in insulis quæ longe sunt, dicite, Qui dispergit Israel congregabit illum, & custodiet sicut pastor gregem suũ. Quia eruit dominus Iacob, et eruit de manu fortioris illius.*

XV. Item quod domus & templum Dei Christus futurus esset, & cessasset templum vetus & nouum cœpisset, ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ secundo, *Et fuit verbum domini ad Nathan dicens, Vade & dic seruo meo Dauid, Hæc dicit dominus, non tu ædificabis mihi domum ad inhabitandum, sed erit cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de vtero tuo, & parabo regnum eius: hic ædificabit mihi domum nomini meo, & erigam thronum eius in secula, & ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, et fidem consequetur domus eius,*
Marc.13. *& regnum eius vsque in secula in conspectu meo.* Item in euangelio dominus dicit, *Non relinquetur in templo lapis super lapidem qui non dissoluatur, & post triduum aliud excitabitur sine manibus.*

XVI. Item quod sacrificium vetus euacuaretur, & nouum celebraretur,
Esa.1. apud Esaiam, *Quid mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum dicit dominus? Plenus sum. Holocaustomata arietum, & pinguamina agnorum, & sanguinem taurorum & hirco-*

& hircorum nolo. Quis enim exquisiuit ista de manibus vestris? Itē in psalmo XLVIIII.
Non edam carnes taurorū, aut sanguinē hircorū bibam. Sacrifica Deo sacrificiū laudis, &
redde altissimo vota tua. Inuoca me in die pressuræ, & eximā te, & clarificabis me. Itē in
psalmo eodem, Sacrificium laudis clarificabit me, & illic via est, in qua ostendam illi sa
lutare Dei. Item in psalmo IIII. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Deum.
Item apud Malachiā, Non est voluntas mihi circa vos, dicit dominus, & sacrificium Malach. 1.
acceptum non habebo ex manibus vestris: quoniam à solis ortu & vsque in occasum clari-
ficatum est nomen meum apud gentes, & in omni loco odores incensi offerūtur nomini meo,
& sacrificium mundum, quoniam magnum est nomen meum apud gentes, dicit dominus.
XVII. Itē quod sacerdotiū vet⁹ cessaret, & nouus sacerdos veniret, qui in
æternū futurus esset, in psalmo CVIIII. Ante luciferū genui te. Iurauit dominus et Psal. 109.
nō pœnitebit eū, tu es sacerdos in æternū secūdum ordinē Melchisedech. Itē in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ
primo Deus ad Heli sacerdotē, Et suscitabo mihi sacerdotē fidelē, qui omnia quæ sunt 1. Reg. 2.
in corde meo, faciet, et ædificabo ei domū fidelē, et trāsibit in cōspectu Christorū meorū omni-
bus diebus: et erit qui remāserit in domo tua, veniet adorare in obolo pecuniæ et in pane vno.
XVIII. Quod propheta alius, sicut Moyses, promissus sit, scilicet qui testa-
mentū nouū daret, & qui magis audiri deberet, in Deuteronomio Deus ad
Moysem, Et dixit dominus ad me, Prophetā excitabo eis de fratribus eorū sicut te, & da- Deut. 18.
bo verbū meū in ore eius, & loquetur ad eos ea quæ præcepero ei. Et quisque non audierit quæ
loquetur propheta ille in nomine meo, ego vindicabo. De quo & Christus in euangelio
ΚΑΤΑ Iohannē, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere: hæ Ioan. 5.
sunt quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. No-
lite putare, quia ego vos accuso, apud patrem, est qui vos accuset, Moyses, in quem vos spera-
tis. Si enim credidissetis Moysi, crederetis & mihi. de me enim ipse scripsit. Si autem illius
scripturis non creditis, quomodo verbis meis credetis?
XVIIII. Item quod duo populi prædicti sint, maior & minor, id est vetus
Iudæorum, & nouus qui esset ex nobis futurus, in Genesi, Et dixit dominus Re- Gene. 25.
beccæ, Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus po-
pulum superabit, & maior seruiet minori. Item apud Oseæ, Vocabo non populum Oseæ. 2.
meum, populum meum, & non dilectum, dilectum: erit enim quo loco dicetur, non populus
meus, illo loco vocabuntur filij Dei viui.
XX. Item quod ecclesia quæ prius sterilis fuerat, plures filios habitura es-
set ex gentibus, quàm quot synagoga ante habuisset, apud Esaiam, Iocundare Esa. 54.
sterilis, quæ non paris, erūpe & exclama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm
eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, et pelles taberna-
culorum tuorum extende, & fige funiculos tuos. Noli parcere, longas fac mensuras tuas, &
palos tuos confirma. Adhuc in dexteram tuam & in sinistram extende, & semen tuum gē-
tes possidebit, & ciuitates desertas inhabitabit. Noli timere quia reuinces, neque reuerearis,
quia maledicta es, quoniam confusionem æternam obliuisceris. Sic & Abrahæ, cum de
ancilla natus esset prior filius, Sarra sterilis diu mansit, & sero in senecta de
pollicitatione peperit filiū Isaac, qui fuit typus Christi. Sic & Iacob accepit
vxores duas, maiorem Liam oculis infirmioribus, in typum synagogę: mino-
rem speciosam Rachel, in typum ecclesiæ, quæ & sterilis diu mansit, & postea
peperit Ioseph, qui & ipse fuit typus Christi: & in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ libro primo
legitur Helcana vxores duas habuisse, Fennēnam cum filiis, & Annā sterilē,
ex qua nascitur Samuel, non secūdum ordinem generandi, sed secundū Dei
miserationem & promissionem, cum illa orasset in templo, & natus Samuel
typus fuit Christi. Item in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ primo, Sterilis septē peperit, & quæ plu-
rimos habebat filios, infirmata est. Filij autē septē, sunt ecclesię septē. Vnde & Pau 1. Reg. 2.
lus septem ecclesiis scripsit: & Apocalypsis, ecclesias septē ponit, vt seruetur Apocal. 1.
septenarius numerus: vt dies septē, quibus dominus mūdū fecit: vt angeli se-
ptē, qui adsistūt & cōuersantur ante faciē Dei, sicut Raphael angelus dicit in

Thobia: & lucerna septiformis in tabernaculo testimonij: & oculi domini septem, qui mũdum speculantur: & lapis cum oculis septem, vt Zacharias dicit: & spiritus septem: vt & candelabra in Apocalypsi septem, & columnæ septem super quas ædificauit domum sapientia apud Salomonem.

XXI. Item quod gentes in Christum magis crediturae essent, in Genesi,
Gen. 12. *Et dixit dominus Deus ad Abraham, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in illam terram quam tibi ostendero, & faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus, & benedicam qui te benedixerit, & maledicam qui te maledixerit: & benedicentur in te omnes tribus terræ.* de
Ibidem 27. hoc ipso in Genesi, *Et benedixit Isaac Iacob, Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus. Et det tibi Deus de rore cæli, & à fertilitate terræ multitudinem frumenti & vini & olei, & seruient tibi gentes, & adorabũt te principes, & eris dominus fratris tui, & adorabunt te filij patris tui, & qui maledixerit tibi, sit maledictus, & qui be-*
Ibidem 48. *nedixerit tibi, sit benedictus.* De hoc ipso in Genesi, *Vt vidit autem Ioseph quoniam superposuit pater suus manum dexteram super caput Effraim, graue illi visum est, & adprehendit Ioseph manum patris sui auferre eam à capite Effraim ad caput Manasse. Dixit autem Ioseph ad patrem suum, Non sic pater: hic est primitiuus meus, superpone dexterã tuam super caput eius. Ille autem noluit, & dixit, Scio fili scio, & hic erit in populũ, & hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, & semen eius erit in multitudinem gentium.*
Ibidem 49. Item in Genesi, *Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum. Adorabunt te filij patris tui, catulus leonis Iuda: de frutice fili mi ascendisti, recubans obdormisti velut leo, & velut catulus leonis. Quis excitabit illum? Non deficiet princeps de Iuda, & dux de femoribus eius, quoadusque veniant deposita illi, & ipse erit spes gentium. Deligans ad vitem pullum suum, & ad helicem pullum asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. Formosi oculi eius à vino, & candidi dentes eius*
Nume. 23. *magis quàm lac.* Inde in Numeris de populo nostro scriptum est *Ecce populus qua-*
Deut. 28. *si catulus leoninus exurget.* In Deuteronomio, *Erunt gentes in caput, incredulus autem populus in caudam.* Item apud Ezechielẽ, *Audite vocem tubæ, & dixerunt, Non audiemus, propter hoc audient gentes, & qui pascent pecora in eis.* Item in psalmo XVI. *Constitues me in caput gentiũ. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obe-*
Hiere. 1. *diuit mihi.* De hoc ipso apud Hieremiam dominus dicit, *Priusquam te formarem in vtero, noui te, & priusquam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in gentibus po*
Esa. 55. *sui te.* Item apud Esaiam, *Ecce posui illum testem nationibus. Manifestaui principem & imperantem gentibus.* Item apud eundem, *Gentes quæ non nouerunt te, inuocabunt*
Esaiæ. 11. *te: & populi qui ignorabant te, ad te confugient.* Item apud eundem, *Et erit in illa die radix Iesse, qui surget imperare gentibus, & in illo gentes sperabunt, & erit requies eius ho-*
Esa. 9. *nor.* Item apud eundem, *Terra Zabulon & terra Neptalim via maris, & ceteri qui maritimam inhabitatis, & trans Iordanem Galilææ gentium, populus ambulans in tenebris, vide lumen magnum: qui habitatis in regione vmbræ mortis, lumen lucebit super vos.*
Esa. 45. Item apud eundem, *Sic dicit dominus Deus Christo meo domino, cuius tenui dexteram, vt exaudiant eum gentes. Fortitudinem regum disrumpam, aperiam ante illum portas & ci-*
Esa. 66. *uitates non concludentur.* Item apud eundem, *Venio colligere omnes gentes & linguas, & venient & videbunt claritatem meam, & dimittam super eos signum, & mittam ex eis conseruatos in gentes quæ longe sunt, quæ non audierunt nomen meum, neque viderunt gloriam meam, & nunciabunt claritatem meam in gentes.* Item apud eundem, *Et in omnibus his non sunt conuersi: igitur extollet signum in gentes, quæ sunt longe, & adtrahet illos à summo terræ.* Item apud eundem, *Quibus non est nunciatum*
Esa. 65. *de eo, videbunt, & qui non audierunt, intelligent.* Item apud eundẽ, *Manifestus factus sum eis, qui me nõ quærunt: inuentus sum ab eis, qui me nõ interrogabãt. Dixi, Ecce sum gen-*
Act. 13. *ti, quæ nõ inuocauit nomen meum.* De hoc ipso in Actis apostolorum Paulus, *Vobis primum oportuerat indicari verbum Dei: sed quia expulistis illud, nec vos dignos vita æterna iudicastis, ecce conuertimus nos ad gentes: sic enim dixit per scripturas dominus. Ecce lucẽ*

posui

*posui te inter gentes, ita vt sis in salutationem vsque ad fines terræ.*

XXII. Quod panem & calicem Christi, & omnem gratiã eius amissuri essent Iudæi, nos vero accepturi: & quod Christianorũ nouum nomen benediceretur in terris, apud Esaiam sic dicit dominus, *Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis: ecce qui seruiunt mihi, bibent, vos autem sitietis: ecce qui mihi seruiunt, iocundabuntur, vos autem confundemini. vos interficiet dominus, his autem qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terra.* Item illic, *Igitur extollet signum in gentes, quæ sunt longe, & adtrahet illas ab extremo terræ. Et ecce cito leuiter venient, non esurient neque sitient.* Item illic, *Ecce itaque dominator dominus Sabaoth auferet à Iuda, & ab Hierusalem, valentem & validam, valentiam panis, & valentiam aquæ.* Item in psalmo tricesimo tertio, *Gustate & videte quoniam dulcis est dominus. Felix est vir, qui sperat in eum. Timete dominũ Deum omnes sancti eius, quoniam nõ est inopia eis qui eum metuunt. Diuites eguerunt & esurierunt: qui autem inquirunt dominum, non indigebunt omni bono.* Item in euangelio κατα Iohannem dominus dicit, *Ego sum panis vitæ, qui venerit ad me, non esuriet, & qui in me crediderit, non sitiet vnquam.* Item illic ipse, *Si quis sitit, veniat & bibat. Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aquæ vitæ.* Item illic ipse, *Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Esa. 65. Esa. 5. Esa. 3. Ioan. 6.

XXIII. Quod ad regnum cælorum magis gentes quàm Iudæi perueniant, in euangelio dominus dicit, *Multi venient ab oriente & occidente, & recũbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum. Filij autem regni exibunt in tenebras exteriores. illic erit ploratio & stridor dentium.* Matth. 8.

XXIIII. Quod solo hoc Iudæi accipere veniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo eius abluerint, & in ecclesiam eius transeuntes, præceptis eius obtemperauerint, apud Esaiam dominus dicit, *Iam non laxabo peccata vestra. Cum extenderitis manus, auertam faciem meam à vobis: et si multiplicaueritis preces, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris, à conspectu oculorũ meorum: cessate à nequitiis vestris. Discite bonum facere, exquirite iudicium, conseruate eum qui iniuriam patitur, iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dominus dicit: & si fuerint peccata vestra vt phœniceum, vt niuem exalbabo: & si fuerint quasi coccinum, vt lanam inalbabo: & si volueritis, & audieritis me, bona terræ edetis: si autem nolueritis, & non audieritis me, gladius vos consumet. os enim domini locutum est ista.* Esaiæ. 1.

## LIBRI II. CAPITA.

diator esse inter nos & patrem posit.

XI. Quod de semine Dauid secundum carnem nasci haberet.

XII. Quod in Bethleem nasceretur.

XIII. Quod humilis in primo aduentu suo veniret.

XIIII. Quod ipse sit iustus, quem Iudæi occisuri essent.

XV. Quod ipse dictus sit ouis & agnus qui occidi haberet, & de sacramento passionis.

XVI. Quod idem & lapis dictus sit.

XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret, & impleret totam terram.

XVIII. Quod in nouissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes venirent, & in quem iusti quique ascenderent.

XVIIII. Quod ipse sit sponsus, ecclesiam habens sponsam, de qua filij spiritaliter nascerentur.

XX. Quod cruci illum fixuri essent Iudæi.

XXI. Quod in passione crucis & signo virtus sit omnis & potestas.

XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus qui in frõtibus notẽtur.

XXIII. Quod medio die in passione eius tenebræ futuræ essent.

XXIIII. Quod à morte nõ vinceretur, nec apud inferos remãsurus esset.

XXV. Quod ab inferis tertio die resurgeret.

XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, & potestas eius æterna sit.

XXVII. Quod perueniri non posit ad Deum patrem, nisi per filium eius Iesum Christum.

XXVIII. Quod ipse iudex venturus sit.

XXVIIII. Quod ipse sit rex in æternum regnaturus.

XXX. Quod ipse sit & iudex & rex.

## CYPRIANI, AD QVIRINVM, LIBER SECVNDVS, ADVERSVS IVDAEOS.

I. Christum primogenitum esse, & ipsum esse sapientiã Dei, per quem omnia facta sint, apud Salomonem, *Dominus condidit me initium viarum suarum in opera sua, ante seculum fundauit me, in principio antequam terram faceret, & antequam abyssos constitueret, prinsquam procederẽt fontes aquarum, antequam montes collocarentur, ante omnes colles genuit me dominus. Fecit regiones & inhabitabilia, & fines habitabiles sub cælo. Cum pararet cælum, aderam cum illo, & cum secerneret suam sedem, cum super ventos validas faceret desuper nubes, & cum confirmatos ponebat fontes sub cælo, quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram penes illum disponens, ego eram cui adgaudebat. Quotidie autem iocundabar ante faciem eius in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto.* (Prouer. 8.)

(Eccl. 24.) Item apud eundem in Ecclesiastico, *Ego ex ore altissimi prodiui ante omnem creaturam. Ego in cælis feci, vt oriretur lumen indeficiens, & nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitaui, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuiui, & in profundum abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulaui, & in omni terra steti, & in omni populo & in omni gente primatũ habui, & omnium excellentium & humilium corda propria virtute calcaui. Spes omnis in me vitæ & virtutis. Transite ad me omnes qui concupiscitis me.* Item in psalmo octogesimo octauo, *Et ego primogenitũ ponam eum altissimum apud reges terræ. In æternũ seruabo illi misericordiam meam, & testamentũ meũ fidele illi. Et ponam in seculum seculi semen eius. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint: & si iustificationes meas profanauerint, & præcepta mea non obseruauerint, visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorũ. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* Item in euangelio ΚΑΤΑ Iohannem dominus di-

(Ioan. 17.) cit, *Hac autem est vita æterna, vt cognoscant te solum & verum Deum, & quem mi-*

sisti

*sisti Iesum Christum. Ego te clarificaui in terra: opus perfeci quod dedisti mihi vt faciã: & nunc tu clarifica me apud teipsum claritate ea quam habui apud te, prius quàm mundus fieret.* item Paulus ad Colossenses, *Qui est imago Dei inuisibilis & primoge-* Coloss. 1.
*nitus totius creaturæ.* item illic, *Primogenitus à mortuis, vt fieret in omnibus ipse primatum tenens.* item in Apocalypsi, *Ego sum* Α, *&* Ω, *initium & finis. Ego sitien-* Apocal. 21.
*ti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Quod idem sit & sapientia & virtus Dei, Paulus ad Corinthios prima, *Quoniam Iudæi signa desiderant, & Græci sapien-* 1. Cor. 1.
*tiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.*

II. Quod sapientia Dei Christus sit, & de sacramento cõcarnationis eius, & passionis & calicis, & altaris, & apostolorum qui missi prædicauerũt, apud Salomonem in Parœmiis, *Sapientia ædificauit sibi domum, & subdidit columnas* Prouer. 9.
*septem. Mactauit suam hostiam, miscuit in cratera vinum suum, et parauit suam mensam, & misit seruos suos conuocans eos cum excelsa prædicatione ad craterem dicens, Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit, Venite edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Derelinquite stultitiam, & quærite prudentiam, et corrigite scientiam in intelligentia.*

III. Quod Christus idem sit sermo Dei, in psalmo quadragesimo quarto, *Eructauit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi.* item in psalmo tricesimo secundo, *Sermone Dei cœli solidati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorũ.* item apud Esaiam, *Verbum consummans & breuians in iustitia, quoniam sermonem* Esa. 10.
*breuiatum faciet Deus in toto orbe terræ.* item in psalmo centesimo quinto, *Misit sermonem suum & curauit illos.* item in euangelio ΚΑΤΑ Iohannem, *In princi-* Ioan. 1.
*pio fuit sermo, & sermo erat apud Deum, & Deus erat sermo. Hic erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. quod factum est in illo vita erat, & vita fuit lux hominum, & lux lucet in tenebris, & tenebræ illam non comprehenderunt.* item in Apocalypsi, *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus* Apoc. 19.
*albus: & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & verus, æquum iustumque iudicans, & præliabatur, eràtque coopertus veste conspersa sanguine, & dicitur nomen eius Sermo Dei.*

IIII. Quod Christus idem manus & brachium Dei sit, apud Esaiam, *Nun-* Esaiæ. 59.
*quid non valet manus Domini, vt saluos faciat? aut grauauit aurem, vt non exaudiat? sed peccata vestra inter vos & Deum separant, & propter peccata vestra auertit faciem à vobis ne misereatur: manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, & digiti vestri in peccatis. Labia autem vestra locuta sunt facinus, & lingua vestra iniustitiam meditatur. Nemo loquitur vera, neque est iudicium verum. Fidunt in vanis, & loquuntur inania, quia parturiunt dolorem, & pariunt facinus.* item illic, *Domine quis* Esa. 53.
*credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est?* itẽ apud eundem sic *dicit dominus, Cœlum mihi thronus est, & terra suppedaneum pedum meorum. Quam mihi sedem ædificabitis? aut quis locus ad requiem mihi? omnia enim ista fecit manus mea.* item apud eundem, *Domine deus altum est brachium tuum, & non sciebant: cum cognouerint autem, confundentur.* item apud eundem, *Reuelauit deus brachium* Esa. 52.
*suum illum sanctum in conspectu omnium gentium: videbunt omnes gentes & ipsa suprema terræ salutem à deo.* item illic, *Ecce feci te sicut rotas vehiculi triturãtes, nouas,* Esa. 41.
*in se retornatas, & triturabis montes, & extenuabis colles & sicut lanuginem pones, et ventilabis, & ventus occupabit illos & procella disperget: tu autem iocũdaberis in sanctis Israel, & exultabunt inopes & egeni: quærent enim aquam, et nõ erit: lingua enim eorum à siti siccabitur. ego dominus deus, ego exaudiam, deus Israel et non derelinquam eos, sed aperiam inter montes flumina, et in mediis cãpis fontes: faciam deserta in nemora aquosa, et sitiẽtem terram in aquæ ductus, ponam in inaquosam terram cedrum et buxũ et myrtũ et cypressum et vlmũ et populum, vt videãt et cognoscant et sciãt et credant*

*ſimul, quia manus domini fecit iſta, & ſanctus Iſrael oſtendit.*
Gen.22. V. Quod idem angelus & Deus Chriſtus, in Geneſi ad Abraham, *Et voca-
uit eum angelus domini de cælo, & dixit illi, Abrahã, Abraham. Ille autem dixit, Ec-
ce ego. Et dixit, Noli imponere manum tuam ſuper puerum, neque feceris illi quicquam.
Nunc enim cognoui quoniam tu times Deum tuum, & non peperciſti filio tuo dilectiſ-*
Gen.31. *ſimo, propter me.* itẽ illic ad Iacob, *Et dixit mihi angelus domini in ſomnis, Ego ſum
deus quem vidiſti in loco Dei, vbi vnxiſti mihi titulum lapideũ, et vouiſti mihi votũ.*
Exod.13. item in Exodo, *Deus autem præibat eos in die quidem per columnam nubis, oſtende-
re illis iter, noctu autem in columna ignis.* & poſt ea, *Promouit autem angelus Dei,
qui præcedebat exercitum filiorum Iſrael.* itẽ illic, *Ecce ego præmitto angelum meum
ante faciem tuam ad cuſtodiendum te in itinere, vt te inducat in terram bonam
quam tibi præparaui. Obſerua eum & obaudi eum, & ne fueris inobediens ei, & non*
Ioan.15. *deerit tibi nomen enim meum eſt in illo.* Vnde ipſe in euangelio dicit, *Ego veni in
nomine patris mei, & non recepiſtis me. Cum alius venerit in nomine ſuo, illum acci-
pietis.* Et iterum in pſalmo CXVII. *Benedictus eſt qui venit in nomine domini.* &
in Malachia, *Teſtamentum meum fuit cum vita & pace, & dedi illum timorem, à fa
cie nominis mei proficiſci illũ. lex & veritas fuit in ore eius: & in pace linguæ corrigẽs
ambulauit vobiſcum, & multos auertit ab iniuſtitia: quoniam labia ſacerdotis ſerua
bunt ſcientiam & legem exquirent ab ore eius, quoniã angelus domini omnipotentis eſt.*
Gen.35. VI. Itẽ quod Deus Chriſtus, in Geneſi, *Dixit autem ad Iacob, Exurge & aſcen
de in locum Bethel, et habita illic, & fac illic altare illi Deo, qui tibi adparuit cũ fugeres*
Eſa.45. *à facie Eſau fratris tui.* item apud Eſaiam, *Sic dicit dominus Deus Sabaoth, Fatiga-
ta eſt AEgyptus, & negociatio AEthiopum: & Sabaim viri alti ad te tranſgredien-
tur, & tui erunt ſerui, & poſt te ambulabunt vinctis compedibus, & adorabunt te, &
in te precabuntur, quoniam in te Deus eſt, & non eſt alius Deus præter te. Tu enim es
deus, & non ſciebamus, Deus Iſrael ſaluator. Confundentur & reuerebuntur omnes*
Eſa.40. *qui aduerſantur tibi, & vadent in confuſionem.* item apud eundẽ, *Vox clamantis in
eremo, Parate viam domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri. Omnis riuus implebitur, &
omnis mons & collis humiliabitur, & erunt omnia tortuoſa in directum, & aſpera in
campum, & videbitur claritas domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei, quoniam*
Baruch.3. *dominus locutus eſt.* item apud Baruch, *Hic Deus noſter, & non deputabitur alius
abſque illo: qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, et Iſrael
dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* item apud
zacha.10. Zachariam Deus dicit, *Et tranſibunt per mare anguſtum, & percutient in mari flu
ctus, & arefacient omnes altitudines fluminum, & confundetur omnis iniuria Aſſy-
riorum, & ſceptrum AEgypti auferetur, & confortabo eos in domino deo ipſorum, et*
Oſee 11. *in nomine eius gloriabuntur, dicit dominus.* item apud Oſeæ dominus dicit, *Non
faciam iuxta iram indignationis meæ, non ſinam deleri Ephraim, quoniam deus ego
ſum, & non homo in te ſanctus, & non introibo in ciuitatem, poſt deum ibo.* item in
pſalmo XLIIII. *Thronus tuus deus in ſecula ſeculorum, virga æquitatis, virga regni
tui. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te deus deus tuus oleo
exultationis ſuper participes tuos.* Item in pſalmo quadrageſimo quinto, *Vacate
& cognoſcite, quoniam ego ſum deus: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.* item
in pſalmo octogeſimo primo, *Non cognouerunt me neque intellexerunt, in vmbra
deambulabũt.* itẽ in pſalmo ſexageſimo ſeptimo, *Cantate deo, pſallite nomini eius:
viam facite ei qui aſcendit in occaſum, deus nomen eſt illi.* item in euangelio KATA
Ioan.1.& 20 Iohannem, *In principio fuit ſermo, & ſermo erat apud deum, & deus erat ſermo.* itẽ
in eodem dominus ad Thomam, *Inijce huc digitum tuum, & vide manus meas,
& noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas & dixit illi, Dominus meus &
deus meus. Dixit illi Ieſus, Quia vidiſti & credidiſti, Felices qui non viderunt &*
Rom.9. *crediderunt.* item Paulus ad Romanos, *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chri-
ſto pro fratribus & cognatis meis qui ſunt ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quo-*

*rum*

*rum adoptio est, claritas, & testamentum, & legis constitutio, & famulatus, & promissionis, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* item in Apocalypsi, *Ego sum* A, & Ω, *initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis: qui vicerit possidebit ea, & eorum hæreditatem, et ero eis deus, & ille erit mihi filius.* item in psalmo octogesimo primo, *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernens.* & iterum illic, *Ego dixi, Dij estis, filij altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini.* Quod si iusti qui fuerint & præceptis diuinis obtemperauerint, dij dici possunt, quanto magis Christus Deus Dei filius? Sicut ipse in euangelio dicit κατα Iohannem, *Nonne est scriptum in lege, quoniam ego dixi, Dij estis? Si illos dixit deos, & non potest solui, quem pater sanctificauit & misit in siculum, vos dicitis, quoniam blasphemaui quia dixi, Filius Dei sum? Quod si non facio facta patris, nolite mihi credere: quod si facio, & mihi non vultis credere, factis credite, & cognoscite, quoniam in me est pater, & ego in illo.* item in euangelio κατα Matthæum, *Et vocabis nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Ioan. 10. Matth. 1.

VII. Quod Christus Deus venturus esset inluminator & saluator generis humani, apud Esaiam, *Confortamini manus resolutæ & genua debilia: exhortamini, qui estis pusillanimes, nolite metuere. Deus noster iudicium retribuet, ipse veniet & saluos nos faciet. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum audient. Tunc saliet claudus sicut ceruus, & plana erit lingua mutorum, quia rupta est in deserto aqua, & riuus in terra sitienti.* item illic, *Non senior, neque angelus, sed ipse Dominus liberabit illos, quia diligit eos & parcet eis: & ipse redimet eos.* item illic, *Ego dominus Deus vocaui te in iustitia, vt teneam manum tuam, & confortabo te, & dedi te in testamentum tuum, quia tu es Deus saluator generis mei in lumen gentium, aperire oculos cæcorum, producere de vinculis vinctos, & de domo carceris sedentes in tenebris. Ego dominus Deus, hoc nomen mihi est: claritatem meam alii non dabo, neque virtutes meas sculptilibus.* item in psalmo XXIIII. *Vias tuas domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me, & deduc me ad veritatem tuã, & doce me, quoniã tu es deus saluator meus.* Vnde in euãgelio κατα Iohannẽ dominus dicit, *Ego sum lumen mũdi, qui me secutus fuerit, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* item κατα Matthæũ, Gabriel angelus ad Ioseph, *Ioseph fili Dauid, ne metuas adsumere Mariam vxorem tuam. Quod enim ex illa natũ fuerit, de spiritu sancto est. Pariet autẽ filium, & vocabis nomen eius Iesum. hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* item κατα Lucã, & Zacharias impletus est spiritu sancto, & prophetauit dicens, *Benedictus dominus Deus Israel, qui prospexit redemptionem populo suo, & excitauit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui.* item illic, Angelus ad pastores, *Ne timueritis: ecce enim adnuncio vobis, quoniam natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Iesus in ciuitate Dauid.* Esa. 35. Esa. 42. Psal. 24. Ioan. 8. Matth. 1. Luce 1.

VIII. Quod cum à principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem, in psalmo secundo, *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* item in euangelio κατα Lucam, *Et factum est, vt audixit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero eius, & impleta est spiritu sancto, & exclamauit voce magna & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi contigit vt veniat mater domini mei ad me?* item Paulus ad Galatas, *At vbi aduenit impletio temporis, misit Deus filium suum natum de muliere.* item in epistola Iohannis, *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de Deo est: qui autem negat in carne venisse, de Deo non est, sed est de antichristi spiritu.* Gala 4. 1. Ioan. 4.

VIIII. Quod hoc futurum esset signũ natiuitatis eius, vt de virgine nasceretur homo & Deus, hominis & Dei filius, apud Esaiam, *Et adiecit dominus loqui ad Achaz dicens, Pete tibi signũ à domino Deo tuo in altitudine sursum, & in altitudine deorsum. Et dixit Achaz, Non petam, & non tentabo dominum deum meum.* Esaiæ 7.

*Et dixit, Audi itaque domus Dauid, non pusillum erit vobis certamen cum hominibus quoniam Deus præstat agonem? Propter hoc dabit Deus ipse vobis signum, Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitis nomen eius Emanuel. Butyrum & mel mãducabit, priusquã cognoscat, & proferat mala, & eligat bonũ.* Hoc semel prædixerat deus de muliere procedere, quod calcaret caput diaboli in Genesi, *Tunc dixit Deus ad serpentem, Quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni pecore, & ab omni genere bestiarum terræ. Pectore tuo & uẽtre repes, & erit tibi terra cibus in omnibus diebus vitæ tuæ. Et ponam inimicitiam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen eius. ipse tuum obseruabit caput, & tu obseruabis calcaneum eius.*

Gen. 3.

X. Quod & homo & Deus Christus, ex vtroque genere cõcretus, vt mediator esse inter nos & patrem posset, apud Hieremiam dicit, *Et homo est, & quis cognoscet eum?* item in Numeris, *Orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel.* item illic, *Procedet homo de semine eius, & dominabitur gentium multarum, & exaltabitur Gog regnum, & augebitur regnũ eius, & Deus duxit eum ex AEgypto: quasi claritas vnicornu ei, & edet gentes inimicorum suorum, & crassitudines illorum emedullabit, & ballistis suis configet inimicum. Recubans requieuit quasi leo, & quasi catulus leonis: quis suscitabit eum? qui benedicunt te, benedicti sunt, & qui maledicunt te, maledicti sunt.* item apud Esaiam, *Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, bene nunciare pauperibus misit me, curare contribulatos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, vocare annum domini acceptabilem & diem retributionis.* Vnde in euangelio Gabriel ad Mariam, *Et respondens angelus dixit ad illam, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit te: quapropter quod nascetur sanctum, vocabitur filius dei.* item in epistola Pauli ad Corinthios priore, *Primus homo de terra è limo, secundus homo de cælo: qualis ille e limo, tales & qui de limo: & qualis cælestis, tales & cælestes: quomodo portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus & imaginem eius qui de cælo est.*

Hiere. 17. Numer. 24. Esa. 61. Lucæ 1. 1. Cor. 15.

XI. Quod de semine Dauid secundum carnem nasci haberet, in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ II. *Et fuit verbum domini ad Nathan dicens, Vade & dic seruo meo Dauid, Hæc dicit dominus, Non tu ædificabis mihi domum ad inhabitandum: sed erit cum impleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de vtero tuo, & parabo regnũ eius. Hic ædificabit domum nomini meo, & erigam thronum eius vsque in seculum. Et ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & fidem consequetur domus eius, & regnum eius vsque in seculum in conspectu meo.* item apud Esaiam, *Et exibit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapiẽtiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & implebit eum spiritus timoris dei.* item in psalmo CXXXI. *Iurauit Dominus ipsi Dauid veritatem, & non reprobauit eam: De fructu ventris tui ponam super thronum tuum.* item in euangelio ΚΑΤΑ Lucam, *Et dixit angelus ad illã, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum: ecce cõcipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, & dabit illi dominus Deus thronum Dauid patris sui, & regnabit super domum Iacob in secula, & regni eius non erit finis.* item in Apocalypsi, *Et vidi librum in dextera dei sedentis super thronum, scriptum intus & foris, signatum sigillis septem: & vidi angelum fortem prædicantem voce magna, Quis dignus est accipere librum, et aperire signa eius? Nec quisquam poterat, neque in cælo, neque super terram, neque sub terra aperire librum, sed neque perspicere eum. Et ego flebam multum, quod nemo dignus repertus esset qui aperiret librum, aut videret illum. Et vnus ex senioribus dicit mihi, Ne fleueris, ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, et soluere septem signacula eius.*

2. Reg. 7. Esa. 11. Psal. 131. Apoc. 5.

Michææ. 5. XII. Quod in Bethleem nasceretur, apud Michæã, *Et tu Bethleem domus illius Ephrata nunquid exigua es, vt constituaris in milibus Iuda? ex te mihi procedet, vt sit princeps apud Israel, & processiones eius à principio à diebus seculi.* item in euãgelio

*Et cum*

Et cum Iesus natus esset in Bethleem Iudææ in diebus Herodis regis, ecce magi ab orien- Matth. 2.
te venerunt in Hierosolyma, dicentes, Vbi est natus rex Iudæorum? Vidimus enim stel-
lam eius in oriente, & venimus cum muneribus adorare illum.
XIII. Quod humilis in primo aduentu suo veniret, apud Esaiam, Domine Esa. 53.
quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatum est? Adnunciauimus
coram ipso sicut pueri, sicut radix in terra sitienti. Non est figura ei, neque claritas,
& vidimus illum, & non habuit figuram neque speciem. Sed figura eius sine honore,
& deficiens præter ceteros homines. Homo in plaga positus, & sciens ferre imbecilli-
tatem, quia auersa est facies eius: inhonoratus est, & non est computatus. Hic pec-
cata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos putauimus illum esse in dolore, & in pla-
ga, & in vexatione: ipse autem vulneratus est propter facinora nostra, & infirmatus
est propter peccata nostra. Doctrina pacis nostræ super illum: liuore eius sanati sumus.
Omnes sicut oues errauimus, homo à via sua errauit. Et dominus tradidit illum pro pec-
catis nostris, & ipse propterea quod vexatus est, non aperuit os suum. Item apud eun- Esa. 50.
dem, Non sum contumax, neque contradico: dorsum meum posui ad flagella, & ma-
xillas meas ad palmas, faciem autem non auerti à fœditate sputorum, & fuit Deus au-
xiliator meus. Item apud eundem, Non clamabit, neque audiet quis in plateis vocem Esa. 42.
eius: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, sed in ve-
ritate proferet iudiciū. Fulgebit & non quassabitur, quoadusque ponat in terra iudicium,
& in nomine eius gentes credent. Item in psalmo XXI. Ego autem sum vermis, &
non homo, maledictum hominum & abiectio populi. Omnes qui videbant me, despicie-
bant me, & locuti sunt in labiis, & mouerunt caput. Sperauit in domino eripiat eum,
saluum faciat eum, quoniam vult eum. Item illic, Aruit velut testa fortitudo mea &
lingua mea adglutinata est faucibus meis. Item apud Zachariam, Et ostendit mihi zacha. 3.
dominus Iesum sacerdotem illum magnum, stantem ante faciem angeli domini, & dia-
bolus stabat ad dexteram eius aduersari ei. Et Iesus erat indutus vestimenta sordida, &
stabat ante faciem ipsius angeli, & respondit, & ait ad eos qui stabant ante faciem eius
dicens, Auferte vestimenta sordida ab eo, & induite eum poderem. et dixit ad eum, Ec-
ce abstuli iniquitates tuas: & imponite cidarim mundam super caput eius. Item Pau-
lus ad Philippenses, Qui in figura Dei constitutus, non rapinam arbitratus est esse se Philip. 2.
æqualem Deo, sed semetipsum inaniuit, formam serui accipiens in similitudinem homi-
num factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit se, factus obediens vsque ad mor-
tem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen,
quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, & terre-
strium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in glo-
ria Dei patris est.
XIIII. Quod ipse sit iustus, quem Iudæi occisuri essent, in Sapientia Sa-
lomonis, Circumueniamus iustum, quoniam insuauis est nobis, & contrarius est ope- Sap. 2.
ribus nostris, & exprobrat nobis peccata legis. Promittit scientiam Dei se habere, & fi-
lium Dei se nominat. Factus est nobis in traductione cogitationum nostrarum, grauis est
nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & mutatæ sunt viæ
illius: tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, & continet se à viis nostris, quasi ab im-
munditiis, & præfert nouissima iustorum, & gloriatur patrem se habere Deum. Videa-
mus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus quæ ventura sunt illi. Contumelia &
tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiā illius.
Morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excæcauit enim
illos malitia ipsorum, & nescierunt sacramenta Dei. Item apud Esaiam, Videte quo- Esa. 57.
modo iustus perit, & nemo intelligit: & viri iusti tolluntur, & nemo recognoscit. A fa-
cie iniustitiæ sublatus est iustus, & erit in pace sepultura eius. De hoc ipso ante præ-
dictum est in Exodo, Innocentem & iustum non occides. Item in euangelio, Iu- Exod 23.
das pœnitentia ductus, sacerdotibus & senioribus dixit, Peccaui tradens sanguinem Matth. 27.
iustum.

XV. Quod ipse dictus sit ouis & agnus, qui occidi haberet, & de sacramen-
Esa. 53. to passionis, apud Esaiam, *Sicut ouis ad victimam ductus est, & sicut agnus coram*
*tondente sine voce, sic non aperuit os suum: in humilitate iudicium eius sublatum est:*
*natiuitatem autem eius quis enarrabit? Quoniam auferetur à terra vita eius, à facino-*
*ribus populi mei adductus est ad mortem, & dabo malos pro sepultura eius, & diuites*
*pro morte eius, quia facinus non fecit, neque insidias ore suo: propterea ipse consequetur*
*multos, & fortium diuidet spolia, propterea quod tradita est ad mortem anima eius, &*
*inter facinorosos deputatus est. Et ipse peccata multorum pertulit, & propter facinora*
Hiere. 11. *illorum traditus est.* Item apud Hieremiam, *Domine significa mihi & cognoscam.*
*tunc vidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad victi-*
*mam: in me cogitauerunt cogitatum, dicentes, Venite mittamus lignum in panem eius,*
*& eradamus à terra vitam eius, & non erit in memoria nomen eius amplius.* In Exo-
Exod. 12. do Deus ad Moysen, *Accipient sibi singuli ouem per domos tribuum, ouem sine vi-*
*tio, perfectum, masculum: anniculus erit vobis. Ab agnis & ab hœdis accipietis, &*
*occident illum omne vulgus synagogæ filiorum Israel ad vesperam, & accipient de san-*
*guine, & ponent super duos postes, & super limen in domibus, in quibus edent eum*
*in ipsis, & edent carnes ipsa nocte, assatas igni, & azyma cum picridibus edent. Non*
*edetis de eis crudã, neque coctam in aqua, nisi assatam igni: caput cum pedibus & inte-*
*raneis, nihil derelinquetis ex his in mane, & os non confringetis ex eo. Quæ autem reli-*
*cta fuerint ab eo vsque in mane, igni crementur. Sic autem comedetis eum, Lumbi vestri*
*præcincti, & caligæ vestræ in pedibus vestris, & bacula vestra in manibus vestris, &*
Apocaly. 5. *edetis eum festinanter: pascha enim domini est.* Item in Apocalypsi, *Et vidi in medio*
*throni, & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem quasi occisum, ha-*
*bentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem*
*terram. Et venit, & accepit librum de dextera sedentis in throno. Et cum accepisset*
*librum, quatuor animalia, & viginti quatuor seniores prostrauerunt se ante agnum, ha-*
*bentes singuli aureas citharas & pateras aureas plenas odoramentis supplicationum, quæ*
*sunt orationes sanctorum, & cantauerunt nouum canticum dicentes, Dignus es accipe-*
*re librum & aperire signa eius, quoniam occisus es, & emisti nos Deo sanguine tuo, ex*
*omni tribu & lingua, & populo, & natione: & eos regnum Deo nostro, sacerdotésque*
Ioan. 1. *fecisti, & regnabunt super terram.* Item in euangelio, *Altera die vidit Iohannes Ie-*
*sum venientem ad se, & ait, Ecce agnus Dei qui aufert peccata mundi.*

Esa. 28. XVI. Quod idem & lapis dictus sit, apud Esaiam sic dicit dominus, *Ecce ego*
*immitto in fundamenta Sion lapidem preciosum, electum, summum, angularem, hono-*
Psal. 117. *ratum, & qui crediderit in eum, non confundetur.* Item in psalmo CXVII. *Lapidem*
*quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A domino factus est iste,*
*& est admirabilis in oculis nostris. Iste dies quem fecit dominus, exultemus & iocunde-*
*mur in eo. O domine salua igitur, O domine dirige igitur, benedictus qui venit in nomi-*
Zacha. 3. *ne domini.* Item apud Zachariam, *Ecce ego adduco puerum meum, oriens nomen est ei,*
*quoniam lapis quem dedi ante faciem Iesu, super ipsum lapidẽ vnum septem oculi sunt.*
Deuter. 27. Item in Deuteronomio, *Et scribes super lapidem omnem legem hanc manifeste ni-*
Iosue. 24. *mis.* Item apud Iesu Naue, *Et accepit lapidem magnum, & statuit eum illic contra*
*dominum, & ait Iesus ad populum, Ecce lapis iste erit vobis in testimonium, quia iste*
*audiuit omnia quæ dicta sunt à domino, quanta locutus est ad vos hodie: & erit ipse vo-*
Act. 4. *bis in testimonium in nouissimo dierum, quando recesseritis à Deo vestro.* Item in Acti-
bus Apostolorum Petrus, *Principes populi, & seniores Israel, ecce nos hodie inter-*
*rogamur à vobis super benefacto hominis infirmi, in quo iste saluatus est. Sit vobis omni-*
*bus notum, & omni populo Israel, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos cru-*
*cifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in illo iste in conspectu vestro sanus adstat,*
*in alio autem nullo. Hic est lapis qui contemptus est à vobis ædificantibus, qui factus*
*est in caput anguli. Non est enim nomen aliud sub cælo datum hominibus, in quo opor-*
Gen. 28. *tet saluari nos.* Hic est lapis in Genesi, quem posuit Iacob ad caput suum, quia
capute

caput viri Christus: & dormiens vidit scalam ad cælum pertingentem, in qua
constitutus erat dominus, & angeli ascendebant, & descendebant: quem la-
pidem consecrauit & vnxit, sacramento vnctionis, Christum significans. Hic
est lapis in Exodo, super quem sedit Moyses in cacumine collis, quando Ie- Exod. 17.
sus Naue contra Amalech dimicauit, & sacramento lapidis, & stabilitate ses-
sionis, Amalech superatus est ab Iesu, id est, diabolus à Christo victus est. Hic
est lapis magnus in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ primo, super quem posita est arca testamē- 1.Reg.4.
ti, quando eam ab Allophylis remissam & redditam in plaustro boues repor-
tauerunt. Item hic est lapis in Regnorum, quo Dauid frontem Goliæ percus- 1.Reg.17.
sit & occidit, significans diabolum & seruos eius inde prosterni, victa scilicet
ea capitis parte quam signatam non habent. quo signo nos & tuti semper su-
mus & viuimus. Hic est lapis, quem cum alienigenas Israel vicisse, statuit Sa-
muel, & adpellauit nomen eius Abennezer, id est, lapis auxiliator.

XVII. Quod deinde idem lapis mons fieret, & impleret totam terrā, apud
Danielem, *Et ecce imago nimis magna, & contemplatio eius imaginis metuenda &* Dan. 2.
*elata, stabat cōtra te, cuius caput fuit ex auro bono, pectus & brachia eius argentea, ven-*
*ter & fœmora ærea, pedes ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles, quoadusque abs-*
*cisus est lapis de monte sine manibus concidentium: & percußit imaginem super pedes*
*ferreos, & fictiles, & comminuit eos minutatim: & factum est simul ferrum & testa,*
*& æramentum, & argentum, & aurum: facta sunt minuta quasi palea, aut puluis in*
*area æstate: & ventilauit illa ventus, ita vt nihil remanserit ex illis, & lapis qui per-*
*cußit imaginem, factus est mons magnus, & impleuit totam terram.*

XVIII. Quod in nouissimis temporibus idem mons manifestaretur, super
quem gentes venirent, & in quem iusti quique ascenderent, apud Esaiam, *Et* Esaiæ. 2.
*erit in nouissimis temporibus manifestus mons domini, & domus domini super verticem*
*montiū, & exaltabitur super colles: & venient super illū omnes gentes, & ambulabunt*
*multi, & dicent, Venite ascendamus in montem domini, & in domum Dei Iacob, &*
*nunciabit nobis viam eius, & ambulabimus in illa. De Sion enim procedet lex, & ver-*
*bum domini ab Hierusalem, & iudicabit inter gentes, & redarguet populum multū, &*
*concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & iam non discent pugnare.*
Item in psalmo XXIII. *Quis ascendet in montē domini, aut quis stabit in loco sancto*
*eius? Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, & non*
*iurauit subdole proximo sibi: iste accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à*
*Deo salutari suo. Ista natiuitas quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.*

XVIIII. Quod ipse sit sponsus, ecclesiam habens sponsam, de qua filij
spiritaliter nascerentur, apud Ioel, *Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, &* Ioel. 2.
*indicite curationem: congregate populum, sanctificate ecclesiam, excipite maiores natu,*
*colligite paruulos lactantes, procedat sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo.*
Item apud Hieremiam, *Et auferam de ciuitatibus Iuda, & de quadriuiis Hierusa-* Hiere. 16.
*lem vocem lætantium, & vocem gaudentium, & vocem sponsi, & vocem sponsæ.* Item
in psalmo XVIII. *Et ipse velut sponsus egrediens de thalamo suo. Exultauit velut gi-* Psal. 18.
*gas ad currendam viam, à summo cæli profectio eius, & occursio eius vsque ad summum*
*eius, & non est qui lateat à calore eius.* Item in Apocalypsi, *Veni ostendā tibi nouam* Apocal. 21.
*nuptam, vxorem agni, & duxit me in spiritu in montem magnū, & ostendit mihi ciui-*
*tatem sanctam Hierusalem descendentem de cælo, à Deo habentem claritatē Dei.* Item
in euangelio ΚΑΤΑ Iohannē, *Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis, qui missi sunt ab* Ioan. 3.
*Hierosolymis ad me, Quoniam non sum Christus, sed quoniā missus sum ante ipsum. Qui*
*enim habet sponsam, sponsus est: amicus autē sponsi est, qui stat & audit eum, & gaudio*
*gaudet propter vocē sponsi.* Huius rei mysteriū ostensum est apud Iesu Naue, quā-
do iussus est excalciare se, quod scilicet sponsus non ipse esset. Erat enim in
lege, vt quisque nuptias recusaret, calciamentum deponeret, calciaretur ve-
ro ille qui sponsus futurus esset. *Et factū est cum esset Iesus in agro Iericho, circun-* Iosue. 5.

spexit oculis, & vidit hominem stantem ante faciem suam, & frameā tenentem in manu eius, & dixit, Noster es, an aduersariorum? Ille autem dixit, Ego sum dux virtutis domini, nunc adueni. Et Iesus cecidit in faciem ad terram, & ait illi, Domine quid imperas famulo tuo? & ait dux virtutis domini, Solue calciamentum de pedibus tuis: locus
Exod. 3. enim in quo stas, terra sancta est. Item in Exodo Moyses iubetur calciamentū deponere, quod nec ipse sponsus esset. Et adparuit ei angelus domini in flamma ignis de rubo, & vidit quoniam rubus arderet igni, rubus autē non cremabatur. Et dixit Moyses, Transiens videbo hoc grande visum, cur vtiq; non crematur rubus. Vt vidit autem, quoniam accedit videre, vocauit eū dominus Deus de rubo dicens, Moyses Moyses. Qui dixit, Quid est? & dixit, ne accesseris huc, nisi solueris calciamentū de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei, Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahā, deus
Ioan. 1. Isaac, Deus Iacob. Hoc autē manifestatū est in euangelio κατὰ Iohannē. Et respondit illis Iohānes, Ego quidem baptizo in aqua, in medio autem vestrū stat, quem vos nescitis: ipse est enim de quo dixi, Post me veniens homo ante me factus est, cuius nō sum
Lucæ 12. dignus corrigiam calciamenti soluere. Item κατὰ Lucam, Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando veniat à nuptiis, vt cum venerit & pulsauerit, aperiant illi. Felices serui illi, quos
Apoca. 19. adueniens dominus inuenerit vigilantes. Item in Apocalypsi, Regnauit dominus deus omnipotens, gaudeamus & exultemus, & demus ei gloriæ claritatem, quoniam venerunt nuptiæ agni, & vxor eius se præparauit.

Esa. 65. XX. Quod crucifixuri illum essent Iudæi, apud Esaiam, Expandi manus meas tota die ad plebem contradicentem, & contumacem mihi, qui ambulant vias non bo-
Hiere. 11. nas, sed post peccata sua. Item apud Hieremiam, Venite mittamus lignum in panem
Deuter. 28. eius, & eradamus à terra vitam eius. Item in Deuteronomio, Et erit pendens vita tua ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Item in psalmo
Psal. 21. XXI. Et foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & viderunt me. diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam sortem miserunt. Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum, in auxilium meum adtende. Libera à gladio animam meam, & de manu canis vnicam meam. Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam. Enarrabo nomen tuum
Psal. 118. fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Item in psalmo CXVIII. Confige clauis
Psal. 140. de metu tuo carnes meas. Item in psalmo CXL. Alleuatio manuum mearum sacrificium
Soph. 1. vespertinum. De quo sacrificio Sophonias dixit, Metuite à facie domini Dei, quoniam prope est dies eius, quia adparauit dominus sacrificium suum, sanctificauit electos
Zacha. 12. suos. Item apud Zachariam, Et intuebuntur in me, in quem transfixerunt. Item in
Psal. 77. psalmo LXXVII. Exclamaui ad te tota die, domine extendi ad te manus meas. Itē in
Numer. 23. Numeris, Non quasi homo Deus suspenditur, neque quasi filius hominis minas patitur.
Ioan. 3. Vnde in euangelio dominus dicit, Sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui crediderit in filium, habeat vitā æternam.

XXI. Quod in passione crucis, & signo virtus omnis sit & potestas, apud
Abac. 3. Abacuc, Texit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra, & splendor eius vt lux erit, cornua in manibus eius erunt. Et illic constabilita est virtus gloriæ eius, & constituit dilectionem validam. Ante faciem suam ibit verbum, & procedet in campos secundum
Esa. 9. gressus suos. Item apud Esaiam, Ecce natus est nobis puer, & datus est nobis filius, cuius imperium super humeros eius, & vocatum est nomen eius, Magnæ cogitationis nun-
Exod. 17. cius. Hoc signo crucis & Amalech victus est ab Iesu per Moysen. In Exodo, Dixit Moyses ad Iesum, Elige tibi viros, & exi, & constitue cum Amalech in crastinum: ecce ego stabo in cacumine collis, & virga Dei in manu mea. Et factum est cum leuabat manus Moyses, præualebat Israel. Vbi autem submiserat manus Moyses, inualescebat Amalech: sed manus Moysi erant graues, & accepto lapide subposuerunt sub eo, & sedebat super eum, & Aaron & Vr sustentabant manus eius hinc & inde: & factæ sunt manus Moysi stabiles, vsque in occasum solis, & fugauit Iesus Amalech, &

omnem

mn em populum eius. Et dixit dominus ad Moysen, scribe hoc, vt sit memoria, in libro, & da in aures Iesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub cælo.

XXII. Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus, qui in frontibus notētur, apud Ezechielē dicit dominus, Transi mediam Hierusalem, & notabis signū super Ezech. 9.
frontes virorum qui ingemunt & mœrent ob iniquitates quæ fiunt in medio eorum. Item illic, Vadite, & cedite, & nolite parcere oculis vestris, nolite misereri: seniores, & iuuenes, & virgines, & paruulos, & mulieres interficite, vt perdeleantur. Omnem autem super quem signum scriptum est, ne tetigeritis, & ab ipsis sanctis meis incipite. Item in Exodo Deus ad Moysen, Et erit is sanguis in signo vobis super domos, in quibus ibi Exod. 12.
eritis: & videbo sanguinem, & protegam vos, & non erit in vobis plaga deminutionis, cum percutiam terram AEgypti. Item in Apocalypsi, Et vidi agnum stantē in mon- Apoca. 21.
te Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia, & habebant nomen eius, & nomen patris eius scriptū in frontibus suis. Itē illic, Ego sum A, & Ω, primus & nouissimus, initium & finis. Felices eos qui faciunt præcepta eius, vt sit potestas eorū super lignum.

XXIII. Quod medio die in passione eius tenebrę futurę essent, apud Amos, Amos 8.
Et erit in illo die, dicit dominus occidet sol meridie, & obtenebrabitur dies lucis, & conuertam dies festos vestros in luctum, & omnia cantica vestra in lamentationem. Itē apud Hierem. Exterrita est quæ parit, & tedust anima eius. Subiit sol, & cū adhuc Hiere. 15.
medius dies esset, confusa est & maledicta: reliquos eorū in gladio dabo, in conspectu inimicorū suorum. Itē in euāgelio, A sexta autē hora tenebræ factæ sunt super totā terrā, Matth. 27.
vsque ad horam nonā. Item in psal. XXIX. Domine abstraxisti ab inferno animā meam.

XXIIII. Quod à morte non vinceretur, nec apud inferos remāsurus esset, in psalmo XV. Non derelinques animam meam apud inferos, neque dabis sanctū tuum videre corruptionē. Item in psalmo XXVIII. Domine imposuisti ab inferis animam meam. Itē in psalmo III. Ego dormiui, & somnū cœpi, & exsurrexi, quoniā dominus auxiliatus est mihi. Item ΚΑΤΑ Iohannē. Nemo aufert animā meā à me, sed ego à me pono eam, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. hoc enim mandatū accepi à patre meo.

XXV. Quod ab inferis tertio die resurgeret, apud Oseæ, Viuificabit nos post Oseæ 6.
biduum, die tertio resurgemus. Itē in Exodo, Et dixit dominus ad Moysen, Descēde, & Exod. 19.
testificare populo, & sanctifica illos hodie & cras, & lauent vestem suā, & sint parati in perendinum diem: die enim tertio descendet dominus in montē Sina. Itē in euāgelio, Lucæ 11.
Progenies nequam & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ, Quomodo enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus.

XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet à patre omnem potestatem, & potestas eius æterna sit, apud Danielem, Videbam in visu noctis, & ecce in nubi- Dan. 7.
bus cæli quasi filius hominis veniens venit vsque ad veterem dierum, & stetit in conspectu eius, & qui adsistebant obtulerunt ei, & data est ei potestas regia, & omnes reges terræ per genus, & omnis claritas seruiens ei, & potestas eius æterna, quæ non auferetur, & regnum eius non corrumpetur. Item apud Esaiam, Nunc exurgam, dicit do- Esa. 33.
minus, nunc clarificabor, nunc exaltabor, nunc videbitis, nunc intelligetis, nunc confundemini: vana erit fortitudo spiritus vestri, & vos ignis consumet. Item in psalmo CIX. Dixit dominus domino meo, sede ad dextram meam, quoadusque ponā inimicos tuos sup pedaneum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet dominus à Sion, & dominaberis in medio inimicorū tuorum. Item in Apocalypsi, Et conuersus respexi, vt viderem Apocal. 1.
vocem, quæ mecum loquebatur: & vidi septem candelabra aurea, & in medio candelabrorum similem filio hominis vestitum podere, & erat præcinctus supra mamillas zonam auream. Caput autem & capilli eius erant albi velut lana aut nix, & oculi eius velut flamma ignis, & pedes eius aurichalco similes, sicut de fornace ignis: & vox eius, vt sonus aquarum multarum: & habebat in dextera sua septem stellas, & ex ore eius gladius vtraque parte acutus exibat, & facies eius splendebat vt sol

*in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, & imposuit super me dexteram suam dicens, Noli timere, ego sum primus & nouissimus, & viuus qui fueram mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis &*
Matth. 28. *inferorum.* Item in euangelio dominus post resurrectionẽ discipulis dicit, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra: ite ergo, & docete omnes gentes, tingentes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos obseruare omnia quæcunque præcipio vobis.*

XXVII. Quod perueniri non possit ad Deum patrem, nisi per filium eius
Ioan. 14. Christum Iesum, in euangelio, *Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad pa-*
Matth. 13. *trem, nisi per me.* Item illic, *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur.* Item illic, *Multi prophetæ & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, &*
Ioan. 3. *audire quæ auditis, & non audierunt.* Item illic, *Qui credit in filium, habet vitã æternam. Qui dicto non audiens est in filium, non habet vitam, sed ira Dei manebit super*
Ephes. 2. *eum.* Item Paulus ad Ephesios, *Et cum venisset, adnunciauit vobis pacem qui longe, & pacem iis qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.*
Rom. 3. Item ad Romanos, *Omnes enim peccauerunt, & egent claritate Dei: iustificantur autem dono ipsius & gratia per redemptionem quæ est in Christo Iesu.* Item in episto-
1. Pet. 3. la Petri apostoli, *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos offerret Deo.* Item illic, *In hoc enim & mortuis prædicatum est, vt suscitentur.*
1. Ioan. 2. Item in epistola Iohannis, *Qui negat filium, neque patrẽ habet: qui confitetur filium, & filium & patrem habet.*

Malach. 4. XXVIII. Quod ipse iudex venturus sit, apud Malachiam, *Ecce dies domini venit ardens velut clibanus, eruntque omnes alienigenæ, & omnes iniqui stipula, & succendet illos aduenies dies, dicit dominus.* Item in psalmo quadragesimo nono, *Deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram. A solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit. Ignis ante eum ardebit, & in circuitu eius, procella nimia. Vocauit cælum sursum & terram, vt separaret populum suum. Colligite illi iustos eius, eos qui disponunt testamentum eius in sacrificiis: & adnunciabunt cæli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est.* Item apud Esa-
Esai. 42. iam, *Dominus Deus virtutum prodibit, & comminuet bellum. Excitabit certamen, & exclamabit super inimicos suos cum fortitudine. Tacui, nunquid semper tacebo?* Item in psalmo sexagesimoseptimo, *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eũ à facie eius. Sicut deficit fumus, deficiãt: sicut tabescit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Et iusti iocundentur, & exultent in conspectu dei, & lætentur in iocunditate. Cantate domino: psallite nomini eius: viam facite ei, qui ascendit in occasum: Deus nomen est illi. Turbabuntur à facie eius patris orphanorum & iudicis viduarum. Deus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit in domo vnanimes, producẽs vinctos in virtute, similiter eos qui in amaritudine prouocãt, qui habitant in monumentis. Deus cum prodires in conspectu populi tui, in transeundo in eremũ.* Item in psalmo LXXXI. *Exurge Deus & iudica terram, quoniam tu exterminabis in omnibus gentibus.*
Matth. 8. Item in euangelio ΚΑΤΑ Matthæum, *Quid nobis & tibi fili Dauid? Quid huc ve-*
Ioan. 5. *nisti ante tempus punire nos?* Item ΚΑΤΑ Iohannem, *Nihil pater iudicat, sed omne iudicium filio dedit, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: qui non ho-*
2. Cor. 5. *norificat filium, non honorificat patrem qui eum misit.* Item in epistola Pauli ad Corinthios secunda, *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque sui corporis propria secundum quæ egit, siue bona, siue mala.*

Zach. 9. XXIX. Quod ipse sit rex in æternum regnaturus, apud Zachariam, *Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi, iustus & saluans, mitis, sedens super asinum in-*
Esa. 33. *domitum.* Item apud Esaiam, *Quis nunciabit vobis, quia ignis ardet? quis nunciabit vobis locum illum æternum? Ambulans in iustitia, & manus abstinens à muneribus, grauans aures vt non audiat iudicium sanguinis, & comprimens oculos suos, ne videat iniustitiam: hic habitabit in alta spelunca petræ fortis. Panis illi dabitur, & aqua eius*

*eius fidelis: regem cum claritate videbitis.* item apud Malachiam, *Rex magnus sum* Malach. 1.
*ego, dicit dominus, & nomen meum inlustre est apud gentes.* Item in psalmo secundo,
*Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, adnuncians praeceptum eius.* Item in psalmo XXI. *Commemorabuntur & conuertentur ad dominum omnes termini terrae, & adorabunt in conspectu tuo omnes patriae gentium: quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.* Itē in psalmo XXIII. *Auferte portas principes vestras, & extollimini portae aeternales, & introibit rex gloriae. Quis est iste rex gloriae? Dominus fortis & potens, dominus fortis in praelio. Auferte portas principes vestras, & extollimini portae aeternales, & introibit rex claritatis. Quis est iste rex claritatis? Dominus virtutum ipse est rex claritatis.* Item in psalmo XLIIII. *Eructauit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scriptoris velociter scribentis, Decorus specie super filios hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in secula. Accingere ensem tuum ad faemur potentissime. Decori & speciei tuae & intende, & prospere dirige, & regna, propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam.* Item in psalmo V. *Rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo domine mane, exaudies vocem meam: mane adsistam tibi, & contemplabor te.* Item in psalmo XCVI. *Dominus regnabit, exultet terra, iocundentur insulae multae.* Item in psalmo XLIIII. *Adsistit regina ad dexteram tuam in veste inaurata. Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populi tui & domus patris tui. Quoniam desiderauit speciem tuam rex, quia ipse est dominus Deus tuus.* Item in psalmo LXXII. *Deus autem rex noster ante seculum operatus est salutem in medio terrae.* Item in euangelio ΚΑΤΑ Matthaeum, *Cum Iesus natus esset in Bethle-* Matth. 2.
*em Iudae in diebus Herodis regis: ecce magi ab oriente aduenerunt Hierosolymam dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in oriente, & venimus adorare eum.* Item ΚΑΤΑ Iohannem dixit Iesus, *Regnum meum non est de isto* Ioan. 18.
*seculō: si de isto seculo esset regnum meum, ministri mei turbarentur, ne traderer Iudaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit autem Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quoniam rex sum ego: Ego in hoc natus sum, & in hoc veni in seculum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est de veritate, audit meam vocem.*

XXX. Quod ipse sit & iudex & rex, in psalmo LXX. *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, iudicare populum tuum in iustitia.* Item in Apo- Apocal. 19.
calypsi, *Et vidi caelum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur, Fidelis & verus: aequum iustúmque iudicat & praeliatur. Oculi autem eius erunt tanquam flamma ignis, & super caput eius diademata multa: & portabat nomen scriptum, nemini alij nisi sibi notum. Et erat coopertus veste aspersa sanguine, & dicitur nomen eius, Verbum Dei: & exercitus qui sunt in caelo, sequebantur eum in equis albis, induti byssino albo, & mundo, & de ore eius exibat gladius vtrinque acutus, vt ex eo percuteret nationes, quas ipse pasturus est in virga ferrea: & ipse calcabit torcular vini irae Dei omnipotentis. habet etiam in veste & in faemore suo nomen scriptum, Rex regum & Dominus dominorum.* Item in euangelio, *Cum venerit filius hominis in clarita-* Matth. 25.
*te sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suae: & colligentur ante eum omnes gentes, & segregabit illos abinuicem, quemadmodum pastor segregat oues ab hoedis: & statuet oues ad dexteram suam, hoedos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis qui ad dexteram suam erunt, Venite benedicti patris mei, percipitè quod vobis paratum est regnum ab origine mundi: esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: hospes fui, & suscepistis me: nudus, & vestistis me: infirmatus fui, & visitastis me: in carcere fui, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus? sitientem, & potauimus? quando autem te vidimus hospitem, & suscepimus? nudum, & vestiuimus? quando autem te vidimus infirmari, & in carcere, & venimus ad te? Et respondens rex dicet eis, Amen dico vobis, quandiu fecistis vni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet iis qui ad sinistram suam erunt, Discedite à me maledicti, in ignem aeternum,*

*quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non potastis me: hospes fui, & non suscepistis me: nudus & non vestistis me: infirmus & in carcere, & non venistis ad me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Et respondebit illis, Amen dico vobis, quàm diu non fecistis vni ex minimis his, neque mihi fecistis: & abibunt isti in ambustionem æternam, iusti autem in vitam æternam.*

## CAECILII CYPRIANI, AD QVIRINVM LIBER TERTIVS.

CYPRIANI QVIRINO FILIO, SALVTEM.

PRO fide ac deuotione tua, quam domino Deo exhibes fili charissime, petisti, vt ad instruendum te, excerperem de scripturis sanctis quædam capitula, ad religiosam sectæ nostræ disciplinam pertinentia: lectionis diuinæ succinctam diligentiam quærens, vt animus Deo deditus, non longis aut multis librorum voluminibus fatigetur, sed eruditus breuiario præceptorum cælestium, habeat ad fouendam memoriam suam salubre & grande compendium. Et quia tibi plenum dilectionis obsequium debeo, feci quod petisti, vt laborem semel, ne tu semper laborares. Quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt à me quædam præcepta dominica & magisteria diuina, quæ esse facilia & vtilia legentibus possint, dum in breuiarium pauca digesta, & velociter perleguntur, & frequenter iterantur. Opto te fili charissime semper bene valere.



Accep

LXI. Poſsidendi concupiſcentiam & pecuniam non adpetendam.
LXII. Matrimonium cum gentilibus non iungendum.
LXIII. Graue delictum eſſe fornicationis.
LXIIII. Quæ ſint carnalia, quæ mortem pariant: & quæ ſpiritalia, quæ ad vitam ducant.
LXV. Omnia delicta in baptiſmo deponi.
LXVI. Diſciplinam Dei in eccleſiaſticis præceptis obſeruandam.
LXVII. Prædictum, quod diſciplinam ſanam aſpernaturi eſſent.
LXVIII. Recedendum ab eo qui inordinate & contra diſciplinam viuat.
LXIX. Non in ſapientia mũdi, nec in eloquentia eſſe regnum Dei, ſed in fide crucis, & virtute conuerſationis.
LXX. Parentibus obſequendum.
LXXI. Patres quoque aſperos circa filios eſſe non oportere.
LXXII. Seruos cũ crediderint, plus dominis carnalibus ſeruire debere.
LXXIII. Item dominos mitiores eſſe debere.
LXXIIII. Viduas probatas quaſque honorandas.
LXXV. Suorum & maximè fidelium curam plus vnumquenque habere debere.
LXXVI. Maiorem natu non temere accuſandum.
LXXVII. Peccantem publice obiurgandum.
LXXVIII. Cum hæreticis non loquendum.
LXXIX. Innocentiam fidenter petere, & impetrare.
LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, niſi Deus permiſerit.
LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam.
LXXXII. Non augurandum.
LXXXIII. Cirrum in capite non habendum.
LXXXIIII. Barbam non vellendam.
LXXXV. Surgendum, cum epiſcopus aut presbyter veniat.
LXXXVI. Schiſma non faciendum, etiam ſi in vna fide, & in eadem traditione permaneat qui recedit.
LXXXVII. Fideles ſimplices cum prudentia eſſe debere.
LXXXVIII. Fratrem non circunueniendum.
LXXXIX. Subito venire finem mundi.
XC. Vxorem à viro non recedere: aut ſi receſſerit innuptam manere.
XCI. Tantum vnumquenque tentari, quantum poteſt ſuſtinere.
XCII. Non quicquid licet, eſſe faciendum.
XCIII. Prædictum quod hæreſes futuræ eſſent.
XCIIII. Cum timore & honore euchariſtiam accipiendam.
XCV. Bonis conuiuendum, malos autem vitandos.
XCVI. Factis, non verbis operandum.
XCVII. Et ad fidem, & ad conſecutionem properandum.
XCVIII. Catechumenum peccare iam non debere.
XCIX. Iudicium ſecundum tempora futurum, vel æquitatis ante legem, vel legis poſt Moyſen.
C. Gratiam Dei gratuitam eſſe debere.
CI. Spiritum ſanctum in igne frequenter adparuiſſe.
CII. Correptionem bonos quoſque libenter audire debere.
CIII. A multiloquentia temperandum.
CIIII. Non mentiendum.
CV. Frequenter emendandos qui delinquunt in domeſtico miniſterio.
CVI. Iniuria accepta patientiã tenendam, & vltionẽ Deo relinquendam.
CVII. Non detrahendum.

Non eſſe

CVIII. Non esse proximo insidiandum.
CIX. Infirmos visitandos.
CX. Susurrones maledictos esse.
CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.
CXII. Grauius iudicari de his qui in seculo plus habuerint potestatis.
CXIII. Viduam & pupillos protegi oportere.
CXIIII. Dum in carne est quis, exomologesin facere debere.
CXV. Adulationem perniciosam esse.
CXVI. Plus ab eo diligi Deum, cui in baptismo plura peccata dimittũtur.
CXVII. Fortem congressionem esse aduersus diabolum, & ideo fortiter nos stare debere, vt possimus vincere.
CXVIII. De antichristo quod in homine veniat.
CXVIIII. Graue fuisse iugum legis, quod à nobis abiectum est: & leue esse iugum domini, quod à nobis susceptum est.
CXX. Orationi insistendum.

I. De bono operis & misericordiæ apud Esaiam, *Exclama,* inquit, *in fortitu-* Esa. 58.
*dine, & noli parcere: sicut tuba exalta vocem tuam, adnuncia plebi meæ peccata ipsorum,*
*& domui Iacob facinora eorum. Me de die in diem quærunt, & cognoscere vias meas*
*concupiscunt, quasi plebs quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei non deseruerit. Postulant*
*me nunc iudicium iustum, & adpropinquare Deo concupiscunt, dicentes, Quid quia ieiu-*
*nauimus & non vidisti? humiliauimus animas nostras, & non cognouisti? In diebus enim*
*ieiunij inueniuntur voluntates vestræ: aut enim subiectos vobis subpungitis, aut ad iudi-*
*cia & lites ieiunatis, aut proximos pugnis cæditis, vt quid mihi ieiunatis? vt hodie audia-*
*tur vox vestra in clamore? Non hoc ieiunium quod ego elegi, nisi humiliet homo ani-*
*mam suam. Nam etsi contorseris quasi circulum collum tuum, & saccum & cinerem sub-*
*straueris, nec sic vocabitur ieiunium acceptum. Non tale ieiunium elegi, dicit dominus:*
*sed solue omnem nodum iniustitiæ, resolue suffocationes impotentium commerciorum,*
*dimitte quassatos in requiem & omnem consignationem iniustam dissipa. Frange esu-*
*rienti panem tuum, & egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti,*
*& domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, &*
*vestimenta tua cito orientur. Et præibit ante te iustitia, & claritas Dei circundabit te.*
*Tunc exclamabis, & Deus exaudiet te: dum adhuc loqueris dicet, Ecce adsum.* De hoc
ipso apud Iob, *Conseruaui egenum de manu potentis, & pupillo, cui non erat adiutor,* Iob. 26.
*auxiliatus sum. Os viduæ benedixit me, cum essem oculus cæcorum, pes quoque claudorum*
*ego essem, & inualidorum pater.* De hoc ipso apud Thobiam, *Et dixi Thobiæ filio* Thob. 2.
*meo, Vade & adduc quemcunque pauperem inueneris ex fratribus nostris, qui tamen in*
*mente habeat Deum ex toto corde suo, hunc adduc & manducabit pariter mecum pran-*
*dium hoc. Ecce sustineo te fili donec venias.* item illic, *Omnibus diebus vitæ tuæ fili,* Thob. 4.
*Deum in mente habe, & noli præterire præcepta eius. Iustitiam fac omnibus diebus vitæ*
*tuæ, & noli ambulare viam iniquitatis, quoniam agente te ex veritate, erit respectus ope-*
*rum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vl-*
*lo paupere: ita fiet vt nec à te auertatur facies Dei. Quomodo habueris fili, sic fac.*
*Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam: si exiguum habueris, ex*
*hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris, cum facis eleemosynam: præmium bonum*
*repones tibi in diem necessitatis: quoniam eleemosyna à morte liberat, & non patitur*
*ire in tenebras. Munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo*
*Deo.* De hoc ipso apud Salomonem in parœmiis, *Qui pauperem miseretur, Deo* Prouer. 19.
*fœnerat.* item illic, *Qui dat pauperibus, nunquam indigebit: qui autem auertit ocu-* 25.
*lum suum, in multa penuria erit.* item illic, *Eleemosynis & fide peccata purgantur.* 23.
item illic, *Si esurierit inimicus tuus, pasces eum, si sitierit potabis eum: hoc enim fa-* Eccles. 3.
*ciens, carbones viuos superfundes in caput eius.* item illic, *Sicut aqua extinguit ignem,* Prouer. 3.

Prouer.3. sic & eleemosyna extinguit peccatum. Apud eundem in Parœmiis, Ne dixeris, abi & reuertere, cras ego dabo, cum possis continuo benefacere: non enim scis quid contin-
20. gat sequenti die. item illic, Qui obturat aures suas ne audiat imbecillum, & ipse inuocabit Deum, & non erit qui exaudiat. item illic, Qui conuersatur sine vituperatione in iu-
Eccl.14. stitia, beatos filios relinquit. apud eundem in Ecclesiastico, Fili si habes, bene fac tecum, & Deo dignas oblationes offer: memorare quoniam mors non tardat. item illic,
29. Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. De hoc ipso in psalmo XXXVI. misericordiam & posteris prodesse, Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Tota die miseretur & commodat, & semen eius in benedictione est. De hoc ipso in psalmo XL. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit illum Deus. item in psalmo CXI. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. De hoc
Oseæ.6. ipso apud Oseæ, Misericordiam volo magis quam sacrificium, & agnitionem Dei
Matth.5. plusquam holocaustomata. De hoc ipso in euangelio KATA Matthæum, Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur. item illic, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. item illic, Thesaurizate vobis thesauros in cælo, vbi neque tinea, neque comestura exterminat, & vbi fures non effodiunt, &
Matth.13. furantur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit & cor tuum. item illic, Simile est regnum cælorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas: vbi autem inuenerit preciosam margaritam, abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit illam. Etiam mo-
Ibidem 10. dicum opus prodesse, item illic, Et qui potauerit vnum ex minimis istis calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli: amen dico vobis, non peribit merces eius. Nemini negandam
Lucæ 6. esse eleemosynam, item illic, Omni poscenti te da, & ab eo qui voluerit mutuari, ne
Matth. 19. auersatus fueris. item illic, Si vis ad vitam venire, serua mandata. dicit ille, Quæ? & dicit Iesus, Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices: honora patrem & matrem, & diliges proximum tibi tanquam te. Dicit illi iuuenis, Omnia ista obseruaui, quid adhuc mihi deest? Dicit illi Iesus, Si vis perfectus esse, vade & vende bona tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni sequere me. item illic, Cum venerit filius hominis in claritate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suæ, & colligentur ante eum omnes gentes. Et segregabit illos ab inuicem, quemadmodum pastor segregat oues ab hædis. Et statuet oues ad dexteram suam, hædos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis, qui ad dexteram suam sunt, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: hospes fui, & adduxistis me. nudus, & vestistis me: infirmatus sum, & visitastis me: in carcere fui, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, & pauimus? sitientem, & potauimus? quando te vidimus hospitem & adduximus, nudum & vestiuimus? Quando autem te vidimus infirmum, & in carcere, & venimus ad te? respondens rex dicet, Amen dico vobis, quàm diu fecistis vni horum ex fratribus meis minimis, & mihi fecistis. Tunc dicet illis qui à sinistris eius sunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non potastis me: hospes fui, & non adduxistis me: nudus fui, & non vestistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me. Tunc respondebunt & ipsi dicentes, Domine quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Et respondebit illis, Amen dico vobis, quàm diu non fecistis vni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem æternam: iusti autem in vitam æternam. De hoc ipso in euan-
Lucæ 11. & 12. gelio KATA Lucam, Res vestras vendite, & date eleemosynam. item illic, Qui fecit quod est intus, fecit quod & foris est. Veruntamen date eleemosynam, & ecce
Ibidem 19. vobis omnia sunt munda. item illic, Ecce dimidium ex substantia mea do egenis, & si cui quid defraudaui, quadruplum reddo. Dixit autem Iesus, Quia salus hodie domui huic facta est: quoniam & ipse filius est Abrahæ. De hoc ipso ad Corinthios secunda,

da, Vestræ abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ 2.Cor. 8.
sit supplementum, vt sit æqualitas sicut scriptum est, Qui multum habuit, non abun- Exod.16.
dauit, & qui modicum, non indiguit. item illic, Qui parce seminat, parce & metet. 2.Cor. 9.
qui seminat in benedictionem, de benedictione & metet. Vnusquisque autem sicut cor-
de proposuit, non quasi ex tristitia, vel ex necessitate. hilarem enim datorem diligit Deus.
item illic, Sicut scriptum est, Distribuit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in æter- Ibidem.
num. item illic, Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad edendum præ-
stabit. & multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ,
vt in omnibus locupletemini. item illic, Administratio huius officij non tantum sup-
plet ea quæ sanctis desunt, sed & abundat per multam gratiarum actionem in Deum.
De hoc ipso in epistola Iohannis, Qui habuerit substantiam mundi, & viderit 1.Ioan. 3.
fratrem suum desiderantem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei ma-
net in illo? De hoc ipso in euangelio ΚΑΤΑ Lucam, Cum facis prandium aut Lucæ 14.
cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque vicinos, neque diuites, ne forte
& illi reinuitent te, & fiat retributio tibi. Sed cum facis epulum, voca pauperes, debiles,
cæcos & claudos, & beatus eris, quoniam non habent retribuere tibi. Retribuetur au-
tem tibi in resurrectione iustorum.

II. In opere & eleemosynis, etiam si per mediocritatem minus fiat, ipsam
voluntatem satis esse, in epistola Pauli ad Corinthios secunda, Si voluntas 2.Cor. 8.
prompta est, secundum quodcunque habuerit, acceptabile est, non secundum quod non ha-
buerit: neque vt aliis refrigerium, vobis autem pressura sit.

III. Agapen & dilectionem fraternam religiose & firmiter exercendam,
apud Malachiam, Nonne Deus vnus condidit nos? nonne pater est vnus omnium no- Malach.2.
strum? Quid vtique dereliquistis vnusquisque fratrem suum? De hoc ipso ΚΑΤΑ Io-
hannem, Pacem remitto vobis, pacem meam do vobis. item illic, Hoc est mandatum Ioan.14. 15.
meum vt diligatis inuicem, quemadmodum dilexi vos. Maiorem hac charitatem nemo
habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis. item illic, Felices pacifici, quo-
niam ipsi filij Dei vocabuntur. item illic, Amen dico vobis, quoniam si duobus ex
vobis conuenerit in terra, de omni re quamcunque petieritis, continget vobis a patre meo
qui in cælis est. Vbicunque enim duo fuerint aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis
sum. De hoc ipso ad Corinthios prima, Et ego quidem fratres non potui vobis 1. Corin.3.
loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: quasi infantibus in Christo lac vobis po-
tum dedi, non escam. Dum enim adhuc pusilli eratis, non poteratis, sed neque nunc po-
testis. adhuc enim estis carnales. Vbi enim in vobis æmulatio & contentio & dissen-
siones, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? item illic, Et si ha- 1.Cor.13.
buero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.
Et si in cibos distribuero omnia mea, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem
autem non habeam, nihil proficio. Charitas magnanima est, charitas benigna est, cha-
ritas non æmulatur, charitas non agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat
malum, non gaudet super iniustitia, conlætatur autem in veritate. Omnia tegit, omnia
credit, omnia sperat, omnia sustinet. charitas nunquam excidit. De hoc ipso ad Ga-
latas, Diliges proximum tibi tanquam te: si autem mordetis, & incusatis inuicem, vi- Galat.5
dete ne consumamini ab inuicem. De hoc ipso in epistola Iohannis, In hoc adparent 1.Ioan.3.
filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, non est de Deo: & qui non diligit fratrem
suum. item illic, Qui enim fratrem suum odit, homicida est: & scitis quia omnis ho-
micida non habet in se vitam æternam in se manentem. item illic, Si quis dixerit, quo- 1.Ioan. 4
niam diligit Deum, & fratrem suum odit, mendax est. qui enim non diligit fratrem
suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? De hoc ipso in
Actibus Apostolorum, Turbæ autem eorum qui crediderant, anima ac mente vna Act. 4.
agebant, nec fuit inter illos discrimen vllum: nec quicquam suum iudicabant ex bonis
quæ eis erant, sed fuerunt illis omnia communia. De hoc ipso in euangelio ΚΑΤΑ
Matthæum, Si obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordatus fueris, quia frater Matth. 5.

*tuus habet aliquid aduersum te, relinque illic munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum ante altare.* Item in episto-
1.Ioan. 4. la Iohannis, *Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* item illic, *Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, mendax est, & in tenebris ambulat vsque adhuc.*

IIII. In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit: in euangelio κατα
Ioan. 19. Iohannem, *Nemo potest quicquam accipere, nisi datum illi fuerit de cælo.* item in epi-
1.Cor. 4. stola Pauli ad Corinthios prima, *Quid enim habes quod non accepisti? si autem ac-*
1.Reg. 2. *cepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* item in βασιλειων libro primo, *Nolite gloriari neque loquamini elata: non procedat magniloquentia ex ore vestro, quia Deus scientiarum dominus.* item illic, *Inualidus factus est arcus potentium, & infirmi accin-*
2.Macca. 9. *cti sunt virtute.* De hoc ipso in Maccabæis, *Iustum est subditum Deo esse, & mortalem non paria Deo sentire.* item illic, *Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius in stercora erit & in vermes. Hodie extolletur, & cras non inuenietur, quoniam conuersus est in terram suam, & cogitatio eius periit.*

Esaiæ 66. V. Humilitatem & quietem in omnibus tenendam, apud Esaiam, *Sic dicit dominus Deus, Cælum mihi thronus, & terra scabellum pedum meorum. Quam mihi ædem ædificabitis, aut quis locus ad requiem mihi? omnia enim ista fecit manus mea, & sunt mea omnia ista. Et super quem aspiciam alium, nisi super humilem & quietum, & trementem*
Matth. 5. *sermones meos?* De hoc ipso in euangelio κατα Matthæum, *Felices mites, quo-*
Lucæ 9. *niam ipsi hæreditabunt terram.* De hoc ipso κατα Lucam, *Qui minimus erit in omnibus vobis, hic erit magnus.* item illic, *Qui se extollit, humiliabitur, & qui se humi-*
Rom. 11. *liauerit, exaltabitur.* De hoc ipso ad Romanos, *Noli altum sapere, sed time. si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* De hoc ipso in psalmo
Ibidem 13. tricesimo tertio, *Et humiles spiritu saluabit.* Item ad Romanos, *Reddite ergo omnibus quæ debentur: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.* item
Matth. 23. in euangelio κατα Matthæum, *Diligunt primum recumbendi locum in cœnis, & primam sessionem in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem ne vocaueritis Rabbi. Vnus est enim vester magister.* item in euangelio
Ioan. 13. κατα Iohannem, *Non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui se misit. Hæc scientes beati eritis, si ea feceritis.* item in psalmo LXXXI. *Humilem & pauperem iustificate.*

VI. Bonos quosque & iustos plus laborare, & tolerare debere, quia pro-
Eccl. 27. bantur, apud Salomonem, *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Item in psalmo quinquagesimo, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* item in psalmo tricesimo tertio, *Proximus est dominus contritis corde, & humiles spiritu saluabit.* item illic, *Multæ*
Iob. 1. *pressuræ iustorum, & ex omnibus illis liberabit illos dominus.* De hoc ipso apud Iob, *Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus etiam ego ibo sub terram: dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. In his omnibus quæ contigerunt ei, nihil peccauit Iob labiis suis in conspectu domini.* De hoc
Matth. 5. ipso in euangelio κατα Matthæum, *Beati plangentes, quoniam ipsi consolabun-*
Ioan. 16. *tur.* item κατα Iohannem, *Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, in seculo autem pressuram habebitis: sed confidite, quoniam ego vici mundum.* De hoc ipso
2.Cor. 12. ad Corinthios secunda, *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet, vt non extollar. Propter quod ter dominum rogaui, vt discederet à me. & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitate perficitur.* De hoc ipso
Rom. 5. ad Romanos, *Gloriamur in spe claritatis Dei: non solum autem, sed & gloriamur in pressuris, scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem. Spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.* De hoc ipso κατα Matthæum,

*Quam*

*Quàm lata & spaciosa est via quæ ducit ad interitum, & multi sunt qui introeunt per eam.* Matth. 7.
*Quàm arta & angusta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui eam inueniunt.* De
hoc ipso in Thobia, *Vbi sunt iustitiæ tuæ? ecce quæ pateris.* item in Sapientia Sa- Thob 2.
lomonis, *In locis impiorum gemunt iusti: in illorum autem perditionem abundabunt iusti.* Eccl. 3.

VII. Non contristandum spiritum sanctum, quem accepimus, ad Ephe-
sios, *Nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis, in die redemptionis. Om-* Ephes. 4.
*nis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia auferantur à vobis.*

VIII. Iracundiam vincendam esse, ne cogat delinquere, apud Salo-
monem in parœmiis, *Melior est vir patiens forti. qui enim iracundiam continet,* Prouer. 16.
*melior est, quàm qui vrbem capit.* item illic, *Imprudens in eadem die nunciat iram suam,* Prouer. 12.
*abscondit autem inhonorationem suam astutus.* De hoc ipso ad Ephesios, *Irascimi-* Ephes. 4.
*ni & nolite peccare: sol non occidat super iracundiam vestram.* item in euangelio
ΚΑΤΑ Matthæum, *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occi-* Matth. 5.
*derit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine cau-*
*sa, reus erit iudicio.*

VIIII. Inuicem se fratres sustinere debere, ad Galatas, *In contemplatione* Galat. 6.
*habentes vnusquisque, ne & vos tentemini. Alterutrum onera sustinete, & sic adimple-*
*bitis legem Christi.*

X. In Deum solum fidendum esse, & in ipso gloriandum, apud Hieremiam,
*Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque glorietur fortis in fortitudine sua, neq; glorie-* Hiere. 9.
*tur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & nosse quoniam ego*
*sum dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam super terram, quoniam*
*in his est voluntas mea, dicit dominus.* De hoc ipso in psalmo quinquagesimo
quinto, *In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.* item illic, *Non nisi Deo*
*soli subiecta est anima mea.* item in psalmo centesimo decimoseptimo, *Non me-*
*tuam quid faciat mihi homo, dominus mihi auxiliator est.* item illic, *Bonum est confide-*
*re in dominum, quàm confidere in hominem. Bonum est sperare in domino, quàm sperare*
*in principibus.* De hoc ipso apud Danielem, *Responderunt autem Sidrac, Misac,* Dan. 3.
*& Abdenago, & dixerunt, Nabuchodonosor regi, Rex non opus est nobis de hoc sermone*
*respondere tibi. est enim Deus cui nos seruimus, potens eripere nos de camino ignis arden-*
*tis, & de manibus tuis rex, liberabit nos. Etsi non, notum tibi sit rex, quia diis tuis non de-*
*seruimus, & imaginem auream quam statuisti, non adoramus.* item apud Hieremiam,
*Maledictus homo qui spem habet in hominem, & benedictus homo, qui fidit in domino,* Hiere. 17.
*& erit in Deum spes eius.* De hoc ipso in Deuteronomio, *Dominum Deum tuum* Deut. 6.
*adorabis, & illi soli seruies.* De hoc ipso ad Romanos, *Et coluerunt & seruierunt* Rom. 1.
*creaturæ, relicto creatore: propter quod & tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.*
De hoc ipso apud Iohannem, *Maior est qui in vobis est, quàm qui in hoc mundo.*

XI. Eum qui fidem adsecutus est, exposito priore homine, cælestia tantum
& spiritalia cogitare debere, nec adtendere ad seculum, cui iam renuncia-
uit, apud Esaiam, *Quærite dominum, & cum inueneritis, inuocate eum. Cum autem* Esa. 55.
*adpropinquauerit vobis, derelinquat impius vias suas, & vir facinorosus cogitationes suas,*
*& conuertatur ad dominum, & misericordiam consequetur, quia in multum remittet pec-*
*cata vestra.* De hoc ipso apud Salomonem, *Vidi vniuersa opera quæ facta sunt* Eccless. 2.
*sub sole, & ecce omnia vanitas.* De hoc ipso in Exodo, *Sic autem comedetis il-* Exod. 12.
*lum. lumbi vestri præcincti, & calciamenta vestra in pedibus vestris, & baculi vestri in*
*manibus vestris, & edetis eum festinanter: pascha domini est.* De hoc ipso in euan-
gelio ΚΑΤΑ Matthæum, *Nolite cogitare dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus, aut* Matth. 6.
*quid vestiemur? hæc enim nationes inquirunt. scit autem pater vester, quia horum om-*
*nium indigetis. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & omnia ista adponen-*
*tur vobis.* item illic, *Nolite cogitare in crastinum. crastinus enim dies ipse cogitabit sibi.*
*sufficit diei malitia sua.* item illic, *Nemo retro adtendens & superponens manum*
*suam super aratrum, aptus est regno Dei.* item illic, *Aspicite volatilia cæli, quoniam*

*non seminant, neque metunt, neque colligunt in horrea, & pater vester cælestis alit illa.*
Lucæ 12. *Non vos pluris illis estis?* De hoc ipso KATA Lucam, *Sint lumbi vestri accincti, &*
*lucernæ ardentes. Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando ve-*
*niat à nuptiis, vt cum venerit, & pulsauerit, aperiant illi. Felices serui illi, quos adueniens*
Matth. 8. *dominus, inuenerit vigilantes.* De hoc ipso KATA Matthæum, *Vulpes cubilia ha-*
*bent, & volucres cæli diuersoria: filius autem hominis non habet vbi caput inclinet.*
item illic, *Qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non potest meus discipulus esse.*
1. Cor. 6. De hoc ipso ad Corinthios prima, *Non estis vestri: empti enim estis precio ma-*
*gno, clarificate, & portate Deum in corpore vestro.* item illic, *Tempus collectum:*
*superest ergo vt & qui habent vxores, quasi non habentes sint: & qui flent, quasi non flen-*
*tes: & qui gaudent, quasi non gaudentes: & qui emunt, quasi non ementes: & qui*
*possident, quasi non possidentes: & qui hoc mundo vtuntur, quasi non vtantur. Præterit*
Ibidem 15. *enim figura huius mundi.* item illic, *Primus homo de terræ limo, secundus homo de*
*cælo. Qualis ille è limo, tales & qui e limo: & qualis cælestis, tales & cælestes. Quomo-*
*do portauimus imaginem eius qui de limo est, portemus & imaginem eius qui de cælo*
Philip. 3. *est.* De hoc ipso ad Philippenses, *Omnes quæ sua sunt quærunt, & non quæ sunt*
*Christi, quorum finis est interitus, quorum venter deus est, & gloria in confusionem*
*eorum qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cælis est, vnde & saluatorem*
*expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis*
Gala. 6. *nostræ, conformatum corpori claritatis suæ.* De hoc ipso ad Galatas, *Mihi autem*
*absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus cruci-*
2. Timo. 2. *fixus est, & ego mundo.* De hoc ipso ad Timotheum, *Nemo militans Deo, obli-*
*gat se molestiis secularibus, vt possit placere ei cui se probauit. Sed & si certauerit*
Colos. 2. *quis, non coronabitur, nisi legitime pugnauerit.* De hoc ipso ad Colossenses, *Si*
*mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viuentes in mundo vana se-*
*ctamini?* item de hoc ipso, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi*
*Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ terrena sunt. mor-*
*tui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus*
*adparuerit vita vestra, tunc & vos cum eo adparebitis in gloria.* De hoc ipso ad Ephe-
Ephes. 4. sios, *Exponite prioris conuersationis veterem hominem, qui corrumpitur secundum con-*
*cupiscentias deceptionis. Innouamini autem spiritu sensus vestri, & induite nouum ho-*
*minem, qui secundum Deum constitutus est in iustitia, & sanctitate & veritate.* De
1. Pet. 2. hoc ipso in epistola Petri, *Quasi hospites & peregrini abstinete vos à carnalibus*
*desideriis, quæ militant aduersus animam, conuersationem autem habentes inter gentes*
*bonam: vt dum vniuersi detrectant de vobis, quasi de malignis, bona opera vestra aspi-*
1. Ioan. 2. *cientes magnificent Deum.* De hoc ipso in epistola Iohannis, *Qui dicit se in*
*Christo manere, debet quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare.* item illic, *No-*
*lite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est*
*charitas patris in illo. Quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, &*
*concupiscentia oculorum, & ambitio seculi quæ non est à patre, sed ex concupiscentia*
*seculi: & mundus transibit & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei*
*patris, manet in æternum, quomodo & Deus manet in æternum.* item in epistola Pau-
1. Cor. 5. li ad Corinthios prima, *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut*
*estis azymi. Nam & pascha nostrum immolatus est Christus: itaque festa celebremus,*
*non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis since-*
*ritatis & veritatis.*

Eccl. 23. XII. Non iurandum, apud Salomonem, *Vir multum iurans replebitur iniqui-*
*tate, & non discedet à domo eius plaga: & si vane iurauerit, non iustificabitur.* De
Matth. 5. hoc ipso KATA Matthæum, *Dico vobis non iurare in totum. Sit autem sermo ve-*
Exod. 20. *ster, Est est, Non non.* De hoc ipso in Exodo, *Non accipies nomen domini Dei tui*
*in vanum.*

Ibidem 22. XIII. Non maledicendum, in Exodo, *Non maledices, neque principi populi tui*
*detraxe-*

*detraxeris.* Item in psalmo tricesimotertio, *Quis est homo qui vult vitam, & cu-*
*pit videre dies bonos? Contine linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.*
De hoc ipso in Leuitico, *Et locutus est dominus ad Moysen, dicens, Produc eum* Leuit. 24.
*foras, qui maledixerit, extra castra, & imponent omnes qui audierint manus suas*
*super caput eius, & lapidabit eum omnis synagoga filiorum Israel.* De hoc ipso in
epistola Pauli ad Ephesios, *Omnis sermo malus de ore vestro non prodeat, sed bo-* Ephes. 4.
*nus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* De hoc ipso Paulus ad Ro-
manos, *Benedicentes, & non maledicentes.* De hoc ipso in euangelio ΚΑΤΑ Mat- Rom. 12.
thæum, *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit in gehennam ignis.* De hoc ipso ΚΑΤΑ Matt. 5. & 12
eundem Matthæum, *Dico autem vobis, quia omne verbum ociosum, quod locuti fue-*
*rint homines, reddent pro eo rationem in die iudicij. De sermonibus enim tuis iustificabe-*
*ris, & de sermonibus tuis condemnaberis.*

XIIII. Nunquam musitandum, sed circa omnia quæ accidunt, benedi-
cendum Deum, apud Iob, *Dic verbum aliquod in Deum & morere. At ille intuitus* Iob. 2.
*eam dixit, Tanquam vna ex ineptis mulieribus locuta es: si bona excepimus de manu do-*
*mini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus quæ acciderunt ei, nihil peccauit Iob*
*labiis suis in conspectu domini.* item illic, *Animaduertisti ad puerum meum Iob? non*
*enim similis est illi quisquam in terris, homo sine querela, verus, Dei cultor, abstinens se*
*ab omni malo.* De hoc ipso in psalmo tricesimotertio, *Benedicam dominum in*
*omni tempore, semper laus eius in ore meo.* De hoc ipso in Numeris, *Desinat mur-* Numer. 17.
*muratio eorum à me, & non morientur.* De hoc ipso in Actibus Apostolorum,
*Circa autem mediam noctem Paulus & Silas orantes, gratias agebant Deo, audiebant* Act. 16.
*autem eos vincti.* Item in epistola Pauli ad Philippenses, *Omnia autem pro dilectio-* Philip. 2.
*ne facite, sine murmurationibus & reputationibus, vt sitis sine querela, & immacu-*
*lati filij Dei.*

XV. Ad hoc tentari homines à Deo, vt probentur, in Genesi, *Et tentauit* Gen. 22.
*Deus Abraham, & dixit ad illum, Accipe filium tuum vnicum quem diligis Isaac, & va-*
*de in terram illam & impones illum ibi in holocaustum hostiam, in vno ex montibus, de quo*
*dixero tibi.* De hoc ipso in Deuteronomio, *Tentat dominus Deus vester vos, vt* Deuter. 13.
*sciat, si diligitis dominum Deum vestrum ex toto corde vestro, & ex tota anima vestra.*
De hoc ipso in Sapientia Salomonis, *Et si corā hominibus tormenta passi sunt, spes* Sapien. 3.
*eorum immortalitate plena est, & in paucis vexati, in multis bene disponētur, quoniam Deus*
*tentauit illos, & inuenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi*
*hostiæ holocaustum accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. Iudicabunt nationes, et*
*dominabuntur populis, & regnabit dominus eorū in perpetuum.* De hoc ipso in Macca-
bæis, *Abraham nonne & in tentatione inuentus est fidelis, & deputatū est ei ad iustitiam?* 1. Macca. 2.

XVI. De bono martyrij, in Prouerbiis Salomonis, *Liberat de malis ani-* Prouer. 14.
*mam martyr fidelis.* Item illic, *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus* Sap. 5.
*eos qui se angustiauerint, & qui labores eorum diripuerunt. Videntes turbabuntur*
*timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes inter se, pœ-*
*nitentiam habentes, & per angustiam spiritus gementes, Hi sunt quos aliquando ha-*
*buimus in derisum & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æsti-*
*mabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter*
*filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Ergo errauimus à via veritatis, & iusti-*
*tiæ lumen non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis,*
*& perditionis, & ambulauimus solitudines difficiles: viam autem domini ignoraui-*
*mus. Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum iactatio contulit nobis? transie-*
*runt omnia illa sicut vmbra.* De hoc ipso in psalmo centesimo decimoquin-
to, *Preciosa est in conspectu domini mors iustorum eius.* Item in psalmo centesimo Psal. 115.
vigesimoquinto, *Qui seminant in lachrimis, in exultatione metent. Et ambulantes*
*ambulabant, & plorabant mittentes semina sua: venientes autem venient, in exulta-* Psal. 125.
*tione tollentes gremia sua.* De hoc ipso in euangelio ΚΑΤΑ Iohannem, *Qui* Ioan. 12.

amat animam suam, perdet illam, & qui odit animam suam in isto seculo, in vitam
Matth.10. æternam inueniet illam. item illic, Cum autem tradiderint vos, nolite cogitare quid
loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in
Ioan.16. vobis. item illic, Veniet hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se
Deo facere. Sed & hoc facient, quoniam non cognouerunt patrem, neque me. De hoc
Matth. 5. ipso ΚΑΤΑ Matthæum, Beati qui persecutionem passi fuerint propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. item illic, Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loqui-
Matth.10. tur in vobis. Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. item illic, Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, & ego confitebor illum coram patre meo, qui in cælis est. Qui autem me negauerit coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui in cælis est. Qui autem sustinuerit vsque in finem, hic sal-
Lucæ 6. uus erit. De hoc ipso ΚΑΤΑ Lucam, Beati eritis cum oderint vos homines, & separauerint vos, & expulerint, & maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cæ-
Ibidem 18. lis. item illic, Amen dico vobis, nemo est qui relinquat domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat septies tantum in isto
Apoca.6. tempore, in seculo autem futuro vitam æternam. De hoc ipso in Apocalypsi, Et cum aperuisset quintum sigillum, vidi sub ara animas occisorum propter verbum Dei, & martyrium suum, & clamauerunt magna voce dicentes, Quousque domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? Et datæ sunt eis singulis stolæ albæ, & dictum est eis vt requiescerent adhuc breui tempore, donec impleatur numerus conseruorum, & fratrum eorum, quique postea occiden-
Ibidem.7. tur exemplo ipsorum. item illic, Post hæc vidi turbam multam, quam dinumerare ex his nemo poterat, ex omni gente, & ex omni tribu, & ex omni populo & lingua, stantes in conspectu throni, & in conspectu agni, & erant amicti stolis albis, & palmæ fuerunt in manibus eorum, & magno clamore dicebant, Salus Deo nostro sedenti super thronum, & agno. Et respondit vnus de senioribus, dicens mihi, Hi qui amicti sunt stolis albas, qui sunt & vnde venerunt? Et dixi ei, Domine mi tu scis. Et ait mihi, Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni: ideo sunt in conspectu throni Dei, & seruiunt ei diebus & noctibus in templo eius. Et is qui sedet in throno, inhabitabit super eos: neque esurient, neque sitient vnquam, sed neque sol super eos cadet, neque vllum æstum patientur. Quoniam agnus qui in medio throni est, reget eos, & deducet eos ad fontes vitæ aquarum, & absterget Deus
Ibidem 2. omnem lachrimam ex oculis eorum. item illic, Qui vincet, dabo illi edere ex omni ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei. item illic, Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Felices erunt, qui vigilabunt & seruabunt vestimenta sua ne nudi ambulent, & videant turpitudinem suam. De hoc ipso Paulus ad Timotheum in
2.Timo.4. secunda, Ego iam delibor, & tempus instat meæ adsumptionis, bonum agonem certaui, cursum perfeci, fidem seruaui, iam superest mihi corona iustitiæ, quam mihi reddet dominus in illo die iudex iustus: non solum autem mihi, sed & omnibus qui dilexerunt ad-
Rom. 8. uentum eius. De hoc ipso Paulus ad Romanos, Sumus filij Dei, si autem filij, & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Si quidem compatiamur, vt & commagnificemur. De hoc ipso in psalmo CXVIII. Felices qui immaculati sunt in via, & qui ambulant in lege domini. Felices qui perscrutantur martyria eius.

XVII. Minora esse quæ in seculo patimur, quàm sit præmium quod pro-
Rom. 8. missum est, in epistola Pauli ad Romanos, Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad superuenturam claritatem quæ reuelabitur in nobis.

XVIII. Dilectioni Dei & Christi nihil præponendum, in Deuteronomio,
Deuter. 6. Diliges dominum Deum tuum de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute
Matth.10. tua. in euangelio ΚΑΤΑ Matthæum, Qui amat patrem aut matrem super me, non

est me

*est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus: & qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est meus discipulus.* item in epistola Pauli ad Romanos, *Quis nos separabit à charitate Christi? pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est, Quoniam causa tui occidimur tota die, deputati sumus vt oues victimæ, sed in his omnibus superuincimus, pro eo qui dilexit nos.* Rom. 8. Psal. 43.

XVIIII. Voluntati non nostræ, sed Dei obtemperandum, in euangelio ΚΑΤΑ Iohannem, *Non descendi de cælo vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.* De hoc ipso ΚΑΤΑ Matthæum, *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste: veruntamen non quod ego volo, sed quod tu.* item in prece quotidiana, *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* item ΚΑΤΑ Matthæum, *Non omnis qui dicit mihi, Domine domine, introibit in regnum cælorum, sed is qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse introibit in regnum cælorum.* item ΚΑΤΑ Lucam, *Ille autem seruus qui cognoscit voluntatem domini sui, & non paruerit voluntati eius, vapulabit multis.* item in epistola Iohannis, *Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo & ipse manet in æternum.* Ioan. 6. Matth. 26. Ibidem. 7. Lucæ 12. 1. Ioan. 2.

XX. Fundamentum, & firmamentum spei, & fidei esse timorem, in psalmo centesimo decimo, *Initium sapientiæ timor domini.* De hoc ipso in Sapientia Salomonis, *Initium sapientiæ, metuere dominum.* In parœmiis eiusdem, *Beatus est homo qui veretur omnia per metum.* De hoc ipso apud Esaiam, *Et super quem alium respiciam, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos?* De hoc ipso in Genesi, *Et vocauit eum angelus domini de cælo, & dixit illi, Abraham Abraham. Ille autem dixit, Ecce ego. Et dixit, Noli imponere manum tuam in puerum, neque feceris illi quicquam. nunc enim cognoui, quoniam times Deum tuum, & non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me.* item in psalmo II. *Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.* item in psalmo XXXIII. *Timete dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia eis qui eum metuunt.* item in psalmo decimooctauo, *Timor domini castus perseuerans in seculum seculi.* Ecclesi. 1. Prouer. 28. Esaiæ 66. Gen. 22.

XXI. Non temere de altero iudicandum, in euangelio ΚΑΤΑ Lucam, *Nolite iudicare, ne iudicemini: nolite condemnare, ne condemnemini.* De hoc ipso ad Romanos, *Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit, stabit autem: potens est enim Deus statuere eum.* & iterum, *Tu autem inexcusabilis es homo omnis qui iudicas: in quo enim iudicas alium, te ipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Speras autem tu qui iudicas eos qui mala agunt, & eadem facis, quia ipse es fugiens iudicium Dei?* item in epistola Pauli ad Corinthios prima, *Et qui se putat stare, videat ne cadat.* & iterum, *Si quis se putat scire aliquid, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire.* Lucæ 6. Rom. 14. 1. Cor. 10.

XXII. Accepta iniuria remittendum, & ignoscendum, in euangelio in prece cotidiana, *Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.* item ΚΑΤΑ Marcum, *Et cum steteritis ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cælis est, remittat vobis peccata vestra: si autem vos non dimiseritis, neque pater vester qui in cælis est, dimittet vobis peccata vestra.* item illic, *In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.* Matth. 6. Marci 11. Ibidem 4.

XXIII. Vicem malis non reddendam, in epistola Pauli ad Romanos, *Nemini malum pro malo reddentes.* item illic, *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* De hoc ipso in Apocalypsi, *Et dixit mihi, ne signaueris verba prophetiæ libri huius, quia iam tempus in proximo est, & hi qui perseuerant nocere, noceant, & qui in sordibus est, sordescat adhuc: iustus autem adhuc iustiora faciat, similiter & sanctus sanctiora. Ecce venio cito, & merces mea mecum est reddere vnicuique secundum facta sua.* Rom. 12. Apoca. 22.

XXIIII. Non posse ad patrem veniri, nisi per filium eius Iesum Christum, in euangelio ΚΑΤΑ Iohannē, *Ego sum via, veritas & vita: nemo venit ad patrē nisi per* Ioan. 14.

Ioan. 10. *me.* item illic, *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur.*
XXV. Ad regnum Dei nisi baptizatus & renatus quis fuerit, peruenire nō
Ibidem 3. posse, in euangelio KATA Iohannem, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu*
*sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne, caro est: & quod*
Ibidem 6. *natum est de spiritu, spiritus est.* item illic, *Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis*
*sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis.*
XXVI. Parum esse baptizari, & eucharistiam accipere, nisi quis factis &
1. Cor. 9. opere perficiat, in epistola Pauli ad Corinthios prima, *Nescitis quia qui in sta-*
*dio currunt, omnes quidem currunt, vnus tamen accipit palmam? Sic currite, vt occupetis:*
*& illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant, nos vero incorruptam.* in euangelio
Matt. 3 & 7. KATA Matthæum, *Omnis arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem*
*mittetur.* item illic, *Multi mihi dicent in illa die, Domine domine, nonne in nomine tuo*
*prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia exclusimus, & in tuo nomine virtutes magnas*
*fecimus? Et tunc dicam illis, Nunquam vos noui, recedite à me qui operamini iniquitatem.*
Matth. 5. item illic, *Luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona opera vestra, &*
Philip. 2. *clarificent patrem vestrum qui in cælis est.* item Paulus ad Philippenses, *Lucete si-*
*cut luminaria in mundo.*
XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere, quam consecutus sit, nisi
Ioan. 5. innocentiam seruet, in euangelio KATA Iohannem, *Ecce sanus factus es, iam*
*noli peccare, ne quid tibi deterius contingat.* item in epistola Pauli ad Corinthios
1. Corin. 3. prima, *Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? si quis templum*
2. Parali. 15. *Dei violauerit, violabit eum Deus.* De hoc ipso in Paralipomenon, *Dominus vo-*
*biscum est, dum estis vos cum ipso: si dereliqueritis eum, derelinquet vos.*
XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei, qui in Deū deliquerit, in euan-
Matth. 12. gelio KATA Matthæum, *Qui dixerit verbum aduersus filium hominis, remittetur illi:*
*qui autem dixerit aduersus spiritum sanctum, non remittetur illi, neque in isto seculo, neque*
Marci 3. *in futuro.* item KATA Marcum, *Omnia peccata remittentur filiis hominum & blas-*
*phemiæ: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habet remissam, sed reus erit*
1. Reg. 2. *æterni peccati.* De hoc ipso in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ primo, *Si delinquendo peccetur*
*aduersus virum, orabunt pro eo dominum: si autem in Deum peccet homo, quis exorabit*
*pro eo?*
XXVIIII. De odio nominis ante prædictū, in euangelio KATA Lucam,
Lucæ 12. *Et eritis odibiles omnibus hominibus propter nomen meum.* item KATA Iohannem, *Si*
Ioan. 15. *seculum vos odit, scitote quoniam me priorem odit: si de seculo essetis, seculum quod suum*
*esset amaret: sed quia de seculo non estis, & elegi vos de seculo, propterea odit vos seculum.*
*Mementote sermonis quem dixi vobis, Non est maior seruus domino suo: si me persecuti*
*sunt, & vos persequentur.*
Eccl. 5. XXX. Quod quis Deo vouerit, cito reddendum, apud Salomonem, *Prout*
*voueris votum Deo, ne moram feceris reddere illud.* De hoc ipso in Deuteronomio,
Deut. 23. *Si autem voueris votum domino Deo tuo, non tardabis reddere illud, quia inquirens quæret*
*illud dominus Deus tuus à te, & erit in peccatum: ea quæ egredientur per labia tua, ob*
*seruabis: & facies donum quod locutus es ore tuo.* De hoc ipso in psalmo XLVIIII.
*Sacrifica Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Inuoca me in die pressuræ,*
Act. 5. *& eximam te, & clarificabis me.* De hoc ipso in Actis Apostolorum, *Cur imple-*
*uit satanas cor tuum mentiri te spiritui sancto, cum esset fundus in tua potestate? Non ho-*
Hiere. 48. *minibus mentitus es, sed Deo.* item apud Hieremiam, *Maledictus qui facit opera*
*domini negligenter.*
XXXI. Eum qui non crediderit, iam iudicatum esse, in euangelio KATA
Ioan. 3. Iohannem, *Qui non crediderit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine vnici filij*
*Dei. Hoc autem est iudicium, quoniam lux venit in seculum, & magis dilexerunt homines*
*tenebras, quàm lucem.* De hoc ipso in psalmo primo, *Propterea non exsurgent impij*
*in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.*

XXXII.

XXXII. De bono virginitatis & continentiæ, in Genesi, *Multiplicans* Gen. 3.
*multiplicabo tristitias tuas, & gemitus tuos, & in tristitia paries filios, & erit con-*
*uersio tua ad virum tuum, & ipse tui dominabitur.* De hoc ipso in euangelio κα-
τα Matthæum, *Non omnes capiunt verbum, sed illi quibus datum est: sunt enim spa-* Matth. 19.
*dones, qui ex vtero matris nati sunt: & sunt spadones, qui coacti sunt ab hominibus:*
*& sunt spadones, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, ca-*
*piat.* item κατα Lucam, *Filij seculi huius generant & generantur: qui autem habue-* Lucæ 20.
*rint dignationem seculi illius, & resurrectionem à mortuis non nubunt, neque nubuntur.*
*Neque enim incipient mori: æquales enim sunt angelis Dei, cum sint filij resurrectionis.*
Resurgere autem mortuos Moyses significat, quomodo dicit in rubo, *Domi-*
*nus Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob:* non est Deus mortuorum, sed
viuorum: omnes enim illi viuunt. De hoc ipso in epistola Pauli ad Corin-
thios prima, *Bonum est homini mulierem non contingere: propter fornicationem autem* 1. Cor. 7.
*vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquaque virum suum habeat. Vxori vir debitum*
*reddat, similiter & vxor viro. Vxor corporis sui potestatē non habet, sed vir: similiter et vir*
*corporis sui potestatem non habet, sed vxor. Nolite fraudare inuicem, nisi ex conuentione*
*& ad tempus, vt vacetis orationi.* & iterum, *Reuertimini in idipsum, ne tentet vos sa-*
*tanas propter incontinentiam vestram. Hoc dico secundum veniam, non secundum ius-*
*sum: volo autem omnes homines esse, sicut & me: sed vnusquisque proprium habet cha-*
*risma à Deo, alius sic, alius autem sic.* item illic, *Cælebs cogitat ea quæ sunt domini,* Ibidem.
*quomodo placeat Deo: qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea quæ sunt mundi hu-*
*ius, quomodo placeat vxori: sic & mulier, & virgo innupta cogitat ea quæ sunt domini,*
*vt sit sancta & corpore & spiritu: quæ autem nupsit, cogitat ea quæ sunt mundi huius,*
*quomodo placeat viro.* De hoc ipso in Exodo, Cū pręcepisset Deus Moysi, vt san
ctificaret populum in diem tertium, sanctificauit ille, & adiecit dicens, *Estote* Exod. 19.
*parati, tribus diebus non accedetis ad mulieres.* De hoc ipso in βασιλειων libro
primo, *Et respondit sacerdos ad Dauid, & dixit, Non sunt panes profani in mea manu,*
*nisi panis sanctus vnus: si obseruati sunt pueri à muliere, manducabunt.* item in Apoca-
lypsi, *Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinauerunt: virgines enim permanserunt:* Apoca. 14.
*hi sunt qui sequuntur agnum quocunque ierit.*

XXXIII. Nihil patrem iudicare, sed filium: & patrem ab eo non honori-
ficari, à quo non honorificetur & filius, in euangelio κατα Iohannem, *Ni-* Ioan. 5.
*hil pater iudicat, sed iudicium omne filio dedit, vt omnes honorificent filium, sicut hono-*
*rificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui eum misit.* item
in Genesi, *Et dominus pluit à domino super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem* Gene. 19.
*de cælo.* item in psalmo LXXI. *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio re-*
*gis, Iudicare populum tuum in iustitiam.*

XXXIIII. Fidelem gentiliter viuere non oportere, apud Hieremiam,
*Hæc dicit dominus, Secundum vias gentilium non ambulaueritis.* De hoc ipso quod Hiere. 7.
segregare se quis debeat à gentilibus, ne sit socius culpæ, & fiat particeps pla-
gæ eorum, in Apocalypsi, *Et audiui aliam vocem de cælo dicentem, Exi de ea popu-* Apocaly. 18.
*lus meus, ne particeps sis delictorum eius, & ne præstringaris plagis eius: quoniam delicta*
*eius vsque ad cælum peruenerunt, & meminit dominus Deus iniquitatum eius. Ideo red-*
*det ei dupla, & in quo poculo miscuit, duplum remixtum est ei: sed in quantum se clarifica-*
*uit, & deliciarum habuit, in tantum datur ei, & cruciatus & luctus: quoniam in corde*
*suo dicit, Regina sum, & vidua esse non possum, nec luctum visura sum: propterea vna*
*hora plagæ eius aduenient, mors, & luctus & fames, & igni cremabitur: quia fortis est*
*dominus Deus, qui eam iudicabit. Et flebunt & plangent se in ea reges terræ, qui cum ea*
*fornicati sunt, & in delictis conuersati sunt.* item apud Esaiam, *Exite de medio eo-* Esa. 52.
*rum, qui fertis vasa domini.*

XXXV. Deum ad hoc patientem esse, vt nos pœniteat peccati nostri, vt
reformemur, apud Salomonem in Ecclesiastico, *Ne dixeris, Peccaui, & quid ac-* Ecclesi. 5.

Rom.2. *cidit mihi triste? est enim altissimus patiens redditor.* item Paulus ad Romanos, *An nunquid opulentiam bonitatis eius, & sustinentiam, & patientiam contemnis, ignorãs quia bonitas Dei in pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei: qui reddet vnicuique secundum opera sua.*

Apocal.17. XXXVI. Mulierem ornari seculariter non debere, in Apocalypsi, *Et venit vnus ex septem angelis habentibus septem phialas, & adgressus est me dicens, Veni ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ. Et vidi mulierem sedentem super bestiam, & mulier illa amicta erat pallium purpureum, & coccineum, & adornata erat auro, & lapidibus preciosis, & margaritis, tenens poculum aureum in manu sua plenum execrationum, & immunditiæ, &*
1.Timo.2. *fornicationis totius terræ.* item ad Timotheum, *Sint mulieres vestræ cum verecundia, & pudicitia componentes se: non in tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste preciosa, sed vt decet mulieres promittentes castitatem per bonam conuersatio-*
1.Pet.3. *nem.* De hoc ipso in epistola Petri ad Ponticos, *Sit in muliere non exterior orna-*
Gene. 38. *menti, aut auri, aut vestis cultus, sed cultus cordis.* item in Genesi, *Thamar cooperuit se pallio, & adornauit: & cum aspexisset eam Iudas, visum est ei meretricem esse.*

XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta, nisi ob nomẽ solum pu-
1.Petr.4. niri, in epistola Petri ad Ponticos, *Ne quisquam vestrum tanquam fur, aut homicida patiatur, aut tanquam maleficus, aut curas alienas agens, sed tanquam Christianus.*

XXXVIII. Seruum Dei innocentem esse debere, ne incidat in pœnam
Rom. 13. secularem, in epistola Pauli ad Romanos, *Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa.*

XXXVIIII. Datum nobis esse exemplum viuendi in Christo, in episto-
1.Pet.2. la Petri ad Ponticos, *Christus enim passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Qui cum malediceretur, non remaledixit, cum pateretur, non minabatur: tradebat autem iudicanti*
Philip.2. *se iniuste.* item Paulus ad Philippenses, *Qui in figura Dei constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit se, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, vt sit super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu curuetur, cælestium, & terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus*
Ioan. 13. *in gloria est Dei patris.* De hoc ipso in euangelio κατα Iohannem, *Si ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis aliorum pedes lauare. Exemplum dedi enim vobis, vt sicut ego feci, & vos faciatis.*

XL. Non iactanter, nec tumultuose operãdum, in euangelio κατα Mat-
Matth.6. thæum, *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi palam.* item illic, *Cum facis eleemosynam, noli buccinare ante te, quomodo hypocritæ faciunt, in vicis & in synagogis, vt clarificentur ab hominibus: Amen dico vobis, compensauerunt mercedem suam.*

XLI. Inepte & scurriliter non loquendum, in epistola Pauli ad Ephesios,
Ephes.5. *Stultiloquium & scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, nec nominẽtur quidem in vobis.*

XLII. Fidem tantum prodesse, & tantum nos posse, quantum credimus,
Gen. 15. in Genesi, *Et credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam.* item apud
Esa. 7. Esaiam, *Et si non credideritis, neque intelligetis.* item in euangelio κατα Mat-
Matth.14. thæum, *Modicæ fidei, quare dubitasti?* & iterum, *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit: & nihil impossibile erit vobis.*
Marci 11. item κατα Marcum, *Omnia quæcunq; oratis & petitis, credite, quia accipietis, & erunt*
Abac.2. *vobis.* item rursus, *Omnia possibilia credenti.* item in Abacuc, *Iustus autem ex fide*
Dan. 3. *viuet.* Item in Daniele, Ananias, Azarias, Misael credentes Deo liberati sunt de flamma ignis.

XLIII.

XLIII. Poſſe eum ſtatim conſequi qui crediderit vere, in Actis Apoſto- Act. 8.
lorum, *Ecce aqua, quid eſt quod me impedit tingi? Tunc dixit Philippus, Si credis ex toto corde tuo, licet.*

XLIIII. Fideles inter ſe diſceptantes, non debere gentilem iudicem ex-
periri, in epiſtola Pauli ad Corinthios prima, *Audet quiſquam veſtrum aduerſus* 1.Cor.6.
*alterum negocium habens diſceptare apud iniuſtos, & non apud ſanctos? Neſcitis quia ſancti mundum iudicabunt?* Et iterum, *Iam quidem in totum delictum in vobis eſt, quia iudicia habetis cum inuicem. Quare non magis iniuriam patimini, & quare non magis iniuriam accipitis? ſed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus: aut neſcitis, quoniam iniuſti regnum Dei non conſequentur?*

XLV. Spem futurorum eſſe, & ideo fidem circa ea quæ promiſſa ſunt pa-
tientem eſſe debere, in epiſtola Pauli ad Romanos, *Spe ſaluati ſumus: Spes au-* Rom. 8.
*tem quæ videtur, non eſt ſpes. quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non vid1emus, ſperamus, per patientiam expectamus.*

XLVI. Mulierem in eccleſia tacere debere, in epiſtola Pauli ad Corin- 1.Cor.14.
thios prima, *Mulieres veſtræ in eccleſia taceant. Si quæ autem quid diſcere volunt,*
*domi viros ſuos interrogent.* Item ad Timotheum, *Mulier cum ſilentio diſcat in omni* 1.Timo.2.
*ſubmiſſione. Docere autem mulieri non permitto, neque præpoſitam eſſe viro. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta eſt.*

XLVII. Delicto & merito noſtro fieri, vt laboremus, ne Dei opem in o-
mnibus ſentiamus, apud Oſeæ, *Audite ſermonem domini filij Iſrael, quia iudicium* Oſeæ 4.
*eſt domini aduerſus incolas terræ, quod neque miſericordia, neque veritas, neque agnitio Dei ſit ſuper terram. Execratio, & mendacium, & cædes, & furtum, & adulterium diffuſum eſt ſuper terram. Sanguinem ſanguini ſupermiſcent: & idcirco terra lugebit cum vniuerſis incolis ſuis, cum beſtiis agri, cum ſerpentibus terræ, cum volucribus cæli:*
*& deficient piſces maris, vt nemo iudicet, & nemo reuincat.* De hoc ipſo apud E- Eſa. 59.
ſaiam, *Nunquid non valet manus domini, vt ſaluos faciat: aut grauauit aurem, vt non exaudiat? Sed peccata veſtra inter vos & Deum ſeparant: & propter peccata veſtra auertit faciem à vobis ne miſereatur. Manus enim veſtræ inquinatæ ſunt ſanguine, & digiti veſtri in peccatis: labia autem veſtra locuta ſunt facinus, & lingua veſtra iniuſtitiam meditatur: nemo loquitur vera, neque eſt iudicium verum: fidunt in vanis, & lo-*
*quuntur inania: qui parturiunt dolorem, & pariunt facinus.* Item apud Sophoniam, Soph. 1.
*Defectione deficiat à facie terræ, dicit dominus. Deficiat homo, & pecudes deficiant, volucres cæli, & piſces maris: & auferam iniquos à facie terræ.*

XLVIII. Non fœnerandum, in pſalmo XIII. *Qui pecuniam ſuam non dedit in fœnore, & munera ſuper innocentes non accepit: qui iſta fecerit, non commouebitur in*
*æternum.* De hoc ipſo apud Ezechielem, *Homo autem qui erit iuſtus, hominem non* Ezech 18.
*opprimet, & pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet: & panem ſuum eſurienti*
*dabit, & nudum operiet, & pecuniam ſuam in vſuras non dabit.* Item in Deuterono- Deut.23.
mio, *Non fœneraberis fratri tuo vſuram pecuniæ, & vſuram ciborum.*

XLIX. Inimicos quoque diligendos, in euangelio κατα Lucam, *Si dilige-* Lucæ 6.
*tis eos qui vos diligunt, quæ vobis gratia eſt? & peccatores enim diligunt eos qui ſe dili-*
*gunt.* De hoc ipſo κατα Matthæum, *Diligite inimicos veſtros, & orate pro his qui* Matth. 5.
*vos perſequuntur, vt ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt: qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.*

L. Sacramentum fidei non eſſe profanandum, apud Salomonem in Parœ- Prouer. 23, Matth. 7.
miis, *In aures imprudentis noli quicquam dicere: ne quando audierit, ſubſannet ſenſatos ſermones tuos.* De hoc ipſo in euãgelio κατα Matthæum, *Ne dederitis ſanctum canibus, neque miſeritis margaritas veſtras ante porcos, ne forte inculcent ea pedibus ſuis, & conuerſi eliſdant vos.*

LI. Quod nemo in opere ſuo extolli debeat, apud Salomonem in Eccleſia- Eccleſ. 4.

Lucæ 17. ſtico, *Noli te extollere in faciendo opere tuo.* Item in euangelio κατα Lucam, *Quis veſtrum habens ſeruum arantem, aut paſtorem, & venienti de agro dicit continuo, Tranſi, recumbe? ſed dicit illi, Para aliquid quod cœnem: & accingere, & miniſtra mihi, donec manducem & bibam: & poſtea tu manducabis & bibes. Nunquid habet gratiam ſeruo illi, quia fecit quæ imperata ſunt ei? ſic itaque & vos cum feceritis quæ vobis imperata ſunt, dicite, Serui ſupervacui ſumus, quod debuimus facere, fecimus.*

Deut. 30. L I I. Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio poſitam, in Deuteronomio, *Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum: & elige*
Eſa. 1. *vitam tibi vt viuas.* Item apud Eſaiam, *Et ſi volueritis & obaudieritis me, bona terræ edetis: ſi autem nolueritis, & non audieritis me, gladius vos conſumet: os enim domini locutum eſt iſta.* Item in euangelio κατα Lucam, *Regnum Dei intra vos eſt.*

L I I I. Dei arcana perſpici non poſſe, & ideo fidem noſtram ſimplicem eſſe
1. Cor. 13. debere, in epiſtola Pauli ad Corinthios prima, *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciem. Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut &*
Sap. 1. *ego cognitus ſum.* Item apud Salomonem in Sapiẽtia, *Et in ſimplicitate cordis quærite Deum.* Item apud eũdem, *Qui ambulat ſimpliciter, ambulat fidenter.* Item apud
Eccl. 3. & 7. eũdem, *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris.* Item in Salomone,
Eſa. 5. *Noli eſſe multum iuſtus, & noli argumentari plus quàm oportet.* Item apud Eſaiam,
1. Macca. 2. *Væ qui arguti ſunt in ſemetipſis.* Item in Maccabæis, *Daniel in ſimplicitate ſua libe-*
Rom. 11. *ratus eſt de ore leonum.* In epiſtola Pauli ad Romanos, *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & quàm inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? vel quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi*
2. Timo. 2. *claritas in ſecula ſeculorum.* Item ad Timotheum, *Stultas autem & ineruditas quæſtiones deuita, ſciens quia lites generant. Seruum autem Dei non oportet litigare, ſed mitem eſſe ad omnes.*

Iob. 13. L I I I I. Neminem ſine ſorde, & ſine peccato eſſe, apud Iob, *Quis enim mundus à ſordibus? nec vnus, etiam ſi ſit vita eius vnius diei in terra.* Item in pſalmo L. *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea.* Item in epi-
1. Ioan. 1. ſtola Iohannis, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt.*

L V. Non hominibus, ſed Deo placendum, in pſalmo L I I. *Qui hominibus placent, confuſi ſunt: quoniam Deus nihil fecit illos.* Item in epiſtola Pauli ad Gala-
Galat. 1. tas, *Si hominibus placere vellem, Chriſti ſeruus non eſſem.*

Prouer. 15. L V I. Deum nihil latere ex his quæ geruntur, in Sapientia Salomonis, *In*
Hiere. 23. *omni loco ſpeculantur oculi Dei bonos & malos.* De hoc ipſo apud Hieremiam, *Ego Deus adproximans, & non eſt Deus de longinquo. Si abſconditus fuerit homo in abſconditis, ergo ego non videbo eum? nonne cælum & terram ego impleo, dicit dominus?* Item
1 Reg. 14. in βασιλειων I. *Homo videt in facie, Deus autem in corde.* Item in Apocaly-
Apocal. 2. pſi, *Et ſcient omnes eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutator renis & cordis, & dabo vnicuique veſtrum ſecundum opera ſua.* Item in pſalmo X V I I I. *Delicta quis intelli-*
2. Cor. 5. *git? ab occultis meis munda me domine.* Item in epiſtola Pauli ad Corinthios I I. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt reportet vnuſquiſque propria corporis ſui ſecundum quæ egit, ſiue bona ſiue mala.*

L V I I. Fidelem emendari & reſeruari, in pſalmo C X V I. *Emendans emendauit me dominus, & morti me non tradidit.* Item in pſalmo L X X X V I I I. *Viſitabo in virga ferrea facinora eorum, & in flagellis delicta eorum. Miſericordiam autem*
Mala. 3. *meam non diſpergam ab eis.* Item apud Malachiam, *Et ſedebit conflans & expurgans*
Matth. 5. *ſicut aurum & argentum, & emundabit filios Leui.* Item in euangelio, *Non exibis inde, donec ſoluas nouiſſimum quadrantem.*

L V I I I. Neminem contriſtari morte debere, cum ſit in viuendo labor & pericu-

periculum, in moriendo pax & resurgendi securitas, in Genesi, *Tunc dixit deus ad Adam, Quia exaudisti vocem uxoris tuæ, & manducasti ex illa arbore, de qua sola præceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis. In tristitia & gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos eiiciet tibi, & edes pabulum agri tui in sudore vultus tui. Edes panem tuum donec reuertaris in terram, de qua & sumptus es: quoniam terra es, & in terram ibis.* Item illic, *Et complacuit Enoch Deo, & non est inuentus postmodum: quia Deus illum transtulit.* Item apud Esaiam, *Omnis caro fœnum, & omnis claritas eius sicut flos fœni. Aruit fœnum, & flos decidit. Sermo autẽ domini manet in æternum.* Item apud Ezechielẽ, *Ipsi dicunt, Arida facta sunt ossa nostra: periit spes nostra, expirauimus, propterea propheta, & dic, Hæc dicit dominus, Ecce ego aperio monumenta vestra, & educam vos de monumentis vestris, & inducam vos in terram Israel. Et dabo spiritum meum in vos, & viuetis. Et ponam vos in terram vestram, & cognoscetis quoniam ego dominus locutus sum, & faciam, dicit dominus.* Item in Sapientia Salomonis, *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius: placita enim erat Deo anima illius.* Item in psalmo LXXXIII. *Quàm dilectissimæ sunt habitationes tuæ Deus virtutum: desiderat & properat anima mea in atria dei.* Item in epistola Pauli ad Thessalonicenses, *Nolumus autem ignorare vos fratres de dormientibus, ne contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent. Si enim credimus quia Iesus mortuus est & resurrexit, sic & Deus eos qui dormierunt in Iesu adducet cum eo.* Item ad Corinthios prima, *Stulte, tu quod seminas non viuificatur, nisi prius mortuum fuerit.* Et iterum, *Stella à stella differt in claritate, sic & de resurrectione mortuorum. Seminatur corpus in corruptione, resurgit sine corruptela. Seminatur in ignominia, resurgit in gloria. Seminatur in infirmitate, resurgit in virtute. Seminatur corpus animale, resurgit spiritale.* Et iterum, *Oportet enim corruptiuum istud induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptiuum hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet verbum quod scriptum est, Absorpta est mors in contentionem. Vbi est mors aculeus tuus? vbi est mors cõtentio tua?* Item in euangelio KATA Iohannem, *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego fuero, & ipsi sint mecum, & videant claritatem meam quam mihi dedisti ante constitutionem mundi.* Item KATA Lucam, *Nunc dimittis domine seruum tuum secũdum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Item KATA Iohannem, *Si me dilexissetis, gauderetis, quoniam vado ad patrem, quia pater maior me est.*

Gen. 3. Ibidem. 5. Esa. 40. Ezech 37. Sap. 4. 1. Thessal. 4. 1. Cor. 15. Ioan. 17. Lucæ 2. Ioan. 14.

LIX. De idolis quæ gentiles deos putant, in Sapientia Salomonis, *Omnia idola nationum æstimauerunt deos, quibus neque oculorum vsus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, & qui spiritum mutuatus est is finxit illos. Nemo autem sibi similem homo poterit Deum fingere. cum sit enim mortalis, mortuum finget manibus iniquis. Melior est autem ipse his quos colit: quoniam ipse quidem vixit, illi nunquam.* De hoc ipso, *Neque opera adtendentes agnouerunt quis esset artifex. sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terræ deos putauerunt: quorum si propter speciem hoc æstimauerunt, sciant quanto his dominus sit speciosior: aut si virtutes eorum, aut opera mirati sunt, intelligant ab ipsis, quoniam qui hac instituit fortia, fortior est illis.* Item in psalmo CXXXIII. *Idola gentium argentũ & aurum, opus manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, aures habent & non audiunt: neque enim est spiritus in ore eorum: nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt, pedes autem & non ambulabunt. Similes fiant illis qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in illis.* Item in psalmo XCV. *Omnes dij gentium dæmonia, dominus autem cælos fecit.* De hoc ipso in Exodo, *Non facietis vobis deos aureos, neque argenteos.* Et iterum, *Non facies tibi idolum, nec cuiusquam similitudinem.*

Sap. 15. Sapien. 13. Exod. 20. Deuter. 5.

LX. Ciborum nimiam concupiscentiam non adpetendam, apud Esaiam, Esa. 22.

*Edamus & bibamus, cras enim moriemur. Non remittetur vobis peccatum istud, quoad-*
Exod. 32. *usque moriamini.* Item in Exodo, *Consedit populus manducare & bibere, & surrexe-*
1. Cor. 8. *runt ludere.* In epistola Pauli ad Corinthios 1. *Cibus nos non commendat Deo: ne-*
Ibidem 11. *que si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, egebimus.* Et ite-
rum, *Cum conueneritis ad manducandũ, inuicem expectate. Si quis esurierit domi man-*
*ducet, ut non in iudicium conueniatis.* Item ad Romanos. *Non est regnum Dei esca*
Rom. 14. *& potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto.* Item in euangelio ΚΑΤΑ
Ioan. 4. Iohannem, *Ego cibum habeo quem vos nescitis. Meus cibus est, ut faciam voluntatem*
*eius qui me misit, ut perficiam opus eius.*

LXI. Possidendi concupiscentiam, & pecuniam non adpetendam, apud
Eccl. 14. Salomonem in Ecclesiastico, *Qui diligit argentum, non satiabitur argento.* Item in
Prouer. 11. Parœmiis, *Captans annonam, maledictus in plebe est: benedictio autem in capite eius*
Esa. 5. *est qui communicat.* Item apud Esaiam, *Væ qui adiungunt domum ad domum, & a-*
*grum agro continuant, ut auferant proximo suo aliquid. Nunquid habitabitis soli super*
Soph. 1. *terram?* Item apud Sophoniam, *Aedificabunt domos & non inhabitabunt & insti-*
*tuent vineas, & non bibent vinum earum, quia prope est dies domini.* Item in euange-
Lucæ 9 & 12 lio ΚΑΤΑ Lucam, *Quid enim prodest homini lucrifacere totum mundum, se autem ip-*
Lucæ 16. *sum perdere?* Et iterum, *Dicit autẽ illi Deus, Stulte, hac nocte expostulatur anima tua,*
*quæ ergo parasti, cuius erunt?* Et iterum, *Commemorare quoniam recepisti bona in vita*
*tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu autem doles.* Item in
Act. 3. Actis apostolorum, *Dixit autem Petrus ad eum, Argentum quidem & aurum non*
*est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni, surge & am-*
1. Timo. 6. *bula. Et adprehensa manu eius dextera, excitauit eum.* Item ad Timotheum in pri-
ma, *Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus. Habentes*
*itaque exhibitionem & tegumentum, his contenti simus. Qui autem diuites volunt fie-*
*ri, incidunt in tentationem, & in muscipulam, & desideria multa & nocentia, quæ*
*mergunt hominem in perditionem, & in interitum. Radix enim omnium malorum est*
*cupiditas, quam quidam adpetentes, naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus*
*multis.*

Thob. 6. LXII. Matrimonium cum gentilibus non iungendum, apud Thobiam,
*Vxorem accipe ex semine parentum tuorum, & noli sumere vxorem alienam, quæ non*
Gen. 24. *est ex tribu parentum tuorum.* Item in Genesi, *Mittit puerum suum Abraham, ut de*
1. Esdræ 10. *semine suo accipiatur Rebecca filio eius Isaac.* Item in Esdra satis non fuit deo cum
vastarentur Iudęi, nisi alienigenas vxores cum filiis quoque, quos ex illis pro-
1. Cor. 7. creauerant, reliquissent. Item in epistola Pauli ad Corinthios 1. *Mulier vincta*
*est quàm diu viuit vir eius: si autem dormierit, liberata est, ut cui vult nubat, tantum*
Ibidem 6. *in domino: felicior autem erit, si sic permanserit.* Item de hoc ipso ad Corinthios 1.
*Nescitis quia corpora vestra, membra Christi sunt? Auferam ergo mẽbra Christi, faciam*
*membra meretricũ? absit. Aut nescitis quia qui adhæret meretrici, vnum corpus sunt?*
*Erunt enim duo in carne vna. Qui autem se coniunxerit domino, vnus spiritus est.* Item
2. Corint. 6 ad Corinthios secunda, *Nolite coniungi cum infidelibus. Quæ autem participatio*
*est iustitiæ & iniquitati? aut quæ communio est lumini ad tenebras?* Item de Salomone
3. Reg. 11. ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ III. *Et auerterunt vxores alienigenæ, cor eius post deos suos.*

LXIII. Grauius delictum esse fornicationis, in epistola Pauli ad Corin-
1. Cor. 6. thios prima, *Omne delictum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem for-*
*nicatur, in carne sua peccat. Non estis vestri: empti enim estis precio magno. Clarificate*
*& portate dominum in corpore vestro.*

LXIIII. Quæ sint carnalia quæ mortem pariant, & quæ spiritalia, quæ ad
Gala. 5. vitam ducant, in epistola Pauli ad Galatas, *Caro concupiscit aduersus spiritum, &*
*spiritus aduersus carnem. hæc enim inuicem aduersantur sibi, ut non quæ vultis, ipsa fa-*
*ciatis. Manifesta sunt autem facta carnis: quæ sunt, fornicationes, adulteria, immundi-*
*tiæ, spurcitiæ, idololatriæ, veneficia, homicidia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes,*
*animo-*

*animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quia qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est, gaudium, charitas, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.*

LXV. Omnia delicta in baptismo deponi, in epistola Pauli ad Corinthios prima, *Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum adpetitores, neque fraudulenti, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores regnum Dei consequentur. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* 1. Corin. 6.

LXVI. Disciplinam dei & in Ecclesiasticis præceptis obseruandam, apud Hieremiam, *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos, pascentes cum disciplina.* Item apud Salomonem in Parœmiis, *Fili ne neglexeris disciplinam dei, neque defeceris ab eo correptus. Quem diligit dominus, corripit.* Item in psalmo II. *Continete disciplinam ne forte irascatur dominus, & pereatis à via recta. Cum exarserit cito ira eius super vos: beati omnes qui confidunt in eo.* Item in psalmo XLIX. *Peccatori autem dicit Deus, Ad quid exponis iustificationes meas, & adsumis testamentum meum per os tuum: tu autem odisti disciplinam, & abiecisti sermones meos retro?* Item in Sapientia Salomonis, *Disciplinam qui abiicit infelix est.* Hiere. 3. Prouer. 3. Sapien. 3.

LXVII. Prędictum, quod disciplinam sanam aspernaturi essent, Paulus ad Timotheum II. *Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes, in audiendo scalpentes aures. Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.* 2. Tim. 4.

LXVIII. Recedendum ab eo qui inordinate, & contra disciplinam viuit, in epistola Pauli ad Thessalonicenses, *Præcipimus autem vobis in nomine domini nostri Iesu Christi, vt discedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis.* Item in psalmo XLIX. *Si videbas furem simul currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* 2. Thessal. 4.

LXIX. Non in sapientia mundi, nec in eloquentia esse regnum Dei, sed in fide crucis, & in virtute conuersationis, in epistola Pauli ad Corinthios I. *Misit me Christus adnunciare non in sermonis sapientia, ne inanis fiat crux Christi: Verbum enim crucis, stultitia est his qui pereunt: his autem qui saluantur, virtus Dei est, scriptum est enim, Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor seculi huius? nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Quoniam quidem Dei non cognouit mundus per sapientiam, Deum, complacuit Deo per stultitiam prædicationis saluare credentes. Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci prudentiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Et iterum, *Nemo se decipiat: si quis putat se sapientem esse in vobis, seculo huic stultus fiat, vt fiat sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Reprehendam sapientes in astutia ipsorum.* & iterum, *Dominus cognouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.* 1. Cor. 1. 1. Cor. 3. Iob. 5.

LXX. Parentibus obsequendum, in epistola Pauli ad Ephesios, *Filij obsequentes estote parentibus vestris: hoc enim est iustum. Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in repromissione, vt bene sit tibi, & longæuus sis super terram.* Ephes. 6

LXXI. Patres quoq; asperos circa filios esse non oportere, *Et patres nolite in iracundiam mittere filios vestros, sed nutrite eos in disciplina, & in correptione domini.*

LXXII. Seruos cum crediderint, plus dominis carnalibus seruire debere, in epistola Pauli ad Ephesios, *Serui obedite dominis vestris carnalibus, cum metu, tremore & in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi*

*hominibus placentes, sed quasi serui Christi.*

LXXIII. Item dominos mitiores esse debere, *Et vos eadem domini facite ad eos, laxantes iracundiam, scientes quia & vester & ipsorum dominus est in cælis, & exceptio personarum non est in illo.*

LXXIIII. Viduas probatas quasque honorandas, in epistola Pauli ad
1.Timo.5. Timotheum 1. *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Quæ autem delicata est, viuens mortua est.* & iterum, *Iuniores autem viduas omitte. cum enim in iis delicatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes iudicium, quoniam primam fidem reprobauerunt.*

LXXV. Suorum & maxime fidelium curam plus vnumquenq; habere debere, ad Timotheum prima, *Si quis autem suorum & maxime domesticorum non*
Esa. 58. *agit curam, fidem denegat & est deterior infideli.* De hoc ipso apud Esaiam, *Si videris nudum vesti, & domesticos seminis tui ne despicias.* De quibus domesticis in e-
Matth.10. uangelio dictum est, *Si patrem familiæ dixerunt Beelzebub, quanto magis domesticos eius?*

1.Tim.5. LXXVI. Maiorem natu non temere accusandum, ad Timotheum prima, *Aduersum maiorem natu accusationem ne receperis.*

LXXVII. Peccantem publice obiurgandum, in epistola Pauli ad Timotheum 1. *Peccantes coram omnibus corripe, vt & ceteri metum habeant.*

Titum 3. LXXVIII. Cum hæreticis non loquendum, ad Titum, *Hæreticum hominem post vnam correptionem deuita, sciens quoniam peruersus est huiusmodi & peccat,*
1.Ioan. 2. *& est à semetipso damnatus.* De hoc ipso in epistola Iohannis, *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis: si enim fuissent ex nobis, nobiscum vtique mansissent.* Item ad
2.Timo.2. Timotheum secunda, *Sermo eorum vt cancer serpit.*

1.Ioan.3. LXXIX. Innocentiam fidenter petere & impetrare, in epistola Iohannis, *Si cor nostrum non nos reprehenderit, fiduciam habemus ad Deum, & quodcunque pe-*
Matth. 5. *tierimus accipiemus ab eo.* Item in euangelio ΚΑΤΑ Matthæum, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Item in psalmo XXIII. *Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? innocens manibus, & mundo corde.*

LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit, in euan-
Ioan.19. gelio ΚΑΤΑ Iohannem, *Dixit Iesus, Nullam haberes potestatem aduersum me, nisi*
3.Reg.5. *data tibi esset desuper.* Item in ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ III. *Et excitauit Deus satanam*
Iob. 1. *ipsi Salomoni.* Item in Iob prius deus permisit, & tunc diabolo licuit. Et in euan-
Ioan.3. gelio ante permisit dominus dicendo Iudæ, *Quod facis, fac celerius.* Item apud
Prouer.21. Salomonem in Parœmiis, *Cor regis in manu Dei.*

Leui.19. LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam, in Leuitico, *Non dormiet merces mercenarij tui apud te vsque mane.*

Deut 18. LXXXII. Item non augurandum, in Deuteronomio, *Non ominemini, neque auguremini.*

LXXXIII. Item cirrum in capite non habendum, *Non facietis cirrum ex coma capitis vestri.*

Esaiæ 15. LXXXIIII. Barbam non vellendam, *Non corrumpetis effigiem barbæ vestræ.*

Leui.16. LXXXV. Surgendum cum episcopus aut presbyter veniat, in Leuitico, *A facie senioris exurges, & honorabis personam presbyteri.*

LXXXVI. Schisma non faciendum, etiam si in vna fide, & in eadem tradi-
Eccles. 10. tione permaneat qui recedit, apud Salomonem in Ecclesiastico, *Scindens li-*
Exod. 12. *gna periclitabitur in eis si exciderit ferrum.* Item in Exodo, *In domo vna comedetur, non eiicietis de domo carnem foras.* Item in psalmo CXXXII. *Ecce quàm bonum &*
Matth.12. *quàm iocundum habitare fratres in vnum.* In euangelio ΚΑΤΑ Matthæum, *Qui non est mecum, aduersus me est: & qui mecũ non colligit, dispergit.* Item in epistola Pauli ad Corinthios 1. *Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Sitis autẽ cõpositi in eodem sensu, & in eadẽ sententia.* Itẽ in psal. LXVII. *Dominus qui habitare facit vnanimes in domo.*

LXXXVII.

LXXXVII. Fideles ſimplices cum prudentia eſſe debere, ΚΑΤΑ Matthæum, *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* & iterum, *Vos eſtis ſal terræ. ſi autem ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? ad nihil enim valet, niſi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus.*

LXXXVIII. Fratrem non circunueniendũ, in epiſtola Pauli ad Theſſal. 1. *Non circunuenire in negocio fratrem ſuum, quia vltor eſt Deus de his omnibus.* 1. Theſſal. 4.

LXXXVIIII. Subito venire finẽ mundi, inquit Apoſtolus, *Dies domini, ſicut fur in nocte, ita adueniet. Cum dixerint, Pax & ſecuritas, tunc illis repentinus adueniet interitus.* item in Actis apoſtolorum, *Nemo poteſt cognoſcere tempus aut tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.* 1. Theſſ. 6.

XC. Vxorem à viro non recedere, aut ſi receſſerit, innuptam manere, in epiſtola prima Pauli ad Corinthios, *His autem quæ nupſerunt præcipio, non ego, ſed dominus, vxorem à viro non ſeparari: ſi autem receſſerit, manere innuptam, aut reconciliari viro: & virum vxorem non dimittere.* 1. Cor. 7.

XCI. Tantum vnumquenque tentari, quantum poteſt ſuſtinere, ad Corinthios prima, *Tentatio vos non occupauit, niſi humana. fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari ſuper quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam euadendi facultatem, vt poſſitis tolerare.* 1. Cor. 10.

XCII. Item non quicquid licet eſſe faciendum, item illic Paulus in epiſtola ad Corinthios prima, *Omnia licent, ſed non omnia expediunt. Omnia licent, ſed non omnia ædificant.* Ibidem. 6.

XCIII. Item prædictum, quod hæreſes futuræ eſſent, in epiſtola Pauli ad Corinthios prima, *Oportet & hæreſes eſſe, vt probati manifeſtati ſint in vobis.* Ibidem. 11.

XCIIII. Cum timore & honore euchariſtiam accipiendam, in Leuitico, *Anima autem quæcunque manducauerit ex carne ſacrificij ſalutaris, quod eſt domini, & immunditia eius ſuper ipſum eſt, peribit anima illa de populo ſuo.* item in epiſtola ad Corinthios prima, *Quicunque ederit panem, aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis domini.* Leui. 7. 1. Cor. 11.

XCV. Bonis conueniendum, malos autem vitandos, apud Salomonem in Parœmiis, *Ne adduxeris impium in tabernaculum iuſtorum.* item apud eundem in Eccleſiaſtico, *Viri iuſti ſint tibi conuiuæ,* & iterum, *Amicus fidelis medicamentum vitæ, & immortalitatis.* item illic, *Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidẽdi, & non ſuſpicaberis timorem.* item illic, *Beatus qui inuenit verum amicum, & qui enarrat iuſtitiam audienti.* item illic, *Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam nequam.* item in pſal. XVII. *Cum iuſto iuſtificaberis, & cum viro innocente innocens eris, & cum peruerſo peruerſus eris.* item in epiſtola Pauli ad Corinthios prima, *Corrumpunt ingenia bona confabulationes peſſimæ.* Prouer. 9. Eccl. 9. & 6. & 25. & 28. 1. Cor. 15.

XCVI. Factis, non verbis operandũ, apud Salomonẽ in Eccleſiaſtico, *Noli citatus eſſe in lingua tua, & inutilis & remiſſus in operibus tuis.* itẽ in epiſtola Pauli ad Corint. 1. *Non in ſermone eſt regnum dei, ſed in virtute.* item ad Romanos, *Non auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* itẽ in euangelio ΚΑΤΑ Matthæũ, *Qui fecerit & ſic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorũ.* itẽ illic ΚΑΤΑ Matthæũ, *Omnis qui audit verba mea & facit ea, ſimilabo eũ viro ſapienti qui ædificauit domum ſuam ſuper petram. Deſcendit pluuia, aduenerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata fuit ſuper petram. Et omnis qui audit verba mea, & non facit ea, ſimilabo eum viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam. Deſcendit pluuia. aduenerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & cecidit, & facta eſt ruina eius magna.* Eccleſia. 4. 1. Cor. 4. Rom. 2. Matt. 5. & 7.

XCVII. Et ad fidem, & ad conſecutionem properandum, apud Salomonem in Eccleſiaſtico, *Ne tardes conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem. ſubito enim venit ira illius.*

XCVIII. Catechumenũ peccare iã non debere, in epiſtola Pauli ad Rom.

*Faciamus mala dum veniunt bona: quorum condemnatio iusta est.*

XCVIIII. Iudicium secundum tempora futurum vel æquitatis ante legẽ, vel legis post Moysen, Paulus ad Romanos, *Quotquot sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt. Et quotquot in lege peccauerunt, per legem & iudicabuntur.*

Rom. 2.

C. Gratiam Dei gratuitam esse debere, in Actis Apostolorum, *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti gratiam Dei per pecuniam possideri.* item in euãgelio, *Gratis accepistis, gratis date.* item in euãgelio, *Domum patris mei, domum facitis negociationis.* item apud Esaiam, *Qui sititis, ite ad aquam, & quotquot non habetis pecuniam, euntes emite & bibite, sine pecunia.* item in Apocalypsi, *Ego sum A & Ω, initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Qui vicerit, possidebit ea, & eorum hæreditatem, & ero eius dominus, & ille erit mihi filius.*

Act. 8. Matth. 10. Ioan. 2. Esa. 55. Apocal. 21.

CI. Spiritum sanctum in igne frequenter adparuisse, in Exodo, *Et mons Syna fumabat totus, quoniam descenderat Deus in eum in igne.* item in Actis Apostolorum, *Et factus est subito de cælo sonus quasi ferretur flatus vehemens, & impleuit totum locum illum, in quo erant sedentes. Et visæ sunt illis linguæ diuisæ, quasi ignis, qui & insedit super vnumquenque illorum: & impleti sunt omnes spiritu sancto.* item in sacrificiis quæcunque accepta habebat Deus, descendebat ignis de cælo, qui sacrificata consumeret. item in Exodo, *In flamma ignis apparuit angelus domini de rubo.*

Exod. 19. Act. 2. Exod 3.

CII. Correptionem bonos quosque libenter audire debere, apud Salomonem in Parœmiis, *Qui corripit impium, odietur ab eo: corripe sapientem, & diliget te.*

Prouer. 9.

CIII. A multiloquentia temperãdum, apud Salomonem, *Ex multiloquentia non effugies peccatum: parcens autem labiis tuis, sensatus eris.*

Prouerb. 10.

CIIII. Non mentiendum, *Abominatio est Domino labia mendacia.*

Prouer. 12.

CV. Frequenter emendandos qui delinquunt in domestico ministerio, in Prouerbiis Salomonis, *Qui parcit baculo, odit filium suum.* & iterum, *Ne destiteris paruulum emendando.*

Pro. 13. & 19.

CVI. Iniuria accepta patientiam tenendam, & vltionem Deo relinquendam, *Ne dixeris, Vlciscar me de inimico meo, sed sustine dominum vt tibi auxilio sit.* item alibi, *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.* item apud Sophoniã, *Expecta me, dicit dominus, in die resurrectionis meæ in testimonium: quoniam iudicium meum ad cõgregationes gentium, vt excipiam reges, & effundam super eos iram meam.*

Deuter. 32. Rom. 12. Soph 3.

CVII. Non detrahendum, apud Salomonem in Parœmiis, *Noli diligere detrahere, ne extollaris.* item in psalmo XLVIII I. *Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum.* item in epistola Pauli ad Coloss. *De nullo male loqui nec litigiosos esse.*

Prouer. 18. Coloss. 4.

CVIII. Non esse proximo insidiandum, apud Salomonem in Parœmiis, *Qui fodit foueam proximo suo, incidet in eam ipse.*

Prouer. 26.

CVIIII. Infirmos visitandos, apud Salomonem in ecclesiastico, *Ne pigriteris visitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis.* item in euangelio, *Infirmus fui & visitastis me, in carcere fui & venistis ad me.*

Ecclesi. 7. Matth. 25.

CX. Susurrones maledictos esse in Ecclesiastico, *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes.*

Ecclesi. 28.

CXI. Sacrificia malorum accepta non esse, in Ecclesiastico, *Dona iniquorum non probat altissimus.*

Ecclesia. 34.

CXII. Grauius iudicari de his qui in seculo plus habuerunt potestatis, apud Salomonem, *Iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia. Potentes autem potenter tormenta patientur.* item in psalmo secundo, *Et nunc reges intelligite, emendamini, qui iudicatis terram.*

Sap. 2.

CXIII. Viduam & pupillos protegi oportere, apud Salomonẽ in Ecclesiastico, *Esto pupillis misericors vt pater, & pro viro matri eorum, & eris velut filius altissimi si obedieris.* De hoc ipso in Exodo, *Omnem viduam & orphanum non vexaueritis.*

Eccle. 4. Exod. 22.

*xaueritis. Si autem vexabitis eos, & vociferantes exclamauerint ad me, audiam exclamationes eorum, & irascar animo, & perimam vos gladio, & erunt coniuges vestræ viduæ, & filij vestri orphani.* item apud Esaiam, *Iudicate pupillo & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit dominus.* item apud Iob, *Conseruaui egenum de manu potentis, & pupillo cui non erat adiutor, auxiliatus sum.* itẽ, *Os viduæ benedixit me.* item in psalmo LXVII. *Patris orphanorum, & iudicis viduarum.* Esa 1. Iob.29.

CXIIII. Dum in carne est quis, exomologesin facere debere, in Psalmo VI. *Apud inferos autem quis confitebitur tibi?* item in Psalmo XXIX, *Nunquid exomologesin faciet tibi puluis?* item alibi exomologesin faciendam, *Malo pœnitentiam peccatoris magis quàm mortem.* item apud Hieremiam, *Hæc dicit Dominus, Nunquid qui cadit, non surget: aut qui auertitur, non conuertetur?* Ezech.33. Hiere.8.

CXV. Adulationem perniciosam esse, apud Esaiam, *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, & semitam pedum vestrorum turbant.* Esa.3.

CXVI. Plus ab eo diligi Deum, cui in baptismo plura peccata dimittuntur, in euangelio KATA Lucam, *Cui plus dimittitur, plus diligit: & cui minus dimittitur, modicum diligit.* Lucæ 6.

CXVII. Fortem congreßionem esse aduersus diabolum, & ideo fortiter nos stare debere vt poßimus vincere, in epistola Pauli ad Ephesios, *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates & principes huius mundi, & harum tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus. Propter hoc induite arma Dei, vt poßitis resistere in die nequißimo, vt cũ omnia perfeceritis stetis accincti lumbos vestros in veritate euangelij, induentes loricam iustitiæ & calciati pedes vestri in præparatione euangelii pacis, in omnibus adsumentes scutum fidei, in quo poßitis omnia ignea iacula nequißimi extinguere, & galeam salutis assumere, & gladium spiritus qui est verbum Dei.* Ephes.6.

CXVIII. Item de antichristo quod in homine veniat, apud Esaiam, *Hic homo qui concitat terram, & commouet reges, qui ponit orbem terræ totum desertum.* Esa. 14.

CXVIIII. Graue fuisse iugum legis, quod à nobis abiectum est: & leue esse iugum domini, quod à nobis susceptum est, in psalmo II. *Ad quid tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Disrumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum eorum.* item in euangelio KATA Matthæũ, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos requiescere faciam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum bonum est, & onus meum leue est.* item in Actis apostolorum, *Visum est sancto spiritui & nobis nullam imponere sarcinam, quàm istam quæ ex necessitate est, abstinere vos ab idololatriis, & sanguinis effusione, & fornicatione. Et quæcunque vobis fieri non vultis, aliis ne feceritis.* Matth. 11. Act.15.

CXX. Orationibus insistendum, in epistola Pauli ad Colossenses, *Instate orationi, vigilantes in ea.* item in psalmo I. *Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Coloss.4.

*ARGVMENT. Cypriani ad clerum vrbicum, de multis confessoribus & de Luciani inuerecundia, & Celerini confessoris modestia.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIBUS Romæ consistentibus fratribus, salutem. LXXXIIII.

FACTIS ad vos literis fratres charißimi, quibus actus noster expositus, & disciplinę ac diligẽtię quantulacunq; ratio declarata est, aliud accesit quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus & ipse vnus de confessoribus, fide quidem calidus & virtute robustus, sed pene minus dominica lectione funda-

tus, quedam conatus est, imperiti iampridem vulgi se auctorem constituens, vt manu eius scripti libelli congregatis multis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus & verecundus, legis ac disciplinæ memor, nullas contra euangelium literas fecerit, sed tantum domestica pietate commotus, matri & sorori suæ quæ lapsæ fuerant, mandauerit pacem dari: Saturninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas eiusmodi literas miserit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito, nomine eius, libellos manu sua scriptos passim dedit, sed & post eius excessum, eadem facere sub eius nomine perseuerauit, dicens hoc sibi ab illo esse mandatum, & nesciens Domino magis quam conseruo obtemperandum. Aurelij quoque adulescentis tormenta perpessi nomine, libelli multi dati sunt, eiusdem Luciani manu scripti, quod literas ille non nosset: cui rei vt aliquantulum posset obsisti, literas ad vos feci, quas ad eos sub epistola priore trãsmisi, quibus petere & suadere non destiti, vt dominicæ legis & euangelij ratio teneretur. Post quas literas, quasi moderatius aliquid & temperatius fieret, vniuersorum confessorum nomine idẽ Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum domini, & euangelij sanctitas, & firmitas solueretur. Scripsit enim omnium nomine, vniuersis eos pacem dedisse, & hanc formam per me aliis episcopis innotescere, cuius epistolæ exemplum ad vos transmisi. Additum est plane, QVORVM ratio constiterit, quid post commissum egerint: quæ res maiorem nobis conflat inuidiam, vt nos cum singulorum causas audire & excutere cœperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes iactant à martyribus & confessoribus accepisse. Denique huius seditionis origo iam cœpit. namque in prouincia nostra per aliquot ciuitates in prępositos impetus per multitudinem factus est, & pacem quam semel cunctis à martyribus & confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coegerũt, territis & subactis prępositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi ac robore fidei præualebant: apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix à nobis in præteritum regebãtur, & in nostrã sententiã deferebantur, per hanc epistolam velut quibusdã facibus accensi, plus exardescere, & pacem sibi datam extorquere cœperunt: de quibus quales ad clerum nostrum literas fecerim, exemplum vobis misi. sed & quid mihi Calidonius collega pro integritate & fide sua scripserit, quídque ego ei rescripserim, vtrunque ad vos legendum transmisi. Exempla quoque epistolæ Celerini, boni & robusti confessoris, quam ad Lucianum eundem confessorem scripserit: itémque quam Lucianus ei rescripserit, misi vobis, vt sciretis & laborem circa omnia, & diligentiam nostram, & veritatẽ ipsam disceretis: Celerinus confessor quàm sit moderatus & cautus ex humilitate ac timore sectę nostrę verecundus: Lucianus vero, circa intelligentiam dominicę lectionis vt dixi, minus peritus, & circa inuidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua modestus. Nam cum dominus dixerit, in nomine patris & filij & spiritus sancti gentes tingi, & in baptismo præterita peccata dimitti, hic præcepti & legis ignarus, mandat pacem dari, & peccata dimitti in Pauli nomine: & hoc sibi ab illo dicit esse mandatum, sicut in literis eiusdem Luciani ad Celerinum factis animaduertetis: quibus minime considerauit, quod non martyres euangelium faciant, sed per euangelium martyres fiant: quando & Paulus apostolus, quem Dominus vas electionis suæ dixit, posuerit in
Gala.1. epistola sua dicens, *Miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui vos vocauit in gratiam, ad aliud euangelium: quod non est aliud, nisi si sunt aliqui qui vos turbant, & volunt conuertere euangelium Christi. sed licet vobis aut angelus de cælo aliter adnunciet præter quod annunciauimus, anathema sit, sicut diximus: & nunc iterum dico, si quis vobis annunciauerit præterquã quod accepistis, anathema sit.* Opportune vero super-

superuenerunt literæ vestræ, quas accepi ad Clerum factas: item quas beati cõfessores Moyses, Maximus, Nicostratus, & ceteri Saturnino & Aurelio, & ceteris miserunt, in quibus euangelij plenus vigor & disciplina robusta legis dominicæ continentur. Laborantes hîc nos & contra inuidiæ impetum totis fidei viribus renitentes, multum sermo vester adiuuit, vt diuinitus compendium fieret: & priusquam venirent ad vos literæ, quas vobis proxime misi, declararetis nobis quod secundum euangelij legem stet nobiscum fortiter atque vnanimiter etiam vestra sententia. Opto vos fratres charissimi, semper bene valete.

ARGVM. *Epistola vniuersorum confessorum ad Cyprianum, de pace data.*

## VNIVERSI CONFESSORES, CYPRIANO PAPAE, SALVTEM. LXXXV.

SCIAS nos, vniuersis, quorum ad te ratio constiterit quid post commissum egerint, dedisse pacem, & hanc formam per te & aliis episcopis innotescere volumus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. præsente de clero, & exorcista & lectore, Lucianus scripsi.

ARGVM. *Epistola Calidonij ad Cyprianum & clerum de iis qui sacrificauerunt, & postea extorres facti sunt, & pacem postulauerunt.*

## CYPRIANO, ET COMPRESBYTERIS CHARISSIMIS CONSISTENTIBVS, CALIDONIUS, salutem. LXXXVI.

NECESSITAS temporis facit, vt non temere pacem demus: sed quoniam oportebat vobis scribere de iis qui posteaquam sacrificauerunt, iterato tentati, extorres sunt facti: videntur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones & domos dimittunt, & pœnitentiã agentes, Christum sequuntur. Ergo Felix (qui presbyterium subministrabat, sub Decimo, proximus mihi vinculis, plenius cognoui eundem Felicem) & Victoria coniux eius, & Lucius, fideles extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet: sed & scu per se aut per eosdem mulier nomine Bona, quę tracta est à marito ad sacrificandum, quę conscientia non commisit, sed quia tenentes manus eius ipsi sacrificauerunt, sic ipsa cœpit dicere contra, Non feci, vos fecistis: sic & ipsa extorris facta est. Cum à me ergo vniuersi pacem peterent dicentes, Recuperauimus fidem quam amiseramus, pœnitentiam agentes, Christum publice sumus confessi: quanuis mihi videatur, vt debeant pacem accipere: sed ad consultum vestrum eos dimisi, ne quid videar temere præsumere. si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi. Salutate nostros, vos nostri. Opto vos felicissimos bene valete.

*ARGVMENT. Epistola Celerini ad Lucianum, petens pro nomine Numeriæ & Candidæ, vt eas in mente haberet: quæ Numeria, vt dicit, præmium dedit, ne sacrificaret.*

## CELERINVS LVCIANO. LXXXVII.

HAEC cum tibi scriberem domine frater, gaudens & tristis eram: gaudens, eo quod audierim, te pro nomine domini nostri Iesu Christi saluatoris nostri tentum, & illius nomen penes magistratus huiusmodi confessum: tristis autem, in eo quod ab eo ex quo te deduxi, nunquam literas tuas accipere potui: & nunc modo duplex mihi tristitia incubuit, quod cum Montanũ fratrẽ nostrũ communẽ, abs te de carcere ad me esse venturum sciebas, de salute tua, vel quid penes te agatur, mihi non significaueris. & hoc solet contingere seruis Dei, maxime eis qui in confessione Christi sunt constituti. scio enim quoniam vnusquisque iam quæ sunt seculi non adtendit, quoniam coronam cælestem sperat. Ego enim dixi, fortasse oblitum te esse mihi scribere. nam vt tibi quoque de infimo tuus vel frater dicar si fuero dignus Celerinus audire: tamen cum essem & ego in tam florida confessione, fratres meos vetustissimos memorabam, & eos literis meis memoraui, charitatem pristinam eorum penes me meosque nunc esse: peto tamẽ charissime à domino, vt si ante cruore illo sancto laueris pro nomine domini nostri Iesu Christi, quam literæ meæ te in hoc mundo apprehendant: vel nunc si apprehenderint, mihi ad hæc rescribas. Sic coronet te, cuius nomen confessus es. credo enim quoniam etsi in hoc mundo nos non viderimus, in futuro tamen nos coronati à Christo complectemur. Pete vt sim dignus & ego coronari cum numero vestro, in magna tamẽ tribulatione constitutum scias, & ac si sis mecum pręsens, si charitatis pristinæ reminiscor die ac nocte, Deus solus scit: & ideo peto vt annuas desiderio meo, & mecum doleas in morte sororis meæ quæ cecidit in hac vastatione Christo. sacrificauit enim & exacerbauit dominum nostrum, quod nobis manifestum viderur: pro cuius factis ego in lætitiæ paschæ flens die ac nocte, in cilicio & cinere, lachrimabundus dies exegi, & exigo vsque in hodiernum, donec auxilium domini nostri Iesu Christi, & pietas per te vel per eos dominos meos qui coronati fuerint, à quibus postulaturus es vt veniam habeãt ne fanda naufragia. memor sum enim charitatis tuæ pristinæ, quod cũ omnibus doleas sorores nostras, quas & tu bene nosti, id est Numeriam & Candidam, pro quarũ peccatis quæ nos fratres habent, debemus excubare. Credo enim Christum secundum illorum pœnitentiam & opera quæ penes collegas nostros fecerunt extorres, qui à vobis venerunt, à quibus ipsis de operibus eorum audies iam, pro eis vobis martyribus suis petentibus indulturum credo. Audiui enim te floridiorum ministerium percepisse. O te felicẽ. suscipe vota tua quæ semper desiderasti, vel in terra dormiens, optasti pro nomine illius in carcere mitti, quod nunc tibi contingit sicut scriptum est, *Det tibi dominus secundum cor tuum.* & nunc super ipsos factus antistes Dei, recognouit idem minister. Rogo itaque domine & peto per Dominum nostrum Iesum Christum, vt ceteris collegis tuis, fratribus ruis, meis dominis referas, & ab eis petas, vt quicunque prior vestrum coronatus fuerit, istis sororibus nostris Numeriæ & Candidę, tale peccatum remittant. Nam ipsam Etecusam semper appellaui. testis est nobis Deus, quia pro se dona numerauit, ne sacrificaret: sed tantum ascendisse viderur vsque ad Trianfacta, & inde dęscendisse. Hanc ergo non sacrificasse ego scio. quarũ iam causa audita, præceperunt eas pręposi-

siti tantisper sic esse, donec episcopus constituatur. Sed quatinus per vestras sanctas orationes & petitiones in quas nos fidimus, quoniam estis amici, sed & testes Christi, quod omnia indulgeatis. Peto ergo domine charissime Luciane, memor sis mei, & petitioni meę annuas. sic Christus coronã illam sanctam quam tibi non tantum in confessione, sed in sanctimonia tradidit, in qua semper cucurristi, exemplum sanctorum, semper & testis fuisti: vt omnibus dominis meis fratribus tuis confessoribus referas de hoc facto, vt à vobis auxilium recipiãt. Nam hoc domine frater, scire debes, me non solum hoc pro eis petere, sed statim & Seuerianũ & omnes confessores, qui inde huc à vobis venerunt, ad quos ipsæ in portum descenderunt, & in vrbem leuauerunt: quod sexaginta quinque ministrauerunt, & vsque in hodiernum in omnibus fouerunt. Sunt enim penes illas omnes. Plus autem grauare cor illud sanctum tuum non debui, cum sciam te prona voluntate operari. Salutant te Macarius cum sororibus suis Cornelia, Temerita, qui lętatur confessione tua florida, sed & omnes fratres: & Saturninus qui & ipse luctatus est cum diabolo, qui & Christi nomen est fortiter confessus, qui & ibi in pœna vngularum fortiter est confessus, qui & hic nimis rogat & petit. Salutãt te fratres tui Calpurnius, & Maria, & omnes sancti fratres. Nã hoc scire debes, me & dominis meis fratrib⁹ tuis scripsisse, quas peto illis eas legere digneris.

*ARGVMENT. Epistola Luciani rescribentis Celerino, super nomine Numeriæ & Candidæ, & nomine Pauli & Mappalicij & ceterorum, significans sibi eos mandasse vt pœnitentibus daret pacem.*

CELERINO DOMINO SI DIGNVS fuero vocari, collega in Christo, salutem. LXXXVIII.

ACCEPI literas tuas domine frater dilectissime, in quibus me tantum grauasti, vt perpetua grauatione tanto gaudio pene exciderim, vt literas quas & ego optabam, post tantum temporis legere, in quibus mei dignatus memorare, beneficio tantæ tuæ humilitatis legere exultaui, qui scribens mihi dicis, SI dignus fuero frater nominari tuus, hominis qui apud pusilliores nomen Dei cum timore confessus sum. nam tu Deo volente ipsum anguẽ maiorem metatorem Antichristi, non tantum confessus deterruisti, vocibus illis & verbis deificis, quibus scio quasi amatores fidei & zelotypi disciplinæ Christi, in qua tenoris viuacitate, versari te gaudeo, vicisti. Nũc charissime iam inter martyres deputande, voluisti nos literis tuis grauare, in quibus significasti de sororibus nostris, pro quibus vtinam fieri posset, vt sine tanto scelere commisso memoriam faceremus, non profecto tantis lachrimis incumberemus, vt nunc. Scire debuisti, quod circa nos actum sit, cũ benedictus Martyr Paulus adhuc in corpore esset, vocauit me, & dixit mihi, Luciane corã Christo tibi dico, vt si quis post arcessitionem meã abs te pacem petierit, da in nomine meo: sed & omnes quos dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, vniuersi literas ex compacto vniuersis pacem dimisimus. Videas ergo frater, quod tam placuit mihi quod Paulus præcepit, quàm vniuersis quod censuimus, ex quibus eramus in hac tribulatione cum iussimus, secundum præceptum imperatoris fame & siti & necati & reclusi sumus in duobus cellis, ita vt nos afficerent fame & siti, sed & ignis ab opere pressuræ nostræ tam intolerabilis erat, quam nemo portare posset, sed nunc ipsam claritatem sumus con-

secuti. Et ideo frater charissime, saluta Numeriam & Candidam, quæ secundum Pauli præceptum & cęterorum Martyrum, quorum nomina subiicio, Bassi in peierario, Mappalicij in quæstione, Fortunionis in carcere, Pauli à quæstione, Fortunatę, Victorini, Victoris, Herēnij, Credulę, Heredæ, Donati, Firmi, Venti, Fructi, Iuliæ, Martialis, & Aristonis, qui Deo volente in carcere fame necati sunt (quorum & nos socios futuros intra dies audietis. iam enim iterato reclusi sumus, sunt dies octo in die quo tibi literas scripsi. nam & ante dies octo per dies quinq; medios modicum panis accepimus, & aquá ad mensuram) & ideo frater peto, vt sicut hic cum dominus cœperit ipsi ecclesiæ pacem dare secundum præceptum Pauli & nostrum tractatum, exposita causa apud episcopum, & facta exomologesi, habeant pacem, non tantum hæ, sed & quas scis ad animum nostrum pertinere. Salutant vos collegæ mei vniuersi: vos salutate confessores domini qui ibi vobiscum sunt, quorum nomina significasti: quos & Saturninus comitibus suis: sed & collega meus, & Maris collecta merita Calpurnium: & Maria, Sabina, Spesina, & sorores: à Ianuaria, Datiua, Donata. Salutamus cum suis Saturum, Bassianum & vniuersum clerū, Vranium, Alexium, Quintianum, Colonicam: & vniuersos: quorum nomina non scripsi, quia iam lassus eram, ideo ignoscere debent. Opto vos bene valere, Alexium & Getulicū & argentarios & sorores. salutāt vos sorores meę, Ianuaria, & Sophia quas vobis commendo.

## EPISTOLA CELERINI RESCRIBENTIS LVCIANO. LXXXVIIII.

DIDICIMVS secessisse benedictū papā Cyprianū, à Cremente subdiacono, qui à vobis ad nos venit certa ex causa: quod vtique recte fecerit, propterea quòd cum sit persona insignis, & imminente agone quem permisit Deus in seculo, colluctandi causa cum aduersario, simul cum seruis suis, volens etiam angelis & hominibus certamen hoc manifestare, vt qui vicerit coronetur: victus vero portauerit in se sententiam, quæ nobis manifestata est: & cū incumbat nobis qui videmur præpositi esse & vice pastoris, custodire gregem: si negligentes inueniamur, dicetur nobis quod & antecessoribus nostris dictum est, qui tam negligentes præpositi erant, quoniam perditum non requisiuimus, & errantem non correximus, & claudum non colligauimus, & lac eorum edebamus, & lanis eorum operiebamur: denique & ipse Dominus implens quæ erant scripta in lege & prophetis, docet dicens, *Ego sum pastor bonus qui pono animā meā pro ouibus meis: mercenarius autem & cuius non sunt propriæ oues, cum viderit lupum venientem, relinquens effugit, & lupus dispergit oues*: sed & Simoni sic dicit, *Diligis me? respondit, Diligo. ait ei, Pasce oues meas.* Hoc verbum factum ex actu ipso quo cessit cognoscimus, & cęteri discipuli similiter fecerunt. Nolumus ergo fratres dilectissimi, vos mercenarios inuenire, sed bonos pastores, cū sciatis tum non minimum periculum incumbere, si non hortati fueritis, fratres nostros stare in fide immobiles, ne præceps iens ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas. nec enim hoc solum verbis vos hortamur, sed discere poteritis à pluribus à nobis ad vos veniētib', quoniā ea omnia nos Deo adiuuante & fecimus & facimus cum omni sollicitudine & periculo seculari, ante oculos plus habētes timorem Dei & pœnas perpetuas, quàm timorem hominum & breuem iniuriam, non deserentes fraternitatē, & hortantes eos stare in fide, & paratos esse debere ire cum domino: sed & ascendentes ad hoc quod compellebātur, reuocauimus. Ecclesia ista fortis in fide, licet quidam

dam terrore ipso cõpulsi, siue quod essent insignes personæ, siue adprehensi timore hominum, reuertuntur: quos quidem separatos à nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus & hortamur agere pœnitentiam, si quo modo indulgentiam poterũt recipere ab eo qui potest præstare: ne si relicti fuerint à nobis, peiores efficiantur. Videtis ergo fratres, quoniam & vos hoc facere debetis, vt etiam illi qui ceciderunt, hortatu vestro corrigentes animos eorum, si adprehensi fuerint iterato, confiteantur, vt possint priorẽ errorem corrigere: & alia quæ incumbunt vobis, etiam ipsa subdidimus, vt si, qui in hanc tentationẽ inciderunt, cœperint adprehẽdi infirmitate, & agant pœnitentiam facti sui, & desiderent communionem, vtiq; subueniri eis debet, siue viduæ, siue clydomeni, qui se exhibere nõ possunt, siue hi qui in carceribus sunt, siue exclusi à sedibus suis, vtique habere debent qui eis ministrent. Sed & catechumeni adprehensi infirmitate, decepti esse non debebũt, vt eis subueniatur: & quod maximum est, corpora martyrum aut ceterorum si non sepeliantur, grãde periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus. Cuiuscunque ergo vestrum quacunque occasione effectum fuerit hoc opus, certi sumus eum bonum seruum æstimari, vt qui in minimo fidelis fuit, constituatur super decem ciuitates. Faciat autem Deus, qui omnia præstat sperãtibus in se, vt omnes nos in his operibus inueniamur. Salutãt vos fratres qui sunt in vinculis, & presbyteri & tota ecclesia, quæ & ipsa cum summa sollicitudine excubat pro omnibus qui inuocãt nomen domini. Sed & nos petimus mutua vice, memores sitis nostri. Sciatis autẽ Bassianũ peruenisse ad vos, & petimus nos qui habetis zelum Dei, harum literum exemplum ad quoscunque poteritis, transmittere, per idoneas occasiones, vel vestras, faciatis, siue nuncium mittatis, vt stent fortes & immobiles in fide. Optamus vos charissimi bene valere.

ARGVMEN. *Epistola Cypriani ad presbyteros et diacones Romæ consistentes, de iis qui sibi pacem à Paulo martyre datam vindicabant.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIAconibus Romæ consistentibus fratribus, salutem. xc.

ET DILECTIO communis, & ratio exposcit fratres charissimi, nihil conscientiæ vestræ subtrahere de his quæ apud nos gerũtur, vt sit nobis circa vtilitatem ecclesiasticę administrationis cõmune consilium. Nam postea quam ad vos literas feci, quas misi per Saturum lectorẽ & Optatum hypodiaconum fratres nostros, de quorundam prospecta temeritate quæ pœnitentiam agere & Deo satisfacere detrectat, per literas ad me, pacem non dandam sibi postulans, sed quasi iam datam sibi vindicans, quod dicat Paulum omnibus pacem dedisse, sicut in literis eorum, quarum exemplum ad vos trãsmisi, legetis: simul quid & ego eis breuiter interim rescripserim: sed & quales postea ad clerum literas fecerim, vt scire possetis, huius quoque rei exẽplum vobis misi. Si vltra temeritas eorum nec meis, nec vestris literis compressa fuerit, nec cõsiliis salubribus obtemperauerit, agemus ea quæ secundum Euangelium dominus agere pręcepit. Opto vos fratres charissimi semper bene valere. Valete.

ARGVM. *Rescriptum presbyterorum & diaconorum Romæ consistentium.*

CYPRIANO PAPAE, PRESBYTERI ET Diacones Romæ consistentes, salutem. XCI.

CVM perlegissemus frater charissime literas tuas, quas per Fortunatū hypodiaconū miseras, gemino sumus dolore perculsi & duplici mœrore confusi, quod neq; tibi requies vlla in tantis persecutionis necessitatibus traderetur, & lapsorum fratrum immoderata petulantia vsque ad periculosam verborum temeritatem producta denotaretur. Sed quanuis nos atque animum nostrum ista quæ diximus grauiter adfligerent, tamen mœroris nostri tam grauem sarcinam, vigor tuus, & secundum euāgelicam disciplinam adhibita seueritas temperat: dum & quorundam improbitatem iuste coërces, & cohortando ad pœnitentiam, viam legitimæ salutis ostendis: quos quidem satis mirati sumus ad hoc vsque prosilire voluisse, vt tam vrgenter, & tam immaturo atque acerbo tempore, in tam ingenti crimine atque delicto, pacem sibi non tā peterent quam vindicarent, immo iā & in cælis habere se dicerēt. Qui si habent, quid petunt quod tenēt: si autem non habere illos probatur, hoc ipso quod petunt, cur non iudicium eorum sustinent à quibus petendam pacem quam vtique non habent putauerunt? Quod si alicunde prærogatiuam communicationis habere se credunt, cum Euangelio illam conferre conentur, vt ita demum firmiter valeat, si ab euangelica lege non dissonat. Ceterum quo pacto euangelicam poterit præstare communicationem, quod cōtra euangelicā decretum videbitur veritatem? Nam cum omnis prærogatiua, ita demum ad indulgentiæ priuilegium spectet, si ab eo cui sociari quærit, non discrepet, necesse est indulgentiam & priuilegium societatis amittat. Videant igitur quid hoc negocio agere conentur. Nam si aliud quidem Euangelium, aliud Martyres dicunt posuisse decretum, confidentes contra Euangelium Martyres, vtrobique periclitabuntur. Nam & euangelij fracta iam & iacens videbitur esse maiestas, si potuit alterius decreti nouitate superari: & de Martyrum capite gloriosa confessionis corona detracta, si non illam de Euangelij conseruatione inuenientur consecuti, vnde Martyres fiunt: vt merito nulli magis tam sit competens nihil contra Euangelium decernere, quam qui Martyris nomen ex Euangelio laborat accipere. Illud præterea vellemus addiscere, si Martyres non propter aliud Martyres fiunt, nisi vt non sacrificantes teneant ecclesiæ vsque ad effusionem sanguinis sui pacem, ne cruciatus dolore superati, perdendo pacem, perdant salutem: quo pacto salutem quam se si sacrificassent habituros non putauerunt, illis existimant donandam qui sacrificasse dicantur? Cum legem hanc debeant in aliis tenere quā ipsi videbātur sibi ante posuisse, in quo negotio hoc ipsum quod pro se ipsis facere putauerūt, animaduertimus contra seipsos protulisse. Nā si dandā illis pacem Martyres putauerūt, cur ipsi non dederunt? cur illos ad episcopū, vt ipsi dicunt, remittendos cēsuerunt? Is enim qui iubet fieri, potest vtiq; facere quod fieri iubet: sed vt intelligamus, immo, vt res ipsa loquitur, & clamat, sanctissimi Martyres vtrobique adhibendum putauerunt temperamentum, & pudoris & veritatis. Nam qui à multis vrgebantur, dum ad episcopū illos remittunt, verecundiæ propriæ ne vlterius inquietarentur, consulendum putauerunt, & dum illis non ipsi communicant, euangelicæ legis inlibatam sinceritatem custodiendam iudicauerunt. Tu tamen frater, nusquam pro tua charitate desistas lapsorum animos temperare, & errantibus veritatis præstare medicinam, licet animus ægrorū, medentium respuere soleat industriam. recens nuper est lapsorum hoc vulnus, & adhuc in tumorem

morem plaga consurgens:& idcirco certi sumus, quod spacio productioris temporis impetu isto consenescente, amabunt hoc ipsum, ad fidelem se delatos esse medicinam, si tamen desint qui illos arment ad periculū proprium, & in peruersum instruentes, pro salutaribus dilationis remediis, exitiosa deposcant illis properatæ communicationis venena. Neque enim credimus sine instinctu quorundam ausuros fuisse omnes tam petulāter sibi pacem vindicare. Nouimus Carthaginiensis ecclesiæ fidem, nouimus institutionem, nouimus humilitatem. vnde etiam mirati sumus, quod quędam in te per epistolam iniecta durius notaremus, cum amorem vestrum mutuum & charitatem exemplis multis reciprocæ affectionis in vos inuicem sæpe comperissemus. Tempus est igitur, vt agant delicti pœnitentiam, vt probent lapsus sui dolorem, vt ostendant verecundiam, vt monstrent humilitatem, vt exhibeant modestiam, vt de summissione prouocent in se Dei clementiam: & de honore debito in Dei sacerdotem, eliciant in se diuinam misericordiam. Quanto meliores ipsorum literæ fuissent, si pro ipsis preces stantium humilitate ipsorum adiutæ fuissent, quoniam & facilius impetratur quod petitur, quando is pro quo petitur, condignus est vt quod petitur, impetretur. Quod autem adtineat ad Priuatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, qui rem nobis tanquam sollicitam nunciare voluisti. Omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiæ, cuius per varias quasque prouincias membra digesta sunt, excubare. Sed nos etiam ante literas tuas fraus callidi hominis latere non potuit. Nam cum ante hac quidam ex ipsius nequitiæ cohorte venisset, vexillarius Priuati, & furto ac fraudulenter literas à nobis elicere curaret, nec quis esset latuit, nec literas quas volebat, accepit.

## EPISTOLA CELERINI ADVERSVS LAPSOS. XCVII.

DOMINVS noster, cuius præcepta metuere debemus & seruare, episcopi honorem & ecclesiæ suæ rationem disponens, in Euangelio loquitur & dicit Petro, *Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo ecclesiam meam: & portæ inferorum non vincent eam. Tibi dabo claues regni cælorum, & quæ ligaueris super terram, erūt ligata et in cælis: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælis.* Inde per temporū & successionū vices, episcoporū ordinatio & ecclesiæ ratio decurrit, vt ecclesia super episcopos constituatur, & omnis actus ecclesię per eosdē præpositos gubernetur. Cum hoc itaq; diuina lege fundatū sit, miror quosdā audaci temeritate sic mihi scribere voluisse, vt ecclesię nomine literas facerēt, quādo ecclesia in episcopo & clero & in omnibus stātibus sit cōstituta. Absit enim nec domini misericordia & potestas eius inuicta patiatur, vt ecclesia esse dicatur, lapsorum numerus, cum scriptum sit, *Deus non est mortuorum, sed viuorum.* Omnes quidē viuificari optamus, & vt ad statum pristinum restituantur, precibus nostris & gemitibus oramus: si autem quidam lapsi ecclesiam se volunt esse, & si apud illos & in illis est ecclesia, quid superest, quam vt ipsi rogentur à nobis vt nos ad ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo & quietos & verecundos esse oportet eos qui delicti sui memores, satisfacere Deo debent, nec ecclesiæ nomine literas facere, cum se magis sciant ecclesiæ scribere. Scripserunt autem mihi nuper quidam de lapsis, humiles & mites & trementes ac metuentes Deum, & qui in ecclesia semper gloriose & granditer operati sunt, & opus suum domino imputauerunt, scientes illū dixisse, *Et cum hæc omnia feceritis, dicite, Serui superuacui su-*

*mus: quod debuimus facere, fecimus.* Quæ illi cogitãtes & quanuis libello à Martyribus accepto, vt tamen ad dominum satisfactio admitti posſit, orantes ſcripſerunt mihi, ſe delictum ſuum cognoſcere, & pœnitentiam veram agere nec ad pacem temere aut importune properare, ſed expectare præſentiam noſtram dicentes, Pacem quoque ipſam, ſi eam nobis præſentibus acceperint, dulciorem ſibi futuram: quibus quantum gratulati ſumus, dominus teſtis, qui dignatus eſt oſtendere quid eiuſmodi & tales ſerui de eius bonitate mercantur. Quas literas cum nuper acceperim, & nunc aliud ſcripſiſſe vos legerim, peto diſcernatis deſideria veſtra: & quicunque eſtis qui has literas nunc miſiſtis, nomina veſtra libello ſubiiciatis, & libellum cum ſingulorum nominibus ad me mittatis. Ante eſt enim ſcite, quibus reſcribere debeam, tunc ad ſingula quæ ſcripſiſtis pro loci & actus noſtri mediocritate reſcribã. Opto vos bene valere, & ſecundum domini diſciplinam quiete & tranquille agere. Valete.

*ARGVMENT. Epiſtola Cypriani ad clerum, de his qui temere lapſis communicant, et de Gaio Diddenſi presbytero, & Philumeno ac Fortunato hypodiaconis, & Fauorino acolutho.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIBVS FRATRIBVS, SALVTEM. XCI.

INTEGRE & cum diſciplina feciſtis fratres charisſimi, quod ex conſilio collegarum meorum qui præſentes erãt Gaio Diddenſi Presbytero, & diacono eius, cenſuiſtis non communicandum, qui communicando cum lapſis, & offerẽdo oblationes eorum, in prauis erroribus ſuis frequenter deprehenſi, & ſemel atq; iterum ſecundum quod mihi ſcripſiſtis, à collegis meis moniti ne hoc facerent, in præſumptione & audacia ſua pertinaciter perſtiterũt, decipientes quoſdam fratres ex plebe noſtra, quibus nos omni vtilitate conſultũ cupimus, & quorum ſaluti nõ adulatione cõpoſita, ſed ſincera fide proſpicimus, vt vera pœnitentia & gemitu ac dolore pleno dominum deprecentur, quia ſcriptum eſt, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam:* & iterum loquitur ſcriptura diuina, *Sic dicit dominus, cum conuerſus gemueris, tunc ſaluaberis, & ſcies vbi fueris.* Ingemiſcere autẽ & agere pœnitentiam quomodo poſſunt, quorum gemitibus & lachrimis intercedunt quidam de presbyteris, vt communicandum cum illis temerè exiſtiment, neſcientes ſcriptũ eſſe, *Qui vos beatos eſſe dicunt, in errorem vos mittunt, & ſemitas pedum veſtrorum turbant?* meritò ſalubria noſtra & vera conſilia nihil promouent, dum blanditiis & palpationibus pernicioſis ſalutaris veritas impeditur, & patitur lapſorum ſaucia & ægra mens, & corporaliter quoque ægri & infirmi ſæpe patiuntur, vt dum ſalubres cibos & vtiles potus quaſi amaros & abhorrentes reſpuunt, & illa quæ oblectare & ad præſens ſuauia videntur eſſe, adpetunt, perniciem ſibi & mortem per inaudientiam & intemperantiam prouocent, nec proficiat ad ſalutem artificis medela vera, dum blandimẽtis decipit dulcis inlecebra. Vos itaque ſecundum literas meas fideliter & ſalubriter conſulentes, à conſiliis melioribus ne recedatis. legite verò has eaſdem literas, & collegis meis ſi qui aut præſentes fuerint, aut ſuperuenerint, vt vnanimes & concordes ad fouenda & ſananda lapſorũ vulnera conſilium ſalubre teneamus, tractaturi plenisſime de omnibus cum conuenire in vnum per domini miſericordiã cœperimus. Interea ſi quis immoderatus & præceps ſiue de noſtris presbyteris & diaconibus, ſiue de peregrinis,

Apocal. 2. Ezech. 18. & 33.

grinis, ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, à communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in vnum permittente domino conuenerimus. Desiderastis quoque, vt de Philumeno & de Fortunato hypodiaconis, & Fauorino acolutho qui medio tempore recesserunt, & nunc venerunt, quid mihi videatur rescri bam: cui rei non potui me solum debere sententiam dare, cum multi adhuc de clero absentes sint, nec locum suum vel sorte petēdum putauerint, & cognitio hæc singulorum tractanda sit, & limanda plenius, non tantum cum collegis meis, sed & cum plebe ipsa vniuersa. Expensa enim moderatione libranda & pronuncianda res est, quæ in posterum circa ministros ecclesiæ constituat exemplum. Interea se à diuisione mensurantium contineant, non quasi à ministerio ecclesiastico priuati esse videantur, sed vt integris omnibus ad nostram præsentiam differantur. Opto vos fratres charissimi semper bene valere. fraternitatem vniuersam salutate & valete.

*ARGVMENT. Epistola Cypriani ad Calidonium & Herculaneum super nomine Felicissimi peruersi.*

## CYPRIANVS, CALIDONIO ET HERculaneo collegis, item Rogatiano & Numidico compresbyteris, salutem. XCIIII.

VEHEMENTER contristatus sum fratres charissimi, acceptis literis vestris, vt cum mihi propositum semper & votum sit, vniuersam fraternitatem nostram incolumem continere, & inlibatum gregem, secundum quod charitas exigit reseruare, nunc nuncietis Felicissimum multa improbe & insidiose esse molitum, vt præter fraudes veteres & rapinas, de quibus iampridem multa cognoueram, nunc quoque cum episcopo portionem plebis diuidere, id est à pastore oues separare, & filios à parente secernere, & Christi membra dissipare tentauerit, Cumque ego vos pro me vicarios miserim, vt expungeretis necessitatis fratrum nostrorum sumptibus istis, si qui etiam vellent iam suas artes exercere, additamento quantum satis esset, desideria eorum iuuaretis: simul etiam & ætates eorum & conditiones eorum & merita discerneretis, vt etiam nunc ego cui cura incumbit, omnes opto me nosse, & dignos quoque, & humiles, & mites ad ecclesiasticæ administrationis officia promouere: ille intercesserit, ne quid posset expungi, ne ve ea quæ desideraueram, possent diligentiæ vestræ examinatione discerni: comminatus sit etiam fratribus nostris qui pri mi expungi accesserant, potentatu improbo & terrore violēto, quod secum in monte non communicarent, qui nobis obtemperare voluissent. Cumque post hæc omnia nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate & præsentia fractus, instinctu suo quietem fratrum turbans proripuerit, se cum plurimis ducem factionis & seditionis principem temerario furore contestans: in quo quidem gratulor plurimos fratres ab hac audacia recessisse, & vobis acquiescere maluisse, vt cum ecclesia matre remanerent, & stipendia eius episcopo dispensante perceperint, quod quidem & ceteros pro certo scio cum pace facturos, & cito ab errore temerario recessuros. Interim cum Felicissimus comminatus sit, non communicaturos in monte secum qui nobis obtemperassent, id est qui nobis communicarent, accipiat sententiam quam prior dixit, vt abstentum se à nobis sciat, quando ad fraudes eius & rapinas quas dilucida veritate cognouimus, adulterij etiam crimen accedit:

MAGNA nobis ab vniuersa fraternitate cura, fidelis maxime: & rea perditorum omnium audacia, id est aleatorum animi, ad nequitiam se in lacum mortis mergunt. Et quoniam in nobis diuina & paterna pietas apostolatus ducatũ contulit, & vicariam domini sedem cęlesti dignatione ornauit, & originẽ authentici apostolatus super quem Christus fundauit ecclesiam in superiore vestro portamus, accepta simul potestate soluendi: salutari doctrina admonemur ne cum delinquentibus assiduè ignoscimus, ipsi cum eis pariter torqueamur. Ideo sal terræ dicimur, vt ex nobis omnis fraternitas cęlesti sapientia saliatur. Nam cum dicat, *Sal autem si fatuatum fuerit, nihil valebit nisi vt proiiciatur foras & conculcetur ab hominibus*, hoc veremur & timemus, ne cũ in ecclesia securi, quòd nobis sacerdotalis dignitas tradita est, neglegẽtes, iuxta quosdã fratres inertes reperiamur: aut dũ falsam communicationẽ damus, id quod cum honore de Dei dignatione percepimus, indignante domino exprobrãtes amittamus. dicit enim scriptura diuina, *Væ erit pastoribus*. Quod si ipsi pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt domino pro pecoribus? Quid dicẽt? à pecoribus se esse vexatos? nõ creditur illis: incredibilis res est, pastores pati posse aliquid à pecore: magis punientur propter mendaciũ suũ. Et alia scriptura dicit, *Rectorem te petierunt, noli extolli. Esto in illis quasi vnus ex ipsis: curã illorũ habe et considera.* & iterũ, *Existimate sacerdotem esse cultorem, & omnes esse apud eum delicias, granaria plena, et de quocunque desiderauerint pabulo oues, eas saturare.* Nã vt cõstaret nos, id est episcopos, pastores esse ouiũ spiritalium, hoc est hominũ fidelium, qui sub cura nostra cõstituti, ne vllũ in eis scabie vitiũ reperiatur, quo magis à nobis quotidie perscrutentur, vt medicamine cælesti adhibito, vellera eis florida crescãt, quæ ad naturã vestis salutaris proficiant, in euangelio Dominus ad Petrũ dixit, *Pasce oues meas.* & quoniam episcopiũ, id est spiritũ sanctum, per impositionẽ manus, cordis excepimus hospitio, & cohabitatori nostro ne vllam mœstitiam proponamus, Apostolus monet & dicit, *Nolite contristare spiritum sanctum, qui in vobis est: & nolite extinguere lumen, quod effulsit in vobis.* Quanta autem episcopum bene agentem & salubriter admonentẽ sine tribulatione corporis, cõdigna maneãt martyria: quanta & in episcopum negligentem nulla de scripturis sanctis documenta promentem, cumulentur tormenta, apostolus nos excitat Paulus, & cum digno statu episcopos & procuratores euangelicæ doctrinæ ponit, & dicit, *Quandiu erit infans, procuratores & actores habet: at cum creuerit, hæreditatem suam expetit.* Nos etiam dispensatores & procuratores euangelij sumus: *hoc quoque inter dispensatores & procuratores quæritur, vt quis fidelis & iustus inueniatur.* si ergo apud dispensatores quæritur, vt quis fidelis & iustus inueniatur, quid si omnes delinquant, & delinquentibus dispensatores ignoscant? Nonne ipsi delinquentium se pondere onerant? Apostolus idem Paulus commemorat, quando ad Timotheum docendum & corroborandum in fidei firmitate, ne quid Deum fallat, & ne malignum orationibus iustorum intercedat, prouidus & sollicitus dicens, *O Timothee fili, commendatum serua: noli spernere donum quod in te est per impositionem manuum seniorum: accingere fortiter, & viriliter age ministerium tuum & cum integritate supple: esto ceteris bonum exemplum: nemo tibi contradicat, nemo iuuentutem tuam contemnat: peccantem coram multis castiga, vt & ceteri metum habeant, & ne communicaueris peccatis alienis.* & iterum, *Si quis frater fornicarius, aut idolorum cultor, aut auarus, aut raptor siue iniustus nominatus fuerit, cum eiusmodi quidem nec cibum capere.* Et alio loco, *Quicunque frater more alienigenarum viuit, & admittit res similes factis eorum, desine in conuictu eius esse: quod nisi tu feceris, & tu particeps eris eius.* Et in doctrinis Apostolorum, *Si quis frater*

Matth. 5.
Ecclesia. 32.
Ephes. 4.
Galat. 4.
1. Cor. 4.

*delinquit in Ecclesia, & non paret legi, hic nec colligatur, donec pœnitentiam agat, & non recipiatur, ne inquinetur & impediatur oratio vestra.* Et Apostolus etiam iterum dicit, *Eximite malos è medio vestri.* Quod si multorum testium varia & consonanti monitione docemur, ne cum delinquentibus fratribus, cibo ne quidem vesci, quanto magis debeat & ab sacrificio Christi arceri? Quam magna & larga pietas domini filij, quod in futurum præscius nobis consulat: ne quis frater incautus denuo laqueis diaboli capiatur, sollicitos esse iusit & prouidos atque eruditos: quoniam hostis ille antiquus circuit, pulsans Dei seruos, non vno genere tentans. Multæ enim sunt tentationes eius, quorum primordia sunt, idololatria, mœchæ, furta, rapinæ, auaritia, fraus, ebrietas, impatientia, adulterium, homicidium, zelus, perfidia, falsa testimonia, eloquium falsum, inuidia, extollentia, maledictum, error, & si qua sunt similia quæ his congruunt: ex quibus est aleæ tabula. Præsto est diaboli laqueus manifestus, venenum portans letale serpentis, & inductio corrumpens, quæ cum videtur nihil esse, magna amplexi operitur deletio. Quid illud est quæso fideles, vt manus quæ tam ab iniuriis humanis expiata, & ad sacrificium dominicum admissa, & quod ad salutem totius hominis pertinet, dignatione suscipit, ipsa ad laudem domini in oraculo exurgit, ipsa per quam tuemur Christi signum in frontibus notatum, ipsa diuina sacramenta consummat: quid est vt iterum laqueis diaboli, vnde exuta est, implicetur? & per ipsa damnetur? aleatrices manus libidinoso studio consuerunt, id est aleæ tabulæ, quod est zabuli malum, & diaboli vulnus insanabile. Aleæ tabulam dico, vbi diabolus præsto est, & ad capiendum summissus: & cum ceperit de captiuo triumphum, perfidia, falsa testimonia. Tabulam aleæ dico, vbi dementia, & furia, & venale periurium, imperium & conloquium serpentinum. Illic rabidosa amicitia, illic atrocissimi sceleris immanitas discordans, illic conuicia & audacia sæua, & mens insana fera impatientia. Aleæ tabulam dico, vbi possessionum amissio, & pecuniarum ingentium perditio, monstrum, & demonstrãs litigiosum furax dementia. O aleatorum noxia, sedentaria & pigra nequitia. ô manus crudeles, & ad periculum sui armatæ, quæ bona paterna & opes auorum sudore quæsitas ignominioso studio dilapidant: manus trux, noxia & insomnis, nocte diéque continuis instrumentorum suorum armigera, quæ peccando se ipsam damnauit, & post peccata nõ desinit ire. O nequã manus in perniciem domini sui armata, quæ sordidissimi æris totam substantiam perdit: & cum tot essent augendæ rei familiaris & multarum abundantiæ opũ, modo inops & pauper est. Alea est, quam lex odit: alea est, quam sequitur crimen ignobile, vbi manifesta tentatio, & pœna occulta. Laqueus est ille mali, & supplantatio inimici, qui nec lucrum confert, sed totum consumit. Hinc deinde pauperes fiunt, hinc opes suas perdunt, hinc iam consumptis omnibus rebus suis, mutuis pecuniis se obruunt: hinc patrimonium sine vlla forti calumnia amittũt. Qualis est lis, vt quos nemo persequitur, seipsos per inuidiam persequantur? vt paternas suas hæreditates sub hostium suorum multiformi numero dispergant? Est & quando ipsi aleatores cum prostitutis mulieribus penes auctorem suum nocturnas vigilias clausis foribus celebrant: armantur aduersus se miseri, spiritu diaboli repleti: & illic duplex aut geminum crimen admittunt. Hic concrepat aleæ sonus, illic silentio operatur incestus: hic sine vllo dignitatis suæ respectu, sine vlla excusatione pestifero studio cedere bonis suis cogitur: illic secreto mortale venenum bibitur. Vnde hæc sacrilega meditatio, vnde hoc crimẽ, auctorum testimonio comprobamus. cũ enim quidã studio literarum bene eruditus, multũ meditando hoc malũ & tam perniciosum studium adinuenit, instigatu solius zabuli, qui eum artibus suis repleuerat: hanc ergo artem

artem ostendit, quam & colendam sculpturis cum sua imagine fabricauit. Statuit itaque imaginem suam cum nominis sui subscriptione, suggerente sibi amico, qui vt hanc artem excogitaret, in peccatorem subuenit. sic ergo se n imagine speciosa demonstrans, alto quodam loco condidit, & in sinus suos hanc aleæ tabulam gestans, vt quasi ipse lusor & adinuentor huius malitiæ appareret, cuius nomen à Dei seruis nominari non deberet (sic enim in nomine turpis est, quomodo in factis iniquus) & quisque Dei seruus aleæ tabulam amplectitur, auctoris nomine vocaretur. ille enim cum se in statunculis simulachris formaret, aliud crimen adinuenit, quo se ab imitatoribus suis colendum diceret: sacrificandi sibi legem terminauit, ita vt qui vellet studio eius adhærere, nõ ante manum in tabulam porrigeret, nisi auctori huius prius sacrificasset. Inde factum est, vt olim qui homo fuerat, & facinoris admissionis adulter, post mortem à pronis & errantibus sub finctioso nomine dei talis coli meruerit. Aleę tabula qui ludit, & maleficia nosse debet, quod à Dei seruis longe sit, sciens quoniam foris maleficus & venerarius, & iterum in iudicij diẽ in igne rotãte torquebitur, Aleę tabula qui ludit, prius auctori eius sacrificare debet, quod Christianis non licet, dicẽte domino, *Sacrificans diis, eradicabitur, nisi Deo soli.* & iterum, *Nolite sacrificare diis alienis, ne incisetis me in operibus manuum vestrarũ ad disperdendum vos.* Christianus qui es, & aleæ tabula ludis, licet nõ sacrifices, lege huius facinoris particeps es: & vtiq; dominus occurrit & dicit, *Exi de ea populus meus, ne sis particeps delictorũ eius.* & iterũ, *Discedite, discedite inde, exite de medio eius qui portatis vasa domini, & immundum ne tetigeritis.* Christianus quicunque es, & alea ludis, hoc primum in loco credere debes, quia non Christianum, sed ethnicum tibi nomen est, & illud quod ad sacrificium dominicum pertinet, in vacuum sumis. sic enim dominus dicit, *Omnis immundus non tanget sacrificium sancti.* Dicit enim scriptura, *Omnis vir mendicans carnem sacrificij, & immunditiæ eius super ipsum, pereat anima illa de populo meo.* Aleator quicunque es, Christianum te dicis, quod non es, eo quod seculo particeps es: nec amicus Christi potes esse, qui cũ inimico Christi tenes amicitiam. Certe qualis dementia aleatorũ fidelium, vbi insaniunt & furacissimis vocibus periurant, & deorbati zabuli caligine, inuicem sibi manus inferunt, maledicunt, se deuouent, parentum originem turpibus præsentibus dehonorant. sonat publice aleæ strepitus, festinant ad necem hæreditatis suæ manus: nec intelligit miser, quid sibi noceat, quãdo se aleæ auctorat. & qui iam sæpius vincitur, rursus ad nocentius studium, zabulo suadente animatur. O ars infesta studentibus, & studium libidinosum, quod non diuitias, sed nuditatem & inopiam præstat: manus carnifex, manus noxia, quę nec post lucra desinit, sed adhuc post damna ludit. Christianus qui alea ludit, ad sacrificium zabuli, immolantibus pœnis auctoris, manus polluit. Et idcirco dominus ad hoc indignari dicit, *Nolite,* inquit, *extendere manus vestras iniuste, ne exacerbetis me, & non desinam vos diu permanere super terram.* & iterum, *Abstinete manus vestras ab iniusto, & ne feceris quicquam mali.* Et Apostolus beatissimus Paulus similiter dicit, *Videte fratres, ne obsiguremini huic seculo, & pompis & deliciis & voluptatibus eius, sed continete vos ab omni iniustitia.* nam qui delinquit in Deum, nulla sit excusatio, nec indulgentia vlla, & nemini veniam datur. in Euangelio dominus dicit, *Si quis,* inquit, *dixerit blasphemias in filium hominis, dimittetur illi: at is qui peccauerit in spiritum sanctum, non dimittetur illi, nec hic, nec in futuro seculo.* & iterum Propheta dicit, *Si delinquendo peccatur aduersus virum, orabitur pro eo ad dominum: si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo?* Et beatus Apostolus Paulus procurator vicarius Christi, ecclesiasticam curam agẽs, ponit & dicit, *Vos estis templum Dei, & in vobis Christus habitat: si quis templum Dei violauerit, perdet illum Deus.* iterum dominus in euangelio suo negat

peccatores,& exprobrat,dicens, *Recedite à me omnes qui operamini iniustitiam: nunquam vos cognitos habui.* Et Iohannes apostolus dicit, *Omnis qui peccat, non est de Deo, sed de diabolo est: & scitis quoniam ideo venturus est filius Dei, vt perdat filios diaboli.* si quis aleator Christianus es, tuus & hæreditatis tuæ inimicus es: quicunque es,desine ab illa dementia miser: quid te in laqueum mortis cum diabolo vltra præcipitas? quid opes & diuitias tuas sordidissimas æris admittis? quid te laqueis secularibus inuoluis, vt de seculo iudiceris? quid inimicum tuum fauoribus laudando delinquis, cum quo necesse est puniaris? Esto potius,non aleator, sed Christianus: pecuniam tuam adsidente Christo, spectantibus angelis, & martyribus præsentibus super mensam dominicam sparge: patrimonium tuum, quod forsitan sæuo studio perditurus eras,pauperibus diuide: diuitias tuas Christo vincēti committe: seruus cum domino tuo vocare,studio deifico obsequere, artem domini imitare, quæ non perdit,sed potius acquirit. Desine ab illis tuis furacissimis moribus,cohibe præcipitem nequitiam tuam,sit tibi cum pauperibus quotidianus lusus, sit tibi cum viduis frequens operatio, censum & adparatus tuos omnes ad studium ecclesię distrahe:aurum tuum,& argentū,& pecunias tuas in thesauris cęlestibus repone,fundos & villas tuas, iusta operatione ad paradisum remoue:vt peccata donētur tibi, eleemosynis & orationibus cōtinuis incūbe. Alea ne luseris,vbi lusus nociuus est,& crimen immortale: vbi dementia sine consideratione,vbi nulla veritas,sed mendaciorum mandra. Abscide inde manum tuam,& auerte inde cor tuum: extrahe caliginem inimici ab oculis tuis,& purifica manum tuam à sacrificiis Zabuli: abige abs te furaces mores, esto patiens & Christianus, esto tibi & vitæ tuæ in operationibus iustus & prouidus,fuge diabolum persequentem, & fuge aleam inimicā rerum tuarum: studium sit tibi sapientiæ, euangelij monitis erudire, puras manus ad Christū extende:vt promereri dominum possis,aleam noli respicere. Amen.

## DE DISCIPLINA ET BONO PVDICITIAE. XCVII.

ALIQVAS officiorum meorum partes non æstimo prætermisisse, dum semper enitor vel maxime quotidianis euangeliorum tractatibus, aliquando vobis fidei & sententiæ per dominum incrementa pręstare. Quid enim aliud in ecclesia domini vtilius geri,quid accommodatius officio episcopi potest inueniri, quàm vt doctrina diuinorum per ipsum insinuata collatáque verborum, possint credentes ad repromissum regnum peruenire cælorum? Hoc mei & operis & muneris,cotidianum votiuum negocium,absens licet,obtinere connitor, & per literas præsentiam meam vobis reddere conor, dum vos solito more adlocutionibus missis in fide interpello. Ideo conuenio, vt euangelicæ radicis firmitate solidati, aduersus omnia diaboli prælia stetis semper armati, absentem me non credo, si fuero securus. Veruntamen omnia quæ vtiliter proferunt, & æternæ vitæ statum tractantibus, vel diffiniunt, vel promittunt, ita demum fructuosa sunt, si ad emolumentum operis diuinæ indulgentiæ viribus adiuuentur. Non solum proferimus verba, quæ de scripturarum sacris fontibus veniunt, sed cum ipsis verbis preces ad Dominum & vota sociamus, vt tam nobis quàm vobis,& sacramentorum suorum thesauros aperiat, & vires ad implenda quæ cognoscimus,tribuat. periculum enim maius est, voluntatem domini cognouisse,& in Dei voluntatis opere cessasse. Quàuis ergo ad multa vos negocia, ad diuinæ monitionis præcepta, semper vt scitis exhortter, quid mihi

quid mihi aliud votiuum aut maius potest esse, quàm vt per omnia perfecti stetis in domino? Tamen vt præcipuæ pudicitiæ claustra teneatis, quod & facitis, admoneo, scientes templum esse vos domini, membra Christi, habitationem spiritus sancti, electos ad spem, consecratos ad fidem, destinatos ad salutem: filios Dei, fratres Christi, consortes spiritus sancti, nihil iam carni debentes, qua renatos ex pudicitia pręter voluntatem, quam velle debemus & nostra sit: præstetur etiam propter redemptionem, vt corrumpi non posit, quæ à Christo consecrata sit. Nam si Apostolus ecclesiam, sponsam Christi pronunciat, oro vos quanta pudicitia exigitur, vbi ecclesia inter matrimonia sponsa virgo præstetur? Et ego quidē, nisi quod breuiter vos admonere proposui, latissimas satis puto & locupletes pudicitiæ laudes proferre potui, sed superuacuum duxi laudare eam diutius apud colentes. Vos enim illam ornatis dum geritis, & plures eius laudes exercendo profertis, facti eius ornamentum, dum & illa vestrum est, modulo decore inuicem fœnerando. Illa vobis disciplinam bonorum suggerit morum, vos illi ministerium pręstatis operum sanctorum. nam & illa quantum & quid posit, per vos apparuit: & quid vos velitis, ipsa demonstrauit & docuit, copulatis in vnum duobus bonis mādatorum & rerū, ne quid inutile videretur, si præceptis ministeria defuissent: Pudicitia est, honor corporum, ornamentum morum, sanctitas sexuum, vinculum pudoris, fons castitatis, pax domus, concordiæ caput. Pudicitia sollicita non est cui placeat, nisi sibi: pudicitia semper verecunda, dum innocentiæ mater est: pudicitia semper ornatur solo pudore, bene sibi cōscia de pulchritudine, si improbis displicet: pudicitia nihil ornamentorum quærit, decus suum ipsa est. Hæc nos commendat domino, connectit Christo: hæc expugnat omnia de membris inlicita desideriorum prælia, pacem nostris corporibus inducit: beata ipsa & beatos efficiens, apud quoscunque habitare dignatur: quam nunquam accusare possunt, nec qui eam non habent: venerabilis etiam hostibus suis, dum illam multo magis mirantur, qui expugnare nō possunt. Sed vt matura & in viris probata semper, & à fœminis adpetēda, sic inimica eius impudicitia semper est detestanda, obscœnum ludibrium reddens ministris suis, nec corporibus parcens nec animis. Debellatis enim propriis moribus, totum hominem suum sub triumphum libidinis mittit: blāda prius, vt plus noceat dum placet, exhauriens rem cum pudore, hostis continentiæ frequenter perueniens ad sanguinem: cupiditatum infesta rabies, incendium conscientiæ bonæ, mater impœnitentiæ, ruina melioris ætatis, contumelia generis, expugnās sanguinis & familiæ fidem, alienis affectibus suos inserens filios, in aliena testamenta sobolem ignoti & corrupti generis inducens. Quę plerunque extra sexum ardens, dum se non continet intra concessa, parum sibi putat satisfactum, nisi in virorum quoque corporibus non voluptatem nouam quærat, sed extraordinaria & portentosa contra ipsam naturam ex viris per viros monstra conquirat. Sed enim pudicitia locum primum in virginibus tenet, secundum in continentibus, tertium in matrimoniis. Verum in omnibus gloriosa est cum gradibus suis: nam & matrimonio fidem tenere, laus est inter tot corporis bella: & matrimonio de continentia modum statuisse, maioris virtutis est, dum etiam licita reiiciuntur. Certe ex vtero sanctitatem custodisse, & infantem se vsque in senectutem in sua ætate tota tenuisse, admirandę vtique potentiæ est: nisi quod blandas corporis leges non nosse, magis felicitatis est: notas iam vicisse, virtutis est, sic tamen vt & virtus ista de dono Dei veniat, licet se in membris hominibus ostendat. Pudicitię, fratres, antiqua præcepta sunt. Quare antiqua dico? quia cum ipsis hominibus instituta sunt. Nam & ideo vir suus fœminæ est, vt præter eundem alterum nesciat: & ideo viro reddita est mulier, vt subiecto quod fuerat ei proprium,

Gen. 2. nihil requirat alienum. *Sic & duo*, inquit, *erunt in carne vna*, vt in vnum redeat quod vnum fuerat, ne separatio sine reditu occasionem præstet alterius. Inde
Ephes. 5. & Apostolus, caput mulieris pronunciauit virum, vt coniunctione duorum pudicitiam probaret. Nam vt alterius caput membris aptum non potest esse, ita & alieno capiti membra non sua: caput enim suis conuenit membris & membra capiti suo, vtraque naturali fibula in concordia mutua cohærent, ne oriente discordia, de diuisione membrorum pactum diuini fœderis rumperetur. Addit tamen & dicit, *Quoniam qui vxorem suam diligit, seipsum diligit. nemo enim carnem suam odio habet, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam.* Charitatis cum pudicitia ex hoc magna præscriptio, si vxores diligendæ sunt à viris suis, sicut & Christus dilexit ecclesiam: & ita vxores maritos debent diligere, vt ecclesia Christum. Hanc sententiam Christus quando vxorem dimitti non nisi ob adulterium dixit, interrogatus tantum honorem pudicitiæ dedit. Hinc nata est illa sententia, *Adulteras non sinetis viuere.* Hinc Apo-
1. Thessal. 4. stolus dicit, *Hæc est voluntas Dei, vt abstineatis vos à fornicatione.* Hinc & illud
1. Corin. 5. dicit, *Membra Christi, membris meretricis non esse iungenda.* Hinc traditur satanæ in interitum carnis, qui proculcato iure pudicitiæ, vitia carnis exercet. Hinc merito regnum cælorum non tenent adulteri: hinc est, *Omne peccatum extra corpus esse, solum adulterum peccare in suum corpus*: hinc ceteræ præceptorum auctoritates, quas nũc recolere omnes, non est necesse, apud vos præsertim qui illas nostis frequẽter & facitis, quæ licet descripta non sint, queruli tamen de his non potestis esse. Adulter enim non habet excusationem, aut habere potuit, quia ducere licebat vxorẽ. Sed sicut matronis iura præscripta sunt, quæ ita sunt nexæ, vt diuelli inde non possint: virginitas vero & cõtinentia extra ius omne sunt, nihil ad virginitatẽ de matrimoniorũ legibus pertinet: altitudine sua transcẽdit omnes, si vlla praua hominũ leges ausa supergredi conatur. Virginitas æquat se angelis, si verò exquiramus, etiam excedit, dum in carne luctata, victoriã & contra naturam refert, quã non habent angeli. Virginitas quid aliud est, quàm futuræ vitæ gloriosa meditatio? virginitas neutri sexus est: virginitas est perseuerãs infantia: virginitas est voluptatum triumphus: virginitas filios nõ habet, sed quod plus est, filiorum contẽptum habet: non habet fœcunditatem, sed nõ habet orbitatẽ: felix, quod est extra partus dolorem, felicior autem, quod est extra funerum filiorum calamitatẽ. Virginitas quid aliud est quàm soluta libertas? maritũ non habet dominum, virginitas affectionibus omnibus soluta est. Non matrimoniis est dicata, non seculo, nõ liberis. Persecutionẽ non potest timere, dum illam de securitate po test prouocare. Sed quia pudicitiæ nobis breuiter sunt exposita præcepta, iam pudicitiæ ponamus exemplum. plus enim proficitur cum in rem præsentem venitur, nec de virtute dubitatur, quãdo quod præcipitur, exemplis etiã
Gene. 39. sanatur. Exemplum pudicitiæ à Ioseph cœpit. Adolescens Hebræus generosus de patre, generosior de innocentia, ob inuidiam reuelationum distractus à fratribus Ismaëlitis, in domum deuenerat hominis AEgyptij, obsequio & innocentia & tota seruitutis fide facilẽ & beneuolum in se animũ sui prouocauerat domini, cuius faciem tam sermo liberalis, quàm ætas omnibus commẽdauerat. Sed ista generositas ab vxore domini aliter quàm decebat, accepta est: in domus parte secreta, & sine arbitris allata, & facinorosis accõmodata, putauit se pudicitiam adolescentis incontinens mulieris impudicitia nunc promissis, nunc minis posse superare. Et cum retentus est vestibus, eo quod moliretur fugam, propter tanti facinoris audaciam, ipsas vestes relinquens, & corporis nudi sinceritatem habiturus innocẽtiæ testem, ad crimen pudicitiæ suæ impudens mulier adiicere non dubitauit calumniam: & cæteris & marito squalida & feruens, spreto desiderio suo, cõquesta est dolore simulato

Virginitas aut aequat angelos, aut etiam excedit.

mulato, quod Hebræus adolescens vim sibi molitus fuisset inferre, quam ipsa conata fuerat inrogare. Maritalis ardor rerum inscius, & vxoris accusatione grauiter inflammatus, incenditur: pudicus vero iuuenis, quia delicto cõscientiam non miscuit, in imum carceris truditur. Sed sola non est in carcere pudicitia: nam est cum Ioseph Deus, & nocentes dantur in manu eius, quia innocens fuerat. Somniorum prætcrea obscura dissoluit, quia spiritus in tentatione vigilabat, & per dominum liberatur à vinculis. Qui in domo minore cum periculo fuerat, regiæ domus sine periculo dominus effectus est, generositati suæ redditus, fructum pudicitię & innocentię, Deo iudice, à quo meruerat, accepit. Sed non minus ex parte diuersa, aliud nobis pudicitiæ simile, de continentia fœminarum exoritur exemplum. Fuit, vt legimus, Susanna filia Helciæ, vxor Ioachim pulcherrima, pulchrior moribus. Hanc nullum ad decorem commendabat species: simplex enim erat. excoluerat pudicitia, & cum pudicitia sola natura. In hanc ex senioribus duo cœperant deperire, nihil memores, nec diuini timoris, sed nec suæ annis iam marcescentis ætatis: ita illos in flagrantia transactæ iuuentutis incendia, rediuiuæ libidinis flamma reuocabat: pudicitię latrones amorem profitentur, sed oderant. Resistenti minantur calumnias, adulterij se dicunt accusatores, voto adulteri. Inter duos libidinis scopulos auxilium de domino petebat, quia viribus corporis repugnare non valebat. Et exaudiuit de cælo clamantem ad se pudicitiam dominus: & cum iniquitate oppressa duceretur ad pœnam, vidit inimicorum liberata vindictã. Bis victrix, & in periculo suo tam funeste toties concepta, & libidinem euasit & mortem. Infinitum erit, si exempla prosequar plura: his duobus contentus sum, pręsertim cũ omnibus sit viribus par ista pudicitia defensata. Non illos emollire potuit in vita generosi sanguinis memoria, quę in quosdam licẽtia lasciuiæ est ministra: nõ decor corporis, & apte positorum figura membrorum, quæ suggerit plerunq; quasi flos quidam, properans velociter transire ętatis porrecta voluptatis occasione pascatur: non anni primi virentis, sed maioris ætatis, cum rudis adhuc sanguis ęstuans, naturæ flammas accendat, & in medullis versata cęca incendia ad remedium, verum etiam per periculum pudoris itura: non vlla latebrarum, & sine vllo conscio, quæ tuta quibusdam putatur occasio, quæ maxima vis est admittendi sceleris, cum deliberationibus occurrit impunitas. Non posita necessitas de auctoritate iubentium, & in temeritate participum atque sociorum, quo genere frãguntur etiam sæpe recta consilia. Non præmia ipsa & bonitas, non accusationes, non minę, non pœnę, non mors, nihil tamsæuũ, tam durum, tam triste, quàm cecidisse de alto pudicitiæ gradu. Digni tãto iudicis diuini præmio, quorum alter regio pene throno inlustraretur, altera concordia mariti dotata inimicorum mortibus redderetur. Hæc sunt & his similia semper nobis ante oculos exẽpla ponenda, his paria diebus noctibúsque meditanda. Nihil animum fidelem sic delectat, quàm integra, immaculata pudoris conscientia. Voluptatem vicisse, voluptas est maxima: nec vlla maior est victoria, quàm ea quæ è cupiditatibus refertur. Qui hostẽ vicit, fortior fuit: sed altero: qui libidinem repressit, seipso fortior fuit: qui inimicum prostrauit, externum hostem percussit: qui cupiditatem depressit, hostem domesticũ superauit. Malum omnę facilius vincitur quàm voluptas, quia illud quicquid est, horridum est, hoc blandum est. Nihil tam difficile opprimitur, quam quod per illud armatur. Qui cupiditates tollit, & metus sustulit: nam ex cupiditatibus metus veniunt: qui cupiditates vincit, de peccato triumphat: qui cupiditates vincit, malum generis humani sub pedibus suis iacere ostendit: qui cupiditates vicit, pacem sibi perpetuam dedit: qui cupiditates vicit, libertatem sibi, quod est etiam ingenuis difficillimum, reddidit. Meditanda ergo nobis fratres, vt res docent,

Dan. 13.

ſemper pudicitia: quo facilior ſit, nullis artibus conſtat. Quæ enim illa conſummata voluntas, quæ niſi impediretur, longe eſt, ſed noſtra eſt, ita non eſt acquirenda, ſed fouenda quæ noſtra eſt. Quid eſt enim aliud pudicitia, quàm mens honeſta ad cuſtodiam corporis data, vt ſexibus redditus pudor ſeueritate ſignatus, fidem honoris de incorrupta ſobole ſeruaret? Pudicitiæ autem fratres competunt, & cogniti ſunt in primis diuinus pudor, & præceptorum ſancta meditatio, & animus propenſus ad fidem, & mens adtonita ad ſacram religionem: deinde videre, ne quid in ſe vltra modum ſculptum, vltra honeſtatem productum, ne quid proditum, ne quid arte fucatum, ne quid ad iritandos, aut redintegrandos dolos lenocinatum. Non eſt pudica quæ affectat animum alterius mouere, etiam ſalua corporis caſtitate. Longe abſint quibus pulchritudo non ornatur, ſed proſtituitur. nam ſollicitudo de pulchritudine, & malæ mentis indicium & defoımitatis eſt. Sic natura corporis libera, nec diuinis operibus inferatur vis. Semper eſt miſera, quæ ſibi non placet qualis eſt. Quid capillorum mutatur color? quid oculorum extremitates ſuffuſcantur? quid facies artibus in diuerſam formam conuertitur? quid poſtremo ſpeculum conſulitur, niſi quia ne ipſa ſit timetur? Cultus etiam mulieris pudicæ pudicus ſit, adulterium fidelis nec in coloribus nouerit. Veſtibus aurum intexere, qnaſi precio eſt veſtes corrumpere. Quid inter fila ſtaminũ delicata, rigida faciunt metalla? non vt fluentes humeros premant, & luxuriam feliciter ſe animi iactantis oſtendant? Quid cum ceruices peregrinis lapidibus vrgentur, & abſconduntur? quorum precia etiam ſine artibus calendarium cuiuſuis excedunt? Non ornatur mulier, ſed vitia oſtẽduntur. Quid cum digiti tali auro onerati, nec intrare poſſunt, nec egredi? vtrum vſus expoſcitur, an patrimoniorum inanis pompa monſtratur? Mirum negocium, mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum ſarcinas fortiores ſunt viris. Sed vt repetam quę cœperam, colenda ſemper pudicitia viris & fœminis, omni cuſtodia ſeruanda eſt intra limites ſuos. Cito natura corporis periclitatur in corpore, dum rapit illam ſecum caro quæ ſemper in lapſu eſt. Sub pretextu quippe naturæ quæ homines ſemper vrget ad affectus, quibus ruinæ collapſi generis reſarciuntur, blandimento voluptatis fallentes, non ducit ad conſcientiam legitimæ coniunctionis ſobolem, ſed iactat in crimen. Ergo contra has carnis inſidias, quibus ſe diabolus & ſocium miſeriæ & ducem facit, obluctandum eſt omni genere virtutis. Adſumantur ſecundum Apoſtolum, Chriſti opera, & à conſortio carnis quantum poteſt, animus colligatur: ſeparetur conſenſus à corpore, vitia ſemper caſtigentur vt odiantur. Ante, oculus obſeruetur. Deformis eſt atque deiectus peccati pudor. Pœnitẽtia ipſa cum luctibus ſuis commiſſorum criminum inhoneſta conteſtatio eſt. Nihil conſideretur curioſe in alienis vultibus, ſermo & breuis ſit, & ſobrius riſus. ſignum eſt enim animi facilis & remiſsi: nam contactus recedat etiam honeſtus, nihil corpori liceat, vbi vitandum eſt corporis vitium. Cogitetur, quam honeſtum ſit viciſſe dedecus, quam inhoneſtum victum eſſe dedecore. Dicendum etiam, quod adulterium voluptas non eſt, ſed mutua cõtumelia: nec delectari poteſt, quod & animam interficiat & pudorem. Coërceat animus ſtimulos carnis, refrenet impetum corporis. Accepit enim hanc poteſtatem, vt illi ad imperium eius membra ſeruirent, & quaſi legitimus ac perfectus auriga, vltra conceſſas corporis metas extollentes ſe carnis impetus, cæleſtium præceptorum habenis reflectat, ne vltra terminos ſuos currus iſte corporis raptus, in periculũ ſuum ſecum & ipſum rapiat aurigam. Sed inter hæc, immo ante hæc, contra turbas & vitia omnia de diuinis caſtris auxilium petendum eſt: ſolus enim potens eſt Deus, qui homines dignatus eſt facere, & plena hominibus auxilia præſtare. Ego pauca dictaui, quoniam non eſt propoſitum volumen ſcribere, ſed adlocutionem

cutionem transmittere. Vos scripturas aspicite, exempla vobis de ipsis præceptis huius rei maiora conquirite. Fratres charissimi bene valete.

## AD NOVATIANVM HAERETICVM, QVOD LAPSIS SPES VENIAE NON est deneganda. XCVIII.

COGITANTI mihi & intolerabiliter animo æstuanti, quid nam agere deberem de miserandis fratribus, qui vulnerati non propria voluntate, sed diaboli sæuientis inruptione, adhuc vsque, hoc est per longam temporum seriem agentes, pœnas darent, ecce ab aduerso obortus est alius hostis, & ipsius paternæ pietatis aduersarius hæreticus Nouatianus, qui non tantũ, vt in euangelio significatum est, sicut sacerdos vel Leuites, iacentem vulneratum præterirет, sed ingenioſa ac noua crudelitate sauciatum potius occideret, adimendo spem salutis, denegando misericordiam patris, respuendo pœnitentiã fratris. Mirum quot acerba, quot aspera, quot peruersa sunt. Sed facilius quis in alieno oculo festucã perspicit, quàm in suo trabem. Nos autẽ fratres dilectissimi, non moueat aut turbet hęretici istius perfidi abrupta dementia, qui cũ in tam ingenti dissensionis & schismatis crimine constitutus, & ab ecclesia separatus sit, sacrilega temeritate non dubitet in nos sua crimina retorquere. Cum sit enim à semetipso nunc factus immundus, sordibus sacrilegis inquinatus, hoc nunc nos esse cõtendit. Et cum scriptum sit, canes foris remansuros, & Apostolus hos eosdem canes docuerit esse vitandos, sicut legimus, ait enim, *Videte canes, videte malos operarios*: rabiem suam non cessat latratibus excitare luporum more, tenebrosam caliginem optare, qua facile possit ferina sua crudelitate, oues à pastore direptas, spelunca tenebrosa laniare: aurum certe se suósque quos colligit, esse pronunciat. Nec nos dubitamus desertores ecclesiæ apostatas factos, in aurum nunc facile potuisse conuerti, sed illud aurum in quo prima delicta populi Israel denotata sunt. Ceterum vasa aurea & argentea, quæ ab AEgyptiis excussa sunt, in dominica potestate, id est Christi ecclesia, perseuerant, in qua si perseuerasses Nouatiane, vas forsitan & preciosum fuisses: sed nunc te in paleas & in stipulam conuersum, nec intelligis, nec plangis. Quid igitur vanis rebus extollетis? damna potius quam lucra cõsequeris. Quid te ex quo pauperior factus es, diuitem credis? Audi in Apocalypsi dominicam vocem iustis obiurgationibus increpantem, *Dicis*, inquit, *diues sum, & ditatus sum, & nullius rei egeo, & nescis quoniam tu es miser, & miserabilis, & cæcus, & pauper, & nudus.* Has opes, has diuitias paupertatis pro certo possidere se credat, quisquis Christi ecclesia derelicta ratione cæca, apud temerarios illos schismatum duces, & dissensionis auctores conuerti non trepidat, quos Iohannes Antichristos appellat, quos euangelista paleis similat, quos dominus Christus fures & latrones designat, sicut ipse in euangelio declarat, dicens, *Quia qui non introiit per ostium in ouile ouium, sed descendit per alteram partem, ille fur & latro est.* Item in eodem quoque ait, *Omnes qui venerunt, fures sunt & latrones.* Qui isti sunt, non desertores fidei, & transgressores ecclesiæ Dei, qui contra ordinem dei nituntur? quos merito spiritus sanctus per prophetam increpat, dicens, *Fecistis consilium non per me, & cogitationem non per spiritum meum, adiicere peccata super peccata.* Quid ad ista respondeant peruersissimi Nouatiani, vel nunc infelicissimi pauci, qui ad tantam dementiam proruperunt, vt nec Deo, nec homini reuerentiam habuerint? Illic impudenter & sine vlla ordinationis lege, episcopatus adpetitur: hic autem propriis sedibus & cathedræ sibi

Philip. 2.
Apocaly. 3.
Ioan. 10.
Esa. 30.

traditæ à Deo, renunciatur: illic veritas, *Aspernantur me, vt sacrificent mihi, n ec offerunt oblationes sanctas filiorum Israel, nec accedunt offerre sancta sanctorum: sed accipient ignominiam suam in errore, quo errauerunt.* Satis sit paucis probasse quid nam sint. Audite igitur Nouatiani, apud quos scripturæ cælestes leguntur potius quam intelliguntur, parum si non & interpolentur. Sunt enim vestræ præclusæ aures, & corda cæcata, qui nullũ de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittitis, sicut Esaias ait, *Excæcati sunt serui dei*, & merito excæcati, quia voluntas schismaticorum non est in lege, quæ lex vnam nobis & singularem designat ecclesiam, in illa scilicet quæ sub Noe ante diluuium dei prouidentia fabricata est arca, in qua non tantum munda animalia, sed & immunda, vt tibi cito respondeatur Nouatiane, inuenimus esse reclusa. Quæ arca cum his quæ secum fuerant, liberata est, in qua & cetera quæ in ea inuẽta non sunt, diluuio perierunt. Ex illa igitur arca remittuntur duę aues, corax & columba. Qui corax vere hominum immundorum, & in tenebris perpetuis futurorum per seculi latam viam, & immunda vescentium, apostatarum futurorum, & ad ecclesiam se vltra non vertentium, figuram portabat, quem sicut legentes inuenimus emissum, & non amplius reuersum. Huic ergo aui, id est immundo spiritui, quique fuerint similes inuenti, ad ecclesiam amplius reuerti non poterunt: qui & si voluerint, dominus prohibebit, qui Moysi pręcepit, dicens, *Omne varium & immundum eiice foras extra castra.* Columba autem emissa in continenti significatur reuersa, eo quod requiem non haberet pedibus suis, quam Noe recepit in arcam, & post septimum diem iterato emissam, recepit eam portantem suo ore oliuæ folium. Et ego quidem fratres dilectißimi, non temere ista cogitans, nec humana sapientia conspirans, sed vt cælestis domini dignatione necessarie & pertinenter mentibus nostris concipere permittitur, dico illam, id est columbam, duplicẽ nobis per semetipsam significare figuram: primam quidem & principalem, suam, hoc est spiritalem, olim id est, ab initio diuinæ administrationis, insistit: & sacramentum baptismatis, quod in salutem generis humani prouisum, & soli ecclesiæ cælesti ratione celebrare, per os suum præostendit. Ter enim emissa ex arca, volitans per aërem super aquam, significabat iam nunc ecclesiæ nostræ sacramenta. Vnde & dominus Christus Petro, sed & ceteris discipulis suis mandat, dicens, *Euntes euangelizate gentibus, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti*, hoc est, vt ternitas illa quæ sub Noe per columbam figuraliter operata est, hæc nunc in ecclesia per nos spiritaliter operetur. Sumamus iam nunc & secundam personam columbę ex arca emissæ, diluuij scilicet tempore, quando omnes abyßi proruperunt, quando cataractæ cæli patefactæ sunt super terram propter facinora hominum, quæ cotidie exercebant coram domino, sicut Moyses dixit, *Et vidit dominus deus redundare nequitias hominum super terram, & quod omnes in malum recordarentur à principio dierum suorum, & dixit, Perdam hominem quem feci à facie terræ ab homine vsque ad pecus, & à reptili vsque ad volatilia cæli.* Emittitur ergo tempore cataclysmi columba ex arca, aquis violenter toto orbe terrarum infestantibus. Illa arca figuram ecclesiæ, sicut superius diximus, portabat, quæ verberabatur hinc atque inde aquis insurgentibus tantum. Cataclysmus ergo ille, qui sub Noe factus est, figuram persecutionis quæ per totum orbem nunc nuper superessusa est, ostendit. Aquis autem, diruptis cataractis, vndique conuenientibus & excrescentibus, significabatur gentes, quæ ad vastandam ecclesiam excreuerunt: sicut Apocalypsis docet, dicens, *Aquæ quas vidisti, populi sunt, & gentes, & regna*: columba autem quæ pedibus suis requiem habere non poterat, lapsorum imaginem portabat, qui immemores diuinarum prædicationum, vel simpliciter ignorantes, vel audacter dißimulantes ceciderunt. Quorum dominus ruinam in euangelio

Esa. 6. — Gen. 6. — Leui. 7. — Gen. 8. — Matth. 28. — Gene. 6. — Apoca. 17.

gelio futuram his verbis significauerat, dicens, *Qui audit verba mea & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: venerunt tempestates, & impegerunt in domum illam, & cecidit, & facta est ruina eius magna.* Et ne temere comparasse videamur, columbam illam lapsorum imaginem portare, propheta ciuitatem vt columbam, hoc est, lapsorum personam increpat, dicens, *Columba non exaudit vocem*, id est, præclara & redempta ciuitas non recipit doctrinam, & in dominum fidens non fuit. Quod autem requiem pedibus columba illa, sicut superius diximus, inuenire non poterat, hoc significabat, vestigia negantium, hoc est sacrificatorum lubrici veneno serpentis sauciata in lapsum conuersa, qui vlterius non possent super aspidem & basiliscum conscendere, & draconem & leonem calcare. Quam potestatem tradidit Dominus discipulis suis, sicut in euangelio ait, *Ecce do vobis potestatem calcandi super omnem potestatem inimici, & super serpentes & scorpiones, & non nocebunt vobis.* Istis ergo tot & tantis malignis spiritibus infestantibus, & in lapsorum necem insurgentibus, prouisa est vulneratis salutis via, vt quibuscunque viribus possent toto se corpore protrahere, castris suis recipere, quibus recepti medelis spititalibus vulnera sua curare. Recepta igitur columba, paucis etiam diebus interiectis, iterato emittitur ex arca: quæ reuersa, non tantum firma vestigia, sed & insignia suæ pacis atque victoriæ, per illa oleæ folia, quæ suo ore portabat, ostendit. Duplex ergo illa emissio, duplicem nobis persecutionis tentationem ostendit: prima, in qua qui lapsi sunt, victi ceciderunt: secunda, in qua hi qui ceciderunt, victores extiterunt. Nulli enim nostrum dubium vel incertum est, fratres dilectissimi, illos qui prima acie, id est Deciana persecutione vulnerati fuerunt: hos postea, id est, secundo prælio ita fortiter perseuerasse, vt contemnentes edicta secularium principum, hoc inuictum haberent, quod & non metuerunt exemplo boni pastoris, animam suam tradere, & sanguinem fundere, nec vllam insanientis tyranni sæuitiam recusare. Ecce quàm gloriosos, quàm Domino charos, schismatici isti ligna, fœnum, stipulam adpellare non dubitant: quorum pares, hoc est, in eodem crimine lapsos, seu adhuc vsque constitutos, nec ad pœnitentiam admittendos esse præsumunt, ex illa Domini pronunciatione, qua ait, *Qui me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo qui in cælis est.* Pro dolor, quid contra dominica præcepta contendunt, vt ea quæ Christus iudicij sui tempore sit acturus, hæc nunc stirps Nouatiani, patris sui exemplum diaboli sequuta, exercere conetur? dicente scriptura, *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.* Respondebimus eis ad istam pronunciationem Domini, quam male intelligant, & male sibi interpretentur. Quod enim ait, *Qui me negauerit coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui in cælis est*: vtique futuri temporis significatio est, quo tempore incipiet Dominus secreta hominum iudicare. Quo tempore tribunali Christi omnes nos oportet adstare, quo tempore multi incipient dicere, *Domine Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia exclusimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus?* Et tamen audient vocem Domini dicentis, *Discedite à me omnes qui operati estis iniquitatem, non noui vos*, ibi adimplebitur quod ait, *Negabo & ego illos.* Quos autem maxime negabit Dominus Christus, nisi vos omnes hæreticos & schismaticos, & nominis sui alienos? Qui enim aliquando Christiani, nunc Nouatiani, iam non Christiani, primam fidem vestram perfidia posteriore per nominis mutati velum, nunc propositioni vestræ respondeatis. Legite & docete, quem Dominus de his qui se dereliquerant vel negauerant, cum adhuc ipse hic esset, negauit: atqui & ceteris qui secum remanserant de discipulis ait,

Matth. 7.
Soph. 3.
Lucæ 10.
Matth. 10.
Deuter. 32.
Matth. 7.

Ioan 6. Lucæ 22. *Nunquid & vos vultis abire?* Petrum etiam quem negaturum ante prædixerat, cum negasset, ipse non negauit, sed sustinuit, & amare illam suam negationem flentem ipse postmodum lenit. Quænam est tua Nouatiane, dementia, vt illa quæ ad exitium salutis pertineant, tantum legas: & quæ ad
Ioel. 2. misericordiam, prætereas? clamante scriptura & dicente, *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & ploratione, & planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum: quoniam misericors est, & miserator multæ miserationis.* Ideo quia multæ miserationis est Dominus, audiuimus, audiamus quid per Dauid contestatur spiritus sanctus,
Psal. 88. *Si dereliquerint filij eius legem meam, & in mandatis meis non ambulauerint, & si iustificationes meas profanauerint, & præcepta mea non custodierint, visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* His similia & per Ezechielem legimus dixisse Dominum, *Fili hominis domus Israel habitauit super terram suam, & coinquinauerunt facinoribus suis. Sicut mulieris menstruatæ facta est immunditia eorum ante faciem meam, effudi iram meam super eos, & disseminaui eos inter gentes, & secundum peccata eorum iudicaui eos: quia coinquinauerunt sanctum nomen meum:* & quia dictum est de his, *Hic est populus Domini, peperci eis propter nomen sanctum meum, quod spreuit domus Israel inter gentes.* & coniungens ait, *Propterea dic populo Israel, Hæc dicit Dominus, Non vobis parco domus Israel, sed propter nomen sanctum meum parcam, quod coinquinastis inter gentes, & scietis quia ego Dominus, cum sanctificatus fuero in vobis.* Item Do-
Ezechie. 33. minus ad eundem, *Fili hominis dic populo Israel, Quare loquuti estis, dicentes, Erroribus nostris tabescimus, & quomodo salui esse poterimus? dic eis, Viuo ego, dicit Dominus: quia non desidero mortem peccatoris, sed desidero vt auertatur peccator à via sua pessima, & viuat. Redite ergo à via vestra pessima. Quid morti vos traditis domus Israel?* Sic per Esaiam prophetam, *Non in æternum in-*
Esa. 57. Hie. 29. & 42. *dignabor vobis, neque semper non defendam vos.* Et quoniam Hieremias propheta in persona populi peccatoris deprecatur Dominum, dicens, *Emenda nos Domine, sed in iudicio, & non in ira, ne paucos facias nos:* adiecit & di-
Esa. 57. cit Esaias, *Propter peccatum modice contristaui eum, & percussi eum, & auerti faciem meam ab eo, & contristatus est, & abiit tristis in vijs suis:* & quia operatur, adiecit & dicit, *Vias eius vidi & curaui eum, & dedi ei exhortationem, veram pacem super pacem, pœnitentibus, deprecantibus, & operantibus restitui posse:* quod male perierunt, quódque à Christo declinauerunt: denique hoc in Euangelio comprobatur, vbi illa mulier peccatrix describitur,
Lucæ 7. quæ venit ad domum cuiusdam pharisæi, vbi erat Dominus vocatus cum discipulis, portans vas vnguenti, quæ stetit ad pedes Domini, & lachrimis suis lauit pedes Domini, & capillis extersit, osculis infixis: vt excitaretur ille Phariseus, & diceret, *Hic si esset propheta, sciret quæ & qualis esset ista mulier, quæ eum tangit, quia peccatrix est.* Vnde in continenti dominus peccatorum remissor, & pœnitentium receptor ait, *Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille respondit, dicens, Magister, dic. Et dominus, Duo debitores erant cuidam fœneratori: vnus qui debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta: & cum non haberent vnde soluerent, ambobus donauit. Et interrogauit, quis illorum plus diligeret. Et respondit Simon, Vtique ille cui plus donauit. Et adiecit, dicens, Vides istam mulierem? intraui in domum tuam, osculum mihi non dedisti, hæc autem non cessauit osculando pedes meos: pedes meos non lauasti, hæc autem lachrimis suis lauit: & capillis extersit: oleo pedes meos non vnxisti, hæc autem vnxit: propter quod dico tibi Simon, quia remittuntur illi peccata eius.* Ecce Dominus vtrisque debitoribus larga sua pietate debitum concedit: ecce mulierem peccatricem pœnitentem, flentem, deprecantem, & remissam peccatorum accipientem. Erubesce

iam

iam nunc si fieri potest Nouatiane: desine argumentis tuis impiis incautos decipere: desine vnius capituli præscriptione terrere. Legimus & adoramus, nec prætermittimus cælestem Domini sententiam, qua agit negaturum se negantem, nunquid & pœnitentem? Et quid ego tam diu de miserationibus probare singula gestiam? quandoquidem Niniuitis allophylis, & longe à lege Domini constitutis, propter ciuitatis suæ annunciatam euersionem deprecantibus, misericordia Dei non denegatur? Ipsi illi Pharaoni sacrilega temeritate repugnanti, cum quondam cælestibus plagis verberaretur, & conuersus Moysi dixisset, *Orate pro me ad Dominum, quia peccaui*, in continenti ab eo suspendebatur ira Dei. Et tu iam Nouatiane iudicas, & nullam spem pacis ac misericordiæ habere lapsos prædicas: nec increpanti te Apostolo aurem accommodas dicenti, *Tu quis es, qui iudicas seruum alienum? Domino suo stat aut cadit. stabit autem: potens est Deus stabilire eum.* Vnde pertinenter & necessarie ex persona eorundem lapsorum increpat vos spiritus sanctus, dum dicit, *Noli gratulari amica mea mihi, quoniam si cecidi, & exurgam: & si in tenebris ambulauero, Dominus lumen est mihi. Iram Domini tolerabo, quoniam peccaui illi vsque dum iustificet causam meam, & faciat iudicium & iustitiam, & producat me ad lucem. Videbo iustitiam illius, & videbit me inimica mea, & cooperiet se confusione.* Oro, non legisti, *Nolite gloriari, & nolite loqui excelsa, & ne exeat maliloquentia ex ore vestro, quoniam erigit à terra pauperem, & à sterquilinio inopem, & sedere eum facit cum potentibus populi?* Non legisti, *Tu qui stas, vide ne cadas?* Non legisti, *Quia Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam?* Non legisti, *Qui se exaltat, humiliabitur?* Non legisti, *Quia Deus perdit memoriam superborum, & non relinquit memoriam humilium?* Non legisti, *Quia quo iudicio quis iudicauerit, eum iudicari necesse est?* Non legisti, *Quia qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & non scit quò eat: quia tenebræ excæcauerunt oculos eius?* Vnde igitur & tam sceleratus, & tam perditus, tam discordiæ furore vesanus extiterit iste Nouatianus, inuenire non possum, qui semper in domo vna, id est Christi ecclesia, proximorum delicta vt propria fleuerit, onera fratrum, sicut Apostolus hortatur, sustinuerit, lubricos in fide cælesti adlocutione corroborauerit. At nunc ex quo Cainam illam hæresin, quæ non nisi tantum occidere gestit, exercere cœpit, nec sibi nouissime parcit. Ceterum si legisset, *Quia iustitia iusti non liberabit eum in die qua errauerit, & iniquitas impij non nocebit ei ex qua die conuersus fuerit*, iam olim in cinere pœniteret ille qui semper pœnitentibus aduersatur, qui in ruina facilius ædificatorum stantium operatur, quàm instructione iacentium ruinarum: qui multos ex fratribus nostris miserrimos falsis suis aduersationibus perterritos, iterum fecit ethnicos, dicendo, Quod pœnitentia lapsorum sit vana, nec possit eis proficere ad salutem, clamante scriptura, & dicente, *Memento vnde excideris, & age pœnitentiam, si quo minus, veniam tibi, nisi pœnitentiam egeris.* Et quidem ad septem ecclesias scribens, singulis sua quoque facinora & delicta ingerens, *Pœnitemini* dicebat, quibus? nisi illis scilicet quos precio magno sui sanguinis redemerat? O te impium scelestúmque hæretice Nouatiane, qui post tot & tanta in ecclesia, à quibusdam retro voluntarie commissa crimina, quæ & tu ipse in domo Dei priusquam apostata esses, cognoueras: & hæc posse aboleri de memoria succedente bono, vtique docueras, secundum fidem scripturæ, dicentis, *Quia si conuersus fuerit facinorosus ab omnibus facinoribus suis quæ commisit, & iustitiam fecerit, vita æterna viuet, & non morietur in facinore suo.* Delicta enim quæ commisit, abolebuntur de memoria succedentibus bonis factis. Tu hodie retractas, an debeant lapsorum curari vulnera, qui nudati à diabolo ceciderunt violentia aquæ quam suo ore serpens emisit post mulierem. *Sed quid dicam,*

Exod. 8.
Rom. 14.
1. Corin. 10.
Ezech. 18.
Apocaly. 2.
Ezechie. 18.

1.Cor.11. ait Apostolus, *Laudo vos, in hoc non laudo, quia non in melius, sed in peius venistis. Vbi enim sunt æmulationes & dissensiones in vobis, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Nec nos quidem mirari oportet, cur iste Nouatianus tam nefanda, tam grauia in personam lapsorum exercere nunc audeat, quando quidem habemus exempla præuaricationis huius præcedentia. Saul ille bonus, præter cetera, postea liuore euertitur, & contra Dauid omnia aduersa & inimica agere molitur. Iudas ille inter apostolos electus, qui semper in domo Dei vnanimis & fidelis, ipse postmodum Deum tradidit. Prædixerat

Matth.7. quidem & dominus multos esse venturos sub pellibus ouium, rapaces lupos. Qui sunt isti rapaces lupi, nisi sensu subdolo conspirantes ad infestandū gre-

Zacha.11. gem Christi? sicut legimus ad Zachariam positum, *Ecce ego suscito pastorem in terra, qui quod auersum est, non visitabit, & carnes electorum manducabit, & talos illorum torquebit.* Similiter & per Ezechielem increpat huiusmodi pastores, sci-

Ezechie.34. licet prædones & laniones (dicam, vt æstimauerat) dicens, *O pastores, quare lac ebibitis, & coagulatum comeditis, & forte ad nihilum perduxistis, & infirmum non visitastis, & claudicantem non curastis, & errantem non reuocastis, & permisistis populum meum errare inter spinas & tribulos? Propterea hæc dicit dominus, Ecce ego veniam aduersus pastores, & exquiram oues meas, & repellam eos vt non pascant oues meas, & non erunt eis amplius oues meæ in deuorationem, & exquiram eas sicut pastor gregem suum in die qua fuerit caligo & nebula: sic exquiram oues meas: & exquiram eas in omni loco, quocunque dispersi sunt: & quod perierat, requiram: & quod errauerat, reuocabo: & quod claudicauerat, curabo: & quod infirmum est, custodiam: & pascam*

Lucæ 15. *oues meas cum iudicio.* Quis ista loquitur? vtique ille qui relictis nonagintano-

Psal.118. uem ouibus, quæsiuit illam quæ de suo errauerat grege, sicut Dauid dicit, *Erraui velut ouis quæ perijt.* quam inuentam Christus redit humero suo portans peccatricem delicatam, qui gaudens & exultans, vocatis amicis & domesticis, ait, *Congratulamini mihi, quoniam inuenta est ouis mea, quæ perierat. Dico,* inquit, *vobis, quia tale gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Et subiungens ait, *Aut quæ mulier habens denarios decem, & cum perdiderit ex denariis vnum, nonne accendit lucernam, & tota die domum suam emundat, quærens donec inueniat? & cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens, Congratulamini mihi, quoniam inueni denarium quem perdideram. Dico vobis, quia gaudium erit in conspectu angelorum Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Econtrario autem non agentes facinorum suorum pœnitentiam, quæ eos maneat, ex ipsius domini

Lucæ 13. responso cognoscant. legimus enim in euangelio, quod *Quidam venerunt de Galilæis ad dominum, annunciantes ei de eis quorum sanguinē miscuit Pilatus cum sacrificiis ipsorum: quibus respondit dominus, dicens, Putatis quia illi Galilæi super ceteros Galilæos peccatores fuerant, quia passi sunt talia? non. dico enim vobis, nisi pœnitentiā egeritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem & octo, super quos cecidit turris in Siloa, putatis quia debitores fuerunt morti super omnes homines qui habitabant in Hierusalem? non. dico vobis,* inquit, *quia nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Excitemus itaque nos quantum possumus fratres dilectissimi, & abrupto inertiæ & securitatis somno, ad obseruanda domini præcepta vigilemus. quæramus tota mente quod perdidimus, vt inuenire possimus. quia *Quærenti,* ait

Lucæ 11. scriptura, *dabitur, & pulsanti aperietur.* Mundemus domum nostram munditia spiritali, vt secreta quæque abdita pectoris nostri, vero euangelij lumine radiata, dicāt, *Tibi soli deliqui, & nequissimum in conspectu tuo feci.* Quia mors peccatorum mala, & apud inferos pœnitentia nulla: habentes in contemplatione maxime diem iudicij & retributionis, & quod ab omnibus nobis credendum & firmiter est tenendum, quia acceptio personarum non est apud deum,

Deut. 1. cum præceperit in Deuteronomio, non accipiendam personam in iudicio, *Non accipies, ait, personam, nec secundum minimum, nec secundum maximum iudicabis.*

*bis.* His similia & per Ezechielem dixit, *Omnes*, inquit, *animæ meæ sunt, sicut ani-* Ezech 18.
*ma patris & anima filij. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Hic erit igitur à no-
bis venerandus, hic tenendus, hic per plenam & dignam nostram confessio-
nem propitiandus, qui habet potestatẽ animam & corpus mittendi in gehen-
nam ignis sicut scriptũ est, *Ecce venit cum multis milibus nunciorum suorum facere* Apoc. 1.
*iudicium de omnibus, & perdere omnes impios, & arguere omnem carnem de omnibus*
*verbis impiis, quæ de Deo locuti sunt peccatores.* His similia & Daniel, *Vidi*, inquit, Dan. 7.
*thronum positum, & vetustus dierum sedebat super eum: & vestitus eius erat tanquam*
*nix, & capilli capitis eius tanquam lana alba: thronus illius, flamma ignis: rotæ illius,*
*ignis ardens. Flumen ignis prodibat ante eum. milia milium seruiebant ei, & milia mi-*
*lium adsistebant ei: ad iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Iohannes autem manife-
stius & de die iudicij & consummatione seculi declarat, dicens, *Et cum ape-* Apoc. 6.
*ruisset*, inquit, *sigillum sextum, ecce terræ motus factus est magnus, & factus est sol ni-*
*ger, vt saccus cilicinus, & luna tota sanguinea facta est, & stellæ ceciderunt in terram,*
*quo modo ficus à vento magno agitata, mittit grossos suos: & cælum recessit vt liber cum*
*inuoluitur, & omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt: & reges terræ, & maxi-*
*mi quique, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber, absconderunt se in*
*speluncis & in cauernis montium, dicentes montibus & petris, Cadite super nos à con-*
*spectu patris sedentis super thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies interitionis, &*
*quis poterit stare?* Item in eadem Apocalypsi hoc quoque Iohannes dicit sibi re
uelatum, *Vidi*, inquit, *thronum magnum & cãdidum sedentem super eum, à cuius fa-* Apocal. 20.
*cie fugit cælum & terra, & locus eorum inuentus non est: & vidi mortuos, magnos*
*& pusillos stantes ante conspectum throni domini: & libri aperti sunt, & alius simili-*
*ter apertus est, qui est vitæ: & iudicati sunt singuli secundum ea quæ scripta erant in li-*
*bro secundum opera ipsorum.* Sed & Apostolus bonum consulens sic hortatur
nos dicens, *Nemo vos decipiat inanibus verbis. propterea enim venit ira Dei super* Ephes. 5.
*filios contumaciæ, nolite esse participes eorum.* Demus igitur totis viribus fidei no-
stræ Deo laudem, demus plenam confessionem, quandoquidem super pœ-
nitentia nostra gaudeant virtutes cælorum, gaudeant angeli omnes, gaudeat
& Christus, qui nos denuo peccatis oneratos, delictis obrutos, plena & cle-
menti moderatione cessare à facinore hortatur, dicens, *Conuertite vos & re-* Ezech. 18.
*dite ab impietatibus vestris, & non erunt vobis iniquitates vestræ ad pœnam. Proiicite*
*à vobis omnes impietates vestras, quas fecistis aduersum me, & facite vobis cor nouum,*
*& spiritum nouum. Et vt quid vos morti traditis domus Israel? Non enim desidero*
*mortem peccatoris. Ego sum, ego sum qui deleo facinora tua, & non memorabor: tu au-* Esa. 43.
*tem in mente habe, & iudicemur. Dic tu facinora tua prius, vt iustificeris.* Dum pa-
tet fratres, indulgentiæ aditus, Deum plenis satisfactionibus deprecemur:
humiliemus nos, vt exaltari possimus: acquiescamus diuinæ exhortationi,
qua euadere liceat diem domini, & iram: dicit enim sic, *Respice filii nationes ho-*
*minum & scito. quis sperauit in domino, & confusus est? permansit in mandatis illius,*
*& derelictus est? aut inuocauit eum, & despexit illum? quoniam pius & mi-*
*sericors dominus, & remittens in tempore tribulationis pec-*
*cata omnibus inquirentibus se in veritate.* Ait ergo,
*Dic tu facinora tua prius, vt iustificeris.* Præ
manu sit nobis oratio illa exomo-
logeseos plena.

*ARGVM. Ad martyres & confessores in metallo constitutos epistola, in qua virtutum eorum laudem miru praconiis adtollens, quæcunque patiantur, mystice ad futuram gloriam interpretatur.*

CYPRIANVS, NEMESIANO, FELICI, LVCIO, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Iaderi, & Datiuo coëpiscopis, item compresbyteris, & diaconibus, & ceteris fratribus in metallo constitutis, martyribus Dei patris omnipotentis, & Iesu Christi domini nostri & Dei conseruatoris nostri, æternam salutem. XCVIII.

GLORIA quidem vestra poscebat beatissimi ac dilectissimi fratres, vt ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum præfiniti loci termini coërcerent. Sed quo modo possum, repræsento me vobis, & ad vos etiam si corpore & gressu venire non datur, dilectione tamen & spiritu venio, exprimens literis animum meum, quo in istis virtutibus & laudibus vestris lætus exulto, participem me computans vobis, & si non passione corporis, consortio charitatis. An ego possim tacere & vocem meam silentio premere, cum de charissimis meis tam multa & gloriosa cognoscam, quibus vos diuina dignatio honorauit, vt ex vobis pars iam martyrij sui consummatione præcesserit, meritorum suorum coronam de domino receptura, pars adhuc in carcerũ claustris, siue in metallis & vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus & armandis maiora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in cælestibus præmiis, quot nunc dies numerantur in pœnis? Quæ quidem vobis fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei vestræ accidisse nõ miror, vt vos sic dominus ad gloriarum sublime fastigium, clarificationis suæ honore prouexerit, qui semper in ecclesia eius custoditæ fidei tenore viguistis, conseruantes firmiter dominica mandata. In simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adiuuandis laborantibus, misericordiam in fouendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ seueritate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiã nunc in confessione vocis & passione corporis, fratrum mentes ad diuina martyria prouocatis, duces vos exhibendo virtutibus, vt dum grex pastores suos sequitur, & quod fieri à præpositis cernit, imitatur, paribus obsequiorum meritis à domino coronetur. Quod autem fustibus cæsi prius grauiter & afflicti per huiusmodi pœnas initiastis confessionis vestræ religiosa primordia, execranda nobis ista res non est. Neque enim ad fustes Christianum corpus expauit, cuius est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suæ Christi seruus agnouit, redemptus ligno ad vitam æternam, ligno prouectus est ad coronam. Quid vero mirum, si vasa aurea & argentea in metallum, id est auri & argenti domicilium dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conuersa est, locáque quæ aurum & argentum dare ante consueuerant, accipere cœperunt? imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, & membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligauerunt, quasi cum corpore ligetur & spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus & fidem suam religiosa virtute testantibus, ornamẽta sunt ista, non vincula, nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam. O pedes feliciter

feliciter vincti, qui non à fabro, sed à diuino resoluuntur. ô pedes feliciter vincti, qui itinere salutari ad paradisum diriguntur. ô pedes in seculo ad pręsens ligati, vt sint semper apud dominum liberi. ô pedes compedibus & trauersariis interim cunctabūdi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri. Quantum vult hic vel inuida crudelitas vel maligna, nexibus vos suis & vinculis teneat, cito à terris & pœnis istis ad cęlorum regna venietis. Non fouetur in metallis lecto & culcitris corpus, sed refrigerio & solatio Christi fouetur. Humi iacent fessa laboribus viscera, sed pœna non est cum Christo iacere. Squalent sine balneis membra vestra situ & sorde deformia, sed spiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter sordidatur. Panis illic exiguus: at *non in pane solo viuit homo, sed in sermone Dei.* Vestis algentibus deest: sed qui Christum induit, & vestitus abundanter & cultus est. Semitonsi capitis capillus horrescit, sed cum sit caput viri Christus, qualecunque illud caput deceat necesse est, quod ob domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas detestabilis & tetra gētilibus quasi splēdore pensabitur. Secularis hęc & breuis pœna, quàm clari & æterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati apostoli vocem trāsformabit dominus corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori claritatis suæ. Sed nec in illo fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis, aut fidei iactura sentiri, quod illinc nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi sacrificia diuina. Celebratis immo atque offertis sacrificium Deo, preciosum pariter & gloriosum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum cælestium profuturum, cum scriptura diuina loquatur & dicat, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum deus non despicit.* Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo & vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur & dicit, *Oro ergo vos fratres per misericordiam dei, vt constituatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placentem, ne configuremini seculo huic, sed transformemini in renouatione sensus, ad probandum quæ sit voluntas dei bona & placens, & perfecta.* Hoc est enim quod præcipue Deo placeat, hoc est in quo maioribus meritis ad promerendā voluntatem Dei opera nostra proueniāt, hoc est quod solum domino de beneficiis eius grandibus & salutaribus fidei ac deuotionis nostræ obsequia retribuant, prædicante in psalmis & contestante spiritu sancto, *Quid retribuam,* inquit, *domino de omnibus quæ mihi retribuit? Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Quis non libenter & prompte calicem salutaris accipiat? quis non adpetat gaudibundus, & lætus in quo aliquid & ipse domino suo retribuat? quis non preciosam in conspectu Dei fortiter & constanter mortem excipiat, complaciturus eius oculis, qui nos in congresione nominis sui desuper spectans volentes comprobat, adiuuat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis & pietatis paternæ, remunerans in nobis quicquid ipse præstitit, & honorās quod ipse perfecit? Ipsius enim esse quod vincimus, & quod ad maximi certaminis palmam subacto aduersario peruenimus, declarat & docet dominus in euangelio suo, dicens, *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Et iterum, *Ponite in cordibus vestris non præmeditari excusare. Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarij vestri.* In quo quidem & credentium magna fiducia est, & culpa grauissima perfidorum, non credere ei qui se opem suam daturum confitentibus pollicetur, nec rursus eundem timere qui æternam pœnam negātibus comminatur. Quæ vos omnia fortissimi ac fidelissimi milites Christi insinuastis fratribus nostris, com-

Deut. 8. Lucæ 8. Psal. 50. Rom. 12. Psal. 115. Matth. 18. Lucæ 21.

plentes factis quod verbis ante docuistis, futuri maximi in regno cælorum,
Matth.5. pollicente domino & dicente, *Qui fecerit & sic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum.* Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio, confessa est vobiscũ pariter, & pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimæ charitatis, & à præpositis suis nec carcere, nec metallis separata. Cuius numero nec virgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quásque ad cælestem coronã gloria geminata prouexit. In pueris quoque virtus maior ætate, annos suos confessionis laude transcendit, vt martyrij vestri beatum gregẽ & sexus & ætas omnis ornaret. Quis nunc vobis dilectissimi fratres, conscientiæ victricis vigor? quæ sublimitas animi? quæ in sensu exultantia? qui triumphus in pectore? vnumquenque vestrum stare ad promissum Dei præmium, de iudicij die esse securum? ambulare in metallo, captiuo quidem corpore, sed corde regnante? scire Christum secum esse præsentem, gaudentem tolerantia seruorum suorum per vestigia & vias suas ad regna æterna gradentium? Expectatis quotidie læti profectionis vestræ salutarem diem, & iamiamq́ue de seculo recessuri ad martyrum munera & domicilia diuina properatis, post has mundi tenebras visuri candidissimam lucem, & accepturi maiorẽ passionibus omnibus & conflictationibus
Rom.8. claritatem, Apostolo contestante & dicente, *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad superuenturam claritatem quæ reuelabitur in nobis.* Planè quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, & ad impetrandum quod in pressuris petitur, facilior oratio est: petite impensius, & rogate vt confessionem omnium nostrum dignatio diuina consummet, vt de istis tenebris & laqueis mundi nos quoque vobiscum integros & gloriosos Deus liberet, vt qui hic charitatis & pacis vinculo copulati, contra hæreticorum iniurias & pressuras gentilium simul stetimus, pariter in regnis cælestibus gaudeamus. Opto vos fratres beatissimi ac dilectissimi in domino bene valere, & nostri semper & vbique meminisse. Valete.

*ARGVMENT. Epistola Calidonii, Herculanei & Victoris, quam de abstento Felicissimo & aliis de extorribus, rescripserunt.*

## CALIDONIVS CVM HERCVLANEO ET VICTORE COLLEGIS, ITEM ROGATIANO cum Numidico presbyteris, salutem. c.

ABSTINVIMVS à communicatione Felicissimum & Augendum, item Repostum de extorribus, & Irenen Rutilorum, & Paulam sarcinatricem: quod ex annotatione mea scire debuistis. item abstinuimus Sophronium, & ipsum de extorribus Soliassum Budinarium.

*ARGVMENT. Ad episcopos Numidas de redemptione fratrum ex captiuitate barbarorum.*

## CYPRIANVS, IANVARIO, MAXIMO, PROCVLO, VICTORI, MODIANO, NEMESIANO, NAMPVLO, ET HONORATO, FRATRIBVS, SALVTEM. CI.

CVM

CVM Maximo animi nostri gemitu, & non sine lachrimis legimus literas vestras fratres charissimi, quas ad nos pro dilectionis vestræ sollicitudine, de fratrum nostrorum & sororum captiuitate fecistis. Quis enim non doleat in eiusmodi casibus? aut quis non dolorem fratris sui, suum proprium computet? cum loquatur apostolus Paulus & dicat, *Si patitur vnum membrum, compatiútur & cetera membra: si lætatur membrum vnum, conlætantur & cetera membra.* & alio loco, *Quis infirmatur, inquit, & non ego infirmor?* Quare nũc & nobis captiuitas fratrũ, nostra captitas computanda est: & periclitantium dolor pro nostro dolore numerandus est: cum sit scilicet adunationis nostræ corpus vnum: & non tantum dilectio, sed & religio instigare nos debeat, & cõfortare ad fratrũ membra redimenda. Nam cum denuo apostolus Paulus dicat, *Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* etiam si charitas nos minus adigeret ad opem fratribus ferendam: considerandum tamen hoc in loco fuit, Dei templa esse quæ capta sunt: nec pati nos longa cessatione, & neglecto dolore debere, vt diu Dei templa captiua sint, sed quibus possumus viribus elaborare, & velociter gerere, vt Christum iudicem, & dominum, & Deum nostrũ promereamur obsequiis nostris. Nam cum dicat Paulus apostolus, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis:* in captiuis fratribus nostris contemplandus est Christus, & redimendus de periculo captiuitatis: qui nos redemit de periculo mortis: vt qui nos de diaboli faucibus exuit, nunc ipse qui manet & habitat in nobis, de barbarorum manibus exuatur: & redimatur nummaria quantitate, qui nos cruce redemit, & sanguine: qui idcirco hæc fieri interim patitur, vt fides nostra tentetur, an faciat vnusquisque pro altero, quod pro se fieri vellet, si apud barbaros teneretur ipse captiuus. Quis enim non humanitatis memor, & mutuæ dilectionis admonitus, si pater est, illic esse nunc filios suos cõputet? si maritus est, vxorẽ suam illic captiuam teneri cũ dolore ac pariter pudore vinculi maritalis existimet? quantus vero cõmunis omnibus nobis mœror est, & cruciatus de periculo virginũ, quę illic tenentur: pro quibus non tantum libertatis, sed & pudoris iactura plangenda est? nec tam vincula barbarorum, quam lenonum, & lupanarium stupra deflenda sunt: ne membra Christo dicata, & in æternum continentiæ honore pudica virtute deuota, insultantium libidine & contagione fœdentur? Quæ omnia istic secundum literas vestras fraternitas nostra cogitans, & dolenter examinans, prompte omnes & libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt: semper quidem secundum fidei suæ firmitatem ad opus Dei proni: nũc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi. Nam cũ dominus in Euangelio suo dicat, *Infirmus fui, & visitastis me:* quanto nunc quoq; cum maiore operis nostri mercede dicturus est, Captiuus fui, & redemistis me? Et cum denuò dicat, *In carcere fui, & venistis ad me:* quanto plus est cum cœperit dicere, In carcere captiuitatis fui, & clausus, & vinctus apud barbaros iacui: & de carcere illo seruitutis liberastis me, cum iudicij dies venerit præmium de domino recepturi? Denique maximas vobis gratias agimus, quod nos vestræ sollicitudinis, & tã bonæ ac necessarię operationis participes esse voluistis: vt offerretis nobis agros vberes, in quibus spei nostræ semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus, qui de hac cælesti, & salutari operatione proueniunt. Misimus autem sestertia centum milia nummûm, quæ istic in ecclesia, cui de domini indulgentia præsumus, cleri & plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt: quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis. Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri, & fratres nostros domini maiestate protectos ab eiusmodi periculis

1.Cor.12.
1.Cor.11.
1.Cor.6.
Gala.3.

incolumes reseruari. si tamen ad explorandam nostri animi charitatem, & examinandam nostri pectoris fidem, tale aliquid acciderit, nolite cunctari nunciare hæc nobis literis vestris: pro certo habentes, ecclesiam nostrã & fraternitatem istic vniuersam ne hæc vltra fiant precibus orare: si facta fuerint, libenter & largiter subsidia præstare. Vt autẽ fratres nostros ac sorores qui adhuc opus tam necessarium prõpte ac libenter operati sunt, vt semper operentur, in mentem habeatis in orationibus vestris, & eis vicem boni operis in sacrificiis & precibus repræsentetis, subdidi nomina singulorũ: sed & collegarum quoque & consacerdotum nostrorum, qui & ipsi cum præsentes essent, & suo & plebis suæ nomine, quædam pro viribus contulerunt, nomina addidi: & præter quantitatem propriam nostram, eorum quoque summulas significaui, & misi. quorum omnium secundum quod fides & charitas exigunt, in orationibus & precibus vestris meminisse debetis. Optamus vos fratres charissimi semper bene valere.

*ARGVMEN. Ad clerum de suo secessu.*

## CYPRIANVS, PRESBYTERIS ET DIACONIBVS ET PLEBI VNIVERSAE, SALVTEM. CII.

CVM perlatum ad nos fuisset fratres charissimi, frumentarios esse missos, qui me Vticam perducerent, & consilio charissimorũ persuasum esset, vt de hortis nostris interim secederemus, iusta interueniente causa consensi: eo quod congruat episcopũ in ea ciuitate, in qua ecclesiæ dominicæ præest, illic dominum confiteri, & plebem vniuersam præpositi præsentis confessione clarificari. Quodcunque enim sub illo confessionis momento confessor episcopus loquitur, aspirante Deo ore omnium loquitur: ceterum mutilabitur honor ecclesiæ nostræ tam gloriosę, si ego episcopus alterius ecclesię præpositus, accepta apud Vticam super confessione sententia, exinde martyr ad dominum proficiscar, quandoquidem ego & pro me, & pro vobis apud vos confiteri, & ibi pati, & exinde ad dominum proficisci, orationibus cõtinuis deprecer, & vobis omnibus exoptem, & debeam. Expectamus ergo hic in secessu addito constituti aduentum proconsulis, ad Carthaginem redeuntis: audituri ab eo, quod imperatores super Christianorũ laicorũ, & episcoporũ nomine mandauerint: & dicturi quod ad horam dominus dici voluerit. Vos autẽ fratres charissimi, pro disciplina, quam de mãdatis dominicis à me semper accepistis, & secundum quod me tractante sæpissime didicistis, quietem & tranquillitatem tenete: nec quisquam vestrũ aliquem tumultum de fratribus moueat, aut vltro se gentilibus offerat: adprehẽsus enim, & traditus loqui debet: siquidem in nobis dominus positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit quam profiteri. Quid autem de cetero nos obseruare conueniat, antequam in me super confessione nominis Dei procõsule sententiam ferat, instruente domino in commune disponemus. Incolumes vos fratres charissimi dominus noster in ecclesia sua permanere faciat, & conseruare dignetur.

*ARGVM. De vitandis homini Christiano spectaculis publicis aduersus quosdam, qui ea auctoritate sacræ scripturæ pessimè comprobabant.*

## CYPRIANVS, PLEBI IN EVANGELIO STANTI, SALVTEM. CIII.

VT ME

VT me satis contristat, & animum meum grauiter affligit, cũ
nulla mihi scribendi ad vos porrigitur occasio (detrimentũ
est enim meum, vobiscũ non colloqui) ita nihil mihi tãtam
lætitiam, hilaritatemq; restituit, quam cum adest rursus oc-
casio. vobiscum me esse arbitror, cum vobis per literas lo-
quor. quanquam igitur ita se hæc habere quæ dico, certos
vos esse sciam, nec quicquam de verborum meorum veri-
tate dubitare: tamen etiam argumentum sinceritatem rei asserit. nam cum
nulla prorsus prætermitur occasio, probatur affectio. Quanuis ergo certus sim
vos non minus esse in vitæ actu graues, quàm in sacramento fideles, tamen,
quoniam non desunt vitiorum adsertores blãdi, & indulgentes patroni, qui
præstant vitiis auctoritatem, & quod est deterius, censuram scripturarum cæ-
lestium in aduocationẽ criminum conuertunt, quasi sicut innocẽs, spectacu-
lorum ad remissionem animi adperatur voluptas: nam & eousque eneruatus
est ecclesiasticæ disciplinæ vigor, & ita omni languore vitiorũ præcipitatur
in peius, vt iam non vitiis excusatio, sed auctoritas detur: placuit paucis vos
non nũc instruere, sed instructos admonere, ne quia male sunt vincta vulne-
ra, sanitatis obductæ perrũpant cicatricem. Nullum enim malum difficilius
extinguitur, quam quod faciles reditus habet, dum & multitudinis consensu
adseritur, & excusatione blãditur. Non pudet, nõ pudet inquam, fideles ho-
mines, & Christiani sibi nominis auctoritatem vindicãtes, superstitiones va-
nas gentilium cum spectaculis mixtas de scripturis cælestibus vindicare, &
auctoritatem idololatriæ conferre? nam quando id quod in honore alicuius
idoli ab ethnicis agitur, à fidelibus Christianis spectaculo frequẽtatur, & ido
lolatria gẽtilis adseritur, & in contumeliam Dei religio vera & diuina calca-
tur. Pudor me tenet præscriptiones eorũ in hac causa & patrocinia referre.
Vbi, inquiunt, scripta sunt ista? vbi prohibita? Alioqui & auriga est Israel 4.Reg.2.
Helias, & ante arcã Dauid ipse saltauit. nabla, æra, tympana, tibias, citharas, 2.Reg.6.
choros legimus. apostolus quoque dimicans, cestus, & colluctationis nostræ 1.Paralip.15.
aduersus spiritalia nequitiæ, proponit certamen, rursus de stadiis sumit exẽ- Ephes.6.
pla, coronæ quoq; collocat prœmia, Cur ergo homini Christiano fideli non
liceat spectare, quod licuit diuinis literis scribere? Hoc in loco dixerim lõge 1.Cor.9.
melius fuisse istis nullas literas nosse, quam sic literas legere. Verba enim &
exempla, quæ ad exhortationem euãgelicæ virtutis posita sunt, ad vitiorum
patrocinia trãsferuntur: quoniã non vt spectarentur ista scripta sunt, sed vt
animis nostris instantia maior excitaretur in rebus profuturis, dum tanta est
apud Ethnicos in rebus nõ profuturis. Argumentũ est ergo excitandæ virtu-
tis, non permissio siue libertas spectandi gentilis erroris, vt per hanc animus
plus accẽdatur ad euangelicã virtutem propter diuina præmia, cum per om-
nium laborũ & dolorum calamitatẽ cõcedatur peruenire ad terrena cõpen-
dia. Nam quod Helias auriga est Israelis, nõ patrocinatur spectandis Circen
sibus. in nullo enim is circo cucurrit. Et quod Dauid in cõspectu Dei choros
egit, nihil adiuuat in theatro sedẽtes Christianos fideles. Nulla enim obscœ
nis motibus mẽbra distorquens, desaltauit Grecæ libidinis fabulam. Nabla,
æra, tibiæ, & citharæ Deũ cecinerunt, nõ idolum. Non igitur prœscribetur, vt
spectẽtur illicita: diabolo artifice ex sanctis in illicita mutata sunt. Præscri-
bat igitur istis pudor, etiã si nõ possunt sanctæ literæ. Quædã enim scriptura
magis prouidet in præcipiendo: verecundiã passa plus interdixit, quia tacuit:
veritas si ad hæc vsq; descẽderet, pessime de fidelibus suis sensisset. nã & ple-
runq; in præceptis quædã vtilius tacentur: admonent sæpe dũ intercidũtur: f. interdicuntur.
ita etiã tacẽtur, dũ in literis scripta sunt, & præceptorũ loco seueritas loqui-
tur, & ratio loquitur, quæ scriptura cõticuit. secũ tãtũ vnusquisq; deliberet,

&cum persona professionis suæ loquatur, nihil vnquã indecorũ geret: plus enim pōderis habebit sentētia, quæ nulli se alteri debebit nisi sibi. Quid scriptura interdixit? Prohibuit enim spectari, quod prohibet geri. Omnia inquã ista spectaculorũ genera dãnauit, quãdo idololatriã sustulit, ludorũ omnium matrē, vnde hæc vanitatis & leuitatis mōstra venerūt. quod enim spectaculum sine idolo? quis ludus sine sacrificio? quod certamen nō consecratũ mortuo? Quid inter hæc Christianus fidelis facit, si idololatriã fugit? quid loquitur qui iam sanctus sit? de rebus criminosis voluptatē capit. Quid cōtra Deũ superstitiones probat, quas amat dum spectat? Ceterũ sciat hæc omnia inuenta dæmoniorũ esse, non Dei. Impudēter in ecclesia dæmonia exorcizat, quorum voluptates in spectaculis laudat: & cũ semel illis renuncians, recisa sit res omnis in baptismate, dum post Christũ ad diabolũ spectaculũ vadit. Christo tanquã diabolo renũciat. Idololatria, vt iam dixi, ludorũ omnium mater est, quæ vt ad se Christiani fideles veniant, blãditur illis per oculorũ, & aurium voluptatem. Romulus Conso quasi consilij Deo, ob rapiendas Sabinas Circenses primus consecrauit: ceterũ reliqui dum vrbē fames occupasset, ad aduocationē populi adquisiti sunt ludi scenici, & Cereri & Libero dicati postmodũ, reliquisque idolis & mortuis. Græca illa certamina, vel in cantib', vel in fidibus, vel in vocibus, vel in viribus, pręsides suos habēt varia dæmonia: & quicquid est aliud, quod spectantium aut oculos mouet, aut delinit aures, si cum origine sua & institutione quæratur, causam præfert aut idolum, aut dæmonium, aut mortuum. Ita diabolus artifex quia idololatriam per se nudam sciebat horreri, spectaculis miscuit, vt per voluptatē posset amari. Plura prosequi quid est necesse? vel sacrificiorum in ludis genera monstrosa describere? inter quæ nonnunquam & homo fit hostia, latrocinio sacerdotis, dum cruor etiam de iugulo calidus exceptus patera, dum adhuc feruet, & quasi sitienti idolo in faciē iactatus crudeliter propinatur, & inter voluptates spectantium quorundã mors erogatur, vt per cruentũ spectaculũ sæuire discatur: quasi parum sit homini priuata sua rabies, nisi illam & publice discat. Ad pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, vt sub spectantiũ oculis crudelius insaniat: eruditur artifex bellua, quæ clemētior fortasse fuisset, si non illam magister crudelius sæuire docuisset. Ergo vt taceã quicquid latius idololatria probat, quam vana sunt ipsa certamina, lites in coloribus, cōtentiones in curribus, gaudere quod equus velocior fuerit, mœrere quod pigrior, annos pecoris cōputare, consules nosse, ætates dicere, prosapiam designare, auos ipsos, atauos cōmemorare: quã hoc totũ ociosum negociũ? immo quã turpiter non ociosum? hunc, inquã, memoriter totã equi generis sobolē cōputantē, & sine offensa hũc locũ magna velocitate referētē, Partes Christi si perroges, nescit, aut infelicior, si scit: quē si sursum perrogē, quo ad illud spectaculi itinere peruenerit, cōfitebitur per lupanariũ, per prostitutarum nuda corpora, per publicã libidinem, per dedecus publicũ, per vulgarē lasciuiam, per communē omniũ contumeliã. cui vt nō obiiciã quod fortasse cōmisit, vidit tamen quod cōmittendũ non fuit, & oculos ad idololatriæ spectaculum per libidinē duxit, ausus secum Spiritũ sanctũ in lupanariũ ducere si potuisset, qui festinãs ad spectaculum, dimissus, & adhuc gerens secum, vt adsolet, Eucharistiã, inter corpora obscœna meretricũ tulit, plus dãnationis meritus de spectaculi voluptate. Sed vt ad scenæ iam sales inuerecundos transitum faciam, pudet referre, quæ dicuntur, pudet etiã accusare quæ fiunt: agentium strophas, adulterorũ fallacias, mulierũ impudicitias, scurriles iocos, parasitos sordidos, ipsos quoq; patresfamilias togatos, modo stupidos, modo obscœnos, in omnib' stolidos, certis nominib' inuerecũdos. Et cũ nulli hominũ aut generi, aut professioni, ab improbis isto sermone parcatur, ab omnibus tamen ad

men ad ſpectaculũ conuenitur.commune dedecus delectat, videlicet, vel recognoſcere ocia, vel diſcere:concurritur in illud pudoris publici lupanariũ, ad obſcenitatis magiſteriũ, ne quid ſecreto minus agatur, quã quod in publico diſcitur, & inter ipſas leges docetur quicquid legibus interdicitur. Quid inter hæc Chriſtianus fidelis facit? cui vitia nõ licet nec cogitare? quid oblectatur ſimulachris libidinis, vt in ipſis depoſita verecundia, audacior fiat ad crimina? Diſcit facere dum cõſueſcit videre. Illas tamen, quas infelicitas ſua in ſeruitutem proſtituit, libidinis publicæ occultat locus, & dedecus ſuum de latebris conſolantur. erubeſcunt videri etiam quæ pudorẽ vendiderunt. At iſtud publicũ monſtrũ omnibus videntibus geritur, & proſtitutarũ tranſitur obſcœnitas: quæſitum eſt quo modo adulteriũ ex oculis admitteretur. Huic dedecori condignum dedecus ſuperducitur: homo fractus omnibus mẽbris, Pantomimus. & vir vltra muliebrẽ mollitiẽ diſſolutus, cui ars ſit verba manibus expedire, & propter vnũ neſcio quẽ, nec virũ, nec fœminã, cõmouetur ciuitas tota, vt deſaltentur fabuloſæ antiquitatum libidines. Ita amatur quicquid nõ licet, vt quæ etiam ętas abſconderat, ſub oculorũ memoriã reducantur. non eſt libidini ſatis, malis ſuis vti præſentibus, niſi ſuum de ſpectaculo faciat, in quo etiam ſuperior ætas errauerat. Non licet inquã adeſſe Chriſtianis fidelibus, non licet omnino: nec illos quos ad delinimenta auriũ ad omnes vbiq; Gręcia inſtructos ſuis vanis artibus mittit, clãgores tuba bellicos, alter imitatur raucos: alter lugubres ſonos ſpiritu tibiam inflante moderatur: alter cũ choris, & cum hominis canora voce, contendens ſpiritu ſuo, quẽ de viſceribus ſuis ſuperioribus nitens hauſerat, tibiarũ foramina modulans, nũc effuſo, & nunc intus recluſo, ac repreſſo, nunc certis foraminibus emiſſo, atq; in aërẽ profuſo, item in articulos ſonũ frangens, loqui digitis elaborat, ingratus artifici qui linguã dedit. Quid loquar comicas inutiles curas? quid illas magnas tragicæ vocis inſanias? quid neruos cum clamore miſſos? Hæc etiam ſi non eſſent ſimulachris dicata, obeũda tamen ſpectacula non eſſent Chriſtianis fidelibus, quoniam & ſi non haberent crimen, habebant in ſe & maximã & parum congruentẽ fidelibus vanitatẽ: nã illa altera demẽtia eſt manifeſta, ocioſis hominibus negociatio ſua, vt vapulet: & prima victoria eſt vltra modũ humani ventris eſurire potuiſſe ſuper titulo coronæ edacis flagitioſę nundinæ: ictibus infelix facies locatur, vt infelicior venter ſaginetur. Quam fœda præterea iſta luctamina? vir infra virum iacens, & amplexus inhoneſtis nexibus implicatur. In tali certamine ſtare, videris quis vincat, pudor victus eſt. Ecce tibi alter nudus ſalit, alter orbem æneũ contentis in aërẽ viribus iactat, hæc gloria eſt dementię: deniq; remoue ſpectatorẽ, reddideris vanitatem. Fugienda ſunt iſta Chriſtianis fidelibus, vt iam frequẽter diximus, tã vana, tam pernicioſa, tam ſacrilega ſpectacula: & oculi noſtri ſunt, & aures cuſtodiẽdę. cito in hoc adſueſcimus, quod audimus, ſcelere. Nam cum mens hominis ad vitia ipſa ducitur, ſibi quid faciet, ſi habuerit exempla naturę corporis lubricæ? quæ ſponte corruit, quid faciet, ſi fuerit impulſa? A uocandus eſt animus ab iſtis. habet Chriſtianus ſpectacula meliora, ſi velit: habet veras & profuturas voluptates, ſi ſe recollegerit. & vt omittã illa quæ nondum cõtemplari poteſt, habet iſtam mũdi pulchritudinẽ quam videat atq; miretur: ſolis ortũ aſpiciat, rurſus occaſum mutuis vicibus dies noctesq; reuocantem, globum lunæ temporũ curſus incrementis ſuis decremẽtisq; ſignãtem, aſtrorũ micantiũ choros, & à ſummo de ſumma mobilitate fulgentes: anni totius per vices membra diuiſa, & dies ipſos cũ noctibus per horarum ſpacia digeſtos, & terræ molem librată cum montibus, & proflua flumina cũ ſuis fontibus, extenſa maria cũ ſuis fluctibus atq; litoribus: interim conſtantẽ pariter ſumma conſpici ratione, nexibusq; cõcordiæ, extenſum aërẽ mediũ, tenuitate ſua cũcta

vegetantem, nunc imbres contractis nubibus profundētem, nunc serenitatē refecta raritate reuocantē, & in omnibus istis incolas proprios, in aëre auem, in aquis piscem, in terra hominem. Hæc, inquam, & alia opera diuina, sint Christianis fidelibus spectacula. Quod theatrū humanis manibus extructum istis operibus poterit comparari? magnis licet lapidum molibus extruatur, crusta sunt montium: & auro licet tecta lacunaria reluceant, astrorum fulgore vincentur. nunquam humana opera mirabitur, quisquis se cognouerit filium Dei. Deiicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest. Scripturis inquam sacris incūbat Christianus fidelis: ibi inueniet condigna fidei spectacula. Videbit instituentem Deum mundum suum, & cum cæteris animalibus hominem, illam admirabilē fabricam melioremq́; facientem: spectabit mundum in delictis suis: iusta naufragia, piorum prēmia, impiorumq́; supplicia: maria populo siccata, & de petra rursus populo maria porrecta: spectabit de cælo descendentes messes, non ex areis: inspiciet flumina transitus siccos refrenatis aquarum agminibus exhibentia: videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, religione superatas feras, & in mansuetudinem conuersas: intuebitur & animas ab ipsa morte reuocatas: considerabit etiam de sepulchris admirabiles ipsorum consummatorum iam vitas corporum redactas: & in his tamen maius videbit spectaculum, diabolum illum qui totum detriumphauerat mundum, sub pedibus Christi iacentem. Quam hoc decorum spectaculū fratres? quam iucūdum? quam necessarium? intueri semper spem suam, & oculos aperire ad salutem suam? Hoc est spectaculum, quod videtur etiam luminibus amissis: hoc est spectaculum, quod non exhibet prætor, aut consul, sed qui est solus, & ante omnia, & super omnia, immo ex quo omnia, pater domini nostri Iesu Christi, cui laus & honor in secula seculorum. Amen.

## AD FORTVNATVM, DE DVPLICI MARTYRIO. CIIII.

MVLTIFARIAM multisq́; modis ago gratias Fortunate mihi in domino charissime, diuinæ benignitati, quod & tuam pietatem excitauit ad extimulandū officium meum, vt vnico libello commilitonibus nostris materiam subministrarem, vnde sibi gratia spiritus opitulante, munimenta telaque fabricarentur aduersus persecutionum incursus: & mihi quod petebas conanti, non dedignata est adesse: & quod vtriusque nostrum operam non passa est esse sterilem, hoc est quod mei Fortunati pium desideriū bene fortunauit, & ministri sui officium voluit esse gregis sui beneficium. Scribis enim ex eo libro multum roboris & alacritatis accessisse strenuis, timidioribus autem & infirmis tantum animorum esse additum, vt ex his quoque per Dei gratiam certā victoriam nobis promittere debeamus: eoque libentius obtēperaui posterioribus tuis literis, quibus orat tua charitas, vt quoniam hoc auspiciis domini nostri Iesu Christi bene successit, addam volumen alterum de duplici martyrij genere: quorum vnum exhibetur, cum sæuit tortorum immanitas: alterum occultius quidem est, sed nihilo minus fortem animum postulat, multaque diuinitus armatura communitum. Vtinam & hoc munus Christi spiritus per me fratribus & commilitonibus nostris largiri dignetur, & quod dederit bene prosperare: quemadmodum enim nihil sanctum nisi illo sanctificante, nihil potens nisi illo corroborante: ita nihil felix, nihil auspicatū, nisi illo prosperante. Sanè & vestris precibus & domini bonitate fretus, aggrediar. Martyr, vt

iis quoque notum est qui Græcè nesciunt, testem sonat. Quanquam autem post exortam euangelicæ veritatis lucem, ecclesiastica consuetudo cognominis huius honorem proprie tribuere cœpit iis qui in tormentis vsque ad mortem perdurarunt in professione nominis Iesu Christi, & euangelicũ instrumentum sanguine suo velut obsignarunt apud incredulos: omnis tamen piorum vita testimonium reddit Deo: non quod ille cuiusquam egeat testimonio, qui ex se fons est æternæ gloriæ, vt nec vllis hominũ honoribus fieri possit honoratior, nec vllis mortalium ignominiis obscurior: sed tamen ita visum est æterno illius diuinoq́ue consilio, vt suam bonitatem, sapientiam ac potentiam apud homines per homines velit illustrari: sicut mundum gubernari voluit per angelos, cum angelorum ministerio non egeat, multaq́ue hominibus per homines largiatur, quæ per se dare poterat, qui quicquid vult nutu potest, & cui voluisse fecisse est. Et quanquam, vt dixi, ad illam ineffabilem maiestatem nulla pertingit ignominia, tamen in scripturis ita loquitur, quasi per nos vel honoretur, vel ignominia adficiatur. Nam in Deuteronomio cum Moyse expostulat, quod apud populum ob laricis penuriam murmurantem in Cades deserti Sin, ad aquas contradictionis non sanctificarit ipsum inter filios Israël, & ob hanc offensam non est illi nec Aaroni datum ingredi terram promissam ac tot annis expectatam, sed tantum è montis vertice procul aspicere licuit. Porrò quod dictum est sanctificare pro glorificare, qui literas Hebræorum callent, adfirmant esse sermonis illius proprietatem, quod ipsum tamen ex aliis scripturarum locis liquere potest, si minus illorum testimonio fidimus, quandoquidem & in oratione dominica, *Sanctificetur nomen tuum*, dictum est, pro glorificetur siue clarificetur nomen tuum. Sic & Corinthios exhortatur, vt glorificent ac baiulent Deum in corpore suo. Sicut enim nomen Dei glorificatur, vita piorum hominum, in quibus ipse per spiritum suum operatur, quicquid faciunt boni: ita è diuerso polluitur & infamatur malefactis eorũ qui se Dei cultores profitentur. Quemadmodum & militis virtus aut serui probitas redundat in gloriam ducis aut heri, ita militis ignauia aut serui nequitia dedecori est duci aut hero, propterea quod horum mores magna ex parte pendent ab illorum moribus in quorum potestate sunt. Qui etiamsi prorsus absunt ab omni culpa, tamen popularis existimatio solet dominorum mores ex seruorũ moribus æstimare. Vnde etiam hic videmus diuinam scripturã frequenter iuxta mortalium adfectus loquentem, velut in Leuitico de eo qui de semine suo dedisset idolo Moloch, dicit, *Quia polluit nomen sanctũ meum*. At quod ab hominibus sanctificatũ est, pollui potest: Dei vero nomen in se semper est gloriosum, apud homines tantum contaminatur, quemadmodũ mendax infamia non polluit virum integrũ. Sic & apud Ezechielem clamat nomen suum fuisse pollutum inter gentes impiis moribus Israëlitarum. Quin & beatissimus Paulus scribens Romanis ex auctoritate prophetæ dicit, appellans Iudæos legem profitentes, sed ea quæ lex vetat facientes, *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes*. Et in oratione dominica, sicut attigi modo, ex auctoritate redemptoris, oramus vt sanctificetur nomẽ Dei patris, hoc est vt inclarescat & inlustretur apud homines, vtique per homines, vel potius in hominibus. Inlustratur autẽ, si spiritus illius regnet in nobis, & si illius volũtati obtẽperetur in terris, quemadmodum in cælis nulla est rebellio. Quoniam autem homines ex sese nihil habent virtutis, quicquid per nos recte geritur, cedit in gloriam Dei, & ideo thesaurum diuinæ potentiæ promit interdũ ex vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis. Ergo quanquã omnis piorum vita martyrio suo glorificat Deum & Christũ filium eius, nullum tamen est illustrius testimonium apud homines, quàm sanguinis, hoc est vitæ propter Deum

Marginalia: Deut. 1. (beside "Nam in Deu-"); Numer. 20. (beside "teronomio"); 1.Cor. 6. (beside "dominica"); Leui. 20. (beside "idolo Moloch"); Ezechie. 36. (beside "pollutum"); Rom. 2. (beside "inter gentes"); 2.Cor. 4. (beside "cedit in gloriam Dei")

contemptæ, & mortis fortiter toleratæ. Reddiderunt & miracula testimonium diuinæ potentiæ, præsertim apud incredulos: nam his propriè data sunt signa, quemadmodum scribit beatus apostolus, sed semper efficacius fuit sanguinis profusi testimonium. Quot morbos insanabiles verbo sanarat dominus? quot cæcos illustrarat? quot mancos, paralyticos ac debiles restituerat? quot exanimes ad vitam reuocarat? Et tamen pauci credebāt in eum,
Lucæ 11. & audiebat, *In Beelzebub eiicit dæmonia.* Ceterum vbi ventum est ad sanguinem, ibi deiectum est Satanæ regnum, ibi subactus est mundus. Commemo-
1.Ioan. 5. rat & & Iohannes euangelista triplex in terra testimonium: Spiritus, aquæ & sanguinis: quod efficacissimum est, postremo recensens loco. Spiritum in columbæ specie descendentem super Iesum videre meruit Iohannes Baptista, an alij viderint incertum. Certe hoc testimonium Iohanni datum est, quo desineret dubitare de domino Iesu, an ille esset qui baptizaret spiritu & igni. Aquæ testimonium vidit Iohannes euangelista, nec satis constat, solus ne viderit, an cum multis. Erat quidem hoc ingens mysterium sacri lauachri, quo delentur peccata, sed vidit aquam simul effluere cum sanguine, qui nisi adfuisset, inefficax erat aqua. Quid enim prodest aboleri peccata, nisi succedat vita iustitiæ, quam confert sanguis? Quanquam hi tres vnum sunt: vnus enim Deus est, qui per spiritum, aquam & sanguinem declarat hominum generi virtutem ac bonitatem suam: aut ideo dicuntur vnum esse, quoniam vndique sibi constat testimonium, nec vlla ex parte dissonat: quemadmodum quos arctissima iungit amicitia, propter summum animorum consensum, vnus animus esse dicuntur. Ac iuxta sensum crassiorem, hæc tria præcipua sunt in homine vitæ argumenta, atq; etiam instrumenta. Quandiu enim pulmonis officio adtrahitur vicissim ac redditur halitus, certū vitæ indicium est: vnde loquendi consuetudine spirare dicuntur qui viuunt, & expirasse qui vitam finierunt. Quin & anima Latinis flatus dicitur, ad Græcæ vocis imitationem, qui ventum ΑΝΕΜΟΝ vocant. Super hæc, sunt in ipso homine subtilissimi spiritus, à corde vbi fontem habēt sparsi per vniuersum corpus, sed præcipue per arterias commeantes, licet & aliis partibus omnibus mixti: hi si subito euolent, mortem præsentem adferunt, sin includantur, lenta ægrotatione consumunt hominem. Adest & humor quidam naturalis, quem vt arbitror, medici ΦΛΕΓΜΑ vocant, sparsus & ipse per vniuersum corpus. Huius vsum nunquam sentimus euidentius, quàm in sensu gustus: nisi enim hic admixtus sit inter linguam & palatum, nullum erit palati iudicium. Et tamen hæc sic mixta sunt in homine, vt non sit sanguis absque spiritu & phlegmate, & pariter ad tuendam vitam conferunt omnia. Videmus quoduis animal mori simulatque sanguis effluxerit: & consumpto humore, quem medici radicalem vocant, non aliter moritur homo, quàm extinguitur lucerna cōsumpto oleo. Sed nimium diu moramur in contemplatione naturæ, quod tamen non inutiliter factum opinor à nobis, vt dilucidius fiat charitati vestræ mysterium, in cuius contemplatione ideo versamur lubentius, quia salubrius. Nam iuxta naturæ consideratione͂, tunc ista magnam vim habent, cum in viuo corpore sua munia peragunt, ac iuxta mysticam philosophiam, tunc demum plurimum valent, cū corpus relinquunt. Nemo miratus est dominum humano more spirantem ac respirantem, sed cum in cruce clamore valido emisisset spiritum, simul intellectū est illum & verum fuisse hominem, & verum Deum: hominem, quod iuxta naturæ ordinem, vbi vitalem flatum emisisset, desiit viuere: Deum, quod simul cum ingenti clamore mortuus est, declarans se volentem ac spōtaneum deponere vitam, quod humanarum virium nemo nescit nō esse. Sensit efficax testimoniū spiritus vicinus
Marci 15. Centurio: sic enim narrat beatus Marcus, *Videns autem Centurio qui ex aduerso stabat,*

*stabat, quia sic expirasset, ait, Vere hic homo filius Dei erat.* Quid morte abiectius iuxta carnem? sed nihil morte potentius iuxta spiritum. Erat & illud præter naturæ cursum, quod è latere exanimati corporis, sanguis & aqua profluxit, vt absolueretur triplex testimonium. Totum effudit spiritum, vt nos respiraremus: quicquid erat humoris aquei reliquum, expressit, vt nos ablueremur: quicquid resederat in corde sanguinis emisit, vt nos confirmaremur. Atque haud scio an perperam faciam hæc tria inter se conferens, cum sint vnum, non natura, sed in mysterio. Si qua tamen est discretio, sanguis in testimonij ratione potissimum celebratur, quod in hoc scriptura testatur esse vitam animantis, & ob id à cibis submouebatur edicto legis: præterea magis est expositus hominum oculis sanguis, quàm spiritus aut aqua. Vita domini qui summus fuit martyr, quiq; & hodie pugnat & vincit in martyribus, plurimis fuit offendiculo, non iam loquor de Pharisæis & Scribis, ipsis etiam cognatis ac fratribus fuit detestabilis, cum dicerent illum in furorem versum: sed mors illius non solum piis, sed impiis etiam fuit admirabilis, nec alibi magis verum fuit, quod *Dei virtus in infirmitate perficitur.* Ibi fracta est Satanæ tyrannis, ibi deuicti sunt inferi, ibi triumphatum est de diabolo, ibi deiectus orcus, cælum apertum. Nimirum hoc erat quod instante mortis tempore deprecabatur dominus, *Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Quid homine mortuo contemptius? quis enim vel Cæsarem mortuum metuat? Sed Christi morte quid efficacius? Velum templi scissum est à summo vsque ad imum: terra concussa est, saxa discissa sunt, aperta sunt monumenta, reuixerunt sepultorum corpora, sol medio die obtexit faciem suam. Nũquam per omnẽ vitam magis declarauit potentiam suã, mox refractis omnibus mortis repagulis viuum se discipulis exhibuit. Nimirum hoc est efficax illud sacrosancti sanguinis testimonium, qui solus potuit dirimere maceriem, quæ Deum ab hominum genere separabat, solus potuit vnica litura delere totum illud chirographum, quod erat contra nos, & satanæ in nos ius vindicabat. Neque enim sanguis hircorum aut vitulorum potuit abolere peccatum, vmbræ erant illa & typi futurorum. Nec vllus hominis sanguis poterat tollere peccatum mũdi, præter vnici illius agni sanguinem, cui Baptista tribuit testimonium, dicens, *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Plus est tollere peccatum, quàm peccata: & peccatum non huius aut illius, sed mundi: corpus enim peccati mundum vniuersum occuparat, hoc per Christum esse sublatum, sanguis ipsius pro nobis effusus, reddit euidens testimonium, melius pro nobis loquens, vt inquit Apostolus, quàm sanguis Abel. Siquidẽ ille clamans de terra loquebatur vindictam: at Christi sanguis de cruce clamans, pacem loquitur & reconciliationem. Quin idem sanguis quoniam à nobis bibitur, si modo digne bibitur, clamat in cordibus nostris verba pacifica & solatij plena. Et illic triplex est testimonium, licet spiritali quodã modo. Clamat spiritus, qui nobis arrabonis loco datus est, *Abba pater, testificans quod sumus filii Dei*: clamat aqua per quam renati sumus, quod condonata sunt nobis omnia peccata: & si quis adhuc dubitat, accedit sanguinis testimoniũ, clamantis, Quid adhuc hæsitas, quid adhuc pauitas tyrannum Satanam? ecce precium quo te redemit Dei filius. Nisi te saluũ voluisset Deus, non tradidisset vnigenitum suum in mortem. *Nemo maiorem charitatem habet, quam vt animam suam ponat pro amicis suis.* Si non est maius eximiæ beneuolẽtiæ testimoniũ, quàm si quis vitam impertiat amico, grauius est dominici sanguinis testimonium, qui pro inimicis effusus est. Effusus pro inimicis, fecit amicos ac filios Dei, atq; vt consideremus hanc fore perpetuã amicitiam, reliquit nobis edendam carnem suam, reliquit bibendum sanguinem, vt per eadem aleremur per quę sumus redẽpti. Sanguinis aspersione confirmatũ est

Marci 3. 2.Cor.12. Ioan. 17. Matth. 27. Ioan. 1. Hebr. 12. Rom. 8. Ioan. 15.

Hebr. 9. vetus testamentum, quemadmodum Hebræis scribens præclare docet beatissimus Paulus: Christi sanguine consignatum & corroboratum est nouum testamentum, hoc est testamentum & pactum gratiæ & remissionis peccatorum, per sanguinem agni immaculati, qui in se recipere dignatus est totius mundi peccatum, quod omnes ex Adam contrahunt qui prodeunt in hanc vitam, & cuius contagio peccant quicunque peccant. Tanta autem est Christi sublimitas, vt fortasse non oporteat quenquam ceterorum hominum cum illo conferre, nisi ipse nobis tantam fiduciam præbuisset, qui non dedignatus Ioan. 15. sit discipulos suos vocare amicos, seruulos suos vocare fratres & cohæredes. Quemadmodum igitur ille suo mirabili testimonio clarificauit patrem in hoc mundo, atq; etiam in cælis, ita testimonium illius quodammodo consummatur testimonio sanctorum, quasi sit vna passio domini & seruorum. Id ne quis existimet parum religiosè dictum, beatus Paulus nobis patroci- Coloss. 1. natur, ita scribens Colossensibus, *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia.* Quis enim nescit fratres, quàm vberem prouentum effudit ecclesiæ seges, apostolorum ac ceterorum martyrum sanguine inrigata?

Quo plus sanguinis effusum est, hoc magis ac magis effloruit multitudo fideliũ, hoc latius sparsit suas propagines illa beata vitis, à Christo stirpe surgens, & occupans orbem vniuersum, quacunq; patet ab oriente ad occidentem, ab aquilone vsque ad austrum. Ecce, fratres dilectissimi, à domini redẽptoris temporibus anni fluxerunt plus minus ducenti quadraginta, iamq́ue huius vitis palmites pene latius se sparserunt quàm Romanum imperium, efferas etiam nationes musto spiritus inebriantes, & quos nulla ferri vis domare potuit, emollit sanguis illius agni candidi. Qui naturæ causas scrutantur, narrant adamantem nulli chalybis duritiei cedentem, hircino sanguine maceratum, ictu malleorum dissilire: nullus autem adamas corde saxeo peccatorũ durior. Hoc igitur cor ferreum, cor saxeum, cor plus quàm adamantinum, emollit sanguis Christi, & huius martyrum qui supplerũt quod illius Ioan. 10. passionibus deerat. Hoc argumento summus ille pastor, &, vt Petrus ait, princeps pastorum, testificatus est, se esse pastorem bonũ, quia animam suam posuit pro ouibus, nobis exemplum præbens, vt qui pro nostra qualicunque portione vices illius gerimus, parati simus & ipsi pro grege dominico sanguinem fundere, nisi malumus videri mercenarij, quàm pastores. Domini verbis congruunt verba discipuli. Cum enim dixisset se gaudere in passionibus quibus consummaret passiones Christi, perpetens & ipse pro corpore Christi, quod est ecclesia, qualia passus erat dominus, causam adiecit, cur ea Colos. 1. libenter pateretur. *Cuius*, inquit, *factus sum ego minister secundum dispensatio-* Rom. 15. *nem dei, quæ data est mihi in vobis vt impleam verbum dei.* & alio quodam in loco scribit se repleuisse euangelium. Sicut ergo mortibus martyrũ consummantur passiones Christi, ita sanguine pastorum confirmantur promissa Christi. Nullum enim instrumentum indubitabilius, quàm quod tot martyrũ sanguine signatum est. Hoc nimirum est implere verbum Dei, hoc est replere euangelium. Sed interim grauissimus dolor oboritur animo meo dilecti, dum mecum reputo, cum adhuc recens ille Christi sanguis feruere debeat in cordibus fidelium, tam multos esse in quibus refrixit charitas: atque hoc grauius discrucior, quod tales non paucos pastores habeat ecclesia, qui non solum non opponunt corpora sua aduersus luporũ incursus, verumetiam ipsi lupos agunt, dum mactant ac perdunt animas simplicium, ipsi ventri suo, quæstui, & ambitioni seruientes, adeoq; non implent verbũ Dei, vt illud cauponentur potius & impiis dogmatibus adulterent: nec cogitant quod ille pastorum princeps seuerissimo iudicio reposcet singulas oues, pro quibus redimendis sanguinem

ſanguinem ſuum fuderat, de manibus eorum. Sed illos ſuum manet ſupplicium: nunc melius eſt vt omiſsis querelis, nos inuicē ad officium quod Chriſto debemus, exhortemur. Triplex à Chriſto teſtimonium accepimus, triplex illi teſtimonium reddamus oportet. Rudimenta fideliter tractamus baptizādis, perfectiora baptizatis. confirmemus illos fructibus ſpiritus, ad cæleſtem vitam prouocantes: & ſi res poſtulet, libenter etiam vitam commiſſo nobis gregi impendamus, noſtráque morte viciſsim Deum clarificemus. Et ne cui videatur mirum morte hominum glorificari Deum, audi beatum Iohannem in euangelio de Petro, cui dominus prædixerat fore, vt vbi ſenuiſſet, ab alio cingeretur & duceretur quò nollet, ita loquentem, *Significans, qua morte eſſet glorificaturus Deum*. Quotquot igitur ab orbe condito propter Deum, propter iuſtitiam ac pietatem mortui ſunt, morte ſua glorificauerunt Deum. Nam eleemoſynas, ieiunia, precationes, aliáque pietatis exercitamenta ſimulant etiam hypocritæ: mortem nemo ſuſcepit alacriter, niſi qui certo perſuaſum haberet, nihil aduerſi poſſe accidere iis qui perſiſtunt in charitate Dei. Neque tamen ſtatim martyr eſt, qui occiditur: occiduntur & ſicarij & piratæ: non ſupplicium facit martyrem, ſed cauſa. Quod ſi qui leguntur ſibi fortiter conſciuiſſe necem, aut infirmitas erat, morte quærens dolorum finem, aut ambitio, aut dementia. Nec hoc eſt teſtimonium prębere Deo, id facere quod & Deo diſplicet, & gentium etiam legibus prohibetur. Plurimum intereſt inter barbaricam immanitatem & martyrum modeſtiſsimam conſtantiam, in ſe imbecillem, in Chriſto fortem. Sunt qui certis artibus corpus ſtupefaciunt ne ſentiant cruciatus: hoc modo ſe quidam malefici muniunt aduerſus carnificum manus. Sunt & affectus impotentes, qui ſenſum adimunt animo, ita vt vel mortem impauidi perferant. Sed placidum illud ac manſuetum, illud humiliter ſublime, & ſublimiter humile, nō videmus niſi in Chriſti martyribus. Non obtuentur trucibus oculis carnificem, non minitantur tyranno: magis dolent de illorum cæcitate, quàm de ſuis adflictionibus. Scilicet clamat & in illis Chriſtus, *Pater ignoſce illis, quia neſciūt quid faciunt*. Non aliud ſpectant quā in cælum, vbi ſpem omnem habent repoſitam: ſic ipſe dominus velut agnus ſine voce ad mactationem ductus eſt: & ſi quam edidit vocem, ea magis declarauit animum mitem ac placidum, quàm vllum potuiſſet ſilentium. Quàm blanda oratione compellat Iudam proditorem? quàm placide reſpondit cæſus alapa? quàm nihil ferocius loquitur Annæ & Caiphæ? quàm tranquille reſpondit Pilato? Denique cum Phariſæi veluti victores mouerent capita ſua, amariſsimis conuiciis in illum debacchantes, ille mitiſsimus clamat, *Pater ignoſce illis, quia neſciūt quid faciunt*. Non igitur mori per ſe teſtimonium eſt, ſed ſic mori eſt teſtimonium præbere Deo. Stephanus iuuenis inter homicidas, agnus inter lupos, ſtabat placido angelicóque vultu, & ad domini exemplum orat pro lapidantibus, nec alibi habet oculos quàm in cælum. Illic videre meruit, cuius præſidio ſuperior erat perſequentibus. Qui vero timet Deum, non metuit hominum ſæuitias. Qui ex animo diligit vitam cæleſtem, facile vilem habet animam, atque illi cum beato Paulo, *Viuere Chriſtus eſt, mori lucrum*. An non ingens lucrum eſt, hanc & breuem & innumeris malis contaminatā vitam cum ſempiterna felicitate commutare? Hic dominus quemadmodum & in ceteris omnibus, ſeſe formam nobis exhibuit. Cum enim inſtaret extremus actus martyrij, quē aiunt in fabulis oportere eſſe optimum, seceſsit, abiecit ſeſe in terram, prolixe atque etiam frequenter, ac ſanguineo ſudore madeſcens, noſtræ naturæ in ſe expreſsit imbecillitatem, ante teſtatus animi tædium ac triſtitiam vſque ad mortem, ne nos in deſperationem caderemus, ſi cum omnia mortem præſentem intentant, horrorem naturæ ſenſerimus. Niſi enim adeſſet ſenſus dolorum, nihil haberet admirabile marty-

Ioan. 21.

Lucæ 23.

Act. 7.

rium:sed superare dolorem,corona dignum est.Horrere mortem,naturę est:
Philip.4. vincere naturam animi fortitudine,gratiæ est. Omnia potest Paulus, sed in eo qui ipsum corroborat. Sed quibus præsidiis vincitur naturæ infirmitas?si nos totos humi prosternamus,hoc est si nihil omnino tribuamus viribus nostris, si vigilemus & oremus instanter, si nostram voluntatem diuinæ voluntati submittamus,dicamúsque illa ex animo, ex toto corde, *Transeat hic calix si fieri potest,sed fiat non sicut ego volo,sed sicut tu vis.* Noui ego ac fleui quosdam magna animi fortitudine præditos, qui iam coronæ proximi defecerunt,& quem diu professi fuerant,abnegarunt. Quid fuit in causa? Dimouerant oculos suos ab eo qui solus robur dat infirmis: intermiserat orationem, ac cœperunt ad humana præsidia respicere. Contemplabantur suæ naturæ viriculas,considerabant aculeos,vngulas,candentes laminas, ferrũ & ignem reliquumq; carnificinæ apparatum, etiam aspectu horrẽdum,& cruciatuum atrocitatẽ cum suis viribus cõferebant,& ideo victoriã amiserunt è manibus. Vbi quis ita cogitat,Hoc possum,illud perpeti non possum, nunquã feliciter peraget martyrium. Sed qui se totum tradit diuinæ voluntati, non alio spectans, quàm ad illius opem, is demum firmus est & inuictus. Hoc autem fieri non potest,nisi adsit vera ac viuida fides, nihil hæsitans, nihil disquirens.Ne cogitaris quanta sit tyranni sæuitia,quanta hominis imbecillitas,sed quanta sit domini virtus, qui certat ac vincit in membris suis. Ergo vt à digressione reflectamus ad id quod erat institutum,quemadmodum domini mors potentior erat quàm vita,ita voluit martyrum suorũ mortem esse potentem. Quid enim infirmius quàm vinciri,damnari,cædi, cruciari, occidi, & ad carnificis arbitrium præbere corpus?Hæc species interdum misericordiã mouet,etiam sæuissimis tyrannis. Verum vbi iam ad monumenta martyrũ pelluntur morbi, rugiunt dæmones, terrentur monarchæ, coruscant miracula, concidunt
2.Cor.10. idola,tum apparet quàm sit efficax ac potens martyrum sanguis. *Præsentia infirma,epistolæ graues,*audiuit beatissimus gentium doctor: hoc & ad martyres recte accommodabitur, vita infirma & contempta, mors grauis ac potens. Iam non est par omnium martyrium in tormentis alacritas,quemadmodum nec omnes eodem genere mortis defunguntur.Tres illi beati pueri in mediis flammis inuenere refrigerium, & septi innocuo elemento, velut in conclaui, canebant hymnum domino. Daniel item citra noxam, leonum sodalitio est vsus.Beatus Andreas,vt habet humana quidem historia,sed satis probatæ fidei, gaudens sibíque gratulans ibat ad crucem. Alij diutinis ac variis cruciatibus subinde moriuntur,nec tamen morte datur finire dolorem.Est igitur & illud veri martyris, hoc quoque totum arbitrio Dei committere. nouit ille quid expediat nobis, & quid ad ipsius gloriam maxime conducibile sit. Tan-
1.Cor.10. tum illud assidue cogitandum est,*Siue viuimus,siue morimur,domini sumus.*Nec sibi quisquam displiceat, si corpore pariter & animo sentiat grauem ac diutinam molestiam,tantum fidat ei cui certat, *Is non patietur quenquam tentari supra id quod potest,sed faciet etiam cum tentatione prouentum.* Quosdam electos interdum patitur in tormentis deficere, vt agnoscant imbecillitatem suam, atque eosdem pòst fortissimos reddit in certamine. Hac dispensatione Petrus ter abnegauit dominum,vt edoctus quàm nihil posset suis viribus,confirmaret fratres suos. Quomodo autem confirmaret? vt sibi diffisi, fiduciã omnem collocarent in domino. Sed iam tempus est, vt de altero martyrij genere disseramus charitati tuæ,de quo etiam accuratius est disputandum,quod occultum sit & omnium temporum commune.neque enim semper sæuiunt Nerones, Diocletiani,Decij,ac Maximini, nunquam tamen cessat diabolus exercere Christi militiam professos. Et fortassis erunt posthac donante Christo, tempora, quibus nullæ tyrannorum persecutiones adfligent ecclesiam:

nunqu

nunquam tamen defutura sunt certamina, nunquam martyria, quibus homines pij glorificent Deum. Ecclesia quidem adhuc in hoc exilio militans, peculiaribus gaudiis adplaudit iis qui in professione nominis Iesu animas suas fideliter deposuerunt: & ad horum memorias magna cum alacritate concurritur, sed cæleste theatrum, angelorum myriades, & iustorum cum Christo regnantium innumerabilis populus adplaudunt omnibus qui sinceram fidem & charitatem inuictam, quam habent erga dominum Iesum, integritate & innocentia vitæ testificantur: nec solum professione fidei, quæ iuxta Paulum, ore fit ad salutem, glorificatur Deus, verumetiã confessione commissorum. Rom. 10.
Hæc ne temere ex nobis ipsis loqui videamur, adducenda sunt scripturarum testimonia. Ergo nisi piorum vita cederet in gloriam Dei, Christus non diceret in euangelio, *Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est:* nec Paulus apostolus scriberet Galatis, *Et in me glorificabant Deum.* Matth. 5. Galat. 1.
Confirmatur hoc & per repugnantiam ex his quæ diximus. Etenim si nomen Dei polluitur ac dehonestatur impia vita sui populi, vtique bona illius vita cohonestatur. Damnatur apud Apostolum & philosophorum impia sapientia, *Qui cum Deum cognouissent, non tamen eum vt Deum glorificauerunt.* Sapiẽtiam profitebantur, & summam exhibebant stultitiam. Itaque cum Deum esse pro fiterentur, tamen turpiter viuentes & idolis sacrificantes, falso testimonio quodammodo obscurabant Dei gloriam, quasi nec iustus esset, nec verax: aut quasi non vnus esset, sed multi, aut quasi saxis esset adsimilis. Id autem euidentius etiam testatur beatissimus Paulus, scribens ad Corinthios, *Empti, inquit, estis precio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro. Ideo deus redemit nos precio sanguinis sui, vt semel à peccatis expurgati, deinceps vitam ipso dignam ageremus.* Ac symbolum imperatoris gestamus impressum frontibus nostris. Quod si gerens signum Christi, præstet opera Belial, nonne dedecoratur ille cuius insignia gerimus? Contra, sicut imperator sibi placet de milite præstrenuo, sic existimans, illius virtutẽ ipsi decori & ornamento esse: sic deus gloriatur in his quos redemit, quos lauit, quos sanctificauit, quos spiritus donatiuo dignatus est, si vitę sanctimonia declararint domini gratiam in ipsis nõn fuisse vacuam. Si Paulus gloriatur in discipulorũ pietate, gaudium & coronã suam illos appellans, qui nihil erat nisi dispensator alieni muneris, an non dominus magis gloriatur, super his pro quibus mortuus est? Iam quod in libro Iob ad hunc modum satanæ loquitur dominus, *Num animaduertisti seruum meum Iob, quomodo non sit ei similis super terram? homo simplex & rectus ac timens Deum, & recedens à malitia?* nonne sermonem profert de suo cultore gloriantis? Beatus autem Paulus splendidiore etiam verbo vsus est scribens secundam ad Corinthios epistolam, *Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus Deo. Melius est nomen bonum super vnguenta preciosa.* Scriptura gloriosam famam adpellare solet odoramenta. Non tamen Deus gloriatur hominum more, sibi placens ac gestiens, sed nostram salutem suam ducit gloriam, & ideo subiecit Apostolus, *In his qui salui fiunt, & in his qui pereunt.* Quomodo glorificatur Deus in his qui salui fiunt? quoniam in illis inlustratur illius misericordia. Quomodo in his qui pereunt? quoniam in his declaratur illius iustitia. Nunc ipse sermonis cursus nos cò deduxit, vt doceamus & peccatorum confessione glorificari Deum. Hic occurrit protinus ex libro Iesu Naue Achar, qui quoniam contra diuinum edictum sustulerat ex anathemate pallium coccineum insigne, ac ducentos siclos argenti, ac linguam auream siclorum quinquaginta, populus Israël terga vertit hostibus: ita que Iosue dixit Achar, *Fili mi, da gloriã domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas.* Confessus, dedit pœnas, & auersus est furor domini. Ea confessio clari-

Rom. 1. 1. Cor. 6. Philip. 4. Iob. 1. 2. Cor. 2. Iosue. 7.

ficauit Dei iustitiam ac sapientiam: sapientiam, quod illius oculis nihil esset abstrusum: iustitiam, quod non sine causa passus esset hostes aduersus Israëlem inualescere, quódque leges ipsius nullus hominum impune violat. Nihil erat magni quod suffuratus erat Achar, magnum tamen erat documentum vniuerso populo, quantum periculum sit, Dei iussa negligere, eíque velle imponere, quasi quicquam illum fugeret, aut quasi faueret præuaricatoribus. Atque ille quidem cum esset Iudæus, ob vnicum peccatum, quod ipsi leue videbatur, seuerissimas pœnas dedit, lapidatus ab vniuerso populo, corporis

Hebr. 10. interitu salutem animę redimens. *Non enim iudicat Deus bis in idipsum.* Sed quæ pœna manet illos, qui post tantam euangelij lucem & gratiam, postea quam semel inluminati sunt, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt spiritus sancti, gustauerunt æque bonum Dei verbum, virtutésque seculi venturi, in multa atque immania crimina relabuntur, crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes. Qui hoc sunt etiā miserabiliores, quod cum tales sint aspernantur tamen pœnitentiæ salutaris remedium, contemnunt ecclesiam maternum gremium offerentē, & ad sanitatis instaurationem inuitantem. Eiusmodi defectio, quantam putas ignominiam inurit ecclesiæ? nec ea ignominia non potest pertinere ad Christum qui est caput ecclesiæ, & per omnia suum esse ducit, quod est corporis ac membrorū ipsius. E diuerso, quanta totius ecclesiæ exultatio, cum qui lapsus est, per pœnitentiā ecclesiæ reconciliatur? Ac ne putemus hoc gaudium apud nos tantū esse, dominum

Lucæ 15. audiamus in euangelio κατα Lucam loquentem, *Ita dico vobis, quod gaudium erit in cælo, super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia.* Nam hac clausula finit parabolā de pastore, qui relictis nonaginta nouē ouibus, vnam quæ à grege aberrauerat, multo labore quæsitā ac tandem inuentam, imposuit humeris suis, & caulæ restituit. Simili sententia claudit parabolam de muliere, quæ drachmam perditā inuenerat. *Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Nec tamen hoc sic accipiendum est, quasi Deo & eius angelis gratius sit post lapsum redire ad pietatem, quàm citra lapsum perseuerare in innocentia: sed scriptura suo more loquitur secundum affectus humanos, illud testatum esse volens, Deo gratissimam esse peccatorum conuersionem. *Non enim*

Ezech. 18. *quærit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat.* Atque interdum piorum hominum lapsus, quanuis enormes, diuina dispensatione vertuntur in summum ecclesiæ profectum. Sic lapsus est apostolorum princeps: sic Paulus gentium doctor: sic Maria Magdalene, quibus nunc ecclesia præcipue gloriatur: quorum lapsus cesserunt in stabilimentum ac solatium domus Dei. Prætera non hic loquitur de vere iustis, sed de iustitia Pharisaica, quemadmo-

Matth. 9. dum alibi dicit, *Non est opus sanis medico, sed male habentibus.* At non erant sani quibus hoc dicebat dominus, sed legis qualicunque obseruatione tumidi, sibi videbantur sani, & ideo non desiderabant medicum. Hęc cum ad hunc habeant modum, desiderate frater, conemur assiduis exhortationibus excitare fidelium animos, vt tota etiam vita, martyrium, hoc est testimonium reddat Deo: quod adeo negligendum non est, vt nisi ea præcesserit, martyrium quod sanguine perhibetur, non sit martyrium. Frustra enim ceruicem præbueris carnifici, nisi prius occideris membra quæ sunt super terram, hoc est affectus qui militant aduersus spiritum, odium, inuidiam, auaritiam, superbiam, libidinem, quibus quicunque seruit, Deum quodammodo abnegauit, & Christum ore profitens, vita satanam Deum confitetur. Nec hic sermo debet cuiquam videri durior, cum sit verax ac salutaris: quicquid homo quiuis Deo anteponit, sibi Deum facit, nec possumus duobus seruire dominis: vnus enim est Deus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligendus. Quisquis

igitur ore dicit, *Credo in vnum Deum*,& seruit auaritiæ,aut libidini,aut luxui, sibi mentitur,sibíque repugnat,aliud lingua sonans,aliud animo celans,voce tantum testimonium perhibens Deo, cum vita Satanam colat. efficacius autem est vitæ,quàm linguæ testimonium.*Non omnis qui dicit, Domine domine,* Matth. 7.
*intrabit in regnum , sed qui facit voluntatem patris cælestis.* Habent & opera suam linguam,habent suam facundiam, etiam tacente lingua. Ideo dominus in euangelio κατα Iohannem ita loquitur,*Opera quæ dedit mihi pater vt perficiam* Ioan. 5.
*ea , ipsa opera quæ ego facio , testimonium perhibent de me.* Quemadmodum igitur bona opera profitentur Deum, ita mala quodammodo loquuntur, *Non est Deus , nec est scientia in excelso.* Quis non contremiscat, quis non inhorrescat, quis non laceret vestimēta sua,quis non obturet aures suas,si tales voces audiat ex Christiano? Quantus horror, quantus dolor occupat animos nostros, cum quis victus tormentis,iussus abnegare Christum, abnegat, & ad Iouis statuam thus adolet? Quàm trepidamus metuentes,ne Deus iratus fulmen in nos vibret iræ suæ?ne terra dehiscens nos absorbeat? vt interdum vnius impietas,supplicij consortio multos inuoluat:& sunt scelera tam immania, vt vidisse quoque aut audisse sit detestabile. Sed cur aliàs in simili crimine tam sumus cōniuentes?cur & nobis adeo blandimur & aliis? At vide quid de talibus loquitur Apostolus scribens Tito, *Profitentur se nosse Deum, factis* Titum 1.
*autem negant.* Idem in priore ad Timotheum de vidua quæ negligit familiam, *Si qua autem suorum maxime domesticorum curam non habet,fidem negauit,& est in-* 1.Timo. 5.
*fideli deterior.* Si fidem negauit,quæ negligentius habet suam familiam,quid dicturum putas de his qui se totos dediderunt mammonæ & ventri?de Christianis vtique loquitur Paulus scribens Philippensibus,cum ait, *Quorum finis* Philip. 3.
*interitus,quorum Deus venter est.* Quos eosdem taxat scribens Romanis,*Huius-* Rom. 16.
*modi Christo domino nostro non seruiunt,sed suo ventri.* Seruire,iuxta scripturarum consuetudinem dixit pro colere. Ventrem colunt,eum quē habent pro deo. Iam de auaritia manifestius etiam pronunciat scribens ad Colossenses,*Mor-* Coloss. 3.
*tificate,* inquit,*membra vestra quæ sunt super terram,fornicationem,immunditiam,libidinem,concupiscentiam malam & auaritiam,quæ est simulachrorum seruitus.* Execramur eos,qui procumbunt ad Dianæ simulachrum,quanto iustius eos execramur,qui toto pectore seruiunt mammonæ, qui illi cotidie sacrificant? Et si auarus est idololatra,qui pecuniæ studio tenetur, qui quod hæreditate obuenit,aut industria partum est recondit, nec erogat in egenos, quid censendum est de his qui lenocinio,qui fœnore,qui rapto,qui fraude,qui calumniis, qui opprimendis pauperibus rem accumulant? Atque hæc idolorum seruitus non solum inuenitur inter Christianos, verum etiam quod gemendum est, inter episcopos. Porro temulentia adeo communis est Africæ nostræ, vt propemodum non habeant pro crimine. An non videmus ad martyrum memorias Christianum à Christiano cogi ad ebrietatem? An hoc leuius crimen esse ducimus, quàm hircum immolare Baccho? Mihi videtur multo grauius, si rem recta ratione velimus expendere. cum tyrannus dicit, Abnega Christum, & immola Ioui, & esto amicus noster, aut morere, sæpe lingua negat corde reclamante,& manus adolet thus,cum animus intus adoret Christum: quanquam hoc quoque grauissimum est crimen, tamen aliquam impietatis culpam eleuat humanæ naturæ imbecillitas. Ibi Satanas tibi loquitur voce tyranni: at quid tibi dicit idem per tuam concupiscentiam? Abnega Christum,& esto diues:sacrifica Mammonæ,& Christo nuncium remittito. Quid est quod pollicetur? aurum & argentum, inutilem materiam nisi exerceas. Nec dicit morere,sed oblecta oculos,immo potius hoc dicit, Lucrare pecuniam ad breue tempus habiturus, & perde in æternum animam tuam. Et tamen hic sponte submittis genua Satanæ, & abnegato Christo, te totum illi

mancipas. Quid autem Christus? Meus esto, & viue in æternum, contemne diuitias istas temporarias, & ego tibi centuplum reponam in hoc seculo, & vitam æternam in futuro. relinque terram,& accipe cælum. Ac Deus ista pollicens deseritur,& diabolus tam nihili res eásque falso promittens adoratur. O fœdam defectionem, ô turpem idololatriam, ô iniquam permutationem. Quo prẽmio sollicitauit humani generis primos auctores? Ostendit pomum, & dedit mortem: mendacio fefellit, *Non moriemini, sed eritis sicut dij scientes bonum & malum.* Atque illi delusi, qualem dominum deseruerunt, & ad quem defecerunt? A qua felicitate exciderunt, & in quas ærumnas semet coniecerunt? Sed idem ille tenebrarum princeps, qui Euæ locutus est per serpentem, nobis loquitur per satellites suos ac ministros, per lenas & lenones, per eos qui pelliciunt ad amorem pecuniæ, ad ambitionem, ad voluptatem, auocantes à sinceritate quæ est in Christo Iesu. Idem ille loquitur nobis per concupiscentias nostras quæ viuunt in membris nostris. Nec dicit quod homo tyrannus, Aut mihi obtempera, aut morere: nec ostentat carceres, cathenas, vncinas, sartagines, aut caminos incensos, non cruces, laqueos aut gladios, sed tantum, Contemne Deum, renuncia vitæ cælestis hæreditati,& committe adulterium,& capies voluptatem. Sed qualem? momentaneam & corporis tantum, quot autem amaritudinibus conditam? infamia, periculo, super omnia vero secreto conscientiæ cruciatu. Hæc est esca diaboli, hoc auctoramentum. Stipendium porro quale est? dicat maiore cum fide beatus Apostolus, *Stipendium, peccati mors est.* Quæ mors? corporis quam solam minitatur & inferre potest tyrannus homo? non, sed mors gehennæ, quæ finem nescit. Plus potest homo tyrannus quàm diabolus. Ille quodam modo cogit hominis naturam: hic nihil aliud potest quàm sollicitare, deinceps non potest, nisi adsentiaris: contempsisse vicisse est. Maior itaque venia debetur Christum in tormentis abneganti, quàm sponte adsentienti diabolo, cui credidisse est Christum abnegasse: ille mendax est & omnis mendacij pater, & illius promissa, quantumcunque fronte blandiantur, nihil aliud sunt quàm præstigiæ pellicientes in exitium. Ne quis itaque sic sibi blandiatur, Sum peccator, amo pecuniam, seruio libidini, studeo honoribus, indulgeo vindictæ, deditus sum voluptatibus, sed Christum non abnegaui. At reclamat tibi Paulus, *Factis abnegasti*: reclamat tibi dominus ipse, *Nõ potes duos dominos colere*: & interim horres abominandum thurificati aut libellati cognomen, ipse fortasse thurificatis ac libellatis deterior. Illos humanus metus violentior, quàm vt hominis natura possit vincere, cò compulit, vt impias voces promant lingua, reclamante conscientia: tu tã vili mercedecula sollicitatus, sponte deficis ad eum à cuius tyrannide te Christus suo sanguine redemit: cuius iam totus es factus, quemadmodum ait Apostolus, *Empti estis precio magno, & iam non estis vestri.* Huius militiam professus es ad salutare lauacrum, huic dedisti nomẽ, huius sacramentis initiatus es, accepisti donatiuũ & pignus spiritus, nc quid dubitares de promisso stipendio: simulq; diabolo denunciasti perpetuas inimicitias, renunciasti omnibus illius põpis ac voluptatibus, exsufflasti, exsibilasti, iurasti in verba redemptoris: quúmque tot vitiis seruias, tibi places quod nondum sis thurificatus aut libellatus. Si quis miles iuratus in verba Cæsaris, profugeret ad Turcam,& ex illius arbitrio faceret ea quæ sciret ingratissima Cæsari, nonne comprehensus ad supplicium raperetur, vt desertor, vt periurus, vt perfuga? Quis autem audiret eum ita se defendentem, Non sum desertor, non abnegaui Cæsarem? an non mox audiret, Quid refert, si lingua tacuit? reipsa abnegasti,& plusquam abnegasti, qui non solum deserueris militiam, verum etiam ad tyrannum & hostem imperatoris tui inreconciliabilẽ transfugeris. Merito fidelium aures abominantur apostatę vocabulum, verum hoc

Rom. 6.

Titum. 1.

1. Corin. 6.

non ibi tantum execrandum est, cum incenso thusculo aut scripto libello renunciatur professioni nominis Christi, sed vbicunque contemptis Christi legibus, obtemperatur satanæ. Nec enim refert quid sonet lingua, quæ si sonet Christum, cum animus sit deditus criminibus, non est professio, sed hypocrisis, abnegatura Christum si metus vrgeat qui premit thurificatos aut libellatos. Atque in his rebus quæ sic inter se pugnant, vt neutra ferat alterius consortium, quoties hanc amplectimur, illam abdicauimus, quoties vnam reiecimus, alteram agnoscimus. cuiusmodi sunt lux & tenebræ, bellum & pax, mors & vita, Deus & Belial, quemadmodum testatur & beatus Paulus in secunda ad Corinthios, *Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial?* 2.Cor.6. Adhæsisse Belial, est abnegasse Christum, vtcunque lingua aut habitu Christum profitearis. De hoc si quis simpliciorum dubitarit, dabo argumentum crassum & euidens. Fingamus tyrannum ita loqui Christiano, Incende thus Ioui, nihil addentem nec exigentem, vt Christum abneget, si adoleuerit, nonne cunctis manifestum erit illum hoc ipso Christum abnegasse, quod Ioui fecerit thymiama: etiamsi nihil proferat impium in Christum? Quemadmodum qui magicis artibus vtuntur (à quo malo nos domini misericordia liberauit, sicut à ceteris omnibus, quibus iuxta veterem hominem quondam ambulantes tenebamur) tacite Christum abnegant, dum cum dæmonibus habent fœdus. Iam si Maccabæi fratres vnà cum matre maluerunt tot cruciatibus exanimari, quàm carne suilla vesci, sic existimantes, eum Deum legis auctorem negare, quisquis sciens ac volens legis præcepta violat, quo pacto sibi blanditur, qui in luxu, temulentia, auaritia, rapinis, adulteriis, aliisque criminibus consenescunt, quæ gentium etiam leges noluerunt esse impunita? Et cum tot modis Christum abnegent, cum toties immolent dæmonibus, pro Christianis haberi postulant? Atque in his sunt, qui palam ista committunt, ac propemodum etiam gloriantur in rebus pessimis: adeo non pudet aut piget admissorum, & tamen audent venire in ecclesiam sanctorum, audent misceri gregi dominico. Tales interdum tolerat ecclesia, ne prouocati magis etiam perturbent populum Dei, sed quid prodest non eiici cœtu piorum, si merueris eiici? Nam eiici remedium est, & gradus ad recuperandam sanitatem: eiectionem meruisse, summa malorum est. Ac frustra miscetur cœtui sanctorum in templo manufacto, si submotus est à consortio Dei & ab vniuerso corpore mystico Christi. Oportet autem & illud considerare, quantopere Christiani abhorrent ab idolothytis, & ab ingressu fanorum, atque ab ipsis etiam simulachris, cum beatus Paulus clamet neque idolum esse aliquid, neque idolothytum: multo minus fanum ex lapidibus constructum, est aliquid: & tamen plurimorum animus ea religione tenetur, vt mortem oppetant citius, quàm gustent idolis immolatum, & inexpiabile piaculum esse ducant, si ingrediantur fanum Iouis, aut Apollinis, aut Dianæ, seque putent contactu simulachri vehementer contaminari. 1.Corint. 8. Equidem probo talium religionem, si sibi constet in omnibus. Nunc proh dolor videre est, quosdam in his pene superstitiose trepidos, in aliis vbi grauior erat metuendi causa, nimium esse securos. Per se non inquinat animam contactus idoli, nec ingressus fani, nec esus idolothyti: sed per se polluit conscientiam amor pecuniæ, incestus, rapina, hypocrisis, & his similia monstra. Quàm verò congruit, horrere fani ingressum, nec horrere in templo sancto spiritui consecrato victimas immolare dæmoniis? Clamat sanctus Paulus scribens Corinthiis, *Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* 1.Cor.6. Rursus in eadem epistola, *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt sancti*

*spiritus qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri?* Quod si Christianorum pectora sibi consecrauit Deus, vt in illis inhabitet per spiritum suum, illic deliciatur & inambulat, illic amat sibi offerri victimam puram in omni loco. Et qui in hoc templum Deo sacrum, eiecto sancto spiritu, inducit abominationes quas in mystica visione conspexit Ezechiel, qui illic sedem facit Mammonæ, Veneri, Como, Baccho, aliísque portentis: qui ibi dæmonibus immolat spurcißimas hostias, veretur ingredi fanum gentium

Gala. 6. ne contaminetur? Proinde nemo sibi frustra blandiatur, Deus non irridetur: constet sibi nostra religio, nec alios detestemur, ipsi grauioribus obnoxij criminibus, nec alibi simus religiose timidi, alibi impudenter impij. Sed Christum semel professi, tota vita reddamus illi testimonium, & vndique glorificemus illum, obedientes illius præceptis, vt in hoc cognoscant homines quod vere fidimus illi, quod ex animo diligimus illum, & quod non simulate ad sacrum lauachrum addiximus nos illius militiæ. Beatus Apostolus

1. Timo. 3. prædixit nulli piè viuere volenti in Christo Iesu, defuturam persecutionem. Si deest tyrannus, si tortor, si spoliator, non deerit concupiscentia, martyrij materiam cotidianam nobis exhibens. Postremo hæc ipsa mala quæ secū defert vita mortalium, quæq; piis cum impiis communia sunt, martyrij coronam nobis parabunt, si placide, si cum gratiarum actione pertulerimus. Neq; priuati sunt martyrij gloria, quicunq; violenta morte consummati non sunt. Quis autē ausit vel Abraham patriarcham, vel huius filiū Isaac, vel beatū Iob eximere è martyrū numero? Quę carnificinę grauius torserunt corpus, quàm patriarchę mentē torquebant naturę affectus, cum incunctanter ad dei iussum adpararet immolare filium vnicum & vnice charum, in quo tota spes erat illi posteritatis? Quid defuit Isaac martyrio, qui nihil obmurmurans, passus est se colligari & imponi busto? nec expauit in ceruicem vibratam machęram? Cuius autem martyrium audebimus conferre cum his quæ passus est Iob? Quod si quis adhuc diffidit sermoni nostro, certe beati Pauli verbis non

Hebr. 11. poterit diffidere. Is scribens ad Hebręos orsus ab Abel vsque ad Gedeonem, ingentem sanctorum catalogum recenset, in quo plures sunt qui nō defuncti sunt morte violenta, immo pauci sunt qui sic mortui sunt, & tamen de omnibus pronunciat, *Et hi testimonio fidei probati inuenti sunt*, perspicuè declarans etiam vita bona peragi martyrium fidei. Ecclesiæ quidem vsus discernit illos cognominibus, martyres appellans eos qui violenta morte decesserunt: confessores, qui constanter in cruciatibus ac minis mortis professi sunt nomen domini Iesu, parati mortem oppetere, vel potius martyrij supremam coronam ambientes: apud Deum tamen quicunque carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis, quicunque Christo vere commortui sunt, eique in baptismo consepulti sunt, vt iam non sibi viuant, neque mundo cui semel mortui sunt, sed ei qui pro ipsis est mortuus, martyres sunt, nec martyrum corona fraudabuntur: in primis autem monachi, qui verè monachi sunt, ac virgines quæ vere virgines sunt. Neque enim locus desertus, saccus pro veste, legumen pro cibo, neque ieiunia, neque ΧΑΜΕΥΝΙΑΙ monachum absoluunt: sub his inuolucris interdum latet animus valde mundanus: quod ita deprehenditur, si ad munus aliquod ecclesiasticum vocentur: ibi videas quosdam ex illis facillimè vinci deliciis, impatientiores iniuriarum, adpetentiores vindictę, quàm quiuis alius sit ex media plebe. Quid causæ est? quoniam corpus exercuerunt magis quàm animum, cum beatus Paulus doceat,

1. Timo 4. quod *exercitatio corporalis ad modicum vtilis sit, pietas ad omnia valeat.* Non hæc dixerim, quod improbandi sint, qui talibus modis castigant corpus suum & in seruitutem redigunt: sed quod satanas mille instructus artibus, nonnunquā

2. Cor. 11. inludit incautis, transfigurās se in angelum lucis, & ex huiusmodi corporum

rum exercitamentis inducit illis falsam sanctimoniæ persuasionem, cumque intus madeant spiritalibus vitiis, & sibi & aliis habentur pij. Talis erat iustitia Pharisæorum, cui prælata est iudice Christo publicani iniustitia. Ita sunt & virgines fatuæ, quæ solidam existimant pietatem corpus habere viro intactum, cum animus auaritia, superbia, inuidia & obtrectatione sit corruptissimus. Sunt & falso viduæ, quæ dum viuunt in deliciis, Christo mortuæ sunt, 1.Timo.5.
In summa tamen quisquis vere Christianus, cuiusque status aut ordinis, habet certamina sua, habet crucem suam: quam si patienter tollit, si constanter sustinet, testimonio suo glorificat dominum, tantum ne sibi vindicet laudem bonorum operum: hoc enim non est glorificare Deum, sed clarificare seipsum. Habet vnusquisq; fidelium agones suos, habet aduersarium diabolum, habet agonothetam Deum, habet theatrum non solum ecclesiæ & angelorum, sed & infidelium, quemadmodum dicit Paulus ad Corinthios, *Spectaculum facti sumus mundo & angelis & hominibus.* Si vincimus, gloriantur angeli, gloriantur & fidelium ecclesiæ, gloriatur & ipse Christus in membris suis: sin vincimur ignauia nostra, triumphat satanas cum angelis suis, insultant nobis increduli, ac Deum contumeliis afficiunt, dicentes, Ecce qui iactant se redemptos à tyrannide satanæ, qui prædicant se mortuos mundo, nihilo minus vincuntur à cupiditatibus suis, quàm nos quos dicunt adhuc teneri sub regno satanæ. Quid prodest illis baptismus? quo dicunt exui veterem hominem cum actibus suis, & indui nouum qui secundum Deum creatus est? quid prodest illis spiritus sanctus, cuius arbitrio dicunt se temperari? cur semper in ore habent, Euangelium, Euangelium, cum tota vita discrepet ab euangelij præceptis? Quanto creditis pudore suffunditur ecclesia, cum hæc ingeruntur ab hostibus, nec habet quo refellat opprobria? Nonne videmus totum ecclesiæ cœtum demittere vultus atque erubescere? quoties aliqua virgo quæ Christo nupserat, dilapsa ex angelico contubernio defecit ad stuprum aut coniugium? Quantus mœror occupat omnium nostrum animos, sed præcipuè pastorum, si quando Christi miles tormentis inferior, renunciauit imperatori suo? quantus autem ex aduerso satanæ triumphus? Itaque fratres dilectissimi, si verè diligimus Deum, si cotidie petimus ex animo, *Sanctificetur nomen tuum,* summo studio aduigilemus, necubi polluamus nomen illius, sed & morte & vita glorificemus illum, iuxta beati Pauli monita, *Viuentes sine querela, vt simplices, filij Dei sine reprehensione in medio nationis praua & peruersa, inter quos luceamus sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam Christi Iesu regis & agonothetæ nostri, qui suum esse ducit quicquid in membris ipsius geritur. Patiamur cum illo, vt cum illo glorificemur in die Domini.* Nos hic illum clarificemus apud homines, vt ille nos clarificet claritate sua coram angelis suis, *cum*, vt inquit beatus Paulus, *venerit glorificari in sanctis suis. Nemo coronatur nisi legitimè certauerit: & hi qui corruptibilem coronam ambiunt, ab omnibus se abstinent, nihil non facientes quod ad victoriam conducit, quid nos facere conuenit, vt adsequamur illam immortalis vitæ coronam incorruptibilem & immarcessibilem in cælis?* Hic si quis roget, quo pacto quis possit esse martyr sine sanguinis effusione: quisquis hoc animo sequitur iustitiam, vt mortem citius admissurus sit, quàm velit à iustitia deflectere, huic prompta volũtas pro martyrio deputabitur. Deus enim non æstimat quenquam ex euentu rerum, sed ex affectu. Cur enim ille fraudetur martyrij gloria, per quem non stetit, quo minus martyrium peregerit? vt contra, mercedem apostatæ feret, quisquis hoc animo viuit, vt Christum negaturus sit, si iactura bonorum aut corporis cruciatus, aut mors sit accipienda. Qui ob paululum pecuniæ peierat, an is verebitur abnegare Christum, si tota res periclitetur, si intentetur infamia, carcer & mors? Qui ob febriculam ad incantatricum remedia confu-

Marginalia: 1.Cor.4. (beside "Spectaculum…"); Philip.2. (beside "Viuentes sine querela"); 2.Thess.1. (beside "venerit glorificari"); 2.Timo.2. 1.Cor.9. (beside "Nemo coronatur")

git, an is malit cruciatus morte tristiores perferre, quàm Christo renunciare? Immo qui toties ob breuem carnis delectatiunculam, ob momentaneam gloriam deficit à Christo, vitam habebit vilem pro Christo? Nec hunc tyrannus fecit apostatam, sed ad tyrannum accessit apostata. Vt autem est similis certandi ratio, ita iisdem armis fratrum animi communiendi sunt ad has pugnas, quibus ostendimus confirmandos ad martyrium. Fides est quæ pugnat & superat in martyribus, nec quisquam defecit in tormentis, nisi fidei defectu. Orandus igitur assidue Deus, vt fidem in nobis augeat: est enim Dei donum, & illi debetur omnis victoriæ gloria. Ingeramus illorum animis & infigamus, quàm horrendum crimen sit omnis idololatria, quam seuere punita sit à Deo sub lege vetere, quot milia trucidarit Moyses ob vitulum aureum. Deinde proponatur comparatio manifestæ idololatriæ, cum immolatur simulachris: & occultæ, cum contempto Deo obeditur per concupiscentiam satanæ. Deinde conferantur inter se Deus fons omnis boni, & diabolus omnis malitiæ princeps: ostendatur & inæqualitas contubernij: in altera parte sunt filij Dei, conciues angelorum & hæredes beatæ immortalitatis: in altera, filij Belial, societas omnium dæmonum, & hæredes gehennæ. Conferatur & impar militiæ genus, comparentur diuersa stipendia. Hæc si prius fuerint persuasa & intimis infixa visceribus, facilis erit victoria. Nunc fides multis natat in labiis, cum in corde aut nulla sit, aut vehementer langueat. Quis enim non profitetur quod in Deuteronomio legimus, *Audi, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est*: &, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*? Quis non quotidie recitat ore, *Credo in Deum patrem omnipotentem*? At non credit in Deum, qui non in eo solo collocat totius felicitatis suæ fiduciam: nec vnum habet Deum ac Dominum, qui per scortationem, per luxum & auaritiam satanæ facit imperata: nec illi soli seruit, qui seruit ventri, qui deditus est huic mundo, qui totus in prauo positus est. Ethnici putant plures esse deos, & hoc tibi videris perfectus Christianus, quod persuasum habes vnum esse Deum? quid magni facis? Idem credunt Iudæi, qui quotidie blasphemant filium Dei in synagogis suis: idem credunt dæmones & contremiscunt. Si vere credis in Deum, crede iustum & veracem: iustum, in remunerandis piis, & puniendis impiis: veracem, in promissis. Crede non esse spem salutis, nisi per filium eius, quem pro nobis omnibus tradidit in mortem: crede nihil accidere mali posse iis qui se totos illius voluntati tradiderunt, & in illo perseuerant. Hoc est credere in Deum patrem, hoc est credere in filium eius, hoc est credere in spiritum sanctum, vnum Deum, & ecclesiam sanctam, mysticum Christi corpus, extra quã non est salus, & in qua non est pernicies. Quisquis in tali petra pedes animi fixcrit, aduersus omnes tentationum incursus stabit immobilis. exempli gratia, Lacessitus es conuicio, suggerit tibi caro vindictæ cupiditatem: priusquam respondeas sic cogita tecum, Hunc maledicum hominem subornauit diabolus, vt me deiiciat, ac deiectum perdat, sed ausculta quid suadeat imperator tuus cui militas, *Beati*, inquit, *mites, quoniam ipsi possidebunt terram*. &, *Mea est vindicta, & ego retribuam*. Quid suadeat fortissimus ille Christi dux Paulus? *Non nosmetipsos vindicantes charissimi, sed date locum iræ*. Diabolus dicit, Fruere vindicta, & perde vitam æternam. Deus dicit, *Vince in bono malum, & noli resistere malo, & accipe cum filio meo possessionem regni cælestis*. Mox dispice, vtri potius expediat obtemperare. Dicit tibi per concupiscentiam tuam diabolus, Mœchare & fruere temporaria corporis voluptate, & esto meus seruus, & cohæres gehennæ. Audi potius quid dicat tibi Deus, *Sperne temporariam voluptatem, & accipe centuplum bonæ conscientiæ gaudium in hoc seculo, & vitam æternam in futuro*: & expende vtri potius sit auscultandum. Suggerit tibi per

Matth. 5.
Deuter. 32.
Rom. 12.

per carnis affectum veluti per Euam satanas, Viue genialiter: ex aduerso dicit Christus, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient.* Ad eundẽ modum de ceteris tentationibus, obiice tentatori clypeum scripturarum, in quibus tibi loquitur Deus, non minore fide quàm si tibi coram ore ad os loqueretur. Ex his torrentibus sume tibi lapides, quibus deiicias superbum Goliath. Habes exemplum à domino tuo, sic ille prostrauit diabolum: nec deiicias animũ, si sæpius inuadat ac subinde maioribus machinis adgrediatur: nihil potest aduersus eum qui tecum est. Dic illud Iohannis, *Maior est qui in nobis est, quàm qui in isto mũdo.* Succurrat illud domini dictũ, *Confidite quoniam ego vici mundũ.* His rationibus si Christi miles fuerit exercitatus ad conflictum, indies cõperiet suum antagonistam debiliorẽ. Nec tamen remittendę sunt excubię, si quando hostis simulabit tranquillitatem, sed obseruans illius insidias dicat cum beato Abacuc, *Super custodiam meam stabo, & gradum figam super petram, omni custodia seruans cor meum, ne qua pateat aditus obambulanti quærentique quem deuoret.* Tutissimum autem cordis munimentum est, sobrietas, cum instanti oratione, iugique scripturarum meditatione. *Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Ex hac igitur colligendæ sunt sententiæ, quas ad manum & velut in procinctu habeas, vt his protinus serpentem caput erigentem deiic[illegible]: nullus est enim animorum morbus, cui non præsens remedium diuina scriptura suppeditet: hinc comparanda sunt exempla piorum, sed præcipue Christi, quibus se quisque vel animet vel consoletur. Venio nunc ad illa mala quæ vel ipsam naturam hominis comitantur, vel fortuitu videntur inferri. Hæc quoque pius animus & ad pugnandum instructus, sibi vertet in materiam coronæ. Exemplo faciam quod dico clarius. Excutitur aliquis facultatibus suis, siue bello, siue naufragio, siue rapina. Ne protinus hic cogitet laqueum, aut rationem malis artibus sarciẽdi quod periit: sed ita secum loquatur, Dominus est qui tentat me, an diligam ipsum ex toto corde. *Ipse dedit, ipse abstulit, sit nomen domini benedictum.* Gratias agat quod acceperit ex domini benignitate: agat gratias quod amiserit ad probationem fidei. Si hæc dixerit eo animo, quo dixit sanctus Iob, cum illo mercedem accipiet. Nec enim dominus æstimat, quantum quis perdat, sed quàm patienter: quemadmodum non respicit, quantum aliquis largiatur egentibus, sed quo animo. Habet aliquis filium vnicè charum, eo te mors orbat præmatura, pestilentia spoliat te charissimis, sponsa, liberis, amicis: ferto patienter, & dic, Domino ita visum, & sic fortassis & nobis expediebat, & nostris: sit nomen domini benedictum. Sunt & morbi qui non minus atroces habent cruciatus, quàm vlla potest inferre tortorum sæuitia, veluti pleuritis, ischiasis, podagra, paralysis, calculus, renum & vesicæ exulceratio. Tale si quid acciderit, ne mens exasperetur ad impatientiam, ne lingua erumpat in voces blasphemas, sed cum beato Dauid & Heli sacerdote dicat, *Dominus est, faciat quod bonum est in oculis ipsius:* ita mala quæ non inferuntur ob Christi professionem, vertemus nobis in coronam & Christo in gloriam. Ac fiet fortasse vt dominus nostra tolerantia propitiatus, aut auferat afflictiones, aut mitiget: quod si nõ fit, tamen hac ratione faciemus, vt quod animo impatienti fuisset intolerabile, fiat patientia mitius. His atque huiusmodi argumentis non desinemus nos inuicem exhortari, ad inlustrandam domini gloriam, cuius titulum & insignia gerimus. Præstemus illi martyrium in suo quisque statu & ordine, non solum in aduersis, verum etiam in prosperis. In aduersis agnoscamus amorem patris flagellantis nos ad correctionem, & gratias agamus charitati qua diligit nos vt filios, quos abdicare non vult, sed emendatos recipere. In prosperis æque gratias agamus illius boni-

Matth. 5.
Ioan. 4.
Ioan. 17.
Abac. 3.
2. Timo. 3.
1. Reg. 3.

tati, qua consolatur nos vt tentationum pondus possimus sustinere: ita fiet vt tota vita nostra nihil aliud sit, quàm testimonium, declarans apud credentes & incredulos, sapientiam, bonitatem, misericordiam ac veritatem Dei patris, & filij illius Iesu, & spiritus sancti. Amen.

## DE SINGVLARITATE CLERICORVM.

*ARGVM. In hoc docet sibi à domino fuisse reuelatum, ne sacerdotes cum fœminis commune haberent contubernium. sed ne velut somniatorem inrideat quisquam, quod per reuelationẽ dominum iussisse acceperat, per scripturarum sacra testimonia ante iussum fuisse ostendit.* CV.

PROMISERAM quidem vobis ante tempus epistolam filij charissimi, quæ omnium morum instituta de lege commendans, summatim omnia etiam contineret, quæcunque vniuersis clericis generaliter ad dirigendam regulam competunt disciplinæ. Sed quia nunc de fœminarum commemoratione vulgariter inter vos quidã ignominiose deuoluti sunt, etiam de hac re specialiter vobis domini correptionem scribere compulsus sum: qui miserum me pro vestra negligentia cum seueritate conueniens, mandare præcepit, ne clerici cum fœminis commorentur. Et licet hæc admonitio sola literarum mearum auctoritate suffi-

commoratione p.

Gene. 37. ceret, tamen ne me somniatorem inrideat quisquam, sicut Ioseph fratres inriserunt, scripturarum addimus firmitatem, vt omnes sciant hoc etiam modo per reuelationem dominum iubere, quod literis cognoscitur ante iussisse: nec nos esse adulterantes verbum domini, aut volentes iactanter de reuelationibus gloriari, sed sic ante conspectum domini referendo non mentiri quod loquimur: sicut à domino confidimus nos non audisse mendacium, præ-

2. Corint. 4. sumentes vocem apostoli Pauli protestantis, *Non enim sumus*, inquit, *sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sicut ex deo coram ipso in Christo loquimur.* In dolore itaque maximo constituti, de quibusdam tabefactis membris corporis nostri, & in gemitu iacturam lamentantis ecclesiæ, quæ per segnitiem nostram redigitur per dies singulos ad nimiam paucitatem, credimus nos ex parte aliqua subleuari, quod diligentiæ nostræ negligentia quorundam obesse non possit, quibus nunquam nostræ literæ defuerunt, quæ per absentiam nostram frequentiam omnibus pensauerunt dissimulationis suæ: vt vnusquisque contemptor reum semet ipse conscribat, nos autem libera fronte contemptoribus exclamemus, quod Salomon cõfidenter exprobrat,

Prouer. 1. *Quoniam quidem vocabam,* inquit, *& non obaudiebatis: & extendebam verba mea, & non intendebatis: sed invita faciebatis mea consilia, meis autem increpationibus non intendebatis. Itaque & ego vestræ perditioni superridebo. Gratulabor ergo aduersum vos, cum aduenerit vobis interitus, cum aduenerit vobis subito tumultus: euersio autem simul & procella, & cum aduenerit vobis pressura & expugnatio. Erit enim cum me inuocaueritis, ego autem non exaudiam vos. Quærent me mali, & non inuenient: oderunt enim sapientiam. Verbum autem domini non adsumpserunt, neque voluerunt meis consiliis intendere. Spreuerunt enim meas correptiones. Ideoq́ue edent viæ suæ fructus, & sua impietate satiabuntur.* Ad vos nunc mea exhortatio conuertitur, quos nolumus experiri talia præcipitia ruinarum. Metuite quantum potestis eiusmodi casus exitia. Et in ista subuersione labentium vos experimenta perterreant. Nimium præceps est qui transire contendit, vbi alium conspexerit cecidisse: & vehementer infrenis est, cui non incutitur timor alio pereunte.

Implanare. seducere.



Amator vero est salutis suæ, qui euitat alienæ mortis incursum. Et ipse est prouidus, qui sollicitus fit cladibus ceterorum: sicut Salomon adprobat, dicens, *Astutus videns malum puniri, vehementer erudietur.* Et iterum, *Cadentibus impiis iusti vehementer terrebuntur.* Aduersa est confidentia, quæ periculis vitã suam pro certo commendat. Et lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati saluari se sperat. Incerta victoria est, inter hostilia arma pugnare. Et impossibilis liberatio est, flammis circundari, nec ardere: quod Salomon abnegat, dicens, *Quis adligabit in sinu suo ignem, vestimenta autem sua non comburet? Aut* Prouer. 6. *quis ambulabit super carbones ignis, pedes vero non cõburet? Sic qui introierit ad vxorem proximi sui, non erit immunis: neque omnis qui tanget eam.* Credite quæso vos credite diuinæ fidei, quinimmo plus quàm nostræ: quia omne quicquid pollicetur, non potest fallere, dicente domino, *Facilius est*, inquit, *cælum & terrã* Luc. 16. *præterire, quàm de lege vnum apicem cadere.* Et iterum, *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Ipsi ergo nos fallimus, quoties inordinaliter Matth. 24. credimus, æstimantes per fidem nostram legis præcepta posse mutari, vt inter masculos & fœminas speremus passim castitatem immobilẽ custodiri. Difficile quis venenum bibet, & viuet. Verendum est dormienti in ripa ne cadat, cum dicat Apostolus, *Qui se putat stare, videat ne cadat.* In hac parte expedit 1. Cor. 10. plus bene timere, quàm male fidere. Et vtilius est infirmum se homo cognoscat, vt fortis existat, quàm fortis videri velit, & infirmus emergat. De qua re præsumptores obiurgat Apostolus, dicens, *Si quis putat se aliquid esse, cum nihil* Gala. 6. *sit, seipsum implanat.* Pro certo implanator proprius suam animã decipit, qui non cauendo contraria noxiis rebus semet ipse commiserit. Ille autem tutius sibi consulit, qui circa malos semper infidus, species quascunque noxias extimescit: quorum distantiam Salomon disseruit, dicens, *Sapiens timendo declinabit ab omni malo: insipiens autem confidens sui miscetur iniquo.* Prouer. 14. Magnũ sapientiæ diuinæ consilium inuectum est, vbi timoris auxilio liberemur. Magna compendia prouidentiæ, vt aliquando fiat virtus & victoria per timorem. Magna remedia dominus contulit ad salutem, vt habeat & timidus laudem, sicut Salomon repetit, dicẽs, *Beatus vir qui veretur omnia per metum.* Inæstimabilis do- Ecclesia. 25. mini misericordia, quæ vndique homini suo contulit gloriam, & incomprehensibilis pietas, quæ scilicet pugnas dedit & palmas: vt confitendo masculorum sæuitiam superemus, & timendo fœminarum blandimenta vincamus, dummodo & de virtute & de infirmitate super nos glorias dominus operetur: vt in omnibus & per omnia omnipotentem semetipse testetur: diuidens differentias triumphorum, vt tam consiliis quàm viribus à nobis bella vincantur, ne si vinceremus solius fidei fortitudine contra Salomonem vacua essent opera sapientiæ. Nunc igitur sapientiæ arma gestanda sunt, vbi fœminei & virilis sexus certamen indicitur. Vnde Salomon sic instruit, dicens, *Prudentiam*, inquit, *fac notã tibi, vt te seruet à muliere aliena & pessima.* Prouer. 2. Videte nũc prudentiam in isto bello, non fidem nobis datam esse victricem, quæ nos timiditatis remedio liberasset: & cõtemplamini quæ sunt modo arma sumenda, si vultis habere legis auxilia. Estote timidi, vt sitis intrepidi: & licet timor in certamine infirmitas esse videatur, tamen secũdum verbũ Apostoli, *Virtus* 2. Cor. 12. *in infirmitate perficitur.* Separamini deprecor separamini à contagione pestifera. Quantumcunque fuerit vnusquisque longius ab aduersis, tãtum non sentit aduersa. Minus voluptatibus stimulatur, qui non est vbi frequentia est voluptatum. Et minus auaritiæ molestias patitur, qui diuitias non videt. Si admittimus Apostolum pollicentem, *Qui volunt*, inquit, *diuites fieri, incidunt* 1. Timo. 6. *in tentationem & in muscipulam diaboli, & desideria multa, & inutilia & noxia, quæ mergunt hominem in perditionem & in interitum.* Non aliter tentationibus subiacet, qui iunctus est fœminæ: in qua nihil est aliud, nisi quod feriat pro-

ximantem. Aculeus peccati facta est forma fœminea: & mortis conditio non aliunde surrexit, nisi de muliebri substantia. Quod Salomon ad nostrã
Ecclesia. 25. sollicitudinem memorat dicens, *A muliere factum est initium peccati, et propter hanc omnes morimur.* Inde mortales tenemur, nec teneri timemus. Quid si iam immortales essemus? Per mulierem liberauit nos equidem Christus: sed vnde adhuc morimur, formidare debemus. Tunc liberatio ipsa constabit in
Gen. 1. fœmina, si à nobis mors reuincatur, quæ per fœminam venerat. Ceterum si adhuc per mulierem circa nos scandala dominantur, liberationis Christi fecimus pro certo dispendium, siquidem in futurum spes ista libertatis manet, quam fidei nostræ Christum credimus contulisse: vt tunc nobis omnino mulier non noceat, cum & ipsa mors fuerit euacuata. Nam si modo putamus nos intentabiles esse muliebribus iaculis, nihil ergo restat cælestibus regnis. Non
1. Cor. 4. immerito tales sensus apostolus Paulus increpat, dicens, *Iam satiati estis, iam diuites facti estis: sine nobis regnatis, & vtinam regnetis.* Tempus ergo luctaminis adhuc geritur, & mors per fœminam adhuc vsque grassatur. Mentior, si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti & quales episcopi & clerici simul & laici post confessionum victoriarumq; calcata certamina, post magnalia & signa vel mirabilia vsquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in naui fragili nauigare? Quantos leones domuit vna infirmitas delicata, quæ cum sit vilis & misera, de magnis effi-
Prouer. 6. cit prædam? Quod Salomon loquitur, dicens, *Precium meretricis, tantum est vnius panis, mulier autem preciosas animas capit.* Ante nos ista tractatur, & nullis terroribus coercemur. Quid faceremus, si opinionibus tantummodo gestas historias audiremus? Sed hęc est semper incredulitas humanæ duritiæ, vt non solum audiendo, sed etiam videndo non credat alteros interisse, nisi & seipsam viderit interire: nec sociorum mortibus quatitur, dum illos prome ritos aut inualidos opinatur. Si autem multũ meteri, aut multũ valere fiducialiter putat, nesciens præberi cunctis exempla, cum fuerint quibusdam inrogata
Lucæ 13. supplicia: sicut dominus in euangelio proponit, & dicit, *Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis fuerint peccatores, qui talia passi sunt? Non, dico vobis: nisi pœnitentiam habueritis, similiter peribitis, sicut illi supra quos cecidit turris in Siloa, & occidit eos. Putatis quoniã & ipsi debitores fuerunt præ omnibus hominibus habitantibus in Hierusalem? Non, dico vobis, si non pœnitueritis, similiter peribitis.* Miramur si Adam per Euam seductus est, quẽ nulla morientium exempla præcesserant, nisi iussio vna constrinxerat, cum modo nos nec innumerabiles mortes, nec infinita iussa compescant? Quibus conuenienter dicitur secundũ increpationem domini: Si Adam vidisset mortes, quę factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egisset. Dico autem vobis, quoniam Adæ tolerabilius erit in die iudicij, quàm vobis. Longe satis longe sit pestis ista & lues & clandestina pernicies. O quàm inordinabilis fœminæ propinquitas iaculatur, cuius vicinia est delictorum latrocinium. Non est in hac societate sinceritas adprobabilis, quæ conlisiones habet velut quibusdam fluctibus turbulentas. In hac familiaritate non habitat amica concordia: quoniam non nisi discordantes inimicitias creat. Fecit equidem viro dominus mulierem adiutricem, sed serpẽtis inuidia personam sumpsit hostilem. Quod si illa de viro suo nata vsque hodie ipsum cui iungitur tentat, quanto magis illa quæ copulatur nulla lege coniuncta? Et si illi qui duo sunt in carne vna cõcreti, tentationibus mutuis inuicem pungunt, quid facient hi qui in vna carne nec nati nec iuncti sunt? præsertim, quia nec Deum iam inuocare permittitur, qui charitate alterius auocatur: nec sinitur cogitare diuina, qui sibi quæsiuit cui exhiberet domesticam curam. Propter quod sic Apostolus consulit, di-
1. Cor. 7. cens, *Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est, quomodo placeat*

*Deo: qui autem habet uxorem, cogitat quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori.* Quid est nunc quod in hac coniunctione delectet, in qua sunt solæ pugnæ? Aut quæ vtilitas fauet, vbi non sunt officia coniugalia, quãdo nec ipsa possunt esse secura? Causale est omne quod fœminæ est, & copulatio eius semper infesta est. Fœdere suo magnas molestias præstat, & cui adhæserit contra fas, insanabilem ingerit plagam. De carbonibus scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur: morbos aspides sibilant, & mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam: quam Salomon sic comparat, dicens, *De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri.* Volo scire quæ sit affectio ista communis, quæ morbi dissensio semper ambigua, quæ propositum suum nutantibus consiliis impugnando conturbat. Vt quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit vxorem? Omnis qui non manducauerit carnem, vt quid habitationem suam carnis adparatibus replet? Et qui non biberit vinũ, quid vini oblectatione perfruitur? Quasi non aliquoties habendo nec gustando copia esculenter animus pascitur, & vini odoriferi sola fragrantia suscitatur sæpius animus: quid per hypocrisin vult ab hominibus abstinens dici, & in secreto carnibus & ebrietate distendi? Habent multi diuitias quas suis vsibus negãt, sed pro cupiditate conseruant: quibus si nulla cupiditas inhæsisset, nec cupiditatis insignia possiderẽt. At vero, quia cupiditate possessi sunt, perfruuntur animo quod vsu non tangunt. Ita is qui despexit vinculum nuptiarum, & aliter vinculis fœmineis obligatur, quanuis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, coniunctione semper oblectatur. Nam si desiderium fœminæ non haberet, nunquam fœminam suis oblectamentis adsumeret. Immo vero insuper mihi suspectum placitum dedit, qui nõ legitimam duxit, & legitimam recusauit, nisi fallor in publico argumẽtatus est, hominibus promittere sanctitatem, & in occulto sine vxore nõ esse. Duo argumenta sanctitatis & libidinis hinc & inde miranda sunt, quæ vtraque inuicem tegunt, & vtraque inuicem produnt. Ingeniosus eunuchus & mœchus inuidet sibi, dum consulit: & dum quærit vtrunque, neutrum facit: vt sanctus minime deputetur, qui non vera coniunctione perfruatur: cum Paulus apostolus dicat, *Adligatus es vxori? ne quæsieris solutionem: solutus es ab vxore? ne quæsieris vxorem.* Sed consentio non esse castitatis huius pudicitiam violatam. Suspiciosis tamen malam porrigit famam, & pudicitiæ bonum frustra intrinsecus laborioso agone custodit, quod forinsecus efficit infamari: destruẽs magisterium Pauli apostoli prouidentis pariter & monentis, *Vt quid*, inquit, *libertas mea iudicatur ab infideli conscientia? Si ego gratiæ participo, vt quid blasphemor pro eo quod gratias ago?* Peius est quàm ΜΟΙΧΕΙΑ, continentiam ducere criminosam, & infamem facere sanctimoniam. Blasphemiam ingerit religioni, quam contulit: qui quod confitetur, non ante omnes impleuerit, ne Christianitas credatur esse fallacia, & mœchatio videatur esse sanctitatis velamento vestita. Propter quod dominus in Euangelio sic præmonet, dicens, *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videntes opera vestra bona, magnificẽt patrem vestrum qui in cælis est.* Hoc sequitur & Paulus apostolus, dicens, *Non ergo blasphemetur bonum vestrum.* Et iterum, *Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam corã hominibus.* Et alio loco, *Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et estote sine scandalo Iudæis, & Græcis, et ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo.* Sed opponitur forsitan, Quid est quod ipse iterũ dixerit, *Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem?* Nunquam se quæcunq; dicta legis excludunt, sed certis locis responsa vniuersa defixa sunt. Illic placere hominibus nõ licet, vbi volũtas hominũ non capit domini voluntatem: vbi vero acceptant homines quod ad gloriam proficit Dei, innotescere omnibus ipse Paulus apostolus præcepit: *Vnusquisque*, in-

Ecclesi. 42.
1. Corint. 7.
Matth. 5.
Rom. 14.
Rom. 15.

quit, *nostrum proximo suo placeat ad bonam ædificationem.* Quale ergo præmium sanctitatis expectat, qui non solum blasphemiam sanctitatis ab infidelibus prouocat, sed etiam fidelibus perniciosum præbet exemplar? vt infirmi sub prætextu dilectionis subtiliter fornicentur, & pudicus impudicissime castitatis præbeat magisterium, destruens quod Paulus apostolus comminatur,
1.Cor.8. *Perit*, inquit, *frater infirmus in tua conscientia, propter quem Christus passus est.* Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorũ infirmam, in Christum peccatis. Et quidem non hoc iuuenibus tantum, sed & senibus congruit, fratrũ imbecillitati consulere, ne senectus perire prouocet iuuentutem, ex qua debent omnia salutaria documẽta procedere: sicut Eleazarus
2.Macca. 6. in libro Maccabæorum profitetur, & dicit, *Præmitti malo in infernũ, quàm patrias leges deserere. Non enim ætatem nostram dignum est fingere, vt multi adolescentium arbitrati Eleazarum nonaginta annorum, transisse ad vitam alienigenarum: & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum & corruptibile tempus vitæ per me seducantur: & odium ac maculam senectuti meæ acquiram.* Ille maluit vitam suam tormẽtis obiicere, quàm cuiquam magister perditionis existere: & nos vbi nulla tormenta sunt, fluxibus solis nolumus saluandos fratres anteponere: nec contenti sumus sine vllis cruciatibus tam nobis prodesse, quàm ceteris, cum ille noluit viuere moriturus: sicut inferius prosequutus est dicens, *Quamobrem fortiter vita excedens, senectute dignus adparebo: adolescentibus autem exemplum forte relinquam, vt prompto animo ac fortiter pro grauibus & sanctis legibus honestæ morti succedant.* Cum hoc etiam laicos deceat, ne aut extraneis occasionem blasphemandi, aut fraternitati opportunitatem fornicationis opponant, tum maxime clericos vehementer necessitas ista constringat, quibus aut religio blasphemata, aut fraternitas perdita, pœnas duplices inrogabit. Nec inuenient in iudicio domini vllum omnino solatium, qui alienigenis & fratribus peccandi fomitem ministrarunt. Propter quod sic Paulus apostolus
Titum. 2. Titum instruit, dicens, *Teipsum bonorum factorum præbens exemplum, in doctrina, in integritate, in verbo sano atque inreprehensibili: vt aduersarius reuereatur nihil habens de nobis dicere mali.* Et iterum, *Omnibus*, inquit, *fidem bonam ostẽdi, vt bonam doctrinam salutaris domini nostri præferãt in omnibus.* Sic & ad Timotheum
1.Timo 4. scribit, dicens, *Forma esto fidelibus in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide,*
1.Petr.2. *in castitate.* Quod & Petrus apostolus hortatur, dicens, *Cõuersatio*, inquit, *vestra in gentibus bona sit, vt in eo quod detrahunt de vobis tanquam de malefactoribus, de bonis operibus vestris glorificent Deum.* Et iterum, *Quoniam sic est*, inquit, *voluntas Dei, vt benefacientes obmutescere faciatis stultorum hominum ignorãtiam.* Nec quisquam sibi proponat & dicat, Habere volo quod vincam: hoc est enim dicere, Viuere desidero sub ruina. Quis tam stultus qui arctari cupiat ad laborem, cui offertur delicatius triũphare? neque enim duplex triumphus est sub fœminæ præsentia probari victorem, quàm est in singularitate seruare sponsionem integram sanctimoniæ. Et cum sit vnus titulus gloriarum, hoc loco vanus fortis est, qui satis laborat: & cum illo qui parum laborando vicerit, pariter muneratur. Quid quod ille quinimmo cõsummatus adscribitur,
Matth.19. qui se omni parte fœmineis affectibus ostẽtat abscisum? Quia cum dominus in euangelio perfectum vocat, qui totum suis vsibus amputauerit patrimonium: certe etiam soli, cuicunque quotidiani triumphi pro castitate non desunt, quia nũquam desideriis carnalibus spiritum cessat infestare corpus hu-
Gala.5. manum, quod Apostolus adfirmat, dicens, *Caro*, inquit, *concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc enim inuicem aduersantur sibi: vt non quæcunque vultis, illa faciatis.* Habes nunc carnem tuam, quam superes semper. Quid tibi vis alteram velle conducere? Nemo super vnam febrẽ cupit adhibere peiorem: ne incipiat hemitritæo insanabili laborare, cui nullus valeat medicus

medicus subuenire. Neq; aliquis super onus propriũ tollit insuper alienum, ne oneribus duobus oppressus, vsque ad inferos demergatur. Vnde sic Hieremias propheta docet, sanctitatis pondus singulariter sustinendum. *Bonum est*, inquit, *viro, cum portauerit iugum graue in iuuentute sua, sedebit singulariter & silebit, quoniam tulit super se iugum graue*. Sed si quisquã malignus obsecutor ad dictum apostoli Pauli confugiet dicentis, *Onera vestra sustinete inuicem, & sic implebitis legem Christi*: non hæc sunt onera, quæ Paulus apostolus imperat subuehenda, sed vt tolerantes nosmetipsos discordia nulla discernat, & in tentationibus constitutis fratribus mutua præbeamus auxilia: non vt ipsi nobis tentamenta per fœminas procuremus, sed vt tentamentorum magis ponderą subleuemus, cum sciat quale sit sanctitatis iugum, quod vix singulare portetur. De quo non solum ipse, sed & dominus noluit certũ definire præceptum, dicens, *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est*. Et iterum, *Qui potest capere, capiat*. Si ergo difficile singulariter magnitudo istius põderis toleratur, quomodo tolerabitur, si geminatis ponderibus prægrauetur? Et si singulares penè omnes vix durant carnales insidias sustinere, quid faciunt illi qui ex vtroq; latere gladiis impẽdentibus nõ cũctantur incũbere? Plus dico, Si mariti & vxores desideria cõiugalia quotidie gerentes sibi non sufficiunt, quid agũt illi qui ad augẽdas impugnationes fœminis sociãtur? Ex improuiso vel transeunter ad horã fœmineus aspectus occurrens, velut sagittas alienis oculis iactat. Quando libera non est simplex reuerẽtia, quid illic geritur, vbi libertatis sumit mulier in contubernalitate constantiam? quando in domesticis negociis nunc lacertos ac fœmora lanificis operibus nudat, nunc æstuans detegit mẽbra, nunc fatigata iactatur, aut in risum aliquando dissoluitur: nunc blanditias exhibet, & quod est venenosius super cuncta, psallere delectatur, aut canere? Cuius cantu tolerabilius est audire basiliscum sibilantem. Contra quam Salomon sic nos cautos efficit, dicens, *Cum saltatrice noli assiduus esse, nec audias illam, ne forte dispereas in efficacia eius*. Taceo reliqua, quæ magis pudenda sunt quàm dicenda: solum hoc dico, in dolore vel in ira mulierem frangi conspicere, iam non est sine mulcedine. Quid dicimus, si videas iocundantem, aut quod est deterius, blandientem? Semel dixerim, omnis inconueniens sodalitas mulierum, gluten est delictorum, & viscus toxicatum, quo diabolus aucupatur. Incongrua est sodalitas fœminarum: quarum sodalitatem ita nos rursum Salomon docet in omnibus præcauere, *Cum aliena*, inquit, *muliere ne sedeas omnino, et ne altercaris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem*. Postremo, si animũ nostrum confidimus in hac cõmunitate durare semper, vel illud apud nos debet esse suspectum, ne ipsæ quæ nobiscum conueniunt, in nosipsos forsitan moueantur, aut in alteros amores præ rapida ætate incitamentis furialibus stimulentur: & erit nobis causa quod peius est sine causa, vt fornicatio nos maculet aliena, apud quos suggeritur ceteris occasio lupanaris, & crimine alieni reatus absorbebimur, cui nosipsi subornamus immunditiæ lenocinium. Propter quod apostolus Paulus de similibus ita nos instruit, dicẽs, *Si propter escam frater tuus scandalizatur, iam non in charitate ambulas. Noli esca tua illum perdere, propter quem Christus mortuus est*. Et iterum, *Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque ostendere in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur*. Et alio loco, *Hoc*, inquit, *iudicate magis, ne ponatis offendiculum aut scandalum fratri*. Et de semetipso sic ait, *Propter quod si cibus scandalizat fratrem meum, iam non manducabo carnem in æternum, ne fratrem scandalizem*. Cum ergo nos pulsat cõiunctionis huius molestia detestabilis, & si adulteros non potest facere, facit tamen lenones adulteris & incestis. Quis enim cordis alterius scrutator qualitatem vniuscuiusque perpendat, & pro altera persona contra

Thren. 3.
Gala 6.
Math. 19.
Ecclesi. 9.
Ecclesi. 9.
Rom. 14.
1. Cor. 8.

satanam repugnator: circa Deum vero idoneus fideiussor esse præsumat? De semetipso demens est, qui aliquid pollicetur, ne dicam si etiam pro fœmina sponsionem ponere videatur, cum Paulus apostolus sic de se pronunciet, dicens,
Philip.3. *Non quia iam accepi, aut iam iustificatus sum, aut iam perfectus sum: sequor autem si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo: fratres ego me non arbitror adprehendisse adhuc: vnum tamen, posteriora quidem obliuiscens, ad ea quæ sunt ante pedes, ad regulam sequor, ad palmam supernæ vocationis domini nostri*
1.Corin.14. *Iesu Christi.* Quicunq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. *Mihi*, inquit, *pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, sed neque meipsum iudico, qui autem*
Rom.14. *iudicat me, dominus est.* Et alio loco, *Beatus*, inquit, *qui non iudicat semetipsum, in quo probat alium.* Quanuis ergo nos nec de nostra stabilitate certū aliquid habeamus, qui sine cessatione concutimur inter fluctus seculi, sustinentes procellosos incursus: tamē si alicui tanta fiducia est de immobilitate propriæ firmitatis, saltem sollicitus reformidet, ne ipse sit scandalum visibus alienis,
Matth.18. sed terreatur voce domini comminantis, *Væ*, inquit, *huic mundo ab scandalis: veruntamen væ homini illi per quem scandalum venit.* Si has domini comminationes religioso corde metuimus & reueremur, plus de aliis quàm de nobis extimescamus periculum nostrum, qui mutuis testante apostolo Paulo, vtilitatibus obligamur: *Non quæ sua sunt*, inquit, *singuli cogitantes, sed quæ aliorum.*
Philip.2. Et iterum, *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.* Sed aliquis arripiens de
2.Cor.10. ipso Paulo quod opponat, *Vnusquisque*, inquit, *nostrum pro se rationem reddet Deo, & vnusquisque suam sarcinam portabit.* Qui non vult ergo pro altero reddere rationē, nec causis eius, nec negociis debet particeps inlicitus interesse: & quilibet vel immunis circa sarcinas alienas conatur existere, nihil alienum contraria conditione teneat infra se. Nam necesse est vt rationi alterius subiiciatur, qui negocium tractauerit alienum. Oportet eum damno perstringi, vel dispendio sarcinarum, apud quem sub intuta custodia fratris sarcinæ perierunt: quia quicquid in domo nostra sub minus idonea tutela perditū fuerit, aut latrones effregerint, nostrū est: & à nobis exigitur quicquid per inertiam nostram male commissum est. Tunc vero ab inuicem liberi sumus, si nihil apud nos de re alterius reseruetur. Forsitan aliquis dicat, Ergo nec ad domum orationis debemus pariter conuenire, ne aliquis aliquem scandalizet. Hæreticæ professionis est ista cōtradictio calumniosa, quę de bonis præscribit, vt asserat mala: & de sanctitate præiudicat, vt immunditiam subtiliter introducat. De licito calumnias facit, vt obtinere inlicitū possit. Propter quod
1.Cor.11. apostolus Paulus hæresi huic ante præscribit, dicens, *Veruntamen neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in domino.* Absit absit, vt vbique fœminæ præscribantur, aut vbique permissio tribuatur. Habent loca sua circa maritum, circa filios, circa fratres, circa parentes, circa seruos, & in domo orationis tantummodo iuxta cunctos clericos. In mansione autem vna sine cognatione competenter non habent socios. Hæc est libra quæ stat. stare vero non po
Prouer.4. test quicquid inclinauerit libra, dicente scriptura, *Non declinabis in dexteram,*
Matth.5. *neque in sinistram.* Et dominus in euangelio, *Quod amplius est, à malo est.* Disce nunc temperantiæ modum, qui per licentiam quæris excessum. Ama fœminas inter sacra solēnia, & odio habe in communione priuata, si vis Salomonis tenere doctrinam: *Tempus*, inquit, *amandi, & tempus odiendi.* Tunc ergo cauenda sunt fœminæ participia, quando geritur carnalium curarum continua vnanimiter frequentia: quoniā inter curas suas caro semper incitamenta cupidinis prouocat: & illic parit fomenta peccandi, vbi pertractans commoda sua tēporalis vitæ cogitationibus senserit paululum relaxari: sicut Sa-
Sapien.9. lomon adserit, dicēs, *Deprimit terrena cogitatio sensum multa cogitantem.* In conuentu vero sacrorū, vbi spiritus dominatur, ancilla semetipsam cognoscēs,
perdit

perdit suæ voluptatis vsum, perdit & luxum dum tractantur cęlestia, dum celebrantur sancta mysteria, tota humanitas occupatur, vbi non humana, sed diuina sunt omnia: vbi veneratio vel tremor & terror incutitur animis vniuersis, sepulta est profecto substãtia carnalis. Inter ipsa fere carnis mercimonia multi voluptatẽ corporis negligunt, scilicet quando à legionibus exercitia meditantur armorum, aut crepat litibus forum, aut resonant literis auditoria, aut negociatores cõmerciis instanter incumbunt: aut artifices in artificia ipsa propensi sunt: quãto magis vbi non carnale opus hominum, sed spiritale geritur angelorum? Nihil illic impugnationes possunt, vbi & ipsi dæmones cedũt, & nulla sexus alicuius permittitur cõsiderari distãtia, vbi nec ętas, nec dignitas, sed sola æqualitas regnat: atq; vt plenius dicã, omnes illic tales sensus accipiunt, & vt ipsa cõiugalitas ignoretur, vbi Christus loquitur, auditur, adtenditur, & per omnia, & in omnibus solus est totũ, testãte Apostolo & dicente, *Vbi non est*, inquit, *Iudæus & Græcus, circuncisio & præputium, Barbarus & Scytha, masculus & fœmina, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.* Coloss.3. Hunc plane conuentũ gloria est celebrare cũ fœminis, in quo nulla est discretio qualitatis, vbi tantum licet omnes æquare sine aliqua differentia: vt nec in ipso baptismate cuiusquã nuditas erubescat. Vbi Adæ & Euæ renouatur infantia, nec exponit, sed potius accipit tunicã. Quod si & illic sit aliquis diabolo peior, qui fœminarum aspectibus feriatur, de nullo tamen congregatio nostra culpatur, quæ propter cælestia, non propter terrena colligitur. Viderit si quis illic luxuriosis obtutibus fuerit: nullo modo alterum lædit, qui non ad hominem, sed ad Christum pro salute processit. Quinetiam de suis contradictionibus cõtradictores excludã, vt non meis, sed suis propositionibus cedant. Si inter festa sacrata potest communis conuẽtio scãdalizari, vbi tẽtator ipse diabolus tremit, quis illic stabilem se esse promittit, vbi tentator audenter occurrit? & si illic periclitamur, vbi Dei pręcepta nos cõgregant, quid agimus vbi Dei iussa nos separãt? etsi turbamur illic, vbi Dei volũtate munimur: quãto magis vbi nõ solum diabolũ, sed etiam dominũ habemus aduersum? Cũ sacrosanctis enim & iustis nobis protectio ministratur, sicut Esaias ait, *Legem*, inquit, *in adiutorium dedit*: sine iussionibus vero diuinis, nullũ potest esse præsidium. Aliud est quod Deus imperat facere, & aliud voluntati eius obsistere. Cuius ita sunt mandata seruanda, vt si aliqui iusserit quod secundum homines iniustum esse videatur, iustũ credatur & fiat: & si iustum iusserit, iustum deputetur & fiat: cum sine victoria non potest esse quod mãdat, qui potens est iniustitiam iustificãdo vocare iustitiam, & iustitiam reprobando iniustitiam probare transuersam, cuius voluntas est sola & vera iustitia. Si enim totum quod gerimus, ad hoc tantummodo gerimus, vt domino placeamus, profecto hoc solum erit iustum quicquid voluerit, & iusserit, & probauerit Deus cui placere gestimus. Nam cum serui non possint à semetipsis scire quid suis dominis placeat, nisi dominorum sequãtur imperia: & vtiq; homines hominum similium sibi non valeant vtilitates agnoscere, nisi acceperint quod obseruent: multo magis mortales nesciunt immortalis Dei iustitiã comprehendere, nisi ipse iustitiarum suarum dignetur iudicia demonstrare: sicut Salomon adprobat, dicens, *Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, adgrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore: quæ in cælis autem sunt, quis inuestigauit? Sensum autẽ tuum quis scit, nisi tu dederis ei sapientiã, & miseris spiritũ sanctum de altissimis? Et sic correctæ sunt semitæ eorum qui in terra sunt: & quæ tibi placent, didicerunt homines, & per sapientiam sanati sunt.* Sap.9. Ambulantes in tenebris,

sibimetipsis lumen nō possunt ostendere, nisi vltroneum seipsum nō videntibus offerat lumen: ita humana cæcitas ad Deum non dirigit viam, nisi ipse
Psal. 118. lucernam legis ostendat. Vnde Dauid sic loquitur, dicens, *Lucerna est*, inquit, *pedibus meis, verbum tuum, & lux semitis meis.* Et iterum, *Præceptum domini lucidum illuminans oculos.* Hoc est ergo luciferum, quodcunque fuerit à Deo intimatum: & hoc Deo dignum, quod ipse Deus volūtati suæ fatetur acceptum, vt exserat per omnia dominatum. Alioqui nec nos serui adscriberemur, nec ipse dominus haberetur, si secundum voluntatem nostrā permitteremur impendere seruitutem: & arbitrio nostro, non Dei, eligeremus exercitamenta
Rom. 10. iustitiæ. Tales Paulus apostolus vanificat dicens, *Ignorantes*, inquit, *Dei iustitiam, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.* Tollātur nunc è medio ambages istæ tam vanæ, & querimoniȩ inaniter calūniosæ. Ad spiritales actus cū fœminis, Deo iuuante, non metuimus adunari, qui per Dei iussionē iustitiam nos credimus operari, ex qua nobis scimus munimenta subponi. Priuatim vero continentibus quàm plurimum clericis & virginibus hospitia separanda sunt: quia quod Deus iniquum iudicat, iustū esse nō potest. Contubernium tamen & si nulla in ipso cōtubernio turpis cōsuetudo nascatur, accedat: quia impossibile est integritatem ad victoriā peruenire, quȩ cōtēdit cōtra Dei iussa pugnare. Quātum enim lex obedientibus suggerit adiutoriū,
1. Corin. 15. tantum inobedientibus incitat peccatum, dicente Apostolo, *Virtus*, inquit, *peccati lex.* Qui nos ergo iussit, vt in sacris suis cū fœminis triumphemus, ipse iubet vt priuatim pugnas fœmineas caueamus. Sūt equidē necessitates aliæ, quæ nos priuatim quoque fœminas videre compellant, sed etiam ipsȩ diuini præcepti vel operis imperant efficaciam, vt visitemus, vt solatia præbeamus, vt hortamenta vitalia salubriter intimemus: nec tamē & in his officiis minor cura agenda est pro moribus nostris, vt clarescant in nostra operatione indicia puritatis. Seueritas non desit, quæ sub clerico fœminam possit adstringere, vt ipsam consolationem nostram suscipiat cum tremore, & ita sentiat visitationis affectum, vt clericū veneretur. Ac ne tardius sit euagari per singula, totum quicquid agimus, honestum esse potest, si semper in nobis signa honestatis eluceant, sicut Paulus apostolus vniuersa complexus est, dicens,
1. Cor. 14. *Omnia vestra honeste fiant.* Et iterum, *Sicut præcipimus*, inquit, *vobis, vt honeste*
1. Thessal. 4. *ambuletis.* Non bene succedit quicquid agitur passim: & sanctum non est quod geritur sanctum, nisi sancte quod sanctum est peragatur, sicut Salo-
Sapien. 6. mon adserit, dicens, *Qui enim custodierint iuste iusta, iustificabuntur.* Sinceriter ergo sinceritas ipsa seruanda est, & omne quod voti est etiam in actu signandum est, ne aliud vota commendent, & aliud actus insinuent. Vndique probanda est institutio voluntatis, & vndique consummandus est cursus vniuscuiusq; certaminis, ne minus sit aliquid ad triumphum, si non plenius dimi-
2. Timo. 2. cetur. Hinc Paulus apostolus introducit documenta certaminum. *Sed & qui*
1. Cor. 9. *in agone*, inquit, *certat, nō coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Et iterū, *Nescitis*, inquit, *quoniā qui in stadio currūt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? sic currite, vt comprehendatis. omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Plenitudo est ergo sanctitatis & palma perfecta, vt ex omni parte secum non habeat quod recuset, ne quod profitetur odisse, tenēdo, videatur amare. Quod si aliquis dicit: Captiuum teneo aduersarium meum, cui semper insultem, videat ne forte aduersus eum captiuus incipiat præualere. Nunquam securus cum thesauro latro tenetur inclusus, nec intra vnam caueam habitans cum lupo tutus est agnus. Ipse se voluit superari, qui hostē proprium in suas portas induxit: & intestinum gladium sibiipse subposuit, qui locum habitationis suæ aduersarij ingressibus reserauit: & qui fretus est conuersari cum scandalo, sine

lo, sine causa dicit, Pacatus volo esse cum diabolo, contra Apostolum dicentem, *Nolite locũ dare diabolo.* Omni ergo modo muniendus est locus, vbi fuerit thesaurus absconditus, ne per vnam cauernam totum parietem latro subfodiat. Nam si deforis expugnans vix muris expellitur, quantũ valebit si intra muros acceperit habitaculũ? & si illi qui cõtra eũ claudũt, aliquoties ab eodem capiuntur, quanto magis ille qui vltroneus illi patefecerit ingressum decipitur? cum dicat Salomon, *Si iustus vix saluus fit, peccator & impius vbi parebit?* Omnes ergo rimæ, ne dicam portæ, claudendæ sunt, ne per vnum foramen castra omnia penetrentur, & vniuersa componenda sunt munimẽta, ne per modicum non munitum tota ciuitas ruat: sicut Salomon repetit, dicens, *Qui spernit modica, paulatim cadit.* Sic stupeo autem peruersitatis huius arbitrium, vt à clericis ad cõmunitatem fœmina magis quàm masculus eligatur. Nunquid tantum mulier vtilior est commodis clerici, quantum prodest masculus continens, vel puer masculo continenti? aut ipsa erit decens vtilitas, quam indecens communitas facit? & vbi erit quod Salomon ait, *Omne animal diligit simile sibi?* & iterum, *Volatilia ad sibi similia conueniunt?* Sed & si fœmina vtilior existimatur, non oportebat carnalia emolumenta præponere vtilitatibus spiritalium commodorum: & expediebat qualemcunque virum inutilem sustinere pro existimatione munienda, quàm bonos effectus mulieris cum existimatione turpissima. Quod Salomon comparat, dicens, *Melior est,* inquit, *iniquitas viri, quàm benefaciens mulier.* Artificialia sunt itaque semper diaboli veneficia, quibus ingenium suæ calliditatis exercens, sanctimoniæ deditos dolosis commoditatibus iuuat vt perdat: & inter continentes quasi necessaria emolumenta mutuis adiuuaminibus subministrans, adiecit prius masculum & fœminam pariter, vt postquam inseparabiles fecerit per alterutra solatia, possit occidere: dantes simplices animos ad castitatis vota seruanda: & impugnationis suæ arma subducens, interim quasi placidus fautor suggerit sanctitatis argumenta, donec diutius inter ambos inimicam nutriat concordiam. Facit affabiles sibi inuicem & deseruire: & adsentator infestus impedimẽnta remouens vniuersa, commodis eorum gaudet efficaciam commodare, vt tota eos sibimetipsis necessitate commendans, exhibere eos possit in alterutrum solita consolatione pendere. Non vult eos in aliquo impedire, ne separet tam spiritaliter quàm carnaliter. Inconcussos efficit viuere, ne ipsa societatis initia immaturo tempore fœdera cœpta conturbent. Vsqueadeo illos videntibus cunctis ad perfectum sanctitatis inuitat, fouet, subleuat: vt Dei esse computent beneficia ipsa contraria, quibus inducuntur vt pereant, nescientes nunquam Deum iuuare quod vetat. Quibus in tantum diabolus blandiens, securitatem præparat sanctimoniæ, vt coniunctos se magis æstiment quàm disiunctos, immobiles circa libidinem perdurare: quos cum omni tranquillitate deducens, nullis procellis aut fluctibus inquietat, & velut in medio mari minus cautos inducit laxare vela, nec quærere gubernacula, vt subita tempestate concitatos naufragos ex insperata commotione submergat. Hanc primo exhibet lenitatem, vt duas naues oblectet adinuicem conuenire: quas cum fecerit iunctas, repentinis turbinibus in semetipsas elidere possit & frangere: & his vtitur blandimentis, vt subtractis omnibus iaculis, compescens aduersa, suggerens prospera, tam diu sopitum ignem sine vllis flammis occultet, donec duas faculas iungens simul ambas accendat: & tam diu cessat sæuitiæ suæ tela supponere, donec sicut peritus venator, quos occisurus est, laquei sui vinculis adliget. At vbi insolubili cathena deuinctos adstrinxerit, velut lanista, protinus duos gladiatores aduersus inuicem cõpellit armari, & subinde stimulans mẽbra, statim gladios aptat, stat im suc-

Ephes. 4.

Prouer. 11.

Eccles. 19.

cendit insaniá,& in vulnificos amplexus impingens,vtrunq; simul semel vno ictu mortificat.Sic explicat quod ante prestare videtur,sic de simplici chatitate amorem cóflat inlicitum,sic per sanctitatem sibi inducit interitum,dum contetus est cedere,sic valet fortius occupare, & summissus patitur semetipsum præbere deuictum, sic plenius deuincere gloriatur.Cuius versutias Pau
1.Cor.2. lus apostolus sic intelligit, dicens, *Non enim ignoramus*, inquit, *astutias eius.* Male itaq; in hac participatione pacati sunt, qui ad bella pacificante diabolo perducuntur:& non bene in sanctitate proficiunt, quibus ad detrimentum prouectus ipse inimici artificio subornatur: nec recto cursu moliuntur continentiæ scalas ascédere, quos vt de alto præcipitet, elaborat ad culmen aduersarius protelare. Sed necesse est caducis lapsibus elidátur, qui viam lubricam tenuerunt, de qua Salomon sic prædicat, dicens, *Est via quæ videtur apud*
Prouer.14. *homines recta esse, nouissima autem eius veniunt in profundú inferorum.* Sed aiunt, Si de hac coniunctione clerici denotantur, notandi sunt etiam sancti plerịq;
3.Reg.17. nobiscum:sicut Helias, qui mansit apud viduam:sicut apostoli, qui mulieres secum comites circunducebant:vt Iohannes qui matrem domini adsumpsit, eodem domino delegáte:aut ipse dominus, cui de suis facultatibus alimenta præstabant aliquæ mulieres religiosæ, cui etiam Martha ministrabat ad mensam,& qui singulariter locutus est ad puteum sedens cum alienigena muliere Samaritana, vel cui recumbenti fœmina lachrimis, pedes lauit,& capillis extersit. Callidi argumentatores & iurisperiti fallaces, qui dum cupiunt præuaricari controuersias actionesq; causarum, etiam ipsa iura transuertút:& cum nolunt cópetentibus coërceri iussionibus legum, ad inludendos iudices inconuenientibus exéplis velut similes coniecturas iuris obiiciunt, qui per Sa
Ecclesi.32. lomonem ipsius legis sagacitate produntur, *Peccator*, inquit, *homo euitat correptionem, & ad voluntatem suam inuenit cóparationem.* Tales ergo non per orationem, sed per correptionem potius reuincendi sunt, vt non ante interpretatis orationibus instruátur quàm admiserint, quod ad defensionis solatium repererunt, sicut nos aduersus huiusmodi homines Salomon edocet dicens,
Prouer.26. *Noli*, inquit, *respondere insipienti ad ipsius insipientiam, ne similis fias illi:sed respóde insipienti contra ipsius insipientiam, vt non videatur sibi sapiens esse.* Reuera magni homines, qui se cóparant sanctis,& eximia conuersatio nostra, quę prophetis vel apostolis videatur æqualis, ad occasionem luxuriæ nostræ in peruersum sanctos volumus imitari,& inter ceteros actus vestigia iustorum nolumus sequi. In quibusdam infirmos nos excusamus ad imitanda facta maiorum,& in aliis nos æquales maioribus protestamur, cum Helias ipse in angu
3 Reg.16. stia constitutus, imparem se patribus suis ante Deum fateatur: *Nunquid*, inquit, *melior sum patribus meis*? Hoc Helias de antecessoribus suis in infirmitate sua cogitur exclamare:& nos Heliæ vel prophetis,& apostolis,& domino virtutem nostram non dubitamus æquare? Video planè non sic apud nos calcari auaritiam, sicut apostoli propria cuncta dimiserunt. Video crapulam & ebrietatem sic nostris conuiuiis non abesse, sicut apostoli nihil habentes frequenter coacti sunt esurire. Cognosco taliter in nobis ieiunia, sitim, famem, nuditatem propter instantiam doctrinæ solius vbique pollere, sicut in apostolis legimus triumphasse: & adprobantur apud nos eadem exercitia feruere virtutú, quibus apostolos omnia vitia tremuerút. Plane quadraginta dierum ieiunium domini meditamur,& orationes excubiasque, quibus ille per solitudines etiam nocturna silentia rumpebat. Nunquid similes agones frequentamus, contra luctamina vitiorum,& sic agimus rigore, auctoritate, vigiliis, passionibus, labore, necessitate, afflictione, abstinentia, quibus peccata calcantur, vt nemo de nobis mali aliquid suspicetur? Per quæ Paulus apo
2.Cor.6. stolus conscientiam suam innotuisse omnibus gloriatur, *In omnibus*, inquit, commen-

*commendantes nosmetipsos quasi Dei ministros: in sustentatione multa, in pressuris, in tentationibus, in tribulationibus, in angustiis, in plagis, in custodiis, in carceribus, in seditionibus, in inuocationibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in bonitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iustitiæ à dextris & à sinistris.* Ad has imitationes infirmi sumus, & ad mulieres circunducendas possibilitatem nobis comparandæ imitationis adsciscimus: quod si etiam cūcta illorum quisquam se implere iactasset, me tamen nullius suadela poterat inclinare, vt alios nunc apostolos credere, contra apostoli Pauli professionem: *Nunquid*, inquit, *omnes apo-* 1.Cor.12.
*stoli, nunquid omnes prophetæ?* Si Christus seipsum comparare nō ausus est Deo, qui ait, *Pater maior me est*: aut si apostoli coæquare semetipsos non ausi sunt Ioan. 14.
Christo: nos hodie apostolis æquales faciet consimilis fortitudo. Misera humanitas in hac æqualitate non times fulminari, quæ de filio Dei, aut de filiis tonitrui, non cūctaris peccatis tuis exempla velut similia mutuare? cū superbiæ sit elata iactantia, etiam minimis ecclesiæ quēquam comparabilem velle conscribi: cum Paulus moneat & dicat, *Alter alterum superiorem sibi existi-* Philip.2.
*mantes.* Et inferius addidit, dicens, *Hoc sentite de vobis quod & in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.* Minus itaque de nostris viribus sentiendum est, nec fortitudini sanctorum nostra infirmitas comparāda est, sicut nobis apostolus Paulus de semetipso magisterium proponit, & dicit,
*Non enim audemus*, inquit, *comparare nos aut conferre quibusdam qui seipsos com-* 1.Cor.10.
*mendant, sed ipsi in nobisipsis nosmetipsos nobis commendantes: non supra mensuram gloriantes, sed ad mensuram gratiæ, quam nobis mensus est Deus.* Etenim contemplamur quod ipse iterū dixit, *Plus ab illis omnibus laboraui, nihil melius, nihil aptius* 1.Cor.15.
*mihi proponitur, vnde vincam, nisi vt de ipso de quo mihi præscribitur, ego ipse præscribam.* Certe plus omnibus ipse laborauit, & tamen ad mulieres circunducendas collegas suos imitari contremuit, ne se ad incertum subiiceret tentationi carnali. Vnde ipse rationem sic reddidit, dicens, *Ego*, inquit, *sic curro,* Ibidem.9.
*non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem cædens, sed adfligo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus inueniar.* Huic ergo te compara, qui te apostolum iactas, & ex ipso disce quid metuas, qui clamat & dicit, *Oro vos imitatores mei estote.* Noluit itaq; de mulieribus circūducēdis ha Ibidem 4.
bere fiduciam, qui non ignorabat quantum aliæ virtutes ab aliis virtutibus differant, & aliam claritatem solis, & aliam lunæ, aliam vero stellarum, de charismatibus ecclesiasticis similitudinem comparans intimauerat. Sed nos contra de apostolica nobis coæquatione blandimur, non intendentes penitus, quid apostoli & sancti omnes inuicta virtute gesserunt, & difficilem rumpere quærimus viam, cum per facilia planior sit nobis adposita, cōtra Salomonem dicentē, *Non te credas*, inquit, *viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scādalum.* Ecclesi.32.
Nec vllus considerat, quoniam vnus securus in lubrico graditur, & alius qui impar est, labitur: vnus per rupes cursu mōtes ascēdit, alius si se coarctauerit, cadit. Vni contingit per tēpestates nauigia feliciter explicare, & alteri talis felicitas nō potest euenire, quod Paulus apostolus decernit, dicēs, *Vnusquis-* 1.Cor.7.
*que, proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius vero sic.* Sed qui mihi de sanctorum exemplo præiudicant, quare aliud exēplum nolunt contemplari quod metuant? & qui apostolis coęquari contendit, quare nō magis presbyteros adulteros apud Danielē ad formidinem sibimetipse proponit? Hæc au- Dan.13.
tem nō ideo propono, vt quasi apostolorum imitatoribus contradicā, sed vt illos confundā, qui se sanctis exæquent. Nec nego ipsos esse sectandos, quos doctores accepimus cuncti, sed aduersus eos contendo, qui cupientes ad mala sua bonorū historias deprauare, legē sibi Dei æstimāt suffragari, sicut om-

nes qui perire festinant, & sub obtētu sanctorū dedecora sua volūt esse cela-
ta, vt sub imitatione maiorū contraria quæq; cōmittant, quos apostolus Pau
2.Corin. 11. lus prodit & publicat, dicens, *Quod autē facio, & facturus sum, vt amputē occasio-
nem eorum qui volunt occasionem, vt in eo in quo gloriantur, tales inueniantur quales
et nos sumus. Nā & huiusmodi pseudoapostoli sunt, operarii dolosi, transfigurantes se in
apostolos Christi.* Hoc addunt ad cumulum perditionis cumulādum, vt bonos
infament, quorum exemplo vtuntur ad malum, quibus vtile esset satis & sa-
lubre, si cuiuscunque historiæ seipsos magis crederent non intellexisse ratio-
nem, quàm aliquid inhonestum arbitrarentur in lege: quos apostolus Paulus
1.Timo.1. corripit & confundit dicens, *Non intelligentes neque de quibus dicunt, neque de
1.Cor.8. quibus adfirmant.* Et iterum, *Si quis putat se scire aliquid, nec dum cognouit quemad-
modum eum oporteat scire.* Vacant itaque præiudicia petulantium, quos inge-
nia suæ peruersitatis errabunda transducunt, & quærunt competentes suis
sensibus historias quas exponant, qui male agentes mutuant legalia pa-
trocinia. Bene agentibus vero bona sunt omnia quæcunque scripta sunt,
1.Tim.1. qui bene dicta bene suscipiunt, sicut Paulus apostolus pollicetur: *Scimus quo-
niam bona est lex, si quis ea legitime vtatur.* Obtinuimus confundendo contradi-
ctores. Conuertimur subinde eosdem quos vicimus, insuper erudire, ne aut
sanctos remanere patiamur in crimine, aut ignari deputemur in reddēdo ra-
tionem, vt publice victi pœnitentiam gerant: aut si noluerint, nos expunxi-
mus, quod ad nostram pertinet diligētiam, vt quomodo satisfecimus supra-
dictæ sententiæ Salomonis, ita satisfaciamus etiam Paulo apostolo concio-
2.Timo.2. nanti: *Seruum*, inquit, *domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibi-
lem, patientem, cum omni modestia corripientem eos qui resistunt veritati, ne forte det
illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant à diaboli laqueis, à
quo captiui tenentur secundum eius voluntatem.* Omne quicquid ab auctoribus
nostris gestum est, rationabiliter gerebatur, vt posteris nobis aduersus præ-
uaricatores munita vndique auctoritas traderetur, propter hæresin amputā-
dam, quam superius taxauimus, de adsumendis fœminis, quam siue per se-
metipsum, siue per seruos suos dominus paululum relaxauit, ne nimio rigo-
re in totum domini fabrica damnaretur. Præuidebantur à domino hæretici,
qui nuptias auferunt, & quod dominus iunxit, contra naturæ principium, &
contra euangelium separare contendunt. Quibus interdicens iam tunc au-
ctoritas parabatur, ne maritatæ mulieres accedere vetarentur ad Christum,
cui in præsentia seruierūt. Sed non sine moderamine fuit etiam ipsa promis-
Ioan.4. sio procurata, quæ non sibi operabatur quod gerebat, sed ceteris. Nám sic
Lucæ 10. alloquutus dominus Samaritanam ad horā docuit & recessit, nec defensio-
nem continuandis excessibús fecit. Ad horam quoque Martham passus est
ministrantem. Sed quid erat aliud domino, nisi regni cælestis prandia mini-
strare? Nunquid sub domino non fuere conuiuia? aut sub maiestate eius erat
alius cibus aut potus, quàm disciplina tantummodo quæ pascebat? testante
ipso domino ac dicente, *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.*
Sic apostolos mulierum comitatus decebat, vt non perderent, sed vt disce-
rent reuerentiam: & propter humanitatis exhibendum ministerium seque-
Ibidem.8. bantur, sicut in euāgelio de domino & de ipsis pariter memoratur: *Et factum
est*, inquit, *post hæc & ipse iter faciebat per ciuitates & castella, euangelizans regnū
Dei, & duodecim cum illo, & mulieres quæ erant curatæ à spiritibus immundis & in-
firmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua dæmonia septē exierant, et Iohan-
na vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei
de facultatibus suis.* Nunquid adhærebant singularibus singulares, aut indisci-
plinatæ commorantes, perseuerabant inlecebroso consortio conuersantes?
Vbi tota ecclesia propemodum videbatur, vt non ad conuiuationes impro-

bas

bas,sed ad discenda bonæ cõuersationis studia sequerentur. Adeo non bene describitur, quod nostris conuiuationibus coæquetur, non risus, non iocus dicitur adfuisse. Nec sicut apud quosdam nunc vsque adsolet fieri, chorus psallentium virginum aures venenosis cantibus adseritur demulsisse. Et vt de apostolis breuiter probem, quantum illis fluxa familiaritas potuit displicere, qui compulsi sunt, & de ipso domino loquẽte cum fœmina dubitare, nisi eos maiestatis notitia probata compesceret, sicut euangelista refert, dicens, *Inter* Ioan. 4.
*hæc*, inquit, *venerunt discipuli eius, & mirabantur quod cum muliere loqueretur. ne-* Lucæ 7.
*mo tamen dixit illi, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* Quid autem loquar accessum fœminæ ad pedes domini prouolutæ? cuius luctus & planctus ad defensionem lasciuiæ suæ non erubescunt improbi flagitare? Vsque adeo illos propria cæcitas rapit, vt nec de similibus causis audeant reluctari, de quibus Salomon, *Excæcauit*, inquit, *eos malitia eorum, & nescierunt sacramenta Dei.* Io- Sap. 2.
hannes autem matrem domini suscepisse videtur, sed matrem, cuius mores maternum indicat nomen. Tamen non possum & alias Christi matres admittere, nec æquanda est mulieribus cunctis quæ genuit maiestatem. Helias quo- 3. Reg. 17.
que iussus est à domino relinquere solitudinem, & ingredi tabernaculum viduæ. Pro imperio domini laborauit, vt in domo mansisset, cui solitudo palatium præstabat ad requiem. Occasionem illi dominus obtulit ad magnalia facienda, vt famis tempore magis tam ipsi viduæ quàm pupillis eius sufficientia tribueret alimenta: qui ieiuniis vsquequaque adflictus tolerauerat indigentiam, & qui missus venerat pasci: pastus quinimmo conferens miseris, miserias egestatis fecit excludi. Et hoc non potest cuiusquam fauere luxuriæ, cum nulla fuerit opportunitas scandali, vbi transeunter quod peius est egestosam habuerit mansionem, quam quicunque hospes effugerit. At hic apud quos hospitatus est, impleuit & rediit, qui etiam si moraretur, suspectus esse non potuit. Qualis illic fuit communitatis affectus, vbi nõ erat victus? Et qualem ad viduam habuit Helias introitum, cui fames dedit hospitium? Quisquis es qui te vis Heliæ de commoratione viduæ vocari discipulum, prius solitudinis adflictiones, & quadraginta dierum tolera ieiunij exitium, & aut nõ quæres fœminam, aut non erit qui cum fœmina commoretur, & tamen si value- Matth. 11.
ris tibi serua. Nobis autem in spiritu & virtute Heliæ non alium quàm Iohan- Lucæ 1.
nem solum angelus & dominus Christus insinuat. Pro dolor, dolere cogimur quod docemus, qui vsque ad hoc venimus, vt in comparatione fluxorum de sanctorum tremendis virtutibus disputemus. Parce iam parce proteruitas, nunquam tibi sancti consentiunt, qui religiosa, modesta, veneranda, pudica, pudorata cum fœminis negocia peregerunt. Aut si adhuc per sanctos cauillationis anfractus contendis exquirere, nos tamen amicos dei non nouimus, nisi ad venerationem tantummodo memorari, quod Dauid docuit, dicens, *Mihi autem vehementer honorificati sunt amici tui Deus.* Eant nunc prædo- Psal. 132.
nes pudoris, & plagiarij castitatis, mulierculis suis exponere molestias querelarum. Apud sanctos nostros non habent omnino suffugium, quibus misceri ecclesia auctoritate Pauli apostoli prohibetur, *Et hos*, inquit, *deuita: ex his* 1. Tim. 2.
*enim sunt qui repunt in domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs desiderijs.* Post hoc edictum vtinam confidant sibi angelorum exempla conducere. Nos iam non valent flectere, qui nouimus & angelos cum fœminis cecidisse. Ab ipsis equidem bene patrocinia mutuãtur, sed nos nullum angelũ audimus contra Paulum apostolum, *Et si*, inquit, *ego aut angelus* Galat. 1.
*dei aliter euangelizauerit vobis, præter quàm quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Insaniunt prorsus & ardent incendio fœminarum, quotquot huic interdictioni non cedunt, & obscœnitatibus inhiantes malunt mori, quàm contenti sint à lateribus mulierum aliqua disiunctione diuelli, vt ad explendam suæ

auiditatis ingluuiem etiam puncto temporis non sint sine fœminę voluptate: & hunc habent in mulieribus fructum, vt in illis semper defixa intentione, desideria satient oculorum, ne vel momentum aliquod transeat, quando indigeant quod affectant. Sic inter eos integritas emoritur, vbi omnis commoratio siue conuiuendo, siue commanendo corruptis affectionibus inquinatur. Quos sanctus Petrus apostolus designauit dicens, *In conuiuiis suis luxuriantes, oculos habentes plenos mœchationibus, & incessabilibus delictis capientes animas infirmas.* Hos etiam ita Salomon denotat, *Abominatio est*, inquit, *coram domino defigens oculum.* Planè contrà, purum oculum testatur se habere Iob, qui ait, *Aut si oculus consensit cor meum.* Verum enimuero ille potest suis oculis obnoxius non teneri, cui nolenti repentinus occursus mulieris, scandalum mouerit, quod protinus mens quod nolebat, expellit. Ille autem commotionem sui visus non meretur euadere, qui apud se scandali materiam tenet, qui vult intentionis suæ affectibus frui, qui adfectat habere quod oculis offensionem ingerat, quorum auiditas inexplebilis inter offendicula continua nullo modo potest omnino compesci, quod Salomon adprobat, dicens, *Infernus & interitus non satiantur, similiter oculi hominum insatiabiles sunt.* Et in alio loco, *Non satiatur oculus videndo.* Et iterum, *Nequius oculo quid creatum est?* Hac castigatione non compuncti, diuina interdicta nefandæ familiaritatis obstinatione cōtemnunt, & adhuc insuper de charitate causantur, qui secundum verbum Esaiæ amaritudinem pro dulcedine deuorantes, nudam fœditatem velamento boni nominis tegunt, dum apud eos sub falsa dilectione, vera dilectio violatur. Sed exclamat charitas & adpellat, Tales ego non iunxi, falsa altera est quæ me simulando confinxit. Nunquam Dei præceptis obsisto, nunquam fluxis faueo, per me sanctitatem non opto culpari. Calumnias mihi aduersa germanitas facit, pericula & ego inter falsos fratres incurri. Succurre meus præco, succurre Paule apostole, dic testimonium meum, ne quod de me adnuncias peruertatur. *Finis autem præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.* Dilectio deputabitur, per quam sanctitatis iniuria criminationibus adpetitur? Aut illorum erit sincera fraternitas æstimanda, de quibus filiæ matris ecclesiæ perducuntur in culpam? Si talis Christiana charitas aduocatur, indubitanter odia meliora sunt, quæ dum separant, neminem maculant. Hæc autem parricidalis dilectio fratres, persecutores adunare consueuit, qui libenter patiuntur de suo consortio filias ecclesiæ fornicarias diffamari, cōtra charitatem quam Paulus apostolus docuit, dicens, *Dilectio proximi malum non operatur.* Egregia probatio charitatis, quæ non tantum noxia germanitate officit proximo, sed etiam subiecta non vult esse præscriptionibus euangelicæ vel apostolicæ iussionis. Confundantur adsertores dilectionis huiusmodi, quos iudicant illi qui pro communibus commodis etiam cōsanguineam deserunt charitatem. In omni mundo penè totum iunctum est genus humanum, & vbiq; cognatio naturalis alterna peregrinatione discernitur. Possunt parentes, possunt filij, possunt fratres, possunt & ipsi, quod plus est, coniuges à Deo concessa sibi naturæ vincula disrumpere: & clerici Deo non concedente, insuper prohibēte, mulierum nexibus ancillatam vel compeditam non valent recusare charitatem? Optanda semper cognatis absentatur affinitas proximorum, & peregrinari ab extraneis fœminis clerici reluctantur: quibus faciendum fuerat etiam si peculiare aliquid vel inconsuetum dominus imperasset, qui ad explicanda impossibilia habent spiritū sanctum, quem mundani homines non habent. Vnde Iohannes apostolus sic admonet, dicens, *Filioli vincite illos, quoniam maior est qui in vobis est, quam qui in hoc mundo.* Nunc vero possibile etiam gentibus, non dicam Christianis, & leue prospicitur, & apud clericos sine vllis effectibus euacuatur, vt parum sit eis

Dei

Marginal references: 1.Pet.2. — Ecclesi.14. — Iob.31. — Prouer. 27. — Eccl. 1. — Eccl.31. — Esa. 5. — 1.Timo. 1. — Rom. 13. — 1.Ioan. 4.

Dei mandata despicere, nisi aliud dedecus habeant, quod nec sectantur, non dicam vincunt omnium gentium consuetudinem: quibus dominus per Ezechielem exprobrat & dicit, *In legalibus meis non ambulastis, & iustificationes meas non fecistis. Sed neque secundum iustificationes gentium, quæ sunt in circuitu vestro fecistis.* Ezech 20. Pudendum nescio quid dilectio ista significat, quæ extorqueri contra naturam putatur. Adhuc habeo quod mirari non valeo: cum videam de Christianis plerosque maritos pariter & vxores continentiam destinantes, domicilia singularia magis eligere, vt consensu communium votorum sine irritatione præsentiæ & concordante secessu valeant obtinere: & eunuchi nostri nō durant sine fœminę sodalitate dormire? apud illos amor coniugalis continentiæ amore pensatur, & apud spadones cohabitatio fœminæ nunquam potest habere fastidium? Dicat nunc eunuchorum charitas, dicat, ne forte in hac secesione magis coniugalis charitas peccet, vt apostoli Pauli consilium videatur coniugibus insinuasse diuortium: *Tempus*, inquit, *quod restat, breue est. Reliquum est vt & qui habent vxores, sic sint quasi non habentes.* 1. Corint. 7. quāta peruersitas dilectionis intenditur, vt & qui habent, quasi non habentes esse nitantur? & qui non habent, quasi habentes esse glorientur? De his ipse Apostolus ait, *Gloria in turpitudine ipsorum.* Philip. 3. Dilectio est, inquiunt. O dilectio quæ inuidet sibi: ô charitas quę cupit se in vituperatione laudari. Grande miraculum, vt virginum charitas virgines faciat velut coniuges credi, & coniugum charitas, coniuges faciat velut virgines æstimari. Ecce vera dilectio, quæ in coniugalitate diuidit, vt in castitate coniungat: ecce sancta dilectio, quæ coniugalibus ad communem laudem inducit absentiam. Hi pro certo sese inseparabiliter diligunt, qui vt triumphos sibi inferant, à seipsis discedunt: quibus nec crimen, nec natura, nec lex, nec dominus, nec Apostolus potestatem vnius conuersationis interdixit aut tulit, sed pro tuendis paribus votis semota vnanimitate absentari charitas persuasit. Illi vero videant cuius sit charitas quam nouerunt, qui nec crimini, nec naturæ, nec legi, nec domino, nec apostolo, nec ipsi coniugalitati succumbunt, quos tantum virginitas probrosa condemnat, quantum illos coniugalitas castrata glorificat, quibus sufficiat ad supplicium dedecorosum, quod spadones à coniugibus iudicantur? Ad quorum increpationem non tacēdi sunt etiā filij Israel, qui apud Esdram Esdræ 10. vxores & filios contra diuina iura susceptos, non cunctati sunt pellere, nec contra dominu charitatem conati sunt excusare. Verum fatear si permittor. Qui nunc pro dimittendis fœminis alienis adhærent, quid facerent si liberos & vxores proiicere iuberentur? Aut quando valebunt pro Christo renunciare cognatis, qui mulierculas non suas præponunt Christi præceptis? Dico eos facile pro iisdem mulierculis parentes proprios abnegare, quàm propter Christum ipsas mulierculas relinquere posse, despicientes quod in euangelio ipse dominus testatus est dicens, *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, aut matrem, aut vxorem, aut filios, & fratres, & sorores, & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Lucæ 14. Si de abiiciendis parentibus dubitantes indigni sunt Christo, quid sibi promittunt quos contemptores exhibet Christo non parentalis affectio? Ac per hoc illorum meritis euacuantur, quos vident contemplatione Christi nullas personas excipere cognatorum. Nec minis eos, sed pœnis etiam illi confundunt, qui metuentes non tantum cum aliena, sed etiam cum sua carne luctari amputatis genitalibus semet ipsos abscidunt. De quibus modo examinationis suspendo sententiam, relinquens alia disputatione promendam. Secundum confusionem spadonum, non dubito meliores adserere, qui nec sibi parcunt quidem, non dicam fœminis audent tentamenta porrigere. Respondeant spiritales eunuchi, quis furor est in dilectione mulierum, vel quod fit in contubernalitate fœminæ mysterium, vt in perniciem

ſuam alienis membris indulgeant, cum illi ſua quoque incunctanter abſcindant? Hi confirmatos in ſe artus abiiciunt, & illi aduerſariis artubus glutinātur. Hi pro integritate ſpiritali cum tormento non integri corporis dimicare non dubitant: & illi ſine tormento integri eſſe ſine fœminarum dimidietate detrectant. Sed aduerſus illos comparatio nulla eſt facienda de noſtris, ne conſolentur addicti quibuſcunque iudiciis Chriſtianis. Peiores ſunt & aliqui memorandi, vt maior pœna ſit à damnato damnari. Iudæos conſiderent vſque hodie pro legis imperio carnis ſuæ partem circuncisione truncare, & ſciant quid mereantur, qui euangelio iubente diſsimulant circuncisi mulierum præſentia peragere domini voluntatem, non intelligentes quod ipſe dominus dixerit, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quam ſcribarum & phariſæorum, non intratis in regnum cælorum.* Puto etiam de Gallis ſuis nobis idololatræ exprobranter inſultent, qui abſcidentes ſemetipſos libēter excruciant, dummodo cum damno ſtatus ſui ſimulachrorum diſsimulationibus pareant. Clerici autem noſtri ad lucrum magis corporis proprij, damnum volunt mulierum ſecum commorantium ſuſtinere, quas etiam de ſubſtantia propria euellere oportebat, ſi cum illis naſci contingeret, ne comparati idololatris & ſacrilegis erubeſcerent. De quibus & dominus contemptores arguit, dicens, *Prudentiores ſunt filij ſeculi huius filiis lucis.* Ergo noſtris clericis talium profana deuotio eſt præponenda, quibus cum tantis exitiis amabilia ſunt turpia ſacerdotia. Clerici vero pro dignitate ſacerdotij cæleſtis non ſanguinem fundunt, non tolerant ferrum, non eſt aliquod vulnus, non eſt aliquis cruciatus, ſed ſolus contra dominum fœminæ terret aſpectus. Sic in fœminas ruunt, ſic fœminas amant, vt non ſperent manifeſtari dilectionis ſuæ quandoque poſſe pura myſteria, ſicut per conſimiles eorum turpiter publicata ſunt & detecta, quos Paulus apoſtolus præuiderat iam tunc dicens, *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, quoſdam autem & ſubſequuntur: ſimiliter autem & facta bona manifeſta ſunt, & quæcunque aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt.* At contra & ipſi dicunt, Nonnulli de contemptoribus noſtris ſimiliter fœminas habentes in domibus martyrium conſecuti ſunt, vt illorum innocens conſcientia probaretur. Nolo mihi de martyrio quiſquam moueat actionem, quia ſæpius & mœchi, & ſanguinarij, & ebrioſi, & omnium ſcelerum rei, reperta pugnæ occaſione, conuerſi meruerunt ad martyrij palmam peruenire. Ideo enim martyriū adpellatur tam corona, quàm baptiſma, quia baptizat pariter & coronat. Age nunc, ſi licuit quibuſdam inuiolata fœminarum ſocietate martyrium promereri, ſine indulgentia quoque illis martyrium ipſum non fuit, quos reatus prohibitæ contubernalitatis non abſoluit. Nec innocentes in ipſa innocentia potuit adprobare, quibus contemptum legis & conuerſationis inlicitæ fœditatem, & quod eſt grauius ſuper omnia, crimen eccleſiæ cernitur ignouiſſe. Etenim noxia eſt innocentia, quæ ſponſæ Chriſti officit famæ. Et cum Chriſtus agnus innocens, immo ipſe cæleſtis innocentia, quod eſt verius, totum ſe contempſerit pro eccleſia, vt eam ſine macula vlla vel ruga redderet inlibatam: qualis eſt clericus cui ad hoc ſponſa Chriſti committitur, vt pro vnius fœminæ amore culpari totam eccleſiam patiatur? Auſim dicere, à Deo patre miſſus eſt filius de ſinu patris, & regno abſens eſſe durauit, vt eccleſiam faceret innocentem: & clericus mulieris latus deſerere non poteſt, ne Chriſti eccleſiam reddat infamem? Sed aiunt, In martyrio ignoſcitur nobis, ſicut indultum eſt parentibus. Hoc ergo & nos omnes de peccatis noſtris confidamus, vt qui agere bene laboramus, inter luxurias euagemur, & diſcurramus per ſemitas peccatorum, retinacula dimittamus, & frena laxemus. Eamus quacunque nos mundus abſtulerit, & vbicunque nos diabolus inuitauerit: libere fornicemur, inuideamus, rapiamus, fraude-

Matth. 5.

Lucæ 16.

1.Tim.1.

fraudemus, omnia mala secuti committamus: martyrium subueniet,& euademus. Sic enim Paulus apostolus pollicetur, *Faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iusta est.* Rom.3. Huic martyrio spem tradant,quos mathematici docuerunt habere de crastino præscientiam,& has coronas expectent,qui super angelos & Christum per astrologos didicerunt scire tempora, quæ pater in sua posuit potestate,vt vel tunc recordentur ante martyrij tempus bene agere debuisse,cum diem domini senserint sicut furem. Act. 1. Sed credamus super illos martyrium iam iamque pendere. Interim priusquam martyres fiant, legibus subiacent,vt iudicio subiiciantur, nisi armis exarmentur. Audaciæ nefas est illis aduersus auctoritatem domini parentum personas obiicere, quibus ipse dominus contradictionis huius abstulit vocem. *In legalibus*, inquit, *patrum vestrorum nolite ambulare, & iustificationes eorũ nolite custodire, & in studiis eorum nolite commisceri, & nolite inquinari. Ego dominus Deus vester. In præceptis meis ambulate, & iustificationes meas custodite.* Ezech.20. Sciant nunc adempta sibi esse parentalia patrocinia, qui huc atq; illuc recurrentes contradictionum latebras quærunt, ne vnquam fœminis careant:& quia vndique defensionis suffragio deseruntur in nouissimis cunctis argumentis exhaustis, sententiam Pauli apostoli opitulari sibi opinantur, & dicunt, *Tu quis es, vt qui de seruo alieno iudices?* Rom. 14. Agnoscit equidem Paulus apostolus constitutionis suæ verba prolata, sed constitutionarios & prolatores ipsos ignorat. Illis enim contulit defensionem, qui nullam partem legis impugnant,& ipsis tribuit patrocinium, qui ex voto suo aliquid faciunt,nec quicquam ecclesiastici iuris impediunt. Ius tractat viuendi, & non edendi, arbitrium vniuscuiusque confirmans. De similibus neminem iussit iudicari, quæ voluntati singulorũ auctoritas diuina concedens in vtraque parte faciendi & non faciendi clementer indulsit. Illos autem ecclesiasticis tribunalibus subdidit,quos transgressores ordinatiæ transgressionis nulla impunitas excusauit,vt qui passim, *Tu quis es, qui de seruo alieno iudices?* aduersus nos veluti libellum contradictorius proferunt, rationale simul & certum recognoscant quod accepimus ab eodem Paulo apostolo repulsorium: *Præcipimus*, inquit, *vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi, vt separetis vos à fratribus ambulantibus inordinate, & non secundum traditionem quam accepistis à nobis.* 2. Thessal.3. Euasimus vt opinor, tanta ligamina quæstionum, quibus amatores eunuchos amplexus fœminei ligauerunt: qui peruersis interpretationibus decreta legalia demutare coguntur, & malunt audiri proponentes vana & fabulosa commenta, quàm ipsi quæ vera sunt audiant: quos Paulus apostolus adnunciat dicens, *A veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.* 2.Tim.4. Quicquid volunt adhuc exquirant, vt obsistant pro mulieribus veritati. Victoriam non habent apud quos contra Esdram mulier potius quàm veritas vicit. 3.Esd. 4. Vos autem filij charissimi non tantum persuasione, sed etiam potestate conuenio. Tale deliramentum despicite, quorũ quæstiones Paulum apostolum scitis vbique damnasse, sicut ad Romanos scripsit Rom.16. dicens, *Rogo vos fratres diligenter obseruare eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, aut dicunt, aut faciunt, & declinate ab ipsis.* Sic & Timotheo delegat, *Noli*, inquit, *verbis contendere: nihil enim vtile est, nisi in subuersionem audientium. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo operarium, inreprehensibilem, recte tractantem verbum veritatis. Stulta autem & inania eloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatem, & sermo eorum sicut cancer serpit.* 2.Timo. 2. Atque vt ostenderet clericis disponendis,ad euacuandas quæstiones quæ sit doctrina conueniens, etiam Tito sic insinuat dicens, *Tu autem loquere quæ conueniunt sanæ doctrinæ, maiores natu sobrios esse, prudentes, sanos in fide, in charitate, in patientia sincera.* Titum. 2. Ergo auditiones simplices obedientia vestra suscipiet,& versipellem contradictionum vitate falaciã. Purum itẽ vestris gressibus mun-

date,& super spinas & tribulos nolite seminare vel calcare,ne bonum semen non possit vobis propter spinarum frutices sanctitatis fructus adferre. Vnde propheta Hieremias seminantes sic hortatur & docet dicens, *Nolite*, inquit,
Hiere.4. *serere in spinis. Circuncidite vos Deo vestro, circuncidite praeputium cordis vestri.* Abscindenda sunt ergo de agro vestro cuncta quae pungere & lacerare consueuerunt, ne animus agricultoris in possessione sua malignis sentibus inseratur. Et amputanda sunt omnia vobis quaecunque igniferi fomitis sulphurantibus flammis scatens fornax ebulliētis carnis exaestuat, ne vel tenuis quidem scintilla seruata maiora conflet incendia. Quod Salomon manifestat dicens,
Eccl. 11. *Ab scintilla vna augetur ignis.* Auertite occasiones impuras, quibus interiora pectoris penetrantur, vt liquida in vobis perspicuitas honoretur. Contenti estote singularitatē laboriosam pro pudore seruando potius sustinere, quàm sine labore ad dedecus peruenire. Contemplamini quid sit populo sancto praeesse, & considerate quale sit diuinis sacramentis insistere. Altaribus placere debent, qui de altaribus viuunt: & talis conuenit cura sinceritatis sacratis, qualia sunt sacra ipsa, quibus exhibent officia seruitutis, nec circa dominum offendant ipsi quod tractant, aut circa populum incipiāt impedire quod praedicant. Propter quod Paulus Apostolus sic testificatur, *Et omnia*, inquit,
1. Corint. 6 *sustinemus, ne quod impedimentum demus euangelio Christi.* & iterum, *Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum.* Hac igitur institutione vobis quàm plurimum laborādum est, de iis quibus ad manifestandam grauitatem singularitas magis quàm parilitas testis vera est. Respicite quanta mala conuersatio parilitatis huius adquirat, quę non nisi corruptionem seminat, pullulat vitia, cupiditatem concipit, ignominiam parit, rabiem concitat, corrigit furiam, lasciuiam pascit, petulantiam nutrit, casas exaltat, ruinas aedificat, rapinas exigit, praecipitia instruit, periculis nauigat, naufragiis velificat, perditione gaudet, interitum fouet, confusionem mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accusationes inflammat, & cateruatim semel in fascem glomerans numerosas indagines captionum per infinita dedecorum multiplices mortes inuehit in perniciem perditorum. Tot itaque & tantas strages calamitatis, & strages pessimae conuersationis nemo prosternit, nemo calcat, nemo funestat, nisi singularis castitas sola, quae munimen inuictum est sanctimoniae, & expugnatio fortis infamiae: fortitudinis firmitas, & lasciuiae petulantis infirmitas: probitatis praesidium, & imbrobitatis excidium: animae victoria, & corporis praeda: vbertas gloriarum, & captiuitas criminum: pronuba sanctitatis, & repudium turpitudinis: sinceritatis indicium, & abolitio scandalorum: exercitium continentię, & vacatio tota luxuriae: pax secura virtutum, & debellatio inquieta bellorum: puritatis culmen, & libidinis cancer: honestatis portus, & ignominiae naufragalis locus: virginitatis mater, & hostis immunditiae: lorica pudoris, & spolium probrositatis: corruptionis exitium, murus rigoris, & destructio vulgaritatis: seueritatis gladius triumphator, & dissolutionis occisor: armatura virium, & exarmatio fluxurarum: integritatis dignitas, & fornicationis addictio: claritatis fastigium, & dedecoris praecipitium: voluntas bonorum operum, & afflictio vitiorum: refrigerium pudicitiae, & poena petulantiae: acquisitio triumphorum, & facinorum detrimentum: requies salutis, & perditionis exilium: vita spiritus & carnis interitus: status qualitatis angelicae, funus humanae substantiae. Huius retinaculis omnis obscoenitas frenatur, & compedibus eius calces furentis libidinis statuuntur. In hac velut in scopulo, franguntur impetus qualescunque sanguinis inundantis, & in illa sedatur spumans tumoris insania corporalis. Quae dum sibi subtrahit adminicula concupiscentiae, mortua membra sua cognoscitur baiulare: de quibus apostolus Paulus praemonet, dicens, *Mortificate ergo mem-*
Coloss. 3.

*go membra vestra, quæ sunt super terrã, fornicationem, immunditiam, libidinem concupiscentiam malam, et auaritiam, quæ est idolorũ seruitus, propter quæ venit ira Dei.* Ab his omnibus non nisi splendido singularitatis cultro castratur humana natura, vt inlibatos spadones ad conuiuium sanctitatis dispensante circuncisione introducat. Cui sanctitas ita promisit anuli sui nuptiale signaculum, vt sine ipsa virginitas resignetur: quæ se sola contenta cupidinem domat, mentémque castificat, concupiscentiam subigit, desideria ardoris extinguit, artus debilitat, corpus ancillat, & ita carnalia crucifigit, vt tam masculus quam fœmina videatur in conuersatione mentiri, dum illos operatione vtriusque sexus abscidit: aut neutrum faciens de duobus, tertiam formam conferre gloriatur ambobus, vt ante resurrectionem resurrectionis imaginem ad instar angelorum, meditari noscatur. Quod promittens dominus in futurum, *Qui digni*, inquit, *habentur seculi illius, & resurrectionis à mortuis, non nubent, neque nubentur: neque enim morientur. Nam sunt similes angelis Dei: quia resurrectionis filij sunt.* Hoc exigit sancta singularitas meritorum, vt antequam transfiguretur, iam transfigurata cernatur in angelicæ claritatis aspectum. Quæ omnia sibi amputans concupiscentię certamina deprædatur. Cuius laudes Salomon exequitur, dicens, *Melius est esse sine filiis cum claritate. immortalis est enim memoria illius: quia & apud Deum nota est, & apud homines. Cum præsens est, imitantur illam, & desiderant eam cum se abduxerit, & in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum prælium vincens.* Non est sine filiis cum claritate, nisi singularitas sola, quam non solum conscientia sua nullis sordibus maculat, sed etiam nullæ opiniones suspectę parilitatis infamant. Nam si castitas, quod est difficile, masculum & fœminam pariter in virginitate conseruet, non habet claritatem, quam communitas ipsa non potest: nisi quibusdam probrositatum tenebris obscurare. Singularitas vero ita clara est omnibus & exserta, vt cunctis splendore sui candoris pura manifestetur & lucida. Vnde sic nos Apostolus edocet, dicẽs, *Sicut filij lucis ambulate: fructus enim luminis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate, probantes quod beneplacitum sit Deo.* & iterum, *Omnia*, inquit, *facite sine murmuratione & hæsitatione, vt sitis inreprehensibiles & simplices sicut filij Dei immaculati in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Sic vbique singularitas splẽdet, vt omnes pro illa splendere non dubitent: & ita sanctitatem in semetipsa clarificat, vt laudem sibi ab ipsis quoque inimicis extorqueat. Quod maxime de præposito quocunque Paulus apostolus mandat, dicens, *Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat & laqueũ diaboli.* Hanc igitur amate, hanc tenete, quæ sola potest fœminas debellare. Cum adhuc concupiscentia nulla pectus impulsat, & dum adhuc simplicitas incorrupta permanet vel quieta, ad secretæ singularitatis tutelam cito concurrite, ne postmodum non valeatis effugere. Præoccupandus est aditus cunctis insidiis, ne hostilitas prior obrepens occurrat improuidis. Salutare remedium est, præuenire potius quàm præueniri, & anticipare potius quàm anticipari viribus fortibus congruit. Vbicunque fuerit prouidentia, frustrantur vniuersa contraria: vbi autem prouidentia negligitur, omnia contraria dominantur. Ante famem certamus, ante inopiam laborando satagimus. sic per omnia calamitatibus cunctis tollimus locum, dum gerimus prouidentiam temporum futurorum. Quanto magis ante præuenienda est omni præuisione calamitas fœminarum, cuius cupido si admittitur incipere, nunquam prorsus accipit finem? Cuius comparationem Salomon explicat, dicens, *Infernus & amor mulieris, & terra quæ non satiatur aqua, & ignis non dicit, Sufficit.* Vnusquisque itaque qui securus est, quia necdum tentatur, timeat: quia nihil de illo dicitur, prospiciat ne dicatur, Homines sumus, fragilitatem no-

[Margin notes: Lucæ 20. — Eccl. 19. (Sap. 4) — Ephes. 5. — Philip. 2. — 1. Timo. 3. — Prouer. 30.]

ſtram carne portamus. Sic eam vndique nos circunſpecta viuacitate circundare debemus & cingere, vt non ſit pars aliqua quæ vacillet. Accipimus quidem fortitudinem ſpiritalem, per quam ſubſtantiæ noſtræ fragilitas roboretur: ſed ita nobis ſpiritalis fortitudo collata eſt, vt prouidos nos, non vt præcipites tueatur: vt illos muniat, qui renunciant importunitatibus delictorum, non eos qui ſe magis importunis delictis immergunt. Cuſtos nobis datus eſt ſpiritus, ſed vt contraria declinantibus adſiſtendo ſubueniat, non vt contraria eligentibus faueat: nec vt voluntarios & pronos in aduerſa confortet, ſed vt ab aduerſis nitentes ſeparari, confirmet. Nam quicunque perniciosis conatibus audet exercere virtutem, iuuamen non habet ſpiritus ſancti, qui neminem vult vltroneum virum fortem ad fraudulentas victorias coartari: nec protegit eum, quinimmo ſed deſerit quem periculis inruentem per inlicitos euentus exquirere triumphos agnouerit: ſicut ipſe iam Eccleſi.3. tunc per Salomonem loquutus eſt, dicens, *Amans periculum, in ipſo peribit.* Ordine ſuo igitur, nō noſtro arbitrio, virtus ſancti ſpiritus miniſtratur, & ſecundū inſtitutum eius prælia proſperantur: nunquam niſi præcipitatus exercitus cecidit, qui auidus fortiter facere ducis vel imperatoris ſui diſpoſitiones irrupit: multo magis per peritură erogat fortitudinem, qui ſine armis doctrinæ magiſtri ſpiritus præſumpſerit triumphare, cum dicat, *Væ qui per præſumptionem ſuam aliquid faciunt, non per Deum.* Si qua igitur in vobis eſt fiducia virium ſpiritalium, quid ſpiritales deceat recordemur: & ſi creditis vos ſpiritaliter militare, agnoſcite quod docemus non eſſe carnale: ſicut 1.Cor.14. Paulus Apoſtolus loquitur, dicens, *Si quis putat ſe prophetam eſſe aut ſpiritalem, cognoſcat quæ ſcribo vobis.* Non eſt quod vobis in hac perſuaſione deceptoria blandiamini: vt quia ſpiritales eſtis, velitis inter flagitioſorum armamenta verſari: nec vos inhabiles eſſe pro clericatus dignitate, quia maiores maioribus conſueuerunt conflictiones occurrere. Acrius diuitibus, quàm pauperibus inuidetur: & non inopes, ſed locupletes inquietat infeſtatio ſæua latronum. Plus duces & principes, quàm milites ab hoſtibus adpetuntur in pugna: & violentius propulſantur ventis & turbinibus culmina quæcunque ſunt altiora. Ideo magis magiſque quo plus ceteris vnuſquiſque poteſt, ſciat eſſe ſibi metuendum, ne in aliquo minoretur: propter quod Prouer.10. Salomon ſic admonet, dicens, *Qui gloriatur,* inquit, *in diuitiis, paupertatem vereatur.* Rogo vos quantum valeo, & vltra quàm valeo, hæc ſint ſtudia omniū clericorum, vt ſingularitatis inaccuſabilis ſeceſsione fungantur, ne aut ipſi per fœminas, aut fœminæ per illos ad ignominioſa ludibria prouocentur. Si quis habet matrem, vel filiam, vel ſororem, vel coniugem, vel cognatam, ſic habeat, vt nulla ancilla interſit, neque aliqua ingrediatur extranea: ne ad hoc videatur tenere proximas ſuas, vt ipſarum cauſa libere ſibi adhibeat alienas. Quod ſi non poſsint ipſæ quæ ſunt proximæ ſine famularum miniſterio, vel ſine amicarum eſſe ſolatio, expedit vt migret ad aliud domicilium, quàm propter illas perſonæ contrariæ teneantur: humanum eſt enim, vt nec clericus illas neceſſariis fœminis fraudet, nec ipſæ clericum per importunas fœminas ſordident. Adſignari poſſunt ſanctis mulieribus, cum quibus viuant, dummodo cum clerico fœmina nulla commaneat, non deſpecta, non vetula ſine affinitate peculiariter ſuſcipienda ad domeſticum obſequium: quia magis illic cito delinquitur, vbi ſine ſuſpicione ſecurum poteſt eſſe delictum: maxime quia cupidinis nulla deformitas, nulla deſpectio faſtidij, vel vilis exiſtit, quia diabolus pingens, ſpecioſum efficit quicquid fœdum vel horridum fuerit. Si quis autem modo profectione cogente apud fratres vel apud extraneos hoſpitatur, vbi mulieres interſunt, omnino ſe artet, ne paſsibilitate aliqua vitietur. Semotus ac ſecretus, Deo vacet & ſibi, ne

bi,ne intus capiatur à diabolo: & qui foris capi non potuit,apud suos cadat. Qui hostes effugit ad tempus pro salutaribus causis procedat ad faciē, & iterum cito discedere de conspectu festinet. Vbique gustanda est cum mulieribus, non continuanda præsentia,sed quasi transeunter fœminis exhibenda est accessio quodāmodo fugitiua. Proteruitatis enim iam cœpta sunt, repræsentari semper in medium:& perditionis meditatio est,frequentantium inter mulieres celebrare processum. De qua re nobis Salomon moderamen imposuit,dicens, *In medio mulierum noli assiduus esse*. Sic igitur ambulate,sic agite,vt semper in clericis ecclesiæ senatus candidus constet. Seueritas in vobis circa fœminas vigeat,auctoritas polleat,vigor teneatur,grauitas veneretur. Vt semel omnia colligamus ad clausulam,breuiarium relegimus vobis, quod ad compendiosam plenitudinem redigens Paulus Apostolus insinuat, *De cetero fratres,quæcunque sunt vera,quæcunque pudica,quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia,quæcunque bonæ famæ,si qua virtus,si qua laus disciplinæ, hæc cogitate,quæ accepistis,& didicistis,& audistis,& vidistis in me: hæc agite,& Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.* Amen. Eccles. 4. Philip. 4.

## AD CORNELIVM PAPAM, DE CARDINALIBVS OPERIBVS CHRISTI VSQVE AD eius ascensum ad patrem. CVI.

### PRAEFATIO.

SOLENT matres infantulis nuper editis,in ipso vitæ introitu aptare vocabula, & ex aliquibus præcedentibus vel circunstantibus causis, vel ex genere, vel ex euentibus imponere nomina, vt in ipsis primordialibus initiis quædam præfigerentur commonitoria ingredientibus vitam,ne nomen eis esset ad ignominiam,si originalis naturæ traductio à consueto limite deuiaret,& à virtute patrum degenerans, indigna successio, monstri,non hominis, faciem exhiberet: respicerent potius ad nomina vel officia sua,quorum inspectio honestę conuersationis formam eis infunderet & doctrinam, vt honorificarēt naturales causas & rationales disciplinas,nec in aliquo elementarias amaricarent dulcedines,vel primarias offenderent dignitates. Nam olim tumultuarie vel inconsiderate nomina rebus imponebantur,sed ex quo ad Adam adducta sunt singula,vt vocaret ea & propria imponeret nomina,prouisum est in populo antiquo & institutum,vt aliqua esset in vocabulis ratio, & interpretarētur nomina vitam, & exprimerent aliquam personæ proprietatem, secundum quam vel differret à ceteris,vel etiam communicaret. Sic in nominibus patriarcharū Abraham, Isaac & Iacob magnarum rerum extitere indicia, & præloquebantur ventura,nec deerat impositorum nominum secundum sensum suum effectum certitudo. Apud gentiles etiam non in nominibus, sed in agnominibus postea à viris inlustribus obseruatum, vt nobilitas generis vel virtutis gloria posteros inlustraret: Augusti vel Cæsaris titulo succedentem honorare progeniem, & imperatoriæ dignitatis hæredes primæ originis inradiare fulgoribus. Sic & philosophi & doctores antiqui tractatibus suis nomina prętexere, breui titulo grandis materiæ latitudinem prælibantes,& propriæ gloriæ præposito nomine suo prouidentes, vt integritatem operis & laborem auctoris tam stili quàm personę,in posterum auctoritas conseruaret,& facile scripturæ subtilitas indicaret,si aliqua manus inuida elegantiæ tractatuum elimatorum pannum rudem insueret, vel nugis suis quasi sua essent quæ alius lauda-

biliter dictasset, furtiua translatione insereret. Sic in capite libri sui quisque auctorem se posuit, vt & stilus auctori, & stilo auctor famularetur, & auctoritate altrinseca communis gloria muniretur: hoc virorum inlustrium pręclara meruerunt ingenia, & per hæc viuax eorum fama & gloria indelebilis perseuerat. Nos vero qui vix intelligimus quæ ab eis dicta sunt, sensu & eloquētia omnino eis impares, si quid aliquando scribimus, indignum titulo iudicamus, ne forte nobilis materia, cuius explanationi studium adhibemus, decoloratam se potius quàm ornatam nostra pręsumptione queratur. Verum quia solent aliquando patres nugis infantibus arridere, & linguis balbutientibus delectari, indulgentiam mereretur humilitas, quæ quo potest accessu sublimitatis vestræ manibus se porrigit adtrectandam, non gloriam mendicans, sed gratiam. Ego quidem nec à meipso, neque ab alio quæro nomen: neque enim aliquid me existimo esse cum nihil sum, qui hoc à vobis maxima supplicatione quæsiui, vt non essem quod sum, & humiliter supplicaui, vt ab hac flamma in qua crucior, me vestra clementia liberaret. Tentaui si possem manu vestra me sustinente, honeste descendere: quod quia non potui, vrgentibus flammis non adtendi quò prosilirem, dum me vorax incendiū non cremaret. Sublimes materiæ subtilium ingeniorum exigunt tractatores: nec facile de artibus recte iudicat, qui artes ignorat. Exercitati in liberalibus disciplinis, simul ingenio conueniente & studio philosophari possunt, & secure aggredi res abditas, eorúmque conatibus se peruiam penetrata exhibet difficultas, & ænigmatibus enodatis rerum secretarum facies patet, cuius serenitatem velabat nubes opposita, & veritati superfusa caligo. Ideóque tam in diuinis, quàm in philosophorum doctrinis nec tutum est, nec honestum ineruditos & ignaros sensuum ad literas illas pertinentium prosilire ad discussionem eorum quæ nesciunt: & de his sibi vsurpare magisterium quæ ignorant. Huius rei forma Seraphim faciem Dei & pedes velat, & patentibus quæ in medio sunt principium finémque maiestatis diuinæ alarum extensio infra supráque operiens aditum ad se temerariis tractatoribus vel scriptoribus interdicit, nec patitur ad liquidum se videri diuinitas, quam vtique inuestigatio fidelis aliquo modo odorat vel sentit, sed puram eius essentiam nec conspicit nec comprehendit. Adfirmatio quippe de Dei essentia in promptu haberi non potest: neque enim definibilis est diuinitas: sed verius sincriúsq; remotio indicat negando quid non sit, quàm adserendo quid sit: quoniā quicquid sensui subiacet, illud esse non potest, quod omnē superat intellectum. Quicquid audiri vel videri vel sciri potest, non conuenit maiestati: hebes est in hac consideratione omnis acies sensuum, & caligat aspectus: hanc inuisibilem lucem, & inaccessibilem naturam sex alis hinc & inde Seraphim statu & volatu circumeunt & abscondunt, statu ęternitatis immobilitatem monstrantes, volatu vero altitudinem eius, sic in superioribus eleuatam, vt quantumlibet ad cor altum homo ascendat, exaltetur Deus, & comprehensionis importunitatem euadat. Nec tamen alæ illæ, quæ Dei velant substantiam, nostros conspectus diffugiunt, sed illæ puris mentibus se visibiles exhibent, & operum Dei ratio, siue eorum quæ ex nihilo sunt, siue eorum quæ ex materia vel factæ sunt vel fiunt, se intelligibilem exponit: & quæ circa Deum & quæ sub Deo sunt, mundi potest cordis quoquo modo sinceritas contemplari. Prima rerum conditio, sex instituta diebus, fatetur artificem, & profitetur opus auctorem. Neque enim suispsius artifex esse aut potuit quis nouam creare materiam, nec potuerunt multa & diuersa rerum esse principia: quia nisi ad vnum cuncta respiceret, discordia & infinitate cuncta turbata voluerentur in chaos, & repugnarent & conliderentur in se discordes materiæ, nisi omnibus factoris auctoritas imperaret: & vni' monarchia potestatis, vniuersitatis causas &

fas & efficientias ordinaret. Homo itaque præposituram in inferiora accepit, sciens quis hunc honorem contulerit: nec tamen ea scientiæ perfectione inlustratus est, vt eo modo cognosceret conditorem, quo eius cognitioni reliquæ creaturæ subiectæ sunt: sed distantiam maximã experiretur inter summa & infima, & ex hoc ipso esset deo accliuis & humilis, quo auctori suo se in nullo posset conferre, cuius effugere dominium nec penetrare cõsilium, nec poterat vitare iudicium. Itaque qui circa ipsum sunt angelici spiritus, licet inuisibilis naturæ sint, in legationibus tamen suis se auditu manifestant & visu: & salutis nostræ ministeriales sæpissime experimur, quorum officia & nomina in scripturis sanctis habentur. Illa quidem superiora agmina, nobis prędicant, non indicant Deum: & nunciant quæ iubentur, specialitatem iniuncti negocij peragentes, non vniuersitatis explicantes scientiam: quia ad nos numerus & mensura & pondus refertur. Deus vero his omnibus nõ artatur, sed excedens omnia & æternaliter antecedens potestas & virtus, nil habet coæuum, nec immensitatis eius profundum vlla creatura vel cælestis vel terrena metitur. Quæ vero sub ipso sunt, implent templum, & pręsens Ecclesia cognitionem earum rerum adsequitur, quæ ad cultum iustitiæ, quæ ad ordinem vitæ, quæ ad gradus ascensionum, quæ ad conuenientiam morum, quæ ad honestatem huius conuersationis & gratiam pertinent contemplationis: hæc aguntur & exercentur in templo pręsenti, & per hęc Deus quęritur, nec tamen quæsitus ilico inuenitur. Gustamus, delibamus, odoramus, & prope est: cũque accesseris, longius abit. Et quomodo fulgur nubes disrumpit, & repentina coruscatio nõ tam inluminat quàm hebetat oculum, ita aliquando nescio quo motu tangeris, & tangi te sentis: eum tamen qui te tangit, non intueris. Dicuntur tibi quædam verba arcana intrinsecus quæ efferri non sufficis, vt dubitare nõ possis, quia iuxta te est, immo intra te qui te sollicitat: nec tamen sicuti est, se tibi videndũ concedat. Rachel ad odorem, non ad esum Liæ mandragoras concupiscit: tu sponso fide, non complexu, coniungeris, tu spe concipis, donec Christus in te formetur, & deposito pondere huius cadaueris, eiusdem sint puritatis caro & spiritus, & renouata natura sobolem immaculatam parturiat. Rachel quippe visum principium sonat. Quod verbum in principio apud Deum in suo proprio esse, mihi non patet, sed quibusdam nominibus Deum inuoco & dico, Iustitia, veritas, sanctificatio, charitas: & quęro aliquas species vel formas, per quas quid sentio quoquo modo intimem. Nam quod Verbum caro factum est, facilius video: & hoc sensui meo quasi esu incorporo: principium autem illud vix remotissimo odoratu quasi pertrãsiens sentio. Illa quidem intellectualia per visibiles creaturas, quantum fas est animæ videre vel præuidere, diuina mente à longe prospicimus, in multis per opinionum & coniecturarum pelagus circunducti, in multis veritati hærentes, in multis magnitudine rerum oppressi, exclamamus cum Apostolo, *O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei.* Cordi igitur nostro se offert Deus, & aliquid sui luminis infundit inuitãs & prouocans. Nisi enim aliquo modo sentiretur, nec adpetendi nec inquirendi spes esset aliqua vel facultas. Sed quia ex parte sentitur, admirationi est dolor ille & sapor, nullam habens cum carnalibus dulcedinibus similitudinem, & per omnia suauitate differens: eóque desideratur copiosius, quo cetera delectamenta excedit. Desiderium autem inquirentes purificat, & purificatio exclusis enormitatibus ad formam Dei prouehit ascendentes: atque ita in opere suo imago & similitudo Dei multis laboriosisq; prouectibus propriam sibi demum indicat dignitatẽ. Ad hanc rerum adeo profundarum indaginem, nisi incarnati verbi magisterium accessisset, humana defecissent ingenia: & nescio si & aliqui auderent ad hæc tentanda conatus adsurgere: sed adsociata carni diuinitas adsumptam naturã ex par-

Gene. 31.

Rom. 11.

te suæ voluit esse claritatis consortem,& apertis cælis super doctorem & dominum nostrum,ad superiora nostrum introduxere aspectum:&vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre: & de plenitudine gratiæ & veritatis quæ in ipso est,instillata est nobis aliqua portio. Et cum Philippo audiuimus, *Qui videt me, videt & patrem.* Nec tamen in hac visione plena potest esse sufficientia, donec in splendoribus sanctorū in die virtutis suæ agnoscatur ratio gignentis & geniti & procedentis: quam oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis ad liquidum hucusq; ascendit. In his omnibus quæ dicta sunt,omnino sensum nostrum materiæ excedit sublimitas, & stilum repellit moles nimij ponderis & ascensionis arduæ difficultas: sed præcepti vestri pater excellentissime,me coëgit necessitas, vt tentarem,si forte importunitate studij aliqua possem de sanctuarij supellectile vellicare,& reducto in partem velamine,arcto subtiliq; aditu propitiatorium intueri: pręsumpsit meditatio aspicere à longe,& annos æternos inquirere,& quid ante tempora secularia esset indagare: si tamē seculum vel tempus dici potest ante lucem & diem & solem: & quomodo ante causas elementarias & materiales origines illa æternitatis infinitas se haberet, si illa omnipotētia apud se solitaria esset,& ministeriales ei deessent spiritus,& maneret apud se inlocaliter sempiterna diuinitas: & in quo esset sapientiæ regnum,cum non esset quod gereretur, & vsu speciéque careret illa inanis antiquitas. Ab his omnibus repulsus,ad secularia visibilia compulsus sum redire,& vtinam meipsum cognoscam & sciam. Quod si animæ meæ,quæ corporis mei obtinet principatum,nec originem scio,nec metior quantitatem, nec qualis sit intueri sufficio: si ignota est mihi ratio quare ipsa delectetur in corpore persecutore suo: si nescio quis hanc legem membris insculpserit, vt tam violenta dominatione spiritum opprimat, & melior digniorque natura deteriori succumbat: patienter me ferre oportet, si operatorem vniuersitatis non intelligo, qui in minimis operationum suarum particulis meam profitcor cæcitatem. Insolubilis videtur hæc quæstio, Quare homo rationabilis in negata nitatur &vetita,& semper inlicitis delectetur. Omnino rarum est & difficile fieri bonum,facile & pronum est esse malum:& hac sine magistro,sine exemplo doctrina statim à pubescētibus annis imbuimur & docemur. Vide in ipsis qui sanctimoniam profitentur, quæ religio manum claudat porrectis muneribus: quæ solitudo aures obserat oblatis fauoribus: quæ gula communibus est contenta saporibus. Quis non se habeat vilem,si videat humilem? quis non putet opprobrium,si se sentit inglorium? quis enumeret voluptatum potius monstra quàm species? quæ per concupiscentiæ carnis vitam animam trahunt, clam palamque de conclaui ad forum,de lupanari ad theatrum? In primis abrasa verecundia,pudoréque conuulso,non absconditur scelus,nec nutat ratio,nec discretio reluctatur carnis affectibus: captiuus spiritus consentaneam exhibet clientelam. Hoc ipsum quod dico,carnis ąffectus,improprie dico: quia hęc vitia propriè animæ sunt, quæ sentit & mouet & viuit,cui imputatur peccatum: quia ipsi datum est arbitrium,& iudicium,& scientia,& potētia,per quæ possit improbare malum, & eligere bonum. Corpore autem sic vtitur anima,sicut faber malleo vel incude,in qua format omnium turpitudinum idola,& fabricatur quęlibet quarumcunque voluptatum simulachra. Non est caro dictatrix peccati, nec inuentrix malitiæ.nec cogitatus format, nec disponit agenda, sed officina est spiritus,qui in ea & per eam quæcunque affectauerit,peragit & consummat. Quod autem ipsa insensibilis sit,spiritu recedente dinoscitur: post cuius discessum nulli apta vsui superest putredinis massa, & paludis aceruus. Quicquid enim sentit, à natura corporis alienum probatur. Quòd vero caro aduersus spiritum,& spiritus aduersus carnem cōtendere dicitur & repugnare, impro-

Ioan. 1.
ibidem 14.
Esa. 64.
1. Cor. 2.

improprie arbitror dictum, quia solius animæ lis ista est, quæ secum rixatur, & cum proprio arbitrio litigat, certior in huiusmodi quæstionibus quid bonum sit, quid malum, quàm in aliarum rerum inquisitionibus quid verum sit, quid falsum. Nam in abditarum causarum inspectionibus & secretis naturæ potest homo errare vel decipi, quia non per omnia à fine vsque ad finem intellectus humanus attingit: sed in his quæ oculis & manibus subiacent, nulla subtilitas iudicium impedit: quia fœtentia à non fœtentibus, decora à turpibus, amara à dulcibus, dura à suauibus, & à dissonis consonâtia facile discernuntur. Sed desiderij sui veneno mens ebria, corpus contumeliis adplicat, & iunctis complexibus ambo in mortiferas suauitates elapsi, obdormiũt. Cũq; euigilauerint, sero pœnitentiam adducit confusio, & inquinamẽtorum horror fœdatæ mẽti occurrit. Et in ceteris omnibus quæ maligne patrata sunt, huiusmodi vltio peccatorem persequitur, & ipse libidinum labe crapulatus se conuomit. Sed auaritiæ solius & quæstus ardor nec satiat cupidum, nec pœnitet eũ cumulasse, quod crescere optat, non minui: & dyscola obstinatus semper quid idolo suo immolet, sedulus coaceruat. Vnde hæc sitis diuitiarũ miseris pectoribus assidet, & ambitionis salsugo bibulam animam occupat, vt per fas & nefas ad loca superiora etiam de latebris eremi nonnulli se ingerant: & de omni gradu vbi aliquis aditus patet, anheli prodeant, discurrãt ad iudices, blandiantur mediatoribus, conducant auxiliarios, & modis omnibus elaborent, vt sedeant cum principibus, eo quæstu, vt maledicat Deus quod ipsi benedixerint, & benedicat quod maledixerint. Hæc lex peccati quare in his & similibus legẽ iustitiæ opprimat, & quare eneruata ratio cum stare possit, tam miserabiliter ruat, difficile est adsequi, maxime cũ defectus iste à damnationis sententia pendeat, & hanc ineuitabilem pœnam antiqua transgressio sit sortita. Ego si meipsum nescio, si animæ meæ substantiam & naturam ignoro, si eorum quę intra me sunt, rationem non intelligo, qua audacia supra me erigam oculos, vt videam principium sine principio, & finem sine fine adtingam? A talibus ausibus desistendum excellentia maiestatis imperat, & ipsa impossibilitas omnes ingenij nostri conatus repellit. Ea igitur quæ licita sunt & concessa tangamus, & circa cunabula saluatoris prima infantiæ eius fercula degustemus, & circuncisi & loti, victo diabolo, sanctitatis adfectibus in cœna cum domino recumbamus, vbi pane angelorum refecti, post illius cibi delicias surgamus ad transitum, vt de hoc mundo vehiculo crucis euehamur ad cælum, spiritu sancto nos replente, qui deinceps nos deuehat, & patefaciat quicquid in exilij huius peregrinatione moles corporis & imperfectionis lippitudo fecit obscurum. Libellum igitur quem de cardinalibus Christi domini nostri operibus scripsi, paternitati vestræ, suppresso nomine nostro, misi, in quo fons sacramentorum & disciplinæ huius in qua stamus, origo, formam & exemplar recte viuendi nobis proponens, ab humili aduentu, vsque ad gloriosum eius reditum ad patrem, gradatim conscendens, quem potius in mente nostra, quàm in pagina scribi desidero, & vtinam in sanctitatis vestræ conspectu memoriam & recordationem nostri supplex mereatur affectus.

## DE NATIVITATE CHRISTI.

ADEST Christi multum desiderata & diu expectata natiuitas, adest solennitas inclyta, & in præsentia saluatoris grates & laudes visitatori suo per orbem terrarũ sancta reddit ecclesia. Gaudia nobis cælitus nũciantur, lætitia imperatur. Nox ista sacri partus conscia, nouis fulgoribus illustratur. Gloriantur in cælestibus superi, pax in terra bonæ voluntatis hominibus cõfirmatur. Adsunt an-

geli, loquuntur pastoribus: non dedignantur loqui personis humilibus, & cũ ipsi sublimes sint, infimos non aspernantur. Nec luce insolita, nec angelorum terrentur pastores præsentia: sanæ & puræ fidei homines delectantur in eo quod audiunt consonas laudantium voces cælestes, gloriæ & gratiæ diuinæ præconia modulantes. Nec satis fuit superius arcana reserare cælestia, etiam hominibus pax reddita nunciatur, & bonæ voluntatis noui muneris largitate consecratur adfectus. Oportuit bonum dominum certificare & lætificare in aduentu suo bonas expectantium voluntates: & multiplicatis testibus certa præsentiæ suæ dare indicia, vt iam non expectaretur quasi venturus: sed qui venerat, videretur: & essent angeli quem sibi noua Christi infantia consecrarat, sancti ortus & loci indices. Vnus Gabriel virgini obumbrationem virtutis altissimi nunciat, multitudo cælestis exercitus gratulabunda saluatorem mundi prædicat aduenisse, & reconciliata terrestria superis canit, & consilium antiquum prodiit palam: nec iam secretum est, sed innotuit publice in conspectu gẽtium reuelata Christi benignitas, & oblata mundo in nullo à nobis differens, excepto quod peccati expers fuit, saluatoris humanitas. A supernis legationibus incipit euangelium, cuius primi dictatores angeli extiterunt. Nec iam in manibus prophetarum similitudines & ænigmata inuoluuntur, sed angelorum iubilo, & hominum stilo, & euidẽti rerum indicio constat: & consonant simul promissa & data, vmbrisq; remotis, lex & euangelia sunt vnita. Multiplicantur testes, militia cælestis conclamat, credit pastorum cuneus & exultat. A sapientibus & prudentibus non quærit testimonium, qui paruulis se reuelat. In huius doctrinæ initio statim fastus & ambitio codemnatur. Non colores rhetorum, non inductiones persuasoriæ adducuntur, ratio & miracula harum rerum ordinem complectuntur. In primis signa se fidei miscuerunt, & maxima in hoc efficacia dogmatũ fuit, cum simul verbis & rebus actum est, vt nullum infidelium repugnantia inueniret diffugium. Nox illa omni luce clarior, sermones angelici pacem hominibus nunciantes, designato loco Bethleem, ad quærendum puerum cohortantur: pastores illi amplius mente, quàm oculis carnalibus inluminati, ad conspiciendum Emanuel festinant, & edocti intus inuisibili magisterio spiritus sancti, quem paruulum vident, confitentur immẽsum: & piæ ei deuotionis affectum præsentant. Electa adest humilium personarum simplicitas, vt poneretur regula & indissolubilis daretur forma: quod non nisi pauperibus spiritu, Christi pateret humilitas: nec superbos ad intuitum sui posset admittere veritas. Veniunt in Bethleem, quem prædixit Gabriel, inuenitur Emanuel, ciuitas parua, domus paupercula, supellex exigua. Nulla domus ambitio, nisi reclinatorium in stabulo, mater in fœno, filius in præsepio: tale egit fabricator mundi hospitium, huiusmodi habuit delicias sacrę virginis puerperium. Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio lacinię congeruntur: genitrix est obstetrix, & deuotam dilectæ soboli exhibet clientelam: adtrectat, amplectitur, iungit oscula, porrigit mammam, totũ negocium plenum gaudio, nullus dolus, nulla naturæ contumelia in puerperio. Pedissequas substãtia familiaris non patitur, mancipiorum obsequia sumptus tenuis & inops mensa excludit. Nullũ domus arcta diuersorium occultabat: nec secreti recessus erant illius casulæ, incastraturam tectum & soli parietes per circuitum vestiebãt. Nec locus ibi erat lauachris, quæ solent puerperis pręparari, quippe nec aliqua naturæ iniuria matrem domini læserat: quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate: & tamen cõsuetudinem sequens, vt legi satisfaceret, quasi cum aliis mulieribus esset ei in hoc opere ratio similis, diebus designatis recubuit, & depositi oneris lassitudinem professa, oblatæ quieti paruit: & in diebus separationis, non se à thoro Ioseph,

qui eam nũquam tetigit, ſed ab ingreſſu templi & ceteris quæ lex prohibebat,continuit. Vltro maturus ab arbore baiula fructus elapſus eſt:nec oportuit vellicari,quod ſponte prodibat. Nihil in hac re petiit vltro: nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarũ vſuram, ſpiritu ſancto obumbrante,incendium originale extinctum eſt:ideoq; innoxiam adfligi non decuit, nec ſuſtinebat iuſtitia,vt illud vas electionis communibus laſſaretur iniuriis: quoniam plurimum à ceteris differens, natura communicabat, non culpa. Eratq; ei proprium priuilegium, quod nulla mulierũ nec ante, nec deinceps meruit obtinere,quod erat ſimul mater & virgo ſingulis titulis inſignita. Vnde & matri plenitudo gratiæ debebatur,& virgini abundantior gloria, quæ carnis & mentis integritate inſignis,ſpirituali & corporali intus & extra Chriſti præſentia fruebatur. Ornamenta quæ deerant, etiam ſi adeſſent,non haberent oculos inſpectores,quia præſentia paruuli ſic eorum qui aderant,Ioſeph, & ſi quis forte alius ibi erat, oculos occuparat, ſic illuminauerat animos,ſic corda inlexerat: vt in hoc ſummo bono omnium bonorũ vnita collectio videretur, nec opus eſſet euagari & mendicari per partes, quod ſimul in ſe vno fidelibus omnipotens infantia præſentabat. Angelica ſane non eſt credẽdum ibi miniſteria defuiſſe, nec receſſerat à venerabili pectore matris ſpiritus ſanctus ad verbũ Gabrielis elapſus. Poſsidebat domũ ſuam, & templum quod ſibi cõſecrauerat, adornabat. Seruabat ſacrarium ſuum & ſanctimoniæ thalamum honorabat, lætificabant conſolationes huiuſmodi animã benedictam, & tanti habitatoris reuerentia concupiſcẽtiarum ludibria abigebat:legem mentis lex carnis non infeſtabat:rebellio nulla quietem ſpiritus adfligebat. Paruulus ſugens vbera pura alimonia vtebatur, & fons ſacri pectoris,defecatum edulium ori mundiſsimo infundebat. Sed & cor matris quædam dulcedines,quę humanum ſuperant intellectum,imbuebant: eratq; vtrinque mira iocunditas,cum pia ſanctæ matris & deuota humilitas,& ſancti ſanctorũ immenſa benignitas confœderatis affectibus mergerentur. Extrinſecus nuda erant & egena quæ videbantur, nihil in illa paupertate videbatur diuinum:nõ his quibus reuelatum eſt deſuper: quorũ primi fuere ſupra memorati paſtores:quorũ innocentia & ſimplicitas electa eſt, vt laus Chriſti perficeretur:qui piſcatores & paſtores ſequentibus tẽporibus confunderent oratores,& à pauperibus & humilibus prædicatio paupertatis habet initium. Execrari ſolent AEgyptij hoc hominũ genus,& abominabiles eis ſunt oues & pecora: ſed huiuſmodi officium ab initio auctoritatem obtinuit, & Abel paſtor munera de gregibus ouium obtulit, quæ in eo quod cælitus inflãmari viſa ſunt,quod grata eſſent Deo cũctis innotuit. Paſtor Abrahã,Iſaac & Iacob,viri Deo familiares:paſtores,patriarchę duodecim:paſtor ipſe Moyſes, qui in eremi receſſu, dũ ſequitur pecudes, in rubo conſpicit Deũ:& poteſtate ſignorum collata,populi recipit principatum,Heliſæus de aratro propheta conſtituitur. Dauidde poſt fœtãtes accipitur,& in regni ſolio conlocatur. Agnum quem abominatur AEgyptius,ſacrificari ſibi præcipit Deus, eiuſq; ſanguis Iſraelitarum poſtibus inlitus,exterminatorẽ angelum repellit & abigit:nec timetur mortis periculum, vbi tantæ reuerentiæ conſpicitur ſignum. Ad vmbram Petri languentes conſurgunt,apoſtolis ſubiiciuntur dæmonia: cedit idiotis reproborum eloquentia, prædicante Paulo captiuas complicant manus gentes & regna. Pauperes electi,ſuperbi neglecti:nec faſtus,nec altus circa Chriſti diſcipulatum aliquem obtinent locum, Chriſtus pauper diſcipulos diuites aſpernatur. Pauper mater,pauper filius, inops hoſpitium his qui in forma huius ſcholę in eccleſia militant,præbent efficax documentum. Hunc in cunabulis adorauere paſtores, & paruulum confitentes Deum ſimpliciter argumentoſi in ſpiritu & veritate, quem adorauerunt, nouerunt.

Fuerat quidem miraculum, quod apertis cælis lux fulgoris insoliti nocte super eos fulserat, quod auditi angeli & conspecti, quod ab ipsis fuerant edocti & instructi pastores. Sed licet hæc præcessissent, tamen circa infantiam pueri diuinitatis intimatæ nulla humana ratio præbebat experimentum: nec circa illius præsepij angustias, vagiente inter alligaturas infantulo, aliquod maiestatis erat indicium: sed auditui fides obtemperans, nullum apud Deum impossibile verbum credidit: & per spiritum sanctum ad sacramentum hoc intelligendum subtilissimis est intelligentiarũ accessibus introducta. Idemq; spiritus qui longe ante prophetas docuerat, etiam nunc humilium mentibus se infundens, dilatabat humani intellectus angustias, & aperiebat interiores oculos vt viderentur inuisibilia, & intelligerentur ea ad quæ humanus non adtingit sensus, nec rationis penetrat intellectus. Hinc est quod prædixerat
Esaiæ 9. Esaias, *Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis*. Hoc potuit videri, hic nullũ fides meritum quærit. Quod autem sequitur, *Vocabitur nomen eius Emanuel, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis*, si clausi sint oculi mẽtis, exterioribus oculis nescio quid mereris. Qui necdum loquitur, quomodo consiliarius erit? Paruulus quomodo credetur omnipotẽs Deus? omnino infirmus, in quo videbitur fortis? nihil omnino posſidẽs, ad apicem regni & principatus fastigium, quibus ascensionibus adtinget? Sed si fidei mysterium prosequaris, in his omnibus subtilissimas & purissimas rationes inuenies, & quod omnino necesse fuit immensum fieri paruulum & filium, euidenter agnosces. Mirabitur etiam & dilatabitur cor tuum, quando intelliges profundissimum sacramentum, in eo quod cõtemptibilis factus est admirabilis: & qui literas non didicit, nec legibus instructus est, sufficiens fit diuinarum humanarumq; rerum consiliarius: quomodo diuinitas & humanitas in vnam personam conuenerunt: & vbi æstimata est infirmitas, fortitudo inuenta est: & corpus humilitatis nostræ diuinæ claritati configuratum, non in hoc mundo, sed in cælesti gloria perpetuum habeat principatum. Ad paruulos venit Christus, & cum paruulis cõuersatur: pauperes instruit, & creat,
Lucæ 4. & facit. Ipse in synagoga Iudæorum in Esaiæ volumine cum legisset in Sabbato, complicato libro prophetiam hanc in se completam edocuit, quod à spiritu sancto vnctus sit, & ad euangelizandum pauperibus pater eum misit.
Matth. 10. rit. Item in euangelio gloriatur, & confitetur domino cæli & terræ, gratias agens quod reuelata sunt diuina mysteria paruulis: à quorum intellectu sublimitas huius mundi repulsa est, quæ Deo subiici non potest, dum secundum carnem & sanguinem inuisibile ipsius suis regulis inuestigat. Hic est primus religionis introitus, sicut in mundum primus Christi ingressus, vt quicunque pie vult viuere, humiliter de se sentiat, neque supra se in mirabilibus ambulare præsumat. Fundamentum sanctitatis semper fuit humilitas, nec in cælo stare potuit superba sublimitas. Hãc primam gratiam ingrediens mundum noster paruulus adtulit, & à cunabulis nos sibi conformes fieri volens, teneri voluit in vita, quod exhibuit in persona. Quia vero filij Dei sumus, humanitatis participatione frater noster fieri voluit, vt essemus secum beatitudinis cohæredes, & haberet tota compositio hominis perfectam plenamq; lætitiam, cum spiritus diuinam repræsentaret imaginem, & caro nostra Christi corporis similitudinem, consummatæ societatis beneficium obtineremus: cum nominis Christi & hæreditatis consortes, & diuinæ naturę communica-
Psal. 109. mus per spiritum, & humanæ per corpus. *Iurauit dominus & non pœnitebit eum*,
Philip. 2. & promissionum suarum non immemor, sicut se daturum nobis iurauerat,
Hebr. 1. sic compleuit: *Filius datus est nobis, qui cum in forma Dei esset, splendor gloriæ & figura substantiæ eius, non est confusus se ad formam serui exinanire*: vt qui de fraternitate eius gloriantur & volunt ascendere, non erubescant descendere, sed eidem

eidem scalæ cum Iacob innitantur, & cantantes canticum graduum ab imis ad superiora conscendant. *O domine quàm admirabile est nomen tuum: Vere tu es Deus qui facis mirabilia.* Non modo mundi huius staturam admiror, non stabilitatem terræ, cum eam complectatur volubile firmamentum, non singulos dies, non lunæ defectũ & incrementum, nõ solem semper integrum & laborem eius perpetuum, non temporum vicissitudines, in quibus quædã arent, quædam virent, & quæ mortua modo videntur, deinceps reuiuiscunt. Miror Deum in vtero virginis, miror omnipotẽtem in cunabulis: miror quomodo verbo Dei caro adhæserit, quomodo incorporeus Deus corporis nostri tegumentũ induerit. Miror in hac dispẽsatione tanti dispẽdia temporis, & tam lentos processus ad obedientiam saluatoris. In breui poterat patrari negocium, & poterat tantus labor adbreuiari ad solum Christi verbum, sicut factus mundus, & disposita cuncta ad eius imperium: sed elementario mundo dignior est rationabilis homo, quod ex eo quod in eius seruitium facta sunt omnia, facile creditur. In ceteris quocunq; modo aliquæ satisfaciunt rationes, hic solus me complectitur stupor. Et cum Abacuc cano, *Consideraui opera tua & expaui.* Miror ieiunium, miror tentationes, miror omnipotentem in sepulchro iacentem, miror occisum & resurgentem: hæc sunt noua mira quę prædixerat Esaias, *Nouum faciet dominus super terram. Mulier circundabit virum: opus suum faciet, & peregrinum opus eius ab eo. Iesus Christus heri & hodie ante luciferum genitus,* initium carnis sumpsit ex virgine, & quem cæli cælorum non capiunt, qui implens omnia cum sit in omnibus: ab his tamen nõ capitur nec tenetur. Nouum est & inauditum quod in materni angustia vteri, circundedit intra se fragilis caro virtutem altissimi, & ordinem rerum cursumq; naturæ mutauit sapientia Dei, & vbique diuinitas dilatata, plenitudinem sui vasi infundens exiguo, sic est circũdata muliebri vtero, vt cũ vniuersa ambiret, implens omnia, excedens cũcta, intra se omnia cõtinens, extra vniuersa cõplectens. Quem nos paruulum, propheta nũcupat virum, insinuans ei nunquam defuisse virtutem, sed semper virilis ætatis adfuisse fortitudinem, quę infantilis infirmitas occultabat. Opus suum igitur fecit quod creauerat, saluansq; quod perierat, ad vitam reuocãs quod mortuum erat. Sed peregrinum opus fuit in Deo, quod verbum factũ est caro, quod factus est visibilis & comprehensibilis, passibilis & mortalis: & peregrinum à maiestate puer sugens vbera, panniculis inuolutus, & sustinens conuicia, filius Dei in patibulo constitutus. Consiliarius quoque dictus est paruulus iste, qui & alibi dictus *magni cõsilij angelus*, eo quod secreta Dei quæ ab hominibus erant abscondita, publice reuelauit, & cum nemo nosset patrem, nisi filius ipse, arcana Dei referans, indaginem trinitatis explicuit, loquens patri, & à patre responsum accipiens, & spiritum sanctum infundens discipulis, generationis & processionis intimans rationes, subtiliter adstruẽs personarum proprietates, & indissolubilis essentiæ vnitatem. Alia quoque inferiora, sed tamen necessaria consilia edocens, vt beneficia conlata homo intelligat, vt in eo quod stat, gratias agat, & quod possibile est ex Dei gratia, cũ ceciderit resurgat. *De virginibus,* ait Apostolus, *præceptum domini non habeo: consilium autem do, tãquam misericordiam consecutus.* Vult & laudat ex imperio domini, vt quæ nupserint, sic permaneant: quæ vero virgines sunt Dei, cumulatione castitatis integritatem exhibeant Christo: & in hunc modum quæcunque auctoritate diuina immobilia constant, sic maneant: quæ vero in alterutrum potest libertas arbitrij flectere locum eligant priorem: quia & si bona sunt, & à Deo instituta coniugia, melior tamen est continentia, & virginitas excellentior, quam non cogit necessitas aut mandatum, sed perfectionis suadet consilium. Quod si diuinis consiliis obuiauerint tentamenta, & liberas mentes ad carnales reuocauerint adpeti-

Abac.1.
Esa.28.
Hiere.31.
1.Cor.8.

tus, adest Deus fortis, nec spē ponat homo in homine, nec in brachio carnis suæ confidat: quia qui mundum vicit, victoriam suis promittit militibus, &
Matth. 11. qui victores sunt sui, cælo vim inferunt, quoniam sicut scriptum est: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* In paruuli huius nomine cum hoste antiquo congredimur, & fortis armatus superueniente fortiore de atrio antiquitus possesso, potenter expellitur, & præsumptæ infestationis audaciæ silentium imperatur. Defectui carnis nostræ quæ à primitiuis fecibus originalis mali infecta languerat, ex Christi carne redditur fortitudo: & sacramētorum cōmunicatio, per quam illius corporis sinceritati vnimur, nos in tantum corroborat, vt de mundo & de diabolo, & de nobisipsis victoria potiamur, & sacramentali gustu viuificis mysteriis inhærentes, vna caro, & vnus
1. Cor. 6. spiritus simus, dicente Apostolo, *Qui adhæret domino, vnus spiritus est.* Sic hi ad quos sermo fit, dicuntur DII & filij excelsi, nominis, & hæreditatis, & æternitatis participes, fortitudine societatis Christi subigentes tētamina, & cum homines sint ex indigniori materia, in captiuitatem redigunt & conspuunt li gantq; dæmonia. Et quidem in hoc tempore in stadio vitæ huius se exercet militia Christiana, & præeunte Christi vexillo, quem & paruulum vidimus & cognouimus Deum: & quos spiritus cōsilij & fortitudinis munit, nec vinci, nec decipi possumus, quos eruditio, diuina scientia & potestate fecit insignes. Videtur autem in præsenti disciplina huiuscemodi non esse gaudij, sed
Hebr. 12. mœroris, eo quod non sine periculo certamina peraguntur. Bonū vero certamen certantibus pacatissimum fructum in futuro exercitatis in iustitia dabit princeps pacis æternæ, consignans sibi in beatitudine, quorum communicauit naturæ. Ipsi gloria & imperium amodo, & vsq; in sempiternum. Amen.

## DE RATIONE CIRCVNCISIONIS, SERMO.

INTER omnia testamenti veteris sacramenta nihil circuncisione solennius antiqua celebrauit religio, nec tantum in Hebræos, sed etiam in Phœnices & Arabes hæc traditio inoleuit. Reliquæ gentes tam mandatū quàm factum irrident, & Deo minime adserunt conuenire, vt saluatoris benignitas plagis infantiū delectetur, & immeritos in ipso vitæ initio periculo mortis addicat. Hoc de bono domino sentire, qui neminem vult perire, absurdum & inrationabile iudicāt. Nec tamen eis omnia reliqua sacrificia sunt horrrori, sed in multis naturalem legem sequentes, expiationum retinent instrumenta, & immolant victimas, & incendunt adipes, & cum odoramentis & libaminibus fundunt coram Deo vota & preces. Legimus Iob Dei testimonio adprobatum, iugibus sacrificiis occupatum, nec legimus circuncisum. Et poterant esse eo temporum diuersis in locis multi viri insignes, qui iustitiæ Dei subiecti, hoc signo carebant, licet filios Esau & Hismael putandum sit huius traditionis non fuisse expertes: verum cum opus istud & antiquitas commendet, & iubentis auctoritas, inquirenda est tāti mysterij ratio, quæ Abrahæ specialiter & semini eius tanto pondere mandata est, vt quisquis in illa gente huius signi careret differentia, Ethnicus, non Iudæus reputaretur, & à titulo filiorum Israel abraderetur proscriptus. Hoc cum octaua die iussum sit celebrari, & nomen circunciso aptari, intimatum est his qui digni sanctorum consortio censebantur, quod eorum nomina scriberentur in cælis, & æternę beatitudinis quam post vitæ huius septimanam octaua consequitur, hæredes fierent, & consortes quicunq; vitæ innocentia & cœlibatus sanctimonia sese domino consecrassent. Tenera itaque infantia huiusmodi erat imbuenda doctrina, & ante cōcupisci-

cupiscibiles motus, quos peccatum meruerat, miserabili pœnæ, & ineuitabili vindictæ etiam in paruulis adhibenda erat seueritas:& antequam ebulliret sartago libidinum, prouisum est ventilabrum, quo refrigerari posset, & extingui depopulatricis flammæ vagus ardor, & vniuersa perlustrans incendium. Ideoq; dolor voluptati,& sanguini delectationis sanguis tormenti opponebatur,vt in primis elementis discerent paruuli semper propriæ memores sectionis,contraria curare contrarijs,& ad cohibendos refrenandosque turpitudinũ adpetitus,necessarium esse sale corrosorio carnis perfricare pruritus, & semper recrudescentes desiccare putredines. Ad hoc corpus suum mortificabat Apostolus,nõ tamen circũcidens illud seminarium membrum, sed totum se crucifigens, & omnibus extraordinariis motibus opponẽs cauterium, vsque adeo corpus suum redigẽs in seruitutem vt diceret, *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.* Gala. 2. Cuius facti æmulatores erubescimus in pudendis,& detecto fœdoq; confusionis operculo, quamuis conscientia testis semper nobis exponat scaturiẽtes intus peccati insidias,nec internum vitare posimus iudicium,viriliter tamen standum est,& rationis auctoritate increpandi sunt titillatorij sensus, & summopere vigilandum est, ne sequatur adsensus. Intra nos pudor iste aboleri omnino non potest,quia nec totum hoc membrũ, sed anterior eius portio iussa est circumcidi. Res sane maxima est,si non egrediatur foras huius contagio corruptelę,& insaniens bestia corrupti anhelitus cathenis ferreis in vltimis animæ recessibus adligetur, intusq; fractis dentibus seipsam concupiscentia captiua masticet & conrodat. Manet itaq; erubescentia propter sensum,vt qui in agone contendit,sciens circuncisionis mysterium, ab omnibus se abstineat quæ possunt huic flammæ ministrare fomentum. Nec tamen peremptoria est contendentibus,sed probatoria huius sensualitatis conluctatio tam veterna: sed institutum est certamen inter spiritum & carnem,vt victor homo peccati & pœnæ, post triũphos solẽnes coronetur in gloria sine infestationibus deinceps liber à peccato & pœna. Hanc verecundiam post præuaricationẽ vanitati subiecta, non volẽs anima pertulit,& vim sustinet inquietudine perurgente,& inuolũtariis motibus fatigata, infelicitatis suæ deplorat misetiã, liberari de corpote mortis huius desiderans,& pacifici tranquilliq; status à Deo postulat libertatẽ. Quotidiano sane conflictu spiritus & caro luctantur,& causatur ratio aduersus domesticum malum,quod ita intra se exerceat regnũ quasi natura sit vitium, & secum traxerit creatio prima peccatũ. Rom. 7. Galat. 5. Hoc vtiq; prima non sentit cõditio, sed secutum est transgressorẽ supplicium,& adhæsit indiuidua pœna peccato,de quo erubescent quicunque mundo corde regem in decore suo videre desiderant. Quis in tam assiduis inlusionibus non confundatur? Quis non in tantis cõtumeliis erubescat? Fomes quippe huius mali intus in tenebrosis recessibus latitans,vt viderit animam alias occupatam, & minus ad sui circunspectionem sollicitam, inruptionibus vehementibus erumpit, & blanditiis venena supponens pudicitiæ puritatem inopinatis inuadit adsultibus. Ideoque pudibundus homo nuditatem suam operit, & fœditatem confusus occultat. His rediuiuis vulneribus semper hac sanie inlitis necessaria est per omnem huius vitæ septimanam iugis resecatio putredinũ, & continua circuncisio cicatricum:& in ceteris quidem membra omnia imperio rationis obediunt, & arbitrij retinẽt libertatem. Hic vero vbi Babyloniæ fornax exarserit. & quasi pice & naphtha conspersi libidinũ ebullierint adpetitus, inflammata caro libertatis priuatur honore,in tantum vt rebellia membra velit nolit in motus nefarios audacter exurgant. Præcedebant olim integumenta rerũ significantia abolitionem peccati,& ad perfectionẽ inchoata tendebant. Nec hoc sacramentũ consuetudini antiquæ subtrahere voluit Christus, & licet non es-

set in hoc tempore necessarium, tamen ne antiqua religio prorsus reproba videretur, in se voluit circūcisionis aptari signaculum. Sane originale peccatum, quod à primis patribus in totā generis huius successionē defluxit, omni tempore aliquibus remediis oportuit expiari, licet vim plenam significantia non habuerint, donec ad rem ipsam ventum est, quæ figurarum operiebatur velamine. Et licet sacramentorū arcana omnibus nō paterent, virtus tamen & effectus eorum ignorari non poterat, quia ab Adam vsque ad Noe sacrificia Deo constat fuisse accepta, quæ vsq; ad illud tēpus sine legis distinctione diuinitus inspirata institutione primi hominis celebrarēt. Illa vero sacrificia aut in animalium sanguine, aut aliarum oblationum incensionibus agebantur, nō quod fumo aut mortibus pecudū delectaretur Deus, sed vt intelligeretur immutabile iudicium, & prolata ab initio sententia in peccatū. Immutabile decretum ab æterna lege exierat, cōcupiscentia adfligi, & morte peccatorem puniri, nec poterat plagis exterioribus remedium aliquod subuenire, quin stimulus carnis sine vlla exceptione colaphizaret infirmum, & vsque ad dissolutionem mors importuna persequeretur captiuū. Et mors quidem carnis concupiscētiarum intersecabat ludibria, nec poterat vltra peccare illud quod erat putredini ac dissolutioni prædestinatum & datū, sed supererat post mortem carnis animæ labor, & adflictio spiritus, nec poterat vlla ratione illa absolui damnatio, nisi morti omnium vita omnium subueniret, & pro generali morbo gratia Dei singulare propinaret antidotum. Hoc antiquum redemptionis nostræ consilium sanctis patribus reuelauit Deus, voluitque vt paulatim adsuescerent homines passioni, & morti necessariæ voluntariæ mortis opponerent libamentum, & pœnam in medelam, & supplicium in remedium commutarent. Huius oblationis doctrinam sacrificia continebant antiqua & incensiones, & mortes huius consummationis gratiam præsignabant. Propter hoc cum iam fidei tempora propinquarent, imperata est circuncisio, & pars illa corporis in qua est voluptatum seminarium & libidinis officina, iussa etiam in paruulis amputari, vt proprij primitias sanguinis ei qui totum sanguinem suum oblaturus erat, offerrent, & communia singulorum sacrificia singulare præcederent holocaustum. Vbi vero Christus dominus venit, de quo in capite libri scriptum erat, vt in morte sua patris voluntatem impleret, cessarunt sacrificia, nec iam truncatiōnem præputij euangelium imperauit, sed circuncisionem cordis, & omnem tam mēbrorum quàm adfectionum petulantiam gladio spiritus resecari, immutabili decreto mandauit. Et tantæ dignitatis illa vna redemptoris nostri fuit oblatio, vt vna ad tollenda mundi peccata sufficeret, qui tanta auctoritate in sancta introiuit in sanguine proprio, vt deinceps nulla supplicantium postulatio sanguine indigeret alieno. A diebus igitur visitationis nostræ regnum cælorum vim patitur, nec iam in expoliatione carnis circuncisio agitur, sed spiritus sancti virtute vetustatis antiquæ sanies expurgatur.

## DE STELLA ET MAGIS, ET INNOCENTIVM NECE.

NATO in Bethleem saluatore, audita est in Ephrata eius in terris præsentia, & vsque ad siluas, camposque gentium nouæ huius natiuitatis est fama porrecta. in Iudæa à pastoribus & angelis primo sunt hæc gaudia celebrata, nec multo post Arabum fines huius rei notitia penetrauit, & incolis Sabba præclari stella luminis cælestis numinis nouis splendoribus indicauit. Erant in illis regionib⁹ viri siderū inspectionibus assueti, qui arte mathematica vim discursumq; nouerāt planetarū,

qui ex

qui ex elemẽtorum natura rationem temporum metiẽtes, astrorum ministeria certis experimentis propriis didicerant effectibus adsignata. Hi ex vaticiniis Balaam olim audierãt stellam oriri in Iacob, & hominem in Israel, cuius fortitudo quasi rhinocerotis, ad quem in trieribus de Italia venirent, qui superarent Assyrios, & vastarẽt Hebræos, quo tẽporum nec in Iacob idolum, nec in Israel simulachrum esset. Diu homines illi huius prophetię prouẽtum expectauerant, & vbi venit plenitudo temporis, orto repẽte nouo sidere, ad antiqua recurrentes volumina, tam testimonio muniti quàm signo, dromadis inuecti in Iudæam stella duce perueniunt. Nec potuere Palæstinæ incolas latere tanti nominis personæ, sed vbi auditum est quod stellam indicem nati in Bethleem paruuli sequerentur, Herodi noui regis inquisitio nunciatur. Euocatis itaq; Magis rei huius ordinem cum omni diligentia sciscitatur. Audit natum in Bethleem esse paruulum, quem profitentes regem & Deum qui de Saba venerant, adorare & venerari festinant: intimatum est ei quod ab antiquis temporibus Moabites propheta, licet gentilis, prædixerat: & contulit cum literis gentium, sanctorum vaticinia prophetarum, quorum scripta per omne sabbatum legebantur, de quibus nulla in populo Iudæorum ambiguitas erat quin rata essent, quæ illi vel adseruissent præterita, vel prædixissent futura: à fortitudine eius qui quasi vnicornis obuios penetraret, in cuius obsequium vltrices de Italia trieres in Iudææ terminos aduentarent, & vsque ad finem mundi dilatarent imperium, anxius expauit & timuit. Conturbabat quoque aliud quod in Michæa scriptum est testimonium, *Quoniam de Bethleem quæ est Effrata, egrederetur paruulus, qui dominator esset in Israel, cuius egressus esset ab initio à diebus æternitatis.* Cumque ea quæ domestici codices continebant, cum his quę ab alienigenis dicebãtur, intelligeret conuenire, diuinis tentans reluctari consiliis, simulat perfidus religionis adsensum, promittens Magis sese ad adorandum paruulum cum omni deuotione ilico adfuturum, cum per reuertentes certitudinẽ de puero accepisset. Turbatur cum rege maligno Hierosolyma, non lætatur, expauescit & tabescit, & negare erubescit quod scriptura testatur. Nec minus horrendum scribarum sacrilegium quàm Herodis impietas, quia proprio Iudæi abutentes priuilegio, cum visitationi diuinæ inuenirẽtur ingrati, causam sibi cum Herode fecere communem, cum hinc & inde impietas & infidelitas aduersus dominum & Christum eius fremerent, & pariter in eius odio consentirent. Ecce alienigenæ à fluminibus AEthiopię ad paruulũ Christum supplices veniunt, & filij dispersorum deferunt munera: accedunt qui longe erant, & qui prope recedunt: in loco humili & supellectile vili, rex regum, & dominus dominantium inuenitur, cognoscitur, & ab aliis adoratur. Quia vero neminem in conspectu Dei adparere vacuum antiqua lex edocet, præuaricatoribus legis abeuntibus vacuis, primitiæ gentium sacramentalia munera proferunt de thesauris, & domino aurum & odoramenta præsentant, profitentes ex ratione munerum de eo quem adorabant quid crederent, quid sentirent. In auro regem, in thure sacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quanuis passibilem profitentur. Oblatio ista incarnati verbi, & exponit mysteria, & breui subtilique indicio vtriusque naturæ humanæ diuinæque exprimit vnitatem, quid & proprium est vnicuique singulatim distinguẽs. Nam Deo patri cuius regnum & imperium suis mundum replet splendoribus, in odorem suauitatis summus sacerdos & pontifex Christus se obtulit, cuius caro passionis cremata carbonibus, incensionis suæ fragrantiam transmisit ad cælos, & vsque hodie odor ille suauissimus in terrestri cælestique ecclesia indeficiens perseuerat. Quod autem passibilitas quam obediens Deo voluntarie suscepit, incorruptione firmata sit, virtus myrrhæ obuians cor-

Numer. 24.

Mich. 5.

Exod. 23.

ruptelæ suo probat effectu, & visibilium ratione munerum immortalitatis solidæ constat euidens argumentum. Adorato domino Magi hilares alio tramite in suam patriam reuertuntur, quia necesse est vt qui credunt ad iustitiam, ore etiam confessi sint ad salutem: deinde vias eligant arctiores, & se districtioribus mandatis obligent: quoniam per vias latas descensusque præcipites itur ad inferos, per arctas vero & difficiles reditur ad superos.

Psal. 16. Propter verba labiorum Dei religiosus quisque vias duras ingreditur, & iugulator voluptatum stantem ex diuerso hostem securus adgreditur. Arcta via est, castitas: trames strictus, humilitas: ieiunio adfligi, & carnem in seruitutem redigere, scopulosæ sunt semitæ: sed ad patriam superiorem non nisi per meatus difficiles armati milites reuertũtur. Non est tutus ad Herodem regressus, nec expedit cum his qui oderunt Deum fœdera iungere: nec de religione cum malignantibus inire consilia, quorum familiaritas infantiam Christi studiose persequitur, & antequam formetur Christus in nobis, in ipso piæ conuersationis initio vt extinguatur spiritus & suffocetur, vita iustitiæ penitus elaborat. Delusum se Herodes conqueritur, cum Magos aliàs comperit diuertisse, quia molestissimum est principi tenebrarum, cum excogitatis laqueis tentatos quoslibet nouerit euasisse, & acriori inflammatus rabie, in neces innocentium debacchatur. Sic sanctorum persecutionibus tyrannus crudelis illuditur, qui dum putat perdere quos occidit, melioris vitæ statum eis procurat: & quod ille in perditionem molitur, hi vtuntur pro beneficio, quibus lucra vitæ perpetuæ per hæc momentanea damna celeri cõpendio acquiruntur. Ecce paruuli isti, quos hostis naturæ, pietatis inimicus, bestialis sæuitiæ, inauditæ crudelitatis monstrum Herodes occidit, subito fiunt martyres, & dum vice Christi, & pro Christo auulsi à matrum vberibus detruncantur, testimonium quod nondum poterant sermone, perhibẽt passione: & sufficit causa testimonio, licet nondum eloquio distinguatur. Ilico spiritus infantilis vasculi receptaculum deserens, iam non tenelli corporis ætatisque nouitiæ tempore tenetur: sed ab illis infantilibus coagulis anima expedita, adepta rationis & intellectus plenitudinem, in occursum Christi festinat: à quo militiæ suæ quærens stipendium, ad lucis & pacis æternæ præmittitur gaudia, & Epiphaniæ solennia in cælestibus celebrat, nec in stellæ alicuius lumine, sed in ipsa claritate diuinæ præsentiæ gloriatur. Acta est natiuitatis solennitas, sursum iubilantibus angelis, deorsum ex ore infantiũ & lactantium laus est perfecta, resonantibus vsque ad cælos victoriæ tubis, & versus est paruulorum vagitus in gaudium, & luctus in iubilum, sequẽte non stellam, sed agnum exercitu innocentium, & baiulante gloriosissimi triumphi solenne vexillum. Nec potuit mundus inficere nuper agonem ingressum infantilem exercitum, & pedes qui nondum lutum calcauerant, vrgens citatusq; transitus non est passus vllis sordibus inquinari: sed in ipso vitæ initio tota illa innocua phalanx sine vllo integritatis detrimento ad solidioris vitæ translata est gloriam. Et quę expectari poterat annorũ elapsu rationis discretio, repente nullis iam ætate illa temporibus subiecta, omnis consummationis reperit finem, & casuum accidentium mutabilitates euasit. Euigilauerunt sensus quos sopor infantię opprimebat, displosisque palpebris intuiti lucem

Matth. 5. in momento adsecuti sunt, quæ pacificis & mundo corde debetur, beatitudinem: & ascendẽtes per omnium virtutũ gradus sine doctrinę humanæ exercitio cumulatam inuenere mensuram, ita vt in ordine sanctorum protomartyres primum habeant locum, & secretorum conscij diuinorum, propinquitate familiarissima clemẽtiam Dei pro nostris exorent laboribus, quos vsq; hodie funestus Herodes persequitur, quorũ sanguine & morte diabolus delectatur. Hi itaque à cunabulis in cælum translati, facti sunt superni capitolij senato-

senatores & iudices, nonnulli veniam obtinentes immeritis, adsistuntque miserationibus & vltionibus diuinis, sed sæpius agni, quem quocunq; ierit, Apocal. 14. prosequuntur, mansuetudine, quàm ira vel furore vtuntur. Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio consecrarunt, tradentes posteris formam, vbi necessitatis articulus excluserit moram, non minus ad lauachrum animæ sanguinē efficacem, quàm sanctificatas verbis solennibus aquas, maxime cum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarū motu per totū corporis alueum fluat. Spiritus vero sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizante idem occisio quod mersio operatur, quia extinctam peccati vitam virtutemque emortuam vtriusq; rei continet sacramentum. Ipse enim est qui vel hoc vel alio modo quicunq; est ille modus baptizat, & ad idem refertur quod pura fide agitur per Christum dominum nostrum.

## DE BAPTISMO CHRISTI, ET MANIFESTATIONE TRINITATIS, SERMO.

NON satis est, quod angeli locuti sunt pastoribus, quod adparuit stella regibus, quod natiuitati & personę & loco cōsona prophetarum oracula, perfidæ gentis indicio Christo perhibentia testimonium, in vnam conuenere sententiam: sublimius & perfectius testimonium profertur diuinitus, & ipse pater inuisibilis auditur, & aures humanas omnipotentis Dei pręclara vox penetrat, & inaudita à seculo fidei species declaratur. Veniebat Christus ad baptismum, non egens lauachro, in quo peccatum non erat, sed vt sacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla personarum acceptio commēdaret, quoniam remissio peccatorum siue per baptismum, siue per alia sacramenra donetur, proprie spiritus sancti est, & ipsi soli huius efficientiæ priuilegium manet. Verborum solennitas, & sacri inuocatio nominis, & signa institutionibus apostolicis sacerdotum ministeriis attributa, visibile celebrant sacramentum: rem vero ipsam spiritus sanctus format & efficit, & consecrationibus visibilibus inuisibiliter manum totius bonitatis auctor adponit, & plenitudinem gratiæ vnctionis diuinæ pinguedo sanctificationibus officialibus infundit, & rem sacramenri consummat & perficit. Si in Petri vel Pauli nomine baptismi gratia donaretur, posset alius alio videri sublimior: & secundum ministrorum merita hæc singularis gratia æstimari, vt melior esset baptismus eius qui sanctior videretur, & indignior esset qui ab eo acciperetur, quem non amplior æstimatio commendaret. Hæc & in alia sacramenta transferretur iniuria, vt non in eis vnitas, sed diuersitas haberetur, si censerentur à melioribus fieri meliora, & minus haberent vtilitatis & ponderis quæ fierent ab indignis. Sic eucharistia vna alia melior, & baptismus pro ministerio vel melior, vel deterior crederetur. Absit hoc à fide catholica, absit à religione Christiana tantæ corruptionis fermentum. Vna nobis fides, vnus dominus, vnum baptisma. quod si ab indigno forte fuerit cōsecratum, non audet iustus iterare vel corrigere, quod semel est factum: quia per quemcunq; fiat idem est, nec hoc priuilegiū meritis est datum, sed gratię, & proprie sibi omnipotētia Dei retinet hunc effectū. Neq; enim Paulus pro nobis crucifixus est, aut nos gloriamur in Paulo, sed in cruce domini gloriamur, cuius virtus omnia peragit sacramenta, sine quo signo nihil est sanctum, neque aliqua consecratio meretur effectum. Hinc omnium sanctificationum exurgit

ſublimitas & profundum,& longe lateq́ue plenitudo diffunditur gratiarum. Quod ne vlla præſumptio ſibi doni huius in poſterum gloriam vindicaret, in hoc ſicut & in aliis,domini noſtri eccleſiæ ſuæ prouidit benignitas,vt ipſe baptizaretur à ſeruo, nec conſerui conſeruorum miniſterium detrectarent, vel aliquis cuiquam in hoc opere præferretur,quoniam ſiue Iudas,ſiue Paulus baptizet, Chriſtus peccatum lauat,abſoluit, & delet. Sic Rachel & Lia, Balam & Zelpham maritis accommodant, & liberos accipiunt ex vteris ancillarum. Scribæ & Phariſęi in cathedra Moyſi ſedentes, dum agunt quæ ad cathedram pertinent, per omnia plenitudine poteſtatis vtuntur,& officium, non vita tantis effectibus honoratur. Obediunt dæmones exorciſtis: Chriſtum,inquiunt,ſcimus,& Paulum nouimus,& in nomine Chriſti,quem Paulus prædicat,adiurati egredimur,vos autē penitus ignoramus. Ecce in nomine ſuo nihil quæſtuarij peragunt exorciſtæ, nec ſe eis deferre ipſi dæmones profitentur, ſed nomen Chriſti etiam per lucrorum ſectatores ſuę gloriæ retinet poteſtatē:& fiunt in talibus cauſis miniſtri mercenarij,ſicut naues onerariæ, quæ per pelagus euehunt inſtitores, quarum rectores potius eorum quos ducunt,pecuniis inhiant quā ſaluti. Et tamē mare ſeculi huius neceſſarios habet huiuſmodi tranſuectores: alioqui ceſſabunt commercia, nec ex tranſmarinorum copia aliorum inopia habebit ſubſidium, nec occurrent ſibi ſolatia regionum,ſi vehicula tollantur de inuio,& pelagus immeabile relinquatur. Bonis quippe ſæpe malorum miniſteria ſuffragantur. Supponit itaque ceruicem ſanctam manibus hominis humilitas redemptoris, & licet plenam non habeat virtutem, ſuſcipit tamen Chriſtus baptiſma Iohannis. Præparabat viam domino Iohannes lauando exterius corpora, vt præcederet exterius lauachrum ſecuturum baptiſma, in quo conferretur animarum ablutio,& peccatorum remiſsio. Pręceſsit quod erat ex parte,vt conſummatio ſequeretur. Horret tamen Iohānes, & accliue ſibi eſſe ſacrum Chriſti caput non patitur, quia maiorem à minore benedici antiquis regulis refragatur, & criminalis ei viſa eſt vſurpatio poteſtatis. De plenitudine Chriſti omnes accepiſſe, & ſeipſum cum ceteris, prædicarat baptiſta, ideoq́ue Deo & hominem manus imponere iudicabat temerarium, lauare eum in quo non erat peccatum, æſtimabat ſuperfluum. Sed ad ſoluendam calciamenti huius corrigiam confeſſus indignum, formidabat exhibere prælatum, ſi ipſe in magiſtro ſine cauſa tentaret hoc agere quod ab ipſo ſuſcipere neceſſarium dinoſcebat. Ideoq́ue tremebundus humili ſatisfactione poſtulāti miniſterium negat aſcenſum, non quod obedientiam detrahat imperanti,ſed quod iudicio ſuo,ſeruo ſubdi, nō competat maieſtati. *Tu,* inquit, *venis ad me, & à te debeo baptizari. Cui dominus, Sine modo. ſic enim decet nos omnem complere iuſtitiam.* Iohannis humilitas non arguitur, nec vituperabile viſum eſt Chriſto ſimplicitatis diffugium, quod reuerentia, non importunitas ſuggerebat. In hoc igitur omnem impleri iuſtitiam adſeuerat,ſi doctrinam præcedat exemplum,& honore ſe inuicem pręueniāt, qui maiorem & qui minorē obtinent locum:& qui maior eſt,fiat minor,& præceſſor ſicut miniſtrator:ſi in vnitate ſacramentorum,omnes ſimul conueniant, ſi pacis eccleſiaſticæ fœdera non diſrumpant. Baptizatur Chriſtus,nec vltra Iordanis retrorſum conuertitur, aruerunt vnctiones Iudaicæ,ceremonię putruerunt,perpetuo lapſu baptiſmi gratia emanat ad poſteros,nec vlla vetuſtate ſiccatur. Adeſſe ſe tantis myſteriis & præſentiam ſuam dignoſci dignata eſt ſempiterna diuinitas, cæliſq́ue apertis in ſpecie columbæ ſpiritus ſanctus ibi ſeipſum oſtendens, & intelligi voluit, & videri, & quietiſsimo elapſu aduenienſ ſuper Chriſtum quieuit & manſit. Acceperat quippe familiare ſuper hoc ab eodem ſpiritu Iohannes reſponſum, quia ſuper quem ſpiritum ſanctum ſub hac ſpecie videret, ipſe eſſet

Ioan. 1. (margin, beside "tur, & criminalis…")
Matth. 3. (margin, beside "quod iudicio ſuo…")
Ioan. 1. (margin, beside "manſit. Acceperat…")

esset apud quem baptismi maneret auctoritas, qui mundi peccata tolleret, qui solus à nullo sanctificatus, & cuncta sanctificans non tam interesset sanctificationibus & sacramentis omnibus, quàm patraret. Sed & vox patris audita est cælitus, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Matth. 17. Marci 9. Hucusque domine sancte pater non audiuimus te loquentem, qui multifarie olim patribus locutus es in prophetis, & per angelos sanctos quibus ad diuersa sæpe mysteria à te legatio est iniuncta. Hebr. 1. Teipsum non ita ante hoc tempus locutum audiuimus, vt personaliter tibi assignetur locutio quā profertes. Hanc vocem à paternitate tua delatam, nemo est qui ambigat, non est qui sibi hoc verbum audeat adrogare, non est in cælestibus agminibus qui dominum Iesum, suum audeat filium nominare. Certe tibi soli nota est trinitas, & solus pater scit filium, patrémq; nouit filius, nec à quoquam nisi eo reuelante est cognitus. In hac diuini magisterij schola pater est qui docet & instruit, filius qui arcana Dei nobis reuelat & aperit, spiritus sanctus qui nos replet & imbuit. A patre potentiam, à filio sapientiam, à spiritu sancto accipimus innocentiam. Pater eligit, filius diligit, spiritus sanctus coniungit, & vnit. A patre nobis datur æternitas, à filio imaginis eius conformitas, à spiritu sancto integritas & libertas. In patre sumus, in filio viuimus, in spiritu sancto mouemur & proficimus. Conuenerunt simul sempiterna diuinitas, & temporalis humanitas, & eo tenore vtriusque naturæ facta est vnitas, vt impossibile sit quod iunctum est abinuicē separari, sed verbum & caro sic sunt vna essentia, vt perfectam & integram sincera coniunctio faciat vnitatem. Nec iniuria est, sed gratia Dei, si quod minus videtur, digniori iungatur: cum inferior natura contumeliam probrúmque peccati non contrahat: nec est minoratio maiestatis, profectio paupertatis, nec altitudinem Dei in aliquo humilitas dispensatoria dehonestat. Hoc testimonium auditum est, quia filius Dei est, quem Iohannes tenet in manibus, verus homo, verus Deus, vnicus patris, in sua natura inuisibilis, in nostra visibilis, vt fide & experimento fulciatur doctrina, dum & visu & intellectu incarnati verbi notitiam adsequatur. Dilectus à patre, immerito nos dilexit, vltro visitationis suæ nobis beneficium largitus est, vltro sanauit, vltro curauit, vltro libertate donauit. Etiam ingratos prosequitur hic amor & reuocat: neque tunc odit, cum corripit & flagellat: vsque ad mortem Christum duxit dilectio, & resurgens à mortuis charos habet, quibus tantæ charitatis affectum ostendit. Duo grata vocabula, Filius & Dilectus ipso Deo dictante nostris sensibus imprimuntur, vt communio nominum nos adsociet collegio munerum, & tantæ dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendántque deuotionis affectum: per omnia sibi pater in filio complacuit, nec vlla in eo serpentis sunt reperta vestigia, nec sacerdotis eius pœnituit Deum, quoniam sacrificium quod in cruce obtulit, sic in beneplacito Dei constat acceptabile, & perpetua virtute consistit, vt non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax, quàm ea die qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit, & semper reseruatæ in corpore plagæ salutis humanæ exigant precium, & obedientiæ donatiuum requirant.

HVIC dilecto filio tuo tu domine nos præcipis obedire. Loquere igitur domine, quia audit seruus tuus. 1. Reg. 3. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & doctrinam tuam amplector: suaue est mihi eloquium tuum: Psal. 50. viuus & efficax sermo tuus ancipiti gladio penetrabilior, Heb. 4. vsque ad diuisionem spiritus & animæ adtingens, carnales & spiritales intra me separat & sequestrat affectus, & à vilibus preciosa distinguens, quasi flagello de funiculis contexto, de meo interiore templo quod tu inhabitas, omnem nundinationem expellit, nec pātitur in atrijs tuis mercimonia columbarum, sed à sanctuario gratiæ tuæ omnem venalitatem excludit. Audio te cum irasceris, audio cum mise-

reris: siue parcis, siue flagellas, iustum & bonum te prædico: in ira supplico, in clementia gratias ago, nec sanctis sermonibus contradico. Loquere magister bone, libenter te audio, & cum aduersaris mihi, etiam in plagis & doloribus intelligo disciplinam: nec latet me te docente, ad siccandas corruptionum mearum putredines prodesse cauterium, & mundare cicatrices veteres sal disciplinæ tuæ, euangelio tuo medente infusum. Præcipis vt infundam corrupto pulmoni hyssopum, & spiritus tui suauitate epota, totius malignitatis inflatio detumescat. A te Deus bone humilitatem discentes, quasi mansueta animalia quieto gressu te baiulamus sessorem, nequaquam sub hoc onere lassitudinem, sed quietem inuenturi: quia iugum tuum non est graue, sed leue: & lex tua, & testimonia iustitiæ & præcepta, timor & iudicia delectabilium in se rerum continent sacramenta. Lex tua docet vitare peccatum, & corripit transgressores: & vt lotis mundisque pedibus in via immaculata incedant, omnia præmonstrat offendicula, & insinuat diuerticula, quibus periculosi transitus euitentur: nihil imposibile, nihil iubet austerum. In quibusdam per legem tuam promissa præmia nos inuitant: in multis pœnæ propositæ, & supplicia vel damna territos animos à scelerum retrahunt appetitu: neque lex tua scripta à lege naturali in aliquo dissonat, sed reprobatio mali, & electio boni sic animę rationali infixa sunt diuinitus, vt de hoc nemo rectè causetur: quia nulli ad harũ rerũ persecutionem deest scientia sine potentia, quia & quod agẽdum est, scimus: & quod scimus, facere possumus. Quod si imposibilia essent præcepta tua, vel tantis difficultatibus onerata, vel voluntas tua sic abdita, vt non posset intelligi, quidà nobis tua expeteret altitudo? licet inuitus nemo peccet, posset tamen ex multis excusare delictum, nisi nobis & moderatio mandati, & veritatis cognitio, & agendorum distinctio auctoritate cognoscibili prouidissent: & simul se complecterentur posibilitas & facilitas, scientia & potestas. Præcipis mihi domine Deus, vt diligam te, hoc & possum & debeo: & totum me & interius & exterius tibi esse iubes obnoxium: & de proximo iubes, vt ad meam eum mensuram complectar. Gratias ago tibi clementisime Deus, quia quod quęris à me, prius ipse donasti: & quomodo tu me dilexeris, si linguis hominum & angelorum loquar, nec digne possum eloqui, nec vniuersa complecti, quæ mihi gratiæ tuæ contulit amplitudo. Iustum est domine vt diligamus te, quia & ipse nos diligis: & iniquum omnino est, vt te in aliquo dilecti tui offendãt. Matth. 22. Vere hoc mandatũ legẽ complectitur & prophetas, & in hoc verbo omnium scripturarum volumina coartantur. Hoc natura, hoc ratio, hoc domine verbi tui clamat auctoritas: hoc ex ore tuo audiuimus, hic inuenit consummationem omnis religio: primum est hoc mandatum & vltimum, hoc in libro vitæ conscriptum, indeficientem & hominibus & angelis exhibet lectionem. Legat hic vnum verbum, & in hoc mandato meditetur Christiana religio, & inueniet ex hac scriptura omnium doctrinarum regulas emanasse, & hinc nasci & huc reuerti quicquid ecclesiastica continet disciplina, & in omnibus irritum esse & friuolum quicquid dilectio non confirmat. Non pertinet domine ad te, nec de tuis est qui te non diligit: nec diligit te, qui scienter offendit. Dilectioni tuæ detrahit, qui terminos à te positos transit, & euangelij tui decreta transgreditur & contemnit. Non amat te, qui pecuniam diligit, tibi & mammonæ nemo simul deseruit. Non pertinent ad te speciem pietatis habentes & negantes virtutem, nec militant tibi negociorum huius seculi traiectores: non audiunt te, sed sicut aspis aures suas obturant, ne eorum corda verbum tuum penetret, quotquot peccato seruiunt & voluptati carnalium amatores. Lex tua Deus apostolorum & martyrum testimonio confirmata, patulis tuis pauperibus spiritu, quibus tibi regnum tuum dare complacuit, sapient

ſapientiam præſtitit, & lætificauerunt animas eorum iuſtitiæ tuæ, in quibus per eandem legem edocti vixerunt: & hoc dilectionis præceptum ita fidelium mentes inluminauit, vt in pace & ſanctimonia viuentes pacificis & mundis cordibus te viderent, & ſimul amor ſanctus & timor caſtus perſeuerantibus tibi ſtudiis obedirent, vſqueadeo tibi aſcenſionibus huiuſmodi propinquantes, vt fierent iudiciorum tuorum conſcij, & per ipſos tua & nunc & poſtmodum iudicia exerceres. Præcepiſti domine, vt audiamus dilectum filiũ tuum: gratias tibi agimus, quia nos eius magiſterio commendaſti. Nos vero ex præcepto tuo eius doctrinæ nos tradimus informandos, & inhærentes ei libenter, eum duce ſpiritu ſancto omni tempore audiemus.

## DE IEIVNIO ET TENTATIONIBVS CHRISTI.

ANNO triceſimo carnis adſumptæ, baptizato domino in Iordane, poſtquam reuelante patre, quod filius Dei eſſet, innotuit, nõ iam conueniebat eum putari filium Ioſeph, vel eſſe ſubditum illi. Nec tamen repente ad ſigna & miracula & doctrinam vſus eſt poteſtate, ſed interim auctoritatem continuit, & antequam notum ſe faceret mundo, expoſuit ſe tentandum diabolo, non vt diuinitatis integritas probaretur, ſed vt tentatoris confunderetur præſumptio, dum fame & laſsitudine poſt ieiunium veritas humanitatis pateret, quæ diuinitati adſociata omnino peccati ſenſu & conſenſu careret. Hac ætate tempus doctrinæ inſinuatum eſt rationabile, nec ante has metas perperam inuadi magiſtetium, data eſt forma, quia non competit annis impubibus ſedere in cathedra, & in primogenitis boum lege aratio eſt interdicta. Iam vero cum ætatis & temporis ratio cõueniret, & ad obediendum verbo Chriſti mandatum cælitus aduenisſet, voluit tamen ſapientia Dei primo erudiendos informare exemplo, & contra tẽtamenta proponere documenta, vt audiret, & videret, & ſentiret humana rationabilitas, quàm inſuperabilis ſit victrixque peccati, ſi libertas arbitrij libero moderamine dirigatur. Igitur deſertum Chriſtus ingreditur, ibi ſuo, id eſt, ſpiritu ſancto duce & comite conuerſatur. Locus ſecretus eligitur, quia ſolius Dei iudicio ieiunia ſunt agenda, & ſingulariter inſpectorem adiutorémque Deum volunt hæc habere certamina, neque in agonibus aliquibus periculoſius militatur. Nulli religionis exercitio fraudulentius inanis gloria adulatur, nulli virtuti fauor ita blanditur. Ieiuniorum ſudoribus laus importuna ſe ingerit, & ſubtiliſsimis aculeis penetrans animam, dum extollit, emollit: & pungit, cum vngit. Virtutem in hypocriſin vertit, & ſimpliciter inchoata peruertit. Quaſi tinea quod integrum erat, rodit & occupat, & ſanctitatis fundamenta euellit & diſsipat. Subtiliſsimum malum proprio laqueo hypocritam iugulat, & propriis armis ſanctitatem impugnat. Caſtigatio carnis ſpiritum inflat, & macies corporis extenuatum arrogantem impinguat. Contemptus venerationem venatur, fames & calamitas laudibus ſaturatur. Mens hoc veneno imbuta in miſeriis deliciatur, & occupata hac ſcabie in vlceribus gloriatur. Religio fit ſuperſtitio, & ſuccedit ei ambitio ſubornata. Extincto ſpiritu, quatriduano cadaueri ſolæ ſuperſunt exuuiæ, virtutis ſpecies exanimis & ſimulachrum ſanctitatis. Tanta eſt hypocritarum dementia, vt fœtotibus pro odoribus abutantur, & precioſa vilia, & aſpera ſuauia arbitrentur, & fauorum ſapor omnium dulcedinum ſuperet condimenta, omniſq; delira ſenſualitas contrariis delectetur. Propter hoc ſolitudo carens arbitris, & eremus adſentatorum ſatellitio vacua, à ieiunante Chriſto eligitur, vt non cum

carne & sanguine, sed cum spiritalibus nequitiis dimicetur, & amotis minarum occasionibus homo cũ diabolo conluctetur, & soli sint in palæstra Christus & antichristus, spiritus & antispiritus. Neque putet homo se euasisse pericula, cum in eremum venerit: quia quanto subtilius, tanto difficilius à tentatore inuaditur, qui cogitationum foribus adsidens, omnia virtutum germina in ipso ortu strangulare molitur. Imaginem Christi delere cupiens, adulterinos colores naturali pulchritudini superducit, claritatem spiritus interpolat & obnubit. Verum liberius anima expedita obuiat impugnanti, vbi cõpedes impedimentorum defuerint, & aspectus iritamenta non mouerint: securiórque est congressus, vbi singula non vellicant dimicantem, nec inebriãt animum lenocinia voluptatum. Honestius cum spiritu quàm carne luctamur: quia carnis complexus fœdus, exhalans nebulas, eum qui sibi adhæserit aliqua ex parte contaminat, nec libidinum morsus quisquam euasit inlęsus. Flatus ille pestilens etiam longe positos inficit, & hoc certaminis genus fugam potius quàm adsultum requirit. Et quia solent oratione & ieiunio dæmones edomari, munitio eremi cum huiusmodi armatura exemplo magistri recepit Christianos: quos etsi omnes diuersorium non excipiat loci, animi tamen omnino necessaria est solitudo, vbi erecta specula mẽs sibi insopita prouideat, & detersa rubigine coruscãtibus armis importunum hostem terreat & repellat. Ieiuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentiæ languent, fugitiuæ abeunt voluptates. Extinguitur ardentis AEtnæ incendium, & flammiuomi fornax Vulcani extincta intrinsecus montes cõterminos non adurit. Ieiunium si discretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & adpetitus vagos distringit & ligat. Ieiunium si humilitate ornetur, seruos Dei, mundi efficit contemptores. Ieiunium carnes azymas mundat & solidat: & putredines quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat. Ieiunium, scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gra-

Dan. 1. & 3. tia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum reuela-

Exod. 24. tur ieiunio, & tres pueri de Babylonio inlæsi egrediuntur incendio. Moyses in monte quadraginta diebus cum domino perseuerans, & Dei familiare col-

3. Reg. 19. loquium, & legis ministerium ieiunio promeretur. Helias quoque eodem dierum numero abstinens in eremo conuersatur. Vtilitas ieiuniorum temporibus Christianis clarius patuit, & à multis frequentata in plurimos se effudit. Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset. Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lachrimis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt. Nec defuit prouentus, vbi ad pedes Dei sacrificium contriti cordis offerens se prostrauit humilitas, sed prope fuit inuocantibus se Deus, & porrexit manum naufragis, & subuenit adflictis. Si Moysen, & Aaron, & Samuelem hodie haberet ecclesia, cum inuocarent, exaudirentur: & orantibus Iob, &

Ezech 14. Noe, & Daniele, populo parceretur. Rarus hodie Phinees, qui perfodiat impudicos: rarus Moyses, qui occidat sacrilegos: rarus Samuel, qui inobediẽtes lugeat: rarus Iob, qui pro filiorũ negligentia sacrificium offerat: rarus Aaron,

Philip. 3. qui coram Pharaone comminationes diuinas edicat: rarus Noe, qui his quibus submersio imminet, arcam bitumine litam prouideat. Flens cum Apostolo dico, inimicos crucis qui terrena sapiunt magistratus, quorum Deus venter est, qui in his quæ dicere nefas est, impudentes lætantur & gloriantur.

2. Timo. 3. Venerunt periculosa tempora, quæ prædixit Apostolus, in quibus voluptatum amatores magis quam Dei, speciem pietatis habentes, virtutem vero abnegantes, inueniuntur præpositi innumerabiles, qui ieiunia & orationes

nec digito mouet,in quorum manibus iniquitates sunt,& muneribus eorum dextra oneratur:frustra ab his quærantur miracula, frustra auxilia implorentur: non sunt idonei intercessores,domini contemptores,nec conuenienter ad placandum eum accedunt,nec conciliant quem offendunt.Efficax est oratio præcedente ieiunio,& sacris studiis antecedentibus non patitur postulatio deuota repulsam. Eligitur solitudo, vt soli Deo vacans anima cum in se per continentiam mactauerit voluptates, purgatis adfectibus ad cælestia euolet,& videns Deum oret & adoret,& dulcedinis supernę suauitatem prægustet.Forma igitur ieiuniorum proposita,fixóque exemplo,postquam quadraginta dierum abstinentiam dominus cōsummauit,Satan cum esurientem videret,accessit.Retroactum tempus obtinuerat quies,& secum silentij sera opus illud eximium saluator exegerat, modo oblata famis occasione tumultuator de latebris prodiens foras egreditur, & subdola professione quasi compatiens ei subuenire periclitanti naturæ hortatur: *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Nec vult fateri, nec præsumit diabolus diffiteri Christum filium Dei, sed dubie dispensеque consulens, tendiculas blandis innectit sermonibus, vt obaudientem sibi reddat obnoxium, & se de compassionis specie reddat acceptum. Caro & lassitudo, & cetera huiusmodi hominem testabantur: virtutis integritas, & vita carens omni peccato, perfectius ei priuilegium adscribebant, & diuinitas potentissima ex ipsis effectibus negari non poterat. Fuerant & ante Christum viri insignes,prophetæ & sacerdotes, sed in peccatis concepti & nati, nec originali, nec personali caruere delicto:& inuenta est in omnibus vel ignorantia,vel insufficientia,in quibus erronei peccauerunt,& eguerunt misericordia Dei,per quam edocti & restituti gratias egerunt Deo,& ad plenitudinem iustitiæ multum sibi deesse confessi sunt,& sperantes in Deo nullam sibi soliditatem adtribuere præsumpserunt. Non ita Christus, in quo verbi carnísque sic conuenit natura, vt nulla alteri ex altero iniuria deueniret:quia in carne socia nullam diuinitus maculam reperit,nec secuta est, nec præcessit. Hæc naturarum coniunctio diabolum excæcabat: quia impossibile ei videbatur, vel quod esurire posset diuinitas, vel quod tantæ tolerantiæ posset esse tantæque potestatis corporalis humilitas. Duplicem itaque inquisitionem sinuosa calliditate orditur,vt de Christo,vtrum naturalis filius Dei sit,ipso respōdente certitudinem habeat: vt cum Deum confessus se fuerit,absurdum videatur quod Deus esuriat,& in quamcunque partem se responsio verterit, necessitas conclusionis occurrat: Si filius Dei es,tibi non competit esurire:quod si esuris,manifestum est filium Dei non esse,quem violentia necessitatis communibus indigentiis intercludit.Succurre,inquit,necessitati si potes,alioqui deficies,& presentes lapides in panis muta substantiam: sic enim fiet vt euadas periculum:& si hoc potueris,probes te Deum. Non erat digna responsione quæstio malignantis: neq; enim technas diaboli dominus ignorabat, sed diuino cauillatori satisfecit eloquio, subtilissimo dogmate edocens corporis & animæ vitæ propriis alimoniis deberi subsidia, & cibum animæ,id est verbum Dei eduliis corporalibus præponendum,& citius adtentiúsque menti prouidendum quam ventri. Nec opus erat vt hoc facto insidiatori innotesceret, quia nullo signo eius poterat inuidia commutari, cuius incorrigibilem iniquitatem desperatio sugillauit.Superfluum igitur erat ad suggestionem eius ibi nulla profutura miracula operari,cum satis esset diligenter consideranti, quod esurientem cibi non superabat adpetitus, & desiderij motus defectio non esset,sed virtus. In nullo Christum aliqua coëgit aut dominata est ei necessitas,qui proprię moderamine voluntatis disposuit & persoluit quod exegit humanitas. Sicut in ipsius voluntate fuit consecrare ieiunium,ita & in potestate fuit tempore op-

Lucæ 4.

portuno sumere cibum, quod vtique nec ministerio, nec consilio diaboli fuerat ordinandum: quia & abstinentiæ & refectionis penes ipsum erat & arbitrium & facultas. Itaque nihil certitudinis seductor extorsit, sed dubius incertúsque dimissus est, nec obtinuit vt se proderet Christus miraculo, vel intemperanter ad cibum properans obediret seductoris consilio, quasi tunc primum quid fieri oporteret data doctrina, acceptáque sententia. Repulsus igitur auctoritate scripturæ, & propositi firmitate defecit scrutinio, nec tamen alia adgredi via destitit, & falsatis argumentis prioribus, alia subiiciens quibus ab eo consentaneas sibi responsiones aliquas extorqueret, adiecit. Eo igitur supra templi pinnaculum constituto, quem gula non potuit, vana gloria subuertere nititur. A multis ambigitur vtrum fuerit hic translatio corporalis, & si de loco ad locum se Christus transferri permiserit, eo modo quo Abacuc de Iudæa in Chaldæam delatus est, & Philippus de Azoto in occursum eunuchi, qui reuertens de Hierusalem, non intelligens Esaiam, codicem reuoluebat. Sed quod corporaliter eum diabolus tulerit, videtur inconueniens, quod humeris eius saluator insederit, & pro vehiculo vsus sit quẽ præcipitatorem sciebat: vel ei ferẽdum se commiserit, cuius insidias agnoscebat. Suo itaque spiritu eum credendum est ductum, & in desertũ, & super templum, vt vtrobique eum diabolus adsumeret ad tentandum. Et localiter quidem in deserto prima fuit tentatio, sed ceteras eo modo circunduxit tentatoris astutia, vel circunduci passa est patientia saluatoris, quomodo Ezechiel cum super fluuium Chobar sederet, Hierosolymam raptus in spiritu ciuitatem ædificat & metitur, & muros & templum instaurat. Hoc modo super culmen templi Christus erat in spiritu, sciens quid ante spiritus adsectaret, & hosti se de vana gloria pulsaturo opportunitatem parabat. Hac igitur occasione loci hortatur & consulit, vt in vrbe sancta & frequentia populorũ quasi nouus funambulus in excelso pendulus, se deorsum ad spectaculum vulgi iactet intrepidus, addens ex testimonio scripturæ angelorum adfutura suffragia, quæ ruentem exciperent & conseruarent inlæsum. O execrabilis diaboli malitia, ô stulta nequitia, ô insensata versutia, ô præsumptio excæcata. Putabat malignus, quem gula non vicerat, vana gloria superari. Experientia quippe rerum didicerat, & in multis probauerat vitiorum victores sæpe nugis laudationum corruptos, & cognatum propinquúmque esse virtutibus malum, adulationem: nec facile quenquam posse euadere, quin libenter adsentatorum canticis porrigat aures, & laudatorum modulationibus delectetur. Et sicut rarus est, aut nullus qui de se mala dici æquanimiter ferat: ita rarus est, qui non bene de se velit sentiri, & se si recte viuit stantem in vitæ rectitudine non diligat æstimari. Quod si opera virtutum foras exierint, rarus est qui hominum iudicia conspuat, & laudes humanas contemnat. Hoc generale malum in humano genere Satan putabat ex præcedentis occasione victoriæ suggerere saluatori, vt popularibus laudibus vellet adtolli, & facere sibi nomen iuxta nomen magnorum qui sunt in terra, si geminato miraculo ieiuniorum constantia innotesceret populo, & vectoribus angelis sine offendiculo sustentatus, se filium Dei tam potenti abstinentia, quàm angelorum obedientia comprobaret. Huiusmodi consiliis filios hominum Satan corrumpere consueuerat, & robustis virilibúsque animis etiam huiusmodi cogitatus immittit: & si ab ingressu mentis arceatur, retinente consensu, aliquid tamen de spurcitia sua ibi euomens abominationum horrore nauseare compellit. Sic vt aliquid poëticum inseram, temulentus Cyclops inliciti coniugij adpetitor, licet à Pallade repellatur, in gremio tamen eius Erichthonium fundit, & incorrupta Minerua, superest tamen deforme monstrum, nec omnino adfectata scelera in memoria moriuntur. *Non tentabis*, inquit, *dominum*

Dan. 14.
Act. 8.
Ezech 43.
Psal. 90.
Luc. 4.

*dominum Deum tuum.* Hoc in Deuteronomio ſcriptum eſt. Ecce lex legi obiicitur,& Satan auctoritate ſcripturæ abutens, malus legis interpres, præcipitium quaſi ex ratione mandati hortatur, ſed intellectus fallax & falſus veritate ſincera confunditur, & generali edicto interdictum oſtenditur, ne dum patet in quibuslibet anguſtiis quilibet exitus, Deus vlla præſumptione tentetur. Alia explorator malignus argumenta conatur adducere,& ad ſummam cumulúmque nequitiæ ſuæ, continentem & humilem oblata adgreditur poteſtate, & oſtenſa mundi huius ſublimitate & gloria, quaſi indignum ſit tantæ auctoritatis doctorem, & inſignium operum patratorem, ignobili & contemptibili ſchemate obumbrari, & dominatione vniuerſorum vſuſque animum dignum honore ſollicitat, & daturum ſe omnia pollicetur, ſi ei pro tanto munere gratias agat, & procidens adoret tanti culminis largitorem. Solent viris virtutum huiuſmodi præſtigia ſe offerre & teſtimonium religionis,conſcientia prohibente, cum ab aliis digni honoribus iudicentur, facile acquieſcunt: & tam proprio quàm alieno faſcinati iudicio à rectitudine corruunt, euerſaque cathedra mentis, humo fractis ceruicibus colliduntur: repentéque & ſubito quod multis erat partum ſudoribus,ambitione inruente obliteratum eſt,& turbinis huius impetu auulſum eſt, quicquid antiquæ religionis labor meruerat. Malum hoc Adam in paradiſo pulſauit & ſtrauit, cum ſubiectionem quam Deo debebat faſtidiens, adpetiit dominatum: & cum vellet eſſe ſicut Deus, ſine Deo ſe vidit & nouit: & conſpectam carnis Euæ abhorruit fœditatem, quam licet operiret,manens tamen perpes ibi contumelia ſtetit & hæſit. Ad ſuaſionem diaboli animam vanitati ſubiectam deiecit ambitio, poterátque ex termino eius poſteritas didiciſſe, quàm miſera mutatio fuit de deliciis ad ſpinas & tribulos emigraſſe, & raſtris ligonibúſque auaritiam condemnatam. Hoc malo reſtitit, & reſiſtere nos ſaluator edocuit, vt ſoli Deo ſubiectus ſit homo quantumcunque profecerit, vt in ipſo,immo ipſe ſit ſubſtantia noſtra, & pateat nobis quod ſicut peremptoria eſt altitudo quæſita,ita & periculoſiſsima eſt oblata: non quod poteſtas quæ ex Deo eſt ſit damnabilis, aut ordinatio diuina peccatorum ſit obſtetrix: ſed quod excellentiam, cuius ſpiritus ſanctus auctor eſt,ita debet complecti humilitas, vt qui vocatus eſt ſuperius, neſciat ſe ſublimem,& per omnia agnoſcat conditio conditorem, & gratia largitorem. Gloriabantur aliquando diſcipuli, & complacebant ſibi in miraculis, gratulabundi quod eis etiam dæmonia obedirent: ſed repreſſa eſt, increpante domino, ſimplicitatis eorum præſumptio, *Videbam,* inquit,*Satanam tanquam fulgur deſcendentem de cælo.* His verbis eorum animis intimans, quia ante hoc temporale initium ipſe in principio, immo ipſe principium exiſtens apud Deum, ante hominis conditionem ſuperbientis diaboli ruinam vidit, & adfectatæ dominationis ambitionem deiectionis eius fuiſſe cauſam: nec in hoc gaudendum eſſe, ſi quis prærogatiua celſitudinis donaretur, ſed hanc eſſe certam ſtabilémque veri gaudij metam,ſi vocatio noſtra iuſtificatione muniretur: & tunc demum ratum conſtare beatificationis prouentum, ſi huius ordinis ſcriptura in conſpectu Dei indelebilis ſeruaretur. Hoc igitur adtendentes,quod non in nobis quaſi ex nobis ſufficientes ſumus, ſed ex domino ſufficientia noſtra eſt, & contentos ſolo Deo neceſſe eſt ei eſſe omnes accliues, cui totum debemus quod viuimus, quod mouemur, quod ſumus. Qui de plenitudine ſua nobis interim, prout cuique opus eſt, donationes partitur, donec ad cumulum perueniat copia conſummata, vſque adeo conferta coagitatáque menſura, vt nihil vel accedat amplius, vel recedat: ſed in cognitione Dei certum finem ſtabilémque metam omnes & animæ & corporis obtineant adpetitus. Fruſtra itaque regna huius mundi tranſitoria & mutabilia, im-

Margin notes: Deuter. 6. — Lucæ 10. — 1. Corin. 3. — Lucæ 6.

Ioan.18. mutabili & æterno regi ostendit vel promittit diabolus, cum ipse dicat, Regnum suum de hoc mundo non esse: non quod creationem suam remouens dæmonum subiecerit potestati, sed quia in his qui amorem mundi Dei amori præponunt, non dignetur diuinitas sibi facere mansionem: & impossibile sit eos à Deo regi, qui se diabolo tradidere: quia Christi & Belial nulla est participatio, nec aliqua iustitiæ cum iniquitate potest esse communio. Regnum hoc est naturæ, sed malitiæ persecutio est, non defensio: & tota huius potestatis virtus in mortem damnationémque eorum qui sub hoc principe militant, elaborat. Regnum hoc munitur vitiis, ambigitur flagitiis, turres eius sunt crimina, arma quaruncunque turpitudinum molimina. Huius regis telonearij sunt, pauperum oppressores: tribuni, seductores: præfecti, iudiciorum peruersores. cubicularij eius sunt, quæstuum aduncatores, mercimonij traiectores, ærarij sacerdotes, numularij doctores, conductitij defensores, linguæ subdolæ vel consilij locatores, venales auxiliarij, bilingues causidici, concinnatores mendacij, fabricatores peccati, vestiti mollibus, amicti discoloribus. In domo huius regis sunt, qui paludamentis talaribus pauimenta verrentes, capillis muliebribus se in fœminas transfigurant, & dignitatem virilem non sine naturæ iniuria dehonestant. In hoc regno sunt, quicunque veritatem Dei commutant in mendacium, quicunque quasi in taberna vitiorum præcones venales animas impurissimis dæmonibus corrumpendas exponunt. Hic auaras manus cupidi muneribus complicant, hic genu flexo concupiscentiæ suæ quisque idolum colit, & propriæ libidinis adorat simulachrum. Non hæc te domine Iesu gloria mouet: non huius mundi tu tenes imperium: non horum cupidine tu cadis, aut prosterneris: non adoras malitiam, non peccato subiiceris, qui seruis tuis dæmonia subdis, & omnem huius mundi gloriationem destruis & confundis. Insanissime Satan, qua fronte, qua lingua ausus es dicere saluatori, vt ante te qui stat inflexibilis & immobilis, caderet? vt te damnatum ipse qui te damnauerat, adoraret? Quis ausus? quàm impudens hæc fuit præsumptio? Quid desperate sperasti? An filium Dei putabas posse tecum apostatam fieri? Si de mundo visibili, id est de cælo & terra, & de his quæ in eo aguntur, te iactas habere dominium, nec cæli, nec terræ tu conditor, nec solem moues, nec cursum das sideribus, nec per te voluitur firmamentum, nec vides aut intelligis Deum, nec vllum tibi est cum cælesti militia consortium, vel aliquem habes ad superioris mundi claritatem accessum. Huius inferioris mundi tua est scabies, languentis sunt vlcera, hæc scalpis, hæc impurus ablingis. Si quid vitij est, si quid corruptelæ, tu cadaueribus adsides, tu contrectas putredines, tu distemperas feces, tu versas fœtores, tu spiritus nequam, tu in pristino seculi huius fermentator immundus, tu sanctitatis corruptor, & simplicium perturbator, tu incendiator libidinum, & omnium turpitudinum adinuentor: in his regnas, quos inquinas: & in his quos polluis, dominaris. Fornicatores & adulteri te habent suggestorem, te habebunt tortorem, te quoque cum illis vltricia incendia concremabunt. Stultis vanisque promissionibus nullus à corde Christiano dari debet accessus, sed primis titillationibus obuiare debet abigens manu: nec foueri debet coluber, donec in draconem formetur. Mendax est diabolus, & his qui sibi obtemperant, multa se daturum promittit. Malum hoc in vniuersa ecclesia vagatur, & communis pestilentia innumerabiles occupat, vt pro gloria huius mundi qui liberi erant, se vendant in seruos, & per vitia ad seruitia deputentur, & obligati pacto chirographum subiectionis conscribant diabolo. Per omne nefas voluptates emuntur, & per omne scelus copiosę libidines exquiruntur. Iudas ille proditor venditurus magistrum, prætaxatum precium à principibus exegit

git sacerdotum: *Quid mihi*, inquit, *vultis dare, & ego eum vobis tradam?* Vsque ad mortem domini, amor lucri se ingerit, nec vitæ saluatoris quæstus desiderium parcit. Etiam in sinu sacerdotum ambitio dormit, ibi sub vmbra recubat, in secreto thalami se fraudulenter occultat. Simon apostolorum temporibus venalem putans spiritum sanctum, Petrum donis adgreditur, & tentat emere potestatem, per quam plura lucretur. Hæc sacrilegij forma per omnia officia gradúsque discurrit, & nihil intentatum ambitio prætermittit. Nec dubitet quisquã diaboli hæc esse negocia, & nundinatores eius quicunque hæc exercent commercia, nec quicquam huiusmodi ab eo, nisi præmissa apostasia, donari. Inuerecunde tentator ambitiosos adgreditur, & conditione perniciosa præmissa talia pollicetur, vltra quæ extendi non possit cupiditas, regnorum scilicet omnium monarchiam, & vniuersitatis dominatum, vt in omnibus mundanis vnus homo quasi Deus habeat potestatẽ, & vni omnia subiecta sint, & generale vectigal excellentiæ principali cuncta persoluant. Quid vltra cupide quæris? quid amplius auare desideras? nunquid & sic potest impleri ambitio tua, aut satiari potest fames tua, offa huius mundi iniecta dentibus tuis, & faucibus tuis vniuersa rerum massa intrusa? Mundum habes, Deum non habes: mundus transibit, tu cum eo qui non stat, cades, transibis & rues. Peremptoria sunt hæc consilia, quæ tibi alia pollicētur, in quibus te necesse est aut vomitu, aut ruptis interire visceribus. Sed & precium quod petitur, vt diabolum adores prostratus, & eum tibi Deum constituas, quem non dubitas seductorem, si cõsenseris vt concedas, casus tui te non potes excusare improuidum, cũ ipse tibi casum & ruinam prænominet, & pręcipitium exigat, qui tanti se facit nundinatorẽ culminis, & tantæ tibi promittit fastigia potestatis. Regnum Christi non est de hoc mundo, regnum cęlorum tibi deus promittit, ipsum solum adora, ipsi soli memento vt seruias: qui repulso tentatore, te quoque gloria & honore post victoriam coronabit, si in iustitiæ rectitudine steteris, nec falsis promissionibus obtemperans, ad venerationem diaboli damnationis eius factus particeps incurueris.

Matth. 26.

Act. 8.

## DE COENA DOMINI ET PRIMA INSTITVTIONE CONSVMMANTIS OMNIA sacramenta.

SVSCITATI Lazari Hierosolymis increbruerat rumor, & tam solenne miraculum, ad venerationem Christi excitauerat populum: vnde & ei ciuitatem ingredienti, cum ramis palmarum obuiam processerunt, sedētémque super asinum resonantibus laudibus gratulabundi introduxerunt in vrbẽ, regem Israël confitentes, & acclamantes, filiũ Dauid in nomine domini aduenisse, cuius ęternum imperium prophetarum vaticinia antiquitus conclamarant. Nec latebat dominum, qui sciebat omnia, quod in viæ illius confinio de torrente passionis erat bibiturus, & ex ea veneratione quę impendebatur ei à plebe, inflãmandam amplius inuidiam magistratuum, & animos exacerbatos vehementiori insania perturbandos, & conspirationis malignæ non vltra posse occultari consilia, nec differri amplius quæ de eius interitu cogitarant. Sed volebat pius magister cum iam dãnationis suæ dictaretur sententia, & prope esset vt figeretur in cruce, suę dare indicia potestatis: & qui animã Lazari reuocauerat ab inferis, & quatriduano mortuo reddiderat vitam, dinosceretur virtute diuina, non humana tantum opus patrasse: & impossibile esse suam animã ab inferno teneri, qui alienam potestatiue extraxerat: nec se necessitate, sed obedientia vrgeri ad mortẽ: &

vitam quam aliis reddebat, ad se quoq; vbi iuberet ilico reddituram. Finem igitur legalibus ceremoniis impositurus, parari sibi voluit pascha, & ex cõsuetudine legis ea quęri quę solennitas exigebat, agnum assum, panes azymos, & lactucas agrestes. Non oportet esse fermentarios noui testamenti ministros, puras sincerásq; mentes sanctum quærit conuiuium, in veru crucis boni odoris assatio omnem excoquat carnalium sensuum cruditatem, & induret solidétque mentis adfectus: nec in ecclesię sanctę sacrificio vlla sit macula, sed pura simplicitas & innocentia vitæ in vna ecclesiæ catholicæ domo à fidelibus de AEgypto egrediẽtibus transito mari rubro lotis Christi sanguine adfectibus offeratur. Cœna itaque disposita inter sacramentales epulas obuiarunt sibi instituta antiqua & noua, & consumpto agno, quẽ antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister adponit discipulis: nec iam ad elaborata impensis & arte conuiuia populi inuitantur, sed immortalitatis alimonia datur, à communibus cibis differens, corporalis substantiæ retinens speciem, sed virtutis diuinæ inuisibili efficientia probans adesse præsentiam.

Gen. 14. Significata olim à tempore Melchisedech prodeunt sacramẽta, & filiis Abra-

Matth. 20. / Marci 14. hæ facientibus opera eius summus sacerdos panem profert & vinum, *Hoc est*, inquit, *corpus meum*. Manducauerant & biberant de eodem pane secundum formam visibilem, sed ante verba illa cibus ille communis, tantum nutriendo corpori cõmodus erat, & vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo

Lucæ 22. à domino dictum est, *Hoc facite in meam commemorationem: Hæc est caro mea, & hic est sanguis meus*: quotiescunque his verbis & hac fide actum est, panis iste substantialis & calix benedictione solenni sacratus, ad totius hominis vitam salutémque proficit, simul medicamentum & holocaustrum ad sanandas infirmitates & purgandas iniquitates existens. Manifestata est etiam spiritalis & corporalis cibi distantia, aliud fuisse quod prius est adpositum & consumptum, aliud quod à magistro datum est & distributum. Quandiu cibi illi qui ad diem festum erant parati, à conuescentibus apostolis sumebantur, veteris paschæ agebatur memoria: nec dum Iudas ad veterem vitam pertinens, diabolo inuadente & occupante animum eius egredi cogebatur: sed vbi sacrum cibum mens perfida tetigit, & sceleratum os panis sanctificatus intrauit, parricidialis animus vim tanti sacramenti non sustinens, quasi palea de area exsufflatus est, & præceps cucurrit ad proditionem & precium, ad desperationem & laqueum. Orta fuerat aliquando, sicut in euangelio Iohan-

Ioan. 6. nis legitur, de nouitate verbi huius quæstio: & ad doctrinam mysterij huius obstupuerant auditores, cum diceret dominus, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retro, quia horrendum eis & nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixam, vel assam, sectámque membratim edere docerentur, cum illius personæ caro si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere, qua semel consumpta, videretur interisse religio, cui nequaquam vlterius victima superesset. Sed in cogitationibus huiusmodi *caro & sanguis non prodest quicquam*: quia, sicut ipse magister exposuit, *verba hæc spiritus & vita sunt*: nec carnalis sensus ad intellectum tantæ profunditatis penetrat, nisi fides accedat. Panis est esca, sanguis vita, caro substantia, corpus ecclesia: corpus, propter membrorum in vnum conuenientiam: panis, propter nutrimenti congruentiam: sanguis, propter viuificationis efficientiam: caro, propter adsumptæ humanitatis proprietatem. Hoc sacramentum aliquando corpus suum, aliquando carnem & sanguinem, aliquando panem Christus adpellat, portionem vitæ æternæ, cuius secundum hæc visibilia corporali communicauit naturæ. Panis iste communis in carnem & sangui-

nem mu-

nem mutatus, procurat vitam & incrementum corporibus, ideóque ex consueto rerum effectu fidei nostræ adiuta infirmitas, sensibili argumento edocta est visibilibus sacramentis inesse vitæ æternæ effectum, & non tam corporali, quàm spiritali transitione Christo nos vniri. Ipse enim & panis, & caro, & sanguis, idem cibus & substantia, & vita factus est ecclesiæ suæ, quam corpus suum adpellat, dans ei participationem. Et nos quidem cum caro essemus & sanguis, corrupta & infirma corporis animęque natura reformari non poteramus, neque ad similitudinem Dei reuerti, nisi morbo inueterato imponeretur malagma conueniens, & in curatione desperatæ infirmitatis contraria remouerentur cōtrariis, & similia similibus conuenirent. Panis iste quem dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus omnipotentia verbi, factus est caro: & sicut in persona Christi humanitas videbatur & latebat diuinitas: ita sacramento visibili ineffabiliter diuina se infudit essentia, vt esset religioni circa sacramenta deuotio, & ad veritatem cuius corpus sacramenta sunt, sincerior pateret accessus, vsque ad participationem spiritus: non quod vsque ad consubstantialitatem Christi, sed vsque ad societatem germanissimā eius hæc vnitas peruenisset. Solus quippe filius patri consubstantialis est, nec diuisibilis est, nec partiabilis substantia trinitatis: nostra vero & ipsius comunctio nec miscet personas, nec vnit substantias, sed adfectus consociat, & confœderat voluntates. Ita ecclesia corpus Christi effecta obsequitur capiti suo, & superius lumen in inferiora diffusum claritatis suæ plenitudine à fine vsque ad finem adtingens totum apud se manens, totum se omnibus commodat, & caloris illius identitas ita corpori adsidet, vt à capite non recedat. Panis itaque hic azymus cibus verus & sincerus, per speciem & sacramentum nos tactu sanctificat, fide inluminat, veritate Christo conformat. Et sicut panis communis quem quotidie edimus, vita est cōrporis: ita panis iste supersubstantialis, vita est animę & sanitas mentis. Panem angelorum sub sacramento manducamus in terris, eundem sine sacramento manifestius edemus in cælis, non ministerio corporali, sæpe repetitis actionibus ad eandem reuertentes, sed consummato sacerdotio nostro, erit & permanebit perpetua & stabilis, implens & reficiens nos sufficientia, qua proferet se palam absque vllis integumētis omnibus, conspicabilis summi pręsentia sacerdotis. Sacramenta quidem, quantum in se est, sine propria esse virtute non possunt, nec vllo modo diuina se absentat maiestas mysteriis, sed quamuis ab indignis se sumi vel contingi sacramenta permittant, non possunt tamen spiritus esse participes, quorum infidelitas vel indignitas tantæ sanctitudini contradicit. 2.Cor.3.
Ideóque aliis sunt hæc munera odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem, quia omnino iustum est, vt tanto priuentur beneficio gratię contemptores, nec in indignis tantæ gratiæ puritas sibi faciat mansionem. Noua est huius sacramenti doctrina, & scholæ euangelicæ hoc primum magisterium protulerunt, & doctore Christo primum hęc mundo innotuit disciplina, vt biberent sanguinem Christiani, cuius esum legis antiquæ auctoritas districtissime interdicit. Lex quippe esum sanguinis prohibet, euangelium præcipit vt bibatur: in quibus mandatis hoc maxime discernere debet Christiana religio, quod sanguis animalium à sanguine Christi per omnia differens, temporalis tantum habeat viuificationis effectum, & vita eorum finem habeat, & sine vlla reuocatione terminum constitutum. Ideóque ad obtinendam æternitatem non potest perficere quod semel obrutum nō surgit vlterius, nec aliqua ei superest virtus, quod sine vlla spe præcisis radicibus mors penitus exiccauit. Vita vero hominis licet aliquam habeat affinitatem cum sanguine, non tamen solo sanguine regitur, sed anima sanguini dat caloris & nutrimenti effectum, sicut & ceteris quæ in corpore sunt propria distribuit officia, & diui-

dit motus, & quasi talenta partitur. Nec oportuit vt sanguini humano sanguis pecudum misceretur, quia vita rationalis hominis vitæ bestiali consociari non habet, sed omnino à fidelium animis, quasi sanguis impurus, detergenda est hæc carnalis opinio, ne putetur vita hominis eo modo transitoria quo vita pecudum inanescit: vel quod sanguis consubstantialis sit animæ, & necesse sit vtrunque superueniente suffocatione dissolui. Carne quidem animalibus similes sumus, sed vita dissimiles: idcóque quod commune cum eis habemus, nobis incorporare licenter possumus: quod vero dignitati nostræ non conuenit, & ab æternitate alienum videtur, à nobis subtilissimo legis iudicio separamus. Bibimus autem de sanguine Christi ipso iubente, vitæ æternæ cum ipso & per ipsum participes, animalis vitæ peccata, quasi sanguinem impurum horrentes, & fatentes nos per peccati gustum à beatitudine priuatos & damnatos, nisi nos Christi clementia ad societatem vitæ æternæ suo sanguine reduxisset. Nobis itaque pro quibus sanguis Christi oblatus est in cruce, & quos reconciliauit Deo omnes excedens victimas, hoc sacrificium singulare, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum, & docuit, vt non tantum exterius hoc sanguine liniremur, sed & interius aspersione omnipotenti anima muniremur, & penetrans omnia tanti medicamenti virtus quicquid esset intus ibi durum effugaret, & renouaret, sanarétque quicquid morbi carni vel spiritui veteris vitę adlinierat corruptela. Dixerat sanè huius traditionis magister, quod nisi manducaremus & biberemus eius sanguinem, non haberemus vitam in nobis: spiritali nos instruēs documento, & aperiens ad rem adeo abditam intellectum, vt sciremus quod mansio nostra in ipso sit manducatio, & potus quasi quædam incorporatio, subiectis obsequiis, voluntatibus iunctis, affectibus vnitis. Esus igitur, carnis huius quædam auiditas est, & quoddam desiderium manendi in ipso, per quod sic imprimimus & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, vt hæreat palato nostro & visceribus sapor dilectionis infusus, penetrans & imbuens omnes animæ corporísque recessus. Potus & esus ad eandem pertinent rationem, quibus sic vt corporea nutritur substantia & viuit, & incolumis perseuerat, ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod est esca carni, hoc animæ est fides: quod cibus corpori, hoc verbum spiritui, excellentiori virtute peragens ęternaliter, quod agunt alimenta carnalia temporaliter & finaliter. Celebrantes sacramenta commonemur, quasi vngulam findēs & ruminans pecus reuocare ad fauces, & minutatim commolere dominicæ institutionis exēplum, vt semper passio sit in memoria, nec terreant crucifixi hæredes mortis supplicia, sed pascant & reficiant maturatæ resurrectionis lætabunda solennia. Quàm præclarus est calix iste, quàm religiosa est huius potus ebrietas, per quam excedimus Deo, & quæ retro sunt obliti ad anteriora extendimur, non habētes sensum huius mundi, sed diuitis præparati delicias contemnentes, cruci hæremus, sanguinem sugimus, & intra ipsa redemptoris nostri vulnera figimus linguam, quo interius exteriúsque rubricati, à sapientibus huius seculi iudicamur amentes, qui religionis huius abhorrentes mandatum vsque hodie retro abeunt, & à secretis diuinis omnium intra se mysteriorum continentibus summam diffugiunt & recedunt. Qui manducat ex hoc pane, vltra non esurit: qui bibit, vltra non sitit, quoniam mysterij huius sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia, vt cuicunq; tantæ rei innotuerit plenitudo, omnis consummationis fine inuento, Christi baiulus ipsum ferat in pectore, ipsum gerat in mente, & omni tempore habitatori suo dicta & facta iubilatione consona laudes resonent, & gratiarum actiones decantent. Hæc ebrietas non accendit, sed extinguit peccatū: in hoc vino non est luxuria, nec mouetur ad ludum post hunc potum lasciuia. Cum sopiuit obliuio cuncta carnis ludibria, mira

sunt quæ sentit, magna quæ videt, inaudita quæ loquitur: quin agnus iste paschalis inhabitat, cuius animam meri huius fortitudo hilaritate inexplicabili lætificat & delectat. Inter dominicæ mensæ conuiuas animalis homo non admittitur, quicquid caro & sanguis dictat, ab hoc cœtu excluditur, nihil sapit, nihil prodest quicquid humani sensus molitur subtilitas: omne quicquid à suis rationibus deuium videtur, sapientes huius seculi ad dementiam referunt, & à veritate reputant alienum. Sed veritas ab erroneis hominibus comprehendi non potuit, & cum in sole vellet figere oculos, vim luminis non ferens, cæcata est, non illuminata humana præsumptio, & aspectui eius lippitudo inhæsit. Vident hæc sacramenta pauperes spiritu, & hoc vno contenti ferculo, omnes mundi huius delicias aspernantur, & possidentes Christum, aliquam huius mundi possidere supellectilem dedignantur. Esurientes & sitientes iustitiam, cum saturati fuerint, vide quid agāt, intellige quæ loquantur, quàm sancti odoris sit quicquid illa eructat plenitudo, verbum bonū, mores cōpositos, adfectus pudicos, sensus pacificos: illa interior sinceritas vbiq; diffundit, ita vt post odoramenta ista gratiæ huius comparticipes discurrāt, & mutuis se adinuicem adfectibus complectantur, & quibus vnus est panis, vnum est corpus, & omnium vnum cor & anima vna, vni Christo adhærens, cetera omnia quasi fermēta respuēs, in vnius azymi sinceritate lætatur. Perpes est hoc sacrificium & semper permanens holocaustum, nulla panem hūc multitudo consumit, nulla antiquitate veterascit. Vna est domus ecclesiæ, in qua agnus editur, nullus ei communicat, quem Israelitici nominis generositas non commendat. Huius panis figura fuit manna quod in deserto pluit, sic vbi ad verum panem in terra promissionis ventum est, cibus ille defecit. Per singula sabbata propositionis iam frigidi & duri mutari consueuerāt, & calidi panes eiusdem numeri in mensa proponi. Iam nulla fit panis mutatio, vnus est panis caloris continui, status integri, qui semel oblatus Deo in sapore dulcissimo, & candore purissimo perseuerat. Nec solos sacerdotes ad panes huius dignitatis Leuiticæ prærogatiua admittit, vniuersa ecclesia ad has epulas inuitatur, æqua omnibus portio datur: integer erogatur, distributus non demēbratur: incorporatur, non iniuriatur: recipitur, non includitur: cum infirmis habitās, non infirmatur: nec pauperum ministerio indignatur: fides pura, mens sincera hunc habitatorem delectat, neque immensi & omnipotentis Dei magnitudinem paupercula domus nostræ angustia offendit vel artat. Panis iste angelorum omne delectamentum habens virtute mirifica, omnibus qui digne & deuote sumunt, secundum suum desiderium sapit, & amplius quàm manna illud eremi implet & satiat edentium adpetitus, & omnia carnalium saporum iritamenta, & omnium exuperat dulcedinum voluptates. Vide quomodo his qui Christi commemorant passionem, intra sacra officia, quasi per quosdam canales de interioribus fontibus egredientur torrētes, & super omnes delicias lachrimis nectareis anima delectetur, quātam suauitatem animæ inquirenti vbi sit Deus suus, suspiria contemplationis eliciant. Non illos imbres procellosæ tempestates deponunt, ros matutinus est de cælestibus stillans, & quasi vnctio spiritus mentem deliniens. Gemitus illos pietas excitat, & inter diem & noctem retro & ante se affectio intuens, inter data & condonata se diuidens, gratias agit tā vberis beneficij largitori, & se sanatam & sanctificatam agnoscens, fletibus se abluit, & lachrimis se baptizat. Verum his qui verbotenus corde sicci & mente aridi, sacris intersunt, vel etiam participant donis, lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum, qui nec aliqua charitatis dulcedine, nec spiritus sancti pinguedine vegetantur: nec se iudicant, nec sacramenta diiudicant, sed sicut cibis communibus inreuerenter sacris vtuntur muneribus, & domini-

cæ mensæ in veste lutulenta se ingerunt impudenter: quibus melius erat mo-
Matth. 18. la asinaria collo adligata mergi in pelagus, quàm inlota conscientia de manu domini buccellam accipere, qui vsque hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & pie sumentibus diuidit. In huius præsentia non superuacuæ mendicant lachrimę veniam, nec vnquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties te in cōspectu domini video suspirantem, spiritum sanctum non dubito aspirantem: cum intueor flentem, sentio ignoscentem. Tu si templum spiritus sancti violas, si intra te sacrarium Dei deturbas & fœdas, si cum calice Christi de calice dæmoniorum communicas, contumelia est, non religio: iniuria, non deuotio. Idolorū seruitus & horrenda abominatio, velle simul Baal famulari, & Christo. Abi retro cum sacellis tuis, qui lucris inhias, & mercedes sectaris, qui opulentus in Sion quotidie crapularis, qui in lectis eburneis recubas, & in stratis segmentatis lasciuis: qui vestiris mollibus, & in terra suauiter viuentiū conuersaris: cuius manus plenæ sunt sanguine, cuius lumbi discincti sunt, & sine balthei discurris ligamine. Non est tibi pars in sermone isto, quia quod Dei est, aufers Deo, & imaginem Dei consecras idolo. Pauperes quidem spiritu ad hoc mysterium eligit, & diligit spiritus sanctus, & eorum qui pompa-
2. Parali. 26. tice & gloriose sacris se altaribus ingerunt, obsequia detestatur. Ozias licet rex, ob præsumptionem lepra percussus, à sanctuarij ingressu repellitur, & eius oblatio quasi sordida refutatur. Incensi odor de immundorum manibus reputatus est pro fœtore: & iram, non gratiam præsumptio meruit, quia contra fas rem vsurpans inlicitam, temerarie in sancta cōscendit. Sed & propter malignantium insolentiam altare suum Deus repellit, & sanctificationibus maledicit, odit sabbata, abominatur solennia, odoramenta fœtent, displicēt holocausta. In his omnibus laborare se dicit Deus, nec esse voluntatem suam in ministris impuris, indignatione districta testatur. Sed hierarcha pius quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat, & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysteriū reprȩsentans, confidenter orat pro sua & populi ignorantia, recolens pudibundi & contriti animi confessione, quod aliquando præualente aduersum se peccato fuerit derelictus, iuxta illud quod Dauid
Psal. 29. plorans ait, *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Et dominus
Esa. 54. per Esaiam, *Ad tempus in modico dereliqui te,* verecundatur fateri, & tamen fatetur iuuentutis delicta. Sed accusatrici conscientiæ necesse est coram iudice respondere, nec potest ibi esse vllum diffugium, vbi ipsa testis est quæ accusat, & nihil ei potest esse occultum qui iudicat. Sed vbi cum iudice agit qui iudicatur, & ipse in partem accusatoris transiens, etiam in sua proscriptione sententiam adprobat condemnantis, experitur clementiam sal-
Psal. 29. uatoris, & lætabundus canit, *Domine in volūtate tua præstitisti decori meo virtutem:*
Esaiæ. 54. & iterum per Esaiam audit, *In miserationibus magnus congregabo te.* Sed & in eodem articulo temporis, cum iam anima festinet ad exitum, & egrediēs ad labia expirantis emerserit, pœnitentiā clementissimi Dei benignitas nō aspernatur, nec serum est quod verum, nec inremissibile quod volūtarium, & quęcunque necessitas cogat ad pœnitudinem: nec quātitas criminis, nec breuitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas, si vera cōtritio, si pura fuerit voluptatum mutatio, excludit à venia, sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit reuertentes, & velit nolit Nouatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pœnitentes. Ipse dominus noster derelictorum personam gerens in cruce, se queritur derelictum, & ne desperarēt etiam in vltimis constituti, festinans in adiutorium ilico adest, & re in arcto posita non differt beneficium, sed repente indulgentiæ celeris documentum
Lucæ 23. eiusdem statuit & exemplum, latroni inquiēs, *Hodie mecum eris in paradiso.* Latrocinium

trocinium damnationem meruerat & supplicium, sed cor cōtritum pœnam mutauit in martyrium, & sanguinem in baptismum. In momēto impietas religionem, crudelitas induit pietatem, & statim cōsummatus ciuis sanctorum & domesticus Dei præmissus est in regnum, reconciliationis humanæ priuilegium secum ferens ad superos, quod Deo patri tantæ legationis fungens honore, in seipso scripturæ huius experimentum continens, libero & securo aditu penetrans, præsentauit. Quid tu domine amplius Stephano contulisti? quid amplius ille obtinuit dilectus tuus qui supra pectus tuum in cœna recubuit? quid amplius Pauli meruere sudores? quid labores sanctorum? quid tot annorum tormenta? quid martyrum plagæ? Vna hora huic collatum est præmium, ad quod illi per tot discrimina peruenerūt. Sic tu domine armentarios statim facis prophetas, opiliones reges, teloniarios apostolos, piscatores doctores. Neq; ab his quos sanas, lente languor abscedit, sed ilico quem restituis ex integro, conualescit, quia consummatum est quod facis, & perfectum quod largiris. Hanc Dei gratiam recolēs, qui de sacro calice bibit amplius sitit, & ad Deum viuum erigens desiderium, ita singulari fame illo vno adpetitu tenetur, vt deinceps fellea peccatorum horreat pocula, & omnis sapor delectamentorum carnalium sit ei quasi rancidum radensque palatum acutæ mordacitatis acetum. Ad hæc inter sacra mysteria ad gratiarum actiones conuertitur, & inclinato capite, munditia cordis adepta, se intelligens consummatum, restitutus peccator sanctificatam Deo animam quasi depositum custoditum fideliter reddit, & deinceps cum Paulo gloriatur & lætatur dicens, *Viuo iam non ego, viuit vero in me Christus.* Hæc in Christi commemoratione retractantur à fidelibus, & desecara animis carnis eius edulium non est horrori, sed honori, potuque sancti & sanctificatis sanguinis spiritus delectatur. Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus & partimur, dum quod diuinum, & quod humanum est, distinguimus & separamus, itemque simul separata iungentes, vnum Deum & hominē fatemur: sed & nosipsi corpus eius effecti, sacramento & re sacramēti capiti nostro connectimur & vnimur, singuli alter alterius membra, ministerium dilectionis pro inuicem exhibentes, communicamus charitate, participamus sollicitudine, eundem cibum manducantes, & eundem potum bibētes qui de petra spiritali profluit & emanat, qui cibus & potus est dominus noster Iesus Christus. Gala 2.

## DE ABLVTIONE PEDVM.

IAM sacramenta corporis sui apostolis dominus distribuerat, iam exierat Iudas, cum repente de mensa surgens, linteo se præcinxit, & ad genua Petri lauaturus pedes eius, ipse genibus flexis dominus seruo consummatæ humilitatis obtulit famulatum. Et ne quid consummationi doctrinæ deesset, inter fixa & immobilia præcepta, & ea quæ moueri possunt & repeti, distinctionem posuit, vt ceteris immutabiliter semel statutis, vltima lauachri species, quotidianis expiationibus commodata commēdaretur fidelibus. Et sicut lex per singulas offensiones propria sacrificia requirebat, vnū figuretur fidei Christianæ remedium, ad quod curreret, quoties se cognosceret offendisse. Quod quidem Petro nondum fuerat reuelatum, quippe qui huius traditionis nondum audierat disciplinam. Docetur ergo quæ sit baptismi & aliorum sacramentorum stabilitas, & quantum ad expiationē proficiat humilis pietas & pia humilitas, & quomodo omni tempore prosequenda & repetēda sit ablutio pedum per Ioan. 13.

quam recte cognitam & intellectam, adhærentes animæ sordes quotidiana satisfactione lauantur. Nam baptismum repeti, ecclesiasticę prohibent regulæ, & semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans præsumit accedere. Nemo sacros ordines semel datos iterũ renouat, nemo sacro oleo lita iterum linit aut consecrat, nemo impositioni manuum vel ministerio derogat sacerdotũ: quia contumelia esset spiritus sancti, si euacuari posset quod ille sanctificat: vel aliena sanctificatio emendaret, quod ille semel statuit & confirmat. Ipse summus sacerdos sui est sacramenti institutor & auctor, in ceteris homines spiritum sanctum habuere doctorem, & sicut par est spiritui sancto & Christo diuinitas, ita in suis institutis æqua est auctoritas & potestas, nec minus ratum est quod dictante spiritu sancto apostoli tradiderunt, quàm quod ipse tradidit, & in sui commemorationem fieri præcepit. Manet singulis propria dignitas, & vniformis in suo genere stat actio omnium, nihil addi, nihil subtrahi, nihil potest corrigi vel mutari. Ornata & honorata erat ecclesia, quasi paradisus, in amplitudinis suæ vmbilico fontem continens gratiæ singularis, flumina creans in vitam æternam salientia, viuam habens originem & decursum perennem. Hinc egredientia quatuor euangelij flumina per vniuersum mundum secum regenerationis euehunt lauachrum, & de abdito & secretissimo spiritus sancti munere huius gratiæ liquor emanar, sic lauans quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula aliqua sui post ablutionem illam vestigia derelinquat. Præteritis lotis vita deinceps arbitrio est proprio deducenda, ita tamen vt actualibus aliquando recrudescentibus iam non imputentur originalia, nec propter illa damnationi obnoxius sit cui semel illa sunt in baptismo indulta. In originalibus enim corruptio naturæ abiici & exterminari meruerat, sed quia non erat voluntas in culpa, prouidit Deus generali damnationi remedium, & suæ sententiam iustitiæ temperauit, hæreditarium onus à sobole remouẽs, & misericorditer ablutione & vnctione medicinali corruptionis primitiuæ fermentum expurgans. Sed in eos qui post indulgentiæ huius gratiam voluntarij per peccata euagati sunt, qui proprio abutuntur arbitrio, & voluntate, non necessitate ducuntur, indignatio & ira non immerito redit, nec in morte Christi aliquis eis superest quæstus, sed iustissime eos beneficia contempta condẽnant. Nũc contemptum suum non statim vlciscitur Deus, nec per singulas offensas iudicantis ira discurrit, nec obstruxit fonti misericordiæ suæ ostia meatusq́ue multiplices, sed obuiat fugientibus, & cogit regredi desperatos, ostendens eis pœnitentiæ viam, qua nulla latior inuenitur, & reuersis dat vt iterum eis possint sacramenta iniuriata prodesse, qnorum si pœnitentia non subesset, nullo modo deinceps experiri possent effectum. Propter hoc benignissime domine, pedes lauas discipulis, quia post baptismum & eucharistiam, qui sui reuerentia non patitur iterari, aliud lauachrum procurasti quod nunquam debeat intermitti: tamen ipse quod doces facis, vt quanti quæstus hoc opus sit ex tua bonitate discamus, & inclinata ad pedes nostros altitudine tua, stãs aduersus proximos, & erigens se contra Deum confundatur superbia hominum, & ad humilitatem Dei nouerit de se humilia sapere lutum. Pauent discipuli, nec audent obloqui, & quasi ecstasis teneat eos, vel mens aliàs rapta peregrinetur, nec magistro resistere, neq; quid hoc sit, vel cur fiat, inquirũt. Solus Petrus sciẽs, quia perhibuerat ei testimonium, quod filius Dei viui esset, & quia verba vitæ æternæ haberet, iudicans apud se indignum & inconueniens sanctum sanctorum flectere genua ad pedes peccatorum, *Neutiquam*, inquit, *tu mihi pedes ablues*: & huius humilitatis sustinere obsequium non est nostrum, qui adorare debemus in loco vbi stant pedes tui: & satis est nobis quod sicut catuli de mensæ tuæ reliquiis manducamus: hoc in muliere pec-

catrice

catrice aliquando passus es, nec dedignatus es in mensa solenni multis conuescentibus infamis personæ suscipere famulatum, cuius deuotio vsa est ibi capillis pro linteo, oculis pro catino, lachrimis pro baptismo, tetigit, lauit, & vnxit vnguento. Mactata intrinsecus anima proprium in sancta sanguinem intulit, singula suum præbuere ministerium, cor contritum erupit in lachrimas, fides lauit, charitas vnxit. Hæc multa in conspectu tuo congerens holocausta, de fonte cordis fletus hausit quos protulit: de pœnitentiæ pixide vnguenta quæ obtulit, caputque pro suppedaneo strauit, crinibus circunfusis pedes sacros inuoluit & tersit. Nihil sibi de se retinens, totam se tibi deuouit, & tu adfectum potius quàm factum adtēdens, vngebas vngentem, abluebas lauantem, tergebas intrinsecus pœnitentem. Superbo oculo Simon leprosus hanc clementiæ tuæ diligentiam nō poterat intueri, sed moleste ferebat quod tangi se ab huiusmodi persona dominus sustinebat. Qui si lepræ suæ te adtenderet mundatorem, non dedignaretur si de plenitudine gratiæ tuæ alij accipiunt, si lauas immūdos, si iustificas impios, si reuocas exules & abiectos. Honor tuus Deus iudicium diligit, & æquum est vt omnis terra adoret te, & in nomine tuo omne genu flectatur, verum quod tu ante figmentū tuum curuaris, quod seruis pedes abluis, non competit maiestati. Habebat in excusatione sua zelum Dei Petrus, sed non secundum scientiam, & tolerabile aliquo modo videretur quod humilitas suggerebat, si non obstinatio resistere præceptori niteretur. *Non lauabis*, inquit, *mihi pedes in æternum*. Ego si oportuerit me mori tecum, paratus sum. hoc enim debeo, hoc amplector. Pro te libenter ceruicem porrigo percussori, sed Deum meum & dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere. Simili modo & Iohannes venienti domino ad baptismum tentauit resistere, sed mansuetius increpatus ilico obediuit, & quia super hoc etiam respōsum acceperat, licet territus acquieuit. Sed differentiam causæ huius Petrus intelligens, lauare magistrum & obsequi ei tolerabile iudicabat: lauari autem ab eo, & tantam humilitatis eius pati deiectionem, ita videbatur indignum vt omnino cogi non posset, nisi interminatio periculosissima coartaret. Ait ei dominus, *Nisi lauero te, non habebis partem mecum*. Paulatim mysterij huius declaratur necessitas, quam conditio proposita ineuitabilem reddit, & si cum Christo aliter partem habere non possumus, nisi ipse pedes nostros abluat, quādoquidem sic artatur consensus, lauet, & tergat, & sacramenti huius nobis virtutem exponat. Supra diximus, semel lotos baptismate eodem lauachro vlterius non egere, sed hoc lauachrum quotidianis est excessibus institutum, & iugis retractatio vsque ad nouissima veniens, omnia debet opera & cogitatus singulos perscrutari, & adfectus per vitia discurrentes, vagā instabilemq; animam per inania euehentes corrigere & lauare, nec quicquam in vita prętermittere indiscussum, quod gemitibus & suspiriis nō fuerit expiatum. Hoc cum dominus suos vsque in finem discipulos dilexisset, in fine statuit, & dixit, Neminem posse habere perfectā ablutionem, nisi hac sollicitudine muniatur. Mandatum igitur simul & exemplum complexus est, vt hoc exemplo instructi, non dedignarentur in alterutrum agere, quod actum est à magistro, & mandato posteris religionis auctoritas firmaretur. Vnde & subiūgit, *Si ego dominus & magister laui vestros pedes, & vos debetis alter alterius lauare pedes*. Nō erubescat seruus, si facere iubetur quod prius fecit dominus: nec difficile nobis esse debet, si sicut ille nobis donauit, & nos inuicem condonamus: quia alter alterius onera comportantes, sic legem Christi implemus. Quoties igitur cohortamur pusillanimes, & his qui Pharaoni in luto & latere famulati sunt persuademus, vt exeant de AEgypto: quoties cum infirmis infirmamur, & cum his qui scandalum ferunt vrimur: quoties cum adflictis gemimus, toties

Ioan. 13.

inhærens lutum peccatorum qua poſſumus ſollicitudine lauamus, non quod noſtra ablutio ex nobis ſufficiat, niſi ad lauandū omni tempore nos pius magiſter accedat. In hoc ſe periculo fluctuantē laborans anima in Canticis canticorū conqueritur, *Laui*, inquit, *pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Quod ablutum eſt, timet iterum inquinare, ſed in via lutulenta vix aliquid ſolidum vbi pedem figat inuenit, & in quibus ſæpe prouoluta eſt, paludum inquinamenta formidat. Clementiſsime magiſter, quoties ego doctrinæ tuæ tranſgreſſus ſum regulas, quoties edicta tua domine ſancte contempſi: & cum diceres mihi, Reuertere, non ſum reuerſus: cum minareris, non timui: cum bonus eſſes & lenis, exaſperans fui, vltra ſeptuagies ſepties in cælum & coram te peccaui, quis tot ſordes abluet? quis abradet ſtercora conglobata? Quicquid dicat Petrus, neceſſe eſt vt ipſe nos abluas: neque enim lauare nos poſſumus, ſed in omnibus quæ agimus, indulgentiæ tuæ lauachro indigemus. Ad mēſæ tuæ participationē Iudas proditor eſt admiſſus, ſed ab hoc lauachro ſalutari excluſus: lauari in fine non potuit, quia apoſtolatus ſui honorem deteſtabili cupiditate fœdauit. Quia vero apud te fons vitæ eſt, & miſerationum quæ à ſeculo ſunt profunditas infinita, quos abluiſti baptiſmo, quos lauiſti ſanguine tuo, quos ſemper lauas quotidiana peccata donãdo, transfer à paludibus ſeculi huius, & luto vitæ præſentis ad purgatiſsimum gloriæ tuæ regnum, vbi nec ſcabies vlla, nec lippitudo, vbi nemo fluxum ſanguinis patiēs, nemo immundus, vbi nullo amplius opus eſt lauachro, configurato corpori claritatis tuæ corpore noſtro, ſecundū promiſſa tua, neceſſe eſt vt impleas, & qui incepiſti in nobis opus bonū, perficias ſolideſq; per te Chriſtū dominū noſtrum.

Cant. 5.

## DE VNCTIONE CHRISMATIS, ET ALIIS SACRAMENTIS.

DIES iſta multiplicibus myſteriis honoratur. Hac die primum commendata eſt noſtis fractio panis, & menſa eccleſiæ panem angelorū hominibus propoſuit ad manducandum. Hodie Chriſtus pedes lauit apoſtolis, & hoc ſolenni deuotione omni tēpore agēdū inſtituit. Hodie in eccleſia cū ceteris vnctionibus ad populū acquiſitionis ſanctificādum, in participationem dignitatis & nominis, ſacrū chriſma conficitur, in quo mixtum oleo balſamum regiæ & ſacerdotalis gloriæ exprimit vnitatem, quibus dignitatibus initiandis, diuinitus eſt vnctio inſtituta. Hodie recōciliantur eccleſiæ peccatores, & eiecti foras ad matris vbera reducuntur, & excluſi à cœtu ſanctorum, ad communionem qua caruerāt reuertuntur. Hodie patent carceres, & damnati libertate donantur. Seueritate depoſita hodie iudices manſueſcunt, & vndique coniugata pietatis negocia, quaſi abortiuas traditiones antiquas ſepeliunt, & Chriſtianæ religionis parturiunt nouitatem. Mortuus quippe eſt Moyſes, & veteris literæ putruerunt ænigmata, à facie noui olei deſiccatæ ſunt vnctiones antiquæ, tota veteris inſtrumenti incompacta eſt ſtrues, tabernaculum demolitum, arca ab Allophylis capta, totus templi decor ad Aſſyrios eſt tranſlatus. Neqꝫ enim decebat, vt Chriſtiana religio ornamētis viſibilibus occupata in manufactis delectaretur, ſed ipſa tabernaculi conſumptio, & templi ruina, & ſancta in rapinam expoſita, excellentioris gloriæ intimarent ſtabilitatem, & manentia in perpetuum ſacramenta, cultores ſuos ad intuitum inuiſibilium informarent, & abſtractum à corporalibus deſiderium noſtrum, cæleſtis tēpli concupiſceret & ambiret decorem, cuius nec antiquatur, nec ſeneſcit religio: in quo lucerna inextinguibilis ſine fine coruſcat, vbi ſanguis animalium non

infertur in sancta, nec sunt hæreditariæ successiones pōtificum, vel vni Leuiticæ tribui ministeria adsignata, sed de omni tribu & gente & lingua, quos dignos & idoneos diuina probat electio, secundum vitæ, non generis meritum, statuit sacerdotes: quibus calicem sanguinis sui inexhaustæ plenitudinis abundantia semper refertum, conseruandum tradidit & erogandum, cuius aspersione & communione intus & extra corda & corpora mundarentur. Hodie vt diximus, vnguentum ad sanctificationē paratur, cuius fragrantia adolescentulæ & nouellæ animæ accedentes ad fidem inlectæ delectantur, & exinanitionis eius suauitate delibutæ diligunt, & sequuntur aromatum largitorem, & vsq; ad regis accubitum spiramine illo trahuntur, & post odorem illum vbique desiderio sancto perurgente sitibundæ discurrunt. Nihil hoc oleum cōmune habet cū liquoribus qui ex quorūdam fructuum pinguedine exprimūtur: nec vis eius est ex crassitudine penetratiua, quæ secundum quasdam naturales rationes emollit & temperat spissamenta humorum quos solet intrinsecus adstringere siccitas aliqua, vel corruptio conglobare. Non hæc medendis corporibus est vnctio instituta, quia sanctitatis elementis iam non propria natura præbet effectum, sed virtus diuina potētius operatur, sed adest veritas signo, & spiritus sacramento, vt & ipsis rerum efficientiis gratiæ dignitas pateat, & interiori homini quāta ex his detur auctoritas deiformi cōuersatione & cælestibus moribus innotescat. Hoc oleo antiquitus sacerdotes sacrabantur & reges, & ipsi altarium lapides delibuti, spiritalem intelligi volebāt sacris mysteriis inesse pinguedinem. Et sicut oleum fluitat & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiæ dignitatis secundum formam Dei & Christi sub se omnia continens, regimen & munimen tam actiuæ, quàm contemplatiuæ vitæ obtinet: & ex hoc humore constat descendere omnes gratiarum diuisiones, quas spiritus sanctus prout vult, singulis distribuit & largitur. Ex huius vnctionis beneficio & sapientia nobis & intellectus diuinitus datur, consilium & fortitudo cælitus inlabitur, scientia, & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo vncti cum spiritalibus nequitiis conluctamur, nec fœtoribus spuriis imbui possumus, qui balsami spiritalis odore fragramus. Hoc oleum 4.Reg.4.
à creditorum vsuris sub Helisæo propheta mulierem pauperculam liberauit. Hoc Heliæ tempore Sareptanam pauit, nec lecythus trina effusione de- 3.Reg.17.
fecit. Hoc oleo Iacob lapidem quem supposuerat capiti vnxit, & familiari Gene.31.
mandato eruditus inter sacramenta ascensionum & descensionum, & discursus angelicos innixum scalæ sublimi videns Deum, quid virtutis hæc haberet vnctio, intellexit. Moyses hoc oleo tabernaculum & sacra vasa perun- Exod.29.
xit, & super caput Aaron tanta abundantia fudit, vt vsque in barbam eius descenderet, & super oram vestimenti maneret. Samuel quoque ad reges 1.Reg.10.
initiandos sine oleo non accedit, & vsque ad defectum & reprobationem carnalium cerimoniarum in populo illo huiusmodi perseuerauit traditio: sed vasis Iudaicis deficientibus defecit gratia, & stetit oleum. Impletis vasis propheticis & sanctis regibus ad patres adpositis, in apostasiam & discolatum versum instabile vulgus, in se non retinuit locum quem posset spiritus sanctus inhabitare, & vasa amurca plena non suscepere liquorem, steteruntque in summo feces, quæ longo situ induruere: & vbi domicilium religionis fuerat, sterquilinium peccati computruit. Nec tamen cessantibus his quæ ritu antiquo inoleuerant, cum iam in populo Christiano circuncisio videretur damnabilis, & sacrificia idololatriæ imputarentur, vnctionis mysterium religio Christiana contempsit, sed ceteris generali sanctorum consensu damnatis, non solum in regibus & sacerdotibus vnctionis honor permansit, sed in omnem populum catholicum effusa est huius gratiæ plenitu-

do. Et ficut Christus à chrifmate dictus eft, eo quod fingularis excellentiæ oleo vnxerit eum Deus, ita & participes eius quotquot funt, confortes fint tam vnctionis quàm nominis, & dicantur à Christo Christiani, vt fint fui Christo duce rectores & duces, & offerant Deo quotidianum facrificium, ordinati à Deo fanctimoniæ facerdotes. Nec immerito huic diei adfignata eft tanti operis caufa, & ex hoc facramenta hæc obtinuere initium, quo hodie in facramento calicis Christi & ecclefiæ vnitas, in lauachro pedum concors focietas, & donans inuicem charitas & fubiecta humilitas, in vnctione Christiani nominis dignitas & excellentiæ fpiritalis proprie data eft & confirmata filiis adoptionis perpes auctoritas & dignitas perfeuerans. Dedit itaque dominus nofter in menfa, in qua vltimum cum Apoftolis participauit conuiuium, propriis manibus panem & vinum, in cruce vero manibus militum corpus tradidit vulnerandum, vt in Apoftolis fecretius impreffa fincera veritas, & vera fynceritas exponeret gentibus, quomodo vinum & panis caro effet & fanguis: & quibus rationibus caufæ effectibus conuenirent, & diuerfa nomina vel fpecies ad vnam reducerentur effentiam, & fignificantia & fignificata eifdem vocabulis cenferentur. His gratiæ fupernæ priuilegiis efu fanctificati panis refecti, loti, & vncti, non eam quam amiferant, fed ampliorem & digniorem recuperant libertatem: & eiecti de paradifo nudi, ad lignum vitæ hodie reuertuntur veftiti, reddita ftola & anulo prolato in medium, & reconciliantur matri ecclefiæ, quos inobedientiæ malum foras expulerat, & cherubim flammeum gladium ab introitu tranquilli ftatus & innocuæ conuerfationis amouit. Hodie in terra maledicta relictis raftris & graui vomerum pondere, & ftimulis fatigatorum boum cruore perfufis, deterfo fudore vultus exufti caloribus, ad paternam domum exules reducuntur, & egreffus obuiam reuertenti filio lætabundus pater clementiam improperio non corrumpit, nec indulgentiam fœdat conuiciis, fed bonitatis fuæ honorat magnificentiam, & hilaritate magnificat largitatem. Refonant in fufceptione huius folennis mufica inftrumenta, & communis iubilatio pari confonantia patri mifericordiarum gratias agit, cuius imperio antiquā prædam euomunt inferi, ligantur dæmones, & diruptis ferreis nexibus diu quaffati liberi reuertuntur. Hæc dies nocti illi contigua eft, qua abfolutionis noftræ negocium dominus inchoauit: qua à principibus facerdotum ad Romanum præfidem ductus iudex omnium fuftinuit iudicari: paffus eft rex illudi, & vita occidi, defcendenfque ad inferos captiuam ab antiquo captiuitatem reduxit: hoc ecclefiæ fuæ hodierna traditione exemplum relinquēs, vt fieret in ecclefia abfolutio peccatorum, & hæreditati redderentur eiecti, & præcedentibus beneficiis quæ fupra enumerauimus libertate donarentur pœnitentes, qui fecundum merita, nifi gratia fubueniret, fuerant condemnati. Et omnino conuenit, vt eo tempore quo Christus captiuos eduxit ab inferis, reconciliati peccatores ad ecclefiam reducantur: & quo confracta funt infernalis repagula carceris, iudiciaria feueritas manfuefcat: & quo ab infernalibus tormentis ceffatum eft, humana fupplicia crudelitatis horrorem deponant.

## DE PASSIONE CHRISTI.

Abac.3. DOMINE *audiui auditum tuum & timui.* Terruit me cum adpropinquaret traditor Iudas, & immineret pafsionis hora, quod

Math.26. dixifti ad patrem, *Pater fi fieri poteft, tranfeat à me calix ifte.* Et triftem te vfque ad mortem, præ nimia anxietate fanguineo fudore perfufus, coram Apoftolis es profeffus. Audiens hæc ego

expaui.

expaui. Quis enim non timeat, si timet ille, quem omnia timent: si pauet ille, cui omne genu curuatur: si ille qui mors est mortis, & morsus inferni, morte propinquante pertimescit? Nonne ad hoc veneras, & ita futurum ipse prædixeras? Nonne hoc & signa, & oracula, & vaticinia prophetarum à mundi initio conclamarunt? Si voluntarie obedisti patri, & non te vt pateteris coegit necessitas, quid quereris, quid causaris? Nonne tu docueras & instruxeras fideles tuos, vt non timerent eos qui corpus occidunt, quia vsque ad animam tyrannica violentia non adtingit? Sed metus ille infirmitatis humanæ communem exprimebat adfectum, & generalitatem omnium in carne viuentium hoc dolore vrgeri, & dissolutionem corporeæ spiritalisque naturæ hac molestia non posse carere, & hanc pœnam vniuersæ successioni Adam sine exceptione impositam, vt difficultas extremi transitus timeretur. Et hæc quidem molestia in eos qui Dei iudicio rationem reddituri occurrunt, non immerito cadit: qui de eo quod beneficio vitæ & rationis, reliquorum largitate munerum abusi sunt, accusante conscientia redarguti, examen illud in quo nullum est subterfugium timent: & ipsa auulsio spiritus carnis teneritudinem dirumpit & lædit: hanc nemo anxietatem euasit, & nemo egrediente anima sine amaritudine expiauit. Sed tu domine, qui iudex es omnium, qui potestatiue ponis animam tuam, & potestatiue resumis: nec pœna te ex necessitate persequitur, nec formidabilis patris tibi potest esse conspectus, quid anxiaris? quid tremebūdus ad orationem discurris? Dormitantibus Apostolis peruigil proditorem expectas, nec tamen te abscondis, sed obuius in aduentum eorum procedis, qui te ligare veniunt, & trahere ad Pilati tribunal, quos Iudas signifer instructa malignitate præcedit. *Audiui domine auditum tuum & expaui*, dum quæris à quærentibus quid quærant, cum noueris quod te quærant, & dixisti eis, te esse Iesum Nazarenum. Inuasit ilico timor tuus eos quos tu timueras, & prostrati solo iacuere exanimes, & armatam cohortem vox vnius hominis terruit, & latens in humanitate omnipotentia te discipulis pauidum coram persecutoribus terribilem exhibebat. Sed vt fieret voluntas patris, & sacrificium carnis à timore & tristitia inchoaret, suberant victimæ desolatorij carbones, quos obedientiæ liquefactus adeps extinxit: & cum traheretur vinctus ad præsidem, non supplicauit adparitoribus, sed Petri compescuit zelum: nec gladiorum passus est adhiberi suffragia, immo & Herodis & Pilati contempsit fastigia: nec potuit altitudo potestatum extorquere ad interrogata responsum. Iam postposito timore quasi vtens potentiori auctoritate inter sputamenta, & colaphos, & reliqua ludibria patientia & mansuetudine vesanas persecutorum mentes conturbat, & in eo quod inter iniurias & conuicia se malitia Iudaica sentit contemptam, vehementius exacerbatur: & de impietate & malitia suauitas pietasque Christi triumphat. Frustra funestas iudex manus in prætorio abluis, à sanguine domini te profitens innocentem. Tu ipse causam mortis cum diligenter inquisieris, te non inuenisse in eo fateris: ipsa coniux tua nihil tibi & iusto huic esse mandauerat, quod vtique per os eius dæmonia imminere sibi iudicium sententia restabantur: non excusas, sed accusas: causam tibi facis cum Iudæis communem. Illi se proditione, tu parricidio te condemnas. Illi lingua, tu ferro occidis: tam te quàm illos inauditæ crudelitatis scelus inuoluit. Veniet anima tua in manus iudicis quem condemnas, fractisque tribunalibus tuis iudicaberis, & demergeris in profundum inferni, eruntque tibi & Iudæ scelerato in tenebris & gehennalibus flammis pœnæ inremediales, incōsumptibiles ignes, dolores perpetui, & tormenta æterna. Et quidem filius hominis, sicut scriptum est de illo, vadit: qui damnatus est, vt liberaret damnatos: do-

luit, vt sanaret infirmos: timuit, vt faceret securos: opprobria pertulit, vt improperia detrahentium non mouerent electos: deputatus inter impios, quorum alter adsumptus, alter reprobatus est, vt daretur exemplum & forma indissolubilis manens in posteros, quia nec in vltimis Dei clementia pœnitentes excludit: nec vlla hora sera est, cui compunctio districta occurrit: nec eos qui vitæ suæ quocunque articulo temporis veri sunt iudices, iterum iudicari: quia cum iudicis & tortoris vices non parcens peccator adsumit, semetipsum persequens dum confessionem confusione honorat, holocausti huius incensio in conspectu Dei veniam impetrat. *Neque enim bis in idipsum iudicat Deus*, sed impœnitentes ipse iudicat & damnat: pœnitentes vero quia à seipsis suscipit iudicatos, absoluit: neque iudicio quod pœnitentiæ humanæ seueritas protulit, aliquid iustitia cęlestis adponit. Iudicati sunt AEgyptij, cum in redeuntibus super se maris fluctibus inuoluerentur: iudicati Sodomitæ, cum subuersis eorum vrbibus flammis sulphureis cremarentur: sed si in eisdem subuersionibus gemerent pœnitētes, temporali pœnæ æternalis non succederet pœna, sed esset eis pro remedio supplicium, & pro absolutione tormentum: nec contritos corde æternū contereret & adgrauaret iudicium. Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, præmissus est in paradisum, & factus est particeps regni, per confessionem factus collega martyrij. Illi vero blasphemo, quia de domini desperauit potentia, nulla potuit subuenire clementia: nec potuit illi crucis prodesse consortium, cuius malitia non expiabat pœnitētię lauachrū. Ascendisti domine palmam, quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo vel de principatibus, & potestatibus, & nequitiis spiritalibus victoriam: erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita: & imperium tuum super humerum tuum: tu ipse patibuli tui baiulus hærebas ligno quod tuleras, euectionis & passionis anxietates sustinēs & labores. *Consideraui opera tua & expaui.* Clauis sacros pedes terebrantibus, fossisque manibus, de vulnerum anxietate non loqueris, de spinis sacrum caput pungētibus non quereris, sed satagis vt innotescat posteris, quare derelictus à Deo videaris, expositus contumeliis & Iudæorum ludibriis. Causam mortis in te non esse Pilatus ipse prædixerat, & Caiphas mortem tuam pro inimico populo satisfacturam, cum esset anni illius pontifex, prophetauerat. Tu de morte non agis, de opprobriis non contendis: sed hoc vis intelligi, quæ sit causa mortis, quis quæstus, vt vtraq; re cognita peccatum adpareat & gratia, & quāti ponderis sit, vtrunque rerum probet effectus, cum originali morti nullum nisi in Christi morte potuerat esse remedium: nec reconciliare Deo potuit exules & damnatos quælibet oblatio, nisi sanguinis huius singulare sacrificium. Et sine hoc holocausto poterat Deus tantū condonasse peccatum, sed facilitas veniæ laxaret habenas peccatis effrenibus, quæ etiam Christi vix cohibent passiones, quæ vix sceleratos animos à voluptatum fece auellūt. Vulneri sane tam putrido, & antiquarum cicatricum fœtori non inueniebatur medicamentum conueniens, nisi vnguēto sanguinis huius plaga vetus liniretur, & malagmate carnis in cruce extensæ siccarētur venena, quę calcaneo primi hominis & omni posteritati eius serpēs ille seductor antiquus infuderat. Hæc vna medela corrosit illas quæ in immensum excreuerant cicatrices: & vim suam concupiscentiarum perdidit corruptela, & deleta damnationis conscriptione nouis literis adsignata est, restituta libertas, priuilegio dato charta indulgentiæ sigillo plagæ lateralis firmata. Considero opera tua, & admiror te cruci inter damnatos adfixum, iam nec tristem, nec pauidum, sed suppliciorū victorem eleuatis manibus triumphantem de Amalech, & quasi sanctificantem de excelso plebem, & eleuatum in

tum in sublimi, & quasi cęlo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, & inferioribus erexisse scalam in patris occursum. Ibi dolorum & conuiciorum immemor subtiliter inuestigas, & ipse exponis quare derelictus fueris, indicans anxietates illius querimoniæ verba esse delictorum tuorum, quorum personam & causam adsumpseras, in tantum vt per Moysen & per Apostolum sustineres vocari peccatum, & maledictum Gala 3. Deuter. 21.
pro similitudine pœnæ, non culpæ: quod pro eis voluisti intelligi, qui deseri à Deo propter peccata meruerant. quorum reconciliationis agebas causam, in qua adlegator subtilis pro seruis seruilem non dedignaris accipere personam: & in tantum infirmis compateris, vt nec crucifigi, nec mori dum illi viuant, & te patrocinante nō pereant: nec erubescas, nec formides, altitudinem tuam derelinquens, ad tempus gloriæ tuæ maiestatem euacuans, vt redeant dispersi, & respirēt derelicti. Hæc est causa quare derelictus sis, vt colligeret & reuocaret inanitio tua eos qui fuerant derelicti, & qui sine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatū, reducti ad iustitiam, conformes Christi, & Christi efficerentur & dij. Vnde scriptum est, *Ego dixi, Dij estis.* Considero Psal. 81.
domine te in illo patibulo, vbi videbaris sine adiutorio, quomodo imperatoria potestate latronem præmittis ad regnum: & in cuius adsumptione iam manifeste constat, quantum apud derelictos profeceris, quorum primus iste gloria & honore coronatus, ipsa die paradisi ciuis & domesticus curiæ cælestis efficitur. Impossibile quippe erat illam sanctam animam tuam teneri ab inferis, de qua ipse ad patrem dicis, *Quia non derelinques animam meam* Psal. 15.
*in inferno, nec corrumpi carnem meam in sepulchro:* quia vbi in præsentia illius effractis inferis est captiuata captiuitas, præsentata victrice anima in conspectu patris, ad corpus suum sine dilatione reuersa est: & adpropinquauerunt saluti, qui longe erant à salute, & inter mortuos liber morti obnoxios perpetua libertate donauit. Considero te in cruce de matre sollicitum, cui volenti loqui tecum cum euangelizares, negaueras retroactis diebus colloquium, Lucæ 8.
& prætuleras matri auditores verbi, pauperes spiritu, dicens eos tibi esse pro matre & fratribus, qui voluntati patris obtemperant. Nunc materno moueris adfectu, & thalamum humanitatis tuæ cubiculario dilecto commendas, & prouides sedulo benedictæ inter mulieres apostolicam clientelam, & obsequium virginis, virgini discipulo tradis: vt iam non Ioseph tanti Ioan. 19.
mysterij oneretur præpositura, sed Iohannes: quia iam exigebat ratio, vt coniugij remoueretur opinio: nec vltra pater Christi æstumaretur, qui eatenus vicem patris & coniugis tenuerat. Habebat Ioseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognouisset carnalem maritum, sed quia in spiritu actum erat coniunctionis illius mysterium, passus est Ioseph æquanimiter sibi eum in hoc seruitio præponi, quē digniorē se iudicabat: & ideo maxime, quia magistri electio sic negocium ordinabat. Ad hæc, sacerdotalis auctoritas priuilegium in medio proferens, mediator inter nos & patrem oras pro his qui ad dolorem vulnerum tuorum obprobria addiderunt, & pro inimicis impetras veniam, sup- Matth. 27.
plicas & obsecras, vt hæc eis iniquitas dimittatur, & à morte tua habeantur innoxij ipsi, qui sanguinem tuum super se & super filios suos manere precantur: vsqueadeo excæcati, vt scelus suū non intelligāt, nec odium Christi ipsa mors crucifixi extinguat. Sed charitas tua interim suspendit iudicium, & reis ingratisq; patientia tua pœnitentiæ prouidet locū, tempusq; reseruat, & differt punire dignos exitio, hæc orās, vt aperiantur oculi eorum, & agnoscant quæ sit virtus crucis, quæ efficiētia sanguinis, quæ magnitudo delicti & doni, gratiæ & peccati. Tanta erat spissitudo velaminis, & crassitudo doctrinæ, qua erant Moyseos scriptura imbuti: ita erant eorū sensus hebetes, & inge-

nia tenebrosa, vt in verbis legis nihil diuinum separent: nihil aliud quàm exterioris vmbraculi integumenta viderent, neque ad sacramentorum secreta aliqua intellectus indagine penetrarent. Immo si quis eos vellet in sancta inducere & introducere in arcana profundaque mysteria, impium iudicabant & stultum, mel è petra sugere, & de saxo durissimo oleum eliquare. Dimissum est ergo Christo orante peccatũ, & ex parte maxima cæcitas inluminata est, & malignãtium perfidia demum credidit & intellexit: & de torculari crucis mustum expressit, accepit & bibit: & in calice quod propinarat Moyses, vinum merum à fecibus segregauit. Ecce plus potuit donum quàm delictum, & gratia quàm peccatum: quoniam ex debito damnationis obnoxios gratis sine vllo merito gratia beneficio pietatis absoluit, & iudiciũ imperante Christo misericordiæ dedit locum, & districtionis suæ temperamentum iustitia domino disponente modeste sustinuit. Iam videt Hebræus, & quicunque de seruitute AEgyptia ad repromissæ patriæ libertatem anhelat: quod sanguis Christi efficacius quàm sanguis agni illius, quem in AEgypto Israel immolauit, contrarias abigat potestates: cuius hodie tãta est auctoritas & potestas, vt non solum Israelitica limina muniat, sed etiam ab his qui Israelitice non viuunt, solum sacramenti signum repellat dæmonia: & vbicunque conspecta fuerit, terribilis sit eis sacri nominis virtus, & sanguinis nota. Denique quicunque sint sacramentorum ministri, qualescunque sint manus, quæ vel mergunt accedentes ad baptismum, vel vngunt, qualecunque pectus, de quo sacra exeunt verba, operationis auctoritas in figura crucis omnibus sacramẽtis largitur effectũ, & cuncta peragit nomen, quod omnibus nominibus eminet, à sacramẽtorum vicariis inuocatum. Et licet indigni sint qui accipiunt, sacramentorum tamen reuerentia & propinquiorem ad Deum parat accessum: & vbi redierint ad cor, constat ablutionis donum, & redit effectus munerum: nec aliàs quæri aut repeti necesse est salutiferum sacramentum. Iam sanguis tuus domine non quærit vltionem, sanguis tuus lauat crimina, peccata condonat. Clamat sanguis Abel, clamant Sodomorum peccata, & parricidium, & libido digna sunt vltione: tu olim vltionum Deus, modo misereris & parcis his qui offenderunt: sanas contritos corde, & alligas vulneratos: filio prodigo reuertenti non improperas luxum: mulieri adulteræ non opponis prostibulum, peccatricis publicę non recusas seruitium, debenti pecuniam dimittis depositum: Iudæis perfidis & dedisti gratiam, & dimisisti scelus scelerum, & peccatorum peccatum. De latere tuo fons egreditur in vitam æternam prosiliens, & de eadem consubstantialiq; origine diuisis limitibus aqua & sanguis emanant, ad complementum, perfectionemque totius iustitiæ, sacramenta in perpetuum duratura, & fontis illius vbertas perenni lapsu vniuersam ecclesiam inrigat & fœcundat. Ex hoc fonte non tantum ablutionis primæ, qua initiantur accedentes ad Christum, vndas haurimus, sed & compunctionum & lachrimarum perennes effluunt riui, & misericordiarum suauitas, & totius pietatis effectus emanat. Tu domine sacerdos sancte, qui in tempore iracundiæ factus es reconciliatio, sancti huius sanguinis permanentem plenitudinem reliquisti, & beneficium huius sancti liquoris in perpetuum tradidisti, & constituisti nobis inconsumptibiliter potum viuificum, crucis signum, & mortificationis exemplum. Tu consummatis omnibus vade ad patrem, & trahe nos post te: da nobis in vita præsenti, vt simus sine angaria baiuli crucis tuæ, & comprehẽdamus cum omnibus sanctis quid latitudo, quid longitudo, quid sublimitas, quid profundum huius ligni significet, quo conspecto non noceat nobis, neq; mordeat coluber solitudinis, sed incolumes per omnia sequamur te: tecum paruuli simus, tecum circuncidamur, tecum baptizemur, tecum ieiunemus, tecum lotis pedibus panem angelorum

Ephes. 3.

lorum edamus, tecum crucifixi mundo viuamus: tecum spiritu sancto repleti, & corpore & spiritu in æternum maneamus. Qui viuis, & non vltra morietis, in secula seculorum.

## DE RESVRRECTIONE CHRISTI.

QVAESITIS aromatibus ad vngendum dominum Iesum in monumento positum, sacræ mulieres communicato consilio conuenerunt: & repertis ibi sine corpore sudariis, quem non inuenere, putauere sublatum. Nam & lapis reuolutus, & vacuum monumentum simplicibus animis cóiectu[illegible]s huiusmodi opponebant, quod corpus strictum linteis[illegible]nisi translatum esset, moueri loco non posset: nec lapis magni ponderis, nisi vi humana nullatenus reuolui potuisset: vnde & mane venientes, quomodo posset ab ostio monumenti lapis gyrari anxie causabantur. Sed dominus qui inspirauerat vt venirent, præuenerat venientes, & egressus de sepulchro vacuum locum reliquerat, apertóque ostio ingredi volentibus liberum dederat aditum, & quasi monebat se alias quæri, qui illis angustiis non poterat occultari. Flebant igitur sacræ fœminæ, quæ eum cui obsequi volebant, se perdidisse putabant, & obriguerant mœstitudine, eo quod deuotio sua desiderato frustraretur effectu. Habuerant siquidem eum sicut prophetam, non inferiores fide illis discipulis, qui dicebant quod Iesus Nazarenus vir propheta fuerat, potens in opere & sermone. Et licet de resurrectione sua ipse tam apostolos quàm reliquos discipulos, in quorum societate istæ esse meruerant, magister prouidus instruxisset, incusserat tamen omnibus dubietatem & terrorem supplicium crucis & mortis atrocitas: nec tamen ab eorum cordibus auelli poterat dilectio, qua ei adhæserant, & recordatio signorum quæ viderant, & admiratio doctrinæ quam audierant, & conuersationis piæ admirabilis sanctitudo qua fuerant informati. Necdum firmo gressu ibant, sed lababat pes dubitantium, sed quęrebant quem amabant, nec maligne desperabant: vnde factum est, vt quæstum inuentionis, dilectionis perseuerantia mereretur. Illæ itaque primę viderunt & cognouerunt quæ ardentius dilexerunt, quæ deuotius quæsierunt: illæ sermocinatæ cum Christo, certificatæ quod ipse esset qui à mortuis resurrexisset, nunciant Petro & ceteris, quod Christus resurgens à mortuis, iam non moritur. Euangelizarunt viuentem, qui mortuus putabatur: nec iam sepulturæ eius odoramentis corporalibus deseruiunt, sed aromatibus firmæ fidei, & certæ spei, & charitatis sinceræ regnanti domino famulantur, & virtutum fragrantiam non iudicato præsentant, sed iudici. Lætantur apostoli, quos mundus quasi dehiscens terruerat, & quasi dissolutione elementorum quassarentur omnia, præcipiti ruina sterneret, minas horribiles intentarat, solidatísque & compactis cælestibus & terrenis æterna redemptione inuenta, gratulabundi adorant, quem reliquerant: credunt, nec in aliquo hæsitant: adsistunt quãtum possunt ei, à quo diffugerant. Quem non fragor ille mundi terreret, quando terra tremuit, sol expalluit, & radios lucis suæ sol contenebratus abscondit? Ipsa monumenta lapides sibi superpositos proiecerunt, & indignata superior & inferior plaga tenebris, & motibus, & scissuris, compassionis suæ & vehementis angustiæ indicauerunt affectum: nec sustinuit intueri mundus perfidiæ Iudaicæ scelus, & visa sunt insensata elementa sensu vti abundantiore quam homines, quibus secundum naturam ratio inerat: & crudeliores extitere feris abutentes intellectu, intantum Christi sanguinem sitientes, vt seipsos maledictione æterna damnarent, & in paruulos suos anathematis illius reliquias immobili stabi- Lucæ 14.

limento firmarent. Sed ne in eorum ſcelere diutius immoremur, qui repulſi ſunt & deſtructi in finem, quorum parricidalia vota ſeruitiũ & exterminium
Numer. 16. meruerunt, quos cum Dathan & Abiron, quos ob diſſenſionis flagitium terra dehiſcens viuos abſorbuit, conſtat in tenebris inferi ſigillatos, ne tantarum abominationum recordatio paſchalem ſerenitatem interpolet, circa ſolennitatis inclitæ gaudia deuotis & alacribus animis inſiſtamus. Neque enim fas eſt, vt à nobis aliqua his diebus triſtia recitentur: ſed ſicut filiis Chore datum eſt, vt ſemper læta canerẽt & prophetarent, & omnes pſalmi eorum adtitulati, nominibus gaudia prædicant, nec aliqua minantur aduerſa: ita nos ad Chriſtum pertinentes, cuius ſanguine conſperſa creditur Adam caluaria, qui ſub loco quo crux domini fixa eſt, humatus traditur ab antiquis, eiuſdem ſanguinis ſanctificati elapſu, lætemur & delectemur in domino, nec iam amatoribus crucis mors magiſtri ſit horrori, neque pœna ſit dolori, nec paſsio ſit pudori, cum hæc omnia vitæ noſtræ ſint inſtrumenta: quia mors eius pro peccatis noſtris ſacrificium fuit, & pœna crucis exceſsibus pœna dignis occurrit: labor eius onera noſtra depoſuit, dolor eius nos ſanauit, & damnatio indebita nos à damnatione æterna abſoluit. Et ſi quid confuſionis viſa eſt in tempore illo pati ſancta eius humilitas, rerum hodie manifeſtatur effectu, quod A-
1. Cor. 1. poſtolus ait, Stultum huiuſcemodi ſapientius eſſe hominibus, & infirmum fortius omni fortitudine, per quod reprobata ſapientia huius mundi, & de ſapientibus & potentibus in nomine crucifixi pauperes ſpiritu potentiſsime triumpharunt. *Cantemus igitur domino: glorioſe enim honorificatus eſt.* Liber populus egreditur de AEgypto, Moyſe duce, mare ſit peruium: columna flammea nocte coruſcans, Iſraeliticum antecedit exercitum: ſtat à dextra & læua mare ſuſpenſum, deſiccato luto profundi, inoffenſum abyſſus dat tranſitum: & egreſſo populo Dei, Pharaonem cum populo ſuo repentina mole inlapſum pelagus intercludit. Iam præceſſerat agnus, quem Iſrael in AEgypto immolarat, cuius ſanguine limina rubricata percuſſor angelus non eſt auſus adtingere: nec exterminatoris gladium populus formidabat, cui & de ſpiritalibus nequitiis parabat victoriam, illud ſine macula ſacrificium & mare diuiſum, & totum AEgypti robur extinctum. Primum illud antiquum paſcha his miraculis coruſcauit, & excluſo fermento, præceptum eſt vt horum dierum celebritas ageretur in azymis: nec ſolennitatis huius gaudia ſeruilibus operibus fuſcarentur, nec omnino aliqua tantæ ſinceritatis gloriam malignitas inquinaret. Certa data eſt ex lege diſtinctio, quæ eſſet paſchalis oblatio, & tempus, & locus, & modus, quando, vel vbi, vel quomodo ſacra deberet hoſtia immolari. Victima, agnus, locus, vna per ſingulas familias domus: caro non elixa, ſed aſſa, hora veſpertina. Hæc cum eo tempore fierent in figura, quod nos in veritate agimus, typice loquebantur: & dirupto in Chriſti morte templi velamine, verus agnus ſolus inter filios hominum ſine macula Chriſtus ætate vltima, in qua mundi veſperaſcit conditio, ab vna populi Chriſtiani familia in vnitate eccleſiæ aſſus in cruce, proiectis foras hæreticorum fermentis, ſinceræ fidei ſolidata compagine, inconſumptibiliter editur, creditur, & tenetur. Noua & vetera ſub hoc nomine conuenerunt: egreditur Iſrael de ſeruitute AEgypti, exit populus Dei de regno diaboli: baptizantur in nube & mari Hebræi, & iam ſpiritu ſancto & ſanguine Chriſti mundatur à peccatis populus Dei: ex diuerſis familiis vna ſit domus, vna ſit tribus, vnus eſt cibus, ſignificantia & ſignificata, res & ſigna, virtus inuiſibilis, & inuiſibilia ſacramenta ſic faciunt vnum corpus, ſicut caro & ſpiritus, & quod videtur, & nomine & virtute Chriſti corpus cenſetur. In hac rerum conuenientia honorificatus eſt Chriſtus, & glorioſę laudis triumphos lætabunda hodie canit eccleſia, in lapide angulari conſocians diſiunctos olim parietes, quos in vnum mira-

mirabilis artifex fuso sanguine glutinauit: & reprobato diu à malignis fidei fundamento, charitatis suæ nexibus diuisas copulauit macerias, & redegit partes in totum,& multa in vnum:& facti sunt vna domus confœderati parietes,& stabile fundamentum. Honorificatus est Christus resurgens à mortuis, victor mortis,spolians inferos,& captiuos pręmittens ad superos. Hucusque per humilitatis gradus ascendens, modo gloria & honore coronatus, nil mortale,nil passibile retinens,impassibilitatis & immortalitatis donauit nos gloria, & resurgentes in beatitudine constituit sempiterna. Resurrexerunt quidem ante Christum,sed in nomine & fide eius:sub Helia viuente in corpore,vnus, & Helisæo viuo & mortuo, duo qui obierant, sed ad mortem quam gustauerant, iterum redierunt: surrexit & Lazarus, & alij nonnulli ad imperium Christi: & aliquo tempore beneficio vitæ vsi,iterum ad funera rediere. Res quidē honorabilis & dominatio potestatiua fuit ad corpus exanime spiritum reuocare: sed resurrectionis huius, cuius sunt in Christo primitiæ, incomparabilis est dignitas, quam nec sequitur corruptela, nec dissoluit antiquitas, nec aliqua mutabilitas labefactat. Mirati sumus in transfiguratione, quę facta est in monte pręsentibus apostolis,Petro,& Iacobo,& Iohanne,quādo sicut sol resplenduit facies saluatoris,& vestimēta eius candorem omnem exuperantia apostolorū hebetauere conspectum:sed momētaneus ille decor imaginem,nō speciem:similitudinem,non substantiā:partem non plenitudinē transformationis mirifice explicauit. Sed neque eandem gloriam quam ante ostēdit apostolis,resurgens ilico ostendit:sed quod videre consueuerant,hoc viderunt:& dilata est claritatis illius quam nobis pollicitus est,plenitudo,quę in se erat perfecta, & à nobis,in nobis expectatur perficienda lucidior & sincerior, quàm æstimari possit ab aliquo, vel quàm illa etiam claritas intimauerit, cuius primitias in Christo transformato accepimus. Agunt in cælestibus hæc paschalia gaudia ipsi angelici spiritus,& resurgentis domini gloriam admirantur,lætantur,& delectantur in eo quod forma serui reuersa sit in formam Dei, & exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redierit maiestatem. Sed & in hoc multiplicata sunt gaudia,quod ab his pro quibus se humiliauerat,tantæ excellentiæ beneficium dignatus esse commune,& partiri nobis suæ abundantiam voluit claritatis:vt post resurrectionem corpus non adgrauet animam,sed sit caro sine mole & pōdere,agilis & mobilis, nullis clausa obstaculis, visu & auditu penetrans omnia, & adtingens, quocunque voluerit sine impedimento discurrens. Inerit resuscitatis corporibus nulli vanitati subiecta libertas:& quæ cogi nō possit ad aliquid in nullo laborans, iam à spe educta,re ipsa perfruens,nulla expectatione suspensa,& in pace quietissima confirmata,omnísque expers formidinis in spiritalibus deliciis iugis illa permansio reflorebit. *Quàm mirabilis est scientia tua Deus, confirmata est super nos,nec possumus ad eam adtingere.* Hæc sapientię tuę altitudo,qui mundum non ex præcedente materia, sed solo verbi tui condidisti imperio, creaturis vero corporalibus ex mundi essentia dedisti initium,suis incolis singula elementa adornans,hominem quem de mundo fecisti, cunctis in terra & aëre & aquis viuentibus pręficiens,ita vt suo præposito singula in suo genere ministrarent: tu aliis vitam temporalem,aliis procurasti perpetuā, admirabili ordine quædam mutans & renouans, & præfinito tempore metam inrationabilibus omnibus præfixisti, & terminum quem transire non possit,dissolutioni conditio destinata. Homo quia ex cælesti & terrena materia compactus est, vestitus extrinsecus pelle & carnibus,tempus accepit,quo te iubēte,redderet terræ quod de terra adsumpserat,& ad immaterialem originem reuerteretur spiritus:cuius natura dissolutionis non admittit iniuriam. Corpus putredine,& caro vermibus consumenda,secundum naturæ suæ rationem æternitatis non

poterant priuilegio perfrui: & quod sibi iure non competebat, à conditore nequibat exigere: neque vlla eorum interrogatio super hoc mer ebatur responsum. Sed tu optime domine, vltro gratiam volens dare spiritui, decreuisti clementius, vt ex societate & clientela quam reddiderat animæ caro, aliquid ei commodi proueniret: & quæ ei vehiculum fuerat, & particeps studiorum, in recompensatione ministerij iterum dilecto accolæ consociata pudica & pacifica rediret, nullas secum reuehens contumelias, quibus deinceps quietis internæ concuteret puritatem. Sed & hoc domine ad cumulum beneficij addidisti, vt inter legem carnis & spiritus nulla postmodum esset diuersitas: nec post initum fœdus vlla iterum inter eos recrudescat rebellio, sed per manum tuam reconciliatio ordinata stabilis in perpetuum perseueret. Te igitur iubente, terra fit caro, & expulsa de domo iterum coniugatur viro, non iam ancilla, sed libera: & habitant vnius moris in domo murmurationibus consopitis, quas olim compugnantes inter se concupiscentiæ concitabant. Quis domine Deus considerare hæc opera tua sufficit? & quis lutum coagulare potest in carnem? quis formare potest in hominem? quis infundere animam? quis reddere vitam? quis dare ęternitatem? quis addere felicitatem? Ad hunc prouentum humana laborat creatio: hæc semper fidelium expectatio fuit. Hoc optabat rex ille humilis, qui se nouerat imperfectum, vt adderes conditioni tuæ quod deerat, & perficeres & solidares opus tuum, quod corruptibilitas & mortalitas assidue conuiciis multis solebant adfligere, & variis opprobriis consueuerant infestare. Tu morti imperas & absorpta eliditur: inanescit corruptio, vbi æger, te medente, sanatur. Gustasti mortem pro filiis hominum, vt qui tecum mortui erant, tecum viuerent, & participes tribulationum etiam consolatione gauderent. Resurrectio quidem communis est, & ante tribunal Christi necesse est in corpore iustos stare & impios, Dei hoc dictante iustitia, vt pietas & impietas in operatoribus debitis stipendiis donarentur: & qui finem habere contempserunt in malis, infinita clauderentur vltione in pœnis: & qui gloriati sunt in cruce cum crucifixo regnãtes beatæ fierent perennitatis participes. Non sunt participes huius gaudij, quos dãnat ambitio: non potest furtiuos habens loculos, paschalibus solennis interesse. Nihil proditor & venditor magistri, fermentator profanus commune habet cum azymis: omnis immundus in anima ad esum huius agni prohibetur accedere. Nulla ad hanc lætitiam perfidia recipitur, omnis malignitas excluditur: calciatus pedibus & ad euangelizandum paratus, accinctus renibus & sanctimonię destinatus, habens baculum in manibus, & festinans vt AEgypti deserat idola, sequens Moysen, nec formidans viæ discrimina, quisque purus & sincerus sine fraude homo verus accedat & edat: & securus quod resurgat, mortem optet, vt adtingat ad æterna gaudia, in quibus est vita nostra sursum manens, & nos trahens ad bona cælestia, Qui viuit, &c.

## DE ASCENSIONE CHRISTI.

CELEBRATA in cruce solenni victoria, cum iam templum corporis sui, quod persecutio Iudæorum effoderat, dominus reparasset, noluit statim ad patrem ascendere, & glorificati corporis præsentiam inferre cælestibus: sed necessaria dispensatione discipulorum infirmitati consulens, vtiliter distulit, & quadraginta diebus in terra conuersatus, & visus est sæpe, & locutus cum apostolis, & manducauit & bibit, & vulnera quæ ad dubietatem eorum tollendam, in corpore reseruarat, & videnda & palpanda exposuit, & impleta in se quæ in scripturis erant prædi-

prædicta, euidentia rerum edocuit. Ad hoc necessaria fuit huius temporis mora, vt recollectis quos in fugam timor impegerat, quos supplicium crucis terruerat, in multis argumentis adparens, mentes quæ diffidentia titubauerant, solidaret: nec esse phantasticum, sed verum corpus quod surrexerat, tam comessationibus quam contrectationibus probaret. Ad hoc dilata est ascensionis gloria, vt sub hoc dierum interstitio præcedens doctrina adfectibus firmaretur, immo vt discipulorum desideria recessionem eius corporalem ambirent, quia spiritalis præsentiæ plenitudo quam diu conspectu carnis præsens aderat, aduentare non poterat: & paulatim in hoc con[illegible]cti sunt, vt libenter consuetudine conuictus adsueti carerent, cum inhabitator spiritus sanctus eorum animas possidens, inuisibili accessu sinceriores eis adfectus infunderet, & aperiret interiores oculos ad intuendum intellectu puro patrem luminum, & substantia rerum sperandarum proposita adparentia sepeliret: nec incertitudinis scrupulus superesset, cum dominus & magister, quem verum hominem probauerant, eis videntibus, cælum ascenderet: sed iam securi se crederent secuturos, nec esse impossibile, quin & ipsi in carne & spiritu ad superos transferrentur. Omnibus itaque ad tam delectabile spectaculum adgregatis, *Ascendo*, inquit, *ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum.* Ioan. 20. Horum verborum auctoritas, cum iam eorum virtutem spiritus sanctus intimasset, omnem poterat excludere diffidentiam, & hilarescebant animi eorum paternitatis diuinę inlustrati honore, & fraternitatis Christi honorati cōsortio, cum audirent & crederent se filios Dei & fratres Christi, in quo omnis excellentiæ plenitudo & sufficientia inerat: nec iam quasi idiotæ & hebetes huic verbo adplaudebant carnaliter: sed subtilissime generationem & dignitatem creaturæ à voluntate & nutu creatoris habuisse initium, & imaginem & similitudinem Dei in interiori homine videbant: & dinoscebant intellectu potius quàm visu, quam affinitatem habeant inter se pater & filius: & quia substantiuo & naturali filio filij adoptiui conformes à prima origine multa habeant ex natura, & multa ex gratia. Sanè huius generositatis consortium, secundum quam simul cum Christo filij Dei sumus, nobilitatem existentiæ nostræ exponit & intimat: in quo honore si manserimus non degeneres, constat omnino non posse patrem dissidere à filiis, sed deiformibus tutum esse ad paternitatem accessum: nec posse pati ad hæreditatem possidendam dispositos in petitionibus diuinis repulsam, sed in quibuscunque filius filialiter genitorem adpellauerit, necesse est bonitatem largitoris iuste supplicantis prosequi voluntatē: maxime cum ipse pater est qui largiter iusta suggerat peti, quæ non differt benigne largiri. Et quidē paterna charitas bonis filiis & hęredibus maxime delectatur: & hoc glorię Christi vnigeniti dilecti accumulat, quod beatitudinis suę non patitur esse solitariā magnitudinē sed addit fratres: non qui minuant quasi diuisam in plures excellentiam, sed qui altitudinem diuitiarum eius exornent participes & consortes. Quod cum ipsum qui pater est, constet esse Deum, & eum Deum nostrum sicut & suum, filius adtestetur, in eo quod filij sumus, ipse nos possidet, in eo quod noster est Deus, quod nostrum est, ipsum cuius proprij sumus, proprie possidemus. Dico igitur domino meo, *Deus meus es tu*: & dicit mihi dominus meus, *Ego dominus Deus tuus.* Psal. 117. Homo cuius Deus est, quid amplius quærit? Si sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus. Psal. 15. Bonorum tuorum Deus non indiget, nec conferre potes ei quippiam, nec auferre. Si esurierit, non dicet tibi: eius est orbis & plenitudo Psal. 49. eius, & magnitudinem eius cæli cælorum non capiunt: non infirmatur, non eget indumento vel cibo: omnia scit, omnia potest, omnia continet: in ipso omnes viuimus, mouemur & sumus. Quid tu ei quasi indigo conferes? te solum bonitate, non necessitate desiderat. Scriptum est, & ipso iubente tabulis in-

Deuter. 6. ſculptum lapideis, vt diligas eum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Dilige, & diligeris: prope eſt merces tua, in manibus porrigitur præmium, eſto tu dei, & erit tuus Deus tuus. Impar ſanè commercium, precium inæquale: ſed qui pro nobis triginta argenteis adpreciatus, intelligi voluit, quanta fuerit in precio, quod pro eo datum eſt, & in eo quod ipſe dedit pro mundo, diſsimilitudo, cum ipſe exiguo argento emptus & venditus, tanto precio damnatos redimeret: vt dubium eſſe non poſsit, quin precij magnitudo ſuperaret negocium: nec æquari poſſet damnum, quod omnino dânatio iuſta me[illegible]rat, obedientiæ Chriſti, quæ gratis vſque ad mortem progreſſa eſt, & vltro ſoluit quod non debebat. His intellectis apoſtoli ſicut filij prophetarum olim verum Heliam aſcenſurum ſciebant, & horam illam præſtolabantur gaudentes, nec iam anxiabantur parturientes, ſed exorta lætitia parati erant proſequi recedentem, minime dubitantes quin & ipſi poſt modicum conuerſationis huius, poſtquam de torrente paſsionis in via hac bibiſſent, exaltato capite & erecto, ſe ad cæleſtia dominum ſecuturos. Eleuatis igitur manibus hæreditariam eis benedictionem relinquens, non manufacto vehiculo, nec auxiliaribus carpentis euectus eſt Chriſtus: ſed naturæ diuinæ propria vſus virtute, carnem cælo intulit, & corpus glorificatum patris conſpectibus præſentauit. Non indiguit vectoribus angelis, qui offendicula tollentes è medio, ferrent eum in manibus: ſed præcedentes & ſubſequentes adplaudebant victori, & concinentes in iubilatione modulabantur canticum nouum, & implebat cælos conſonantiæ illius harmonia, thronis & dominationibus parantibus filio iuxta patrem conſeſſum, cherubim & ſeraphim pedes pacificos ambientibus, radiantibus vndique diuinis claritatibus & ſplendoribus ſupercæleſtibus, quos nec ardor perſeuerans conſumit, nec turbinis alicuius adflatus extinguit, nec interpolatio caliginis vllius abſcondit. Celebrat tanti triumphi magnificentiam lætabundus cæleſtis exercitus, & qui deſcendenti coram paſtoribus Bethleemitis decantauerunt in ſublimi præconia, modo expreſsioribus conatibus, & intenſioribus iubilis reuertenti ad patrem ſolenniora obſequia impendebant, & feſtiuis adfectibus venerabantur hominem ſupra ſe ſublimatum: quem gloria & honore coronauerat pater, & ad dexteram ſuam collocatum, hoc dato ei priuilegio ſingulari, vt in nomine

Philip. 2. eius omne genu flecteretur, & ſuper omne nomen, eius nomen excellentius coleretur. Quanta in eius ſuſceptione in cælis iucunditas fuerit, nemo ſufficit enarrare, rei huius magnificentia omnem ſuperat intellectum. Si linguis hominum vel angelorũ quis eloquatur, vel ad hoc cuiuſlibet elaboret acumen ingenij, vt definire velit quæ patris in reditu filij hilaritas fuerit: aut ſi forte illud ſempiternum gaudium aliquod tunc admiſerit incrementum, ſi ſtabilitatis æternæ ſe aliquo modo mutare poſsit immobilis magnitudo, ſcrutator ille maieſtatis opprimetur à gloria, & verendum eſt ne dum vehementius exprimit verba quam oportet, ſanguinem pro lacte emungar. Attamen inuiſibilem Deum viſibilem filium recepiſſe ad dexteram ſuam, manifeſtum eſt, & humilitatem carnis noſtræ throno iudiciario honoratam, paternæ complacuiſſe altitudini, duo genera gentium ciuitati ſupernæ, de qua glorioſa dicta ſunt, deinceps adſignare, & eſſe ſupra manſionarios homines & angelos, & beatitudinis illius gloriam his duobus ordinibus in perpetuum frequentari. Hæc merces obedientiæ Chriſti, hæc crucis & mortis ſtipendia, hic paſsionis labor promeruit, vt corpus humilitatis noſtræ fieret corpori claritatis Chriſti conforme, & mortale hoc indueret immortalitatem, & corruptibile incorruptionem; & fierent homines cum Chriſto in cæleſtibus iudices, qui cum eo iudicia pertulerant malignorum, & extiterant vſque ad mortem tribulationum conſortes. Hac die primum inuecta eſt cælis hæc nouitas inaudita, & ga-

uiſus

uisus est pater hæreditate amplificata, sobole multiplicata, promissionibus quas locutus fuerat in prophetis redditis & completis. Solum ad hæc quæ prædicta sunt, restat iudicium, & examinationi vltimæ adhuc reseruant antiqua oracula locum: De iudicio quippe & angustia Christo sublato, superest post misericordiæ tempora quæ ad finem festinant, vt iustitiam comitetur iudicium: & habeant singuli quod merentur, & honoretur honore dignus, & contemptor confundatur inglorius. Hoc & duo angeli Christo ascendente testati sunt, quia qui iudicatus abibat, iudex esset terribilis rediturus, & videret collecta in vnum generalitas hominum, quas foderat manus, quod terebrauerat latus, faciem quam conspuerat, & prolata in medium inflexibili sententia, occurrentibus saluatori electis, remaneant impij infinitis deputati tormentis. Quanta illud edictum sequentur lamenta, illius vltimæ tubæ clangor quàm horribilis erit, continuus erit & superfluus illarum lachrimarum decursus, stridorem illum dentium flammæ inextinguibiles agitabunt. Immortales miseri viuent inter incendia, & inconsumptibiles flammę nudum corpus adlambent. Ardebit purpuratus diues, nec erit qui ęstuanti linguæ stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, & inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur, & omni tormento atrocius desperatio condemnatos adfliget. Non miserebitur vltra Deus, neque tunc audiet pœnitentes: sera erit illa confessio, & cum clausa fuerit ianua, frustra carentes oleo adclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium: semel Christus descendit ad inferos, vlterius non descendet: non vltra videbunt Deum in tenebris sigillati, inregressibilis erit illa sententia, & immutabile iudicium, & stabit damnationis huius immobile constitutum. Exultabunt sane sancti in gloria, videbunt Deum & gaudebunt, lætabuntur & delectabuntur, & fruentur gloria, & in felicitate iocundabuntur æterna. Ibi non gustabunt quam suauis sit Deus, sed implebuntur & satiabuntur dulcedine mirifica: nihil eis deerit, nihil oberit, omne desiderium eorum Christus pręsens implebit. Non senescent, non tabescent, non putrescent amplius: perpetua sanitas, felix æternitas, beatitudinis illis sufficientiam confirmabunt. Non erit concupiscentia in membris, non vltra vlla exsurget rebellio carnis, sed totus hominis status pudicus & pacificus, sana ex integro natura, sine omni macula & ruga deinceps permanebit. Erit denique Deus omnia in omnibus, & illius præsentia omnes animæ & corporis implebit adpetitus, cessabúntq; de cetero consummatis omnibus ministratorij angelicarum virtutum discursus: & impleta ordinatáque omnino ciuitate Dei, nec innouabitur, nec mutabitur vltra fixę & consummatæ beatitudinis status. Ei igitur, ante cuius tribunal stabimus, qui nunc vultui dei adparet pro nobis, cui de nobis tanta cura fuit, vt pro nobis vellet nasci & mori, in pręsenti quęsumus, vt sit cura curandi nos, & nobis auctoritatem & potestatem iudicandi nosmetipsos & corrigendi concedat, vt in illo terribili iudicio suo inter electos adsciri & congregati, liberi à seruitute & captiuitate, cælestibus ciuibus coniungamur, & fruamur bonis, quæ ipse diligentibus se repromisit, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit.

Lucæ 16.

## DE SANCTO SPIRITV.

ADESTO sancte spiritus, & paraclesin tuam expectantibus inlabere cælitus: sanctifica templum corporis nostri, & consecra in habitaculum tuum: desiderantes te animas tua præsentia lætifica: dignam te habitatore domum compone: adorna thalamum tuum, & quietis tuæ reclinatorium circunda varietatibus

virtutum: ſterne pauimenta pigmentis, niteat manſio tua carbunculis flammeis, & gemmarum ſplendoribus, & omnium chariſmatum intrinſecus ſpirent odoramenta: affatim balſami liquor fragrantia ſua cubiculum tuum imbuat, & abigens inde quicquid tabidum eſt, quicquid corruptelæ ſeminarium, ſtabile & perpetuum hoc facias gaudium noſtrum, & creationis tuæ renouationem in decore immarceſsibili ſolides in æternum. Interfuimus ſacræ verbi infantiæ, & puerperio virginis obſecuti ſumus, cum cæleſti militia gloriam decantauimus paruulo: confeſsi ſumus omnipotentem, quem in cunabulis vidimus vagientem: circunciſionis celebrauimus ſacramenta, & truncato præputio voluptatum, ſanctimoniæ didicimus mancipari. Interfuimus baptiſmati ſaluatoris, & audita patris voce de cælis, ad obediendum Chriſto traditi ſumus, & inſtructi cælitus, quomodo patrem & filium dilectio iungat & vniat, ita vt in ipſis nominibus intimetur diſtinctio perſonarum, & naturæ vnitas euidentiſsime innoteſcat. Sed & ſpiritum ſanctum in ſpecie columbæ inter illa myſteria vidimus & intelleximus, ex illa ſpecie gemitus pœnitentiæ, & deſideria contemplationis diuinæ, ex ſimplicitate cordis & innocentia vitæ immaculatæ inceſſanter prodire, & neminem niſi ſuſpiriis huiuſmodi præcedentibus, & inſpiratione diuina monente, poſſe ad cæleſtia aſpirare, vt ſuſpiratio, & inſpiratio, & aſpiratio à ſancto ſpiritu & cauſam habeant, & effectum, & materiam, & prouentum. Secuti quoque ſumus in eremum dominum ieiunantem, & repulſa potenter diaboli vidimus tentamenta. Interfuimus cœnæ, & de calice domini bibimus, pedes lauimus, mortui ſumus cum Chriſto, & ecce viuimus, proſequimur aſcendentem, & præſtolamur

1.Ioan. 2. promiſſum nobis ſpiritum ſanctum, cuius vnctio nos de omnibus doceat, qui inuiſibili magiſterio nos doceat, & cæleſtibus inſtruat diſciplinis: qui carnales hebetet ſenſus, & conterat adpetitus. Hic ſpiritus ſanctus ab ipſo mundi initio aquis legitur ſuperfuſus, non materialibus aquis quaſi vehiculo egens, quas potius ipſe ferebat, & complectentibus firmamentum,

Rom. 1. dabat congruum motum, & limitem præfinitum. Huius ſempiterna virtus & diuinitas cum in propria natura ab inquiſitoribus mundi antiquis philoſophis proprie inueſtigari non poſſet, ſubtiliſsimis tamen intuiti ſunt coniecturis compoſitionem mundi, compoſitis & diſtinctis elementorum adfectibus præſentem omnibus animam adfuiſſe, quæ ſecundum genus & ordinem ſingulorum vitam præberet & motum, & intranſgreſsibiles figeret metas, & ſtabilitatem adſignaret & vſum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum eſſentiam, Animam mundi philoſophi vocauerunt: putantes cæleſtia corpora, ſolem dico & lunam & ſtellas, ipſumque firmamentum, huius animæ virtute moueri & regi, & aquas, & terram, & aërem huius ſemine impraegnari: qui ſi ſpiritum, & dominum, & creatorem, & viuificatorem, & nutritorem crederent, omnium quæ ſub ipſo ſunt, conuenientem haberent ad fidem acceſſum. Sed abſcondita eſt à ſapientibus & prudentibus tantæ rei maieſtas, nec potuit humani faſtus ingenij ſecretis intereſſe cæleſtibus, & penetrare ad ſupereſſentialis naturæ altitudinem, & licet intelligerent quod vere eſſet creatrix & gubernatrix rerum diuinitas, diſtinguere tamen nullo modo potuerunt quę eſſet deitatis trinitas, vel quę vnitas, vel quæ perſonarum proprietas. Superferebatur quidem elemento purificatorio ſpiritus ſanctificator, iam tunc baptiſmi virtutem enuncians. Iam tunc illa præfigurabantur tempora, quibus arca Noe aquis inuecta diluuij viri iuſti familiam conſeruauit inlæſam, abolita generatione adultera, qui in filiabus hominum beſtiali petulantia effrenes, impudenter ſe illis commiſcuerant, nec diuinos, nec humanos in flagitiis publicis verebantur aſpectus. Arcam illam quæ typum gerebat eccleſiæ, ſpiritus ſanctus, & tunc regebat,

gebat, & adhuc regit, extra quam quisquis perfidus euagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundum: & impossibile est eum viuere, cui non superfertur spiritus vitæ, cuius viuificus calor animat omnia, & fouet, & prouehit, & fœcundat. Hic spiritus sanctus omnium viuentium anima ita largitate sua se omnibus abundanter infundit, vt habeant omnia rationabilia & inrationabilia secundum genus suum ex eo quod sunt, & quod in suo ordine suæ naturæ competentia agunt, num quod ipse sit substantialis anima singulis, & in se singulariter manens: de plenitudine sua distributor magnificus, proprias efficientias singulis diuidit & largitur, & quasi sol omnia calefaciens subiecta, omnia nutrit, & absque vlla sui deminutione integritatem suam de inexhausta abundãtia, quod satis est & sufficit omnibus, commodat & impartit. Hic spiritus rubri maris aquas siccauit, & suspensis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carnium, & AEgypti pulmentariis populum ad spiritalem eremi libertatem eduxit incolumem, & alimoniis cælestibus pauit, manna quasi rorem matutinum infundens graminibus, quod colligi iussum est ad mensuram. Aderat plena mensura per totam hebdomadam, vacante sabbati die, cui sexta præcedens dies consueti victus duplicans quantitatem, octauæ præfigurabat quietem, in qua absque labore & sollicitudine in deliciis epulabuntur electi, & saturabuntur in terra sua duplicia possidentes, corporis & animæ felici perennitate, & perenni felicitate ditati. Hic est spiritus sanctus, quem Magi in AEgypto tertij signi ostensione conuicti, cum sua defecisse Exod. 8. præstigia faterentur, Dei digitum adpellarunt, antiquis philosophis eius intimarunt præsentiam defuisse. Et licet de patre & filio aliqua sensissent Platonici, spiritus tamen tumidus & humani adpetitor fauoris, sanctificationem intellectus diuini mereri non potuit, & vbi ad profunditatem sacramentorum ventum est, omnis eorum caligauit subtilitas, nec potuit infidelitas sanctitudini propinquare. Hic digitus Dei mundanæ iudex & vindex perfidiæ, noui tempore testamenti potenter expellit dæmonia: nec laborat agendo, sed solò nutu perficit omnia: quod dicit, facit: quod iubet, implet: secreta indicat, pandit occulta, reuelat ignota, hebetat acutos, & perspicaces confutat. Hoc digito in lapideis tabulis lex primum conscripta, quinquagesimo die post egressum Israel de AEgypto in monte Sina Moysi est commendata: sed populus nequam, & gens duræ ceruicis, à quorum animis terror ille recesserat, quem mors ardens & flammea iuga, & clangor buccinæ, & lampades coruscæ, & horrenda tonitrua nuper incusserant, in apostasiam conuersi, & de Moysi reditu desperantes, lege diuinitus missa indigni iudicati sunt: quia in oculis eorum Moyses frangens tabulas, tam verba quàm instrumenta comminuit & deleuit. Exod. 32. Quinetiam sceleris vltione patrata, reuersus in montem ad dominum, quadraginta diebus ieiunans, & conloquens, tandem obtinuit vt ipse alias ex saxo ad instar priorum exciderit tabulas, in quibus eandem quæ in primis fuerat, scripturam insculperet & formaret. Factúmque est mirabili dispensatione superni iudicij, vt lex quam sanctus scripserat spiritus, deleretur: & quam manus humana restituit, in posterum teneretur. Quod ea ratione credi potest sic actum, vt populus prior secundum carnem ambulans & viuens, diuinis colloquiis & spiritalibus mandatis ostenderetur indignus: nec posse mentes perfidas sancta percipere, nec intelligere sacramenta, quæ exemplarium tegmine velabantur. Porrò testamenti noui quę Christo euangelizante patuit veritas verbo Christi prolata, indissolubilis permansit, & solida deinde stabilitatis perpetuæ auctoritate fulcita est, eo quod oblatam gratiam humiles susceperunt, & quod filius inter pauperes spiritu inuenit sibi domũ, in qua caput reclinaret, & merito reprobatos visibiles tabulę inuisibilis Dei indicant contemptores, & am-

pliori dignos honore incarnati verbi credulos auditores,& deuotos veneratores. Lex igitur à paschalis agni immolatione die quinquagesimo datur, & Pentecostes nomen tantæ rei solennitas ex lege accepit, in ipso dierum numero sacramenti magni complicans rationem. Septenarius quippe numerus septies reuolutus, quinquagesimum efficit, addita monade, qui præsentis seculi meta,& futuri initium, perpetuitatem sub Octauæ nomine continens, sic præsentia terminat, vt nos ad perpetua introducat. Sacratus hic septenarius numerus à conditione mundi auctoritatem obtinuit: quoniam in sex diebus prima Dei opera patrata sunt, & septima consecrata quieti, quasi sancta & sanctificans solennitate vacationis honorata,& spiritui sanctificatori adtitulata. Vnde & cessanti à seruilibus operibus populo iubetur vt diē sabbati sanctificet,& spiritui rectitudinis,& sanctitudinis,& fortitudinis adscribat, quod directe, quod honeste, quod viriliter incedit, quia totum ex eius constat ducatu, quod deuij diriguntur, quod impij conuertuntur, quod debiles confirmantur. Spiritus rectus, spiritus sanctus, spiritus principalis regit, componit, consummat & perficit quas inhabitat mentes,& corda quæ possidet: nec errare patitur, nec corrumpi, nec vinci, quos docuerit, quos possederit, quos gladio potentissimę virtutis accinxerit. Septenarius iste ex quaternario & ternario constans, cum in se propter prędictas causas honorabilis habeatur, habet ex partibus suis excellentiam maximam: quia artificis & materiæ videtur exprimere & distinguere primarias substantias, vt ternarius creatorem propter trinitatem enunciet,& quaternarius creaturam propter quatuor elemēta, quæ rerum omnium causæ sunt & semina, sub huius numeri breuitate cōcludat. Spiritus sanctus à patre procedens, à patre & filio, quaternario superfertur, & conditor benignus opus suum amplectitur, & diligit quod plasmauit, & creaturam suam sanctus ipse sanctificat & consociat sibi, & charitatis nexu statuit & conquadrat. His aliisque secretioribus rationibus, quas inlustrium virorum subtiliora ingenia indagarunt, septenarius numerus in scripturis sanctis sæpe sacramentales causas complectitur,& simplex & multiplicatus necessarios ad intelligentiam diuinorum operum parturit intellectus. In hebdomadibus apud Hebræos dies septimus Sabbatum, id est requies, appellatur, qui numerus non tam in septimanis, sed etiam obseruatur in annis: & annorum hedomada consummata septimus annus requietionis est, & ipsi terræ Sabbatum imperatur: nec fas est cuiquam eo anno serere vel metere quippiam, sed quæ sponte siue in terra, siue in vineis, vel in arboribus nascuntur, alimoniæ pauperum deputantur. Annorum quoque septimanę apud Hebræos quinquagesimum annum faciunt, quem Iubileum adpellant, in quo decreto legis, vt supra dictum est, fit terrę remissio,& seruorum libertas,& restitutio possessionum, quas eatenus distractio alienauerat,& cetera huiusmodi gratis ad hæreditatis ordinem reuertuntur. De numero septenario cum multa dicta sint, plura supersunt quæ in lege & euangelio præcipue commendantur. Quinquagesimus itaque annus perficit iubileum, quinquagesimus dies à pascha pentecosten facit, in quo vere spiritu sancto infuso apostolis, ad hæreditatem cælestem à quo venundati sub peccato exulabant, quos diabolo domino mendicitas & egestas subiecerat, reuertuntur. Septem sacerdotalibus clangentibus tubis, Hiericho conruit: septem petitionibus orandum patrem filius docuit. Remissio peccatorum duplicato septies septenario Petro mandatur. Leprosus septimi diei inspectione à sacerdote iudicatur, summi sacerdotis in septem diebus consecratio consummatur. Dominus Iesus Christus de septem panibus quinque milia hominum reficit:& iustus quisque Deo laudes per diem septies dicit. Ipse dominus Iesus ab Adam secundum generationes, quas Lucas commemorat, septuagesimusseptimus inuenitur, vt vltionem

Iof. 6. Leui. 15. Matth. 14. Psal. 118. Gene. 4. Luce 3.

tionem in Lamech septuagesiesseptiés promulgatam veniens terminaret. Septem diebus in pascha editur azyma: septem diebus mense septimo taberna- Exod. 12. culorum solennitas celebratur. In septem annis templum à Salomone con- Leui. 23. struitur, septem brachiis & totidē luminibus candelabrum adornatur. Celebramus tam nos quàm Iudæi quinquagesimum diem, sed illi in typo, nos autem in veritate, non tam significamus quàm agimus. Pentecosten igitur celebrantes commemorauimus, quæ olim sub Moyse in veteri testamento sunt acta, & quæ sub Christo facta sunt, post cuius ascensionem in cælos spiritus sanctus visibiliter super apostolos in linguis igneis adparuit, & ad instar prioris seculi vniuersitatem fidelium vnius labij esse voluit: vt quorum erat cor v- Act. 2. num & anima vna, vna esset & lingua: nec posset impedire intellectum credentium aliqua diuersitas verborum, sed euangelica doctrina propria lingua prolata ad omnium auditum eandem efficientiam obtineret, vt Græcis & Barbaris omnibúsque gentibus verbum euangelij sic esset intelligibile, ac si in eorum auribus linguæ in qua nati erant idiomata resonarent. Aderant Medi, & Elamitæ, Mesopotameni, & Arabes: hi omnes, dum Hebræa lingua apostoli prædicarent, locutio Iudaica enunciationis suæ articulos cursu consueto euoluens nullo exponebatur interprete, sed verbo eorum per spiritum sanctum inerat virtus & gratia, vt habitantes Pontum & Asiam, suam esse dicerent linguam quam audiebant, quasi primitiuæ linguæ libertas ad antiquitatis reuersa originem, confusionis contumeliam euasisset. Nec tantum apostolis collata est hæc gratia, sed multitudini credentium idem spiritus superfusus est, intus ardentibus, extra loquentibus, & complectebantur se dilectio & verbum, & de calore spiritus sermo feruebat ignitus. Iam omni timore excluso, obedire, sed Deo magis quàm hominibus publice profitebantur, & videbatur eis gloria, si pro Christo iniuriam paterentur. Ad hunc modum olim Moysi iussum est, vt in viros septuaginta, quos Numer. 11. ipse presbyteros iudicaret, de spiritu suo partiretur, vt in negociis partem gererent solicitudinis, quibus cum imposuisset Moyses manus, requieuit in eis spiritus sanctus, qui non Moysi ablatus est, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes, sed secundum mensuram donationis diuinæ quæ erat in Moyse, gratia singularis facta est multiplex & communis, & data est multis in eo potestas, quod prius solius Moysi disponebat auctoritas. Sic Heliæ spiritum duplicem recepit Helisæus, non quod 4. Reg. 2. in duas substantias idem spiritus sit diuisus, & duos propheta sanctus habuerit spiritus, sed quod populo Christiano, cuius typum Helisæus gerebat, accepto spiritu sancto, data sit potestas in opere & sermone, & ascendentem Heliam, id est Christum, pio desiderio prosecutus, fide claruerit & intellectu, & vita & signis & miraculis fulserit & exemplis. Hic sacrorum ordinum distributor reges creat & principes, sactat pontifices, eligit sacerdotes. Hic sapientia Salomonem, intellectu Danielem, Ioseph cōsilio, Samsonem fortitudine, Moysen scientia, Dauid pietate, Iob timore prosequitur, & sanctorum animas omnimodis fœcundat virtutibus, intantum adfectus pacificos prouehens, vt iam in cęlis nostra sit conuersatio, diffusa in nobis charitate per spiri- Rom. 5. tum sanctum, qui datus est nobis. Hic in pudicis mentibus sibi statuit mansionem. Hic humiles & cęlibes habet domesticos, abominatur ærarios, falsarios detestatur. Hic Giezi mercenarium lepra condemnat, & Ieroboam venden- 4. Reg. 5. tem sacerdotia cum apostatis locat. Hic Simonem gratiæ Dei nundinatorem 3. Reg. 13. à sanctorum consortio exhæredat, cuius detestabiles ausus vltrix ruina con- Act. 8. fundit & quassat. Hic Balaam ad maledicēdum conducto silentium imponit, Numer. 22. & per asinam redargutum, conliso ad parietem pede, vacuum pecunia, contumelia oneratum, claudicantem ad propria remisit confusum. Hic omnibus

ecclesiæ sacramentis interest, quæ ipse efficit & consummat. Hic peccata diluit, hic iustificat impios, & ad vitam reuocat mortuos. Hic discordes pacificat, & vinculo dilectionis adstringit & ligat. Hic nos cælo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulsos superni regni constituit hæredes, cuius summa est felicitas, quod corpus istud spiritali effectu cum angelis conuersabitur, nec vltra erit carnis & sanguinis aliquis adpetitus, sed erit omnium plena sufficientia, cognoscibilis Deus, & inhabitator spiritus sanctus.

## IN SYMBOLVM APOSTOLORVM. CVII.

MIHI quidem fidelissime papa Laurenti, ad scribendum animus tam nō est cupidus, quàm nec idoneus, scienti non esse absque periculo, multorum iudiciis ingenium tenue & exile committere: sed quoniam, vt cum venia tui dixerim, temere in epistola per Christi me sacramenta, quæ à nobis maxima cum reuerentia suscipiuntur, adstringis, vt aliquid tibi de fide, secundum symboli traditionem rationémque cōponamus, quanuis supra vires nostras sit pondus præcepti (non enim me laret illa sententia sapientium, quæ probe admodum dicit, Quia de Deo etiam vera dicere, periculosum est) tamen si expositionis à te impositæ necessitatem orationibus iuues, dicere aliqua obedientiæ magis reuerentia, quàm ingenij præsumptione tentabimus, quæ quidem non tam perfectorum exercitiis digna videantur, quàm ad paruulorum in Christo & incipientium librentur auditum. Et quidem comperi nonnullos inlustrium tractatorum, aliqua de his pie & breuiter edidisse. Photinum vero hæreticum scio eatenus conscripsisse, non vt rationem dictorum audientibus explanaret, sed vt simpliciter & fideliter dicta, ad argumentum sui dogmatis traheret, cum in his verbis sanctus spiritus prouiderit, nihil ambiguum, nihil obscurum, nihil à reliquis dissonans poni: quia in his vere completur prophetia quæ dicit, *Verbum enim consummans & breuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus super terram.* Esaiæ. 10. Nos ergo vel simplicitatem suam verbis apostolicis reddere & adsignare tentabimus, vel quæ omissa videntur à prioribus, adimplere. Sed vt manifestius fiat argumentum verbi huius, vt diximus, breuiati, causam qua hæc traditio ecclesiis data est, ab origine repetemus. Tradunt maiores nostri, quod post ascensionem domini, cum per aduentum sancti spiritus super singulos quosque apostolos igneæ linguæ sedissent, vt loquelis diuersis variisque loquerentur, per quod eis nulla gens extera, nullæ linguæ barbaræ inaccessæ viderentur & inuiæ, præceptum eis à domino datum hoc ad prędicandū Dei verbum ad singulas quasque proficisci nationes: discessuri itaque ab inuicē, normam sibi prius futuræ prædicationis, in commune constituunt, ne forte alij alio adducti, diuersum aliquid his qui ad fidem Christi inuitabantur exponerent. Omnes ergo in vno positi, & spiritu sancto repleti, breue istud futuræ sibi, vt diximus, prædicationis indicium, conferendo in vnum quod sentiebat vnusquisque, componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis & iustissimis ex causis adpellare voluerunt. Symbolum enim Græce, indicium dici potest & collatio, hoc est quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt apostoli in his sermonibus, in vnum conferendo vnusquisque quod sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia illo tempore, sicut & Paulus apostolus dicit, & in Actis apostolorum refertur, multi ex circumeuntibus Iudæis simulabant se esse apostolos Christi, & lucri alicuius vel ventris gratia ad prędicandum proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nunciantes.

1. Cor. 11. Act. 15.

ciantes. Idcirco igitur istud indicium posuere, per quod agnosceretur is qui Christum vere secundum apostolicas regulas prędicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obseruari ferũt, quoniam & armorum habitus par, & sonus vocis idem, & mos vnus est, atque eadem instituta bellandi, ne qua doli subreptio fiat, symbola discreta vnusquisque dux suis militibus tradit, quæ Latine vel signa, vel indicia nominantur, vt si forte occurrerit quis de quo dubitetur, interrogatus, symbolum prodat, si sit hostis, an socius. Idcirco deniq; hæc non scribi chartulis atque membranis, sed retineri credẽtium cordibus tradiderunt, vt certum esset, neminem hæc ex lectione quæ interdum peruenire etiam ad infideles solet, sed ex Apostolorum traditione didicisse. Discessuri ergo, vt diximus, ad prædicandum istud vnanimitatis & fidei suæ indicium Apostoli posuere, non sicut filij Noe discessuri ab alterutrum, turrem ex latere cocto & bitumine construentes, cuius cacumen pertingeret vsque ad cælum, sed munimenta fidei quæ starent aduersum faciem inimici ex lapidibus viuis, & margaritis dominicis ædificantes, quæ neque venti impellerent, neque flumina subuerterent, neque tempestatum ac procellarum turbines permouerent. Merito ergo illi abinuicem separandi, turrem superbiæ ædificantes, linguarum confusionẽ damnati sunt, vti ne vnusquisque posset aduertere proximi sui loquelam: isti vero qui turrem fidei construebant, omnium linguarum scientia & agnitione donati sunt, vt illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. Sed iam nobis etiam de ipsis aliquid contrectandum est margaritis, in quibus primo in loco fons & origo omniũ bonorum ponitur, cum dicitur, CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM. Gene. 11.

Verum priusquam incipiam de ipsis sermonũ virtutibus disputare, illud non importune commonendum puto, quod in diuersis ecclesiis aliqua in his verbis inueniuntur adiecta. In ecclesia tamen vrbis Romæ, hoc non deprehenditur factum, quod ego propterea esse arbitror, quod neque hæresis vlla illic sumpsit exordium: & mos ibi seruatur antiquus, apud eos qui gratiã baptismi suscepturi sunt, publice, id est fidelium populo audiente, symbolum reddere, & vtique adiectiones vnius saltem sermonis, eorum qui præcesserunt in fide, non admittit auditus. In ceteris autem locis, quantum intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quædam videntur, per quæ nouellæ doctrinæ sensus videatur excludi. Nos tamẽ illum ordinem sequimur, quem in Aquileiensi ecclesia per lauachri gratiam suscepimus. CREDO, ergo primo omnium ponitur, sicut & Paulus apostolus ad Hebræos scribens, dicit, *Credere enim primo omnium accedentem oportet ad Deum, quia & credentibus in se remunerator sit.* Sed & propheta dicit, *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vt ergo intelligentiæ tibi aditus patescat, recte primo omnium te credere profiteris, quia nec nauem quis ingreditur, & liquido ac profundo vitam committit elemento, nisi se prius credat posse saluari: nec agricola semina sulcis obruit, & pro frugibus spargit in terram, nisi crediderit vẽturos imbres, adfuturum quoq; solis teporem, quibus terra confota, segete multiplicata, frugem producat, ac ventis spirantibus nutriat. Nihil deniq; est, quod in vita geri possit, si non credulitas ante præcesserit. Quid ergo mirum, si accedentes ad Deum credere nos primo omnium profitemur, cũ sine hoc nec ipsa exigi possit vita communis? Hæc autem idcirco in principiis præmisimus, quia pagani nobis obiicere solent, quod religio nostra quæ quasi rationibus deficit, in sola credendi persuasione consistat. Et ideo ostendimus, nec agi, nec stare aliquid posse, nisi præcesserit vis credendi. Denique ideo & matrimonia contrahuntur, quia creditur successura posteritas: & pueri discendis artibus traduntur, quia magistrorum in discipulos transfundenda creditur disciplina. imperij quoq; insignia vnus suscipit, dum credit sibi vrbes & populos armatũ etiam Hebr. 11. Esaiæ 7.

exercitum parituros. Quod si hæc singula nisi prius crediderit futura, nullus adgreditur, quomodo non multo magis ad agnitionem Dei credendo veniatur? Sed videamus quid iam breuialis hic symboli sermo proponat. CREDO inquit, IN DEO PATRE OMNIPOTENTE. Oientales ecclesiæ omnes pene ista tradunt, CREDO IN VNO DEO PATRE OMNIPOTENTE. Et rursum in sequenti sermone vbi nos dicimus, ET IN CHRISTO IESV VNICO FILIO EIVS DOMINO, illi tradunt, ET IN VNO DOMINO NOSTRO IESV CHRISTO VNICO FILIO EIVS, vnum scilicet Deum & vnum dominum secundum auctoritatem Pauli apostoli profitẽtes. Sed de hoc in sequentibus reperemus. Nunc interim quod ait, IN DEO PATRE OMNIPOTENTE videamus. Deus enim quod inopinari potest humana mẽs, naturæ ipsius vel substãtiæ quæ est super omnia, est adpellatio. Pater vero arcani & ineffabilis sacramenti vocabulum est. Deum cum audis, substantiam intellige, sine initio, sine fine, simplicem, sine vlla admixtione, inuisibilem, incorpoream, ineffabilem, inæstimabilem, in qua nihil adiunctum, nihil creatum sit. Sine auctore est enim ille, qui omnino auctor est omnium. Patrem cum audis, filij intellige patrem, qui filius supradictus sit imago substãtiæ. Sicut enim nemo dicitur dominus, nisi habeat vel possesionẽ, vel seruum cui dominetur: & sicut nemo magister dicirur, nisi discipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici potest, nisi filium habens. Hoc ergo ipso nomine quo Deus pater appellatur, cum patre pariter subsistere etiam filius demonstratur. Quomodo sanè Deus pater genuerit filium, nolo discutias, nec te curiosius inseras in profundi huius arcanum, ne forte dum inaccessæ lucis fulgorẽ pertinacius perscrutaris, exiguum ipsum qui mortalibus diuino munere concessus est, perdas aspectũ. Aut si putas in hoc omni genere indagationis nitendũ, prius tibi propone quæ nostra sunt: quæ si consequẽter valueris expedire, tunc à terrestribus ad cælestia, & à visibilibus ad inuisibilia properato. Expedi primo si potes, & explana, quomodo mens quæ intra te est, generet verbum, & quis sit in ea memoriæ spiritus: quomodo hæc cum diuersa sint rebus & actibus, vnum tamen sint vel substantia vel natura: & cum è mente procedant, nunquam tamen ab ipsa separentur. Et hæc quanuis in nobis & in animæ nostræ substantia habeantur, tamen tanto nobis occulta videntur, quãto & aspectui corporeo inuisibilia. De apertioribus requiramus. Fons quomodo ex se generat fluuium? quo autem spiritu rapidus fertur in fluentum? quid est quod dum vnum & inseparabile sit, & fluuius & fons, tamen nec fons fluuius, nec fluuius fons intelligi aut adpellari potest? & tamen qui viderit fluuium, videt & fontem? Exerce te prius in horum explanatione, & discute si potes, quæ habentur in manibus, & tunc ad horũ sublimiora veniemus. Nec putes quod te statim de terra suadeam ascendere super cælos, sed prius te si placet ad istud firmamentum quod oculis patet, educam, & ibi si potes, naturam huius visibilis luminis discute. Quomodo ignis iste cælestis generat ex semetipso splendorem lucis: quomodo etiam producit vaporem: & cum sint tria in rebus, vnum tamen sunt in substantia? Quod & si hęc singula inuestigare potueris, scito adhuc diuinę generationis mysterium tanto esse differentius & eminẽtius, quãto creator creaturis potẽtior, quanto artifex opere suo præstantior, quanto ille qui semper est, eo qui ex nihilo cœpit esse, nobilior. Credendus est ergo Deus esse pater vnici filij sui domini nostri, non discutiẽdus. neque enim fas est seruo de natalibus domini disputare. Contestatus est pater de cælis dicens, *Hic est filius meus dilectus, in quo* (Matth. 17.) *mihi bene complacui, ipsum audite.* Pater ipsum dicit esse filium suum, & ipsum audiri iubet. (Ioan. 14.) Filius dicit, *Qui me videt, videt & patrẽ meum:* &, *Ego & pater vnum sumus.* &, *Ego à Deo exiui, & veni in hunc mundum.* Quis est qui inter has patris & filij

& filij voces medium se discussorem interserat, & deitatē diuidat, adfectum separet, & substātiam rumpat, spiritum secet, neget esse verum quod veritas dicit. Est ergo Deus pater, verus tanquam veritatis pater, non extrinsecus creans, sed ex eo quod ipse est filium generans, id est, quia sapiens, sapientiā: quia iustus, iustitiam: quia sempiternus, sempiternū: quia immortalis, immortalem: quia inuisibilis, inuisibilem: quia lux, splendorem: quia mens, verbum. Quod autem diximus, Oriētis ecclesias tradere vnum verum Deum, patrem omnipotentem & vnum dominum, hoc modo intelligendum est, vnum non numero dici, sed vniuersitate. Verbi gratia, si quis dicit vnum hominem, aut vnum equum, hic vnum pro numero posuit. potest enim & alius homo esse, & tertius, vel equus. Vbi autem secundus vel tertius non potest iungi, vnus si dicatur, nō numeri, sed vniuersitatis est nomen. Vt si exempli causa dicamus vnum solem, hic vnus ita dicitur, vt alius vel tertius addi non possit. vnus est enim sol. multo magis ergo Deus cū vnus dicitur, vnus non numeri, sed vniuersitatis vocabulo nūcupatur, id est qui propterea vnus dicitur, quod alius non sit. Similiter & de domino accipiendum est, quod vnus sit dominus noster Iesus Christus, per quē Deus pater dominatum omnium tenet. Vnde & sequens sermo omnipotentem pronunciat dominum. Omnipotens autē ab eo dicitur, quod omnium teneat potentatum. Tenet autem omnia pater per filium, sicut & Apostolus dicit, *Quia per ipsum creata sunt omnia visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates:* & iterum ad Hebræos scribens dicit, *Quia per ipsum secula instituit, & ipsum constituit vniuersorum hæredem.* Constituit autem quod ait, genuit intelligitur. Quod si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hæres omnium, per ipsum ergo & potentatum omnium tenet. Quia sicut lux de luce, & veritas de veritate, ita & de omnipotente omnipotens natus est. Vt in Apocalypsi Iohannis de Seraphim scriptum est, *Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes, Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus sabaoth, & qui est, & qui venturus est, omnipotens.* Omnipotens ergo dicitur qui venturus est. Et quis est alius qui venturus est, nisi Iesus Christus filius Dei? His additur, INVISIBILI ET IMPASSIBILI. Sciendum est quod duo isti sermones ecclesiæ Romanæ symbolo non habentur: constat autem apud nos additos, hæreseos causa Sabellij, illius profecto quæ à nostris Patripassiana adpellatur, id est quæ patrem ipsum vel ex virgine natum dicit, & visibilē factum esse, vel passum adfirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas de patre, videntur hæc addidisse maiores, & inuisibilem patrem atque impassibilem dixisse. Constat enim filium, non patrem, incarnatum, & ex natiuitate carnis filium visibilem & passibilem factum. Quantum autem spectat ad illam deitatis immortalem substantiam, quæ vna ei eademque cum patre est, ibi neque pater, neque filius, neque spiritus sanctus visibilis aut passibilis creditur. Secūdum vero dignationē carnis adsumptæ, filius & visus & passus in carne est. Quod & propheta prædixerat vbi ait, *Hic Deus noster, & non reputabitur alter ad eum. Inuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Sequitur post hæc, ET IN CHRISTO IESV. Iesus Hebræi vocabuli nomen est, quod apud nos saluator dicitur. Christus à chrismate, id est ab vnctione adpellatur. Legimus enim in libris Moysi, quod Auses Naue filius, cum electus esset dux populi, commutato nomine de Ause Iesus cognominatus sit. Quo scilicet ostenderetur hoc esse nomen quod principibus & ducibus conueniret, iis dūtaxat qui salutem sequentibus se populis darent. Itaque & ille Iesus adpellatus est, qui eductum de terra AEgypti populum, & de erroribus eremi liberatum, in terram repromissionis induxit. Et hic Iesus dicitur, qui populū de ignoran-

Coloss. 1. Hebr. 1. Apocal. 4. Baruch 3.

tiæ tenebris eductum, & de mūdi erroribus reuocatum, introduxit ad regna cælorum. Christus quoque, vel pōtificale vel regium nomen est. Nam prius & pontifices vnguento chrismatis consecrabātur & reges, sed illi velut mortales & corruptibiles vnguento materiæ corruptibilis vngebantur: hic vero
Esa. 61. sancto spiritu perunctus, Christus efficitur, sicut scriptura de eo dicit, *Quem vnxit pater spiritu sancto misso de cælo.* Et Esaias præsignauerat dicens ex persona filij, *Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me.* Quia ergo ostēdimus quid sit Iesus, qui populum saluet: & quid sit Christus, qui pontifex factus sit in æternum, nunc ex consequentibus de quo dicantur ista, videamus. ET IN VNICO FILIO EIVS DOMINO NOSTRO. Per hoc docet nos, quia Iesus iste de quo diximus, & Christus de quo exposuimus, vnicus filius sit Dei & noster dominus. Ne forte putes quod humana ista vocabula terrenū te aliquid doceāt, ideo subiungit, Vnicum hunc esse filiū Dei dominum nostrum. Vnus enim de vno nascitur, quia & splendor vnus est lucis, & vnum est verbum cordis. Nec in numerum pluralem defluit incorporea generatio, nec in diuisionem cadit, vbi qui nascitur, nequaquam à generante separatur. Vnicus est, vt menti sensus, vt sapientia sapienti, vt cordi verbum, vt forti virtus. nam sicut solus sapiens pater ab Apostolo dicitur, ita & solus filius Sapientia nominatur. Vnicus ergo filius est, & cum sit gloria, sempiternitate, virtute, regno, potestate, hoc quod pater est, omnia tamen hæc non sine auctore sunt patre, sed ex patre tanquam filius, sine initio, & æqualis habet, & cum ipse sit omnium caput, ipsius tamen auctor est pater generando sine initio. Quia nec pater præcedit filium, nec filius sequitur patrem in faciendo quasi adoptiuum, sicut nos. Filium sane cum audis, nolo cogitationem carnalis natiuitatis adsumas, sed memento hæc de incorporeæ dici substātiæ natura simplici. Si enim, vt supra iam diximus, vel in eo quod cor generat verbum, vel mens sensum, vel lux ex se parit splendorem, nihil horum requiritur, nec vlla in tali generatione fragilitas cogitatur: quanto purius & sacratius de horum omnium creatore censendum est? Sed fortasse dicas, ista quam memoras insubstantiua est generatio. neq; enim lux substantiuum profert splendorem, aut cor substantiuum generat verbum. Filius autem Dei substātialiter adseritur generatus. Ad hæc primo omnium illud dicimus, quod etiam in ceteris rebus, cum proferuntur exempla, non per omnia similitudinem seruare possunt rei illius cui prębere putātur exēplum, sed vnius alicuius partis, pro qua videntur adsumpta, similitudinem tenent. Verbi gratia, vt cum in euangelio dicitur,
Matth. 13. *Simile est regnum cælorum fermento, quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus:* nunquidnam putabimus regnum cælorum sic per omnia simile esse fermento, vt & substantia illa ita palpabilis sit ac fragilis, vt & acida fieri possit & corrupta? sed ad hoc solum exemplum istud videtur adsumptum, vt ostenderetur ex parua prædicatione verbi Dei, humanas mentes fidei fermento posse coalescere. Similiter & cum dicitur, *Simile est regnum cælorum reti misso in mare, quod ex omni genere piscium adtrahit:* & in hoc nunquid putandum est, quod naturæ lini quo rete aptatur, ac nodis quibus maculæ nectuntur, regni cælorum substantia per omnia conferatur? sed ad hoc solum videtur adsumpta comparatio, vt ostenderetur, quia sicut rete de profundo maris pisces adducit ad littus, ita de profundo huius seculi errore humanæ animæ regni cælorum prædicatione liberantur. Ex quibus constat exempla, non in omnibus his quorum exēpla sunt, esse similia. Alioqui si eadem essent omnia, iam non exempla dicerentur, sed ipsæ potius res de quibus agitur, viderentur. Deinde etiam illud dicendum est, quod nulla creatura talis esse potest, qualis creator eius. & ideo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuina maiestas. Tum etiam illud addimus,

dim*, quia omnis creatura ex nihilo est. Si ergo insubstãtiua fit illa quæ ignis est, ex sese creaturam quæ ex nihilo facta est, gignit, & conditionem in hoc seruat originis suæ: cur illius æternæ lucis substãtia, quæ semper fuit, quia insubstantiuum in se nihil habuit, insubstantiuum ex se splendorem proferre non potuit? vt ideo rectè vnicus dicitur filius. Vnicus enim & solus est, qui ita natus est. Nec comparationem aliquam potest habere quod vnicum est: nec similitudinem substantiæ in facturis suis habere potest ille qui factor est omnium. Hic ergo Iesus Christus filius vnicus Dei, qui est & dominus noster vnicus, & ad filium referri, & ad dominũ potest. Vnus est enim & vere filius, & vnus vere dominus Iesus Christus. ceteri quippe filij licet dicãtur filij, adoptionis tamen gratia dicuntur, non veritate naturæ. Et si dicuntur alij domini, concessa tamen, non ingenita potestate dicuntur: hic vero solus est vnicus filius, & solus vnicus dominus, sicut & Apostolus dicit, *Vnus pater Deus, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Ephes. 4. Igitur postea quàm propositus ordo fidei ineffabile sacramentũ filij de patris natiuitate exposuit, nunc ad humanæ salutis dignationem dispensationemq; descẽdit. Et hunc quem supra dixit vnicũ filium Dei, & dominum nostrum nunc dicit, QVI NATVS EST DE SPIRITV SANCTO EX MARIA VIRGINE. Hęc iam inter homines dispensationis natiuitas est, illa diuinæ substantiæ: hæc dignationis est, illa naturæ. De spiritu sancto ex virgine nascitur. Et iam in hoc loco mũdior auditus requiritur, & purior sensus. Huic enim quem dudum de patre natum ineffabiliter didicisti, nunc à sancto spiritu templum fabricatum intra secreta vteri virginalis intellige. Et sicut in sancti spiritus sanctificatione nulla sentienda est fragilitas, ita & in partu virginis nulla est intelligenda corruptio. Nouus enim huic seculo datus est hic partus, nec immerito: qui enim in cælis vnicus filius est, consequẽter & in terra vnicus est, quia & vnice nascitur. Nota sunt omnibus & in euangeliis decantata de hoc script● prophetarum quæ dicunt, quod *Virgo concipiet & pariet filium.* Esa. 7. Sed & partus ipsius mirabilem modum Ezechiel propheta ante formauerat, Mariam figuraliter portam domini nominans, per quam scilicet dominus ingressus est mũdum. Dicit ergo hoc modo, *Porta autem quæ respicit ad Orientem clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam dominus Deus Israel transibit per eam, & clausa erit.* Ezech 44. Quid tam euidens dici de consecratione virginis potuit? Clausa fuit in ea virginitatis porta, per ipsam introiuit dominus Deus Israel, & per ipsam in hunc mundum de vtero virginis processit, & in æternum porta virginis clausa, seruata virginitate, permãsit. Igitur spiritus sanctus refertur dominicę carnis & templi eius creator. Incipe hinc iam intelligere etiam sancti spiritus maiestatem. Contestatur enim & euangelicus sermo de ipso, quod cum loquenti angelo ad virginem & dicenti, quia *paries filium, & vocabis nomen eius Iesum: hic enim saluum faciet populum suum à peccatis suis:* Lucæ 1. illa respondisset, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Dixit ei angelus Dei, Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Vide ergo cooperantem sibi inuicem trinitatem. Spiritus sanctus venire dicitur super virginem, & virtus altissimi obumbrare ei. Quæ est autem virtus altissimi, nisi ipse Christus, qui est Dei virtus, & Dei sapientia? Cuius autem hæc virtus est? *Altissimi*, inquit. Adest ergo altissimus, adest & virtus altissimi, adest & spiritus sanctus. Hęc est trinitas vbique latens, & vbique adparens, vocabulis personisq; discreta, inseparabilis vero substantia deitatis: quanuis solus filius nascatur ex virgine, adest tamen & altissimus, adest & spiritus sanctus, vt & conceptus virginis sanctificetur & partus. Verum hæc quia ex scripturis propheticis adferuntur, possunt forte Iudæos quanuis sint infideles & increduli, confutare. Sed pagani solent ri-

dere nos, cum audiunt prædicari à nobis virginis partum, propter quod paucis eorum obtrectationibus respondendum est. Omnis partus vt opinor, ex tribus constat. Si adultæ ætatis sit fœmina, si virum adeat, si non sit illius vulua vitio sterilitatis obclusa. Ex his tribus in hoc partu quem prædicamus, vnum defuit, vir scilicet: & hanc partem, quia qui nascebatur, non erat terrenus homo, sed cælestis, per cælestem spiritum dicimus, salua virginis incorruptione, completam. Et tamen quid mirum videtur, si virgo conceperit, cum Orientis auem quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci vel renasci constet, vt semper & vna sit, & semper sibi ipsa nascēdo vel renascendo succedat? Apes certe nescire coniugia, nec fœtus nixibus edere, omnibus palàm est. Sed & alia nonnulla deprehenduntur in huiusmodi sorte nascendi. Hoc ergo incredibile videbitur diuina virtute ad totius mūdi redintegrationem factum, cuius exempla etiam in animalium natiuitate cernuntur? Et tamen mirandum, cur hoc gentilibus impossibile videatur, qui credunt Mineruam suam de cerebro Iouis natam: quid ad credendū difficilius? aut quid magis contra naturā est? Hic fœmina est, hic naturæ ordo seruatur, hic conceptus, hic partus temporibus suis editur. Ibi nusquam fœmineus sexus, sed vir solus & partus. Qui illa credit, cur ista miratur? Sed & Liberum patrem de fœmore eius adserunt natum. Ecce aliud portenti genus, & tamen creditur. Venerem quoque, quam ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ vocant, de spuma maris, sicut etiam nominis ipsius compositio ostendit, credunt esse progenitam: de ouo natos Castorem Pollucemque confirmant: & ex formica Myrmidones, & alia mille sunt quæ quamuis contra rerum naturam venientia, ipsis tamen visa sunt credibilia, vt Deucalionis & Pyrrhæ lapides iactos, & hominum ex his segetem natam: & cum hæc tot & talia figmenta crediderint, vnū eis verbum impossibile videtur, quod adolescens fœmina diuinum germen, non hominis vitio, sed Deo inspirante conceperit. Qui vtique si ad credendum difficiles sunt, illis tot & tam turpibus mōstris fidem nequaquam commodare debuerant: si vero faciles sunt ad credendum, multo promptius hæc nostra tam honesta & tam sancta recipere, quàm illa tam indigna & tam fœda credere debuissent. Sed dicent fortassis, quia possibile si fuerat Deo vt virgo conciperet, possibile etiam fuerat Deo vt pareret: sed indignum eis videri, vt tanta illa maiestas per genitales fœminæ transiret egressus: vbi quamuis nulla fuerit ex virili commixtione contagio, fuit tamen ipsius puerperij obscœnę adtrectationis iniuria: pro quo paulisper eis secundum sensum suum respondeamus. Si quis videat paruulum in profundo cœni necari, & ipse cum sit vir magnus & potens, extremis, vt ita dixerim, plantis ingrediatur cœnum, vt paruulum moriente liberet, pollutúsne à te accusabitur hic vir, quod paululum luti calcauerit? an vt misericors laudabitur, quod vitam contulerit morituro? Sed hęc etiam de communi homine dicta sint. Redeamus nunc ad naturam eius qui natus est. Quantum putas natura solis eo inferior est? quātum creatura sine dubio creatore. Intuere nūc solis radios, si in cœni alicuius voraginem dimittātur, nunquidnam aliquid inde pollutionis adquirit? aut obscœnorum inlustratio solis ducetur iniuriis? Ignis quoque natura, quanto est inferior his de quibus sermo est? Et nulla materia vel obscœna, vel turpis adhibita ei, ignem polluisse creditur. Cū ergo hæc ita esse in rebus materialibus constet, tu in illa supereminenti & incorporea natura quæ super omnem ignē & supra omne lumen est: pollutionis aliquid putas, aut obscœnitatis incidere? Tum deinde etiam illud aduerte: Nos hominem à Deo creatum de terræ limo dicimus: quod si obscœnitas Deo reputatur opus suum requirenti, multo magis ei reputabitur opus illud ab initio fabricanti: & superfluum est dicere, Cur per obscœna transierit, cum non possis dicere, cur obscœna

condi-

condiderit: & ideo obscœna hæc esse, non natura, sed obseruantia docuit. Ceterum omnia quæ sunt in corpore, ex vno eodemque luto formata, vsibus tantum & officiis naturalibus distinguũtur. Sed ne illud quidem ab absolutione vacare huius quæstionis omittamus, quod substantia Dei quæ per omnia incorporea est, inseri corporibus, vel capi ab eis principaliter non potest, nisi aliqua media sit substantia spiritalis, quæ capax esse diuini spiritus possit. Verbi gratia, vt si dicamus, Lux omnia quidem mẽbra corporis inlustrare potest, nullo tamen hoc nisi à solo oculo capi potest: solus enim oculus est qui capax sit lucis. Et filius ergo Dei nascitur ex virgine, non principaliter soli carni sociatus, sed in anima inter carnem Deumque media generatus. Anima ergo media, & in secreta rationabilis spiritus arce, verbum Dei capiente, absque vlla quam suspicaris iniuria, Deus natus est ex virgine. Et ideo nihil ibi turpe putandum est, vbi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps fiebat etiam carnis. Nihil ibi dicas impossibile, vbi aderat virtus altissimi. nihil de humana fragilitate cogites, vbi plenitudo inerat deitatis. CRVCIFIXVS SVB PONTIO PILATO, DESCENDIT IN INFERNA. Docet Apostolus Paulus, inluminatos debere esse oculos cordis nostri ad intelligendum quæ sit altitudo diuinitatis, latitudo, & profundum. Altitudo ergo, & latitudo, & profundũ, descriptio crucis est, cuius eam partem quæ in terram defixa est, profundũ adpellauit. Altitudinem vero illam, quæ in aërem porrecta, sublimis erigitur: latitudinem quoq; illam quæ distenta in dexteram læuamq; protenditur. Cum ergo tot species mortis sint, quibus de hac vita exitus dari hominibus solet, quid vult nos Apostolus inluminatos corde scire rationem, cur ex his omnibus crucis potius species ad mortem delecta sit saluatoris? Vnde sciendum est, quod crux ista, triumphus erat: triumphi enim insigne est tropæum, trophæum autem deuicti hostis indicium est. Quia ergo adueniens Christus, sicut Apostolus dicit, tria pariter sibi regna subiecit: hoc enim indicat vbi ait, *Quia in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* & hæc omnia sua morte vincebat. Conueniens mysterio mors quæsita est, vt in aërem sublimatus, & aëreas subiugans potestates, victoriam de his supernis & cælestibus traderet: expensas autem manus tota die, sanctus propheta dicit, *Tetendi manus tota die ad populum incredibilem,* qui est in terra, vt incredulos contestaretur & inuitaret credentes: eam vero partem quæ sub terram demergitur, quod inferna sibi regna subiiceret. Etenim vt breuiter aliqua etiam de secretioribus perstringamus, ab initio Deus cum fecisset mundum, præfecit ei & prępostuit quasdam virtutum cælestium potestates, quibus regeretur & dispensaretur mortalium genus. Quod ita factum Moyses indicat in Deuteronomij cantico vbi dicit, *Cum diuideret excelsus gentes, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei:* sed horum nonnulli, sicut & ipse qui princeps adpellatus est mundi, datam sibi à Deo potestatem non his quibus acceperant legibus temperarunt, nec humanum genus diuinis obedire præceptis, sed suis parêre præuaricationibus docuerunt. Et hinc aduersum nos peccatorum chirographa scripta sunt, quia vt propheta dicit, *Peccatis nostris venũdati sumus.* Precium nanque animæ suæ vnusquisq; consequitur, cum concupiscentiæ satisfecerit. per istud ergo vnusquisque chirographum ab illis rectoribus pessimis tenebatur, quod Christus detraxit adueniens, & hac eos potestate denudauit, idque sub ingenti mysterio Paulus indicat, cum dicit de eo, *Delens quod aduersum nos erat chirographum, & adfigens illud cruci suæ, traduxit principatus & potestates triumphans eos in semetipsos:* Rectores ergo illi quos humano generi præfecerat Deus in tyrannidis contumaciam versi, impugnare commissos sibi homines adgressi sunt, & peccati præliis debellare. Sicut Ezechiel propheta my-

Ephes. 1.
Philip. 2.
Esa. 65.
Deut. 32.
Coloss. 2.

Ezech 30. sticis designat eloquiis cum dicit, *In illa die procedent angeli festinantes exterminare AEthiopiam, eisque inter eos perturbatio in die AEgypti, quoniam ecce venit.* Recte ergo eos omnipotentia nudatos Christus dicitur triumphasse, ablatamque ab eis potestatem hominibus tradidisse, sicut ad discipulos suos dicit ipse in
Lucæ 10. euangelio, *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Illos itaque qui accepta potestate male abusi sunt subiectis quondam suis, subiicit crux Christi. Nos vero, hoc est humanum genus, edocet primo omnium vsque ad mortem resistere aduersum peccatum, & libenter interitum pro pietate suscipere. Tum deinde & obedientiæ nobis in hac eadem cruce proponit exemplum, sicut illis qui aliquando rectores nostri fuerant, posuit contumaciæ pœnas. Audi ergo, quomodo Apostolus
Philip. 2. vult per crucem Christi obedientiam nos docere, *Hoc*, inquit, *sentite in vobis quod & in Iesu Christo, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu repertus vt homo, factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Quia ergo ille magnus magister est qui fecerit & docuerit, ideo obedientiam quæ piis morte etiam suscepta seruanda est, docuit ipse prius pro hac moriēdo seruari. Sed fortasse terreatur aliquis in huiuscemodi doctrina, quod quem pauloante cum Deo patre diximus sempiternum, ac de eius substantia esse progenitum, quemque regno, æternitate & maiestate vnum cum Deo patre esse docuimus, nunc de eius morte tractemus. Sed nolo terrearis fidelis auditor, paulopost istum quem audis mortuum, rursum videbis immortalem: mors enim ab eo mortem spoliatura suscipitur. Nam sacramentum illud susceptæ carnis, quod supra exposuimus, hanc habet causam, vt diuina filij Dei virtus, velut hamus quidam erat habitu humanæ car-
Ibidem. nis obtectus. Et sicut ante Apostolus dixit, *habitu repertus vt homo,* principem ergo mundi vt inuitare posset ad agonem, cui ipse carnem suam velut escam tradidit, vt hamo eum diuinitatis intrinsecus teneret insertum, & effusione immaculati sanguinis, qui peccati maculam nescit, omnium peccata deleret, eorum duntaxat qui cruore eius postes fidei signassent. Sicuti ergo hamum esca conseptum si piscis rapiat, non solum escam ab hamo non remouet, sed & ipse de profundo esca aliis futurus educitur: ita & is qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in mortē corpus Iesu, nō sentiens in eo hamum diuinitatis inclusum: sed vbi deuorauit, hæsit ipse continuo, & disruptis inferni claustris, velut de profundo extractus traditur, vt esca ceteris fiat. Quod ita futurum sub hac eadem figura & Ezechiel dudū propheta signauerat dicens,
Ezech. 32. *Et extraham te in hamo meo, & extendam te super terram: campi implebuntur de te, & constituā super te omnes volucres cæli, & saturabo ex te omnes bestias terræ.* Sed & propheta
Psal. 73. Dauid dicit, *Tu confregisti capita draconis magni, & dedisti eum in escā populis AEthiopum.* Et Iob de eodem mysterio similiter protestatur, ait enim ex persona Dei
Iob. 40. loquētis ad se, *Aut adduces draconem in hamo, aut pones capistrū circa nares eius?* Non ergo damno aliquo aut iniuria diuinitatis Christus in carne passus est, sed vt per infirmitatem carnis operaretur salutem in medio terræ. Diuina natura in mortem per carnē descendit, nō vt lege mortaliū detineretur à morte, sed vt per se resurrecturus ianuas mortis aperiret: velut si quis rex pergat ad gentē, in qua proprios habeat captiuitatis vinculo adligatos, deuictaque carcerē intret, in quo vincti detinebātur, soluat cathenas, vincula, feras & claustra cōminuat, & vinctos in remissionē educat, & eos qui sedēt in tenebris & in vmbra mortis luci ac vitæ restituat. Ergo dicitur rex fuisse quidē in carcere, non tamen ea conditione qua ceteri qui tenebantur inclusi: sed illi quidē vt pœnas soluerent, hic vero vt absolueret pœnas. Cautissime autē qui symbolum tradiderunt, etiam tempus quo hęc sub Pontio Pilato gesta sunt, designauerunt,

runt, ne ex aliqua parte velut vaga & incerta gestorum traditio vacillaret. Sciendum sane est, quod in ecclesiæ Romanæ symbolo non habetur additū, DESCENDIT AD INFERNA, sed neq; in Orientis ecclesiis habetur hic sermo: vis tamē verbi eadem videtur esse in eo quod sepultus dicitur. Sed quoniam tibi erga scripturas diuinas amor & studium subiacet, sine dubio dicis mihi oportere hæc magis euidentibus scripturæ diuinæ testimoniis adprobari. Quanto enim maiora sunt quæ credenda sunt tanto idoneis magis & indubitatis testibus indigent. Vera quippe est & cōsequens hęc propositio: sed nos tanquam scientibus legem loquētes, testimoniorū siluam breuitatis causa relinquimus, pauca tamen ex multis, si etiam hoc requiritur, adhibeamus, sciētes studiosis quibusq; in scripturis diuinis latissimum testimoniorum pelagus patere. Primo ergo omnium sciendum est, quod ipsa ratio crucis non omnibus vna eademq; est, sed aliud gentibus, aliud Iudæis, aliud credētibus sapit, sicut & Apostolus dicit, *Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Iudæis* 1. Corin.1. *quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vero vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.* Et alibi, *Verbum enim crucis pereūtibus quidem stultitia est, his vero qui salui sūt virtus Dei est.* Iudæi ergo quibus ex lege traditum fuerat, Christum in æternū mansurum, scandalum patiebātur de cruce eius, quia resurrectionem eius recipere noluerunt. Gentibus autem stultitia videbatur, Deum mortem suscepisse, quia ignorabant mysteriū carnis adsumptę. Fideles vero, qui & natum & passum in carne receperant, & à mortuis resurrexisse, merito virtutem Dei credebant esse, quæ vicerat mortem. Primo ergo hoc ipsum quod Iudæi quibus prophetæ hæc prædixerant, non essent credituri, sed illi qui nunquam hæc à prophetis audierant, audi quomodo per Esaiam prophetico sermone signantur, *Quibus non est,* inquit, *annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.* Quod autem his qui meditabantur legem Dei à pueritia vsque ad senectutem, non credentibus, ad gentes esset omne mysterium translatum, idē Esaias hoc modo prædicit, *Et faciet,* inquit, *dominus Deus sabaoth omnibus gentibus in monte isto inueniri lætitiam: bibent vinum, vngentur vnguēto in monte isto. Tradet hæc omnia gentibus.* Hoc enim consiliū Dei omnipotentis super omnes gentes. Sed dicent fortasse nobis illi qui se iactāt in scientia legis, Blasphematis qui sic dicitis dominum corruptioni mortis subiectum & passioni crucis fuisse. Legite ergo quod scriptum habetis in Lamētationibus Hieremiæ vbi dicit, *Spiritus vultus nostri Christus dominus comprehensus* Thren.4. *est in corruptionibus nostris: in quo diximus, sub vmbra eius viuemus in gentibus.* Audis quomodo propheta dicit Christum dominum comprehēsum esse, & pro nobis, id est pro peccatis nostris corruptioni traditum. In cuius vmbra quoniam populus ille Iudæorū permansit incredulus, abiectus est, dicit, quia viuemus nō in Israel, sed in gentibus. Quod si operosum nō videtur, quàm possumus breuiter singula quæ in euangeliis referuntur, qualiter in prophetis prędicta sunt designemus, vt hi qui prima fidei elemēta suscipiunt, testimonia hęc habeāt in corde scripta, vt nulla eis vnquā de his quę credunt ambiguitas inimica surripiat. Edocemur per euāgeliū, quod Iudas vnus de amicis & conuiuis Christi tradiderit eum: audi hoc quomodo prenuncietur in psalmis: *Qui manducat,* inquit, *panes meos, ampliabit aduersum me supplantationem.* Et alibi, *Amici* Psal.40. & 37. & 54. *mei, & proximi mei, aduersum me adpropinquauerunt & steterunt.* & iterum, *Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.* Vis videre quomodo molliti sunt? *Venit,* inquit, *Iudas ad Iesum, & dixit ei, Aue rabbi, & osculatus est eum.* Per Matth.26. molle ergo osculi blandimētum execrabile iaculū proditionis infixit. Vnde & dominus ad eum dixit, *Iuda osculo filium hominis tradis?* Triginta argenteis au- Lucæ 22. dis eum adpreciatū esse cupiditate proditoris: audi & de hoc propheticā vocem: *Et dixi,* inquit, *ad eos, Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam.* Zacha. 11.

*aut abite. Et post hæc*, inquit, *Accepi triginta argenteos, & misi eos in domum domi-*
Matth. 27. *ni in conflatorium*. Nonne hoc est quod in euangeliis scribitur, quia Iudas pœnitentia ductus reportauit pecuniam, & proiecit eam in templo, & discessit? Bene autem mercedem suam dicit, velut imputātis & exprobrantis adfectus. Etenim tam multa opera bona apud eos egerat. Cæcos eorum inluminauerat, claudis pedes, paralyticis gressum, mortuis quoque reddiderat vitam. Pro iis ergo omnibus bonis mercedem restituunt ei mortem triginta argenteorum existimatione pensatam. Refertur item in euangelijs quod vinctus
Esa. 3. sit. Prędixit hoc sermo propheticus per Esaiam dicens, *Væ animæ ipsorum, quia cogitauerunt cogitationem pessimam aduersum seipsos dicentes, Adligemus iustum, quia inutilis est nobis*. Sed dicet aliquis, Nunquid hæc de domino intelligenda sunt? nunquid dominus ab hominibus teneri poterat, & ad iudicium pertrahi? Et de hoc te idem propheta conuincet: dicit enim his verbis, *Ipse dominus in iudicium veniet cum senioribus & principibus populi*. Iudicatur ergo ipse dominus secūdum prophetæ testimonium, & non solum iudicatur, sed etiam flagellis cęditur, & palmis in faciem verberatur & conspuitur, & omnem pro nobis perfert indignitatis iniuriam. Et quia hæc stupenda erant omnibus cum prædicarentur ab Apostolis, idcirco etiam ex persona ipsorum propheta excla-
Esa. 53. mat & dicit, *Domine quis credidit auditui nostro*? Incredibile enim est vt Deus Dei filius ista pertulisse dicatur. Et ideo prædicuntur per prophetas, ne qua credituris dubitatio nasceretur. Ipse ergo ex sua persona Christus dominus di-
Thren. 5. cit, *Dorsum meum dedi flagellis, & maxillas meas ad palmas, & faciem meam non auerti à confusione sputorum*. Scribitur etiam illud inter ceteras passiones eius, quod adligantes eum duxerunt ad Pilatum: præsignauit etiam hoc propheta vbi dicit, *Et adligantes eum duxerunt ad xenium regis Iarim*: nisi si obiiciat aliquis & dicat, sed Pilatus non erat rex. Audi ergo quid in sequentibus euangelium refert, *Audiens*, inquit, *Pilatus eum esse de Galilæa, misit eum ad Herodem, qui erat tunc rex in Israel*. Et bene addidit nomen Iarim, quod est siluester. Non enim erat Herodes de domo Israel, nec de illa vinea Israelitica, quam eduxerat dominus de AEgypto, & plantauerat in cornu in loco vberi, sed erat siluester, id est ex silua alienigenarum. Et ideo siluester adpellatur, quasi qui de Israeliticæ vitis nequaquā palmitibus pullulasset. Sed & quod ait propheta, *xenium*,
Lucæ 23. conuenienter aptauit. Tunc enim Herodes & Pilatus, vt euāgelium testatur, ex inimicis in concordiam reuocati sunt. Et velut reconciliationis suæ xenium, vinctum sibi inuicem mittebant Iesum. Quid interest, dummodo Iesus vbique dissidentes reconciliet, pacem reparet, concordiam reddat? Vnde etiam de hoc scriptum est in Iob, *Dominus reconciliat corda principum terræ*. Refertur item quod cum Pilatus vellet eum dimittere, omnis populus clamaue-
Ibidem. rit, *Crucifige crucifige eum*: Prænunciat hoc Hieremias propheta dicens ex per-
Hiere. 12. sona domini ipsius, *Facta est*, inquit, *hæreditas mea mihi sicut leo in silua. Dedit super me vocem suam, propterea exosus sum eam. Et propter hoc*, inquit, *dereliqui domum meam*. Et iterum alibi dicit, *Super quem aperuistis os vestrum, & aduersus quem relaxastis linguas vestras*? Cum iudicaretur scribitur tacuisse. Multæ de hoc scriptu-
Psal. 37. ræ testantur, in psalmis dicitur, *Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo increpationes*. & iterum, *Ego autem sicut surdus non audiebā, & sicut mutus non aperiens os suū*. Et iterum alius propheta dicit, *Sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est*. Imposita scribitur coro-
Cantic. 3. na spinea. Audi de hoc in Canticis Canticorum super iniquitates Hierusalem mirantis de iniuria filij, patris vocem, & dicentis, *Exite & videte filiæ Hierusalem coronam qua coronauit eum mater sua*. Sed & de spinis ita alius propheta
Esa. 5. commemorat, *Et expectaui vt faceret vuam, fecit autem spinas, & non iustitiam, sed clamorem*. Veruntamen vt mysterij secreta cognoscas, oportebat eum, inquit,

inquit, qui peccata mundi venit auferre, etiam terrę maledictá purgare, quæ protoplasto peccante, sententiam præuaricationis acceperat, dicente domino, *Maledicta terra in operibus tuis: spinas & tribulos producet tibi.* Propterea ergo spinis coronatur Iesus, vt prima illa condemnationis sententia soluere- Gene.3.
tur. Ad crucem ducitur, & in ligno totius mundi vita suspenditur. Vis & de hoc propheticis testimoniis confirmari? audi Hieremiam dicentem, *Venite, & iniciamus lignum in pane eius, & conteramus eum de terra viuentium.* Et iterum, Moyses velut deflens eos dicit, *Et erit vita tua suspensa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, & non credes vitæ tuæ.* Sed transcurrendum nobis est: iam enim præpositæ breuitatis excedimus modum, & breuiatum sermonem longa dissertione distendimus, pauca tamen addemus, ne penitus quod cœpimus præterisse videamur. Scribitur Iesus in latere percussus, aquam simul & sanguinem profudisse. Hoc quidem mysticum est: ipse enim dixerat, quia *flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ.* Sed produxit & sanguinem, quem petierant Iudæi venire super se & filios suos. Produxit etiam aquam, vt credentes diluat: produxit & sanguinem, qui condemnet incredulos. Potest tamen etiam intelligi, quod duplicem gratiam baptismi figurauerit, vnam quę datur per aquam baptismi: aliam quæ per martyrium profusione sanguinis quæritur: vtrunque enim baptisma nominatur. Quod si & hoc quæris, cur non ex alio membro, sed ex latere potius produxisse dicatur aquam & sanguinem? videtur mihi in latere per costam mulier indicari, quia fons peccati & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adam costa, processit: fons redemptionis ac vitæ de secũdi Adam costa producitur. Scriptũ est, quod in passione eius ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Accipe de hoc prophetæ testimonium dicentis, *Occidet tibi sol meridie.* Et iterum Zacharias propheta, *In illa,* inquit, *die non erit lux, sed frigus & pruina erit in vno die, & dies ille notus domino, & neq; dies, neque nox, & ad vesperam erit lux.* Quid tam euidens à propheta dici potuit? Vt iam hæc nõ tam futura prædici quàm narrari præterita videantur? etiam pruinã & frigus prædixit. Propterea enim Petrus calefaciebat se ad ignem, quia frigus erat, & frigus patiebatur, non solum temporis, sed & fidei. Addidit etiam, *Et dies illa nota domino, & neque dies neque nox.* Quid est, *neque dies neque nox?* nonne aperte de insertis diei tenebris, & reuocata rursum luce disseruit? Non fuit illa dies: neque enim cœpit ab ortu solis. neque integra nox fuit: nõ enim peracto diei cursu, spacia debita vel ab initio suscepit, vel ad vltimum terminata perduxit, sed fugata per impiorum facinus lux reparatur ad vesperam. Post horam enim nonam depulsis tenebris sol redditur mundo. Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit, *Obscurabitur super terram in die lux.* Docet euangelij prædicatio quod etiam milites diuiserunt sibi vestimenta Iesu, & supra tunicam eius miserunt sortem. Hoc etiam curæ fuit spiritui sancto prophetarũ vocibus protestari, cum Dauid dicit, *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Sed nec de illa quidem veste quam dicuntur milites inludentes induisse eum, id est de veste coccinea, prophetę siluerũt. Audi enim quid dicat Esaias, *Quis est iste qui venit de Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosor? Quare rubicunda sunt vestimenta tua, & indumentum tuum tanquã à torculari calcato?* Vnde & ipse respondit, *Torcular calcaui solus filiæ Sion.* Solus est enim qui peccatum non fecit, & abstulit peccata mundi. Si enim potuit per vnum hominem mors introire, quanto magis per vnum hominem, qui & Deus erat, potuit vita restitui? Refertur etiam quod aceto potus sit, vel vino myrrhato, quod est amarius felle. Audi quid de hoc propheta prædixerit, *Et dederunt,* inquit, *in esca mea fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* Atque respondens iam tunc Moyses dicebat de populo illo, *Ex vineis Sodomorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorrha. Vua*

Marginal references: Hiere.11. Deut.28. Matth.28. Ioan.7. Amos 5. Zacha. 14. Marci 14. Matth.27. Psal.21. Esa.63. Psal.68. Deut.32.

eorum, vua fellis, botrus amaritudinis ipsis. Et iterum exprobrans eos dicit, *Populus stultus & non sapiēs, hæc domino retribuisti?* Sed & in Canticis canticorum eadem prænunciantur, vbi etiam hortus in quo crucifixus est designatur: dicit ergo,
Cant.5. *Intraui in hortum meum, soror mea sponsa, & vindemiaui myrrham meam.* Vbi euidēter vinum myrrhatum quo potatus est declarauit. Spiritum post hæc scribitur reddidisse: prænunciatum fuerat & hoc per prophetam dicentē ex persona filij ad patrem? *In manus tuas commendo spiritum meum.* Sepultus quoque perhibetur, & lapis magnus positus ad ostium monumenti. Accipe etiam de
Thren.3. hoc quid propheticus per Hieremiam sermo prædixerit, *Mortificauerunt*, inquit, *in lacu vitam meam, & posuerūt lapidem super me.* Euidētissima hæc sepulturæ eius indicia propheticis vocib⁹ designata sunt: accipe tamē & alia: *A conspectu*, inquit, *iniquitatis ablatus est iustus, & erit in pace locus eius.* Et alibi, *Et dabo malignos in sepulturā eius.* Itē aliàs, *Recubans dormiuit vt leo, & catulus leonis, quis suscitabit eum.* Sed & quod in infernum descendit, euidenter prænūciatur in psal-
Psal.21.& 29 mis vbi dicit, *Et in puluerem mortis deduxisti me.* & iterum, *Quæ vtilitas in sanguine*
& 3?. *meo dum descendo in corruptionem?* & iterum, *Descendi in limum profundi, & non est*
Matth.11. *substantia.* Sed & Iohannes dicit, *Tu es qui venturus es,* (in inferno sine dubio) *an*
1.Pet.3. *aliū expectamus?* Vnde & Petrus dixit, quia Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu, *In ipso*, ait, *& eis qui in carcere inclusi erant, descendit spiritibus prædicare qui increduli fuere in diebus Noe:* in quo etiam quid operis egerit in inferno, declaratur. Sed & ipse dominus per prophetam dicit, tanquam de
Psal.15. futuro: quia *non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem:* quod rursus prophetice nihilominus ostendit impletum cum dicit, *Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum.*

Sequitur post hæc TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS. Resurrectionis quippe gloria in Christo clarificauit omne quod prius infirmū & fragile videbatur. Si tibi pauloante non videbatur esse possibile vsque ad mortem venisse immortalem, aspice nunc, quia qui deuicta morte resurrexisse dicitur, non potest esse mortalis, sed bonitatem in hoc intellige creatoris, quia eousque ille miserando descendit, vsquequo tu peccando deiectus es. Nec creatorem omnium de hoc impossibilitatis accuses, vt ibi putes opus eius caduco lapsu potuisse concludi, quo ille id reparaturus peruenire nō posset. Inferna & superna nobis dicuntur, qui certa corporis circunscriptione conclusi, intra præscriptæ nobis regionis terminos continemur. Deo autem qui vbique est, & nusquam deest, quid infernum est, aut quid supernum? Veruntamen in adsumptione corporis etiam ista complētur. Resuscitatur caro quæ deposita erat in sepulchro, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam, *Quia non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Redit ergo victor à mortuis, inferni secum spolia trahens: eduxit etiam eos qui tenebantur à morte, sicut &
Ioan.12. ipse prædixerat, vbi ait, *Cum exaltatus fuero à terra, omnia ad meipsum traham.* At-
Matth.27. testatur autem euangelium de hoc cum dicit, quia *monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum dormientium resurrexerunt & adparuerunt multis, & ingressi sunt sanctam ciuitatem.* Sine dubio ingressi sunt ciuitatem illam de qua Apo-
Gal.4. stolus dicit, *Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omniū nostrum.*
Hebr.2. Sicut & ad Hebræos iterum dicit, *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, multos filios in gloriam adducentē auctorem salutis eorum per passiones consummari.* Igitur consummatam passionibus carnē humanam, quæ in mortem ceciderat per protoplasti lapsum resurrectionis virtute reparatam, in dexte-
Ephes.1. ta sedis Dei altissimi conlocauit. Vnde & Apostolus dicit, *Qui simul consuscitauit nos, simúlque sedere fecit in cælestibus*, hic enim erat figulus, qui vt Hiere-
Hiere.18. mias docet propheta, *Vas de manu sua conlapsum & confractum, rursum eleuauit manibus suis, & reformauit sicut placuit in conspectu eius.* Placuit autem vt corpus quod

quod mortale & corruptibile susceperat, de sepulchri petra leuatum, & immortale atque incorruptibile effectum, iam non in terrenis, sed in cælestibus & in patris dextera conlocaret. Plenæ sunt de his sacramentis scripturę veteris testamenti. Nullus super his propheta, nullus legislator aut psalmographus siluit, sed omnis pene sacra de his loquitur pagina: & ideo superfluum videtur inmorari nos ad congregãda testimonia: pauca tamen & admodum pauca ponemus, ad ipsos fontes diuinorum voluminum remittentes eos qui potare abundantius cupiunt. Dicit ergo statim in psalmis, *Ego dormiui, & somnum cœpi, & resurrexi, quoniam dominus suscepit me.* Psal. 3. Et iterum in alio loco, *Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus.* Et alibi sicut iam superius diximus, *Domine eduxisti de inferno animam meam: saluasti me à descendentibus in lacum.* Et in alio loco, *Quoniam conuersus viuificasti me, & de abysso terræ iterum reduxisti me.* Euidentissime autem in octogesimo & septimo psalmo de eo dicitur, *Et factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.* Non dixit homo, sed sicut homo. Sicut homo enim erat, quia etiam descenderat in infernum: sed inter mortuos liber erat, quia à morte teneri non poterat. Et ideo in vno natura humanæ fragilitatis, in alio diuinæ maiestatis ostẽditur. Oseæ autem propheta etiam de tertia die manifestissime prænunciat Oseæ 6. hoc modo, *Sanabit nos*, inquit, *post biduum: in die autem tertia resurgemus & viuemus in conspectu eius.* Hæc autem ex persona eorum dicit, qui cum ipso die tertia resurgentes, de morte reuocantur ad vitam: & ipsi sunt qui dicunt, *Die tertia resurgemus, & viuemus in conspectu eius.* Esaias vero aperte dicit, *Qui educit de terra pastorem magnum ouium.* Esa. 40. Sed quod & mulieres visuræ essent resurrectionem eius, scribis & pharisæis & populo non credentibus, etiam hoc prædixit Esaias his verbis, *Mulieres quæ venitis ab spectaculo venite: non enim est populus habens intellectũ.* Esa. 32. Sed & de illis quæ post resurrectionẽ perrexisse ad sepulchrum dicuntur, & quæsisse eum, & non inuenisse, sicut de Maria Magdalene refertur venisse ante lucem, & non inuento eo flens dixisse ad angelos qui aderant, quia *tulerunt dominum, & nescio vbi posuerunt eum*: etiam de hoc ita prædicitur in Cantico canticorum, Ioan. 29. *In cubili meo quæsiui, & non inueni eum.* De illis quoque quæ inuenerunt eum, & tenuerunt pedes eius, prædicitur in Cantico canticorum, *Tenebo eum, & non dimittam eum quem dilexerit anima mea.* Cant. 5. Hæc interim pauca de multis breuitati studentes posuimus, plura & relinquentes.

ASCENDIT IN CAELOS, SEDET AD DEXTERAM PATRIS: INDE VENTVRVS EST IVDICARE VIVOS ET MORTVOS. Consequentia breuitatis in fine sermonis hęc continet, in quibus quod dicitur quidẽ palam est, sed requiritur quo sensu intelligi debeant quæ dicuntur. Nam ascendisse & sedisse, & vẽturum esse, si secundum dignitatem diuinitatis intelligas, aliquid per hoc humanę fragilitatis videbitur indicari. Consummatis etenim his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, ascendere memoratur ad cælos, sicut propheta prædixerat, *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus*: Ephe. 4. illa scilicet dona, quæ Petrus in Actis Act. 2. apostolorum de spiritu sancto dicebat, *Exaltatus ergo dextera Dei, effudit hoc donum quod vos auditis & videtis.* Donum ergo spiritus sancti hominibus dedit, quia captiuitatem, quam prius diabolus per peccatũ deduxerat in infernum, Christus per mortis suæ resurrectionem reuocauit ad cælum. Ascendit ergo ad cælos, non vbi verbum Deus ante non fuerat: quippe qui erat semper in cælis, & manebat in patre: sed vbi verbum caro factum ante non sederat. Denique, quia nouus iste ingressus portarum cæli æditúis & principibus videbatur, videntes naturam carnis cælorum secreta penetrantem, dicunt ad inuicem, sicut Dauid plenus spiritu enunciat, *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? dominus fortis &* Psal. 23.

*potens, dominus potens in prælio.* Quæ vox vtique non propter diuinitatis poten-
tiam, ſed propter nouitatem carnis aſcendentis ad dexteram Dei ferebatur.
Pſal. 64. Dicit & alibi idem Dauid, *Aſcendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ.*
In voce enim tubæ moris victorum eſt redire de prælio. De ipſo quoque &
Pſal. 17. alias dicitur, *Qui ædificat in cælo aſcenſum ſuum.* Etiam alibi, *Qui aſcendit ſuper
cherubim & volauit ſuper pennas ventorum.* Sedere quoque ad dexteram patris,
carnis adſumptæ myſterium eſt: neque enim incorporeæ illi naturæ conue-
nienter iſta abſque adſumptione carnis adduntur: neque ſedis cæleſtis perfe-
Pſal. 92. ctum diuina natura, ſed humana conquirit. Vnde & dicitur de eo, *Parata ſe-
des tua domine exnunc, à ſeculo tu es.* Parata ergo à ſeculo ſedes eſt, in qua domi-
nus Ieſus ſeſſurus erat is, in cuius *nomine omne genu flectitur, cæleſtium, terreſtrium
& infernorum: & omnis lingua confitebitur ei, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria
Pſal. 109. Dei patris eſt,* de quo & Dauid ita refert, *Dixit dominus domino meo, ſede à dextris
meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.* Quæ tamen dicta domi-
Matt. 22. nus in euangelio diſſerens dicebat ad phariſæos, *Si ergo Dauid in ſpiritu domi-
num vocat eum, quomodo filius eius eſt?* Per quod oſtendit ſe ſecundum ſpiritum
dominum, ſecundum carnem filium eſſe Dauid. Vnde & ipſe dominus iterum
Matth. 26. dicit, *Veruntamen dico vobis, à modo videbitis filium hominis ſedentem à dextris filij
1. Petr. 3. Dei.* Et Petrus apoſtolus dicit de Chriſto, *Qui eſt in dextera Dei, ſedens in cælis.*
Epheſ. 3. Sed & Paulus ad Epheſios ſcribens, *Secundum operationem,* inquit, *potentiæ vir-
tutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans eum à mortuis, & ſedere faciens in
dextera ſua.* Quod autem veniat iudicaturus viuos & mortuos, multis qui-
dem diuinarum ſcripturarum teſtimoniis edocetur: ſed priuſquam prophe-
ticis hæc eloquiis prædicta doceamus, illud neceſſario arbitror admonendũ,
quod iſta fidei traditio quotidie nos vult de aduentu iudicis eſſe ſollicitos, vt
actus noſtros ita præparemus, velut reddituri imminenti iudici rationem.
Pſal. 111. Hoc enim erat quod & propheta dicebat de viro beato, quia *diſponit ſermones
ſuos in iudicio.* Quid autem dicitur iudicare viuos & mortuos, niſi quod alij vi-
ui, alij mortui ad iudicium veniant? ſed animę ſimul iudicabuntur & corpora:
in quibus viuos animas, corpora mortuos nominauit. Sicut & ipſe dominus
Matt. 10. in euangelio dicit, *Nolite timere eos qui corpus poſſunt occidere, animæ autem nihil
facere poſſunt: ſed timete potius eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehen-
nam.* Nunc iam paucis ſi videtur, etiam per prophetas hæc prædicta eſſe do-
ceamus. Plura autem teſtimonia cum volueris, ipſe tibi de ſcripturarum lati-
Malach. 3. tudine congregabis: dicit ergo Malachias propheta, *Ecce venit dominus omni-
potens, & quis ſuſtinebit diem aduentus eius, aut quis ſuſtinebit aſpectum eius? quia ipſe
ingreditur ſicut ignis conflatorij, & ſicut herba lauantium: & ſedebit conflans eos, &
purgans ſicut argentum & ſicut aurum.* Vt autem euidentius agnoſcas, quis ſit iſte
dominus de quo hæc dicuntur, audi quid & Daniel propheta prænunciat,
Dan. 7. *Videbam,* inquit, *in viſu noctis, & ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniens,
& vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & in conſpectu eius oblatus eſt: & ipſi datus
eſt principatus, & honor, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ipſi ſeruient:
poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non præteribit: & regnum eius non corrumpetur.* Ex
his ergo edocemur, non ſolum de aduentu & iudicio, ſed & de poteſtate eius
& regno: quia poteſtas eius æterna ſit, & ſine corruptionis fine ſit regnum, ſi-
Lucæ 3. cut in euangelio dicitur, *Regni eius non erit finis.* Vnde valde alienus à fide eſt,
qui regnum Chriſti dicit aliquando finiendum. Scire tamen debemus, quod
ſalutarem hunc Chriſti aduentum conabitur inimicus ad decipiendum fide-
les quoſque callida fraude ſimulare, & pro filio hominis qui expectatur ven-
turus in maieſtate patris ſui, filium perditionis in prodigiis & ſignis mendaci-
bus præparare, vt pro Chriſto, mundo huic introducat antichriſtum. De quo
& ipſe dominus in euangeliis prædixit Iudæis, quia *ego veni in nomine patris
mei,*

*mei, & non recepistis me: alius veniet in nomine suo, & ipsum recipietis.* Et iterum dicit, *Cum videbitis abominationem desolationis in loco sancto, sicut dicit Daniel propheta, Qui legit, intelligat.* Daniel ergo de aduentu erroris istius plenius & latius in suis visionibus edocet: ex quibus valde operosum est exempla nunc ponere, quia satis amplis narrationibus dilatantur. Et ideo scire de his plenius volentem ad ipsas magis recensendas remittimus visiones. Sed & Apostolus de eo dicit, *Ne quis vos seducat vllo modo: quoniam nisi discessio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollit se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam ipse sit Deus.* Et paulo post, *Et tunc reuelabitur*, inquit, *iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit inluminatione aduentus sui eum, cuius est aduentus secundum opera satanæ in omni virtute, signis & prodigiis mendacibus.* Et iterum paulo post, *Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati.* Propterea ergo propheticis & euangelicis atque apostolicis vocibus nobis prænunciatur hic error, ne quis pro aduentu Christi aduentum credat antichristi. Sed & ipse dominus dicit, *Cum dixerint vobis, Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere: venient enim multi pseudochristi & pseudoprophetæ, & seducent multos.* Sed quomodo demonstrabitur iudicium veri Christi, videamus, *Sicut fulgur*, inquit, *de oriente resplendet vsque ad occidentem: ita erit aduentus filij hominis.* Cum ergo aduenerit verus dominus Iesus Christus, sedebit, & iudicium statuet: sicut euangelium dicit, *Et segregabit oues ab hœdis*, id est & iustos ab iniustis. Sicut & Apostolus scribit, quia *omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis sui, prout gessit, siue bona, siue mala:* iudicabimur autem non solum pro gestis, sed & pro cogitatis, secundum quod & ipse Apostolus dicit, *Inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus in die quo iudicabit Deus occulta hominum.* Sed de his ista sufficiant. Post hoc ponitur in ordine fidei, ET IN SPIRITV SANCTO. Ea quæ in superioribus paulo latius de Christo sunt tradita, ad incarnationis vel passionis eius mysterium pertinet. Quæ dum media intercedunt personę ipsius cooptata, sancti spiritus commemorationem paulo longius reddiderunt. Ceterum si solius diuinitatis ratio habeatur eo modo quo in principio dicitur, CREDO IN DEO PATRE OMNIPOTENTE. Et post hæc, IN IESV CHRISTO FILIO EIVS VNICO, DOMINO NOSTRO: ita iungitur, IN SPIRITV SANCTO. Illa vero omnia quæ de Christo memorantur, ad dispensationem carnis, vt diximus, spectant. Igitur in sancti spiritus commemoratione adimpletur mysterium trinitatis. Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non est pater: vnus dicitur & vnigenitus filius, & alius vnigenitus nō est: ita & spiritus sanctus vnus est, & alius non potest esse spiritus sanctus. Vt ergo fiat distinctio personarum, adfectionis vocabula secernuntur, quibus ille pater intelligatur, ex quo omnia, & quia ipse non habeat patrem: filius vero tanquam qui ex patre natus sit, & spiritus sanctus tanquam de Dei ore procedens, & cuncta sanctificans. Vt autem vna eadémque in trinitate diuinitas doceatur, sicut dictum est, in Deo patre credi adiecta præpositione IN, ita & in Christo filio eius, ita & in spiritu sancto memoratur. Sed vt manifestius fiat quod dicimus, ex consequentibus adprobabitur. Sequitur nanque post hunc sermonem, SANCTAM ECCLESIAM, REMISSIONEM PECCATORVM, HVIVS CARNIS RESVRRECTIONEM. Non dixit, In sanctam ecclesiam, nec In remissionem peccatorum, nec In carnis resurrectionem. Si enim addidisset, IN, præpositionem, vna eadémque vis fuisset cum superioribus. Nunc autem in illis quidem vocabulis, vbi de diuinitate fides ordinatur, in Deo patre dicitur & in Iesu Christo filio eius, & in spiritu sancto: in ceteris vero vbi non de diuinitate, sed de creaturis ac my-

Dan. 9. Coloss. 2. Ephes. 5. 1. Ioan. 3. Matth. 24. Lucæ 17. Matth. 25. Rom. 14. 2. Cor. 5.

ſteriis ſermo eſt, IN præpoſitio non additur, vt dicatur, IN ſanctam eccleſiam, ſed ſanctam eccleſiam credendam eſſe, non vt in Deum, ſed vt eccleſiam Deo congregatam: & remiſsionem peccatorum credendam eſſe, non in remiſsionem peccatorum: & reſurrectionem carnis, nõ in reſurrectionem carnis. Hac itaque præpoſitionis ſyllaba creator à creaturis ſecernitur, & diuina ſeparantur ab humanis. Is ergo ſpiritus ſanctus eſt, qui in veteri Teſtamento legem
2 Timo. 3. & prophetas, in nouo vero euangelia & apoſtolos inſpirauit. Vnde & Apoſtolus dicit, *Omnis ſcriptura diuinitus, inſpirata, vtilis eſt ad docendum.* Et ideo quæ ſunt noui ac veteris teſtamenti volumina, quę ſecundum maiorum traditionem, per ipſum Spiritum ſanctum inſpirata creduntur, & eccleſiis Chriſti tradita, competens videtur in hoc loco euidenti numero, ſicut ex patrum monumentis accepimus, deſignare: itaque veteris Teſtamenti primo omnium Moyſi quinque libri ſunt traditi, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: poſt hoc Ieſu Naue, Iudicum ſimul cum Ruth: quatuor poſt hæc Regnorum libri, quos Hebræi duos numerant: Paralipomenon, qui dierum dicitur liber: & Eſdræ libri duo, qui apud illos ſinguli computantur, & Heſter: prophetarum vero Eſaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel: prætcrea duodecim prophetarum liber vnus: Iob quoque, & pſalmi Dauid ſinguli ſunt libri: Salomonis vero tres eccleſiis traditi, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum. In his concluſerunt librorum numerum veteris teſtamenti. Noui vero, quatuor Euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Iohannis: Actus apoſtolorum, quos deſcripſit Lucas: Pauli apoſtoli epiſtolas quatuordecim: Petri apoſtoli epiſtolas duas: Iacobi fratris domini & apoſtoli vna: Iudæ vna, Iohannis tres, Apocalypſis Iohannis. Hæc ſunt quæ patres intra canonem concluſerunt, & ex quibus fidei noſtræ adſertiones conſtare voluerunt. Sciendum tamen eſt, quod & alij libri ſunt qui non ſunt canonici, ſed eccleſiaſtici à maioribus adpellati ſunt: vt eſt Sapientia quæ dicitur Salomonis, & alia Sapientia quæ dicitur filij Syrach, qui liber apud Latinos hoc ipſo generali vocabulo Eccleſiaſticus adpellatur: quo vocabulo non auctor libelli, ſed ſcripturæ qualitas cognominata eſt. Eiuſdem ordinis eſt libellus Thobiæ, & Iudith & Maccabæorum libri. In nouo vero Teſtamento libellus, qui dicitur Paſtoris ſiue Hermes, qui adpellatur Duæ viæ, vel iudicium ſecundum Petrum: quæ omnia legi quidem in eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam. Ceteras vero ſcripturas Apocryphas nominarunt, quas in eccleſiis legi noluerunt. Hæc nobis à patribus, vt dixi, tradita, quæ opportunum viſum eſt hoc in loco deſignare ad inſtructionem eorum qui prima ſibi fidei elementa ſuſcipiunt, vt ſciant ex quibus ſibi fontibus verbi Dei haurienda ſint pocula. Tenet deinde traditio fidei ſanctam eccleſiam. Cauſam iam ſuperius diximus, cur non dixerit etiam, In ſanctam eccleſiam, ſed ſanctam eccleſiam. Hi ergo qui ſupra in vno Deo credere docti ſunt ſub myſterio trinitatis, credere etiam hoc debent, Vnam eſſe eccleſiam ſanctam, in qua vna eſt fides, & vnum baptiſma, in quo vnus Deus creditur pater, & vnus dominus Ieſus Chriſtus filius eius, & vnus ſpiritus ſanctus. Iſta eſt ergo ſancta eccleſia, non habens maculam ac rugam. Multi enim & alij eccleſias congregarunt, vt Marcion, & Valentinus, vt Ebion, vt Manichæus, vt Arrius, & ceteri omnes hæretici. Sed illæ eccleſiæ non ſunt ſine macula
Pſal. 25. aut ruga perfidiæ. Et ideo dicebat de illis propheta, *Odi eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo.* De hac autem eccleſia quæ fidem Chriſti in-
Canti. 6. tegram ſeruat, audi quid dicit ſpiritus ſanctus in Canticis canticorum, *Vna eſt columba mea, vna eſt perfecta genitricis ſuæ.* Qui ergo hanc fidem in eccleſia ſuſceperit, non declinet in concilio vanitatis, & cum iniqua gerẽtibus non introeat. Concilium nanque vanitatis eſt, quod ait Marcion, qui negat pa-

trem

trem Christi Deum esse creatorem, qui per filium suum fecerit mũdum. Concilium vanitatis est, quod Ebion docet, ita Christo credi debere, vt & circuncisio carnis, & obseruatio sabbati, & sacrificiorum solennitas, ceteræque omnes obseruationes secundum literam legis teneantur. Concilium est vanitatis, quod Manichæus docet. Primum, quod se paracletum nominauit: tum deinde; quod mundum à malo factum dicit, Deum creatorem negat, testamentum vetus repudiat: vnam bonam, aliam malam naturam sibi inuicem aduersantes adserit: coæternas Deo animas hominum secundum Pythagoricos, in pecudes & animalia & bestias redire per diuersos nascẽdi circulos adstruit: resurrectionem carnis nostræ negat: passionem domini & natiuitatem non in veritate carnis, sed in phantasiis fuisse confirmat. Concilium vanitatis est, quod Paulus Samosatenus, & post eius successor Fotinus, qui adseruit Christum non fuisse ante secula natum ex patre, sed ex Maria cœpisse: & non eum Deum hominem natum, sed ex homine Deum existimat factum. Concilium vanitatis est, & quod Arius atque Eunomius docuit, qui filium dei non ex ipsa patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt, & filium dei habere initium, & minorem esse patre: sed & spiritum sanctum non solum minorem esse, sed & mittendarium adserunt. Concilium vanitatis est & quod illi aiunt, qui filium quidem de substantia patris fatentur, sanctum vero spiritum separant & secernunt, cum vtique vnam eandémque virtutem & diuinitatem ostenderit trinitatis saluator in euangelio cum dicit, *Baptizate gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* Matth. 28. Et est aperte impium separari ab homine quod diuinitus iungitur. Concilium vanitatis est & hoc, quod olim congregauit pertinax & praua contentio, adserens quidem Christum carnem humanam suscepisse, non tamen animam rationalem: cum vtique & carni, & animę & sensui, & menti vna eadémque salus à Christo collata sit. Sed & illud concilium vanitatis est, quod Donatus per Africam traditionis ecclesiam criminando contraxit, & quod Nouatus sollicitauit, lapsis pœnitentiam denegando, & secundas nuptias non iniri: eas etiam, si necessitas exigit, condemnando. Has omnes ergo velut congregationes malignantium fuge, sed & eos si qui illi sunt, qui dicuntur adserere, quod filius Dei non ita videat, vel nouerit patrem, sicut ipse noscitur & videtur à patre: vel regnum Christi esse finiendum, vel carnis resurrectionem non integra naturæ suæ substantia reparandam: futurum Dei iustum erga omnes negare iudicium: diabolum à debita absolui damnatione pœnarum. Ab his, inquam, omnibus fidelis declinet auditus: sanctam vero ecclesiam teneat, quæ Deum patrem omnipotentem, & vnigenitum filium eius Iesum Christum dominum nostrum, & spiritum sanctum concordi & consona substantiæ ratione profitetur, filiúmque Dei natum ex virgine, & passum pro salute humana, & resurrexisse à mortuis in eadem carne qua natus est credit, eundémque venturum iudicem omnium sperat, in qua & remissio peccatorum, & carnis resurrectio prædicatur. Verum de remissione peccatorum sufficere deberet sola credulitas. Quis enim causas aut rationem requirat, vbi indulgentia principalis est causa? Et tamen cum terreni regis liberalitas discussioni non sit obnoxia, ab humana temeritate discutitur diuina largitio? Solent enim cum irrisione dicere aduersum nos pagani, quod ipsi nos decipiamus, qui putamus crimina quæ opere commissa sunt, verbis posse purgari: & aiunt, Nunquid potest qui homicidium cõmisit, homicida non esse? aut adulter non videri, qui adulterium perpetrauit? Quomodo ergo huiuscemodi criminum reus, sanctus vobis effici videtur & purus? Sed ad hæc, vt dixi, melius fide quàm ratione respondeo. Rex enim est omnium qui hoc promisit, terræ cælíque dominus est qui hæc pollicetur. Vis vt ei qui me hominem ex terra fecit, non credam, quòd ex criminoso me fa-

ciat innocentem: & qui me cum essem cæcus fecit videre, vel cum essem surdus audire me fecit, qui mihi claudo reddidit gressum, innocentiam mihi perditam non poterit reparare? Vt tamen veniamus ad ipsius naturæ testimonium, Occidere hominem non semper criminosum est, sed malitia, non legibus occidere criminosum est. Non ergo factum me in talibus, quia interdum & recte fit, sed animus male consulens damnat. Si ergo animus in me, qui criminosus effectus est, & in quo origo fuit vitij, corrigatur, cur tibi non videar posse innocens effici, qui prius fueram criminosus? Si enim, vt supra ostendimus, constat quod non in facto, sed in voluntate sit crimen: sicut mala voluntas auctore malo dæmone, peccato me & morti fecit obnoxium, ita in bonum voluntas mutata auctore bono Deo, innocentiæ me reddit & vitæ. Similis causa & in ceteris criminibus. Et hoc modo fides nostra non inuenitur naturalibus rationibus aduersari, dum remissio peccatorum, non gestis quæ mutari non possunt, sed animo quem de malo in bonum verti posse certum, deputatur. Sed vltimus iste sermo, qui resurrectionem carnis prænunciat, summam totius perfectionis succincta breuitate concludit. Quanuis etiam de hoc non solum à gentilibus, sed etiam ab hæreticis fides impugnetur ecclesiæ. Nam Valentinus resurrectionem carnis omnimodo negat, & Manichæi, sicut superius ostendimus. Sed & isti, qui Esaiam prophetam di-
Esaiæ 26. centem quidem, *Resurgent mortui, & suscitabuntur qui in monumentis sunt*, audire noluerunt, nec Danielem sapientissimum omnium protestantem, quia
Dan. 12. *tunc resurgent qui sunt in terræ puluere, hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium & confusionem æternam.* Inde vel in euangeliis quæ recipere videntur, discere debuerunt à domino saluatore nostro Saduceos docente dictum,
Exod. 3. *Quod autem resurgant mortui, non legistis quomodo dicit Moyses in rubo: Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob? Deus autem non est mortuorum, sed viuentium.* In quo etiam quæ sit & quanta resurrectionis gloria, in superioribus memorauit, cum dixit, *In resurrectione autem mortuorum neque nubent, neque nubentur, sed*
Matth. 22. Lucæ 20. *erunt sicut angeli Dei.* Resurrectionis ergo virtus angelicum hominibus confert statum, vt qui de terra resurrexerunt, non iterum in terra cum pecudibus, sed in cælo cum angelis viuant: quos tamen ad hoc ratio vitæ prioris admiserit, illos scilicet qui iam non carni seruiunt, sed animæ suæ, carnem castis pudicitiæ frenis in obedientiam sancti spiritus subiugauerunt, & omni eam vitiorum labe tenuatam, & ad spiritalem gloriam sanctificationis virtute mutatam, angelorum quoque meruerint consortiis misceri. Sed infideles reclamant & dicunt, Quomodo potest caro quæ putrefacta dissoluitur, aut in puluerem vertitur, maris etiam quæ interdum profundo sorbetur, fluctibúsque dispergitur, recolligi rursum & reintegrari in vnum, & corpus ex ea hominis reparari? Ad quos primam interim responsionem sermonibus Pauli
1. Cor. 15. faciamus, dicentes eis, *Insipiens tu, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum tritici, aut alicuius ceterorum seminum: Deus autem dat illi corpus prout vult.* Quod ergo in seminibus quæ tu in terra iacis, per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne, quæ Dei lege seminatur in terra, in futurum esse non credis? Cur quæso te, tam angustus & inualidus diuinæ potentiæ æstimator es, vt dispersum vniuscuiusque carnis puluerem in suam rationem colligi & reparari posse non credas? An non censeas, cum videas quod etiam mortale ingenium demersas in profundum terræ metallorum venas rimatur, & artificis oculus aurum videt, in quo imperitus terram putet? Nec tantum quidem concedimus ei qui fecit hominem, quantum homo qui ab ipso factus est, adsequi potest? Et cum auri esse propriam venam, & argenti aliam, æris quoque longe disparem, ferri quoque & plumbi diuersas in terra species terræ latere, mortale de-

le deprehendat ingenium: diuina virtus inuenire posse ac discernere non putabitur vniuscuiusque carnis proprium sensum, etiam si videatur esse dispersus? Sed adhuc tentemus animas quæ deficiunt in fide, naturalibus rationibus adiuuare. Si quis diuersa semina in vnum permisceat, & hæc indiscreta seminet, vel passim spargat in terram, nonne vniuscuiusque seminis quocunque loco fuerit satio, competenti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producit, & statum suæ formæ suique corporis reparat? Ita ergo & vniuscuiusque carnis substantia, quamuis varie & diuerse dispersa sit, ratio tamen ipsa quæ inest vnicuique carni, immortalis est, quia immortalis animæ caro est, ex eo tempore quo seminatis in terram corporibus primum veri dei voluntati adrisit, collectum de terra, & adtractum substantiæ suæ sensum reddit ac reparat in illa specie, quam mors aliquando dissoluerat. Et ita fit vt vnicuique animæ non confusum, aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat reparetur: vt consequenter possit pro agonibus præsentis vitæ cum anima sua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo satis cauta & prouida adiectione symboli ecclesia nostra docet, quæ in eo quod à ceteris traditur, CARNIS RESVRRECTIONEM, vno addito pronomine tradit, HVIVS CARNIS RESVRRECTIONEM. Huius sine dubio, quam is qui profitetur, signaculo crucis fronti imposito contegit, quo sciat vnusquisque fidelium carnem suam si mundam seruauerit à peccato, futuram vas esse honoris, vtile domino ad omne opus bonum paratum: si vero contaminata fuerit in peccatis, futuram esse vas iræ ad interitum. Iam vero de ipsa resurrectionis gloria, & de promissionum magnitudine, si quis plenius scire desiderat, omnibus pene diuinis voluminibus inueniet indicari, ex quibus nos commonitionis tantummodo gratia pauca in præsenti loco memorantes, finem iniuncti à te opusculi faciemus. Igitur Apostolus Paulus quod resurgant mortui, talibus adserit argumentis dicens, *Quod si resurrectio mortuorum non est, ergo* 1.Cor.15.
*nec Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, vacua est & fides nostra.* Et paulo post, *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur, vnusquisque autem in suo ordine: initium Christus, deinde hi qui sunt Christi in aduentu eius, deinde finis.* Et in consequentibus addit etiam hæc, *Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in* Ibidem.
*ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Sed & ad Thessalonicenses nihilominus scribens dicit, *Nolo au-* 1.Thessal.4.
*tem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini sicut & ceteri qui spem non habent. Nam & si credimus quia Iesus mortuus est & resurrexit, ita Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui relicti sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu, in voce archangeli, in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relicti sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum domino erimus.* Verum ne existimes hæc Pauli solius quasi prædicatione nouella signari: audi quid etiam Ezechiel propheta olim per spiritum san- Ezech.37.
ctum prælocutus sit, *Ecce,* inquit, *ego aperiam sepulchra vestra, & educam vos de sepulchris vestris.* Iob quoque mysticis redundans totus eloquiis, audi quàm Iob 14.
euidenter resurrectionem prædicet mortuorum, *Est,* inquit, *arboris spes: si enim abscissa fuerit, iterum pullulabit, & virgultum eius nunquam deficiet: quod si senuerit, in terra erit radix eius. Si autem in petra mortuus fuerit truncus eius, odore aquæ reflorebit, & faciet fruticem quasi nouella. Vir vero si mortuus fuerit, abiit: & mortalis si ceciderit, vltra iam non erit?* Non tibi videtur in verbis his cum quodam

pudore arguere homines & dicere, Itáne est stultum hominum genus, vt cum videant abscissæ arbori truncum pullulare de terra, & lignum emortuum iterum vitam recipere, ipsi nec lignis simile aliquid de semetipsis, nec arboribus opinentur? Vt autem scias quod velut interrogantis, quomodo, legendum sit quod dixit, *Mortalis autem cum ceciderit, non resurget?* de consequentibus probat. Subiungit nanque statim, *Si autem mortuus fuerit homo, viuet.* Et paulo post dicit, *Expectabo vsque quo iterum fiam:* & iterum idem dicit, *Qui resuscitaturus est super terram pellem meam, quæ hæc nunc haurit.* Hæc quidem dicta sunt ad comprobationem professionis nostræ, qua confitemur in symbolo, Huius carnis resurrectionem. Quod enim adiunctum est, HVIVS, vide quàm consonum sit omnibus his, quæ de exemplis diuinorum voluminum memorauimus. Quid enim aliud indicatur in dictis Iob, quæ superius exposuimus, cum dicit, quia *Suscitauit pellem meam, quæ hæc nunc haurit,* id est, quæ ista tormenta perpetitur, nonne aperte huius carnis dicit resurrectionem futuram? HVIVS, inquam, quæ tribulationum & tentationum cruciamenta nunc sustinet. Sed & apostolus cum dicit, *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem,* nunquid non corpus suum quodammodo contingentis, & digito palpantis est vox? Hoc ergo quod nunc corruptibile corpus est, resurrectionis gratia incorruptibile erit. Et nunc quod mortale est, immortalitatis virtutibus induetur, vt sicut Christus resurrexit à mortuis, vltra iam non moritur, neque mors ei vltra dominabitur: ita qui & in Christo resurgunt, nec corruptionem sentiant vltra, nec mortem, nec natura carnis abiecta, sed de conditione eius & qualitate mutata. Erit ergo corpus quod resurget à mortuis incorruptibile & immortale non solum iustorum, sed etiam peccatorum. Iustorum quidem, vt semper possint permanere cum Christo: peccatorum vero, vt absque internecione sui debitas luant pœnas. Quod autem iusti semper cum domino Christo permaneant, iam & in superioribus edocuimus, vbi ostendimus quia apostolus dicit, *Deinde nos qui viuimus, qui relicti sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum domino erimus.* Nec mireris, si sacrosancta sanctorum corpora in tantam gloriam resurrectionis mutabuntur, vt in occursum domini suspensa nubibus & aëre vectata rapiantur, cum ipse Apostolus exponens quantum conferat Deus his qui diligunt eum, dicat, *Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conforme fieri corporis filij charitatis suæ.* Nihil ergo absurdum est, si sanctorum corpora dicantur nubibus in aëra sustolli, cum ad formam corporis Christi quod in dextera Dei sedet, dicantur esse reformanda. Sed & hoc sanctus Apostolus, vel de se, vel de ceteris sui loci, vel meriti addit & dicit, *Quia coexcitauit nos cum Christo, simúlque fecit sedere in cælestibus.* Vnde cum hæc & horum similia quàm plurima in repromissionibus habeat resurrectio iustorum, non erit iam difficile credere etiam illa quæ prophetæ prædixerunt, quod *iusti fulgebunt sicut sol, & sicut splendor firmamenti in regno Dei.* Quid enim difficile videbitur eos fulgorem solis habituros, & siderum ac firmamenti huius splendore decorandos: quibus vel vita & conuersatio angelorum Dei paratur in cælis: vel confirmandi dicuntur ad gloriam corporis Christi: ad quam gloriam saluatoris ore promissam, respiciens sanctus Apostolus dicit, *Quia seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.* Si enim verum est, sicut certe verum est, quod iustos quosque & sanctos angelorum consortiis sociabit diuina dignatio, certum est quod & corpora sanctorum in spiritalis corporis gloriam vertat. Nec hoc contra naturalem corporis rationem videatur esse promissum. Si enim secundum ea quæ scripta sunt, quod accipiens Deus limum terræ plasmauit hominem, credimus: & hęc est natura corporis nostri, vt voluntate Dei terra verteretur in carnem: quid tibi

1.Corin.15. 1.Thessal.4. Philip.3. Ephes.2. Sap.3. Matth.13. 1.Cor.15. Gene.2.

tibi aut absurdum, aut cõtrarium videtur, si eisdem rationibus quibus lutum profeciſſe dicitur in corpus animale, in corpus proficere ſpiritale credatur? hęc quidem atq; his ſimilia multa inuenies in ſcripturis diuinis de reſurrectione iuſtorum. Dabitur autẽ & peccatoribus, vt ſupra diximus, incorruptionis & immortalitatis de reſurrectione conditio: vt ſicut iuſtus Deus miniſtrat ad perpetuitatem glorię, ita peccatoribus ad prolixitatẽ confuſionis miniſtret & pœnæ. Sic enim propheticũ definit eloquiũ, cuius & paulo ante meminimus, vbi dicit, *Et multi reſurgent de terræ puluere: hi quidem in vitam æternam, hi autem in confuſionem & opprobrium æternum.* Si ergo intelleximus qua veneratione deus omnipotens pater dicatur, quóue ſacramento dominus noſter Ieſus Chriſtus vnicus filius eius habeatur, & qua perfectione ſanctus ſpiritus eius nominetur, atq; ſancta trinitas vnum ſit per ſubſtantiam, ſed effectu perſoníſq; diſcreta, quid etiã partus virginis, quid verbi in carne natiuitas, quid ſacramentum crucis, quid vtilitas diuini ad inferna deſcenſus: quid reſurrectionis gloria, & animarũ de infernis reuocata captiuitas: quid etiam aſcenſus eius ad cælum, & venturi iudicis expectatio? ſed & ſanctæ eccleſiæ aduerſum cõgregationes vanitatis, qualis haberi debeat agnitio, qui ſacrorũ voluminũ numerus, quęue hęreticorũ vitanda conuenticula: & quod in peccatorum remiſsione diuinæ libertati nequaquã ratio naturalis obſiſtat: & vt carnis noſtrę reſurrectionem nõ ſolum diuinę voces, ſed ipſius domini & ſaluatoris noſtri exemplum, & conſequentia naturalis rationis adſignet, ſi inquam hæc ſecundũ traditionis ſupra expoſitæ regulã conſequenter aduertimus, deprecemur vt nobis & omnibus qui hæc audiunt, concedat dominus fide quã ſuſcepimus cuſtodita, curſu conſummato expectare repoſitam coronã iuſtitiæ, & inueniri inter eos qui reſurgunt in vitam ęternam, liberari vero à confuſione & opprobrio ſempiterno: per Chriſtum dominum noſtrum, per quem eſt Deo patri omnipotenti cum ſancto ſpiritu gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

## CYPRIANI DE MONTIBVS SINA ET SION ADVERSVS IVDAEOS. CVIII.

PROBATIO capitulorum, quæ in ſcripturis deificis cõtinentur, quæ in veteri teſtamento figuraliter ſcripta ſunt, per nouum teſtamentum ſpiritaliter intelligenda ſunt, quæ per Chriſtum in veritate adimpleta ſunt. Nobis enim per Ieſum Chriſtum ſpiritalis intellectus datus eſt, ipſo Ieſu dicente, *Vobis quidem datum eſt intelligere ſacramenta Dei, aliis au-* Marc. 4.
*tem in ſimilitudinibus.* Inuenimus in euangelio ΚΑΤΑ Iohan- Ioan. 1.
nem ſcriptum eſſe, *Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt,* quę lex Moyſi in monte Sina data eſt. Verum iterum inuenimus ſcriptum, *De Sion enim exiet lex, & verbum domini ab Hieruſalem.* Quatenus hoc intelligere debemus, vtrum Sina mons, vbi à Deo Moyſi lex data eſt, & Sion mons vnde lex exiuit, an vnũ ſint, an vero alter ſit Sina mons, & alter ſit Sion mons. Inuenimus enim hæc nomina duorum montium eſſe Hebraica: verum Latina interpretatio nominum differentium ab inuicem oſtendit aliud eſſe Sina montem, & aliud montem Sion. Hæc eſt interpretatio de Hebraica lingua in Latinam: Sina mons interpretatur, Tentatio æterna & odium: æque & Sion interpretatur, Tẽtatio exacerbationis & ſpeculatio. Vides ergo in Hebraica interpretatione non ſibi ſimilare, ſed neque eſſe vnum montem, ſed potius duos inuicem à ſe differentes gratia & honore. Præterea cum dicat Dauid propheta in pſalmo ſecundo, *Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius, adnuncians imperium eius,* ecce quatenus montem Sion ſanctum deſignat. Vnde manifeſtum eſt montem Sion cęleſtem eſſe & ſpiritalem, & Sina eſſe terrenum. nihil enim poteſt, quod in terra eſt, eſſe ſanctum, cum

totus mundus, propter facta mala à diabolo ſit maculatus, dicente Ieſu, *Odit*
Ioan. 7. *me ſeculum, quia & ego illud, quia mala facta ſunt illius.* Ex qua re quicquid eſt in hoc ſeculo terreno, ſanctum eſſe non poteſt. Sion autem, montem ex prophetico dicto conſtat eſſe ſanctum & ſpiritalem. In quo monte Chriſtus ſanctus filius Dei rex conſtitutus eſt, adnuncians voluntatem, & imperium Dei & patris ſui: & Sina montem terrenum eſſe in arida terra conſtitutum, qui eſt in Syria Palæſtina, vbi eſt terra Iudæa, vbi eſt ciuitas illa interfectrix prophetarum, ante cuius portam Chriſtus à Iudæis crucifixus eſt in horto, quæ ciuitas dicitur Hieruſalem per Eſaiam prophetam, ſpiritaliter vero execrata & derelicta. Nec immerito & Deus ex eodẽ monte Sina terreno, per Moyſen adhuc in carne terrena primi hominis poſitum, populo Iudæorum terreno & carnali, legem à Deo accepit illis tradendam, digitis ſacris ſcriptam in duabus lapideis, licet digitis ſacris, tamen digitis in figura carnis, quaſi populo carnali & duriſsimo, ſicut fuerunt tabulæ lapideæ duriſsimæ, in quibus tabulis legem acceperunt. Ideo in duabus ſignificanſ ex vnitate populi diuidi in duas partes, partem quæ ſaluatur, & partem incredulam quæ perit, dicente angelo
Gene. 25. ad Rebeccam vxorem Iſaac, *Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidentur, & populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori.* Rebecca vero figuram portat eccleſiæ, ſicut Iſaac vir eius, typum in ſe portabat Chriſti. Ergo cum dicit, *Duæ gentes in vtero tuo ſunt,* quia & de gentibus duas partes futuras deſignabat, partem idololatriæ deditam, & partem credulam viuentem per fidem, hanc vnam partem gentium deſignat in vtero eccleſiæ permanere generationem in ęternum in figura Rebeccæ: & partem populi infidelium Iudæorum à ventre tunc Rebeccæ diuidi & ſeparari à natiuitate eccleſiæ. Hæc fuit præfiguratio in Geneſi per angelum ſpiritaliter adnunciata. Hęc vero nomina eorum montium talem habent interpretationem in lingua Latina, demonſtrantem veritatem, qui ſunt hi duo montes Sina, vel Sion: quod quidem poſt paululum dicturi ſumus. Ita enim hanc veritatis interpretationem probauimus, de principio generis humani venientem. Ita enim omnipotens Deus ab initio mundi, & deinceps omni homini naſcendi dedit tempus, & nati nomina à parentibus ſuis accipiebant, non quidem ex ſe, ſed à Deo mẽte impellebantur. Qui antequã fiant, præſcius futurorum, quales poſt incrementum ætatis ſuæ futuri eſſent, poſteriori tempore vegeti in nominibus Hebraicis deſignabantur. Quid ſingulis futurum eſſet, interpretatio nominum deſignabat veritatem: ſicuti tunc temporis in patriarchis completum eſt, ſecundum primi hominis carnem ex terra & limo eſſe ex ipſo protoplaſto probamus veritatem. Nomen accepit à Deo Hebraice. Adam, in Latino interpretatur, Terra caro facta, eo quod ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno
Eſa. 40. comprehendit, ſicut ſcriptum eſt, *Palmo menſus ſum cælum, & pugno comprehen-*
Gene. 1. *di terram, & finxi hominem ex omni limo terræ. ad imaginem Dei feci illum.* Oportuit illũ vt ex his quatuor cardinibus orbis terræ nomẽ in ſe portaret Adam. Inuenimus in ſcripturis per ſingulos cardines orbis terræ eſſe à cõditore mundi quatuor ſtellas cõſtitutas in ſingulis cardinibus. Prima ſtella orientalis dicitur, ΑΝΑΤΟΛΗ: ſecunda occidentalis, ΔΥΣΙΣ: tertia ſtella aquilonis, ΑΡΚΤΟΣ: quarta ſtella meridiana dicitur, ΜΕΣΗΜΒΡΙΑ. Ex nominibus ſtellarum numero quatuor, de ſingulis ſtellarum nominibus tolle ſingulas literas principales, de ſtella Anatole, Α: de ſtella Dyſis, Δ: de ſtella Arctos, Α: de ſtella Meſembria, Μ. In his quatuor literis cardinalibus habes nomen Adam. Nam & in numero certo per quatuor literas Græcas nomen deſignatur, ΑΔΑΜ, hoc modo, Α. ΜΙΑ, id eſt vnum. Δ. ΤΕΣΣΑΡΑ, id eſt, quatuor. Α. ΜΙΑ, id eſt vnum. Μ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ, id eſt quadraginta. Ex quibus reſultat numerus quadragenarius ſenarius, paſsionem carnis Adæ deſignans, quam

carnem

carnem in se figuralem Christus potauit, & eam in ligno suspendit. Quæ caro dominica à Deo patre Iesus vocata est. Spiritus sanctus qui de cælo descendit, Christus, id est vnctus Dei viui à Deo vocatus est, spiritus carni mixtus Iesus Christus. Hic ergo numerus XLVI. passionem declarat, eo quod sexto millesimo anno hora sexta passus à mortuis resurgens, quadragesimo die in cęlos ascendit: vel quia Salomon quadraginta sex annis templum Deo fabricauerit. In cuius templi similitudinem, Iesus carnem suam esse dixit, dicens Pharisæis, *Destruite fanum istud, & ego in tribus diebus excitabo illud.* Et Pharisæi dicebant, *Quadraginta sex annis ædificatum est fanum istud, & hic in tribus diebus excitabit illud? Dicebat autem Iesus fanum de corpore suo.* Deinde Abel filius Adæ nomen accepit Hebraicum, designans fratris interfectionem, & parentum luctum. Item Enoch, qui ante diluuium Deo iustus complacuit, & ideo de isto mundo in carnis suæ natiuitate viuus translatus est in loco vbi Deus scit, ex quo loco consummatione mundi innouari habet in hoc mundo, vnde etiam translatus est ad confundendum & reuincendum Antichristum, à quo interfecti, martyria sua complebunt viuentes in æternum in secula seculorum. Et ideo Enoch interpretatur, Innouatus. Deinde Iob iustus, qui ante diem iudicij meruit voce iudicis laudari, & ideo diabolo deuicto & superato, Iob interpretatur, Charissimus Dei. AEque & Abraham in sua natiuitate à parentibus suis Abram vocatus est: tentatus vero à Deo fidelis inuentus est, & à Deo benedictus pater multarum gentium constitutus est, & ideo immutato nomine à Deo Abraham vocatus est, interpretatur autem Pater multorum populorum. Ecce interim de multis probationibus pauca diximus, vt ad duorum montium nominum peruenientes interpretationes, eorum montium nomina probemus, qualiter designata sint ad nostram instructionem, vt ex hac interpretatione nominum intelligamus montem Sina esse terrenum, & montem Sion esse cælestem. Spiritaliter interpretatur Sina, Tentatio æterna, & odium: & mons Sion, Tentatio exacerbationis æternæ & speculatio. Ita intelligitur, cum dicitur mons Sina, Tentatio æterna & odium, eo quod ex eo monte Moyses legem acceperit populo durissimo & contumaci. Per quam legem tentati à Deo æterno, & inuenti sunt non posse eandem legem sustinere in perpetuum, exinde Deo in odium conuersi sunt. Ideo in nomine montis Sina, vnde legem acceperant, interpretatio nominis designauit populum tentatum à Deo, & in æternum odium esse conuersos: ideo dicitur Sina, Tentatio æterna & odium. Inuenimus in scripturis eos esse à Deo tentatos, ita positum, dicente domino ad Moysen, *Exeat populus iste, & colligant sibi diurnum in diem: & tentabo eos an possint legem meam sustinere, an non*: & tentati à Deo per legem, inuenti sunt ab ea lege alieni. Exinde Deo in odium æternum conuersi sunt, & completa est interpretatio Sina. Manifestat vero & Moyses, per quem eos Deus per legem tentauit, in Latino interpretatur similiter Moyses, Tentatio Dei, & inuentio, per quem tentati à Deo inuenti sunt alieni à legis obseruatione: ideo in æternum deo in odium cōuersi sunt. Hoc odium in ipso genere Iudęorum scriptum inuenimus, dicente Isaac de duobus suis filiis, Esau maiore, & Iacob minore dicens, *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Esau vero maior, pilosus fuit totus, inquit, quasi corium pilosum, in figura populi maioris impietate delictorum suorum constitutus. Et Iacob fuit lenis & minor in figura populi nouellioris, qui ex dicti audientia per credulitatis fidem ex aspredine seculi in lenitatem conuersus est ad Christum dominum, & Dei filium. Ecce probauimus per scripturarum fidem, populum maiorem & vetustiorem esse Deo in odium conuersum, secundum interpretationem montis Sina dicentis, Tentatio æterna & odium. AEque & Sion mons ita interpretatur, Tentatio exacerbationis & speculatio. Hæc

Ioan. 2. Matth. 26. Exod. 16. Gen. 27.

vero interpretatio Latina, ligni sacri passionem designat, dicente Salomone
Sap. 2. de ipsa passione dominica, *Contumelia & tormento interrogemus illum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam ipsius, & tentemus quae ventura sunt illi. Si enim vere filius Dei est, suscipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorum: morte turpissima condemnemus illum. Hac cogitauerunt & errauerunt, et excaecauit illos malitia ipsorum, & non intellexerunt sacramenta Dei.* Ecce tentatores Iudaeos. Item
Psal. 05. scriptum est, *Et tentauerunt Deum in loco inaquoso.* Speculum vero altitudinem
Cant. 1. ligni declarat, dicente Salomone, *Posuerunt me velut custodiam pomarii,* eo quod in horto in ligno confixus inter duos latrones pependit, & de altitudine ligni ambos speculabatur in figura duorum populorum malefactorum, gentes in seculi mala facta iacentes, & Iudaeos interfectores prophetarum. Hi sunt duo populi malefactores, quorum figuram in se portabant duo latrones, inter quos pependit innocens. Vnus blasphemabat, alius vero confessus est, quia innocens iniuriam patitur. Iesus autem ambos speculabatur de ligno speculatorio blasphemum & confessorem: confessorem saluauit, & blasphemum perdidit, sicuti de duobus populis fecit. Persecutores derelicti, qui in aeternae mortis sententia sibi non crediderint, si sic de seculo exierint, perient. Gentes vero ad se conuersae fidem sibi habentes, quia filius Dei est, saluatae videbunt in aeterna secula seculorum imperatorem & regem suum. Verum in ipsa passione pendens in ligno, duas partes populi prospiciens speculabatur, de alto ligno partem populi, qui viderant virtutes eius mirabiles & deificas, patientem illum. Alij iniurias dolentes plorabant, alij vero Iudaei irridentes,
Matth. 27. de arundine caput eius quassabant, blasphemantes & dicentes, *Aue rex Iudaeo-*
Ioan. 19. *rum: vbi est pater tuus? veniat & liberet te de cruce.* Exinde exacerbatus pater, fecit caelum patefieri, & tonitrua facta sunt, & tenebrae insustinibiles, terra commota, patefacta sunt sepulchra & corpora, foras emisit, velum templi scissum est in duas partes, & a tanto fragore caeli & terraemotu omnes qui stabant ante lignū, alij dolentes, alij vero blasphemantes, inludentes, prostrati in faciem iacuerunt, trementes tanquam mortui. Tunc Iudaei intellexerunt se offendisse dominum, & in luctum conuersi sunt, & fuit exacerbatio. Eo enim tempore quo in ligno infixus pependit: dies fuerunt azymorum, qui sunt dies festi Iudaeorum. Eo die metuentes factum esse terraemotum, & caeli fragorem, prostrati facie in terra, plangentes, in luctum conuersi sunt, & in ipsa sua passione
Amos 8. compleuit propheticum dictum, *Et conuertam dies festos eorum in luctum, & can-*
1. Macca. 1. *tica eorum in lamentationem.* Ante enim cum captiui detenti essent Babylone,
Psal 136. dicebant illis Babylones, *Cantate nobis cantica de canticis Sion,* & Iudaei lamentantes captiuitatem suam dicebant ad Babylonios, vt diximus, lamentantes se, *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?* Ecce quatenus completa est interpretatio montis Sion, Tentatio exacerbationis & speculatio. vnde manifestum est montē Sion ligni sacri regnum in sanctitate iustificatū, dicen-
Ibidem. 95. te Dauid, *Adnunciate regnū Dei in gentibus, quia dominus regnauit de ligno, & tran-*
Ibidem. 2. *siuit in gentibus.* De quo regno ligni regalis idem propheta dicit, *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius, adnuncians imperium eius.* Quod dictum propheticum per Pontium Pilatum in sua passione pendens in ligno compleuit. Pontius Pilatus infusa mente a Deo accepit tabulam & titulum, & scripsit tribus linguis, Hebraice, Graece, & Latine, *Iesus Nazarenus rex Iudaeorum,* & in capite ligni clauis tabulam cum nomine regis Iudaeorum confixit. Tunc manifestauit propheticum dictum, eo quod spiritaliter mons Sion crux
1. Cor. 1. est, quae est virtus Dei apostolo Paulo dicente, *Crux Christi non credentibus, stultitia est: credentibus autem crux virtus Dei est.* & iterum dicit, *Nos autem adnunciamus vobis Christum, & hunc crucifixum. Iudaeis quidem scandalum, stultitiam autem gentibus. ipsis autem vocatis Iudaeis & Graecis, Dei virtutem & Dei sapientiam.* Sic

vero & alius propheta declarat lignum passionis dominicæ esse montem Sion sanctum, in spiritu ita dicens, *Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus:* dextera læuaq; extensis, manibus clauis fixis, innocentiam demonstrans. Ideo dicit, *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, & non iurauit subdole proximo suo: hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo.* Omnis passio hominum in terram cadet, hæc sola passio crucis stantem demonstrat. Vnde verum dicimus montem sanctum, lignum esse passionis. Inde *innocens manibus, & mundo corde,* hoc dicto prophetico Iudæos redarguebat, qui Moysen præponerēt Christo domino illius, eo quod Moyses cum in montem Sina ascēdisset, vt legem Iudæis acciperet, innocens manibus & mundo corde non fuit. Neque enim mundo corde, eo quod Aegyptium calce percussit in Aegypto, & mortiferauit eum, cū manibus suis eum in arena obruerit. Christus autem in montem sanctum ascendit, lignum regni sui, vt moreretur à Iudæis, quanquam ipse aliquem hominum nō mortiferaret, nisi solum diabolū inimicum generis humani. Exinde in montem ascendens innocens & mundo corde, & ideo propheta dicit, *Quis ascendet in montē domini, & quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde.* Et declarauit montem Sion sanctū, esse sanctam crucem, dicente æque propheta, *De Sion exiet lex, & verbum domini ab Hierusalem.* Lex Christianorum, crux est sancta Christi filij Dei viui, dicente æque propheta, *Lex tua in medio ventris mei.* Percussus in lateris ventre de lancea, sanguis & aqua mixtus profusus fluebat: vnde sibi ecclesiam sanctam fabricauit, in qua legē passionis suæ consecrabat dicente ipso, *Qui sitit veniat & bibat. Qui credit in me, sicut scriptum est, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Itē in psalmis, *Et erit velut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Ecce verbum, propheticum fructum resurrectionis die tertio spiritaliter intelligendum dictis, *De Sion enim exiet lex,* hoc est, de ligno regali, *& verbum domini ab Hierusalem,* quæ est ecclesia. Caro ligno cōfixa emisit verbum dominicum dicens, HELI HELI. Et adimpletū est propheticum spiritale ante dictum, *De Sion exiet lex, & verbū domini ab Hierusalem.* De qua dicitur in Apocalypsi, *Vidi Hierusalem de cælo descendentem nouam ciuitatem,* quadratā per quatuor euangelia, habentē duodecim fundamenta duodecim prophetarū, duodecim portas duodecim apostolorum, per quorū annunciationē, Christiani in hanc ciuitatem sanctam & nouā introierunt, quæ spiritalis est ecclesia. Ecce probauimus per omnium scripturarum deificarum fidem duos montes Sina in terra, & Sion in cęlo, duorum testamentorū portare figuram, veteris Sina, & noui Sion. Ex quibus duobus montibus vide & duo testamenta, his posteriori tempore demōstratos & declaratos duos populos, veterem & priorem Iudæorum, & nouum & posteriorē populum Christianorum: Iudæos terrenos, qui terram promissam à Deo acceperunt carnales, & Christianos cælestes, qui regna cælorū à Deo promissa accepturi sunt in futuro seculo. Caro enim Christianorū spiritalis, & immortalis erit. Aliā probationem veritatis scripturis positam ex ea veritate cælestem & spiritalem facimus figuratam comparationem de huiusmodi conuersione. Diximus enim montis sancti Sion, quod lignum regale & sacrum haberet interpretationem de Hebraico, in Græco vel Latino, Tentatio exacerbationis vel speculatio, eo quod de ligno speculabatur ante se stantes bonos & malos. Ita inuenimus ipsum saluatorem per Salomonem speculum immaculatū patris esse dictum, eo quod sanctus spiritus Dei filium geminatum se videat pater in filio, & filius in patre, vtriq; se in se vident, ideo speculum immaculatum. Nam & nos qui illi credimus, Christum in nobis tanquam in speculo videmus, ipso nos instruente & monente in epistola Iohannis discipuli sui ad po-

Psal. 23.
Esa. 2.
Ioan. 7.
Apoca. 21.

pulum. Ita me in vobis videte, quomodo quis vestrum se videt in aqua aut
Sapien. 7. in speculo, & confirmat Salomonicum de se dictum dicens, *Qui est speculum immaculatum patris.* Verum etiam & vitem veram se esse dixit, patrem
Ioan. 15.
suum agricolam. Si ergo Christus vitis vera, vtique constat quia & nos qui in illo credimus, & ipsum induimus, sumus vitis vera, quæ est vinea domini-
Canti. 1. ca: & Christus custos vineæ suæ dicente Salomone, *Posuerunt me custodem in vinea.* Inuenimus vero in cōuersione huiusmodi in similitudinem spiritalem figuraliter esse vineam habentem dominum & possessorem suum. Tempore vero maturo prope dies vindemiarum ponunt in vineam custodem, puerum in alto ligno media vinea confixo: & in eo ligno faciunt speculum quadratum de arundinibus quassatis, & per singula latera quadraturæ speculi faciūt cauernas ternas, quæ faciūt cauernas duodecim. Per quam quadraturam cauernarum custos puer omnem vineam perspiciens, custodiat, cauens, ne viator ingrediens vineam dominicam sibi assignatam vexet, vel fures vuam vineæ conculcent. Quod si importunus fur egens, in vineam voluerit introire & vuam demere, illic puer sollicitus de vinea sua deintus de speculo dat vocem maledicens & comminans, ne in vineam viator fur audeat accedere, dicens, Rectū ambula. Fur autem timens vocem pueri sibi comminantis, refugit de vinea, speculum videt, vocem audit, puerum intus in speculo sibi cōminantem non videt: timens post viam suam vadit. Hic cōuersus secularis simulatur gratiæ spiritali. Ita est enim & in populo deifico, sicut in vinea terrena. Vinea dominica & spiritalis, plebs est Christianorū, quæ custoditur iussu Dei patris à puero Christo in ligni speculo exaltato. Quod si viator diabolus perambulans viam secularem, si ausus fuerit de vinea spiritali hominem de plebe dominica separare & vexare, statim à puero cælesti correptus, & spiritalibus flagris emendatus, exulans ad centesimam effugit in locis aridis & desertis. Hic est custos puer filius dominicus, qui vineam suam sibi à patre commendatam, saluandam & reseruandam accepit, de quo Esaias prophe-
Esa. 42. ta canit dicens, *Ecce puer meus, filius meus dilectissimus, super eum ponam spiritū meum,*
Matth. 12. *& indicium gentibus nunciabit, non clamabit neque contendet: Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non collocabit, quoadusque expellat in contentione iudicium, & in nomine eius gentes credant.*

## ORATIO PRO MARTYRIBUS, BEATI CYPRIANI MARTYRIS. CVIIII.

HAGIOS, hagios, hagios, sancte sanctorum pater patrum nostrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus prophetarum, Deus Apostolorum, Deus virginum, Deus bene viuentium, Deus credentium, Deus & pater domini nostri Iesu Christi filij tui, te inuocamus supplices pariter & deprecamur, te fili vnigenite & sapientia patris quæ ante omnia secula ex corde patris nata es, & ex tēpore carnem sine peccato induisti ex virginali vtero & sanctissimo beatę & gloriosæ Mariæ virginis, da supplicantibus nobis sancti desiderij spiritale incrementum, & cordis integritatem præstare dignare, vt lauachro salutari recreatum pectus, delictis carnalibus incolume persistat, nec polluatur in perpetuum. Petimus fide inlibata, mente incorrupta, deuotione robusta, operatione, seu di lectione continua, vt in ecclesia tua sancta nos florere permittas, quoniam tibi flectimus genua, & curuamus ceruices, cui angeli & archangeli, milia milium martyrum, chorus apostolorum, & prophetarum gloria exultant: cui omnes aues laudes cantant: linguæ confitentur cælestiūm, terrestrium & infernorum,

fernorum. Tibi omnes aquæ in cælo, ſub cælo confitentur: te inſenſibilia ſentiunt: tu es ſolus, & præter te neque extra te nemo. Te quæſumus domine pater omnipotens, qui ſoli filio conſpicabilis es, cui angeli & archangeli obtemperant, & tibi domine pater: te oramus, vt tribuas nobis mentem integram, innocentiam puram, ſinceritatem deuotam, conſcientiam ſanctam, puram, ſobriam, caſtam, contra omnes inſidias ſeculiglorioſa fide degẽtem: contra diaboli minas, & carnales inlecebras munitum pectus concedas: ne violenti & cruenti hoſtis letalibus laqueis implicemur, vt ſignum ſalutis æternæ incolume ſeruemus. Aufer à nobis omnẽ ſeculi inluuiem, omnemq; diaboli perſuaſionem. Laqueetur, concidat, & ſuperetur à nobis, & amoueatur, ſicut à Sara famula tua Aſmodeus dęmon nequiſsimus, extinctus per angelum ſanctũ tuum Raphael: & ſicut Thobiæ adfuiſti, ita mihi adeſſe digneris: & vt tribus pueris in camino, & Danieli miſericordiam præſtitiſti, ſic circa nos famulos tuos facere digneris. Qui mortuos ſuſcitaſti, & cæcos inluminaſti, ſurdis auditum, mutis eloquium, claudis greſſum, leproſis ſanitatẽ dediſti: ita & da famulis tuis, qui te tota virtute mentis credimus natum, paſſum, venturũ iudicare viuos & mortuos. Adſiſte nobis: ſicut apoſtolis in vinculis, Teclæ in ignibus, Paulo in perſecutionibus, Petro in fluctibus. Qui ſedes ſuper ſeptem thronos ad dexteram patris, reſpice nos & libera de æternę mortis interitu: vnus in vno, pater in filio, filius in patre, ſpiritus ſanctus, per quem, & cum quo eſt tibi in ſancta eccleſia honor, virtus, claritas, maieſtas, poteſtas, benedictio, immortalitas, & nunc & in æternum, ſemper & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

## ORATIO CYPRIANI, QVAM SVB DIE PASSIONIS SVAE DIXIT. CX.

DOMINE ſancte pater, hagios, Deus hagie, & hagie Deus meus: quis enim maior te? tibi gratias & laudem gero Deus Abrahæ, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, Deus patrum noſtrorum, Deus prophetarum, Deus apoſtolorum, Deus martyrum, qui fuiſti ante mundi conſtitutionem, Deus viuorum qui venturus es iudicare viuos & mortuos: qui es Deus verax, qui ſedes ſuper Cherubim & Seraphim & perſpicis abyſſos, qui vides cuncta priuſquam naſcantur, qui habes poteſtatem occidere, & rurſum reſtituere, qui habes poteſtatem & de arido viride facere. Tu omnium dominus, dominator, libera me ab hoc ſeculo, & exaudi me orantem, ſicut exaudiſti filios Iſrael de terra AEgypti, & non tibi crediderunt, nec famulo tuo Moyſi. Væ peccatis meis. cum eleuaueris confringere terram, ſub qua fiſſura petrarum me abſconſurus ſum ab ante virtutem tuam? Cui monti dicturus ſum, Cade ſuper me: & cui colli, Tege me ab ante metum domini, cum te leuaueris confringere terram? Rogo domine ſubueni mihi, noli tamen ſecundum actum meum me iudicare: nihil enim præceptis tuis parui. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Ionam de ventre ceti, ſic exaudias me: & eiicias me de morte ad vitam, ſicut Niniuitæ induerunt cinerem & cilicium, & pœnitentiam egerunt. Exomologeſin facienti ante cõſpectum tuum pro vniuerſis peccatis meis, tu qui es amator pœnitentiæ, miſerere mei. Sed & Dauid Dicit, *Domine propter nomen tuum dele peccatum meum.* Et ego deprecans maieſtatẽ tuam, dele vniuerſa peccata mea, & exaudi me orãtem, ſicut exaudiſti tres pueros de camino ignis, Ananiam, Azariam, Miſaelem: & miſiſti angelum tuum cum nimbo roris, & confeſſus eſt Nabuchodonoſor præpoſitus regni, quoniam tu es rex regnantiam, & do Pſal. 50.

minus dominātium, qui solus habes immortalitatem, & lucem habitas inac-
1.Timo.6. cessibilem, quem nemo hominum videt, nec videre potest. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Danielem de lacu leonum, & misisti Abacuc prophetam,
Dan.14. & attulit ei prandium, & dixit, *Prande prandium, quod tibi misit dominus.* Et dixit Daniel, *Non relinquet dominus quærentes se.* Exaudi me orantem, sicut exaudisti
Thob 6. Thobiam & Saram, dum orarent in atrio domus suæ: tūc obtulit pro eis Raphael angelus orationes eorū, sic & tu exaudias preces meas, & admittas ad aulam sanctam tuam orationes meas, & continenter mittas angelum tuum, qui deleat vniuersa delicta mea, sicut delesti spiritum immundum à Sara filia Raguel: & inlumines cor meum, sicut inluminasti oculos Thobiæ. Exaudi me
Dan. 13. orantem, sicut exaudisti Susannam inter manus seniorum, sic & me liberes ab hoc seculo, quia tu es amator puræ conscientiæ. Exaudi me orantem, si-
2.Reg.10. cut exaudisti Ezechiam regem Iudæ, & delesti ab eo infirmitatem: sic & à me aufetas infirmitatem carnis: & augeas mihi ad fidem, sicut illi auxisti annos quindecim ad vitam. Libera me de medio seculi huius, sicut liberasti Teclam de medio amphitheatro, libera me ab omni infirmitate carnis meæ. Te deprecor pater maiestatis, qui in fine temporum misertus es nostri, mittens nobis Iesum Christum filium tuum dominum Deum saluatorem nostrū, natum ex Maria virgine de spiritu sancto, annunciante Gabriele angelo, per quem nos liberasti de periculo mortis imminentis. Et te deprecor filium Dei viui,
Ioan. 2. qui fecisti tanta mirabilia, qui in Cana Galilcæ de aqua vinū fecisti propter Israel: qui cæcis oculos aperuisti, qui surdos audire fecisti, qui paralyticos ad sua membra reuocasti: qui soluisti linguas blæsorum, dæmonio vexatos sanasti, claudos currentes fecisti, velut ceruos: mulierem de profluuio sanguinis liberasti: mortuos suscitasti: super aquam pedibus ambulasti, qui Petro labenti manum tradidisti: qui mare fundasti, & terminos ei posuisti, & dixisti,
Iob.38. *Hucusque venies: & hic te confringes in virtute tua.* Te deprecor filiū Dei viui propter vniuersa commissa mea, qui es in cælis, filius in patre, & pater in te in sempiternum, qui sedes super Cherubim & Seraphim, sedē honoris tui. Tibi adsistunt angeli & archangeli, numerus innumerabilis, timentes & pauentes honorem & virtutem tuam, clamantes voce magna, & dicentes, *Sanctus,*
Matth.7. *sanctus, sanctus, dominus Deus Sabaoth.* Tu ipse nobis testamentum fecisti, *Petite, & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quodcunque à patre meo petieritis in nomine meo, ego à patre peto vt accipiatis.* Ego peto vt accipiam, quæro vt inueniam: ego pulso vt aperiatur mihi, ego in tuo nomine peto, vt tu à patre petas, & detur mihi. Paratus sum propter nomen tuum victimam sanguinis fundere, & quodcunque tormētum sustinere. Tu es domine adiutor meus & defensor, defende me ab aduersario meo. Angelus tuus lucis protegat me, quoniam tu dixisti, *Quod credentes petieritis per orationem, dabitur vobis.* Omnis homo mendax, tu es verax. Sicut tu repromisisti, potestatem habes domine dare mihi omne sacramentum cæleste, vt dignus sim faciem sanctorum tuorum videre. Spiritus in me operetur, voluntas spiritus sancti fiam, quoniam tibi spopondi fidem omnibus diebus vitæ meæ, qui passus es sub Pontio Pilato, bonam cōfessionem, qui crucifixus descendisti, & cōculcasti aculeum mortis, qui dixisti: Vbi est aculeus mortis, vbi est mors quæ regnabat. Deuicta est mors, deuictus est inimicus diabolus. Tu resurrexisti à mortuis, & adparuisti apostolis tuis, sedes ad dexteram patris: qui venturus es iudicare viuos & mortuos. Tu dominaberis, libera me de manu quærentis animam meam. Per nomen tuū libera me ab aduersaria potestate, vt opem des vincendi inimicū meum, quoniam tu es potens adsertor, & aduocatus precum, & petitionum nostrarum animarum. Die ac nocte interpelles pro peccatis meis, orationē meam perferas ad patrē tuum. Et tu domine sancte pater digneris respicere super preces

ces meas, sicut respexisti super munera Abel. Digneris me liberare ab igne & pœna perenni, & ab omni tormento quod parasti iniquis: per bonum & benedictum Iesum Christum saluatorem nostrũ, per quem tibi laus, honor, virtus, gloria, in secula seculorum, Amen.

## CYPRIANI, DE DVODECIM ABVSIONIBVS SECVLI. CXI.

PRIMVS abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens & prædicator fuerit, qui quod sermone docet, actibus explere negligit. Auditores enim doctrinæ dicta facere contemnunt, cum prædicatoris opera à prędicationis verbis discrepare conspiciunt. Nunquam enim fit efficax constituẽtis auctoritas, nisi eam effectu operis cordi adfixerit audientis, præsertim cum & ipse doctor si in vitiorum amorem delapsus fuerit, alterius doctoris medicamentum suis vulneribus adhibere paruipendit. Vnde & ipse dominus in euangelio de doctrina pariter & bono opere instruere volens discipulos, qualem in his cautelam haberent admonebat, dicens, *Quod si sal euanuerit, in quo salietur?* hoc est Matth. 5.
si doctor errauerit, à quo iterum doctore emẽdabitur? *Et si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Si nanque oculus, à videndi officio desierit, quis à manu, vel à pede, vel à reliquo corpore illud ministerium exiget? Quapropter doctores cogitent, ne ampliori vindictæ subiaceant, si plurimis perditionis occasionem abundantius præstent. Nam & ipse Salomon dum multæ sapientiæ transgressionem incurrit, totius Israeliticæ plebis regni dispersionem solius sui merito præstitit. Quibus ergo cõmittuntur multa, maiora perdunt, si non recte dispensauerint rectoris sui munera quæ perceperunt. Cui enim plus committitur, ab eo plus exigitur. Et seruus qui domini sui voluntatem intelligens non facit, acrioribus flagellis grauioribusq; vindictis vapulabit. Secundus abusionis gradus est, si sine religione senex esse inueniatur. Cui cum multa membra exterioris hominis veterascunt, vires animi, id est interioris hominis membra incrementa roboris non capiunt. Plus enim omnibus religioni operam dare senibus competit, quos præsentis seculi florida ætas transacta deserit. Sicut nanque in lignis ipsa reproba arbor comparet, quæ post flores fructus optimos cultori suo non exhibet, sic & in hominibus ipse reprobus est, quem flos iuuentutis deserit, & tamen in sui corporis senectute bonorum operum maturos fructus proferre paruipendit. Quid enim stolidius fieri potest, si mens ad perfectionem festinare non contendat, quãdo totius corporis habitus senectute confectus ad interitum properat? Dum oculi caligant, aures grauiter audiunt, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit, flatus non suauiter olet, pectus suffocatur, tussis cachinnat, genua trepidant, talos & pedes tumor inflat, etiam homo interior qui non senescit, his omnibus adgrauatur. Et hæc omnia ruituram iamiamq; domum corporis cito prænunciant. Quid ergo superest, nisi vt dum huius vitæ defectus adpropiat, nihil aliud quàm cogitare quomodo futura habitatio prospere comprehendatur, quisque senex adpetat. Iuuenibus enim incertus huius vitæ terminus instat, senibus vero cunctis maturior ex hac luce exitus breuiter concordat. Cauẽdæ ergo sunt homini duæ particulæ, quæ & in illius carne non veterascunt, & totum hominem secum ad peccatum pertrahunt, cor videlicet & lingua: quia cor nouas semper cogitationes machinari non desinit: lingua impigre loquitur quodcunq; machinari cor senserit. Caueat ergo senilis ætas, ne istæ iuuenescentes particulę totam sui harmoniam deci-

piant, & per res ineptas reliqui corporis grauitatem ne inludant. Vnicuique enim considerandum est, quid ætate eminenti dignum sit, vt hoc agat quod nec vitam, nec ætatem, nec ministerium vile reddat. Tertius abusionis gradus est, si adolescens sine obedientia deprehenditur, quo mundus à recto rationis ordine deprauatur. Qualiter nanq; in senectute aliis ministerium imperabit, qui in adolescentia se senioribus obedientem exhibere contemnit? Vnde & in prouerbiis apud veteres habetur, quod Dominari nequeat, qui prius alicui seruitutem præbere denegat. Propter quod & dominus Iesus in temporibus suæ carnis, dum adhuc ad legitimam ætatem doctoris non perueniret, obedienter ministrationem parẽtibus suis præstitit. Sicut ergo in senibus sobrietas, & morum perfectio requiritur: ita etiam in adolescentibus obsequium & subiectio & obedientia rite debetur. Quapropter & in mandatis legis primum in his quæ ad homines pertinent, patris & matris honor imperatur: quia quamuis carnalis pater non superuixerit, aut indignus fuerit, alicui tamen patri digno & viuenti paternus honor vsque ad dignam ætatem à filiis præbendus esse ostenditur. Quatuor etenim modis per scripturas diuinas patres vocantur, hoc est, natura, gente, admonitione, & ætate. De patre nanque naturali Iacob ad Laban loquitur, *Nisi timor patris mei Isaac adfuisset, tulisses omnia quæ mea sunt tibi.* Gente vero pater dicitur, quãdo dominus de rubo ad Moysen loquebatur, *Ego sum,* inquiens, *Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob.* Ætate autẽ & admonitione pariter pater dicitur, cum Moyses in cantico Deuteronomij loquitur, *Interroga patrẽ tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Quòd si ergo naturalis pater superstes non fuerit, aut indignus fuerit, admonenti tamen seniori adolescentis obediẽtia præbenda erit. Quomodo ergo honoratus in senectute adparebit, qui disciplinæ laborem in adolescentia non sustinuerit? Quodcunq; etenim homo laborauerit, hoc & metet. Omnis nanque disciplina in præsenti non videtur esse gaudij, sed mœroris: postea vero fructum pacatißimum exercitatis per eam reddet iustitię. Sicut ergo fructus non inuenitur in arbore, in qua pampinus aut flos prius non adparuerit, sic & in senectute honorem legitimum adsequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicuius exercitatione non laborauerit. Disciplina igitur absque obedientia qualiter fieri potest? Adolescens ergo sine disciplina, adolescẽs sine obedientia est: quoniam & ipsa obedientia quæ omnium disciplinarum mater est, magna exercitatione indiget, quæ sui normam studij à Christo domino sumpsit, qui obediẽs patri vsque ad mortem, mortem autem crucis, ignominiam libẽter sustinuit.

Gene. 31. Exod. 3. Deut. 32.

Quartus abusionis gradus est, Diues sine eleemosyna, qui superflua vsus sui quæ custodienda in posterum recondit, indigentibus & nihil habentibus non distribuit: per quod efficitur, vt dum in terra quæsita diligenti cura custodit, cælestis patriæ perennem thesaurum amittat. Ad quem thesaurum dominus Iesus adolescentem diuitem qui eum de imperfectione interrogauerat, ita respondens inuitauit, *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni sequere me, & habebis thesaurum in cælo.* Quem thesaurum nullus vnquam hominum habere potest, nisi qui pauperibus solatia præstat, aut qui per semetipsum pauper est. Non ergo dormiat in thesauris suis, qui pauperes dormire non sinit. Diues nanque etsi multa congregauerit, his frui solus nequaquam poterit, quia vnius hominis natura multis rebus non succurrit. Quid ergo stultius est, quàm propter vnius hominis victũ & vestitum, totam regni cælestis perdere perennem iocunditatem, & æternos inferni cruciatus absque consolationis præstolatione subire? Quod igitur aliquando per necessitatem amittendum est, pro æterna remuneratione sponte distribuendum est. Omnia enim quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem

Matth. 19.

non

non videntur, æterna sunt. Quandiu nanque temporales sumus, temporalibus temporalia deseruiunt, & cum hinc transierimus, æternis æterna solatia præstabunt. Idcirco non debemus diligere ea quæ non semper habebimus, præsertim cum expertem rationis auarum diuitem thesauri & sui agri, & omnia quæ habet, ostendant, quia toto cordis intuitu illas res amat quę nunquam se diligunt. Si etenim aurum & argentum, & agros, & vestimenta, & cibos, & metalla, & bruta animalia quis dilexerit, hæc omnia vicem sibi amoris rependere non posse ipsa rerum natura ostendit. Quid ergo à ratione longius est, quàm diligere quod te amare non valet: & negligere illum qui tuæ dilectioni cum dilectione omnia præbet? Propter hoc igitur non diligi mundus, sed diligi proximus à Deo præcipitur, quia proximus vicem sui amoris potest rependere, quod mundus non potest vel minime posse non dubitatur. Sic enim inimicum esse diligendum dominus præcepit, vt illa dilectio amicum illum ex inimico efficiat. Quisquis ergo diues cupidus qui vult æternas habere diuitias, distribuendo egenis præstet interim non mansuras. Si enim quod diligit, non vendit, nemo potest emere quod cupit. Auari nanque ideo in iudicio à rectissimo iudice nuncupantur maledicti, quia cum præteribant eorum habitacula non dicebant, *Benedictio domini super vos, benedicimus vobis in nomine domini.* Psal. 128. Infelices ergo sunt auari diuites, qui propter res transitorias, in æternam damnationem dilabuntur: & è contrario *beati sint misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Felix est ergo misericors, dum in hac virtute non substantiam, sed adfectum Deus requirit. Quintus abusionis gradus est, Fœmina sine pudicitia. Sicut enim omnes bonos mores procurat & custodit in viris prudentia, sic & in fœminis cunctos honestos actus nutrit & fouet & custodit pudicitia. Pudicitia nanq; castitatem habet, auaritiam refrenat, lites deuitat, iram mitigat, libidinem occupat, cupiditatem temperat, lasciuiam castigat, ebrietatem cauet, verba non multiplicat, gulę concupiscentias purgat, furtum omnino damnat. Quid plura? Omnia vitia restringit, & omnes virtutes, & quicquid coram Deo & bonis hominibus laudabile est, nutrit. Impudica nanque vita nec laudem ab hominibus in præsenti seculo, nec remunerationem à Deo expectat in futuro. Pudica vero vita famam bonam inter homines habet, & de spe futuræ beatitudinis gaudet. Præsentibus semetipsam imitabilem facit, posteris memoriam amabilem relinquit. Bonis semper moribus delectatur & consentit, & assiduis scripturarum meditationibus & eloquiis animum figit. Bonorum præcedentium exempla custodit, & inseparabilia perfectis contubernia nectit. Duobus ergo modis constat veræ pudicitiæ exercitatio, id est corporis habitu & superficie, & animi adfectu interno. Per exteriorem modum, iuxta Apostolum, coram hominibus exempla: per interiorem modum coram Deo prouidemus opera bona. Pudicitia nanque corporis est, alienas res non adpetere, & omnem immunditiam deuitare: ante horam congruam non gustare velle, risum non excitare, verba vana & falsa non loqui: habitum per omnia ordinatum, compositionemq; conuenientem tam capillorum quàm vestiū sicut decet habere, cum indignis cōtubernia non inire, superciliosо intuitu neminem adspicere, vagari oculos non permittere, pompatico & inlecebroso gressu non incedere, nulli inferior in incepto bono opere adparere, nulli contumeliam aut ruborem incutere, neminem blasphemare, bonis non inuidere, senes non inridere, meliori non cōtrouersari, de his quę ignoras non tractare, & ea quæ scis non omnia proferre: hæc enim proximis amabilē hominem reddunt, & Deo acceptabilem faciunt. Pudicitia enim animæ est, plus propter Dei oculos, quàm hominum omnia bona facere, adpetitiones turpium cogitationum compescere, omnes meliores se esse æstimare, neminē

inuidere, de semetipso nihil confidere, Dei semper auxilio res omnes committere, ante Dei oculos semetipsum constituere, hæretica prauitate sensum non maculare, catholicis per omnia consentire, Deo soli adhærere, castitatem internæ mentis Deo Christo offerre, omnia accepta opera bona mortis tantum termino finire, præsentes tribulationes animi fortitudine negligere, paruipendere in terra, præter proximos nihil amare, cuncti amoris sui thesaurum in cælo constituere, & pro omni bono actu mercedem à Deo in cęlestibus sperare. Pudicitia ornamentum nobilium est, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulchritudo debilium, prosperitas laborantium, solamen mœrentium, augmẽtum omnis pulchritudinis, decus religionis, defensio criminum, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amicitia. Sextus abusionis gradus est, Dominus sine virtute. Quia nihil proficit dominandi habere potestatem, si dominus ipse non habeat virtutis rigorem. Sed hic virtutis rigor non tam exteriori fortitudine, quæ & ipsis secularibus dominis necessaria est, indiget, quàm animi interiori fortitudine bonis moribus exerceri debet: sæpe enim dominandi per animi negligentiam perditur fortitudo, sicut in Heli sacerdote factum fuisse comprobatur, Qui dum seueritate iudicij peccantes filios non coërcuit, in eorum vindictam dominus velut consentienti ferociter non pepercit. Tria ergo necessaria hos qui dominantur habere oportet, terrorẽ scilicet, & ordinationem, & amorem. Nisi enim ametur dominus pariter & metuatur, ordinatio minime constare illius potest. Per beneficia ergo & adfabilitatem procuret vt diligatur: & per iustas vindictas, non propriæ iniuriæ, sed legis Dei, studeat vt metuatur. Propterea quoque dum multi pendent in eo, ipse Deo adhærere debet, qui illum in ducatum constituit, qui ad portanda multorum onera ipsum veluti fortiorem solidauit. Paxillus enim nisi bene fixus firmetur, & alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet cito labitur, & ipse solutus à rigore suæ firmitatis cum oneribus ad terram delabitur. Sic & princeps nisi suo conditori pertinaciter adhæserit, & ipse, & omnis qui consentit vitio, cito deperit. Quidam nanque per dominandi officium plus Deo adpropinquant, quidam imposito sibi dignitatis honore deteriores fiunt. Moyses nanque accepto populi ducatu, familiarius Dei locutionibus vtebatur: Saul vero filius Cis, postquã sceptra regni suscepit, per inobedientiæ superbiam Deum offendit. Rex Salomon postquam patris sui Dauid sedem obtinuit, Deus illum vltra omnes mortales velut ad numerosi populi gubernationem sapientiæ munere ditauit. Econtrario vero Hieroboam seruus Salomonis, postquam regni domus Dauid occupauit partem, ad idolorum culturam decem tribus Israel, quæ erant in parte Samariæ, deuerterat. Per quæ exempla euidenter ostenditur quosdam in sublimiori statu ad maiorem perfectionem crescere, quosdam vero per supercilium dominationis ad deteriora defluere. Per quod vtrunque intelligitur, eos qui ad meliora conscendunt, per virtutem animi & Dei auxilium posse id facere: & eos qui ad deteriora deuertuntur, per mentis imbecillitatem pariter & negligentiam errare. Vnde & dominum absque virtute fieri non decet, qui virtutem sine Dei auxilio nullatenus habet. Qui etenim multa tuetur, si non habet fortitudinem animi, non valet id agere, quoniam magna magnis infestationibus, vel aduersitatibus solent laborare. Omnis ergo qui præest, hoc primitus animi tota intentione procuret, vt per omnia de Dei adiutorio omnino non dubitet. Si nanque cœperit in actibus suis auxiliatorem habere dominum dominorum, nullus hominum contemptui poterit habere eius dominatum: *non enim est potestas nisi à Deo. Ipse enim eleuat de stercore egenum, & sedere facit cum principibus populi sui: & deponit potentes de sede, & exaltat humiles,* vt subditus fiat omnis mundus Deo, & egeat

1.Reg.2.

& egeat gloria Dei. Septimus abusionis gradus est, Christianus contentiosus. qui cum participatione nominis Christi per fidem & baptismum susceperit, contra Christi dicta & propositum, mundi caduca delectamenta diligit. Omne enim de quo contéditur, aut propter propriam eius rei dilectionem de qua agitur: aut propter alterius amorem, quæ sub odiosa specie latet, adpetitur. Quemadmodum, verbi gratia, bellum animoso compugnantium conflictu cum odiosa res sit, propter amoré victoriæ & libertatis peragitur, & multæ aliæ dilectæ species sub odioso labore vel formidine satis contentiose expetuntur. Vnde patenter intelligitur, nihil contendi posse, nisi propter dilectionem, speratam scilicet & subsequentem amabilem remunerationem. Qui igitur de mundo præsente ex quacunque causa contendit, perspicue ostendit quod illum diligit. Quomodo ergo mundum diligi per Iohannem spiritussancti sermones interdicunt? qui ait, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt?* 1. Ioan. 2. Mundi enim amor & Dei pariter in vno corde cohabitare non possunt, quemadmodum iidem oculi cælum pariter & terram nequaquam conspiciunt. Sed requirendum est, si vere in mundo aliquid sit quod amari debeat, & quid sit ille mundus quem diligi diuina eloquia vetat. Terra ergo cum nascentibus ex ea, & metallis, & animantibus, & pulchritudine vestium, & oblectationibus ciborum, & iis quæ ad hæc pertinent non diligi præcipitur: sed proximus, propter qué hæc omnia facta sunt, hic amari iubetur. Hæc enim omnia prædicta, velut non mansura, ad cælestem patriam pergentes comitari nequeunt. Proximi vero velut mansuri regis cohæredes, semetipsos licenter inuicem diligunt. Quod ergo semper in mundo non manet, & cum mundo pariter deficiet. Ipse mundus non amari præcipitur, proximus autem qui est pars regni cælestis in terra, & inter ima elementa à regni cælorum adpetitoribus non incongrue amatur, dum in suprema illa patria in æternum cohæres habebitur. Propterea vero mundus præsens non diligi imperatur, ne à Dei dilectione alienus seculi dilector quisque efficiatur. Non ergo debet contendi, quod non licet amari. Igitur Christianus qui nominis Christi similitudinem tenet, morum quoq; eius similitudinem habere debet. Christianus enim nemo recte dicitur, nisi qui Christo moribus coæquatur. De Christo vero per prophetam ita scribitur, *Ecce filius meus quem elegi, electus meus, complacuit in illo sibi anima mea, ponam spiritum meum super eum. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in platea vocem eius.* Esa. 42. Ecce Christus non contendit, neque clamauit, & tu si morum Christi similitudinem tenere cupis, ne contendas ne abusiuus in ecclesia Christianus existas: suis enim sectatoribus Christus præcepit, *Nolite vocari Rabbi, vnus est enim magister vester.* Matth. 23. qui est Christus: *& patrem nolite vocare super terram, vnus est enim pater vester, qui in cælis est.* Omnes enim vos fratres estis, quibus ad supplicandum imperauit, cum diceret, *Sic autem orabitis, Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum.* Matth. 6. Frustra enim contendit patrem se habere in terra, qui patrem & patriam profitetur habere se in cælo. Cuius patriæ nemo possessor efficitur, nisi qui de terrenæ patriæ contentione securus habetur. Octauus abusionis gradus est, Pauper superbus, qui nihil habés, in superbiam extollitur, cum econtrario diuitibus seculi non superbe sapere per apostolū Paulum imperetur. Quid ergo stolidius potest fieri, quàm illum qui per infimam miseriam velut in terrā abiectus, extremus & humilis incedere & contristari debuerat, superciltoso superbiæ tumore inflatam mentem contra Deum erigere? Per quod vitiū lapsi corruerunt, qui in summo cæli cōditi erant culmine. Quid ergo vult quasi potens in terra superbire, qui præ omnibus hominibus debuerat humilis adparere? Sed ne de paupertate sua tristitiā habeāt, quid à Deo recepturi sunt pauperes adtendāt: ipse etenim inquit, *Beati pauperes spiritu,* Matth. 5.

*quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Recta nanque dispensatione misericors iudex cæli regnum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abstulit, vt ipse diues in cæli sede adpareat, qui in terra penitus nihil procurat. Cauendum ergo pauperibus est, ne dum per egestatem & necessitatem terrenum regnum prætereunt, per mentis etiam imprudentiam cælorum regna amittant. Cum enim Dei dispensatione paupertatem necessariam acceperint, in ipsorum arbitrio pendet, vtrum pauperes spiritu sint. Non enim quibuscunque pauperibus cæli regna promittuntur, sed his tantummodo quibus diuitiarum inopiam animorum humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper spiritu adpellatur: qui cum egenus foris cernitur, nunquam in superbiam eleuatur: quoniam ad adpetenda regna cælorum plus valet mentis humilitas, quàm præsentium diuitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene diuitias possessas habent, possunt pauperes spiritu adpellari: superbos autem, nihil habẽtes, haud dubium est beatitudine paupertatis priuari. De quibus vtrisque sancta scriptura ita loqui-
Prouer. 13. tur, *Est quasi diues nihil habens, & est quasi pauper cum in multis diuitiis sit.* Quasi pauper ergo in multis diuitiis, est diues humilis spiritu: & nihil habens quasi diues, est pauper superbus mentis adfectu. Nobilis ergo inopia est mentis humilitas, & ineptæ diuitiæ sunt animorum enormitas. Prouidendum ergo est pauperibus, vt semetipsos quales sint intelligant, & quia rebus consequi quod cupiunt non valent, mentis tumore superbire desinant. Nonus abusionis gradus est, Rex iniquus. Etenim regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet. Inde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet: nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, vt subiectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit? Quoniam *in iustitia regis exaltatur solium, & in veritate regis solidantur gubernacula populorum.* Iustitia vero regis est neminem iniuste per potentiam opprimere, sine personarum acceptione, inter virum & proximum suum iuste iudicare, aduenis & pupillis & viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos & histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas & periurantes viuere non sinere, ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, iustos super regni negocia constituere, senes & sapientes & sobrios consiliarios habere, magorum & ariolorum phytonissarumq; superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter & iuste contra aduersarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus animum non eleuare, cuncta aduersa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis orationibus insistere, an-
Ecclesi. 10. te horas congruas cibum non gustare. *Væ enim terræ cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt.* Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, & regem ad cælestia regna meliora perducunt. Qui vero regnum non secundum hanc legem dispensat, multas nimirum aduersitates imperij tolerabit: idcirco enim pax sæpe populorum rumpitur, & offendicula etiam de regno suscitãtur, terrarum quoq; fructus deminuuntur, & seruitia populorum præpediuntur, multi & varij dolores prosperitatem regni inficiunt, charorum & liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus prouincias vndiq; vastant, bestiæ armentorum & pecorum greges dilacerant, tempestas aëris & hiemis turbata rerum fœcũditate, maris ministeria prohibent, & aliquando fulminum ictus segetes & arborum flores, & pampinos quosque exurunt. Super omnia vero regis iniustitia non solum præsentis imperij faciem fuscat, sed etiam filios suos & nepotes, ne post se regni hæreditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis regnum domus Israel dominus

nus de manibus filiorum eius dispersit. Et propter iustitiam Dauid regis, lucernã de semine eius semper in Hierusalem reliquit. Ecce quantũ iustitia regis seculo valet, intuentibus perspicue patet. Est enim pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudiũ hominum, temperies aëris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatiũ pauperum, hæreditas filiorũ, & sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat rex, quod sicut in throno hominum primus constitutus est, sic & in pœnis si iustitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes nanque quoscunque peccatores sub se in præsenti habuit, supra se modo plagali in illa futura habebit. Decimus gradus abusionis est, Episcopus negligens, qui gradus sui honorem inter homines requirit, sed ministerij sui dignitatem coram Deo, pro quo legatione fungitur, non custodit. Primum nanque ab episcopo quid sui nominis dignitas tenet, inquiratur, quoniam cum episcopus Græcum nomen sit, speculator interpretatur. Quare vero speculator ponitur, & quid à speculatore requiritur, dominus ipse denudat cum sub Ezechielis prophetæ persona episcopo officij sui rationem denunciat, ita inquiens, *Speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, nuncia-* Ezech.3. *bis eis ex me. Si autem videris gladium venientem, & tu non annunciaueris, vt reuertatur impius à via sua, ipse quidem impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris, & ille non fuerit reuersus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, sed tu animam tuam liberasti.* Decet ergo episcopum qui omnium speculator positus est, peccata diligenter adtendere: audiens ergo & postquam adtenderit sermonem, si potuerit & actu corrigere: si non potuerit, iuxta euangelij regulam scelerum operarios declinare. *Si* Matth.18. *enim,* inquit in euangelio dominus, *peccauerit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: si illos non audierit, dic ecclesiæ: si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* Tali ordine expellendus est quicunque doctori vel episcopo adhærere noluerit. Et qui tali ordine expulsus fuerit, ab alio aliquo doctore vel episcopo non debet recipi: de sacerdote nanque scriptum est in lege, *Viduam* Leui.21. *aut repudiatam non accipiat vxorem.* Qui ergo illum excommunicatum à catholico illo non permittente sibi iungit, iura sacerdotij sancti, quod Christianorum genus electum est, excedit. Hac ratione episcopum ad eos quibus in speculatione positus est, esse oportet. Ceterum vero qualis in semetipso 1.Timo.3. esse debeat, Paulus Apostolus exponit, vt ad gradum episcopi veniens *sit sobrius, prudens, castus, sapiens, modestus, hospitalis, filios habens subditos cum omni castitate, testimonium habens bonum ab his qui foris sunt, proferens doctrinæ fidelem sermonem, antequam episcopus sit, non plures habens vxores quàm vnam. Non percussor, non bilinguis, non ebriosus, non neophytus, vt per hæc ipse ostendat in opere, quod alios docet in sermone doctrinæ.* Caueant ergo negligentes episcopi, quod in tempore vindictæ dominus per prophetam conqueritur dicens, *Pastores mul-* Ezech. 34. *ti demoliti sunt populum meum, & non pascebant gregem meum pastores, sed pascebant semetipsos:* sed potius procurent hi quos constituit dominus super familiam suam, dare illis cibũ in tempore suo mensuram tritici, purã scilicet & probatam doctrinã, quatenus veniente domino mereantur audire, *Euge serue bone &* Matth.25. *fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituã: intra in gaudium domini tui.*

Vndecimus abusionis gradus est, Plebs sine disciplina, quæ cum disciplinæ exercitationibus nõ seruit, communi se perditionis laqueo constringit. iram etenim domini absq; disciplinæ rigore nõ euadit. Atq; idcirco psalmistæ vocibus indisciplinatæ plebi prædicatur, *Adprehendite disciplinã, ne quãdo irascatur* Psal.2. *dominus.* Disciplina vero morum est ordinata correctio, & maiorũ præceden-

tium regularum obseruatio: de qua disciplina Paulus apostolus ita loquitur, dicens, *In disciplina perseuerate: tanquam filiis vobis offert se Deus.* Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti estis? omnes enim adulteri & non filij estis. Qui ergo adulteri sine disciplina sunt, & cælestis regni hęreditatem non capiunt: si filij autem paternæ disciplinæ correctiones ferunt, & hæreditatem quandoque recipere posse non desperent. De qua etiam disciplina Esaias quidem indisciplinatæ plebi prædicat, dicens, *Quiescite agere peruerse, discite benefacere.* Et ad eadem psalmista consona voce psallit dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Infelix ergo est qui abiicit disciplinam. Audet enim extra milites aliquid, qui dominum crucifigentes non eius sciderunt tunicam, qui ecclesiæ Christi scindit disciplinam. Sicut enim tunica totum corpus prę- ter caput tegitur, ita disciplina omnis ecclesia, præter Christum qui caput est ecclesiæ & sub disciplina nō est, protegitur & ornatur. Ipsa enim tunica contexta desuper fuerat per totum, quia eadem disciplina ecclesiæ à domino de cælo tribuitur & integratur. De qua dominus cum ad patrē ascendisset, postquam resurrexit à mortuis, ad apostolos suos loquitur dicens, *Vos autem sedete hic in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto.* Tunica ergo corporis Christi, disciplina ecclesiæ est: qui autem extra disciplinā est, alienus est à corpore Christi. *Non scindamus igitur illam, sed sortiamur de illa cuius sit,* id est non soluamus quicquam de mandatis domini, sed vnusquisque in eo in quo vocatus est, in eo permaneat apud dominum. Duodecimus abusionis gradus est. Populus sine lege, qui dum Dei dicta, & legum scita contemnit, per diuersas errorum vias eundem perditionis laqueum incurrit. De quibus viis sub persona præuaricatoris populi humanum genus propheta ita deplangit. *Nos autem sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit:* de quibus viis etiam eadē sapientia loquitur per Salomonem, *Multæ viæ videtur hominibus rectæ, & nouissima earum deducunt ad mortem.* Quæ vtique multæ perditionis vię tunc incedūtur, cum vna regalis via, lex Dei videlicet, quæ neque ad dexteram, neque ad sinistram declinat, per negligentiam deseritur. De qua scilicet dominus Iesus Christus, qui est finis legis ad iustitiam omni credenti denunciat, *Ego sum via, veritas & vita: nemo venit ad patrem, nisi per me.* Ad quam viam omnes homines communiter inuitat dicens, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quia non est personarum acceptio apud Deum,* vbi nō est Iudæus & Græcus, masculus & fœmina, seruus & liber, barbarus & Scytha, sed omnia in omnibus Christus: omnes enim vnum sunt in Christo Iesu. Dum ergo Christus finis legis est, qui sine lege sunt, sine Christo fiunt: Igitur populus sine lege, populus sine Christo est. Abusiuum ergo in temporibus euangelij populū sine lege fieri, quando apostolis in cunctas gentes licentia prædicationis data est, quando tonitruum euangelij per cunctas seculi partes intonuit, quando gentes quæ non sectabantur iustitiama, dprehenderunt iustitiam, quando qui longe fuerant, facti sunt prope in sanguine Christi: qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei in Christo, quando est tempus acceptabile & dies salutis, & tempora refrigerij in conspectu altissimi: quando vnaquæque gens habet testem resurrectionis, quando ipse dominus protestatur dicens, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Non itaque simus sine Christo in hoc tempore transitorio, ne sine nobis Christus esse incipiat in futuro.

Hebr. 12. · Esa. 1. · Psal. 36. · Lucæ 24. · Esa. 53. · Prouer. 14. · Matth. 11. · Matth. 28.

DE RE-

# DE REVELATIONE CAPITIS BEATI IOHANNIS BAPTISTAE. CXII.

NARRAT Iosephus vinctum fuisse Iohannem Baptistam in castello Macheronta, ibique caput eius truncatum fuisse, ac denuo sepultum in Sebaste ciuitate regionis Palæstinæ, quæ quondam Samaria est adpellata. Post longum vero tempus monumentum eius pagani inuaserunt, & ossa per campi planitiem dissipauerunt, rursumq; collecta, igne concremauerunt, & postea per agros cremata proiecerunt. Postea vero aduenerunt quidam monachi religiosi viri, de Hierosolymis ad locum eiusdem monumenti, audientes ea que Iohanni acciderant, & quicquid potuerunt ex ossibus illius colligentes ad patrem suum Iosephum detulerunt Hierosolymam, & ille transmisit ea cum aliis viris religiosis Athanasio Alexandriæ pontifici fidelissimo. Ibique miro modo fuerunt seruata, vsque ad tempus Theophili eiusdem vrbis episcopi. Qui Theophilus iubente Theodosio principe, omnia idolorum fana in illa regione Christo fauēte destruxit, & ecclesiam miræ magnitudinis construxit, & in honorem eiusdem sancti Iohannis Baptistæ consecrauit, & illius ossa quæ sibi direxerat suprascriptus Athanasius in eadem ecclesia, congregatis sibi vicinis pontificibus, ex omni parte cateruatim omnibúsque ordinibus clericorum & populorum honorifice constituit. Igitur accedente paschali festiuitate decollatus est Iohannes Baptista, imperante nequissimo Herode, qui dari saltanti puellæ caput eius iussit, & multo post decollationem eius, accedente illo anno quo constructa est ecclesia in nomine eius, & ossa eius ibidem collata à Theophilo pontifice, iubente Theodosio principe, in honore eius consecrata est quarto calendas Septembris. Solennitas nanq; eius mirifice est consecrata in dedicando. Caput autem illius tunc temporis repositum adhuc erat in loco quo illud in absconso vxor Herodis deposuerat, nemine sciente postquam à filia in disco suscepit. Si quis omnia plenius voluerit scire, chronicam Marcelli principis legat, & ibi reperiet duos monachos ab oriente in Hierusalem venisse causa orationis, in tempore Marciani imperatoris. Quibus monachis in visione angelica dictum est, Ite ad palatium Herodis, qui quondam hic fuit perfidus princeps, introëuntes prospicite diligenter, & vbi fumum à terra ascendentem videritis, fodientes ibi caput Iohannis Baptistæ incunctanter inuenietis. Et ita fecerunt, & cum magno honore clanculum secum Hierosolymam deportauerunt. Et non multo post à latronibus raptum est: mittentes in quodam specu, ibidem dimiserunt, donec idem Iohannes Christo auxiliante cuidā viro religioso nomine Marcello sacerdoti, qui in eodem specu morabatur vt eremita, reuelauit dicens, Accipe caput meum, quod in hoc specu depositum est à latronibus, & defer illud Iuranno episcopo, qui nunc præest Alexandriæ ciuitati post Theophilum Deo charum, vbi reliquiæ corporis mei requiescunt. Et sic fecit Marcellus Christo annuente. In eadem igitur solennitate collectionis reliquiarum illius & translationis, & ecclesiæ consecrationis adlatum est caput Iohannis Baptistę ad ciuitatem Alexandrię à Marcello presbytero, & datum Iuranno episcopo, quarto calendas Septēbris. Et Iurannus suscepit illud collocans mirabiliter in eodem loco perpetim custodiendum. Et ideo hodierna festiuitas collectio beati Iohannis Baptistæ, non decollatio nominanda Christo annuente, sed inuentio ac reuelatio capitis eius. Iámque idem vir domini Iurannus episcopus, & Marcellus sacerdos feliciter ad dominum ex hoc mūdo in pace migrauerant. Annis euoluentibus non plurimis, cuidam viro religioso sacerdoti ac monacho Felici

nomine, qui orationis gratia ab occidentali parte in illis diebus Hierosolymam adierat, angelica visione dictum est, Felix surge concitus & pergens ad ciuitatem Alexandriæ, inuenies ibi ecclesiam in honorem sancti Iohannis Baptistæ consecratam, vbi caput eius cum tribus paruulis innocentibus reconditum est. Quod accipiens, transfer in partes Galliarum in regione Aquitaniæ, in loco quem tibi ostédero. De qua visione certus expergefactus reuerendus senex gaudio amplissimo repletus, pergens ilico vbi iussus fuerat, sicuti ei dictum fuerat, cuncta reperiens, rectori sui itineris grates innumeras rependit. Properánsque ad locum, thesaurum sibi à Deo destinatum in vnius sportellæ conclusit sinu. Statimque retro iter arripiens iunctis sibi sociis septem fratribus suis, qui cum eo ibi erant, vallánsque omnem regionem illam, perueniens ad litora maris, inuenit nauem cum remigibus ac gubernaculis à Deo paratam: quam ingressus est cum thesauro & magni precij margaritis. Igitur fratres & socij eius descendentes cum eo in naui, gratias agentes in hymnis & laudibus Deum benedicentes, alta petunt æquora. Cúmque in mare iter agere cœpissent, Felix eleuatis oculis ad cælum palmas tetendit dicens, Domine Iesu Christe, qui fecisti cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & profundum abyssi intueris, qui super vndas maris siccis pedibus ambulasti, & Petrum mergentem manu erexisti, & Paulum ter de naufragio liberasti: libera nos de magnis fluctibus huius pelagi, vt viuentes benedicamus nomen tuum in secula. Mittere etiam domine dignare sanctum angelum tuum de cælis, vt sit dux itineris nostri, sicut fuit quondam patribus nostris, quando eduxisti eos de terra AEgypti in fortitudine magna, & in manu tua valida, & perduc nos recto itinere ad locũ optatum, ad sanctas & preciosas margaritas collocandas. Hæc & his similia orante beato Felice, ecce nubes lucida descendit super nauem, & de medio nubis egressa est columba ad instar niuis, & super puppim nauis immobilis perstitit, tam in die quàm in nocte, vsque dum in partes Aquitaniæ ad litus maris Oceani pertingerent. Cúmque non longe à terra se esse cognouissent, diuerterunt ad portum qui adpellatur Angolismensis, qui est situs in pago Alniensi. Ibíque exeuntes de naui ad terram, paulisper requieuerunt. Mouentes autem ex eodem loco quasi miliaria duo, inuenerunt eminus corpora mortuorum, regem videlicet Vuandalorum cum omni exercitu suo iacentem super faciem terrę, vt opinor quasi viginti milia virorũ. Quoniam egressus fuerat idem populus crassa ceruice de vagina sua per mare cum classe magna, & ventus vehemens inruit in eos, & transuexit in partes occidentis in supradictum portum Angolismensem. Nunciatúmque est Pipino regi Aquitanorum, quod gens Vuandala regnum eius inuaderet. Misitque in omnes terminos Aquitanorum ac Xanctonicæ, necnon Angolismæ, siue in omnes terminos eorum, vt contra eos pergerent ac dimicarent, quia idem rex Pipinus tunc morabatur in territorio Alniensi super fluuium Vultonna, in palatio qui vocatur Engeriacus, inter medios fines Pictauorum ac Xanctonicæ. Denique cum idem rex Pipinus cum omni multitudine armatorum occurreret hostibus suis, fecit dominus salutem magnam omni exercitui suo, ita vt nullus euaderet ex hac multitudine, qui non cæde vastaretur. Supradictus autem rex videns sibi à domino auxilium de cælo fuisse præstitum, & vltorem de inimicis, ita vt non minuerentur de exercitu suo, nisi viginti viri quos præ ceteris valde diligebat, quos accipiens singulis deposuit feretris, lætus pro victoria, mœstus pro amissorum funeribus exercitum reuocat, pergere cupiens ad propria. Cúmque ab hac cæde quasi quatuor miliaribus disiuncti essent, figere tentoria imperat, pressusque somno stratum suum parari in papilionibus iubet. Tunc pro lassitudine somno ingruente vox diuina oblata est, dicens ad eum, Cur te piger somnus

somnus

mnus ita presſit?noueris magni viri Iohannis Baptiſtæ caput ex tranſmarinis partibus ab Oriente cum tribus paruulis innocentibus ad hunc pagum deferri, & propter eius meritum in hoc prælio diuinitus victoriam tibi à domino eſſe conlatam. Reſpondit ei rex Pipinus in viſione dicens, Si tanta beneficia propter eius meritum in me vigent, indica mihi quid agam: aut quemadmodum inueſtigare vel inuenire potero eum? Reſpondit ei vox diuina, dicens, Ecce poſt tergum tuum ſequuntur te ſeptem fratres in habitu peregrinorum, & vnus qui ceteris præeſſe videtur, Felix vocatur. Vade in occurſum eorum cum paucis, & in humilitate cordis benigne ſuſcipe. Adornatíſque precioſiſsimis margaritis, pacifice tecum ducere coneris, & videbis magnalia Dei. Vir autem domini Felix, viſa tanta multitudine cæſorum corporum, pauore perterritus, tamen de adiutorio Dei confiſus, confortat ſocios, & vt pauliſper iter agerent, admonet. Diuertentéſque ex aduerſo paruulum ſibi ſtatuerunt habitaculum, vt eadem nocte vſque mane in eodem permanere potuiſſent. Prædictus autem rex Pipinus à ſomno euigilans, intra ſemetipſum cogitare tacitus cœpit ex viſione quam viderat, quid agere deberet, recogitans quia in antiquis eſt ſapientia, & multorum præteritorum prudentia. Mitténſque concitus accerſiri iubet virum prudentem, ac in omnibus operibus pollentem, nomine Felicem, vt de tanta manifeſta viſione dominum pulſarent, vt eis ſalubre conſilium ſuggerere dignaretur. Igitur conſilio inuentum eſt, vt exutis veſtibus & calciamentis ſuis in cinere & cilicio nudis plantis incedentes, ſicuti oraculo diuino admonitus fuerat, obuiam famulis Dei procederent. Cúmque ſe mutuo conſpexiſſent iacentes, tam ipſe quàm omnes qui aderant, proni in terram tam diu adorauerunt, quoaduſque famuli Dei ad locum vbi iacebant, pertingerent. Cúmque dominum benedixiſſent, & ſe inuicem ſalutaſſent, oſculum pacis ſibimet dederunt. Leuantéſque ſe à terra, lachrimabiliter interrogabant ſe inuicem, qua cauſa hæc quæ viderant & audierant, accidiſſent. Vir autem domini Felix cuncta intelligens à Deo eſſe manifeſta, retexit hiſtorias, quemadmodum Hieroſolymis iuerit orationis gratia, & theſaurum ſuum abſconditum diuina miſericordia ei reuelauerit, & facta oratione cum omnes reſpondiſſent, tamen eleuatis Felix precioſiſsimis margaritis, capite ſcilicet Iohannis Baptiſtæ & reliquiis ſociorum eius beatorum martyrum innocentium, cum hymnis & laudibus pſallentium dirigit chorum. Quo audito cunctus exercitus qui in caſtris erat, quaſi vnus vir ei obuiam proceſsit numero triginta milia virorum. Exequias vero mortuorum qui in prælio corruerant, ſecum deferentes, petebant auxilium à domino per præcurſorem ſuum Iohannem, vt cuius reliquiæ deportarentur diuina gratia manifeſtare dignaretur, promittentes ſe tantam fidem habere, vt quicquid peteretur, ſanctus Iohannes domino annuente, tribuere poſſet. Adprehendentéſque ſportellam, in qua beati Iohannis Baptiſtæ caput continebatur, ſingulis feretris impoſuerunt mortuos tangentes. Miro atque inæſtimabili modo mox vt tetigit oſſa iacentium, vita per mortuum mortuis reddita eſt. Surrexerunt autem eadem hora ab officio funeris viginti viri, tam celeriter ac ſi à ſomno eſſent excitati, & qui à flentibus amicis portabantur ad tumulandum, iiſdem gaudentibus ad vitam redirent. Videns autem rex Pipinus & cunctus exercitus magnalia quæ circa eos dominus geſſerat per præcurſorem ſuum Iohannem Baptiſtam, plaudentes manibus benedicebant dominum, qui fecit mirabilia in cælo & in terra. Vir autem domini Felix & ſocij eius gaudio repleti, vna cum rege Pipino & exercitu eius leuantes caput beati ac præcellentiſsimi præcurſoris Chriſti Iohannis Baptiſtæ, & beatorum innocentium, cum gaudio & lætitia iter agere cœperunt. Cúmque nulla mora fieret in eundo, peruenerunt ad quandam villam, quæ adpellatur

Vultronia. Cúmque ibidem paulisper quieuissent, obuius eis quidam cæcus factus est, qui statim sanus effectus est per beatissimi præcursoris merita. Cúmque de eodem loco eis moueri placuisset, arripiunt iter per viam quæ ducit ad paludem cognomen Matheuallis. Cúmque eis aliquantulum ibi requiescere placuisset, ecce quidam debilis pedibus qui se erigere omnino nequibat, rependo se trahens obuiam eis processit. Iámque propinquantes ad locum quo tendebāt, super fluuium Vultonna ad palatium nomine Engeriacum peruenerunt. Audiens autem omnis populus, à maximo vsque ad minimum, à viro vsque ad mulierem, omnes simul in vnum conglobati, obuiam eis processerunt. Cúmque ibidem ante palatium regis Pipini venissent, in basilica beatissimæ & gloriosissimæ semper virginis Mariæ, cum magno feruore & studio, ilico ad custodiendum deposuerunt. Lætatúsque est vniuersus populus lætitia magna, & celebrauerunt solennitatem huius diei quarto calendas Septembris, & reuersi sunt vnusquisque ad habitacula sua. Igitur beatus Felix & socij eius cum venerando rege inter cetera dominum deprecabantur, vt eis salubre consilium suggereret, quónam in loco sancta membra locarent. Aedificantésque basilicam, & in ea ciborium cum sex columnis marmoreis mirifici operis bene compositis nō longe à Vultonnę litore, sed vt arbitror centum stadiis. In quo cum aromatibus & plurimis bonis odoribus condientes caput beati Iohannis Baptistæ almi præcursoris Christi, & beatorum trium innocentium corpora simul in hoc ciborio concluserunt. Domino autem auxiliante hoc ędificium completum est feliciter. Fecit etiam idem rex fontem ductorium, qui à duobus ferè miliariis per profundissimos terræ meatus ad palatium eius ductus decurreret, & vt in ipsam basilicam per ferrum & æs introduceretur, ac subtus ciborium per concauam marmoream columnam ebulliret: ibíque sacri baptismatis ablutio fieret, sicque iterum ad primos aditus reflecteretur. Conuocans igitur rex Pipinus & beatus Felix pontifices & sacerdotes, omnésque patriæ nobiles, benedicentes ecclesiam, atque in honore eiusdem Iohannis Baptistæ dedicando mirifice consecrantes, & prædiis ac possessionibus suis à progenitoribus sibi dimissis eam nobiliter dotauerunt. Ordinatísque omnibus necessariis, monachos ibidem Deo in perpetuum seruituros statuerunt. Postmodum multa domino mirabilia operante per famulum suum Iohannem Baptistam. Tandem vero metam narrationi ponentes, oremus immensitatem bonitatis Christi, vt sua potenti dextera suffultos nos ad æternæ quietis statione perducat, qui viuit & regnat cum patre & spiritu sancto per omnia secula.

## DISPOSITIO COENAE CYPRIANI. CXIII.

QVIDAM rex nomine Ioel, nuptias faciebat in regione orientis, in Chana Galileæ: is inuitauit plures vt cœnam eius confrequentarent. Igitur qui temperius loti in Iordane, adfuerunt in conuiuio. Tunc commundauit Neeman, aquā sparsit Amos, Iacobus & Andreas adtulerūt fœnum, Matthæus & Petrus strauerunt, mensam posuit Salomon, atq; omnes discubuerunt turbę. Sed cū iam locus recumbentium plenus esset, qui superueniebant, quisque prout poterat, locum sibi inueniebat. Primus itaque omnium sedit Adam in medio, Eua super folia, Cain supra aratrum, Abel super mulgarium, Noe super arcam, Iapheth super lateres, Abraham sub arbore, Isaac super aram, Loth iuxta ostium, Iacob super petram, Moyses super lapidem, Helias super pellem, Daniel super tribunal, Thobias super lectum, Ioseph super modium, Beniamin super saccum,

Dauid

Dauid super monticulum, Ionas super terram, Pharao in arena, Lazarus super tabulam, Iesus super puteum, Zacchæus super arborem, Matthæus in scamno, Rebecca super hydriam, Raab super stuppā, Tecla super fenestram, Susanna in horto, Absalon in frondibus, Iudas super loculum, Petrus super cathedram, Iacobus super rete, Sampson super columnam, Heli super sellam, Rachel super sarcinam. Patiens stabat Paulus, & murmurabat Esau, & dolebat Iacob, Iob solus sedebat in stercore. Tunc porrexit Rebecca pallium, Iudith coopertorium, Agar stragulum. Sem & Iaphet cooperuerunt recumbentes. Inlatus est gustus cœnæ, & accepit cucurbitas Ionas, olus Esaïas, betas Israël, morum Ezechiel, sycomorum Zachæus, citrium Adam, lupinos Daniel, pepones Pharao, carduum Cain, ficus Eua, malum Rachel, prunum Ananias, bulbos Lia, oliuas Noë, ouum Ioseph, vuas Aaron, nucleos Symeon. Dedit acetum Ionas, accepit oxygarum Iesus Christus. Deinde superuenit Iacob cum filiis suis, & Laban cum filiabus suis, & sederunt super lapides. Venit & Abraham cum domesticis suis, & Moyses cum cetera turba, & sederunt foris. Tunc respiciens Rex inuitatos suos, sic ait: Quisque voluerit vestrum venire in vestiarium meum, dabo singulis cœnatorias vestes: tunc aliqui ierunt, & acceperunt. Primus itaq; omnium accepit Zacharias albam, Abraham passerinam, Loth sulphurinam, Lazarus lineam, Ionas ceruleam, Tecla flammeam, Daniel leoninam, Iohannes triclinam, Adam pelliceam, Iudas argyrinam, Raab coccineam, Herodias cardinam, Pharao marinam, Enoch cælinam, Agar variam, Dauid proneruicam, Helias aëriam, Eua arborinam, Iob biplagiam, Esaïas mesotropam, Maria stolam, Susanna castalinam, Moyses conchylinam, Abel purpuream, Leui spartacinam: Thamar colorinam, Azarias carbasinam, Aaron murrinam, Iudith iacinthinam, Cain ferrugineam, Abiron nigram, Anna persicinam, Isaac natiuam, Paulus tharsicam, Petrus operariam, Iacob alethinam, Iesus columbinam. At vbi diuisit vestem, Rex respiciens eos, sic ait, Non ante cœnabitis, nisi singuli singulas vices feceritis: atque ita sibi præcepta diaconia consummauerunt. Primus itaque omnium ignem petiit Helias, succēdit Azarias, lignum collegit Iephthe adtulit Isaac, concidit Ioseph, puteum aperuit Iacob, hyssopum porrexit Sephora, ad lacum stabat Daniel, aquam adtulerunt ministri, hydriam portabat Rebecca, vinum protulit Noë, vtrem portabat Agar, adtulit argentum Iudas, vitulum adduxit Abraham, adligauit Raab, resticulam porrexit Iesus, pedes copulauit Helias, ferrum tradidit Petrus, elisit Daniel, occidit Cain, subportauit Abbacuc, suspendit Absalon, pellem detraxit Helias, ventrem aperuit Hermocrates, mediana suspendit Thobias, sanguinem effudit Herodes, stercus proiecit Sem, aquam adiecit Iaphet, lauit Heliseus, partes fecit Phalech, numerauit Auses, salem misit Molessadon, oleum adiecit Iacob, in focum imposuit Antiochus, coxit Rebecca, prior gustauit Eua. Explicitisque omnibus, omnes locis suis resederunt: tunc intulit panes Saul, fregit Iesus, tradidit omnibus Petrus, intulit lentem Iacob, solus manducauit Esau, intulit intritam Abbacuc, totum comedit Daniel, fabam intulit Amelsad, prior gustauit Misaël. Sed quoniam hœdum coctum comederat Isaac, & piscem assum Thobias, cœpit tumultuari Aeglom. Valde esuriebat Daniel, panem petebat Hermocrates, non manducabat Iohannes, nihil gustauerat Moyses, ieiunus fuit Iesus, micas colligebat Lazarus. Ceteri autem partes suas tenebant quas ex variis venationibus acceperant. Abraham vitulinam, Esau ceruinam, Abel agninam, Noe arietinā, Sampson leoninam, Eliseus vrsinam: maiorem tamen partem tenebat Beniamin. Post modum dedit panes Pharao, omnibus diuisit Ioseph, discum intulit Herodes, partes composuit Rebecca, intulit Iacob, distribuit omnibus Noe. Primus ergo sustulit Io-

hannes caput, cerebellum Absalon, linguam Aaron, maxillam Sampson, auriculam Petrus, oculos Lia, ceruicem Holofernes, arterias Zacharias, collum Saul, armora Agar, interanea Ionas, fel piscis Thobias, cor Pharao, renalia Esaias, latus Adam, costam Eua, ilia Maria, ventrem Sara, vuluam Elisabeth, adipem Abel, fœmora Abraham, caudam Moyses, crura Loth, pedes Iacob, ossa collegit Ezechiel: item Iacobus & Andreas intulerunt pisces: sustulit itaque asellum Iesus, labeonem Moyses, lupum Beniamin, mugilem Abel, muraenam Eua, pellamydem Adam, locustam Iohannes, gladium, Cain, capitonem Absalon, polypum Pharao, torpitudinem Lia, auratam Thamar, scaurum Agar, cantharidem Dauid, halecem Ioseph, saxatilem Hieremias, vmbram Lazarus, soleam Iuda, hirundinem Thobias, argentillum Iudas, sepiam Herodes, carnutam Esau, glauculū Ionas, alopidam Iacob, salpam Molessadon, denticem Esaias, araneum Tecla, coracinum Noë, rubellionem Rebecca, lacertum Golias, mænam Maria, & leonem Sampson: posuit & Ionas acetum, Molessadon salem misit, prior intinxit Cain. Explicitisque omnibus, dedit adipem Abel, mel Iohannes, lac Abraham, conspersit Sara, dulcia fecit Iesus, omnia perministrauit Paulus. Sed quoniam aliquot genera vini habebant, passum bibebat Iesus, Marsicum Ionas, Surrentinum Pharao, pellinum Adam, gaditanum Moyses, creticum Isaac, adrianum Aaron, arbustinum Zachæus, arsinum Tecla, albense Iohannes, campanum Abel, signinum Maria, florētinum Rachel. Sopitus iacebat Adam, ebrius obdormiuit Noë, satis biberat Loth, stertebat Olofernes; somnus tenebat Ionam, vigilauit prope gallum Petrus, suscitabatur Iesus, surgere quærebat Iacob, prior surrexit Lazarus. Tunc miscuit scyphum Beniamin, intulit Martha, prior bibit Petrus. Sed quoniam vinum subduxerat Amelsad, & male miscuerat Ionas, murmurabat Hermippus, aquam bibebat Iohannes, vinum petebat Maria, non consentiebat Susanna, plenam ampullam ferebat Martha, sitiebat Ismael, ire volebat Thobias, alienum calicem bibere volebat Iacobus. Sublatisque omnibus, aquam ad manus petebat Pilatus, tradidit Iudas, ministrabat Martha, effudit Hermocrates, linteum porrexit Martialis, intulit lucernam Esaias, gratias egit Simeon, benedixit Anna, intulit coronas Rachel, Dauid hyssopum porrexit, dedit vnguentum Maria, perunxit Martha, poma intulit Adam, fauum porrexit Sampson, cytharam percussit Dauid, tympanum Maria, psalterium duxit Iubal, choreas duxit Iudith, cantauit Asael, saltauit Herodias, laudes dedit Azarias, magia lusit Mambres, risum fecit Isaac, osculū porrexit Iudas, vale fecit Iothor. Et cum vellent discedere, respiciens eos Rex, sic ait, Nunc per omnia diem nuptiarum celebrate, & frequentate, & demutate habitus, velut pompas facientes, sic ite in domos vestras. Placuit vero omnibus voluntas Regis, atque ita primus omnium procedit in magistro Iesus, in custode Iohannes, in retiario Petrus, in secutore Pharao, in venatore Mambres, in delatore Iudas, in hortulano Adā, in exodiario Eua, in latrone Cain, in pastore Abel, in cursore Iacob, in sacerdote Zacharias, in rege Dauid, in cytharœdo Iubal, in piscatore Iacobus, in coco Antiochus, in aquario Rebecca, in furnitore Ananias, in bestiario Tecla, in stupido Molessadon, in religioso Salomon, in ministra Martha, in milite Vrias, in insano Herodes, in famulo Cham, in medico Thobias, in ebrio Noe, in risiculo Isaac, in tristi Iob, in iudice Daniel, in fabro Ioseph, in prostituta Thamar, in formosa Rachel, in odibili Lia, in domina Maria, in impio Loth, in aduersario Amalech, in structore Sem, in rusticulo Esau, in forti Golias, in pistore Hieroboam. Sed quoniam contendebat Dina, aquam effundebat Aaron, & nudus erat Ionas, tunc solem petebat Auses, vt siccaretur Bersabee. Pro quo facto, iussit eos Rex, ad se venire, qui venerunt

altera die,& munera ei obtulerunt. Primus itaque omnium obtulit arietem Abraham, taurum Tecla, ouiculam Noë, camelum Rebecca, leonem Sampson, ceruum Esau, vitulum Iesus, iumentum Iacob, currum Helias, vestem Iudith, crines Bersabee, ligna Isaac, frumentum Ioseph, resinam Ruben, pecuniam Abimelech, strobilos Leui, capsam Moyses, fauum Petrus, copias Abigea. Sed quoniam ante diem conuiuij, quædam de conuiuio subducta fuerant, iussu regis inquirebatur ab eis. Inuolauerat enim stragulum multicolorium Agar, sigillum aureum Rachel, speculum argenteum Tecla, sciphum bibitorium Beniamin, annulum signatorium Thamar, coopertorium subsericum Iudith, lanceam regiam Dauid, alienam vxorem abduxerat Abimelech. Tunc iussit Rex, vt omnes qui fuerant in conuiuio, ducerentur ad tormenta. quo facto, primus omnium innocens decollatur Iohannes, occiditur Abel, foras proiicitur Adam, timens obmutescit Zacharias, fugit Iacob, quæritur Enoch, turbatur Abimelech, immutatur Nabuchodonosor, deprecatur Abraham, transfertur Helias, supprimitur Dina, includitur Noë, impingitur Agar, suffigitur Iesus, damnatur Daniel, accusatur Susanna, adligatur Ioseph, occiditur Martha, tollitur Abbacuc, bestiis datur Tecla, in fornacem mittitur Ananias, vinculis substringitur Sampson, punitur Vrias, flagellatur Paulus, tenditur Esaïas, expoliatur Ionas, lapidatur Hieremias, excæcatur Thobias: non credebant Moysi, subducitur Abiron, suspenditur Absalon, confunditur Rebecca, transducitur Agar, arguitur Pharao, relinquitur Israel, abducitur Datan, deprimitur Coreb, copulatur Isaac, mittitur Nathan, conuincitur Amalech, maledicitur Iudas, dehonestatur Mambres, cogitur Loth, interficitur Phinees, dimittitur Ofni, timens moritur Heli, comprimitur Dina, decipitur Esau, substringitur Saul, dolet de facto Iob, interrogatur Eua, nescio clamat Cain, tenetur & negat Petrus. Sed quoniam multorum conscientia erat in furto, quod erat suspiciens Raab, quærebatur Laban, infamabatur Susanna, arguebat Iohannes, negabat Rachel, docebat Moyses, plorabat Triphæna, obseruabat Maria, adtendebat Onesiphorus, tristis erat Iob, iurabat Iacob, non credebat Pharao, mentiebatur Hieroboam, pauebat Susanna, erubescebat Rebecca, plangebat Hieremias. Postmodum scrutatis omnibus, inuentum est furtum apud Beniamin, quod erat in conscientia Ioseph. Et posteaquam probatum est Regi quod Agar filius Carmi, solus esset reus furti, iussit eum mori, donauitque eum omnibus. Tunc occasione accepta, primus omnium calce eum percussit Moyses, abiit in complexum Iacob, vestem detraxit Tecla, ad terram elisit Daniel, lapide percussit Dauid, virga Aaron, flagello Iesus: medium aperuit Iudas, lancea transfixit Eleazar. Tunc iussit Rex vti qui mortuus esset, sepeliretur, & vendidit agrum Laban, emit Abraham, Ioseph monumentum fecit, & ædificauit Nachor, aromata imposuit Maria, clusit Noë, superscripsit Pilatus, precium accepit Iudas: quo facto gaudens clamat Zacharias, confunditur Elisabeth, stupet Maria, ridebat de facto Sara, explicitisque omnibus, domos suas repetierunt.

PRINCIPIO Dominus cælum terrámque creauit:
Nanque erat informis fluctúque abſcondita tellus:
Immenſúſque Deus ſuper æquora vaſta meabat,
Dum chaos & nigræ fuſcabant cuncta tenebræ.
Has dum diſiungi iuſsit de cardine, fatur,
Lux fiat, clarè & nituerunt omnia mundo.
Cum Dominus primi compleſſet facta diei,
Condidit albentem nebulis naſcentibus axem,
Accipit immenſus verrentia littora pontus,
Multiplices rapiens validis cum tractibus amnes.
Tertia lux faciem terrarum fulua retexit:
Arida mox poſito narratur nomine terra:
Florea ventoſis conſurgunt germina campis,
Pomiferíque ſimul procuruant brachia rami.
Quarta dies generat ſolis cum lampade lunam,
Et ſtellas tremulo radiantes lumine fingit.
Hæc elementa dedit ſubiecto inſignia mundo,
Tempora quæ doceant varios mutanda per ortus.
At quinta accipiunt liquentia flumina piſces,
Et volucres varias ſuſpendunt corpore pennas.
Sexta prægelidos in ſpiras lubricat angues,
Quadrupedúmque greges totos diffundit in agros:
Cunctáque multiplici mandauit creſcere paſsim
Germine, & immenſis errare & paſcere terris.
Hæc vbi conſtituit diuina potentia iuſſu,
Rectorem inſpiciens mundanis deforе rebus,
Hæc memorat, Noſtris hominem faciamus in vnguem
Vultibus adſimilem, toto qui regnet in orbe.
Et licet hunc vno ſolo poſſet componere verbo,
Ipſe tamen ſancta dignatus ducere dextra,
Iuſpirat brutum diuino à pectore pectus.
Quem poſtquam effigie formatum ceu ſua vidit,
Metitur ſolum mordaces voluere curas.
Ilicet inriguo perfundit lumina ſomno,
Mollius vt vulſa formetur fœmina coſta,
Atque artus mixtu gemino ſubſtantia firmet.
Inditur & nomen vitæ, quod dicitur Eua.
Quapropter nati linquunt de more parentes,
Coniugibúſque ſuis poſitis cum ſedibus hærent.
Septima, quando Deus factorum fine quieuit,
Sacrata ſtatuens venturi gaudia ſecli,
Ilicet exhibitis animantum ex ordine turbis,
Viritim cunctis nomen quod permanet, indit
Adami à Domino donata prudentia ſolers.
Quem Deus adloquio, iunctam dignatur & Euam:
Creſcite multimodo ventura in tempora partu,
Vt polus & plenæ veſtro ſint germine terræ:
Hæredéſque mei, varios decerpite fructus,
Quos nemora & pingui reddunt de ceſpite campi.
Hæc vbi diſſeruit, læta paradiſus in aula

Inſtruitur

Instruitur, primíque aspectat lumina solis.
Gignitur hæc inter pomis letalibus arbos,
Coniunctum generans vitæ mortísque saporem.
AEdibus in mediis puro fluit agmine flumen,
Quod rigat insignes liquidis de fluctibus ortus,
Quadrifidósque secat vndante ex fonte meatus:
Phison auriferis prædiues fluctuat vndis,
Conspicuásque terit rauco de gurgite gemmas:
Prasinus huic nomen, illi est carbunculus ardens:
Perspicuúsque vadis terram prælambit Euilat.
Post hunc AEthiopas Gæon adlapsus opimat.
Tertius est Tigris Eufrati adiunctus amœno,
Assyriam celeri discretim flumine sulcans.
Hic positus custos Adamus cum coniuge fida,
Atque opifex, tali formatur voce tonantis:
Ne trepidate simul licitos præcerpere fructus,
Quos nemus intonsum ramo frondente creauit,
Solliciti ne forte malum noxale legatis,
Quod viret ex gemino discreta ad munia succo.
Nec minus interea cæcos nox alta tenebat,
Ac modo formatos vestis nec texerat artus.
Has inter sedes & baccis mitibus ortus,
Spumeus astuto vincens animalia sensu,
Serpebat tacite spiris frigentibus anguis,
Liuida mordaci voluens mendacia sensu,
Fœmineo tentat sub pectore mollia corda:
Dic mihi cur metuas felicia germina mali?
Nunquid poma Deus non omnia nota sacrauit?
E queis si studeas mellitos carpere victus,
Aureus astrigero remeabit cardine mundus.
Illa negat, vetitósque timet contingere ramos:
Sed tamen infirmo vincuntur pectora sensu.
Ilicet vt niueo iam mitia dente momordit,
Adfulsit nulla maculatum nube serenum:
Tum sapor illecebram mellitis faucibus indens,
Compulit insueto munus deferre marito.
Quod simul ac sumpsit, detersa nocte nitentes
Emicuere oculi mundo splendente sereni.
Ergo vbi nudatum prospexit corpus vterque,
Cúmque pudenda vident, ficulnis frondibus vmbrant.
Forte sub occiduo Domini iam lumine solis
Agnoscunt sonitum, trepidíque ad deuia tendunt:
Tum Dominus cæli mœstum compellat Adamum:
Dic vbi nunc degas? respondit talia supplex,
O Domine adfatus pauido sub corde tremisco
Magne tuos, nudúsque metu frigente fatigor.
Tum Dominus, Quis poma dedit noxalia vobis?
Tradidit hæc mulier, dum dicit lumina promptim
Candenti perfusa die, liquidúmque serenum
Adfulsisse sibi, solémque & sidera cæli.
Protinus ira Dei turbatam territat Euam,
Auctorem vetiti dum quærit maximus acti:

Illa sub hæc pandit, Serpentis suasa loquentis
Accepi fallente dolo blandóque rogatu.
Nam sua vipereis intexens verba venenis,
Hæc mihi præ cunctis narrauit dulcia pomis.
Ilicet omnipotens condemnat gesta draconis,
Præcipiens cunctis inuisum visere monstrum:
Pectore mox fuso prorepere, tum sola morsu
Pandere, mansuro quęcunq; in tempora bello,
Humanos inter sensus ipsúmque labantem,
Vertice vt abiecto pronus post crura virorum
Serperet, vt calcet dum labens cõminus instat.
Fœmina fraudigeris misere decepta loquelis,
Præcipitur duro discrimine ponere partum,
Seruitiúmque sui studio perferre mariti.
Tu vero cui visa fuit sententia verax
Coniugis, immiti cessit quæ victa draconi,
Deflebis miserum per tempora longa laborem.
Nam tibi triticeæ surget pro germine messis
Carduus, & spinis multum paliurus acutis,
Vt cum visceribus lassis & pectore mœsto,
Plurima sollicitos præstent suspiria victus,
Donec in occiduo venientis tempore mortis,
Vnde geris corpus, terræ reddare iacenti.
His actis dominus trepidis dat tædia vitæ,
Deiectósque procul sacratis dimouet hortis,
Obuersósque locat, medióque eliminat igni,
In quo perceleri Cherubim euoluitur æstu,
Dum calidus deferuet apex, flammásque volutat.
Queis Dominus, pigro ne frigore membra rigerent,
Consuit euulsas pecudum de viscere pelles,
Operiens nudos calidis de vestibus artus.
Ergo vbi coniugio sese iam fidus Adamus,
Esse virum sensit, nomen genitricis amatæ
Exhibet vxori, bino qui germine factus
Continuo genitor, diuersis nuncupat orsis.
Atque Cain hic nomen habet, cui iunctus Abelus:
Innocuas huius seruabat cura bidentes,
Ast alius curuo terram vertebat aratro.
Hi cum perpetuo ferrent sua dona tonanti,
Dissimiles fructus sensu suadente dedere.
Nam prior vberibus fuerant quæ prosata glebis
Obtulit: ast alius miti se deuouēt agno,
Exta manu sincera gerens adipémque niualem.
Confestímque placet Domino pia vota tuenti.
Quod propter gelida Cain incanduit ira.
Quem Deus adloquio dignatus, talibus infit:
Dic mihi, si rectum viuas, & noxia cernas,
Degere non possis contracto à crimine purus?
Desine mordaci fratrem disperdere sensu,
Qui tibi ceu domino subiectus colla daturus.
Nec tamen his fractus, fratrem deducit ad arua,
Atque vbi deprensum deserto in gramine vidit,
Elidit

Elidit geminis fraudans pia guttura palmis.
Quod factum Dominus cælo speculatus ab alto,
Disquirit qu ónam terrarum degat Abelus:
Ille negat positum custodem se fore fratris.
Cui Deus effatur, Nónne vox sanguinis eius
Ad me missa sonat, celsúmque ascendit ad axem?
Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto.
Nam modò quæ maduit germani sanguine terra,
Inuiso maledicta tibi commissa negabit
Semina, & adsumptis fructum non proferet herbis.
Torpidus vt multo collidens membra tremore.

## EIVSDEM CYPRIANI SODOMA. CXV.

IAM Deus omnipotens, primi qui tempora secli
Vindice diluuio cunctis aboleuerat vndis,
Quas cælum sparsit terræ, maris expuit æquor:
Hactenus & liquido pœnas decernere pactus
Excidio, quoties hiemes induceret aër,
Frenandis varium pluuiis mandauerat arcum,
Purpureo & viridi signantem nubila limbo:
Iridis huic nomen, propria est quæ fibula nimbis.
Sed recidiua hominum pariter cum gente secunda
Impietas, iterúmque mali noua pullulat ætas,
Excidio iam non imbres sortita, sed ignes.
Sic Sodomûm meruit tellus ardentibus vri
Facibus, & finis portendere signa futuri.
Effera luxuries illic inimica pudoris,
Instar legis erat, fugeret quam præscius hospes,
Ante vel ad Scythicas, vel apud Busiridis aras,
Exoptans per sacra necem, cæsúsque cruorem
Fundere Bebrycium, & Libycas satiare palestras:
Antéque vel Circæa nouas per pocula formas
Sumere, quàm læsum Sodomis amittere sexum.
Pulsabant cælum inuidia connubia mixta,
Incestu parili generis natura rebellis·
In sese, læsúmque viri cum corpore nomen.
Tempore sed certo Deus omnia prospeculatus,
Iudicat iniustos, patiens, vbi criminis ætas,
Cessandi spacium vis nulla coëgerit iræ.
Iámque dies vltrix aderat: duo de grege missi
Angelico, forma iuuenes, qui spiritus ambo
Diua ministerio Domini mandata ferebant,
Succedunt Sodomis: illic de stirpe piorum
Transuena Loth aderat, sapiens, iustíque colonus
Vnus erat meminisse Deum, solet vtilis arbor
In siluis latitare feras velut hospita fructu.
Is tunc pro porta residens, vix mœnia adibant
Cælicolæ, quanquam diuinos nescius, vltro
Aduocat, adpellat, patrio veneratur honore,
Hospitióque vocat, longe stabulare parantes,
Enisus longis precibus, pia pignora mensa,

Officiísque probis studio dispungit amicos.
Nox requiem dederat, lux soluerat altera noctem,
Et Sodoma in foribus strepitat conquesta rudendum.
Loth contra supplex, Ne vos nunc pacta libido
Incendat iuuenes ipsam fœdare iuuentam:
Quo luxus genitura vocat? quo semina frustra?
Quo nullæ nuptant animæ, non lustra colentes,
Non stabulis reduces, non vndis subter hiantes,
Nec quæ pennarum modulis prope nubila pendent,
Nec quæ per terram protracto corpore reptant.
Omne genus luxu genus est, sed fœmina coniux
Omnibus, & nunquam cuiquam nisi fœmina mater.
Nunc si fas iuuenilis habet vastare pudorem,
Sunt intus natæ biiuges mihi, nubilis ætas,
Virginitas in flore tumet, iam dedita messi,
Digna cupido viris, tulerit quam vestra voluptas:
Dedo pater, próque hospitibus pensabo dolorem.
Vulgus ad hæc demens, quisnam tu, quantus, & vnde,
Qui nobis domineris, ait, legésque recondas?
Transuena num rector Sodomorum, vt ingerat iras?
Nunc igitur tu te ipse lues, quod nostra cupido est,
Pro natis, próque hospitibus: satis vnus in omnes.
Dicta & facta simul: vulgi mora nulla furentis,
Turbidus hiberno vt dum voluitur impete torrens,
Riuorum numeros vno pede vehitur in omnes,
Si qua illic arbor rapidis offenditur vndis,
Haud mansura diu, quantum radice licebit
Crinitas durare moras, vbi subter adesam
Perdit humum circunfosso iam caudice pendens,
Huc illuc certam differt incerta ruinam:
Haud aliter Loth in media vertigine vulgi
Nutabat vinci propè iam: sed diua potestas
Subuenit: angelici iuuenes de limine raptum
Restituunt tectis: demens sed vulgus ibidem
Pœnarum auspiciis interdum lumine multant.
Tunc decreta Dei referant, dignam adfore pœnam
De cælo Sodomis: ipsum meruisse salutem
Iustitiæ titulo. Quin ergo accingeris isthinc
Festinare fugam, paritérque educere si quid
Gentis habes? nos exitium iam inducimus vrbi.
Loth generos citus adloquitur: sed dura hominum mens
Credere despexit monitum, risitque timorem.
Tempore mox quo lux tenebras conscendere tentat,
Et bicolor cæli facies de nocte diéque est,
Instabant iuuenes Chaldæam educere gentem
Ex Sodomis iustamque domum donare saluti.
Eia age Loth exsurge, tuámque adsume iugalem,
Et natas duplices, atque hinc exterminus ito,
Præueniens Sodomûm pœnas. manibus quoque amicis
Producunt trepidos, atque hæc ibi cetera mandant,
Serua Loth animam: ne visum in terga retrorsum
Vertere forte velis, cœptum vel sistere gressum

In montem

In montem propera. Timuit Loth ardua tardo
Ereptare gradu, cælestes ne prius iræ
Opprimerent: alios igitur depoſcere portus
Adgreditur, paruam quam contra aſpexerat, vrbem.
Huc, inquit, contendo fugas: vix mœnibus extat,
Nec longè, nec magna, mihi fauete precanti.
Vrbis & ipſius pariter geſſere ſalutem.
Segor inde loco nomen vox barbara nouit.
Tunc Loth ingreditur Segor, ſimul exoritur ſol,
Vltimus ille quidem, in Sodomamq́ue incendia feruens
Infert. nam totos radios armauerat igni:
Aemula ſubſeritur caligo, includere lucem
Cœptans, atque globos confuſo intexere cælo:
Fumantes coëunt nubes, nouus inruit imber,
Sulfura cum flammis flagrantibus æſtuat æther,
Exuſtus crepitat liquidis ardoribus aër.
Hinc habet in falſo de vero fabula famam,
Solis progeniem currus optaſſe paternos,
Nec valuiſſe leuem puerum frenare ſuperbos
Ignis equos, arſiſſe orbem, tunc fulmine raptum
Aurigam inlicitum planctum mutaſſe ſorores.
Viderit Eridanus, ſi qua illic populus albet,
Aut ſi quis plumat ſenio modulatior ales.
Hîc aliter verſæ mœrent miracula formæ.
Nanque comes coniux, heu me, male tum quoque legis,
Fœmina non patiens, diuina ad murmura cæli
Audaces oculos nequicquam ſola retorſit,
Non habitura loqui quod viderit, & ſimul illic
In fragilem mutata ſalem, ſtetit ipſa ſepulchrum,
Ipſa & imago ſibi, forma ſine carne reſeruans,
Durat adhuc etenim nuda ſtatione ſub æthram,
Nec pluuiis dilapſa ſitu, nec diruta ventis.
Quinetiam ſi quis mutilauerit aduena formam,
Protinus ex ſeſe ſuggeſtu vulnera complet.
Dicitur & viuens alio iam corpore, ſexus
Munificos ſolito diſpungere ſanguine menſes.
Nuſquam ſunt Sodomi, nuſquam illorum impia lucent
Mœnia, cum dominis domus omnis inops ita nuſquam:
Tota rogus regio eſt, hinc atro horrore fauillæ,
Hincq́ue ſitu cano cineres incendia ſignant.
Occidit illa prior feritas. quàm proſpiciens Loth.
Nullus arat fruſtra piceas fuligine glebas.
Semiperempta etiam ſi qua illic iugera, lætas
Autumni conantur opes, facile optima ſeſe
Promittunt oculis, pira, perſica, & omnia mala,
Donec carpantur: nam protinus indice tactu,
Soluitur in cinerem, fit vana fauillaq́ue pomum.
Sic igitur cælo pariter terraq́ue ſepultis
Nec mare viuit ibi, mors eſt maris illa quieti,
Quod nullos animat per anhela volumina fluctus,
Quodq́ue etiam patrio nunquam ſuſpirat ab auſtro,
Quodq́ue nequit proferre aliquam de gurgite gentem

Squamigeram, læuíve cuti vel cortice septam,
Vel crispam concham, aut duplici compagine clausam.
Solum illic propria mentitur fruge bitumen,
Exusti fuligo maris, quod viuidus ardor
Subter stagna coquens de sulfuris & salis æstu,
Temperat, inque picem dat terræ hærere marinam.
Inuehitur proprio cùm tempore pingue crematæ
Virus aquæ, spumisque cutis super æquora nigra
Texitur, adpellunt queis est ea captio mercis:
Adclinant laterum læues libramine lembos,
Vt semel impositam doceant conscendere venam.
Nam se sponte leuans adnabit inertis ad ora
Nauigij, pressumque dabit præ munere largo,
Ni plaga contigerit quam mensis fœmina vestit.
Ecce aliud monstrum pelagi de clade notatur:
Cuncta illic immissa natant: natura recessit
Mergendis data corporibus. si denique testæ
Luciferam narem sistens qua spiritus igni est
Velificauit apex, flammæ si flamma perempta est,
Ibit subter aquas destructio naufraga lucis.
Hæ Sodomûm & Gomorûm signatæ in secula pœnæ
Gentibus iniustis, queis corpora dura timorem
Deseruere Dei, cælestia iura tueri,
Inque vnum rerum dominum sperare docebunt.

## HYMNVS CYPRIANI DE CRVCE DOMINI. CXVI.

EST locus ex omni medium quẽ credimus orbe,
Golgotha Iudæi patrio cognomine dicunt:
Hîc ego de sterili succiso robore lignum
Plantatum memini fructus genuisse salubres,
Non tamen hoc illis qui se posuere colonos
Præbuit: externi fructus habuere beatos.
Arboris hæc species vno de stipite surgit,
Et mox in geminos extendit brachia ramos,
Sicut plena grauis antennæ carbasa tendunt,
Vel cum disiunctis iuga sunt ad aratra iuuencis.
Quod tulit hoc primo, maturo semine lapsum
Concepit tellus: mox hinc mirabile dictu,
Tertia lux iterum terræ superisque tremendum
Extulerat ramum vitali fruge beatum.
Sed bis vicenis conformiter ille diebus
Creuit in immensum, cælumque cacumine summo
Contigit, & tandem sanctum caput abdidit alte:
Dum tamen ingenti bissenos pondere ramos
Edidit, & totum spargens porrexit in orbem,
Gentibus vt cunctis victum vitamque perennem
Præberent, mortemque mori qui posse docerent.
Explicitis etiam mox quinquaginta diebus
Vertice de summo diuini nectaris haustum
Detulit in ramos cælestis spiritus aura.

Dulci rore graues manabant vndique frondes.
Ecce sub ingenti ramorum tegminis vmbra
Fons erat: hic nullo casu turbante sereno,
Perspicuis inlimis aquis, & gramina circum
Fundebant lætos vario de flore colores.
Hunc circum innumeræ gentes populique coïbant
Quàm varij generis, sexus, ætatis, honoris,
Innuptæ nuptæque simul, viduæque nurusque,
Infantes pueri que, viri, iuuenesque senesque.
Hic vbi multigenis flexos incumbere pomis
Cernebant ramos, auidis adtingere dextris
Gaudebant madidos cælesti nectare fructus.
Nec prius hos poterant cupidis decerpere palmis,
Quam lutulenta viæ vestigia fœda prioris
Detererent, corpusque pio de fonte lauarent.
Ergo diu circunspaciantes gramine molli,
Suscipiunt alta pendentes arbore fructus:
Tunc si quæ ex illis delapsa putamina ramis,
Et dulces multo rorantes nectare fructus,
Vescuntur, veros optantes sumere fructus.
Ergo vbi cælestem ceperunt ora saporem,
Permutant animos & mentes perdere auaras.
Sæpe quidem multi renouatis mentibus ægros
Restituêre animos, & quæ se posse negabant,
Pertulerunt, fructumque sui cœpêre laboris.
Multi etiam sanctos ausi contingere fontes,
Discessere iterum subito, retroque relapsi,
Sordibus & cœno mixti voluuntur eodem.
Multi vera bono portantes pectore, totis
Accipiunt animis, penitusque in viscera condunt.
Ergo quique sacros possunt accedere fontes,
Et quos septima lux optatas sistit ad vndas,
Tingunt in liquidis ieiunos fontibus artus.
Sic demum inluuiem mentis, vitæque prioris
Deponunt labem, purasque à morte reducunt
Inlustres animas, cælique ad limen ituras.
Hinc iter ad ramos, & dulcia poma salutis:
Inde iter ad cælum per ramos arboris altæ.
Hoc lignum vitæ cunctis credentibus. Amen.

## CYPRIANI, AD QVENDAM senatorem ex Christiana religione ad idolorum seruitutem conuersum. CXVII.

CVM te diuersis iterum vanisque viderem
Inseruire sacris, priscoque errore teneri,
Obstipui motus: quia carmina semper amasti,
Carmine respondens properaui scribere versus,
Vt te corriperem, tenebras præponere luci.
Quis patiatur enim te Matrem credere magnam
Posse deam dici, rursusque putare colendam,

Cuius cultores infamia turpis inurit?
Nanque sacerdotes tunicis muliebribus idem
Interius ritum cultu exteriore fatentur:
Idque licere putant, quod non licet: vnde per orbem
Leuiter incedunt, mollia voce loquentes,
Lapsatosque tenent extenso pollice lumbos,
Et proprium mutant vulgato crimine sexum.
Cumque suos celebrant ritus, his esse diebus
Se castos memorant: at si tantummodo tunc sunt
Vt perhibent, casti, reliquo iam tempore quid sunt?
Sed quia coguntur saltim semel esse pudici,
Mente fremunt, lacerant corpus, fundunt que cruorem,
Quale sacrum est vero quod fertur nomine sanguis.
Nunc etiam dicis quod te non fecerit ætas,
Sed tua relligio caluum, caligaque remota
Gallica, sit pedibus molli redimita papiro.
Res miranda satis deiectaque culmine summo,
Si quis ab Isiaco Consul procedat in orbem
Risus oris erit: quis te non rideat autem,
Qui fueris consul, nunc Isidis esse ministrum?
Quódque pudet primo, te non pudet esse secundo,
Ingeniumque tuum turpes damnare per hymnos
Respondente tibi vulgo & lacerante senatu.
Teque domo propria pictum cum fascibus ante,
Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam.
Hæc tua humilitas, sed & humilitatis imago est.
AEdibus illa tuis semper monimenta manebunt.
Rumor & ad nostras peruenit publicus aures,
Te dixisse, Dea erraui, ignosce, rediui.
Dic mihi si valeas, cum talia sæpe rogares,
Et veniam peteres, quæ tecum verba locuta est?
Vere mente cares, sequeris qui mente carentes.
Hæc iterum repetis, nec te delinquere sentis.
Quid mereare vide: minus esses forte notandus,
Si tantum hoc scires, & in hoc errore maneres:
At cum vericolæ penetraueris ostia legis,
Et tibi nosse Deum paucis accesserit annis,
Cur linquenda tenes, aut cur retinenda relinquis?
Nilque colis, dum cuncta colis, nec corde retractas
Vera quid à falsis, quid ab vmbris lumina distent.
Philosophum fingis, cum te sententia mutet:
Nam tibi si stomachum popularis mouerit aura,
Et Iudæus eris, totusque incertus haberis.
Indulge dictis, sapientia non placet alta:
Omne quod est nimium contra cadit: vnum operantur,
Et calor & frigus: sic hoc, sic illud adurit,
Sic tenebræ visum, sic sol contrarius aufert,
Et pariter lædunt gelidum feruensque lauachrum,
Esca alitur corpus, corpus corrumpitur esca,
Vimque suam minuit, si quid protenditur vltra.
Denique si sedeas, requies est magna laboris:
Si multum sedeas, labor est. Maro nanque poeta

Pro

Pro pœna posuit, Sedet æternusque sedebit
Infelix Theseus: semper nocet vtile longum,
Prandia longa nocent, ieiunia longa fatigant:
Sic nimium sapere stultum facit improba secta:
Me Dea sic docuit, moderamen amabile dixit.
Sed tu nec sectam modo, nec moderamina curas,
Mens autem stabilis nullo peruertitur æstu,
Ipsaque simplicitas nunquam mala cogitat vlla.
Hinc sincera fides æterna fide fruetur:
Et contra dolus longo cruciabitur igni.
Elige quid velis, vt digna piacula vites.
Sic tamen hanc veniam mereatur creditor inquam,
Vt leue crimen erit, si nolis noscere vera:
Non leue crimen erit, si cognita vera relinquas.
Sed te correctum forsan matura senectus
In melius reuocat satiatum erroribus istis.
Tempus enim mutat mala, digerit omnia tempus.
Tunc igitur cum te consulta reduxerit ætas,
Disce Deo seruare fidem, ne forte bis vnum
Incurras lapsum: quia vere dicitur illud,
Qui pedis offensi lapidem vitare secundo
Nescit, & incautus iterum vexauerit artus,
Imputet ipse sibi, nec casibus imputet illis.
Corrige delictum fidamine, corrige mentem.
Suffecit peccare semel, desiste vereri:
Non erit in culpa quem pœnitet ante fuisse.

# VARIÆ LECTIONES QVÆ IN MANV SCRIPTIS CODICIBVS NOTATÆ sunt, & si quid aliud occurrit obseruatione dignum, auctore eodem Guil. Morelio typographo.

## AD DONATVM. pag. 1.

VETVSTA *omnia quæ vidi exemplaria, ab hoc libro hácue epistola Cypriani operá inchoât. Nam in quibusdam, Epistola nomine inscribitur: in quibusdam, Libri. In alio tantum est,* CYPRIANI AD DONATVM. *Quid de hac epistola censeat Augustinus, habes in Prolegomenis. In quibusdam libris inscribitur, De erroribus mundi & contemptu eius. Apud Tritthemiũ, De gratia dei ad donatum.* Bene admones) *Antiqui libri* Ammones, *itáque in reliquis casibus, vt semel adnotasse sufficiat.* Indulgente vindemia) *Liber antiquiss. omnium quos habui, scriptum habet,* Indultis vindemiis. Solennes ac statas) *Libri fere omnes manu scripti quos habui scribunt,* Statutas, *præter vnum in quo est,* Ac ratas tutasque. *sed non magni momenti liber est.* Studentibus fabulis) *id est feriis. sic Græci dicunt, σχολαζόντων μῦθοι.* Ac ne colloquium nostrum) *Impressi libri,* Eloquium. *quam lectionem repræsentant etiam nonnulli codices scripti.* Petamus hanc sedem) *citat August. de doctrina Christiana lib. IIII.* Per arundines baiulas repunt) *Vnus liber scriptus,* serpunt. Animam simul & auditus instruit, & pascit obtutus) *Duo veteres,* Animus simul & auditus instruitur, & pascitur obtutus. Culminibus ingrauescit) *In vno antiquo rectius scribitur,* Culmis. In iudiciis, concinne pro rostris) *id est tam in genere deliberatiuo & concionali, quam iudiciali. Sic bona pars veterum codicum. Prius erat,* In iudicij contentione. *Vetus vnus,* In iudicio, contentione, pro rostris. Opulenta facundia volubili ambitione) *Antiquissimus liber,* Opulenta sit facundia, neque volubili iactetur, cum de domino Deo vox est. Vocis puræ sinceritas, *&c.* Eloquentiæ viribus nititur) *Aliquot exemplaria scripta,* Vtitur. Nec ad audientiæ popularis) *In antiquissimis duobus legitur,* Nec audientiæ popularis in letebram culto sermone fucatam, *&c.* Ego cum in tenebris) Ergo *quidam manuscripti habent.* Hominem animo ac mente mutaret) *sic omnes veteres mei libri præter vnum, in quo scribitur vt erat in impressis,* Homo animum ac mentem mutaret. Quin impossibilia, aiebam) Qui possibilis, *duo veteres & ad finem clausulæ nota interrogationis.* Quod vel genuinum, situ materiæ naturalis obduruit) *Alia lectio in antiquo vno,* Quod vel genio situm materiæ. Hic stipatus clientum cuneis, & frequent.) *Alia lectio in tribus usque bonis libris antiquis,* Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatur: pœnam, *&c.* Tenacibus semper inlecebris) *Addunt duo antiqui libri, alter,* Assuetum: *alter* editũ: *quibus non videtur opus esse.* Erroribus implicatus) *impressi & aliquot scripti,* horroribus. Velut iam propriis ac vernaculis adfauebam.) pro iam, *vetus vnus,* etiam. *vt pro* adfauebam, *aliquot antiqui,* fauebam. Scis ipse, nec prædico In proprias laudes odiosa iactatio est) *impressi aliter distinguebant,* nec prædico in laudes meas. Ociosa iactatio est. *veteres quos habeo omnes, vt ego impressi distinguunt. in vno tamen est* Ociosa, *& in alio,* Odiosa vel iactatio. Sit tantum timor, innocentiæ) *Impressi addunt* in nobis, *quod in nullo veterum est.* Qui in mentes nostras) *Veteres libri omnes sic habent.* Quod *habent impressi. veterem scripturam sequimur, vt* Qui *ad nomen* Dominus *pertineat. Duo veteres codices habent,* Qui in mentes nostras inluxit. Ne accepta) *impressi deprauate,* nec accepta.

Inlapsa firmitate vestigiis tuis: si in Deum) *Ita veteres multi. alij* vestigij tui. In medulla adolentium) *vetustus quidam,* in medelam dolentium. *impressi,* adolescentiũ, *& scripti aliquot.* Ferocientibus) *Alia lectio in antiquo libro,* Ferocibus. Et pœna manifesta) *lectionem, quam impressi habebant, nulli de meis manuscriptis habent,* Sed pœna manifesta. *vt quod sequitur in illis,* Sed quod necdum corpus: *in his absque* Sed *legitur.* Vt quis expiatus & purus) Vt quis piatus, *Antiquissimus liber manu scriptus.* Inimici labe) *In vno veteri,* Lue. Diuini muneris) *Alia lectio in veteri codice,* Diuini numinis. Cum publice geritur) *id est, quia publicum est vel publice fit, nemo crimen putat: quod infra dicit.* Et cœpit licitum esse quod publicum est. Omni solitudine tristiorem) strictiorem, *antiquissimus liber.* Non tantum geritur, sed docetur) *In vno veteri est,* sed discitur. Et gloria est quod peremit) *Vnius codicis scriptura habet,* & gloriæ est.

Damnauit ad bestias) *duo posteriora verba non habent impressi, nec aliquot scripti libri.* Honesta satis forma) *Alias in antiquis,* Venusta. Viuentes in vltroneum funus) *Quidam antiquus non male,* Euntes. Hoc pro dolor, mater & redimit) *Alia lectio in quibusdam est antiquis,* matres redimitæ. Tamque diris) *Addunt impressi* Sceleribus. *cui lectioni refragantur veteres libri. pro*

diris, *in quibusdam est*, duris: *in aliis*, diuersis. Ad diuersi spectaculi) A diuersis spectaculis, *in duobus antiquis scribitur.* Conspicies) *Alias in vetusto codice*, Conspicias. Turpitudinum magisterio) *in quibusdam scribitur*, Turpitudinis magisterium. Alimenta vitiorum) *Quidam codex scriptus*, incitamenta. Histrionicis gestibus) *Idem liber*, gestionibus. Contra fœdus iúsque nascendi) legémque nascendi, *scripti quidam.* Eneruatur mares, honor) *In vno veterum scriptum est*, Hebetatur maris honor omnis in hominibus. In laudem crescit) *in eodem legitur*, & laudem consequitur. In illa sublimi specula substitutus) *Antea in impressis vitiose*, In illo sublimi speculo constitutus. Nec ipsis possunt placere) *Alia lectio*, nec illis. *Impressi vtranque exprimebant sine causa.* Quasi conscientia satis non sit) *In veteri vno scribitur*, quasi conscientiam suam non posse effugere satis non sit. Quod cum admiserint.) *In eodem libro*, & alios qui admiserint. Ore illo) *Addunt impressi*, polluto. *quod in nullis scriptis reperio.* Ab iniuriis lacessentibus) *Tres antiqui libri.* Lassescentibus, *vt ad personas referatur, non ad iniurias*, Iura præscripta sint) proscripta, *libri duo manu scripti.* Hic testamentum subiicit) *Quidam scripti*, testamentum subducit. Inimicus insimulat, calumniator, &c.) *Liber antiquus*, Inimicus insimulat, calumniatur, impugnat testes, infamat verum. Vbique grassatur. Inter nocentes innoxium, crimen est) *scriptus vnus*, Inter innocentes obnoxium crimen est. *Alter.* Inter innocentes innoxium, crimen est. Soli ibi qui damnentur) Soli tibi, *habent vetusta aliquot exemplaria.* Sed nos videamus) *Impressi*, ne nos. *quod in manu exaratis nullis reperio.* Virus occultum est) *Antiquiss. liber*, Occultatum est. Vbi epota res est) *Tres antiqui codices*, epotata res est. *in quarto*, epotatum est. Quot tumentium contumeliosa vestigia) Quæ, *bona pars librorum. in antiquiss. tamen est.* Quot. Auceps temporum palpator) *Impressi vitiose*, Anceps, *repugnantibus vetustis libris.* Sed & quos dantes opinaris) *Antiquiss. manu scriptus*, Sed & quod.

Non cibus securos somnus ve contingit) *Impressi*, securus, *quæ lectio nulla veterum scriptorum auctoritate nititur.* Atque ô detestabilis) *In antiquissimo est*, Atque instabilis. Fortunis angentibus) *Vetus codex*, augentibus. Cum indigentibus nulla partitio) *in vno*, participatio: *in alio*, portio *scribitur.* Sit licet satellitum manu septus) manus adeptus, *quidam in scripto habet.* Vt non sit & ipse securus) Vt *in plerisque deest.* Dignitatis & honorum) *Vnus liber isque optimus*, & honoris. Oculos tollit) *Plures libri*, oculos suos. Intra suam iacere cõscientiam) Infra, *libri duo antiqui.* Quàm perennibus bonis) affluens *addit liber vnus scriptus manu.* Videre quæ in nos) *Antiquiss. libri lectio est. Alij quidam habent*, Viderit: *alij*, Videris: *nonnulli*, Viderísque quam in nos. Et gratuitum, de Deo munus, & facile est) *Antiqui omnes libri quibus sum vsus, hanc lectionem retinent, qua docet Cyprianus, Diuina munera non modo gratuita esse, sed etiam facilia. Eam sententiam cum quidam opinor, non intelligerent, verba alia interseruerunt, itáque imprimendum curarunt*, Sed gratuitum de Deo munus religiosa mente concipitur, & facile est. *eadem audacia duas sequentes sententias huic adtexuerunt. ibidque pro* anima, diuina *supposuerunt, vt sensui suo omnia quadrarent.* Et pretiosi marmoris crustis) *Antiquissimus liber*, pretiosis marmorum crustis. Luminemus luce iustitiæ) Inluminemus, *vnus antiquus habet.* Nec pigmento parietis) *idem liber & alius*, paries. Stabilem, quæ possessionis non habent veritatem.) *in vno scribitur*, Sterilémq;. Hoc manet) *Aliquot scripti*, Hæc manet. Hæc interim breuibus) *in quodam scripto*, breuiter. Mentem in Deum) *Multi libri*, in dominum. Fidem tuam, salutaribus) *Alias in scriptis*, Fidem tuam salutaris, &c. Inclinante iam sole) *legitur &* Inclinato, *in vno manuscripto.* Sonet psalmos conuiuium sobrium) psalmus *habent quidam libri scripti.* Adgredere hoc munus ex more) *Hunc locum ita scriptum habet vnus meorũ veterum*, aggredere hoc munus tuo ore magis. Pascat nos spiritalis auditio, delectet aures religiosa mulcedo.

## AD DEMETRIANVM. pag. 7.

A D Demetrianum) *Veteres quidam codices inscribunt*, Epistola ad Demetrianum. *est qui addit*, Paganum, sacrilegum. Aduersus Deum) *alias in antiquis*, aduersus Dominum. Magisterij diuini auctoritate) *in quodam veteri est*, magisterij diuini & nominis auctoritate. Ne inculcent eas pedibus suis) *Alias*, ne conculcent ea pedibus. *absque suis*, Vocibus malles tua personans impudenter) *Tres veteres manu scripti*, Vocibus insonans, malles tuas impudenter ingerere, quam nostras patienter audire: ineptum mihi videbatur. Irritus est, & nullius effectus est,) *Alias legitur*, Et nullus effectus. Indocilem) *Antiquissimus liber*, Inducibilem. Respondemus igitur) *quidam codices*, Respondeo. Odia tuis maledicis vocibus) *alias*, Odia tua. Quia ignarus Diuinæ cognitionis,) *Antiquissimus liber*, Quàm ignatus diuinæ cogitationis. Robore eo) ipso *in quodam est.* Solita flagrantia est) *Vetustus quidam liber*, Solis tanta flagrantia est. Nec sic verna temperie sata læta sunt) *in antiqua*, vernante temperie. *in impressis*, verna de temperie, *&* vernali temperie. In amicitiis concordia) *aliquot codices antiqui*, In amicis. Quanta prius potuit) *in veteri quodam*, quantum. Iuuenta) Iuuentute, *alias.*

Exoletis

Exoletis cornibus] exilis, *habet vnus liber antiquus*. Fit postmodum sterili senectute] *Veteres duo*, Sterilis, senectute deformis. Hæc Christianis imputas] *in plerisque vetustis* Hæc *non legitur*. In senectutem desinit] *alias in auferendi casu*, in senectute. Quod sterilitates & fames.] *in aliis libris est*, sterilitas *numero vnitatis*. Et hoc scias satis esse prædictum] Satis esse *non est in aliquot vetustis libris*. In plagas generis humani, censuram.] *prius erat*, plagas in generis humani censuram. *& quidam manuscripti*, In plagis. Iactat & clamitat] *liber vnus antiquus*, latrat & clamitat. Mundi Dominus & rector] *impressi antea*, dominus cognitor & rector. *& vnus antiquus*, Dominus conditor & rector. Audi loquentem, *&c.*] dicentem, ipsum voce diuina instruentem nos & monentem, *veteres habent quidam libri*. Et illi soli] *alias* ipsi soli. Non erunt tibi dii alieni] dij alii, *exemplaria vetera habent. & mox*, Post deos alios. Ne adorauetitis] ne adoretis, *Vetus codex vnus*. Hæc dicit dominus omnipotens, eo quod domus] *in vno scribitur*, Dominus Deus, Eo quod omnis domus. *quæ duo verba* Deus *&* omnis, *Biblia non habent*. Domuum vestrarum] *Quidam codices*, Domuum eorum. Et super alteram non pluam] Et super alteram, *nonnulli libri*. lxx. ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν. Grando cædens] *impressi*, cadens. Si fontem siccitas statuat.] *alia lectio notatur in veteri*, obstruat. Idem Deus] *veteres plurimi*, Dominus. Nec voluerunt accipere disciplinam] *impressi*, nec voluerunt credere, nec accipere disc. *contra fidem codicum, & Bibliorum*. Diuinitus plagæ] *antiquissimus liber*, Diuinitatis. Intercederet] *idem liber*, Intenderet. Maior in hominibus] *antea impressi*, in omnibus. Tu enim Deo seruis] *alias*, non seruis, *absque interrogatione. & mox*, Tu non famularis, *item absque interrogatione*. Nisi ad voluntatis imperium] *Veteres quidam libri*, Obsequium. Nimius seruitutis exactor flagellas, verberas] *liber antiquissimus*, Nimium seruitutis. *& pro* flagellas, *in impressis* flagellis, *vt cum verbo sequenti coniungatur*. Manet postmodum] *duo libri antiqui*, maneat ergo necesse est. postmodum. Cum volucribus cæli] *antea in impressis*, Cum volucribus & volatilibus cæli. Et volatilibus, *nō est in manu scriptis, nec in Oseæ*. Quasi ille qui non rapit] *quidam codex*, rapuit. Solitudines diligunt] *melius in aliis*, deligunt. Metus nullus] *vnus antiquus*, pauor nullus. Instinctu, rei veritas promitur, *&c.*] *Est liber antiquus qui habet*, instinctore veritatis promitur. certa & manifesta ratione monstratur. Vnde nobiscum] *quidam liber antiquus*, vnde nobis vobiscum. Persecutionibus flagellatis] *alias* flagitatis. Saltem contentus esto] *veteres aliquot libri*, Nec saltem contentus es. Et clamans crebris ac repetitis] *sic optimi libri manu scripti. in aliis est vt & in impressis*, & clamem, & crebris ac repetitis. Et deos vestros] *bonus codex habet*, & deos & deas. Sed ab illis potius coli debes & timeri vt dominus] *quatuor postrema verba ex antiquis libris restituta sunt*. Spiritalibus flagris] *quidam veteres* flagellis. *loquitur autem de exorcistis qui è corporibus dæmonia exorcismis eiiciebant, per inuocationem Christi, qui venturus esset iudicare viuos & mortuos. ea enim formula vtebantur, tum Græci, tum Latini*. Et cognosce] *addit antiquus vnus*, & vide. Sub manus nostras] *quidam veteres*, sub manu nostra. Nisi Deo soli] *vnus codex addit*, omnipotenti. Et incurnatus est] *plerique libri absque præpositione*, curuatus est. Corpus incuruas] inclinas, *in vno est*. Cum serpente quem colis, sternis] Pro sternis *liber vnus manuscriptus*, inuoluis. Diaboli] Zabuli, *veteres aliquot libri, quod semel adnotasse sufficiat. Quod enim* διὰ *Attica lingua dicit, hoc Dorica quæ Latinæ quam proxima est*, ζα *effert. vt* ζαβάλλω, *pro* διαβάλλω,] *&* ζάπυρος *pro* διάπυρος, *&c.* Pater misit] *vetus quidam*, Pater filium misit. Pro persecutione vindicta] *Veteres libri aliquot in numero multitudinis*, Persecutionibus. In nostrum nomen] in nos, *vnus è manuscriptis*. Vt memorias taceamus] *veteres omnes ita habent, cum in impressis esset antea*, non teneamus. In tanta celeritate] *alias*, velocitate. Ruinis rerum] *optimus codicum veterum sic habet. In impressis antea erat*, ruinis regum. Dulcedinem computat & voluptatem] computat vuluptatum *antea in impressis erat*. Tecū non dolere] tecum æqualiter non dolere, *habebant antea impressi. aduerbium autem* æqualiter *nusquam in antiquis adparet*. Et non erunt nascētiæ in vineis] *antea erat in impressis*, & non erit generatio in vineis. *Lectionem illam habent omnes veteres quibus sum vsus. in Abacuc est*, γεννήματα. Non præstabunt frumentum] cibum *veteres libri*. Deficient à pabulo oues] *antea male*, à stabulo. lxx. *enim habent*, ἀπὸ βρώσεως, *vt superius* βρῶσιν, *quod cibus est, non frumentum*. Et fidei stabilitate] firmitate *alias in antiquis*. Tolerant, dum bona & prospera futura prospectant] *antiquissimus liber*, Tolerando, bona, *&c.* Vt ex hoc opinetur omnia ista quæ accidunt] *in impressis antea legebatur*, vt ex hoc opinetur non omnia ista quæ nunc accidunt, vobis irrogari. *secuti sumus fidem codicum veterum*. Pro vobis interim fiunt] *sic manuscripti libri. alias*, pro nobis. Velut clibanus] *impressi addebant* ignis, *contra fidem veterum librorum, & lxx. interpretationem, quam Cyprianus perpetuo sequitur*. Vt perdeleantur] *antea*, vt deleantur. lxx. εἰς ἐξάλειψιν. Transi per mediam Hierusalem] *Vetus liber*, per mediam Samariam & Hierusalem. lxx. διέλθε μέσον τὴν πόλιν καὶ μέσον τὴν Ἱερουσαλήμ. In quibus vos ibi eritis] *Duo verba* Vos ibi, *restituta ex antiquis libris, quæ in versione lxx. reperiuntur, quæ phrasis Hebræorum est*. Mala accidere] accedere *duo libri manuscripti*. Hanc iræ Dei censurā] *le-*

*gitur in veteri quodam*, hanc iram, Dei esse censuram. Deum vel sero quærite] *alias* cognoscite. De profundo tenebrosæ superstitionis emergere] *Vetustus liber*, de profunda & tenebrosa nocte superstitionis. Salutis iter demonstramus] *Tria vetusta exemplaria habent*, Salutaria itinera. Quando istinc excessum fuerit] *bona pars vetustorum*, recessum fuerit.

## AD FORTVNATVM. pag. 15.

IN FINE atque in consummatione mundi] *Manu scriptus codex habet in accusandi casu*, Finem & consummationẽ. De præceptis dominicis] *alias*, diuinis. In stadio oum coronabitur] *in nonnullis est*, non coronabitur. *in quibusdam neutrum legitur*. Sex millia annorũ plene complentur] *Ab Eusebij supputatione & aliorum veterum multum abest: & à Iudæorum plurimũ. Passus est enim Cyprianus anno domini 259. Eusebij sententia, quem à mundo condito numerat 5457. & Hebræi 4203. pro* plene, *in quibusdã impressis est* pene. Si non sollicitũ & toto corde vigilãte] *Vetera duo exemplaria*, sollicito. Christus quem confitetur] quẽ confitemur, *plerique veteres libri*. In vsum singulis proficit vtilitate multorũ] *in vetustis aliquot est*, in vsu singulis proficit vtilitate maiore. Pro voluntate cõficit] *antiquiss. liber*, perficies. Militaris tuba] *ita manu scripti libri, cum impressi haberent*, turbę. Nos enim] *alias*, nos tantũ. Et omniũ postulationum nostrarum precibus] & omnibus, *codex habet antiquus*. Sic idulolatriæ indignetur] *Duo veteres*, idolatriæ. *sic enim vbique idolatream & idolatriam scribunt, vt concisio fit de idolulatra & idololatria, euphoniæ gratia, vt sæpe fit. Nos vbique integra vocabula impressimus, contra tamen quam scripti libri habeant, receptam iam scribendi consuetudinem sequentes. quod semel admonuisse sit satis: res est exigui momenti.* In fide & virtute] *impressit antea*, & veritate. Et pœnas persecutionum] *impressi*, pugnas. Ac ne expauescat quisquis] *impressi* aliquis, & quis. *omnes manu scripti* quisquis: *quod positum est pro* quisquam, *vt alias sæpe* quique *pro* quicunque. *quod & in Tertulliano frequens est. Scripturam autem manu scriptorum librorum sequi malui, quàm ad normam Grammaticorum singula corrigere vel potius peruertere.* Et quod plus accepturi sumus] *libri quidam impressi, hoc, initium faciunt decimitertij capitis. quod in vetustis libris non reperitur, nec arbitror Cyprianum hoc voluisse. ait enim superius*, In nouissima parte ponendum quæ spes: *deinde sequitur*, & quod plus accepturi simus, &c. In psalmo cxiii.] *Eadem verba sunt in psalmo cxxxiij.* Neque nares ad percipiendum spiritum] *vitiose erat in impressis*, neque aures. Nemo enim sibi similem] *ita in vetustis libris & in Biblijs habetur. cum in impressis sit*, Nemo autem. Ipse quidem viui] *Mire deprauati erant impressi qui habebant*, Ipse autem iuxta. Intelligant ab ipsis] *Veteres tres codices manu scripti*, adtendant. *lxx.* νοησάτωσαν. In Deuteronomio] *antiquus codex vnus*, sicut scriptum est. Alii absque me] *In antiquo libro*, præter me, πλὴν ἐμοῦ. Videte videte quia ego sum] *antiquorum librorum scriptura est. impressi semel habent* Videte. *Deuteronomij 32. ἴδετε ἴδετε.* Ego occidam] *alias* interimam. Non est qui eripiat qui eruat] *in antiquiss. libro*. In medio cæli] medio cælo, *vetus*. μεσουρανήματι. Dominus vnus est] *ita Deuteron. 6, legitur. alias*, Deus vnus est. *Cyprianus perpetuo sequitur interpretes septuaginta: propterea quæ citat ex eis expendenda sunt.* Mandatis] *alias* præceptis. In exodo] *vetus codex addit*, legitur. Si dimittis illis delictum, & c] *in antiquis libris & Exodo ita legitur vt impressi alias scribitur*, Delictum grande: sin autem sine me, & dele. Item in Regnorum libro primo] *ita scribitur in omnibus manu scriptis libris: cum in impressis sit*, in Regum. *Hos libros autem* βασιλειῶν *inscripserunt omnes veteres, auctoritate septuaginta interpretum. Primus Hieronymus* Reges *interpretatus est. quod semel adnotasse sufficiat.* Eamus & seruiamos] *Veteres libri tres optimi habent*, Eamus, videamus & seruiamus. *quod non addidimus, quia in Biblijs non legitur.* Et incendes ciuitatem igni] *vitiose in impressis erat*, incendentes. Pro se non patienti] *Varie legitur in manu scriptis: in quibusdam* patienti, *in alijs* pati. *est & in quo*, patiendi. Dominus loquitur & dicit] *manu scripti duo*, Domino loquente & dicente. Super me] *alias* plusquam me. Vt oues occisionis] *in alijs est*, sicut oues victimæ. Circa Deum perfidus] *veteres aliquot*, circa Dominum: *quæ varietas in duobus vocabulis Dei & domini, frequenter in codicibus reperitur, & adnotanda semper non videtur. cum vtro modo legas, vna & eadem sit sententia.* Respiciens solitudines ac laboris incõmoda] solitudinis, *impressi*. Liberat populum] *ita manu scripti at impressi*, liberauit. Quam obire in solitudine] *alias* quam mori. Fidite & state & cernite] *alias in impressis*, state fidentes & videte. *In Exodo est*, θαρσεῖτε, στῆτε καὶ ὁρᾶτε. Apud Ezechielem] *Antiqui libri constanter scriptum habent Iezechielem, & ita in reliquis casibus. lxx. itidem* Ἰεζεκιήλ. Quando reuertatur à nuptiis] *manu scripti plerique*, veniat, ἀναλύσῃ. Sed vnus accipit palmam] *Veteres libri variant: quidam enim* coronam: *alij* brauiũ *Græce est*, βραβεῖον. Hostiam viuentem] *in plerisque est* viuam, *id est* ζῶσαν. Scribe hoc in memoriam, in libro.] *ita veteres habent codices, & conuenit cum verbis in Biblijs. alias autem*, Scribe hoc vt sit in memoria, in libro, *eodem tamen sensu.* Ponit & dicit] *antiquus liber*, probat dicens. Flamma non comburet te] *alias* ignis. *Græce est* φλόξ. Deus tuus

sum

sum.] *melius aliquot habent antiqui*, Deus tuus sanctus Israel sum. In lætitiam veniet] *alias*, vertetur in gaudium, *εἰς χαρὰν γενήσεται*. Tunc tradent vos in pressuram] *alias* tribulationem, *θλῖψιν*. Non liberaretur omnis caro] *alia lectio*, non esset salua, *οὐκ ἂν ἐσώθη*. Et prodigia] *veteres libri antiquos*, Portenta, *καὶ τέρατα*. Coruscatio exit] *scribunt libri quidam*, quæ exit. quæ *non est in Matthæo*. Illuc congregabuntur] *alias*, colligētur, *συναχθήσονται*. Venientē in nubibus] *duo veteres addunt*, cæli. *quod & in Græco est*. Hostia ipse fiat] *plerique veteres*, esset ipse. *vnus*, fieret. Dilectione concordes] *antiquus quidam liber*, dilectione Dei concordes. Non seruiemus] *plerique manu scripti*, deseruiemus. Septem fratrum numerus] *scripti aliquot libri*, septenarius. In primo Regnorum] *ita legendum, non* Regum, *vt supra notatum est*. Martyres enim quos dei filios in passione testatur] *ita vetusti omnes mei libri. in impressis erat*, martyres enim qui se Dei filios in passione testantur. Ne te existimes impune futurum] *Vetusti libri*, impunitum futurum. *ἀθῷος ἔσῃ*. Sed vt Deo confiteretur vt Deum] *libri impressi*. Mensibus decem portaui] *veteres codices*, nouem. *itaque habetur*, 2. *Maccab*. 7. Et in ætatem istam perduxi] *vetusti aliquot libri*, produxi. In fidei veritate] *alias*, in fide veritatis. Neque enim iam aliud licebat] *sic in antiquis. alias*, decebat. Dolores corporis tolero] corporales *antiquissimus liber*. Per eadem passionum martyria pergamus] *in tribus vetustis scribitur*, per eadem, ad martyrij passionem pergamus. Seruiunt ei] *impressi addunt*, die ac nocte. *quæ verba non leguntur in manuscriptis: sunt tamen in Græco*. Arduum putet, posse martyrem fieri] *alias* arduum putet esse, martyrem fieri. Et quasi holocaustum hostiæ] *aliquot de manu scriptis*, holocausti hostiam. *ὡς ὁλοκάρπωμα θυσίας*. Et per angustiam spiritus gementes] *Impressi*, Et præ angustia. *Græce est*, *διὰ στενοχωρίαν πνεύματος*. Habuimus in risu & similitudine] in derisum, & in similitudinem. Mors sanctorum eius] iustorum, *alij codices*, & *multis in locis hic auctor*. Portantes manipulos suos] tollentes gremia sua, *in impressis & aliquot scriptis*. Beati qui scrutantur martyria eius] *antiqui* perscrutantur. Martyria *autem dicit*, *quod* testimonia *alij vertunt*. Hoc idem loquitur, Vidi inquit] *antiquissimus liber*, id ipsum loquitur, Et vidi, inquit. Audiuisse se inenarrabilia] *vetus liber addit*, verba. Qui occulta fide] *codex antiquiss.* oculata fide. Ad superuenturam gloriam] *in quibusdam libris vetustis*, claritatem. Præmia diuina percipiat] *alias*, ad præmia diuina perueniat. Angelis adæquari] *alias*, coæquari. Quæ persecutio potest vincere?] *antiquus liber*, Quæ persecutiones possunt vincere? Cluduntur oculi] *Cludendi verbum frequentius in vetustis libris reperias, quam claudendi: quod semel aduertisse satis sit.* Tam feliciter migrandi, & c.] *impressi sic habent*, Tam velociter migrandi quanta velocitas, ac terris repente subtraharis, & in regnis cælestibus reponaris. Hęc oportet mente contemplari & cogitatione, hæc die, & c. Vinci non poterit virtus ad prȩmium prompta] *antiquus liber*, vincere non poterit virtutem ad prælium promptam.

## AD MOYSEM ET MAXIMVM. pag. 27.

HI MOYSES, *Maximus, Celerinus, & alij aliquot valde clari inter confessores extiterunt, ait Eusebius histor. Ecclesi. lib. vij. eo quod omnia tormentorum genera superauerunt. Tandem seducti sunt à Nouato: verum agnita eius fraude, ad ecclesiæ vnitatem redierunt. vide Epistolas, xxiij, xxx, xl, xliij.* Congressionibus Dei miles] *sic vetusti libri. impressi*, congressoribus, & congressibus. Diuinæ dignationis hortamenta] *antiquiss. liber*, ornamenta. Carcerem fidei & virtutis prælegitis], *alias*, carcerem fide & virtute prælegitis. Horribiles ceteris] *impressi*, horribiles carceris, *vitiose puto: vt mox, pro* Verna temperies, vna temperies. De paradisi delicijs adhærebant] *alias*, aderant. Iam purgati & conditi] *antea in impressis* probati & conditi. Quo longior vestra confessio] *Est & alia lectio*, vestra pugna. Cruciatus subteritur] obteritur, *alias*.

## AD CLERVM ET PLEBEM DE AVRELIO, pag. 29.

AVRELII *huius meminit Cyprianus epistola lxxxiij. his verbis*, Aurelij quoque adulescentis tormenta perpessi, nomine, libelli multi dati sunt, & c. De ordinationibus clericorū] *alias*, In ordinandis clericis, *eodem sensu*. Gemino hic agone] *antiquus liber*, geminum hic agonem certauit. Factus est extorris] *bonus codex*, factus est fortis. Vos orationi frequenter obsistite] *antiquiss. liber*, orationibus.

## AD MARTYRES ET CONFESSORES.

CONFESSORIBVS Iesu Christi] *antiquus liber*, in Christo domino nostro & in Deo patre. Cognita fide ac virtute vestra] ac veritate vestra, *plerique veteres libri*. Gloria-

tui] *duo antiqui*, gratulatur. *In impressis post* gloriatur, *repetitur*, gloriata. Certaminis præliun.] *impressi*, prætium. Qui in nobis] *impressi*, qui præest in nobis. Sed vobis supplicia] *impressi*, sed vobis potius supplicia. Finem doloribus] *antiquus vnus*, finem dolorum. Quæstio grauior] *alias*, Laniena. Quoniam Deus præstat agonem] *Septuaginta*, καὶ νῦν κρείττω περίχετε ἀγῶνα. *& Hieronymus*, quia molesti estis & Deo meo? *alia quàm quæ nunc habemus, secutus est Cyprianus exemplaria. legisse enim videtur κρείττω περίχεῖ ἀγῶνα.* Mappalicus] *eius in epistola meminit lxxxiiij.* Et ad coronæ gloriam] *alias*, ad coronam gloriæ. Participes eiusdem congressionis] *antiquus liber*, consensionis. Quæ plangit ruinas] *impressi*, plangunt. Victoriæ consummationi] *impressi*, consummatorem. Vel de operibus candidas, vel de sanguine purpureas] *antiquiss. liber*, vel de opera candidas, vel de passione purpureas.

## DE ECCLESIÆ VNITATE. pag. 31.

TRACTATVM *nominant hactenus impressi. Augustinus, vt supra notauimus, Epistolam. Veteres libri*, de Ecclesiæ vnitate *inscribunt: impressi*, De simplicitate prælatorum. *Aliquot veteres*, Aduersus, Nouatianum schismaticum de Ecclesiæ vnitate. *Vnus addit*, Catholicæ. *Augustinus* De Vnitate. Animus ante præstruitur] *antiquus liber*, præstituitur. Cæca & latebrosa] & illecebrosa, *vetus vnus*. Incauta credulitate] *vitiose in impressis erat*, crudelitate. Dum ad veritatis originem non reditur] *alias*, non reuertitur. Erunt soluta & in cælis] *vetustissimi duo libri addunt*. Super illum vnum ædificat ecclesiam, & illi pascendas mandat oues. Nec peruenier ad Christi præmia] *impressi*, nec pertinet. Vitam non tenet] *Optimus liber*, vnitatem. Christi populus] *alias*, Christianorum. Et non sint in vobis schismata] *antiquus liber*, dissensiones. Non vngularum laceratione] *alias* vnguium. Simul filios edere] *sic codices omnes veteres. Pierius existimat legendum* educare. *Verum contra fidem manu scriptorum eorúmque veterum codicum, nihil mutandum censeo. Edere enim, in lucem producere, & excludere fœtum significat. quod Aristoteles ἐκνεοττεύειν, & ἐκλέπειν dicit. Notum enim est, columbas vicissim oua incubare, id est, συνεπῳάζειν.* Legem circa omnia vnanimitatis, implere] humanitatis, *Pierius, sed refragantur veteres codices. ὁμόνοιαν enim vult dicere.* Quorum tractatus pectoribus] *impressi*, tactus. Sed immo cumulantur] maculantur, *liber antiquus habet*. Partis memores, & partem subdole comprimentes] *impressi*, partim memores, & partim subdole corrumpentes. Atque pacatis] *vitiose in impressis*, atque peccatoribus. *Idem vitium erat supra*, Neq; enim habere peccatum deum, *cum legendum sit* pacatum, *vel vt in aliis est*, pacem apud Deum. Qui operamini iniquitatem] *alias*, iniustitiam. Constitutus à domino] *antiquus vnus adijcit*, Ait enim deus.

## DE ORATIONE DOMINICA. pag. 41.

LIBRVM *Augustinus adpellat, vt supra dixi: Fulgentius epistolam, & antiquissimus liber manu scriptus titulum facit*, Epistola de oratione dominica. *alius*, Liber de oratione dominica. Luce gratiæ inluminati] *alias in impressis*, lucis gratia. Deum de suo rogare] *Vetus liber*, de suo ore rogare, *id est oratione ea quam sua ipse ore instituit.* Qui sic orauit] *alias*, rogauit. Dico vobis] *antiquus liber*, Amen amen dico vobis. Omnis qui se extollit] *Vetus liber*, qui se exaltat. Et fratres suos nō agnouerunt] *sic in Bibliis. alias*, & filios suos. Eorum qui credunt] *addit liber antiquus*, in eum. Vos de diabolo patre] *idem addit*, nati. Væ gens peccatrix, &c.] *Veteres quidam libri in dandi casu*, Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis. Filij scelerati] *alias*, scelesti. In quorum exprobrationem] *alias*, exprobratione. Sic & nos Dei filios nuncupemus] *impressi*, sic & nos Dei filij nuncupemur. Nec sit degener] *alias*, nec degeneret. A quo Deus sanctificatur] *vetus liber*, A quo dominus sanctificari potest. Quotidiana sanctificatio] *alias*, quotidiana sanctificatione. Masculorum adpetitores] *antiquiss. codex*, masculorum concubitores, ἀρσενοκοῖται. Neque fraudulenti] *alias*, fraudatores, πλεονέκται. Et hęc quidam fuistis] *vetus exemplar*, Et in his quidam fuistis. *est enim legēdum* quidam, *non* quidem. καί ταῦτά τινες ἦτε. *vt sit sensus, & si non omnes his vitiis maculati fuistis omnibus, aliquo saltem fuistis, vel hoc vel illo.* Hæc sanctificatio vt in nobis permaneat optamus] *Citat Augustinus tom. 7. pag. 272. K. pro* permaneat, *vetus liber*, remaneat. Comminatur iam non delinquere, ne quid ei deterius fiat] *codex vnus habet*, Noli delinquere, ne quid tibi deterius contingat. Qui se deo & Christo dicat] *alias*, dedicat. Et accumbent cum Abraham] & recumbent, *alias legitur.* Illic erit ploratio] fletus, *in antiquo libro.* Nam deo quis obsistit, *vetus liber*, resistit. Non est dilectio patris in illo] *vetus*, non est charitas. Patientiam, qua coronamur] *vitiose impressi*, conamur. Nostræ incolumitatis] *impressi*, nostræ voluntatis. Idololatriā] *veteres libri in numero multitudinis*, idolatrię. Prouocationes] *male in impressis erat*, procurationes. Non iam terra adpellentur] *impressi*, non iam terreni. In illis non credentibus fit volun-

tas dei

tas dei] *negatio non desideratur in impressis* Dum abstenti] *id est separati, & quod dicunt, excommunicati.* Pro abstenti *tamen in uno veteri est*, abstentes. Prædicante & dicente] *alias.* & monente. Pro seculi vita] *addit unus*, sumite & edite. Dum quis abstentus separatur] *in uno vetere*, Dum quis ad tempus separatur. Procul remaneat à salute] *idem liber*, maneat alienus. Fidei gratia] Fide gratiæ *duo veteres libri.* Nec in longum desiderij sui petitionem extendere] *antea impressi*, nec in longum desideria petitionis nostræ extendere. Domino prescribente] *antiqui duo*, præsciente. Habentes itaque victũ] *alias*, exhibitionem. *sic adpellat quod Paulus* [illegible]. Incidunt in tẽtationẽ & muscipulam] *alias in numero multitudinis*, tẽtationes & muscipulas. Occulta deceptione] deprecatione *alias*. Eum dicit posse sequi] *veteres duo libri*, Hunc post se sequi. Cum scriptum sit] *antiquus liber*, cum de iusto scriptũ sit. Tantum nisi deo ipse desit] *alias*, si deo ipse non desit. Interferas esurientes & fugientes] *ita veteres libri: impressi autem* & parcentes. Atque ó humanæ malitiæ detestanda crudelitas] *antiqui aliquot libri*, Atque quem humanæ malitiæ detestatur crudelitas, ferę parcunt, *& c.* Quam necessarie aurem] *impressi prius*, Quàm aurem necesse. Circa peccatores nostros partã fecerimus] *ita veteres omnes libri. at impressi*, circa debitores. Vigore prædixit] proponit, *vetus codex.* Nec sacrificiũ deus respicit dissidẽtis: & ab altari reuertẽtem] *impressi*, nec sacrifi. deus recipit. Dissidentẽ ab altari reuertentem, *& c.* Et deus possit esse placatus] *alias*, pacatus. Cum domino iudicabunt] *impressi*, vindicabunt. Iram animationis suæ] *In Esaia est*, [illegible], *id est iram furoris sui, siue excandescentiæ, iram furentem.* Ne in tentationẽ incidamus] veniamus, *in uno veteri, & mox*, ne inferreris. Qui magisterio suo omnem precem nostram] *impressi*, omnem pacem nostram. Postulauit vt vos vexaret] *alias*, expetiuit. Vexaret *autem dicit, quod alij* cribraret. *Gellius, Qui & raptatur, atque huc atque illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur. Græce est in Luca*, [illegible]. Vt & ipsi in nobis sint] *vetus liber*, vt & ipsi in nobis vnum sint. *sicque legendum est.* Volens scilicet plebem suam saluam fieri & in pace viuere] *impressi & aliquot scripti*, volens scilicet plebem suam vnire. Dicendo SVRSVM CORDA, & dum respondet plebs, HABEMVS AD DOMINVM] *Nota mysterij & sacri Christianorum ritum, ad hunc vsque diem in ecclesiis vsurpatum, vt missæ hinc intelligas antiquitatem & sanctitatem. iisdem verbis vsos etiam esse Hierosolymitanos, indicat Cyrillus Hierosolymorum episcopus: quod in eius Catechesibus quas cudo, facile reperies.* Testimonium reddens suis operibus] *alias*, sui operis. Et cum sepelires tu mortuos similiter] *impressi*, simpliciter. Suffocationes impotentium commerciorum] *lxx. vertunt* [illegible], *id est obligationes violentarum cautionem. significat, ait Hieronymus, chartarum fasciculos in quibus fœneratorum calumnia continentur, & opprimuntur pauperes ære alieno.* Sacrificium acceptum & placens deo] *antea in impressis*, sacrificio accepto & placente deo. Ad gratiam salutis] *antiquus vnus*, ad gloriam salutis. Cum de emundandis gentilibus] *alias*, emendandis. Lucis æternæ gratiam] *aliàs in veteri codice*, gloriam. Et in aliis eius oratio] *vitiose impressi*, & in aliis. Nox reuoluta succedit] *impressi*, nox resoluta. Aut quando sol ei & dies non est] Aut quomodo, *alias.* Qui deserto lumine] *antiquus vnus*, qui derelicti à lumine solum diem. Sic nocte quasi in lumine vigilemus] *antiquus liber vnus*, solem & diem verum. In nocte quasi in lumine diei vigilemus.

## DE MORTALITATE. pag. 52.

AVGVSTINVS *& librum & epistolam adpellat, vt supra dixi. Occasionem & argumentum huius libri præter ea quæ ex Eusebij chronico notaui, vide in vita Cypriani per Pontium eius diaconum: & intelliges quid fructus adtulit.* Erupit postmodum lues dira, *inquit*, & detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros perimens populos, à sua quemq; sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgi trementis inuasit. Horrere omnes, fugere, *& c. sequitur*, Quid inter hæc egerit episcopus, scelus est præterire. Adgregatam primo in loco vno plebem de misericordiæ bonis instruit, *& c. deinde paulo post*, Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. multi qui angustia paupertatis, beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compẽsantes proprio labore, mercedem diuitiis omnibus chariorem. *Vide reliqua.* Secularis vitæ] *antiquus vnus*, Seculi. Robur exercere] exercere *antiquiss. codex.* Quanta mediocritas nostra potest] *vetus liber*, sufficit. Ignauiam comprimat vt qui homo] *alias*, ignauia comprimatur, & qui homo. Diuina tam spirat] *alias* sperat. Nulla turbatio] *in aliis est*, contratio. Prænunciauit & cecinit] *alia lectio*, docuit. Cecinit *alludit ad vates, qui vaticinia sua canere dicuntur.* Qui vere iustus fuit] *male impressi*, qui vinere iustus fuit. Expuncta hac morte] *vetus liber*, expugnata. Assidua & molesta] *impressi interserunt*, & iugis, *quod in nullo veterum codicum reperi.* Violentia inuitat] *antiquus vnus liber*, violentia iritat. *superbiam potius violentia sequi vi-*

*detur quàm vinolentia.* Compelletis maledicere] *veteres duo*, mala dicere. Nemo auferet] *alias*, tollet. Nemo credit vera esse quæ promittit deus] *alias*, futura esse. Et tu mente incredula perfidus fluctuas] *antiquißimi duo codices*, per fidem fluctuas. Credentium magistrum] *in veteri vno*, Credentium dominum & magistrum. Pressuris angentibus] *antea impreßi*, augentibus. Venenatis diaboli faucibus liberatum] *Optimus liber vetustus*, venenatis. Sic cum fœtu sterili terra ieiuna est] flatu sterili, *in impreßis*. Sic cum inruptione hostili] *alias*, incursione *male in impreßis*, incursiue. Obpressa est] *impreßi*, possessa est. Similiter & argentum] *subdunt libri duo manu scripti à multis annis*, Homines vero receptibiles in camino humiliationis. *quod in Græco est*, καὶ ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίνῳ ταπεινώσεως. Tanquam vna ex ineptis mulieribus locuta es] *sic vetusti omnes libri: alias*, vna ex insipientibus. *ἐξ ἀφρόνων in Græco est. Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur, ait Cicero.* Multa & gloriosa præconia] multa & religiosa, *in impreßis.* Et cum sepelires in mortuos similiter] *in impreßis vt antea, vitiose*, simpliciter. *est enim in Græco Thobiæ 12.* ὁμοίως συμπαρήμην σοι. *intercidisse enim verba quædam in Cyprianos videntur. forte fuit ab eo scriptum*, similiter aderam tibi. *Et quod sequitur*, Et missus sum tentare te: & nunc, *vel vt in aliis est*, Et iterum, *in Græco longe aliter habet. sic enim pro his ibi legitur*, ὅτι οὐκ ἔλαθές με ἀγαθοποιῶν. ἀλλὰ σὺν σοὶ ἤμην καὶ νῦν ἀπέστειλέ με, *&c. id est*, nec latuisti me benefaciens, sed tecum eram: & nunc misit me. Deus non despicier] *alias*, despicit. [illegible] Qui filium non potes] *vetustißimus liber*, qui fratrem. De excedentibus charis] *vetustus codex*, de credentibus. Offendicula ista] *alias*, scandala. Nec foratur] *male impreßi*, feratur. Sed comprobant in dolore] *ita veteres omnes libri. impreßi*, corroborant. Contra tot impetus vastitatis] *antiquus vnus*, vastationis. Inconcussis animi virtutibus] *alias*, inconcussi animi. Stare rectum] *alias*, erectum. Datur velocius tutela fidentibus] *alias*, fidelibus. Excedunt ecce in pace tot cum gloria sua virgines] in pace tutæ, *alias in impreßis.* Venientis Antichristi sæuientis, *antiquus vnus.* Recens & copiosus exercitus] *in vno veteri non male*, & totolus] Deo prævidente perspecta est] *alia libro*, Deo prouidente prospecta est. Infirmitate defessus] *alio in libro*, depressus. Statu celsus] *alias*, excelsus. Sed consulat in futurum] *Quidam libri*, consulit, *impreßi*, consulit. Nobis remanentibus] *vetus liber*, remeantibus, *& mox*, sacerdotem dei. Nobis quoque minimis & extremis] *impreßi*, externis. Accersitione] *ita semper in antiquis, cum sit in impreßis*, accersione. Verbis præferre victoriæ] *impreßi*, proferre. Et culpa] *addit vetus codex*, fideles. In excessu suorum] *alias*, in excussu. Ego sum resurrectio & vita] & vita *non erat in impreßis.* Et non moriemur in æternum, ad Christum] *antiquiss. tres libri*, & non morituri, ad Christum. In æternis sedibus viuamus] *postremum verbum bona pars codicum veterum non habet.* Secundum fidem veritatis] *alias in antiquis* veri, *alias* verbi. De hoc contagio seculi] *alias*, de hac contagione. Ne malitia mutaret intellectus eius] *antiquus liber*, Mutaretur intellectus eius. *in Græco est*, intellectum eius, *quam lectionem in vno codice reperio.* De media iniquitate] de medio iniquitatis, *codex antiquus, & Bibliorum hic liber.* Fluctibus violentis excitatis] *alias*, fluctibus vi venti excitatis. Laqueis secularibus exolutos] *alias* exutos. Iam de sua incolumitate secura] *sic veteres omnes. de sua immortalitate impreßi.*

## DE OPERE ET ELEEMOSYNIS. pag. 59.

SERMONEM *inscribunt libri impreßi: diuus Augustinus epistolã, vt dixi, adpellat lib. 4. contra duas epistolas Pelagianorum his verbis*, Videamus quid de originali peccato quod per vnum hominem intrauit in mundum senserit Cyprianus, in epistola de Opere & eleemosynis ita loquitur. Nam cum dominus adueniens illa sanasset, *&c. item aliquanto post*, Videamus ergo quid etiam in hoc Cyprianus in domino gloriosissimus senserit, quid ad instruendas ecclesias non vtique Manichæorum, sed catholicorum, non solum dixerit, verum etiam literis memoriæque mandauerit. In epistola de Opere & eleemosynis, Itaque fratres, *inquit*, dilectissimi, *&c. Aduerte autem consentire cum verbis Augustini inscriptionem veterum codicum*, De eleemosynis, *non*, De eleemosyna, *vt habent impreßi.* Vt vulnera nostra curaret] *alias*, sanaret. Vt moriens immortalitatem] moriens *in plerisque libris scriptum non est.* Remissa peccatorum] *remissam dicit suo more pro remißione.* Nec prius manus abluissent] *alias*, lauissent. Extrinsecùs diluendas] *veteres libri tres* detrahendas. Quos præcio magno redemit] præcio *non erat in impreßis.* Immaculato corde] *in antiquis libris aliquot*, pectore. Remedia salutaria] *alias*, salubria. Et vestimenta tua cito orientur] *apud septuaginta scriptum est*, ἰάματά σου. *i. sanitates tuæ. veteres nominis similitudine ducti*, ἱμάτια *legerunt, quod & Hieronymus notat.* Et hæc pro te exorabit] *antea vitiose erat*, hic. *Ex Græco constat de eleemosyna dici, non de paupere*, Pro auertendis malis,

malis,ac diuina ope impetranda ] Impreßi libri habebant, malis ac mitigandis diuina ope. Acceßione satientur ] vetus vnus,socientur. Petitiones nostras ] alias,precationes. Sic in Actibus Apostolorum ] variant libri veteres, nunc Actus,nunc Acta habentes, quod semel notatum sit, Quod in tabula iam lotum iacebat ] ex hoc loco & aliis multis veterum constat lauari solita fuisse defunctorum corpora antequam tumulo conderentur. Posseßionibus incubemus ] alia lectio. incumbamus. Vbi tinea & commestura exterminat ] Græce est βρῶσις, eruginem alij vertunt. Et da pauperibus ] alias,& da egenis. Homini negotiatori ] in duobus antiquis negotianti. Supplebit ea,quæ sanctis desunt ] libri impreßi addunt fide,quod nec in Græco, nec in vetustis codicibus reperitur. Habentes autem exhibitionem ] exhibitionem dicit δαπάνη, id est alimenta siue cibos. Fac tibi posseßionũ terrestrium Christũ participem ] sic libri veteres.in impreßis prius erat, fac tibi ex posseßionũ terrestrium prouentu Christũ participẽ.Tenebris & nocte cæcati ] veteres libri tres contenti. Sterilitatis atque infelicitatis ] infidelitatis vetus liber. Hæc omnia deo dari duo veteres, hæc opera deo dari. Et viderit fratrem suum desiderantem ] in veteri libro esurientem.in Græco est χρείαν ἔχοντα. De modico farinæ ] plerique manu scripti, de modico farræ. Multorum purgandæ conscientiæ ] impreßi male habent, precandæ. Peccata tergi ] alias, tergeri.Temporarius & infirmus ] impreßi,& infernus. Iuuenior fui ] ita habent veteres omnes codices. alias iunior. Et geminum ac duplex crimen admittis ] ac duplex additum ex antiquis libris. Ire in tenebras ] antea erat in impreßis, in gehennam. Cuius editio deo spectante celebratur ] vitiose impreßi habebant editio deo. Si in gentilium munere ] corrupte impreßi , si in Euangelium. Vbi muneratio non quadriga vel consulatus petitur ] vitiati erant impreßi in quibus legebatur,vbi muneratio non quadraginta vel consulatus petitur. Inanis & temporalis fauor, ] in quibusdam est temporarius. In medium prosilire ] impreßi, in remedium. Pretio paßionis & cruoris redemi ] sic veteres libri.impreßi,& crucis. Longo labore quæsita ] alias, longo tempore. Sumptuosißimis adparatibus ] male in impreßis, adparentibus. In istis muneribus meis ] lectio est in antiquis libris. pro meis erat in impreßis,hominum. In claritate sua ] variant libri manu scripti,alias gloria habent alias claritate scriptum,quod semel notatum sufficiat.frequentißime enim accidit. Sitiui & dedistis mihi potum ] veteres aliquot libri,& potastis me. Nudus,& vestistis me ] idem libri,texistis me. In combustionem æternam ] alias ambustionem. Dispensandam pauperibus quantitatem ] τὴν τιμὴν, id est pretium quanti sua vendiderant. Ea lectio est veterum codicum: impressorum autem,facultatem. Vbi fructus caperent ] in antiquißimo est, carperent. Quo æquitatis exemplo ] alias æqualitatis. Promissa contribuens ] alias promissa retribuere. Hæc intelliguntur plena fide ] impreßi,hæc intelligant. Quo Christianus adiutus præfert gratiam ] in aliis libris est,quo Christianus iustus præ se effert gratiam.

## DE BONO PATIENTIÆ. pag. 68.

CYPRIANVS in epistola ad Iubaianum huius operis ita meminit. Nos quantum in nobis est,propter hæreticos cum collegis & coepiscopis nostris non contendimus,cum quibus diuinam concordiam & dominicam pacem habemus. Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei , & concordiam sacerdotij. Propter hoc etiam nunc libellum de Bono Patientiæ quantum valuit nostra mediocritas , permittente domino & inspirante conscripsimus , quem ad te pro mutua dilectione transmisimus. Sermo & ratio spiritaliter ] in aliis libris , & ratio salutaris. Sed veritate præferimus ] in quibusdam vetustis , sed virtute. Grandescere copias messium ] antiquus liber , candescere. Fructus mitescere vinearum ] Duo libri manu scripti, maturari. Nolo mortem morientis ] Sic in editione septuaginta. quidam tamen veteres libri, Nolo mortem peccatoris. Et iterum, Reuertimini ad me ] in veteri quodam scribitur, Et iterum propheta, Reuertimini , inquit, ad me. Et qui sententiam flectit aduersus malitias inrogatas ] codex vetus , malitiam irrogatam. In Græco est, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Pœnitentia prodesse peccanti ] libri variant. quidam habent, peccati. alij peccatori: est qui, pœnitenti. Immo innocentia ipse & ipse iustitia ] manu scriptus codex, innocentia ipsa, ipsa & iustitia. Si conuersi ad eum fuerint ] duo veteres, ad eum venerint. Ad concordiam reuocat ] alias, redigit. Et relegatus ] vetustus liber, & exilio relegatus. Tot denique prophetæ ] Tot deinde, in plerisque antiquis. Ne manducares ] quidam libri, ne tangeres, ex ea manducasti. quæ postrema tria verba in Bibliis quoque Græcis habentur. Morte expuncta ] Bona pars codicum veterum, expugnata. Lamentatur vitæ mortalis anxietates ] Tres libri antiqui aliter distinguunt, hoc modo, Lamentatur vitæ mortalis anxietates. Hostis colluctationibus fatigamur ] veteres aliquot , hostis conflictationibus. Sed fidite ] aliquot manu scripti, sed credite & fidite. quæ lectio Græcis non consentit. Et mundo renunciauimus ] vitiose in impreßis, renunciationis. Ne quis tentatio-

nibus) *tres antiqui libri repetunt*, impatiens, Ne quis impatiens tentationibus. Ad coronam & laudem ad quam proxime nititur) *In impressis erat*, & laudem iam proxima nititur. Quibus anima expugnatur & capitur, virtutum suarum propugnaculo reluctatur) *Antea erat in impressis*, quibus anima expurgatur & accipitur, virtutum suarum repugnando reluctatur. Æterna in regnis cælestibus) *Impressi libri*, æterna apud deum in regnis, &c. Ostendit inde illam perseuerare, &c.) *Alia lectio notatur*, Ostendit inde illā perseuerare vt tenaciter posit, qui norit omnia sustinere. Poterisne ista perficere, nisi tolerantiæ & patientiæ teneas firmitatem?) *alias legitur*, Non poteris ista perferre, nisi tolerantiæ & patientiæ teneas firmitatem. Fatigatur & quatitur) *Impressi*, & patitur. Infirmitate corporea) *Veteres duo*, corporali. Importantur labores) *alias*, dolores. Nec aliud magis instuftos discernit & iustos) *Antiquus vnus*, inter iniustos. Accedit vulnerum vastitas) *antiquus liber*, varietas. In coniunctis & maritatis) *veteres libri duo*, in coniugatis. Quæ incrementa spei sublimiter prouehit) *In vno veteri legitur*, sublimitate. Nec in illum extremi iudicij diem, &c.) *Manci erant hoc loco impressi, sic enim habebant antea*, nec illud in extrema parte reticendum est, vt in istis fluctuantis mundi &c. Quousque domine sanctus & verus) *Veteres quidam codices* sancte & vere. Requiescerent breui adhuc tempore) *Antiquissimus liber*, Sustinerent. *ἵνα ἀναπαύσωνται*. A fœditate sputorum) *impressi*, fœcunditate. Diuini præcepti memor) *alias* dominici præcepti. Omne genu flectatur) *In vno veterum*, curuetur.

## DE ZELO ET LIVORE. pag. 76.

HIERONYMVS *Librum appellat, & Augustinus Epistolam. Impressi libri Sermonem inscribunt.* Charissimi denique) *In vno veteri erat*, dilectissimi: quid dum. Quando in pectus obrepat) *Antiquus liber*, vbi in pectus obrepsit. Et aliquid deuorare) *Veteres quidam codices*, & aliquem deuorare. *Pars aliqua membrorum) libri duo veteres*, pars aliqua murorum. Et faciles voluptates) *Alias*, voluntates. Christiani vigorem) *quidam veteres*, christianum. Lucra opponit) *In vno veteri legitur*, proponit, *In alio*, ostendit. Quamobrem fratres dilectissimi, *Alias*, charissimi. Quæ latenter obrepunt, *Vetus vnus*, subrepunt. Quo minus perspicitur hoc & grauius &c.) *quidam sic habent*, quoniam minus perspicitur, & grauius. Ad caput eius atque originem recurramus) *Alias*, reuertamur. Inter initia statim mundi) *Vnus non habet*, statim. *Et paulo post*, ille dudum angelica maiestate. Non prius alterum deiiciens) *codex vnus*, tam alterum deiiciens. Dum stimulante liuore) *Antiquus liber non habet*, dum. Immortalitatis eripuit) *Alias*, eripit. Est ipse qui decipit) *Impressi non habuerunt*, ipse. *In vno veteri erat*, qui & decepit. Liuore persequitur) *Vetus liber vnus addit post hæc verba*, dum diabolum qui zelat imitatur. *Ad consummationem facinoris.) In vno veteri*, ad consummandum facinus. Nec pœna delicti) *Alias*, iudicij. *Hinc in odium persecutionis) Antea impressi habuerunt*, hic in odium. Postquam id quod sibi in visionibus prosperum fuerat ostensum) *Nonnulli codices sic habent*, postquam enim id quod sibi in visionibus per spiritum fuerat ostēsum. Et ope ac dignatione) *Impressi habebant*, opere ac dignatione. *Pereuntis simul) Duo antiqui codices*, pereuntis semel. Quàm credere) *In vno veteri non sunt hæc duo verba*. Aperire potuerunt) *Alias*, erigere potuerunt. Quæ nos consideratores) *Antiquus liber*, quæ nunc Dicata deo) *Alias*, domino. Et vegetata pectora) *Nonnulli codices non habent*, & vegetata. Conferat sanitatem) *Impressi*, confert. Late patet zeli) *Vitiose impressi habebant*, cœli. Videns alterum ditiorem) *In duobus antiquis erat*, videns alterum in diuitiis auctiorem. In, honoribus altiorem) *Alias*, auctiorem. Inflat superbia, exacerbat sæuitia) *Quidam sic habent*, inflatur superbia, exacerbatur sæuitia. Nec regere) *Alias*, vel regere *Atque ad schismata) Impressi non habuerunt*, ad. Animi tinea) *quidam codices*, animæ. Gemitur, & doletur) *In vno veteri erat*, ingemiscitur, & doletur, In adultero) *Alias*, adulterio. Prædoni rapacitatem *Duo antiqui libri*, prædonis. Et calamitas) *Vetus liber*, & infelicitas. In laqueum diaboli, *Quidam antiqui*, in laqueum mortis. Denique & apostolus Paulus) *Impressi non habent*, Paulus. Instruens & docens) *Nonnulli codices*, instruens & monens. Tanquam in die, *Antiquus liber*, sicut in die. Decenter ambulemus) *Quidam libri*, honeste ambulemus. Quid in zeli tenebras ruis) *Vitiose in impressis*, quid in cœli inuidiæ cæcitate, *in libro veteri*, in zeli cæcitate. Ambulat & non scit) *Alias*, nescit. Ego sum lux mundi) *libri veteres*. Lumen mundi. Relinquens nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius) *Quidam sic habent*, relinquens vobis exemplum, vt sequamini vestigia eius. Quando & ipse doceat) *Impressi*, seu & ipse doceat. Quid inter monita salutaria & præcepta cælestia custodiendū seruandúmque magis mandauit (*sic legebatur in impressis*, quid inter salutaria monita & præcepta cælestia custodienda seruandáque, magis mandauit. Nos quoque inuicem diligamus) *Antiqui duo*, nos quoque nos inuicem. Confessionis & martyrii) *Quidam libri*, confessoris & martyris. Quisquis magn-

magnanimus) *Alias*, quisque. Et à zelo & liuore alienus est) *Nonnulli codices*, & zeli & liuoris alienus est. Spiritu plenus & natiuitate cælesti) *sic impreßi*, spiritu plenus natiuitate cælesti. Lac vobis potum dedi, *Libri veteres*, lacte vos potaui. Infesta labes) *Alias*, infecta labes. Plenum deo & Christo) *Impreßi*, plenum deo Christo. Paulus ponit & dicit) *Antiqui libri*, Paulus excitat & hortatur. Non quæ super terram) *Quidam codices*, non quæ terrena sunt, *quidam*, *non quæ in terra sunt*. Soboles subsiciua respondet) *Quidam codices*, succidiua, *quidam*, successa. Sit in manibus diuina lectio, in sensibus dominica cogitatio) *Nonnulli codices sic habent*, sit ante oculos diuina lectio. *quidam sic*, sit in manibus bona operatio, in sensibus dominica cogitatio. *Fiducia* futurorum) *Antiquus vnus addit*, bonorum. Fraternitatis vinculo cohæredem) *Antiqui duo codices*, cohærentem. Quando tu ipse dimiseris) *Libri manu scripti*, quando aliis ipse dimiseris. Vt enim videre contingat) *In vno veteri*, vt enim venire contingat.

## DE DISCIPLINA ET HABITV VIRGINVM. pag. 81.

A via recta) *Vetusti codices quatuor*, de via recta. Cum & deus) *In quibusdam libris*, quando & deus. Clarificate & portate) *Alias*. glorificate & portate. Vagari postmodum) *Antiqui duo*, peruagari. Obseruet, & curet) *In impreßis erat*, obseruet, atque procuret. Humilitatis nostræ admodum conscii) *Antea impreßi non habuerunt*, admodum. Per hanc angeli vocem) *In vno manu scripto*, per hanc euangelii vocem. Qui castrati sunt ab hominibus) *Antiqui duo codices*, qui coacti sunt ab hominibus. Cogitat ea quæ sunt mũdi huius) *In impreßis non erat*, huius. *Non tantum corpore, sed & spiritu perseuerent*) *In vetustis codicibus*, corporaliter & spiritaliter perseuerant. *Ad speciem suæ formæ cami*) *Nonnulli codices*, ad speciem suæ formæ comam nutrire. Ambulandum est igitur) *Impreßi non habebant*, igitur. Tunc respondet ad fidem nominis, sectatio veritatis) *Quidã libri*, respondebit. *Impreßi*, sectator veritatis. Promittentes castitatem) *Alias*, sanctitatem. Item Petrus ad hæc) *Antiquus vnus addit*, beatus.

Præterit enim figura huius mundi) *Impreßi*, habitus huius mundi. Lenocinia formarum) *In impreßis fuit*, lenocinia fucorum. Amicta erat pallio purpureo & coccineo) *Quidã vetusti libri*, amicta erat pallium purpureum & coccineum. Grana dependeant grauia) *In impreßis non erat*. grauia. Et genas mendacio ruboris inficere) *Impreßi*, & genas. Sed nuptas puto) *Alias*, puta. Vel nigro puluere) *In vno veteri*, nigrore pulueris. Quod ornari te putas) *Alias*, armari. Qui sit ad domini caput similis) *In quibusdam vetustis*, qui domini capiti similis est. Crinem adultero colore mutasti) *Impreßi*, crinem. Et inter illam lasciuientium libertatem) *Antiqui duo codices*, & in illa lasciuientium libertate. Theatra sunt fœdiora) *Alias*, theatro sunt fœdiora. Sic se expugnator inimicus) *Quidam vetusti codices*, impugnator. *Impreßi*, Expugnatus. Sic flos virginum) *In libro veteri*, sic flos omnis virginum. Honor continentiæ ac pudor ponitur) *Alias*, ceditur. Nec brachia includantur de armillis, & monilibus, colla cathena preciosa) *Antea impreßi*, nec brachia includat aut colla de armillis & monilibus, preciosa cathena. Carnis & seculi cogitatio) *Alias*, contagio. Facilis ascensus) *Quidam*, accessus. Vultis scire quo malo careat) *Nonnulli codices*, vultis scire quod malum euadat. *Nullus vobis de partu circa filios metus*) *Alias*, gemitus. Vestium quærat ornamenta) *Impreßi*, ornatum. Et patrimonium baptismi) *Duo vetusti codices*, & patriam baptismi.

## DE LAPSIS. pag. 89.

HVNC *tractatum Augustinus Epistolam appellat, Item Fulgentius, Eusebius librum: Cyprianus, inquit, & de lapsis librum magnificentißimè scriptum edidit, in quo* & *lapsos ad pœnitentiam cohortandos, & contradicentes alienos esse à Christi visceribus tradidit.* Ecclesiæ reddita est) *Impreßi*, tradita. Sanctis oculis) *Alias*, osculis. Desideratos diu) *Quidam antiqui libri*, desiderãtes diu. Illustres manus quæ non nisi diuinis operibus assueuerant) *Impreßi*, asseuerant. Incorruptam stantium firmitatem) *Nonnulli codices*, incorruptam sanctorum firmitatem. Et sanitas priuata blanditur) *In quibusdam libris*, & sanctitas. Aut postmodum facere deberent) *Impreßi*, aut semper facere deberent. Non in sacerdotibus religio) *August. hunc locum citat contra Cresconium, docens, non communicare quenquam cum peccatis malorum, etiamsi cum eis in communione sacramentorum maneat.* Non in moribus disciplina) *Quidam vetusti codices*, non in minoribus disciplina. Censura diuina) *Alias*, scriptura diuina. Et in iudiciis meis) *Antiquus liber*, & in viis meis. Et non laxabo illis) *Quidam codices*, & non liberabo eos. Lingua hæsit, sermo defecit) *Impreßi*, sermo hæsit, lingua defecit. Quam libenter optassent) *Alias*, quam semper optassent. Ac ne quid deesset &c.) *Hunc locum citat An-*

*gust. tomo 2. Isto sensu, inquit, rectè intelligi potest quod scripsit beatus Cyprianus in Epistola de lapsis, cum eos qui tempore persecutionis idolis immolauerant, arguit.* Separamini qui fertis vasa domini] *Impressi*, mundamini qui fertis vasa domini. Nunc vngula effoderet] *In quibusdam libris*, nunc vnguiæ foderent. Semiusti lateris viscera] *impressi*, semiustulatis visceribus. Putredinibus amputatis] *Alias*, putaminibus amputatis. Non quærunt sanitatis pœnitentiã] *Impressi*, patientiam. *Remissionem peccatorum] in impressis non erat*, peccatorum. Et fecerunt sibi deos aureos] *Hæc verba addita sunt ex vetustis codicibus*. Sua deprecatione placauit] *Alias*, pacauit. Ad antistites & sacerdotes dei] *Impressi non habuerunt*, & sacerdotes. Quid percussa] *Alias*, præclusa. Vel locuta] *Antiquus liber*, vel polluta. Anima fatebatur] *In quibusdam*, testabatur. Magis obaudiuit humano imperio] *Nonnulli codices antiqui*, magis obaudiuit seculari domino. Et simpliciter confitentes] *impressi*, confitentur. Cruditates suas postridie eructat] *In impressis erat*, cupiditates suas postridie eructat. In sacco] *Alias*, in cilicio. Qui seruas testamentũ) *libri vetusti*, qui disponis testamẽtum. Consiliis obaudite melioribus] *Alias*, obedite. In tam grandi crimine] *Quidam libri*, in tam graui crimine.

Errorem pro veritate suscipiunt] *libri impressi*, errorem pro veritate sumpserunt. Possidentibus & veneno] *In impressis erat*, possidentibus & metuenda. Nolo mortẽ morientis, *Alias*, peccatoris. Indignantis offensam] *Duo antiqui libri*, indignationis offensam. Iterabit aciem) *impressi*, iterabit, in acie. Fortior post dolorem] *in libris impressis*, fortior per dolorem.

## DE CONFESSIONE. pag. 100.

Et tuorum consiliorum bonorum cohæredes] *libri impressi non habebant*, bonorum. Erret semper necesse est] *Nec impressi hab bant*, semper. Professione prodiderant] *Alias*, prodiderunt. Et neruos seueritatis] *in impressis*, & nisi vos seueritatis. Non profutura præstentur] *impressi*, restentur. Reliquias & ruinas] *Non erat in impressis*, & ruinas. Propagatum videtur esse delictum] *Alias*, malum. Temporis istius ruinas] *in impressis*, temporibus istius. Turbent Ecclesiæ statum] *impressi*, turbare. Qui motas possunt dilationis sustinere] *impressi*, qui foris possunt dilatione sustineri.

## AD CORNELIVM CONTRA HAERETICOS. pag. 107.

SACERDOTALIS disciplinæ] *Alias*, censuræ. Et grauissima abstentum] *In impressis*, obstensum. Et Ioseph puer venerit] *Alias*, peruenierit. Permittat, quos disponit coronari] *Quidam codices sic habent*, permittit & coronat. Nisi eis dominus necare permiserit] *In impressis non erat*, necare. Cùm moneat scriptura] *impressi*, cùm occurrat & scriptura.

Tanquam inferus] *Alias*, infernus. Ita enim semper scelera festinant] *In impressis aberat*, semper. Persuasione deiecit] *Antiquus liber*, persecutione. Hi quinque cum paucis vel sacrificatis] *impressi*, sacrificantibus. In vnum consentientibus] *Alias*, conuenientibus. Ausi sunt scriptis iactitare] *Antea impressi*, ausi sunt, vt scribis, iactare. Atque ora firmarent] *impressi*, maderent. Pertusa mens] *In quibusdam vetustis codicibus*, percussa mens. Dilectum veritatis) *Quidam codices*, intellectum. *impressi*, dilectionem. Aduersum deum facinora *In impressis*, apud Deum. Aut foris positi ad Ecclesiam) *Aberat in impressis*, positi. Et dabantur verba fallacia ) *Nec in impressis erat*, dabantur. Puttamina quædam) *Impressi*, putamina. Contra tales clusam stare ecclesiam] *Impressi non habent*, clusam. Ac domini altare remouentibus] *impressi*, ac de altari se remouentibus. Venerandúmque concessum] *Vetusti codices*, venerandúmque congestum. Vt pectora, à delictorum tenebris soluta pœnitentię lumen agnoscant] *In impressis erat*, vt peccatores, à delictorum tenebris pœnitentiam agnoscant. Quando perimamus] *In duobus vetustis libris*, pereamus.

## IN EPISTOLAM XIX. pag. 116.

VIDVARVM ac pupillorum] *Impressi*, viduarum ac populorum. Hostis quietis, tranquillitatis aduersarius] *Impressi non habent*, hostis quietis. Et abortione properante] *Impressi*, & partione properante.

## IN EPISTOLAM XXIII. pag. 120.

ET sanctitas non disiungatur] *Impressi*, & sanctitas non ingitec. Fideli sanitate reperisse] *In impressis erat*, fidei sanitate. Huius diei lætitiam] *Impressi*, huius rei. Lætatus sit omnis

nis fratrum numerus] *Antea impreßi libri*, lætus sit. Gerebatur] *Codex vnus*, celebratur. Quanto maius est gaudium] *Antea impreßi habuerunt*, quanto magis.

## IN EPISTOLAM XXIIII. pag. 121.

QVOS tempestas inimica prostrauit] *Impreßi libri*, potestas inimica. Hortamur tamen] *Alias*, autem. Plus est quod adepus es] *In impreßis legitur*, quod adeptum est. Inflari audio aliquos & tumere audio] *Libri impreßi habuerunt*, & non timere audio. Ad victimam ductus est] *In quibusdam vetustis*, adductus est. Seculo renunciauimus] *Vetusti libri*, renunciaueramus.

## IN TRACTATVM, QVOD IDOLA DII NON SINT. pag. 164.

QVOD in credentibus ratum sit] *In impreßis*, quod credentibus datum sit. Quæ primis fuerant] *Alias*, primitus. Ac recedentem spectare videatur] *In quibusdam vetustis codicibus*, sectari videatur. Et regum memoria seruata sit] *Quidam libri manuscripti*, & rerum memoria. Quod videas nihil prorsus] *Impreßi sic habebant*, quos sæpius videas nihil pro suis. Irrepentes etiam, in corporibus occultæ mentes] *Antea impreßi habuerunt*, irrepentes etiam spiritus corporis occultæ mentis. Videas illos nostra voce & operatione, maiestatis occultæ, flagellis cædi, igni torreri] *Impreßi*, videas illos nostra voce & oratione occultè flagellis cedi, igni torqueri. Quando discedant] *In vno manuscripto legitur*, vnde discedant. Nec hoc tu de homine mireris] *Alias legitur*, nec hic tu de homine mireris. Hic nec videri potest] *In impreßis legebatur*, hic enim videri non potest. Tactu purior est] *In quibusdam libris manu exaratis*, astu purior est. Sed illi negligentes disciplinæ] *Nonnulli vetusti codices*, sed illi negligentes, indisciplinati. Ex omni genere] *Alias*, gente. Multo fideliores, & melioris obsequij] *Impreßi non habuerunt*, & melioris obsequij. Indulgētię igitur huius & gratię disciplinæque arbiter] *Nec hoc in locis impreßi habuerunt*, disciplinæque. Et doctor humani generis] *In libris manuscriptis*, & deductor humani generis. Hic in virginem inlabitur] *Alias*, delabitur. Deus cum homine miscetur] *Impreßi*, deus semper cum homine miscetur. Itaque cum Christus Iesus secundum à prophetis antè prædicta] *Antea impreßi*, itaque cum Christus secundum à prophetis prædicta. Inferos cedere] *Post hæc verba impreßi habuerunt*, vnum qui exercitio & exemplo hominis fungeretur, alterum qui dominum fateretur non intelligendo. Existimabant magum de licentia potestatis] *Impreßi*, existimabant magnum diligentia potestatis. Crucem eius & mortem suffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes] *Alias*, flagitarunt, &, flagitabant. Simul victus] *Quidam vetusti codices*, simul vinctus. Vt denuo] *Vetusti duo libri*, vt de eo. Ad viam lucis] *In libris manuscriptis*, ad vitam lucis.

## IN TRACTATVM DE VIRGINIBVS DEO DICATIS. pag. 168.

CONFESSAE sint, asseuerare se integras esse] *Aliter impreßi habuerunt*, cōfessæ sunt, asseuerare non decet se integras esse. Melius est nubant, quàm in ignē delictis suis cadāt] *In impreßis legebatur*, melius est vt nubant quàm in ignem deliciis suis cadant. Ex ea parte sua] *Alias*, ex ea parte sui. Nonne indignatur & fremit] *In vno manuscripto erat*, nonne indignatur, & remittet? Fortasis & gladium in manum sumit] *Quidam libri manuscripti*, fortasse & gladium in manu sumit. Et homo quicunque fecerit in superbia] *Vetusti codices*, & homo quicūque fecerit superbiam. Nec obtemperant salubribus præceptis] *Alias*, nec obtemperant consiliis salubribus. Turpiter consumentur] *Quidam libri antiqui*, turpiter pereant. Vt quantum potes consiliis salutaribus] *Alias*, salubribus. Nec sacerdetes dei ecclesiam domini contemnentes] *Vetusti quidam libri*, *ecclesiam domini contemnendo*. Dignatione nostri sermonis formauimus] *In impreßis*, firmabimus.

## IN EPISTOLAM LVIII. pag. 170.

ET censura priore flexisse] *In impreßis*, fluxisse. Et prælium gloriosi certaminis in persecutione ferueret] *Vtrius se in impreßis erat*, frueret. Nostræ vocis animandæ] *Quidā libri manuscripti*, nostræ vocis fortiter animandæ. Acies adhuc geritur] *In vno legebatur*, acies adhuc agitur. Quod & tu ipse tractasti prius esse ecclesiæ] *Libri impreßi*, quod tu ipse tractasti prius sanctæ ecclesiæ. Salubri moderationē] *Antiqui duo codices*, salubri moderamine. Eo quod sibi ecclesia cluderetur] *Antea impreßi*, abdicaretur. Ad rumpendam catholicæ vnitatis concordiam] *In impreßis antea fuit*, ad rumpendæ catholicæ vnitatis cōcordiam. De communi collatione placuerunt] *In duobus vetustis erat*, de communi conciliatione. Sed quid collegæ tui] *Impreßi*, sed quid collegæ nostri. De vitæ & disciplinæ nostræ ra-

tione] *Quidam vetusti codices*, exploratione. *Impressi*, exemplo. Nec habeat ecclesiæ ordinationem] *In quibusdam libris manu exaratis*, ecclesiasticam ordinationem. Quod nos simplici corde] *In impressis fuit*, supplici corde. Communionem sacrilegam] *In vno veteri*, communicationem sacrilegam. Et domum totam periculi sui pactione protexit] *In impressis fuit*, perfunctione protexit. Ille qui intimos] *Impressi*, ille qui inquilinos. Libellaticos cum sacrificatis æquari] *In quibusdam libris*, libellos cum sacrificantibus æquari. Et cum dominus relictis nonaginta nouem sanis] *Impressi*, & cum dominus relictis sanis. Virum grauem non facile flecti oportere] *Quidam vetusti codices*, virum gratia non facile flecti oportere. Secularia opera] *Alias*, secularia desideria. Tum deinde quantum arrogantiæ tumor est] *Citat August. de bapt. contra donatistas.* Opto te frater charissime, semper bene valere in domino] *Hæc verba non erant in impressis.*

## IN EPISTOLAM LXII. pag. 182.

AGNOSCENDA & amplectenda] *Impressi*, complectenda. Bonis confessoribus] *In impressis erat*, nobis confessoribus. Vincientibus firmior vinctus, sublimior iudicantibus iudicatus] *In quibusdam codicibus antiquis legitur*, vincentibus firmior victus, sublimior iudicantibus iudicatutus. De media morte subtractos] *Impressi*, de media nocte.

## IN EPISTOLAM LXIIII. pag. 188.

QVAESISTI etiam fili charissime] *Impressi*, frater charissime. Quo minus vnusquisque quod putat sentiat] *In impressis fuit*, quod voluerit sentiat. Vt & aphronitris] *Impressi*, vt & sapone & nitris. Spiritalis gratiæ munus infundi] *Erat in impressis*, spiritualis gratiam muneris infundi.

## IN EPISTOLAM LXVI. pag. 191.

ANIMADVERTO eundē te adhuc esse] *Nō habuerunt impressi*, eundem. Sacerdotes dei sine conscientia eius] *Impressi*, sine consensu eius. In ecclesia ordinari] *Quidam libri manu scripti*, in ecclesia coronari. Nam credere quod indigni & incesti sunt] *Impressi*, quod indigni & incerti sint. Principem plebis non maledices] *Exemplaria quædam vetusta habent*, principem populi tui. Iudicium dei & Christi in acceptum referat] *Antea in impressis fuit*, in apertum referat. Apes habent regem, & ducem pecudes, & fidem seruant] *In impressis aliter fuit*, apes habent regem & iudicem & ei fidem seruant. Super quem ædificata fuerat ecclesia, ecclesiæ nomine] *In impressis non erat, ecclesiæ nomine. & pro*, ædificata, *habuerunt*, ædificanda. Sed sit vtique connexa] *Codex vnus*, confixa.

## IN EPISTOLAM LXIII. pag. 194.

AVGVST. *de doctrina Christiana librum vocat: Beatus Cyprianus submissu dicendi genere vtitur in eo libro vbi de sacramento calicis disputat. soluitur quippe ibi quæstio in qua quæritur, Vtrum calix dominicus, aquam solam, an eam vino mixtam debeat habere.* Admonitos autem nos scias] *August. legit*, admonitos autem vos sciatis. Nisi botrus calcetur ante & prematur] *In quibusdam vetustis codicibus legitur*, nisi botrus calce feriatur & prematur. Vt virtutes meas exponeret] *Impressi libri*, vt virtutes meas annunciet. In qua nocte tradebatur] *Antiquus codex vnus*, antequam traderetur. Vnde ecclesiam, id est plebem in ecclesia constitutam] *Manu scriptus liber*, id est populum in ecclesia constitutum. Nunquid ergo dominicum post cœnam] *In vno manu scripto sic habetur*, nunquid ergo dominicum calicem post cœnam.

## IN EPISTOLAM LXXV. pag. 230.

SED omnes omnino hæreticos] *In impressis non fuit hæreticos*, Aut aliquos speciatim separatos posuit] *Liber vnus antiquus habet*, speciatim separans. A seipso ortus est] *Impressi*, à seipso ordinatus est. Si Christi poculo & ipse commixtus est] *Alias*, populo. Alterum sibi foria cōstituerunt] *Impressi*, instituerunt. Cum schismaticis esse posse] *Antiquus liber*, edere posse. Duces & auctores] *Vetusti duo codices*, duces doctores. Obnoxios omnes & culpæ & pœnæ futuros] *Aliter fuit in impressis*, obnoxios se deo & culpæ & pœnæ facturos. Qui fuerint eorum peccato contaminati] *Alias*, communicati. Qui hostes sacerdotum] *In impressis antea fuit*, hostias sacerdotum. Quod illic nec est, nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos posse] *Aliter habebant impressi*, quod illic nec esse, nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos.

## DE ALEATORIBVS. pag. 303.

HVIVS *libri de aleatoribus meminit Landulfus de columna Carnotensis in breuiario historiali, bonámque partem eius citat. Item Iacobus Philippus Bergomas in supplemento chronicorum.* Et quod ad ſalutem] *Alias*, eſt quod ad ſalutem. Ipſa ad laudem] *Aliter*, quæ ad laudem. Quod eſt zabuli malum, & diaboli vulnus] *in alio libro erat*, quod eſt zabuli venabulum, & delicti vulnus, Illic rabidoſa amicitia] *Alias*, rabioſa. Illic atrociſsimi ſceleris immanitas diſcordans] *Alius liber habebat*, fraternitas diſcordans. Opès auorum ſudore quæſitas] *Alias*, ſudoribus. Laqueus eſt ille mali, & ſupplantatio inimici] *in alio veteri libro erat*, alueus eſt ille mali, & ſupplantatio amici. Sine vlla forti calumnia] *Alius habebat*, ſine vlla fori calumnia. Hinc deinde pauperes fiunt] *Aliter erat in quibuſdam libris*, hinc demum pauperes fiunt. Inſtigatu ſolius zabuli] *Alias*, inſtinctu. Qui enim artibus ſuis repleuerat] *Alias*, adimpleuit. Colendum diceret: ſacrificandi ſibi legem terminauit] *In vno erat*, colendum & ſibi ſacrificandum inſtituit. Cette qualis dementia aleatorum fidelium] *Alius ſic*, O qualis dementia aleatorum. Se deuouent] *vnus addit*, inuite ſe deuouent. Et crimen immortale] *Alias*, & crimen mortale. Sed mandaciorum mandra] *in alio erat*, ſed mendacij malitia.

## PAGINA 332.

DIOCLETIANI] *Ante imperium Diocletiani paſſus eſt Cyprianus ſub Valeriano, anno Christi 259. forte legendum*, Valeriani.

## DE SINGVLARITATE CLERICORVM. pag. 342.

LANDVLFVS *de Columna Carnotenſis in breuiario hiſtoriali, de Origene loquens, Hic inter alia, inquit, volumina quæ edidit, codicem de ſingularitate clericorum compoſuit, in quo de cohabitatione mulierum vitanda, pudicitiáque ſeruanda pulcherrime loquitur.* Aduerſa eſt confidentia] *Alias*, aduerſaria eſt. Quantos leones domuit vna infirmitas delicata] *In alio antiquo libro*, quantos leones domuit vna muliebris infirmitas delicata. De magnis efficit prædam] *Vetuſtus alius habet, de magnis tantum & fortibus ſuam mixtam efficit prædam.* Quod forinſecus efficit infamari] *Alias*, qui illud permittit forinſecus infamari. Blaſphemiam ingerit religioni, quam contulit] *Alias*, quam colit. Gluten eſt delictorum] *Alias*, glutinum eſt delictorum. Et expugnatio fortis infamiæ] *in alio antiquo libro erat*, & expugnatio fortis infamię. Et debellatio inquieta bellorum] & debellatio inquietantium æmulorum. Et libidinis cancer] *Alias*, carcer. Funus humanæ ſubſtantiæ] *Alius codex*, firmus ſtatus humanæ ſubſtantiæ.

## DE ORATIONE PRO MARTYRIBVS. pag. 440.

DEVS virginum, deus bene viuentium] *In impreſsis non erat*, deus bene viuentium. Aufer à nobis omnem ſeculi inluuiem] *Alias*, pelle à nobis omnem ſeculi ingluuiem. In ſancta eccleſia bonor] *Quidam codices*, in ſanctorum eccleſia bonor.

## DE ORATIONE QVAM SVB DIE PAISSIONIS SVAE DIXIT. pag. 441.

QVI fuiſti ante mundi conſtitutionem] *Alias*, qui fuiſti ante mundi diſpoſitionem. Et perſpicis abyſſos] *Alias*, proſpicis. Qui habes poteſtatem occidere] *Impreſsi non habent*, occidere. Et confeſſus eſt Nabuchòdonoſor] *Alias*, & confuſus eſt. Dum orarent in atrio domus] *Quidam vetuſti codices*, dum orarent in cubiculo domus. Qui feciſti tanta mirabilia] *In quibuſdam vetuſtis libris*, qui feciſti tanta magnalia. Qui ſoluiſti linguas blæſorum] *Alias*, qui ſanaſti linguas. Libera me ab aduerſaria poteſtate] *Quidam libri manu ſcripti*, ab aduerſaria parte. Chriſtum ſaluatorem noſtrum] *Alias*, ſalutarem.

## OBSERVATIONVM FINIS.

# INDEX.

rerum ac verborum ex B. Cypriani operibus magna cura ac fide collectus.

*ascen-*

B

C

domi-

*inuidia*

L

N

ope-

pestes

rabi-

ſeg-

ſymeon

virum